ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЛЬВОВА

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЛЬВОВА

ТОМ 3

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЛЬВОВА

ENCYCLOPAEDIA
LEOPOLIENSIS

VOLUMEN III

REDEGIT
ANDRIJ KOZYCKYJ

LITOPYS
LEOPOLIS MMX

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЛЬВОВА

ТОМ 3

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
АНДРІЯ КОЗИЦЬКОГО

ЛІТОПИС
ЛЬВІВ, 2010

УДК 94 (477.83) (031)
ББК 92.0 (4 Льв-2)
Е 64

Енциклопедія Львова. Т. 3 / За ред. А. Козицького. – Львів: "Літопис", 2010. – 736 с.

Редакційна рада:
Ярослав Ісаєвич, Роман Шуст, Юрій Бірюльов, Іван Вакарчук, Борис Возницький, Любов Волошин, Борис Ґудзяк, Марія Зубрицька, Василь Кметь, Андрій Козицький, Михайло Комарницький, Михайло М. Комарницький, Ірина Котлобулатова, Зеновій Мазурик, Ігор Мельник, Роксоляна Мисько-Пасічник, Валентина Передирій, Ігор Петрій, Ігор Підкова, Ярослав Пітко, Ярослав Притула, Юрій Смірнов, Галина Тихобаєва, Мирослава Товкало, Богдан Чайковський, Іван Яремко, Роман Яців

У роботі над Енциклопедією брали участь працівники

Львівського національного університету імені Івана Франка
Українського Католицького Університету
Національного університету "Львівська політехніка"
Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка
Львівської національної академії мистецтв
Львівського державного університету фізичної культури
Львівського обласного об'єднання всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т. Шевченка
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
Інституту народознавства НАН України
Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України
Львівського історичного музею
Львівської галереї мистецтв
Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького
Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові
Художньо-меморіального музею О. Новаківського
Художньо-меморіального музею О. Кульчицької

Керівник проєкту: ***Михайло Комарницький***

Науковий редактор: ***Андрій Козицький***
Редактори: ***Мирослава Товкало, Марія Волосацька, Ірина Новіцька***
Художні редактори: ***Андрій Василів, Анна Ладик***
Автор обкладинки: ***Володимир Стадник***
Автори світлин: ***Анна Ладик, Андрій Кісь, Олег Заячківський, Юрій Бірюльов та ін.***
Комп'ютерна верстка: ***Андрій Василів***
Коректура: ***Ірина Новіцька***
Опрацювання фотографій: ***Анна Ладик, Андрій Василів***
Фото на обкладинці ***Анни Ладик***

ISBN 978-966-7007-68-3
ISBN 978-966-7007-99-7 (Т. 3)

© Літопис, 2010

НАШІ АВТОРИ

Андрусяк Тарас
Аркуша Олена
Балабан Микола
Бандрівський Микола
Баран Зоя
Білавич Данута
Білас Наталія
Білинський Борис
Білостоцький Степан
Бірюльов Юрій
Боднар Галина
Великий Роман
Войтович Леонтій
Волосацька Анна-Марія
Волошин Любов
Гавалюк Роксоляна
Гаврилів Ганна
Гарбузюк Майя
Гасюк-Андрушко Олена
Гелей Степан
Гель Іван
Герцюк Дмитро
Гирич Ігор
Глистюк Ярослав
Головач Юрій
Горак Яким
Горинь Василь
Гранкін Павло
Гривнак Надія
Грицюк Ґжеґож
Гудима Юрій
Гулько Ростислав
Гуркіна Світлана
Гуцал Петро
Ґабор Василь
Ґєршевська Барбара
Демченко Ганна
Дєдик Олександр
Домбровський Роман
Дубас Микола
Дудяк Олег
Дух Олег
Жарівський Олександр
Жишкович Мирослава
Жук Валентина
Забитівська Ангеліна
Зайцев Юрій
Захарія Йосип
Зубеляк Мар'яна
Івашків Василь
Івашків Галина
Ільків-Свидницький Микола
Ільницький Данило
Ільницький Микола
Калиняк Лев
Камінська Олена
Карась Анатолій
Кашкадамов Павло
Кашкадамова Наталія
Кирик Олександра
Кисілевська-Косик Леся
Кияновська Любов
Кметь Василь
Козицький Андрій
Калиняк Лев
Колодій Марія
Коляно Марія
Комаринець Олександра
Комарницький Михайло
Коник Роман
Кос Анна
Косів Ганна
Костишин Володимир
Костів Оксана
Кость Любов
Котлобулатова Ірина
Кох Юрій
Кравченко Ярослав
Кравчук Алла
Кривенко Маргарита
Кривко Юрій
Крижанівський Андрій
Кришталович Уляна
Кріль Михайло
Крушельницька Марія
Ксьондзик Михайло
Кучабський Юрій
Кушплір Данило
Лаврентій Роман
Лаврецький Роман
Ладик Анна
Лильо Ігор
Литвин Микола
Логойда Мирослава
Луцик Олександр
Лучук Іван
Максименко Світлана
Манько Володимир
Масик Роман
Матейко Роман
Матлашенко Наталія
Мацкевий Леонід
Мацкевич Петро
Мельник Ігор
Мельник Лідія
Мельник Юлія
Микитюк Петро
Мисько-Пасічник Роксоляна
Михалейко Андрій
Міщенко Віктор
Мовчан Степан
Можарова Ганна
Мороз Володимир
Мудра Надія
Мудрий Мар'ян
Муравський Володимир
Нагірняк Михайло
Наталів Марко
Науменко Кім
Нашкерський Анатолій
Николин Оксана
Ніколаєва Лідія
Оверчук Мирослава
Овсінський Юрій
Огорчак Адріана
Огорчак Галина
Олійник Роман
Онищенко Лілія
Ощипко Ірина
Павличко Ярослава
Павлишин Олег
Павлюк Степан
Падура Михайло
Паламарчук Оксана
Папуга Ярослав
Пасічник Володимир
Патер Іван
Передирій Валентина
Перелигіна Ольга
Петрій Ігор
Письменна Оксана
Підгорна Лілія
Піх Олег
Побережський Андрій
Попко Зеновія
Попович Василь
Прах Богдан
Притула Ярослав
Прокопів Андрій
Романишин Юрій
Роса-Лаврентій Софія
Ружицький Едвард
Самотий Рената

Сварник Іван
Середяк Алла
Сивохіп Володимир
Сидор Емілія
Сидор Олег
Синиця Андрій
Сирота Ліля
Слободянюк Михайло
Смірнов Юрій
Смольський Ігор
Содомора Андрій
Соляр Ігор
Старовойт Ірина
Стеблій Феодосій
Стецюк Петро
Сулецький Шимон
Сусак Віта
Сухий Олексій
Сьомочкін Ігор
Терлак Зеновій
Терський Святослав
Тимочко Мирослав
Тихобаєва Галина
Товкало Мирослава
Труш Надія
Турецький Володимир
Уська Уляна
Фелонюк Андрій
Фіґоль Роман
Харчук Христина
Хмільовський Микола
Хобзей Наталія
Царьова Наталія
Цегельська-Крип'якевич Леся
Целуйко Олександр
Чопик Ростислав
Чорний Модест
Чумаченко-Ласовська Ганна
Чура Василь
Швець Марта
Швець Наталія
Шевченко Катерина
Шингельський Михайло
Юзефович Роман
Ямаш Юрій
Янчак Ярослав
Яремко Іван
Ярич Василь
Ясіновський Юрій
Ястремська Тетяна
Яців Роман

Ужиті скорочення

бл. – близько (приблизно)
вип. – випуск
воєвод. – воєводство
вул. – вулиця
год. – година
гр. – грецький
ім. – імені
ін. – інший
кв. – квадратний
кг – кілограм
кін. – кінець
км – кілометр
Кн. – книга
латин. – латинський
м – метр
м. – місто
млрд – мільярд
млн – мільйон
мм – міліметр
наприкін. – наприкінці
нар. – народився/ народилася (поряд із датою сучасників)
невід. – невідомий
нім. – німецький
о. – отець
обл. – область
пл. – площа
пол. – половина
поч. – початок
просп. – проспект
р. – рік
р. – річка
ред. – редакція
р-н – район (адміністративна одиниця)
с. – село
св. – святий
свв. – святі
смт – селище міського типу
ст. – століття
сер. – середина
т – тонна
Т. – том
т. зв. – так званий
тис. – тисяча
фр. – французький
хв. – хвилина
Ч. – частина
ч. – число

Абревіатури, ужиті в тексті без тлумачення

АН – Академія наук (як компонент власної назви)
АРСР – Автономна Радянська Соціалістична Республіка
ВАТ – відкрите акціонерне товариство
ВО – виробниче об'єднання
ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
Е.У. – Енциклопедія українознавства (за ред. В. Кубійовича)
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МДБ – Міністерство державної безпеки
НАН – Національна академія наук (як компонент власної назви)
ПАТ – публічне акціонерне товариство
РСР – Радянська Соціалістична Республіка (як компонент власної назви)
СКА – спортивний клуб армії
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ТзОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ФК – футбольний клуб
ЦК – Центральний комітет

K

К

Северина Кабарівська

КАБАРІВСЬКА СЕВЕРИНА (псевдонім: Нерішена Люна; 18.12.1880–19.11.1929) – українська письменниця, публіцист, громадсько-культурна діячка. Народилася в с. Білка Шляхотська (тепер с. Верхня Білка Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Закінчила учительську гімназію у Львові, учителювала в Сокалі, Золочеві, Ходорові, Львові, Яремчі, а також у прильвівських селах Давидів, *Сихів*, Дуліби, Глинна Наварія.

Організувала у Львові "Кружок українських дівчат", де була спочатку секретарем, згодом – головою. У Сихові працювала 1906–1911, там заклала читальню, організувала драматичні гуртки, навчала неписьменних грамоти, брала участь у створенні товариств *"Рідна школа"*, *"Сокіл"*, "Кружок жінок", "Народний дім", господарських курсів. Часто виступала на вічах на користь українських кандидатів до австрійського парламенту. У роки *Першої світової війни* працювала сестрою милосердя.

Авторка віршів та оповідань на національно-патріотичну тему, писала статті, огляди, рецензії. Друкувалася у періодичних виданнях: *"Український голос"*, "Поступ", *"Наш приятель"*, *"Наша мета"*, *"Дзвінок"*, *"Діло"*, *"Світ дитини"*, *"Жіноча доля"*, "Український Пласт", *календарях-альманахах* "Жіночої долі", *"Просвіти"* та *Українських Січових Стрільців*. Померла в м. Бурштин, похована на *Личаківському цвинтарі* у Львові.

Валентина Передирій

КАБАЧЕК МИКОЛА (справжнє прізвище Кабачок; нар. 13.09.1918) – український оперний режисер. Народився в Полтаві. Син відомого українського бандуриста, диригента, співака, педагога Володимира Кабачка. Навчався на фортепіанному відділі Полтавського музичного технікуму. Коли батько переїхав до Ленінграда (тепер м. Санкт-Петербург, Росія), де працював в оркестрі Великого драматичного театру ім. М. Горького, 1936 К. вступив на факультет оперної режисури Ленінградської консерваторії. Під час *Другої світової війни* мобілізований до війська, потрапив у німецький полон. Через репресії щодо батька і перебування в полоні змінив прізвище на Кабачек. 1946 закінчив Київський інститут ім. І. Карпенка-Карого. Працював у театрах Львова, Києва, Новосибірська.

У Львові дебютував 1963 постановкою оперети К. Міллькера "Бідний студент". На сцені *Львівського театру опери та балету* поставив опери "Пікова дама" П. Чайковського, "Демон" А. Рубінштейна, "Вільний стрілець" К. М. Вебера, "Риґолетто" і "Дон Карлос" Дж. Верді, "Шукачі перлів" Ж. Бізе та ін., а також твори сучасників: "Багряні зірниці" (С. Жданова), "У неділю рано..." (В. Кирейка). Через провокації та переслідування з політичних мотивів 1969 змушений був залишити роботу у Львівському театрі опери та балету. Переїхав до Донецька.

Оксана Паламарчук

КАВИН СТЕФАН (Kawyn Stefan; 28.03.1904–29.09.1968) – польський філолог. Батько *Софії Курцової*. Народився у Львові. Навчався у *Львівському університеті* (1922–1927), учень *В. Брухнальського* та *Ю. Кляйнера*. Захистив докторат 1927, опісля працював учителем у гімназіях Львова. Був асистентом кафедри історії польської літератури Львівського університету (1940–1941). Під час німецької окупації Львова таємно викладав. 1944 поновив роботу у Львівському університеті. Навесні 1945 виїхав зі Львова, працював у Католицькому університеті в Любліні (1945–1950) та Лодзькому університеті (від 1950). У червні 1945 габілітувався у Люблінському католицькому університеті на основі своїх довоєнних праць. Досліджував творчість А. Міцкевича, зокрема рецепцію його ідей польською суспільністю, творчість Ю. Коженьовського, Ц. Норвіда, С. Жеромського, укладав антології з історії літератури. Основні праці: "Словацький–Гайне" (*Słowacki–Heine*, 1930), "Варшавська богема. Нарис з історії літературних звичаїв" (*Cyganeria warszawska. Szkic z dziejów obyczajowości*

Вигляд
на "Віденську кав'ярню"
з північного боку
(просп. Свободи, 14).
Сучасне фото

literackiej, 1933), "Ідеологія політичних сторонництв у Польщі щодо Міцкевича 1890–1898" (*Ideologia stronnictw politycznych w Polsce wobec Mickiewicza 1890–1898*, 1937), "У колі культу Міцкевича" (*W kręgu kultu Mickiewicza*, 1957), "Міцкевич очима сучасників" (*Mickiewicz w oczach współczesnych*, 1967); посмертно видано: "Польська література на польських землях в 1831–1863 рр." (*Polska literatura w kraju w l. 1831–1863*, 1972) та "Юзеф Коженьовський" (*Józef Korzeniowski,* 1978). Помер у Лодзі.

Алла Кравчук

КАВКА ІВАН (нар. бл. 1869 – р. смерті невід.) – скульптор. Народився у с. Поляни (тепер Підкарпатського воєвод., Польща, село ліквідоване). Навчався різьби в дереві в Риманівській різьбарській школі, мистецьку освіту продовжив у Кракові та Будапешті. Працював у Львові від 1892. Виконував головно у дереві історичні та релігійні сцени, продумані за композицією і ретельно оброблені в деталях. 1892 виставив у крамниці *Ставропігійського інституту* рельєф "Покладення Христа до гробу". Цей твір, як і багатофігурну композицію, офіційно названу з цензурного погляду "Алегорією з історії Русі-України", експонував на *Галицькій крайовій виставці 1894 р.* у Львові. Справжня назва і сюжет цього твору, що нині зберігається у *Національному музеї у Львові*, – "Возз'єднання України з Росією 1654". До сюжету з епохи визвольної війни сер. XVII ст. скульптор повернувся у статуетці "Б. Хмельницький на коні", яку показав на виставці *Товариства для розвою руської штуки* у Львові 1900. На ній експонував також два рельєфи і рисунки. Тоді працював уже в Кракові. Реставрував скульптури Зиґмунтівської каплиці на Вавелі, різьбив у камені надгробні пам'ятники. Брав участь у скульптурному оздобленні інтер'єру греко-католицької катедри у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Місце смерті не відоме.

Юрій Бірюльов

КАВ'ЯРНІ – заклади громадського харчування та відпочинку, в яких подають каву, інші напої та десерти. Перші К. з'явилися у Львові в 1780-ті. Спочатку К. працювали тільки в теплу пору року, оскільки були розташовані в легких дерев'яних павільйонах, що стояли на Нижніх Валах (тепер парний бік *просп. Свободи*). Крім кави, в таких павільйонах подавали прохолодні напої. Основними клієнтами К. на Нижніх Валах були австрійські чиновники, які працювали в приміщеннях колишньої *єзуїтської колегії* (тепер середня школа № 62 на *вул. Театральній,* 13). Власниками перших у Львові закладів, у яких подавали каву та солодощі, були *німці* (Карл Гартман, Фердинанд Ґросс, Вольф та ін.).

На поч. XIX ст. каву подавали і в *цукернях*. Першим постійним закладом такого типу була цукерня швейцарця *Домініка Андреоллі,* яка від 1803 працювала в проході з *пл. Ринок* на пл. Св. Духа (тепер *пл. І. Підкови*), згодом названому *пасажем Андреоллі*. На деякий час саме цукерні стали головними закладами, де подавали каву.

Першою К., яку відкрили у Львові в спеціально спорудженому для неї приміщенні, була "Віденська" (тепер просп. Свободи, 14). Будинок для неї звели 1828–1829 за проєктом Матео Брезані на гроші Карла Гартмана. "Віденська" швидко стала найпопулярнішою К. у місті. Від 1847 її провадила Климентина Гартман, а згодом – її донька Ірена Рюстель. 1870 за-

Інтер'єр кав'ярні "Сан-Сусі" (тепер вул. Банківська, 5). Поч. XX ст. Архівне фото

Кав'ярня "Віденська" (тепер просп. Свободи, 14). Листівка поч. XX ст.

клад перейшов до рук родини Зиберів, які 1880 перебудували її в неоренесансному стилі. Наступні власники добудували 1902 з боку пл. Св. Духа відкриту терасу, а новий інтер'єр оформили в стилі *сецесії*. Декоративні панно для "Віденської" виготовили *Ю. Крупський* та *Ф. Зайховський*. Напередодні *Першої світової війни* заклад перейшов у власність міста. Деякий час існував проєкт знесення "Віденської", щоб на її місці та на території прилеглої площі збудувати нову *ратушу*.

Першим "мистецьким" клубом Львова в сер. XIX ст. була К., що належала Янові Добровольському й від 1843 діяла на *вул. Краківській*, 10 (будинок не зберігся). Її відвідували львівські художники та скульптори, зокрема *П. Філіппі*, *Л. Марконі*, *Т. Копистинський* та ін. Заклад, який за специфічну атмосферу та постійний тютюновий дим називали "пекелком", пропрацював до 1902. Ще одна популярна в другій пол. XIX ст. серед міської богеми К. існувала при ресторані Міхала *Тепфера*, який від 1852 діяв на *вул. Шевській*, 12.

К., яку 1842 відкрили в новозбудованому *театрі Скарбека*, збанкрутувала вже через десять місяців роботи. Нова К. "Театральна" з'явилася в приміщенні театру лише в 1880-ті, заклад проіснував до поч. XX ст. Його головними клієнтами були актори та підприємці з прилеглої єврейської дільниці Кракідали.

Від 1845 працювала К. на *Високому Замку*. 21.06.1855 її відвідав імператор *Франц Йосиф I*. Упродовж 1870–1880-х у будинку "Під Лебедем" (*вул. Галицька*, 10) працювала К. Адольфа Маньковського, постійним відвідувачем якої був письменник *Ян Лям*.

Багато нових К. з'явилося у Львові 1906–1913. У місті 1911 їх налічували 46. Більшість із заснованих тоді К. мала інтер'єри в стилі сецесії. Власники деяких із них колекціонували сучасне мистецтво й, бажаючи привабити клієнтів, виставляли мистецькі твори у своїх К. 1909–1910 відкрилися: "Штука" (вул. Театральна, 10), "Шкотська" (*просп. Т. Шевченка*, 27), а також *"Касино де Парі"* (*вул. Л. Курбаса*, 3), у якому згодом працювала К. "Багателя". Інтер'єри всіх трьох закладів оформляли відомі львівські митці: *Ф. Виґживальський* зробив розписи у "Штуці", *З. Бальк* – в "Касино де Парі", панно на сюжети лицарських романів для "Шкотської" намалював В. Бєлецький. Від 1911 працювала К. "Варшава" (*пл. Генерала Григоренка*, 3), у розкішному інтер'єрі якої навіть був фонтан із живими рибками.

На зламі XIX–XX ст. модними К. Львова уважали "Монополь" (*пл. А. Міцкевича*, 8, будинок не зберігся), "Центральна" (*пл. Галицька*, 7), а також К., власником якої був Фридрих Шнайдер (спочатку діяла в пасажі Андреоллі, згодом на просп. Т. Шевченка, 7; будинок не зберігся).

Зі збільшенням у місті кількості К. частина закладів одержала постійних клієнтів. К. стали місцями традиційних зустрічей та спілкування. Члени українського мистецького об'єднання *"Молода Муза"* (*П. Карманський*, *М. Рудницький*, *С. Чарнецький*, *М. Яцків* та ін.) зазвичай збиралися в "Монополі". Серед польських митців особливо популярним був заклад Ф. Шнайдера, його відвідувачами були *Ґ. Запольська*, *Я. Каспрович*, *Л. Стафф*,

Будинок, у якому працювала кав'ярня "Шкотська". (тепер просп. Т. Шевченка, 27). Сучасне фото

О. Ортвін, *К. Сихульський*, *С. Дембіцький*. "Центральну" та "Монополь" зазвичай пообіді відвідував *І. Франко*. Викладачі *Львівського університету* збиралися в "Шкотській". Особливо часто відвідували цей заклад науковці-математики, засновники *Львівської математичної школи*, які дискутували тут про проблеми функціонального аналізу. Завсідниками "Шкотської" були *С. Банах*, *Г. Штайнгаус*, *С. Улям*, В. Орлич, *С. Мазур* та ін. Обговорюючи складні математичні проблеми, учені часто писали формули безпосередньо на поверхні столиків, тож власник запропонував відвідувачам записувати свої викладки до спеціально заведеної книжки, яку з часом назвали *"Шкотською книгою"*. У К. зустрічалися фінансисти, військові, представники різних політичних середовищ тощо.

Після *Першої світової війни* кількість К. у Львові зменшилася, головними причинами були економічна криза та гіперінфляція. У міжвоєнний період фешенебельними закладами вважали "Віденську", "Шкотську", "Ґранд-кафе" (просп. Свободи, 13), "Європейську" (*вул. В. Винниченка*, 1) та ін. Серед нових закладів, які з'явилися в міжвоєнний період, виокремлювалася "Де ля Пе" (пл. А. Міцкевича, 6/7), яку назвали на честь підписаного в червні 1919 у Парижі Версальського мирного договору (фр. "la paix" – мир). У міжвоєнний період відбулися зміни в атмосфері, яка від австрійських часів панувала в більшості львівських К. У багатьох К. з'явилася музика, почали влаштовувати танці, кав'яренкові заклади перетворилися з місць усамітненого читання газет та товариського спілкування у вузькому колі на місця бучних і голосних розваг. Суттєвою зміною в атмосфері львівських К. стала поява в них жінок, яким раніше непристойно було з'являтися в таких закладах.

Після *Другої світової війни* більшість львівських К. закрили, а їхні інтер'єри понищили. Нечисленні вцілілі К. поступово деградували до рівня пересічних радянських закладів громадського харчування.

Інтер'єр кав'ярні "Центральна" (тепер пл. Галицька, 7). Поч. XX ст. Архівне фото

Винятки були, радше, поодинокими, як, наприклад, відкрита 1979 К. "Вірменська" (тепер "Вірменка", *вул. Вірменська*, 19). У цьому закладі у 1980-ті збиралися митці та вільнодумна молодь. Каву у "Вірменці" відвідувачі часто пили на вулиці, ставлячи горнятка на підвіконня будинку.

Серед літераторів та журналістів популярною була К., розташована в *Пороховій вежі* (*вул. Підвальна*, 4). Стилізований під давнину інтер'єр розробили як дипломний проєкт студенти Львівської академії мистецтв (тепер *Львівська національна академія мистецтв*) В. Гітерман та В. Савін.

Нелегальні підприємці, які в радянський час торгували з іноземцями, облюбували К., розташовану в *готелі "Жорж"*, що тоді називався "Інтурист" (пл. А. Міцкевича, 1/2).

Інтер'єр кав'ярні "Штука". (вул. Котлярська, 8). Сучасне фото

Кав'ярня "Світ кави" (пл. Катедральна, 6). Сучасне фото

Серед студентів та аспірантів Львівського університету популярними упродовж 1980–1990-х були К. "Інтеграл" (просп. Т. Шевченка, 34, вхід з *вул. М. Грушевського*), а також три К., які працювали на початку парного боку сучасної *вул. П. Дорошенка* (тепер у перебудованому павільйоні – заклади торгівлі). Через те, що згадані К. були розташовані в металевому павільйоні, всі три заклади мали спільну простонародну назву "бляшанка".

Відродження К. у Львові почалося наприкін. 1980-х. Першим закладом, для якого спеціально розроблено стилістично витриманий у ретро-стилі інтер'єр, стала відкрита наприкін. 1987 К. "Старий трамвай" на вул. І. Нечуя-Левицького, 2. Інтер'єр закладу, який спроєктували В. Турецький, І. Павлюченко та Б. Турецький, відтворював салон старого трамвая. Від сер. 1990-х найпопулярнішими кав'яренковими закладами міста стали "Кастелярі" (власник – *В. Кашицький*) на вул. В. Винниченка, 6 (тепер пивний бар "Кумпель") та "Лялька" (*пл. Данила Галицького*, 1; у приміщенні *Львівського обласного театру ляльок*). "Кастелярі" був першим у новітній час закладом Львова, де з кавою подавали вишукані десерти, а "Лялька" приваблювала відвідувачів проведенням мистецьких акцій, концертами з живим звуком, переглядом кіноновинок тощо.

Пам'ятник воякові Швейку біля "Віденської кав'ярні". Скульптор С. Олешко. Сучасне фото

Важливим етапом відродження кав'яренкових традицій Львова стало відновлення 06.06.1998 роботи "Віденської". З ініціативи власника Олега Мандюка за старими кресленнями було ретельно відтворено внутрішній інтер'єр закладу, 2002 відбудували зруйновану під час Другої світової війни терасу з боку пл. І. Підкови.

Перед терасою закладу встановлено скульптуру персонажа роману Я. Гашека вояка Швейка (скульптор *Сергій Олешко*). Розташований в історичному будинку, заклад має чотири зали, крім К., у будинку працює ресторан та готель. З огляду на давні традиції та високий рівень сервісу, "Віденська" – найпрестижніший заклад такого типу у Львові, місце зустрічі політичного бомонду.

Дуже популярною серед львів'ян та гостей міста є К. "Світ кави" (*пл. Катедральна*, 6), яка пропонує відвідувачам бл. 30 сортів арабіки з усього світу. Каву тут можна не тільки скуштувати, але й придбати з собою, а також дібрати кавові аксесуари. Інтер'єр закладу оформлено автентичними антикварними кавоварками та млинками, а також картинами Олександра та Іванки Войтовичів. За результатами опитування клієнтів, проведеного під час Третього щорічного фестивалю "Свято кави" 2009, "Світ кави" визнано найкращою К. міста.

Високі стандарти обслуговування та мистецьки оформлені інтер'єри демонструють й інші львівські К. Під час облаштування К. "Фреска" (вул. Краківська, 9) було розчищено з-під тиньку частину давнього стінного розпису XIX ст., який залишили в інтер'єрі.

У культурно-мистецькому центрі *"Дзиґа"* (вул. Вірменська, 35) діє К. "Під клепсидрою", стіни цього закладу прикрашають картини відомих сучасних художників Львова. У будинку на вул. В. Винниченка, 12, від 2006 працює кафе-читальня товариства *"Просвіта"* "Кабінет". Заклад періодично влаштовує зустрічі з відомими письменниками, мистецькі акції. Фірмова К. *Львівської кавової фабрики* "Кава по-львівськи" працює на *вул. П. Ковжуна*, 4.

У кав'ярні-галереї "Штука" (вул. Котлярська, 8), яка діє від 2009, відновивши традиції давньої К. з цією ж назвою, відбу-

ваються презентації книжок, вечори фламенко, аргентинського танго, експонують виставки живопису, фотографії тощо.

К. – невід'ємна частина специфічної суспільної атмосфери Львова. На 2009 у Львові діяло понад 200 закладів, у яких подають каву.

Андрій Козицький

КАГАНЕ ДАВИД (Kahane Dawid; 13.03.1903–24.09.1997) – рабин, єврейський громадський і релігійний діяч. Народився в м. Гримайлів (тепер смт Гусятинського р-ну Тернопільської обл.) в сім'ї власника невеликої цегельні. Навчався у початковій школі в Гримайлові. Одночасно відвідував хедер (початкову єврейську релігійну школу), де вивчав основи юдаїзму під керівництвом голови рабинатського суду (даяна) Гримайлова Іцхака Вайцфельда. 1917–1923 навчався в Тернопільській гімназії, згодом у рабинатських семінаріях Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща) і Берліна. Захистив у Віденському університеті докторську дисертацію "Юдаїзм та євреї у польській літературі XVIII–XIX ст.".

1929 оселився у Львові, викладав релігію у державних польських і приватних єврейських школах. Від 1930 – рабин Сикстуської синагоги на вул. К. Шайнохи (тепер *вул. Банківська*, будівля не збереглася). У листопаді 1930 призначений керівником Наукового інституту з вивчення ТаНаХу (Старого Завіту). Від квітня 1936 – помічник рабина для євреїв-військовослужбовців львівського гарнізону. 1937 одружився з дочкою відомого львівського торговця нерухомістю Мордехая Ісраеля Енґлера – Нехамою. Під час першої радянської окупації Львова (1939–1941) викладав польську мову й літературу в польській школі. У травні 1940 був звільнений з роботи через нібито некваліфікованість. Під час німецької окупації Львова (1941–1944) спочатку був членом релігійного відділу *юденрату*, деякий час служив у єврейській поліції в *гетто*. 23.05.1943 під час знищення в'язнів *Янівського табору* К. вдалося втекти. Переховувався в резиденції митрополита *Андрея Шептицького* і монастирі *студитів* у Львові. Після повернення 1944 до Львова Червоної армії К. декілька місяців працював у рабинаті єврейської громади у Львові, який розмістився в синагозі на вул. Вугільній, 3. Офіційно був старшим бібліотекарем єврейської бібліотеки у Львові, проте насправді виконував обов'язки рабина. У лютому 1945 разом із сім'єю (яку також врятували українські *студитки*) виїхав до Польщі. 1947–1950 – голова Ради рабинів Польщі, 1948–1950 – головний рабин Війська Польського у званні полковника. 1951 К. виїхав до Ізраїлю. Спочатку працював у військовому рабинаті, 1952–1967 – головний рабин військово-повітряних сил Ізраїлю. Звільнившись з армії, 1968 очолив рабинат єврейської громади в Аргентині, 1969–1975 – голова рабинатського суду в м. Буенос-Айрес. 1975 повернувся до Ізраїлю. Основні праці: "Щоденник львівського гетто" (*Lvov Ghetto Diary,* 1978, український переклад 2003), "Після потопу" (на івриті, 1981). Помер у Тель-Авіві.

Ігор Смольський

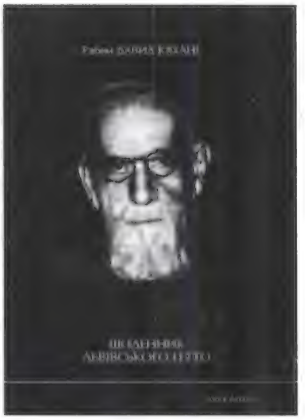

Д. Кагане.
Щоденник львівського гетто.
2003 р. Обкладинка

КАГАНОВА ЛЮБОВ (нар. 05.02.1927) – акторка, театральна діячка. Заслужена артистка України (1967). Народилася у м. Ніжині Чернігівської обл. 1950 закінчила Київський інститут театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, де навчалася в народного артиста України В. Вільнера.

Від 1950 – артистка театру ім. М. Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*). За майже 60 років театральної діяльності створила бл. 100 яскравих образів, які постійно відзначала критика й театральна громадськість. Серед них: Оксана ("Доки сонце зійде, роса очі виїсть"), Ярина ("Невольник") М. Кропивницького; Софія ("Безталанна" І. Карпенка-Карого), Ліля ("Дочка прокурора" Ю. Яновського), Мавка ("Лісова пісня" *Лесі Українки*), Емма ("Сім'я злочинця" П. Джакометті), Лариса Огудалова

Любов Каганова

НАЦІОНАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ІМЕНІ МАРІЇ ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ
Рік заснування 1917

Логотип
театру ім. М. Заньковецької

("Безприданниця" О. Островського), Офелія ("Гамлет"), Регана ("Король Лір") – В. Шекспіра; Юдиф ("Уріель Акоста" К. Гуцкова), Марина ("Гріх і покаяння" І. Карпенка-Карого), Байба ("Вій, вітерець" Янки Купали), Роксана ("Спасибі тобі, моє кохання" О. Коломійця), Аркадіна ("Чайка" А. Чехова), Долорес ("Камінний господар" Лесі Українки), Панченко ("Кафедра" В. Врублевської), Джованна ("Декамерон" Д. Боккаччо), Мюллерова ("Пригоди бравого вояки Швейка" Я. Савченка за Я. Гашеком), Євгенія ("Танго" С. Мрожека), Мати ("Чорна Пантера і Білий Ведмідь"), Пульхера ("Брехня" – обидві В. Винниченка); Мати ("Така любов" П. Когоута), Ребекка ("Сейлемські відьми" А. Міллера), Пані Парпале ("Кнок" Ж. Ромена), Годувальниця ("Медея" Ж. Ануя), Матильда ("Моя професія – синьйор з вищого світу" Д. Скарначчі, Р. Тарабузі), Матильда ("Гарольд і Мод" Ж. Карр'єра, К. Хіґґінса), Тітка ("Івона, принцеса Бурґундська" В. Ґомбровича), Джин ("Квартет" Р. Харвуда), Бабуся ("Вісім люблячих жінок" Р. Тома), Бабуся ("Валентин і Валентина" М. Рощина), Вдова ("Хелемські мудреці" М. Гершензона), Сара ("Сміх лангусти" Д. Маррелла).

Акторський діапазон К. – від лірико-драматичного жанру до гротеску, її ролі органічно входять у постановки знаних і молодих режисерів завдяки здатності акторки відчувати режисерське трактування, зберігаючи власну, неповторну характеристику персонажа.

Мешкає у Львові.

Мирослава Оверчук

Кашкет вихованця польського корпусу кадетів

КАДЕТІВ КОРПУС № 1 – польський військовий навчальний заклад, який 1921–1939 діяв у Львові (від березня 1933 називався "Корпус кадетів № 1 маршала Юзефа Пілсудського"). Навчальний заклад було створено в Кракові 30.10.1918 як першу військову школу незалежної Польщі. У березні 1921 заклад переведено до Львова, де розташовано в приміщенні колишньої австрійської *школи кадетів піхоти*.

Навесні 1921, всупереч забороні корпусного командування, частина кадетів виїхала зі Львова і взяла участь у Третьому силезькому повстанні (03.05–25.06.1921). Під час боїв проти німецьких сил львівські кадети зазнали втрат. Першим 21.05.1921 загинув вісімнадцятирічний Зиґмунт Закшевський. Від 1930 дату 21 травня визначено днем свята корпусу (усі інші корпуси кадетів Польщі цього дня відзначали свято польських кадетів).

Корпус мав подвійне підпорядкування: Міністерству військових справ і Міністерству релігії та освіти. У корпусі кадетів навчалися головно діти військових. Перевагу надавали сиротам, чиї батьки були військовослужбовцями й загинули під час виконання службових обов'язків. Для вступу до першого класу вік кандидата не повинен був перевищувати 15 років. Навчання було платним, оплата мала покривати кошти на утримання й харчування кадета. Частина кадетів була звільнена від оплати. *Українців* до корпусу не приймали.

За навчальною програмою заклад був середньою школою високого рівня викладання, закінчення якого давало право на одержання свідоцтва зрілості (матури), яке прирівнювали до свідоцтв, що видавали у державних середніх школах математично-природничого нахилу. Поряд із загальноосвітніми предметами, кадетам викладали військові та спеціальні дисципліни. Посиленою була фізична підготовка. Навчання в корпусі тривало спочатку п'ять років, а після реформи середньої освіти, від 1934/1935, – шість (чотири роки гімназійні та додатково два – ліцейні).

Корпус поділявся на шість (спочатку – п'ять) рот (бл. 60 кадетів кожна). Рота по-

Будинок школи кадетів піхоти на вул. Стрийській.
Поч. XX ст.
Архівне фото

ділялася на два взводи, кожний взвод становив один шкільний клас. Максимальна кількість вихованців не перевищувала 450 осіб. 17.03.1933 шефом корпусу став *Юзеф Пілсудський*. Водночас зі зміною назви корпусу для кадетів запровадили нові погони, на яких додатково вміщено ініціали "JP".

Вихованці кадетського корпусу після його закінчення вступали до офіцерських шкіл різних родів зброї або до цивільних вищих навчальних закладів. Військову кар'єру зазвичай обирали бл. 80% випускників. На осінь 1939 атестати зрілості в навчальному закладі здобув усього 1201 кадет.

Колишніми львівськими кадетами були генерал дивізії Ч. Борковський-Чубрит, військові льотчики Р. Бейль та В. Урбанович, командир підводного човна "Ожел" Я. Ґрудзінський та його заступник А. П'ясецький.

У вересні 1939 після початку *Другої світової війни* кадети взяли участь в обороні Львова від німецьких військ. Наприкінці першої декади вересня 1939 до Львова із Равича евакуювали корпус кадетів № 2. Його командант В. Ковальський перебрав керівництво над обома корпусами (тогочасний керівник корпусу № 1 С. Данилюк був скерований до війська).

За час існування корпусу кадетів ним командували: С. Главатий (1918–1920), А. Йоган (1920–1921), Т. Міхальський (1921–1923), В. Жебровський (1923–1927), С. Відацький (1927–1929), А. Лукасевич (1929), К. Фльорек (1929–1933), Ф. Вельгут (1933–1938), С. Данилюк (1938–1939).

Після встановлення у Львові радянської влади обидва кадетські корпуси, що перебували в місті, були ліквідовані, а їхній офіцерський склад заарештував *НКВС*. Приміщення корпусу кадетів № 1 у грудні 1939 передано новоствореному Львівському піхотному училищу Червоної армії.

Михайло Слободянюк

КАДЕТІВ ПІХОТИ ШКОЛА – австрійський військовий навчальний заклад, що діяв у Львові 1899–1914. Угоду про будівництво у Львові школи, розрахованої на 200 кадетів, підписав у лютому 1890 президент міста *Едмунд Мохнацький* та представники військового міністерства на чолі з генерал-майором Францом Фельденгауером. Визначену під будівництво землю Львів безкоштовно передав військовому відомству Австрії.

Будинок колишньої школи кадетів піхоти (тепер Академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного). Сучасне фото

Місто запропонувало під забудову на вибір шість ділянок, зокрема й на *Вульці* поблизу *Пелчинського ставу*, на *Кастелівці*, на *вул. Зеленій* на *Цетнерівці*, на вул. Св. Войцеха (тепер вул. О. Довбуша). Остаточно обрано ділянку біля *вул. Стрийської*. Орієнтовна вартість проєкту – 500 тис. флоренів. Через відсутність коштів будівництво розпочалося тільки через сім років. Під час перемовин, які в квітні 1897 провів із військовим міністерством у Відні новий президент Львова *Ґодзимир Малаховський*, досягнуто домовленості, що обов'язковими предметами в цій школі будуть польська і руська (українська) мови, а галичани матимуть пріоритет, вступаючи на навчання.

Будівництво тривало 1897–1898. Головну будівлю школи за проєктом архітектора *Філіпа Покутинського* звело будівельне підприємство "Й. Айслер та брати" з Відня.

Школа складалася з чотирьох основних будівель: головного будинку, шпиталю для вихованців, житлової споруди для персоналу й будинку команданта (у якому розташовувались канцелярія та помешкання

Урочистості в корпусі кадетів № 1. 1931 р. Архівне фото

викладачів). Зведено також допоміжні будівлі, стайні та споруди для зберігання кінних екіпажів, будиночок портьє, кегельбан, влаштовано плац для шикування вихованців, спортивні майданчики, тенісні корти. Навколо комплексу посаджено великий сад. Школу оточено міцним цегляним парканом. У липні 1899 заклад передали військовій владі.

Першим командантом школи у серпні 1899 призначено майора Отто Шміда, який до цього був командиром 2-го батальйону Галицького (Коломийського) полку піхоти барона Рейнлендера № 24.

На перші екзамени до кадетської школи 1899 зголосилось 25 кандидатів, із яких 20 прийняли на навчання (серед них п'ятьох з умовою, що до Різдва вони поліпшать знання німецької мови). До закладу приймали молодь 14–17 років з належним станом здоров'я та закінченими щонайменше на "задовільно" чотирма нижчими класами реальної школи або гімназії. Навчання тривало чотири роки. Випускники четвертого року залежно від успіхів у навчанні одержували військове звання кадета-заступника офіцера (від 1909 – фенриха) або кадета-фельдфебеля. Протягом наступного року служби в частинах піхоти або стрілецьких підрозділах вони одержували звання лейтенанта. Під час навчання в школі слухачі мали звання вихованця (*Zogling*), а не кадета. Навчання було платним. Платня залежала від походження: за синів дійсних офіцерів і тих, хто перебував на пенсії, військових капеланів протестантського і православного віровизнання, військових чиновників – 24 корони щорічно; за синів службовців у резерві, цивільних державних чиновників, урядовців цісарсько-королівського двору, а також державних службовців і слуг цісарсько-королівського двору – 160 корон щороку, за синів інших громадян – 300 корон річно.

Урочисте відкриття школи та освячення навчального комплексу відбулось 01.10.1899 за участі єпископа Вебера та митрата Бєлецького. На урочистості прибули намісник Галичини *Л. Пінінський*, командувач 11-го армійського корпусу Ф. Фідлер, віце-президент Львова Шнаєр. Урочиста присяга перших 30 випускників закладу відбулась 18.08.1900, у день народження імператора Австрії *Франца-Йосифа I*.

У серпні 1903 начальника школи підполковника О. Шміда перевели до 54-го піхотного полку, новим призначили майора М. фон Хмельовського із 93-го піхотного полку. Від 1908 школою керував майор Ю. Вольний із 8-го полку піхоти, якого згодом замінив Г. Вернер, майор 15-го полку піхоти.

Останній випуск у школі відбувся 06.08.1914, уже після початку *Першої світової війни*. Через наступ російських військ школу евакуювали зі Львова. 16.10.1914 відбувся перший позачерговий випуск воєнного часу. Після звільнення Львова від російської окупації в червні 1915 школа до міста не повернулася. До 1918 вона залишалась на території Австрії, де за скороченою програмою готувала кандидатів в офіцери воєнного часу.

Серед випускників школи були й *українці*, зокрема майбутні старшини *Української Галицької Армії Г. Стефанів* та Б. Шашкевич.

Під час українсько-польських боїв у Львові в листопаді 1918 будівлі колиш-

Студентський гуртожиток № 9 на вул. М. Лукаша, 2. Сучасне фото

ньої школи у Львові зайняли польські сили. Українські військові здійснили три невдалі штурми цих приміщень. У міжвоєнний період у колишніх приміщеннях школи діяв *корпус кадетів № 1* Війська Польського, у повоєнний час – Львівське військове училище. Тепер у приміщеннях школи діє Академія сухопутних військ України ім. гетьмана Петра Сагайдачного.

Михайло Слободянюк

КАДЕТСЬКА ГОРА – пагорб, розташований на південь від центру Львова між *вул. Д. Вітовського*, *вул. А. Сахарова*, *вул. Стрийською* та *Парком культури та відпочинку ім. Б. Хмельницького*. До кін. XIX ст. це була частина Вулецьких пагорбів, помережаних ярами та глиняними кар'єрами цегелень, які півколом оточувала долина річки *Сороки* (інша назва – Вулецький потік) з кількома ставами.

Після створення 1899 на Помірках (ріг теперішніх вул. Стрийської і *вул. Гвардійської*) *Школи кадетів піхоти* (тепер Академія сухопутних військ України ім. гетьмана Петра Сагайдачного) узгір'я стало називатися К. Г.

На поч. XX ст. північний схил гори розбили на ділянки-парцелі й почали забудовувати. На вул. Кадетській (тепер вул. Гвардійська) спорудили кілька багатоповерхових кам'яниць, а на вул. Гербуртів (тепер вул. М. Глінки), вул. Косинерській (тепер вул. І. Карпинця), вул. Похилій будували вілли.

Забудова гори продовжилась у міжвоєнний період. На вул. Т. Бой-Желенського, 5, за підтримки родини Абрагамовичів створили виховний заклад, збудований 1928–1930 у стилі неокласицизму за проєктом *М. Нікодемовича*. Заклад складався з гімназії та інтернату (школа-інтернат № 1 ім. Б.-І. Антонича).

Навпроти, під № 14, за проєктом *Е. Червінського* 1921–1927 спорудили II Дім техніків – гуртожиток для студентів *Львівської Політехніки*. У 1950–1970-ті на вул. М. Лукаша та вул. Відкритій спорудили ще декілька гуртожитків.

З парного боку вул. Ґ. Малаховського (тепер вул. Остроградських) у 1930-ті збудували кілька типових житлових будинків у стилі *функціоналізму*. З другого боку цієї вулиці створили комплекс Міських сиротинців.

На краю схилу, де вул. М. Лукаша перетинається з вул. Остроградських (поблизу гуртожитку під № 4б), багато років стоїть камінь із написом: "Тут буде споруджено пам'ятник львівським ученим, що загинули в роки Другої світової війни". У липні 1941 на західному схилі К. Г. гітлерівці стратили відомих львівських науковців та членів їхніх родин (усього 46 осіб, переважно *поляків*). До 40-річчя цієї трагічної події мали відкрити пам'ятник. Скульптурну групу авторства *Е. Миська* встановили в яру, навпроти будинку на вул. А. Сахарова, 42. Однак тоді відкриття монумента не відбулося через активізацію в Польщі антикомуністичного руху на чолі з незалежною профспілкою "Солідарність". Радянське керівництво відмовилось відкривати у Львові пам'ятник полякам. Формальним приводом відмови стало визнання роботи Е. Миська недостатньо зрілою з ідеологічного боку. Зокрема запідозрили, що в одній із постатей скульптурної групи пам'ятника зображено колишнього прем'єр-міністра Другої Речі Посполитої, професора нарисної геометрії Львівської Політехніки *К. Бартеля*, хоча скульптор обрав своїми моделями цілком випадкових людей. Декілька років незавершений пам'ятник стояв у яру. На-

Меморіальний знак на будинку школи-інтернату № 1 ім. Б.-І. Антонича (вул. Т. Боя-Желенського, 5). Сучасне фото

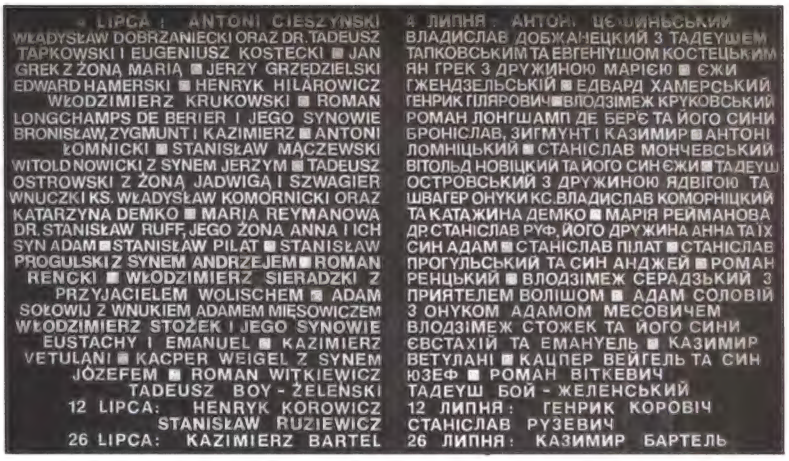

Меморіальна таблиця на місці розстрілу польських науковців та членів їхніх родин на Кадетській горі. Сучасне фото

Генрик Кадий

решті його прибрали під час будівництва естакади для трамвайної колії на вул. Сахарова.

На схилі під гуртожитком на вул. М. Лукаша, 1, у 1990-ті поставлено металевий хрест із написом польською та українською мовами: "У цьому місці 4 липня 1941 року гітлерівські кати розстріляли польських професорів львівських навчальних закладів та членів їх родин".

Нижче встановлено таблицю з переліком страчених (польською та українською мовами).

У 1950-ті на західному схилі К. Г. було засаджено Студентський парк.

Ігор Мельник

КАДИЙ ГЕНРИК (Kadyi Henryk, 23.05.1851–25.10.1912) – учений у галузі анатомії, ректор (1898–1899) *Львівського університету*. Народився в м. Перемишль (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Закінчив медичний факультет Віденського університету (1875).

Працював асистентом кафедри описової анатомії (1876–1878), доцентом кафедри порівняльної анатомії (1878–1881) Ягеллонського університету. 1878 захистив дисертацію "Про око крота звичайного (Talpa europea) з порівняльно-анатомічного погляду" (*O oku kreta pospolitego (Talpa europea) pod względem porównawczo-anatomicznym*).

Від 1881 – у Львові. Завідував кафедрою нормальної анатомії і гістології (1881–1894), за сумісництвом – кафедрою патологічної анатомії і загальної патології (1881–1890) *Львівської академії ветеринарної медицини*. Одночасно викладав у Львівському університеті: завідувач кафедри зоології (1882–1884); завідувач кафедри нормальної і топографічної анатомії (1894–1912), за сумісництвом завідувач кафедри гістології та ембріології (1896–1898), декан медичного факультету (1896–1897, 1911–1912), ректор (1898–1899), проректор (1899–1900).

Ініціатор реформування Львівської академії ветеринарної медицини. Один із чільних організаторів і перший декан відновленого медичного факультету Львівського університету; керівник побудови корпусів медичного факультету на *вул. Пекарській*.

Президент *Львівського лікарського товариства* (1887), член-кореспондент Краківської Академії знань (1889).

У полі наукових зацікавлень – анатомія залоз внутрішньої секреції, серцево-судинної системи; вивчення особливостей кровопостачання різних органів, зокрема спинного мозку людини; порівняльна анатомія ссавців; порівняльна анатомія членистоногих; удосконалення методів виготовлення постійних анатомічних препаратів, зокрема з використанням оригінальної маси для наливки судин, консервації анатомічних препаратів формаліном. Удосконалив метод імпрегнації нервових клітин солями важких металів.

Автор бл. 40 наукових праць, серед яких словник медичної термінології, енциклопедичні статті, 2 монографії про реформування вищої ветеринарної освіти. Підготував трьох професорів. Основні праці: "Про потребу істотної реформи ветеринарних студій" (*O potrzebie zasadniczej reformy studyów weterynaryjnych*, 1890), "Про організацію клітини" (*O organizacyj komórki*, 1892), "Про застосування парафіну до приготування анатомічних препаратів тривалого зберігання" (*O zastosowaniu parafiny do sporządzania trwałych preparatów anatomicznych*, 1895) та ін.

Помер у Львові, унаслідок септичного зараження після бальзамування.

Володимир Манько, Юрій Кривко, Олександр Луцик

Лариса Кадирова в ролі Донни Анни, Федір Стригун у ролі Дон-Жуана. 1971 р. Архівне фото

КАДИРОВА ЛАРИСА (нар. 10.09.1943) – артистка театру і кіно, театрознавець, педагог. Народна артистка України (1982), лавреат Національної премії ім. Т. Шевченка (2009).

Народилася в Ташкенті. Закінчила середню школу № 21 м. Львова, 1963 – акторську студію при театрі ім. М. Заньковецької (педагоги *Б. Тягно*, *О. Рінко*, А. Ротенштейн), 1981 – театрознавчий факультет (курс А. Полякова) Київського

державного інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого (тепер Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого). 1963–1992 – артистка театру ім. М. Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*).

На сцені театру зіграла 60 ролей: Наталка ("Бережи мою тайну" В. Собка), Мавка ("Ніч на полонині" О. Олеся), Маруся ("Маруся Богуславка" М. Старицького), Дочка Маршала ("Біла хвороба" К. Чапека), Блідоличка ("Принцеса і городник" В. Кшемінського), Василина ("Пора жовтого листя" М. Зарудного), Леся ("Човен хитається" *Я. Галана*), Леся ("Планета сподівань" О. Коломійця), Нела ("І змовкли птахи" І. Шамякіна), Зілія Дука ("Німий лицар" Е. Хелтаї), Попелюшка ("Кришталевий черевичок" Т. Габбе), Таня ("Дикий Ангел" О. Коломійця), Люся ("Роки блукань" О. Арбузова), Наташа ("Правда" О. Корнійчука), Норма ("Під золотим орлом" Я. Галана), Жанет ("Іменем землі й сонця" Й. Друце), Ніна ("Маскарад" М. Лермонтова), Лауретта, Перонелла ("Декамерон" за Д. Боккаччо), Айгюль, Анастасія ("Розгін" П. Загребельного), Лариса ("Безприданниця" О. Островського), Маґда ("Олекса Довбуш" В. Босовича), Першина ("Проводимо експеримент" В. Черних, М. Захарова), Варвара Михайлівна ("Так переможемо" М. Шатрова), І. Стешенко ("Я вибираю березіль" *Н. Бічуї*), Шинкарка ("Гайдамаки" *Леся Курбаса* за Т. Шевченком), Місіс Хешебай ("Дім, де розбиваються серця" Б. Шоу), Федра ("Федра" Ж. Расіна), Панночка ("Спокуса Хоми Брута" В. Врублевської за М. Гоголем), Софія ("Меланхолійний вальс" Б. Антківа за *О. Кобилянською*), Наталя Павлівна ("Брехня" В. Винниченка).

Серед ролей К. – образи у знакових виставах театру: Маклена ("Маклена Ґраса" М. Куліша), Неля ("Сестри Річинські" Б. Антківа за *Іриною Вільде*), Корделія ("Король Лір" В. Шекспіра), Люба ("Блакитна троянда" *Лесі Українки*), Заньковецька ("Марія Заньковецька" І. Рябокляча), Леді Анна ("Ричард III" В. Шекспіра), Шура ("Прапороносці" Б. Антківа за О. Гончаром), Зося ("Дами і гусари" *А. Фредра*), Дерменджієва ("Замшевий піджак" С. Стратієва), Лаговська ("Кафедра" В. Врублевської), Мавка ("Лісова пісня" Лесі Українки), Ельміра ("Тартюф" Ж. Б. Мольєра), Лідія Андріївна ("Провінціалки" Я. Стельмаха), Рита ("Чорна Пантера і Білий Ведмідь" В. Винниченка). К. зіграла ролі у фільмах "Три гільзи від англійського карабіна" (1983), "Зміна участі" (1987), "Царівна" (1994).

Від 1993 К. працює в творчому складі Національного драматичного театру ім. І. Франка в Києві (1992–2000) – на посаді заступника голови з творчих питань Національної спілки театральних діячів України.

У репертуарному списку з'явилися ролі: Ребекка ("Росмерсгольм" Г. Ібсена), Фея ("Крихітка Цахес" Я. Стельмаха за Е. Гофманом), Пані Пернель ("Тартюф" Ж. Б. Мольєра), Альбіна ("Адвокат Мартіан" Лесі Українки), Юзефа ("Мама" С. Віткевича), Ґрасіела ("Посаг кохання" за "Любовним одвітом чоловікові в кріслі" Г. Г. Маркеса), Сара ("Сара Бернар. Наперекір усьому" *З. Хшановського*, Л. Кадирової) та ін.

К. від 2001 очолює художню раду при Національному університеті "Києво-Могилянська академія", професор (від 1998) Національної музичної академії ім. П. Чайковського. 1993 – президент благодійної організації "Міжнародний інститут театру" (український центр).

Автор ідеї та художній керівник Міжнародного фестивалю жіночих монодрам "Марія", присвяченого *М. Заньковецькій*, який з успіхом проводить Театр ім. І. Франка. Від 2004 – голова правління "Шевченківського фонду XXI ст".

Мирослава Оверчук

Лариса Кадирова в ролі Марії Заньковецької, Богдан Козак у ролі Хлистова. 1972 р. Архівне фото

КАЄТАНОВИЧ ДИОНІСІЙ (Kajetanowicz Dionizy; 08.04.1878–18.11.1954) – вірмено-католицький священик, капітульний вікарій і адміністратор вірмено-ка-

Дионісій Каєтанович

толицької митрополії (1939–1945). Народився в с. Тишківці (тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) у вірменсько-українській сім'ї (мати Марія із Заячківських походила з української греко-католицької родини). К. був охрещений у місцевій греко-католицькій церкві, а згодом його метрику перенесено до вірмено-католицької парохії в Городенці. Після закінчення народної школи у Тишківцях 1890 продовжив навчання у Львові – у вірменському виховному закладі (бурсі) ім. Ю. Торосевича та водночас у III львівській гімназії. 1896 К. вступив до монастиря францисканців-реформаторів, прийняв чернече ім'я Роман. Перебував у монастирях у Велічці, Ярославі, Кракові (тепер Малопольського та Підкарпатського воєвод., Польща).

Львівський римо-католицький архієпископ *Юзеф Більчевський* 1903 висвятив К. на священика. 1906 К. подав прохання до Ватикану про вихід з ордену і перехід до львівської вірмено-католицької архієпархії, де бракувало священиків. 1908–1911 був катедральним вікарієм у Львові, префектом бурси ім. Ю. Торосевича і катехитом у жіночій школі при монастирі *вірменських бенедиктинок*. Два роки К. вивчав вірменську мову, якої перед тим не знав, і вірмено-католицьку літургію. 01.12.1910 офіційно перейшов у вірмено-католицький обряд. 1911–1922 був адміністратором, а пізніше парохом вірмено-католицької парохії у Снятині (тепер Івано-Франківська обл.). 10.04.1918 став почесним *каноніком* вірменської капітули.

Архієпископ *Юзеф Теодорович* 1922 перевів К. до Львова, де доручив відповідальну посаду пароха катедральної парохії і львівського декана. Згодом К. став основним співпрацівником і помічником архієпископа Юзефа Теодоровича. Від 1923 К. додатково призначили канцлером курії. 1922–1930 він знову виконував обов'язки катехита у школі вірменських бенедиктинок. Крім цього, архієпископ доручив К. посаду директора *вірменського побожного банку "Mons Pius"* і куратора вірменської бурси. 27.12.1922 К. одержав звання дійсного (греміального) каноніка вірменської митрополичої капітули. К. став одним з ініціаторів відродження давніх вірменських традицій у літургії та в культурному житті галицьких вірмен. Архієпископ Юзеф Теодорович призначив К. своїм заступником у Літургійній комісії, завданням якої було поступово наблизити вірменський обряд до його первісної форми. 1933 К. виїжджав для ознайомлення зі східним вірмено-католицьким обрядом до вірменських католицьких патріархатів у Бейруті (Ліван) і Стамбулі (Туреччина).

Ініціював 1927 видання вірменського періодичного журналу "Посланець св. Григорія" (*Posłaniec św. Grzegorza*), був його незмінним головним редактором (1927–1934). На сторінках цього журналу регулярно друкував свої історичні статті та розвідки про видатних діячів вірменської культури і церкви на Галицьких землях. Друкував також свої вірші польською мовою, але ніколи їх не підписував. Історію вірменської громади у Снятині описав у книжці "На історичному шляху" (*Na historycznym szlaku*, 1920). Особливу увагу К. зосереджував на історії вірменської церкви у Львові, якій присвятив брошуру "Оновлення і реконструкція вірменської катедри у Львові" (*Odnowienie i rekonstrukcja katedry Ormianskiej we Lwowie*, 1908) та путівник "Вірменська катедра та її оточення" (*Katedra ormianska i jej otoczenie*, 1926; друге доповнене видання 1930).

К. 1933 надано статус інфулата і призначено препозитом митрополичої капітули, що надавало право вживати митру і посох. 1930 одержав із Ватикану титул папського шамбеляна (прелата). 04.12.1938 помер архієпископ Юзеф Теодорович, а 06.12.1938 капітула вибрала К. капітульним вікарієм і адміністратором Львівської архієпархії. 02.01.1939 відбулись закриті вибори нового архієпископа. Відповідно до бреве Пія VII *Inter caetera privilegia* від 1819 вірменські священики вибирали трьох кандидатів, прізвища яких надсилали до уряду у Варшаві, який переда-

вав їх до Конгрегації Східних Церков у Ватикані. Після відповідного схвалення Конгрегації вибір робив папа. Під час голосування К. одержав 11 голосів, значно більше, ніж інші кандидати. Відповідні документи були надіслані до Варшави та Ватикану. До рішення папи результати голосування не розголошували. Через смерть Пія XI, вибори нового папи і початок *Другої світової війни* рішення про вибір нового вірменського архієпископа у Ватикані так і не було ухвалене.

К. керував як адміністратор вірменською архієпархією упродовж всієї Другої світової війни. Під час німецької окупації допомагав львівським *євреям*, виставляючи їм метрики хрещення у вірменському обряді й надаючи документи на вірменські прізвища. За цю діяльність німецька окупаційна влада 13.04.1943 арештувала К. Його врятувало тільки заступництво митрополита *Андрея Шептицького*, який сплатив за К. велику грошову заставу. Після звільнення К. був змушений переховуватись у львівському монастирі *францисканців* у *Козельниках* (тепер район *вул. Зеленої*).

Після повернення радянської влади до Львова К. 26.11.1945 заарештували, вірменську церкву у Львові закрили. К. безпідставно звинуватили в колаборації з німецькими окупантами, а 08.03.1946 засудили до 10 років концтаборів з конфіскацією майна і позбавленням громадських прав на 5 років. Термін ув'язнення К. відбував в "Осиблазі" у Сталіно (тепер м. Донецьк), "Інталазі" й у таборі Абезь біля Воркути (обидва в Комі АРСР, тепер Російська Федерація). В ув'язненні К. багато писав – релігійні твори та вірші. Підтримував українців греко-католиків, вільно володіючи українською мовою, сповідав їх. Незадовго до звільнення помер "за нез'ясованих обставин". На думку близьких, був отруєний. Місце поховання не відоме. Реабілітований посмертно 10.08.1994.

Юрій Смірнов

КАЄТАНОВИЧ КАЄТАН (Kajetanowicz Kajetan; 1817–31.12.1900) – вірменокатолицький священик, співорганізатор і багаторічний директор вірменського виховного закладу (бурси) ім. Ю. Торосевича у Львові. Народився в с. Русів (тепер Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.) в бідній вірменській родині. Вчився у львівській духовній семінарії й на теологічному факультеті *Львівського університету*, які закінчив 1840. Висвячений того ж року і призначений вікарієм *вірменської церкви* у Львові.

К. мав слабке здоров'я, був несміливим, замкнутим, але звернув увагу архієпископа, який призначив його своїм секретарем і капеланом. Вільний час і власні гроші К. жертвував бідним, передусім молоді. Виконував обов'язки секретаря львівського Інституту убогих християн. У вірменській курії виконував обов'язки нотарія, а потім канцлера. 1860 організував при вірменській церкві невеликий захоронок для сиріт. Спільно з *Юзефом Торосевичем* організував фундацію і бурсу для вірменських дітей, яка почала діяти 09.02.1865. Юзеф Торосевич записав для неї спеціально куплену кам'яницю на вул. Скарбківській, 21 (тепер *вул. Лесі Українки*), і 26 тис. злотих ринських. Цей капітал дав змогу утримувати у закладі 20 хлопців. Першим директором бурси призначено К. Після смерті Юзефа Торосевича 1869 бурса офіційно одержала його ім'я.

К. керував бурсою упродовж 35 років аж до смерті. За цей час він збільшив капітал закладу до 120 тис. флоренів. Кількість місць для вихованців у бурсі збільшив до 40, а від 1882 – до 50. Крім вірменських дітей, які перебували у бурсі безкоштовно, за оплату до неї приймали також *українців* і *поляків*. Усі власні заощадження К. віддавав на бурсу. Як згадують його сучасники, навіть узимку він ходив тільки у сутані без верхнього одягу. За будь-якої погоди виходив на вулицю з парасолькою, ніколи не фотографувався. Майже ніколи не виїжджав зі Львова, не цікавився життям у місті. Уся його діяльність проходила у вірменській церкві та бурсі. К. не любив мандрувати, не користувався трамваями

Надгробок вмурований у зовнішню стіну вірменської церкви. Сучасне фото

Могила Юзефа Торосевича та Каєтана Каєтановича на Личаківському цвинтарі. Поч. XX ст. Архівне фото

і потягами (раз у житті поїхав поїздом на Буковину).

У бурсі виховались багато відомих львів'ян. Серед них *Т. Дикас*, *Б. Твардовський*, *Д. Каєтанович* та ін.

Крім роботи у бурсі, К. був зайнятий у *вірменському побожному банку "Mons Pius"* (1866–1868). Від 1870 – почесний *канонік*, від 1876 – канонік дійсний (гремі-альний), від 1880 – парох катедральної парохії і препозит капітули, від 1886 – інфулат. Від 1886 К. одержав із Ватикану право носити митру і посох – відзнаки єпископа, але практично ніколи цим правом не користався. Разом із римо-католицьким священиком Станковським 1890 К. організував притулок для бідних дівчат у Снятині (тепер Івано-Франківської обл.). Помер у Львові і похований на *Личаківському цвинтарі* у спільній могилі із засновником бурси Юзефом Торосевичем. На могилі встановлено пам'ятник авторства Т. Дикаса. Знищену після *Другої світової війни* таблицю на пам'ятникові відновлено у 1990-ті.

Юрій Смірнов

КАЗАНОВА ДЖАКОМО ДЖИРОЛАМО (Casanova Giacomo Girolamo; 02.04.1725–04.06.1798) – італійський письменник, мандрівник та авантюрист. Народився у Венеції (тепер Італія) в родині акторів. Навчався в Падуанському університеті (1738–1742) та духовній семінарії в Падуї, яку після двох тижнів перебування змушений був покинути через аморальну поведінку. Працював секретарем, музикантом, бібліотекарем, а також займався підприємництвом, *алхімією* та організацією лотерей. Упродовж життя К. здійснив багато мандрівок країнами Європи. "Мемуари" в 12-ти томах, які він написав 1791–1798, містять описи важливих політичних подій XVIII ст., цікаві культурно-історичні деталі та тонкі характеристики багатьох впливових діячів того часу. К. докладно описував свої численні любовні пригоди. З часом слава про амурні походеньки К. так поширилася, що саме його ім'я стало синонімом джигуна. Крім мемуарів, К. написав низку історичних творів, зокрема тритомову "Історію потрясінь Польщі, які зі смертю Єлизавети Петрівни і після миру між Росією та Портою Отоманською відбувалися і спричинили революційні події у цьому королівстві" (*Istoria delle turbolenze della Polonia dalla morte di Elisabetta Petrowna fino alla pace fra la Russia e la Porta Ottomana in cui si trovano tutti gli avvenimenti cagioni della rivoluzione di quel regno*, 1774).

Джакомо Казанова

У лютому 1766, мандруючи із Санкт-Петербурга до Варшави, К. тиждень перебував у Львові. Саме тоді в місті тривали *Львівські контракти*, які традиційно супроводжувалися балами, театральними виставами тощо. У Львові К. спочатку оселився в *готелі*, а згодом мешкав у *палаці греко-католицьких митрополитів* на *горі Св. Юра*, який тоді винаймала для своїх потреб *Катажина Коссаковська*. У "Мемуарах" К. згадував про перебування у Львові так: "Я весь тиждень розважався з чудовою львів'янкою". 1774–1782 у Львові мешкав приятель К. Рудольф Страсольдо, який обіймав високий пост у місцевій австрійській адміністрації, але згодом через розтрату державних коштів змушений був утекти до Туреччини. Помер К. в замку графа Вальдштайна в м. Духов (Чехія). На честь К. названо ресторан, який діє на *вул. Ставропігійській*, 7.

Юрій Овсінський

КАЗАРМИ – спеціальні будівлі для постійного розташування військовослужбовців, зберігання зброї та військового майна. На позначення К. у Львові давніше вживали термін "касарні", іноді "кошари".

До кін. XVIII ст. у Львові не було спеціально споруджених К. Військові львівського гарнізону мешкали в приміщеннях Високого та Низького *замків*, *монастирях*, а подекуди й у приватних будинках львів'ян. Тоді, коли в місті перебували значні військові сили, для них найчастіше влаштовували військовий табір за межами міста.

Австрійські військові, що 1772 з'явилися в місті, як тимчасове житло спочатку використовували головно приміщення львівських монастирів, зокрема *кармелітів босих*, *кларисок*, *кармеліток босих*, *бернардинців*.

Першими постійними К. у Львові стали перебудовані приміщення т. зв. "Червоного кляштора" – монастиря *театинців*, у якому розташувалися австрійські артилеристи (тепер *вул. М. Кривоноса*, 6). "Червоний кляштор", зведений 1734–1738, одержав назву від яскраво-червоного кольору дахівки. Створений наприкін. XVIII ст. у колишньому монастирі казармовий комплекс, до якого, крім власне К., входили також пороховий склад у переобладнаному *костелі св. Войцеха* (повернутий містові 1906) та два порохові склади біля підніжжя *Високого Замку*, не змінював свого призначення до *Першої світової війни*. На поч. XIX ст. для потреб військових "Червоний кляштор" перебудували архітектори Макс фон Крус та *Йозеф Маркль*. 1914 тут був розташований 32-й польовий артилерійський полк. У міжвоєнний період "Червоний кляштор" займав 6-й полк важкої артилерії. 1939–1941 в К. стояли частини протиповітряної оборони (ППО) Червоної армії: 533-й зенітний артилерійський полк, 184-й скремий зенітний кулеметний батальйон, 49-й інженерний протихімічний батальйон, 19-й окремий батальйон військового спостереження, оповіщення і зв'язку та 187-ма окрема рота зв'язку 6-ї бригади ППО. Після *Другої світової війни* К. знову зайняли зенітні артилерійські (згодом зенітні ракетні) полки. Після проголошення незалежності України будівлю передали Міністерству внутрішніх справ (МВС), тепер тут розташований Львівський міліцейський полк патрульно-постової служби.

Наприкін. XVIII ст. ще одні К. австрійські військові влаштували в колишньому монастирі *місіонарів* (тепер *вул. Замарстинівська*, 9). Приміщення були реквізовані 1782. Спочатку в них влаштували шпиталь, згодом *в'язницю*, після чого призначили під К. Після того, як поряд було збудовано нові К. (вул. Замарстинівська, 7), у колишньому монастирі діяв гарнізонний військовий суд, що мав власну військову в'язницю. 1939–1941 на вул. Замарстинівській, 9, існувала тюрма *НКВС*. Після Другої світової війни приміщення передали створеному в місті Пожежному училищу, тепер там працює один із факультетів *Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України*.

На зламі XVIII–XIX ст. як К. *австрійці* використовували заміський палац гетьмана *Станіслава Яблоновського* на вул. Яблоновських (тепер вул. Шота Руставелі, палац не зберігся). На поч. XIX ст. палац був відомий під назвою "кошари гренадерів", оскільки там розміщувалися гренадерські роти. У 1880-ті приміщення палацу капітально перебудовано, після чого воно стало найбільшим казармовим комплексом Львова. Тут розташували підрозділи австрійського ляндверу (спочатку одного батальйону, а далі 19-го полку піхоти ляндверу "Лемберг", який згодом перевели до К. на вул. Свв. Петра і Павла (тепер вул. І. Мечникова). 1914 в К. на теперішній вул. Шота Руставелі перебував 55-й полк піхоти австрійської армії. 1918 сюди перевели резервний полк піхоти № 15, який після встановлення в листопаді того ж року у Львові української влади українські вояки перетворили

Т. Айдукевич.
Австрійська кінна артилерія.
1882 р.

Казарми
на вул. М. Кривоноса, 6.
Сучасне фото

Колишні казарми
на вул. Замарстинівській, 9.
Сучасне фото

А. Каменобродський.
Палац Яблоновських.

на 1-й український полк ім. Князя Льва. У міжвоєнний період в К. розміщувався 6-й медичний батальйон. Значну територію казармового комплексу на поч. 1920-х передали офіцерам для будівництва житла. Згодом цю дільницю назвали Офіцерською колонією. Колишній австрійський манеж (приміщення для проведення занять з особовим складом у негоду) став основою спортивного комплексу, що існує й тепер. 1939 в одному з корпусів К. (вул. Св. Яцека, 1, тепер *вул. О. Архипенка*) розташувався радянський міський військовий комісаріат Львова, а також 623-й санітарний склад. Після Другої світової війни комплекс втратив характер військових К. Єдиним силовим відомством, яке тепер існує в цих будівлях, є Львівське обласне управління Державного департаменту з виконання покарань.

Нові К. зведено у Львові 1824 на вул. Замарстинівській, 7. З огляду на те, що по сусідству з ними в колишньому монастирі вже існував казармовий комплекс, нове приміщення назвали "великими казармами", а за старими закріпилася назва "малих казарм". Перед початком Першої світової війни у "великих казармах" стояв 80-й полк піхоти. 1921–1939 у будівлі діяв навчальний центр польської армії, 1940–1941 там розташовувався 3-й мотоциклетний полк 4-го механізованого корпусу, після війни – підрозділ військ ППО Радянської Армії. Нині К. передані містові, їх використовують для потреб бізнесу.

Упродовж 1839–1841 зведено казармовий комплекс на *вул. Городоцькій* (тепер вул. Городоцька, 40), який назвали "касарнями Фердинанда" на честь австрійського імператора. Крім будівлі власне К., комплекс також охоплював розташовані поблизу продуктові склади та військову пекарню. Спочатку "касарні Фердинанда" використовував 30-й полк піхоти, а згодом – артилеристи. До 1914 в них стояв 11-й полк польових гаубиць. Під час листопадових боїв 1918 в К. успішно оборонялися українські військові. У міжвоєнний період на вул. Городоцькій був розташований 5-й польовий артилерійський полк Війська Польського, а самі К. були перейменовані на честь генерала *Юзефа Бема*. Після захоплення Львова Червоною армією восени 1939 в К. розмістили 125-й артилерійський полк 81-ї механізованої дивізії та 796-й продовольчий склад. У повоєнний час тут дислокувався полк зв'язку *Прикарпатського*

військового округу, а згодом – батальйон обслуговування та охорони управління округу (тепер *Західного оперативного командування*).

У Львові 1854–1856 споруджено потужний фортечно-казармовий комплекс – *цитадель*, який згодом використовували більше як К., ніж як фортецю. Тут стояв 30-й полк піхоти, відомий у місті під назвою "Львівських дітей". Під час українсько-польських боїв у листопаді 1918 цитадель стала важливим опорним пунктом оборони українських військ у Львові. 1921–1939 К. цитаделі використовував 19-й полк піхоти Війська Польського. 1939–1941 на цитаделі стояв 323-й стрілецький полк та 84-й окремий дивізіон протитанкової оборони 81-ї механізованої дивізії та 7-ма воєнно-голубина станція. Під час Другої світової війни в приміщеннях цитаделі *німці* влаштували концтабір для радянських, а згодом і для бельгійських, голландських та італійських військовополонених. Після звільнення Львова від німецьких військ на цитаделі стояли різні частини радянської армії, аж доки наприкін. 1980-х територію не передали спочатку концерну *"Електрон"*, а далі – містові.

Для опіки над інвалідами, кількість яких після воєнних подій 1848–1849 суттєво зросла, 1855–1863 на *вул. Клепарівській*, 27, побудували *"Дім військових інвалідів"*, у якому також були К.

Бл. 1850–1851 казармовий будинок для піхоти зведено на вул. Курковій, 12 (тепер *вул. М. Лисенка*). На картах Львова сер. XIX ст. цей будинок позначений як "касарні Франца Йосифа". До 1914 тут стояв 80-й полк піхоти. 1918 у приміщеннях розмістили підрозділи 15-го резервного полку піхоти. У міжвоєнний період в приміщенні діяла повітова команда поповнень (еквівалент сучасного військкомату). 1940–1941 тут розташовувався 8-й окремий батальйон зв'язку, 8-й окремий зенітно-артилерійський дивізіон та 8-й медико-санітарний батальйон 8-ї танкової дивізії. Після Другої світової війни приміщення передали військам ППО, і до 2004 тут працювало управління 28-го корпусу ППО. Тепер у К. діє управління Повітряного командування "Захід".

"Касарні Фердинанда" на вул. Городоцькій. Листопад 1918 р. Архівне фото

У другій пол. XIX ст. на вул. Зборовській, 1 (тепер вул. Донецька) зведено К. для розміщення кавалерійських частин. На поч. XX ст. ці приміщення передали містові, яке влаштувало в них лікарню невиліковно хворих та склади відомства з очищення міста.

Казармово-складський комплекс для розміщення транспортного дивізіону австрійської армії наприкін. XIX ст. було створено на вул. Балоновій, 3 (тепер вул. Гайдамацька). Там розташувався парк військових фургонів. Частина приміщень

Цитадель. Поч. XX ст. Архівне фото

Колишні казарми
на вул. М. Лисенка, 12.
Сучасне фото

цих К. й дотепер належить військовим. Адміністративний будинок на вул. Жовківській, 48 (тепер *вул. Б. Хмельницького*, біля *залізничного вокзалу* "Підзамче"), де раніше діяло управління австрійського транспортного полку, тепер належить управлінню МВС у Львівській області.

Наприкін. XIX – на поч. XX ст. у Львові було зведену низку нових К. Тоді збудовано казармові комплекси для кавалерії на *вул. Личаківській*, 76–80 (1914 в них стояв 1-й полк уланів) та для 1-го полку уланів ляндверу на *Ялівці* (вул. Личаківська, 103). К. на вул. Личаківській, 76–80, зведено на території колишньої фабрики Ф. Пітча та кількох прилеглих будівель. Казармовий комплекс на Ялівці, проєкт якого виконано 1894, складався із житлового корпусу, стайні, ізолятора для хворих коней, складу. 1908 закінчено будівництво К. для 1-го полку уланів на Вулецькій дорозі (тепер *вул. Княгині Ольги*).

Після Першої світової війни в казармових комплексах на вул. Личаківській, 76–80, та на Ялівці поляки розмістили 14-й полк уланів Язловецьких. На Вулецькій дорозі розташовано 13-й кінно-артилерійський дивізіон, а після його переводу за межі Львова ці К. передали для потреб 6-го полку важкої артилерії. 1940 в К. на вул. Личаківській розмістили 332-й саперний батальйон 15-ї механізованої бригади, а від квітня 1941 – підрозділи 32-ї танкової дивізії. Від закінчення Другої світової війни К. на вул. Личаківській, 76–80, використовують прикордонники (Львівський прикордонний загін), а в К. на Ялівці створено військовий 28-й авторемонтний завод.

К. на вул. Княгині Ольги у повоєнні часи займали 7-й стрілецький полк, 849-й артилерійський полк, а після того, як його переведено до м. Яворова на Львівщині, – полк зв'язку тилу та автомобільний батальйон. Після проголошення незалежності України К. перебудовано на житло для офіцерів, унаслідок чого ця територія остаточно втратила військовий характер.

Упродовж 1895–1899 за проєктом архітекторів Альфреда *Каменобродського* та *Наполеона Луцкевича* нові К. для двох батальйонів 95-го полку піхоти зведено на вул. Клепарівській, 22–24. Поряд (на вул. К. Арцишевського, 3–5, тепер вул. Генерала Грекова) збудовано К. для 11-го транспортного дивізіону. 1889–1891 на вул. Ветеранів, 12, за проєктом *Юліуша Гохберґера* для військових вправ зведено великий манеж. У такий спосіб між вул. Клепарівською, вул. Ветеранів та вул. Інвалідів (тепер вул. Батуринська) виник комплекс військових споруд, що охоплював казармові приміщення, манеж та господарські будівлі, а також поле для тренування солдатів. Для занять вогневою підготовкою неподалік під *Кортумовою горою* створено стрільницю. Там вчилися стріляти всі інші частини львівського гарнізону. У повоєнний період на

Казарми
на вул. Личаківській, 76–80.
Сучасне фото

території колишньої стрільниці побудували комплекс спортивних споруд СКА, тепер Центр літніх видів спорту Збройних Сил України.

У казармовому комплексі на вул. Клепарівській 1921–1939 був розташований 26-й полк піхоти польської армії. 1940 його К. зайняв 16-й танковий полк 8-ї танкової дивізії, а в К. на вул. К. Арцишевського 1939–1940 стояли 10-й окремий дивізіон зв'язку та комендантський ескадрон 2-го кавалерійського корпусу Червоної армії. Після війни тут розташовувалися різні заклади та установи армії, доки увесь комплекс не було перебудовано під штаб Прикарпатського військового округу (тепер управління *Західного оперативного командування*).

На поч. XX ст. на вул. Свв. Петра і Павла (тепер вул. І. Мечникова) напроти *Личаківського цвинтаря* австрійці звели К. для ляндверу. У них до 1914 стояв 19-й полк піхоти ляндверу "Лемберг". Розташовані у Львові підрозділи ляндверу мали свій військовий суд на вул. Сакраменток, 10 (тепер *вул. М. Туган-Барановського*, будівля не збереглася), а також власний шпиталь на Ялівці. 1914 у казармовому комплексі на вул. Ю. Торосевича (тепер вул. Й. Коциловського, приміщення не збереглося) були розташовані 43-й польовий артилерійський дивізіон ляндверу та 43-й дивізіон польових гаубиць ляндверу.

У К. на вул. Свв. Петра і Павла 1921–1939 дислокувався 40-й полк піхоти польської армії (тоді комплекс мав назву "касарні Ю. Пілсудського"). 1939–1940 там були розташовані 202-й стрілецький полк, 102-й окремий батальйон зв'язку та 19-та рота регулювання 81-ї механізованої дивізії 4-го механізованого корпусу Червоної армії. 1940 до них додався 81-й окремий автотранспортний батальйон 15-ї механізованої бригади. Після Другої світової війни у приміщеннях розташували Львівське вище військове училище ім. Щорса. Після його розформування на поч. 1960-х К. віддали для управління 24-ї *Залізної дивізії*, а після її переведення до м. Яворова – для розміщення різних підрозділів армії. Від 1992 одна частина приміщень стала *Львівським регіональним управлінням державної прикордонної служби*, в інших деякий час працювало управління та штаб 5-ї дивізії Національної гвардії України. Сьогодні приміщення переобладнують під житло для офіцерів.

Колишні казарми на вул. Клепарівській, 22–24. Сучасне фото

На поч. XX ст. поряд із міською клінікою існували невеликі К. на вул. Піарів, 2 (тепер вул. М. Некрасова). 1914 тут стояв один батальйон 15-го полку піхоти. Під час Першої світової війни ці К. використовували для лікування поранених і хворих, медики до яких приходили із сусідньої лікарні. Від того часу К. стали лікувальним закладом, частиною міської лікарні.

Із розвитком залізниці військові почали зводити казармово-складські приміщення неподалік від головного *залізничного вокзалу*, з таким розрахунком, щоби важку техніку та артилерійське озброєння зручніше завантажувати в потяги. 1890 на вул. На Блоні, 5 (тепер *вул. Залізнична*,

Колишні казарми на вул. Личаківській, 103. Сучасне фото

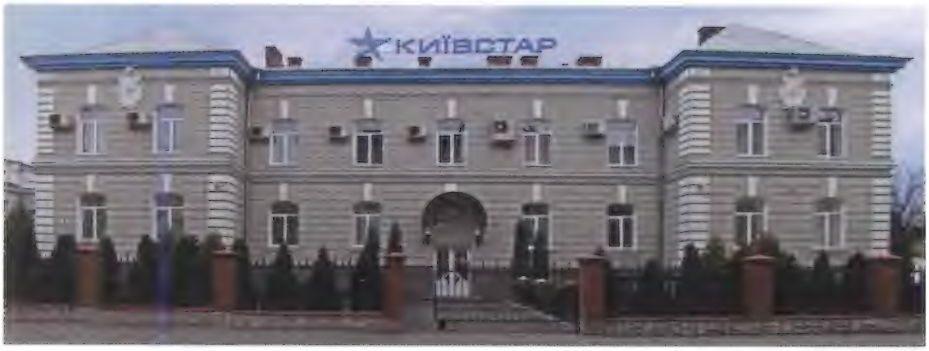

Колишні казарми
на вул. Генерала Грекова, 3.
Сучасне фото

територія заводу *"Автонавантажувач"*), споруджено К. для дивізіону важкої артилерії (казарми ім. Ерцгерцога Леопольда Сальватора). Казармово-складські комплекси артилерії зведено на вул. Янівській, 17 та 65 (тепер *вул. Т. Шевченка*). Спочатку тут дислокувались підрозділи 11-го корпусного артилерійського полку, від 1909 – 14-го окремого дивізіону кінної артилерії. Наприкін. 1930-х К. на вул. Янівській використовував 6-й танковий батальйон Війська Польського. Восени 1939 Червона армія розташувала тут 15-й танковий полк 8-ї танкової дивізії. Радянська влада створила на вул. Янівській комплекс військових об'єктів, які належали бронетанковим військам. На вул. Янівській, 120, розташовувалися 82-га автобронетанкова ремонтна база та 965-й склад автобронетехніки. На вул. Янівській, 87, дислокувався 8-й окремий ремонтно-відновлювальний батальйон 8-ї танкової дивізії. Після Другої світової війни приміщення на вул. Янівській деякий час використовували військові, а згодом їх передали новоствореному заводу "Автонавантажувач".

Вигляд на казарми
Франца Йосифа і середмістя з
вул. Куркової
(тепер вул. М. Лисенка).
1870-ті рр. Архівне фото

Призначені для кадетів К. були в *Школі кадетів піхоти*, яку 02.10.1899 відкрили у Львові. У приміщеннях школи 1921–1939 діяв польський *Корпус кадетів № 1*. 1939–1940 там розташували Львівське піхотне училище Червоної армії, 1940–1941 – 15-ту механізовану бригаду, а від квітня до червня 1941 – штаб та підрозділи 32-ї танкової дивізії 4-го механізованого корпусу. Під час німецької окупації міста в колишній школі кадетів діяв військовий шпиталь, який функціонував і після 1944, уже як радянський. 1946 шпиталь закрили, і від весни 1947 приміщення використовувало Львівське військово-політичне училище (тепер Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного).

Велике казармово-штабне приміщення для крайової та окружної команд австрійської *жандармерії* збудували 1889–1890 на вул. Сапіги, 1 (тепер *вул. С. Бандери*). Проєкт будівлі виконав архітектор *Юзеф Каєтан Яновський*. У міжвоєнний час тут містилося управління Другого відділу польської контррозвідки, т. зв. "двійки", а також 6-й відділ головної комендатури державної поліції. Згодом будівлю використовували спецслужби СРСР та Третього Райху. Тепер у будинку Львівське міське управління міліції та *Музей-меморіал "Тюрма на Лонцького"*.

Під час Першої світової війни у Львові створено військове летовище на *Левандівці*. Поряд з іншими спорудами, там зведено К. для охорони та обслуговувального персоналу. На поч. 1920-х польська влада перенесла військовий аеродром до *Скнилова*. Пізніше на Скнилові дислокувався 6-й авіаційний полк Війська Польського. Восени 1939 на Скнилові розмістили 123-ю та 126-ту авіаційні бази Червоної армії, на яких базувалися 23-й та 28-й винищувальні авіаційні полки. У післявоєнний період аеродром Скнилів продовжував бути місцем базу-

вання радянських військово-повітряних сил. Від 1949 у Львові діяло управління 14-ї повітряної армії, спочатку в будівлі на *вул. С. Крушельницької*, 1–3, згодом на *вул. П. Саксаганського*, 11а (тепер вул. П. Саксаганського, 13). За останньою адресою в міжвоєнний період був розташований Інспекторат польської армії у Львові. Тепер будівлю передали під Апеляційний суд.

На поч. XX ст. австрійська служба артилерійського озброєння володіла у Львові військовими складами у приміщеннях колишнього *Королівського арсеналу* на *вул. Підвальній*, 13, а також складським комплексом на вул. Янівській та бічних вулицях, які власне тоді й одержали свої назви – вул. Магазинова та вул. Провіантова (тепер вул. І. Гушалевича). До поч. XX ст. артилерійські склади були там, де згодом спорудили *костел св. Ельжбети*.

Крім казармових комплексів, в австрійські часи в місті існували й інші військові заклади та установи, більшість з яких також мала власні приміщення: *гауптвахта* (пл. Івана Підкови, 1); гарнізонний шпиталь (вул. Личаківська, 26); військова комендатура (*пл. Соборна*, 6); штаб львівського гарнізону (*вул. Валова*, 16); австрійська комісія з огляду коней, що підлягають призову для транспортних частин, а також для поповнення втрат кінського складу в кавалерії та артилерії (*вул. Зелена*, 41); офіцерське касино (клуб) гарнізону (вул. *А. Фредра*, 1, тепер шаховий клуб); корпус львівських військових ветеранів (тепер вул. О. Кониського, 1) та ін.

Після Другої світової війни для радянських військових частин у місті побудували ще декілька казармових комплексів. Найбільшими серед них стали К. колишнього 7-го мотострілецького полку на вул. Стрийській, 88 (тепер у них дислокований 80-й окремий аеромобільний полк Збройних сил України); приміщення полку внутрішніх військ та *Західного територіального командування внутрішніх військ* на вул. Стрийській; приміщення Галицької бригади внутрішніх військ на вул. Тролейбусній. Крім К., у повоєнний час військові використовували багато інших приміщень, які пристосовували до потреб військових установ (будинок офіцерів, крамниці та управління військторгу, медичні установи, спортивні заклади, майстерні, дитячі садки, школи, бібліотеки тощо).

Через реформування Збройних сил України та скорочення кількості військових частин у їхньому складі в останні роки К. у Львові стає дедалі менше. Їх приміщення передають на баланс міста і перепрофільовують.

Михайло Слободянюк

Будинок колишнього Крайового командування жандармерії (тепер Управління міністерства внутрішніх справ у м. Львові на вул. С. Бандери, 1). Сучасне фото

Академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. Сучасне фото

Ю. Матейко.
Король Казимир III.
1890–1892 рр.

КАЗИМИР III (Kazimierz III, 30.04.1310–05.11.1370) – польський король (1333–1370). Син Владислава Локетка. Народився в місцевості Ковалі на Куявах (тепер Куявсько-Поморського воєвод., Польща). 1331 одержав від батька в керування Великопольщу, Куяви та Серадзь. По смерті батька коронований 25.04.1333. Продовжував курс Владислава Локетка на консолідацію польських земель і територіальну експансію. У внутрішній політиці спирався головно на малопольських панів. Сприяв розвиткові міст та ремесел. Для оборони держави збудував бл. 50 замків та оточив мурами 27 міст. 1346–1347 провів кодифікацію польського звичаєвого права, видавши Вісліцький та Пйотрковський статути. Упорядкував податкову систему, здійснив монетну реформу. Заснував 1364 університет у Кракові. У зовнішній політиці намагався заручитися підтримкою папи та угорських королів. 1339 у Вишеграді уклав з угорським королем Карлом Робертом угоду, згідно з якою в разі відсутності в К. III нащадків польський трон мав перейти до угорських королів. Підтвердив цю угоду з *Людовіком Угорським* 1355. Після смерті *Юрія II Тройденовича* у другій половині квітня 1340 К. III вирушив у двотижневий похід на Галичину, захопив кілька замків та прибув під Львів, декларуючи себе як родич Юрія й буцімто його спадкоємець. За традицією, К. III нібито спалив український монастир та церкву св. Юра, але не штурмував міських укріплень, оскільки Львів здався йому без бою. Від'їжджаючи з міста, К. III знищив оборонні споруди міста, узяв *заручників* і велику здобич золотом, сріблом та коштовностями, зокрема дві *корони*, золотий трон тощо. Польський король змушений був відступити на звістку про наближення тогочасних союзників галичан – *монголів*. У червні того ж року К. вдруге вирушив на Львів із більшими силами. Зайняти міста йому не вдалося, була укладена угода зі *старостою* Руської землі *Дмитром Детьком*, яку деякі дослідники трактують як взаємну присягу: *українці* обіцяли службу та послух, а К. III – збереження їхніх обрядів та прав. Інші дослідники вважають, що присяга мала інший характер, бо Дмитро Детько був васалом князя *Любарта Дмитра Гедеміновича*. 1341 К. III звернувся до папи із проханням звільнити його від цієї присяги, після чого продовжив намагання захопити Галичину і Львів. 1349, домовившись із монголами про нейтралітет, розпочав війни з литовськими князями за Галичину і Волинь, зайняв Львів (нібито 26.08.1349). Однак литовці відмовилися визнати права К. на Галичину, тому війни з ними тривали аж до 1366.

Надав Львову низку *привілеїв*. У серпні 1352 у Львові видав привілей родині міщанів та купців *Штехерів*. Надав (чи, як уважають інші дослідники, підтвердив) містові *маґдебурзьке право* (17.06.1356) та 70 франконських ланів (60 – за оплату, 10 – безоплатно під пасовище), заборонив землевласникам, духівництву, міщанам будувати *корчми* на відстані менше однієї милі від міста. 1368 надав Львову привілеєм ще сто франконських ланів для використання міщанами, із яких 10 відводилось під пасовище, 1 – для костелу Успіння Діви Марії, 89 – для міщан за оплату через 20 років (за іншою версією,

Ю. Матейко.
Друге зайняття Русі 1366 р.
(Король Казимир III
кладе наріжний камінь
римо-католицької катедри
у Львові).
1888 р.

1368 додав до 70 ланів лише 30). Після спалення військом Любарта 1351 Львова саме К. III приписували закладення нового міста з центром на сучасній *пл. Ринок*, із кам'яними мурами, *Високим* і *Низьким замками*, а також *римо-католицькою катедрою* та *ратушею*. Насправді всі вони були закладені пізніше.

К. III був у Львові декілька разів, а 1366 провів у місті все літо. Намагався якомога тісніше прив'язати до Польщі Галичину, здобуту за угодами з угорським королем Людовіком як угорську власність лише в пожиттєве володіння самого К. III. Надав великі повноваження польській шляхті, протегував краківських купців, надавав осадчі привілеї на німецькому праві. Надав статут для *євреїв*, що жили у Львові та всій Руській землі, який забезпечував правову автономію єврейської громади, врегульовував економічну діяльність у торговельній і кредитній сферах та гарантував державний захист від переслідувань. Помер К. III у Кракові.

У Львові була вул. Казимира Великого (1933–1941, тепер частина *вул. Городоцької* від пл. Торгової до початку *вул. Т. Шевченка*) та пл. Казимира Великого (1927–1933, тепер не існує). Львівський художник *М. Добронравов* намалював картину "Оборона Львова від польських загарбників 1349 р.", яка зберігається у *Львівському історичному музеї*.

Олександр Целуйко

Львівські фортифікації у XV ст. Малюнок невідомого автора. Поч. XX ст.

КАЗИМИР IV ЯҐЕЛЛОНЧИК (Kazimierz IV Jagiellończyk; 30.11.1427–07.06.1492) – великий князь Литовський (1441–1492), король Польщі (1447–1492). Син *Владислава II Ягайла* та Софії Марії Гольшанської. Батько *Яна Ольбрахта*, Александра та *Сиґізмунда I Старого*. Народився в Кракові. 1438 був обраний королем Чехії, але через низку причин так і не зайняв чеського престолу. 29.06.1440 обраний у Вільно (тепер м. Вільнюс, Литва) великим князем Литовським (зайняв престол після того, як його затвердив польський король). Після смерті у битві 1444 під Варною брата, польського короля Владислава III, у квітні 1445 був обраний королем Польщі (коронований 25.06.1447 у Кракові). Щоб послабити владу магнатів, видав декілька привілеїв, що розширювали права шляхти. Як великий князь Литовський ліквідував залишки автономії українських земель, зокрема скасував Волинське (1452) та Київське (1471) удільні князівства. Упродовж 1454–1466 провадив війну з Тевтонським орденом, після чого приєднав Східне Помор'я з Данциґом (тепер м. Ґданськ, Польща) та поставив у васальну залежність від Польщі Східну Пруссію.

За своє правління К. відвідував Львів 1448, 1460, 1468, 1469 та 1485. Візити короля до Львова були пов'язані, як правило, з молдавськими справами. Наприкінці липня 1448 К. IV Я. відвідав Львів дорогою до Кам'янця-Подільського. Того ж року зустрічався у Львові з братом колишнього господаря Молдови Романа Олександром та його матір'ю Марією Гольшанською, яка доводилася королю тіткою. Зустріч була пов'язана з подіями в Молдові, де, отруївши свого попередника Романа, новий господар Петро перейшов з польської під угорську протекцію. Добровольці зі Львова під командуванням Адама і Януша Сангушків 1450 взяли участь у поході русько-польського лицарства в Молдову, який на підтримку згаданого Олександра здійснив К. IV Я. Під час цього походу загинув руський *воєвода* Петро

М. Баччіареллі. *Король Казимир IV Ягеллончик.* 1768–1771 рр.

Королівська печатка
Казимира IV Яґеллончика

Надгробок короля
Казимира IV Яґеллончика.
Малюнок В. Лущкевича

Одровонж (очільник війська) та керівники львівського міського ополчення. Перебуваючи у Львові 05.04.1460, К. IV Я. підтвердив наданий містові *Казимиром III привілей* на *маґдебурзьке право*, а також право складу та торгівлі для Львова.

У березні 1468 К. IV Я. прибув до Львова, привізши з собою досвідчених гармашів, які мали навчати львів'ян стріляти з гармат. Останній раз К. IV Я. відвідав Львів у липні 1485, коли разом із синами Яном Ольбрахтом і Александром на чолі 20-тисячного шляхетського війська йшов до Коломиї, де мала відбутися присяга молдовського господаря *Стефана III* на вірність польському королю. Разом із королем до Коломиї поїхала і львівська делегація на чолі зі Станіславом Кльоппером. На зворотному шляху з Коломиї (К. IV Я. відвідав Львів у день св. Лаврентія, 10.08.1485) місто обдарувало короля, королевичів і панів добірним пивом, а король призначив фундацію на утримання шести священиків при *костелі* або ж *каплиці* св. Катерини на *Низькому Замку*.

За часів правління К. IV Я. *турки* захопили Константинополь (1453), а згодом міста Кілію і Білгород (1484), що завдало значного удару по львівській торгівлі, зорієнтованій на ці міста. З огляду на це, К. IV Я. приділяв велику увагу укріпленню, обороноздатності та економічному зростанню Львова. 29.08.1447 король визначив Львову на утримання міських *фортифікацій* 20 гривень річно, які мали надходити з львівських королівських мит. Грамотою від 30.05.1472 підтвердив міське право складу та встановив у Львові два двотижневі *ярмарки*, один – на Святу Трійцю, а другий – на св. Аґнеси (21 січня), а також регламентував торговельну діяльність під час їх проведення. Привілеєм 28.04.1473 зберіг за львівськими міщанами право оренди та розпродажу своїм убогим дрібної солі з дрогобицьких жуп. Через загрозу турецького спустошення міста 21.08.1476 звільнив Львів на вісім років від усяких податків і контрибуцій для того, щоб місто мало змогу виділити кошти на укріплення оборонних мурів і валів. Згодом, 02.07.1479, 17.02.1484, 28.01.1487, 16.04.1489 та 07.12.1490, продовжував дію цього звільнення (діяло до кінця 1491). У січні 1487 з цією метою відступив містові прибутки з податку цизу (міський податок, призначений на термінові потреби держави).

К. IV Я. урегулював низку питань у взаєминах між вірменською та єврейською громадами міста та львівським *маґістратом*. 26 та 27.05.1461 підтвердив грамоти Владислава II Яґайла та Владислава III щодо усіх прав вірменської громади Львова й, зокрема, дотримання прав та звичаїв вірменської юрисдикції та права торгувати в місті для власних потреб у двох м'ясних ятках. 23.11.1462 підтвердив право вірменської громади торгувати у всій державі на час закриття дороги до "татарських країв" та вилучив вірменських купців з-під юрисдикції королівських урядників. Перебуваючи у Львові, 10.04.1469 видав декрет у справі суперечки між львівськими вірменами та *бурґомістром* і *райцями*, яким фактично ліквідував вірменське війтівство, встановивши, що в судових справах між *вірменами* має засідати міський *війт* разом із вірменськими старшими, а всі вірмени у Львові, незважаючи на різне право, зобов'язані спільно сплачувати податки. 25.10.1486 К. IV Я. уточнив свій попередній декрет щодо головування міського війта, порядку судових засідань, присяги та визначив заклад у 600 гривень при порушенні декрету. 02.09.1491 підтвердив привілей Владислава II Яґайла про надання вірменського права вірменській громаді в святоіванівському деканаті (біля *костелу св. Івана Хрестителя*) на *Краківському передмісті*. 16.04.1489 підтвердив грамоту свого сина Яна Ольбрахта від 07.03.1488 про права *євреїв* на торгівлю та краяння сукна у Львові. 14.06.1471 К. IV Я. надав привілей *церкві св. Миколая* у Львові та її священикові Симеону Микилінському.

На шлюбі К. IV Я. з донькою кайзера Священної Римської імперії Альбрехта II Габсбурґа Єлизаветою 10.02.1454, що відбувся у Кракові, були присутні львівські

Вигляд на Кайзервальд. Сучасне фото

райці, які подарували королю зібрані у складку 100 гривень польської монети. Домашніми учителями дітей К. були *Ян Длугош* та *Каллімах (Філіппо Буонакорсі)*.

Помер К. IV Я. у Гродно (тепер Білорусь), похований у катедрі Вавельського замку.

Олександр Целуйко

КАЙЗЕРВАЛЬД (Kaiserwald – з нім. "Цісарський ліс") – лісопарк на *Знесінні* (інші назви – Цісарський лісок, *"Шевченківський гай"*), частина регіонального ландшафтного парку "Знесіння". Назва виникла наприкін. XVIII ст. у зв'язку з візитом до Львова австрійського цісаря *Йосифа II*. Перші поселення в цьому районі існували ще в дохристиянські часи. *Археологічні дослідження* виявили на території К. залишки давньослов'янського городища, якому надано назву "Світовидове поле". Мешканці Львова від найдавніших часів використовували схили К. як каменоломні та піщані кар'єри, а в південній частині цієї місцевості від XV ст. вирощували виноград.

Наприкін. XVIII ст. територія К. належала до маєтку *Льоншанівка* (Лоншанівка), власником якого був купець Франциск Льоншан де Бер'є. Він походив із французької родини зі Швейцарії і займався у Львові торгівлею та різними промисловими проєктами, зокрема намагався відкрити ткацьку фабрику в Буську на Львівщині. Від 1767 Ф. Льоншан належав до міської ради Львова. 16.06.1780 Льоншанівку відвідав цісар Йосиф II, який похвалив її городи та парк. Після цього господар маєтку назвав цю місцевість К. Для вшанування цісарського візиту 08.05.1780 Ф. Льоншан встановив на К. з пісковика статую Мінерви (місцеві мешканці називали її Афіною, чи Церерою), яка символізувала "просвітницьку місію цісаря-реформатора". Того ж року Ф. Льоншан помер.

Як писав дослідник львівської минувшини *С. Шнюр-Пепловський*, "фігура Мінерви невідомого скульптора стояла там близько ста років і потім зазнала руйнування". Постамент пам'ятника простояв до *Другої світової війни*. 1915 та 1919 дерева К. вирубали на паливо. У міжвоєнний період насадження частково відновили, однак під час Другої світової війни знову вирубали. 1951 тут на площі 80 га було закладено парк "Шевченківський гай". У 1950-ті на К. збудовано потужну електророзподільну підстанцію.

На К. збереглися руїни старих австрійських укріплень, на яких 1912–1914 прово-

А. Орєхов. *Потяг на Кайзервальді*

Церква на Кайзервальді. Сучасне фото

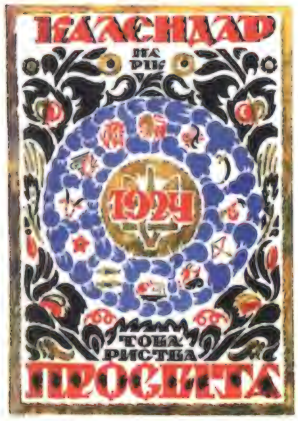

Календар товариства "Просвіта". 1924 р. Обкладинка

Календар "Криниця". 1935 р. Обкладинка

дили військовий вишкіл майбутні *Українські Січові Стрільці*. На східну околицю К., де заклали монастир *студитів*, 1930 під наглядом *М. Драґана* було перенесено визначну пам'ятку української дерев'яної архітектури Миколаївську церкву (1763) зі с. Кривки (тепер Турківського р-ну Львівської обл.). За радянських часів монастир ліквідували, 1971 на цій території почали створювати *Музей народної архітектури та побуту*. Свято-Іванівську лавру монахів-студитів при церкві св. Миколая відновлено в 1990-ті. На поч. XXI ст. на південній околиці К. при вул. Харківській збудували дерев'яну церкву Холмської Ікони Божої Матері *Української Автокефальної Православної Церкви*.

Ігор Мельник

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ – друковане книжкове видання, зміст якого становлять власне календарі (покажчик усіх днів року – астрономічний, церковний та ін.) та альманахова частина, укладена за територіальною, тематичною, жанровою чи стильовою ознакою. Широкого розповсюдження К.-А. набули у другій пол. XIX – на поч. XX ст. Першими виданнями такого типу на західноукраїнських землях стали видані у Львові календар "*Зоря галицкая яко альбумъ на годъ 1860*" та "Дністрянка: Альманах з календарем на рік звичайний 1877".

К.-А. виходили у світ головно як закінчене, не розраховане на продовження видання, і за цією ознакою їх зараховують до неперіодичних видань. Проте у 1920–1930-ті деякі західноукраїнські наукові інституції та видавництва практикували видання однотипних щорічних К.-А., і вони функціонували як періодичні. Серед них "*Временникъ института Ставропигійского съ місяцесловомъ на ...годъ*", що його видавали як щорічник 1863–1870, 1871–1889, 1890–1908, 1909–1915, 1923–1930. За структурою видання складалося з календаріума (церковного, астрономічного, історичного календарів), белетристики й науково-популярних матеріалів.

Унікальним за довготривалістю явищем став Календар товариства *"Просвіта"*, що виходив 1870–1939. Видання мало універсальний характер. Перша його частина містила різні типи календарів: церковні (латинський, грецький, єврейський), астрономічний, історичний, господарський, мисливський, далі – інформаційний, господарський, хронікальний, науково-популярний та літературний розділи. Видання спочатку друкували етимологічним правописом, від 1899 перейшли на фонетичний. 1870–1939 редакторами були члени Головного виділу "Просвіти" *О. Партицький*, *Ю. Целевич*, *Ю. Романчук*, *В. Левицький (Лукич)*, *К. Паньківський*, *П. Огоновський*, *К. Левицький*, *О. Борковський*, *І. Франко*, В. Білецький, *Я. Весоловський*, *Г. Хоткевич*, Ю. Балицький – до *Першої світової війни*, а також *С. Шах*, *Ф. Федорців*, *В. Мудрий*, *І. Брик*, *Ю. Шкрумеляк*, *А. Курдидик* – у міжвоєнний період. Календар на 1915 за редакцією Я. Весоловського під назвою "Віденський ілюстрований календар тов. "Просвіта" на звичайний рік 1915" вийшов у Відні, куди через російську окупацію Львова був евакуйований головний виділ "Просвіти". Не були опубліковані календарі на 1871, 1873–1879 – тоді редколегія випускала підручники, 1919 – через *українсько-польську війну 1918–1919*, 1933–1934 – через фінансові проблеми, зумовлені пацифікацією 1930. Упродовж

існування назва видання змінювалася: "Народній календар Товариства "Просвіта" на рік звичайний (переступний) ...", "Ілюстрований народний календар Товариства "Просвіта" на рік звичайний (переступний) ...". Видання прикрашали ілюстрації, віньєтки, заставки *І. Труша, П. Ковжуна, С. Гординського, В. Січинського, О. Кульчицької, П. Холодного* та ін. Обсяг календарів зазвичай становив 100–200 сторінок. Товариство випустило 60 річників.

У міжвоєнний період до форми К.-А. звернулося львівське видавництво *"Червона Калина"*, яке упродовж 1921–1939 видало 18 щорічників "Історичний календар-альманах "Червоної Калини" на ... рік". Літературну частину видання становили мемуари ветеранів українських визвольних змагань 1914–1921, наукові публікації на воєнну тематику, художні твори. Видання здобуло популярність як військово-історичне. Іншим популярним виданням було *"Дніпро"* ("Дніпро: Календар-альманах на звичайний рік ..."), що виходило у Львові 1923–1939 накладом Українського товариства допомоги емігрантам з Великої України.

У 1930-ті у Львові виходили й інші К.-А., зміст яких був розрахований на широкий загал. Популярним був щорічник "Золотий колос", що його започаткувало 1930 видавництво "Народня справа" і продовжив *І. Тиктор* до 1940. Зміст щорічника був різноплановим: календаріум містив церковні конфесійні календарі, астрономічний та український історичний, помісячні календарі сільськогосподарських робіт. В альманасі друкували науково-популярні матеріали з медицини, історії, сільського господарства, практичні домашні поради, а також поезію та прозу малих жанрів, гумористичні твори.

Накладом І. Тиктора виходив "Календар для всіх на рік...", започаткований 1932, останній випуск якого вийшов 1938 із підзаголовком "Альманах Нового Часу". Його альманахова частина відзначалася добірними науково-пізнавальними матеріалами з історії, тогочасної політики, українського літературознавства, філософії, технічних наук. Тут друкували поезію та прозу популярних авторів: *М. Матіїва-Мельника*, А. Курдидика, *К. Гриневичевої, М. Островерхи*, О. Олеся, Ю. Шкрумеляка та ін.

Після *Другої світової війни* К.-А. втратили актуальність, тепер альманахи виходять як самостійні збірники.

Валентина Передирій, Алла Середяк

Історичний календар-альманах "Червоної Калини". 1929 р. Обкладинка

КАЛИНА ВОЛОДИМИР (18.08.1896–05.11.1965) – педагог, учасник українських визвольних змагань, громадський і освітній діяч.

Народився в с. Колоколин (тепер Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив гімназію в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). 1914 зголосився добровольцем до Легіону *Українських Січових Стрільців* (УСС). Згодом воював у лавах *Української Галицької Армії* (УГА). Улітку 1920 виїхав до Австрії, в університеті у Ґраці вивчав точні науки й здобув ступінь доктора філософії (1929). Переселившись до Львова, працював у пресовому концерні *Івана Тиктора*, був редактором дитячої бібліотеки "Ранок".

Під час *Другої світової війни* мешкав у Зальцбурзі (Австрія), де заснував українську таборову гімназію і став її першим директором. Прибувши до США 1948, осів у Нью-Йорку.

Член-засновник Об'єднання вояків-українців в Америці, організував українознавче шкільництво під проводом Шкільної ради при Українському конгресовому комітеті Америки, яку тривалий час очолював. Активний в інших українських організаціях. Дійсний член і член управи *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ) в Америці, директор Військово-історичного інституту при НТШ в Нью-Йорку. Автор спогадів про українсько-польську війну "Стрілецький Курінь смерти" (1958) та спогадів в пресі.

Помер у Нью-Йорку, похований на цвинтарі "Ґейт-оф-Гевен" в Йонкерсі (штат Нью-Йорк).

Роман Олійник

Володимир Калина

Ігор Калинець

І. Калинець.
Поезії з України.
1970 р. Обкладинка

І. Калинець.
Пробуджена муза. Поезії.
1991 р. Обкладинка

КАЛИНЕЦЬ ІГОР (нар. 09.07.1939) – український поет, правозахисник, громадський діяч. Лавреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1992). Почесний громадянин Львова (2005). Чоловік *Ірини Калинець*. Народився в м. Ходорові (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.) у родині службовця.

Навчався в Ходорівській середній школі (1946–1956), на українському відділенні філологічного факультету *Львівського університету* (1956–1961), який закінчив із відзнакою. В університетській літературній студії познайомився зі студенткою славістики Іриною Стасів, із якою 16.04.1961 одружився. Після закінчення університету працював коректором у газеті *"Вільна Україна"* (1961), *Львівському обласному державному архіві* (1962–1972), де пройшов шлях від архіваріуса до старшого наукового співробітника.

Водночас із роботою в архіві займався письменництвом. Своїм літературним учителем К. вважає *Богдана-Ігоря Антонича*. 1962 уклав збірку "Екскурсії", але в друці йому відмовили. 1963 опублікував добірки власних творів у журналах "Зміна", *"Жовтень"* та "Дніпро". 1965 його вірші з'явилися в перекладі чеською в антології "Молода радянська поезія". Ще за рік у видавництві "Молодь" вийшла збірка "Вогонь Купала". Член львівського *Клубу творчої молоді "Пролісок"* (1963–1965).

1965, коли Україною прокотилася хвиля політичних арештів, подружжю Калинців інкримінували розмноження та поширення *самвидаву*. Відбули низку допитів, але на судовий процес вони були залучені свідками. Відтак поезій К. в Україні більше не друкували. Заплановану на 1967 збірку "Відчинення вертепу" з друку було знято. Надалі збірки К. поширювалися самвидавом, що його виготовляв *Я. Лемик* та ін. Окремі з них дісталися закордону й були опубліковані в Лондоні ("Відчинення вертепу" під назвою "Поезії з України", 1970), Мюнхені ("Підсумовуючи мовчання" українською та німецькою мовами, 1971), Нью-Йорку ("Коронування опудала", 1972; "Вогонь Купала", 1975).

Від квітня 1971 з'являлися замовлені режимом рецензії на твори К. зі звинуваченнями в наклепництві на радянський лад.

Під час другої хвилі політичних арештів 12.01.1972 заарештували дружину Ірину, а 11.08.1972 – й самого К. Йому інкримінували поетичне "вихваляння націоналістів М. Сороки, В. Чорновола, В. Мороза", зображення України поневоленою, "прагнення до "самостійницької" України". Засуджений 15.11.1972 на 6 років концтаборів суворого режиму та 3 – заслання. Термін відбував на Північному Уралі (Росія). Брав участь у табірному Русі Опору, голодуваннях, протестах тощо. Працював токарем. Після звільнення з ув'язнення відбував заслання разом із дружиною в Читинській обл. (Росія). Кочегарив у радгоспних корівниках. Водночас упорядковував концтабірну та засланську поезію.

У липні 1981 повернувся до Львова. Із труднощами влаштувався на роботу в бібліотеку № 25, де пропрацював від вересня 1981 до січня 1983. Декілька місяців був безробітним. Згодом за дозволом *КДБ* працював бібліотекарем у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника (квітень 1983 – лютий 1990). Надалі працював редактором у Львівському фонді культури (березень 1990 – лютий 1992), готував до видання альманах *"Євшан-зілля"*. 1992 переведений у Міжнародний центр науки і культури (тепер Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою *Національного університету "Львівська політехніка"*), де донині працює заступником директора.

Від 1987 – активний учасник процесів національного відродження. Співорганізатор культурологічної групи "Євшанзілля", яка видавала однойменний альманах (1987–1989), проводила масові акції. Як депутат Львівської обласної ради першого демократичного скликання (1990–1994) сприяв передачі будинку *Музею Леніна* (*просп. Свободи*, 20) *Національному музеєві у Львові*, поверненню *Українській Греко-Католицькій Церкві* будівлі *собору св. Юра*.

Від 1990 друкувався в Україні та за кордоном. Упродовж 1991 опублікував збірки "Тринадцять алогій" (Київ), "Книжечка для Дзвінки" (Київ), книжки поезій "Пробуджена муза" (Варшава), "Невольнича муза" (Балтимор–Торонто). Загалом вийшло понад 40 книжок поезій та літератури для дітей в Україні та 7 збірок за кордоном українською мовою, зокрема: "Слово триваюче" (1997), "Казки зі Львова" (2002), переклад поезій Є. Гарасимовича "Руський ліхтар, або Небо лемків" (2003), "Одержимість: Інтерв'ю Юрія Зайцева з Ігорем Калинцем" (2003), "Про декого, про дещо" (2007), "Знане і незнане про Антонича" (2010) та ін.

Член Міжнародного пен-клубу (1975), *Української асоціації незалежної творчої інтелігенції* (1989), лавреат премій ім. І. Франка (Чикаго, 1977), ім. В. Стуса (1991), Міжнародної премії родини Антоновичів (1997), Міжнародної поетичної премії "Кальвір-и-Квір" (Франція, 2003). Реабілітований 15.06.1990. Мешкає у Львові.

Юрій Зайцев

КАЛИНЕЦЬ ІРИНА (нар. 06.12.1940) – українська письменниця, правозахисниця, громадська діячка. Дружина *Ігоря Калинця*. Народилася у Львові в робітничій родині. Після закінчення (1957) середньої школи № 87 працювала обліковцем на механічному заводі та молодшим лаборантом Львівського інституту переливання крові. Навчалася на відділенні слов'янських мов філологічного факультету *Львівського університету* (1959–1964). Літературні уподобання зблизили К. із членом літстудії Ігорем Калинцем (одружилися 16.04.1961) і товариством його однокурсників – колишніх політв'язнів. Член львівського *Клубу творчої молоді "Пролісок"* (1963–1965). Читала, друкувала й поширювала *самвидав*, тому стала об'єктом стеження *КДБ*.

Працювала методистом обласного будинку народної творчості (1964–1966). Під час кампанії політичних переслідувань української інтелігенції (кінець серпня – початок вересня 1965) подружжя Калинців відбулося низкою допитів та вимушеними свідченнями на суді. Засобами "виховного" впливу на К. стали періодичні звільнення з роботи. 1968–1971 з перервами була вчителькою початкових класів середньої школи № 26, бібліотекарем школи № 63, викладачем української мови й літератури на підготовчому відділенні *Львівської Політехніки*, ткалею художньо-виробничого комбінату, вихователем групи продовженого дня школи № 31.

Писала поезії та укладала їх у самвидавні збірки "Дорога вигнання", "Гротески", "Оранта", "Дзвони" та ін., які художньо упорядковував *Я. Лемик*. Брала участь у вертепах 1968–1972, сприяла організації й підписала низку протестів та заяв на захист вдруге заарештованого (01.06.1970) й засудженого (18.11.1970) *В. Мороза*. Улітку 1971 написала лист керівникам УРСР з вимогою припинити руйнування могил *Українських Січових Стрільців* на *Янівському цвинтарі*. 21.12.1971 К. спільно з *В. Чорноволом* створила першу в Україні правозахисну організацію *"Громадський комітет захисту Ніни Строкатої"*. 28.12.1971 КДБ наклав арешт на поштово-телеграфну кореспонденцію К. 12.01.1972 в помешканні К. відбувся обшук, і того ж дня її заарештували.

За "антирадянську діяльність" отримала вирок – шість років концтаборів суворого режиму та три – заслання. Винною себе не визнала. Ув'язнення відбувала в с. Барашево Мордовської АРСР (Російська Федерація). Брала участь у всіх акціях опору політв'язнів, організовувала та підписувала листи з протестом проти заборони святкувати Великдень, на підтримку Андрія Сахарова тощо. За це неодноразово зазнавала репресій. Після закінчення концтабірного реченця (12.01.1978) відбувала заслання в Читинській обл. Росії. Працювала спершу дояркою, а потім кочегаром. Подружжя Калинців домоглося дозволу перебувати на засланні разом. За час ув'язнення К. написала низку казок. У США були опубліковані її вірші, листи та правозахисні заяви.

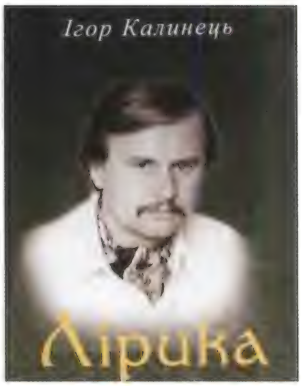

І. Калинець.
Лірика.
2008 р. Обкладинка

І. Калинець.
Казки зі Львова.
2002 р. Обкладинка

Ірина Калинець

І. Калинець.
Поезії.
1992 р. Обкладинка

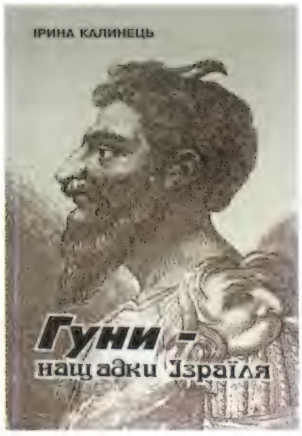

І. Калинець.
Гуни – нащадки Ізраїля.
1998 р. Обкладинка

І. Калинець.
Близьке далеке.
2007 р. Обкладинка

Заслання відбула повністю. З поверненням до Львова працювала секретарем-друкаркою у Будинку вчителя.

Від 1987 – активна учасниця національного відродження України: співорганізаторка *Товариства Лева*, співредакторка самвидавного альманаху *"Євшан-зілля"*, співзасновниця *Товариства української мови ім. Т. Шевченка*, історико-просвітницького товариства *"Меморіал"*, *Народного Руху України*, жіночого християнського товариства *"Милосердя"*, *Української асоціації незалежної творчої інтелігенції* та громадської премії ім. В. Стуса. Ініціаторка літературних вечорів, присвячених *Б.-І. Антоничеві*, *О. Басараб*, В. Стусові, громадянських панахид на могилах *О. Турянського*, *О. Барвінського*, Б.-І. Антонича та жертв більшовицького режиму на Янівському та *Личаківському цвинтарях*. Промовець на велелюдних антирежимних мітингах, ініціатор відродження Дня матері, учасниця руху за відродження *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ).

Друкувала оповідання, статті, розвідки, поезії в самвидавних часописах *"Кафедра"*, *"Український вісник"*, "Євшан-зілля", а також у виданнях української діаспори "Сучасність", "Визвольний шлях".

Народний депутат України першого демократичного скликання (1990–1994). Начальник Львівського обласного управління освіти (1990–1992). Ініціатор запровадження в навчальний процес нових програм з української літератури, історії, географії, випуску нових підручників, переведення низки шкіл на українську мову навчання, створення гімназій, ліцеїв, зокрема *ліцею ім. Героїв Крут*, повернення монастирських будівель УГКЦ. На постійній основі працювала у Верховній Раді України головою підкомісії з питань народної освіти. Від 2005 читає спецкурс з історії літератури Русі у Львівському університеті.

Автор збірок "Поезії" (1992), "Це ми, Господи" (у співавторстві з І. Калинцем, 1993), "Шлюб із полином" (1995), казок "Лелека і Чорна Хмара" (1993), "Пімбо-Бімбо" (2000), "Казки дитячого телефону" (2001), детективу "Вбивство тисячолітньої давності" (1997), наукових та науково-популярних розвідок "Гуни – нащадки Ізраїля" (1998), "Студії над "Словом о полку Ігоревім" (1999), "Загадки хрещення України-Руси" (2000), "Епоха гунів та її передісторія. У світлі біблійних джерел" (2007), "Близьке далеке" (2007), лібрето "Ораторії" (1998) та "Героїчної поеми" (2007), публіцистичних статей.

Ім'я К. внесено до списку "100 героїнь світу" (Рочестер, США, 1998). Нагороджена орденами. Реабілітована 01.06.1990. Мешкає у Львові.

Юрій Зайцев

КАЛИНОВИЧ ВОЛОДИМИР (12.12.1907–19.07.1994) – український правознавець, історик права. Народився в с. Нижній Струтинь (тепер Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.) у селянській сім'ї. Чотирикласну початкову школу закінчив у рідному селі. Продовжив навчання у Стрийській гімназії. 1927–1933 навчався на правничому факультеті *Львівського університету*, здобув ступінь магістра права. Працював у *банку "Дністер"*, згодом у транспортному кооперативі "Гарма". Служив у Червоній армії. Від 1945 працював на юридичному факультеті Львівського університету. 1954–1960 – завідувач кафедри теорії та історії держави і права. 1955 захистив кандидатську дисертацію про державно-правовий устрій міжвоєнної Польщі. 1958–1962 – декан юридичного факультету.

Вивчав історію держави і права на українських землях. Автор праць: "Органи місцевого самоврядування панської Польщі в Західній Україні (1918–1939)" (1956), "Органи юстиції панської Польщі в Західній Україні (1918–1939)" (1958). Одним із перших започаткував вивчення історії української юридичної науки ("Професор Домбковський – визначний історик права" (1954); "Розвиток юридичної науки у Львівському університеті" (1963)) та української правової і політичної думки ("Прогресивна політична думка в Галичині в останній чверті XIX століття" (1961);

"Революційний демократ Остап Терлецький – пропагандист соціалістичних ідей в Галичині" (1966); "Критика Михайлом Павликом буржуазної держави і права" (1971); "Ганна Павлик – пропагандист соціалістичних ідей у Галичині" (1971); "Концепція федеративної держави у поглядах українських революційних демократів другої половини XIX століття" (1974)). Найважливіша праця К. – монографія "Політичні процеси І. Франка і його товаришів" (1967), написана на основі архівних матеріалів судових процесів щодо українських демократів Галичини (Віденський процес 1876, Львівські процеси 1877, 1889, 1892 та Коломийський процес 1880) *І. Франка*, *М. Павлика*, *О. Терлецького* та *В. Навроцького*.

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Тарас Андрусяк

КАЛИНОВИЧ ІВАН (псевдоніми: Лютай, Демко Любий, Ханко, Клим, Титович, Калвич та ін.; 25.11.1884–12.11.1927) – український бібліограф, видавець, громадський діяч. Народився у Львові, де закінчив початкову школу і вступив до гімназії. 1897 залишився без батька, продовжив навчання в учительській семінарії Тернополя. За пропаганду радикальних ідей арештований (1902), після звільнення закінчив учительську семінарію в м. Заліщики на Тернопіллі. Семінаристом публікував власні твори та статті у львівських часописах *"Дзвінок"*, *"Учитель"*, *"Діло"*. 1904 вчителював у с. Антонів (тепер Чортківського р-ну Тернопільської обл.), 1906–1907 – у Ворохті (тепер Івано-Франківської обл.).

За активну участь у політичному житті звільнений з роботи, заробляв на життя коректурою та редагуванням у часописах "Буковина" і "Промінь". Від 1907 – поштовий урядовець у Бориславі на Львівщині. Вступив на філософський факультет *Львівського університету*, але залишив навчання. 1908 закінчив бібліографічні курси при Міжнародному бібліографічному інституті в Брюсселі (Бельгія). Тоді ж розпочав опрацьовувати українську бібліографію, що стало справою його життя. Від 1910 публікував літературно-критичні й бібліографічні праці в галицьких і буковинських періодичних виданнях: *"Українське слово"*, *"Шляхи"*, "Діло", *"Нива"*, "Буковина". 1916 відкрив власне видавництво "Всесвітня бібліотека" в Золочеві на Львівщині, у якому до 1926 надрукував переклади українською мовою творів С. Жеромського, В. Короленка, Т. Манна, М. Горького. Велика кількість видань вийшла у перекладах К. Після проголошення 1918 *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) брав активну участь у політичному житті держави: був секретарем повітової управи *Української Національної Ради* в Дрогобичі, секретарем Державного нафтового секретаріату, редактором урядового органу "Дрогобицький листок", депутатом до Української Національної Ради ЗУНР, у січні–лютому 1919 – депутатом Трудового конгресу в Києві. Після окупації Галичини польськими військами переїхав разом із урядом та *Українською Галицькою Армією* до Кам'янця-Подільського. Згодом емігрував до Відня. 1920–1921 як член Української соціалістичної партії (голова В. Винниченко) працював у видавництві "Бібліотека "Нової Доби" та в редакції часопису "Нова Доба". 1922 повернувся до Золочева, працював у товаристві *"Рідна школа"*, філії *"Просвіти"*,

Володимир Калинович

Шевченківське свято в будинку "Просвіти" на пл. Ринок, 10. Поч. XX ст. Архівне фото

вступив до партії *"Сельроб"*, редагував її тижневик *"Наше слово"*. У міжвоєнний період продовжив працювати над всеукраїнською бібліографією, яку видавав окремими відбитками у вигляді каталогів і покажчиків видань: "Покажчик української соціалістичної і комуністичної літератури" (Відень, 1921), "Українська преса і видавництва за 1923 р. Вип. 1. Історія України" (1924), "Бібліографія українознавства за 1914–1923 р." (1924), "Українська мемуаристика за 1914–1924 рр." (1925), "Показчик української культури за 1924 рік" (1925) та ін. Активно працював у "Просвіті", був редактором її видань. 1926 К. упорядкував картотеку видань "Просвіти" від 1869, що дало змогу продовжити передвоєнну нумерацію книжок товариства й видати покажчик "Спис видань товариства "Просвіта" у Львові 1868–1924 рр." (1926). Співпрацював із *Науковим Товариством ім. Шевченка*: був секретарем його бібліографічної комісії. Ґрунтовні бібліографічні праці К. вийшли на сторінках періодичних видань: "Огляд "воєнної" української бібліографії (за час першого року світової війни" ("Українське слово", 1915), "Важнійші жерела до історії Українських Січових Стрільців" ("Стрілецький календар-альманах на рік 1917", 1917), "Всеукраїнська бібліографія за 1923 р. (Спроба систематичної бібліографії)" (1923) та ін.

Переїхав 1927 з родиною із Золочева до Львова, однак, незабаром застудився й помер. У *Державному архіві Львівської області* та відділі рукописів *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* зберігається велика кількість неопублікованих праць і перекладів К., а також його картотека видань з історії України та української літератури (понад 300 тис. карток), що мала увійти до "Загальноукраїнської бібліографії XX ст.".

Алла Середяк

КАЛИТОВСЬКИЙ ІЄРОНІМ (псевдоніми: Трохим Дріт, Калатало, Малеслав, Єр. К. та ін.; 1866–22.12.1926) – український адвокат, журналіст, перекладач, письменник-сатирик. Народився в с. Бутини (тепер Сокальського р-ну Львівської обл.). Закінчив правничий факультет *Львівського університету* (1895). Працював помічником адвоката в канцелярії М. Дорундяка в Борщеві (тепер Тернопільської обл.). Був членом-засновником товариства "Руський народний дім" у Борщеві, очолював "Комітет для наукової заохоти і підмоги убогої шкільної молоді" та керував бібліотекою товариства *"Просвіта"*. 1904 здобув ступінь доктора права. Від 1905 працював адвокатом у Заліщиках (тепер Тернопільської обл.), а від 1908 – у Стрию на Львівщині. У листопаді 1918 став міським комісаром Стрия. 1900–1905 був активним дописувачем львівського гумористичного часопису *"Комар"*. Написав низку гумористичних і сатиричних віршів, гуморесок, памфлетів і фейлетонів, зокрема памфлет "Декани з гір" (1903). Переклав українською лібрето опери Б. Сметани "Продана наречена", інсценізував окремі твори *І. Франка*. Помер у Стрию. Багато творів К. не опубліковані.

Ігор Петрій

КАЛИТОВСЬКИЙ ОМЕЛЯН (1855–18.03.1924) – український громадський діяч. Народився в с. Бутини (тепер Сокальського р-ну Львівської обл.) у священичій родині. Навчався в німецькій гімназії у Львові, яку закінчив 1873. У *Львівському університеті* вивчав мову і літературу в професора *Омеляна Огоновського*. 1877/78 викладав у Чернівецькій гімназії; 1878–1900 навчав історії і німецької мови в *Академічній гімназії* у Львові. У 1880-ті редагував газету *"Зоря"*. 1900–1907 був управителем української гімназії в Тернополі, а 1907–1913 – Першої польської гімназії у Жешові (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Автор першого шкільного підручника з географії України (1912). Під час *Першої світової війни* 1915–1916 провадив українські гімназійні курси у Відні. Після відступу російських військ

із Галичини 1915 переселився до Львова, де й помер.

Ігор Соляр

КАЛИШ АНАСТАСІЙ (28.03.1875–13.09.1930) – один із перших ієромонахів оновленого в процесі Добромильської реформи (1882–1904) Чину Святого Василія Великого (ЧСВВ). Народився в с. Барані Перетоки (тепер с. Перетоки Сокальського р-ну Львівської обл.). Навчався в гімназії у Львові. 04.09.1890 вступив до новіціату в Добромильському монастирі, де розпочав гуманістичні та риторичні студії. Продовжував освіту у василіанських школах, вивчав філософію у Лаврові (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.) та богослов'я у Кристинополі (тепер м. Червоноград Львівської обл.) і Кракові. Довічні чернечі обіти склав 28.07.1895; ієрейські свячення прийняв 28.08.1898.

Після навчання перебував у монастирі св. Онуфрія у Львові. Від 1902 – ігумен монастиря в Кристинополі. 1904–1909 – у Львові, як секретар Протоігуменату провінції Найсвятішого Спасителя Василіанського Чину в Галичині. 1909 призначений ігуменом до Лаврова. Під час *Першої світової війни* 1914–1917 перебував в Австрії. 1917 став консультором Провінційної управи ЧСВВ. Скориставшись проголошенням на Наддніпрянщині української державності, 1918 виїхав на Поділля, намагаючись відновити василіанську присутність у Кам'янці-Подільському, де збирався побудувати церкву й монастир.

Від 1920 – у Львові: на четвертій (після Добромильської реформи) Капітулі Галицької Провінції (Львів, 24.04–01.05.1920) обраний її третім після 1904 Протоігуменом, який тоді мав повноваження Головного настоятеля-архімандрита всього Василіанського Чину. 1921 здійснив канонічну візитацію василіанських місійних станиць у Канаді та Бразилії. П'ята Провінційна Капітула (Жовква, 12–26.02.1926) повторно обрала його Протоігуменом на наступний термін, якого К. не добув через раптову смерть.

Особливу увагу К. приділяв вихованню молодих ченців: у різні роки був префектом (ректором) студій і професором догматики в Кристинополі; викладав філософію й етику в Лаврові; проповідував і давав реколекції для священиків і монахів у Львові. Упродовж свого протоігуменства на василіанських гуманістичних студіях у монастирі в Лаврові сформував групу високоосвічених професорів з докторськими ступенями, здобутими в Римі й Інсбруку (Австрія). Зі збільшенням після Першої світової війни кількості чернечих покликань відновив зруйнований монастир у Добромилі (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.), перенісши туди філософські студії.

Анастасій Калиш

Багато зробив для розвитку василіанського видавництва і друкарні в Жовкві. Окрім збільшення накладів різних молитовників, побачили світ релігійні й аскетичні книжки, від 1924 почав виходити науковий журнал *"Записки Чину Святого Василія Великого"*, при якому засновано "Бібліотеку Записок ЧСВВ" (у ній з'явилося понад 30 наукових праць, головно як окремі відбитки з більших публікацій у "Записках"). К. переклав з німецької книжку М. Мешлера "Пресв. Діва Марія. Її чудесне життя і блаженне Успіння" (1926), що вийшла у Жовкві.

Протоігумен К. дієво сприяв проведенню реформи василіанських монастирів на

А. Пилиховський. *Монастир св. Онуфрія.* Друга пол. XIX ст.

Закарпатті, що завершилося утворенням у цьому регіоні окремої Святомиколаївської Провінції ЧСВВ.

Помер у монастирі св. Онуфрія у Львові. В заупокійних відправах у монастирській церкві взяв участь і митрополит *Андрей Шептицький*. Величавий похорон К. відбувся за участі єпископів *Йосафата Коциловського* та *Івана Бучка*. Похований на *Личаківському цвинтарі* у Львові.

Докладніший життєпис К. уклав о. *Іриней Назарко*.

Олег Сидор

КАЛІНА АНТОНІЙ (Kalina Antoni; 23.05.1846–03.05.1906) – польський славіст, перший професор слов'янської філології *Львівського університету*. Народився в с. Кремпа під Островом Вєлькопольським (тепер Великопольського воєвод., Польща). Протягом 1867–1872 вивчав класичну філологію та індоєвропеїстику в університетах Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща), Берліна та Галле (Німеччина). 1872 у Галле захистив докторат "Про джерела у давніх письменників" (*De fontibus apud veteres scriptores, qui ad Sauromatarum res pertinent*). Вивчав слов'янські мови у Празі та Белграді (1873–1874). Брав участь у діалектологічній експедиції в Сербії, Боснії і Герцеговині (1875), навчався в Петербурзі (1876). Переїхав 1877 до Львова, де розпочав науково-педагогічну роботу на філософському факультеті Львівського університету, спочатку як приват-доцент (1878), згодом – надзвичайний професор порівняльної філології слов'янських мов (1889) та звичайний професор порівняльної філології слов'ян (1892). Габілітувався 1878 з порівняльної граматики слов'янських мов науковою працею "Нарис історії голосних старопольської мови порівняно з іншими старослов'янськими мовами" (*Rys historii samogłosek staropolskiego języka w porównaniu z innymi językami starosłowiańskimi*). Разом із деканом факультету *О. Огоновським* звертався з листами до австрійського міністерства, в яких обґрунтовував доцільність створення у Львові осередку, де б викладання слов'янських мов поєднували із систематичними науковими дослідженнями цих мов. Завдяки К., 1888/89 почала функціонувати славістична кафедра "Порівняльний заклад філології слов'янських мов, літератури та мистецтва" (*Zakład porównawczy filologii języków słowiańskich, literatury i sztuki*), яку він і очолив. 1893/94 К. був деканом філософського факультету, 1904/05 його обрали ректором університету, але, зважаючи на стан здоров'я, він відмовився від посади. К. був засновником і головою Народознавчого товариства у Львові (1895), від 1905 – почесним членом цього товариства. Протягом десяти років учений редагував друкований орган Народознавчого товариства – журнал "Народ" (*Lud*). К. був членом багатьох громадських організацій, від 1884 – член Краківської академії знань. У Львівському університеті К. викладав історію слов'янської філології, порівняльну граматику польської мови, польську дієвідміну, старослов'янську мову, чеську мову, елементарний курс санскриту. Дослідник був автором першої історичної граматики польської мови (1883). Наукові зацікавлення К. – історія польської та інших слов'янських мов, діалектологія, лексикографія, польське літературознавство, етнографія. Основні праці: "Історія польської мови. І. Граматичні форми польської мови до кінця XVIII ст." (*Historia języka polskiego. I. Formy gramatyczne języka polskiego do końca XVIII w.*, 1883); "Система кон'югації польської мови" (*System koniugacji języka polskiego*, 1889); "Кашубська мова як діалект польської мови" (*Mowa kaszubska jako narzecze języka polskiego*, 1893); "Студії з історії болгарської мови" (*Studia nad historią języka bułgarskiego*, 1891). Помер у Львові.

Алла Кравчук

Антоній Каліна

КАЛІНКА ВАЛЕРІАН (Kalinka Walerian; псевдоніми: Bronisław Kamieniecki, Pęcławski; 20.11.1826–16.12.1886) – польський релігійний та громадський діяч, історик. Народився в с. Болеховіце біля

Кракова (тепер Малопольського воєвод., Польща). Навчався на філософському (1840–1842) та правничому (1842–1845) факультетах Ягеллонського університету в Кракові. Опісля працював у бібліотеці цього ж університету. Мешкаючи в Кракові, був одним із організаторів польського повстання 1846, а також директором урядової канцелярії диктатора Яна Тиссовського. Після поразки повстання був заарештований у Пруссії, з-під арешту утік. Виїхав до Туреччини, де формував польську добровольчу дивізію.

Під час *"Весни Народів"* повернувся до Галичини, де мешкав у 1848–1851, потім знову емігрував. Протягом 1851–1864 був секретарем лідерів польської еміграції в Парижі генерала Владислава Замойського, князів Адама і Константина Чарторийських, співпрацював у редакції паризьких "Польських відомостей" (*Wiadomości Polskie*), працював кустошем Польської бібліотеки в Парижі. 1864 відійшов від політичних справ, присвятивши себе історичним дослідженням. Як історик вивчав останні роки Речі Посполитої та найновіший період історії Галичини. Автор праць: "Останні роки панування Станіслава Авґуста" (*Ostatnie lata panowania Stanisława Augusta*, 1868), "Чотирирічний сейм" (*Sejm czteroletni*, 1880–1883) та ін.

У другій пол. 1860-х К. розпочав активну релігійну діяльність. 1868 у Римі вступив до ордену змартвихвстанців, 1870 там само висвятився на священика. 1875–1880 служив капеланом інтернату сестер чистоти (*niepokalanek*) в Ярославі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 1880 переселився до Львова, де заснував осередок свого ордену та інтернат для української греко-католицької молоді. Очолював інтернат 1880–1886. Наприкінці 1880-х орден придбав у Львові монастирський комплекс *францисканок* на *вул. Пекарській*, на місці якого вже після смерті К. розбудовано монастирський комплекс змартвихвстанців. Помер К. у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі* в гробівці змартвихвстанців.

Андрій Козицький

КАЛІОСТРО АЛЕССАНДРО (Cagliostro Alessandro; справжнє ім'я Джузеппе Бальзамо (Giuseppe Balsamo); 02.06.1743–26.08.1795) – італійський окультист та алхімік. Народився в Палермо (Італія). Навчався в семінарії Св. Роха в Палермо та монастирі боніфратрів в Кальтаджироне. Навчання не закінчив, оскільки із семінарії був відрахований, а з монастирської школи втік сам. Мандруючи різними країнами Європи, виступав як алхімік і маг, що нібито володів здатністю спілкуватися з душами померлих. Прибрав собі прізвище своєї тітки "Каліостро" та незаконно присвоїв графський титул. Спеціалізувався на виготовленні "універсальних ліків", "вирощуванні" коштовного каміння та перетворенні свинцю на золото тощо. Здобув європейську славу, став персонажем великої кількості літературних оповідей.

Наприкін. 1778 К. відвідав Львів. Разом зі шляхтичем із Поділля Тадеєм Граб'янкою, з яким познайомився в Парижі, мешкав у "будинку за Єзуїтською хвірткою". Згодом разом зі своїм господарем виїхав зі Львова до с. Сутківець на Поділлі (тепер Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл.), де влаштував алхімічну лабораторію.

Від 1789 жив у Римі. 26.09.1789 його арештувала священна інквізиція за доносом дружини Лоренци Феліціані. Засуджений як єретик до страти, яку папа замінив на довічне ув'язнення. Помер у папській в'язниці в Сан-Лео.

Андрій Козицький

Валеріан Калінка

КАЛІЦЬКИЙ БЕРНАРД (Kalicki Bernard; 20.04.1840–21.09.1884) – польський історик. Народився в с. Куряни (тепер Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Навчався в гімназії у Львові, *Львівському університеті*, був учнем *Антонія Малецького*. Працював у *Національному закладі ім. Оссолінських*. Від 1857 – науковий секретар *Кароля Шайнохи*, читав для нього тексти та записував за ученим, коли той втратив зір. 1859–1864 отримував стипендію Оссолінеуму, яка була призначена для

Алессандро Каліостро

складання каталогу першої краєзнавчої виставки у Львові (1861).

Взяв участь 1863 в організації допомоги польському національному повстанню проти Росії, за що був засуджений на три роки ув'язнення. Вийшов на волю 1864, за амністією. Працював чиновником у Крайовому виділі, у сер. 1860-х керував бібліотекою *Галицького Крайового Сейму*, згодом – сеймовою канцелярією. Під впливом К. Шайнохи розпочав політичну громадську діяльність. Дописував до газети "Польський огляд" (*Przegląd Polski*). Написав книгу "Руське питання" (*Kwestia ruska*, 1871), виступивши з пропозицію підтримати помірковані пропольські сили в середовищі *українців*.

Досліджував історію Польщі XVI–XVII ст., популяризував науку. Автор праць: "Історичні нариси" (*Zarysy historyczne*, 1869), "Богуслав Радзивіл, литовський конюший" (*Bogusław Radziwiłł, koniuszy litewski*, 1878), "Історія Польщі для читання в хатах і сільських школах" (*Dzieje Polski do czytania w chatach i szkółkach wiejskich*, видання 1862 було конфісковане, 1869), "Оповідання з історії Польщі. Ч. 1. Епоха П'ястів" (*Opowiadania z dziejów Polski. Cz. 1. Epoka piastowska*, 1871). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Андрій Козицький

КАЛІЧА ГОРА (інші назви: Жебрацька гора, гора Шембека (Шемберка), гора Вроновського, Турецькі Шанці, Цитадель; лат. *Mons Calecorum*, пол. *Kalecza Góra*, *Szembergowa* (*Szembergkowa*) *Góra*, нім. *Türken Schanze*) – пласковершинний зруйнований останець посеред Львівського (Опільського) плато – західної частини Подільської височини. Розташована у південно-західній частині Львова. До сер. XIX ст. К. Г. була частиною узгір'я, яке складалося із трьох гір – *гори Шембека* (Вроновських), власне К. Г. і Пелчинської (Познанської) гори. Сучасна висота найвищої частини останця над рівнем моря становить 326,7 м, центральної частини – 319,7 м.

Із трьох боків, окрім східного, узгір'я мало круті схили. Кам'янистий ґрунт призвів до того, що тривалий час ці землі були незаселені. Лише з другої пол. XIX ст. схили узгір'я почали засаджувати деревами – з боку *Пелчинського ставу* кінськими каштанами, згодом від поч. XX ст. на вершині – акаціями, кленами і ясенами.

З південного боку узгір'я до другої пол. XIX ст. були Пелчинський і Панєнський стави, утворені водами струмка *Вульки* – притоки *Полтви*. З яру на місці сучасної вул. Ф. Колесси витікав струмок, який утворював став на території теперішнього скверу перед *Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника НАН України*. Дотепер ані струмок, ані став не збереглися. Ще один невеликий струмок витікав з підніжжя із західного боку гори, де 1970 його було обмуровано і пристосовано як частину фонтана, стилізованого в рельєфну постать Водолія. Однак уже на початку наступного десятиріччя струмок висох.

Від середмістя біля підніжжя узгір'я проходила Сокільницька дорога (тепер *вул. М. Коперника*).

Першу згадку про К. Г. як власність міщанина Літинґа зафіксовано в документах *маґістрату* за 1390. Узгір'я поступово забудовували заміськими приватними дворами львівського патриціату. Згодом воно одержало назву Львівської Аркадії. На поч. XV ст. узгір'ям володіла родина Ґольдберґів, пізніше Ганс Вайс, від якого

Г. Зіміна.
Львівська цитадель

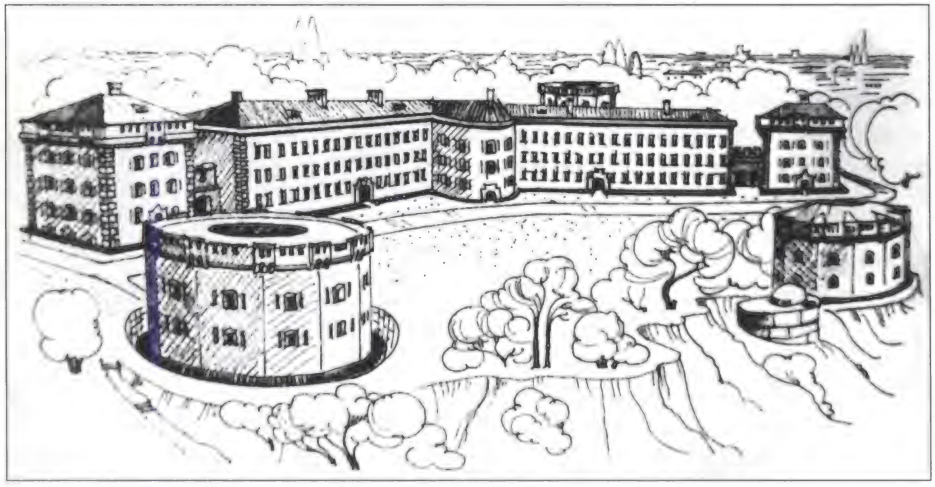

ці землі перейшли до Мацея Мікулки. Нащадки останнього – Єфросинія Пелка і син Ян, бл. 1535 продали свої володіння містові.

Уперше К. Г. згадують як місце самовільного групового поселення *жебраків* і калік 1450. Імовірно, це були менш стрімкі північно-східні терени узгір'я – район сучасної вул. Каліча Гора.

З огляду на вигідне становище узгір'я, особливості його рельєфу намагалися використати для вдосконалення міських *фортифікацій*. 1607 італійський інженер-фортифікатор *А. Пассаротті* вперше зазначив К. Г. як один із майбутніх форпостів у проєкті розбудови львівських міських фортифікаційних споруд. Удруге у вересні 1635 Ф. Геткант розробив новий проєкт укріплень, де територією К. Г. мала проходити південно-західна куртина (частина фортифікаційної стіни між двома бастіонами). Однак і цей проєкт залишився нереалізованим через брак коштів.

Від XVI ст., окрім Сокільницької дороги, в межах підніжжя повільно формувалися передміські вулиці, обмежені з північного боку течією Полтви. Найдавнішою з них уважають не збережену досі вул. Грабарську (народна назва – Кровище), частинами якої є сучасні *вул. В. Стефаника* і *вул. М. Драгоманова*.

У XVII ст. біля підніжжя узгір'я споруджували римо-католицькі *монастирі* разом із *костелами*. 1635–1640 за проєктом *А. Прихильного* із південно-західного боку узгір'я споруджено *костел св. Лазаря* – покровителя убогих. Поблизу костелу було збудовано притулок для жебраків; із північно-східного боку – костел св. Агнеси і монастир *кармеліток взутих*, із західного – костел св. Катерини Сієнської і монастир *домініканок*.

Під час другої облоги Львова (1655) військами *Богдана Хмельницького* і союзними йому московськими військами на узгір'ї (на Пелчинській горі) московити встановили гармати, постріли з яких не завдали містові значної шкоди.

Велику земельну ділянку в межах К. Г. 1656 придбав *Б. Зиморович*. Маєток разом із житловим будинком перебував на вершині узгір'я. Як пише сам Б. Зиморович, його двір був "на самому трьох гір чубку".

Під час облоги Львова (1672) турецьким військом Капудана-Паші і *козаками* гетьмана *Петра Дорошенка* на вершині узгір'я знову було розташовано гармати, встановлені на земляних укріпленнях – шанцях. Відтоді узгір'я назвали "Турецькими Шанцями". Проте ця назва умовна й неточна. На вершині узгір'я були гармати трансильванців і молдаван, бо їхній табір був поблизу костелу св. Лазаря. Турки ж мали свій табір на території *Погулянки* й активно штурмували місто зі східного боку. Розташовані поблизу К. Г. костели, монастирі й житлові споруди були знищені. *Турки* та їхні союзники (окрім козаків) ховали своїх загиблих саме на території К. Г. Одразу після зняття облоги й відступу турецько-козацьких військ місцеві жебраки сплюндрували й розграбували турецькі поховання.

Після турецької облоги від 1667 почалася відбудова знищених костелів і монастирів з використанням каменю та цегли, яка тривала до другої чверті XVIII ст. З часом на землях К. Г. та інших частин узгір'я посадили сади й виноградники. Укріплення, споруджені під час облоги 1672, заросли травою й кущами шипшини, пустир використовували як пасовище для овець і кіз.

На К. Г. 1767 розпочалося будівництво палацу в стилі *рококо*, який належав Маріанні Вільчинській, а згодом 1791 його придбав суддя львівського шляхетського суду Станіслав Вроновський – відомий колекціонер старожитностей і меценат. Палац проіснував до 1895, коли його після декількох перепродажів остаточно продали й розібрали.

Польський археолог *Жеґота Паулі* на вершині гори 1840 знайшов викладені в регулярному порядку кам'яні плити й частину кам'яної фігури – чоловічий торс. Окрім неї, було виявлено також залишки трупоспалень, бронзовий посуд, кераміку і прикраси. Це дало підставу стверджувати про існування на вершині

Будинок
на вул. Каліча Гора, 7.
Сучасне фото

Будинок
на вул. Каліча Гора, 11.
Сучасне фото

Вигляд
на вул. Каліча Гора.
Сучасне фото

узгір'я язичницького жертовника, де відбувалися людські жертвоприношення. Знайдений фрагмент фігури передали музею *Оссолінеуму*. Проте бл. 1871 через недбалість музейних працівників знахідку було втрачено. Імовірно, її використали на потреби однієї з тогочасних новобудов. Дослідження знахідок *кераміки*, яке провів 1918 *Василь Карпович*, підтвердило їхню аналогічність із керамічними виробами, знайденими 1869 на території *Високого Замку*.

На вершині узгір'я на площі 27 морґів (15,53 га) 1852–1856 почалося спорудження цитаделі. Внаслідок побудови фортифікаційних споруд усі гори було зрівняно й перетворено на закриту військову зону. Такий статус ця територія мала аж до 1989. Північно-східні й південно-західні терени узгір'я, зокрема К. Г., у другій пол. XIX ст. забудували житловими будинками, які сформували теперішні вул. Калічу Гору, вул. Глібова, вул. М. Драгоманова й вул. Ф. Колесси.

Модест Чорний

КАЛЛЕНБАХ ЮЗЕФ ГЕНРИК (Kallenbach Józef Henryk; 24.11.1861–12.09.1929) – польський історик літератури, видавець. Народився у Кам'янці-Подільському (тепер Хмельницької обл.). Вивчав класичну філологію та полоністику в Яґеллонському університеті (1880–1884). Захистив докторську дисертацію "Спровадження послів грецьких" Яна Кохановського, її першовзірці і генеза" (*"Odprawa posłow greckich" Jana Kochanowskiego, jej wzory i geneza*) 1884, габілітувався 1887. Продовжував навчання в Ляйпциґу (1884–1885), Мюнхені (1885–1886) та Парижі. Викладав в університетах Фрайбурга (1889–1910), Варшави (1915–1916), Вільно (1916–1920).

Приїхав 1904 до Львова, де очолив кафедру історії польської літератури *Львівського університету*. Працював у Львівському університеті 1904–1915. Отримавши наукову відпустку, 1915 виїхав до Варшави, де й залишився.

Досліджував історію польської літератури, видавав твори А. Міцкевича, З. Красінського, Ю. Словацького. Найважливіші твори: "Філософія Яна Кохановського" (*Filozofia Jana Kochanowskiego*, 1888), "Адам Міцкевич" (*Adam Mickiewicz*, 1897), "Зиґмунт Красінський. Життя і творчість у молоді роки. 1812–38" (*Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych. 1812–38*).

Помер у Кракові.

Алла Кравчук

Могила Ю. Калленбаха
на Личаківському цвинтарі.
Сучасне фото

КАЛЛІМАХ (ФІЛІППО БУОНАКОРСІ) (Kallimach (Philippus Buonaccorsi) також званий Experiens; 02.05.1437–31.10.1496) – італійський гуманіст, поет, дипломат. Народився в Сан-Джиміньяно в Тоскані (Італія) в купецькій родині. Навчався у Флоренції (Італія). 1461 переїхав до Риму, де служив у кардинала Бартоломео Ровереллі. Належав до групи гуманістів Академії Помпонія Лета. Тоді на честь давнього ученого прибрав собі ім'я "Каллімах" та розпочав літературну діяльність. Звинувачений у лютому 1468 в належності до групи змовників, які хотіли вбити папу Павла II, мусив тікати до Неаполя. Побоюючись переслідувань, на поч. 1470 виїхав до Східної Європи. Оселився в Дунаєві (тепер Перемишлянського р-ну Львівської обл.) при дворі львівського архієпископа *Ґжеґожа із Сянока*. Завдяки протекції львівського архієпископа уникнув екстрадиції, рішення про яку восени 1470 ухвалив польський сейм у Пйоткрові. Залишився в Галичині, попри оголошену 1472 в Римі амністію. Від 1472 викладав у Краківській академії. Познайомившись із королем *Казимиром IV Яґеллончиком*, став учителем його синів. Бл. 1474 призначений королівським секретарем, виконував дипломатичні місії до Туреччини (1475–1476), Венеції та Риму (1477), до імператора Священної Римської імперії німецького народу Фридриха III (1486) та ін. Після смерті Казимира IV Яґеллончика продовжував служити як радник його синові *Янові Ольбрахту*. Відомий як радикальний прихильник сильної королівської влади.

Основні твори: "Дві книги епіграм" (*Epigrammatum libri duo*, 1467), "Риторика" (*Rethorica*, 1474), "Аттила" (*Attila*, 1489). На основі оповідей свого покровителя Ґжеґожа із Сянока про похід короля Владислава III на Балкани та битву під Варною 1444 написав "Історію короля Владислава, згодом званого Варненчиком" (*Historia de rege Vladislao, seu clade Varnensi*; видана друком 1518). Самому Ґжеґожові із Сянока присвятив твір "Життя та звичаї Григорія із Сянока " (*Vita et mores Gregorii Sanocei*; видано друком 1900). Мешкаючи в Дунаєві, неодноразово відвідував Львів. Помер у Кракові.

Андрій Козицький

КАЛЮЖНИЙ ВОЛОДИМИР (06.08.1922–24.10.2009) – геохімік. Лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1983), нагороджений у числі трьох перших вчених світу Міжнародною золотою медаллю ім. Г. Сорбі (1993). Народився в с. Буняковка (Омської обл., Російська Федерація) у селянській сім'ї. 1939 закінчив середню школу в с. Миколаївка (Бердянського р-ну Запорізької обл.). Навчався у Дніпропетровському гірничому інституті на геологорозвідувальному факультеті (1939–1941, 1945–1946), у *Львівському університеті* на геологічному факультеті (1946–1949). Брав участь у *Другій світовій війні*. 1949–1950 працював молодшим науковим співробітником Львівського відділення Інституту геологічних наук АН УРСР, 1950–1955 – науковим співробітником геологічного факультету Львівського університету. Кандидатську дисертацію "Багатофазові включення в мінералах (методи вивчення складу і окремі питання застосування)" (*Многофазовые включения в минералах (методы изучения состава и отдельные вопросы применения)*) захистив 1955. 1955–2009 – працював в Інституті геології корисних копалин АН УРСР (від 1963 – Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, м. Львів): 1955–1958 – молодший науковий співробітник, 1958–1961 – старший науковий співробітник, 1961–1988 – завідувач відділу геохімії глибинних флюїдів. Докторську дисертацію "Динаміка мінералогенезу на основі вивчення мінералоутворювальних флюїдів (гранітні заноришні пегматити і рудоносні гідротермаліти України)" *("Динамика минералогенеза на основе изучения минералообразующих флюидов (гранитные заноришевые пегматиты и рудоносные гидротермалиты Украины)")* захистив 1979. Від 1984 – професор. 1988–2009 – головний науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу геохімії глибинних флюїдів *Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України*.

Основні напрями наукової діяльності – генетична мінералогія, петрологія та геохімія ендогенних процесів. Вивчав термобарометрію і геохімію глибинних флюїдів та вуглеводневих сполук. Запропонував класифікацію включень у мінералах, розробив оригінальні методи реконструювання в числових величинах температури, тисків, сольового і газового складу та інших генетичних параметрів мінералоутворення за флюїдними включеннями у мінералах різних регіонів України, Світового океану та космічних об'єктів.

Один із засновників мінералофлюїдології, наукове завдання якої – обґрунтування на кристалогенних і фізико-хімічних принципах можливостей флюїдних включень у мінералах для реконструкції термобарометричних і геохімічних характеристик флюїдного середовища кристалізації мінералів та їхніх парагенез як основи відтворення флюїдного режиму процесів мінералоутворення в літосфері.

Автор понад 200 наукових праць, 7 монографій.

Помер і похований у Львові.

Анна-Марія Волосацька

КАЛЬБА ВОЛОДИМИР (28.07.1865–04.11.1912) – український священик, громадський діяч. Народився в с. Острів (тепер Тернопільського р-ну Тернопільської обл.). Закінчив народну школу в рідному селі, гімназію в м. Бережани. Вступив на правничий факультет *Львівського*

Віт Ствош.
Надгробок
Філіппо Буонакорсі Каллімаха.
Сучасне фото

Володимир Калюжний

Логотип
видавництва "Кальварія"

В. Кожелянко.
Срібний павук.
2004 р. Обкладинка

Ф. Фукуяма.
Великий крах.
2005 р. Обкладинка

університету. Після двох років навчання перевівся на теологічні студії, які закінчив 1889; висвячений на священика.

Працював священиком Бережанського деканату, згодом у с. Сасів (тепер Золочівського р-ну Львівської обл.) й на експозитурі в с. Гнилички (тепер Підволочиського р-ну Тернопільської обл.). Наприкін. 1898 став парохом у с. Соколівка (тепер Буського р-ну Львівської обл.). Дбав про формування національної свідомості *українців*, створивши осередки *"Просвіти"*, *"Сокола"*, *"Рідної школи"*, *"Відродження"* (Товариства тверезості). Організував у селі кредитне товариство "Віра". Провадив просвітницьку діяльність: заснував курси для неграмотних у с. Соколівка, догімназійні класи. Ініціатор відкриття й один із фундаторів українських гімназій у Яворові, Буську (тепер Львівської обл.) й Рогатині (тепер Івано-Франківської обл.). Активно дописував до часопису *"Діло"*.

Голова оргкомітету з організації будівництва пам'ятного знака на вшанування *Маркіяна Шашкевича* на Підлиській горі.

Хворів на "горляні сухоти". Помер у с. Соколівка, де й похований. На його могилі в 15-ту річницю смерті (1927) громада збудувала пам'ятник, подібний до того, що стоїть на Підлиській горі. 2010 Соколівській школі присвоєно ім'я К.

Михайло Ксьондзик

КАЛЬВАРІЯ – гора між сучасними *вул. Городоцькою* і *вул. Т. Шевченка* в районі вул. Г. Квітки-Основ'яненка. Особливо в рельєфі не виражена. В околицях Львова символічно фіксувала шлях від Єрусалиму до Голгофи, позначаючи відстань від *римо-католицької катедри* на *пл. Катедральній* до костелу св. Хреста (перебудований, стояв приблизно на сучасній вул. Т. Шевченка, 29). У першій пол. XIX ст. вздовж вул. Янівської на К. були встановлені станції Хресної дороги.

Лілія Онищенко

"КАЛЬВАРІЯ" – українське книжкове видавництво, засноване у Львові 27.11.1991. Видає книжки лише українською мовою.

Перший власний видавничий проєкт "К." реалізувала в жовтні 1995 (Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. "Хто є хто в європейській та американській політології. Малий політологічний словник").

Основна спеціалізація видавництва – сучасна українська література та відкриття нових імен. "К." першою видала прозові книжки багатьох визнаних українських письменників: Л. Денисенко, Л. Дереша, В. Кожелянка, М. Матіос, М. Меднікової, С. Поваляєвої, О. Ульяненка. Серед найцікавіших прозових відкриттів 2006–2009 – Тетяна Винокурова-Садиченко, Любомира Княжич, Сергій Лобода, Галина Ткачук, Ксеня Харченко та ін. Серед сучасних українських авторів "К." також імена Василя Герасим'юка, Юрка Іздрика, Олександра Ірванця, Сергія Жадана, Богдана Жолдака, Євгенії Кононенко, Леоніда Кононовича, Володимира Лиса, Юрка Покальчука, Тараса Прохаська, Ігоря Римарука, Ірен Роздобудько, Алли Сєрової, Валерія Шевчука, Василя Шкляра та ін.

Від 2000 до 2006 "К." видавала часопис текстів і візії "Четвер", який став культовим у студентському середовищі і був лабораторією сучасної молодіжної прози.

Видавництво реалізувало низку проєктів із серії "Вперше в Україні". Серед них – повний поетичний доробок *Грицька Чубая* (1999); нецензурована збірка драм Леся Подерв'янського "Герой нашого часу" (2000); роман Франсуа Рабле "Ґарґантюа та Пантаґрюель", який переклав із старофранцузької Анатоль Перепадя (2005); перші легальні українські видання Ентоні Берджеса (2004) та Антуана де Сент-Екзюпері (2005), книжкові видання українських перекладів творів Моріса

Бланшо, Жана Бодріяра, Сюзан Зонтаґ, Френсиса Фукуями та ін. (2004–2009).

До оформлення своїх видань "К." залучає відомих українських художників, серед яких: Михайло Александров, Володимир Будніков, Михайло Євшин, Кирило Проценко, Влада Ралко, Олександр Ройтбурд та ін.

Окремий напрям діяльності "К." – промоція творчості сучасних українських авторів за кордоном. Результат діяльності – видання книжок цих авторів в Італії, Німеччині, Польщі, Росії, Фінляндії, Франції та інших країнах.

Петро Мацкевич

КАМЕНОБРОДСЬКИЙ АЛЬФРЕД – див. *КАМЕНОБРОДСЬКІ*

КАМЕНОБРОДСЬКІ (Kamienobrodscy) – родина архітекторів.

АЛЬФРЕД К. (10.03.1844–25.11.1922) – архітектор і живописець. Народився у Тарнові (тепер Малопольського воєвод., Польща). Брав участь у Січневому повстанні 1863, був тяжко поранений в одній із перших битв. Навчався рисунку та живопису в Кракові у Л. Дембовського та, ймовірно, у Школі образотворчого мистецтва, а також у Школі мистецтв у Парижі. Архітектури навчався у віденській Політехнічній школі (1870–1874). Від 1874 працював у Львові, у березні 1875 одержав концесію на будівництво. Відкрив власне архітектурне бюро.

Член Товариства уповноважених будівничих (1897–1905 – голова цього товариства), Політехнічного товариства, *Стрілецького товариства* (тричі ставав "курковим королем"). Заступник голови акційного товариства будівельних промисловців, т. зв. Будівельного банку, що споруджував 1874–1877 корпуси *Львівської Політехніки*. Опублікував 1877 в часописі "Важіль" (*Dźwignia*) статтю "Про будівництво корпусів ц. і к. Політехнічної школи у Львові" (*O budowie gmachów c. k. Szkoły Politechnicznej we Lwowie*).

До 1900 проєктував житлові, адміністративні та громадські споруди в різних напрямах *історизму*, згодом – у модернізованих формах історичних стилів. Звертався до неоренесансу під час спорудження житлового будинку на вул. Л. Сапіги, 7 (тепер *вул. С. Бандери*; 1878), шпиталю і дому убогих під опікою св. Вінцента де Поля на вул. Театинській, 1а (тепер *вул. М. Кривоноса*, 1880), власної вілли на розі вул. Технічної, 2, та вул. Я. Матейка, 10 (1880–1881), будинків на вул. Кшижовій, 5 (тепер *вул. Генерала Чупринки*; 1889–1890, для Яна Бромільського), вул. Л. Набеляка, 1 (тепер *вул. І. Котляревського*; 1892–1893, див. *Брикчинського вілла*), житлового будинку з оранжереєю власника парового млина Леона Тома на вул. Янівській, 60 (тепер *вул. Т. Шевченка*; 1894), чиншових кам'яниць зі скульптурними оздобами *Л. Марконі* на вул. І. Крашевського, 1 (тепер *вул. С. Крушельницької*, власники Ян і Лаура Фрид, 1884–1884), 3 (для Еміля Ямполера, 1895–1896), 11 (1883), 13 (дім Вацлава Брайтера, 1881–1882), 19–19а (1892–1893, для Атласа Маєра); низки чиншових кам'яниць на вул. Курковій, 4–10, 7–11а (тепер *вул. М. Лисенка*, 1891–1895, співавтори *А. Ґоломб*, *М. Зильберштайн*), на вул. Бернштайна, 6 (тепер *вул. Шолом-Алейхема*, 1893–1894), міської школи ім. Т. Чацького на розі вул. Ю. Коженьовського (тепер вул. С. Ляймберґа), вул. Алембеків (тепер вул. Таманська) і вул. Котлярської (1891), єврейського сирітського притулку на вул. Янівській, 34 (1894, проєкт 1888), військових *казарм* на перехресті *вул. Клепарівської*, 22–24, вул. Ветеранів, 13/15, та вул. Інвалідів, 2–4 (тепер вул. Батуринська, 1895–1899, співавтор *Н. Лущкевич*).

Середньовічні мотиви інтерпретував у неоромантичному дусі – вілла О. Вишинської "Палатин" у вигляді невеликого замку з червоної цегли на вул. Голубиній, 12 (тепер вул. Л. Глібова, 1892–1894). До форм необароко та неорококо звернувся під час будівництва вілли З. Дроньговського на вул. М. Зиблікевича, 45 (тепер *вул. І. Франка*, 73, 1888), чиншових кам'яниць на вул. Браєрівській, 14 (тепер вул. Б. Лепкого, 1889–1890), *вул. М. Копер-*

Я. Гашек.
Пригоди бравого вояки Швейка.
2009 р. Обкладинка

Альфред Каменобродський з відзнакою "куркового короля". Фото Е. Тшемеського. 1888 р.

ника, 48 (1891–1893, був власником і мешкав там 1893–1914). Новаторськи вирішив фасад торговельного будинку І. Фрида (1892–1893) на *пл. Галицькій*, 12а (13), ввівши у перші два поверхи металеву конструкцію з великими засклениими площинами і створивши єдиний внутрішній простір (перебудував 1912). Змішані течії історизму, з перевагою мальовничого "стилю піттореск", відчутні в архітектурі чиншового будинку Стрілецького товариства на вул. Курковій, 23 (1899).

Серед промислових споруд К. вирізняються будинки першої *електростанції* і трамвайного депо на розі вул. Кадетської (тепер *вул. Гвардійська*) і вул. Вулецької (*вул. А. Сахарова*), вимурувані з двокольорової нетинькованої цегли

А. Каменобродський. *Успенська церква.* Поч. XX ст.

1894. Для львівської Виставки будівельного промислу 1892 поставив музичний павільйон у формі октаедра та обеліск із цементу. Член організаційного комітету цієї виставки, експонував на ній низку проєктів, зокрема подані на конкурси плани *будинку Галицької ощадної каси*, *Міського художньо-промислового музею* і Художньо-промислової школи (1887–1890), міської школи ім. Т. Чацького та ін. На конкурсі (1893) проєктів будівель *Галицької крайової виставки 1894 р.* одержав першу премію за плани Палацу промисловості, на самій виставці (1894) – золоту медаль за архітектурні проєкти, був нагороджений також за участь у ювілейній виставці Політехнічного товариства 1902. Спорудив 1891–1892 церкву і костел у м. Сколе на Львівщині, 1897–1898 костел у с. Родатичі (тепер Городоцького р-ну Львівської обл.).

Закінчив фасад спортивного товариства *"Сокіл"* 1887 (розпочали 1884 *В. Галицький* і *А. Загурський*) з боку вул. Б. Зиморовича, 8 (тепер *вул. Дж. Дудаєва*), а 1907 спорудив другу частину цього будинку з боку вул. Сокола (тепер *вул. П. Ковжуна*, 11), з аттиком, стилізованим у дусі львівських ренесансних будівель XVI – поч. XVII ст. Неороманські та неоготичні мотиви застосував у корпусах Газового заводу на вул. Газовій, 28, і вул. Джерельній, 20–24 (1902–1906, співавтор *М. Лужецький*). Характерну для початку XX ст. інтерпретацію народної дерев'яної архітектури К. використав у будівництві зимових споруд Ковзанярського товариства на *Пелчинському ставі* 1909 (співавтор К. Рихтман, не збереглися). Елементи *сецесії* впровадив (1909) у фасад житлового будинку на вул. Т. Жулинського, 11 (тепер вул. Академіка Філатова), який був власністю його сина Казимежа. 1901–1903 спорудив будинок Школи дерев'яного промислу у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ, адміністративний будинок на вул. Б. Лепкого). 1904 звів віллу на вул. 29-го Листопада, 28 (тепер *вул. Є. Коновальця*).

Опрацював засади і розробив проєкти спорудження в Галичині дешевих житлових будинків (1907). Автор "Підручника для будівельників" (*Podręcznik dla budujących*, 1919), виданого у Львові.

Проєктував твори декоративно-прикладного мистецтва, зокрема новий символічний жезл львівського Купецького товариства (1903, дерево і бронза).

Як живописець, малював у техніках акварелі й пастелі переважно архітектуру та інтер'єри, з увагою до деталей споруд і подробиць міського життя.

Автор декількох десятків краєвидів Львова та Львівщини, зокрема: "На подвір'ї вірменської церкви" (1878, *Львівська галерея мистецтв*), "Краєвид Львова" (1880), "Вірменська церква" (1881), "Захід сонця" (1883), "Мотив з околиць Львова" (1887), "Янівський став" (бл. 1913), "Успенська церква" (бл. 1920).

У *Львівському історичному музеї* зберігається 27 його акварелей із краєвидами Львова: "Дзвіниця вірменської церкви", "Аркада вірменської церкви" (1909), "Провулок вірменської церкви" (1909), "Синагога "Золота Роза" (1909), "Василіанський монастир св. Онуфрія" (1917), "Оссолінеум" (1917), "Римо-католицька катедра", "Каплиця Боїмів", "Костел св. Миколая", "Успенська церква", "Подвір'я Успенської церкви", "Шпиталь і костел св. Лазаря", "Палац Яблоновських", "Площа Митна і початок вул. Личаківської з виглядом на костел бернардинців", "Апсида костелу бернардинців", "Подвір'я бернардинського монастиря", "Костел і монастир бенедиктинок", "Подвір'я монастиря бенедиктинок", "Кам'яниця на пл. Ринок, 10", "Будинки на пл. Ринок, 2–6", "Будинки на пл. Ринок, 23–24", "Вулиця Сербська", "Вулиця Панська (тепер частина вул. І. Франка)", "Порохова вежа", "Міський арсенал", "Будинок при костелі Марії Сніжної", "Домініканський завулок". 20 із них автор подарував музеєві 1909.

Експонував малярські твори на виставках у Львові 1880, 1881, 1883, 1913 (персональна виставка), 1917 (друга персональна виставка в залі біржі в Торгово-промисловій палаті, 199 акварелей, планів і моделей споруд), 1922.

А. Каменобродський.
Площа Митна і початок вулиці Личаківської з виглядом на костел бернардинців.
Поч. XX ст.

Цікавився фотографією і робив світлини вулиць та окремих будівель Львова.

У шлюбі з угоркою Йозефою Кртсмари мав сімох дітей. Помер у Львові і похований у гробівці власного проєкту на *Личаківському цвинтарі*.

АДОЛЬФ К. (1871–1946 або 1947) – архітектор. Старший син Альфреда К. Народився у Відні. Навчався на архітектурному відділі Львівської Політехніки (1889–1894) та у Школі образотворчого мистецтва в Парижі. Працював у Львові, від 1898 мешкав на вул. Вроновських, 11 (тепер вул. М. Колесси). Член Політехнічного товариства від 1896. Від 1899 працював на посаді архітектора Крайового виділу і виконував за дорученням галицької адміністрації типові проєкти різних

Будинок Ковзанярського товариства на Пелчинському ставі. 1909 р. Архітектор Альфред Каменобродський. Архівне фото

споруд, зокрема шпиталів і шкіл. На замовлення Крайового виділу 1907–1908 (у співавторстві з батьком) добудував бічне крило *Галицького Крайового Сейму* з боку вул. А. Міцкевича (тепер *вул. Листопадового Чину*), узгодивши його з неоренесансним стилем основного будинку (автор *Ю. Гохбергер*). 1904 разом із батьком спорудив фабрику молочних продуктів А. Любомирського на вул. Польній, 25 (тепер вул. Героїв УПА). 1906 добудував спортзал "Сокола" на *Цетнерівці*.

Одержав нагороди на конкурсах проєктів нових львівських будинків: Дирекції залізниці (друга нагорода, 1894), Торгово-промислової палати (1906, співавтор Владислав Клімчак, друга премія), *ратуші* (1907, відзнака), Кредитного товариства землевласників (1910, друга нагорода), Дирекції залізниці (1911, відзнака). У 1920–1930-ті працював інженером у відділі самоврядування львівської міської ради і творив переважно у стилі *функціоналізму*. У 1920-ті побудував два нові корпуси психіатричної лікарні на *вул. Кульпарківській* і житловий будинок *Йосифа Томіцького* на вул. Вулецькій. 1926–1927 доповнив комплекс трамвайного депо на вул. Пелчинській (тепер *вул. Д. Вітовського*), збудувавши третє, центральне приміщення. 1927–1929 за власним проєктом (у співавторстві з братом Казимежом К.) спорудив будинок Санаторію громадського страхування (хворих на туберкульоз) на вул. Курковій, 31 (тепер лікарня Охматдит); тоді ж у спілці з *М. Улямом* за проєктом Т. Пісевича збудував гімназію ім. Королеви Ядвіги (від 1937 – Педагогічний ліцей) на розі вул. Ю. Дверницького (тепер вул. І. Свєнціцького) та вул. Снопківської (тепер середня школа № 27). Помер у Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща).

КАЗИМЕЖ НОРБЕРТ К. (1874–26.08.1938) – архітектор. Другий, молодший син Альфреда К. Народився у Львові. Навчався на архітектурному відділі Львівської Політехніки (1894–1896). У березні 1908 одержав концесію на будівництво у Львові. Разом із батьком (за проєктом *А. Піллера*) збудував 1907–1908 одну з найцікавіших промислових споруд періоду сецесії – міську електростанцію на *Персенківці*, у стриманих формах модернізованого *бароко* та пізнього модерну – комплекс будівель *Інфекційної лікарні* на *вул. Пекарській*, 54–56 (1912, співавтор *Т. Врубель*), житлові будинки працівників львівського *трамваю* (1912) на вул. Промисловій та розбудував фабрику *Я. Дашека* на вул. М. Коперника, 54–56 (1908). Від 1912 був власником архітектурно-будівельної фірми на *вул. Личаківській*, 27а (офісний, виробничий та житловий будинки за власним проєктом). Помер у Варшаві.

Юрій Бірюльов

КАМЕНЩИК ВАСИЛЬ (нар. 14.01.1944) – архітектор. Народився в с. Новогригорівка Перша Долинського р-ну Кіровоградської обл. Навчався на інженерно-будівельному факультеті *Львівської Політехніки* (1961–1967). Працював у Львівському філіалі проєктного інституту "Діпроміст" (тепер "Містопроект") на посадах архітектора (також в архітектурно-планувальній майстерні № 2 під керівництвом *Я. Новаківського* 1967–1970), керівника архітектурно-планувальної майстерні № 1 (1973–2002). 2002–2006 – головний архітектор м. Львова, від 2007 – головний експерт з архітектури Української незалежної експертизи

у Львівській обл. Від 1990 і досі – професор *Львівської національної академії мистецтв*. Від 1970 – член Національної спілки архітекторів України. Від 2003 – дійсний член Української академії архітектури. Спроєктував та збудував у Львові й загалом в Україні низку адміністративних, громадських, житлових споруд, пам'ятників і меморіальних таблиць, займався реставрацією архітектурних пам'яток.

Серед реалізованих у Львові проєктів – добудова корпусу будинку *КДБ* (тепер Управління Служби безпеки України у Львівській обл.) на *вул. Д. Вітовського*, 55, витримана у стилістиці *функціоналізму* 1930-х (1968–1970), інтер'єри цирку на *вул. Городоцькій* (1968), декоративний басейн із *фонтанами* перед головним входом до *парку ім. Б. Хмельницького* (1969–1970), часткова реконструкція *пл. Ринок* (1968), відновлення Глинянської вежі й фрагментів Високого та Низького мурів на *вул. Підвальній* (1970), реставрація *палацу Потоцьких* (тепер належить *Львівській галереї мистецтв*, головний архітектор проєкту, 1998–2001), будинок інституту "Укрзахідцивільпроект" (тепер "Містопроект") на *вул. Генерала Чупринки*, 71 (1988, співавтори Б. Кузнєцов, *З. Підлісний*, М. Столяров), громадський центр Південного житлового району з Палацом водних видів спорту (тепер Аквапарк "Пляж") й універмагом "Львів" на розі *вул. Княгині Ольги* та *вул. Володимира Великого* (1980-ті, співавтори Ю. Верблян, З. Підлісний), магазин "Океан" на вул. Володимира Великого (1982, співавтор Я. Мастило, мозаїчне панно *В. Патика*), забудова двох мікрорайонів на вул. Науковій зі збереженням природного озера (1980–1985, співавтори О. Базюк, М. Кошло), перебудова вілли на вул. М. Глінки, 10, під резиденцію керівників держави (1999).

У співавторстві вирішив урбаністичну концепцію житлового масиву *Сихів* (1979–1986), зокрема створив генплан громадського центру на осі вул. Сихівської з *церквою Різдва Пресвятої Богородиці* (проєкту Р. Жука), генплани мікрорайонів №№ 12, 22, 23 (1986–1988), збудував у співавторстві з А. Ващаком, Є. Мінковою на просп. Червоної Калини *кінотеатр* ім. О. Довженка (1986–1987) і торговельно-побутовий центр "Зубра" (1987–1994, популярна назва "Санта-Барбара"), з першим поверхом, вирішеним у вигляді відкритої колонади, – 1994 цей об'єкт був відзначений як найкраще спроєктований і побудований в Україні. Здійснив 1999 (у співавторстві з А. Ващаком) реконструкцію *стадіону "Україна"*.

Найкращими своїми творами сам К. вважає 14-поверховий ікс-подібний в плані будинок Державної податкової адміністрації у Львівській обл. на *вул. Стрийській* (1986–1996, співавтори О. Базюк, М. Кошло, З. Підлісний), вирішений з класичними аркадними лоджіями Палац мистецтв на *вул. М. Коперника* (1987–1996, інженер В. Куликовський) та нереалізований проєкт розбудови *Національного музею у Львові* на *вул. М. Драгоманова*, створений 1992 разом із сином К. Андрієм. Низка архітектурних проєктів залишилася нереалізованою. Підтримував дискусійні проєкти відбудови *замку* на горі *Високий Замок* і розбудови та реконструкції пл. Ринок (2005).

Створив у Львові *пам'ятники* – польським ученим, розстріляним 1941 на Вулецькому пагорбі (встановлений і демонтований 1969, скульптор *Е. Мисько*), *Ю. Мельничукові* на пл. Ю. Мельничука (тепер пл. М. Шашкевича, 1971, скульптор *Я. Чайка*, демонтований 1991),

Василь Каменщик

Палац мистецтв на вул. Коперника. 1987–1996 рр. Архітектор В. Каменщик. Сучасне фото

Будинок інституту "Містопроект". 1988 р. Архітектор В. Каменщик. Сучасне фото

М. Грушевському на *просп. Т. Шевченка* (1991–1994, скульптори *Д. Крвавич*, *М. Посікіра*, *Л. Яремчук*), жертвам *НКВС* на *вул. Замарстинівській*, 9 (2000, скульптор *І. Самотос*), *В. Чорноволу* на *вул. В. Винниченка* (2002, скульптор І. Самотос); патріархові УАПЦ Димитрію (*Володимирові Яремі*) в меморіальній каплиці-крипті біля *церкви свв. Петра і Павла* (2004, скульптор Л. Яремчук), меморіальний знак *М. Грушевському* перед *літературно-меморіальним музеєм М. Грушевського* (1991, скульптор Е. Мисько). Як архітектор, став автором понад 20 меморіальних таблиць, виконав нагробки Ярослава Годиша (1994, скульптори М. Посікіра, Л. Яремчук), *Степана Сенчука* (2007, скульптор Л. Яремчук), *Олени Степанів* та родини Дашкевичів (обидва 2009, скульптор І. Самотос) – всі на *Личаківському цвинтарі*, *Б.-І. Антонича* на *Янівському цвинтарі* (1989, скульптор *Т. Бриж*).

Брав участь у спорудженні низки будівель та пам'ятників за межами Львова: зокрема, меморіалу *Українським Січовим Стрільцям* на горі Маківка Сколівського р-ну Львівської обл. (1989–1994, скульптор Т. Бриж, мозаїки художників Є. і Я. Безнісків), меморіальної каплички жертвам НКВС у Золочівському замку (1995, скульптор Т. Бриж, мозаїки *Є. Безніска*).

Живе та працює у Львові.

Юрій Бірюльов

Логотип видавництва "Каменяр"

"КАМЕНЯР" – Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво, яке діє у Львові від 1939. Мало назви "Львівське обласне газетне видавництво", "Львівське книжково-журнальне видавництво". До початку радянсько-німецької війни випустило 7 книжок і брошур загальним обсягом 60 видавничих аркушів і тиражем 2 тис. примірників, а також 9 номерів громадсько-політичного та літературно-художнього журналу "Література і мистецтво" (після війни почергово виходив під назвами "Радянський Львів" та "Жовтень", тепер *"Дзвін"*). Серед перших книжок "К." – "Повість одного життя" *Ірини Вільде* (1940) та "Народження" *Степана Тудора* (1941). Під час окупації Львова німецькими військами видавництво припинило свою діяльність, 25.01.1945 було відновлене. 1948 "К." видав перший "Альманах молодих письменників Львівщини", чим було започатковано систематичне видання творів літературної молоді. Від 1964 у видавництві періодично виходять колективні збірки й збірники творів молодих поетів, прозаїків, публіцистів: "Естафета пісні" (1964), "Пісня і праця" (1974, 1978), "Високий Замок" (1989), "Привітання життя" (від 1994).

У квітні 1964 видавництво одержало назву "Каменяр" і республіканський статус. На нього покладали випуск книжок львівських, волинських, рівненських, тернопільських та хмельницьких авторів.

Серед видань художньої літератури "К." на чільному місці – твори *Івана Франка*. У видавництві неодноразово виходили його повісті, оповідання, казки та поезії, окремими книжками – спогади про письменника, путівники музеями І. Франка, дослідження його творчості, оригінальна збірка документальних фотографій тощо. 2001 в "К." з'явилася друком книжка "Мозаїка", куди ввійшли твори І. Франка, що були під забороною в радянський час, 2007 видано твір І. Франка "Іван Вишенський" в оформленні *Софії Караффи-Корбут*. 2009 тут виходить книжкова серія "Моя Франкіана".

У видавництві опубліковано твори багатьох соратників і послідовників Івана Франка – *Наталі Кобринської*, *Уляни Кравченко*, *Михайла Павлика*, а також письменників *Богдана Лепкого*, *Юліана Опільського*, *Андрія Чайковського*, *Михайла Яцкова*, *Гната Хоткевича*, *Катрі Гриневичевої*, *Ольги Дучимінської*, *Володимира Ґжицького* та ін.

У “К.” побачили світ перші книжки відомих сьогодні літераторів: *М. Петренка* (“Дні юності”, 1957), *Р. Іваничука* (“Прут несе кригу”, 1958), *Р. Лубківського* (“Зачудовані олені”, 1965), І. Гущака (“Під крилом неба”, 1956), І. Гнатюка (“Паговиння”, 1965), В. Романюка (“Тривожні зірниці”, 1969), Є. Божик (“Мій день”, 1973). Видавництво друкувало твори Ганни Вівчар, Володимира Квітневого, Богдана Чепурка, Богдана Залізняка, Галини Крук, Ярини Сенчишин, Ірини Вовк, Світлани Антонишин, Тетяни Грунської та ін. Серед книжок “К.” – багато видань у жанрі історичного роману: “Черлене вино” та “Манускрипт з вулиці Руської” Р. Іваничука, “Жбан вина” та “Отчий світильник” *Р. Федоріва*, “Гонта” та “Іван Підкова” *Якова Стецюка*, “Опришки” та “Кармалюк” *В. Ґжицького*.

Дитяча література у видавництві представлена народними й авторськими казками Тараса Шевченка, Івана Франка, *Лесі Українки*, Степана Васильченка, Леоніда Глібова, Наталі Забіли, *Володимира Лучука*, *Дмитра Павличка*, *Оксани Сенатович*, *Марії Хоросницької*, *Ігоря Калинця*, *Марії Людкевич*, Анни Жук, Лесі Попович, Миколи Зінчука та ін.

Упродовж 1958–1974 видавництво випускало бібліотечку оповідань “На добрий вечір”. Невеликі за форматом, у м’якій обкладинці, обсягом до ста сторінок, ці книжечки тиражем 15–25 тис. примірників були вельми популярними серед читачів (від 1990 бібліотечку відновлено). Видавництво також бере участь у виданні художньої літератури всеукраїнської міжвидавничої серії “Шкільна бібліотека”. 2001 започатковано “Бібліотеку слов’янської літератури” – обсяговим томом (майже 600 сторінок) поезії польського поета *З. Герберта* (видання двомовне). У цій серії побачили світ книжки І. Котляревського, І. Франка, Б. І. Антонича, *Ґ. Запольської*, Ю. Словацького та ін.

2003 започатковано серію “Спадщина”, яка представляє доробок *Юрія Липи*, *Галини Гордасевич*, *Михайла Осадчого*, *Володимира Яніва*, *Володимира Лучука*, Ірини Вільде та ін.

Триває випуск біографічних видань у серії “Особистості” (повість Оксани Думанської “Графиня з Куткора”, дослідження Мирона Нестерчука “Петро Обаль”, “Спогади про Ірину Вільде”). Публіцистику об’єднує видавнича серія “Акценти”.

У роки незалежності України видавництво опублікувало низку книжок історичної та краєзнавчої тематики: дослідження М. Литвина і К. Науменка “Історія галицького стрілецтва”, повість *Р. Купчинського* “Заметіль”, історичні оповідання *А. Лотоцького* “Княжа слава”, історичний роман Р. Іваничука “Бо війна – війною”, історико-краєзнавчу працю *І. Крип’якевича* “Історичні проходи по Львові”, “Занимательная история Украины” (в 3 т.) О. Підмурняка, франкознавчі дослідження Р. Горака тощо.

Р. Іваничук.
Черлене вино.
1979 р. Обкладинка

Будинок,
у якому працює
видавництво “Каменяр”
(вул. Підвальна, 3).
Сучасне фото

Ю. Липа.
Твори.
2005 р. Обкладинка

У "К." побачили світ чотиритомник зібраних творів Ю. Опільського, тритомник історичних повістей Б. Лепкого, праці історика церкви Д. Блажейовського, низка видань з історії греко-католицької церкви, краєзнавчі видання.

У рамках Державної тематичної програми випуску літератури мовами національних меншин України видавництво друкує книжки польською мовою. За останні роки вийшли в світ двомовні (польською та українською) книжки Ю. Лободовського "Пісня про Україну" (1996), А. Міцкевича "У дружньому домі" (1994), Я. Павлюк "Звертаюся до пам'яті" (1996), Є. Голибарда "Смуток радості" (1995), Ю. Словацького "Українська дума" (1993), твори Беати Обертинської, Ігнація Крашевського, поезії Віслави Шимборської, Тадеуша Ружевича, Кароля Войтили (*Івана Павла II*), Чеслава Мілоша, Кристини Ангельської та ін. Серед останніх видань – антологія сучасної польської поезії "Тому, що вони сущі", де вміщено поезії понад ста авторів, а також двомовні збірки творів *Б.-І. Антонича* ("Знак Лева") та І. Франка ("Зів'яле листя").

За успіхи в художньому, технічному та поліграфічному оформленні видання "К." неодноразово відзначали на всеукраїнських конкурсах. 1994 видавництво ініціювало Літературну премію ім. Б.-І. Антонича, а згодом разом із книжковою фабрикою "Атлас" та ще іншими організаціями стало її засновником. "К." організовує проведення багатьох книжкових фестивалів: "Моє Різдво", "Книги – морська глибина", "Читай наше", "Рідне слово, дане Богом". За час існування видавництво випустило понад 6 тис. назв книжок загальним накладом 90 млн примірників. Видавництво очолювали письменники Пилип Гузюк, Тиміш Одудько, Дмитро Цмокаленко, *Петро Інгульський*, Аркадій Пастушенко, Мирослав Нечай. Від 1991 директор видавництва – Дмитро Сапіга. Головними редакторами видавництва були Анатолій Дімаров, Іван Сварник, Микола Пашко, *Роман Дідула*, Катерина Зозуляк. Редакторами працювали письменники *Василь Колодій*, Євген Куртяк, Марія Дорошенко, Микола Тарнавський, Броніслав Грищук, Майя Білан, Олександр Астаф'єв, Богдан Залізняк, Іван Гущак; художниками – Іван Плесканко, Богдан Пікулицький, Василь Сава, Любомир Прийма, Володимир Забродін.

Роман Коник

Логотип часопису "Каменярі"

Почтову оплату заплачено гуртом. Należytość opłacono ryczałtem
Ч. 4. КВІТЕНЬ 1933. Рік вихід. 1932
КАМЕНЯРІ
ГОЛОС МОЛОДІ

"КАМЕНЯРІ" – український молодіжний місячник, орган Руханково-спортивної організації Союзу української поступової молоді ім. М. Драгоманова "Каменярі". Виходив у Львові 1932–1939. Редакторами видання були *К. Коберський*, П. Костюк, видавцем – видавничий кооператив "Громада" у Львові. Журнал пропагував фізичне, патріотично-громадське, культурне та моральне виховання української молоді. Видання стояло на позиціях соціалістичної ідеології. Редакція "К." популяризувала духовну спадщину Т. Шевченка, *М. Драгоманова*, *І. Франка*, друкувала статті громадсько-політичної та просвітянської орієнтації, матеріали з літературознавства, історії літератури, українознавства, етнографії. Літературна частина видання вміщувала художні твори українських та іноземних письменників, спогади, праці з фольклористики. Були постійні інформаційні рубрики: "З Головної Ради Союзу", "Каменярський рух", "З науки й розваги", "Руханка і спорт", "Умові вправи", "З природи і техніки", "З краю і зі світа". З журналом співпрацювали К. Коберський, Ю. Бундзяк, *О. Навроцький*, П. Костюк, О. Степанович, С. Лакуста, *С. Ріпецький*, М. Савчук та ін.

Валентина Передирій

КАМЕНЯРСТВО – тут, мистецтво оброблення каменю, створення декоративних деталей будівель. Культура К. на

території Західної України спиралася на багатовікові традиції. Камінь як будівельний матеріал використовували в Галицько-Волинській Русі, зокрема на території Галицької землі, ще у XII–XIII ст. Оброблення каменю – важливий показник загального рівня міської культури.

Піднесення в будівництві після великих *пожеж* 1527 та 1571 поклало початок інтенсивній експлуатації каменоломень в околицях Львова (*Голоско*, *Личаків*, Святоюрська гора) і за його межами (Миколаїв, Красів, Поляна). Для будівельних робіт використовували тверді та м'які вапняки, пісковики. Легкість оброблення вапняку давала можливість виконувати з нього різноманітні архітектурно-художні деталі. Останні були невід'ємним елементом тогочасного житла.

Велика частина об'єктів давнього міста, що збереглися у Львові, збудована з каменю, привезеного із с. Красів та с. Поляна (обидва тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.). Серед таких споруд *Успенська церква* і *каплиця Трьох Святителів*, *каплиці Боїмів* і *Кампіанів*, низка кам'яниць *пл. Ринок*, українського, вірменського, а також єврейського кварталів. Каменем із с. Красова користувалися відомі архітектори *П. Красовський* і *П. Барбон*. Камінь із с. Поляна вважали якіснішим будівельним матеріалом. У документах його згадують як камінь сірий ("сивий"). Для внутрішнього опорядження використовували різні види алебастру (дрібнозернистий різновид гіпсу), іноді – мармур. Найбільші родовища алебастру в околицях Львова розташовані в Журавно (тепер смт Жидачівського р-ну Львівської обл).

Від 1572 у Львові існував *цех* каменярів. Екзаменаційним завданням для каменярів було виготовити ордерну колону та різьблений портал.

Основний асортимент виробів каменярського ремесла у Львові становили рустовані деталі, малі архітектурні форми (дверні портали, віконні обрамлення, каміни), різьблена дрібна пластика (маскарони, картуші, підп'ятники, замкові камені). Особливу увагу зосереджували на виготовленні малих архітектурних форм. Великого поширення набуло мистецтво оформлення дверних і віконних прорізів наприкін. XVI – у першій пол. XVIII ст.

До найкращих взірців львівського К. належать портали фасадів *"Чорної кам'яниці"*, каплиць Трьох Святителів та Боїмів.

Портал "Чорної кам'яниці" – це портик, який злегка виступає на стіні. Його розвинений карниз опирається на складно профільовані пілястри, діамантове рустування яких чергується з рустами, декорованими розетами. Пілястри завершуються розвиненими капітелями з мотивами аканта. Арка порталу прикрашена замковим каменем у формі закрутка аканта. Площина стіни між карнизом і завершенням арки повністю заповнена різьбленим орнаментом із мотивами волютів, тонкої крученої нитки аканта, арабесками. Чіткі кам'яні квадри обрамлення підкреслюють майже ювелірну тонкість орнаментального різьблення порталу, яке стилістично близьке до декору каплиці Трьох Святителів.

Портал каплиці Трьох Святителів складається з обрамлення аркового входу, прикрашеного півколонним портиком на низькому п'єдесталі. За конструкцією і декором він нагадує едикулу, яка обрамлює центральний рельєф другого ярусу

Внутрішній портал кам'яниці Анчевського на пл. Ринок, 6. Рисунок поч. XX ст.

Кам'яне різьблення в інтер'єрі будинку на пл. Ринок, 20. Рисунок поч. XX ст.

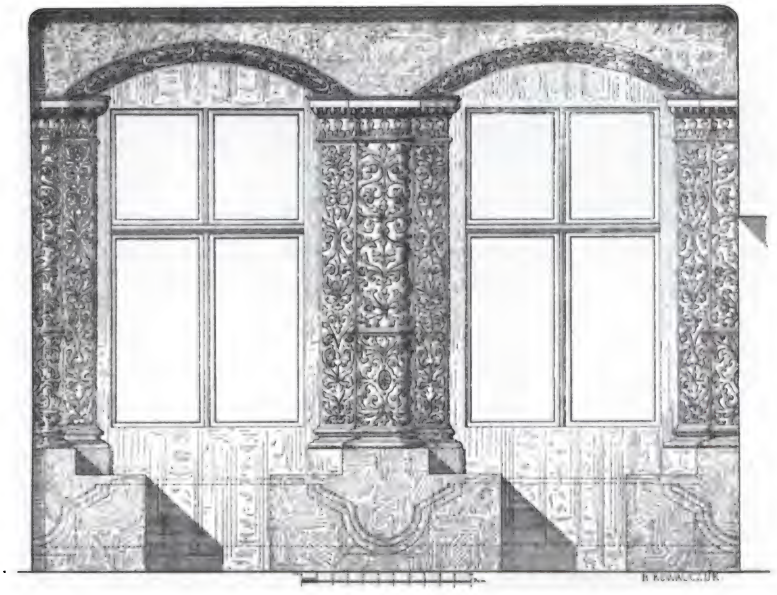

Кам'яний рельєф будинку на вул. Краківській, 12. Рисунок поч. XX ст.

"Зняття з хреста" каплиці Боїмів. Усі елементи порталу каплиці Трьох Святителів рясно заповнені різьбленим рослинним орнаментом. Багата різьба порталу дещо нагадує українські іконостаси.

Структура порталу каплиці Боїмів близька до оформлення входу *кам'яниці Корнякта*: такі ж дві коринфські колони на високих чотирикутних п'єдесталах (їхня функція – підкреслити вхід до споруди). Поверхні п'єдесталів оздоблені рельєфними левиними масками. Поверхня колон каплиці Боїмів суцільно прикрашена площинним маньєристичним орнаментом, який утворюють різноманітні мотиви, що імітують декоративне металеве окуття.

Цікавим зразком львівського К. є портали на пл. Ринок, 21. Ця будівля характерна для львівського міщанського житла кін. XVI – поч. XVII ст. Надпортальні вікна декоровані складною композицією із розет, ґрон винограду, жіночими голівками.

Білокам'яні портали, декоровані розетами, були у вірменському та єврейському кварталах. Про це свідчить декор, який зберігся на попружній арці порталу на *вул. Вірменській*, 30, та портал будинку Соломона Фридмана (вул. Староєврейська, 34). Натомість рідкісним є орнамент т. зв. риб'ячої луски (пл. Ринок, *кам'яниця Бандінеллі*).

Збережені до нашого часу зразки білокам'яних віконних обрамлень представлені різними формами. В одному й тому ж об'єкті наявні обрамлення різного рисунка, серед складних за композицією обрамлень трапляються також форми з гротескними мотивами. Аналогічні за композицією і декоративними елементами віконні обрамлення іноді різняться лише незначними деталями. Це стосується, наприклад, *костелу єзуїтів*, монументальні віконні обрамлення якого мають подібну композицію і відрізняються одне від одного тільки елементами пластичного декорування (обрамлення збереглися на східному та південному фасадах костелу).

Для оздоблення громадських і житлових споруд львівські майстри виготовляли білокам'яні рельєфи-герби, рельєфи з різноманітною торговельною символікою, пам'ятні рельєфи. Серед перших – герби Молдавського князівства, Московського царства та Польщі, які прикрашають інтер'єр Успенської церкви. Ці рельєфи виконали невідомі майстри за рисунками архітекторів-скульпторів *Амвросія Прихильного* та Якова (Боні). Їх умонтовано в підбанний простір храму під керівництвом художника Федора.

Для будинків, власники яких володіли своїми спорудами згідно з емфітевтичним правом, майстри виготовляли рельєфи-герби Львова. Два емфітевтичні герби до нашого часу збереглися на фасадах кам'яниць колишнього єврейського кварталу на вул. Староєврейській (будинки Фридмана, Гомбрихта). Аналогічні монументальні герби-рельєфи виготовляли для міських воріт і укріплень. Нині найдавнішим твором такого типу можна вважати герб-картуш колишньої єзуїтської *хвіртки* в міському мурі. Цей герб, декорований різьбленим орнаментом, лавровим вінком і латинським написом: "Побудовано 1608 року. Господи, хай буде мир у Твоїй силі", був виявлений під час *археологічних досліджень* на *пл. Івана Підкови* наприкін. 1970-х. Тепер він зберігається у *Львівській галереї мистецтв*.

Окрему групу виробів каменотесного виробництва становили вірменські меморіальні хрещаті таблиці, які монтували у стінах вірменських святинь або різьбили на їхніх личкованих поверхнях (т. зв. хачкари). Вони багато декоровані стилізованими рослинними мотивами, пальметками, криптограмами, лігатурами геральдичного типу.

Львівські каменярі виготовляли також меморіальні таблиці для *цвинтарів* навколо храмів. У стіни деяких храмів вбудовано фрагменти таких меморіальних таблиць, наприклад, у *церкві св. Онуфрія* та *вірменській церкві*. Поблизу вірменської церкви до нашого часу частково збереглося кладовище. Його меморіальні таблиці прикрашені стилізованим рослинним і епіграфічним орнаментом, геральдичними знаками, символікою. Меморіальні

Старі надгробки на подвір'ї вірменської церкви. Сучасне фото

таблиці колишнього кладовища церкви св. Онуфрія оздоблені площинним орнаментом із мотивами виноградної лози, епіграфічним орнаментом. Дві меморіальні таблиці в інтер'єрі цього храму мають зображення гербів молдавських господарів.

Як фіксують архівні документи, одним із майстрів, який у XVII ст. плідно працював над виготовленням меморіальних таблиць, був *Войцех Келар*. Із двох його заповітів відомо, що він виготовив меморіальні таблиці для багатьох українських, вірменських та єврейських кладовищ. Епіграфічний орнамент майстри виконували, на побажання замовника, українською, польською, латинською, вірменською та єврейською мовами.

У XIX та XX ст. К. поволі починає занепадати, оскільки архітектурні деталі із каменю почали рідше використовувати в будівництві. Серед останніх споруд із застосуванням декоративних елементів із каменю – укріплення на *цитаделі*, *костел Ельжбети* та ін.

Анна Кос

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР "АКАДЕМІЯ" – музичний колектив *Львівської національної музичної академії* (керівники оркестру – *М. Скорик* і *А. Микитка*, диригент – *І. Пилатюк*). Перший камерний оркестр, заснований в Україні 1959. До 2005 – Львівський камерний оркестр. Лавреат Всеукраїнського конкурсу камерних ансамблів і оркестрів (Київ, 1983, Перша премія), Першого міжнародного конкурсу камерних ансамблів і оркестрів "Золота осінь" (Хмельницький, 1993, Перша премія), Дипломант І-го ступеня Фестивалю "Стравінський і Україна" (1994), Міжнародного музичного фестивалю "Січневі музичні вечори" (Брест, Білорусія, 2004, 2006, 2008, 2009), XI і XIII Міжнародного музичного фестивалю "В гостях у Айвазовського" (Феодосія, 2004, 2006, 2008). Оркестр і його керівники нагороджені дипломом "Львівська слава" та мистецькою премією в галузі музики ім. С. Людкевича 2001. Володар Великої Срібної медалі Рихарда Вагнера (Німеччина, 1996).

Першими і багаторічними керівниками оркестру були Олександра Деркач (засновниця оркестру) і Матіс Вайцнер. О. Деркач (1924–2004) – скрипалька, заслужений діяч культури України, професор, популяризаторка скрипкової музики. 1939, відмінно закінчивши *Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка* (клас О. Москвичіва), продовжила освіту у Львівській державній консерваторії. 1945 взяла участь у Республіканському і Всесоюзному конкурсах скрипалів, завоювавши призові місця. Від 1946 працювала у Львівській державній консерваторії. Перша виконавиця багатьох творів *С. Людкевича*, *А. Солтиса*, *А. Кос-Анатольського*, *Р. Сімовича*. Виховала понад 60 скрипалів.

Олександра Деркач

М. Вайцнер (нар. 1942) – випускник професора О. Деркач, 1968–1989 працював на кафедрі скрипки. Перший концертмейстер Львівського камерного оркестру, організатор численних виступів з оркестром відомих солістів. Продовжив творчий шлях із колективом "Солісти Москви". Тепер працює у Франції, проводить майстер-класи в Польщі, Італії, Бельгії, Франції.

Матіс Вайцнер

Разом із *Львівською філармонією* оркестр 1982 зініціював проведення Міжнародного музичного фестивалю *"Віртуози"* і є його постійним учасником, як і учасником фестивалів *"Контрасти"*

Камерний оркестр "Академія"

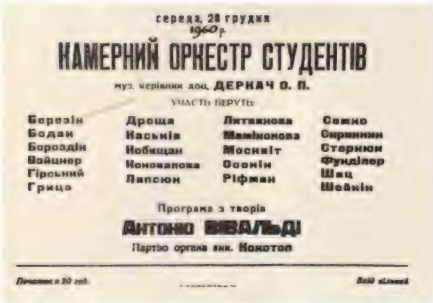
середа, 28 грудня 1960 р.

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР СТУДЕНТІВ

муз. керівник доц. ДЕРНАЧ О. П.

УЧАСТЬ БЕРУТЬ:

Березін, Бодак, Бороздін, Вайцнер, Гірський, Гриця, Дроща, Касьнів, Побіщан, Кононенко, Ляпсюк, Литвинова, Маміконова, Москвіт, Осонін, Ріфман, Сажко, Сирнинин, Стернюк, Фундінор, Шац, Шейнін

Програма з творів

АНТОНІО ВІВАЛЬДІ

Партію органа вик. Кокотов

Афіша концерту оркестру "Академія". 28.12.1960 р.

(1995–2009), Київ–Мюзік–Фест (1995, 1998, 2002, 2008), "Дні Європи у Львові", "Музика українського зарубіжжя", "Пам'яті жертв Голодомору", фестивалів М. Колесси (Львів), А. Кос-Анатольського (Коломия), М. Скорика (Ужгород, Львів), музичних фестивалів у Німеччині (Байройт, Турнау, Пегніц, Берлін, Форгхайм та ін.), у Польщі – фестивалів камерної музики в Ланьцуті, фестивалів ораторійно-кантатної музики в Перемишлі, фестивалів української культури в Щецині, Ґданську, Перемишлі, концертів у Варшаві, Кракові, Катовіцах, Жешові, Зеленій Ґурі, Міколові, Тихах та багатьох інших, у Швеції – Стокгольмі, Ескільстуні, Нурі. Оркестр концертував у Національній філармонії й Національному театрі опери та балету в Києві, Харкові, Луганську, Чернівцях, Ужгороді, Тернополі, Івано-Франківську, Дрогобичі, Стрию та інших містах України, у Москві, Ризі, Вільнюсі.

Від 1995 традиційними стали концерти "Різдвяний музичний дарунок", налагоджено творчу співпрацю з міжнародним благодійним культурним фондом В. Співакова.

Репертуар оркестру відзначається широким стилістичним обсягом – музика XVII–XXI ст., зокрема твори джазового характеру. Оркестр – перший виконавець та інтерпретатор творів львівських композиторів *М. Колесси*, М. Скорика, *В. Камінського*, О. Криволап, *О. Козаренка*, Б. Фроляк, *Ю. Ланюка*. У репертуарі є твори А. Штогаренка, Е. Станковича, І. Карабиця, А. Гаврилець та інших українських композиторів. Із оркестром виступали світової слави музиканти І. Ойстрах, Г. Кремер, *О. Криса*, *Ю. Башмет*, В. Співаков, І. Моніґетті, Н. Гутман, О. Слободяник, О. Любимов, В. Горностаєва, Д. Йоффе, М. Вайман, К. Даньчовська, А. Хйольскі, а також знані українські солісти *Б. Которович*, Л. Шутко, Н. Матвієнко, *О. Кровицька*, *Н. Дацько*, *Е. Чуприк*, *Й. Ермінь*, О. Рапіта, Ж. Микитка, *З. Кушплер*, Московський камерний хор під керуванням В. Мініна, Камерний хор ім. Б. Лятошинського, Камерний хор "Глорія", хорова капела *"Трембіта"*, відомі диригенти, зокрема С. Сондецкіс, який активно співпрацює з оркестром, *Ю. Луців*, В. Жадько, К. Карабиць, Ю. Домаркас, К. Гагель, Д. Агнолетто, С. Вєлянек, О. Ковалів, львівські диригенти *І. Юзюк*, *Б. Дашак*, *Я. Колесса*, Я. Гнатовський, *В. Сивохін*. До виступів з оркестром залучено творчу молодь (А. Пилатюк, М. Брилинський, О. Каськів, О. Шутко, Н. Пилатюк, Ф. Касік, М. Головач, А. Ковалко, А. Савицька та ін.).

Оркестр здійснив понад 60 фондових записів на Національному радіо, багато телевізійних програм, зокрема виступив у передачах "Classic-прем'єр", "Акорди", "Імпреза". Випущено 4 аудіоальбоми та низку компакт-дисків із творами львівських композиторів ("Львівські імпресії"), обробками для оркестру М. Скорика ("La belle musique" і "З любов'ю в серці"), творами М. Колесси, В. Витвицького, оркестровими та сольними мініатюрами з Л. і О. Шутко ("Сад пристрастей"), із С. Сондецкісом та І. Четуєвим ("Academia-Live"), "Ретроспективи" – до 50-річчя створення оркестру. Оркестр традиційно бере участь у доброчинних концертах, відкриттях художніх виставок, презентаціях у музеях, замках, палацах, біля пам'яток архітектури.

Мирослава Логойда

Ярослав Камінецький

КАМІНЕЦЬКИЙ ЯРОСЛАВ (нар. 28.07.1941) – український поет, економіст, педагог, громадський діяч. Член-кореспондент Національної педагогічної академії наук України (1997). Лавреат літературної премії ім. М. Шашкевича (2003).

Народився в с. Зарудці Жовківського р-ну Львівської обл. Середню освіту здобув у с. Зашкові на Львівщині. Закінчив технічне училище № 8 (тепер вище професійне училище № 29) м. Львова (1959) та українську філологію *Львівського університету* (1968).

Працював кочегаром паровоза у Львівському локомотивному депо "Схід", помічником машиніста паровоза, слюсарем

на підприємствах Львова. Керував системою профтехнічної освіти Львівщини: був заступником начальника обласного управління профтехнічної освіти (від 1973), першим заступником начальника управління народної освіти Львівського облвиконкому (від 1988), заступником начальника управління освіти – голова комітету професійної освіти Львівської обласної державної адміністрації (1991–2002).

К. 1970 обирали депутатом Шевченківської районної ради народних депутатів м. Львова, головою комісії з питань освіти, науки, культури, молоді та спорту, членом президії Львівської обласної ради (1988–2002). Захистив кандидатську дисертацію з проблем управління підготовкою робітничих кадрів у ринкових умовах (1993).

Член Національної спілки письменників України (1998), заступник голови правління Національної спілки письменників України Львівської організації (2005–2009), заступник головного редактора фахового наукового журналу "Педагогіка і психологія професійної освіти" (від 1999).

Один із засновників та від 1994 – директор Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України. Опублікував понад 90 наукових праць у галузі професійної педагогіки та економіки освіти.

Співавтор колективних монографій "Управління підготовкою кваліфікованих робітників та фахівців у регіоні: організаційно-педагогічні та економічні засади" (2004), "Організаційно-економічні механізми функціонування професійно-технічної освіти в умовах ринку" (2006), "Управління якісною підготовкою фахівців у професійно-технічних навчальних закладах на основі маркетингу ринку праці та освітнього моніторингу в умовах регіоналізації" (2010).

Поетичні збірки: "Невідлітна птаха" (1996), "Замкова гора" (1999), "Вересова круча" (2000), "Вічне і сутнє" (2001), "Любов і пісня" (2002), "Підгорай" (2004), "В незрадних ритмах Левового міста" (2006), "Сто сердечних одкровень" (2006), "Непроминальні миті" (2007), "Лірика" (2008), добірка віршів у колективному збірнику поезій "Львівська квадрига" (2008), "Цвіт японської вишні" (2009). Творчість К. ґрунтована на традиціях українського класичного вірша. Її центральна тема – непроминальність людського буття у різних його вимірах. Низку поезій К. покладено на музику.

Відзначений урядовими нагородами.

Ярослава Павличко

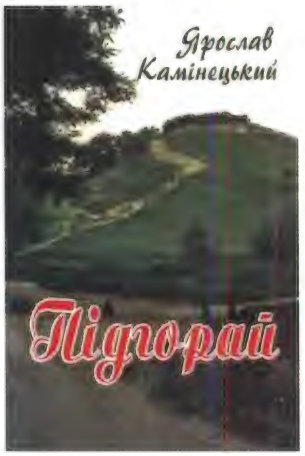

Я. Камінецький. *Підгорай.* 2004 р. Обкладинка

КАМІНСЬКА ІДА (Kamińska Ida; 04.09.1899–21.05.1980) – польська акторка, режисер. Народилася в Одесі, де виступали на гастролях її батьки, що були акторами *єврейського театру*. Від 7-річного віку виступала на театральній сцені. Дебютувала у Варшаві в ролі Соньки ("Мати" Д. Пінського). Від 1916 – у варшавському театрі, який створили 1913 її батьки. Після смерті батька виїхала 1918 з матір'ю на гастролі Україною (1918–1921). 1922 виступала в театрі в Лешні (тепер у межах Варшави). Від 1924 спільно із З. Турковим очолювала Варшавський єврейський мистецький театр. Разом із театром багато гастролювала, зокрема й за кордоном (1931–1933, Париж, Брюссель).

Після початку німецько-польської війни 1939 виїхала до Львова. Очолювала радянський Державний єврейський театр у Львові (1939–1941). Із початком німецько-радянської війни була евакуйована зі Львова до Рівного, згодом до Харкова та Баку. 1941–1944 мешкала в м. Фрунзе (тепер Бішкек, Киргизстан). Брала участь у роботі мандрівного мистецького колективу, від 1944 працювала на радіо в Москві (1944–1946).

Повернулася до Львова 1946, відновила єврейський театр. Остаточно залишила місто 1949, після закриття єврейського театру. Виїхала до Польщі, керувала театрами в Ломжі (1949–1953) та Вроцлаві (1953–1955), Державним єврейським театром ім. Естер Рахіль Камінської у Варшаві (1953–1968). За роль, виконану в чехословацькому фільмі "Крамниця на головній вулиці" (*Obchod na korze*, 1965), була номінована 1966 на здобуття пре-

Іда Камінська

Будинок колишнього єврейського театру у Львові (тепер Перший український театр для дітей та юнацтва) на вул. В. Гнатюка, 11. Фото 1990-х рр.

мії американської кіноакадемії "Оскар". Стала першою акторкою із комуністичної держави, номінованою на "Оскар". 1968 виїхала із Польщі до Ізраїлю, деякий час грала в місцевому театрі. 1969 переселилася до США. Без успіху виступала в театрі, зіграла в трьох фільмах.

Виконала 124 ролі. Серед найяскравіших – Матінка Кураж ("Матінка Кураж та її діти" Б. Брехта), Федора ("Федора" В. Сарду), Хава ("Тев'є-молочар" С. Шолом-Алейхема). Режисерувала 65 вистав. Зробила 58 перекладів драматичних творів мовою ідиш та кілька адаптацій сценічних творів. Написала дві п'єси "Колись був король" (*Ongiś był król*, 1932) та "Засипати бункери" (*Zasypać bunkry*, 1964), а також спогади "Моє життя, мій театр" (*Moje życie, mój teatr*, 1973). Померла в Нью-Йорку. Від 2005 Єврейський театр у Варшаві має ім'я К.

Андрій Козицький

КАМІНСЬКИЙ ВІКТОР (нар. 08.04.1953) – український композитор. Лавреат Національної премії України ім. Т. Шевченка (2005), премії ім. М. Лисенка (2000), премії ім. С. Людкевича (2004). Заслужений діяч мистецтв України (1995). Народився в с. Нивра Борщівського р-ну Тернопільської обл. 1970–1972 навчався в Хмельницькому музичному училищі, 1977 з відзнакою закінчив композиторський факультет Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка (тепер *Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка*) у класі В. Флиса, 1983–1985 навчався в аспірантурі при Московській державній консерваторії ім. П. Чайковського в класі Т. Хренникова.

Віктор Камінський

1977–1978 працював викладачем Рівненського інституту культури, від 1978 працює у Львівській державній консерваторії на кафедрі композиції, 2000–2002 – декан фортепіанного й теоретико-композиторського факультету. Від 2002 – професор, проректор із наукової роботи.

Творчу діяльність розпочав як прихильник нововіденської стилістики й пізнього Скрябіна, у другій пол. 1970-х захопився ідеалами "нової фольклорної хвилі", чиї сліди виразні, зокрема, в Першому скрипковому концерті та почасти в Першій симфонії. Початок 1980-х у творчості композитора пов'язаний з пожвавленням інтересу до естради, деякі з пісень К. стали шлягерами, як-от: "Скажи мені" та "Очі коханої" на сл. В. Крищенка, "Калино, калино" та "Історія" на слова *Б. Стельмаха*, "Танго нежданої любові" на слова *Р. Братуня* та ін. Їх виконували групи "Ватра", "Кобза", Іван Попович, *Оксана Білозір*, *Віктор Морозов* та ін.

На зламі 1980–1990-х настав "театральний період" у творчості К., позначений активною співпрацею з *театром ім. М. Заньковецької*, зокрема з режисером *Ф. Стригуном*. Упродовж 1989–1995 в театрі поставлено п'єси з музикою К.: "Маруся Чурай" Ліни Костенко, "Згадайте, братія моя" Т. Шевченка, "Народний Малахій" М. Куліша, "Павло Полуботок" К. Буревія, трилогія "Мазепа" *Б. Лепкого* та ін.

Від 2000 творчість митця позначена трьома основними напрямами: духовна музика, представлена канонічними жанрами (Літургія, Акафіст, Утреня та ін.) і паралітургійними, тобто творами, призначеними для концертного виконання, у яких важливу роль відіграють духовні символи; камерно-інструментальна лінія, з основним акцентом на концертному жанрі (Фортепіанний концерт-реквієм пам'яті Василя Барвінського, Другий скрипковий концерт "Різдвяний"), музика для народних інструментів, насамперед для бандури, а також для гітари. Символи української історії та літератури відображені в кантаті на слова *І. Франка* "Благодатна пора наступає" та "Героїчній поемі" для сопрано, баритону й симфонічного оркестру на тексти *І. Калинець*.

Музику К. виконують у багатьох країнах світу, зокрема Акафіст до Пресвятої Богородиці постійно транслюють під час недільних богослужінь із Ватикану, твори К. звучать у Польщі, Німеччині, США, Канаді, Чехії, Росії та ін.

Автор навчального посібника для студентів "Електронна та комп'ютерна музика" (2002).

Любов Кияновська

КАМІНСЬКИЙ ПАЛЛАДІЙ (світське ім'я Георгій; 20.08.1896–06.06.1978) – архієпископ Львівський і Тернопільський *Російської Православної Церкви* (РПЦ), священноархімандрит Почаївської Свято-Успенської Лаври. Народився в с. Федорівка Херсонської губернії в сім'ї священика. 1917 закінчив Одеську духовну семінарію й до 1920 навчався в Новоросійському університеті. 13.06.1920 був висвячений на диякона, а 20.06 цього ж року – на священика (із призначенням на посаду настоятеля храму св. Івана Богослова в Зелено-Проценкових хуторах м. Херсона). 1922 овдовів. 1930 переведений до церкви св. Миколая в м. Миколаєві (обласному центрі). Під час переслідувань духівництва та знищення церков від 1935 був змушений працювати бухгалтером у різних установах Миколаївської обл. 1944 був призначений настоятелем храму Всіх Скорботних Радості м. Одеси та головним ревізором єпархії. Від 1945 працював бухгалтером у відновленій Одеській духовній семінарії. Відтоді виконував обов'язки ключаря Одеського катедрального собору св. Іллі.

12.04.1946 здійснено чернечий постриг К. з наданням імені Палладій. Того ж року його призначено викладачем і духівником Одеської семінарії. 19.01.1947 К. зведено до сану архімандрита. 30.03.1947 в Москві в Богоявленському патріаршому соборі патріарх Алексій I з іншими єпископами звершив хіротонію Палладія на єпископа Полтавського і Кременчуцького.

Від 15.11.1952 К. призначено на Волинську і Рівненську катедру.

23–24.07.1956 К. одержав призначення на Львівсько-Тернопільську катедру, того року возведений до сану архієпископа. 22.08.1956 у Львові К. звернувся до духівництва і вірян з першим пастирським посланням. 26.08 владику вперше зустрічали у Львові. За спогадами економа Львівсько-Тернопільської єпархії О. Щерби, архієпископ на якийсь час затримав свій повний переїзд до Львова, щоб вивчити українську. За спогадами економа, К. був щирим шанувальником народних звичаїв, заохочував відновлення традиції гаївок на площі перед *собором св. Юра*. Діяльність К. викликала занепокоєння з боку органів державної влади: замість ангажування до "антиуніатських" заходів у західноукраїнських областях, Львівський єпископ працював над підготовкою високоосвічених кадрів православного духівництва, ініціював організацію курсів, семінарів, порушив проблему видання релігійної літератури, зокрема посібників для духівництва. Серйозним закидом на адресу архієрея була вказівка на діяльність у його єпархії 144 (104 – у Львівській обл. і 40 у Тернопільській) греко-католицьких священиків.

Унаслідок перевірки, яку 17–25.12.1959 здійснив в єпархії уповноважений у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР в УРСР К. Полонник, К. зазнав чергових звинувачень. Серед іншого йому інкримінували "націоналістичну пропаганду", яку нібито вели в соборі св. Юра та *Преображенській церкві* під час богослужінь і яка полягала у використанні національних кольорів (синього та

Архієпископ Львівський і Тернопільський Палладій (Камінський)

Вигляд на собор св. Юра зі східного боку. Сучасне фото

І. Качор.
Макет Львова у XVIII ст.

Й. Рейхан.
Портрет Яна Непомука Камінського

жовтого) як елементів декорації церемонії. Крім цього архієпископа звинуватили у порушенні "порядку пересування" єпископів – не узгоджуючи своїх дій із державними чиновниками, архієрей "самовільно" відвідував парафії, монастирі, зокрема Свято-Успенську Почаївську Лавру, служив там, "демонстративно ведучи роботу на користь церкви". Серед інших закидів були, наприклад, "пишні" літургії за участі великої кількості духівництва з нагоди вшанування св. Варвари та на храмове свято в *церкві св. Миколая* у Львові; рішення архієпископа про призначення парохіяльного духівництва "цілком самостійно", без погодження з громадами (через зв'язки з якими державні органи встановлювали відповідно свій вплив); сприяння поширенню серед вірних іконок та релігійної літератури. Повторна перевірка, яку 13–23.02.1960 здійснювали старший інспектор Уповноваженого Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР в УРСР С. Голубань та уповноважений у справах релігійних культів у Львівській обл. М. Дриль, виявила такі "порушення": використання католицьких фан, скульптур та розміщення лав для сидіння в деяких церквах тощо, однак атрибутів "націоналістичного характеру" у Львові не виявлено. 15.02.1960 працівники *КДБ* у Львові одержали розпорядження обласного керівництва здійснити додатковий огляд парохіяльних храмів.

Упродовж 1959 К. як єпархіальний архієрей взяв під опіку черниць православного Богоявленського монастиря у м. Кременці. Архієпископ виступив проти закриття обителі й переселення монахинь в інше місце (зокрема до скиту Почаївського чоловічого монастиря, як пропонували радянські чиновники). Звертання владики до світської та церковної влади (особисто до патріарха Алексія I) змусили Раду в справах РПЦ переглянути рішення. Однак, згодом, незважаючи на опір К., ченців, черниць та вірних єпархії, жіночий монастир у Кременці все-таки був ліквідований.

Діяльність архієпископа на Львівській катедрі стала підставою для гострих звинувачень з боку влади у його потуранні греко-католикам, а також у недопущенні скорочення чисельності православних монахів та монастирів у єпархії. Саме це призвело до рішення Синоду, з ініціативи Ради у справах РПЦ в УРСР, про переміщення архієрея з території України. 30.05.1960 К. був зміщений із Львівської катедри. 31.05.1960 його скеровано на служіння в Оренбурзьку, 14.05.1963 – у Рязанську, 05.02.1965 – у Воронезьку, 08.02.1968 – у Житомирську єпархію. У своєму звіті заступник голови Ради у справах культів при Раді Міністрів СРСР В. Фуров 1975 відніс К. (тоді архієпископа Житомирського) до категорії архієреїв, у яких "у різний час виявлялися і виявляються спроби обійти закон про культи".

У жовтні 1977 архієпископ відійшов на спокій до Одеського Свято-Успенського монастиря, де помер після тривалої хвороби.

Василь Кметь

КАМІНСЬКИЙ ЯН НЕПОМУК (Kamiński Jan Nepomucen, 27.10.1777–

05.01.1855) – актор, режисер, антрепренер, педагог, літератор. Народився неподалік Львова. Освіту здобув у Львові: у початковій школі (1784–1788), гімназії (1788–1794), у *Львівському університеті* (1794–1798). 1794 К. увійшов до складу театру *В. Богуславського* як перекладач, суфлер, актор епізодичних ролей. Після того як театр В. Богуславського 1798 покинув Львів, К. очолював аматорський театр у маєтку С. Вроновського на *Калічій горі* (1799–1803). 1803 створив трупу в Кам'янці-Подільському. Звідси виїжджав із виставами до Дубна, Мінська, Києва. 1807–1809 на запрошення графа Ришельє очолював театр в Одесі. 1809 повернувся до Львова, де провадив власну антрепризу. 1842 на запрошення графа *С. Скарбека* працював як режисер у новоствореному театрі, а від 1849 до смерті обіймав посаду драматурга (перекладача) цього театру. 1835–1848 очолював редакції видань *"Газета Львовська"* та *"Розмаїтості"*. У своєму помешканні на одній із бічних вулиць *пл. Ринок* К. створив літературний салон, гостями якого були, зокрема, С. Пшилецький, В. Хлендовський, *В. Залеський*, *Ю. М. Оссолінський*, В. Копистинський. Проводив активну репертуарну політику широкого жанрово-тематичного діапазону, яка давала змогу ознайомити львівського глядача з мистецькими іменами і творами й допомагала виживати театрові у скрутних умовах. У театрі К. польську драматургію репрезентували твори В. Богуславського, Ю. Коженьовського, *А. Фредра*, А. Дмушевського, тогочасну європейську драму представляли вистави за п'єсами А. Коцебу, Е. Скриба, а класичний репертуар – постановки за творами В. Шекспіра ("Гамлет"; "Макбет"), П. Кальдерона ("Лікар своєї честі"), Ф. Шиллера ("Дон Карлос", "Розбійники", "Підступність і кохання", "Смерть Валленштайна").

Написав бл. 80 п'єс (оригінальних і переробок). Автор оригінального твору для сцени – "Забобон, або Краків'яни і ґуралі" (*Zabobon czyli Krakowiacy i Górale*, 1821). Відомий як майстер переробок, до яких, наприклад, належала "Гелена, або Гайдамаки на Україні" за Т. Кернером (популярна в репертуарі мандрівних польських труп на теренах підросійської України). Зіграв понад 50 ролей, виступав на сцені до 1828. Як актор найяскравіше виявляв себе у трагічних ролях, зокрема Гамлета і Макбета в однойменних трагедіях В. Шекспіра. К. вважали засновником львівської польської акторської школи. Його учнями й колегами на сцені були А. Бенза, К. Ліпницький, Л. Крупіцький, А. Соколовська (у заміжжі Камінська, дружина), В. Смоховський, Я. Н. Новаковський. Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Майя Гарбузюк

Погруддя Павла Кампіана. Рисунок Ю. Макаревича кін. XIX ст.

КАМПІАНИ (Kampianowie) – родина львівських патриціїв і *бурґомістрів*. Найвідомішими представниками родини були Павло К. і Марцин К.

ПАВЛО К. (бл. 1527–21.11.1600) – доктор медицини, райця і бурґомістр Львова. Батько Марцина К. За поширеною версією, походив із м. Новополе (тепер Конецпіль Первомайського р-ну Миколаївської обл.). Мав прізвище Вощина (*Wosczyna*), або Вощинка (*Woszczynka*), і був кріпаком великого гетьмана С. Конецпольського. Павло К. втік із Новополя й 1544 записався до Краківського університету, де бл. 1552 одержав звання магістра філософії.

У Кракові Павло К. прибрав собі нове прізвище Новікампіанус (лат. *Novicampianus*, *Novicampius*, пол. *Nowopolczyk*), яке згодом спростилось до Кампіан. Освіту Павло К. продовжив в Італії, у Болонському університеті, де 10.09.1556 здобув звання доктора медицини. Повернувшись до Кракова, викладав фізику, водночас здобув репутацію знавця медицини. Уже тоді зібрав велику *бібліотеку*. Павло К. приїхав до Львова як відомий лікар і 1560 прийняв міське право, обіймаючи посаду міського лікаря.

У Львові К. став багатою людиною – лікарська справа приносила добрий заробіток, особливо з огляду на те, що місто потерпало від *епідемій* чуми і холери.

Покладання до гробу. Рельєф на північній стіні каплиці Кампіанів. Сучасне фото

Рельєф на північній стіні каплиці Кампіанів. Сучасне фото

Уже 1561 придбав півтора лану землі на вул. Темричківській за міським муром на *Галицькому передмісті*. У Львові Павло К. одружився з Анною Ґринвальдівною (померла майже у столітньому віці 1619) і ввійшов до кола впливових родин львівських патриціїв. 1584 Павла К. вибрали до міської ради. На *пл. Ринок* збудував кам'яницю (тепер пл. Ринок, 29), яку розібрали 1765.

Крім медицини, Павло К. заробляв, позичаючи гроші під проценти. За численні позички для міста брав у заставу управління міськими *ланами* і *млинами*. Маючи вільні кошти, купив землю на *Калічій горі* та на передмісті, де заснував поселення, яке назвав Воля Кампіанівська. У місті Павла К. боялися. Єдиним його явним ворогом був аптекар Павло Абрагамович, *вірменин*, власник сусідньої кам'яниці на пл. Ринок. Судові процеси між ними тягнулися роками.

Павла К. декілька разів обирали бурґомістром Львова. На катедральному цвинтарі з північного боку *римо-католицької катедри* Павло К. збудував родинну каплицю.

В останні роки життя Павло К. заснував побожний банк "Monti Pietatis" при римо-католицькій катедрі і Братство милосердя. Банк (ломбард) мав позичати гроші бідним львівським міщанам без сплати відсотків, іншим тільки під 4%. Тоді львівські лихварі (головно *євреї*) брали 30–40%. Павло К. залишив також 1000 злотих на розбудову т. зв. Темричківської каплиці. Цю каплицю (костел) збудували сестри *бернардинки* (клариски) на Темричківському ґрунті, який подарував їм Миколай Темрич, родич дружини Павла К. На шпиталь св. Станіслава Павло К. записав 200 злотих. Помер Павло К. у Львові і був похований у родинній каплиці при львівській катедрі. Крім сина, Марцина К., мав також доньку Зузанну, яка вийшла заміж за Марка Остроґурського, і, можливо, сина, Кшиштофа К., католицького священика, який жив 1558–1635 і похований у каплиці К., але про якого не згадують дослідники.

Погруддя Марцина Кампіана. Рисунок Ю. Макаревича кін. XIX ст.

МАРЦИН К. (бл. 1574–19.04.1629) – доктор медицини і філософії, *райця* і бурґомістр Львова. Син Павла К. Народився у Львові. Після закінчення львівської *катедральної школи* 1599 записався до Краківського університету. 1601 здобув звання бакалавра вільних наук. У заповіті батько, Павло К., записав йому по 170 злотих на рік для продовження медичної освіти у Кракові й Італії. До Львова повернувся 1605 доктором медицини і філософії. Одружився з Ельжбетою Абрагамович, донькою найбільшого ворога свого батька. Успадкував по батькові великий маєток. Великі капітали К. одержав також у посаг після смерті тестя.

Марцин К. 1609 взяв у міста в заставу с. *Клепарів*. 1613 його обрали лавником, а 1617 – райцею. У міській раді Марцин К. мав значний вплив, який зростав із зростанням позичок. На поч. 1620-х місто заборгувало різним кредиторам понад 35 тис. злотих і було фактично банкрутом. 1622 Марцин К. надав містові кредит 20 тис. злотих тільки під 2% річних, тоді як держава брала 8%. За це Марцин К. одержав від ради право контролювати майже всі прибутки міста, найважливішим із яких був т. зв. "горілчаний податок". Тоді Марцин К. був уже не тільки власником Темричківських ґрунтів і Волі Кампіанівської, а й с. *Скнилів*, фільварків Скнилівок і Біла Церква.

Фінансова залежність міста від Марцина К. щороку зростала. 1623 міські села *Зубра* і *Сихів* спустошили *татари*. На їх відбудову Марцин К. позичив міській раді 1200 злотих. Того ж року на боротьбу з епідемією Марцин К. позичив містові 4,8 тис. злотих, взявши в заставу дохід із с. *Кульпарків*, забезпечивши його на міських млинах.

Марцин К. швидко навів лад у місті, розрахувався з більшістю кредиторів, зокрема з *єзуїтами*. Як твердив *Владислав Лозинський*, "він перевищував батька розумом і характером, а його особисті амбіції були ушляхетнені почуттям громадського обов'язку". 1617–1619 Марцин К. організував перебудову львівської *ратуші*. Відтоді будівлю ратуші почали називати "кампіанівською". 1619 Марцин К. перебудував і заново оздобив родинну каплицю. Він також збільшив капітали батьківського банку "Monti Pietatis", підтримував діяльність "Братства милосердя" й одержав дозвіл короля на будівництво кам'яниці для банку з південного боку катедри. 1625, незважаючи на протести деяких райців, Марцин К. розпочав будівництво нових міських *фортифікацій*, зокрема двох нових башт. Частково на цих роботах використовували працю волоцюг. Заслуги Марцина К. для міста оцінили при королівському дворі, де, напевно, той мав впливових протекторів. 1626 король *Сигізмунд III* прийняв його у почесний почет королівських лікарів. Це звання давало немалі вигоди, привілеї і права, особливо під час судових процесів.

Однак далеко не всі фінансові операції Марцина К. були легальними й вигідними для міста. Наприклад, К. закрив дві міські цегельні, а для цілого міста продавав цеглу, вироблену на власній. У його цегельні передміщани працювали практично задарма, деревину він брав із міських лісів без оплати. Сіно місто купувало тільки з його фільварків на 100% дорожче, ніж в інших господарів.

Бурґомістр *Еразм Сикст* 1628 висунув проти Марцина К. дванадцять звинувачень у зловживанні владою і фінансових махінаціях. Було це досить несподівано, бо незадовго перед тим Марцин К. й Е. Сикст уклали взаємовигідну угоду про передання Марцинові К. деяких доходів міста. Унаслідок цього маґістрат вивів К. із членів міської ради, а справу про зловживання передав до королівського суду. Марцин К. поїхав до Варшави, особисто звернувся до короля Сиґізмунда III, і королівська канцелярія в липні 1628 видала декрет про повернення Марцина К. на посаду райці. 28.11.1628 новим королівським декретом раду зобов'язано передати справу Марцина К. на розгляд третейського суду. Суд засудив Марцина К. тільки за деякими пунктами звинувачення. Його зобов'язували відбудувати Руську вежу, організувати там міську *в'язницю*, заплатити містові 6 тис. злотих, "урочисто" перепросити міську раду, лаву і все поспільство. Король підтримав звинуваченого й вислав до міста три нові декрети, які його повністю реабілітували. Тоді ж Марцин К. несподівано захворів і помер. Був похований у родинній каплиці при римо-католицькій катедрі.

Марцин К. залишив двох дітей. Донька Зузанна була заміжня за Каспаром Шольцом. Син Ян Хризостом навчався в університеті за кордоном. У заповіті Марцин К. приховав велику суму готівкою. Згодом, під час судових процесів між членами родини, цю готівку оцінили на суму

Інтер'єр каплиці Кампіанів. Сучасне фото

Підвалля у сер. XIX ст. Малюнок невідомого художника

Інтер'єр каплиці Кампіанів. Сучасне фото

200 тис. злотих. Міська рада продовжила через суд переслідувати дітей і вдову Марцина К. Місто ніколи не повернуло їм позичених померлим грошей, суд, навпаки, зобов'язав спадкоємців Марцина К. виплатити містові 5 тис. злотих відшкодування і повернути або продати частину земельних володінь. Несподівано і гетьман Конецпольський подав до міської ради й до суду свої претензії, згадавши, що Павло К. нібито був його кріпаком. Ян Хризостом К. вів із гетьманом тривалі перемовини і виплатив йому 3 тис. злотих відступного. Новий король *Владислав IV* був на боці родини К. і трьома королівськими декретами підтримав спадкові права сина і вдови Марцина К. Після цих подій Ян Хризостом К. виїхав зі Львова до Європи, де його слід загубився. В. Лозинський уважав, що все майно К. становило більше одного мільйона злотих. Великі багатства К. поділили споріднені з ними родини львівських патриціїв Ґросваєрів, Остроґурських, Шольців, Зиморовичів.

Юрій Смірнов

КАМПІАНІВ КАПЛИЦЯ – див. *КАПЛИЦЯ КАМПІАНІВ*

КАМ'ЯНКА – дільниця на західній околиці Львова, розташована у Шевченківському районі вздовж *вул. Т. Шевченка* між Брюховицьким лісом, залізницею Львів–Івано-Франкове. 1958 К., яка належала до громади с. Рясне (давня назва – Рясна-Польська), адміністративно приєднали до Львова.

Зі сходу К. – продовження *Баторівки*. На заході К. до 1987, у районі вул. Прокоповича та вул. Ковалика, проходила межа між містом і Яворівським р-ном Львівської обл. У 1960–1970-ті тут щонеділі функціонував промтоварний ринок – знаменита львівська "барахолка", де можна було купити все, що було недоступним в умовах постійного радянського товарного дефіциту.

К. забудована головно садибними будинками 1930–1950-х. При вул. Брюховицькій, 35–37, розташований Львівський фанерний комбінат (до *Другої світової війни* – фабрика "Ойкос"), на якому 1992 працювало 820 осіб (тепер АТ "Львівфанпромторг"). На схід від колії Львів–Брюховичі розкинувся великий масив дачно-садових ділянок. При лівому боці вул. Т. Шевченка розташована невелика *церква Різдва Пресвятої Богородиці*, що належить *Українській Православній Церкві Київського Патріархату*. На розі вул. Лушпинського встановлено фігуру Покрови.

Топонім К. зберігся в назві вулиці (фактично трьох провулків, бічних до вул. Холодної).

Ігор Мельник

КАНАЛІЗАЦІЯ – система відведення рідких побутових та промислових відходів. У найдавніші часи спеціальної К. у місті не було. Нечистоти найчастіше виливали на вулицю або на подвір'я, і лише в західній частині міста стічні води та фекалії зі споруд, що прилягали до західного боку міського муру (*Низького замку*, *монастиря францисканців*, міської *лазні* та ін.), відводили у *Полтву*.

У документах XV–XVIII ст. каналізаційні колектори Львова називали "каналами". Створювати підземну К. у місті почали 1404 одночасно із проведенням міського *водогону*. Спорудженням перших каналів у Львові керували майстер Гануш та *бурґомістр* Петер *Штехер*. 1405 у міських документах згадано про існування посади "рурмістра", або "маґістра каналів", чиїм обов'язком було доглядати за міським водотягом та К. Збереглися свідчення про облаштування 1450 К. в міському *лупанарі*, 1495 проведено каналізаційні колектори до міських стаєнь. 1525 у складі міської служби з'явилися "пурганти", що очищували міські ринштоки (вуличні стічні рівчаки) та канали. 1537–1538 було здійснено пов'язані з К. ремонтні роботи у монастирі *домініканців*. 1641 місто дозволило орендареві Клопотовичівської кам'яниці (*вул. Староєврейська*, 28) Симонові Юзефовичу для осушення підвалів свого будинку провести трубу до *ва-*

лів, за умови, що він "жодних смородів з клоак тими трубами між вали пускати не буде". 08.10.1655 під час *облоги* Львова військами *Богдана Хмельницького* та Василя Бутурліна *росіяни* намагалися підкласти порохові міни в підземні канали під північним міським муром; цьому наміру перешкодила велика кількість води в каналах. 1666 нещільність міського каналу спричинилася до аварійного стану *башти* ювелірів, під фундаментами якої він проходив. Під час турецької облоги 1672 підземні канали монастиря *бернардинців* міський гарнізон використав для нічних нападів на *турків*. У хроніці *Дениса Зубрицького* під 1719 згадано про "два головні канали для осушення міста, на хлопа глибокі, засклеплені, з яких один від Галицької брами аж на Краківське передмістя попід єврейські ятки виходив". У другій пол. XVIII ст. мережа К. у середмісті почала занепадати внаслідок різкого погіршення економічного становища міста та недогляду.

Перші підземні канали на передмістях Львова були споруджені у XVII ст. Перед тим для водовідведення тут використовували рови, канави, ринштоки. Підземну К. мали монастирі *кармелітів взутих*, *бенедиктинок*, *домініканок*, *піарів*, *боніфратрів*, *кармеліток* та ін. Під час земляних робіт 1901 на перехресті *вул. Б. Хмельницького* та вул. Гайдамацької було виявлено канал монастиря св. Івана (або вірменського монастиря св. Якова). Стабільний фінансовий стан монастирів давав змогу підтримувати їхні К. у кращому стані, ніж міські канали. Деякі з давніх каналізаційних колекторів функціонували ще на поч. XX ст.

Активна розбудова мережі К. розпочалася наприкін. XVIII – на поч. XIX ст. Тоді у передмісті збудовано кам'яні канали, які виведено до Полтви. Траси цих каналів збігаються з напрямками вулиць. При цьому частково було використано залишки середньовічних каналів (напр., канал монастиря домініканців, який пролягав під забудовою парного боку вул. Ставропігійської). 1811 колишній внутрішній міський рів було перекрито кам'яним склепінням і перетворено на каналізаційний колектор. Це дало можливість забудувати територію над ним. Так з'явилися квартали між *вул. Валовою* та вул. Братів Рогатинців, між вул. Лесі Українки і *пл. Данила Галицького*. Водночас було впорядковано *вул. Підвальну*. Рів монастиря бернардинців та частково міський рів використано під канал "генеральної команди". Колишню млинівку капітульного *млина* перетворено на канал вул. Кривої (вул. Нижанківського). З ущільненням міської забудови відкриті потоки та рови, куди відводили стічні води з навколишніх будинків, було перекрито та перетворено на підземні. 1827 відновлено канал колишнього монастиря кармеліток, який надалі став каналом *Оссолінеуму*. 1839 під керівництвом будівничого Флоріана Ундерки розпочалося перекриття Полтви навпроти будинку *театру Скарбека* та від *готелю* Жоржа Гофмана (тепер на його місці *готель "Жорж"*) до мосту навпроти вул. Широкої (тепер вул. М. Коперника). Над перекритими вирізками 1843 було створено пл. Фердинанда (тепер *пл. Міцкевича*) і пл. Театральну (тепер пл. Торгова).

Канал від кар'єрів та фабрики гіпсу Йозефа Франца до потоку Світязь споруджено 1856. Канал від вокзалу залізниці Карла Людвіга до потоку Білогорщі влаштовано 1861, оскільки міська влада не дозволила

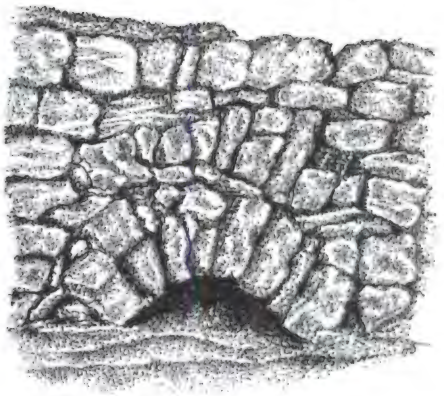

П. Гранкін.
Підземний Львів. Кам'яний каналізаційний канал XIX ст.
2004 р.

Поперечний перекрій каналізаційного колектора на просп. Т. Шевченка. Малюнок сер. XX ст.

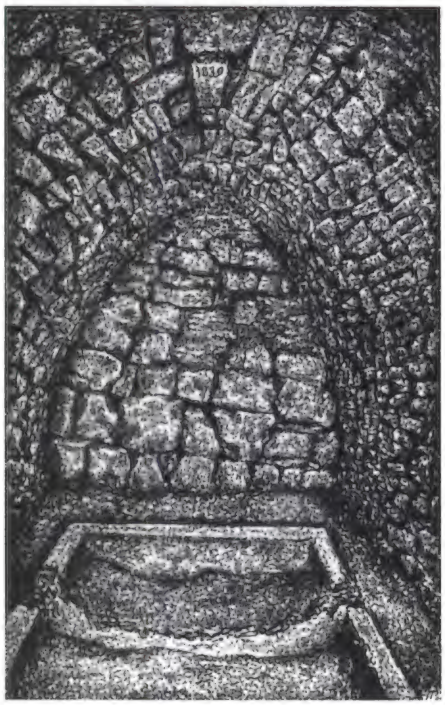

П. Гранкін.
Підземний Львів. Кам'яний каналізаційний канал XIX ст.
2004 р.

будувати канал вул. Городоцькою. Під час проведення К. у XIX ст. кам'яні каналізаційні колектори продовжували виводити до Полтви, яка через це перетворилася на відкритий каналізаційний колектор. Створені 1864–1870 проєкти перекриття річки та укріплення її берегів не були реалізовані. Упродовж 1870–1873 дубовими плашками було перекрито Полтву на початку вул. Академічної (тепер *просп. Шевченка*), а також її притоку Пасіку від мосту на *вул. Пекарській* до місця, де вона впадає до Полтви. Роботи проводили за вказівками і під наглядом міської будівельної управи.

До сер. 1870-х стихійно склалася мережа кам'яних каналів завдовжки 13200 м. Споруджені з ламаного каменю на вапняному розчині, ці канали були нещільними, що спричинило забруднення ґрунту та виділення міазмів. Нерівні стіни й долівки, а також наявність поворотів під прямими кутами та невідповідні ухили стали причиною накопичення у каналах твердих відходів та замулення міської К. Незначна глибина залягання не давала можливості у багатьох випадках під'єднувати до головних каналів будинкову каналізацію. Подібні вади мали і дерев'яні канали, квадратні у перекрої, які будували одночасно з кам'яними і часто з ними поєднували. Бажаючи виправити ситуацію, у 1870-ті міська влада розпорядилася ущільнювати зсередини кам'яні канали гідравлічним вапном. Нові канали почали споруджувати із цегли на цементному розчині. Упродовж 1879–1881 вперше у Львові для спорудження К. вул. Короткої, вул. На Блоні (тепер *вул. Залізнична*), пл. Солярні (тепер пл. М. Кропивницького) було використано бетонні труби.

Перекриття над Полтвою 1893 доведено до вул. Зиблікевича (тепер вул. Франка), згодом продовжено її перекриття в районі пл. Різні та розпочато перекриття річки *Сороки*. До 1895 перекрито 836,65 м Полтви та 516,5 м Пасіки, вибрукувано 1172 м дна потоків.

Одночасно з перекриттям відкритих потоків тривала розбудова каналізаційної мережі. 1879–1884 збудовано майже 1600 м каналів, 1886–1888 – 4540 м, 1889–1891 – 5085,5 м, 1892–1895 – 11813 м. Загальна довжина каналізаційної мережі 1895 становила 38366 м, зокрема 24738 м бетонних каналів, 12380 м кам'яних та 1218 м дерев'яних. Для його очищення 1898 утворено Міський заклад очищення клоак і каналізації.

Розширення мережі К. у другій пол. XIX ст. відбувалося нерівномірно. У 1890-ті в центральній частині міста, де проживало 13% населення Львова, довжина каналізаційних колекторів становила 31% від загальної довжини К., а на Жовківському та Личаківському *передмістях*, де мешкала майже третина населення, довжина каналів досягала лише 510 м (14% від загальної довжини міських К.).

На поч. XX ст. основним матеріалом для спорудження К. став бетон. 1903 у Львові було 50650,5 м каналів і 3305 м перекритих потоків. 1902–1903 для спорудження каналу вул. Св. Петра (тепер вул. І. Мечникова) вперше застосовано метод тунельного проходження. Наслідком перекриття потоків було пониження рівня ґрунтових вод на прилеглих територіях, поліпшення санітарно-гігієнічного стану дільниць міста, з'явилася можливість упорядкувати вулиці та створити на них щільну багатоповерхову забудову (вул. К. Левицького, вул. М. Саксаганського, вул. Шота Руставелі, вул. М. Костомарова тощо) або утворити нові (вул. О. Герцена, вул. Зарицьких у частині до вул. Волощака).

Опрацювання проєкту єдиної системи К. Львова розпочалося 1908. Ескізний проєкт схвалив спеціально запрошений, відомий у Європі гідротехнік Вільям Г. Ліндлей. Після цього 1911 під керівництвом начальника міського каналізаційного бюро К. Пом'яновського почалася його реалізація. За проєктом планували використовувати наявні колектори, перебудовувати ті, що мали невідповідні габарити, глибину залягання або ухили, та споруджувати нові. Полтву, Сороку та потік Дикий Рів мали використати як головні колектори. У районі Жовківської рогачки мали бути

споруджені очисні споруди. Усю мережу К. міста, згідно з проєктом, поділили на 18 каналізаційних басейнів; відкриті потоки заплановано повністю перекрити. Загальна довжина проєктованої системи мала становити 139219 м, зокрема 21020 м старих каналів. Фінансували реалізацію системи К. міська рада та Крайовий виділ *Галицького намісництва*.

Цей проєкт визначав розвиток К. Львова до 1930-х. Його реалізація розпочалася 1912–1914 перекриттям Дикого Рову. Роботи продовжувалися й під час *Першої світової війни*. 1916 закінчено перекриття потоку *Залізна Вода* на вул. Снопківській, при тому як робочу силу використано військовополонених. 1916 почала роботу міська бетонярня на *Персенківці*, яка виробляла бетонні труби для міської К.

Перекриття Полтви 1920 доведено до тодішньої межі міста. За 1920–1930 збудовано мережу каналів у різних міських дільницях завдовжки 49907 м, що становило разом зі старими каналами майже 70% передбачених планом 1911 обсягів. 1930–1931 проведено реконструкцію колектора Полтви.

Через приєднання до міста низки приміських громад 01.04.1930 утворено *"Великий Львів"*. За винятком *Замарстинова* та закладу для психічно хворих на *Кульпаркові* (там 1894 збудовано очисні фільтри), К. на цих територіях не існувало. Нові межі міста примусили *маґістрат* внести значні корективи в попередній проєкт. 1931–1932 збудовано 2919 м К. і у місті, і на Замарстинові та *Знесінні*. Також розпочато регуляцію ровів і потоків на *Левандівці*, *Голоску*, *Клепарові* та Замарстинові. 1932–1933 збудовано 2768 м каналів, головно в районі вул. Городоцької та на *Богданівці*, а також земляний резервуар для відділення вод потоку Софіївки від джерельних вод, призначених для наповнення басейну на Залізній Воді (тепер басейн "Динамо"). 1933–1934 збудовано колектори на Клепарові, верхньому *Личакові*, продовжено будівництво каналів на Замарстинові. 1935 впроваджено нові правила під'єднання будинкової К. до міської мережі та складено ескізний план і попередній кошторис розбудови К. "Великого Львова". У нових планах передбачали використовувати як головні колектори Полтву, *Білогорський потік*, річки *Зубру* та *Маруньку* і будувати там очисні споруди (не реалізовано). 1938 загальна довжина міської К. становила 130780 м. Із 15578 будинків у місті К. була підведена тільки до 9575.

Роботи над перекриттям русла річки Полтви в центральній частині Львова. Фото 1897 р.

Із початком *Другої світової війни* та приєднанням Західної України до складу СРСР нагляд за К. здійснював Львівський водоканалтрест, підпорядкований міському управлінню комунального господарства. Під час німецької окупації Львова (1941–1944) проведено розширення каналізаційної мережі, переважно через удосконалення К. промислових підприємств. За допомогою працівників міської каналізаційної служби – *українців* і *поляків* – 1943–1944 у колекторах міської К. переховувалися втікачі зі знищеного нацистами єврейського *гетто*. Частина *євреїв*, які ховалися в каналах, зуміла протриматися до того момен-

Радянські сапери перевіряють каналізаційний колектор на вул. Т. Костюшка. Липень 1944 р. Архівне фото

ту, коли до міста повернулася Червона армія.

Загальна довжина К. Львова 1946 становила 174815,67 м, зокрема: головний колектор – 5700,85 м; колектори – 31622,16 м; каналізаційна мережа – 137492,66 м. У місті було 3300 каналізаційних колодязів, 4950 вуличних водозливів, 8090 домових під'єднань.

Від 1947 почалася інтенсивна розбудова К. Львова, яку зумовило спорудження промислових підприємств та нових житлових масивів. 1965 введено в дію першу чергу очисних споруд на Полтві. 1970–1980 збудовано та реконструйовано каналізаційні колектори на вул. Вербовій, вул. Винниця, вул. Батальній, вул. Бойківській, вул. Волгоградській (тепер вул. В. Антоновича) та ін. 1976 споруджено першу чергу другої технологічної лінії очисних споруд. У першій пол. 1980-х остаточно каналізовано потоки Залізна Вода, Дикий Рів, а в сер. 1990-х остаточно перекрито Полтву в межах міської забудови.

На 2000 загальна довжина каналізаційної мережі Львова становила 1640 км. У місті діють 70 км напірних, 266 км вуличних колекторів, 266 км дворових та внутрішньоквартальних каналів.

Наглядом за діяльністю міської К., а також її обслуговуванням займається "Львівводоканал".

Павло Гранкін

КАНДИБА ІВАН (07.06.1930–08.11.2002) – учасник українського національно-визвольного руху, громадсько-політичний діяч, публіцист. Народився в с. Стульно Влодавського повіту (тепер Люблінського воєвод., Польща). У березні 1945 примусово разом із батьками переселений в с. Степове Широколанівського р-ну Миколаївської обл. Із семикласною освітою вступив до Острозького педучилища (Рівненської обл., 1946), за рік перевівся до Луцького. Десятий клас закінчив 1949 у вечірній школі. Навчався на юридичному факультеті *Львівського університету* (1949–1953). Працював нотаріусом 4-ї нотаріальної контори Львова (1953–1955), народним суддею Ново-Милятинського райсуду (тепер Буського р-ну Львівської обл., 1955–1957), адвокатом Глинянської (тепер Золочівського р-ну, 1957–1960) та Перемишлянської юридичних консультацій (жовтень 1960–січень 1961).

На початку квітня 1960 познайомився з *Левком Лук'яненком*. Він ознайомив К. з проєктом програми підпільної *Української робітничо-селянської спілки* (УРСС), метою якої був вихід України з СРСР. Збори підпільників відбулися 06.11.1960 у львівському помешканні К. на вул. Декабристів, 57 (тепер вул. Жовківська) за участі інформатора *КДБ*, який таємно записав усі розмови на диктофон. 20.01.1961 відбулися арешти провідних членів УРСС, зокрема й К. За звинуваченням у зраді Батьківщини К. засудили на 15 років концтаборів суворого режиму.

У серпні етапували в табір ЖХ-385/11 (станція Явас Зубово-Полянського р-ну Мордовської АРСР, Росія). У харківській пересильній тюрмі 18–22.08.1961 перебував в одній камері з митрополитом забороненої Української Греко-Католицької Церкви *Йосифом Сліпим*. В ув'язненні К. зблизився з *Михайлом Сорокою*, з яким працювали вантажниками в одній бригаді, *Василем Підгородецьким*, Святославом Караванським. За протести проти свавілля табірної адміністрації в квітні 1963 засуджений на рік тюрми. Присуд відбував у Владимирській в'язниці. 1966 К. передав на волю адресований першому секретареві Центрального комітету компартії України П. Шелестові й згодом опублікований за кордоном лист із юридично обґрунтованим викладом безпідставності жорстоких присудів членам УРСС та іншим політв'язням. 20.03.1967 Зубово-Полянський райсуд знову відправив К. на 3 роки до тюрми Владимирського централу. 17.03.1970 К. із в'язниці відправили в табір ЖХ-385/17 того ж Дубравлагу. У грудні 1971 оголосив голодування з вимогою амністії всіх політв'язнів СРСР. У липні 1972 його перевели в табір ВС-389/35 (станція

Всехсвятська Чусовського р-ну Пермської обл., Росія).

К. звільнили 20.01.1976. Вісім діб перебував у Москві. О. Ґінзбурґ познайомив К. з А. Сахаровим, якому К. передав бл. двох десятків повідомлень про табірні події, листів, заяв. У Львові до батька прописати відмовилися. Дозволили замешкати в м. Пустомити (Львівської обл.). Влаштувався кочегаром в пришкільній котельні. Від 01.04.1976 за К. встановили адміністративний нагляд. 01.11.1976 до К. приїхав Микола Руденко з пропозицією стати співзасновником *Української Гельсинської Групи* (УГГ), що неминуче означало черговий в'язничний реченець. К. погодився. Не маючи права виїзду, К. приймав гостей удома: О. Ґінзбурґа, Ю. Орлова з дружиною, Валентина Турчина, Оксану Мешко, *Михайла Гориня*, *Мирослава Мариновича*, Миколу Матусевича. 01.04.1977 нагляд зняли. Відразу поїхав мандрувати Україною. Відвідав шевченківські місця, І. Кравціва в Харкові, Л. Лук'яненка в Чернігові, родичів у Рівному. 23.09.1977 повернувся до батька й брата у Львів, а наступного дня його схопили й повернули під нагляд у Пустомити. Активно співпрацював в УГГ, готував і підписував меморандуми, статті, звернення. 1979 звернувся за дозволом на еміграцію до США. У виїзді за кордон відмовили. 24.03.1981 відбувся обшук і черговий арешт. З-поміж звинувачень: звернення 1969 до Комісії з прав людини, активна участь в УГГ, заява 1979 про УРСС та підкинутий документ "Просим обнародовать". Винним себе не визнав. Львівський облсуд 20–24.07.1981 покарав К. на 10 років позбавлення волі в колонії особливого режиму із засланням на 5 років, визнавши його "особливо небезпечним рецидивістом". Реченець відбував у таборі ВС-389/36-1 в с. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл. на дільниці особливо жорстокого режиму, де утримували й Василя Стуса, Василя Курила, Юрія Литвина, Олексу Тихого. У день зустрічі *М. Горбачова* з президентом США Р. Рейганом (08.12.1987) табір № 36 ліквідували, а політв'язнів, які залишилися, зокрема й К., перевели до табору ВС-389/35. Наприкінці серпня 1988 К. привезли до Львова. Утримували в слідчій тюрмі КДБ. 09.09.1988 звільнений за помилуванням, хоча прохання не писав.

Активно співпрацював з *Українською Гельсинською Спілкою* (УГС), створеною 08.07.1988. Утворив 08.04.1990 Всеукраїнське політичне об'єднання "Державна самостійність України" (ДСУ), був обраний його головою. 1991 заснував, а потім і редагував газету "Нескорена нація". 04.11.1992 вступив до Організації Українських Націоналістів (ОУН), того ж дня був кооптований до Комітету з легалізації та відродження ОУН в Україні. 09.05.1993 обраний заступником голови Головного проводу ОУН в Україні, до якої увійшло й об'єднання ДСУ, а 27.01.1996 – головою Проводу. 10.02.2001 обраний довічним Почесним головою ОУН в Україні. Реабілітований за першим присудом 08.10.1991, за другим – 22.09.1992. Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Зайцев

Іван Кандиба у таборі. Фото 1961 р.

КАНДИБА ОЛЕГ – див. *ОЛЬЖИЧ ОЛЕГ*

КАНДЯК ІВАН (1896 – р. смерті невід.) – інженер-хімік, український громадський діяч, редактор, публіцист. Народився в Галичині. Навчався у *Львівській Політехніці*. Розпочав громадську діяльність зі студентських років. 1913 К. обрано заступником голови товариства українських студентів-політехніків "Основа". Брав участь у роботі *"Пласту"*. Восени 1916 виконував обов'язки секретаря товариства "Руська академічна поміч". Після мілітарної поразки визвольних змагань 1920-х разом з іншими активістами товариства "Основа", що гуртувалися в *"Академічній громаді"*, став одним з ініціаторів створення "високих наукових курсів" для молоді, яка не могла навчатися у державних (легальних) навчальних закладах. За його участі навесні 1920 було відкрито "Технічні курси". Цим започат-

Канонік (праворуч). Скульптура в колишньому костелі домініканців. Сучасне фото

ковано діяльність української Політехніки у Львові.

Вищу освіту здобув у Празькій політехніці, працював там асистентом. У студентському технічному товаристві "Основа" в Празі впорядковував українську технічну термінологію. Заслуга К. – видання у Празі першого термінологічного збірника "Машинове приладдя". Брав участь у підготовці літографованого видання "Матеріали до української технічної термінології" (Вип. 1, Прага, 1925).

Член *Українського технічного товариства* (від 1923). Організовував наукову роботу в товаристві, працював над опрацюванням технічної термінології. 1927 після припинення діяльності *Української (таємної) технічної школи* закликав продовжувати справу фахового шкільництва, наголошуючи на важливості видання всіх лекцій викладачів нелегального навчального закладу.

Як член Українського технічного товариства долучився до організації Технічної секції при *Науковому Товаристві ім. Шевченка* (НТШ). Член НТШ від 1934. Зусиллями К. 1928 в НТШ було створено Науково-технічну комісію, завданням якої було вивчати техніко-промислові можливості краю. Виношував плани організації Дослідного технічного інституту для наукової роботи в технічних галузях. 1930 створив спеціальну термінологічну комісію з приводу дискусії, що виникла в наукових колах після виходу в радянській Україні словника Всеукраїнської академії наук.

Брав активну участь (1926–1928) у роботі редакції органу Українського технічного товариства – *"Технічні вісти"*, формував видавничу політику і програму журналу. Часопис долучився до збирання й усталення української технічної термінології. З цією метою було створено спеціальну рубрику "Термінольоґічний куток". 1930–1933 очолював роботу редакції. Автор науково-популярних статей у журналі *"Життя і знання"*.

К. був одружений (1920) з донькою *В. Нагірного* – Софією (згодом стала професором математики, похована у США). Доля К. після 1939 не відома.

Рената Самотий

КАНОНІК – у римо-католицькій церкві церковнослужитель, записаний у канон – каталог єпархії (дієцезії), клірик – член катедральної або колегіальної капітули (колегії священиків, що здійснювала урочисті богослужіння в катедральному соборі (катедральна капітула) або в колегіальній церкві (колегіаті)).

Перша писемна згадка про К. у Львові походить від 1377 і пов'язана з поступовим процесом перенесення архієпископських катедральних структур із м. Галича (тепер Івано-Франківської обл.) до Львова. Тоді *Владислав Опольський* зобов'язав усіх прелатів, К. та інших кліриків, які набували житло і власність у Львові, після завершення будівництва *римо-католицької катедри* в місті обов'язково виконувати всі міські повинності, пов'язані з їхньою власністю в межах міста. 1415 для проживання львівських К. було виділено будинки поблизу римо-католицької катедри, яку тоді ще будували. Окрім організації свят і дорадчих засідань з актуальних питань, К. збиралися на спільні засідання двічі на рік – у березні й вересні. К. опікувалися катедральною школою й організовували проповіді – спочатку німецькою, а від 1415 – польською мовою.

Заснування львівської катедральної капітули відбулося 23.11.1429 з ініціативи *Владислава II Ягайла.* Для утримання катедральної капітули король призначив 100 польських гривень із прибутків, які скарбниця одержувала від дрогобицьких соляних копалень і пізніших королівських фундацій Басівка (1431), Вербіж, а також лугів Чарачениця і Млинище коло Львова (1433). Останні 1464 були замінені на с. Кагуїв.

У сер. XV ст. катедральні К. почали конфліктувати з львівськими римо-католицькими архієпископами. Причиною суперечок найчастіше була земельна власність, на яку претендували обидві сторони. У сер. XV ст. К. судилися із

львівським архієпископом Яном Одровонжем через власність на *млин* у *Краківському передмісті* (тепер на його місці будинок на *вул. Лемківській*, 13). За їхню непоступливість усіх К. львівської катедральної капітули архієпископ 09.02.1448 відлучив від церкви. Обидві сторони конфлікту апелювали до Базельського церковного собору, сесії якого продовжувалися тоді у Флоренції (Італія). Судову справу в суперечці з львівськими К. програв архієпископ, який помер відлученим від церкви 03.11.1450. Після його смерті львівські К. представили на вакантну катедру кандидатуру Францишка з Ожка, але львівським архієпископом став протеже короля *Казимира IV Ягеллончика* і папи Миколая V – *Ґжеґож із Сянока*, який керував архідієцезією до 1479.

Львівським архієпископом 1480 став Ян Стшелецький (Вонтрубка). Його зазіхання на власність львівської капітули призвели до нового судового протистояння. Архієпископ Ян Стшелецький відлучив від церкви всю капітулу, а разом із нею і Львів. Проте відлучені К. апелювали до римської курії і папи Сикста IV і знову виграли судову справу. З розпачу від програшу архієпископ збожеволів і помер.

Завдяки королівським і шляхетським донаціям у XV–XVI ст. у власності львівської катедральної капітули було 9 сіл: Вербіж, Кагуїв, Черкаси, Гунятичі, Пікуловичі, Жидатичі, Малечковичі, Годовиця і Кощеїв. Загальний обсяг земельної власності капітули за межами Львова становив 50 *ланів*.

На поч. XVI ст. львівська катедральна капітула була вже достатньо заможною і позичала гроші міській владі. 1507 львівський *маґістрат* позичив у капітули 300 гривень, за умови сплати щорічно 10 гривень відсотків. Згодом усталився порядок, згідно з яким К. катедральної капітули львівської архідієцезії міг стати лише шляхтич із походження, який мав учене звання.

Львівські К. на львівських передмістях володіли правом патронату над більшістю *костелів*, що мали статус парохіяльних. Під патронатом львівських К. був дерев'яний костел Воздвиження Святого Хреста поблизу *Галицької брами*. У XVII ст. вони давали на його утримання невелику суму – лише 30 флоренів. У костелах св. Марка і Віднайдення Святого Хреста К. відправляв богослужіння щоп'ятниці та неділі. За угодою між львівським маґістратом і капітулою К. львівської катедральної капітули проводили постійні богослужіння в костелі св. Станіслава. 1534 при костелі утворено окрему костельну препозитуру, з обов'язком для препозита проводити церковні служби для хворих *шпиталю*, який був при цьому костелі. 1642–1784 К. належало право патронату над шпиталем.

У другій пол. XVI ст. загальна кількість К. львівської катедральної капітули зросла до 14 осіб (4 прелати і 10 звичайних К.). Серед найвідоміших львівських К. того часу був *Петро Скарга*. 18.10.1592 король *Сиґізмунд III* надав *бурґомістрові* і *райцям* Львова право пропонувати кандидата на посаду К. при львівському катедральному костелі.

Між львівською катедральною капітулою і провінціалом ордену *єзуїтів* П'єтро Фабріці 02.10.1608 було підписано угоду про те, що в *єзуїтській колегії* у Львові не навчатимуть граматики. Однак єзуїти порушили умови угоди.

Стінопис на склепінні римо-католицької катедри. Сучасне фото

Казальниця в інтер'єрі колишнього костелу Марії Сніжної. Сучасне фото

К. катедральної капітули 1643 втратили право брати третю мірку від млина на Краківському передмісті, яке надав король *Сигізмунд I Старий* 1512 як компенсацію за нищення *татарами* майна і земель львівської капітули.

Львівська катедральна капітула володіла Святоіванівською *юридикою* на території Краківського передмістя, де 1499 король *Ян Ольбрахт* дозволив капітулі викупити землю і двір, що належали до міської юрисдикції. У межах цієї юридики існувало 30 "халуп". Саме в окремих із них, усупереч міським цеховим статутам і правилам, жили і працювати *партачі*, які займалися золотарством. Вони виконували замовлення катедральної капітули, а також іншої знаті. Загалом на землях капітули за межами міста було 11 *ставків*, 6 млинів і 6 *корчем*. Капітула активно здійснювала кредитні операції, позичаючи кошти місцевій шляхті й духівництву. 1643 шляхтичеві Олександру *Дзєдушицькому* було надано позику 27 тис. злотих. Позичені кошти не були повернені вчасно, тому призначені капітулою К. П. Марощинський і П. Мілевський зайняли с. Пустомити (тепер місто на Львівщині), що було власністю боржника. Обидва К. жили в селі один рік, доки не було повернуто всієї суми боргу.

К. львівської капітули 1669 виступили проти надання прав університетові *єзуїтській академії* у Львові. Такою ж самою була їхня позиція 1759–1760, коли вони знову висловилися проти легалізації *Львівського університету*.

На поч. 1760-х львівська катедральна капітула складалася з 22 К.: 7 прелатів на чолі з деканом, 9 звичайних К. і 6 почесних. Тогочасна капітула мала в Римі світського покровителя й захисника своїх інтересів – маркграфа Томаса Антиці де Песці. Йому щорічно сплачували символічну винагороду 543 злоті.

Львівський архідієцезіальний синод 20.05–22.05.1765 ухвалив рішення про те, щоб депутат від львівських катедральних К. очолював Малопольський трибунал, сесії якого до 1772 відбувалися у Львові або Любліні (тепер Люблінського воєвод., Польща). На тому ж синоді заборонили клірикам (серед них і К.) позичати під проценти гроші світським особам.

Вацлав Ієронім Сераковський 26.06.1772 заснував у Львові колегіатську капітулу й віддав у її розпорядження *костел Марії Сніжної*. Створення колегіати відбулося всупереч статутним нормам у невеликому парохіяльному храмі, який мав цей статус від 26.08.1763. Колегіатська капітула спочатку складалася з трьох прелатів: препозита, схоластика і кантора, а також трьох молодших К. 31.07.1776 у цій капітулі встановлено прелатську посаду канцлера. Препозита львівської колегіати утримували на кошти від римо-католицької парохії у *Рясному*. Схоластик отримував 20 тис. злотих польських із маєтку маріампольського пробоща Войцеха Білінського, а кантор колегіати отримував 12 тис. злотих від брухнальського пробоща Мацея Івановського. Право патронату в цій капітулі мала також міська влада Львова.

Кількість К. у Львові 1778 досягла максимальної кількості за увесь час їхнього перебування в місті – 27 осіб (7 прелатів і 20 звичайних К.). Після смерті архієпископа Вацлава Ієроніма Сераковського 1780 через втручання австрійської влади й лояльного до неї львівського архієпископа *Фердинанда Онуфрія Кіцького* у структурі капітули та юридичному становищі львівських К. відбулися важливі зміни. Під час *секуляризаційної реформи* розпорядженням губернатора 29.10.1786 колегіату в костелі Марії Сніжної було скасовано й залишено лише парохію, яка налічувала 5363 вірян. Надалі її фінансували з коштів, яке місто одержувало від володіння с. *Брюховичі*. 03.08.1787 кількість прелатів скорочено з 6 до 4, а посади архідиякона, канцлера й кантора скасовано. Від 24.08.1787 у катедральній капітулі могли бути не більше 8 надзвичайних (почесних) К. Першість серед залишених прелатських посад К. належала генеральному вікарієві й офіціалові, яких К. обирали з-поміж себе.

У період секуляризаційної реформи у Львові катедральні К. намагалися скористатись із перерозподілу земель колишньої церковної власності. 1786–1788 вони судилися з міською владою за право володіти територією шпиталю Св. Духа, однак програли процес. Того ж року архієпископ Фердинанд Онуфрій Кіцький реорганізував львівську катедральну капітулу, внаслідок чого було скорочено загальну кількість К. із 22 осіб до 10. Усіх звільнених К. переводили з львівської капітули до Тарнова (тепер Малопольського воєвод., Польща), де тоді було створено єпископство. Частина К., покликаючись на похилий вік, проігнорувала переведення на нове місце.

Австрійський імператор *Йосиф II* своїм привілеєм 06.11.1789 надав львівському маґістратові й приватним опікунам катедрального собору право номінації п'яти К. Вибирати кожного К. маґістрат мав із трьох кандидатур, які подавав архієпископський ординарій. Однак стосовно вибору всіх десяти К. львівської капітули саме імператорові належало виняткове право їхнього остаточного затвердження. Затвердження катедральних К. австрійськими імператорами тривало до 1855.

За імператорським декретом від 22.10.1783, скасовано обов'язкову вимогу шляхетського походження й академічних ступенів для всіх претендентів на посади К. у капітулі. Натомість обов'язковим для майбутніх К., а особливо тих, які претендували на вчительські посади, ставав десятирічний термін попереднього священичого служіння. 1809 серед 10 К. лише 5 мали докторські ступені з теології, канонічного права й філософії. Австрійська влада перетворила всіх К. на державних службовців із визначеною державною платнею.

Від заснування і до кін. XVIII ст. не вирішеним було питання про організацію окремого капітульного *архіву*. За інвентарним описом Юзефа Бнінського 1793, у власності катедральної капітули було 300 пергаментних грамот XV–XVI ст., а також акти капітули від 1511–1714 і 1727–1792, акти архієпископських візитацій 1701, 1722, 1734, 1737–1758, інвентарні описи львівського катедрального собору 1756, 1778, 1786.

На 1859 у львівській катедральній капітулі було чотири прелати (пробощ, декан, кустош і схоластик), 6 звичайних К. і 8 почесних. Пробощ папською буллою від 03.09.1840, а декан буллою від 27.06.1856 мали право використовувати знаки єпископської влади – патерицю й аметистовий перстень.

Бібліотека львівської катедральної капітули 1929 була подарована *бібліотеці Львівського університету*.

Від 1944 посада К. у Львові перетворилася на почесний титул польського духівництва.

Папа Пій VI 06.08.1966 буллою *Sancta Ecclesia* адміністративно скасував усі катедральні й колеґіатські капітули, а замість них запроваджено колеґії консультантів, які складаються з 12 священиків.

У Львові на пошану К. і катедральної капітули від 1795 були вул. Капітульна, яка згодом стала частиною *пл. Катедральної*, а також від 1767 вул. Каноніча, яка тепер є частиною *вул. Староєврейської*.

Модест Чорний

Каноніки.
Скульптури в колишньому костелі домініканців.
Сучасне фото

КАПІНОСИ (Kapinosy) – родина митців.

ВОЙЦЕХ К. СТАРШИЙ (Kapinos Wojciech senior, відомий як Альберт Муратор (Albertus Murator); бл. 1545–1610) – архітектор. Батько Войцеха К. молодшого. Народився у Львові, син італійського "муратора" (будівничого) Фелікса Трубача (Трембача), що заклав фундамент *вежі Корнякта*. 1585 одержав "міське право" (громадянство), у документах був записаний як "Albertus Murator". Член львівського *цеху* будівничих від 1582 (прийнятий за рекомендацією *Г. Горста*), 1586, 1589, 1592, 1596–1610 був обраний старшим цехмістром. 1586–1592 разом з *А. Бемером* виконав на замовлення *маґістрату* і під наглядом Вольфґанґа Шольца фонтан навпроти *ратуші*, з дроговизького каменю та з мідними рурами (існував до кін. XVIII ст.). Тесть *Павла Римлянина* (видав

В. Капінос-молодший. Надгробок Яна з Дуклі в колишньому костелі бернардинців. Бл. 1608 р. Сучасне фото

за нього свою доньку Єлизавету бл. 1583). 1595 разом із П. Римлянином перебудував кам'яницю *Кампіанів* на *пл. Ринок* (розібрана у 1750-ті, нинішня адреса № 29). Від жовтня 1597 за рішенням *Ставропігійського братства* допомагав П. Римлянину як керівникові будівництва *Успенської церкви* за гонорар 2 злотих на тиждень, від 1598 займався цією будовою також разом з *Амвросієм Прихильним* (чоловіком другої його доньки). Відповідав за регулярну доставку каменю з кар'єрів у с. Красів (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.). Виконав ще якусь (точно не конкретизовану в документах) працю для Павла Кампіана. Помер у Львові.

ВОЙЦЕХ К. МОЛОДШИЙ (Kapinos Wojciech junior, відомий як: Зичливий, Капіносович (Życzliwy, Kapinosowicz, Kapinoszczyk); 1577 – після 08.03.1655) – архітектор, скульптор і геометр. Син Войцеха К. старшого. Народився у Львові. 1598 разом із батьком і *Себастьяном Чешеком* працював у будівельно-скульптурній спілці. Від 1601 – член львівського цеху будівничих, 1616–1618, 1632–1641, 1646–1648 був його старшиною. Мешкав у придбаному 1614 разом із П. Римлянином будинку на вул. Темричівській (тепер район вул. П. Римлянина). Бл. 1608 на замовлення Миколая *Даниловича* виконав із червоного закарпатського мармуру у пресвітерії *костелу бернардинців* надгробний пам'ятник *Янові з Дуклі*. Горельєфна постать ченця на повний зріст вирізьблена у традиціях пізнього *ренесансу*, з узагальненням деталей, трактуванням поверхні фігури ритмічними, паралельними складками одягу. 1618 П. Римлянин у заповіті згадав про костел у Журові (тепер село Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.), який він почав будувати разом із К. (бл. 1615) на замовлення М. Даниловича. К. закінчив його спорудження 1621. У пресвітерії цього костелу містився алебастровий нагробок, імовірно, дружини М. Даниловича Олени, вирізьблений у подібній до пам'ятника Янові з Дуклі стилістиці (був знищений, як і весь костел, 1958). Можливо, за проєктом П. Римлянина К. також збудував 1617–1651 костел в с. Єзупіль (тепер Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл., зруйнований у XIX ст.). 1628 на замовлення цеху ковалів і слюсарів К. спорудив львівський костел Воздвиження Чесного Хреста біля *Галицької брами* (розібраний у 1770-ті). 1643 за планами К. розпочалось будівництво костелу Різдва Богородиці у м. Комарно на Львівщині, закінчене 1658 вже після його смерті. Техніка виконання кам'яних фігур святих на фасаді (зі схематичними складками одягу) вказує на гіпотетичне авторство К. Йому приписують також вирізьблені з червоного мармуру погруддя Павла і Марцина Кампіанів та їхнього зятя Марка Остроґурського, встановлені у 1630-ті в *каплиці Кампіанів* у львівській *римо-католицькій катедрі* на замовлення *Б. Зиморовича*. Менш імовірним є авторство К. (що запропонував В. Любченко) стосовно двох парних монументальних надгробків із червоного мармуру Станіслава і Яна Жолкевських, Регіни Жолкевської та Софії Данилович у костелі св. Лаврентія в Жовкві (бл. 1623–1636). 1640 король *Владислав IV* наказав львівській міській раді звільнити К. (через похилий вік) від обов'язків архітектора і геометра, що робив виміри оборонних валів *Галицького передмістя*. У написаному 1632 заповіті К. просив, щоб його було поховано в костелі бернардинців. Помер у Львові. Про батька і сина

А. Каменобродський. *Каплиця Боїмів*

К. писали, зокрема, *В. Лозинський*, *М. Ковальчук*, *Т. Маньковський*, В. Любченко, *В. Вуйцик*, Є. Петрус.

Юрій Бірюльов

КАПЛИЦЯ – невелика сакральна споруда, розміщена окремо від іншої забудови або зв'язана з більшим архітектурним комплексом (храмом, замком, палацом тощо), а також спеціальне приміщення у християнській святині з вівтарем, призначене на виконання всіх або частини літургійних функцій для невеликої групи вірян. На відміну від *церкви* чи *костелу*, в К. не можна постійно зберігати Святих Дарів, немає *дзвонів* (у деяких К. можуть бути невеликі дзвоники, які називають сигнатурками). Традиційно К. поділяють на публічні та приватні, які найчастіше виконували роль родинних усипальниць. Початково К. у Львові будували лише римо-католики, але згодом святині такого типу почали зводити й *українці*.

Перші згадки про К. у Львові з'являються наприкін. XIV ст. 1395 згадують К. свв. Петра і Павла при *римо-католицькій катедрі*. У XV ст. до катедри були добудовані К.: Найсвятіших Дарів (1440), Журавінська (1441), Бучацьких (1440, перебудована 1495), св. Станіслава (1440), Раєцька (1454), Струмилів (1463), братства жебраків (1493), Кушнірська (1478). На поч. XVII ст. власні К. у храмі збудували єпископ Т. Піравський (1610) та архієпископ Я. Замойський (1615). Зведені у різний час, усі ці К. представляли різні архітектурні та мистецькі стилі, мали різні розміри тощо. Деякі були відгороджені від основної частини катедри кутими ґратами, інші мали портали та вхідні двері, ще інші – тільки вхідні отвори. Під час перебудови римо-католицької катедри 1760–1775 архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський* наказав деякі зі старих К. усунути, інші – ґрунтовно перебудувати. Відтоді в катедрі залишилися тільки вісім К. Дві з них мають входи від пресвітерію (К. св. Йосифа і К. св. Казимира), до південної нави прибудовані К. Христа Милосердного, К. Матері Божої Ченстоховської і К. Христа Розп'ятого; до північної нави – К. Святих Дарів, К. св. Антонія і *каплиця Кампіанів*.

За традицією, публічні К. часто будували на тих місцях, де згодом планували звести святиню. Частина львівських *костелів* стоїть на місці давніших невеликих К. Наприклад, 1460 дерев'яну К. поставили на тому місці, де пізніше збудовано *костел бернардинців*. 1583 зведено К. св. Анни, на місці якої від 1607 розпочали будівництво *костелу кларисок*. 1594 львів'янка Софія Ганель збудувала для *єзуїтів* дерев'яну К., яка існувала аж до завершення 1630 будівництва *костелу єзуїтів*.

Внутрішні К. у XVII–XVIII ст. влаштовано в найбільших львівських костелах, зокрема в костелі бернардинців та костелі єзуїтів. Деякі з львівських костелів, наприклад, *костел домініканців*, одразу проєктували з внутрішніми К. У цьому костелі є вісім К.: шість симетричних невеликих (по три з південного і північного боку святині) і ще дві великі обабіч вівтаря.

В епоху ренесансу у Львові поширилася мода на К., які виконували функції родинних усипальниць. Найвідомішою серед них є *каплиця Боїмів*, яку в XVII ст. споруджено на цвинтарі біля римо-католицької катедри. Загалом у XVII–XVIII ст. навколо катедри було збудовано шість К., зокрема: Боїмів, Вольфовичів, Домагаличів, Мілевських, Шольців, Гідельчиків. Ці К., крім каплиці Боїмів, були розібрані наприкін. XVIII ст.

Яскравий зразок львівського ренесансу – зведена 1572–1578 при Успенській церкві українська *каплиця Трьох Святителів*.

Багато К. було у львівських монастирях. *Вірменські бенедиктини* мали дві К. у приміщеннях свого монастиря на вул. Скарбківській (тепер вул. Лесі Українки) і на монастирському фільварку в лісі на *Погулянці*. Останню К. збудували 1897 на місці старої дерев'яної, у ній зберігалася привезена з Риму копія ікони Матері Божої Неустанної Помочі. 1997–1998 К. вірменських бенедиктинок відбудували й заново посвятили. К. Родини Марії була в монастирі *францисканок* (те-

А. Пилиховський.
Каплиця Трьох Святителів

Вівтар
у каплиці Боїмів.
Сучасне фото

Каплиця Барчевських на Личаківському цвинтарі. Сучасне фото

пер вул. М. Лисенка, 37). Окрему *каплицю Непорочного Зачаття Найсвятішої Діви Марії* мав заклад св. Терези (тепер *вул. С. Бандери*, 35).

Традиція спорудження родинних усипальниць у Львові відновилася в XIX – на поч. XX ст. Тоді на *Личаківському цвинтарі* збудовано родинні каплиці-мавзолеї графів Дуніних-Борковських (1812), Барчевських (1885, архітектор *В. Галицький*), *Бачевських* (1883, архітектор Я. Шульц), Кшечуновичів (кінець XIX ст., архітектор *Ф. Р. Покутинський*) та ін. На цьому ж цвинтарі власні К. у неоготичному стилі збудували родини Цетнерів і Кшижановських ("Каплиця з химерами", архітектори *І. Левинський* і Ю. Кудельський), Кісельків (архітектор Ф. Р. Покутинський), *Дідушицьких* (зруйнована під час *Другої світової війни*). До 1939 на Личаківському цвинтарі збудовано 24 родинні К. Майже всі вони в радянський час були спрофановані, а їхні інтер'єри понищені.

Крім цвинтарних К., які виконували функцію родинних усипальниць, наприкін. XIX – на поч. XX ст. у Львові з'явилася низка передпоховальних К., які використовували під час траурних церемоній та в яких відбувалося прощання з померлими. Для цього 1894 в неокласицистичних формах зведено передпоховальну К. на *вул. Пекарській*, 54. За проєктом архітектора *Р. Індруха* 1925 збудовано К. на "Цвинтарі орлят" у південно-східній частині Личаківського цвинтаря, а 1931 за проєктом *В. Равського* – передпоховальну К. на подвір'ї при *вірменській церкві*. Під час ремонту 1936–1939 колишнього костелу кларисок, після якого храм мав стати гарнізонною святинею, зі східного боку до споруди прибудували передпоховальну К. з окремим входом від *вул. Личаківської*. Передбачали, що власне з цієї К. будуть ховати військовослужбовців львівського гарнізону. Ще одну призначену для військових К. у міжвоєнний період зведено на військовому цвинтарі у *Брюховичах*.

Частина К. у Львові існувала в приміщеннях світського призначення. Вже в XVI ст. згадано К. на *Високому Замку*, розписи якої були виконані "у візантійському стилі". Упродовж 1782–1939 функції тюремної К. виконував колишній костел монастиря *бриґідок*, який австрійська влада перетворила на *в'язницю "Бриґідки"*. До Другої світової війни К. існувала в лікарні для психічнохворих на *вул. Кульпарківській*, 95. К. для цього медичного закладу в неороманському стилі спроєктував архітектор *А. Кюн*. Закриту в радянські часи, у 1990-ті К. заново оздобили й посвятили. Власну К. мала українська Народна лічниця ім. Митрополита Андрея Шептицького на вул. Петра Скарги, 4 (тепер вул. Озаркевичів).

Низка К. діяла при навчальних закладах Львова: К. корпусу кадетів (тепер *каплиця Академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного*), *каплиця "Дому військових інвалідів"*. Власні К. мали духовні семінарії греко-католицької і римо-католицької церков. К. римо-католицької семінарії була збудована при *костелі Матері Божої Громничної* й оздоблена 1930 монументальними настінними розписами авторства *Я. Г. Розена*. Настінні розписи *каплиці Зішестя Св. Духа* у греко-католицькій семінарії Св. Духа виконав 1928–1929 *П. Холодний-старший*. Ще одна українська К. діяла у збудованій 1904 Бурсі дяків (тепер вул. Озаркевичів, 2а). Розписи для цієї К. виконав *М. Бойчук*.

Особливо заможні львів'яни облаштовували приватні К. безпосередньо у своїх палацах. Така приватна К. була, наприклад, у *палаці Потоцьких* на *вул. М. Коперника*, 15 (інтер'єр знищено в повоєнний час).

Крім К., при святинях та на цвинтарях у Львові існували й придорожні К. У пам'ять про жертви часів польського національного повстання 1863 зведено К. при Вулецькій дорозі (тепер вул. Бойківська, на розі з *вул. А. Сахарова*). Урочисті Служби Божі в цій К., яку посвячено Матері Божій Ченстоховській, відбувалися тричі на рік. К. при Вулецькій дорозі була знищена за часів радянської влади. Придорожню К. на вул. Личаківській посвячено Непорочному Зачаттю Пречистої Діви Марії.

Каплиця на Збоїськах. Архівне фото

Більшість львівських К. була знищена або спрофанована в радянський період. Лише після проголошення незалежності України в 1990-ті розпочалося відновлення поруйнованих святинь. Тоді було зведено К. на військовому меморіалі *Української Галицької Армії* на Личаківському цвинтарі, до *церкви свв. Петра і Павла* (вул. Личаківська, 82а) прибудовано К., під стіною якої поховано патріарха *Української Автокефальної Православної Церкви* Димитрія (о. *Володимир Ярема*).

На місці збудованої на *Збоїських* 1933 великої дерев'яної римо-католицької К., яку розібрали 1998, споруджують римо-католицький *костел Матері Божої Неустанної Помочі* (вул. Івана Мазепи, 46).

У сучасному Львові К. діють у духовних навчальних закладах, зокрема у Львівській греко-католицькій духовній семінарії Святого Духа (вул. Хуторівка, 35), *Українському Католицькому Університеті* (вул. І. Свєнціцького, 17), римо-католицькій Вищій духовній семінарії у Брюховичах. К. є у *палаці греко-католицьких митрополитів*, *палаці римо-католицьких єпископів* (знищена в повоєнний час, від 2003 триває ремонт), резиденції кардинала *Мар'яна Яворського* на вул. У. Самчука, 14а (від 2009 львівським митрополитом став архієпископ *Мечислав Мокшицький*). Єпископську К. у *палаці вірменських архієпископів* на *вул. Вірменській*, 7, ліквідували в радянські часи під час перебудови приміщення на приватні помешкання. Вірні Української Греко-Католицької Церкви у 1990-х збудували К. на Підзамчі.

Від 1983 католицька церква прирівнює публічні К. до костелів за всіма функціями та правами. У сучасному Кодексі права вживається тільки два поняття, а саме "каплиця" ("ораторіум") і "приватна каплиця".

Юрій Смірнов

КАПЛИЦЯ АКАДЕМІЇ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО (КАПЛИЦЯ СВ. АРХІСТРАТИГА МИХАЇЛА) – сакральна споруда, що міститься на території Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (до 25.06.2009 – Львівського військового інституту ім. гетьмана Петра Сагайдачного) на розі *вул. Стрийської* і *вул. Гвардійської*, поєднана з будівлями навчальних корпусів цього навчального закладу. На території школи кадетів піхоти, яка діяла 1899–1914, не було сакральних споруд. Вихованці школи під час святкових служб відвідували *костел єзуїтів*, який виконував функції гарнізонної святині. 1921 до Львова переведено *корпус кадетів № 1*. У звичайні дні для Літургії у великій залі корпусу на сцені монтували тимчасовий

Інтер'єр каплиці Зішестя Святого Духа Греко-католицької семінарії. 1930-ті рр. Архівне фото

Каплиця Академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. Сучасне фото

Ікона свв. Бориса і Гліба.
Каплиця Академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного.
Сучасне фото

Інтер'єр каплиці
Академії сухопутних військ
ім. гетьмана Петра Сагайдачного.
Сучасне фото

вівтар. 1934 військовий капелан Леон Брьоль-Платер, за підтримки дружини генерала Казимежа Сосновського, Ядвіґи, ініціював побудову каплиці. Міністерство військових справ і генерал К. Сосновський асигнували відповідні кошти. Організовано громадський комітет допомоги у будівництві каплиці, який зібрав 12050 злотих.

Проєкт перебудови великої зали школи корпусу кадетів на каплицю виготовили у відділі будівництва Львівського військового округу під керівництвом інженера Людвіґа. Проєкт художнього оздоблення інтер'єрів виконав інженер Ю. Віткевич, будівництвом керував інженер Дмитрук.

Алебастровий вівтар та оздоблення стін пресвітерію алебастровими плитами виконала фірма Тадеуша Тировича. Стіни нави було оздоблено алебастровими пілястрами. Музичний (органний) хор виконали з дерева, підлогу – з дубового паркету. Бічні стіни апсиди оздоблювали дві майоліки, виконані у Варшаві на замовлення Я. Сосновської. Усі вироби з бронзи (світильники, люстри тощо) створила відома варшавська фірма художнього лиття "Брати Лопенські" та львівська майстерня Ягневського. Художник *Владислав Кшижановський* виконав портрет папи Пія XI, польового єпископа Війська Польського Ю. Ґавліни і 14 станцій Хресної дороги. У вівтарі вміщено також копію ікони Матері Божої з Пекар. Дубові лавки замовлено в майстерні *Б. Пруґара. Водогін* та опалення виконувала львівська фірма інженера Хилевського, електричне освітлення – Барщевського.

Будівництво й оздоблення каплиці тривало від вересня 1936 до липня 1937. У каплиці вмуровано чотири пам'ятні мармурові таблиці. 13.11.1937 польовий єпископ Ю. Ґавліна урочисто посвятив каплицю святому Станіславу Костці, покровителеві молоді. Папа Пій XI нагородив Я. Сосновську золотим ватиканським хрестом "Pro Ecclesia et Pontifice".

Після *Другої світової війни* каплицю перебудовано на лекційний кабінет. Знищено оздоблення, вівтар, музичний хор, алебастрове обличкування стін. У незалежній Україні опіку над курсантами Львівського військового інституту ім. гетьмана Петра Сагайдачного організував Центр душпастирювання військовослужбовців при Курії Львівської архієпархії *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ). Військові капелани Степан Сус та Юліан Шеремета одержали згоду на проведення на території військового навчального закладу регулярної Служби Божої. З огляду на те, що приміщення каплиці було повністю перебудовано і пристосовано для спеціалізованих лекцій, отцям віддали старе приміщення колишнього австрійського клубу. 2000–2005 проведено ремонт цього приміщення, розібрано стіни й перегородки, зведені в радянські часи.

Збудовано двоярусний *іконостас*, пресвітерій і хори оздоблено фресками, які виконав Володимир Шинін. У середнє вікно пресвітерію вставлено семиметровий вітраж, який представляє патрона каплиці св. архістратига Михаїла (автор Ольга Чорна). Вівтарні ікони й ікони іконостасу виконав Володимир Сикута. 20.11.2005 каплицю урочисто посвятив св. архістратигові Михаїлу львівський архієпископ УГКЦ Ігор Возняк.

Юрій Смірнов

КАПЛИЦЯ БЕЗСЕРЕБРЕНИКІВ КОСМИ І ДАМ'ЯНА (КАРМЕЛІТОК БОСИХ МАТЕРІ БОЖОЇ НЕУСТАННОЇ ПОМОЧІ) – сакральна споруда, пам'ятка архітектури кін. XIX ст., розташована на *вул. М. Лисенка*, 45, колишня каплиця Матері Божої Неустанної Помочі *кармеліток босих*. Побудована 1890 за проєктом (1889) архітектора *Юзефа Каєтана Яновського*. У квітні 1946 монахині покинули монастир і виїхали до Польщі. У радянський час у будівлі монастиря було відкрито інфекційну лікарню, а каплицю перетворено на "червоний куток", де хворі й персонал лікарні мали б поглиблювати свої знання комуністичної ідеології. 1988 каплиці повернули сакральні функції. Після ремонту будівлю

було освячено як греко-католицьку каплицю безсеребреників Косми і Дам'яна.

Будівлю зведено в стилі пізнього *історизму* з неороманськими й неоготичними мотивами. Каплиця мурована з двоколірної червоної і жовтої цегли з використанням природного каменю в архітектурних деталях, апсида орієнтована на схід. Будівля однонавова, з трьома пряслами, із заходу до неї прилягає невеликий притвор, що входить до складу будинку монастиря, а з півночі – безпосередньо сам монастир. У прибудові за стіною апсиди розташована захристія, завширшки – як і нава, але значно нижча. Нава перекрита півциркульним склепінням із люнетами, захристія – хрестовим. Південний фасад від вул. М. Лисенка з низьким тинькованим цоколем поділений вертикально пласкими підпорами, що переходять у лізени, які розділяють неоготичний аркадовий фриз. Півциркульні вікна фасаду поміщені по два в архівольти у вигляді заглиблення в стіні. Дах каплиці, завершений сигнатуркою на гребені, покритий дахівкою, захристія – бляхою. Східний і західний щипці каплиці декоровані заглибленнями, сформованими з цегли, аркадовими фризами, увінчані постаментами. Розписи XIX ст. в інтер'єрі перемальовані. Автентичні вітражі каплиці поч. XX ст. вивезені до Познані, у каплицю монастиря францисканок Родини Марії.

Христина Харчук

КАПЛИЦЯ БОЇМІВ – родинна усипальниця містянського роду Боїмів, який проживав у Львові в другій пол. XVI – першій пол. XVII ст., пам'ятка архітектури XVII ст., розташована з південно-східного боку від *римо-католицької катедри*. Західний фасад К. Б. виходить на *пл. Катедральну*, східний – на *вул. Галицьку*. З південного боку до каплиці прибудований житловий будинок XVII ст. Споруда квадратна у плані (10х10 м), заввишки 17,5 м.

Дозвіл на будівництво родинної каплиці на катедральному цвинтарі Георгій Боїм отримав від *маґістрату* 16.03.1609. К. Б. споруджували в два етапи: 1609–1611 та 1612–1615. Основна частина будівлі була завершена 1611, на другому етапі будівництва виконано зовнішні та внутрішні оздоблювальні роботи. К. Б. була посвячена Святій Трійці й Страстям Господнім. У червні 1615 її освятив архієпископ Ян Анджей Прухніцький.

Архітектором, якого Г. Боїм запросив будувати родинну каплицю, імовірно, був *Андреас Бемер*. На першому етапі будівництва архітектор звів типову ренесансну каплицю, квадратну в плані, з банею і ліхтариком, зі стриманим вирішенням композиції фасадів. Основний елемент оздоблення будівлі – декоративний антаблемент.

У другій фазі будівництва (1612–1615) виконано пишне декоративне оздоблення. Над прикрашенням західного фасаду й перебудовою вівтаря в інтер'єрі працював скульптор Януш Шольц із помічниками. Для нового фасаду характерні надмір деталей, декоративність і складність композиції, за принципом заповнення всієї, без винятку, поверхні стіни скульптурою, орнаментом тощо. На думку мистецтвознавця *Тадеуша Маньковського*, автором концепції оздоблення К. міг бути *канонік*, львівський декан Валентин Варґоцький, приятель родини Боїмів.

У XVII – на поч. XVIII ст. у К. Б. було поховано 14 членів родини Боїмів. Першим помер зять замовника К. – Зиґмунт Бреслер (1612), другим – сам Г. Боїм (1617). За заповітом Г. Боїма, вже у XVIII ст., після смерті внуків Боїма, ключі від каплиці передали до римо-католицької катедри.

Після *Другої світової війни* тривалий час К. Б. була закрита. 1969 рішенням міської ради пам'ятку передали Львівській картинній галереї (тепер *Львівська галерея мистецтв*), яка після відповідних реставраційних робіт відкрила каплицю для відвідувачів.

Оздобили К. Б. декілька майстрів, які відрізнялися рівнем майстерності й таланту. Головний акцент у зовнішньому оздобленні зроблено на західний фасад. У другій фазі будівництва цей фасад був облицьований кам'яними плитками

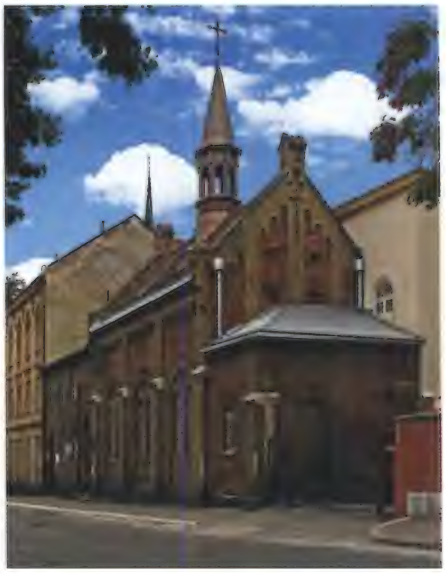

Каплиця безсеребреників Косми і Дам'яна (вул. М. Лисенка, 45). Сучасне фото

Інтер'єр каплиці Боїмів на пл. Катедральній. Сучасне фото

Каплиця Боїмів
на пл. Катедральній.
Сучасне фото

бл. 30 см завтовшки, на яких і були вирізані рельєфи. Високий цоколь оздоблений багатим орнаментом із голівками левів. Карниз ділить фасад на дві майже рівні частини. За вертикаллю нижній ярус розділений шістьма коринфськими колонами. Середні колони обрамлюють вхідні двері, наступні – вузькі бічні ніші з фігурами свв. Петра – ліворуч і Павла – праворуч. Оригінально вирішені подвійні вікна, які ніби позбавлені середньої опори. Така форма вікон додає легкості всьому нижньому ярусові. Між колонами, над вхідними дверима, над вікнами та фігурами свв. Петра і Павла розміщено круглі медальйони із зображеннями пророків Старого Завіту. Перший ліворуч – цар Соломон, далі – Давид, Ісая, Даниїл, Єремія, Захарія, Михей та Осія.

Верхня частина фасаду заповнена орнаментом, скульптурою, капітелями пілястрів, рельєфами тощо. Над порталом розташована декоративно обрамлена едикула з рельєфом "Зняття з Хреста". Зліва від центральної композиції вміщено картуш з рельєфом "Несіння Хреста", а справа – "Розп'яття". Поряд із лівим картушем розташовані інші сцени Страстей Господніх. Фриз антаблементу густо вкритий окуттєвим орнаментом із розетами, лев'ячими масками і голівками ангелів. Важливим акцентом у силуеті каплиці є фігура "Христа Скорботного", яка вінчає баню ліхтарика споруди. Під банею на ліхтарику – напис латинською мовою: "Гляньте й побачте, усі, хто дорогою йде: чи є такий біль, як мій біль...".

Значно скромніше оздоблений східний фасад каплиці від вул. Галицької, де між пілястрами розміщені два фресковi портрети Георгія і Ядвіґи Катерини Боїмів, які виконав у XVII ст. художник Ян Дзіоні. На північній стіні, яка розділена пілястрами на дві частини, обабіч центрального пілястра симетрично прорізані два круглих вікна. Крім рельєфу святого Юрія (Георгія) Змієборця, північний фасад оздоблюють ще два мальовані на блясі прямокутні образи Христа та Богоматері.

Винятково багато оздоблена К. Б. всередині. Всю східну стіну споруди займає вівтар, який тематично продовжує та доповнює релігійні сюжети, представлені у рельєфах зовнішнього західного фасаду. Композиція вівтаря визначається чітким поділом площин, але перевантаженість скульптурою утруднює орієнтацію в композиційній системі. Усі можливі вільні місця займають крилаті голівки ангелів і декоративний орнамент. У XVII ст. всі рельєфи і скульптури були вкриті поліхромією, переважно блакитного, жовто-

го, червоного і зеленого кольорів, а деякі елементи були позолочені. У структурі вівтаря вирізняється високий цоколь, що походить із першого етапу будівництва. Цоколь прикрашають чотири виконані з вапняку фігури пророків Єзекиїла, Мойсея, Аарона та Єремії. Між фігурами пророків по обидва боки вівтарного столу розміщені двері, які ведуть до невеликих сховищ. Зовнішні боки обидвох дверей прикрашені інтарсією з різних порід дерева та інкрустацією зі слонової кістки й перламутру. Верхня частина дверей з лівого боку вівтаря оздоблена зображенням Христа в образі Володаря Світу, з правого – Матері Божої, яка молиться. Чотири колони, прикрашені багатим орнаментом, ділять нижній ярус вівтаря на три поля, заповнені великими рельєфами, вставленими у сліпі, обрамлені пілястрами, арки. На центральному, значно більшому від бічних, полі вміщена композиція "Моління про чашу" з відносно добре збереженою поліхромією. В арці ліворуч зображена "Тайна вечеря", а праворуч – "Омивання ніг". У цих композиціях відчувається вплив народного мистецтва, на що вказують і круглі, бородаті обличчя апостолів, і розміщення Сатани під лавкою біля ніг Юди в "Тайній вечері". Над бічними полями розміщено фриз і карниз з імпостами над капітелями колон, де зображені фігури євангелістів, а між ними – дві сцени зі "Страстей Господніх". Оглядаючи зліва направо, бачимо над першою колоною св. Матвея з ангелом, далі – сцену розп'яття, св. Луку з головою бика – над другою колоною, св. Марка з левом – над третьою, сцену покладення до гробу і св. Івана з орлом – над четвертою колоною. Антаблемент на всю ширину вівтаря відділяє нижній ярус від верхнього. Над антаблементом у техніці стюко виконані сцени "Воскресіння" – ліворуч і "Вознесіння" – праворуч. У центрі між крученими позолоченими колонами – ніша, куди вміщено сцену "Агнець Нового Завіту".

По боках цієї композиції у невеликих нішах містяться алегоричні жіночі постаті Справедливості, Милосердя, Віри й Стриманості. Вінчає вівтар композиція, яка представляє "Страшний суд". Над медальйоном на капітелі – фігура архангела Михаїла з витягнутою правою рукою і німбом над головою, який ногою топче голову диявола. На картушах на зеленому тлі – зображення Матері Божої й Ісуса Христа. Під ними на невеликих тумбах – фігури святих покровителів Польщі: св. Войцеха – з лівого боку і св. Станіслава-єпископа – з правого.

Владислав Лозинський і Тадеуш Маньковський відносять оздоблення бані каплиці до першої фази будівництва, а постаті апостолів, святих, пророків і ангелів, розміщені у трьох рядах у 36 кесонах, вважають роботами *Йоганна (Яна) Пфістера*. Художній рівень цих погрудь, безумовно, значно вищий, ніж рівень декорації вівтаря. У першому ряді кесонів скульптор розмістив 12 постатей пророків Старого Завіту. У середньому – погруддя Отців Церкви (святих Єроніма, Амвросія, Авґустина, Григорія, Луки), Ісуса Христа (*Ecce Homo*) і ангелів, які тримають символи Страстей Господніх. В останньому, найвищому крузі ангели тримають таблиці з латинськими написами, а в інших кесонах вміщено картуші з декоративними розетами.

Над усією цією декорацією підіймається вміщений у ліхтарику поліхромований рельєф, який представляє Святу Трійцю з латинським написом.

Навпроти вівтаря, на західній стіні над входом, розміщено два олійні портрети, виконані у другій пол. XVII ст. На одному зображений фундатор каплиці Г. Боїм, на другому – його син Павло, доктор медицини і філософії, львівський *війт*. Вище, на парусах, у картушах розташований *ґмерк* Г. Боїма – ліворуч, і герб його дружини Ядвіґи Катерини, яка походила з родини графів Нижньовських, – праворуч. На невеликих тумбах, під гербом Ядвіґи Катерини, – фігура її патронки, св. Ядвіґи, а під ґмерком Г. Боїма – фігура св. Юрія (Георгія).

На південній стіні каплиці розміщені дві епітафії, присвячені померлим членам ро-

Георгій Боїм.
Портрет XVII ст.

Павло Боїм.
Портрет XVII ст.

Інтер'єр каплиці Боїмів на пл. Катедральній. Сучасне фото

Ікона Матері Божої Ласкавої з римо-католицької катедри (намальована на місці, де стояла каплиця Домагаличів). Фото О. Заячківського

дини. Першою 1612 встановили виконану з чорного мармуру й алебастру епітафію в пам'ять про померлого в молодому віці зятя Боїмів – Зиґмунта Бреслера. Епітафію, головним елементом якої є прямокутна мармурова таблиця з латинським написом і рослинним обрамленням, виконав Й. Пфістер. Над таблицею – оточений рослинним орнаментом овальний поліхромований олійними фарбами портрет померлого. Друга родинна епітафія Боїмів також виконана з чорного мармуру та білого алебастру. На думку більшості дослідників, виготовлення цієї епітафії затягнулося у часі, її верхню і нижню частини виконували різні майстри. Нижню частину Г. Боїм замовив у Й. Пфістера. Верхню частину, яка зображає Павла Боїма, його дружину і дітей, виготовив пізніше, імовірно, син Й. Пфістера. Біля стін, ближче до вівтаря, збереглися лави, виготовлені в XVII ст.

Юрій Смірнов

КАПЛИЦЯ ВІЙСЬКОВИХ ІНВАЛІДІВ – див. *КАПЛИЦЯ "ДОМУ ВІЙСЬКОВИХ ІНВАЛІДІВ"*

КАПЛИЦЯ ДОМАГАЛИЧІВ – прикостельна каплиця, прибудована до апсиди пресвітерію *римо-католицької катедри* з боку *вул. Галицької*. Існувала 1644–1770. Згідно з традицією, каплицю збудовано неподалік місця, де 1598 Войцех Домагалич поховав доньку Катерину. На згадку про доньку В. Домагалич помістив на стіні катедри ікону Матері Божої Ласкавої, яку намалював дід померлої Юзеф Вольфович. 1644 на кошти Яна Домагалича збудовано родинну К. Д.

Каплицю освячено в травні 1645. Після цього архієпископ *Станіслав Ґроховський* переніс до неї ікону Матері Божої Ласкавої. 10.12.1655 Ян Домагалич записав у заповіті на утримання каплиці 1000 злотих. Каплицю та поміщену в ній ікону, яку вважали чудотворною, львів'яни особливо шанували. Під час молитов у каплиці гасли й самостійно запалювались свічки, а ікона рухалася на гаках, якими була прикріплена до стіни. Завдяки молитвам у каплиці нібито видужав від важкої хвороби король *Ян III Собеський*. Ікону з каплиці переносили до римо-католицької катедри в особливих випадках, наприклад, 01.04.1656, коли перед нею складав урочисту присягу король *Ян II Казимир*. Львів'яни робили багато пожертв на користь каплиці, у ній було багато вотив (коштовностей, принесених у дар Матері Божій). У квітні 1656 в каплиці вивісили два трофейні шведські прапори.

Каплиця складалася з трьох частин. У прилеґлій до катедральної апсиди частині розміщено родинні епітафії Домагаличів. Середня частина мала два входи з північного та південного боків, через які, як припускає Юрій Смірнов, відбувались урочисті процесії, що обходили катедру під час релігійних свят. Східна частина каплиці з головним входом виступала на середину вул. Галицької. У цій частині будівлі, яка вміщала до 30 осіб, був санктуарій з іконою Матері Божої Ласкавої. Дах каплиці був оздоблений сигнатуркою зі срібним зображенням Богородиці. 11.05.1765 ікону Матері Божої Ласкавої остаточно перенесено до катедри, де її розмістили в каплиці Святої Євхаристії. Саму К. Д. розібрали 1770. Під час земляних робіт 1898 на вул. Галицькій вияв-

лено фундаменти зруйнованої каплиці та гробівці родини Домагаличів.

Андрій Козицький

КАПЛИЦЯ "ДОМУ ВІЙСЬКОВИХ ІНВАЛІДІВ" – сакральна споруда, пам'ятка архітектури XIX ст., розташована із західного боку *"Дому військових інвалідів"* на *вул. Клепарівській*, 35. Каплицю спроєктував і збудував данський архітектор Теофіл Едвард Гансен 1858–1863. Збудована в оригінально трактованих візантійсько-грецьких формах у вигляді хреста, вписаного в квадрат, зі спертим на пендентивах куполом. Пресвітерій замкнуто апсидою. Візантійська декорація має модифікований характер. Для декорації стін споруди використано барвний контраст цегли (червоної та жовтої, викладеної у вигляді хрестиків). Споруда, завдовжки 25 м, завширшки 20 м, заввишки 35 м, була багато оздоблена.

Скульптурні елементи декору не збереглися. При вході до каплиці обабіч парадних сходів стояли чотири величні скульптури: Віри і Релігії, а також свв. Петра і Павла. Над брамою розміщувалося розп'яття заввишки 4 м. З правого та лівого боків каплиці, за документальними відомостями, стояли статуї апостолів, що їх виконали відомі львівські скульптори *Ципріан Ґодебський* та *Авель Марія Пер'є*. Статуї, а також хори та розпис у самій каплиці не збереглися.

Освячення каплиці, за канонами римо-католицької церкви, відбулося з великою урочистістю 04.10.1863. Уповноваженим єпископом, що провів це освячення, був фельдсуперіор (високий чин представника церкви у війську) П. Брадовський.

Із приходом радянської влади 1939 будівля зазнала руйнувань і вандалізму, її використовували не за призначенням. Тривалий час у каплиці був речовий склад. Художній розпис на стінах грубо забілили, ліпнину та барельєфи понівечили, хрест на куполі каплиці демонтували.

У квітні 1993 ректор Львівського пожежно-технічного училища (заклад було розміщено в будівлі "Дому військових інвалідів" від 1954) полковник внутрішньої служби Б. Грицай ухвалив перенести речовий склад і реставрувати каплицю. У травні 1994 було відновлено хрест на куполі. Згодом реставровано ліпнину та барельєфи, розписано внутрішню частину куполу та стін каплиці, виготовлено царські ворота, здійснено повний розпис храму (2006).

Митрополит Львівський та Сокальський *Андрій Горак* освятив каплицю 11.10.1998 за канонами православної церкви як храм Покрови Пресвятої Богородиці. Сьогодні церква Покрови Пресвятої Богородиці є осередком духовного життя *Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Щонеділі та у святкові дні тут проводять богослужіння, у яких беруть участь не тільки курсанти та студенти, а й мешканці прилеглих околиць. Настоятель храму протоієрей Роман Великий працює над згуртуванням та моральним вихованням колективу. У храмі, окрім таїнств вінчання, сповіді, хрещення, проводять також недільні катехитичні зустрічі для курсантів та працівників університету.

Михайло Нагірняк, Роман Великий

Каплиця "Дому військових інвалідів" (вул. Клепарівська, 35). Сучасне фото

КАПЛИЦЯ ЗІШЕСТЯ СВЯТОГО ДУХА (КАПЛИЦЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ СЕМІНАРІЇ) – молитовниця *Львівської Греко-католицької духовної семінарії Св. Духа* (від 1928 – також і *Львівської Богословської Академії*). Містилася в одній із великих кімнат на другому поверсі навчального корпусу семінарії (тепер корпус географічного факультету *Львівського університету*, що на *вул. П. Дорошенка*, 41; давніше вхід до семінарії був із *вул. М. Коперника*, 36).

У 1920-ті стала одним зі знакових духовно-мистецьких об'єктів Львова завдяки високому рівню її художнього оздоблення. Ініціював його виконання тодішній ректор семінарії *Йосиф Сліпий*, уже на початку свого врядування запросивши до цієї праці *П. Холодного-старшого*, який намалював *іконостас*

Інтер'єр каплиці Зішестя Святого Духа Греко-католицької духовної семінарії. 1930-ті рр. Архівне фото

П. Холодний-старший. *Ісус Христос-Еммануїл* (намісна ікона каплиці Зішестя Святого Духа)

(1926–1927); конструкторсько-різьбарські роботи виконав *А. Коверко*. 13.12.1927 митрополит *Андрей Шептицький* посвятив уже встановлений чотириярусний іконостас із царськими воротами, двома дияконськими дверима і малярськими компонентами, іконографічний репертуар яких охоплював традиційні для класичного українського іконостасу XVII–XVIII ст. зображення.

Чотири ікони намісного ряду ("Хрещення Київської Русі", "Пречиста Діва Марія", "Ісус Христос-Еммануїл", "Зішестя Св. Духа") мали пределли із зображеннями, відповідно, Всесвітнього потопу, Жертвоприношення Авраама, Жертви Мелхиседека, Сотворення світу. Свої особливості мав і репертуар зображень на дванадцяти іконах другого, празникового ряду (Непорочне зачаття Пречистої Діви Марії; Введення в храм Діви Марії; Благовіщення; Різдво Христове; Стрітення; Богоявлення; Преображення; В'їзд до Єрусалима; Розп'яття; Воскресіння Господнє; Вознесіння Господнє; Серце Ісусове). Обабіч центральної частини третього, Деісісно-апостольського ряду (традиційна композиція п'ятифігурного Моління) було по три ікони, на кожній із яких – по два апостоли: праворуч Христа – Петро і Пилип, Андрій і Яків, Іван і Лука; ліворуч Спасителя – Павло і Симон, Матей і Вартоломей, Марко і Тома. У четвертому, пророчому ряді, на площинах шести круглих ікон – погрудні зображення пророків: Яків й Авакум; Даниїл, Мойсей і Гедеон; Ісая і Давид; Соломон і Захарія; Йона, Єремія та Єзекиїл; Малахія і Захарія.

Лаконізм та умовність формально-пластичної мови і засобів малярського вислову давньоукраїнського іконопису П. Холодний-старший органічно поєднав з тенденціями розвитку українського модерну. Малярство іконостасу К. відзначалося виразною узагальненістю лінії, площинністю і стилізацією форми, злагодженою колористикою, які підкреслювали одухотвореність іконопису.

Завершивши іконостас, П. Холодний-старший із помічниками *Ю. Магалевським* та *В. Іванюхом* розпочав виконання настінних розписів. З огляду на невідповідність архітектурно-просторової ситуації самого приміщення, що не давало змоги реалізувати традиційно ширшу іконографічну програму, проєкт, що його окреслили маляр та Йосиф Сліпий, ґрунтувався передусім на символічному змісті окремих притч зі Святого Письма й на зумовленій цим іконографії пам'яток ранньохристиянського мистецтва. Змістовою домінантою задуманого зображального ряду була ідея Христової жертви та благодатної сили Христової науки для відкритої до її сприйняття людської душі.

На довгих бічних (зокрема й поміж вікнами на лівій стіні) і на торцевій (навпроти іконостасу) стінах приміщення постав ансамбль символіко-алегоричних зображень: Риба, що несе на собі кіш із хлібами; Агнець Божий; Добрий Пастир; Христос – Виноградна лоза; Хрест – Джерело життя (з оленями, що вгамовують від нього спрагу); Пелікан, що годує дітей кров'ю свого серця; Притча про сівача; Символ Серця Ісусового; Притча про таланти (ця тричастинна сюжетно-фігуративна композиція містилася на торцевій стіні, навпроти іконостасу); Виноградна лоза як символ Христової ласки; Христос у чаші (символ Євхаристії); Книга під сімома печатями; Райські двері з феніксом.

У вівтарній частині, праворуч від престолу, було представлено сцену: Ісус

Христос передає апостолові Петру владу над Земною Церквою; ліворуч від престолу – зображення творців літургійних текстів, свв. Василія Великого та Івана Златоуста. За престолом, обабіч місця для запрестольної ікони, – два шестикрилі серафими у вигляді струнких юнаків у богослужебних ризах.

Останній етап виконання стінопису в каплиці пов'язаний із коридором перед вхідними дверима до неї. П. Холодний-старший задумав створити тут цикл зображень із наголосом на Пресвятій Богородиці. Через хворобу він устиг виконати лише три композиції: "Дерево життя посеред раю"; "Благовіщення Пречистій Діві Марії"; "Скорботна Богородиця біля розп'яття".

Каплицю із завершеними розписами митрополит Андрей Шептицький поблагословив 03.02.1929.

У вівтарній частині каплиці запрестольною іконою спочатку було зображення ще юного св. Йосафата (авторства Ю. Магалевського), згодом – ікона "Подвижники Унії" роботи М. Стефанович-Ольшанської, учениці П. Холодного-старшого; обидва твори тепер – у колекції *Національного музею у Львові*.

Радянська влада 1939 закрила Львівську Богословську Академію, а в приміщенні каплиці влаштовано університетський спортзал (стінопис забілили, іконостас скинули в підвал). У роки *Другої світової війни* діяльність академії поновили, але після повернення до Львова 1944 комуністичного режиму мистецьке опорядження каплиці остаточно знищено. Вдалося врятувати лише малярські компоненти іконостасу, які *М. Драґан* переніс до Національного музею у Львові, де вони зберігаються й досі, як і ескізи настінних розписів (архітектурно-різьбарська конструкція іконостасу втрачена). Імовірно, стінопис частково зберігся під забілюваннями і чекає на розкриття.

Олег Сидор

КАПЛИЦЯ ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ – див. *КОСТЕЛ ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ*

КАПЛИЦЯ КАМПІАНІВ – прикостельна сакральна споруда, пам'ятка архітектури XVI–XVII ст., яку 1584 прибудував до північної бічної нави *римо-католицької катедри* Павло *Кампіан*. К. К. посвячена Бичуванню Христа. Вона споруджена на місці, де від 1463 до кін. XVI ст. існувала каплиця шляхетської родини Струмилів, фундатором якої був Єжи Струмило, львівський підкоморій. З часом родина Струмилів вимерла, і їхня родова каплиця стояла у занедбаному стані. Нова К. К. була збудована практично заново від фундаментів. Автор проєкту – *Павло Римлянин*. Деякі дослідники приписують також авторство *Андреасові Бемеру*. Виконання мармурового вівтаря фундатор доручив *Генрикові Горсту*. Він виконав також надгробок П. Кампіана, на якому *бурґомістра* було зображено в повний зріст із птахом у руках (ознака швидкоплинності життя). Поряд зображено поховальну урну, а біля неї орла (символ безсмертя) та собаку (символ вдячності або вірності). У внутрішні стіни К. К. було також вмонтовано таблиці з повчальними латинськими написами.

З часом при каплиці встановили декілька фундацій. Першу з них – 1000 злотих, забезпечену постійним доходом 50 злотих річних, *маґістрат* затвердив 18.05.1615. Ця пожертва призначалась для духівництва, яке обслуговувало каплицю (т. зв. альтарія). Наступна пожертва (1600 злотих) передбачала організацію побожного заставного банку (ломбарду) "Monti Pietatis". До часу будівництва спеціального приміщення банківські операції проводили в каплиці, там зберігалися й речі, прийняті під заставу (т. зв. фанти).

Робота над оздобленням К. К. сповільнилася після смерті П. Кампіана 1600. Тільки 1619 її продовжив син Павла, Марцин Кампіан. Тоді було виконано скульптурне оздоблення фасаду К., розпочато перебудову мармурової епітафії Павла Кампіана і будівництво подібної до неї Марцина Кампіана (скульптор – *Йоганн (Ян) Пфістер*). На думку львівського мистецтвознавця *Владислава Лозинського*, М. Кам-

Воскресіння.
Рельєф на північній стіні каплиці Кампіанів.
Сучасне фото

Рельєф на північній стіні каплиці Кампіанів.
Сучасне фото

Вигляд на каплицю Кампіанів з північного боку. Сучасне фото

піан продовжив оздоблення родинної каплиці не тільки тому, що намагався виконати заповіт батька, а й тому, що був вражений оздобленням новозбудованої *каплиці Боїмів*. В. Лозинський зауважив, що "багатством і надмірною рясностю скульптури Боїм переміг Кампіана, але вартістю матеріалу, шляхетною стриманістю оздоблення переміг Кампіан. Учень італійських університетів, у яких здобув докторський берет, переміг Боїма, доробкевича, торговця сукном".

Третій етап оздоблення К. пов'язаний з діяльністю *Бартоломея Зиморовича*, який бл. 1660 організував її ремонт, бо "у каплиці згори протікали дах і ринви і все всередині псулось і підмокало". Б. Зиморович профінансував реконструкцію даху й аттику, наказав зняти сім камінних фігур, які його давніше прикрашали. В інтер'єрах каплиці Б. Зиморович закінчив перебудову епітафій Кампіанів і замовив епітафії для своїх тестів Марцина і Анни Ґросваєрів, а також Марка Остроґурського і його дружини, Зузанни з Кампіанів. Войцех Зичливий виконав із червоного мармуру бюсти Павла і Марцина Кампіанів. Бюст оздоблює також епітафію Марка Остроґурського. Напис свідчить, що в каплиці похований також священик Кшиштоф Кампіан (1635), останній представник цього роду.

Рельєф на північній стіні каплиці Кампіанів. Сучасне фото

Зміни в оздобленні каплиці відбулися у другій пол. XVIII ст. під час перебудови римо-католицької катедри, яку проводив архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський*. Вхід до К. К. замкнуто напівциркульною аркою і фланковано пілястрами. Перебудовано також склепіння каплиці, на якому 1774 *Станіслав Строїнський* намалював фрескову композицію "Знущання натовпу над Христом". Над входом до К. К. над пілястрами він також намалював фігури Отців Церкви – св. Івана Хризостома і св. Єроніма. Під стелею додано рококові оздоблення. Із західного боку влаштовано вікно.

Реставрацію інтер'єрів каплиці проведено 1905–1906 під керівництвом *Владислава Садловського*. Розписи С. Строїнського реставрував *Генрик Кюн*. Під час реставрації усунуто рококові елементи оздоблення стелі, усунуто пошкодження і втрати. Ще одні реставраційні роботи відбулися 1923.

Оздоблення К. К. характеризується стилістичною єдністю фасадної стіни й інтер'єрів. Основним художнім оздобленням фасаду є три однакового розміру рельєфи, які автор розмістив у неглибоких нішах. На рельєфах представлені композиції "Покладання до гробу", "Воскресіння" і "Явлення Христа Марії Маґдалині" ("Ісус-садівник"). Під кожною композицією розміщені багато оздоблені картуші й таблиці з латинськими віршами. Ніші фланковано пілястрами, а вся композиція спирається на високий, оздоблений рустами цоколь. Над рельєфом – доричний фриз, прикрашений майстерно виконаними розетами і голівками левів. Вище, над карнизом, високий аттик теж поділений пілястрами на поля, у яких розміщені медальйони з алегоричними рельєфами і латинськими написами.

Інтер'єри каплиці вражають багатством матеріалу (мармур, алебастр) і скульптури, головно виконаної в рельєфі. Мармур, привезений з Угорщини і Закарпаття, вирізняється різноманітністю барв: чорний, білий, червоний, рожевий. Вівтар, який займає всю північну стіну, виконав

Г. Горст бл. 1585 з чорного і сірого мармуру різних відтінків. Двоярусний вівтар збудовано на високому цоколі. Нижній ярус поділено колонами на три частини і фланковано пілястрами. У центрі в позолоченій рамі вміщено олійну ікону "Бичування Христа" XVII ст. У бічних нішах між колонами – об'ємні скульптури апостолів Петра і Павла, виконані з червоного мармуру. Львівський дослідник Володимир Любченко, услід за *Мечиславом Ґембаровичем*, уважав, що фігури апостолів, хоч і виконані як парні, різняться технікою виконання і, можливо, належать різцю різних скульпторів: св. Петро – це твір Г. Горста, а св. Павло – *Себастьяна Чешека*. Верхній ярус вівтаря від нижнього відділяє фриз із тригліфами і картушами. Верхній ярус теж поділений колонами на три поля. У середньому – олійний образ Христа, який сидить біля хреста (пензля графині Сабіни Карницької, виконаний бл. 1850). У бічних нішах – скульптурні зображення святих Авґустина і Яна Канти. Навершя вівтаря виконано у вигляді трьох картушів. У центральному – медальйон із рельєфом Бога Отця, який тримає земну кулю.

Бічні стіни каплиці призначено на епітафії Кампіанів і поріднених із ними родин Остроґурських і Ґросваєрів. Цокольні частини епітафій виконані ще за життя М. Кампіана з чорного і сірого алебастру. Між імпостами, на дещо втоплених у стіну частинах цоколя, розміщено картуші, майстерно оздоблені різьбленими фігурами дельфінів. Середню частину стін поділено пілястрами на поля, у їхніх нижніх частинах уміщені прямокутні таблиці з чорного мармуру з позолоченими епітафійними латинськими написами. На східній стіні у верхніх, замкнутих сліпими арками полях вставлено погруддя Павла і Марцина Кампіанів, виконані з червоного мармуру. Над ними – медальйони з фігурами євангелістів Луки та Івана. У наріжниках над арками різьблені у високому рельєфі алебастрові фігури Отців Церкви. Із західного боку каплиці – епітафії Остроґурських і Ґросваєрів, які мають аналогічну структуру, тільки на епітафії Ґросваєрів немає погруддя.

Над епітафією Остроґурських – медальйон із фігурою євангеліста Марка, а Ґросваєрів – Матея. Верхня частина бічних стін каплиці відділена від епітафій фризом і карнизом, над яким розташовані плакетки з фігурами дванадцяти апостолів, різьблені з білого алебастру. Над ними східну стіну каплиці оздоблює розбудоване і багато оздоблене навершя у вигляді медальйона, оточеного фестонами з квітів, фруктів і птахів.

У медальйоні – образ "Пієта" XIX ст. авторства графині С. Карницької, обабіч якого на волютах розміщено фігури двох пеліканів, а вище – дві алегоричні постаті, які символізують Милосердя і Материнство. Навершя вінчає урна з чорного алебастру. Більшість дослідників уважає, що рельєфи з постатями євангелістів, Отців Церкви й інші декоративні елементи виконав Й. Пфістер.

Юрій Смірнов

Явлення Христа Марії Маґдалині (Ісус-садівник).
Рельєф на північній стіні каплиці Кампіанів.
Сучасне фото

КАПЛИЦЯ КАРМЕЛІТОК БОСИХ МАТЕРІ БОЖОЇ НЕУСТАННОЇ ПОМОЧІ – див. *КАПЛИЦЯ БЕЗСЕРЕБРЕНИКІВ КОСМИ І ДАМ'ЯНА*

КАПЛИЦЯ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ НАЙСВЯТІШОЇ ДІВИ МАРІЇ (КАПЛИЦЯ ЗАКЛАДУ СВ. ТЕРЕЗИ) – пам'ятка архітектури XIX ст., розташована на *вул. С. Бандери*, 30/32. Каплиця стоїть на території колишнього монастиря і закладу для сиріт (закладу св. Терези) сестер Згромадження Божого Провидіння. Проєкт каплиці виконав 1860 львівський будівничий і архітектор *Юзеф Франц*, який 1860–1862 керував будівництвом, що коштувало 66 тис. золотих ринських. 22.04.1863 каплицю посвятив архієпископ *Франц Ксаверій Вежхлейський*.

Каплицю збудовано на осі південь–північ, у плані це однонавова споруда, з прямокутною навою і тригранною назовні вівтарною апсидою. Головний вхід до каплиці, що вів через прилеглі будинки монастиря, розташований з північного

Каплиця Непорочного Зачаття Найсвятішої Діви Марії. 1870-ті рр. Архівне фото

Каплиця Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії на вул. Личаківській. Архівне фото

Каплиця Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії на вул. Личаківській. Сучасне фото

боку. Корпуси колишнього монастиря і закладу св. Терези утворюють по боках каплиці два невеликі подвір'я, відкриті у бік вул. С. Бандери. Каплиця, що її зведено з цегли на невисокому підмурівку, отинькована назовні й усередині. Давніше на критому дахівкою гребені даху, ближче до апсиди, була сигнатурка, на якій висіли *дзвони*. Склепіння у наві – на парусах, в апсиді – конхове. Над головним входом давніше існували дерев'яні хори, які спиралися на шість дерев'яних стовпів. Парапет хорів був оздоблений різьбленими дерев'яними панелями з медальйоном Матері Божої в центральній частині. Верхню частину парапету виконали у вигляді дерев'яних ґраток. Стіни нави до висоти хорів були оздоблені дерев'яними панелями. Вище панелей бічні стіни та склепіння прикрашав декоративний стінопис із рослинних і геометричних елементів. Дерев'яні панелі оздоблювали також апсиду за головним вівтарем.

У 1860-ті в каплиці встановлено три дерев'яні вівтарі, витримані у стилі необароко. Частину різьблених елементів вівтарів було позолочено. Головний вівтар в апсиді був одноярусним, збудованим на високому цоколі з навершям. Антаблемент спирався на чотири колони, по дві з кожного боку. Біля колон на консолях були встановлені фігури свв. Петра і Павла, наверша оздоблювали фігурки ангелів. У центральній частині вівтаря в позолоченій ніші, замкнутій півциркульно, містилась ікона Матері Божої Непорочного Зачаття, яку особисто намалювала графиня Софія з Фредрів Шептицька, мати майбутнього митрополита *Андрея Шептицького*. У заслоні був образ Найсвятішого Серця Ісуса. Перед головним вівтарем розташовувалась дерев'яна балюстрада, яка відділяла апсиду від нави. Бічні вівтарі розміщувались при східному і західному боках апсиди й мали однакову структуру. У центральному полі західного вівтаря було велике різьблене з дерева розп'яття.

Перші ікони (св. Терези, св. Катерини, св. Домініка й Ісуса Христа у вигляді садівника, який з'явився св. Марії Маґдалині) до новозбудованої каплиці подарувала графиня Юліанна Ванда з *Потоцьких* Кабога. 1892 в каплиці встановлено *орган*, виконаний на фірмі відомого львівського майстра *Яна Слівінського*. 1903 під керівництвом архітектора *Владислава Галицького* здійснено ремонт каплиці.

Під час *Першої світової війни* у закладі св. Терези розміщено шпиталь Червоного Хреста, а дзвони й олов'яні трубки органа з каплиці конфіскувала австрійська військова влада. 1918 під час українсько-польських боїв за Львів у каплицю влучило стрільно, вибух якого пошкодив частину муру апсиди й вибив вікна. Ремонт будівлі здійснено 1919. Упродовж 1927–1929 каплицю заново отиньковано. Після *Другої світової війни* монахині виїхали до Польщі. Частину ікон і предметів культу вони забрали зі собою. Радянська влада передала каплицю й будинки закладу св. Терези *Львівській Політехніці*. У повоєнний час каплицю пристосували під механічну лабораторію. Усе оздоблення, вівтарі, хори та орган знищили. Внутрішній простір каплиці було поділено залізобетонними перекриттями на три поверхи. У нижньому розташовано машинний зал, у верхніх, поділених додатковими перегородками, – лабораторні приміщення. У 1960-х знесено сигнатурку. У стінах апсиди вибито додаткові вікна та вхід із західного боку.

Юрій Смірнов

КАПЛИЦЯ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ – сакральна споруда, розташована з лівого боку у верхній частині *вул. Личаківської* (навпроти будинку на вул. Личаківській, 119). Спочатку на місці каплиці стояла кам'яна фігура Божої Матері. Перша згадка про каплицю над скульптурою належить до 1850. Тоді круп'яр Парада поставив при фігурі чотири стовпи і накрив її дахом, а згодом містянка Городецька побудувала тут каплицю. Пізніше каплицю перебудували на кошти мешканця Личакова В. Покори. За усними переказами,

каплиця постала на місці, де канівський староста Миколай *Потоцький* убив безіменного шляхтича, який не поступився йому дорогою. Інший переказ оповідає, що австрійський урядовець, який проїжджав тут увечері, зачепив за фігуру каретою і зламав вісь; наступного дня він звелів завалити фігуру, але невдовзі після цього осліп. Побожні львів'яни піднесли фігуру з болота й поставили її на місце. Відомо, що за час її існування каплицю (через регуляцію вулиці) декілька разів переносили на незначні віддалі. Бл. 1860–1870 фотограф *Юзеф Едер* увічнив її вигляд.

Будівлю, яка пережила неушкодженою дві світові війни, зруйнував радянський тоталітарний режим проти ночі 28.08.1959 перед святом Успіння Пресвятої Богородиці, яке збирало до каплиці чимало людей.

Творчий колектив інституту "Укрзахідпроектреставрація" (архітектори – Б. Баран, С. Цимбалюк, інженери-конструктори – Я. Римар, І. Солтис) на замовлення історико-культурної організації *"Меморіал"* 1995 відновив каплицю. Фігуру Божої Матері виконав скульптор В. Лоза. Каплиця відтворена на основі архівної фотографії поч. XX ст. Відновлення будівлі на старому місці було неможливим через побудову нових житлових будинків уздовж вул. Личаківської. Новозбудовану каплицю ще раз перенесли, змістивши бл. 40 м на південний схід (уздовж вул. Личаківської) згідно з сучасними нормативними розривами між червоною лінією забудови вулиці та благоустроєм нових житлових будинків.

Будівництво відновленої каплиці фінансувала Львівська залізниця. Урочисте відкриття відбулося 24.09.1998. Тоді будівлю передали під опіку *салезіан церкви Покрови Пресвятої Богородиці.*

Христина Харчук

КАПЛИЦЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ СКНИЛІВСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ (КАПЛИЦЯ ВСІХ СВЯТИХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ) – сакральна споруда, розташована на вул. Авіаційній поряд із входом на Скнилівське летовище. Каплицю збудовано 2003 на вшанування жертв *авіакатастрофи* 27.07.2002 на Скнилівському летовищі, унаслідок якої загинуло 77 осіб. Автор проєкту – Ігор Подоляк, внутрішні оздоблювальні роботи виконали Маркіян та Юрій Миськи. У будівництві брали участь військовослужбовці Збройних Сил України. К. посвятили священики *Української Греко-Католицької Церкви*, *Української Православної Церкви Київського патріархату*, *Української Православної Церкви Московського патріархату*, *Української Автокефальної Православної Церкви* 27.07.2003 у першу річницю катастрофи. Каплиця – екуменічна, у ній відбуваються богослужіння всіх християнських конфесій. Біля каплиці встановлено 77 каменів, які символізують кількість жертв катастрофи, ще один пам'ятний знак встановлено на місці падіння літака. У липні 2007 в каплиці встановлено ікону св. Миколая Чудотворця, на якій під покровом святого зображено всіх загиблих 2002 на Скнилівському летовищі (автор ікони – Микола Солтис). Щорічно в день катастрофи в каплиці відбувається екуменічне богослужіння.

Ярослав Янчак

Каплиця
Всіх Святих Українського Народу
на вул. Авіаційній.
Сучасне фото

КАПЛИЦЯ ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ – сакральна споруда, пам'ятка архітектури XVI–XVII ст., розташована впритул і перпендикулярно до північного боку *церкви Успіння Пресвятої Богородиці*, ближче до її вівтарної частини; східною стіною прилягає до *вежі Корнякта*. Каплиця – один із компонентів архітектурного ансамблю Успенського *братства*. Будівля К. зведена 1578–1590, на думку деяких дослідників, як усипальниця роду *Корняктів*. 1584 Костянтин Корнякт уклав угоду на будівельні роботи при каплиці з львівським майстром *А. Підлісним* (авторство її приписували також будівничому *П. Красовському*, якому, імовірно, належав первинний проєкт). Від 1591, під час спорудження теперішньої будівлі Успенської церкви, каплиця фактично виконувала її функції (тож її називали також "руською

А. Ґебауер.
Каплиця Трьох Святителів

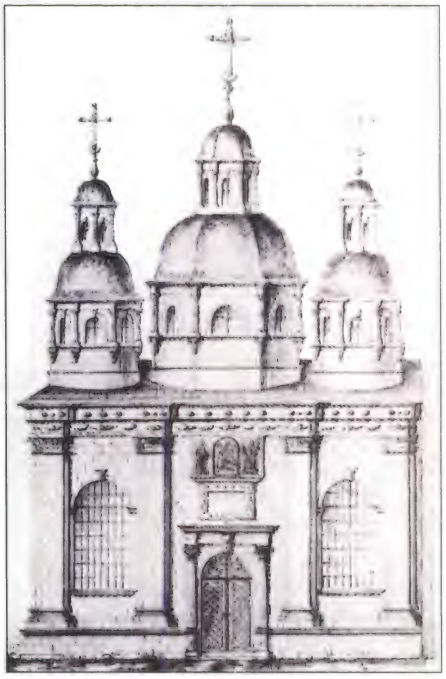

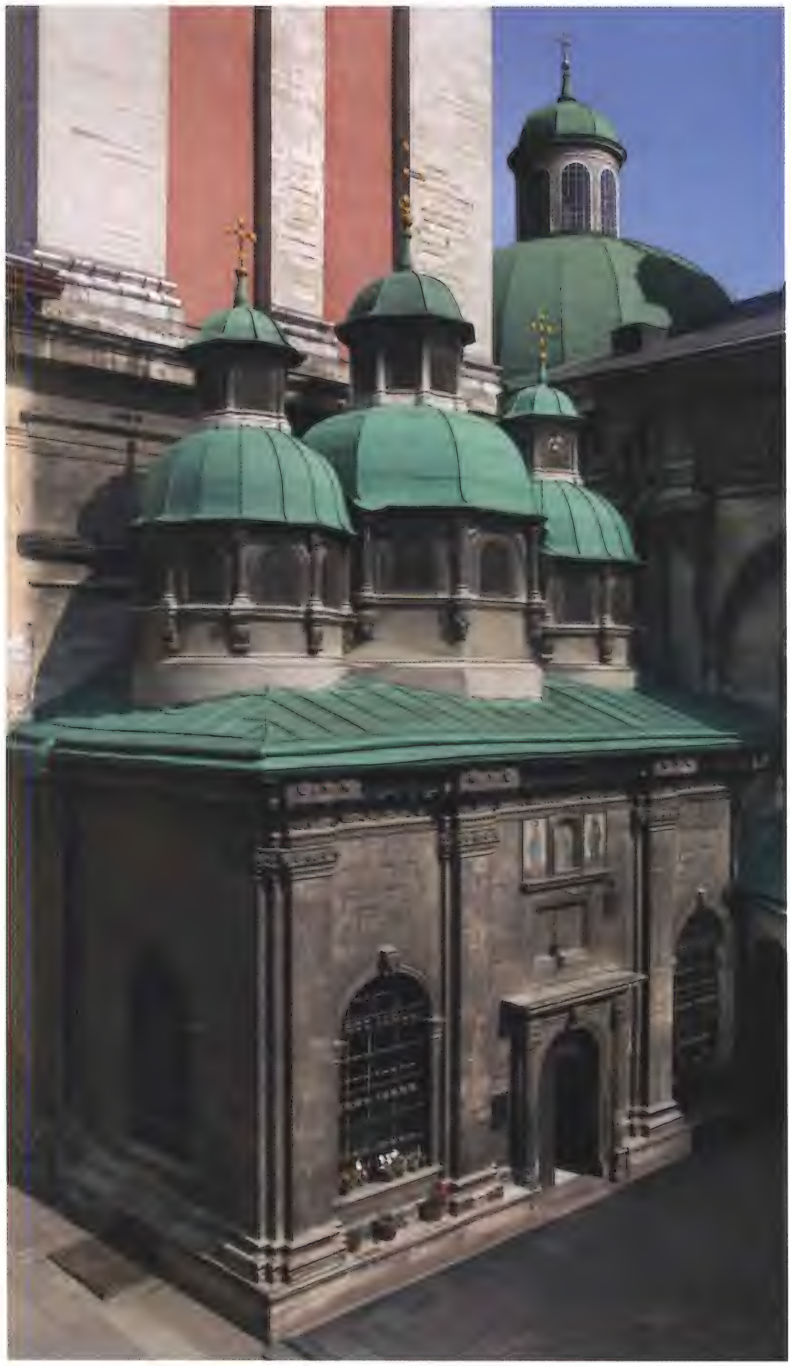

Каплиця Трьох Святителів. Фото О. Заячківського

церквою"). Після *пожежі* каплицю відбудовано 1671 коштом члена Успенського братства Олексія *Балабана* (звідси її друга назва – Балабанівська), що підтверджує грецький напис у ніші над порталом головного входу. 1697 маляр *О. Ляницький* виконав для К. *іконостас* (розібраний 1846 через порохнявість). 1847 каплицю з'єднали з Успенською церквою, пробивши між ними двері. Інший прохід із каплиці – до вежі Корнякта.

Каплиця є одним із шедеврів ренесансної сакральної архітектури України. Прямокутна в плані будівля, на поздовжній (південь–північ) осі увінчана трьома поставленими впритул банями (середня – більша) із ліхтариками. Головна (західна) фасадна стіна розділена подвійними пілястрами тосканського ордеру на три прясла, у середньому з яких – оточена порталом арковидна пройма із вхідними дверима з кованого металу, а в бокових – по великому, також арковидному, вікну. Будівля К. органічно поєднує планувально-просторові ознаки, властиві українському церковному будівництву тридільного і триверхого храму – з яскраво вираженими архітектурними формами європейського *ренесансу*. Відсутність опорних стовпів у невеликому інтер'єрі каплиці будівничий компенсував винахідливим застосуванням системи підпружних арок і парусів, що тримають на собі тягар трьох завершень-бань.

Барабан середньої з них – восьмигранний, бічних – круглий (відповідно, повторюють цю форму і ліхтарики, що увінчують їх). У верхній частині кожної з граней барабана середньої бані (із зовнішнього та внутрішнього боків) – по оздобленій елементами ордерної системи арковидній ніші. Відповідна частина круглих барабанів бічних бань розчленована дев'ятичастинною аркадою. Внаслідок конструктивних особливостей споруди та сусідства зі стінами дотичних будівель деякі з арок із зовнішнього боку не виявлені; інші прорізані вікнами (під середньою та правою банями – по три, під лівим – чотири). Кожна з площин восьмигранного ліхтарика над середньою банею – з подібними віконцями, в круглих ліхтариках над бічними – по п'ять віконець. Узгоджена із загальною архітектонічною структурою завершень, внутрішня поверхня середньої бані сформована вісьмома сегментами (як і в його

ліхтарику), у бічних – дев'ятьма (банька їх ліхтариків – напівсферична).

Архітектурно-пластичний образ екстер'єру каплиці відзначається вивіреною гармонією форм і точністю пропорцій, врівноваженою суголосністю чітких ліній і деталей дещо модифікованого тосканського ордеру, продуманою узгодженістю гладких площин стіни й арковидних віконних і дверної пройм у ній, стриманим використанням різьблених у камені декоративних оздоб. Ренесансний характер купольних завершень споруди підкреслює і своєрідна аркада на їхніх барабанах, із ретельно опрацьованими елементами ордерної системи, що збагачені мотивами антропоморфного й орнаментального (зокрема винної лози) різьблення в камені. На головному об'ємі будівлі різьбою оздоблені капітелі пілястрів та компоненти антаблемента: на фризі – низка крилатих голівок херувимів, поміж якими – флористично-орнаментальні вставки, на карнизі – рослинно-квіткові мотиви.

Важлива роль у формуванні ренесансного характеру інтер'єру К. належить багатій стюковій різьбі рослинного характеру на площинах перекриття, рельєфні об'єми якої тепер акцентовані золотистим тлом, що малярською технікою імітує квадратики мозаїчної смальти (після оновлювальних робіт *Ф. Виґживальського*, 1914). На парусах центральної бані – чотири картуші, декоративні різьблені елементи яких оточують площину у вигляді чотирилистника, з малярськими півфігурними зображеннями євангелістів. Поміж картушами – властивий цьому історико-мистецькому стилеві рельєфно-різьблений натюрморт з овочів і фруктів, ніби підвішений на смузі тканини. Подібний мотив – на парусах бічних бань. На кожній із граней нижньої частини центральної бані – різьблена симетрична композиція вазона, що асоціюється із символічним "деревом життя", на гранях бані – рясні виногрона. Винна лоза (як символ Спасителя, а також Євхаристійної жертви) оздоблює зовнішній портал і колонки ліхтариків бічних бань. У вікнах підкупольних барабанів та ліхтариків – багатоколірні вітражі з рослинно-орнаментальними мотивами.

Тепер центром літургійно-мистецького облаштування інтер'єру каплиці при північній стіні є храмова ікона Трьох Святителів (XVIII ст.), зі стильовими ознаками *бароко*, та дерев'яний різьблений престіл авторства *А. Коверка* (1920-ті). На його чільному боці – композиція "Не ридай мене, Мати" (півфігура Страсного Христа в гробі, з двома ангелами обабіч), в оточенні символів чотирьох євангелістів; на лівій грані – цілофігурне зображення Трьох Святителів; на правій – "Благовіщення". Обабіч центрального храмового образу – ікони "Каменування св. Стефана" (XVIII ст.) та важлива пам'ятка львівського малярства – "Акафіст Пресвятої Богородиці, з портретами донаторів" (XVII ст.). З-поміж інших релігійно-мистецьких творів, що містяться в каплиці, історико-мистецькою значущістю вирізняються ікони св. Миколая (XVII ст.), "Успіння та Вознесіння Богородиці", "Св. апостол Андрій Первозванний" (обидві XVIII ст.), триптих-складень XVI–XVII ст. західноєвропейського походження "Зняття з хреста, з донаторами" (на бічних крилах – "Христос при стовпі ганьби", "Одягання багряниці на Христа").

Від безпосередньої дії зовнішнього середовища внутрішній простір К. захищений своєрідним тамбуром, дерев'яна стінка якого має вигляд майстерно різьбленого

Інтер'єр каплиці Трьох Святителів. Сучасне фото

Інтер'єр каплиці Трьох Святителів (центральна баня). Сучасне фото

порталу (1920-ті). У 1920–1930-ті було створено і різьблене запрестольне крісло ("горнє місце") та оздоблений різьбою дерев'яний клячник (роботи А. Коверка).

У каплиці щороку, упродовж Страсного тижня, виставляють монументальну малярську композицію "Гріб Господній" – ансамбль із семи великоформатних ікон роботи *В. Дядинюка*, виконаних 1932 на замовлення тодішнього адміністратора церкви Успіння Пресвятої Богородиці о. *Д. Лопатинського*.

Олег Сидор

КАПУСТА МИКОЛА (18.12.1883–02.11.1960) – український кооператор, громадський діяч. Народився в с. Залужжя (тепер Збаразького р-ну Тернопільської обл.). Початкову освіту здобув у рідному селі, середню – у Тернополі. 1908 закінчив Торговельну академію у Відні. 1910–1914 працював у "Руській касі" в Рогатині (тепер Івано-Франківська обл.). Член повітової управи Господарсько-торговельної спілки. 1911–1912 викладав фізичне виховання в українській гімназії в Рогатині. Разом із о. Т. Кудриком заснував у Рогатині українське фізкультурно-спортивне товариство "Сокіл". На початку *Першої світової війни* був мобілізований до австрійського війська. Від 1918 – сотник *Української Галицької Армії*. Потрапив у полон, був ув'язнений у більшовицькому таборі в Кожухові (під Москвою). На поч. 1921 переїхав до Львова. Спочатку працював ревізором *Ревізійного союзу українських кооперативів*, від 1929 очолював його ревізійний відділ, входив до складу дирекції. У 1920–1930-ті активно співпрацював з українськими товариствами *"Просвіта"*, *"Рідна школа"*, *"Молода громада"*, "Допомога українським інвалідам", *Науковим Товариством ім. Шевченка* (НТШ), кооперативним видавництвом *"Червона Калина"* та ін. Після встановлення радянської влади у Львові був заарештований. Від 1940 до червня 1941 перебував у більшовицькій тюрмі. 1944 емігрував на Захід. У відділі НТШ у Сарселі під Парижем К. долучився до роботи над "Енциклопедією Українознавства". Був фінансовим дорадником групи науковців, а згодом директором канцелярії. Помер і похований у Сарселі (Франція).

Роман Матейко

Микола Капустянський

КАПУСТЯНСЬКИЙ МИКОЛА (псевдо: Низоля; 12.04.1881–19.02.1969) – український громадсько-політичний та військовий діяч. Народився в с. Чумаки (тепер Томаківського р-ну Дніпропетровської обл.) у родині православного священика. Освіту здобував у Катеринославській духовній семінарії та Одеському піхотному училищі (1901–1904), після закінчення якого перебував на військовій службі у Вільні (тепер м. Вільнюс, Литва). З початком російсько-японської війни зголосився добровольцем на фронт, брав участь у бойових діях. Повернувшись до Вільна в квітні 1906, продовжував службу в 105-му Оренбурзькому російському полку. Навчався в Імператорській миколаївській військовій академії Генерального штабу (1909–1912). Впродовж *Першої світової війни* у складі різних військових з'єднань Північно-Західного фронту брав участь у боях під Варшавою, Лодзю, Вільном, Двінськом. За успішні бойові дії нагороджений почесною зброєю, багатьма орденами, підвищений до звання підполковника (1916).

З початком Лютневої революції 1917 взяв участь в українізації військових частин російської армії. Повернувшись в Україну, призначений начальником 1-ї дивізії 1-го Українського корпусу під командуванням генерала П. Скоропадського. Один із розробників і реалізаторів операцій із роззброєння збільшовичених військових частин на Київщині, Волині, Вінниччині (грудень 1917 – січень 1918). Від 30.01.1918 – начальник штабу Південно-Західного фронту. Зі встановленням Гетьманату П. Скоропадського продовжував воєнну службу на посаді начальника штабу 2-ї дивізії 1-го Волинського корпусу з центром у Рівному (квітень–жовтень 1918). Розпорядженням гетьмана підвищений до чину полковника (1918). Після

антигетьманського перевороту в грудні 1918 призначений начальником оперативного відділу Генерального штабу армії Української Народної Республіки (УНР), заступником начальника оперативної управи штабу армії (березень 1919), начальником цієї управи (серпень 1919), виконувачем обов'язків начальника штабу (вересень 1919).

Улітку 1919 відігравав важливу роль у налагодженні спільної діяльності армії УНР із *Українською Галицькою Армією*. Як людина, вихована на російській культурі, дуже важко пережив конфлікт із військовими частинами Збройних сил Півдня Росії під командуванням А. Денікіна. Перший генерал-квартирмейстер армії УНР (жовтень 1919). Інтернований польськими військами (23.11.1919), перебував у таборі в Ланьцуті (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). З початком українсько-польського наступу на Київ призначений Третім генерал-квартирмейстром армії УНР (квітень 1920), який відповідав за військову освіту та діяльність військових шкіл. Представляв українську сторону в польському штабі Головного командування в Житомирі. Після переходу української армії на територію Галичини в листопаді 1920 інтернований у таборі в Каліші (тепер Великопольського воєвод., Польща). Член-засновник Українського військово-історичного товариства, засновник військового журналу "Табор", викладач Скорочених курсів для підготовки старшин (1921). 1923 разом із дружиною емігрував до Парижа, де обраний головою Української громади у Франції (1924), брав участь у створені Союзу українських емігрантських організацій у Франції (1925).

Після загибелі Головного отамана *С. Петлюри* налагодив зв'язки з *Українською Військовою Організацією*, керівника якої, *Є. Коновальця*, знав із часів визвольних змагань. Взяв участь у Конгресі українських націоналістів у Відні (лютий 1929), де виконував обов'язки заступника голови президії. Обраний 03.02.1929 військовим референтом Проводу Українських Націоналістів (ПУН). Видавець військових підручників і теоретичних досліджень, зокрема "Загальний курс військового вишколу", "Модерна війна" тощо. Засновник Українського народного союзу, його перший голова (1932–1938).

Автор праць: "Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 р." (1921), "Українська збройна сила й українська національна революція" (1936). Один з ініціаторів видання паризької газети "Українське слово" (1933). Здійснив поїздку українськими осередками США та Канади (1935–1936), де пропагував ідеї та діяльність *Організації Українських Націоналістів* (ОУН). Редактор наукових військових журналів "Війна і техніка", "За збройну Україну" (від 1938). Учасник 2-го Великого збору українських націоналістів у Римі (27.08.1939), на якому був переобраний військовим референтом. Під час розколу ОУН підтримав сторону *А. Мельника*. Внаслідок польських доносів був змушений покинути Париж та оселитися у Відні (1939–1940), у квітні 1940 переїхав до Кракова, де ініціював З'їзд українських комбатантів (березень 1941). Обраний заступником голови Української генеральної ради комбатантів (червень 1941). Перед поїздкою до Києва, де у вересні 1941 був заочно обраний третім заступником голови Української Національної Ради, напівлегально проживав у Львові (серпень 1941). У Києві брав участь в організації Українського військового товариства ім. П. Полуботка, "Українського видавництва", очолив Інститут студій української визвольної боротьби (10–12.1941). Уникнув арешту, виїхавши з Києва до Львова в грудні 1941, де розробляв теорію військового будівництва. Із наближенням радянських військ у червні 1944 покинув Львів й оселився в Мюнхені. На 3-му Великому зборі ОУН (Мельника) обраний пожиттєвим членом ПУН (1947). Рішенням сесії Української Національної Ради в Аусбурзі обраний військовим міністром уряду УНР в екзилі (1948–1954). Урядом УНР в екзилі підвищений до звання генерал-полковника (1961). Помер у Мюнхені, був

ЗАГАЛЬНИЙ КУРС ВІЙСЬКОВОГО ВИШКОЛУ

за керуванням Генерал-хорунжого М. КАПУСТЯНСЬКОГО

ВІЙСЬКОВЕ ЗНАННЯ

М. Капустянський.
Військове знання. Загальний курс військового вишколу.
1931 р. Титульна сторінка

Пам'ятник Т. Вишньовському та Ю. Капусцінському на Горі страчень. Сучасне фото

похований на цвинтарі Вальдфридгоф. 01.11.2009 прах генерала перепоховано на *Личаківському цвинтарі* у Львові.

Володимир Муравський

КАПУСЦІНСЬКИЙ ЮЗЕФ (Kapuściński Józef; 1818–31.07.1847) – польський повстанець. Як представник Польського демократичного товариства, що діяло в Парижі, на поч. 1846 вирушив до імперії Габсбурґів. Намагався організувати протиавстрійське повстання в Західній Богемії. Зібрав невелику групу повстанців, на чолі якої проти ночі 02.02.1846 напав на будинок австрійського мера м. Пльзно (тепер Чехія), якого особисто вбив. Заарештований *австрійцями*, засуджений до смерті й повішений разом із *Теофілем Вишньовським* на *Горі страчень* у Львові. Після екзекуції тіла страчених вкинули до ями із негашеним вапном поблизу місця страти. У *Львівському історичному музеї* зберігається виконаний, імовірно, в XIX ст. срібний перстень – пам'ятка про страту, на внутрішньому боці якого вирізано останні слова К.: "Нехай наша смерть не залякає вас".

Андрій Козицький

Костел св. Франциска Ассизького на Замарстинові. 1925–1930 рр. Архітектор Я. К. Сас Зубжицький. Сучасне фото

КАПУЦИНИ (Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum) – римо-католицький орден мендикантського (жебрущого) типу, початки якого сягають XVI ст. 1525 італійський францисканець-обсервант Матео де Бассі (1495–1552) спробував реформувати монаше життя в рамках ордену *францисканців*. Його прагненням було повернутися до первісних ідеалів уставів св. Франциска Ассизького. Папа Климент VII (1523–1534) буллою *Religionis zelus* затвердив 1528 капуцинську гілку францисканців. Остаточно орден К. визнали 1560 буллою папи Пія IV (1559–1565) *Pastoralis officii cura.* 1619 К. одержали право обирати власного генерала, тобто одержали повну незалежність у родині францисканських орденів.

За старанням короля *Яна III Собеського* К. 1680 одержали від папи Інокентія XI (1676–1689) дозвіл на заснування обителей на теренах Речі Посполитої, а наступного року прибули до Польщі. Перші капуцинські обителі постали у Варшаві (1683) та Кракові (1695). До сер. 1730-х орден на землях Польсько-Литовської держави розвивався досить повільно, і лише після входження 1738 капуцинських монастирів Речі Посполитої до складу Чесько-Моравської провінції чисельність обителей істотно зросла. Результатом цього стало заснування 1754 окремої Польської провінції свв. Войцеха і Станіслава, яку творили дві кустодії з центрами у Варшаві та Львові.

Монастир К. на *Галицькому передмісті* у Львові фундувала 1708 Ельжбета з Любомирських Сенявська, дружина великого коронного гетьмана *Адама Сенявського*. Після закінчення будівництва 1731 мурований костел Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії освятив львівський римо-католицький архієпископ Ян Скарбек (1713–1733).

У монастирі 1782 було 18 монахів. Однак уже за два роки австрійська влада вирішила ліквідувати цю обитель. Тоді у львівському монастирі перебували монахи із закритих дещо раніше капуцинських обителей у Маріамполі та Олеську. У червні 1785 губернатор Галичини наказав К. до 15.07.1785 залишити монастир. 15 монахів мали оселитися в куткірській обителі, 5 отців і 6 братів – перебратися до монастирів на теренах Тарновської єпархії, о. Франциск Дубравський та Гомобонус Обер'якоб – у Львівську семінарію аж до закінчення навчання. Обитель К. у свою власність мали перейняти францисканці. Однак 05.07.1785 провінційний настоятель ордену о. Александр Драбек разом зі своїми співбратами в присутності заступника губернатора графа Угарте склав протест стосовно ліквідації монастиря. Ці енергійні кроки настоятеля дали змогу К. залишитися у своїй обителі ще на декілька місяців. У квітні 1786 львівський архієпископ *Фердинанд Онуфрій Кіцький*, виконуючи розпорядження губернатора, наказав монахам залишити обитель. 05.05.1786 більшість К. покинула монас-

тир і перебралася до обителей у Розвадові та Сендзишові. Частина монахів, однак, залишилася у Львові. У 1790-ті у Львові мешкало кілька К.: о. Єжи Притциґ (військовий капелан), Філіп Крауп і Тимотей Моджейовський, вікарії у міських парохіяльних *костелах св. Марії Маґдалини* та *св. Мартина*. Монастир Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії перейшов до францисканців.

У міжвоєнний період К. знову повернулися до Львова, де провадили душпастирську діяльність серед римо-католиків на *Замарстинові*. На місці дерев'яної святині 1930 було збудовано мурований *костел св. Франциска Ассизького* (тепер *церква священномученика Йосафата*). Після закриття цього душпастирського осередку після *Другої світової війни* львівські К. переїхали до Польщі.

Олег Дух

КАРАБІНЕВИЧ ПАНАС (18(30).01.1897–15.05.1964) – український актор, адміністратор, імпресаріо галицьких театрів у 1920-ті – на поч. 1940-х. Народився в с. Серебринці (тепер Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.).

1913–1915 навчався у духовній семінарії у м. Кам'янець (тепер м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.). 1915–1916 воював як доброволець у російській армії, був важко поранений.

Театральну діяльність розпочав 1917 на адміністративній посаді у Могилів-Подільській філії Українського державного театру УНР під керівництвом *М. Садовського*. Восени 1920 емігрував до Галичини. Працював в українських мандрівних театрах: О. Міткевич, М. Айдарова та ін. 1924–1939 володів власною концесією (дозволом на організацію театру), керував мандрівними театрами, з якими об'їхав Волинь, Полісся, Лемківщину, Закарпаття, Галичину, а також Польщу.

Очолив 1927 новостворений (з частини акторів театру О. Міткевич) Новий український театр, який намагався зробити стаціонарним у Луцьку на Волині. 1929–1932, 1937 провадив Український театр П. Карабіневича; 1932–1936 – Наддніпрянський театр П. Карабіневича, 1938–1939 – галицький театр, кооперативного типу, Український народний театр ім. М. Садовського. Щороку гастролював із театром у Львові та його *передмістях*, роблячи спроби стаціонуватися. Український Львів стимулював зміни репертуарної лінії: від розважальної (побутово-опереткової) до національно-виховної (історично-побутової). Вдало уникаючи гострих політичних кутів, К. знаходив порозуміння і з *поляками*, і з *євреями* (наприклад, частину прибутку з вистави пожертвував на підтримку благодійного єврейського фонду).

Під керівництвом К. у колективах виростали творчі особистості, які згодом створювали власні, вищого мистецького рівня, колективи: подружжя Л. і К. Кемпе, А. Істоміна, Ю. Кононів, Б. Паздрій, О. Степовий, *В. Шашарівський*, *В. Левицька* – актори театрів ім. І. Тобілевича та *"Заграви"*; Я. Чуперчук, організатор та керівник гуцульських танцювальних колективів та ін. У театрах К. працювали режисерами М. Комаровський, О. Левицький, С. Крижанівський, *Л. Кемпе, П. Сорока*; декорації робили (на замовлення) Б. Бобинський, Л. Боровик та ін.

Від жовтня 1939 – адміністративний директор стаціонарного державного Тернопільського обласного українсько-

Панас Карабіневич у ролі гетьмана Полуботка 1938 р. Архівне фото

Панас Карабіневич (сидить четвертий зліва в другому ряду) з акторами свого театру. Фото 1932 р.

го драматичного театру ім. І. Франка. У листопаді–грудні 1939 за службовим переведенням – у колгоспному театрі в Бережанах (тепер Тернопільської обл.). 1941 заарештований *НКВС* й висланий на Урал. До Тернополя повернувся 1944, працював методистом обласного Будинку народної творчості; керував Заліщицьким будинком культури, 1951–1961 – Чортківським районним будинком культури, режисеруючи вистави місцевих драматичних гуртків (від 1959 – народні самодіяльні театри).

Серед яскравих ролей – Виборний Макогоненко ("Наталка Полтавка" І. Котляревського), гетьман Полуботок ("Гетьман Павло Полуботок" *О. Барвінського*, інсценізація *Г. Лужницького*) та ін.

Режисерською роботою займався рідко (мистецьким керівником і режисером його театрів головно була дружина – Аполлінарія Карабіневич (Лопухович, псевдонім: Люся Барвінок; 10.10.1896, Чернігів – 1971, Рочестер, штат Нью-Йорк, США).

Помер і похований у Чорткові (Тернопільської обл.). 1989 реабілітований. Ім'ям К. названа одна з вулиць Чорткова та народний аматорський театр Чортківського районного будинку культури.

Роман Лаврентій

КАРАВАН ВАСИЛЬ (1890-ті – 1920-ті) – український військовий та державний діяч. Народився в м. Сокаль (тепер Львівської обл.). Після початку *Першої світової війни* мобілізований до австрійської армії, де дослужився до старшинського звання. Потрапив у російський полон. Після початку революції в Росії (1917) дістався Києва. Брав участь у зібраннях та військових формаціях Української Центральної Ради. 1918 повернувся в Галичину. Член Військового комітету (жовтень 1918). Співорганізатор й учасник *Листопадового Чину* у Львові. Кооптований від війська до львівської делегації *Української Національної Ради* (13.11.1918). Сотник *Української Галицької Армії*. Брав участь у боях поблизу с. Ясниська (тепер Яворівського р-ну Львівської обл.). Виступав на мітингах у м. Сокалі. Подальша доля не відома, імовірно, загинув на Наддніпрянщині.

Олег Павлишин

Будинок Галицького Крайового Сейму після українсько-польських боїв у Львові. Листопад 1918 р. Архівне фото

КАРАВАНОВ ГЕОРГІЙ (02.11.1899–02.01.1982) – хірург. Заслужений діяч науки УРСР. Народився в Харкові. Закінчив Харківський медичний інститут, від 1935 працював у ньому асистентом, доцентом, від 1944 – завідувачем кафедри хірургії. 1939 захистив докторську дисертацію "Матеріали до вільної пересадки кісткового мозку" (*Материалы к свободной пересадке костного мозга*); опублікована в Москві 1940. Звання професора здобув 1946.

Читав курс "Факультативна хірургія". Підготував 35 кандидатів наук.

Від 1959 – у Львівському медичному інституті (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*). Основна галузь наукової діяльності – серцево-судинна система, хірургія ендокринних органів, хірургія печінки та жовчних шляхів, використання сегментів тонкої кишки в хірургії органів шлунково-кишкового тракту та ін. Розробив методику операції артеріовенозних нориць, оригінальну операцію при посттромбофлебітному синдромі тощо.

Голова Львівського обласного наукового товариства хірургів. Мав понад 200 друко-

ваних праць, серед них: "Діагностика і хірургічне лікування посттромбофлебітного синдрому" (*Диагностика и хирургическое лечение посттромбофлебитического синдрома*, 1965); "Цирози печінки і їхнє хірургічне лікування" (*Циррозы печени и их хирургическое лечение*, 1966) та ін.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Роман Фіґоль

КАРАНДЄЄВ КОСТЯНТИН (18.07.1907–21.09.1969) – учений у галузі електровимірювальної техніки. Член-кореспондент АН УРСР (1957), член-кореспондент АН СРСР (1958). Заслужений діяч у галузі науки і техніки УРСР (1954). Народився в с. Напольне (тепер Рязанської обл., Росія) в сім'ї дворянина. 1930 закінчив електромеханічний факультет Ленінградського політехнічного інституту. Працював у Ленінградському електрофізичному і Сталінградському механічному інститутах. Від 1941 – заступник директора з наукової роботи Всесоюзного науково-дослідного інституту метрології, а від 1942 переведений до Москви як заступник директора Державного інституту мір і вимірювальних приладів.

Скерований до Львівського політехнічного інституту (тепер *Національний університет "Львівська політехніка"*). Декан електротехнічного факультету (1944–1948). Водночас завідував кафедрою електровимірювальних приладів (1944–1952). З його ініціативи 1952 в цьому навчальному закладі організовано радіотехнічний факультет, якого К. став першим деканом, а також завідувачем кафедри радіоприймальних пристроїв (1952–1954). 1939 здобув звання професора, а 1956 перший у Львівській Політехніці захистив докторську дисертацію. За сумісництвом від 1952 працював в Інституті машинознавства і автоматики АН УРСР у Львові.

Від 1957 К. працював директором інституту автоматики і електрометрії Сибірського відділення АН СРСР у Новосибірську. 1967 повернувся до Львова на посаду професора-консультанта кафедри електронного машинобудування Львівської Політехніки.

К. керував дисертаційними дослідженнями 57 своїх учнів (12 – вихідці з Галичини та Волині), із яких 17 захистили докторські дисертації. Понад 10 років промисловість Львова випускала мости і компенсатори високого класу точності на основі технології штучного старіння приладів опору, розробленої школою К. Як науковий керівник науково-дослідного конструкторського інституту Львівської Політехніки забезпечив випуск серії гідрографічної апаратури для науково-дослідних організацій Криму.

Опублікував понад 100 наукових праць, зокрема чотирнадцять книжок. Із 7 власних монографій 4 були видані у Львові. Серед найвагоміших праць К. – "Методи електричних вимірювань (диференційні, мостові і компенсаційні)" (*Методы электрических измерений (дифференциальные, мостовые и компенсационные)*, 1952), "Мостові методи вимірювань: Теорія й обчислення електровимірювальних мостових схем" (*Мостовые методы измерений: Теория и расчет электроизмерительных мостовых схем*, 1953), "Гальванометри постійного струму. Теорія і практика" (*Гальванометры постоянного тока. Теория и практика*, 1957), "Спеціальні методи електричних вимірювань" (*Специальные методы электрических измерений*, 1966). Багато праць К. присвячені принципам роботи і теорії детекторних приладів. Усе життя залишався безпартійним. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Йосип Захарія

Костянтин Карандєєв

КАРАНОВИЧ-ГОРДИНСЬКА ДАРІЯ (18.10.1908–09.12.1999) – піаністка, педагог, громадська діячка. Донька *Ярослава Гординського*. Сестра *Святослава Гординського*. Народилася в м. Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.). Здобула музичну освіту у *Вищому музичному інституті ім. Лисенка* у Львові (1917–

Дарія Каранович-Гординська

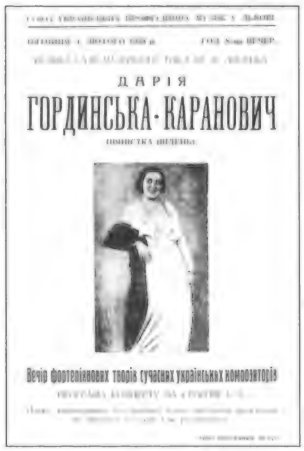

Афіша концерту
Д. Каранович-Гординської
у Львові.
1938 р.

1929, клас *Василя Барвінського*) й удосконалювала майстерність у Віденській музичній академії (учитель П. Вайнґартен). Уже в роки навчання виступала з концертами у Львові, Відні, здобула визнання як солістка та учасниця різноманітних ансамблів. Дипломант II Міжнародного конкурсу піаністів у Відні 1933. У 1930-ті – 1940-ві активно концертувала в Австрії, Німеччині, Польщі, Чехословаччині. Від 1952 – у США, де дебютувала як концертна піаністка в нью-йоркському залі Тавн-Гол. Того ж року почала викладати в Українському музичному інституті Америки, від 1983 до смерті – президент цього інституту.

Яскрава артистка сецесійного стилю, що опанувала великий репертуар романтичної та класичної музики. Мала визначні заслуги як пропагандист творчості українських композиторів: В. Барвінського, В. Грудина, *М. Колесси*, В. Косенка, *С. Людкевича*, Б. Лятошинського, Т. Микиші, *Н. Нижанківського*, Л. Ревуцького, *І. Соневицького*, М. Фоменка. Регулярно вводила їхні твори до концертів і радіовиступів у Відні. 1938 виконала у Львові велику концертну програму, яка складалася з української фортепіанної музики, що було тоді рідкістю. 1963 здійснила гастрольну поїздку вісьмома великими містами США з монографічною програмою фортепіанних творів В. Барвінського. Відредагувала й видала твори Н. Нижанківського. Записала грамплатівку української фортепіанної музики (Ванкувер, Канада, 1985).

Після 50-річної перерви побувала у Львові (1990) – виступила з концертом у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), провела майстер-класи з місцевими студентами, передаючи їм втрачений досвід інтерпретації творів В. Барвінського. До смерті підтримувала творчі контакти з львівськими музикантами. Померла в м. Ньюарк (штат Нью-Джерсі, США).

Наталія Кашкадамова

КАРАСІНСЬКИЙ ЛЕОПОЛЬД МАРЦИН (Karasiński Leopold Marcin; бл. 1880–1952) – архітектор. Народився у м. Лежайськ (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 1902 закінчив львівську Художньо-промислову школу (учителі з фаху – *А. В. Вайсс*, *Т. Мостовський*) й одержав патент будівельного майстра. 1907 закінчив *Львівську Політехніку*. У жовтні 1909 заснував у Львові власну архітектурну фірму. До 1914 споруджував головно житлові будинки: віллу художника *К. Сихульського* на вул. Св. Софії, 63 (1905, тепер вул. Ярославенка, 29), чиншові кам'яниці на вул. Ф. Карпінського, 3–5 (тепер вул. О. Карпінського, 1909, у стилі *сецесії*) та на вул. Л. Сапіги, 69 (тепер *вул. С. Бандери*, співавтор *Л. Райс*, 1912–1913) – останній у стилі модернізованого *класицизму*, один із наймонументальніших житлових будинків Львова поч. XX ст.

Був відзначений на конкурсах проєктів – *готелю* "Краківський" (1911, друга нагорода, співавтор Л. Райс) і *костелу св. Анни* (1912, третя премія). Брав участь у військових діях *Першої світової війни*.

У міжвоєнний час (1919–1939) продовжував будувати у Львові, перейшов до стилістики *функціоналізму*. У спілці з *Т. Врубелем*, застосовуючи залізобетонні конструкції, прості, але водночас пластично вирішені об'єми, збудував гімназію сестер св. Урсули на вул. св. Яцека (1932, тепер середня школа № 28 на *вул. О. Архипенка*, 16), "Дім працівників громади м. Львова" на вул. С. Кушевича, 1 (1933–1938, тепер Палац культури ім. Г. Хоткевича), буди-

Будинок колишнього управління
Міських електричних закладів
Львова.
1935–1936 рр.
Архітектор Л. М. Карасінський.
Сучасне фото

нок управління Міських електричних закладів м. Львова на вул. Пелчинській (1935–1936, тепер Обласне управління СБУ на *вул. Д. Вітовського*, 55), Будинок лікарів (тепер Обласна лікарська палата) на вул. М. Конопницької, 3 (1935–1937), комплекс вілл "Професорська колонія" на *Личакові* (1930-ті, співавтори *Т. Врубель*, *М. С. Кочур*).

Інші твори К. – сходи й огорожа "Цвинтаря орлят" (1928–1929), Палац спорту з великим критим басейном на пл. Яблоновських, 4 (тепер пл. Є. Петрушевича, (1932–1934, співавтор Т. Кухар), відкритий басейн "Залізна вода" (тепер "Динамо" на вул. В. Стуса (1934–1938, співавтор А. Козакевич), житловий будинок на *вул. Личаківській*, 5 (перебудова, 1934). Помер у Вроцлаві (тепер Дольношльонського воєвод., Польща).

Юрій Бірюльов

КАРАСІНСЬКИЙ ЯН (Karasiński Jan; бл. 1840 – після 1914) – архітектор. Місце народження не відоме. Працював у Львові від 1876. Споруджував житлові (чиншові) будинки у стилях *історизму* – неоренесансу і необароко, з ретельно опрацьованими деталями фасаду – в рустиці, балконах, обрамленнях вікон, аттиках або вежах; у дерев'яних конструкціях – з елементами "швейцарського стилю".

Головні реалізовані проєкти: кам'яниці на вул. Л. Сапіги, 89 (тепер *вул. С. Бандери*, 1881), пл. Солярні, 1 і 2 (тепер пл. М. Кропивницького, 1884–1886), *вул. Личаківській*, 4 (1888), вілла на вул. 29-го Листопада (тепер *вул. Є. Коновальця*), 26 (1894), власна кам'яниця на вул. С. Лещинського, 25 (тепер вул. Братів Міхновських, бл. 1900). Від 1879 – член Політехнічного товариства, від 1887 – член львівського Товариства уповноважених будівничих. Рік і місце смерті не відомі.

Юрій Бірюльов

КАРАСЬ-ГАЛИНСЬКИЙ ЮРІЙ (псевдонім: Віталій Юрченко; 1900–1943) – український письменник, педагог. Народився в с. Текуча (тепер Уманського р-ну Черкаської обл.). Навчався в реальній школі, освіту продовжив у Вінниці. Позаштатний кореспондент "Вістей ВУЦВК", деякий час – інспектор районної, згодом окружної освіти. Арештований 1929 у справі Спілки визволення України, згодом відправлений до Усть-Сисольської дільниці "УСЕВЛОНу" (м. Сиктивкар, Комі АРСР, Росія) на будівництво залізниці від Архангельська тундрою через Урал. Звідти йому вдалося втекти, понад місяць пробирався безлюдними районами вздовж узбережжя Північного Льодовитого океану. Пройшов понад 5 тис. км.

Будинок на розі вул. Городоцької і пл. Солярні (тепер пл. М. Кропивницького). 1884 р. Архітектор Я. Карасінський. Архівне фото

Нелегально перейшов кордон з Польщею. Наприкін. 1930 прибув до Львова. Зустрічався з працівниками *Наукового Товариства ім. Шевченка*, митрополитом *Андреєм Шептицьким*. З його допомогою одержав помешкання при Українській ремісничій бурсі. Вступив на навчання до Вищої школи міжнародної торгівлі (закінчив 1936). У Львові 1931–1932 видав роман-трилогію "Шляхами на Соловки" ("Шляхами на Соловки", "Пекло на землі", "Зі Соловецького пекла на волю"), у якій описав Соловецький концтабір. Також написав повість "Червоний чад".

Друкувався в альманасі, який видавало у Львові "Українське товариство допомоги емігрантам з України" (*"Дніпро"*) та виданнях "Червоної Калини". 1936, імовір-

Юрій Карась-Галинський

Ю. Карась-Галинський. *Пекло на землі.* 2010 р. Обкладинка

но, деякий час перебував у м. Рівному, згодом на Волині, співпрацював з редакцією української газети "Волинь". Двічі (1935 і 1937) нелегально приїжджав у рідні місця. Востаннє відвідав Уманщину 1943, забравши зі собою дружину і сина.

Загинув від рук партизанів-медведівців, імовірно, після 12.02.1943 у м. Корець (тепер Рівненської обл.). Останнім, хто його бачив живим, був Степан Скрипник (у майбутньому – митрополит Мстислав).

Трилогія К.-Г., що вийшла у Львові під псевдонімом Віталій Юрченко, була одним із перших у світовій літературі творів про світ радянських концентраційних таборів, насильних виселень, організованого державою терору. 1994 трилогію К.-Г. перевидали у Львові під назвою "Пекло на землі".

Анна Кос, Валентина Жук

КАРАСЬОВ ВІКТОР (22.03.1957) – український фахівець зі стендової стрільби, тренер. Заслужений тренер України (2000). Народився у Львові. Навчався (1964–1974) у львівській середній школі № 18, 1979 закінчив Львівський інститут фізичної культури (тепер *Львівський державний університет фізичної культури).* Після служби в армії (1979–1981) працював тренером у військово-мисливському товаристві. 1997–2006 – головний тренер національної команди України зі стендової стрільби та віце-президент Федерації стрільби України. Підготував олімпійського чемпіона 2000 Миколу Мільчева, а також чемпіонку та рекордсменку світу 2003 Вікторію Чуйко. Від 2006 працює на Близькому Сході в Катарі тренером національної збірної команди на круглому стенді (skeet).

Іван Яремко

Віктор Карасьов

КАРАТНИЦЬКИЙ МОДЕСТ (1858–30.11.1940) – український правник, суддя, громадський діяч, голова *Товариства українських правників.* Здобувши юридичну освіту, працював суддею в Калуші та Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.), головою окружного суду в Бережанах (тепер Тернопільської обл.). 1895–1901 – депутат *Галицького Крайового Сейму* від четвертої (сільської) курії в окрузі Калуш. У сеймі – секретар правничої комісії. Від 1897 – депутат австрійського парламенту від четвертої курії в окрузі Самбір–Старе місто–Турка–Рудки.

Від Товариства українських правників входив до редакційної колегії часопису *"Життя і право"* (до червня 1934). Від квітня 1930 до 1939 очолював це товариство.

Обраний 1933 головою надзірної ради Земельного іпотечного банку. Очолював Товариство охорони дітей й опіки над молоддю, яке розпочало свою діяльність 1918 й утворювало лікарські порадні для матерів, немовлят, дітей і молоді, а також опікувалося *"Пластом"*. Голова *Українського католицького союзу.*

Помер у Львові.

Тарас Андрусяк

КАРАФФА-КОРБУТ СОФІЯ (23.08.1924–29.11.1996) – графік, живописець, художниця декоративно-прикладного мистецтва. Народилася в с. Куткір (тепер Буського р-ну Львівської обл.). Навчалась у Львові, в гімназії *василіанок*, середню освіту здобула у стрийській школі. 1942–1944 навчалася у Художньо-промисловій школі у Львові (викладачі з фаху – *М. Бутович*, *А. Малюца*, В. Баляс); 1946–1953 – у Львівському державному

інституті прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*), спершу на відділі живопису, а після другого курсу – на відділі художньої кераміки (викладачі з фаху – *Р. Сельський*, В. Манастирський, І. Гуторов). 1953–1960 працювала на Львівській кераміко-скульптурній фабриці. Від 1960 – на творчій роботі, співпрацювала з українськими видавництвами *"Каменяр"*, "Веселка" і "Дніпро". Член Спілки художників України.

К. працювала в різних галузях образотворчого (станкова графіка, *книжкова графіка*, станковий та монументальний живопис) і декоративно-прикладного (художня кераміка) мистецтва. Ранні твори графіки К.-К. виконувала як навчальні завдання у Художньо-промисловій школі. У другій пол. 1950-х створила серії керамічних праць ужиткового призначення з використанням стилізованої народної орнаментики (тематичні порцелянові тарелі "Данило Галицький", "Бандурист", "Жар-птиця" тощо). Тоді ж з'явилися її станкові графічні композиції соціально-побутового та ліричного змісту, здебільшого споглядальні й з дещо схематичним розподілом функцій ліній і площини ("Ян Гус", кольорова ліногравюра; "Воротар", "Піонерське літо", ліногравюри та ін.).

Поворотними за художньо-стильовими особливостями були її графічні твори поч. 1960-х, пов'язані з українською літературою. Відтоді основною творчою спеціалізацією К. стало графічне оформлення та ілюстрування книжок (понад 50 робіт для видавництв Львова та Києва). Серед найвідоміших – видання *Івана Франка* "Фарбований лис", "Лис Микита", "Малий Мирон", *Лесі Українки* "Досвітні вогні", "Пісенька весняної води", Степана Васильченка "Чарівна книжка", Андрія Волощака "Довбушеві скарби", Марії Пригари "Байбак-мандрівник", *Миколи Петренка* "Марічка невеличка", Михайла Старицького "Останні орли", "Українські народні казки" та ін. Найзначущіші твори К.-К. – цикл ілюстрацій до "Кобзаря" Тараса Шевченка (1967), для якого авторка проінтерпретувала історіософські плани шевченкових творів, знайшовши для цього відповідний образно-пластичний ключ, а також ілюстраційні цикли та оформлення видань "Лісової пісні" Лесі Українки (видано 2000) та "Івана Вишенського" І. Франка (видання 2000–2001). Ці твори – вершина синтетичного та філософічного мислення авторки, одні з найкращих творів української графіки другої пол. XX ст.

Книжку художниця розуміла як цілісний духовний, інтелектуальний та естетичний організм. Тому її образно-пластичне мислення було підпорядковане смисловій програмі літературного джерела, особливостям його строфіки, пластики вербальних образів. Значну увагу К.-К. надавала шрифтам (авторська художня гарнітура), ініціалам, заставкам, віньєткам, кінцівкам та ін. Всупереч ідеологічним заборонам радянського режиму, К.-К. зуміла культивувати такі стильові риси графіки, які були концептуально спорідненими з графікою національного модернізму.

Твори К.-К. зберігаються в державних музеях України, у приватних колекціях в Україні та за її межами, у приватній власності розпорядника Фонду С. Караффи-Корбут Василя Валька (Львів).

Померла у Львові, похована в рідному с. Куткір.

Роман Яців

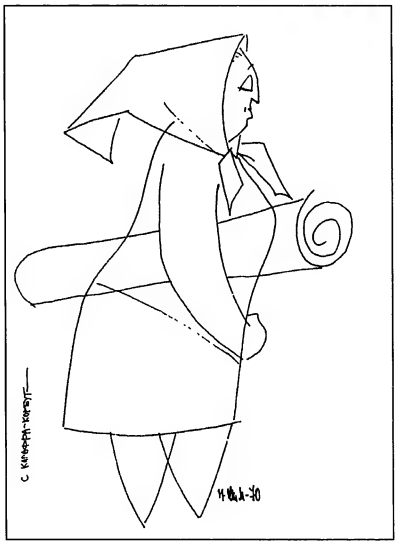

М. Ілку.
Дружній шарж на С. Караффу-Корбут.
1970 р.

С. Караффа-Корбут.
Ріпник.
1965 р.

КАРАЧЕВСЬКИЙ ОСИП (псевда: Свобода, Юзик; 06.03.1905–1944) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився в с. Держів (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.). Вихованець *"Пласту"* – 5-го куреня юнаків ім. кн. Ярослава Осмомисла у Стрию, згодом член 2-го куреня старших пластунів "Червона Калина". Служив у Війську Польському, де одержав військове звання поручника. Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), один із командирів "Карпатської Січі", командир сотні Українського легіону (т. зв. Легіон Сушка) 1939. Керівник відділу військового навчання повстанського штабу ОУН у Кракові від 10.03.1940, керівник старшинської школи

Відзнака Легіону Сушка

ОУН в Турковичах на Холмщині восени 1940, викладач на старшинських курсах ОУН у Кракові (1940–1941). Працівник військової референтури Проводу ОУН у Львові 1941. Працював на вул. Мохнацького, 16 (тепер *вул. М. Драгоманова*). Заарештований гестапо у Львові восени 1942. В'язень німецьких концтаборів, в одному з яких – Гіссені – загинув.

Володимир Муравський

Рудольф Караччіола

КАРАЧЧІОЛА РУДОЛЬФ (Caracciola Rudolf; 30.01.1901–28.09.1959) – німецький автогонщик, трикратний чемпіон Європи, переможець *Ґран Прі Львова* 1932. Народився в Ремагені (Німеччина) в родині італійських емігрантів. Розпочав кар'єру автогонщика 1922 в компанії "Мерседес". 1926 сенсаційно переміг на Ґран Прі Німеччини на трасі Афус під Берліном. За вміння керувати автомобілем на високій швидкості за дощової погоди одержав прізвисько "Володар дощу". 1930 став чемпіоном Європи зі спортивних перегонів, 1931 – першим іноземцем, який виграв італійські перегони "Тисяча миль". 1932, після пов'язаного з економічною кризою скорочення компанією "Мерседес-Бенц" перегонової програми, перейшов до команди "Альфа-Ромео", представляючи яку, у червні 1932 переміг на Ґран Прі Львова на авто "Альфа-Ромео" Р3. Під час гонки в Монако 1933 потрапив у серйозну аварію. Попри інвалідність та родинну трагедію – загибель дружини у Швейцарії під час гірської лавини, – повернувся в автоспорт, знову уклавши угоду з компанією "Мерседес-Бенц". У період домінування команди "Мерседес" на міжнародних автоперегонах (епоха "срібних стріл") тричі перемагав на чемпіонаті Європи (1935, 1937, 1938). Загалом К. переміг на 24 великих перегонах, серед них Ґран Прі Німеччини 1926, 1928, 1931, 1932, 1937, 1939, Ґран Прі Італії 1934, 1937, Ґран Прі Швейцарії 1935, 1937, 1938, Ґран Прі Монако 1936, Ґран Прі Чехословаччини 1937. Під час *Другої світової війни* мешкав у Лугано (Швейцарія). Наприкін. 1940-х зробив спробу повернутися в автоспорт, але був змушений припинити спортивну кар'єру через чергову серйозну травму. Останні роки життя працював представником компанії "Мерседес-Бенц".

Автор автобіографічних творів "Караччіола: мерседесівський ас Ґран Прі – автобіографія" (*Caracciola: Mercedes Grand Prix Ace – An Autobiography*, 1955) та "Світ автогонщика" (*A Racing Car Driver's World*, 1961). Помер у Касселі (Німеччина). 1998 К. обрали до Зали слави міжнародного автоспорту.

Ігор Петрій

Спортивний автомобіль "Альфа-Ромео" Р3. Сучасне фото

"КАРБИ" – мистецький збірник, друкований орган Гуртка українських пластиків *"Руб"*, що заснували у Львові вихованці та учні Мистецької школи *Олекси Новаківського*. Перший і єдиний випуск "К." датований 1933, але в редакційному слові зазначили, що передбачено випуск наступного однойменного збірника до десятиліття "нашої одинокої вищої незалежної мистецької школи на ріднім ґрунті", що так і не було зреалізовано.

За змістом "К." відобразили ідеологію та творчі вподобання молодої генерації українських художників Львова, які на поч. 1930-х почали дедалі активніше заявляти про свою проєвропейську творчу зорієнтованість при поглибленні національно-центричного вектора смислових пошу-

ків. Основним текстам передує короткий маніфест, у якому, зокрема, є такі слова: "Хочемо дати новий зміст нашій майбутній творчості. Цим змістом буде здоровий світогляд окциденту й ті знаменні елементи національної духової структури, що свідчать про нашу расову й культурну окремішність. Змагаємо до нових форм нашого плястичного вияву ідей".

Співробітниками видання були *Б.-І. Антонич*, *В. Гаврилюк*, *В. Ласовський*, *С. Луцик*, Н. Макух, *А. Малюца*, *Р. Чорній*, редакцію номера здійснювали Б.-І. Антонич, В. Гаврилюк та С. Луцик. Оголошення, поради й запити редакція просила надсилати до Львова, на вул. Піарів-бічну, 54б/1. Фоторепродукційні роботи виконував О. Лошнів, технічне оформлення – *С. Микитки*. Збірник розпочинається з програмної статті Б.-І. Антонича "Національне мистецтво (Спроба ідеалістичної системи мистецтва)". Далі опубліковано статті В. Гаврилюка "Олександер Новаківський", В. Ласовського "Завваги про сучасне мистецтво", А. Малюци "Самостійність національного мистецтва", переклади статей Г. К. Ціммермана "Стиль і якість" та Р. Туссена "Барвисті симфонії", рецензії на нові мистецькі видання. Видання проілюстроване здебільшого репродукціями творів членів "Рубу". Друк здійснено на поч. січня 1933 у друкарні *Наукового товариства ім. Шевченка* у Львові. І за змістом, фаховим рівнем опублікованих текстів, і за формою і поліграфічною якістю "К." були одним із найкращих українських мистецьких видань 1930-х у Львові.

Роман Яців

КАРДИНАЛИ – найвищі після Папи Римського достойники в нинішній ієрархічній структурі Католицької Церкви. Гідність К. може бути надана і зверхникам регіональних церков, зокрема й архієреям католицьких церков східнохристиянських обрядів (які перебувають у єдності з Престолом св. Петра в Римі), зокрема *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ).

Стосовно духівництва титул К. уже в давнину набув особливого значення в Римі, що був поділений на округи, в кожній із яких була головна церква якогось титулу-посвяти, а її настоятель називався К. (так триває й досі: усі К. мають за додаток до свого титулу найменування відповідного римського храму). З огляду на це первинно К. були духовні особи в сані священиків (ієреїв) і дияконів. Єпископів довколаримських місцевостей називали К. лише від XI ст. За понтифікату папи Миколая II встановлено правило (декрет 1059) вибору папи: його вибирають лише К. і лише з-посеред К. За папи Інокентія IV 1245 ознакою К. стала червона шапка (звідси й колір одежі загалом) – як символ готовності пролити кров за віру Христову. Папа Урбан VIII 1630 надав їм титул "Еміненція".

Кількість К. у різні періоди історії Церкви була неоднакова. 1586 папа Сикст V визначив 70 (як і 70 учнів Христових), хоча й це число не залишалося незмінним. К. посідають найвищі пости у Ватиканській адміністрації. Вони творять Папську консисторію, яка допомагає Вселенському Архієреєві вирішувати найважливіші справи, з їхнього числа формують відповідні Папські конґреґації (К. – передусім їхні префекти, тобто очільники).

Нинішня колегія К. – найбільша в історії Вселенської Церкви (бл. 200 осіб). Однак, за чинними правилами, до складу Конклаву (збори Кардинальської колегії, які обирають папу) входить не більше 120 К., яким ще не минуло 80 років. За останні десятиліття суттєво змінився не лише кількісний склад колегії, але й представництво в ній різних рас, континентів, країн, порівняно з епохами, коли домінували італійці чи принаймні західноєвропейці. Сьогодні у Папській консисторії два К. з України: Глава Української Греко-Католицької Церкви, блаженніший *Любомир (Гузар)* та Львівський архієпископ-емерит *Мар'ян Яворський*, попередній зверхник Римо-католицької митрополії в Україні. До моменту перенесення осідку Глави УГКЦ до Києва

"Карби". 1933 р.

Михайло Левицький,
митрополит Галицький, архієпископ Львівський,
єпископ Кам'янець-Подільський,
примас Галичини, кардинал.
Художник А. Рейхан.
1840-ві рр.

Сильвестр Сембратович,
митрополит Галицький, архієпископ Львівський,
єпископ Кам'янець-Подільський, кардинал.
Художник І. Труш.
1899 р.

Йосиф Сліпий,
глава УГКЦ, патріарх Києво-Галицький,
Верховний архієпископ Львівський,
єпископ Кам'янець-Подільський, кардинал.
Художник Б. Крюков.
1965 р.

Мирослав Іван Любачівський,
глава УГКЦ, митрополит Галицький,
Верховний архієпископ Львівський,
єпископ Кам'янець-Подільський, кардинал.
Художник Ю. Лесюк.
2008 р.

Мар'ян Яворський,
митрополит Львівський РКЦ, кардинал.
Фото 2001 р.

Любомир Гузар,
глава УГКЦ,
Верховний архієпископ Києво-Галицький,
єпископ Кам'янець-Подільський, кардинал.
Фото 2001 р.

Львів був рідкісним прикладом міста, де, окрім Риму, одночасно врядувало двоє К. Першим К. на українських землях став у XV ст. митрополит Київський і всієї Руси Ісидор (1436–1458), грек із походження, який на Ферраро-Флорентійському соборі (1438–1444) від імені Київської Церкви в липні 1439 підписав декрет поєднання Східної й Західної Церков. Був відзначений кардинальським капелюхом. Першим К.-українцем став у XIX ст. уродженець Покуття *Михайло Левицький* (митрополит Галицький, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський; примас Галичини; К. – від 1856). Одного з його наступників, *Сильвестра Сембратовича* (митрополита Галицького), іменував на К. 1895 папа Лев XIII.

У XX ст. кардинальський сан мали також двоє українців, що очолювали УГКЦ у складний період її історії: патріарх *Йосиф Сліпий* (митрополит, Верховний архієпископ, К. від 1965) та *Мирослав Іван Любачівський* (Верховний архієпископ, К. від 1985). Після смерті Мирослава Івана Любачівського Синод УГКЦ обрав його наступником Преосвященного Любомира Гузара; 21.01.2001 в *соборі св. Юра* у Львові відбулася його інтронізація як глави Церкви, тут було проголошено, що Святіший Отець *Іван Павло II* підніс його до кардинальської гідності. Титулярним храмом К., які очолюють УГКЦ, є Римська прокатедра цієї Церкви, тобто собор св. Софії у Римі, збудований 1967–1969 з ініціативи патріарха Йосифа Сліпого. З огляду на це їй надано ранг Малої базиліки.

Олег Сидор

КАРЛ XII (Karl XII; 17.06.1682–30.11.1718) – король Швеції (1697–1718), видатний воєначальник. Народився в Стокгольмі, син короля Швеції Карла XI Віттельсбаха та данської принцеси Ульрики Елеонори Ольденбурґ. Після смерті батька коронований 14.12.1697. Зважаючи на молодий вік короля, сусідні держави (Данія, Саксонія та Московське царство) 1700 напали на Швецію, маючи намір заволодіти спірними територіями на узбережжі Балтики. Особисто очоливши армію, К. XII примусив капітулювати Данію (18.08.1700), розбив утричі чисельніше за шведські сили московське військо під Нарвою (30.11.1700) та розпочав бойові дії проти *Августа II Моцного* (початково війну вели проти Августа Моцного лише як проти саксонського курфюрста, але згодом і Польща була втягнута у конфлікт). Частина польської шляхти підтримала К. XII. Розбивши 19.07.1702 під Клішовом саксонсько-польські сили, король Швеції зайняв Варшаву, Краків та інші великі міста Польщі й спробував змусити польського короля до капітуляції. Уникаючи генеральної битви, польсько-саксонські сили постійно відступали. Під час переслідування Августа II Моцного у вересні 1704 сили К. підійшли до Львова.

На світанку 05.09.1704 три полки зі складу армії К. XII підійшли до Львова двома колонами. Перша шведська колона наблизилася до міста з боку *костелу св. Анни* і монастиря *бриґідок* (теперішніми *вул. Т. Шевченка* і *вул. Городоцькою*), а друга – Сокільницьким шляхом (тепер *вул. М. Коперника*) повз *костел св. Лазаря*. Частина шведів одразу з маршу зайняла покинуті будинки на *Краківському передмісті* й почала обстрілювати міські *вали* та мури. У відповідь львів'яни підпалили дерев'яну забудову передмістя. Під час першого штурму, який з перервами тривав увесь день, шведам не вдалося здобути львівських укріплень. К. XII стежив за битвою з *Високого Замку*. Помітивши групу шведів на Високому Замку, львів'яни скерували туди вогонь артилерії. Попри вмовляння свого штабу, К. XII залишався на горі доти, доки стрілянина повністю не вщухла. На ніч шведи розклалися табором біля підніжжя Високого Замку поблизу старого дитячого цвинтаря та *костелу св. Войцеха*.

Другий штурм К. XII призначив на ранок наступного дня 06.09.1704. Перед світанком шведи потай підійшли до обох брам міста та до монастиря *кармелітів босих*. Король особисто командував групою із

Д. Крафт.
Портрет Карла XII.
1700 р.

Шведський драгун періоду Північної війни

П. Григорійчук.
Оборона Львова від військ шведів у 1704 р.
1948 р.

400 драгунів, яка мала захопити монастир. Бій почався о 4-й ранку. Власноручно кинувши в подвір'я монастиря ручну гранату, К. XII дав сигнал до наступу. Увірвавшись на монастирське подвір'я, шведи вишикувалися в невелике каре й пішли на багнети, швидко змусивши оборонців тікати. Босацька *хвіртка*, якою утекли до міста вцілілі оборонці монастиря кармелітів, залишилася незамкненою. Тим часом інші два шведські загони захопили Краківську та Галицьку *брами* міста. Головна частина шведських сил на чолі зі самим королем і генералом Маґнусом Стейнбоком увірвалася до міста через незамкнену Босацьку хвіртку. *Вул. Руською* шведи вийшли на *пл. Ринок*, де міська міліція встигла зробити по них один залп. Після цього міщани почасти розбіглися, а почасти кинули зброю і здалися. Шведські сили, які увірвалися в місто, розділилися: одні вишукувалися перед *ратушею*, куди разом зі своїм штабом пішов король, а інші, поділившись на невеликі загони, гасали вулицями, стріляючи в повітря та галасуючи, щоб налякати тих, хто ще не припинив опору і не сховався. Після того, як місто було захоплено, з дозволу короля шведські солдати упродовж двох годин грабували міщанські будинки та склади купців. Штурм обом сторонам обійшовся малою кров'ю. Шведи втратили вбитими бл. 40 осіб, а львів'яни менше 60.

До полудня 06.09.1704 у ратуші відбулися перемовини між членами львівського *маґістрату* та шведським командуванням, яке представляли канцлер Карл Пайпер і генерал М. Стейнбок. К. XII участі в перемовинах не брав, хоча був присутній, сидячи разом зі своїми офіцерами збоку за окремим столиком. Для міста було визначено контрибуцію в розмірі 300 тисяч битих талярів. Крім контрибуції, з міських укріплень і арсеналів забрали всю *міську артилерію* та понищили більшу її частину.

К. XII та його польський союзник *Станіслав Лещинський*, який прибув до Львова з Варшави, поселилися в *Низькому Замку*. Під час перебування шведів у місті сталася пожежа в єврейській дільниці міста. Згоріло багато будинків, декілька веж високого муру, постраждав *міський арсенал*. У двох вежах (імовірно, в Шевській та Татарській) вибухнули заряджені гармати та складені там запаси пороху. Шведи підозрювали, що диверсію вчинили львів'яни, а ті, натомість, уважали, що вогонь підклали загарбники. Забравши контрибуцію в сумі 173 381 таляр (більше місто заплатити не змогло), 24.09.1704 шведські війська покинули Львів.

Змусивши 1706 Авґуста II Моцного зректися влади та укласти зі Швецією мирний договір, К. XII сприяв утвердженню на польському престолі свого союзника Станіслава Лещинського, за чиїм

посередництвом встановив зв'язки з гетьманом України Іваном Мазепою. Улітку 1708 армія К. XII розпочала похід у Білорусію, звідки перейшла на Лівобережну Україну. 28.03(08.04).1709 К. XII уклав з І. Мазепою та кошовим отаманом запорозьких козаків Костем Гордієнком союзний договір. Після невдалої для шведів та союзних їм українських козаків битви під Полтавою (27.06(08.07).1709) К. XII із залишками шведських сил та частиною українських козаків відступив на територію Туреччини. 1715 повернувся до Швеції, де взяв участь у війні проти Данії, яка, скориставшись його відсутністю, знову захопила спірні території. Загинув під час облоги фортеці Фридрихгалле (тепер м. Гальден, Норвегія).

Андрій Козицький

КАРЛ ЛЮДВІҐ (Karl Ludwig, 30.07.1833–19.05.1896) – австрійський ерцгерцог, брат *Франца Йосифа I*, батько ерцгерцога Франца Фердинанда. Народився у віденській резиденції Шьонбрунн. 30.07.1855–11.07.1861 – намісник Тиролю. Політично опонував своєму братові – імператору. К. Л. вважали покровителем мистецьких заходів, він особисто організовував *бали* та бенефіси. Під час візиту до Львова 23.12.1853 міщани вітали його факельною ходою центральною алеєю міста. Згодом західний бік цієї алеї був перейменований на вул. Карла Людвіґа (тепер *просп. Свободи*). Першу залізничну колію, прокладену у Східній Галичині (Краків–Львів), також було названо його іменем. На честь К. Л. 1904 у приміщенні перебудованого головного *залізничного вокзалу* (1901–1904), у залі очікування 1-го класу, розмістили портрет ерцгерцога. Помер у Відні від отруєння.

Уляна Уська

КАРМАЛЮК ПАВЛО (06.01.1908–06.05.1986) – оперний і камерний співак (баритон). Заслужений артист України (1948), народний артист України (1954), народний артист СРСР (1960). Народився в с. Осівці (тепер Коростишівського р-ну Житомирської обл.). Музичну освіту здобув 1932–1937 у Київському музично-драматичному технікумі (клас Д. Євтушенка), 1937–1941 – у Київській державній консерваторії. 1941–1943 у складі фронтового ансамблю виступав перед бійцями Червоної армії разом із О. Дарчуком, Ю. Тимошенком, Ю. Березіним. 1943–1944 – соліст Саратовського оперного театру ім. М. Чернишевського. 1945–1976 – соліст *Львівського театру опери та балету*. Від 1949, поряд зі сценічною діяльністю, працював у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*); від 1967 – завідувач кафедри сольного співу, професор (1969). Серед учнів – *В. Чайка*, *В. Лужецький*, П. Ончул, В. Федотов, С. Криворучко, О. Громиш, *Н. Дацько*, *С. П'ятничко*. Оперні партії (майже 50), зокрема: Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Консул ("Мадам Батерфляй" Дж. Пуччіні), Граф ("Весілля Фіґаро" В. А. Моцарта), Циган і Кум ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Грязной, Мізгір ("Царева наречена", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Жермон, Ренато, Риґолетто, Граф ді Луна, Амонасро, Родриґо ("Травіата", "Бал-маскарад", "Риґолетто", "Трубадур", "Аїда", "Дон Карлос" Дж. Верді), Фіґаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Онєгін, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Йоланта" П. Чайковського), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Ескамільйо, Зурга ("Кармен", "Шукачі перлів" Ж. Бізе), Пролог і Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Демон ("Демон" А. Рубінштейна); Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Михайло Гурман ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса, перше виконання), Остап ("Тарас Бульба" *М. Лисенка*), Богдан ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Максим ("Заграва" *А. Кос-Анатольського*). Концертний репертуар К. – твори західноєвропейських, українських і російських композиторів. Записав на грамплатівки українські народні пісні. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Роксоляна Мисько-Пасічник

Карл Людвіґ

Павло Кармалюк

Петро Карманський

КАРМАНСЬКИЙ ПЕТРО (псевдоніми: Гіркий Петро, Гуржій Петро, Могильницький Лесь, Могилянський Лесь; 29.05.1878–16.04.1956) – український поет, перекладач, журналіст, видавець, педагог, громадсько-політичний діяч. Народився у м. Цєшанув (тепер Люблінського воєвод., Польща). Рано залишився без батьків. Закінчив 4 класи народної школи, українську гімназію у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), а потім із перервами 1907 – філософський факультет *Львівського університету*. Провчившись один рік у Львові, продовжив студії в Італії – 1900–1904 безкоштовно навчався в Українській богословській колегії Ватикану в Римі. Згодом повернувся до Львова, відновив студії в університеті. Водночас навчався у Львівській *греко-католицькій семінарії*, яку закінчив 1904. Тоді познайомився з *М. Яцковим*, *В. Стефаником*, *Л. Мартовичем*. Деякий час працював у страховому товаристві *"Дністер"*. Від 1906 належав до літературної групи *"Молода муза"*, редагував журнали *"Світ"*, *"Гайдамаки"*, *"Руска хата"*. 1907 К. разом із *П. Кратом* ув'язнено за участь у боротьбі за відкриття українського університету у Львові.

Від 1910 з перервами жив у Канаді, Бразилії, де вчителював, працював над виданням преси. Про своє перебування в Бразилії розповів у статті "Серед бразилійських українців" (1923). Учителював 1913–1914 в Канаді, згодом до 1917 – у Відні. Також працював у Німеччині й Австрії в таборах українських військовополонених разом із *Б. Лепким* та *В. Пачовським*. Написав слова до гімну *Українських Січових Стрільців*. Друкував громадсько-політичну, сатиричну і ліричну поезію у стрілецьких виданнях, газеті *"Діло"*. 1912–1913, 1917–1918 перебував у Тернополі, вчителював. Брав участь у встановленні восени 1918 в Тернополі української влади, обраний головою повітової УНРади *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР). Власним коштом видавав газету "Голос Поділля" (1917–1918). Про свою діяльність періоду ЗУНР розповів у збірці "Моїм клеветникам" (1927) та романі "Кільці рожі" (1921). Наприкін. 1918 поїхав учителювати на Східну Україну, був у Херсоні. 1919–1920 працював секретарем дипломатичної місії ЗУНР у Ватикані, потім жив у Відні. 1922, після поразки визвольних змагань, приїхав до Бразилії і від імені уряду ЗУНР збирав серед емігрантів кошти на допомогу українцям у Галичині, звертався з проханням до бразилійського уряду надати грошову позичку і підтримати позицію представників ЗУНР у Лізі Націй. До 1931 жив у Бразилії, редагував газету "Український хлібороб". Окрім політичної діяльності, видавав поетичні збірки, присвячені еміграційному життю. У галицьких виданнях уміщував подорожні нариси про перебування на чужині, деякі з них були надруковані у Львові окремими книжками. 1931–1939 викладав у Сокалі, Золочеві, Дрогобичі на Львівщині. Після встановлення в Галичині радянської влади, від кін. 1939, працював старшим викладачем Львівського університету. Від 1940 – член Спілки письменників України. 1944–1946 – директор Львівського музею *Івана Франка*. 1947 зазнав переслідувань, був вигнаний зі Спілки письменників України.

П. Карманський.
З теки самоубийця.
1899 р. Обкладинка

Автор поетичних збірок "З теки самоубийця" (1899), "Ой люлі, смутку" (1906), "Блудні огні" (1907), "Al fresco" (1917), "За честь і волю" (1923), "До сонця", "Поеми" (обидві – 1941), "На ясній дорозі" (1952), поеми "Плач бразилійської ночі" (1926), драми "Буря" (1923), публіцистичних праць "Злочин європейської цивілізації" (1925, португальською мовою), спогадів "Крізь темряву" (1956, 1957) та ін. Перші вірші опублікував 1899 в газеті *"Руслан"*. Інші поетичні твори, літературно-критичні статті, рецензії друкував у журналах *"Літературно-науковий вістник"* (1901–1903, 1906–1909), "Шляхи" (1916–1917), *"Світ"* (1925, 1927–1929), *"Література і мистецтво"* (1940–1941), *"Жовтень"* (1951, 1953, 1956), "Вітчизна" (1953–1954), газетах "Буковина" (1907), *"Неділя"* (1911), *"Діло"* (1910–1930-ті), "Літературна

газета" (1940–1941), *"Вільна Україна"* (1941, 1952). Знавець різних мов: уперше 1956 у співавторстві з М. Рильським переклав українською мовою "Божественну комедію" А. Данте. Перекладав оповідання Е. По, У. Фосколо, Ф. Грільпарцера, твори Й. В. Ґьоте. До 30-річчя "Молодої музи" видав спогади "Українська богема" (1936), у яких дотепно розповів про пошуки новітніх шляхів мистецтва її членів. Твори К. перекладені білоруською, литовською, польською, угорською мовами.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Ліля Сирота

КАРМЕЛІТИ БОСІ (Fratres Discalceati Ordinis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo) – римо-католицький орден мендикантського (жебрущого) типу, початки якого сягають XIII ст. Унаслідок хрестових походів до Святої Землі постали перші латинські пустельницькі спільноти. Назва ордену походить від гори Кармель у Палестині, поблизу якої розташувався монастир, де настоятелем був св. Брокард. За його урядування кармеліти отримали з рук св. Альберта (1150–1214), латинського патріарха Єрусалима, монаші устави. 1226 їх затвердив буллою *Ut vivendi norma* папа Гонорій III (1216–1227). Після поразки хрестових походів кармеліти поступово перебралися до Європи. 1247 папа Інокентій IV (1243–1254) визнав їх мендикантським орденом.

Унаслідок реформи, яку провели св. Хуан від Хреста і св. Тереза від Ісуса Авільська, 1568 у м. Дуруело (Іспанія) на зразок жіночих обителей з'явився перший реформований чоловічий кармелітський монастир. Невдовзі на теренах Іспанського королівства виникла низка реформованих обителей. 1580 в рамках ордену кармелітів засновано автономну провінцію реформованих монастирів. 1593, згідно з папською буллою Климентія VIII (1592–1605) *Pastoralis officii*, постав окремий орден К. Б.

Перший монастир К. Б. на теренах Речі Посполитої заснували 1605 у Кракові. Найближчі два десятиріччя в кордонах Польсько-Литовської держави виникла низка кармелітських обителей, які були розташовані у великих міських осередках: Люблін (1610), Львів (1613), Краків (1617, другий монастир), Познань (1618), Перемишль (1620), Кам'янець (1623), Вільно (1626), Варшава (1639). 1617 засновано окрему Польську провінцію Св. Духа.

Волинський *каштелян* Ян Лагодовський 1613 під час перебування на засіданнях Коронного трибуналу в Любліні мав змогу вперше ознайомитися з діяльністю місцевих К. Б. Тоді ж він запропонував монахам заснувати монастир у Львові. За сприяння шляхтича поблизу *Краківської брами* у спадкоємців львівського лавника Еразма Єльонека придбали ґрунт, а також сусідні з ним посілості Якуба Коженьовського й Томаша Маєвського. Львівський архієпископ Ян Замойський (1604–1614) не лише дав згоду на створення обителі, а й подарував монахам ґрунт, який вони, однак, були змушені продати через велику відстань від попередньо придбаних парцелей. Тимчасовим настоятелем монашої спільноти став о. Андрій від Ісуса (Брехва). У листопаді 1613 дозвіл на заснування монастиря поблизу міських мурів дала міська влада, однак за умови, що монастирські мури не будуть перевищувати міських. 18.12.1613 король *Curiz-*

Фрагмент стінопису в колишньому костелі кармелітів босих. Сучасне фото

Фрески в колишньому костелі кармелітів босих. Сучасне фото

Й. Свобода.
Костел кармелітів босих.
Бл 1865 р.

Скульптура
на фасаді колишнього
костелу кармелітів босих.
Сучасне фото

мунд III затвердив фундацію, наступного року такий крок вчинила і генеральна капітула К. Б. в Римі.

На цій генеральній капітулі першим преором львівської обителі було обрано о. Кирила від св. Марії Маґдалини, а субпреором – о. Петра від св. Андрія (Кордонського). Ще перед офіційним затвердженням фундації було розпочато зведення дерев'яних монастирських келій і костелу з посвятою св. архистратигові Михаїлу. 01.12.1614 у храмі було відправлено першу Службу Божу. На 1615 в обителі перебувало 20 монахів. У костелі К. Б. на *Краківському передмісті* 1630 львівський вірменський єпископ *Миколай Торосович* склав католицьке визнання віри, започаткувавши унію місцевих *вірмен* із Римом.

Місце для побудови монастиря поблизу річки *Полтви* було вибрано досить невдало. 1617 Краківське передмістя дуже постраждало через сильні розливи річки. Імовірно, тоді зазнав шкоди і монастир К. Б. Небезпеку для функціонування обителі становили часті татарські набіги. 1621 під час одного з них монахи були змушені покинути осідок і перебратися до середмістя, де поселилися в кам'яниці свого добродія – лікаря Домініка Гепнера. Вказані чинники змушували К. Б. шукати можливостей до того, щоби перенести монастир у вигідніше та безпечніше місце. На перенесення обителі дав згоду генерал ордену о. Матей від св. Франциска.

На поч. 1620-х новий преор львівських К. Б. – о. Яцек від Успіння Пресвятої Діви Марії для побудови нового монастиря запропонував ділянку поблизу Жидівської вулиці (тепер вул. Староєврейська) в середмісті, де були розташовані воскобійня та маштарня. Спочатку міська рада погоджувалася з пропозицією монахів, однак, під тиском єврейської громади, змушена була відступити. *Євреї* також заручилися підтримкою короля Сиґізмунда III, який 1621 заборонив К. Б. споруджувати обитель поблизу єврейських будівель, визначивши, натомість, для монастиря місце на *Галицькому передмісті*, у межах новозапланованих міських оборонних *фортифікацій*. Коли у власність К. Б. перейшла *кам'яниця Корнякта* на *пл. Ринок*, монахи запланували перебудувати її на костел або обміняти на воскобійню та маштарню, щоби на цьому місці звести свою обитель. Обидві спроби були марні. У майбутньому ця кам'яниця на пл. Ринок виконувала функції тимчасового місця перебування К. Б. під час ворожих нападів.

Після цих невдач було ухвалено розпочати будівництво обителі на Галицькому передмісті. 1631 монахи придбали в Яна Кщоновича за 4 тис. злотих ділянку землі – "Галушовську гору", яка розташовувалась у межах міських фортифікаційних укріплень. Було також викуплено прилеглі до неї дрібніші парцелі, зокрема ґрунт, який належав Александрові Убальдіні, міському лавникові. Однак *маґістрат*, з огляду на безпеку міста, погоджувався лише на будівництво монастиря-фортеці або дерев'яної обителі, яку можна було спалити в разі *облоги* міста. На жодну з цих пропозицій К. Б. не пристали, тому декілька наступних років між містом і монахами тривав досить гострий конфлікт. Лише 1634 король *Владислав IV* під час перебування у Львові вирішив спір на користь К. Б. Він звільнив ґрунти, на яких мала постати обитель, від міської юрисдикції, а також від сплати податків та виконання повинностей. Король дозволив ченцям збудувати мурований костел та монастир. У жовтні 1634 Мельхіор Очковський, адміністратор Львівської архієпархії, у присутності королівського секретаря Пйотра Ґембіцького, освятив наріжний камінь під будівництво нової святині. Більшість членів міської ради своєю відсутністю на цій урочистості виявила протест проти дій монарха.

Під час побудови костелу та монастирських будівель виникла гостра потреба в якісній та водночас дешевій цеглі, тому 1635 К. Б. придбали у львівського міщанина Александра Сміта ґрунт для побудови власної цегельні. Проти цього кроку монахів знову різко виступила міська влада. Рада міста заборонила міщанам працювати на будівництві монастиря та цегельні.

У цей спір неодноразово втручався король Владислав IV, який заборонив містові перешкоджати К. Б. у зведенні обителі. Урешті 1637 між містом та монахами було підписано умову, за якою міська влада на 15 років орендувала К. Б. ґрунт для побудови цегельні, а ті відступали Львову т. зв. "пасіки Сміта".

Будівництво костелу та монастиря тривало досить довго. Під час облоги Львова військами *Б. Хмельницького* костел ще не був закінчений. Будівничим святині був, імовірно, *Ян Покоровйч*, син відомого львівського архітектора *Адама де Лярто Покори*. Монастирські будівлі було закінчено раніше, ніж костел. 06.09.1642 у присутності генерального візитатора о. Григорія від Ісуса відбулася урочиста процесія переходу монашої спільноти монастиря на Краківському передмісті до нової обителі.

Костел і монастирські будівлі зводили головно завдяки доброчинцям. Одним із них був Александер Куропатва, який записав на будівництво святині доходи із с. *Знесіння*, а також дозволив К. Б. користуватися каменоломнею та цегельнею, які були розташовані на теренах цієї посілості. 1625 князь Александер Заславський записав у своєму заповіті монахам 10 тис. злотих. 1633 Ельжбета Яцимірська записала К. Б. 11 тис. злотих; 1642 Якуб *Собеський* – 6 тис. злотих; 1645 Пйотр Залеський – 5 тис. злотих; 1647 Зофія Калиновська – 8 тис. злотих.

Для К. Б. завжди важливим було питання ведення душпастирської діяльності. Однак, зважаючи на нове розташування обителі, а саме поза міськими мурами, монахам було досить складно опікуватися місцевою римо-католицькою людністю. Тому 1643 за згодою короля Владислава IV і всупереч позиції міста в міських мурах була прорубана хвіртка, яку згодом назвали Босацькою. Перед 1645 будівництво її було закінчено. Босацька хвіртка давала змогу вірним із середмістя приходити до костелу св. архистратига Михаїла, однак це істотно послабило безпеку міста. Побоювання міщан справдилися через півсторіччя. 1704 саме через цю хвіртку до міста увірвалися шведські війська *Карла XII*.

Залагодивши суперечності між містом і монахами, К. Б. звернулися до міської ради з проханням затвердити фундацію нового монастиря. Після обміру й усталення докладних меж монастирської нерухомості маґістрат 1645 затвердив фундацію. 1648 К. Б., на відміну від кармеліток, не покинули міста. Найцінніші монастирські речі було передано сестрам, натомість монахи під час облоги Львова знайшли захист у межах міських мурів. Унаслідок військових дій та пожежі на передмісті зазнав шкоди і костел св. архистратига Михаїла та монастирські будівлі. Після відступу козацьких і татарських військ К. Б. змогли повернутися до своєї обителі. Преором монастиря 1653 був о. Александер від Ісуса. Після припинення військових кампаній сер. XVII ст. монахи відбудували, а згодом істотно укріпили свою обитель. 1656 король *Ян II Казимир* надав їм право вільного вирубування дерев у королівських лісах у Мокротині, Смерекові та Мервичах (тепер Жовківського р-ну Львівської обл.). Того ж року Адам Клонський записав ченцям 70 тис. злотих на відбудову й укріплення обителі. На домагання К. Б. сейм упродовж 1650-х тричі ухвалював рішення про те, що монастир

Скульптура
на фасаді колишнього
костелу кармелітів босих.
Сучасне фото

Вигляд на костел і монастир
кармелітів босих
на Персенківці.
Фото 1938 р.

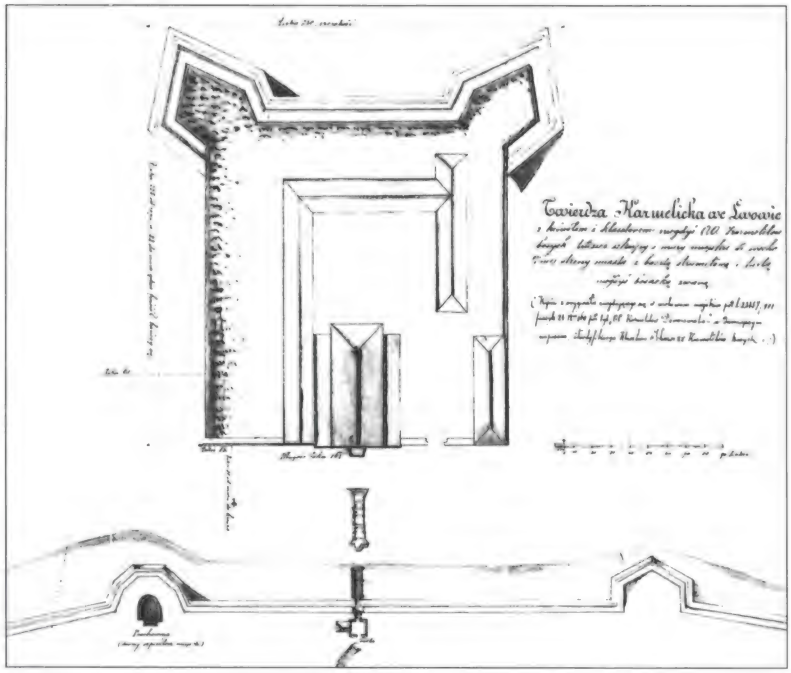

План фортифікацій костелу та монастиря кармелітів босих у Львові. Друга пол. XVII ст.

Казальниця в інтер'єрі колишнього костелу кармелітів босих. Сучасне фото

має бути внесений у систему оборонних фортифікацій Львова. За наступні десять років обитель поступово перетворилася на справжню твердиню. Цьому сприяло її вигідне розташування на горі. Фортеця була озброєна гарматами та іншою вогнепальною зброєю, яку подарував король Ян II Казимир і доброчинці. Монастир 1672 витримав турецьку облогу міста. Однак 1704 шведські війська захопили і пограбували його.

Період між шведською навалою та австрійськими реформами кін. XVIII ст. був часом стабільного розвитку монастиря. На поч. 1730-х було виконано поліхромію костелу св. архистратига Михаїла. На думку *Тадеуша Маньковського*, автором її був *Джузеппе Карло Педретті*, маляр з Болоньї. 1732 юридика К. Б. налічувала 34 господарства на Галицькому передмісті.

У липні 1781 австрійська влада оголосила про закриття монастиря К. Б. Монастирський маєток був обрахований на 82862 флоренів. Монахам було наказано перебратися до обителі К. Б. в Загір'ї Сяноцького повіту. 1784 монастирські будівлі передано *реформатам*. 1787 при костелі св. Михаїла було утворено парохію, яку 1789 перенесено до костелу св. апостола Андрія, а монастир передано *кармелітам нереформованим*.

К. Б. повернулися до Львова в міжвоєнний період. 1932 за згодою львівського архієпископа *Болеслава Твардовського* монахи придбали на *Персенківці* ґрунт для побудови обителі. Того ж року Конгрегація у справах монашества дала дозвіл на канонічне заснування монастиря, у якому мала бути розміщена філософсько-теологічна Колегія Польської провінції Св. Духа К. Б. 05.02.1933 освятили наріжний камінь під будівництво обителі. 1938 освячено збудований *костел Матері Божої Параманної*, а за рік в обителі розпочалися монаші студії. Під час *Другої світової війни* монастир зайняли військові. У травні 1946 в результаті обміну населенням між СРСР та Польщею К. Б. залишили обитель.

Олег Дух

КАРМЕЛІТИ ВЗУТІ – див. *КАРМЕЛІТИ НЕРЕФОРМОВАНІ*

КАРМЕЛІТИ НЕРЕФОРМОВАНІ (КАРМЕЛІТИ ДАВНЬОЇ ОБСЕРВАЦІЇ) (Ordo Fratrum Beatae Virginis Mariae de Monte Carmelo) – римо-католицький орден мендикантського (жебрущого) типу, початки якого сягають XIII ст. Назва ордену походить від гори Кармель у Палестині, поблизу якої розташувався монастир, де настоятелем був св. Брокард. Монаші устави орден отримав у XII ст., а в наступному столітті її затвердив папа. Упродовж XIII–XIV ст. кармеліти перебралися до Європи. Згідно з реформою, яку здійснили у XVI ст. св. Хуан від Хреста та св. Тереза від Ісуса Авільська, зі складу ордену виокремилися *кармеліти босі*, які мали суворіший устав. Відтоді основна гілка ордену почала окреслюватися в джерелах та літературі по-різному: кармеліти, кармеліти нереформовані, кармеліти давньої обсервації, кармеліти взуті.

Від XVII ст. значна кількість монастирів кармелітів з'явилася і на українських землях, що стало підставою для утворення

1687 Руської провінції К. Н. св. Йосифа із центром у Львові.

Кармеліти вперше прибули до Львова в сер. XV ст. 26.02.1444 королівський намісник у Малопольщі і на Русі Ян з Чижова, *каштелян* і староста краківський, а також Петро Одровонж, *воєвода* руський і генеральний староста Русі, на прохання львівських *райців*, а також кармелітів Стефана та Яна, які, ймовірно, прибули до Львова із Кракова, дали дозвіл на будівництво нового монастиря на *Галицькому передмісті*, поблизу однойменної міської *брами*, по правому боці дороги, яка вела до православної церкви Богоявлення Господнього (згодом вул. Гончарська, тепер *вул. Князя Романа*). Обитель кармелітів одержала рідкісну як для свого часу посвяту – св. Леонардові, покровителеві в'язнів та породіль. Задля безпеки міста монастир мав бути збудований із дерева, аж до отримання згоди *короля*, *старости* та райців на зведення мурованих споруд. Обитель також була звільнена від сплати податків. Патронат над монастирем обійняло місто та генеральний староста Русі Петро Одровонж.

Настоятель Саксонської провінції К. Н. Ян Волін 07.08.1444 видав для львівської обителі документ, у якому вказував, що польський король Владислав III Варненчик (1434–1444) підтвердив дозвіл на заснування монастиря. Ян Волін прийняв умови фундації, а також закликав монахів закінчити будівництво обителі. Водночас він попереджав ченців, щоб вони дотримувалися приписів міського права, а саме: не давали прихистку *партачам*, а також не виготовляли алкогольних напоїв без відповідного дозволу міста.

Однак невдовзі після заснування монастир припинив своє існування. Згідно з припущенням польського дослідника Т. Трайдоса, обитель могли знищити *татари*. Зокрема великий татарський набіг був 1453. На думку історика, 1460 монастиря кармелітів у Львові вже не існувало. До такого твердження його підштовхнула відсутність будь-яких згадок у джерелах про протести К. Н. стосовно заснування на Галицькому передмісті обителі конкурентів – іншого мендикантського ордену – *бернардинців*. Крім того, у найранішій актовій книзі Чесько-Польської провінції, яка походить від 1460-х, про монастир К. Н. у Львові згадок немає.

Львівський римо-католицький архієпископ *Ян Димітр Соліковський* 1599 виявив бажання знову запросити із Кракова до Львова К. Н. та поселити їх на *Краківському передмісті* при *костелі Марії Сніжної*. Однак смерть владики перешкодила реалізації цього наміру.

До Львова 1614 прибув о. Єлисей Нівінський, який мав на меті вивчити можливості прибуття до міста К. Н. Внаслідок цього візиту львівський передміщанин Войцех Макух надав К. Н. дім і ділянку на Галицькому передмісті – на вул. Гончарській, по правому боці від Галицької брами, навпроти місця, де у XV ст. вже існував монастир св. Леонарда. Першими монахами нової обителі були *Василь Яроцький*, Клеменс Ільницький та Яцек Дурач. Невдовзі після заснування монастиря до костелу К. Н. був перенесений образ Матері Божої Ченстоховської, який раніше перебував в руках шляхетської родини Пелків. Цей образ був особливо шанований серед львівських міщан та навколишньої шляхти. Тому 1631 монахи розпочали записувати чудеса, які відбулися завдяки заступництву Пресвятої Богородиці.

Епітафія в інтер'єрі колишнього костелу кармелітів босих. Сучасне фото

Процесія Св. Скапулярія біля костелу св. архистратига Михаїла. 1930-ті рр. Архівне фото

Львівські кармеліти нереформовані. 1936 р. Архівне фото

Очевидно, львівські міщани не були задоволені заснуванням поблизу міських мурів ще одного монастиря, що знижувало обороноздатність міста. Тому 1615 король *Сиґізмунд III* наказав львівським райцям не чинити перешкоди К. Н. у прийнятті донації Войцеха Макуха. Наріжний камінь монастирського костелу Відвідин Пресвятої Діви Марії освятив 1619 львівський архієпископ Ян Анджей Прухніцький (1615–1633).

Під час *епідемії* 1623, яка охопила Львів, кількість ченців у монастирі істотно зменшилася. Того року померло 16 монахів, також і преор обителі о. Яцек Дурач. Однак з часом монастир знову відновився. Він одержав статус *conventus maior*, тобто більшого конвенту. При обителі функціонував новіціат та клерикат (філософсько-богословські студії). Розквіт львівського осередку припадав на роки врядування о. Лукаша Джазґовського. Завдяки земельним наданням, що здійснив львівський староста Станіслав Боніфацій *Мнішек* на добрах Поляна та Красів (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.), К. Н. вдалося 1643 завершити будівництво монастиря та костелу. Шляхтич надавав ці добра у подяку за добродійства, які одержав завдяки заступництву Пресвятої Богородиці. Тоді в монастирі було 38 монахів.

Фасад колишнього костелу св. Мартина. Сучасне фото

Під час військових кампаній сер. XVII ст. львівська обитель зазнавала неодноразових руйнувань. 1648 монастир був спалений, а костел зруйнований; загинуло 12 ченців та понад 500 передміщан, які там переховувалися. Подібні нещастя торкнулися обителі 1655 і 1672. Після цих подій вирішили зміцнити обороноздатність монастиря. Щоб здійснити цей намір, монахи продали частину вотив, які висіли при шанованому образі Матері Божої Ченстоховської. Внаслідок перебудови монастирські оборонні укріплення об'єднали з міськими мурами та мурами обителі бернардинців. У монастирі перебувала військова залога, а також зберігалася зброя та військові припаси.

Львівська обитель Відвідин Пресвятої Діви Марії 1687 стала головним осередком новоутвореної Руської провінції св. Йосифа. У монастирі функціонували т. зв. генеральні студії з філософськими й теологічними курсами, велика *бібліотека*. 1693 вона налічувала 1271 том, а 1777 – 3718 томів книг та 153 рукописи. Частину книг обитель одержала від Львівської катедральної капітули. У бібліотеці були також літургійні рукописи – антифонарі, градуали, канціонали. Автором частини з них був преор монастиря о. Марцин Рубчинський (помер 1794).

При обителі діяли *братства* св. Скапулярія, а також Умираючих і Померлих св. Йосифа. Перше з них зосереджувало увагу на поширенні марійної побожності. Воно функціонувало вже від 1618, хоча офіційно його заснував лише 1669 провінційний настоятель о. Марцин Хажевич. Друге братство було фундоване 1660. Його члени опікувалися вмираючими та молилися за всіх померлих у Польському королівстві та Великому князівстві Литовському. Братчики носили строї з каптурами, на яких були зображені св. Йосиф і смерть з косою.

Монастир зазнав руйнувань 1769 під час нападу на місто *барських конфедератів*. Тоді спалено вежу костелу, постраждали інші монастирські будівлі. Наприкін. 1770-х в обителі проживало 52 ченці. Однак 1783 австрійська влада монастир закрила, а монастирські приміщення згодом були передані для потреб *в'язниці*. У 1890-ті на їхньому місці збудували приміщення Палацу правосуддя (вул. Князя Романа, 1–3).

У XVII ст. на Краківському передмісті Львова був заснований ще один монастир К. Н. – св. Мартина. 1637 шляхтич Александер із Ритвян Зборовський записав ордену Мартинівський ґрунт, а також надав 10 тис. злотих на будівництво обителі. У фундаційному документі він вимагав, щоб при монастирі був заснований шпиталь, у якому мали проживати 12 колишніх вояків, які зазнали поранень на службі. Додаткові кошти для потреб шпиталю передав згодом Ян Скальський.

Під час *облоги* Львова 1648 монастир св. Мартина істотно постраждав. Однак згодом обитель відродили. 1676 львівський староста Ян Мнішек записав монастиреві низку ґрунтів, які раніше належали містові. Після скарги *маґістрату* і розгляду судової справи король *Ян III Собеський* наказав наступникові Яна Мнішека – старості Янові Цетнеру – повернути ґрунти містові. 1700 монастирські будівлі знову знищив вогонь. Кошти на відбудову обителі надав городельський підчаший Ян Рубчинський. 1736 о. Казимеж Барщевський розпочав будівництво мурованого *костелу св. Мартина*, яке було завершене 1753 урочистою церемонією посвячення. У цьому костелі перебував шанований образ патронеси дантистів св. Аполонії, при якому висіли вoти – оправлені в золото і срібло зуби. При костелі діяло братство св. Аполонії. Наприкін. 1770-х у монастирі перебувало 8 ченців. 1784 обитель була закрита, костел став парохіяльним для римо-католиків *Замарстинова* (тепер церква Християн Віри Євангельської (п'ятдесятників) на *вул. Жовківській*, 8), а монастирські ґрунти продали Юзефові Стеткевичу.

Замість закритих австрійською владою двох монастирів – Відвідин Пресвятої Діви Марії та св. Мартина, К. Н. отримали 1789 обитель, яка раніше належала кармелітам босим, разом із костелом св. архистратига Михаїла (1871 отримав посвяту Відвідин Пресвятої Діви Марії). 1790 монастирська спільнота нараховувала 24 ченці. Однак наступними роками її чисельність поступово зменшувалася. 1815 в обителі проживало лише 11 монахів.

З огляду на столичний характер міста, львівський монастир 1883 став осідком провінційного настоятеля К. Н. у Галичині. 1927 обитель нараховувала 20 монахів, серед яких було четверо отців. Після *Другої світової війни* монастир ліквідували. У жовтні 1945 монахів усунули з обителі, яка була замінена на тимчасовий прихисток для безпритульних. Ченці переїхали до Кракова, забравши із собою бібліотеку, архів, найцінніші образи та літургійне спорядження. 13.05.1946 в обителі було відправлено останнє богослужіння. На поч. 1991 костел передали громаді Християн Віри Євангельської.

Олег Дух, Шимон Сулецький

КАРМЕЛІТКИ БОСІ (Moniales Discalceatae Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo) – римо-католицький монаший клявзуровий орден. У XIV ст. при чоловічих кармелітських монастирях у Флоренції, Пармі, Венеції, Кьольні та інших містах Західної Європи творилися спільноти побожних жінок, які, не складаючи монаших обітів, жили як світські особи, приймаючи за основу кармелітську духовність. 1452 Жан Сорет, генерал ордену кармелітів, прийняв одну з цих спільнот, яка проживала у Ґьольдерні поблизу Кьольна, до кармелітської родини, надаючи їй устави та дозволяючи носити монаший стрій. Того ж року папа Миколай V (1447–1455) затвердив буллою *Cum nulla* заснування ордену кармеліток.

Іспанська кармелітка св. Тереза від Ісуса заснувала 1562 в м. Авілла (Іспанія) перший реформований жіночий монастир. Цю дату вважають початком існування обителей К. Б. 1593 було офіційно затверджено орден К. Б. На зламі XVI і XVII ст. реформовані монастирі існували вже в Іспанії, Італії, Франції та Бельгії.

Перші К. Б. прибули з Бельгії до Речі Посполитої 1612, оселившись у Кракові при костелі св. Мартина. У XVII ст. у польсько-литовській державі постала низка нових монастирів – Люблін (1624, 1645), Вільно (1638), Варшава (1649), Познань (1665).

Руський *воєвода* Якуб *Собеський* разом із дружиною Теофілією з *Даниловичів* 1641 склали на руки о. Феліціана від Всіх Святих, провінціала К. Б., фундацію для монастиря К. Б. у Львові. 20.02.1641 папа Урбан VIII (1623–1644) затвердив це фундаційне надання. Для заснування жіночої обителі Собеські надали власний двір на *Галицькому передмісті*, розташований на узгір'ї недалеко від міських мурів. Наступ-

Й. Свобода.
Костел кармеліток босих.
Бл. 1865 р.

Кармелітки босі.
XVIII ст.

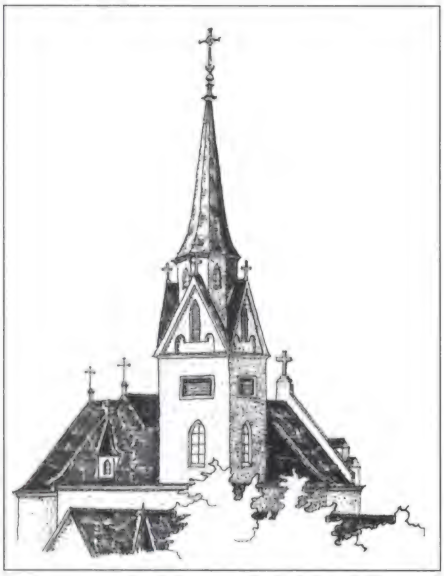

З. Гайх.
Вежа костелу кармеліток босих на вул. Потоцького (тепер вул. Генерала Чупринки)

Головний вівтар костелу кармеліток босих на вул. Потоцького (тепер вул. Генерала Чупринки). 1920-ті рр. Архівне фото

ного року було зведено дерев'яний костел Матері Божої Лоретанської, дзвіницю та монастир на 13 келій. Обитель була оточена високим парканом, про що свідчить протокол візитації, яку провів за вказівкою львівського архієпископа *Станіслава Ґроховського* (1633–1645) генеральний офіціал о. Валентин Скробешевський. До Львова прибуло по дві К. Б. з Кракова та Любліна. Серед них була Тереза Марія від св. Йосифа, донька князя баварського Фердинанда Віттельсбаха. Урочисте введення монахинь до новозбудованого монастиря відбулося 10.06.1642 за участі архієпископа Станіслава Ґроховського та єпископа-помічника Анджея Средзинського. Першою настоятелькою обителі стала Тереза від Ісуса (Мархоцька), яка очолювала львівську спільноту до 1648.

У фундаційному наданні Якуб і Теофілія Собеські зобов'язалися звести мурований монастир. На утримання спільноти фундатори записали 30 тис. злотих, які забезпечили на своїх добрах. 1644 єпископ-помічник львівський Анджей Средзинський заклав наріжний камінь під будівництво нового монастиря. Однак будівництву перешкодили військові дії. Через чотири роки, з огляду на наближення до Львова військ *Богдана Хмельницького*, 9 сестер на чолі з настоятелькою Терезою від Ісуса (Мархоцькою) залишили місто і через Яворів, Ярослав та Лежайськ дісталися до Кракова, де оселилися на деякий час в обителі св. Мартина.

Під час *облоги* Львова 1648 обитель К. Б. разом із костелом були зруйновані. Коли військові дії закінчились, частина спільноти повернулася 1659 з Варшави до Львова, а частина, на чолі з Терезою від Ісуса (Мархоцькою), залишилася у Кракові, даючи початок новому монастиреві. Повернувшись до Львова, К. Б. не могли відразу оселитися у зруйнованих монастирських будівлях, тому деякий час проживали в кам'яниці Стефановської на середмісті. Лише 1662 сестри повернулися у відбудований монастир. 1671 король *Міхал Корибут Вишневецький* надав сестрам дозвіл на вільне вирубування дерев у щирецькому лісі, а також дозволив їм звозити камінь із окописька на закладення фундаментів нового костелу. Через наступ турецьких військ 1672 К. Б. знову були змушені залишити Львів і перебратися до Кракова. Повернулися сестри лише 1676.

Король *Ян III Собеський*, виконуючи волю батьків, продовжив розбудову монастиря. 1692 його коштом була приоздоблена монастирська святиня, про що свідчила пам'ятна таблиця над порталом костелу. За даними військової стації, 1732 посілість К. Б. на *Галицькому передмісті* налічувала 12 господарств. 1725–1734 у львівській спільноті тривало гостре внутрішнє непорозуміння стосовно вибору нової преориси. У цей конфлікт змушені були втрутитися спочатку генерал К. Б., а згодом навіть Конгрегація у справах єпископів та монашества.

На початку австрійського періоду в монастирі проживали 18 монахинь, а 1781 – 17 сестер, із яких 14 належали до хорових, а 3 – до конверсок. У лютому 1782 австрійська влада оголосила про закриття обителі, оскільки сестри не провадили ні виховної, ні харитативної діяльності. Маєток монастиря був обрахований на суму 75 тис. злотих. Три сестри – Пелагія Текля від св. Симона Стока, Роза від св. Терези і Марселіана від Сердець Ісуса і Марії, перебралися до Кракова, інші – до Любліна та Варшави. Лише старша за віком монахиня – Маріанна Віслоцька – залишилася доживати віку у Львові в монастирі сестер милосердя (*шариток*). Костел К. Б. був переданий на короткий час *францисканцям*. 1790 в колишній обителі К. Б. було розміщено римо-католицьку духовну семінарію. 1842 костел був відреставрований і одержав посвяту Матері Божої Громничної (Стрітення Господнього). Він став головною святинею римо-католицької семінарії.

К. Б. повернулися до Львова лише наприкін. XIX ст. 1882 графиня Кароліна Рачинська фундувала для декількох сестер монастир у Величці поблизу Кракова. Однак спільнота не була популярною в

міському середовищі. Тому фундаторка 1888 закупила у Львові на вул. Курковій (тепер *вул. М. Лисенка*) ґрунт і спровадила до міста сестер із Велички. Того ж року генерал кармелітів босих о. Єронім Ґотті затвердив нову фундацію. 1893 було закладено наріжний камінь під будівництво нового монастиря та *костелу Матері Божої Неустанної Помочі і св. Йосифа*, які мали бути розміщені на *Кастелівці* на вул. Потоцького (*вул. Генерала Чупринки*). Для запровадження в обителі строгої клявзури о. Ґотті прислав 1891 до Львова чотирьох К. Б. із Кракова та двох – із Німеччини. Новою настоятелькою спільноти стала мати Тереза Франциска (Калькштайн), а маґістрою новичок – Марія Вероніка (Гецевич), які прибули з Кракова. Двоє сестер із львівської спільноти, які прибули кількома роками раніше з Велички, залишили обитель. 1895 монахині переселилися з вул. Куркової до новозбудованого монастиря на Кастелівці. Лише 1932 костел Матері Божої Неустанної Помочі був цілковито облаштований, і його освятив львівський архієпископ *Болеслав Твардовський*. У головному вівтарі храму був розміщений образ Матері Божої Неустанної Помочі, особливо шанований серед львів'ян. 1939 образ коронував архієпископ Болеслав Твардовський. На початок *Другої світової війни* в обителі було 20 хорових сестер. Після війни радянська влада закрила монастир, а сестри, внаслідок обміну населенням між СРСР і Польщі, у травні 1946 були змушені залишити Львів. Спочатку вони оселилися в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), а в листопаді 1946 прибули до Каліша (тепер Великопольського воєвод., Польща) на запрошення вроцлавського єпископа Кароля Радонського, двоюрідного брата львівської преориси Марії Антоніни від Ісуса. Наступного року в Каліші було закладено монастир, основу якого становили львів'янки. У монастирській каплиці було розміщено шанований образ Матері Божої Неустанної Помочі з львівської обителі.

Олег Дух

КАРМЕЛІТКИ ВЗУТІ – див. *КАРМЕЛІТКИ НЕРЕФОРМОВАНІ*

КАРМЕЛІТКИ НЕРЕФОРМОВАНІ (КАРМЕЛІТКИ ДАВНЬОЇ ОБСЕРВАЦІЇ) (Moniales Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo) – римо-католицький монаший орден, початки якого сягають XIV–XV ст. 1452 папа Миколай V (1447–1455) затвердив буллою *Cum nulla* заснування ордену кармеліток. Після того, як наприкін. XVI ст. св. Тереза від Ісуса Авільська провела реформи ордену, для вирізнення від реформованих *кармелітів* (*кармеліток*) *босих,* нереформовані ченці (черниці) почали вживати назву кармелітів (кармеліток) давньої обсервації.

Перша обитель К. Н. у Львові була заснована 1632. Крім львівського монастиря, на теренах Польсько-Литовської держави існувала лише одна обитель К. Н., заснована 1688 в Дубні (тепер Рівненської обл.), завдяки старанням княгині Теофілії Людвіки із Заславських Любомирської.

Терціарська спільнота кармеліток виникла у Львові 1632 поблизу монастиря св. Леонарда *кармелітів нереформованих*, що на вул. Гончарській (тепер *вул. Князя Романа*). Перші кармелітські терціарки – сестри Анелія та Констанція Дуніни-Шпотівни, оселилися в маєтку, який подарували їм Каспер і Катажина Велжинські. Преор чоловічої обителі, о. Бартоломей Голянкевич, звернувся до львівського архієпископа Яна Анджея Прухніцького з проханням дати дозвіл на заснування повноцінної обителі, однак владика йому відмовив. Незабаром до терціарської спільноти долучилися ще чотири особи, а першою настоятелькою терціарок стала Анелія Дуніна-Шпотівна. Вона 1635 звернулася до провінційної влади кармелітів нереформованих із проханням долучити їхню терціарську спільноту до ордену, що й було зроблено на найближчій провінційній капітулі.

Міська влада Львова 1637 надала дозвіл на будівництво жіночої обителі поблизу монастиря кармелітів нереформованих на вул. Гончарській *Галицького передмістя.* З огляду на безпеку міста, обитель і кос-

Урна із серцем архієпископа Болеслава Твардовського, що зберігалася в костелі Матері Божої Неустанної Помочі і св. Йосифа кармеліток босих. Сучасне фото

Кармеліти. Мініатюра XVст.

Бібліотека Оссолінеуму в перебудованому костелі св. Аґнеси. 1917 р.

тел св. Аґнеси мали бути зведені з дерева. Наступного року дозвіл на будівництво обителі видав також львівський архієпископ *Станіслав Ґроховський*. 21.01.1638 під час свята св. Аґнеси відбулося урочисте впровадження монашої спільноти до недавно збудованого монастиря. Під час святкування сестри перейшли процесією з костелу св. Леонарда до своєї обителі. Серед гостей свята були архієпископ Станіслав Ґроховський, провінціал кармелітів нереформованих о. Миколай Домбровський, фундатори обителі, а також Якуб *Собеський*, Миколай Остророг, Станіслав Боніфацій *Мнішек* та представники *маґістрату*. Того ж року 5 львівських кармеліток прийняли вічні обіти. Першою настоятелькою монастиря К. Н. було обрано Анелію Дуніну-Шпотівну (1638–1644). Король *Владислав IV* 1641 апробував фундацію обителі св. Аґнеси.

Кармелітська спільнота у Львові 1648 налічувала 7 хорових професок, 3 конверски та 1 новичку. Під час облоги Львова військами *Богдана Хмельницького* сестри перебралися в межі міських мурів. Обитель не була спалена, оскільки стала тимчасовим місцем перебування одного з козацьких сотників. Тому після воєнних дій сестри не мусили відбудовувати своєї обителі, однак, очевидно, провели ремонтні роботи. Для цього 1656 король *Ян II Казимир* надав їм право вирубувати дерево в лісах королівського с. Смереків. Трьома роками пізніше польський монарх дозволив монахиням збудувати з цегли окремі монастирські приміщення.

У 1660-ті обитель на вул. Гончарській була вже занадто тісною для спільноти. Монастир кармеліток був розташований у стратегічно невигідному місці з огляду безпеки. Тому 1671 князь Александер Януш Заславський, *каштелян* краківський, подарував сестрам земельну ділянку поблизу *гори Шембека*. Того ж року король *Міхал Корибут Вишневецький* затвердив це надання і дозволив сестрам заготовляти дерево для побудови нової обителі зі щирецьких лісів. Однак ще перед початком будівництва кармелітки, рятуючись від загрози турецького нападу, змушені були 1672 залишити місто. К. Н. перебралися до Кракова, де оселилися у школі, яку провадили візитки. Вони перебували там аж до 1677, коли було закінчено будівництво їхньої нової обителі у Львові, розпочате 1674. Настоятелька Єва Марселіна Кобилінська разом зі спільнотою повернулися вже до нового, однак ще дерев'яного монастиря, розташованого з північного боку від гори Шембека.

1687 було утворено Руську провінцію Кармелітів давньої обсервації, до якої увійшла також жіноча обитель св. Аґнеси у Львові. Наступного року сестри А. Барановська, Єва Марселіна Кобилінська та Маґдалина Бенедикта Віткевичівна виїхали до Дубна для заснування монастиря. Львівська спільнота 1687 налічувала бл. 25 сестер. На поч. XVIII ст. чисельність монахинь зросла до 29 осіб, однак після військових дій та *епідемій* зменшилася до 22 осіб (1710).

До монастиря К. Н. 1711 вступила Катерина Белзецька, дочка Адама Белзецького, стольника белзького, яка внесла посаг – 60 тис. злотих, призначених на будівництво нового монастиря і костелу. Не випадково сестру Белзецьку наступні покоління кармеліток шанували як "повторну фундаторку". Гелена Белзецька, мати монахині, 1716 розпочала зведення мурованого костелу та монастиря. У монастирській святині 1716 відбулася перша Служба Божа, а урочисте освячення

Костел кармеліток взутих. Бл. 1827 р. Малюнок невідомого автора

мурованого костелу св. Аґнеси здійснив 1729 львівський архієпископ Ян Скарбек (1713–1733). Водночас було зведено мур навколо обителі. 1726–1729, на прикінцевому етапі зведення костелу, преорисою львівських К. Н. була стольникова Маґдалина (у світському стані – Катажина) Белзецька, яка 1727 прийняла до обителі свою матір Маґдалину (у світському стані – Гелену) Белзецьку.

У сер. 1730-х у монастирі сталася *пожежа.* 1743–1744 закінчено відбудову костелу св. Аґнеси за проєктом *Бернарда Меретина.* У часи урядування Розалії Маріанни Рей (1751–1753) збудовано монастирський бровар, а за її наступниці Юзефи Кристини Суходольської (1753–1756) здійснено внутрішній розпис костелу.

Невдовзі після переходу Галичини під зверхність Габсбурґів львівська спільнота К. Н. налічувала 38 осіб. Австрійська влада 1782 ухвалила закрити обитель К. Н. Протести настоятельки Пелагії Маґдалини Голейовської, яка вказувала на те, що сестри провадили освітньо-виховну роботу серед молоді, не мали успіху. Після закриття обителі декілька сестер перебралися до Дубна, а решта монахинь замешкала у Львові при монастирях інших орденів – *бенедиктинок, сакраменток* та *шариток*. Зокрема сестра Євфросинія Рейтаровська, не змінивши кармелітського габіту, мешкала у львівських сакраменток, де й упокоїлася 1846. Остання настоятелька К. Н., Пелагія Голейовська, перебралася до бенедиктинок. Частина сестер, передовсім новички, повернулися до світського стану.

Монастирські будівлі були передані для потреб римо-католицької духовної семінарії, яка невдовзі була переведена до приміщень давнього монастиря *кармеліток босих*. Після цього монастирські приміщення К. Н. віддано під військові склади. 1816 їх придбав граф *Юзеф Максиміліан Оссолінський.* Після ґрунтовної перебудови їх передали на потреби *бібліотеки*, а згодом – Національного закладу ім. Оссолінських (*Оссолінеум*).

Олег Дух

КАРО ЄХЕЗКІЛЬ (ЄЗЕКІЛЬ) (Caro Jecheskiel (Jesekiel); 1844–28.12.1915) – єврейський релігійний та громадський діяч. Народився в м. Пнєви (тепер Великопольського воєвод., Польща) в родині рабина Йозефа Хаїма Каро (1800–1894). Рід Каро походив від знаменитого рабина Йозефа Каро, автора обрядового кодексу "Шульхан Арух" (з івриту "Накритий стіл"). Закінчив гімназію у Бидґощі (тепер Куявсько-Поморського воєвод., Польща), після чого навчався у єврейській теологічній семінарії в Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща). Одночасно з богослов'ям вивчав у Бреславському університеті філософію та орієнталістику. Здобув ступінь доктора філософії у Гайдельберзькому університеті. Деякий час викладав релігію в м. Лодзь. Безуспішно намагався отримати посаду рабина у Варшаві, де 1869 виголосив пробну проповідь у синагозі Даниловичів. Натомість одержав посаду рабина у двох поєднаних між собою громадах міст Діршау (тепер м. Тчев) і Мева (обидва тепер Поморського воєвод., Польща). 1878–1882 – рабин в Ерфурті (Німеччина). Опублікував низку статей з бібліїстики та юдаїки у "Єврейській літературній газеті" (*Jüdishes Literaturblatt*) в Маґдебурзі (Німеччина). 1882 одержав запрошення на рабинат у Пльзно (тепер Чехія).

Єхезкіль (Єзекіль) Каро

Під час відпочинку в Карлсбаді й Марієнбаді познайомився з багатьма впливовими представниками єврейської громади Львова, зокрема із *С. Бубером* і тодішнім президентом єврейської релігійної громади Львова С. Горовіцом. За підтримки своїх впливових друзів зі Львова 01.09.1890 зробив офіційне подання на конкурс на посаду рабина прогресивної синагоги у Львові. 16.02.1891 виголосив пробну проповідь німецькою мовою "Історія та розвиток месіанства в єврействі" (*Geschichte und Entwickelung des Messeanismus im Judentum*) у прогресивній синагозі у Львові, після чого керівництво громади ухвалило призначити К. рабином.

Мешкаючи у Львові, взяв активну участь у публічній дискусії, яка стосувалася звинувачень, висунутих *євреям* у ри-

Інтер'єр синагоги Темпль. Літографія П. Піллера. 1846 р.

туальних вбивствах. 1898 під час процесу запідозреного в серійних вбивствах єврея Л. Гільзнера, що відбувався в імперії Габсбургів, К. урочисто поклявся у *Темплі*, що євреї не винні в ритуальних убивствах християн. Долучившись до дискусії про ритуальні вбивства, львівський архівіст та історик *Александер Чоловський* опублікував під назвою "Ритуальне вбивство" (*Mord rytualny*) у часописі "Польський щоденник" (*Dziennik Polski*) частину антисемітського пасквілю XVIII ст. Гауденція Пікульського "Єврейська злобність". Наведені фрагменти стосувалися матеріалів *релігійного диспуту* 1759, що відбувся у Львові. Під час цього диспуту євреї-франкісти звинуватили ортодоксальних євреїв у ритуальних вбивствах християнських дітей. К. сприйняв публікацію як особисту образу. Однак замість того, щоб ґрунтовно спростувати вигадки франкістів, як це зробив львівський рабин Хаїм Коген Раппопорт на диспуті 1759, він почав звинувачувати А. Чоловського у фальсифікації та перекручуванні фактів. А. Чоловський відповів уїдливою та іронічною брошурою "Відповідь львівському рабинові докторові Є. Каро з питання ритуального убивства" (*Odpowiedź rabinowi lwowskiemu Doktorowi J. Caro w sprawie mordu rytualnego*, 1899), яку опублікували у Львові. К. дав емоційну відповідь, і дискусію закінчили.

К. був одним з організаторів Бібліотеки єврейської громади Львова, яку офіційно відкрили 06.01.1901 у приміщенні школи ім. А. Кона на вул. Св. Станіслава, 5 (тепер вул. І. Тиктора). Після смерті С. Бубера (грудень 1906) К. очолив Кураторію опіки над бібліотекою. Заповів бібліотеці своє книжкове зібрання з юдаїстики та особисті рукописи. Написав історію львівських євреїв до 1792 "Історія євреїв у Львові від найдавніших часів до першого поділу Польщі в 1792 р. з хронік та архівних досліджень" (*Geschichte der Juden in Lemberg von den ältesten Zeiten bis zur ersten Teuling Polens im J. 1792 aus Chroniken und Archiv-Quellen bearbeitet*), яка була опублікована 1894 у Кракові.

Л. Каро. *Солідаризм*. 1931 р.

У Львові мешкав 1900–1903 – на вул. Яґеллонській, 24 (тепер *вул. В. Гнатюка*), 1907—1911 – вул. Сикстуській, 10 (тепер *вул. П. Дорошенка*). Помер у Відні. Перепохований у липні 1918 на Новому єврейському цвинтарі у Львові (могила не збереглася).

Ігор Смольський

КАРО ЛЕОПОЛЬД (Caro Leopold, 27.05.1864–08.02.1939) – польський економіст, публіцист, громадський і політичний діяч. Народився у Львові. Вивчав економіку та право в університеті в Ляйпцигу (Німеччина), продовжив навчання на філософському відділі у *Львівському університеті*. Від 1894 до початку *Першої світової війни* провадив адвокатську практику (Кросно, Краків), продовжив роботу у військовому судівництві Австро-Угорщини, згодом Польської Республіки. 1897 захистив докторат у галузі права. Від 1920 – професор економіки *Львівської Політехніки*, паралельно (від 1923) викладав економіку у Львівському університеті, співзасновник, а від 1927 – голова Польського економічного товариства у Львові, засновник і редактор "Економічного огляду" (*Przegląd Ekonomiczny*).

Під впливом німецької історичної школи та доктрини католицького солідаризму висловлювався за впровадження ладу, що спирався на кооперації, корпоративізмі, суспільних цінностях католицької церкви; виступав за втручання держави в економіку з використанням елементів етатизму.

К. вважають засновником християнського солідаризму на польських землях. Головні праці: "Соціологія" (*Sociologia*, 1912), "Фінансові проблеми польської держави" (*Problemy skarbowe państwa polskiego*, 1919), "До нової Польщі" (*Ku nowej Polsce*, 1923); "Солідаризм, його принципи, діяльність та застосування" (*Solidaryzm, jego zasady, dzieje i zastosowania*, 1931). Помер у Львові.

Зоя Баран

"КАРПАТИ" – промислове підприємство, яке від 1957 працює у Львові, спе-

ціалізуючись на виготовленні меблів. За час існування підприємство мало назви: Львівський меблевий комбінат, Львівська меблева фабрика "Карпати", Львівська виробничо-торговельна фірма "Карпати" та ін.

Промислове виробництво меблів у Львові розпочалося на поч. XX ст. Тоді меблі виготовляли головно в невеликих приватних цехах, артілях і майстернях. Після *Другої світової війни* радянський уряд вирішив інтенсифікувати виробництво меблів, що було пов'язано зі стрімким збільшенням обсягів житлового будівництва. Наприкін. 1950-х заплановано збільшити у Львові випуск меблів удвічі. Однак вирішити це завдання на базі наявних підприємств було технічно неможливо, а будівництво нових потребувало часу та значних фінансових затрат. Тому Львівський раднаргосп ухвалив рішення об'єднати й удосконалити ті підприємства, що вже працювали у Львові.

На виконання урядових рішень 1957 створено Львівський меблевий комбінат, до складу якого увійшли: Фабрика стандартних меблів, Паркетний завод і три меблеві артілі. Фабрику стандартних меблів, що розміщувалася на вул. М. Калініна, 53 (тепер *вул. Замарстинівська*), перейменували на Меблеву фабрику № 2, артіль на *вул. Залізничній* одержала назву Меблевої фабрики № 3, артіль на вул. К. Маркса, 37 (тепер *вул. С. Єфремова*) перейменовано на Меблеву фабрику № 4, артіль на вул. Ткацькій, 27, на Меблеву фабрику № 5. Управління комбінату було розміщено на території Меблевої фабрики № 4 на вул. К. Маркса, 37. Ці підприємства виготовляли різні меблі, за винятком окремого цеху Меблевої фабрики № 2 на теперішній *вул. Городоцькій*, 172, котра продукувала паркет. Згодом виробництво паркету поступово скорочувалося. На фабриці № 2 проводили машинну обробку деталей для інших підприємств галузі та складали готові вироби.

Процес централізації меблевого виробництва продовжився у травні 1962, коли постановою Львівського раднаргоспу на базі головного підприємства – Львівського меблевого комбінату і двох меблевих фабрик: № 5 та Багетно-меблевої фабрики, утворено Львівську меблеву фабрику "Карпати". Одночасно розпочалася спеціалізація перелічених підприємств як складових головного виробництва. Меблевий комбінат зменшив асортимент меблів із 38 назв до 14. Меблі стали простішими в конструкції, що спричинило їх здешевлення. Через три місяці після утворення комбінату Меблева фабрика № 3 була передана Львівському телевізійному заводу. У складі комбінату залишилися фабрики, які спеціалізувалися на виробництві комплектів меблів для малогабаритних квартир. Меблеву фабрику № 2 передали під виготовлення брускових та щитових деталей, а інші фабрики зосередилися на складально-оздоблювальних роботах.

На поч. 1960-х окремі цехи фабрики діяли на відстані 6–12 кілометрів один від одного. Старі приміщення не завжди були пристосовані для виробництва, а головно для вдосконалення технологічного процесу, де ще переважала ручна праця. Щоб збільшити обсяги продукції, покращити її якість та умови праці робітників, на поч. 1965 на території базової фабрики почалося капітальне будівництво чотириповерхового корпусу й надбудова другого поверху над машинно-фрезерувальним цехом. Акт уведення в експлуатацію закінченого будівництва першої черги пускового комплексу потужністю виробництва меблів на суму 4,3 млн карбованців на рік підписала державна комісія 30.12.1968.

З огляду на закінчення будівництва, 1970 із складу фірми виведено фабрики № 2, № 3, № 4 загальною потужністю виробництва меблів на суму 3,4 млн карбованців на рік, як такі, що були в житлових масивах міста.

До підприємства 1972 приєднали Нестерівський меблевий комбінат, який одержав назву Нестерівської меблевої фабрики (розташована в м. Жовкві на Львівщині). Проте через вісім років, з огляду на реорганізацію та перебазування

"Карпати" – володар Кубка СРСР. Фото 1969 р.

об'єднання "Львівдеревпром" на майданчик фірми "Карпати", 1980 Нестерівська меблева фабрика вибула із складу фірми і стала філією ВО "Львівдеревпром".

У листопаді 1983 року, відповідно до рішення Львівського міськвиконкому щодо будівництва міського Палацу піонерів, ліквідовано цех виготовлення столярних стільців на вул. Погулянка, а їх виробництво передали Львівському меблевому комбінату.

До об'єднання "Львівдерев" 1985 приєднали виробниче об'єднання "Дрогобичдерев", а фабрика "К." увійшла до складу головного підприємства разом із Львівським, Перемишлянським, Старосамбірським меблевими комбінатами та Добросинським і Сколівським деревообробними комбінатами.

Логотип ФК "Карпати"

"Карпати" перед початком матчу розіграшу Кубка кубків з румунською командою "Стяуа" (Бухарест). Фото 1970 р.

Упродовж другої пол. 1980-х фабрика "К." спеціалізувалася на виготовленні меблевих стінок "Львів" і м'яких кутків для відпочинку "Кобза".

29.06.1994 Львівську меблеву фабрику "Карпати" перетворили на акціонерне товариство відкритого типу "Львівська виробничо-торговельна фірма "Карпати". Від квітня 1998, після реструктуризації підприємства, на базі складально-оздоблювального цеху та цеху повторної обробки було створене дочірнє підприємство "Фабрика корпусних меблів", на базі цеху набору шпону і машинно-облицювального цеху – дочірнє підприємство "Фабрика меблевих заготовок", на базі цеху малих серій – дочірнє підприємство "Карпати – Дизайн–Стиль", на базі автотранспортного цеху – дочірнє підприємство "Автотранспортне підприємство "Карпати". 15.03.2006 року Відкрите акціонерне товариство "Карпати" перереєструвалося в Товариство з обмеженою відповідальністю "Львівська виробничо-торговельна меблева фірма (ЛВТМФ) "Карпати". За рішенням зборів акціонерів від 11.08.2008 товариство з обмеженою відповідальністю ЛВТМФ "Карпати" перетворено на приватне підприємство "Львівська виробничо-торговельна меблева фірма "Карпати".

Василь Чура

"КАРПАТИ" – львівська футбольна команда. Клубні кольори – зелено-білі, виступає на *стадіоні "Україна"* (28051 місце для глядачів). Одна з найпопулярніших в Україні, створена 18.01.1963 на базі команди заводу *"Сільмаш"*, чемпіона області 1962, і за рішенням Федерації футболу СРСР внесена до другої групи класу "А", за підсумками сезону 1969 – до першої групи, у якій 1970 виборола право виступати у вищій лізі СРСР, де провела сім сезонів (1971–1977). Два роки (1978–1979) "К." грали у першій лізі, щоб тріумфально повернутися до класу найсильніших за підсумками сезону 1979, у якому команда встановила кілька рекордів, зокрема *Степан Юрчишин* забив у ворота суперників

42 голи, що залишилося вічним рекордом першої ліги. Однак у вищій лізі “К.” провели лише рік (1980) і знову вибули до нижчого класу. 1982 відбулося об’єднання двох львівських клубів – СКА та “Карпати”, і команда СКА “Карпати” провела у першій лізі вісім сезонів.

У листопаді–грудні 1988 всеукраїнська “Спортивна газета” організувала акцію “Я, мама і тато – за команду “Карпати”, яку підтримали понад 70 тисяч читачів. 05.01.1989 Держкомспорт СРСР ухвалив рішення відродити команду “К.” і внести її до першості СРСР серед команд другої ліги. Останнім для львівського клубу виступом у чемпіонаті СРСР був сезон 1991, коли команда здобула перше місце в західній перехідній зоні другої ліги.

“К.” залишили свій слід і в історії союзних змагань, здобувши 17.08.1969 Кубок СРСР як єдина невищолігова команда (начальник команди *Карло Мікльош*, старший тренер *Ернест Юст*, тренер Юрій Сусла, гравці – Віктор Турпак, Іван Герег, *Ростислав Поточняк*, Валерій Сиров, *Петро Данильчук, Лев Броварський*, Володимир Булгаков, *Геннадій Лихачов, Ігор Кульчицький, Володимир Данилюк, Янош Ґабовда*).

У національному чемпіонаті України “К.” виступали 1992–2004, 2006 і далі, взяли участь у першому матчі в історії незалежної України “Чорноморець” (Одеса) – “К.”, що відбувся 06.03.1992, тоді автором першого гола став півзахисник львівської команди Анатолій Мущинка.

Найкращий результат – 3-є місце (сезон 1997–1998), найбільша перемога – 5:0 (над “Чорноморцем”, 1999, “Оболонню”, 2009). “К.” (1993, 1999) виступали у фіналі розіграшу Кубка України, двічі поступаючись київському “Динамо”. Найбільше матчів за команду провів Лев Броварський – 412 (1968–1980), найбільше голів забив *Володимир Данилюк* – 88 (1966–1978), рекордсмен за кількістю забитих м’ячів за сезон – Степан Юрчишин (1979).

“К.” брали участь у розіграшах Кубка володарів кубків європейських країн (1970, 1993), Кубка УЄФА (1999) і вийшли до групового етапу Ліги Європи (2010–2011).

“Карпати” – бронзовий призер сезону 1997–1998 рр.

З командою працювали тренери: Олег Жуков, Євген Лемешко, Ернест Юст, Валентин Бубукін, Іштван Секеч, Володимир Булгаков, *Мирон Маркевич*, Левко Броварський та ін. За час існування в команді виступали гравці різних збірних команд СРСР та України (молодіжні, олімпійські, національні): Юрій Сусла, Анатолій Крощенко, Володимир Валіонта, Богдан Грещак, Юрій Басалик, Іван Диковець, Ростислав Поточняк, Петро Данильчук, Левко Броварський, Геннадій Лихачов, Володимир Данилюк, Ігор Кульчицький, *Андрій Баль*, Юрій Беньо, *Ґабор Вайда*, Іван Гецко, *Андрій Гусін*, Ярослав Ду-

“Карпати” напередодні сезону 2010–2011 рр. Фото Т. Кузьменка

Логотип
Карпатського лещетарського клубу.
Автор – Роберт Лісовський

манський, Володимир Єзерський, Андрій Кардаш, *Едвард Козинкевич*, Сергій Ковалець, *Олег Лужний*, Сергій Мізін, Юрій Мокрицький, Анатолій Мущинка, *Андрій Покладок*, Віктор Рафальчук, Василь Рац, Олег Родін, Остап Савка, Анатолій Саулевич, *Богдан Стронціцький*, Юрій Суслопаров, *Володимир Татарчук, Вадим Тищенко,* Андрій Тлумак, Олександр Філяєв, *Олександр Чижевський*, Ігор Худоб'як, Володимир Шаран, Богдан Шуст, Степан Юрчишин, а також збірних інших країн: Раймонд Лайзан (Латвія), Мацей Налєпа (Польща), Сергій Зеньов (Естонія), Сергій Ковальчук (Молдова), Леонід Ковель та Олександр Юревич (обидва – Білорусь), Георгій Ломая (Грузія), 14 матчів в сезоні 1991 зіграв представник української діаспори США Богдан Недільський.

"К." провели понад 300 міжнародних матчів із командами 49 країн світу, зокрема в червні 1990 на американському континенті – п'ять зустрічей з українськими клубами Філадельфії, Детройта, Чикаґо, Клівленда.

Іван Яремко

"КАРПАТІЯ" – товариство взаємних забезпечень на життя й ренти у Львові; діяло 1911–1939. Основний капітал – 220 тис. злотих, на забезпечувальному фонді – понад 1 млн (1939). Директор – *Б. Янів*, від 1930 – І. Ґижа, заступник директора – *Л. Макарушка*.

Е. У.

Членська виказка
Карпатського лещетарського клубу

КАРПАТСЬКИЙ ЛЕЩЕТАРСЬКИЙ КЛУБ (КЛК) – громадська спортивна організація, яка об'єднує лещетарів (лижників)-аматорів. Клуб заснований 09.12.1924 у Львові на загальних зборах ентузіастів лижного спорту. Перший голова КЛК – *Лев Шепарович*. До проводу клубу ввійшли також Зенон Русин, Володимир Рожанковський, Зеновія Копертинська, Іван Мриц, Роман Говикович, Ірина Лежогубська, *Степан Гайдучок* та ін. Почесним членом товариства обрано піонера лещетарства в Галичині *Івана Боберського,* який тоді мешкав у Канаді.

Лижний спорт, або лещетарство, був поширений у Галичині ще перед *Першою світовою війною* і мав багато прихильників. Уже 1908 львівський часопис "Сокільські Вісти" подав перші замітки про лещетарство. Того ж року І. Боберський започаткував лижні змагання серед членів гімназійного спортивного гуртка, а згодом і лижні пробіги довкола Львова. Велика заслуга у створенні нового товариства належала професорові руханки С. Гайдучку, який виступив з публічною доповіддю "Значення лещетарства для українців". Він наголошував на важливості цього виду спорту не тільки як ефективного засобу фізичного виховання, але й як соціально-економічного чинника в житті гірського населення краю.

Члени КЛК брали участь у проведенні різноманітних свят, особливо різдвяних. Лещетарі Галичини були не лише популяризаторами та пропагандистами зимових видів спорту, а й справжніми носіями народної культури, національного виховання, українських традицій. Члени КЛК відмовлялися вживати алкоголь і впливали своїм авторитетом на формування здорового способу життя галицької молоді. КЛК був частиною молодіжного руху, відображав і формував тенденції національно-культурного життя Західної України. У різних місцевостях Галичини виникли філії КЛК, діяльні секції існували у Ворохті, Стрию, Космачі, Косові, Славському, Сяноку. Згідно зі звітом клубу за 1937, КЛК об'єднував 18 філій, а в 22 містечках філії були на стадії створення. Клуб організовував змагання з лижного бігу – і особисті, і командні, з'їжджання з гори, стрибки з трампліна на *Кортумівці* та *Погулянці*. Провідні українські інституції (*"Маслосоюз"*, *"Червона Калина"*, *Наукове Товариство ім. Шевченка*) призначали для учасників змагань нагороди. Нагородження відбувалися урочисто, із запрошенням відомих співаків, артистів, провідних діячів Львова. Активізувало роботу лещетарських секцій проведення зимових Запорізьких ігрищ – своєрідних зимових українських

олімпіад. Подальшому розвитку лещетарського спорту сприяло введення 1933 комплексу спеціальних нормативів – "лещетарської відзнаки вправності". Керівники КЛК ініціювали створення у Львові спортивно-руханкового музею, розпочавши збирання експонатів. Щоб продовжувати масову спортивну роботу восени та влітку, КЛК організовував та проводив також змагання з плавання, веслярства, легкої атлетики.

Девізом КЛК були слова "На лещатах, мов на крилах!" з пісні "Гей у соняшні простори!", слова і музику до якої написав 1933 *Роман Купчинський* і яку КЛК прийняв як свій гімн. Мистець *Роберт Лісовський* виготовив відзнаку клубу. Велику відзнаку члени носили на лещетарській шапці, а малу – зі шпилькою на вилогах костюму. У різні роки головами КЛК були Лев Шепарович, Юліан Мудрак, Володимир Паньків, *Андрій Палій*, Орест Клюфас, Юрій Пачовський, на еміграції – Юрій Купчинський, Станіслав Кравчишин, Роман Рогожа, *Олег Лисяк*, Богдан Рак, Ярослав Рубель, Роман Гавриляк, Володимир Гнатківський, Юрій Попель.

Розвиток КЛК припинився 1939, але започатковані львівські лещетарські традиції продовжилися після *Другої світової війни* на еміграції, 1945–1950 в Німеччині. Двоє членів КЛК (Орест Яців та Ігор Суховерський) першими серед *українців* 01.09.1947 зійшли на найвищу вершину Європи Монблан (Франція) і встановили там синьо-жовтий прапор. Від 1951 клуб діяв у різних містах США та Канади, а центральним став осідок КЛК в Нью-Йорку. Діяльність КЛК у Львові відновилася 1989 (тепер головою є Орест Дубиняк, викладач фізичного виховання львівської ЗОШ № 91). Діяльність КЛК вивчає Оксана Вацеба.

Іван Яремко

Члени Карпатського лещетарського клубу на змаганнях в Сонґ Мавнтенс (США). Під № 1 – Борис Ґудзяк. Лютий 1980 р.

КАРПАТСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР (справжнє прізвище – Курдидик; 14.06.1889–29.05.1964) – український оперний і камерний співак (баритон), педагог. Народився в с. Ганнівці (тепер Галицького р-ну Івано-Франківської обл.). Після навчання в гімназії Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ) закінчив філологічний факультет *Львівського університету* (1912). Вокальну освіту здобув у Санкт-Петербурзькій консерваторії (1913–1917, клас М. Чуприннікова). Дебютував 1917 в ролі Онєгіна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського) у студентській постановці на сцені Театру музичної драми. 1917–1919 співав у різних мандрівних трупах. 1919–1922 – соліст Київського оперного театру, 1922–1939 – Познанської опери, 1930–1931 – Варшавської опери. 1934 виступив у Мадриді в ролі Князя Ігоря (однойменна опера О. Бородіна). У Львові гастролював 1936 та 1937.

Виконував ролі у бл. 70 операх: Фіґаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Риґолетто, Жермон, Ренато, Амонасро, Яґо ("Риґолетто", "Травіата", "Бал-маскарад", "Аїда", "Отелло" Дж. Верді), Скарпіа, Марсель ("Тоска", "Богема" Дж. Пуччіні), Ескаміліо, Зурґа ("Кармен" і "Шукачі перлів" Ж. Бізе), Манфредо ("Любов трьох королів" І. Монтемецці), Арцезій ("Мертві очі" Ж. Б. д'Альбера), Януш ("Галька" С. Монюшка), Онєгін, Мазепа, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Йоланта" П. Чайковського), Князь Ігор (однойменна опера О. Бородіна), Демон (однойменна опера А. Рубінштейна), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова).

Виступав у концертах і радіопередачах (постійним акомпаніатором була його дружина – піаністка Олександра Карпатська, випускниця Київської консерваторії). У камерному репертуарі співака – романси та пісні П. Чайковського, О. Гречанінова, С. Рахманінова, Ф. Шуберта, Р. Шумана, *С. Воробкевича*, *В. Матюка*.

Викладав солоспів і завідував оперним класом у Познанській музичній школі (1932–1939). 1947–1951 викладав вокал в Одеському музичному училищі та Одеській консерваторії. 1951–1962 завідував кафедрою солоспіву у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), від 1959 – доцент. Серед учнів – *О. Врабель*, Г. Кузовков, К. Чернет, Т. Карпатська (донька О. Карпатського). У Львові мешкав на вул. Княжій, 2.

Помер у Львові.

Мар'яна Зубеляк

КАРПЕНКО ГЕОРГІЙ (06.06.1910–15.11.1977) – учений-фізик. Заслужений діяч у галузі науки і техніки УРСР (1960). Академік АН УРСР (1967). Народився в м. Томськ (Росія). У 14-річному віці після смерті батька розпочав трудову діяльність. Працював у формувальному відділі ливарного цеху Харківського заводу "Серп і Молот", згодом слюсарем на Миколаївському судноремонтному заводі. Закінчив механічний факультет Харківського механіко-машинобудівного інституту (1931). Асистент, а згодом доцент на кафедрах теоретичної і практичної механіки, опору матеріалів і теорії пружності, деталей машин Харківського механіко-машинобудівного інституту (1931–1941). Захистив кандидатську "Дослідження теплових режимів і роботи черв'ячного редуктора" (*Исследования тепловых режимов и работы червячного редуктора*, 1940), докторську " Вплив середовища на втомну міцність сталі" (1953) дисертації. 1954 став професором. 1941–1943 викладав у Рибінському авіаційному інституті (евакуйований до Уфи), 1945–1951 – у Київському авіаційному інституті (за сумісництвом).

Георгій Карпенко

Учений секретар Президії АН УРСР (1946–1950). Упродовж 1952–1971 очолював у Львові Фізико-механічний інститут АН УРСР (до 1964 – Інститут машинознавства й автоматики АН УРСР, тепер *Фізико-механічний інститут ім. Г. Карпенка НАН України*).

1957–1977 – керівник відділу фізико-хімічної механіки матеріалів Фізико-механічного інституту. 1970–1971 – член Президії АН УРСР. 1971 обраний членом наукової Ради *Західного наукового центру* (ЗНЦ) АН УРСР і керівником секції фізико-хімічної механіки матеріалів при ЗНЦ. 1975–1977 – голова секції фізико-хімічної механіки конструкційних матеріалів наукової ради при Президії АН СРСР із проблеми "Нові процеси отримання й обробки металічних матеріалів".

Учні К. (65 осіб захистили кандидатські та докторські дисертації) працюють у багатьох наукових установах країн колишнього СРСР, частина становить ядро науковців Фізико-механічного інституту.

Автор понад 400 статей і 20 наукових монографій, зокрема: "Про фізико-хімічну механіку металів" (*О физико-химической механике металлов*, 1973), "Вплив середовища на міцність і довговічність металів" (*Влияние среды на прочность и долговечность металлов*, 1976), "Вплив поверхнево-активного середовища на процеси деформації металів" (*Влияние поверхностно-активной среды на процессы деформации металлов*, 1954), "Вплив активних рідких середовищ на виносливість сталі" (*Влияние активных жидких сред на выносливость стали*, 1955), "Корозійна втома сталі" (1959), "Міцність сталі в корозійному середовищі" (*Прочность стали в коррозионной среде*, 1963), "Вплив водню на механічні властивості сталі" (1960), "Вплив водню на властивості сталі" (*Влияние водорода на свойства стали*, 1962), "Вплив обробки поверхні на втомну міцність сталі в активних середовищах" (1958), "Вплив механічної обробки на міцність і виносливість сталі" (*Влияние механической обработки на прочность и выносливость*

стали, 1959), "Зміцнення сталі механічною обробкою" (*Упрочнение стали механической обработкой*, 1966), "Електронна фрактографія зміцнених сталей" (1974). Більшість із них присвячена розробці нового наукового напряму – фізико-хімічної механіки матеріалів. Мав низку авторських свідоцтв.

К. та його учні дослідили вплив фізичних і фізико-хімічних чинників на розвиток адсорбційної втоми, зокрема вплив частоти й амплітуди циклічних напружень, стану поверхні адсорбенту, активності й концентрації адсорбтива, властивостей розчинника та ін. К. запропонував пояснення механізму адсорбційної втоми, який базується на застосуванні й розвитку уявлень про ефект Ребіндера.

К. розробив технології одержання виробів із наперед заданими властивостями, тобто довів можливість одержання білих нетравлених шарів на сталі, які захищають сталеві вироби від впливу агресивних середовищ; дослідив, що відпал сталевих виробів часто є раціональним для їхнього захисту від дії середовища й напруги; з'ясував вплив відпалу на міцність і довговічність металічних виробів із дифузійними покриттями, що широко застосовують у практиці. К. запропонував теорію корозії під напругою, названу адсорбційно-електрохімічною теорією корозії під напругою.

Депутат Верховної Ради УРСР VI і VII скликань, депутат Львівської міської та обласної Рад народних депутатів.

За цикл праць із вивчення адсорбційного й корозійного впливів на метал, до якого прикладена напруга, К. присуджено премію ім. Є. Патона (1971).

К. був відзначений державними нагородами. Науковий напрям – фізико-хімічна механіка матеріалів, який започаткував К., розвивається у Львові у Фізико-механічному інституті ім. Г. Карпенка НАН України.

Роман Юзефович

КАРПИНЕЦЬ ІВАН (26.12.1898–17.11.1954) – український історик, музейник, архівіст, педагог. Народився у містечку Рудки (тепер Самбірського р-ну Львівської обл.). Закінчив Перемиську гімназію. Під час визвольних змагань воював у 8-й бригаді *Української Галицької Армії* (1918–1920). Після війни навчався в *Українському (таємному) університеті* (1921–1923) і на філософському факультеті *Львівського університету* (1923–1928). Захистив 1931 докторат із філософії "Проблема міст колишньої Галичини (1772–XIX ст.)", працював викладачем української та німецької мов у школах Львова, досліджував проблеми міст і містечок, історію промисловості Галичини, воєнну історію. Член *Наукового Товариства ім. Т. Шевченка* (НТШ). Від 1936 працював у бібліотеці НТШ, був членом історико-філософської секції товариства. 1937 заснував і очолив *Музей воєнно-історичних пам'яток* НТШ. 1940–1941 працював старшим науковим співробітником у Львівському відділі Інституту історії України АН УРСР. Під час німецької окупації Львова 1941–1944 працював кустошем Державного архіву у Львові, 1944–1946 знову став співробітником Інституту історії України у Львові. Після ліквідації у вересні 1946 – під приводом боротьби з українським буржуазним націоналізмом – українських гуманітарних наукових інститутів Львова, К. разом із *М. Кордубою*, *І. Крип'якевичем*, *В. Огоновським*, *О. Степанів*, *Я. Яремою* та іншими українськими науковцями Львова вивезли до Києва, однак через хворобу незабаром звільнили з роботи. В останні роки життя викладав німецьку мову в інститутах Львова – Торгово-економічному (тепер *Львівська комерційна академія*), Зооветеринарному (тепер *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького*). Опублікував дослідження з історії міст та промисловості Галичини австрійського періоду та визвольних змагань: "Кількість міських поселень Галичини та їх поділ на міста і містечка", "Галицькі залізні гути та їх продукція в рр. 1772–1848", "Історія 8-ї Галицької бригади", "1-й ку-

Францишек Карпінський

рінь 8-ї бригади УГА", "Панцирний поїзд ч. 2", "До справи арештувань у Львові в червні 1877 р.". Низка праць К. з історії Галичини й воєнної історії ("Проблема міст колишньої Галичини", "Чортківська офензива", "Український народ Австро-Угорщини в часи Першої світової війни" та ін.) залишилася неопублікованою. 2005 у Львові вийшла збірка праць К. "Галичина: військова історія. 1914–1921".

Іван Сварник

КАРПІНСЬКИЙ ФРАНЦИШЕК (Karpiński Franciszek; 04.10.1741–16.09.1825) – польський письменник. Народився в родинному маєтку в с. Голосків (тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався 1750–1758 в єзуїтській колегії у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ) та *єзуїтській академії* у Львові (1758–1762), був одним із шести перших докторів філософії, яким львівський навчальний заклад присвоїв 1759 таке звання. Під час одержання докторського ступеня в *римо-католицькій катедрі* сталася бійка, у якій К. брав активну участь.

Працював чиновником у львівському суді. 1766 став гувернантом у маєтку князя Понінського в Загайполі (тепер поблизу смт Золотий Потік Бучацького р-ну Тернопільської обл.), де мав роман із дружиною свого працедавця. 1770 для продовження навчання виїхав до Відня, звідки згодом повернувся до Галичини. Мешкав у селі, 1780 переїхав до Варшави, де обійняв посаду секретаря Адама Казимежа Чарторийського. 1780–1791 проживав у Варшаві та на селі, залежно від фінансового стану. Після 1793 оселився в Красніку (Карпінє) на краю Біловезької Пущі.

Дебютував поетичними творами в сер. 1760-х. Творчість К. спричинилася до утвердження в польській поезії нових взірців сентиментальної лірики. Писав пісні, пасторалі, байки, елегії, вірші релігійного та еротичного змісту. Автор однієї з найвідоміших польських колядок "Бог родиться, міць щезає" (*Bóg się rodzi, moc truchleje*, 1792). Написав комедію про життя селян "Чинш" (*Czynsz*, 1790), трагедії "Болеслав III" (*Bolesław III*) та "Юдита, польська королева" (*Judyta, królowa polska*, обидві – 1790). Більшість своїх творів видав у збірці "Забави у віршах і прозі" (*Zabawy wierszem i prozą*, Т. 1–7, 1782–1787). На занепад польської державності та перші поділи Польщі відреагував низкою патріотичних творів. Після третього поділу Польщі 1795 майже повністю припинив літературну діяльність. 1822 написав спогади "Історія мого сторіччя та людей, із якими я жив", що були видані під назвою "Щоденники за 1741–1822" (*Pamiętniki od 1741–1822*, 1844). У спогадах описав свою молодість у Львові. Друге видання щоденників видано у Львові 1849. Від 1818 мешкав у власному маєтку Хоровщизна (тепер с. Лисково Брестської обл., Білорусь), де й помер. Творчість К. досліджував *Василь Щурат*. Вірші К. перекладав українською *Маркіян Шашкевич*.

Андрій Козицький

КАРПОВИЧ ВОЛОДИМИР – див. *ЯНУШ БОГДАН*

КАРП'ЯК ВОЛОДИМИР (28.07.1909–1972) – український драматичний актор, артист опери та оперети (тенор). Народився в м. Перемишль (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Сценічну діяльність почав на аматорській сцені в Старому Самборі на Львівщині; за рекомендацією актора і режисера *Лавра Кемпе* К. потрапив на професійну сцену – у мандрівний Український народний театр ім. І. Тобілевича (від 14.09.1934). Працював із режисерами *Й. Стадником*, *М. Бенцалем*, Л. Кемпе та ін. Молодий, елегантний, К. дуже швидко перейшов на провідні ролі (насамперед героїв-коханців). Ролі: Салюсь Левін ("Тричі повінчані" А. Айхгольса), Спортовець ("Дівча з Маслосоюзу" *Я. Барнича*, В. Павлусевича), Едвін ("Княжна чардаша" І. Кальмана) та ін. 1938–1939 – під керівництвом *В. Блавацького* у мандрівному Українському народному театрі ім. І. Котляревського, який об'єднав театр ім. І. Тобілевича та

Володимир Карп'як

"Заграву". Окрім старого репертуару "тобілевичівців", К. грав у новій музичній комедії "Кирка з Льолею, або Львівська спокусниця" *Ю. Косача* (Слуга Балтазара Грабовського) та ін.

Із приходом до Галичини радянської влади К. працював в Українському драматичному театрі ім. Лесі Українки у Львові (1939–1941), що діяв у приміщенні колишнього театру Скарбека (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*).

Під час німецької окупації 1941–1944 К. грав в Українському театрі міста Львова (Львівському оперному театрі) під мистецьким керівництвом В. Блавацького у приміщенні Міського театру (тепер *Львівський театр опери та балету*). Названий "мистецьким метеором", театр в умовах окупації розгорнув надзвичайно широку діяльність, К. паралельно працював у декількох його секціях: драматичній, оперній та оперетковій.

Серед яскравих ролей – Козак Гнат Колода ("Батурин" *Б. Лепкого*, інсценізація Л. Лісевича та Г. Лужницького), студент Білошапка ("Тріумф прокурора Дальського" К. Гупала); Агент поліції ("Тоска" Дж. Пуччіні), Геро ("Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні), Гастон ("Травіата" Дж. Верді); виконував провідні партії в оперетах "Шаріка" Я. Барнича, тексти пісень *Ю. Шкрумеляка* (Степан Балинський), "Паганіні" Ф. Леґара (Ніколо Паганіні), "Циганське кохання" Ф. Леґара (Йовжі), "Пташник з Тиролю" К. Целлера (Адам) та ін.

Під час відступу німецьких військ з України зголосився до української *дивізії "Галичина"*, брав участь у бойових діях.

Від 1944 – в еміграції, перебував в таборах переміщених осіб у Німеччині (1945–1947 – Ауґсбурґ, 1947–1949 – Реґенсбурґ). Працював в Ансамблі українських акторів під мистецьким проводом В. Блавацького (грав у виставах "Народний Малахій" М. Куліша, "Украдене щастя" *І. Франка* та ін.).

К. разом із театром В. Блавацького 1949 переїхав до Філадельфії, США (після смерті мистецького керівника, 1953–1957 колектив називався "Український театр у Філадельфії" під проводом В. Шашаровського). Найважливіші ролі: Приск ("Чай у пана прем'єра" *Б. Нижанківського*, З. Тарнавського), Майор Корінь ("А ми тую червону калину…" М. Понеділка), Полковник Тамаров ("Лицарі ночі" *Г. Лужницького*) та ін.

Останні роки життя К. працював у Театрі "У П'ятницю" (1963–1974) у Філадельфії (під час купального сезону виступав як "Літній театр"). К. став одним із п'яти організаторів та ідейних натхненників цього театру, яких називали "останніми могіканами українського театру" (керівник – В. Шашаровський). Ролі: Поручник ("Найкращі хлопці з дивізії" О. Лисяка, С. Гуміниловича), Циган ("Вовк в овечій шкурі" Л. Полтави, О. Стратичука) та ін.

Помер у Філадельфії. Похований на українському цвинтарі в Бавнд-Бруці (штат Нью-Джерсі, США).

Роман Лаврентій

КАРТ ВІКТОР (нар. 19.06.1929) – український шахіст і тренер, засновник львівської школи шахів, заслужений тренер СРСР (1973). Народився в м. Бердичеві (тепер Житомирської обл.). Закінчив історичний факультет *Львівського університету* (1953), працював учителем історії

Віктор Карт (ліворуч) із Василем Іванчуком

Якоб Сандрарт.
Карта театру дванадцятиденної битви Яна Собеського з турками, татарами і козаками у 1672 р.
1687 р.

в середніх школах області. Від 1956 – педагог із шахів у Львівському палаці піонерів, згодом тренер у дитячо-юнацькій спортивній школі № 2. Виховав плеяду львівських шахістів-гросмейстерів – *Марту Літинську, Олександра Бєлявського, Адріана Михальчишина, Олега Романишина*. Працював тренером збірної команди України, добровільних спортивних товариств "Авангард" і "Труд". Тренер (1976) майбутнього чемпіона світу Гаррі Каспарова у його першому закордонному турнірі у Франції. Багато років був членом президії Федерації шахів Львівської обл. Від 2001 мешкає у Ганновері (Німеччина).

Іван Яремко

КАРТОГРАФІЧНІ КОЛЕКЦІЇ ЛЬВОВА – збірки давніх карт і планів. Найбільша колекція зберігається в *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові*. Колекція карт і планів (фонд 742) налічує 2045 справ і становить комплекс картографічних документів 1375–1943. Початок колекції поклала збірка, створена в міському архіві у Львові, яка формувалася приблизно від 1787. Основу збірки становлять картографічні твори XVII–XVIII ст., істотна частина матеріалів якої належить до надбань періоду входження галицьких земель до складу імперії Габсбурґів. Збірка систематично поповнювалася (включно до 1919). На її базі створено відділ Міського архіву. Іншу частину колекції становлять матеріали, які перейшли з Крайового архіву кадастрових планів. Збірка цього архіву поповнилась топографічними та оглядово-топографічними картами 1914–1920 і 1939–1945. Джерелом поповнення колекції були також карти, виокремлені під час інвентаризації бібліотеки архіву. У фонді, з огляду на характер документів, походження, масштаб карт і планів, спосіб виконання, наявні дві основні структурні групи з відмінним принципом систематизації: 1) атласи та географічні карти; 2) плани.

Ґабріель Боденер.
Шлях від Полтави до Бендер з позначенням кордонів між польськими, турецькими і татарськими краями.
1740 р.

До найдавніших карт належать карти поч. XVII ст. німецьких картографів Й. Б. Гоманна, М. Зойтера та Т. К. Лоттера, праці Р. Вогонді; XVIII ст. представлене працями австрійського картографа й астронома Й. Лізґаніґа; XIX – роботами Й. Лелевеля, Ф. Деламарша, А. Брюе, К. Струнера та оглядово-топографічними,

спеціальними й комплексними картами, які покривають усю територію Європи. У другій групі зібрані плани всієї території Львова, плани передмість, укріплень, сторожових веж, житлових будинків (із зазначенням їхніх власників), навчальних закладів, церков, костелів, парків та скверів, кладовищ, русла річки Полтви та мостів, мережі газового та електричного освітлення. Хронологічні рамки підгрупи 1635–1944.

Колекція "Плани земельних ділянок, шосейних доріг і водних шляхів на території Галичини" (фонд 720) налічує 1110 одиниць за 1722–1944. Основу колекції становлять рукописні карти-плани земельних ділянок і приватних володінь, які до 1939 зберігалися в Державному архіві у Львові разом із судовими документами та документами Прокураторії скарбу. Від 1948, під час комплектування нових збірок, колекція доповнювалася картографічними матеріалами, виокремленими з інших фондів при їхньому опрацюванні, та через надходження карт і планів з філії архіву Львівської області у м. Самборі. Остаточний опис фонду складено 1984.

У колекції зібрано картографічний матеріал різного профілю: плани земельних, лісових, нафтоносних ділянок, корисних копалин; шосейних, залізничних та водних шляхів; карти перерізу ґрунтів, кліматичні, урбаріальні, кадастрові, геологічні; карти адміністративного поділу і кордонів Галичини.

В архіві зберігається група рукописних карт і планів (600 одиниць) кін. XVII – сер. XVIII ст. До цієї групи належать карти розмежувань приватних володінь, ситуаційні плани-карти сіл і містечок, карти ключів, циркулів, повітів, карти парохій, дієцезій та монастирських володінь. Найдавніші з них: карта Сандомирського староства (1751), карта ґрунтів с. Бартиці Ново-Сончівського повіту (1754), карта розмежування сіл Хлівчани, Хоронів, Шоломи Рава-Руського повіту (1759), атлас володінь князів Радзивилів у Золочівському повіті (1752) тощо.

Окрему групу становлять карти проєктованих шосейних доріг, лісів, русел рік, меліоративних систем та каналів. Це багатоаркушеві карти з великим хронологічним діапазоном: карта шосейної дороги Чернівці–Тернопіль (20 аркушів, 1790–1840), карта русла ріки Прут у районі Коломиї, Снятина, Чернівців (34 аркуші, 1800–1816). Їх створювали головно австрійські військові картографи після 1790 та картографи Будівельної і Навігаційної дирекції (її до 1798 очолював австрійський картограф, астроном Й. Лізганіґ – автор першої топографічної карти Галичини). До цієї групи входять плани торгових шляхів (1823), топографічні карти (1914–1917), плани залізниць (1941–1944), карти лісових масивів, плани м. Львова (1811, 1890, 1933) тощо.

Колекцію "Плани шкіл, церков, тюрем та інших державних і приватних будівель на території Галичини" сформував польський Державний архів у м. Львові. Її основу становить збірка планів XVIII ст., які були створені для впорядкування центральної частини Львова, реконструкції та переобладнання *монастирів* та інших будівель на школи, шпиталі, *казарми* тощо.

Матеус Зойтер.
Нова карта Європейської, або Малої Татарії, званої ще Кримом.
1740 р.

Ґійом Ле Вассер де Боплан. *Карта України* (фрагмент). 1660 р.

Фонд налічує 1816 справ із 1781–1943. Серед них плани будівель органів державної влади: губернського управління та *Галицького намісництва* (1781–1915) і *Галицького Крайового Сейму* у Львові; окружних і повітових управлінь і староств у Львові, Дрогобичі, Золочеві, Жовкві та інших містах Галичини; військових будівель, об'єктів сполучення і зв'язку, навчальних закладів, культосвітніх установ, організацій і товариств, лікувальних закладів, культових установ, палаців, об'єктів садово-паркової архітектури тощо. Більшість цих планів виконали відомі архітектори *В.* і *Є. Нагірні*, *Т. Обмінський*, *В. Дайчак*, Б. Бруневський та ін.

Колекція кадастрових карт сформувалася в результаті діяльності Крайової земельно-податкової комісії (1869–1918). Основу колекції становлять карти, які зберігалися в Архіві кадастрових карт. Ця збірка була доповнена картами зі Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ), Лопатина, Городка, Перемишлян, Пустомит, Рави-Руської, Радехова (тепер усі Львівської обл.). При впорядкуванні фонду 1995 бл. 11 тис. карт (бл. 3 тис. населених пунктів Галичини) згрупували в 21 опис за географічним принципом. Найкраще відображена територія Самбірського, Золочівського, Перемиського, Львівського та Жовківського округів. Найраніші карти датовані 1825. До колекції прикладений картковий каталог. Великі картографічні колекції є також у *Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України* та *Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка.*

Уляна Кришталович

В. Кархут. *Полум'яний вихор.* 2003 р. Обкладинка

КАРХУТ ВАСИЛЬ (псевда: Адьо, Адьо де Турчанович, Ростислав; 01.07.1905–09.10.1980) – український письменник, лікар-фітотерапевт, пластовий діяч. Народився у с. Марківці (тепер Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався у Городенківській та Коломийській гімназіях, *Академічній гімназії* у Львові (1921–1923). Студент медичного відділу *Українського (таємного) університету* (1923–1925), медичного факультету *Львівського університету* (1925–1932). Після закінчення навчання відбув у Львові дворічну лікарську практику. Один із провідних діячів *"Пласту"*, член 3-го куреня старших пластунів "Лісові Чорти", редактор журналів *"Молоде життя"* і *"Вогні"*, автор низки пластових посібників, скавтмастер. Організатор ремісничого "Пласту" у Львові, творець і зв'язковий 50-го куреня юнаків ім. Остапа Вахнянина у Львові при ремісничому товаристві *"Зоря"*. У 1920-х належав до *Української Військової Організації.* 1934–1939 працював лікарем у Кременці на Волині, співпрацював з *Організацією Українських Націоналістів*, за що його 11.05.1935 заарештувала польська поліція. Політв'язень польського табору в Березі Картузькій, звільнений наприкінці 1935. Референт народного здоров'я *Українського Центрального Комітету* (жовтень 1940 – серпень 1941), член Українського національного комітету в Кракові (червень 1941). Заарештований гестапо наприкінці вересня 1941, ув'язнений в тюрмі на Лонцького у Львові, звідки вийшов на волю 15.11.1941. Лікар, завідувач відділу Народної лічниці ім. Митрополита Андрея Шептицького у Львові (серпень 1942 – липень 1944), особистий лікар митрополита *Андрея Шептицького*

(серпень–листопад 1944). Одночасно з лікарською практикою 1943 редагував журнал *"Дорога"*, входив до Українського літературного клубу у Львові. Від весни 1945 був лікарем у підрозділах *Української Повстанської Армії* на Золочівщині та Перемишлянщині, від осені 1945 переховувався у знайомих. Заарештований радянськими спецслужбами 05.08.1946 у Заліщиках (тепер Тернопільської обл.), засуджений 26.10.1946 до 15 років каторжних робіт, довголітній в'язень тюрем і таборів (серпень 1946 – липень 1955, липень 1957 – лютий 1965). Після звільнення працював лікарем на Снятинщині (1966–1973). Відомий фітотерапевт.

Автор літературних творів: романів, п'єс, оповідань, новел та ін. Основні праці: "На мандрівці" (1930), "Вістря в темряві" (1934), "Цупке життя" (1937), "Полум'яний вихор" (1941), "Ліки навколо нас" (1973), "Жива аптека" (1992). Помер у Львові, похований у м. Коломия.

Володимир Мороз

КАРХУТ СПИРИДОН (30.09.1869–17.03.1931) – український громадський діяч, священик, педагог, мовознавець, перекладач. Народився в с. Новосілка Костюкова (тепер Новосілка Заліщицького р-ну Тернопільської обл.). Закінчив теологічний (1891) і філософський (1903) факультети *Львівського університету*, доктор філософії (1904). 1892–1899 був священиком у Борщеві на Тернопільщині. Від 1899 – у Львові, за винятком 1903–1906, коли жив і викладав у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Катехит української *Академічної гімназії*, директор гімназії *василіанок* (1906–1909), професор греко-католицької *Богословської Академії* (від 1929) і декан її філософського факультету (від 1930). На поч. XX ст. належав до *Католицького русько-народного союзу* (від 1911 – Християнсько-суспільна партія). 1918 – член УНРади *Західно-Української Народної Республіки*.

Видав у власному перекладі та з передмовою "Життєпис Перікла" Плутарха (1911). Автор праць "Граматика української церковнослов'янської мови сучасної доби в зв'язку зі старослов'янською мовою: Фономорфологія" (1925) і "Нове видання Служебника: Правила правопису й мови та зміни в дотеперішнім тексті" (1929). Помер у Львові.

Микола Литвин, Петро Гуцал

КАРЧМАРСЬКИЙ (КАЧМАРСЬКИЙ) АНТІН (роки нар. і смерті невід.) – живописець. Працював у Львові 1848–1871, головно над *іконописом* і стінописом релігійного змісту. 1848 виконав ікону "Богородиця з малим Ісусом" у бічному вівтарі *церкви св. Миколая* та відновив ікони нижнього ряду П'ятницького іконостасу в *церкві св. Параскеви П'ятниці*. 1870, за відомостями *М. Голубця*, намалював ікони в *Успенській церкві*: св. Івана Хрестителя, св. Миколая, св. Ольги, св. Володимира, свв. Кирила і Мефодія, "Оплакування" і "Преображення". Реставрував і поновив фрески *Л. Долинського* на дзвіниці *церкви св. Онуфрія василіан*. На Львівщині розписав костел св. Миколая в Куликові (1854, не збережено), відновив (1862–1867) вівтарні твори у фарному костелі св. Лаврентія в Жовкві та 1871 ікони кін. XVI ст. у вівтарі св. Анни костелу в Фельштині (тепер с. Скелівка Старосамбірського р-ну; зберігаються в Олеському замку). Виконав також розписи (не збережені) у вірменському костелі Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ, 1858–1859) і в церкві с. Зарваниця (Теребовлянського р-ну Тернопільської обл., 1860–1861). Автор олійного портрета Єжи *Мнішека* (Національний музей у Варшаві) і картини "Ісус Христос" (*Національний музей у Львові*).

Юрій Бірюльов

"КАСИНО ДЕ ПАРІ" *(Casino de Paris)* – театральний та відпочинковий заклад поч. XX ст., який діяв на *вул. Леся Курбаса*, 3. Будинок, на партерному поверсі якого розмістився заклад, зведено 1907 за проєктом львівських архітекторів *З. Федорського* та С. Мацудзинського.

"Касино де Парі"
(вул. Леся Курбаса, 3).
Сучасне фото

Ян Каспрович

Головний фасад споруди, оздобленням якого займався *Ф. Бернат*, вирішено в стилі *сецесії* з еклектичним вкрапленням готичних елементів. Театральні інтер'єри (глядацька зала та рекреації) оформлено в стилі модерну за композиціями Ф. Берната та *З. Балька*. Збереглися тільки окремі елементи первинного оздоблення інтер'єрів.

На поч. XX ст. заклад був популярним центром громадського відпочинку, тут виступав кабарет і відбувалися танцювальні вечори. У літню пору при закладі діяв майданчик просто неба у подвір'ї будинку на вул. Яґеллонській (тепер *вул. В. Гнатюка*, 11). У плані літня сцена нагадувала постійну залу театру – мала дерев'яні закриті ложі навколо танцювального майданчика. Півколо замикала закрита сцена.

Приміщення закладу періодично орендували для своїх вистав різноманітні театральні колективи, зокрема театри "Багателя" та *"Семафор"* тощо. Тут відбулася прем'єра п'єси "Над безоднею" у постановці *Й. Стадника*. На сцені театру виступали українські актори: *В. Коссак*, І. Коссакова, *С. Стадник*, В. Марусина, Л. Андрієнко, А. Новаковський, В. Милович, К. Пилипенко; артисти *Львівського театру опери та балету* Г. Стохельська, Є. Марковська та ін. Окремі постановки в приміщенні закладу здійснювали актори балету. Деякий час художником у "Касино де Парі" працював *З. Бальк*.

У повоєнний час театральний комплекс належав Будинкові народної творчості. Тепер у приміщенні колишнього касино працює *Львівський академічний театр ім. Леся Курбаса*.

Юрій Ямаш

КАСПРОВИЧ ЯН (Kasprowicz Jan, псевдоніми: Franciszek Szyba, Piotr Huta; 12.12.1860–01.08.1926) – польський поет, перекладач, літературознавець, ректор *Львівського університету* (1921–1922). Народився в с. Шимбож (тепер одна з міських дільниць Іновроцлава, Куявсько-Поморського воєвод., Польща) в селянській сім'ї. Навчався в гімназіях Іновроцлава, Познані, Ополя, Рацибожа; здобув середню освіту лише 1884 в гімназії св. Марії Маґдалини в Познані. Того ж року розпочав навчання в університеті Ляйпциґа (Німеччина). 1884–1888 вивчав літературу й філософію в університеті Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща). Через співпрацю зі студентськими соціалістичними гуртками двічі був арештований прусською поліцією й 6 місяців перебував у в'язниці. Наприкін. 1888 переїхав до Львова. 1889–1900 працював у редакції *"Кур'єра львівського"* на вул. Хоронщизни, 5 (тепер вул. П. Чайковського) і його додатку "Тиждень" (*Tydzień*; від 1893). Писав літературознавчі й політичні статті, театральні рецензії. Приятелював із головним редактором видання *Б. Вислоухом* і постійним працівником "Кур'єра львівського" *І. Франком*. Разом із І. Франком часто мандрував околицями Львова. Був хрещеним батьком Франкового сина Андрія. 1902–1906 очолював відділ театральної критики "Польського слова" (*Słowa Polskiego*), що на вул. Хоронщизни, 17/19. Редагував 1902–1903 літературний додаток "Тижневик польського слова" (*Tygodnik Słowa Polskiego*).

Брав активну участь у культурному житті міста як член Науково-літературної спілки та видавничої серії цієї інституції "Наука і життя" (*Wiedza i Życie*). У перші роки перебування у Львові – член Літературно-мистецького кола.

Дебютував 1889 збіркою "Поезії" (*Poezji*), яку видала Польська книгарня Л. К. Бартошевичевої у Львові, що розташовувалась на *пл. Галицькій*, 14, у серії "Бібліотека Мурахи" (*Biblioteka Mrówki*). Згодом у цій же серії побачили світ й інші твори К., зокрема його переклади В. Шекспіра. 1889–1920 у Львові з'явилося майже 20 творів К. та його перекладів, серед них: суспільно-релігійна поема "Христос" (*Chrystus*, 1890), віршовані оповідання "Із селянської ниви" (*Z chłopskiego zagonu*, 1891), драма з життя великопольського села "Кінець світу" (*Świat się kończy*, 1891), збірка поезій "Кущ дикої троянди" (*Krzak dzikiej róży*,

1898), драма "Бунт Наперського" (*Bunt Napierskiego*, 1899), найвідоміший цикл поетичних творів "Світові, що гине" (*Ginącemu światu*, 1902), відомий як "Гімни"; драматична поема "Бенкет Іродіади" (*Uczta Herodiady*, 1905), цикл прозових поем "Про героїчного коня і будинок, що валиться" (*O bohaterskim koniu i walącym się domu*, 1906), томи віршів "Балада про соняшник" (*Ballada o słoneczniku*, 1908) і "Хвилі" (*Chwile*, 1911); "Книга убогих" (*Księga ubogich*, 1916) та ін.

У Львівському університеті 1904 К. захистив докторську дисертацію про лірику Т. Ленартовича. 1909–1925 працював професором створеної спеціально для нього кафедри літературної компаративістики. 1921–1922 – ректор Львівського університету.

Добре володів кількома іноземними мовами, зокрема грецькою і латинською; перекладав твори грецьких трагіків – Есхіла й Еврипіда; англійських поетів – В. Шекспіра, Дж. Г. Байрона, П. Б. Шеллі; німецьких – Й. Ґьоте, Г. Гауптманна; норвезького драматурга Г. Ібсена.

Мешкав у Львові (1888–1923): вул. Подлевського, 6 (тепер вул. Є. Гребінки), вул. Личаківська, 4; вул. Б. Ґловацького, 8 (тепер вул. Я. Головацького), вул. Ю. Супінського, 12 і 2а (тепер *вул. М. Коцюбинського*), вул. Св. Софії, 48 (тепер *вул. І. Франка*). 1923 оселився поблизу Пороніна (Малопольського воєвод., Польща) на віллі "Ґаренда", де й помер.

Маргарита Кривенко

КАСПРУК ТЕТЯНА (нар. 15.07.1959) – українська актриса, педагог. Заслужена артистка України (1996). Народилася в с. Оброшино Пустомитівського р-ну Львівської обл. Закінчила 1980 театральну студію (викладач *О. Ріпко*) при театрі ім. М. Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*) та українську філологію *Львівського університету* (1990).

Працювала актрисою Львівського академічного театру ім. М. Заньковецької (1978–1988). На сцені цього театру зіграла, зокрема, Настю в "Украденому щасті" *І. Франка* (1978), Дездемону в "Отелло" В. Шекспіра (1984), Маріанну в "Тартюфі" Ж. Б. Мольєра (1985), Софію в "Безталанній" І. Тобілевича (1987).

Одна із засновників Львівського молодіжного театру (тепер *Львівський академічний театр ім. Леся Курбаса*). На сцені театру ім. Леся Курбаса зіграла ролі: Маруся Чурай ("Сад нетанучих скульптур" за Л. Костенко, 1988), Інна ("Закон", 1988) та Софія ("Між двох сил", В. Винниченко, 1990), Соня Мармеладова, Катерина Іванівна ("Сни", 1991) та Матір ("Забави для Фауста", за романом Ф. Достоєвського "Злочин і кара", 1994), Еродій ("Благодарний Еродій", за Г. Сковородою, 1993), Мелхола та Марція ("Апокрифи" за *Лесею Українкою*, 1995), Раневська ("Садок вишневий" за А. Чеховим, 1996), Діотима ("Silenus Alcibiadis" за "Бенкетом" Платона, 2003), Ліза ("Амнезія, або Маленькі подружні злочини" за Е. Е. Шміттом, 2008).

Брала участь у багатьох українських та міжнародних фестивалях і проєктах. 1996–2000 – викладач Акторської студії при театрі ім. Леся Курбаса. Від 2001 викладає сценічну мову на факультеті культури і мистецтв Львівського університету.

Марта Швець

Тетяна Каспрук

КАССЛЕР ФЕРДИНАНД (ФЕЙВЕЛЬ) (Kassler Ferdynand (Feiwel); 1883–1943) – архітектор. Народився в с. Подгуже (тепер дільниця Кракова, Малопольського воєвод., Польща). Навчався у *Львівській Політехніці* (1902–1907). Працював у Львові. 1908–1911 – один із головних архітекторів будівельної фірми *М. Уляма*, автор проєктів споруджених цією фірмою житлових будинків у стилі раціональної *сецесії* (модерну) – на вул. Глинянській, 4 (тепер вул. Д. Донцова; співавтор *Р. Фелінський*, 1909–1910), вул. Сенаторській, 6 (тепер вул. Я. Стецька; 1910), вул. Яґеллонській, 20/22 (тепер *вул. В. Гнатюка*; співавтор Р. Фе-

Будинок на розі вул. М. Конопницької, 1, та вул. К. Левицького, 26. 1912–1913 рр. Архітектор Ф. Кассler. Сучасне фото

Будинок Й. Шпрехера на пл. Марійській (тепер пл. Міцкевича, 8). 1912–1921 рр. Архітектор Ф. Касслер. Сучасне фото

лінський, 1910–1911), *вул. Зеленій*, 20 (1911), а також у дусі модерністичної стилізації *ренесансу* і *бароко* – фасаду пасажу Феллерів на вул. Карла Людвіґа, 35 (*просп. Свободи*; 1909, скульптор *П. Войтович*). Від липня 1911 – уповноважений архітектор у Львові, відкрив власне бюро на вул. Глинянській, 4. У будівлях 1912–1914 сполучав форми раціональної сецесії із стилізованими, іноді гротескно трансформованими ретроспективними елементами. Характерними рисами цих споруд були мотиви ритмічних еркерів змінних пластичних обрисів, еліптичних або параболічних виступів над віконними і вхідними прорізами, плинного лінійного руху фасадних площин, високі аттики та вежі. Із цих творів найвідоміший перший львівський приватний "хмародер" – монументальний 7-поверховий чиншовий будинок Й. Шпрехера на пл. Марійській, 8 (тепер *пл. А. Міцкевича*; 1912–1921). У його стилістиці відчутні академічні варіації (різногабаритні півколони і стовпи, сандрики), поєднані з властивим для К. застосуванням залізобетонних конструкцій; будівля з еліптичними прорізами вікон, асиметричними вигинами карнизів і башточками мансардного даху.

Інші відомі споруди К. того часу: житлові (чиншові) кам'яниці на вул. Я. Кохановського, 11–11а–15 (тепер вул. К. Левицького; 1912, співавтор В. Шульман, тут була й власна квартира К.), вул. С. Ґловінського, 2/4 (тепер вул. Чернігівська), вул. М. Конопницької, 1, вул. Л. Сапіги, 24 (тепер *вул. С. Бандери*) (усі 1912–1913, скульптор *З. Курчинський*), вул. Зеленій, 17 (1914); будинок французької нафтової компанії "Прем'єр" на вул. Стефана Баторія, 24 (тепер *вул. Князя Романа*; 1913–1922, співавтор *Ю. Цибульський*). К. був одним із розробників оригінального містобудівельного проєкту – дільниці вілл на місці фільварку *Красучин*, названої згодом *Новий Львів* (1910–1914, співавтори *А. Остен*, *А. Піллер*).

Будинок на Кастелівці. Сучасне фото

У міжвоєнний період (1919–1939) К. будував у стилізаторських формах неокласицизму і необароко: єврейський сиротинець на пл. Стрілецькій, 4 (тепер *пл. Данила Галицького*; 1920), вілла віце-президента м. Львова В. Хаєса на вул. Пуласького, 1 (тепер вул. Паркова, перебудова 1924), *"Марійська галерея"* на пл. Марійській (тепер торговий пасаж мережі "Антошка" на пл. А. Міцкевича, 5; 1925, реконструйовано 1996), вілла на вул. Ґроховській, 25 (тепер *вул. С. Рудницького*; 1927).

Від 1927 перейшов до *функціоналізму*, ще послідовніше, ніж до *Першої світо-*

вої війни. Застосовував залізобетонні каркаси: реконструкція бровару Й. Кляйна на *Погулянці* (1927), другий "хмародер" Й. Шпрехера на вул. Академічній, 7 (тепер Об'єднання профспілок Львівщини на *просп. Т. Шевченка*; 1928–1929), ремісниче училище ім. А. Коркіса на вул. Я. Строга, 28а (тепер вул. Митрополита Ангеловича; 1928–1930), житлові будинки на вул. Я. Кохановського, 25 (тепер вул. К. Левицького; 1938), вул. Домагаличів, 6а–6б–6ц (тепер вул. Академіка Павлова; 1939).

Від 1922 – член правління мистецького об'єднання "Коло прихильників єврейського мистецтва у Львові" (від 1926 – *Єврейське літературно-художнє товариство*). Загинув у *Янівському таборі* у Львові.

Юрій Бірюльов

П. Федів.
Вулиця Генерала Чупринки з виглядом на костел св. Марії Магдалини

КАСТЕЛІВКА – житлова дільниця між нинішніми *вул. Генерала Чупринки*, *вул. І. Горбачевського*, вул. Кастелівка та вул. О. Кольберґа, яку запроєктували 1886–1888 на південно-західній околиці міста архітектори *Ю. Захаревич* та *І. Левинський*. Мальовничі вілли К., розкидані серед зелених насаджень, реалізували ідею нових урбаністичних ідей – "міста-саду".

Назва К. виходить від родини архітекторів та будівничих італійського походження. Ще у міських актах XVI ст. згадано будівничого Захаріаша Кастелло з Лугано (Швейцарія) на прізвисько "Справний". У XVII ст. знаними були королівські архітектори Томаш та Матеуш Кастелло. У документах другої пол. XVII ст. згадується у Львові містянський рід Кастеллі, чий маєток Кастелівка був розташований у районі теперішніх *вул. А. Сахарова* та *вул. І. Нечуя-Левицького*. Ю. Бірюльов віднайшов відомості про архітектора Антоніо Кастеллі, який міг мешкати там у 1740-ві–1750-ті. Назва К. позначена на кадастровій карті Львова 1849. Хоча на цій мапі К. розташована дещо нижче, біля Вулецької дороги (тепер вул. А. Сахарова), Ю. Захаревич та І. Левинський вирішили присвоїти цю назву своєму урбаністичному проєктові.

Реалізувати свою мрію архітекторам вдалося лише частково, бо К. виявилась надто близькою до центру. З часом мальовниче передмістя було поглинуте багатоповерховою міською забудовою. Тому лише на окремих ділянках автори змогли створити фрагменти планованого "міста-саду".

Сучасна забудова більшої частини вулиці походить від кін. XIX – перших десятиріч XX ст. До перетину з вул. І. Левинського лівий бік, із непарною нумерацією, забудовують переважно вілли давньої К., а правий – багатоквартирні будинки. Далі переважають багатоповерхівки, однак суцільної червоної лінії немає. Нечисленні вільні ділянки в останнє десятиріччя інтенсивно забудовують.

1992 назву "Кастелівка" надали вулиці, прокладеній у 1930-ті під схилами узгір'я, на якому розташовувалась віллова дільниця К. У міжвоєнний період вулицю назвали на честь Леопольда Ліса-Кулі (1896–1919), польського офіцера, ад'ютанта *Ю. Пілсудського*, що загинув під Торчином (тепер Волинської обл.) у бою з армією Української Народної Республіки. 1946 вулицю назвали іменем

Пам'ятник Сталінській конституції. Архітектор О. Касьянов.

Львівський катівський меч

Героя Радянського Союзу Олександра Матросова (1924–1943), який походив з Дніпропетровська, виховувався в дитячому будинку (батьки загинули під час Голодомору 1932–1933) і загинув, закриваючи своїм тілом амбразуру німецького дота.

Ігор Мельник

КАСЬЯНОВ ОЛЕКСАНДР (10.02.1906–23.09.1961) – архітектор. Член-кореспондент Академії будівництва й архітектури Української РСР (1958). Народився в Харкові. Закінчив Харківський художній інститут (1930). Викладав у Харківському інженерно-будівельному інституті (1930–1939). Після подій *"Золотого вересня"* від жовтня 1939 до червня 1941 – головний архітектор Львова. Під його керівництвом вже в жовтні 1939 на головній вулиці міста – нинішньому *просп. Свободи* – було споруджено пам'ятник Сталінській конституції (інша назва – монумент Возз'єднання, скульптори, імовірно, *С. Литвиненко* і *Є. Дзиндра*). Помпезний монумент заввишки бл. 15 м, за задумом К., мав організувати простір для народних маніфестацій і військових парадів у центрі міста. Знищений улітку 1941. На головній просторовій осі того ж проспекту, перед будинком *Львівського театру опери та балету*, К. запланував пам'ятник В. Ленінові (17.09.1940 був закладений камінь на місці його планованого спорудження за проєктом М. Внука і *Ю. Стажинського*). Багато ідеологічних скульптур з гіпсу та цементу 1940–1941 за планом К. були поставлені на центральних львівських вулицях та площах, стадіонах та парках.

Від січня 1940 К. очолив групу архітекторів новоствореного Львівського філіалу Державного інституту проєктування міст ("Діпроміст"), що розпочала працю над першим радянським генеральним планом Львова. Розроблена К. концепція генплану була викладена в його статті "Соціалістична реконструкція м. Львова", надрукованій 1940. К. прагнув втілити у Львові ідеї сталінських реконструкцій 1930-х Москви, Києва, Харкова та інших міст. Львів, у розумінні К., – "центр попівської католицько-уніатської реакції", мав "наздогнати своїх старших братів – міста СРСР". У проєкті генплану передбачали знищити значну частину історичної забудови Львова, щоби перетворити радіальну мережу вулиць на радіально-кільцеву, прокласти нові широкі проспекти, створити "новий центральний майдан на місті нетрів середньовічного гетто", поставити монументальні адміністративні та громадські будинки, відвести великі території під промислові об'єкти й парки культури. Генплан К. не був закінчений, залишився, головно, пропагандистською акцією, але його ідеї вплинули на розроблення всіх наступних радянських генпланів міста. До початку німецько-радянської війни вдалось реалізувати лише одну з багатьох містобудівних ідей К. – розділити Львів на нові чотири адміністративні райони.

Під керівництвом К. 1940–1941 архітектори *В. Мінкевич* і Л. Краковський виконали перебудову й оформлення в дусі "сталінського ампіру" вестибюлю та глядацького залу колишнього театру Скарбека (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*).

К. був головним архітектором Харкова 1943–1950. Проєктував центральну площу у м. Нова Каховка (Херсонської обл.). Автор праці "Місто майбутнього" (1957). Помер у Харкові.

Юрій Бірюльов

КАТ – посадова особа міської влади XV–XVIII ст., яка здійснювала *екзекуції*, виконувала інші функції, пов'язані з дотриманням громадського порядку в місті. У львівських архівних документах К. називали "майстром справедливості", "малодобрим", "екзекутором" чи просто "майстром".

Перші письмові згадки про професійного екзекутора у Львові фіксують документи поч. XV ст. За тогочасними законами, завданням К. було служити справедливості та захищати суспільство від "засилля погані", "щоб зло не ширилося на світі". Юристи XV–XVIII ст. стверджували, що

К., виконуючи судові рішення, не вчиняє гріха ні перед Богом, ні перед людьми, бо є Божим слугою і робить усе в ім'я справедливості.

Кат у Львові в XVI–XVIII ст. публічно виконував такі види покарань: відрубування голови, повішення, спалення, посадження на палю, закопування в землю, четвертування, колесування, а також легші тілесні покарання, наприклад, биття батогами. К. брав участь у проведенні слідчих дій, здійснюючи тортурування. У Львові практикували такі види тортур: залишення в'язня без їжі впродовж тривалого часу; тримання ніг у солоній воді; заливання в горло гарячої олії або смоли; напускання різних отруйних комах, гризунів; розтягування тіла, щоб порвати м'язи. Тортури застосовували до 1776.

Крім функцій, пов'язаних із правосуддям, К. здійснював нагляд за будинком розпусти, виганяв за межі мурів волоцюг і повій, які не мали права проживати в місті. До повноважень К. також належав нагляд за дотриманням чистоти у Львові, обов'язок виловлювати безпритульних тварин.

Крім публічних функцій, пов'язаних із служінням громаді, К. займалися додатковими промислами. Добре обізнані в анатомії людини, К. діагностували та лікували внутрішні хвороби, травми, таємно торгували людськими трупами для проведення медичних дослідів, різними трунками, виготовленими з органів страчених осіб, яким приписували лікувальні властивості. Зокрема великі магічні властивості приписували шнуркові, на якому було страчено осіб обох статей. Львівські К. заробляли тим, що навчали цього ремесла інших осіб. К. Кам'янця-Подільського навчався два роки у Львові. Для того, щоб стати майстром, слід було виконати "штуку" – публічно виконати страту засудженого через відрубування голови одним ударом. Вершиною професіоналізму було зітнути три голови відразу.

К. і члени його родини були позбавлені права участі в громадському житті міста. Цехові статути забороняли ремісникам укладати з ними будь-які угоди. Навіть у церкві (костелі) "пану малодоброму" виділяли окреме від інших місце. К. перебували під правовим захистом *короля* та місцевих органів влади. Вони безпосередньо підпорядковувалися *війтові*. Разом із *синдиком*, *писарем*, сторожовою вартою, війтівськими слугами львівський К. перебував у штаті *магістрату* та за виконувану роботу отримував платню. 1452 місто платило К. один гріш на тиждень та додатково 30 грошів за весь рік, упродовж 1730–1731 за виконання судових рішень – чотири злоті на тиждень, а його двом учням – три злоті 20 грошів за п'ять днів роботи. Крім винагороди за роботу, К. одержував від магістрату безкоштовне житло. 1631 йому надали помешкання в мурах міста, у міських актах було записано: "Єврея Гомбрихта зі склепу в мурах виселити й поселити там малодоброго".

Місто виділяло К. гроші на купівлю знарядь праці. Зокрема 1625 на побудову шибениці виділено 15 злотих; 1631 виплачено 4 злоті на придбання катівського меча; 1733 з каси міста оплачено виготовлення кайданів; 1742 за 4 злоті 24 гроші придбано гаки для *в'язниці* "Під Ангелом". Крім оплати праці з каси Львова, К. отримував додаткові доходи за виконання судових рішень. Зокрема 1531 йому виплачено 12 грошів за відрубування голови чоловікові, який хотів пролізти в місто через мур, 1548 – за аналогічну роботу він отримав 7,5 грошів, 1730 виплачено чотири злоті за відрубування голови жінці, яка вбила свою новонароджену дитину, 1748 за таку ж роботу – один злотий 10 грошів. У XVII ст. тортури коштували в середньому 15–24 грошів, позбавлення голови – 8–18 грошів. У XVIII ст. оплата за виконання тортур збільшилася й сягнула 12 злотих. За давніми традиціями К. міг забрати собі всі речі страчених, що були на покійних нижче пояса. У Львові існував звичай, що кожен засуджений до страти через відрубування голови мав дати К. будь-яку суму грошей на знак порозуміння та для очікуваного послаблення фізичних страждань.

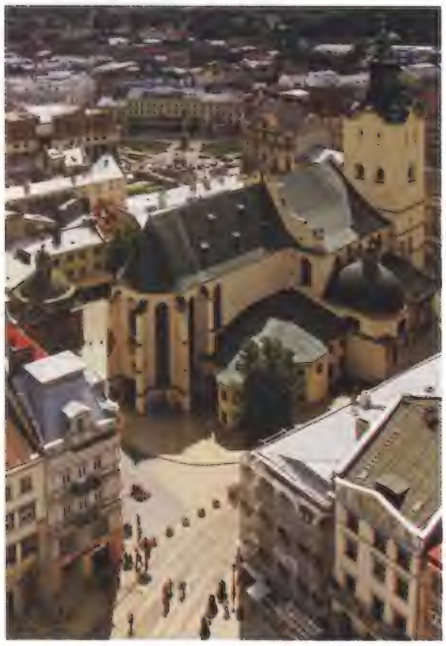

Вигляд
на римо-католицьку катедру
з вежі ратуші.
Сучасне фото

1508 через підкуп, а може, через недосвідченість, К. не зміг стяти голову засудженому шляхтичеві Добростанському, а лише важко поранив його. Це було розцінено як знак неба, засудженому подарували життя й наказали лікувати. Вилікувавшись, шляхтич подав у суд на місто за порушення своїх прав.

Екзекуторами найчастіше ставали люди з плебейського стану, з бідним духовним світом, задатками до насильства – волоцюги, *жебраки*, інколи іноземці з походження. 1629 Львів залишився без екзекутора, оскільки той, убивши людину, втік з міста.

Упродовж 1774–1786 у Львові було два екзекутори. Другий К. з'явився через невдале виконання страти старим "малодобрим", який з огляду на поважний вік втратив кваліфікацію. Старому К. доручали виконувати простіші покарання, а новий здійснював складніші екзекуції. Посада К. була ліквідована у Львові 1786 одночасно зі скасуванням *маґдебурзького права*.

Степан Білостоцький

КАТЕДРА РИМО-КАТОЛИЦЬКА (КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР УСПІННЯ ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ) – сакральна споруда, пам'ятка архітектури XIV–XIX ст., розташована на *пл. Катедральній*. Точна дата початку будівництва катедри не відома. Більшість дослідників XIX і XX ст. (*М. Дідушицький*, *В. Лозинський*, *Ф. Яворський*, *С. Зайончковський*, Є. Петрус) уважала, що будівництво розпочалося з наказу польського короля *Казимира III* між 1356 (роком надання Львову *маґдебурзького права*) і 1363, коли умови організації римо-католицької митрополії у Львові вивчала папська комісія, яку очолював ґнєзненський архієпископ Ярослав Богорія із Скотник. Будівництво катедри розпочав Миколай Ничко з Троппау (тепер м. Опава, Чехія). Святиня була посвячена спочатку Святій Трійці, але від 1384 у документах храм згадують як посвячений Успінню Пресвятої Діви Марії. Після смерті М. Ничка 1384 зводити храм продовжив будівничий Ґонзаґо, який до 1404 звів і засклепив пресвітерій. Керівником будівництва (управителем фондів) тоді був Петер *Штехер*. 1405 перемиський єпископ Мацей освятив пресвітерій. На урочистості були присутні король *Владислав II Яґайло* і галицький римо-католицький архієпископ *Якуб Стрепа*.

У Львові 1429 була заснована капітула, яка наглядала за будівництвом катедри й керувала фундаціями, призначеними для цього. Від 1441 згадують цвинтар, що існував поряд із ще не добудованою тоді катедрою. 1481 під керівництвом будівничого із Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща) Йоахима Ґрома та Амвросія Рабіша перекрито склепінням головну наву. Роком пізніше львівський містянин Якоб Циндрих фундував головний вівтар. Тоді ж збудовано ще два вівтарі і з'явилась перша згадка про встановлені у храмі вітражі ("кольорові вікна"). Наприкін. XV ст. будівничий Ганс (Гануш) Блехер працював над добудовою органного хору, який засклепив 1493. Він і перекрив новим дахом захристію (1494). Цю дату можна вважати часом закінчення будівництва.

У XV ст. до катедри добудовано декілька *каплиць*. 1473 з Кракова привезено велике дерев'яне розп'яття, яке встановили при вході до пресвітерію. Це розп'яття виконав відомий краківський скульптор Миколай (Міклас) Габершрак. 1500 збудовано нові сталлі для міських *райців* і дві ка-

Інтер'єр
римо-католицької катедри.
Сучасне фото

зальниці. З однієї проповідь виголошував польський священик, з другої – німецький. У XVI ст., через непоступливість священиків, у львівській катедрі іноді виголошували одночасно дві проповіді. Питання щодо черговості проповідей врегулював архієпископ Бернард Вільчек.

Катедра постраждала під час великої *пожежі* в червні 1527. За словами львівського хроніста *Бартоломея Зиморовича,* "катедральний костел, відчайдушно оборонений рукою Божою і мешканців, позбувся внутрішнього даху та дахового перекриття, його тильна вежа з бронзовими дзвонами повністю була знищена". Головні пошкодження швидко усунули, а 1528 архієпископ Бернард Вільчек посвятив нові *дзвони*, найбільший серед яких одержав ім'я "Бернард".

До 1550 катедру повністю відбудували й заново оздобили. Львівський аптекар Мацей Ясліковський фундував для храму новий *орган*. Було встановлено декілька нових бічних мармурових і алебастрових вівтарів, пам'ятників і надгробків померлим архієпископам, а також руським *воєводам* М. Гербурту та С. Жолкевському. 1566 архієпископ Станіслав Сломовський збудував новий головний вівтар. На гроші міського райці Яна Шольца-Вольфовича 1595 встановлено бічний вівтар (тепер у *церкві Покрови Пресвятої Богородиці*). Інший представник цієї родини Юзеф Вольфович 1598 намалював ікону Матері Божої з Дитям Ісусом, яку умістив як епітафію на могилі своєї 15-річної внучки Катерини Домагаличівни, доньки Войцеха Домагалича. З часом склався культ цієї ікони, яка одержала назву ікони Матері Божої Ласкавої (Милосердної).

Наприкін. XVI ст. заможні родини львівських патриціїв почали будувати на цвинтарі навколо катедри каплиці, що виконували роль родинних усипальниць. Ще перед 1579 збудовано каплицю св. Анни, 1588 – каплицю родини Вольфовичів. Зведення власної родинної усипальниці 1584 розпочали *Кампіани*. 1610 була збудована каплиця єпископа Т. Піравського, 1615 – архієпископа Яна Замойського. 1609–1615 побіч катедри збудовано *каплицю Боїмів*. У першій пол. XVII ст. каплиці збудували райця Якуб Шольц і *каноніки* П. Мілевський, Я. Гідельчик (1644), Я. Домагалич (1645). У *каплиці Домагаличів* було урочисто вміщено ікону Матері Божої Ласкавої.

Водночас продовжувалося оздоблення інтер'єру катедри. Єпископ Л. Калиновський 1616 збудував новий головний вівтар і сталлі для каноніків. Пресвітерій прикрасили дванадцятьма гобеленами фундації архієпископа Яна Замойського. У другій пол. XVII ст. архієпископ Ян Тарновський фундував новий орган. Були встановлені нові мармурові ренесансні вівтарі св. Станіслава, св. Яна Канти, св. архистратига Михаїла і св. Івана Хрестителя.

Неодноразово в катедрі відбувались урочисті меси, у яких брали участь папські легати, *кардинали*, польські *королі*. Найвідомішою з таких урочистостей XVII ст. стало складання 01.04.1656 обітниць короля *Яна II Казимира*. Присягаючи перед іконою Матері Божої Ласкавої, король проголосив Богородицю заступницею і королевою своєю і всього Польського королівства.

На стінах катедри підвішено на ланцюгах гарматні ядра, які влучили в храм під час турецької *облоги* Львова восени 1672. Біля одного з ядер вмуровано таблицю з

Надгробок Станіслава Жолкевського в римо-католицькій катедрі. Сучасне фото

Я. Матейко. *Обітниці короля Яна II Казимира у львівській катедрі.* 1893 р.

Інтер'єр римо-католицької катедри. Сучасне фото

написом латиною: "З турецької облоги Р. Б. 1672".

У другій пол. XVII – першій пол. XVIII ст. технічний стан катедри постійно погіршувався. Протікав дах, фундаменти й підземелля були вологі, у деяких стояла вода. Частина даху взагалі не мала мідного покриття, а склепіння були в аварійному стані. Інтер'єр катедри, який попередньо формувався без єдиного плану, демонстрував несистемне поєднання різних мистецьких стилів. Надгробки і вівтарі були встановлені так, що перешкоджали урочистим святковим процесіям. Все це змусило нового львівського митрополита *Вацлава Ієроніма Сераковського* в сер. XVIII ст. розпочати капітальний ремонт і перебудову катедри. Одночасно архієпископ вирішив оздобити святиню у стилі *бароко*. Тоді вирішили перенести чудотворну ікону Матері Божої Ласкавої з каплиці Домагаличів до головного вівтаря катедри. Львівський *маґістрат* виступив проти ініціатив архієпископа й поскаржився на нього до Риму. Розгляд суперечки між львівським архієпископом та міщанами тривав у Римі майже п'ять років. У лютому 1765 папа Климентій XII видав декрет, яким вирішив усі спірні питання на користь архієпископа. 11.05.1765 чудотворна ікона Матері Божої Ласкавої була урочисто внесена до катедри, а 12.05.1776 її коронували золотими папськими коронами.

Інтер'єр каплиці Кампіанів у римо-католицькій катедрі. Сучасне фото

Ремонт і перебудова катедри розпочалися 1761. На першому етапі будівельних робіт ними керував архітектор *Пйотр Полейовський*. Перебудова тривала п'ятнадцять років і обійшлася у 600 тис. злотих. Над новим оздобленням святині працювали найкращі львівські скульптори: *Мацей Полейовський*, *Францишек Олендський*, Ян Оброцький, Ян Крушановський та ін. Фрескові розписи виконав *Станіслав Строїнський*, якому допомагали брат Марцин Строїнсвкий, зять Юзеф Хойницький і Томаш Гертнер. Декілька образів для катедри виконав італієць Тавелло.

Під час перебудови були знищені старі ренесансні вівтарі і надгробки, розібрано й перебудовано готичні портали і склепіння. 1765 розібрано головний вівтар, два великі готичні вікна замуровано зовсім, а п'ять – до половини. На місці давньої каплиці св. Станіслава, скарбчика і передсінку збудовано каплицю св. Казимира, захристію і приміщення для церковних служок. Над ними надбудовано додатковий поверх, де розмістилась *бібліотека римо-католицької катедри* і скарбчик. Розташовані з південного боку храму, каплиці Замойського і Піравського перебудували на одну велику каплицю св. Йосифа. Над нею збудовано особисті покої архієпископа. 1766 перебудовано костельну вежу (дзвіницю), яку закінчено величним мідним рококовим шоломом. Чотири декоративні кам'яні вазони, якими прикрашено кути вежі, вирізьбив М. Полейовський. 1768–1769 всі дахи покрили мідною бляхою.

До бічних нав добудували нові та перебудували старі каплиці. Зроблено це із таким розрахунком, аби з обох боків (північного та південного) святині було по три каплиці, з однаковими замкнутими аркадами і фланкованими пілястрами, входами від нави. З південного боку 1769 збудовано нову каплицю фундації Анни з Сапігів княгині Яблоновської (тепер каплиця Христа Розп'ятого). Середня каплиця з південного боку була збудована на місці давнього передсінку і входу до катедри й одержала назву Матері Божої Купецької (тепер Матері Божої Ченстоховської). Каплиці Мілевських і Жебрацьку розібрано, а на їхньому місці збудовано каплицю Христа Милосердного. З північного боку давню каплицю Бучацьких перебудовано на каплицю Вишневецьких – тепер Найсвятішого Сакраменту (Найсвятіших Дарів). Центральна каплиця з північного боку одержала посвяту св. Антонія. Каплиця Кампіанів залишилась майже без змін. Для всіх каплиць П. Полейовський виконав нові барокові вівтарі, Ю. Хойницький намалював олійні ікони й заслони для вівтарів. У бічних навах збудовано два величні вівтарі – Святої Трійці та Преображення Господнього.

П. Полейовський керував перебудовою катедри до смерті 1777. Після нього керівником будівельних робіт архієпископ призначив *Клеменса Фесинґера*. 23.04.1776 архієпископ Вацлав Ієронім Сераковський урочисто посвятив перебудовану святиню, але будівельні роботи продовжувалися ще до 1780. У цей період були збудовані чотири бічні вівтарі в головній наві (розташовані біля стовпів, що підтримують склепіння). Ці вівтарі оздобили фігурами євангелістів. Тоді ж був влаштований новий головний вхід до катедри із західного боку на осі головного вівтаря і два бічні входи з передсінками від південної та північної нави. На прилеглому до катедри цвинтарі ліквідовано всі цвинтарні каплиці, крім каплиці Боїмів. Мур навколо цвинтаря, який закрила австрійська влада, розібрали, а рівень площі навколо катедри зрівняли з рівнем *пл. Ринок* (давніше катедра стояла нижче рівня прилеглої місцевості, до цвинтаря треба було спускатися східцями). Скульптуру XVII ст. "Гріб Господній", яка давніше стояла при брамі у цвинтарному мурі, перенесено під північний мур святині.

У XIX ст. інтер'єр катедри збагатився новими пам'ятниками й епітафіями. 1802 встановлено новий кутий з металу амвон. 1806 *Гартман Вітвер* виконав мармуровий пам'ятник княгині Катерини з Оссолінських Яблоновської. 1835–1846 архієпископ Франц Піштек здійснив черговий ремонт, під час якого будівлю повністю отиньковано. Тоді ж відреставровано фрески С. Строїнського. Канонік і кустош Яків Бем (дядько генерала *Юзефа Бема*) фундував новий орган, що його виконав найкращий львівський майстер того часу Роман Духенський.

Львівський консерватор (охоронець) пам'яток давнини *Мечислав Потоцький* 1867 провів комплексне обстеження підземель катедри, де знайшов деталі вівтарів, епітафій і пам'ятників, демонтовані в сер. XVIII ст. за розпорядженням архієпископа Вацлава Ієроніма Сераковського. Зі знайдених мармурових деталей склали три ренесансні вівтарі, два з яких встановили у катедрі – у захристії і каплиці св. Йосифа. В інтер'єрі храму знову встановлено старі епітафії й пам'ятники: генералові *Павлові Ґродзицькому* (помер 1645), львівському міщанинові Станіславу Ганелеві (помер 1570), яворівському старості Бальтазарові Бзовському (помер 1574). У каплиці Розп'ятого Христа поряд із пам'ятниками архієпископів Вацлава Ієроніма Сераковського (1787) і *Фердинанда Онуфрія Кіцького* (1797) встановлено мармурову епітафію архієпископа *Анджея Алоїзія Анквича* (перенесену 1925 до каплиці св. Антонія). 1870–1872 відновлено каплицю Найсвятіших Дарів, реставровано й заново позолочено великий вівтар, у вікна вставлено п'ять нових вітражів австрійської фірми з Інсбрука. Скульптор *Тадеуш Баронч* виконав біломармуровий бюст архієпископа *Франца Ксаверія Вежхлейського*. Нові вітражі вставлено також у вікна каплиці Розп'ятого Христа (1880), Матері Божої Ченстоховської (1897), св. Антонія і св. Йосифа (1898). У другій пол. XIX ст. розібрано чотири вівтарі в головній наві, бічні вівтарі в каплицях св. Казимира і св. Йосифа, реставровано каплицю Христа Розп'ятого.

Капітула вирішила повністю відновити катедру 1892. Завершення робіт мало бути приурочене до відкриття *Галицької крайової вистави 1894 р.* й візиту до Львова імператора *Франца Йосифа I*. Головою комітету перебудови призначили єпископа-помічника Яна Пузину. Не всі роботи вдалося закінчити вчасно. Перебудова пресвітерію, якою керував архітектор *Михайло Ковальчук*, тривала 1892–1899. У пресвітерії, замість фресок С. Строїнського, виконали нову поліхромію (залишився тільки один фрагмент старих розписів із зображенням архієпископа Вацлава Ієроніма Сераковського), фірма Ф. Маєрського з Перемишля збудувала неоготичні портали при вході до каплиць св. Йосифа і св. Казимира. Тоді було встановлено т. зв. "імператорську ложу" і дерев'яні хори, на які змонтовано малий орган фірми *Яна Слівінського* в неоготичному корпусі.

Інтер'єр римо-католицької катедри. Сучасне фото

Головний вівтар римо-католицької катедри. Сучасне фото

Інтер'єр
римо-католицької катедри.
Сучасне фото

Фірма Я. Слівінського виконала також новий великий орган, встановлений у 1890-ті на хорах. Орган складається з двох секцій, завдяки чому повністю було відкрито вітраж у центральному вікні.

Капітула мала плани продовжити перебудову в неоготичному стилі західного фасаду катедри і бічних нав, але проти цього висловилася центральна комісія охоронців пам'яток давнини у Відні.

На зламі XIX–XX ст. у пресвітерії встановили нові вітражі, частину з яких профінансували родини графів *Дідушицьких*, Цетнерів, Дуніних-Борковських, Ґолуховських, баронів Бруницьких. 1895–1902 у вікна катедри вставлено вітражі авторства *Т. Попеля*, *Ю. Мегоффера*, *С. Батовського-Качора*, *Е. Лєпшого*, *Ю. Макаревича*, Т. Крушевського. Ескіз вітража "Святі патрони Польщі" виконав *Я. Матейко*, а в деталях вітраж намалював його учень Т. Лісевич. Для великого вікна над музичним хором проєкт вітража виконав *Т. Аксентович*. Майже всі вітражі у склі виконала фірма Маєра з Мюнхена.

Під керівництвом *В. Садловського* 1905–1907 проведено фахову реставрацію каплиці Кампіанів і перебудову каплиці Христа Милосердного. Ця друга одержала високохудожній вистрій у стилі *сецесії*, що його виконали львівські художники і скульптори. Мармуровий вівтар створила фірма *Л. Тировича*, розписи у супрапортах – художники *С. Дембіцький* та *В. Крицінський*, мармурові барельєфи з життя Ісуса Христа – *Т. Дикас* й А. Бунш, вітраж у вікні – *Л. Дрекслер*.

Епітафійну таблицю в пам'ять князя *Леона Сапіги* і його дружини Ядвіґи із Замойських встановили у пресвітерії 1904. Епітафію виконав *А. Попель*. 1909 у каплиці Христа Розп'ятого встановлено срібний релікварій (виконав *Т. Блотницький*) з реліквіями галицького архієпископа Якуба Стрепи, патрона архієпархії.

На західній стіні катедри 1910 встановили таблицю в пам'ять п'ятсотріччя Ґрюнвальдської битви (знищили німці 1941), а 1912 – у пам'ять трьохсотлітньої річниці відомого проповідника *Петра Скарги* (автор Л. Дрекслер; знищена під час німецької окупації). 1917 з ініціативи поета і професора *Львівського університету Я. Каспровича* встановлено таблицю в пам'ять *Т. Костюшка*, виконану в майстерні Вільгельма Скнужила. 1908 керівником реставраційних і ремонтних праць в катедрі призначено професора *Т. Обмінського*, який обіймав цю посаду до своєї смерті 1932.

Під час *Першої світової війни* австрійська влада реквізувала мідне покриття даху катедри. Під час українсько-польських боїв за Львів 03.05.1919 у катедру влучило артилерійське стрільно, на згадку про що від *вул. Галицької* вмуровано пам'ятну таблицю.

У 1920-ті Т. Обмінський організував осушення фундаментів і підземель святині. Встановлено нове мідне покриття даху, відкрито з-під тиньку два старі готичні портали XV ст. Упродовж 1925–1930 реставровано каплицю Розп'ятого Христа, де встановлено пам'ятник архієпископа *Юзефа Більчевського*, що його виконав *П. Войтович*. 19.03.1928 в цоколь пам'ятника урочисто вмурували скриньку з серцем покійного архієпископа. Фрески в каплиці реставрував художник *М. Висоцький*. 26.04.1936 катедральне братство Найсвятішої Діви Марії – Королеви Польської Корони в головному вівтарі встановило срібний антипедій, виконаний за проєктом Юзефа Стажинського.

Під час *Другої світової війни* катедра майже не постраждала. Були пошкоджені вітражі в каплицях з північного боку і зовнішні мури. Німці знищили таблиці в пам'ять Ґрюнвальдської битви і Петра Скарги.

Виїжджаючи зі Львова 1946, архієпископ *Евгеніуш Базяк* забрав із собою чудотворну ікону Матері Божої Ласкавої, срібний антипедій головного вівтаря, релікварій благословенного Якуба Стрепи, фігурку Христа Милосердного й деякі інші предмети з опорядження храму. На місці вивезеної ікони в головному вівтарі встановлено її копію.

Після Другої світової війни катедральною святинею опікувались парохи о. Кароль Ястшембський (до 1948) і *Рафал Керницький* (1948–1995). У катедрі також служили о. З. Галуневич (1962–1974), о. С. Плошинський (1946–1949), єзуїт о. Л. Северин (1958–1962), від 1974 молодий вікарій о. Л. Камілевський, а від 1984 – вікарій о. Л. Марко. Для збереження святині й підтримання її у належному стані багато робив парохіяльний комітет, який 1974–1990 очолювала І. Пелчарська.

Ремонт даху святині проведено 1948, а 1952 відремонтовано костел назовні. Ремонти й реставрації утрудняли бюрократичні перешкоди радянських органів, прискіпливі фінансові перевірки діяльності пароха і катедральної громади. До 1977 відреставровано поліхромію в захристії і каплиці св. Казимира, упорядковано каплицю Христа Розп'ятого. 1978 почався ремонт головної нави. Ці праці виконував Стефан Бжезницький. У головній і бічних навах реставрацію фресок 1981–1983 проводили литовські реставратори з Тракаю (керівник Силінас). 1975–1988 львівський реставратор Анатолій Чобітко відреставрував вітражі. 1988 реставровано лавки, сталлі в пресвітерії і сповідальниці (реставратор Галина Скоп). У 1980-ті відремонтовано дах, замінено стару електричну проводку.

Після проголошення незалежності України розпочалась комплексна реставрація святині. 1999–2001 польсько-українська бригада фахівців під керівництвом Юзефа Стецінського з Ярослава (Підкарпатського воєвод., Польща) реставрувала поліхромію в пресвітерії. 2000 відреставровано і відремонтовано приміщення великої і вікарійської захристій. Того ж року в катедрі встановлено пам'ятник єпископові Рафалові Керницькому (проєкт Валерія Бортякова) і перенесений з колишнього *костелу кармелітів босих* пам'ятник генералові *Юзефові Дверницькому* (скульптор *Парис Філіппі*). У пресвітерії збудували новий пособоровий вівтар авторства В. Бортякова, оздоблений копією антипедія від 1936. Копію виконав варшавський реставратор Януш Смаза. 2001 відновлено каплицю Христа Милосердного, у якій встановлено нові пам'ятні таблиці на честь львівських єпископів XX ст. У 1990-ті встановлено меморіальні таблиці в пам'ять організаторів харцерського руху Ольги і Анджея Малковських, *Войцеха Дідушицького*, префекта Конгрегації Східних Церков *кардинала* Владислава Рубіна, польських офіцерів, розстріляних *НКВС* у Катині, львівських професорів, яких знищили нацисти 04.07.1941 на Вулецьких пагорбах у Львові.

Перший етап реставраційних та відновлювальних робіт закінчено в червні 2001, до пастирського візиту *Івана Павла II*. Уперше Святий Отець Іван Павло II відвідав катедру 24.06.2001. Наступного дня він коронував золотими папськими коронами львівську копію ікони Матері Божої Ласкавої й подарував для неї золоту Папську Троянду. На вшанування цього візиту 2003 на зовнішньому мурі катедри встановлено меморіальну таблицю (скульптор *Я. Скакун*).

Від 2002 тривають реставраційні роботи. Дах покрили новою мідною бляхою, повністю відремонтовано святиню ззовні. Відреставровано декілька давніх ікон, серед них ікону Святої Трійці з бічного вівтаря, заслону головного вівтаря зі сценою Вознесіння Найсвятішої Діви Марії. 2007 розпочався ремонт головного вівтаря. Від 2006 реставратори з Польщі Евеліна і Роберт Кендзелевські здійснюють розраховану на декілька років роботу з капітального відновлення всього комплексу вітражів катедри. Досі відновлено три вітражі у пресвітерії, а саме: "Матір Божа – Королева Польської Корони", "Казимир Великий – фундатор львівської катедри" і "Консекрація архієпископа Ґжеґожа із Сянока". 2008–2009 провели комплексну реставрацію каплиць Матері Божої Ченстоховської і св. Антонія. У каплиці Христа Милосердного встановили релікварій св. Зигмунта Ґораздовського. Від 2009 реставрують каплицю Найсвятіших Дарів. 2010 в катедрі встановили срібний релікварій Якуба Стрепи.

Юрій Смірнов

Австрійські військові знімають мідну бляху з покрівлі римо-католицької катедри. Фото 1916 р.

Ремонт римо-католицької катедри. 1920-ті рр. Архівне фото

Інтер'єр
римо-католицької катедри.
Сучасне фото

Т. Чишковський.
Каплиця Боїмів

КАТЕДРАЛЬНА ПЛОЩА – площа, розташована при південно-західному куті *пл. Ринок* між *вул. Галицькою* та *вул. Театральною*. Утворилася наприкін. XVIII ст. на місці цвинтаря, що існував довкола *римо-католицької катедри* Успіння Пресвятої Діви Марії. Раніше вздовж північного боку нинішньої площі пролягала вуличка Катедральна, назва якої поширилася й на новоутворену площу. На поч. XIX ст. вживали паралельну назву площі – Капітульна (від капітули – ради при єпископі Римо-Католицької Церкви, яку 1871 затвердив *маґістрат*). 1950 площу назвали на честь Рози Люксембурґ (1871–1919), німецької комуністки, що походила з єврейської родини із Замостя (тепер Люблінського воєвод., Польща). Від 1991 площа знову називається Катедральною. Усі будинки на площі – пам'ятки архітектури.

У центрі площі фронтоном до вул. Театральної стоїть катедральний собор Успіння Пресвятої Діви Марії Львівської архієпархії Римо-Католицької Церкви (пл. Катедральна, 1).

За радянських часів катедру не закрили. Крім католиків латинського обряду, сюди приходило й багато греко-католиків, які не хотіли ходити до церков, що 1946 були захоплені Московським патріархатом.

Від колишнього цвинтаря довкола катедри залишилося небагато. Між катедрою та вул. Галицькою розташована *каплиця Боїмів*, біля північного боку катедри стоїть скульптурна композиція "Гріб Господній" від першої пол. XVII ст., у стіни катедри вмуровані окремі фрагменти з гробівців та надгробків колишнього цвинтаря. 1668 львівський римо-католицький архієпископ Ян Тарновський заснував ломбард, який містився в мурованому цвинтарному склепі біля захристії катедри. Це була перша львівська банківська установа. До кін. XVIII ст. перед фасадом катедри розташовувалися ятки різників. 2006 археологи на північно-східному розі площі виявили готичну споруду. Її контури протрасовано червоною цеглою поряд із трамвайною лінією, яку проклали вздовж північного боку площі 1894.

Західний бік площі утворюють будинки на вул. Театральній, 5, 7, 9. До цієї ж вулиці під № 4 належить наріжний будинок при північному боці площі. Житловий будинок на пл. Катедральній, 2, зведено у XVIII ст. на місці Дармуховської і Якуб-Штольцівської кам'яниць. Тепер це чотириповерховий будинок, фасад якого оздоблений обрамленням вікон і балконом із мереживними металевими ґратами, що тягнеться вздовж другого поверху. Під час перебудови кам'яниці 1844 під вікном третього поверху встановили вапнякову скульптуру лева. На думку Юрія Бірюльова, автором скульптури міг бути *П. Ойтеле*. Кам'яниця має оригінальну сходову клітку з довгими одномаршовими сходами. Власником кам'яниці на межі XIX–XX ст. був торговець тканинами і білизною, член маґістрату Іґнацій Дрекслер – батько урбаніста *Іґнація Дрекслера* та скульпторки *Люни Дрекслер*. На третьому поверсі розташоване видавництво "Апріорі".

Реконструкцію фасадів кам'яниці на пл. Катедральній, 3, яка має ще адресу – пл. Ринок, 23, завершено 2009. Ця триповерхова кам'яниця, що виходить широкою фаціатою на пл. Катедральну, була збудована у XVII ст., перебудована у XIX ст. й належала родині патриціїв Шольців-Вольфовичів. Оздоблена пілястрами іонійського та коринфського ордерів. На стінах третього поверху встановлені пластичні зображення львівських міщан та голови левів, а в кутовій ніші – скульптурна композиція "Хрещення Ісуса Христа Іваном Предтечею". У 1980–1990-ті у льохах будинку, під тодішньою великою крамницею "Хліб і булки", функціонувало популярне кафе з простонародною назвою "Булка".

Праворуч до каплиці Боїмів прилягає кам'яниця на пл. Катедральній, 5, перебудована у XIX ст. У плані вона нагадує літеру "Г", а її чільний фасад виходить на вул. Галицьку. Кам'яниця називалася Капітульною, бо належала капітулі римо-

католицької катедри. Тепер її досить аскетичний фасад прикрашають мальовничі віконниці кав'ярні "Кафе № 1".

Сусідня триповерхова кам'яниця на пл. Катедральній, 6, має тильний фасад із *вул. Староєврейської*, а зайти до будинку можна лише через подвір'я сусідньої кам'яниці. Як і всі будинки південного боку площі, вона належала капітулі римо-католицької катедри й у XVIII ст. називалась "Академічна колонія". Із фасадом з боку площі завширшки у три вікна, оздобленим неоренесансним орнаментом, контрастує вивіска крамниці фірми "Міхаїл Воронін".

Триповерховий будинок на пл. Катедральній, 7–8, виходить своїми фасадами, окрім площі, на вул. Театральну і Староєврейську. Його спорудили у стилі *класицизму* 1789–1792 на місці будинків *каноніків* римо-католицької катедри. Широка брама веде до довгого вузького подвір'я. На класицистичному фронтоні з боку катедри – рельєфне зображення Божої Матері з Дитям. Під час реконструкції кам'яниці, яку проводили за проєктом *І. Левинського*, на її західному фасаді (від вул. Театральної) 1888 встановили чотири бюсти польських королів: *Казимира IV Ягеллончика, Стефана Баторія,* Владислава Локетка і *Сигізмунда Августа*, виготовлені в майстерні Віктора Закчі.

Ігор Мельник

КАТЕДРАЛЬНА ШКОЛА – навчальний заклад, що у XIV–XVIII ст. діяв у Львові при *римо-католицькій катедрі*. До 1448 – парохіяльний. Школа надавала початкову та середню освіту, спочатку готувала головно кандидатів на священиків.

К. Ш. була відкрита в останній чверті XIV ст. як парохіяльна школа. Ініціатором відкриття навчального закладу виступила міська громада. Перша джерельна згадка про школу датована 01.07.1399, вона пов'язана зі скаргою містян на тогочасного плебана парохіяльного храму Яна Рутені. Скаргу львів'ян розглядала Римська курія та папа Боніфацій IX. Як свідчить документ, міська громада збудувала школу власним коштом на міському ґрунті, очевидно, ще до призначення на посаду Яна Рутені, а тому й захищала своє право на керівництво школою та призначення вчителів. *Бартоломей Зиморович* датував відкриття школи 1382, вказавши водночас, що вона була розташована поблизу *шпиталю* Св. Духа. Будівельними роботами зі спорудження приміщення для школи керував Григорій *Штехер* – представник родини будівничих, нащадок одного з перших львівських *війтів* Бертольда і рідний брат Петера Штехера, який на поч. XV ст. керував зведенням римо-католицької катедри. За припущеннями польського історика *Ю. Скочека*, К. Ш. у Львові могла бути заснована у період між 1375 і 1387.

Хоча школу заснувало місто, нагляд за її діяльністю та керівництво закладом здійснював особисто римо-католицький архієпископ або капітульний схоластик. Заступником схоластика був львівський плебан. Від початку існування К. Ш. місто її фінансувало і мало право призначати вчителів, а духівництво стежило за тими аспектами навчального процесу, які стосувалися безпосередньо релігійних питань, а також могло частково впливати на організацію навчання.

У кін. XIV – на поч. XV ст. у школі викладали основи читання та письма, ви-

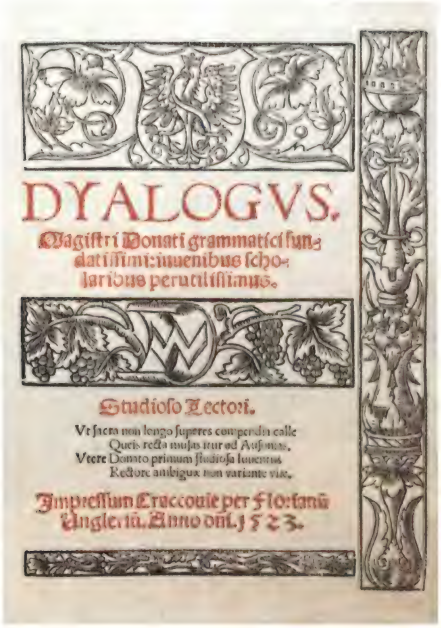
DYALOGVS.
Magistri Donati grammatici fundatissimi: iuuenibus scholaribus perutilissimus.
Studioso Lectori.
Impressum Cracouie per Florianū Anglicū. Anno dñi. 1523.

Діалоги Елія Доната.
1523 р. Титульна сторінка

Діалоги Елія Доната.
1523 р.

Урок в катедральній школі. Мініатюра XIV ст.

вчали головні молитви та Символ Віри, сім псалмів, церковний спів, правила поведінки, можливо, церковні рахунки. Латинської граматики учнів навчали за працями Доната, Катона та Теодолуса. Мовою викладання була латинська, хоча використовували й допоміжні – польську (переважно з ініціативи духівництва), а також німецьку (за наполяганням міських урядників). Львівські архієпископи, зокрема *Якуб Стрепа*, дбали про те, щоб вчителі добре знали польську.

Перші організаційні та правові зміни у діяльності К. Ш. були спричинені конфліктами міста з плебаном Яном Рутені. Плебан відмовився визнавати право міста на призначення учителя школи, незважаючи на те, що на його утримання не надавав жодних коштів. Суперечка була вирішена судом прелатів і баронів, який 1400 в присутності польського короля *Владислава II Ягайла* оголосив вирок про полюбовну згоду, згідно з якою місто надалі повинно було дбати про добробут школи і за це зберегти право обирати її ректора. Плебан затверджував ректора школи, який мав дотримуватися послуху вищій церковній владі, в іншому разі, плебан міг вимагати від міщан усунення ректора з посади і призначення іншого. Плебан зберігав право остаточного рішення у справах шкільного навчання. Після всіх необхідних затверджень вирок вступив у дію, а 1412 ґнєзненський архієпископ Миколай Тромба ще раз підтвердив правочинність саме такого розв'язання суперечки.

Аппіан.
Про громадянські війни.
1529 р. Титульна сторінка

Катедру латинських архієпископів 1414 було перенесено до Львова, після чого з'явилася можливість перетворити парохіяльну школу на катедральну з правом викладання семи вільних наук та теології. Однак упродовж якогось часу зберігався подвійний статус школи, підпорядкованої водночас капітулі *каноніків* римо-католицької катедри та місту. 1444 міська рада знову висловила архієпископові претензії на право керувати школою. Головними ініціаторами і учасниками суперечки за право керувати школою стали львівські міщани Миколай Ширмар і Миколай Шмітфельд – успішні заможні купці. Король Владислав III видав привілей, яким підтримав домагання містян і визнав їхнє право вибирати вчителя школи. Львів'яни намагалися заручитися також підтримкою Апостольського престолу. Суперечка продовжилася зі зміною короля й загалом тривала до 1448, коли новий король *Казимир IV Ягеллончик* підтримав вимоги міської ради – підтвердив право на заснування школи для дітей міщан та інших станів, а також надав виняткове право призначати вчителя львівським *райцям*. Зміст цього правового акту був затверджений папським легатом Юліаном Цезаріні.

Рішення 1448 ознаменувало перетворення школи на катедральну. Тепер майбутні кандидати на священиків опановували сім вільних наук, теологічні дисципліни, церковний спів, каліграфію, стилістику, астрономію (для практичного укладання календарів), арифметику. Увесь навчальний процес відбувався латинською мовою. Чітко була усталена і структура навчального закладу, що його очолював ректор, у чиєму підпорядкуванні перебували "локатус" (*locatus* – заступник), "сиґнатор" (*signator* – учитель письма), "кантор" (*cantor* – учитель музики), які й розподіляли між собою навчальні дисципліни.

Для раннього етапу становлення К. Ш. характерним було залучення до керівни-

цтва та викладання відомих у Львові та за його межами міських урядників. За припущеннями дослідників, наприкін. XIV ст. посаду ректора школи займав Петер Вольфрам – згодом активний учасник собору в Констанці (1414–1418), колектор Апостольської камери для Польщі. Поширеним у Львові явищем було поєднання посад у школі і міському уряді – ректори школи часто переходили на посади міських *писарів*. Помітною була й інша тенденція – згодом затверджена відповідним документом – посади у школі найчастіше займали кандидати з бакалаврськими та маґістерськими титулами. У XV ст. у школі працювало багато відомих науковців. Петро Свйонткович з Устя, що очолював школу бл. 1450, був автором латинського тлумачного словника для учнів. Наукові ступені мали і всі його наступники, наприклад, маґістр Томаш із Дрогобича (1482), бакалавр Анджей (1484–1485) та ін.

Враховуючи майже постійний досвід запрошення на ректорську посаду вихованців Краківського університету, деякі історики висловлювали припущення про можливий на той час статус К. Ш. як університетської колонії.

Остаточне врегулювання правових колізій із правами та фундаціями школи відбулося з укладенням 1514 своєрідного конкордату – угоди між *маґістратом* і капітулою. Згідно з цим документом, право рекомендації кандидата на вчителя мало належати міській раді, саме райці повинні були представляти його капітулі і спільно доводити до його відома обов'язки у школі. Учитель мав бути сумлінним у навчанні та вихованні як міщанської, так і шляхетської молоді, а також бідних учнів. Учитель відповідав за якість навчання – відповідний науковий рівень підготовки учнів, мав дбати про поведінку вихованців поза школою, щоб учні "не порушували спокою львів'ян". Учитель мав також стежити, щоб "молодь не зледащіла", – забезпечувати їм щоденні заняття. Фактичним опікуном і керівником школи виступала капітула. Якщо ректор не відповідав займаній посаді, капітула отримувала право звернутися до міської ради з вимогою зобов'язати його працювати ретельніше або усунути взагалі. Таке нагадування про обов'язки могло повторитися не більше трьох разів, після чого райці виганяли несумлінного і призначали нового керівника школи. Ректор повинен був мати ступінь маґістра вільних мистецтв, якщо б не знайшлося такого – то бакалавра, але з відповідним досвідом і належним моральним рівнем. Фінансування школи відтоді забезпечували архієпископ, капітула та місто. Архієпископ щоквартально мав давати на школу 15 грошів, капітула – також 15 грошів щоквартально, крім цього, надавати ректорові один із вікаріатів, щоправда, не лише з правом проживання у будинку та грошовими надходженням від нього, але й з умовою виконання всіх належних вікарієві обов'язків. Ще 15 грошів ректорові школи щоквартально виплачувало місто. Із зазначених коштів ректор мав забезпечити утримання шкільного кантора (який повністю був йому підпорядкований) та вчителя німецької мови, якщо сам нею не володів.

Угода 1514 позбавила ректора права на прибутки від канонії, але водночас йому було забезпечено право і можливості для здійснення церковної кар'єри – ректор К. Ш. ставав першим кандидатом на статус катедрального каноніка, незалежно від соціального походження. Утримання приміщення школи було повністю у відданні міста. Упродовж XVI ст. місто сумлінно виконувало угоду – маґістрат звів для навчального закладу новий будинок, а згодом проводив усі необхідні ремонти та реконструкції. 1507 маґістрат вирішив виплачувати щорічно 5 гривень з фундації катедрального декана Яна Кровицького міському лазняреві, який повинен був щотижня в понеділок або напередодні релігійних свят безкоштовно дозволяти користуватися лазнею вчителеві та всім учням школи.

Після затвердження угоди 1514 першим ректором був обраний Себастьян Тичка, якого згодом змінив Анджей Берґер – за

Покарання школяра.
Мініатюра XIV ст.

С. Соколовський.
Роздуми про смерть та страсті Господа Нашого Ісуса Христа.
1586 р. Титульна сторінка

IVSTVS IOSEPH
sive
IN IESV CHRISTI
Domini nostri mortem
& passionem,
STANISLAI SOCOLOVII
Meditationes.
CRACOVIAE
In Officina Lazari Anno Domini,
1586.

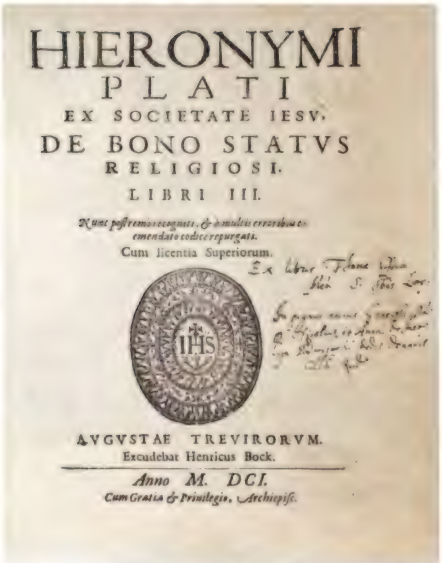
HIERONYMI
PLATI
EX SOCIETATE IESV.
DE BONO STATVS
RELIGIOSI.
LIBRI III.
Nunc postremo recogniti, & omnibus erroribus emendato codice repurgati.
Cum licentia Superiorum.
AVGVSTAE TREVIRORVM.
Excudebat Henricus Bock.
Anno M. DCI.
Cum Gratia & Priuilegio, Archiepisc.

Святий Єронім.
Про добро релігії.
1501 р. Титульна сторінка

якийсь час обоє стали каноніками. С. Тичка керував школою до 1527. Серед наступних ректорів були Ольбрахт Чуй з Пільзна (до 1534) та Ян Тухольчик (Ян Єльонек з Тухолі). Я. Тухольчик 1531–1533 викладав граматику в Краківському університеті, потім працював учителем в ордені цистерціанців в Єнджейові. 1534 його запросили на посаду ректора до Львова, виплативши 4 злоті на переїзд. Я. Тухольчик був автором праць з граматики, церковного, римського та міського права. Його праці та лекційні курси неодноразово перевидавали, що було тоді рідкістю і свідчило про популярність ученого. У своїх граматичних студіях ректор використовував напрацювання таких відомих класиків, як: Елій Донат, Марк Варрон, Лоренцо Валла, Ніколаус Перотто та ін. Впроваджував нові дидактичні методи, зосереджуючи увагу на типових для періоду Відродження прагненнях виробити у своїх учнів "елеганцію" мови. 1541 Я. Тухольчик здійснив приміцію (обрав духовний сан).

Серед відомих постатей, які долучилися до розвитку школи, був маґістр Симон з Бжезин – батько поета Симонідеса. Проте його наступник на посаді ректора, Ян Філіпіадес, виявився кар'єристом і був звинувачений у недбалому ставленні до школи та молоді. У результаті скарг капітули 1550 Я. Філіпіадеса усунули, а на посаду призначили Бенедикта Гербеста. Отримавши рекомендації впливових містян, він зміг домогтися і багатьох інших привілеїв від міської ради. Завдяки сприянню райців, було визначено окрему оплату вчителеві німецької мови, а можливо, й кантору. Рада міста також задовольнила його пропозицію запросити до Львова для допомоги у влаштуванні школи двох його друзів – Григорія із Самбора, ректора катедральної школи в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) і Анджея Барґеля. Упродовж 1550–1553 Б. Гербест уклав програму викладання, якою згодом користувалися й у школі Діви Марії в Кракові.

Згідно з програмою, підготовка до навчального тижня починалася в неділю. Цей день був вільним від шкільних занять, але розпорядок дня передбачав участь учнів у вранішньому богослужінні, після обіду – читання і тлумачення Євангелія – польською і німецькою мовами. Згодом один з учнів був зобов'язаний читати вголос грецькою Послання апостолів або інший фрагмент Святого Письма (залежно від рівня опанування мови). Перша половина понеділка була присвячена вивченню грецької мови. У післяобідній час учні опановували латинську мову, коментуючи тексти польською і німецькою. Увечері учень мав переписувати заданий матеріал для глибшого засвоєння, а також для вправляння у каліграфії. Упродовж наступних чотирьох днів тижня на ранкових заняттях відбувалося навчання грецької і латинської мови. У п'ятницю учитель виправляв перекладені з польської на латинську тексти учнів. У післяобідню пору учні читали і коментували твори Цицерона. У суботу перші уроки були присвячені грецькій граматиці, далі відбувалося опитування учнів із засвоєного за тиждень матеріалу латини та заняття музикою. Після обіду – дві години занять арифметикою з паралельним викладом основ календарних обрахунків. Крім творів Цицерона, учні читали і вивчали напам'ять також Вергілія.

1571 архієпископ, капітула і маґістрат вирішили підвищити квартальне фінан-

Діалоги Елія Доната.
Таблиця для науки читання.
1523 р.

сування К. Ш. від 45 грошів до 3 злотих. Це мало зміцнити школу та унезалежнити ректора від батьків вихованців, які були жертводавцями. Під керівництвом Мельхіора Вольфовича на кошти міської ради та пожертвування містян 1586 зведено новий будинок школи.

Тривалий час існував звичай, згідно з яким єврейська громада щорічно сплачувала ректорові школи чотирма внесками чотири фунти перцю і чотири лоти шафрану, учням – 30 злотих, шкільному сповідникові – 22 злоті. Після заснування у Львові *єзуїтської колегії*, яка стала серйозним конкурентом для К. Ш. і створила загрозу зменшення кількості учнів, прибутки ректора зменшилися. Тому рішенням маґістрату і капітули 1611 *євреїв* закликали збільшити данину. Відтепер мешканці єврейської дільниці у межах мурів зобов'язувалися доплачувати ректорові ще 20 злотих, а передміські євреї – 4 дукати. За це їм було гарантовано, що учні К. Ш. ані в релігійні християнські свята, ані в неділі не будуть ходити по єврейських будинках з кропилом по коляду, а також не переслідуватимуть львівських євреїв у день Успіння Пресвятої Богородиці. Крім цього, євреїв звільнили від обов'язку позичати одяг ректорові та студентам для театральних дійств. 1722 податок з євреїв на К. Ш. знову був збільшений. Окрім згаданих оплат, євреї зобов'язувалися щороку давати ректорові замість чотирьох внесків перцю і шафрану по 4 щупаки чи дорослі коропи на великі свята, 3 фунти ґданської олії, 4 фунти імбиру, 3 фунти перцю, чверть теляти і битий таляр. Для учнів додали гарнець горілки на свята і по кілька грошів на квартал, а для сповідника – чотири печені на великі свята. Був також відновлений звичай давати кожному новому ректорові чотири килимки на знак пошани. Натомість скасували побори, впроваджені після 1611, відомі під назвами "юдаїки", "канчуки", "юдаші", "пушки" та ін.

Учні К. Ш. докучали не тільки євреям, а й *українцям*. 1692 учні К. Ш. напали на православну українську школу, побили кількох студентів, забрали і пороздирали їхні книжки. Українська громада Львова звернулася зі скаргою на ці дії до короля *Яна III Собеського*, який засудив вчинок католицької молоді і наказав маґістратові покарати регента катедральної школи.

Упродовж XVII–XVIII ст. викладачі школи змушені були конкурувати з іншими навчальними закладами, передусім єзуїтською колегією, яка була відкрита у Львові 1608. Цього ж року між двома навчальними закладами було укладено угоду, згідно з якою *єзуїти* не повинні були викладати орфографію й етимологію, оскільки на ці предмети пріоритет мала К. Ш. Незважаючи на порозуміння між навчальними закладами, між ними й пізніше виникали конфлікти. 1632 відбулася низка жорстоких бійок між учнями катедральної та єзуїтської шкіл, у результаті чого загинуло декілька їх учасників. Маґістрат зажадав ув'язнення головних призвідців конфлікту, але керівництво К. Ш. оголосило, що не допустить втручання у права церкви і школи, а згодом оскаржив спроби міської влади покарати винних.

1641 і 1647 ректори К. Ш. жалілися капітулі на те, що єзуїти приймали на навчання учнів навіть без початкової підготовки, а також заснували невеличкі школи у *передмістях*. Тим самим, на думку ректора, єзуїтська колегія позбавляла К. Ш. можливостей набирати більшу кількість учнів. З огляду на швидкий розвиток єзуїтського шкільництва, у XVIII ст. К. Ш. поступово занепала. Остаточно школа перестала діяти в 1770-ті.

Різні аспекти діяльності К, Ш., її вчителів та учнів, взаємин навчального закладу з радою міста, відобразились у дослідженнях львівських істориків *Д. Зубрицького*, *Л. Фінкеля*, *С. Лемпіцького*, *П. Домбковського*, *В. Абрагама*, Ю. Скочека, *Я. Ісаєвича*, Е. Ружицького, М. Капраля, Б. Петришак та ін.

Василь Кметь

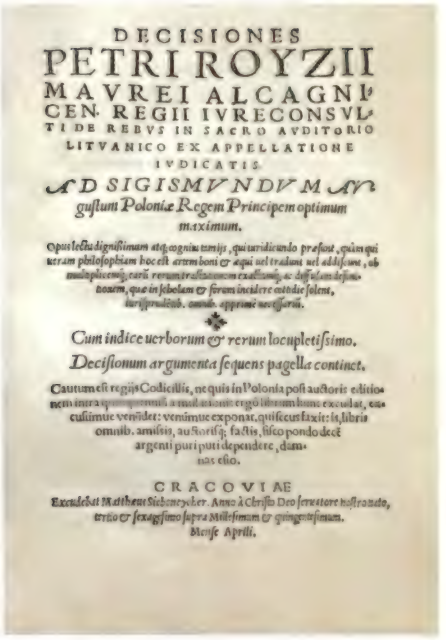
DECISIONES
PETRI ROYZII
MAVREI ALCAGNI
CEN. REGII IVRECONSVL
TI DE REBVS IN SACRO AVDITORIO
LITVANICO EX APPELLATIONE
IVDICATIS.
AD SIGISMVNDVM Augustum Poloniæ Regem Principem optimum maximum.
Cum indice verborum & rerum locupletissimo.
Decisionum argumenta sequens pagella continet.
CRACOVIAE

Петрус Ройзіус.
Децизії.
1563 р. Титульна сторінка

КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР ПОКРОВУ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ ЛЬВІВСЬКО-СОКАЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ

Книги з бібліотеки львівської катедральної школи
Сучасне фото

Гартман Шедель.
Всесвітня хроніка.
1493 р.

ЦЕРКВИ КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ – див. *ЦЕРКВА ПОКРОВУ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ*

КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР СВЯТОГО ЮРА ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІЄПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ – див. *СОБОР СВ. ЮРА*

КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ ЛЬВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ – див. *ЦЕРКВА УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ*

КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ВІРМЕНСЬКОЇ АПОСТОЛЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ – див. *ВІРМЕНСЬКА ЦЕРКВА*

КАТЕДРАЛЬНИЙ СОБОР УСПІННЯ ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІДІЄЗЕЦІЇ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ – див. *РИМО-КАТОЛИЦЬКА КАТЕДРА*

КАТЕДРИ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ БІБЛІОТЕКА – тут, книгозбірні, що належали римо-католицькому костелу Успіння Пресвятої Діви Марії у Львові. Бібліотека при римо-католицькій катедрі існувала ще в середньовіччі, після переведення столиці римо-католицького архієпископства з Галича до Львова. Книгозбірню називали капітульною, а згодом катедральною. Під такою назвою вона потрапила на теологічний факультет *Львівського університету* на правах депозиту. Бібліотеку згадують у повідомленні, яке надіслав до Риму львівський архієпископ *Ян Димітр Соліковський* (1539–1603). Він писав, що костельна і капітульна бібліотека має небагато книг, але давніх. Частину колекції було передано на зламі XVIII–XIX ст. у бібліотеку львівських *кармелітів босих* (сьогодні вона у краківському монастирі кармелітів босих "на П'яску").

Бібліотека складалася з літургійних книжок (найдавніша збірка), збірки вікаріїв і окремо – проповідників. Книги зберігалися на хорах, у ризниці, у *каплицях*. Серед богослужебних були книги, видані в Антверпені, Венеції, Відні, Римі, Кракові, Ченстохові. Бібліотеку комплектовано впродовж століть головно коштом львівських *каноніків*, а також місцевих архієпископів і містян, про що свідчать декілька десятків власницьких записів. У збірку ввійшли також книги, що раніше належали львівській *катедральній школі*, братству св. Трійці, римо-католицькій семінарії, деканальній бібліотеці. За архів і бібліотеку, які містилися в одному приміщенні, відповідала особа, яку каноніки вибирали з-поміж себе. Серед проповідників, які користувалися бібліотекою, було чимало духовних осіб, які мали свої книги, зокрема *Петро Скарга*, Анджей Любельчик, Ян із Тщяни. В інвентарному списку капітульної бібліотеки від 1840 зареєстровано 1364 позиції друкованих книг та рукописів, із них 1312 примірників друків і 52 рукописи. З огляду на наявність конволютів, тоді кількість книг могла сягати 1500 творів, із них бл. 85% – латинською мовою, 12% – італійською, решта польською, французькою й німецькою. Від XV ст. засвідчено 17 друків і 2 рукописи, з XVI ст. – відповідно, 462 і 3, з XVII ст. – 306 і 10, з

XVIII ст. – 379 і 23, з XIX ст. – 1 друк, без позначених дат, 147 друків і 14 рукописів.

На поч. XX ст. бібліотеку впорядкували і склали картковий каталог. Книги було поділено на 9 груп, серед яких, крім тих, що належали до теології, літургії і канонічного права, були такі: “Історія” (339 одиниць), “Різні [книжки]” (148 одиниць) і “Часописи, словники, енциклопедії” (69 одиниць). Усього налічувалося бл. 1700 томів, а з огляду на конволюти – бл. 1900 творів, серед них латинською – 72% книжок, польською – 12%, німецькою – 11%, решта італійською, французькою та ін. З XV ст. було 13 одиниць, з XVI ст. – 485, з XVII ст. – 267, з XVIII ст. – 440, з XIX ст. – 245 і з XX ст. – 13.

Під час організації бібліотеки (1928) на теологічному факультеті Львівського університету їй передано збірку катедральної бібліотеки разом із 32 *інкунабулами*. 1929 складено інвентарний список, у якому фігурує 1776 позицій (деякі автори наводять цифру 1705). У колекції – цінні багатотомові, рідкісні й унікальні видання від античних авторів (Цицерон, Лівій, Светоній) і до авторів XX ст., надруковані в декількох десятках видавничо-друкарських осередків – від Неаполя до Санкт-Петербурґа і від Лісабона до Чернівців. Головно це була богословська література (передусім біблійні тексти з коментарями, проповіді, твори Отців Церкви, полемічна література), але також історія, філософія, політика, філологія, природничі науки. Після ліквідації 1939 теологічного факультету його бібліотека (бл. 30 тис. книжок) була передана в Наукову бібліотеку Львівського університету. 1941 над її каталогуванням працювали *Кароль Бадецький* і *Антоній Кнот* (описали понад 2820 творів). Згодом знайшли поодинокі книги, які раніше належали до цієї бібліотеки (імовірно, усього було бл. 2900). Деякі книги, що належали до колекції римо-католицької катедри, сьогодні містяться, крім Львова, у Варшаві, Вроцлаві (Польща) і Вільнюсі (Литва).

Едвард Ружицький

КАТЕХИТКИ СВ. АННИ (Згромадження сестер катехиток св. Анни) – греко-католицьке жіноче монаше згромадження. 1932 греко-католицький священик о. Ѳмелян Йосафат Ананевич заснував у Бразилії Згромадження сестер катехиток-францисканок третього чину, яке мало на меті допомагати священикам у християнському вихованні українських поселенців. Першими членами нової спільноти були сестра Франциска Марія Водоніс, сестра Моніка Дометеля Жовта та сестра Бернардета Катерина Худик. Після завершення новіціату і прийняття облечин перші сестри оселилися у Малеті (штат Мату-Гросу-ду-Сул, Бразилія). 1945 з ініціативи нового духовного опікуна сестер, *василіанина* о. Методія Коваля, згромадження одержало сучасну назву – Згромадження сестер катехиток св. Анни. На запрошення патріарха *Йосифа Сліпого* катехитки 1971 прибули до Риму, де перейняли опіку над Патріаршим двором, а також церквою свв. Сергія і Вакха.

У березні 1991 р. разом із Главою *Української Греко-Католицької Церкви Мирославом Іваном Любачівським* дві сестри катехитки прибули з Риму до Львова й заопікувалися Митрополичими палатами при архікатедральному *соборі св. Юра* (*палац греко-католицьких митрополитів*). Сестри опікувалися патріархом до останніх хвилин його життя. 1992 у *Брюховичах* відкрито новіціат сестер катехиток.

Головна настоятелька згромадження перебуває у Бразилії, натомість у Львові є осідок настоятельки адміністратури, який міститься на *вул. Городоцькій*, 32, при церкві св. Анни. Кандидатура сестер розташована на вул. М. Гоголя, 14, а новіціат – у Брюховичах. Сестри займаються катехизацією дітей, молоді та старших осіб у школах, лікарнях та на львівських парохіях.

Олег Дух

Й. Ґвйозьдзік, Е. Ружицький. *Видання XVI століття у збірці катедральної бібліотеки у Львові.* 2008 р. Обкладинка

“КАТОЛИЦЬКИЙ ВСХІД” – часопис-квартальник семінаристів Генеральної греко-католицької духовної семінарії у Львові, який виходив 1904–1907 (16 ви-

"Католицький дім".
1908–1911 рр.
Архітектор А. Опольський.
Сучасне фото

пусків). Належав позичковій касі семінаристів "Власна поміч". Повна назва – "Католицкий Всхід. Орґан богословів рус.-кат. дух. семинариї у Львові". Згодом назву змінено на "Орґан рускої богословскої католицкої молодїжи", 1907 – "Католицький Схід. Орґан української богословської молодїжи". Редакторами часопису були семінаристи Григорій Плакида, Іван Заверуха (з вип. 3, 1904) та Василь Матвієйко (з вип. 4, 1906). Метою видання була солідаризація львівських богословів із духівництвом Західної Європи у протистоянні атеїзму, публікація доробку семінаристів у секціях Літературно-наукового товариства.

Поряд із звичайними, було й декілька тематичних випусків (присвячені Пречистій Діві Марії, *Ісидорові Дольницькому*). Структурно часопис складався із двох тематичних блоків. У першій частині друкувалися поезії Івана Заверухи, *Гавриїла Костельника*, а також богословські, історичні, літературні та музикознавчі розвідки Павла Миколіва ("Культ Пресьвятої Діви Марії на Руси"), Василя Матвієйка ("Пресьв. Діва Марія в українсько-руских піснях обрядових (народних і духовних)" та ін. Другу частину часопису відведено гоміліям та апологетиці. В квартальнику подавали новини церковного життя, інформацію з життя українських богословів Львова, Перемишля, Інсбрука, Риму, анотації та рецензії на нові книжки. Часопис розсилали священикам, дарували, на шпальтах богослови обмінювалися досвідом, вели дискусії, вміщували передруки та переклади публікацій з-поза Галичини.

Ярослав Глистюк

"КАТОЛИЦЬКИЙ ДІМ" – пам'ятка архітектури і культури поч. XX ст., розташована на *вул. Городоцькій*, 36. Будинок зведений 1908–1911 за проєктом *Адама Опольського*.

Ідею збудувати у Львові "К. Д." висловив львівський архієпископ *Юзеф Більчевський*. У будівлі мали розміститись львівські католицькі організації, об'єднані в "Союз католицьких товариств і благодійних установ". Головою цього союзу був професор *Львівської Політехніки* Максиміліан Тюлле, який особисто організовував будівництво та здійснював технічний нагляд за ним. Активну участь у вирішенні практичних питань брав *Юзеф Більчевський*: організував комітет побудови, першим пожертвував на зведення будівлі кількадесят тисяч крон, вибрав місце під будівництво та купив земельну ділянку. *Галицький Крайовий Сейм* виділив на будівництво 120 тис. корон субсидії. До фінансування проєкту долучились також різні католицькі організації й приватні добродії. Вартість будови разом із ціною парцелі становила 600 тис. корон.

Комітет побудови замовив проєкт будівництва у львівського архітектора А. Опольського. Архітектор представив два варіанти: один у неоренесансному стилі з багато оздобленим скульптурою та ліпниною фасадом із трьома ризалітами, другий – у стилі модернізованої серед-

ньовічної архітектури. Комітет побудови вибрав другий проєкт, у грудні 1908 розпочались будівельні роботи.

У краєзнавчій літературі побутує помилкове твердження, що співавтором проєкту "К. Д." нібито був *Ігнацій Кендзерський*, який від 1910 увійшов у спілку з А. Опольським. Усі архівні плани будівництва "К. Д." підписав А. Опольський, тільки план перебудови склепіння і даху над сценою затвердили 21.01.1911 обидва архітектори-спільники. З огляду на це, одноосібним автором проєкту будівлі варто вважати А. Опольського.

При будівництві використовували цеглу й залізобетонні конструкції. Монументальний триповерховий будинок із мезоніном розміщено фронтом уздовж вул. Городоцької. Довжина будинку становить 129 м. Центральну частину головного фасаду оздоблено ризалітом і високим мансардовим дахом з невеликою вежею. Східний і західний фасади також прикрашено ризалітами й завершено аттиками. Будинок отиньковано й у партерній частині покрито рустом, що наслідував натуральний камінь. Центральний ризаліт прикрашали дві майже триметрові фігури Матері Божої й патрона робітників св. Йосифа (не збереглися). Скульптури, які виконав *Антон Попель*, було встановлено на кронштейнах, виконаних у вигляді колон із капітелями. Над скульптурами вміщено неоготичні балдахіни. Аттики ризалітів оздоблено стилізованими малими вежами. У верхній частині центрального ризаліту вміщено зображення польського національного герба – орла, виконане із посрібленої бляхи.

Величезний будинок мав, крім центрального, ще декілька входів від головного, бокових фасадів і з подвір'я. Вхід з наріжника із західного боку будинку розбудовано в формі невеликого відкритого передсінку. Над ним збудовано еркер, який спирається на центральну колону й акцентований у верхній частині стрункою вежею (не збереглась). Карниз уздовж фасаду оздоблено малими вежами із зубцями.

Під час будівництва А. Опольський кілька разів коректував плани будинку. Зокрема було змінено розміри центрального ризаліту, конструкцію даху над головною залою тощо. У партерній частині будівлі влаштовано вестибуль, сходовий майданчик і 12 приміщень для господарських потреб. У подвір'ї розташовувалась дешева кухня для бідних. Із західного боку в двох просторих залах обладнано ресторан, поряд – приміщення редакції "Недільної газети" (*Gazeta Niedzielna*) і помешкання католицьких монахинь. Окремі приміщення виділено для "Профспілки християнських робітників", "Спілки службовців залізниці", "Союзу католицьких товариств", інтернату для хлопців ім. св. Станіслава Костки.

У внутрішньому оздобленні головної зали, вестибулю і сходового майданчика поєднано елементи історичних стилів із сецесійним декором. У головній залі площею 238 м^2, яку одразу планували використовувати як театральну, встановлено 420 крісел (ще 200 осіб могли там поміститися стоячи). Влаштовано 14 лож і галерею-амфітеатр на 60 осіб на другому поверсі. Над оформленням сцени (8х12 м) працювали художники *Фелікс Вигживальський* і С. Піхлер. Початковий проєкт передбачав фрескові панно в головній залі, але на їхнє виконання забракло коштів.

Будівництво завершено на поч. 1911. Урочисте відкриття "К. Д." відбулось 29.01.1911 в присутності архієпископа Юзефа Більчевського, єпископа *Владислава Бандурського*, президента Львова *Станіслава Цюхцінського*, галицьких політиків *Станіслава Бадені* та *Давида Абрагамовича*, ректорів *Львівського університету* і Львівської Політехніки. Дозвіл на користування всіма приміщеннями будинку *маґістрат* надав 21.02.1911.

У 1920-ті в "К. Д." працював Малий Театр. Після того, як 1929 Дирекція міських театрів відмовилась від цього приміщення, 1932 залу "К. Д." переобладнали на *кінотеатр* "Муза", який згодом змінив назву на "Світанок".

Радянська влада ліквідувала Союз католицьких товариств та інші католицькі й профспілкові організації, що діяли в "К. Д.". 1947 будинок передали Театру музичної комедії, у західному крилі будівлі відкрили середню школу № 56. Після того, як *Львівський театр музичної комедії* переведено до Одеси, від 1951 більшу частину будинку використовував Драматичний театр Прикарпатського військового округу (від 1992 – *Драматичний театр Західного оперативного командування*; від 2007 – *Муніципальний театр*).

На поч. XXI ст. з'явилось декілька проєктів нового використання приміщень "К. Д.".

Юрій Смірнов

КАТОЛИЦЬКИЙ РУСЬКО-НАРОДНИЙ СОЮЗ – українське політичне товариство християнсько-суспільного напряму, яке діяло у Львові 1896–1901. Утворене на установчих зборах у Львові 14.10.1896. Серед керівних діячів – *О. Барвінський*, *А. Вахнянин*, В. Коцовський, В. Левицький (Лукич), о. Б. Пюрко; головою товариства обрано о. І. Чапельського, але фактично ним керував О. Барвінський. Товариство підтримував греко-католицький митрополит *Сильвестр Сембратович*. Створення Союзу було спробою організаційного оформлення прихильників українсько-польсько-австрійського порозуміння 1890 (т. зв. *нової ери*).

Статут об'єднання був написаний за взірцем католицького товариства в Зальцбурґу (Австрія). Його мета – піклування про релігійно-моральні, політичні й економічні справи українського народу в Галичині на католицьких засадах, що передбачало пробудження національної свідомості, ознайомлення з громадянськими правами, створення товариств взаємодопомоги, увагу до економічного розвитку й соціального захисту населення. За задумом орґанізаторів, товариство мало реалізовувати українську програму "органічної праці"; ключову роль при цьому вони відводили парламентській політиці й українсько-польському порозумінню. Свої ідеї Союз пропагував через газету *"Руслан"*. Осередок товариства містився на вул. П. Хмельовського, 15 (тепер вул. Є. Глібова).

Товариство не було популярним серед української громадськості Галичини та духівництва. На з'їзді греко-католицького духівництва у Львові 10.12.1896, що його скликав митрополит Сильвестр Сембратович для підтримки Союзу, більшість учасників висловилася проти його утворення й за відновлення спільних дій народовців і русофілів, зокрема під час виборів.

Головними причинами невдачі Союзу була компрометація його лідерів т. зв. "угодовою" політикою, що прирівнювалася до зради українських національних інтересів, а також брак підтримки з боку польських правлячих кіл, які вважали реалізацію української програми "органічної праці" небезпечною для польських позицій у Східній Галичині. У другій пол. 1890-х прихильники союзу зосередили у своїх руках українські представництва в *Галицькому Крайовому Сеймі* й Державній раді у Відні, але помітних успіхів у парламентській політиці не досягнули. Союз припинив активну діяльність після парламентських виборів 1897. Формально товариство існувало до 29.06.1901, коли на його базі було засноване політичне товариство "Руська громада".

Олена Аркуша

КАТЦМАНН ФРИДРИХ (ФРИЦ) (Katzmann Friedrich (Fritz); 06.05.1906–19.09.1957) – німецький націонал-соціаліст, керівник СС та поліції в *дистрикті "Галичина"* (1941–1943). Народився в с. Лянґендреер біля Бохума (Німеччина) в сім'ї шахтаря. Після закінчення середньої школи служив 01.12.1927–01.07.1930 у штурмових загонах нацистської партії А. Гітлера (СА), від 01.09.1928 – член Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. 06.09.1930 був переведений на службу до охоронних загонів (СС), служив у 25-й частині СС у Дуйсбурґу. 01.07.1930 одержав посаду шарфюрера,

менш ніж за три роки піднявся службовою драбиною до звання оберштурмбаннфюрера (20.04.1933). Працював 01.04.1933–01.04.1934 військовим радником в окрузі Дуйсбурґ–Гамборн. Від 30.01.1934 розпочав службу в елітному загоні СС "Адольф Гітлер". 04.04.1934 переведений у штаб 75-го загону СС "Відукінд" у Берліні, згодом очолив цей підрозділ у званні штандартенфюрера. 06.01.1935 К. був арештований за напад в компанії трьох своїх колег у нетверезому стані на перехожих (нібито комуністів) у районі Берлін-Штеґлітц та бійку з поліцією. 17.01.1936 обраний членом Почесної палати штандартенфюрерів СС округу "Схід". Через нестатутну поведінку був відправлений до партійної школи в Мюнхені на навчальний курс (15.11–16.12.1937).

Призначений 22.03.1938 відповідальним командувачем VI департаменту СС округу "Південь–Схід" у Братиславі (тепер Словаччина). Під час окупації Судетської області командував поліцією безпеки, 09.11.1938 одержав звання оберфюрера СС.

Від 10.01.1939 – командувач добровольчого корпусу СС, до якого рекрутували судетських німців. 09.09.1939 як керівник Штабного проводу внутрішньої безпеки та поліції увійшов до складу Вищого командування 14-ї армії в Кракові. 01.11.1939–08.08.1941 очолював органи СС та поліції в Радомі (Польща). Без узгодження з командуванням здійснював каральні операції проти польських партизанів. 06.02.1941 за сприяння Г. Гіммлера очолив службу кадрів СС. 27.09.1941 одержав звання генерал-майора поліції в дистрикті "Люблін".

К. був призначений керівником СС та поліції в дистрикті "Галичина" (осідок у Львові) 17.10.1941. За його керівництва в Східній Галичині було створено табори для примусових робіт поблизу Львова, в Дрогобичі та Бориславі. К. особисто розробив план знищення галицьких *євреїв*, який представив 30.06.1943 начальникові СС та поліції Краківського генерал-губернаторства Ф. В. Крюґерові у повідомленні "Вирішення єврейського питання в дистрикті Галичина". К. уважають головним винуватцем жорстокого винищення євреїв Львова.

Райхфюрер Г. Гіммлер інспектує Янівський табір у Львові. Ф. Катцманн – другий ліворуч. Архівне фото

Від 20.04.1943 К. став вищим керівником СС та поліції в окрузі "Вісла" (осідок у Варшаві), брав участь у ліквідації варшавського гетто. 01.05.1943–08.05.1945 очолював елітну частину СС в окрузі "Данциґ – Західна Пруссія" (місце осідку – Данциґ, тепер Ґданськ, Польща). Був відповідальним за облаштування концентраційного табору Шуттгоф, де утримували 50 тис. ув'язнених. На останньому етапі війни К. брав участь в евакуації табору пароплавами до Любека (Німеччина). Кінець війни застав його на острові Фемарн у Балтійському морі.

Наприкінці війни К. мав намір утекти в Аргентину, але оскільки цей план не вдався, від 1945 переховувався в землі Вюртенберґ під іменем Бруно Альбрехт. Від 1955 працював торговим представником деревообробного підприємства у Вехтерсбаху поблизу Гессена (Німеччина). У березні 1956 переїхав до Дармштадту–Крисгайму. Помер у шпиталі Аліса в Дармштадті (Німеччина).

Уляна Уська

КАУФМАН ВОЛОДИМИР (нар. 02.03.1957) – графік, живописець, перформер. Народився в м. Караганда (тепер Казахстан). 1974–1978 навчався в училищі прикладного та декоративного мистецтва

Володимир Кауфман

ім. І. Труша (тепер *Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша*), 1978–1980 – у *Львівській Політехніці* (архітектура). 1989–1993 – член мистецького товариства "Шлях". 1993 – співзасновник мистецького об'єднання *"Дзиґа"*, 2007 – Інституту актуального мистецтва.

Автор багатьох відомих виставок і мистецьких проєктів, серед яких – гепенінг "Листи до Землян, або Восьма Печать" (1993, Львівська картинна галерея, тепер *Львівська галерея мистецтв*), виставка та інсталяція "Незбагненна руйнація" (1993, Львівська картинна галерея), гепенінг (трансформація) "Дзеркальний короп" (1994, парк "Знесіння"), гепенінг "День народження" (1994, *Порохова вежа*), перформанс "Їжа" (1995, художня майстерня *Е. Миська*, Львів), перформанс "Комедія екстазу" (1995, культурно-мистецький центр "Дзиґа"), усвідомлений кітч "Клуб-кав'ярня "Вавілон XX" (1996, кіноцентр "Україна", Львів), перформанс та інсталяція "Ретроспекція" (1996, "Дзиґа"), інсталяція "Версії наповнення" (1997, "Дзиґа"), арт-мікс "Повернення Ікара" (1998, "Дзиґа"), перформанс-інсталяція (спільно з Наталкою Шимін) "Щоденник" (1998, "Дзиґа"), "Час-константа. Видиво I" (1999, "Дзиґа"), "Second Hand (з других рук). Видиво II" (2000, "Дзиґа"), "Лапання часу. Видиво III" (2000, "Дзиґа"), арт-провокація на вулицях Львова, видиво "Це ще не свобода..." (2001, "Дзиґа"), виставки-інсталяції "Дзеркальний хрест" (2001, "Дзиґа"), "І ти, Бруно..." (2001, "Дзиґа"), перформенс-інсталяція-об'єкт "Механічна анатомія звуку" (2002, Порохова вежа, Київська траса, 10 км, Гамаліївське торфовище), поліграфічний проєкт "Гра в гру" (2002, "Дзиґа", видавництво "Аз-Арт"), інстальоване малярство "Технологія чуйності" (2002, "Дзиґа", "Сенсус" (Київ)), вистава-перформенс "Весна без назви" (2003, Театр юного глядача, м. Львів, тепер *Перший український театр для дітей та юнацтва*), інсталяційний перформенс "У фокусі сну" (2003, клуб-галерея "К-11" (м. Київ)), перформенс "Пам'яті Дюшампа" (2003, клуб-кафе "Лялька", Львів), інстальована графіка, об'єкти, фото "Цитати для гнізд" (2004, клуб-галерея "К-11" (Київ), 2005, клуб-галерея "Алхімія" (Краків), 2006, "Дзиґа"), перформенс, відеоарт "Падіння польоту" (2004, І частина – *Стрийський парк,* ІІ частина – галерея "L-art" (Київ), 2005, Краків), інстальований живопис "Утилізація ностальгії" (2005–2006, "Дзиґа", *кав'ярня* "Під клепсидрою", Львів), живопис, інсталяції "Карпаторозділ" (2007, "Дзиґа"), перформенси "Побутова екскурсія" та "Священна Полтва" (2008, в рамках проєкту "Арт-Депо" (Львів)), перформанс "Декларація порожнечі" (2008, в рамках фестивалю "ГогольФест" (Київ)), перформанс та відеоарт у годинниковому механізмі Дрогобицької ратуші в рамках III Міжнародного фестивалю Бруно Шульца "Вистава в годиннику" (2008, Дрогобич), інсталяція, перформанс "Б. Н." в рамках Тижня актуального мистецтва (2008, Львів), перформенс "Шахівниця" (2009, проект "L²" (Люблін), а також 2009 під час Тижня актуального мистецтва у Львові), інстальована графіка "Птахотерапія" ("Дзиґа", 2009).

Брав участь у спільних проектах, зокрема: 1989–1993 – у групових виставках мистецького товариства "Шлях" (Львів, Харків, Люблін, Краків); 1992 – у фестивалі *"Вивих"* (головний художник); 1993 – у фестивалі *"Українська молодь – Христові"* (головний художник) та ін.

Перформенс В. Кауфмана у мистецькому центрі "Дзиґа"

Активно співпрацює з: *Львівським академічним театром ім. Леся Курбаса*, *Національним академічним українським драматичним театром ім. М. Заньковецької*, *Першим українським театром для дітей та юнацтва*, Національним академічним театром ім. І. Франка (Київ).

2008, 2009 – куратор проєкту "Тиждень актуального мистецтва" (Львів), 2009 – куратор паралельної програми Першого міжнародного фестивалю мистецтв "Fort. Missia" (с. Поповичі Мостиського р-ну Львівська обл.).

В. К.

Перформенс В. Кауфмана у мистецькому центрі "Дзига"

"КАФЕДРА" – позацензурний науково-популярний та літературно-мистецький квартальник Української асоціації незалежної творчої інтелігенції (УАНТІ). Виходив у Львові (1988–1990), як *самвидав*. Відповідальний редактор – *М. Осадчий*. До редколегії також увійшли В. Барладяну, *Б. Горинь*, В. Бондар, А. Бутрим. Перше число обсягом 130 сторінок з'явилося в січні 1988. Журнал *"Український вісник"* привітав вихід нового видання статтею Б. Гориня "Голос проскрибованих". Загалом вийшло 11 випусків часопису. "К." публікувала твори членів УАНТІ – неформального клубу літераторів, митців та науковців, позбавлених доступу до державних видавництв, та праці інших авторів, які відображали "національне буття України в контексті загальнолюдських ідеалів" ("Декларація УАНТІ"). З-поміж них – Є. Сверстюк, І. Світличний, *О. Заливаха*, *Л. Лук'яненко*, *Ігор та Ірина Калинці*, *В. Чорновіл*, В. Стус, М. Горбаль, *Л. Дашкевич*, С. Сапеляк, В. Гнатенко, Г. Галумбієвська, М. Коцюбинська. Спрямування часопису висвітлюють сталі рубрики: "Проблеми, дискусії", "Художня література" з підрозділами "Поезія", "Переклади", "Проза"; "Критика, літературознавство", "З архівів", "Мистецтво", "Хроніка". Серед рубрик – "Україна на захист, звеличення та увічнення своєї національної мови", "Україна: Голодомор 33", "До ювілею Тараса Шевченка", "Літературні апокрифи" тощо. Мікрофільмовані перші два числа "К." Б. Горинь передав до Москви, звідки вони через іноземних журналістів дісталися в США до Н. Світличної. Вона забезпечила їхній передрук у Закордонному представництві *Української Гельсинської Спілки*. Друге й третє числа опублікував 1990 в Лондоні Союз українців у Великобританії. Сьомий, восьмий та дев'ятий випуски часопису передрукувало Українське видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка (директор О. Зінкевич). В умовах демократизації суспільства в січні 1990 було скасовано цензуру, тому часопис перестав виходити.

Юрій Зайцев

"Кафедра". Ч. 2. 1988 р. Обкладинка

"Кафедра". Ч. 8. 1989 р. Обкладинка

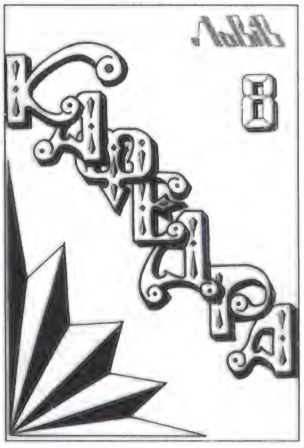

КАХНИКЕВИЧ КОРНИЛО (псевдонім: Вербин К.; 1850–27.05.1926) – редактор, публіцист, український громадський діяч. Народився в м. Коломия на Станиславівщині (тепер Івано-Франківської обл.). Закінчив гімназію в м. Бережани (тепер Тернопільської обл.). Навчався на філософському факультеті Віденського університету, після закінчення якого (1876) продовжив навчання у Віденській вищій рільничій школі. Переселився до Львова, працював учителем, брав активну участь у громадському житті Галичини, розпочав редакторську роботу. 1884–1890 – співредактор *"Діла"*, упродовж 1891–1914 і 1918 – редактор щоденного додатка до урядового часопису *"Газета Львовська"*, 1910–1918 – двотижневика

"Господарська часопись". За редакцією К. вийшло 42 книжечки "Господарської бібліотеки". Активний поборник чистоти української мови в галицькій періодиці та прихильник чіткого дотримання правопису. Від 1917 – педагогічно-дидактичний референт в управі видавництва шкільних книжок. Товаришував та листувався з *І. Франком*. Член товариства *"Просвіта"*, інших українських товариств (*"Народної торговлі"*, головної ради *"Сільського господаря"* – співробітник усіх його секцій та видань), 1903–1904 – редактор щорічних "Календарів "Просвіти". Допомагав організовувати торгівлю українським просвітнім і педагогічним товариствам, зокрема "Просвіті" в селах Галичини.

Автор перекладів і праць з економіки, що виходили окремими виданнями або в періодиці, зокрема: "Богатства землі" (1888), "Як робити гроші? або Наука, як можна в короткий час стати богачем", (1888, Ч. 1–3: "Наука о грошах", "Як братися до роботи грошей", "Матеріал на гроші"); "Наука о товарах: Підручник для читалень "Просвіти", крамарів та тих, хто хотять ними стати" (1895); "Управа рослин господарських" ("Товариш: Ілюстрований календар товариства "Просвіта" на рік звичайний 1903") та ін.

Помер у Львові.

Алла Середяк

КАЦ МАРК (Kac Mark; 03.08.1914–26.10.1984) – математик, член Американської академії мистецтв і науки (1959), Національної АН США (1965).

Марк Кац

Народився в м. Кременці (тепер Тернопільської обл.). 1931 закінчив Кременецький ліцей. 1931–1935 навчався на математично-природничому факультеті *Львівського університету*. 1935–1936 – заступник асистента, 1936–1937 – молодший асистент кафедри математики "В" у Львівському університеті. 1937 здобув ступінь доктора філософії за працю "Про стохастичну незалежність функцій" (*O stochastycznej niezależności funkcyj*), виконану під керівництвом *Гуго Штайнгауса*.

1938 виїхав до США як стипендіат університету Джона Гопкінса. 1939–1961 працював в Корнельському університеті, спочатку як інструктор, згодом – професор. Від 1961 – професор університету Рокфеллера, а від 1981 – університету Південної Каліфорнії. Як запрошений професор працював в Інституті перспективних досліджень у Принстоні (1951–1952), Оксфорді (1969), Брюсселі (1971) та ін.

Основні дослідження К. стосуються теорії ймовірностей і математичної статистики. Перші роботи були виконані у співавторстві з Г. Штайнгаусом й опубліковані в серії статей під спільною назвою "Про незалежні функції" (*Sur les fonctions independantes*, 1936–1938) у львівському журналі "Studia Mathematica". Також застосовував теорію ймовірностей до фізики. Під час *Другої світової війни* досліджував питання появи шумів у радарах і методи їхнього усунення. Низка праць присвячена статистичній фізиці та математичному аналізові. У математику та фізику увійшли деякі поняття та теореми, пов'язані з його іменем (інтеграл Феймана-Каца, теорема Ердеша-Каца).

Автор понад 150 праць, серед яких понад 10 монографій, зокрема, "Статистична незалежність у теорії ймовірностей, аналізі і теорії чисел" (*Statistical Independence in Probability, Analysis and Number Theory*, 1956), "Ймовірність і суміжні питання у фізиці" (*Probability and Related Topics in Physical Sciences*, 1959), "Математика і логіка. Ретроспектива і перспектива" (*Mathematics and Logic, Retrospect and Prospect*, 1968, співавтор *С. Улям)*.

Відзначений преміями Математичної асоціації Америки (1950, 1968), премією ім. Біркгофа в галузі прикладної математики (1978).

Помер і похований у Каліфорнії.

Ярослав Притула

КАЦАЛ МИКОЛА (нар. 10.12.1940) – диригент. Заслужений діяч мистецтв України (2000). Лавреат Національної

премії ім. Т. Шевченка (1989). Засновник, художній керівник та головний диригент Львівської державної хорової капели хлопчиків та чоловіків *"Дударик"* (1971).

Народився в с. Гречани Хмельницької обл. (тепер передмістя м. Хмельницька). Навчався на факультеті геодезії *Львівської Політехніки* (1957–1962). Закінчив 1969 диригентський факультет Львівського музичного училища (клас Ірини Дяк) та продовжив освіту у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*) у класі М. Антківа (1969–1973).

Під час навчання у Львівській Політехніці до 100-річчя пам'яті Т. Шевченка організував свій перший студентський хор (1961). Фахову роботу диригента розпочав 1967 із хором хлопчиків Будинку піонерів Львівської залізниці. 1971 за підтримки Українського музичного товариства у Львові заснував хор хлопчиків "Дударик", який 1977 здобув почесне звання "Народна капела", а 2000 – "Державна хорова капела". 1989 створив першу в Україні Хорову школу "Дударик".

Використовуючи великий професійний досвід, займається музикознавчою, критичною та педагогічною діяльністю. Автор понад 50 рецензій і статей у львівській та київській пресі (журнал "Музика", газета "Культура і життя" та ін.). Для хорового виконання опрацьовує народні пісні, робить аранжування інструментальних і вокальних творів різних авторів. Активний учасник громадського життя Львова. Засновник Християнського екуменічного братства.

Галина Огорчак

КАЧАЛА ЛЮБОВ (нар. 11.02.1976) – солістка опери, лірико-драматичне сопрано. Заслужена артистка України (2004).

Народилася у м. Золочів Львівської області. 1995 закінчила *Львівське державне музичне училище ім. С. Людкевича* (клас вокалу, викладач – *В. Дудар*), 2001 – *Львівську національну музичну академію* (клас *В. Ігнатенка*).

1995–1997 працювала солісткою Київського державного театру оперети. Отримала Ґран-прі міжнародного конкурсу "Солов'їний ярмарок" ім. А. Солов'яненка (Донецьк, 2000), лавреат багатьох музичних конкурсів та фестивалів.

Виконує партії: Мімі, Чіо-Чіо-Сан ("Богема", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Йоланта, Тетяна ("Йоланта", "Євгеній Онєгін" П. Чайковський), Анна ("Страшний двір" С. Монюшка), Анна ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Наталка ("Наталка Полтавка" *М. Лисенка*), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Лія ("Мойсей" *М. Скорика*), Розалінда ("Лилик" Й. Штрауса), Анна Главарі ("Весела Вдова" Ф. Леґара) та ін.

Гастролювала Польщею, Чехією, Грузією, Угорщиною, Азербайджаном, Росією, Латвією, Німеччиною, Канадою.

Надія Труш

Микола Кацал

КАЧАЛА СТЕФАН (1815–10.11.1888) – український громадсько-політичний діяч, греко-католицький священик, публіцист, меценат. Народився в м. Фірлеїв (тепер с. Липівка Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався в гімназії в Бережанах (тепер Тернопільської обл.) і Генеральній греко-католицькій семінарії у Львові. Висвятився 1842. Душпастирював у с. Скорики (тепер Підволочиського р-ну Тернопільської обл.). Згодом незмінний упродовж кількох десятиліть парох с. Шельпаки (тепер Підволочиського р-ну Тернопільської обл.), із перервами – збаразький декан. Депутат *Галицького Крайового Сейму* (1861–1866, 1870–1888) й австрійського парламенту (1861–1866, 1873–1879). Представляв нечисленну групу українських діячів старшого покоління – учасників революції 1848 на боці *Головної Руської Ради*, які на поч. 1860-х підтримували народовецьку (українофільську) течію в українському русі Галичини й критикували русофільські (у перспективі – москвофільські) тенденції серед української духовної та світської інтелігенції. Поєднуючи в суспільно-політичному світогляді ідеї романтичного

К. Устиянович.
Стефан Качала

Будинок, у якому діяв гуртожиток "Качиний діл" (вул. І. Котляревського, 39). Сучасне фото

панславізму й польського позитивізму, пов'язаного з програмою "органічної праці", К. тривалий час вірив у можливість і вказував на потребу рівноправного українсько-польського порозуміння. Виступав на боці *Ю. Лаврівського* під час ініційованої ним і загалом невдалої українсько-польської угодової акції в Галицькому Крайовому Сеймі (1869–1871). Як депутат австрійського парламенту належав 1873–1879 до Польського кола, де представляв інтереси польських виборців міського округу Тарнув–Бохня. Стабільність Габсбурзької конституційної монархії пов'язував із досягненням політично-правової і національної "гармонії". Щодо Галичини, то цей процес мав бути двоетапним: спочатку широка автономія провінції як торжество ідеї федералізму, а далі – українсько-польське порозуміння в межах галицької автономії. Мав напружені стосунки з Руським клубом у парламенті, що виступав на боці ліберально-централістського уряду А. Ауерсперґа. Розчарувавшись у можливості рівноправної українсько-польської угоди, опублікував книжку "Політика поляків щодо Русі" (*Polityka Polaków względem Rusi*, 1879). У листопаді 1879 намагався реалізувати проєкт входження *народовців* до русофільського політичного товариства "Руська Рада", на що русофіли не погодилися. Був членом-засновником у Львові українських національно-культурних і політичних інституцій: *Галицько-Руська Матиця* (1848), *"Народний Дім"* (1849), *"Просвіта"* (1868), Товариство імені Шевченка (1873), *Руське педагогічне товариство* (1881), *Народна рада* (1885). Фінансово підтримував просвітні й наукові заходи народовців, зокрема проєкт *О. Барвінського* щодо видання "Руської історичної бібліотеки".

Один із фундаторів й активний кореспондент газети *"Діло"* (1880). Заповів великі кошти українським товариствам, видавництвам та установам. Зусиллями К. засновано читальні "Просвіти" у Збаражі та селах повіту. На отримані у спадок від К. кошти народовці започаткували 1889 спорудження у Львові будівлі для українського *театру "Руська Бесіда"* (реалізувати проєкт завадив опір польської більшості Галицького Крайового Сейму і початок *Першої світової війни*). Помер і похований у Шельпаках.

Мар'ян Мудрий

"КАЧИНИЙ ДІЛ" – назва гуртожитку для учнів Мистецької школи *Олекси Новаківського* у Львові поч. 1930-х. Був розміщений на вул. Л. Набеляка (тепер *вул. І. Котляревського*), у півпідвальних кімнатах будинку № 39, що тоді належав одному із засновників *Українського Національно-Демократичного Об'єднання Дмитрові Левицькому* та його дружині Іванні (Асі).

Гуртожиток посідав вагоме місце в житті молодої української літературно-мистецькому богеми. Тут відбувалися творчі гутірки, літературні й музичні вечори. Частими гістьми були поет *Б.-І. Антонич*, поет і художник *С. Гординський*, художник *П. Ковжун*, композитор *М. Колесса*, фотомитець *Я. Коваль* та ін. "К. Д." пов'язаний з історією становлення і функціонування гуртка українських пластиків *"Руб"*, фундаторами якого виступила молода генерація вихованців О. Новаківського – *В. Ласовський*, *С. Луцик*, А. Малюца, *В. Гаврилюк*, *Р. Чорній*, *І. Нижник*,

О. Плешкан, *І. Рудакевич*, *А. Павлось*, *Г. Смольський*, *М. Мороз*, *М. Морачевська*, В. Гриценко – частина з яких була мешканцями гуртожитку.

Про "К. Д." написав вірш поет і художник В. Гаврилюк, опублікувавши його в авторській збірці "Сольо в тиші". Письменниця *О. Керч* написала повість "Альбатроси", в якій у художньо-белетристичній формі описала богемне життя в цьому середовищі українських митців і літераторів.

Роман Яців

КАЧКОВСЬКИЙ ЗИҐМУНТ (Kaczkowski Zygmunt; псевдоніми: Nieczuja, Ein Pole; 02.05.1825–07.09.1896) – польський громадський діяч, письменник, фінансист, шпигун. Народився на хуторі Кам'янка Волоська (тепер с. Липник Жовківського р-ну Львівської обл.). 1844 розпочав навчання у *Львівському університеті*, студії продовжував у Відні, але не закінчив. Із Відня переїхав до маєтку, який придбав його батько в с. Бережниця Вижня (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), де провадив господарство. Брав участь у польському повстанні лютого–березня 1846 в Західній Галичині, за що був ув'язнений (1846–1848). Засуджений до смертної кари 28.06.1847, але згодом помилуваний. Звільнившись, оселився у Львові, розпочав літературну діяльність. Співпрацював із "Щоденником паризької моди" (*Dziennik Mód Paryskich*). 1855–1856 мешкав у Парижі. Опубліковані в 1850-ті твори принесли йому популярність. Вів напівбогемне життя, мав великий успіх у жінок. Продовжував антиурядову діяльність, підтримував контакти з оточенням *Адама Саніґи*. 1861 заснував у Львові газету "Голос" (*Głos*), на сторінках якої опублікував звернення до *поляків* із закликом підняти антиросійське повстання. За цю публікацію 07.10.1861 був засуджений на 7 років в'язниці. Відбував ув'язнення 1861–1862, помилуваний 08.12.1862 імператором *Францом Йосифом I*. Під час польського повстання проти Росії 1863 брав активну участь в організації допомоги повсталим. Призначений спеціальним посланцем таємного штабу сприяння повстанцям, що діяв у Львові, їздив із таємними місіями до Парижа та Відня.

У листопаді 1863 в руки діячів польського патріотичного руху у Львові потрапив документ, який свідчив, що К. – таємний інформатор австрійської *поліції*. Попередньо підпільники за 2 тис. ринських придбали у Відні таємні коди до урядових шифрів й зуміли одержати доступ до шифрованих урядових депеш на львівській пошті. Австрійські зверхники К., зорієнтувавшись, що підпілля отримало доступ до таємного листування, вислали декілька депеш, зміст яких відводив підозру від К. Незважаючи на брак доказів, 21.01.1864 таємний громадянський суд засудив К. на втрату честі та вигнання. У багатьох залишалися сумніви у вині К., якого тривалий час уважали зразком патріота. Національний уряд (польський уряд, що діяв під час повстання) винесеного К. вироку не затвердив, однак той виїхав до Франції.

Мешкаючи в Парижі, 1870 створив власний банк, співпрацював із розвідками декількох країн. Після програної 1870–1871 Францією війни розробив план сплати контрибуції на користь Пруссії. За цей план був відзначений орденом Почесного Легіону.

Автор художньо-історичних творів, публіцистики, романів на суспільну тематику. Головні праці: цикл історичних творів "Останній із Нечуїв" (*Ostatni z Nieczujów*, 1853–1855), романи "Внучата" (*Wnuczęta*, 1855), "Байроніст" (*Bajronista*, 1857), "Ольбрахтові лицарі" (*Olbrachtowe rycerze*, 1889), публіцистичний памфлет "Тека Нечуї" (*Teka Nieczui*, 1881), літературознавче дослідження "Слово про романтизм" (*Słowo o romantyzmie*, 1891). Посмертно у Львові були видані спогади К. "Мій щоденник від 1833–1843 років" (*Mój pamiętnik z lat 1833–1843*, 1899). Помер у Парижі. Співпрацю К. з австрійською поліцією, що тривала 1863–1871, неспростовно довів на основі архівних документів лише 1920 львівський дослідник *Євген Барвінський*.

Андрій Козицький

Зигмунт Качковський

Т. Копистинський.
Портрет Михайла Качковського

КАЧКОВСЬКИЙ МИХАЙЛО (29.07.1802 – 20.08.1872) – адвокат, український громадський діяч. Народився в с. Дубно Ланьцутського повіту (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) в родині місцевого священика. Закінчив юридичний факультет *Львівського університету*. Тривалий час працював судовим радником при окружному суді в Самборі на Львівщині. Наприкінці 40-річної кар'єри юриста призначений радником Вищого крайового суду у Львові.

Наприкін. 1830-х – на поч. 1840-х, уважно стежачи за виданнями руських авторів та дискусіями, що точилися навколо впровадження в руське письмо латинської азбуки (*"Азбучна війна"*), К. зацікавився проблемами національного розвитку галицьких русинів. Подією, що відіграла вирішальну роль у формуванні "руської" національної ідентичності К., стала поява 1844 праці "Хроніка міста Львова" (*Kronika miasta Lwowa*) *Д. Зубрицького*.

Громадсько-політичну діяльність розпочав 1848. Належав до низки українських культурно-просвітніх товариств, підтримував, зокрема матеріально, їхню діяльність. Меценатство К. ґрунтувалось на його ощадності та скромному побуті. Був неодружений і впродовж життя заощаджував. Понад 60 тис. золотих ринських передав у розпорядження керівництву *"Народного Дому"* у Львові із заповітом зберігати їх як основний капітал та спрямовувати одержані з нього прибутки на культурно-просвітні цілі галицьких русинів.

Політичні погляди К. мали насамперед антипольський характер. За свідченням *Я. Гординського*, у 1860-ті К. не ставився вороже до народовського руху, розглядав його як частину національного руху галицьких русинів, не цурався назви "Україна", підтримував використання в українських гімназіях козацького одягу, влаштовував у себе сходини на честь Тараса Шевченка. Однак К. підтримував головно русофільський громадсько-політичний напрям, який був тоді визначальним серед українців Галичини. Його коштом засновано у Львові русофільську газету *"Слово"* (1861).

На зламі 1860–1870-х К. фінансово підтримував осередок національного руху галицьких русинів, що сформувався на Коломийщині, лідером якого був *Іван Наумович*, згодом парохіяльний греко-католицький священик у Скалаті на Тернопіллі. К., зокрема, надав матеріальну допомогу часопису *"Русская рада"*, який підготував ґрунт для заснування культурно-просвітнього товариства.

Згодом ім'ям К. було назване засноване 1874 на зразок народовецької *"Просвіти"* культурно-просвітнє русофільське *Товариство ім. М. Качковського*, що еволюціонувало в бік москвофільства. Проте сам К. москвофілом ніколи не був.

Невдовзі після виходу на пенсію К. вирушив у подорож до Росії, де й помер у Кронштадті.

Олексій Сухий

Стефан Маріян Качмаж (Качмар)

КАЧМАЖ (КАЧМАР) СТЕФАН МАРІЯН (Kaczmarz (Kaczmar) Stefan Marian; 20.03.1895–1939) – математик. Народився в м. Самбір (тепер Львівської обл.). 1913 закінчив II державну гімназію у м. Тарнув (тепер Малопольського воєвод., Польща). Того ж року вступив на філософський факультет (напрям – математика, фізика, хімія) Яґеллонського університету, який закінчив 1922. У перервах між навчанням служив у Польських легіонах (1914–1918), в академічних батальйонах у Кракові (1918–1919), у Польському війську (1920). 1921–1923 – асистент кафедри математики Гірничої академії у Кракові. 1923, за намовою *С. Банаха*, переїхав до Львова і почав працювати у *Львівській Політехніці*: 1923–1924 – молодшим асистентом, 1924–1934 – старшим асистентом, 1935–1939 – ад'юнктом. 1924 здобув ступінь доктора філософії у *Львівському університеті*, захистивши дисертацію "Про зв'язки між певними типами функційних та диференціальних рівнянь" (*O związkach między pewnymi równaniami funkcyjnymi i różniczkowymi*). 1929 габілітувався у Львівському університеті й до

1939 читав лекції як приват-доцент. 1924–1939 викладав також у приватній жіночій гімназії *назаретянок*. Про своє віровизнання К. писав у документах по-різному: і греко-католик, і римо-католик.

Автор понад 30 праць із теорії ортогональних рядів, теорії функцій дійсної змінної та застосувань математики. Запропонував ефективний метод знаходження наближених розв'язків великих систем лінійних рівнянь, який тепер у світовій літературі називають методом чи алгоритмом Качмажа. Монографія "Теорія ортогональних рядів" (*Theorie der Orthogonalreihen*, 1935, у співавторстві з *Г. Штайнгаусом*) – одне з найбільших досягнень *Львівської математичної школи* й одна з найкращих праць у світовій літературі з цієї тематики.

На початку вересня 1939 був мобілізований до польської армії і загинув за нез'ясованих обставин на початковому етапі *Другої світової війни*. У квітні 1940 дружина Гелена з двома доньками була вивезена до Семипалатинська (тепер Казахстан). Її врятували листи в обком партії й інші установи, які підписали львівські вчені *С. Банах*, *С. Мазур*, *А. Ломніцький*, В. Рубінович, *Е. Рибка*.

Ярослав Притула

КАЧМАР ВОЛОДИМИР (18.03.1893–01.12.1964) – оперний співак, режисер, педагог, музично-театральний критик. Народився в м. Самбір (тепер Львівської обл.). Після закінчення гімназії студіював право у *Львівському університеті*, одночасно (1913–1914) брав уроки співу у Мілані в М. Русселя. Під час *Першої світової війни* служив в австрійському війську. Працював урядником у Львові та приватно навчався співу. 1919 дебютував на львівській оперній сцені. 1923–1925 співав у найкращих театрах Європи: Італії (Рим, Мілан, Венеція, Парма, Флоренція, Болонья), Австрії, Німеччини, Румунії, Чехословаччини, Югославії, Швейцарії (знаний у країнах Європи як "Vladimiro Kosmar"). У Львові (1927, 1928, 1929, 1938, 1939) співав провідні партії басового і баритонового репертуару: Вотан ("Валькірія" Р. Вагнера), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Міраколо ("Оповідання Гоффмана" Ж. Оффенбаха), Рамфіс і Сильва в операх Дж. Верді "Аїда" та "Ернані". Одна з найкращих партій К. з огляду на вокальне і сценічне виконання, вирішення гриму, відпрацьовану до найменших дрібниць сценічну поведінку, потужний голос, високу артистичну культуру – Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно, 1938). Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні) став "найвищим досягненням штуки актора і вокалу".

Вигляд на Великий театр у Львові. Фото 1915 р.

Перед *Другою світовою війною* (1938) керівник театру *Адам Дідур* запросив К. виступати в операх і виконувати режисерські обов'язки. 1939–1941, 1941–1944, 1944–1946 працював у різних музичних закладах Львова. Його учнями були Ї. Баун, В. Мальчевський, Г. Юровська (довголітня співачка *Львівського театру опери та балету*). Часто співав в українських концертах: 1911, 1920, 1929 – на Шевченківських вечорах ("Ми заспівали, розійшлись", "Реве та стогне Дніпр широкий", "Стоїть явір над водою"), виступав на Ювілейному вечорі *М. Шашкевича* (1911). Дискографія: "Реве та стогне Дніпр широкий", "Стоїть явір над водою" (1934, фірма "Сирена-Рекорд"). 1946 виїхав зі Львова. Викладав у Краківській державній вищій музичній школі.

Помер у Кракові.

Оксана Паламарчук

Євген Качмарський

КАЧМАРСЬКИЙ ЄВГЕН (23 або 26.09.1910–17.05.1942) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився у Львові. Мешкав з родиною на вул. Вишневецьких, 2 (тепер вул. Русових). Член *"Пласту"* у Львові, *Української Військової Організації* від 1927. В *Організації Українських Націоналістів* від 1933 (після виходу з ув'язнення). Учасник нападу 03.07.1928 на пошту на *вул. Глибокій* у Львові. Заарештований польською *поліцією* через декілька днів, засуджений пришвидшеним судом у Львові 19–25.07.1928 до 5 років ув'язнення. Вийшов на волю 05.07.1933. Вдруге заарештований польською поліцією 25.09.1934 за підпільну діяльність. Засуджений на Варшавському процесі 18.11.1935–13.01.1936 до 12 років ув'язнення; повторно засуджений на Львівському процесі 25.05–27.06.1936 до 15 років ув'язнення. Вийшов на волю після розвалу Польщі на початку *Другої світової війни* у вересні 1939. Заступник комісара української поліції відділення на Жовківській дільниці у Львові (1941).

Помер у Львові від туберкульозу. Похований на *Янівському цвинтарі*.

Володимир Муравський

КАЧОР-БАТОВСЬКИЙ СТАНІСЛАВ – див. *БАТОВСЬКИЙ-КАЧОР СТАНІСЛАВ*

КАШИЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР (22.03.1913–17.10.2001) – український громадський діяч, підприємець, меценат. Почесний громадянин м. Львова (1996). Народився в с. Підбуковина неподалік Перемишля (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) у селянській сім'ї, що мала 16 дітей. Після закінчення сільської школи переїхав до Перемишля, склав іспити гімназійних класів, освоїв фах слюсаря. Вступив до *"Пласту"*. Співорганізатор у Перемишлі товариства *"Плай"*.

Із вибухом *Другої світової війни* К. мобілізований до польського війська артилеристом, а після поразки поляків повернувся додому. Член *Організації Українських Націоналістів*, виконував відповідальні доручення, бував у Львові. Під час одного з переходів кордону в районі Перемишля потрапив до рук *НКВС*, але встиг знищити документи, які мав доручення доставити як зв'язковий. Був ув'язнений у тюрмі *"Бригідки"* у Львові, тюрмах Одеси, Харкова, Куйбишева, таборах Архангельська, Воркути, Інти, Печори та Абезі. Після того як уряд СРСР дозволив полякам створити з польських в'язнів радянських концтаборів прокомуністичне військове формування, К. вступив до нього. Воював у дивізії ім. Т. Костюшка.

Восени 1944 під Варшавою був важко поранений вибухом, залишився без рук. Двічі намагався покінчити життя самогубством. Розпочати нове життя допоміг випадок. Знайомий старшина Червоної армії, який ескортував на схід ешелон цукру, віддав К. один вагон із відповідними документами. К. продав вагон цукру цукроварникам і оселився в Щецині (Польща). Там придбав обладнання для виробництва морозива й заснував підприємство, яке виготовляло ці ласощі. Також споруджував і продавав будинки в містах Польщі. Провадив активну громадську діяльність, фінансово підтримував українську культуру в Польщі, захищав інтереси інвалідів війни. 1961, на 48-му році життя, одружився з 25-річною полькою Ядвіґою Миколайчик, яка з часом українізувалася. Переїхав до Львова 1992, відкривши тут піцерію і *кав'ярню* "Кастелярі" на *пл. Митній*. Долаючи труднощі, розвинув своє підприємництво, став одним із найбільших українських меценатів, реалізуючи своє кредо: "Заробляю, щоб давати". Підтримував українські культурні заходи, громадські організації (*Народний Рух України*, фестиваль "Червона рута", товариство" Надсяння" та ін). Фінансував видання понад 30 книжок; подарував для школи бандуристів будинок у м. Ірпінь під Києвом. Підтримував матеріально тих, хто був у потребі.

К. любив повторювати, що "досягає успіху, тому що він українець. Історія України дає безліч прикладів, коли гору брала не сила м'язів, а сила духу, енергія думки".

Активний у "Пласті", в якому 1993 поновив своє членство як сеньйор. Нагороджений пластовими відзнаками.

Помер на Цейлоні, де відпочивав із дружиною. Похований у Львові на *Личаківському цвинтарі*.

Роман Фіґоль

КАШКАДАМОВ БОРИС (24.05.1906–28.04.1998) – інженер-автомобіліст, директор, один із творців *Львівського автобусного заводу*. Батько *Наталії Кашкадамової*. Народився в маєтку Липівка Смоленської губернії (Росія). Родина належала до давнього дворянського роду. Вступив до Московського кадетського корпусу, де навчався до більшовицького перевороту 1917. Втікаючи від червоного терору, із сім'єю переїхав спочатку до Києва, а потім до Маріуполя (тепер Донецької обл.). З чотирнадцятирічного віку працював – розсильним, різноробом у колгоспі, згодом, після закінчення курсів, землеміром. У 1930-ті закінчив Харківський політехнічний інститут, працював на Харківському тракторному заводі. З початком *Другої світової війни* був мобілізований до війська, брав участь у боях під Сталінградом та в Берлінській операції. Після закінчення війни проходив службу начальником Стаціонарних авторемонтних майстерень у Харкові. Після демобілізації наприкін. 1940-х переїхав до родини та дружини до Львова. Працював головним інженером на Львівському велосипедному заводі, головним інженером на *"Львівсільмаші"*. Від 1953 – директор Львівського автокранового заводу. З його ініціативи на заводі було розроблено найсучаснішу тоді в Радянському Союзі модель автобуса, після чого завод був перейменований на Львівський автобусний завод (ЛАЗ), який став провідним підприємством СРСР із випуску автобусів. Очолював завод до 1966, коли, через непорозуміння з Центральним комітетом Комуністичної партії України, був вимушений піти з заводу, очоливши Головне союзне конструкторське бюро автобусів (згодом "Автобуспром"). Від 1972 року на пенсії, однак ще тривалий час працював на ЛАЗі інженером із професійної освіти.

За роки роботи К. автобуси ЛАЗ двічі завойовували Ґран Прі на автобусних салонах у Ніцці (Франція), у Львові було збудовано завод гідромеханічних коробок передач, львівські автобуси стали основним перевізником пасажиропотоків у Радянському Союзі.

Автор низки винаходів і патентів у галузі автобусобудування. Лавреат державних премій, кавалер багатьох орденів та медалей. Дружина К., Марта Замора, працювала доцентом Львівської Політехніки, співтворець школи в галузі фізики металів, активний учасник відновлення *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові, письменниця. Помер у Львові. Похований поряд із дружиною на *Сихівському цвинтарі* у Львові.

Павло Кашкадамов

Борис Кашкадамов

КАШКАДАМОВА НАТАЛІЯ (нар. 26.10.1946) – піаністка, музикознавець, педагог. Донька *Бориса Кашкадамова*. По лінії матері, Марти Замори, споріднена з галицькими родинами *Левицьких*, *Шухевичів*, Барвінських. Народилася в Харкові. 1947 разом із матір'ю переїхала до Галичини, спочатку до Коломиї, невдовзі до Львова. Гри на фортепіано навчалася у класі О. Шпот, О. Попіль Львівської школи ім. С. Крушельницької (тепер *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької*). Приватно вчилася у *В. Барвінського*. Львівську консерваторію ім. М. Лисенка закінчила як піаністка (клас *О. Ейдельмана*) й теоретик (клас *О. Цалай*). Закінчила аспірантуру Музично-педагогічного інституту ім. Гнєсіних в Москві у професора О. Алєксєєва (1971–1975). Професор від 1991 кафедри спеціального фортепіано Львівської консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), кандидат мистецтвознавства (1979), член Спілки композиторів України (2000). Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка* (2007).

Наталія Кашкадамова (праворуч) із Марією Крушельницькою

Як викладач та керівник гуртка сучасної музики при фортепіанному факультеті *Львівської консерваторії* підготувала низку студентських концертів з фортепіанних творів композиторів XX ст., більшість із яких були вперше виконані у Львові (1980–1986). У концертах прозвучало бл. 120 творів сучасної фортепіанної музики. З ініціативи К. у 1980-ті студенти фортепіанного факультету підготували концерти, програми яких становили твори українських композиторів: О. Ківи, *М. Скорика*, Л. Дичко, В. Сильвестрова.

Автор підручника з курсу історії фортепіанного мистецтва (1998, 2006), монографій "Фортепіанне мистецтво Шопена" (2000), "Фортепіанне мистецтво у Львові" (2001), праць: "Марія Крушельницька грає твори Станіслава Людкевича" (1985), "Про інтерпретацію фортепіанних творів Василя Барвінського" (1998), "Національний міф Шопена і українська інтерпретація" (2001), "Виконавський стиль піаністки Галі Левицької у контексті музичного життя у Львові другої чверті XX ст." (2002), "До питання інтерпретації клавірних творів Бортнянського" (2004), "Музиканти в родині Шухевичів" (2005), "Інтерпретація фортепіанних творів Моцарта українськими піаністами" (2006), "Про національну природу українського фортепіанно-відтворчого мистецтва" (2008). За редакцією К. видано серію збірок про львівських піаністів *О. Криштальського*, О. Ейдельмана, *М. Крушельницьку*, *С. Дайча*.

Оксана Николин

Архієпископ Львівський і Тернопільський Петро (Панкратій) Кашперук

КАШПЕРУК ПАНКРАТІЙ (світське ім'я – Петро; 24.11.1890–13.07.1972) – архієпископ Львівський і Тернопільський *Російської Православної Церкви*, священноархімандрит Почаївської Свято-Успенської Лаври. Народився в м. Шепетівка (тепер Хмельницької обл.) у сім'ї диякона. 1910 став послушником у Лаврі й неперервно проживав там 36 років. 21.06.1914 прийняв чернечий постриг з іменем Панкратій. 1918 рукоположений в ієродиякона, а 1921 – в ієромонаха. Від 1921 навчався в Кременецькій духовній семінарії.

Член Духовного собору Почаївської Лаври, виконував обов'язки "законоучителя" (викладача "Закону Божого") у 7-класній Почаївській школі, завідував пастирськими курсами при Лаврі. 1935 був зведений до сану архімандрита. 1943–1946 – намісник Почаївської Лаври.

За рішенням Московського патріарха Алексія I і Священного Синоду 28.04.1946 архімандрит Панкратій у Києві був хіротонізований на єпископа Кам'янець-Подільського і Проскурівського. 1948 був призначений єпископом Волинським і Рівненським. 15.11.1952 з титулом архієпископа був призначений на Львівсько-Тернопільську катедру, яку займав до 1956.

До Львова на інтронізаційну Службу Божу в катедральний *собор св. Юра* архієпископ Панкратій прибув 07.12.1952. Відразу ж архієпископ заборонив священикам служити кілька літургій на одному престолі, служити суплікації, скасував звичай, який дозволяв входити до вівтаря жінкам.

Обурений ставленням держави до духівництва та вірних, у червні 1953 архієпископ Панкратій ініціював написання скарги на ім'я уповноваженого Ради у справах Російської Православної Церкви в УРСР Г. Корчевого. Скаргу підтримали троє інших єпископів – Станиславівський і Коломийський Антоній, Дрогобицький і Самбірський Михаїл, Мукачівський і Ужгородський Іларіон. У скарзі було наведено перелік порушень з боку органів місцевої влади законодавства стосовно церковних питань, масові зловживання районних фінвідділів, зокрема неправильне оподаткування священнослужителів, коли інспектори нараховували податок від кількості актів громадянського стану, зареєстрованих в ЗАГСі, а не від реальної кількості здійснених таїнств. Йшлося також про виселення священиків із церковних будівель і відсутність сприяння в одержанні нового житла, відмову дітям духівництва в навчанні в університетах,

поширення неправдивої інформації про Церкву в місцевій пресі. У березні 1956 архієпископ К. очолив організацію урочистих заходів з нагоди десятої річниці *Львівського собору 1946 р.*

Для збереження храмів Львова та єпархії архієпископ Панкратій використовував візити закордонних делегацій до катедрального міста. У грудні 1955 архієпископ організував прийняття у Львові делегації екзархату Московського патріархату в США. 02.08.1956 архієпископ приймав у єпархії представника Антіохійського патріархату митрополита Тіро-Сідонського Павла. Почесний гість з Антіохії був у Львові першим після приїзду антіохійського патріарха *Йоакима V (Доу)* 1586, відвідав львівські храми та парохії (Свято-Михайлівський, св. Георгія, Преображенський, Свято-Миколаївський, св. Параскеви П'ятниці, катедральний собор), здійснив прощу до Почаївської Лаври та її скитів.

Архієпископа К. переведено на Волинську і Рівненську катедру 23–24.07.1956. Перед від'їздом до Луцька відслужив останню в катедральному соборі св. Юра літургію на свято Преображення Господнього 19.08.1956. Архієпископ відмовився від офіційних прощальних промов і 21.08, благословивши паству, виїхав зі Львова. 1962 за станом здоров'я пішов на спокій та оселився в Рівному, де й помер. Похований на братському кладовищі Почаївської Лаври.

Василь Кметь

КАШТЕЛЯН – одна з найважливіших земських посад королівських службовців у давній Польщі й Литві, до складу яких у XIV–XVIII ст. входила більшість українських земель. Посаду К. запровадили в сер. XII ст., на Русі – наприкін. XIV ст. У XVI ст. 35 з 87 К., "більші" К., зокрема і львівський, стали членами Сенату Речі Посполитої. До обов'язків К. початково належало управління гродом (замком) і навколишньою місцевістю, судочинство на цій території, збір посполитого рушення (ополчення) свого повіту в разі війни й керівництво цим полком. Із запровадженням наприкін. XIII ст. (на Русі від кін. XIV ст.) посади *старости*, до якого перейшли згадані обов'язки, К. стали титулярними урядовцями, членами королівської ради, або сенаторами. Часто К. одночасно займали й інші посади. Наприклад, Станіслав із Ходча був не лише львівським К., а й подільським воєводою та галицьким старостою, Станіслав Гербурт паралельно займав посади руського жупника та самбірського й дрогобицького старости, Ян *Данилович* обіймав також посади чигиринського, корсунського, белзького й бузького старости.

В ієрархії земських урядовців К. посідають лише 7-ме місце після *воєводи*, підвоєводи, династа, підвоєводських судді, писаря й інстигатора. Якщо спочатку К. змінювалися дость часто, то у XVI–XVII ст. вони займали посаду пожиттєво, а часто вона ставала спадковою для окремих родин. Наприкін. XV – на поч. XVI ст. К. у Львові були троє підряд Ходецьких, після них – двоє Кам'янецьких, на поч. XVII ст. – двоє Даниловичів, у другій пол. XVII і на поч. XVIII ст. – троє Фредрів.

Львівськими К. у XIV–XVIII ст. були: Ян Тарновський (1396), Грицько Кердейович (1434–1438), Ян із Сєнна (1439–1448, 1459), Ян Кміта (1448–1458), Станіслав із Ходча (1460–1463), Павел Одровонж (1463–1478), Юрій Струмило (1479–1485), Фелікс з Панева (1487–1488), Миколай Ходецький (1490–1491), Станіслав Ходецький (1495–1505), Ота Ходецький (1505–1508), Ян Кам'янецький (1509–1511), Марцин Кам'янецький (1514), Єжи Крупський (1515–1532), Станіслав Одровонж (1533–1535), Станіслав Кміта (1535–1536), Миколай Пілецький (1537–1550), Станіслав Тенчинський (1552–1554), Станіслав Гербурт (1555–1584), Ян Сенінський (1585–1588), Станіслав Влодек (1588–1590), *Станіслав Жолкевський* (1590–1608), Ян *Данилович* на Олеську (1612–1613), Микола Данилович (1614–1616), Марцин Красіцький (1616–1629), Вацлав Замойський (1633–1650),

Галицький воїн поч. XIV ст. Реконструкція 2010 р.

Ф. Ковалишин. *Єзуїтська хвіртка*

Рафал Ґроховський (1651–1654), Максиміліан Анджей Фредро (1654–1676), Марцин Замойський (1677–1678), Марцин Контський (1679–1684), Єжи Боґуслав Фредро (1684–1702), Юзеф Станіслав Фредро (1702–1723), Казимеж Ігнацій Лещинський (1724–1730), Мацей Юзеф Устрицький (1730–1735), Ян Семенський (1737–1746), Єжи Антоній Лончинський (1746–1754), Міхал Лось (1754–1758), Юзеф Семенський (1758–1760), Юзеф *Потоцький* (1760–1764), Антоній Морський (1765–1775), Юзеф Попель (1777–1786), князь Каєтан Четвертинський (1786).

Іван Сварник

КАШУБА СЕРАФИМ (Kaszuba Serafin, світське ім'я Алоїзій (Alojzy), 17.06.1910–17.09.1977) – римо-католицький священик, *капуцин*. Народився у Львові, на *Замарстинові*, в робітничій родині. Великий вплив на духовний розвиток К., крім батьків, мали капуцини із Замарстинова, зокрема його улюблений катехит о. Тадеуш Краус. 1916 К. розпочав навчання в початковій школі на Замарстинові, а 1920 продовжив науку в V гімназії на *вул. Кушевича*, 5 у Львові. Склавши іспит зрілості (матуру), у серпні 1928 вступив до ордену капуцинів, розпочавши новіціат у монастирі в м. Сендзишув Малопольський (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 1929–1933 – на філософсько-теологічних студіях у духовній семінарії капуцинів у Кракові. Одержав 1933 ієрейські свячення.

Вигляд на вул. Замарстинівську. Сучасне фото

Першу урочисту Літургію відслужив того ж року у Львові в *костелі св. Франциска Ассизького* на Замарстинові. 1932–1936 навчався на філологічному факультеті Яґеллонського університету в Кракові. Декілька місяців 1936 очолював редакцію часопису "Серафітський зліт" (*Wzlot Seraficki*), який видавали капуцини. 1937–1939 був учителем польської мови у т. зв. серафітській колегії (нижчій семінарії капуцинів) у Розвадові (тепер дільниця м. Стальова Воля, Польща). У серпні 1939 прибув на канікули до Львова, де його застала *Друга світова війна*. Деякий час душпастирював в академічній каплиці Академії рільництва в Дублянах (тепер *Львівська національна аграрна академія*).

Наприкін. 1939 за згодою керівництва ордену поїхав на Волинь, де аж до закінчення Другої світової війни служив у римо-католицьких парохіях, зокрема в Дермані (тепер Корецького р-ну Рівненської обл.) та Карасині (тепер Сарненського р-ну Рівненської обл.). Від серпня 1945 душпастирював у Рівному, в єдиній тоді легальній парохії на теренах давньої Луцької римо-католицької єпархії. Одночасно впродовж наступного десятиріччя опікувався римо-католицькими спільнотами на Волині, а також неодноразово відвідував вірних Римо-Католицької Церкви в Литві та Латвії. 1958 К. було заборонено виконувати душпастирську діяльність, а наступного року його позбавили прописки. Відтоді розпочалася активна місіонерська діяльність К. на теренах Радянського Союзу, за яку його назвали "Божим волоцюгою". Відвідував римо-католицькі спільноти в Білорусі, Литві, центральній частині України та в Казахстані.

У березні 1966 К. був заарештований і після звинувачення у волоцюжництві одержав термін п'ять років заслання в с. Арикти (тепер Акмолинської обл., Казахстан). Попри це, продовжував здійснювати свої душпастирські подорожі в

межах Казахстану. Наприкін. 1966 знову був затриманий і відправлений на одинадцять років до закладу для невиліковно хворих та безпритульних у Малій Тимофіївці (тепер Акмолинської обл., Казахстан), звідки за рік утік. 1968–1970 перебував на лікуванні (хворів на туберкульоз) у Польщі. Повернувшись до СРСР, відновив свою місіонерську діяльність. Від сер. 1970-х усе частіше відвідував Львів, де продовжував лікуватися від туберкульозу. Звідси вирушав у свої місійні мандрівки теренами Радянського Союзу. Помер у Львові в помешканні Катерини Барнич на вул. Декарта, 10/4. Похований на *Янівському цвинтарі*.

1991 розпочато беатифікаційний процес, який у межах Краківської римо-католицької єпархії закінчився 2001. Після цього документи щодо проголошення К. блаженним були передані на розгляд Конгрегації Канонізаційних Справ у Римі.

Олег Дух

"КВАРТАЛЬНИК ІСТОРИЧНИЙ" (Kwartalnik Historyczny) – науковий часопис, що його заснував 1887 *К. Ліске*. 1918–1939 виходив як орган Польського наукового товариства. Вміщував дослідження з історії Польщі та загальної історії, рецензії, огляди, публікації джерел та ін. Редактори: 1919 – *Л. Фінкель* та *Т. Модельський*, 1920–1922 – *А. Семкович*, 1923–1930 – *Я. Пташник*, 1931 – *Ф. Буяк*, Т. Модельський, *С. Закшевський*, 1932–1936 – Т. Модельський, 1937–1939 – *К. Тишковський*. 1929–1933 виходив спеціальний додаток "Історичні повідомлення" (*Wiadomości Historyczne*, три видання щорічно), присвячений оглядові літератури та хроніці, згодом перетворений на окремий часопис "Історично-дидактичні повідомлення" (*Wiadomości Historyczno-Dydaktyczne*).

Зоя Баран

КВАСНЕВСЬКИЙ АЛЕКСАНДЕР (Kwaśniewski Aleksander, нар. 15.11.1954) – польський державний і політичний діяч, Президент Республіки Польща (1995–2005). Народився у м. Бялоґард (тепер Західнопоморського воєвод.). 1973–1977 навчався на факультеті економіки транспорту Ґданського університету. 1976–1982 працював у структурах Соціалістичного союзу польських студентів, 1981–1984 був головним редактором студентського щотижневика "Ітд" (*Itd*), а 1984–1985 – часопису "Прапор молодих" (*Sztandar Młodych*). 1985–1987 входив до складу уряду як міністр – член Ради міністрів у справах молоді, 1988–1989 – як міністр фізичної культури і спорту, 1988–1991 був президентом Польського олімпійського комітету. 1990 очолив новостворену Соціал-демократичну партію Польщі, 1991–1995 – депутат Сейму. 1995 взяв участь у президентських виборах і в другому турі переміг тодішнього президента Польщі Леха Валенсу, отримавши 51,7% голосів виборців. 2000, під час чергових президентських виборів, переміг у першому турі, набравши 53,9% голосів. За президентства К. було ухвалено нову Конституцію Польщі (1997), країна вступила до НАТО (1999) та ЄС (2004). На парламентських виборах 2007 К. очолив список блоку "Ліві і демократи" (*Lewica i Demokraci*), який за результатами голосування посів третє місце. Після виборів оголосив про вихід з політики, оскільки

Часопис "Квартальник історичний". 1887 р. Ч. 1.

Александер Квасневський

Л. Квятковський.
Портрет дружини.
1920 р.

його блок не одержав на виборах очікуваної підтримки. Почесний професор Джорджтаунського університету (Вашингтон, 2006). 2008 очолив Європейську раду з толерантності та взаємоповаги.

За час перебування на посаді президента Польщі та після закінчення каденції К. неодноразово відвідував Львів. У січні 1998 К. спільно з *Л. Кучмою* здійснили покладання квітів до пантеону польських військових на *Личаківському цвинтарі.* 14–15.05.1999 взяв участь у саміті президентів країн Центральної Європи, що відбувався у Львові. 21.05.2002 на Личаківському цвинтарі планували відкрити польський військовий меморіал "Цвинтар орлят", у якому мали взяти участь К. і Л. Кучма, однак за декілька днів до запланованої урочистості К. скасував візит до Львова, пояснюючи, що для відкриття меморіалу немає відповідних умов. Це було пов'язане з тим, що Львівська міська рада ухвалила рішення про відкриття меморіалу без написів, на яких наполягала польська сторона. Офіційне відкриття "Цвинтаря орлят" і меморіалу воїнам *Української Галицької Армії* відбулося 24.06.2005 за участі К. та *В. Ющенка.* К. назвав відкриття меморіального комплексу символом польсько-українського єднання. 26.03.2007 К. відвідав Львів у рамках "Європейського дебатного форуму", прочитавши в Дзеркальній залі *палацу Потоцьких* лекцію про перспективи вступу України до ЄС.

Ігор Петрій

Л. Квятковський.
Портрет дружини художника.
Бл. 1907–1911 рр.

КВЯТКОВСЬКИЙ ЛЮДВІК (Kwiatkowski Ludwik; 13.07.1880–16.02.1953) – живописець. Народився у Кракові. Навчався у Відні в Художньо-промисловій школі (1899–1903), у краківській Академії мистецтв (1903–1906, у Л. Вичулковського і Я. Станіславського). Відвідав Італію, Париж, Мюнхен (1908). Працював у м. Броди на Львівщині, 1911–1922 – у Львові, від 1923 – у Кракові. Брав участь у виставках у Бродах (1909–1910) і Львові (від 1907, персональні виставки 1917 і 1922). Малював олійні та пастельні портрети, краєвиди, виконував проєкти вітражів. У краєвидах звертався до *імпресіонізму*, у портретах, особливо виконаних у техніці пастелі, використовував прийоми *сецесії* (модерну), намагався передати різний емоційний стан моделі. Його твори характеризуються ліричним настроєм і продуманою гамою кольорів. Серед найвідоміших картин (понад 50 із них автор подарував 1922 *Львівській галереї мистецтв*) – автопортрети (1907–1909, 1914, 1917), "Собор Сан Марко у Венеції" (1908), портрет батьків художника (1909), "Стара вежа у Стратині" (1911), "Брюнетка" (1913), "Мати художника" (1914), "Старий будинок" (1915); портрети дружини Гелени і брата, історика мистецтва К. Юзефа (1907–1911, 1915, 1917–1922), "Березова дорога" (1917), "Лікар Т. Островський" (1921), "Мистецтвознавець Я. Б. Антоневич" (1922). Помер у Кракові.

Юрій Бірюльов

КДБ – див. *КОМІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ*

КЕГЛЕР (КЕЛЕР, КЬОГЛЕР) ЕДМУНД (Köhler (Koehler) Edmund; бл. 1839–30.12.1888) – архітектор. Місце народження не відоме. Навчався у Відні. Працював у Львові від 1858. Перша

велика львівська робота – керував спорудженням *"Дому військових інвалідів"* (1856–1863, за проєктом Т. Е. Гансена). Споруджував житлові будинки в стилі неоренесансу: чиншові кам'яниці – на вул. Театинській, 7 (тепер *вул. М. Кривоноса*, 1864, демонтована 1905), *вул. Личаківській*, 6 (1868), *пл. Ринок*, 25 – надбудував 4-й поверх (1873), реконструював ампірну кам'яницю на пл. Ринок, 45 (1873) і монастир *вірменських бенедиктинок* на вул. Скарбківській, 10 (тепер *вул. Лесі Українки*, 1872). Споруджував також вілли з асиметричними планами, вільним розташуванням об'ємів, мальовничими вежами та дерев'яними елементами у "швейцарському" стилі – на пл. Солярні, 3 (тепер пл. М. Кропивницького, палацик економіста і філософа Ю. Супінського, 1873–1874, існував до 1909), на вул. Голубиній, 12 (тепер вул. Л. Глібова, вілла "Затишок" В. Чарновського, 1875, перебудова авторства А. *Каменобродського*, 1894), на *вул. Пекарській*, 11 (вілла книговидавця Ф. Г. Рихтера, 1878, перебудована 1905, 1911). Від 1878 – член Політехнічного товариства.

Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

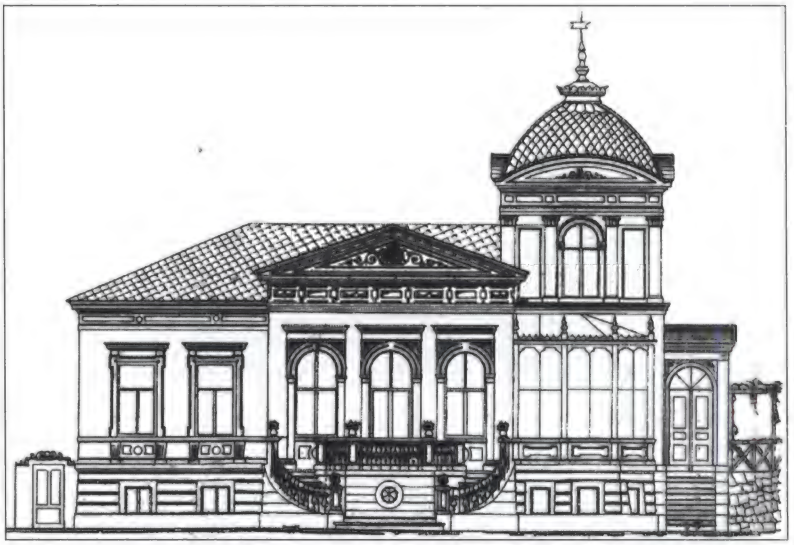

Е. Кеглер.
Проєкт вілли Ф. Г. Рихтера на вул. Пекарській.
1878 р.

КЕГЛЕР (КЬОГЛЕР) ЛЮДОМИР (Köhler (Koehler) Ludomir; нар. бл. 1859 – помер після 1915) – живописець і фотограф. Місце народження не відоме. Навчався у краківській Школі образотворчого мистецтва (1879–1880, 1883–1887). Працював у Львові 1890–1914. Від 1904 викладав рисунок у гімназії ім. Франца Йосифа. Його художня майстерня та фотоательє розташовувались 1891–1895 у флігелі дому Бруницьких на пл. Марійській (тепер *пл. А. Міцкевича*), 3, а 1902–1906 – у колишньому будинку *А. Фредра* на вул. А. Фредра, 7, 1913–1914 – у будинку *Вільної академії мистецтв у Львові* на вул. Пісковій. Брав участь у львівських виставках від 1891 (1914 – персональна). Малював олійні та пастельні портрети львів'ян (Т. Стецького, 1890, Ф. Монаха, 1891, Ю. Уленецького, 1892, всі – у *Львівській галереї мистецтв*; своєї матері Кароліни, 1890, архієпископа *Ісаака Миколая Ісаковича*, 1891, композитора Я. К. Ґалля, 1901, письменника К. Бжозовського, 1904, президента Львова *Ю. Ноймана* та його дружини, бл. 1912), краєвиди ("Захід сонця", "У парку", 1905), жіночі акти, релігійні (картина "Св. Франциск" у бічному вівтарі *костелу реформатів* у Львові, 1904, не збережена), історичні й алегоричні композиції, виконував стінні розписи (фрески в церкві в с. Піддністряни поблизу Ходорова на Львівщині, 1899, та у вірменському костелі в м. Сучава (тепер Румунія), 1908, співавтор *Л. Вінтеровський*), декоративні панно (алегорія "Драматичне мистецтво" на плафоні залу для глядачів *Львівського театру опери та балету*, 1900), книжкові ілюстрації, *екслібриси*. Серед інших відомих творів: "Смуток" (1891), "Натхнення" (1906), "Баядерка", "Сирени", "Арена цирку", діорама "Східна сієста" (усі – 1905), "Христос зцілює хворих" (1908). Як фотохудожник К. робив переважно портрети, фарбуючи їх під живопис. 1902 виконав світлину зали засідань і портрети депутатів львівського *маґістрату* для альбому "Нові батьки міста". Займався музикою, створював вальси, полонези і марші. Час і місце смерті не відомі.

Юрій Бірюльов

Л. Кеглер.
Реклама власного фотоательє.
1891–1895 рр.

Іван Кедрин

КЕДРИН ІВАН (справжнє прізвище – Рудницький; 22.04.1896–04.03.1995) – український політичний діяч і журналіст. Народився в м. Ходорів (тепер Львівської обл.). Навчався в гімназіях Бережан (тепер Тернопільської обл.) і Львова. Від 1915 як вояк австрійської армії брав участь у *Першій світовій війні*. Потрапив у російський полон (1916), відбував його в таборі в Забайкаллі. Після Лютневої революції 1917 у Росії переїхав до Києва, де працював в українських державних установах освіти. Згодом вступив до Армії Української Народної Республіки (УНР), брав участь у боях, працював референтом військової газети. 1920 жив на еміграції. 1923 закінчив філософський факультет Віденського університету. Під час навчання 1920–1921 редагував разом із В. Піснячевським, В. Мурським, А. Хомиком журнал *"Воля"* (останні три номери – "Воля України").

Незабаром повернувся до Львова, де займався журналістською діяльністю. Працював у газеті *"Діло"*, 1925–1931 – кореспондент і пресовий референт Української парламентської репрезентації у польському сеймі, довголітній секретар *Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка* у Львові. К. спільно з *І. Німчуком* та *В. Кузьмовичем* 1937–1939 редагував газету "Діло" (очолював політичний відділ).

У 1920–1930-х політична діяльність К. була тісно пов'язана з екзильним урядом УНР та найвпливовішою політичною партією в Західній Україні – *Українським Національно-Демократичним Об'єднанням* (УНДО). Відповідав за підтримання зв'язків між УНДО й *Організацією Українських Націоналістів*, контакти УНДО з екзильним урядом УНР. Окупація у вересні 1939 радянськими військами західноукраїнських земель змусила К. виїхати до Кракова.

Від 1944 проживав в Австрії, де 1946–1949 очолював Українське центральне допомогове об'єднання в Австрії. 1949 емігрував до США. 1953–1973 працював у редакції газети "Свобода" – найбільшого українського щоденного видання на американському континенті. Брав активну участь у політичному, науковому та громадському житті української еміграції. Деякий час виконував обов'язки голови президії Української Національної Ради в екзилі. Був членом Центрального комітету УНДО, головою Спілки українських журналістів в Америці, заступником голови *Наукового Товариства ім. Шевченка* в Америці, співредактор органу Об'єднання колишніх вояків українців в Америці "Вісті Комбатанта" (від 1961).

Автор праць: "Берестейський мир: спомини і матеріали" (1928), "Причини упадку Польщі" (1940), "Паралелі з історії України" (1971), "Життя–події–люди" (1976).

Помер у м. Нью-Джерсі (штат Нью-Джерсі, США).

Данило Кушплір

Іван Кейван.
Автопортрет

КЕЙВАН ІВАН (1909–18.09.1992) – графік, живописець, монументаліст, педагог, мистецтвознавець. Народився в с. Карлів (тепер с. Прутівка Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався в українській гімназії в Коломиї (1919–1927), у Мистецькій школі *О. Новаківського* у Львові (1927–1928), деякий час проживав у нього вдома. Півроку навчався в Академії мистецтв у Кракові, 1932–1937 – в Академії мистецтв у Варшаві (у К. Котарбінського). Вивчав техніку гравіювання. Курс історії мистецтва слухав у Варшавському університеті. Член Українського мистецького гуртка "Спокій" у Варшаві. 1939 склав педагогічний іспит у Державному інституті ручних робіт у Варшаві. Від 1942 – член *Спілки праці українських образотворчих митців* (СПУОМ) у Львові.

Викладав малювання та історію українського мистецтва в українській гімназії та будівельному ліцеї в Коломиї (1941–1942). Виїхав 1944 до Німеччини. Член СПУОМ у Мюнхені, учасник усіх її виставок, учасник "Тижня української культури" в Мюнхені та Реґенсбурзі (1947). Експонував свої графічні твори на виставках у Парижі й Амстердамі. 1949 емігрував до Канади (м. Едмонтон).

Співзасновник (разом із М. Дмитренком і Б. Стебельським) СПУОМ у Канаді, деякий час – голова Спілки. Активний організатор виставок СПУОМ у Канаді.

Працював багато як графік: "Самотня церква" (1981), "Поет Вадим Лесич" (1976), "Портрет митрополита Андрея Шептицького" (1952), "Поет Тодось Осьмачка" (1950-ті), "Портрет Івана Франка" (1966). Його гравюри відзначаються прецизійністю виконання, твердістю неокласицистичної пластики.

Автор естампів, поштових марок, видавничих знаків, обкладинок до різних українських видань. Як художник виконав у техніці олійного малярства низку психологічних портретів (*М. Шашкевича*, Т. Шевченка, *М. Лисенка*, *В. Барвінського*, *Б. Кудрика*, Д. Николишина та інших), цикл альпійських пейзажів, ікони. Розписав три церкви в провінції Альберта (Канада).

Учасник багатьох виставок українських митців у Канаді та США, зокрема "Світової виставки українського мистецтва в Детройті" (1960), "Світової виставки українських образотворчих митців у Торонто" (1982). Серед мистецтвознавчих праць найвідоміші: "Тарас Шевченко – образотворчий митець" (1960-ті), "Дмитро Антонович" (1960-ті), "Володимир Січинський" (1960-ті), "Василь Кричевський – творець українського національного стилю" (Рим, 1968), "Українські митці поза Батьківщиною" (Едмонтон–Монреаль, 1996). Іменований професором історії мистецтва в Українському католицькому університеті в Римі (1967). Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка*.

Помер в Едмонтоні.

Любов Волошин

І. Кейван. *Дерев'яна церква.* 1937 р.

КЕЛАР (КЕЛЯР) ВОЙЦЕХ АЛЬБЕРТ (Kielar Wojciech Albert; р. нар. невід. – 1660 або 1661) – архітектор і скульптор. Місце народження не відоме. Працював у Львові 1630–1660. Від 1657 – член *цеху* будівничих, 1658–1660 – його цехмістр (старшина). 1639 написав заповіт, у якому серед своїх творів назвав декілька десятків українських, єврейських і вірменських надгробків на цвинтарях при різних церквах у Львові (зокрема 71 біля *вірменської церкви*) і згадав про важку працю для *домініканців* у *костелі св. Марії Маґдалини*, за яку йому не доплатили. Вірменські надгробні плити, оздоблені рельєфами із зображеннями стилізованих рослин і квітів, після ліквідації цвинтарів у XVIII ст. були вмуровані у кружґанок аркади вірменської церкви. Найдавніша вівтарна частина костелу св. Марії Маґдалини була споруджена бл. 1630–1634 за проєктом К. та його учня, Яна Ґодного. Тут зберігся багато декорований скульптурний вівтар, автором якого вважають К. У швидкій техніці стюко (гіпсовому тісті) зроблені сцени з життя св. Марії Маґдалини – "Христос-садівник", "Проповідь Христа", "Екстаз Марії Маґдалини", розташовані у полях між коринфськими колонами, а також статуї святих, голівки херувимів, гірлянди фруктів та ін. Імпровізаційна, майже ескізна манера виконання допускала деякі деформації фігур і простору, але водночас створила загальне враження динаміки та експресії, у стилістиці переходу від *маньєризму* до *бароко*. 1646–1647 К. (у співавторстві з Миколаєм Поправою) збудував нову Руську браму біля *Успенської церкви*, з каменю, привезеного із *Кривчиць* та *Голоська* (брама

В. А. Келар. Вівтар костелу св. Марії Маґдалини. 1634 р.

К. В. Келісінський. *Галицьке передмістя.* 1839 р.

К. В. Келісінський. *Єврей з дітьми.* 1830-ті рр.

існувала до кін. XVIII ст.). За цю роботу К. отримав 558 золотих.

Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

КЕЛІСІНСЬКИЙ КАЄТАН ВІНЦЕНТ (Kielisiński Kajetan Wincenty; 07.08. 1808–02.01.1849) – графік і бібліотекар. Народився в с. Мероциці поблизу Єнджейова (тепер Свєнтокшизького воєвод., Польща). Вивчав геодезію й архітектуру у Варшавському університеті, водночас навчався рисунку в Я. Ф. Пиварського. Брав участь у Листопадовому повстанні 1831. Від 1832 перебував у Кракові, від 1834 – у Медиці, де був хоронителем бібліотеки та колекції мистецьких творів Ґвальберта Павліковського. Щоб поповнити збірки, мандрував Галичиною, працював у Львові й на Львівщині. Виконував краєвиди (офорти "Краєвид Львова", "Галицьке передмістя Львова", обидва 1839), портрети (А. Висоцького, Т. Кульчицького, *С. Ґощинського*, *А. Лянґе*), зарисовки народних типів, одягу, пам'яток історії та культури, копії з картин – зокрема зі збірки замку в Підгірцях, творів *Ю. Ґлоґовського* та Й. Валля. Застосовував акварель, туш, олівці, працював над офортами. Зробив низку *екслібрисів* для львівських колекціонерів, зокрема "Поторицької бібліотеки" Юзефа *Дідушицького* (офорт, 1830-ті). Характерна для *романтизму* зацікавленість минулим поєднувалась із реалістичною докладністю у фіксації деталей. У *Львівській галереї мистецтв* зберігаються рисунки К. олівцем "Ескіз історичної композиції", "Селянка із с. Сенявки", серія із 363 зарисовок побутових сцен, вуличних типів зі Львова та околиць. У відділі *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* – Палаці мистецтв Т. і О. Антоновичів, зберігається низка творів К., зокрема рисунок олівцем "Львівська духовна семінарія і гора Вроновських" (1840-ті), офорти "Церкви в Галичині" (1835), "Львівська контрактова ложа" (1838), "Портрет С. Ґощинського" (1841), "Торговець книжками" (1841). Від 1840 працював секретарем і бібліотекарем Т. Дзялинського у м. Курнік (тепер Великопольського воєвод., Польща), де й помер.

Юрій Бірюльов

КЕМПЕ ЛАВРО (ЛАВРЕНТІЙ) (22.08.1901–27.01.1981) – український актор, режисер, театральний діяч. Народився в м. Володарка (тепер смт Київської обл.). 11.02.1920 вступив до Армії Української Народної Республіки. Один із організаторів повстанських частин на Таращанщині, учасник Першого Зимового походу в лавах кінного полку Чорних запорожців. Після поразки національно-визвольних змагань перебував у таборах інтернованих у Польщі. Від 1921 виступав на сценах українських мандрівних театрів Галичини.

Працював 1925 в Українському театрі Н. Бойко, що складався головно з емігрантів із Наддніпрянщини (з театрів *М. Садовського*, О. Суходольського). Від літа 1925 – в Українському придніпрянському театрі під дирекцією О. Міткевич, де вперше зустрівся з режисером *М. Бенцалем.* 1927–1928 – в українському львівському "Просвітянському театрі" (спершу під мистецьким керівництвом *П. Сороки*; згодом управи: А. Будзиновського, А. Шеремети, К.). 1928–1929 (із невеликою перервою) – в Українському народному театрі ім. І. Тобілевича у Станиславові (тепер м. вано-Франківськ). 1929/1930 – у театрі *Й. Стадника.* Згодом – в українських театрах *П. Карабіневича,* О. Залеського на Волині.

Подружжя Л. і К. Кемпе та ще декілька акторів створили власний Український театр під адміністрацією І. Волощука (від вересня 1931 – *"Заграва"*). Після смер-

ті мистецького керівника О. Степового 1933 К. із дружиною відійшли від професійного театру. 1933–1935 родина на деякий час осіла в м. Старий Самбір (тепер Львівської обл.). К. керував місцевим аматорським театром, організував гурток у с. Стрільбичі, а також вів режисерські курси в околицях. Клавдія Кемпе навчала дітей народних танців.

1935 родина повернулася до мандрівного Українського народного театру ім. І. Тобілевича (мистецький керівник – М. Бенцаль). К. був одним із тих, хто 1938 ініціював об'єднання цього колективу й "Заграви" в єдиний репрезентативний колектив Галичини – *Український народний театр ім. І. Котляревського* (К. виконував також обов'язки скарбника і книговода театру). 1939 К. серед інших домігся права переїзду до Львова й закріплення акторського складу колишнього театру ім. І. Котляревського в новостворений державний *Львівський український театр ім. Лесі Українки*, що розташувався у приміщенні колишнього театру Скарбека (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*).

Узимку 1940 К. з дружиною перевели зі Львова до державного Українського драматичного театру ім. І. Франка у Станиславові.

К. виступав у виставах різного жанру: в опереті ("Лев Абісинії" М. Аркаса, М. Чирського, режисер – М. Бенцаль, 1935 – Рас; "Шаріка" *Я. Барнича*, тексти пісень *Ю. Шкрумеляка*, режисер – М. Бенцаль, 1936); музичній комедії ("Кирка з Льолею, або Львівська спокусниця" *Ю. Косача*, музика *Н. Нижанківського*, режисер – *В. Блавацький*, 1938 р. – Член суду); історичній драмі ("Облога" *Ю. Косача*, режисер – *О. Яковлів*, 1943 – Чорнота) та ін. Режисурою займався рідше, зокрема в театрі П. Карабіневича (1930), у "Заграві" (1931–1932). Проте робив постановки в аматорських гуртках, зокрема в Старому Самборі (наприклад, "Танок Венери" (автор невідомий), "День і ніч" Ш. Ан-ського).

Л. Кемпе у виставі "Шаріка"

Під час відступу німецьких військ із Галичини 1944 К. виїхав до Кракова, згодом перебував у Відні та Ляндеку. У Ляндеку (Тироль, Австрія) К. співпрацював з *Й. Гірняком* та *О. Добровольською*; з українським театром у таборі для переміщених осіб, де К. виконував також обов'язки скарбника театру.

К. переїхав до Канади 1949. Працював режисером театру при Українському національному об'єднанні в Торонто (Канада).

Помер у м. Торонто (провінція Онтаріо, Канада).

Роман Лаврентій

КЕНДЗЕРСЬКИЙ ЗИҐМУНТ (Kędzierski Zygmunt; 1839–17.01.1924) – архітектор. Народився в м. Сосниця (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Навчався у львівській Технічній академії (1855–1860). Працював у Львові спочатку як інженер на залізниці й у будівельному департаменті *маґістрату*, у квітні 1874 одержав концесію на будівництво. Від 1877 – власник архітектурної фірми. Від 1874 – голова акційного товариства будівельних промисловців, т. зв. Будівельного банку, що зводив головний корпус *Львівської Політехніки*. 1878 відкрив архітектурне бюро на вул. Маєра, 3 (тепер *вул. Січових Стрільців*). До 1902 споруджував житлові будинки та готелі в стилях *історизму* – неоренесансу, необароко і неорококо, застосовуючи мальовничі

Лавро Кемпе

Будинок V гімназії
на вул. С. Кушевича, 5.
1907 р.
Архітектор З. Кендзерський.
Сучасне фото

форми, ліпнину і статуї, оздоби з майоліки – чиншові кам'яниці на вул. Ю. Крашевського (тепер *вул. С. Крушельницької*), 21 (1877–1878) і 17 (1882–1883, обидві на замовлення Владислава Риґера й у співавторстві з *Л. Марконі*), у *пасажі* Б. В. Гаусмана (тепер проїзд *Крива Липа*, 1894–1896), на вул. Академічній, 14 (тепер *просп. Т. Шевченка*; 1897–1898), вул. С. Чарнецького, 3 (тепер *вул. В. Винниченка*, 1899), в*ул. Театральній*, 3 (1900), вул. Яґеллонській, 8/10 (тепер *вул. В. Гнатюка*; 1902); *"Ґранд-готель"* (*просп. Свободи*, 13–15; 1893, проєкт *Е. Герматніка*, скульптор Л. Марконі), готель "Belle-Vue" (1896, тепер будинок на просп. Свободи, 27). Перебудував кам'яниці на *пл. Ринок*, 26 (1878), вул. *Галицькій*, 6 (будинок римо-католицької капітули, 1883) та 20 (1881). 1902–1910 звернувся до *сецесії* (модерну). Разом із *М. Улямом* створив архітектурну фірму, залучивши до співпраці *Т. Обмінського.* Фірма за проєктами К. спорудила визначні будівлі орнаментальної сецесії: житловий будинок на вул. Е. Лонцького, 4 (тепер вул. К. Брюллова; 1904–1905), чиншові кам'яниці А. Сеґаля на розі вул. Хоронщизни, 6 (тепер вул. П. Чайковського) і вул. Академічної, 4 (тепер просп. Т. Шевченка; 1904–1905), Ю. Гаусмана на вул. Сикстуській, 15 (тепер *вул. П. Дорошенка*; 1907), *"Народну гостиницю"* на *вул. Т. Костюшка*, 1 (1906, тепер Львівська митниця). За власними проєктами К. збудував V гімназію на *вул. С. Кушевича*, 5 (1907, тепер львівська філія київського Інституту культури і мистецтва), корпуси психіатричної лікарні на *вул. Кульпарківській*, 95 (1904–1908), житлові кам'яниці на вул. Охоронок, 4а (тепер вул. О. Кониського, власний будинок) і 8 (обидві споруди 1907–1908). Крім сецесії, особливо після 1908, використовував форми модернізованих історичних стилів: неоготичний будинок готелю "Еліт" на вул. Красицьких, 18–18а (тепер *вул. І. Огієнка*; 1909, проєкт, можливо, *З. Федорського*, тепер *Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*), необарокові чиншові кам'яниці на вул. А. Фредра, 4/4а (1909). Тривалий час очолював міське касино і Літературно-художнє товариство, був головою Палати інженерів у Львові.

Помер у Львові. Могилу К. і його дружини Броніслави на *Личаківському цвинтарі* оздоблює пам'ятник із статуєю плакальниці авторства *Б. Солтиса.*

Юрій Бірюльов

Вигляд на будинок
"Католицького дому"
на вул. Городоцькій, 36.
1909–1910 рр.
Архітектори А. Опольський,
І. Кендзерський.
Сучасне фото

КЕНДЗЕРСЬКИЙ ІҐНАЦІЙ (Kędzierski Ignacy, 1877–1968) – архітектор. Народився в м. Краснистав (тепер Люблінського воєвод., Польща). Навчався у *Львівській Політехніці* (1897–1902). Працював у Львові до 1920, від 1908 – уповноважений архітектор. У спілці з А. Опольським будував житлові та громадські споруди в різних модернізованих історичних стилях, особливо звертаючись до романських і готичних прототипів, у виразних об'ємах, з новими конструкціями і раціональним плануванням. Брав участь у проєктуванні *"Католицького дому"* на *вул. Городоцькій*, 2а (тепер № 36, 1909–1910). Серед найвідоміших творів – школа ім. Св. Йосифа (тепер юридичний факультет Інституту новітніх технологій) на вул. І. Лелевеля, 9 (тепер вул. В. Верещагіна; 1909–1910), "Дім убогих під опікою св. Вінцента де Поля" на вул. Театинській, 1а (тепер *вул. Максима Кривоноса*; 1909–1913, перебудова), низка житлових

будинків на вул. С. Виспянського, 11–15, 20–24, 25–33 (тепер вул. І. Вишенського; 1909–1912), чиншові кам'яниці на вул. Цитадельній, 35–37 (тепер вул. П. Чайковського; 1910–1911). Виконав конкурсні (нереалізовані) проєкти: для Тернополя – будинку Товариства народних шкіл (1907, перша нагорода), для Львова – реконструкції *ратуші* (1908), Акційного кооперативного *банку* (1911, співавтор А. Опольський, перша нагорода), нового будинку *Львівського університету* (1913). Від 1920 – міський архітектор м. Люблін (тепер Люблінського воєвод., Польща). Спорудив там, зокрема, будинок місії єзуїтів "Боболанум" (1922–1923, тепер військовий шпиталь), Фінансову палату, відбудував ратушу (1947–1952). У Львові в міжвоєнний час спорудив у стилі *функціоналізму* (у співавторстві з А. Опольським) жіночу гімназію ім. королеви Ядвіги (тепер Інститут патології крові) на вул. А. Потоцького, 45 (тепер *вул. Генерала Чупринки*; 1930–1934).

Помер у м. Люблін.

Юрій Бірюльов

КЕНДЗЬОР ЯРОСЛАВ (нар. 12.07.1941) – журналіст, український громадсько-політичний діяч. Народився в с. Солонка (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Закінчив семирічку в рідному селі (1955) й середню школу в сусідньому с. Сокільники (1958). Навчався в професійно-технічному училищі хлібопекарної промисловості у Львові (1958–1960), півроку працював на Червоноградському хлібозаводі. Служив у війську (1960–1963) в м. Чистяково (від 1964 – м. Торез) Донецької обл. 1962 прийнятий як один із найкращих солдатів кандидатом у члени комуністичної партії.

Вступив на факультет журналістики *Львівського університету* 1963, відвідував засідання *Клубу творчої молоді "Пролісок"*, брав участь у неформальних літературно-мистецьких вечорах, поширював *самвидав*. Після журналістської практики 1965 К. запропонували посаду інструктора спорту міського будуправління.

Під час політичних арештів серпня–вересня 1965 зазнав переслідувань. 25.12.1965 К. звинуватили у спілкуванні з "неблагонадійними", розмноженні "антирадянської літератури". У квітні 1966 його виключили з комуністичної партії за перефотографування "антирадянської" книжки Ю. Лавріненка "Розстріляне відродження", виданої 1959 в Парижі. У травні того ж року К. був відрахований з університету, його позбавили посади інструктора спорту і звання майстра спорту з важкої атлетики. Завдяки *С. Шабатурі* влаштувався натурником у Львівське училище прикладного мистецтва ім. І. Труша (тепер *Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша)*.

Від 1968 працював інструктором спорту обласного спортивного товариства "Авангард". Тоді й вступив на заочне відділення Львівського інституту фізичної культури (тепер *Львівський державний університет фізичної культури*). Водночас продовжував опозиційну діяльність. У квітні 1968 разом з іншими дисидентами підписав листа на адресу керівників СРСР з протестом проти закритих політичних процесів. У серпні 1968 на дорожньому знакові с. Солонка вивісив картонний плакат: "Засуджуємо агресію більшовицької Москви в Чехословаччині!". У серпні 1970 разом із подружжям *Ігоря* та *Ірини Калинців*, *Л. Дашкевич*, Н. Строкатою, *О. Антонів, Ю. Шухевичем* та ін. поставив підпис під заявою протесту проти повторного арешту *Валентина Мороза*. У квітні 1971 із *М. Косівим* оскаржив звільнення з роботи із політичних мотивів *А. Пашко*. Безпосередній учасник видання усіх шести випусків позацензурного журналу *"Український вісник"* (1970–1972), який редагував *В. Чорновіл*, фотографував випуски на мікроплівку, щоб передавати за кордон.

Під час арештів дисидентів 12.01.1972 відбувся черговий обшук у К. і його родини. Після допитів відпустили, але позбавили роботи й відрахували з інституту. Щоб відвести обвинувачення в ре-

Школа ім. Св. Йосифа на вул. В. Верещагіна, 9. 1909–1910 рр. Архітектор І. Кендзерський. Сучасне фото

Ярослав Кендзьор

Войцех Кентшинський

дагуванні "Українського вісника" від заарештованого В. Чорновола, М. Косів, А. Пашко та К. закінчили роботу над шостим його випуском і К. переправив плівку за кордон через спортсменів. На роботу вдалося влаштуватися у вересні 1972 – слюсарем "Львівсільенерго".

У вересні 1974 повернувся в "Авангард" на посаду голови ради об'єднаного колективу фізкультури "Львівенерго", де працював до березня 1990. Повторно 1976 виконав норматив майстра спорту й закінчив Інститут фізкультури.

У часи перебудови 1987 активізував опозиційну діяльність, долучився до видання відновленого й легалізованого журналу "Український вісник" (1987), вступив до *Української Гельсинської Спілки* (1988), керував її прес-службою (до квітня 1990), брав участь у створенні *Товариства української мови ім. Т. Шевченка* (20.06.1988), став членом *Народного Руху України* (НРУ) (1989). Від листопада 1998 – голова Львівської крайової організації НРУ та член Центрального проводу НРУ, з березня 1999 – член Політради НРУ.

Від березня 1990 і дотепер – народний депутат України шести скликань. Працював заступником голови комітету з питань культури і духовності Верховної Ради України (I скликання), головою підкомісії у справах релігій та міжконфесійних відносин згаданого комітету (II–V скликання), від січня 2008 – заступник голови цього комітету. Деякі посади обіймав на громадських засадах, зокрема був обраний головою ради об'єднання профспілок Львівщини (1991–1996) та затверджений головним редактором газети "Час" (1998–1999). Від 1988 веде відеолітопис знакових подій суспільно-політичного життя Львова та України (відзняв понад 700 відеокасет загальним обсягом понад 2 тис. годин).

Автор і ведучий телепрограм "Політичні пристрасті" (1990–1992), "Парламентські пристрасті" (1992–1994), від 1994 – "Політичні етюди". Усі виходили на Львівському телебаченні. Нагороджений медаллю "13 січня" (Литва, 1992) за відеофільм про криваві події у Вільнюсі в січні 1991, українськими державними орденами.

Юрій Зайцев

Ян Кепура

КЕНТШИНСЬКИЙ ВОЙЦЕХ (Kętrzyński Wojciech, уроджений як Адальберт фон Вінклер (Adalbert von Winkler); 11.07.1838–28.01.1918) – польський історик, етнограф, публіцист, директор бібліотеки *Національного закладу ім. Оссолінських* у Львові. Народився в м. Лец на Мазурах (тепер Ґіжицко Вармінсько-Мазурського воєвод., Польща). 1859–1864 навчався в університеті в Кеніґсберзі (тепер Калінінград, Росія), одночасно вивчаючи філологію та історію (тоді ж змінив германізоване прізвище на Войцех Кентжинський). 1866 захистив докторську дисертацію. 1869 відбув наукові подорожі до Парижа, Кракова й Львова, де нав'язав контакти з галицькими істориками *Августом Бельовським* та Юзефом Лепковським. 1871, 1873 і 1878 збирав джерельні матеріали в європейських бібліотеках і архівах. 1873 – науковий секретар Національного закладу ім. Оссолінських у Львові, 1876–1918 – директор бібліотеки цього закладу. Під керівництвом К. Оссолінеум підтримував розвиток польської історичної науки, фінансував публікації та надавав стипендії молодим науковцям. К. опрацював і видав "Каталог рукописів бібліотеки Національного закладу ім. Оссолінських" (*Katalog rękopisów biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, 1880–1898, Т. 1–3). Провадив громадську діяльність.

Досліджував первісну історію західних слов'ян та історію Помор'я, Вармії і Мазур XIII ст., польсько-прусські та польсько-тевтонські відносини. Автор праць: "Про польське населення колишньої тевтонської Пруссії" (*O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich,* 1882), "Про запрошення князем Конрадом хрестоносців" (*O powołaniu Krzyżaków przez księcia Konrada*, 1903), "Про Великопольську хроніку" (*O Kronice Wielkopolskiej*, 1896), "Про польсько-угорську хроніку" (*O Kronice polsko-węgierskiej*, 1897), "Сту-

дії над документами XII ст." (*Studia nad dokumentami XII wieku*, 1891) та ін.

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Олег Піх

КЕПУРА (КИПУРА) ЯН (Kiepura Jan, 16.05.1902–15.08.1966) – польський оперний та концертно-камерний співак (лірико-драматичний тенор). Народився у м. Сосновець (тепер Шльонського воєвод., Польща). Навчався співу у В. Бжезинського та Т. Леліви у Варшаві; одночасно студіював право у Варшавському університеті. Від 1923 брав участь у концертних програмах. Пробував себе у невеликій ролі Ґураля з опери С. Монюшка "Галька" (Великий Варшавський театр). 15.01.1925 з великим успіхом виступив на сцені *Львівського театру опери та балету* в ролі Фауста в однойменній опері Ш. Ґуно. Цей виступ критики вважають "справжнім дебютом" молодого співака, після якого К. запрошували інші театри. 11.02.1925 дебютував на сцені Великого варшавського театру. Тоді ж виступав у Торуні, Познані. 1926–1928 – соліст Віденського державного театру. 1929 та 1931 відбулися гастролі К. в театрі "Ла Скала" (Мілан). У 1930-ті виступав на сценах театрів: "Ковент Ґарден" (Лондон), "Опера Комік" (Париж), Німецька державна опера (Берлін). 10.01.1938 дебютував у театрі "Метрополітен-опера" (Нью-Йорк). Виступи К. на сцені цього театру відбулися 1939 та в сезон 1941–1942. Від 1939 працював у США – співав в опереті Ф. Леґара "Весела вдова" в театрах на Бродвеї, знімався в кіно (фільми "Неаполь – співоче місто", "Пісня ночі", "Кохаю всіх жінок", "Чари богеми", "Моя пісенька для тебе", "Країна усмішок" та ін.). 1941–1942 виступав у концертах разом із дружиною (співачкою М. Ерґерт) в країнах Південної та Північної Америки, від 1945 – в Англії, Франції, Польщі та Німеччині. 1944 переїхав до США. 1958–1959 здійснив концертне турне містами Польщі. Останній виступ відбувся 13.08.1966.

Мав сильний і чистий голос широкого діапазону, приємного тембру. Майстер бельканто. Відзначався природним артистизмом. Серед партій – Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Фауст ("Фауст" Ш. Ґуно), Хосе ("Кармен" Ж. Бізе), Герцог ("Риґолетто" Дж. Верді), Каварадоссі, Калаф, Рудольф, Де Гріє ("Тоска", "Турандот", "Богема", "Манон Лєско" Дж. Пуччіні). Грамзаписи оперних арій та польських народних пісень у виконанні К. 1920–1930 здійснили фірми "Одеон", "Колумбія", "Фонотипія", "Парлофон", "Декка", "Муза".

Помер у м. Гаррисон (США), похований у Варшаві.

Данута Білавич

КЕРАМІКА – тут, вид декоративно-ужиткового мистецтва; вироби, виготовлені з глини, які випалюють при температурі 900–1500 °С. Пам'ятки К. на території Західної України та Львівщини відомі з часів неоліту.

Початки гончарного виробництва у Львові пов'язані з виникненням міста, яке потребувало великої кількості різноманітних глиняних виробів. Гончарне виробництво у Львові розвивалося у тісному зв'язку з традиціями виготовлення К. в Північному Причорномор'ї. Декоративні полив'яні керамічні чаші, тарний посуд за причорноморськими зразками, але з місцевої глини виготовляли *вірмени*, що прибували до Львова з Криму та Аккерману (тепер Білгород-Дністровський Одеської обл.). Під час *археологічних досліджень* на *пл. Старий Ринок* знайдено характерну підставку з трьома ніжками для випалювання полив'яного посуду.

Також у Львові були відомі німецькі традиції виготовлення К. Під час розкопок на *пл. А. Міцкевича* виявлено типову для німецьких колоністів димлену кераміку XIV ст., представлену здебільшого фрагментами горщиків. Цей посуд міг бути привізним або виготовленим у місті.

Імена перших львівських гончарів згадано 1388. На сторінках однієї з найдавніших міських книг поміщено такий запис:

Печатка львівського цеху гончарів. XVII ст.

Глечик. XVII ст.

Кахля.
XVIII ст.

Фрагмент миски.
XVI–XVII ст.

Реконструйована кахля.
XVI ст.

"2 липня 1388 року (у вівторок, у день св. Прокесса і Мартиніана) пани консули продали будинок (дерев'яний), який колись належав гончареві Георгію, гончареві Драгі".

У податкових реєстрах Львова першої пол. XV ст. записано чимало прізвищ гончарів різних націй: Войтко, Захна, Йокуш, Крончирей, Микола, Петро Прижек, Обалець, Серватка, Станіслав, Стенцель, Стефан, Хмель, Ходор.

Львівські гончарі спочатку належали разом із котельниками до спільного цеху, а окремий гончарний цех організували лише 1523 (король затвердив його 1537). Одним із символів цеху був горщик із встромленими в нього трьома гілками. На цеховій печатці XVII ст., яка зберігається у *Львівському історичному музеї*, зображено гончарне коло із дзбаном на ньому. У Львові, крім гончарів, які мешкали в межах міста, були й такі, що жили на околицях, здебільшого на *Галицькому передмісті*. *І. Крип'якевич* дослідив, що бл. 1600 на Краківському передмісті жили гончарі Богдан і Роман.

1535 було зафіксовано 12 яток гончарів, а під 1558 їх було вже 20; 1597 старі ятки знищили, нові перенесли на інше місце. За відомостями рахункових книг (1522–1548) можна простежити кількість ремісників та осіб неремісничих спеціальностей; у другій чверті XVI ст. зафіксовано 26 гончарів (16 – із передмість, 10 – із невизначених територій). Лише 6 із них одержали міське право (чотири – зі Львова, два гончарі – з Яворова й Потога колишнього Руського воєвод.). 1591 *магістрат* Львова виніс рішення *райців* про заборону гончарному цехові брати глину з поля А. Ольпнера.

У реєстрі 1688 було зазначено імена 12 членів гончарного цеху; йшлося також про переваги в оплаті за навчання сина майстра.

Львів називали своєрідною академією, куди "приходили ремісники з різних місць Польської держави для здобуття дипломів про вдосконалення в ремеслі". У книзі запису сесійних протоколів "прийняття" та "визволення" цеху гончарів за 1685–1783 згадано імена не лише цехмістрів (першого та другого), майстрів і "товаришів", "братів" цеху, а й учнів. За цими згадками можна простежити географію проживання учнів ("хлопців") цеху: Львів та його околиці, Судова Вишня, Гологори, Стара Сіль, Сокаль, Янів, Мостиська, Перемишль, Замость, Ланьцут, Динів, Томашів тощо. Більше учнів записувалося на два, менше – на три і чотири роки. Сини майстрів цеху мали пільги в оплаті. Після закінчення навчання гончарського ремесла учень отримував свідоцтво. На одному з таких документів, що його видав магістрат міста, є відбитки аж трьох печаток (дві міські та одна гончарного цеху).

Через ярмаркову конкуренцію 1538 на прохання гончарного цеху було заборонено з околиць привозити на продаж до Львова керамічні вироби (полив'яні та неполив'яні). Однак уже 1610 міська влада звернула увагу на львівських гончарів, які, маючи монополію на виготовлення гончарських виробів, зовсім не дбали про їхню якість і достатню кількість.

Щорічні ярмарки у Львові відбувалися в день св. Юрія поблизу Святоюрської гори. У XVII ст. це місце стало торгом винятково гончарними виробами. 22.03.1671 львівський гончарний цех звернувся до магістрату зі скаргою на жовківських гончарів, які порушили *привілеї* короля

Яна III Собеського (за торги на ярмарку біля стін церкви св. Юра за давнім звичаєм треба було платити по два золотих від кожного воза). Позови та велика конкуренція в XVIII ст., на думку *Л. Харевичової*, сприяли знищенню львівського гончарства.

Львівський цех суворо боровся проти *партачів*. 1751 жовківські "партачі" заплатили до цехової скриньки у Львові п'ять золотих. Через два роки була відкрита навіть судова справа щодо "забирання горщиків жовківських", а за судові послуги львівський цех заплатив два золотих 16 грошів. 1736 членам гончарного цеху вдалося "відібрати від гончарів бібрських", що торгували гончарними виробами під церквою св. Юра, п'ять золотих, а від "фір гологорських" – чотири золотих 6 грошів.

Львівські касові книги, здебільшого від XVIII ст., фіксують надходження до цехової скриньки грошей від "партачів" із різних населених пунктів: 1733 – 6 золотих, 1734 – 10 золотих, 1735 – 32 золотих; 1738 – 19 золотих; 1744 – 36 золотих 12 грошів, 1749 – 28 золотих, 1750 – 15 золотих 6 грошів, 1752 – 28 золотих 26 грошів; 1753 – 40 золотих, 1754 – 26 золотих 15 грошів. У деяких записах згадувано про "братів" із Бібрки та "фіри гологорські". За 1756 від фір глиняного начиння цех одержав 33 золоті 6 грошів, 1761 – 28 золотих; від партачів – 1 золотий 93 гроші тощо. Відомості, що частково стосуються груп К. (полив'яної та простої), датовані 1763. Тут, зокрема, йдеться про гончарів із Жовкви, Комарна, Вишні (тепер м. Судова Вишня), Гологір, Яворова. 1766 від продажу "білого начиння" на Святоюрській горі гончарний цех отримав 12 золотих, а від простого (за одну фіру) – два золоті чотири гроші. Досить цікаві записи зафіксовано 1768, коли гроші надійшли від гончарів із різних осередків: "від горщиків сивих простих гологорських, від горщиків полив'яних, від простих горщиків жовківських та глинських", а також від продажу горщиків із Комарна, Вишні, Рудок, Яворова тощо. 1772, окрім названих, згадано "фіри з начинням" з Кам'янки, а також ім'я гончаря Кшиштофа з *Краківського передмістя*. Інша інформація стосується гологорського гончаря Томаша Козолубського, вироби якого заарештували, а львівський гончарний цех від їх продажу отримав 10 золотих.

Від 1771 упродовж декількох років зафіксовані записи про надходження до цехової скриньки сум не лише від ярмаркової торгівлі з-під Святоюрської гори, а й із Краківського передмістя. У таких записах двадцятьма роками раніше (1751) йшлося про те, що в справі продажу сивих і білих горщиків на Галицькому та Краківському передмістях цех повинен сплатити до замку 6 золотих 10 грошів.

Гончарі Львова найбільше виготовляли архітектурної та декоративно-ужиткової К.

К. архітектурна – це вироби з глини, а саме: цегла, черепиця, водостоки (глиняні труби), кахлі, плитки для стін і підлоги. Потреба в архітектурній кераміці з'явилася з появою монументального будівництва (храмів, палаців). Найдавніші знахідки полив'яних плиток трикутної форми виявлено під час розкопок у *костелі св. Івана Хрестителя*.

У XV ст. архітектурну К. львівські гончарі виробляли вже масово. Тоді, окрім "пальчастої" або "жолобчастої" цегли, місцеві фахівці розпочали випуск теракотової і полив'яної покрівлі. Очевидно, спочатку йшлося тільки про зелену, а згодом і поліхромну (жовтого, голубого й червоного кольорів) полив'яну черепицю, яку в архівних документах іноді називали покрівельною К., або дахівкою. Передусім її виготовляли для оборонних міських веж, сакральних (зокрема *римо-католицької катедри*) та громадських споруд, менше для житлових будинків (відомо єдиний "дім-башту" Івана Бороди, що зберігся після великої *пожежі* в місті 1527, оскільки був вкритий черепицею). Імовірно, над виготовленням дахівки працювали місцеві та заїжджі майстри. 1491 маґістрат запросив гончаря з Миколаєва

Керамічна труба (фрагмент львівського водогону). XV–XVI ст.

Кахля. XV–XVI ст.

Кахля. XVIII ст.

Кахля.
XVII ст.

Горщик з накривкою.
XVIII ст.

Кахля.
XVII ст.

виробляти черепицю для покриття даху *ратуші* та житлових будинків.

Для реконструкції покрівлі ратуші 1532 гончар Йоганн Ангел виготовив поліхромну черепицю, про яку в своїх спогадах на поч. XVII ст. писав *Мартін Ґруневеґ*. У другій пол. XVI ст. у широко розгорнутій будівельній діяльності дахівку застосовувало й Успенське (Ставропігійське) *братство*. Відомо, що 1566 зеленою черепицею була вкрита стара *Успенська церква*. 1634 братство заплатило гончареві Якову Вибрановському 18 золотих за виготовлення черепиці для братської школи. *Вірменську церкву* тоді вкривала черепиця зеленого і жовтого, костел *бернардинців* – сіро-голубого, а монастир *театинців* (1733) – червоного кольорів. Останній від кольору черепиці дістав назву "Червоного кляштора".

Перші керамічні *водогони* з'явилися ще в княжому місті. 1997 під час розкопок на території пл. Старий Ринок перетнули гілку такого водогону, який міг подавати воду до *лазні*. У документах згадано про те, що 1407 *бурґомістр* Петер *Штехер* уперше провів воду до міста глиняними трубами. Одна з таких труб, які виявили 2004 на *пл. Ринок*, 2 (розкопки В. Шишака), зберігається в археологічному музеї *Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*). Аналогічні труби знайдено 2006 на вул. Руській (розкопки Ю. Шишака та Ю. Лукомського).

Для дахів та водостоків із глини виготовляли декоративні теракотові й полив'яні прикраси, які формою нагадували гусячі шиї, звідси й дістали назви "гусаки", "гусенята". 1690 гончарі Новакович і Грушецький мали виконати для Успенського братства 200 таких виробів.

Технологія виготовлення цегли, черепиці та декоративних прикрас була подібною. Їх виготовляли вручну, свідченням чого є відбитки пальців. Глиняна маса містила ошурки, а поливу виготовляли з додаванням олова або свинцю. Про високу якість архітектурної К. свідчить її повторне застосування. Спалену 1704 шведськими військами ґонтову покрівлю *Порохової вежі* замінили 1706 черепицею, що походила з декількох давніх споруд міста.

Велику групу архітектурної К. становлять кахлі. Про форми та декор кахель XIV–XVIII ст., виготовлених у Львові, можна дізнатися зі збірок *Львівського історичного музею*, *Музею найдавніших історичних пам'яток Львова* (костел св. Івана Хрестителя, філія *Львівської галереї мистецтв*) та найбільше *Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України* (збірка *Петра Лінинського*).

За тектонічною формою кахлі поділяють на посудиноподібні (горщико- й мископодібні) та плиткові. Горщикоподібні кахлі – з короткими або довгими стінками й отворами різної форми (трикутний, квадратний, округлий, фігурний). Мископодібні кахлі – з невисокими стінками (бортиками) та квадратними денцями. Такі кахлі встановлювали в печі денцями до вогнища. Окрім Львова, кахлі такого типу виготовляли в Потеличі, Олеську, Уричі, Підгородді, Хотині, Луцьку, а також у Білорусі, Молдові, Польщі тощо.

Форма кахель часто впливала на їхнє оздоблення візерунками різних типів симетрії, композиційними схемами та орнаментальними структурами. У цьому контексті найпоказовішими є виповнюючі рельєфні теракотові та полив'яні кахлі спочатку з широкою (XV ст.), а пізніше (від XVI ст.) – тонкою рамкою довкола. Їх виготовляли в дерев'яних, металевих або глиняних формах, поливали зеленою і брунатною поливами, рідше розписували кольоровими емалями, ангобами.

Кахлі декорували поєднанням центричного, дзеркального й стрічкового типів симетрії, рідше побутувало вільне заповнення мотивами. В оздобленні переважали орнаментальні геометричні та рослинні мотиви, парні зображення птахів або левів обабіч "дерева життя", рідше бачимо геральдичні композиції (одно-, двоголовий орел тощо), зображення ангелів з музичними інструментами або з виноградними гілками, різноманітні сюжет-

ні сценки ("Львівська пані", "Шведський драгун") тощо.

Кахлями викладали печі, стіни, каміни. Інвентарні описи адміністративних і житлових забудов міста містили інформацію про кількість печей у будинку, їхній розмір та стан збереження, колір кахель тощо. Для виготовлення печей використовували різну кількість кахель – від 70 (у помешканнях) до 185 (у *шпиталях*, зокрема й *Онуфріївського монастиря,* у шляхетських садибах). Перша згадка про кахельну піч належить до 1533.

Поряд із виробництвом цегли, черепиці та кахель розвиненим у Львові було й виготовлення керамічних плиток для підлоги. У конкретній кількості та зазвичай на замовлення для сакральних споруд майстри виробляли плитки різної форми (трикутної, квадратної, рідше – шестикутної). Прикметною рисою було збільшення товщини плиток (упродовж XIII–XVI ст. вона зросла від 1,5–2 см до 4–5 см). З часом гончарне виробництво Львова набуло вужчої спеціалізації. 1624–1639 одна мануфактура могла виробляти бл. 800–900 плиток.

Посуд – найтиповіший рід глиняних виробів з різною величиною та функціональним призначенням. Інформації щодо форм і способів декорування виробів XIV–XVIII ст. в архівних документах вкрай мало. Посуд здебільшого поділяли на "простий", "білий" і "шклений" (полив'яний), полива тоді складалася із суміші солі та олова. Перед поливанням вироби часто розписували кольоровими ангобами. До простого посуду належали теракотові й димлені предмети. Лише майстер міг закладати вироби в гончарну піч, а сам випал уважали надзвичайно важливою справою; того, хто це опанував, звільняли від участі в "цехових сходках".

Серед посуду XVI–XVII ст. збереглися димлені й полив'яні глечики та горщики. Деякі з них прикрашені глибокими ритованими вертикальними смугами або штампуванням за допомогою коліщатка. Ці вироби суцільно вкриті брунатно-жовтою поливою. Деякі посудини XVII–XVIII ст. мають форми ринок з одним або двома вухами. Одні з них по всій поверхні розписані вертикальними лініями зеленого та синього кольорів, інші – довільними брунатними плямами, що дослідники називають технікою "мармурування". Так само прикрашені тарілки та накривки. Деякі горщики, оздоблені за допомогою цієї техніки, мають не плямисту, а триколірну лінійну структуру (збірка П. Лінинського).

У XVI–XVIII ст. миски, полумиски і тарілки львівські майстри декорували також, застосовуючи контамінацію двох технік – виразного тонкого розпису у формі ліній, кривульок, закрутів, листків на берегах та "мармурування" на дні й боках, що надавало їм особливої декоративності.

Менше відомостей знаходимо про К. Львова XIX–XX ст. Очевидно, із занепадом цехового устрою у Львові, як і в усій Україні, гончарство активізувалося по селах. Саме наприкін. XIX ст. на Львівщині функціонувало бл. 30 гончарних центрів.

У Львові 1889–1919 під керівництвом *І. Левинського* працювало дві керамічні фабрики, на яких львівські майстри створили велику кількість виробів церковного та декоративно-ужиткового характеру. Виробництво складалося з п'яти відділів: кахлярський, ваз і дрібного посуду, плитковий, скульптурний та відділ живопису. Понад 300 глиняних пам'яток різних типологічних груп із цієї фабрики зберігається в фондах Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України. Серед них група виробів для церковного вжитку (теракотовий ручний хрест, свічники різного функціонального призначення, дискоси). Вони були виготовлені на замовлення митрополита *Андрея Шептицького* й експонувалися на Промислово-літургійній виставці 1909. Перелік інших предметів фабрики І. Левинського охоплює різноманітні форми декоративно-ужиткової К.: вази, миски, тарілки, дзбанки, плесканки. Вази з циліндричним та кулястим корпусом декоровані геометричними та рослинними мотивами, сценками "Похід гу-

Керамічний хрест.
Фабрика І. Левинського.
Поч. XX ст.

Ваза.
Фабрика І. Левинського.
Поч. XX ст.

Ваза.
Дослідна керамічна станція при Львівській Політехніці. Проєкт Ю. Захаревича. 1893–1894 рр.

Пам'ятник Владиславу Рафалові Керницькому в римо-католицькій катедрі. Сучасне фото

цулів", "Аркан", "Ярмарок". В оздобленні тарілок застосовано центричний і дзеркальний типи симетрії, а також пейзажі, портрети гуцулів, видатних українських та польських письменників. Серед пластичних творів – барельєф Ісуса Христа, плакети та бюст Т. Шевченка тощо.

Від 1949 у Львові працював спеціалізований керамічний цех на Львівській експериментальній кераміко-скульптурній фабриці. 1963 на фабриці розробили нову технологію виготовлення керамічних виробів, що полягала в застосуванні кам'яної маси та шамоту. В асортименті фабрики – вази, попільнички, статуетки, теракотові бюсти, рами для дзеркал, кашпо, набори для напоїв (штофи, баклаги, плесканки, бочівки), фігурний (зоо- та антропоморфний) посуд, тарілки, пласти тощо. Однією з поширених форм декоративної кераміки вважали вази різної конфігурації та призначення, декоровані розписом та пластичним орнаментом. Працівниками фабрики здебільшого були випускники Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). 2008 фабрику закрили.

Галина Івашків, Анна Кос, Святослав Терський

КЕРНИЦЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ РАФАЛ (Kiernicki Władyslaw Rafał; 03.05.1912–23.11.1995) – римо-католицький священик, львівський єпископ-помічник. Народився в с. Кулачківці (тепер Снятинського р-ну Івано-Франківська обл.). 1920–1927 навчався в початковій школі в Кулачківцях і Гвіздці. Середню освіту здобув 1927–1934 у приватних францисканських гімназіях Лодзі та Львова, з однорічною перервою на новіціат. 04.10.1934 склав вічний обіт в ордені *францисканців*, одержавши ім'я Рафал. 1934 склав іспит на атестат зрілості у Х державній гімназії у Львові. 1934–1937 навчався на філософсько-теологічному семінарі францисканців у Львові та Кракові, 1937–1939 – на IV і V курсах теологічного факультету *Львівського університету*. Магістерську працю "Наука св. Бонавентури о жалю за гріхи" захистив 08.06.1939 й одержав звання магістра теології. 25.06.1939 львівський римо-католицький архієпископ *Болеслав Твардовський* висвятив його на священика.

Від 1942 перейшов до новозбудованого монастиря францисканців у *Козельниках* і працював там як священик на парохії Христа Царя. Активну діяльність у монастирі поєднував із діяльністю у польському військовому підпіллі. У жовтні 1939 вступив до "Союзу збройної боротьби", згодом *Армія Крайова* (АК) (псевдонім "Дзюньо"). 24.06.1941 був арештований радянською міліцією і три дні провів у тюрмі *"Бригідки"*, звідки втік разом із групою в'язнів. Під час німецької окупації К. був капеланом і керівником відділу інформації інспекторату Львів–місто, а від 1944 – львівського округу АК, скарбником-касиром інспекторату Львів–місто, куратором підпільної студентської католицької організації "Juventus Christiana".

Арештований радянською військовою контррозвідкою разом із 20 іншими керівниками АК у Львові 31.07.1944. Після слідства в лютому 1945 був вивезений до табору інтернованих у Харкові. Потім перебував у таборах польських офіцерів у Рязані, Череповці та Грязовці (усі – Росія). У таборах К. проводив активну душпастирську діяльність, морально підтримуючи багатьох інтернованих. Був звільнений у березні 1948, у квітні приїхав до Львова. Виконував обов'язки пароха львівської *римо-католицької катедри*. 18.03.1958 був викликаний до *КДБ*, після чого йому заборонили виконувати обов'язки священика, тому що таємно охрещував, миропомазував, неофіційно співпрацював із греко-католицькими священиками, посвячував паски на греко-католицькі свята, сповідав греко-католиків тощо. Працював сторожем у *Стрийському парку* і туберкульозному санаторії на *Голосько,* відмовляючись співпрацювати з КДБ: не приходив на співбесіди, не складав звітів з життя парохії. Під час усунення з катедри К. функції священика виконував таємно,

без згоди влади. Сповідав навіть на лавці у Стрийському парку. Тільки 13.04.1965 прийшов дозвіл К. офіційно відправляти в катедрі Службу Божу.

Крім Львова, постійно виїжджав до інших католицьких спільнот, 1985–1986 відвідав 33 місцевості. Цю діяльність К. проводив нелегально, тому що радянська влада забороняла богослужіння в інших місцевостях і в приватних помешканнях. Постійно підтримував контакти з іншими римо-католицькими та греко-католицькими священиками, особливо з єпископами *В. Стернюком* і С. Дмитерком, а також із *василіанами*. К. намагався організувати у Львові жіночі римо-католицькі монастирі, які теж діяли "підпільно" (наприклад, на вул. Г. Квітки-Основ'яненка, 12).

К. займався також благодійністю. У 1950-ті він допомагав *полякам*, які поверталися з радянських таборів, пересилав до таборів пачки з харчами й іншими необхідними речами. Допомагав студентам із бідних родин.

Безпосередньо під опікою К. від 1950 діяв костельний чоловічий хор, від 1971 – мішаний хор, який тепер називається Хором ім. Івана Павла II.

К. постійно працював із католицькою молоддю, у 1970–1980-ті підготував до вступу до семінарії теперішніх священиків Львівської *римо-католицької архідієцезії*.

Наприкін. 1980-х ситуація католицької церкви в Україні змінилась. 01.07.1989 К. одержав сан інфулата. Папа *Іван Павло II* привітав його особистим листом. 1989–1990 К. активно організовував нові католицькі релігійні громади. До 1990 вдалось повернути 42 костели, зокрема в Дрогобичі, Рудках, Жовкві, Яворові, Кам'янці-Бузькій. 02.03.1991 К. був висвячений на єпископа у римо-католицькій катедрі.

Митрополит *Мар'ян Яворський* призначив К. головою комісії конференції римо-католицьких єпископів України у справах священицьких покликань. К. був відзначений польськими урядовими нагородами.

Помер у Львові. Похований 27.11.1995 у крипті катедральної каплиці Розп'ятого Христа. У каплиці встановлено пам'ятник єпископові К. – гіпсове погруддя виконано за проєктом В. Бортякова.

Юрій Смірнов

КЕРНИЦЬКИЙ ІВАН (криптонім і псевдоніми: І. К., Гзимс, Ікер; 12.09.1913–15.02.1984) – український журналіст і письменник. Народився в с. Суходіл (тепер Перемишлянського р-ну Львівської обл.) в сім'ї кравця. Початкову школу закінчив у с. Відники (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.), семикласну освіту здобув в українській народній школі ім. Б. Грінченка у Львові. Вступив до торговельної школи, але не закінчив її через хворобу. Працював у друкарні *І. Тиктора* складачем, 1932–1934 став редактором популярної ілюстрованої газети "Наш прапор", що виходила у видавництві "Українська преса". 1934 у видавництві І. Тиктора вийшла перша збірка оповідань К. "Святоіванівські вогні", а 1938 – друга збірка "Мій світ". Товаришував з *Е. Козаком*, працював у редакції гумористично-сатиричного журналу *"Комар"* (1933–1939).

Публікував новели, оповідання, гуморески в журналах "Комар", *"Зиз"*, а також "Календарі для всіх на переступний 1936 р.", календарі "Золотий колос на 1939 р.".

Після встановлення радянської влади на західноукраїнських землях працював у редакції газети *"Вільна Україна"*, був членом Спілки письменників УРСР. Підтримував дружні стосунки з О. Тарнавським, *Іриною Вільде*, О. Десняком, які високо цінували його письменницький талант. Під час окупації Галичини німецькими військами 1941–1944 заробляв рекламою при редакціях газет, зрідка друкував художні твори, зокрема в газеті "Волинь".

Після закінчення війни потрапив до табору переміщених осіб в Австрії, де перебував до 1949. Згодом виїхав до США. У Нью-Йорку працював коректором у редакціях, готував рекламні матеріали,

Іван Керницький

Іван Керницький.
Шарж С. Гординського

І. Керницький.
Циганськими дорогами.
1947 р. Обкладинка

І. Керницький.
Герой передмістя.
1958 р. Обкладинка

писав статті та фейлетони. Постійний автор щоденника "Свобода", співпрацював у сатиричному місячнику "Лис Микита", який від 1948 видавав Е. Козак.

У творчому доробку К. – новели, поезії, драматичні твори, співомовки, фейлетони. Автор збірок оповідань "Село говорить" (1940), гуморесок "Циганськими дорогами" (1947), "Перелітні птахи" (1952), п'єс "Король стрільців" (1943), "Квіт папороті" (1943), повісті "Герой передмістя" (1958).

Помер і похований у Нью-Йорку.

Валентина Передирій

КЕРНИЦЬКИЙ ІВАН (30.09.1909–09.04.1979) – український мовознавець. Народився в с. Гаї (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Закінчив *Львівський університет* (1937). Кандидатська дисертація – "Минулий час в українських пам'ятках до XVI ст. у порівнянні з формами минулого часу в староруських і старослов'янських пам'ятках" (1950), докторська – "Система словозміни в українській мові (на матеріалах пам'яток)" (1969). 1938–1946 працював у школах Львова, 1946–1979 – у відділі мовознавства Інституту суспільних наук НАН УРСР (тепер *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*). Від 1951 – старший науковий співробітник. Серед наукових зацікавлень – лексикографія, історія української мови, морфологія. Лавреат першої премії ім. І. Франка (1981) за "Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.". Один із авторів підручника для 2-го класу початкової школи "Польська мова" (*Język polski*), який упродовж 1951–1969 перевидавали 14 разів.

Іван Керницький

Автор праць: "Система словозміни в українській мові на матеріалах пам'яток XVI ст." (1967), "Польсько-український словник" (1958–1960, Т. 1–2, співавтор і член редколегії), "Словник української мови XIV–XV ст." (1977–1978, Т. 1–2, співавтор і один із редакторів), "Акти села Одрехови. Прикарпаття. Пам'ятки української ділової писемності XVI–XVII ст." (1970, співупорядник), "Іван Франко як мовознавець" (1956), "Із спостережень над формами давньоминулого часу в староруських і староукраїнських пам'ятках" (1959), "Морфологічні особливості мови "Війтівських книг" XVI–XVII ст. с. Одрехови, колишнього Сяноцького повіту на Лемківщині" (1962).

Помер у Львові, похований у рідному с. Гаї.

Наталія Хобзей

Оксана Керч

КЕРЧ ОКСАНА (дівоче прізвище Гаращак Ярослава Оксана, за першим чоловіком Ласовська, за другим – Куліш; 04.10.1911–03.03.1991) – український прозаїк, драматург, публіцист. Народилася в с. Міротин (тепер Здолбунівського р-ну Рівненської обл.). Після того, як під час *Першої світової війни* померла на тиф мати, батько з дітьми переїхав до Львова. 1929 К. закінчила Приватну жіночу гімназію *василіанок* у Львові. У 1930-ті відвідувала курси у *Львівському університеті*, дописувала до *"Нової хати"*, "Жіночої долі" та до щоденника "Українські вісті". Брала участь в українському мистецькому житті Львова (описала себе як "дівчину в зеленому" в романі "Альбатроси"). Разом зі своїм першим чоловіком *В. Ласовським* (виведеним як Чуб в "Альбатросах") входила до близького кола друзів *Б.-І. Антонича*. Невеликий дім Ласовських на *Личакові* став своєрідним салоном, де збиралися учні Мистецької школи *О. Новаківського*, а згодом учасники мистецької групи *"Руб"* та *Асоціації незалежних українських митців – В. Гаврилюк, С. Луцик, А. Малюца, І. Нижник, Р. Чорній* та ін.

Письменниця ніколи не толерувала зовнішньої богемності як ознаки мистецькості, що призвело до родинного конфлікту. Невдовзі після народження сина Ярополка (1941) вона розлучилася з В. Ласовським, але зберегла дружні й творчі стосунки з ним і його родиною. Під час німецької окупації Львова 1941–1944 К. зустріла сина репресованого українського драматурга Миколи Куліша Володимира, з яким одружилася вдруге. 1944

родини Кулішів і Ласовських виїхали на Лемківщину, а згодом до Австрії. У таборі переміщених осіб у Ландеку (Австрія) К. активно долучилася до роботи осередку *"Союзу українок"*, літературного клубу та таборового театру. Завдяки сестрі, Любові Крушельницькій, що працювала для французького Червоного Хреста, письменниці з сином вдалося перебратися до Парижа. К. викладала в українській школі в Нормандії.

Із Франції К. з родиною перебралася до Аргентини. 1949–1959 К. проживала в Буенос-Айресі, де активно працювала для місцевої *"Просвіти"*. В Аргентині народився другий син письменниці – Микола Куліш-молодший (1949). У видавництві Середяка в Буенос-Айресі 1957 вийшла книжка К. "Альбатроси" з передмовою В. Ласовського. Прототипом головного героя став давній друг письменниці – В. Гаврилюк. Більшість імен у романі вигадана, що дало К. змогу відійти від документальності й додати вигаданих персонажів. Для митців, які добре знали Львів, не було таємницею, хто є хто, і роман сприймали як літературну гру.

Переїхавши до США й облаштувавшись у Філадельфії (1959), К. продовжила літературну та публіцистичну діяльність. У Торонто опубліковано її романи "Наречений" (1965) і "Такий довгий рік" (1971).

Співпрацювала в Об'єднанні жінок оборони чотирьох свобід України, статті друкувала у "Визвольному шляху", "Національній трибуні", "Америці", "Свободі". К. уклала та зредагувала збірки, присвячені М. Кулішеві та *Є. Маланюкові*.

У Філадельфії силами Українського музичного інституту, а також в Ньюарку (штат Нью-Джерсі), 1974 було поставлено музичну комедію К. "Дейзя", музику до якої написав Ярополк Ласовський. Комедія їдко висміювала українських еміграційних "доробкевичів" з їхнім комплексом меншовартості щодо найнижчої американської поп-культури. 1987 на вечорі в честь 50-річчя літературної діяльності К. було представлено ще один її драматичний твір – комедію на дві дії "В країні мильного порошку".

Брала участь у "Міжнародному комітеті для осягнення літературної нагороди Нобеля Василеві Стусові" в 1986 р. У цій справі листувалася зі Шведською академією наук.

Твори К. "Альбатроси" та "Наречений" перевидано у Львові 2006 за участі *Ігоря Калинця*. "Зустрічі з поезією" та інші праці К. перевидали у збірці на честь поета Володимира Біляєва, що вийшла в Донецьку того ж року.

Померла у Філадельфії (штат Пеннсильванія, США).

Ганна Чумаченко-Ласовська

О. Керч.
Наречений.
2006 р. Обкладинка

КЕУПРУЛІАН ҐАРАБЕД (КАРАПЕТ) (Keuprulian Garabed (Karapet); 24.03.1884–15.05.1939) – інженер, філолог, вірменський громадський діяч. Народився в Адріанополі (Едирне) в Туреччині. 1896–1903 навчався в гімназії змартвихвстанців в Адріанополі, після закінчення одержавши рекомендації для продовження освіти у Львові.

У Львові поселився в монастирі змартвихвстанців на *вул. Пекарській*, 59. Імовірно, 1903–1907 К. міг намалювати три олійні сцени в північно-східній каплиці *костелу змартвихвстанців*: "Поклоніння пастухів", "Благовіщення Пресвятої Богородиці" і "Стрітення Господнє", які підписані ім'ям "Garabed". 1907–1913 навчався у *Львівській Політехніці* на відділі інженерії. Працював у III відділі львівського *маґістрату*, де займався будівництвом, організацією виробництва бетону, впровадженням у житлове будівництво залізобетону. 1935 вийшов на пенсію.

Активний у громадському житті львівських *вірмен*. Від 1927 співпрацював із редакцією львівського *"Посланця св. Григорія"* (*Posłaniec Św. Grzegorza*).

1930 вступив до львівського *Архієпархіального товариства вірмен*. У цьому товаристві був одним із нечисленних етнічних вірмен. Діяльність у редакції й товаристві сприяла його знайомству

О. Керч.
Альбатроси.
2006 р. Обкладинка

Зеновій Кецало

й одруженню з відомим музикознавцем Броніславою Вуйцик.

31.05.1933 К. був зарахований викладачем ново- і старовірменської мови гуманітарного факультету *Львівського університету*. Цей курс вірменістики, який запровадив *Я. Антоневич-Болоз*, був єдиним університетським курсом в усіх вищих навчальних закладах Польщі. Лекції тривали 3 години щотижня в Орієнталістичному інституті на *вул. Т. Костюшка*, 9. У жовтні 1934 *Б. Вуйцик-Кеупруліан* одержала посаду у Варшавському інституті ім. Ф. Шопена і разом з К. переїхала до Варшави. К. одержав посаду викладача вірменської мови у Варшавському університеті. До Львова на лекції він приїжджав із Варшави.

Після смерті дружини К. повернувся до Львова і продовжив викладацьку діяльність у Львівському університеті. 1938–1939 К. друкував у "Посланці св. Григорія" статті про відомих діячів вірменської історії: "Доктор Амірдовлат", "Славний Ашуг-Нахабет Кучак" та ін., дописував до вірменських журналів. Найважливішою для К. стала робота над граматикою вірменської мови разом із словником.

У Львові К. мешкав на вул. Боднарівка, 7, згодом на вул. Боднарівка, 15, вул. Кадетській, 4 (тепер *вул. Гвардійська*).

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі* біля своєї дружини.

Юрій Смірнов

З. Кецало. *Автопортрет*. 1975 р.

КЕЦАЛО ЗЕНОВІЙ (12.02.1919–14.08.2010) – український художник-графік, живописець, організатор мистецького життя. Заслужений художник України (1990), народний художник України (1995). Народився у с. Добрівляни (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.). 1933–1938 навчався у Львові в художньо-промисловій школі; 1938–1939 – у Краківській академії мистецтв. Викладачі з фаху: *Л. Тирович*, *Я. Г. Розен*, *К. Сихульський*, К. Дуніковський. На початку *Другої світової війни* викладав креслення та малювання у середніх школах Ходорова на Львівщині. 1941 – мобілізований до лав Червоної армії, звідки за антирадянську пропаганду був переведений у штрафний батальйон, а згодом висланий на 8 років до концентраційних таборів на Урал. Після того, як відбув ув'язнення, ще три роки був позбавлений громадянських прав. Повернувшись 1952, займався малярською практикою. 1953–1955 працював над *іконостасами* та поліхромією церков Ходорова та довколишніх сіл – Грусятичі, Молодинче, Молотів, Загірочко (у співавторстві з *В. Патиком*, С. Борейком). Від 1952 брав участь у виставках. Від 1962 – член Спілки художників УРСР. 1963 обраний головою секції графіки і членом правління Львівської обласної організації Спілки художників УРСР.

Концепція творчості К. виробилась у діапазоні ідей європейського мистецтва першої пол. XX ст. та національної традиції з елементами *сецесії* та реалізму. Етнічні джерела були основним постачальником ідей для творів К. Зусилля К. актуалізували такі жанри образотворчого мистецтва: лірико-побутова композиція, народна міфологія, портрет, документальний малюнок, естампні техніки (офорт, акватинта, дереворит, меццо-тинто), акварель, пастель і монотипія. За 1950–2000-ті художник виконав значну кількість творів у різних галузях мистецтва.

У творчому доробку К. – портрети (*Р. Сєльського*, 1977; *Р. Кудлика*, 1987; *Р. Федоріва*, 1987; *С. Максимчука*, 1988; *В. Овсійчука*, 1988; *Р. Братуня*, 1993; митрополита *В. Стернюка*, 1993; дружини Наталки Кецало, 1987); натюрморти ("Склянка чаю з хрустами" (1955), "Натюрморт із рибами" (1973), "Натюрморт з будяками" (1980), "Натюрморт. Півонії" (2002), "Натюрморт з розп'яттям" (2002), "Квіти Говерли" (2003), "Яблуневий цвіт" (2004)), пейзажі ("Гурзуф" (1970), "Сивий Урал" (1977), "Зимовий вечір на Бойківщині" (1986), "Осінь в Гребенові" (1987), "Вечір над Дніпром у Каневі" (1998), "Сині гори. Турка" (1993), "Потоки Ворохти" (2002) та ін.).

Твори К. зберігаються у державних збірках і приватних колекціях України, Кана-

ди, США, а також – у приватній власності художника.

Помер у Львові.

Роман Яців

КИВЕЛЮК ІВАН (08.02.1866–01.03.1922) – правник, український просвітній і громадсько-політичний діяч. Батько *Р. Кивелюка*. Народився в с. Княжий Кут (тепер у складі м. Скалат Підволочиського р-ну Тернопільської обл.). Навчався в гімназіях Тернополя та Львова, вивчав право у *Львівському університеті*. Від 1893 працював суддею в Тернополі та інших містах Тернопільщини. 1910 призначений суддею міського суду Львова. 1908 і 1913 – посол *Галицького Крайового Сейму* в окрузі Гусятин–Гримайлів–Хоростків. Від 01.11.1910 – голова *“Просвіти”*. Під його керівництвом товариство активізувало та розширило свою діяльність не тільки в Галичині, а й на Лемківщині, Холмщині та Закарпатті. На початку *Першої світової війни* перебував у Відні, де очолював просвітню комісію Української культурної ради. Восени 1915 повернувся до Львова. Надавав допомогу потерпілому від воєнних дій населенню. У жовтні 1918 увійшов до *Української Національної Ради*, учасник встановлення української влади у Львові в листопаді 1918. Неодноразово арештований польською владою.

Помер у Львові.

Микола Литвин, Петро Гуцал

КИВЕЛЮК РОМАН (28.02.1916–1942) – український громадський діяч. Син *І. Кивелюка*. Народився у Львові. Осиротівши в шестирічному віці, виховувався разом зі старшим братом Богданом у сім’ї *Й. Кишакевича*. Навчався у філії *Академічної гімназії* у Львові. Пластун куреня ім. Князя Лева при філії Академічної гімназії у Львові, згодом старший пластун куреня “Чорноморці”. 1932 репресований польським урядом, відрахований з гімназії. Після складення матури продовжив освіту на геодезичному факультеті *Львівської Політехніки*.

Після заборони *“Пласту”* продовжував діяльність у таборах Комісії виховних осель і мандрівок молоді (гора Сокіл, с. Лаврів, с. Космач). 1941–1942 виконував функції зв’язкового *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), згодом член Крайового проводу ОУН. Затриманий німцями і доставлений в гестапо у Львові. Був закатований разом із групою *заручників*. Довідавшись про страту й поховання в’язнів, брат Богдан із товаришем розкопали могилу й розпізнали понівечене тіло. Похований поряд із пам’ятником жертвам більшовицького терору 1941 на *Личаківському цвинтарі*.

Роман Фіґоль

“КИЇВСЬКА ЦЕРКВА” – альманах християнської думки, що виходив 1998–2001 як додаток до часопису *“Місіонар”* – органу *василіан* Провінції Найсвятішого Спасителя в Україні. Ініціатор видання і головний редактор – тодішній протоігумен провінції о. Теодозій Янків. Відповідальний за випуск та заступник головного редактора – Ярослав Левків. З’явилося 15 чисел видання (зокрема два здвоєні випуски: №№ 2–3, 13–14). Обсяг альманаху зростав: від 36 сторінок у № 1 – до 184 в № 15.

Поява “К. Ц.” – один із наслідків відновлення легального статусу *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ). До активізації різних аспектів цього процесу причинилися й василіани через відродження свого видавництва *“Місіонер”* і діяльності власної друкарні при монастирі в Жовкві, де побачили світ більшість їхніх видань, серед них і “К. Ц.”. Альманах відновив у Львові систему релігійної періодики 1920–1930-х.

У редакційній політиці “К. Ц.” поєднувався довоєнний видавничий досвід чину з новими реаліями, потребами відбудовчого періоду в історії УГКЦ. З огляду на це формувалася і структура видання, і тематичний діапазон публікованих матеріалів, що групувалися за рубриками: “Документи Церкви”, “Актуально”, “Спадщина”, “Богослов’я”, “Філософія”, “Історія”,

З. Кецало.
Верхнє Синьовидне з рікою Стрий.
2002 р.

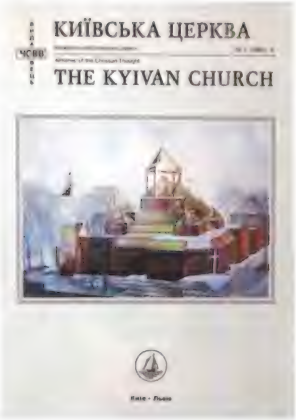

Альманах
“Київська церква”.
1998 р. Ч. 1. Обкладинка

Альманах
“Київська церква”.
2000 р. Ч. 1. Обкладинка

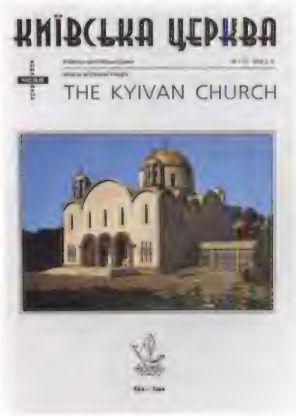

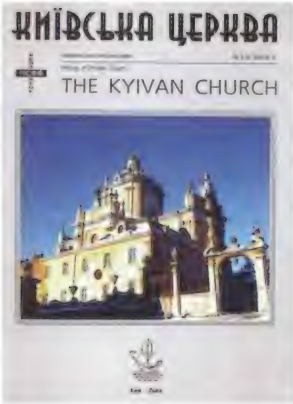

Альманах
"Київська церква".
2000 р. Ч. 3. Обкладинка

Володимир Іван Кипріян

Ювілейний штемпель
спецпогашення
до 100-річчя від дня
народження В. І. Кипріяна.
12.07.1996 р.

"Акценти", "Дослідження", "Культура, традиції", "Дискусії", "Рецензії, огляди", "Спогади", "Стежки духовності".

Перше число альманаху було присвячене інституційно започаткованій присутності василіанського чину в столиці України: тоді на вул. Вознесенський Спуск (тоді вул. Смірнова-Ласточкіна), біля пл. Львівської, за проєктом Л. Скорик вели будівництво теперішнього василіанського монастиря з храмом св. Василія Великого.

Друковані матеріали охоплюють широкий спектр проблематики історії Київської Церкви, зокрема й василіанського чину, аж до новітнього періоду, деякі богословсько-теоретичні та філософські питання, соціальну політику Церкви, різні аспекти християнської культури (літератури, музики, архітектури, образотворчого мистецтва: малярства, скульптури, графіки, гаптування й вишивки). Низку публікацій присвячено видатним особистостям релігійно-церковного життя України, зокрема подвижникам Києво-Печерської лаври, митрополитам *Петрові Могилі* та *Андреєві Шептицькому*, патріархові *Йосифу Сліпому*, єпископам Львівському *Макарієві Тучапському* та Перемиському *Йосафатові Коциловському*.

На сторінках "К. Ц." передруковували праці Святішого Отця *Івана Павла II*, митрополита Андрея Шептицького, о. Атанасія Великого, *М. Чубатого*; український читач мав змогу вперше ознайомитися з перекладами низки іноземних авторів.

Серед дописувачів "К. Ц." – преосвященні Софрон Мудрий та Михаїл Колтун, о. (тепер єпископ) Дионісій Ляхович, ієреї Д. Блажейовський, О. Глубіш, В. Зінько, Я. Москалик, І. Музичка, світські дописувачі В. Александрович, *В. Вуйцик*, М. Зілинська, М. Гайковський, І. Голод, І. Гречко, *Я. Дашкевич, Ірина та Ігор Калинці*, *Л. Кияновська*, *Д. Крвавич*, *С. Павлюк*, І. Паславський, *Л. Полюга*, В. Пуцко, О. Сидор, В. Слободян, Д. Степовик, Я. Стоцький.

Олег Сидор

КИПРІЯН ВОЛОДИМИР ІВАН (28.07.1896–10.09.1934) – філателіст, колекціонер. Батько *Мирона Кипріяна*. Народився в м. Ярослав (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) в українській шляхетській родині. Ще до закінчення гімназії вступив добровольцем до Легіону *Українських Січових Стрільців* (УСС). Склавши у Відні іспити на атестат зрілості, продовжив військову службу. Після поразки визвольних змагань 1918–1922 К. потрапив до табору інтернованих у чехословацькому м. Йозефові, працював секретарем українських кооперативних курсів, організував серед колишніх вояків *Української Галицької Армії* Гурток українських філателістів, налагодив зв'язки з колекціонерами Галичини і Центральної України.

Повернувшись до краю, К. працював в українських кооперативних установах у Бучачі, Перемишлянах, Рогатині. 1928 – член *Ревізійного союзу українських кооператив* у Львові.

Співорганізатор II з'їзду українських філателістів, що відбувся 30.06.1928 у Львові, на якому створено *Українське філателістичне товариство*. Пропагував українську тематику серед членів товариства. На сторінках місячника "Український філателіст", який від 1925 виходив у Відні, К. друкував свої дослідження про історію становлення української філателії, серед яких вирізнялися матеріали про Польову пошту УСС та фейлетони на актуальні теми; їх підписував псевдонімом Вікусс, що означало: "Володимир Іван Кипріян, український січовий стрілець".

Помер у Львові, похований на *Янівському цвинтарі* недалеко від бойових побратимів.

Олександр Жарівський

КИПРІЯН ІВАН (27.10.1856–1924) – греко-католицький священик, український громадський діяч, капелан *Української Галицької Армії*, композитор, музикознавець. Народився в м. Сокаль (тепер Львівської обл.). Навчався у Львові в Ставропігійській гімназії, яку закінчив 1879, у Пере-

миській духовій семінарії (1879–1883). Вивчав курс богослов'я у *Греко-католицькій семінарії* у Львові (1882). Рукоположений 1883 на священика і скерований сотрудником на парохію в Добромилі (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.), де працював до квітня 1884. Одночасно керував хором у Любачеві (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) й розпочав працю над українським підручником із теорії музики. 1884–1888 К. служив адміністратором, згодом парохом у с. Шум'яч на Турківщині, 1888 переведений парохом до м. Немирів (тепер Львівської обл.).

Опублікував праці: "Основи музики" (1880), "Утреня в святую й великую неділю Пасхи" (1883), "Партитура співів церковних й світських" (1882), "Підручник початкових відомостей музики й співу" (1885), "Наука співу по слухові" (1886).

К. видав друком "Божественну літургію Василія Великого" (1893). У станиславівському журналі "Дяківський глас" 1896–1899 друкував "Церковні пісноспіння, їх назва та значення". 1898 до 50-річчя скасування панщини в Галичині К. написав марш "За Русь" на слова В. Ференчака, який з ентузіазмом підтримала українська преса. 1906–1907, дописуючи до збірника "Русько-народні галицькі мелодії", К. друкував свої записи народних пісень. Останньою з відомих збірок, зібраних і підготованих К. до друку, був "Церковний співаник для шкільної молоді" (1910).

У Немирові К. активно провадив просвітянську діяльність. 1889 створив при парохії "Руську читальню", яка від 1895 діяла під патронатом львівської *"Просвіти"*. При читальні К. організував крамницю й ощадну та позикову касу. 1905 – заступник, а згодом голова повітової "Просвіти" в Раві-Руській на Львівщині, 1900 – голова Равської Руської Ради. Брав участь у виборчих кампаніях до *Галицького Крайового Сейму* й австрійського парламенту. Багато років К. боровся проти *москвофілів* і їхніх впливів на українське населення Равщини.

Після проголошення *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) і формування *Української Галицької Армії* (УГА) К. вступив до її лав як польовий капелан. З весни 1919 він розгорнув душпастирську діяльність у I Корпусі УГА, зокрема у 6-й Равській і 9-й Угнівсько-Белзькій бригадах. Тоді йому було 62 роки.

У липні 1919 К. разом із бойовими частинами I Корпусу перейшов річку Збруч, 12.02.1920 був присутнім на нараді військових капеланів УГА. До травня 1920 К. перебував на території Великої України, повернувся до Галичини. Деякий час мешкав у Львові. Побоюючись переслідувань з боку польської влади, перебрався до Чехословаччини. Від листопада 1920 – викладач на випускних курсах, а потім катехит у таборі українських інтернованих у м. Ліберці. У січні 1921 організував співацько-музичну секцію. Не маючи можливості повернутись у Галичину, К. виїхав на Велику Україну. 1922 або 1923 був арештований радянськими каральними органами і висланий до концтабору в Сибір. К. опікувався дітьми, які перебували в концтаборі, сповідав і причащав в'язнів перед смертю. 1924, коли К. дізнався, що на смерть засуджено двадцять дітей, то нелегально пробрався до них й заопікувався ними. Вартові знайшли тіло К. разом із замерзлими дітьми.

Музичну спадщину К. досліджували викладачі *Львівської консерваторії*, зокрема Г. Бернацька. У Львові вийшла монографія О. Жаровського "Отець Іван Кипріян – життя та діяльність" (2002) із передмовою о. *Б. Праха.*

Юрій Смірнов

І. Кипріян.
Учебник початкових відомостей музики і співу.
1885 р. Обкладинка

М. Кипріян.
Автопортрет.
1963 р.

КИПРІЯН МИРОН (нар. 27.07.1930) – художник, сценограф. Лавреат Національної премії України ім. Т. Шевченка (1978), заслужений діяч мистецтв (1968), народний художник України (1988). Головний художник *Державного академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької.* Народився у *м. Винники* поблизу Львова. Сім'я К. мешкала у Львові на *вул. Ю. Словацького*. Після передчасної смерті батька 1934 родина переїхала до Винник. Там минули

М. Кипріян.
Ескіз до вистави "Медея"

дитячі роки К. У Львові К. закінчив середню школу й 1948 вступив до Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*).

Вступив 1952 до Московської консерваторії, яку залишив через хворобу. Повернувшись до Львова, 1952 був призначений керівником студії образотворчого мистецтва при Будинку вчителя. Одночасно провадив реставраційні роботи у *Львівському театрі опери та балету* (1952). Реставрував живопис у церквах Львівської обл. і стінопис *каплиці Трьох Святителів* у Львові. 1954–1957 працював головним художником *Обласного театру ляльок*. 1957 на запрошення *А. Ротенштейна* перейшов до театру ім. М. Заньковецької. Першою роботою була сценографія вистави "Кадри" І. Микитенка. Відтоді К. створив художнє оформлення до 200 постановок у цьому театрі. На запрошення працював і в інших театрах. З його сценографією відбулось 14 вистав у Драматичному театрі Прикарпатського військового округу (згодом *Драматичний театр Західного оперативного командування,* тепер Муніципальний театр), 10 вистав у театрі ім. І. Франка у Києві, 26 вистав у молодіжних театрах. 1957 К. разом із театром ім. М. Заньковецької став лавреатом Всесоюзного фестивалю театрів.

Працював над сценографією вистав "Остання зупинка" Е. М. Ремарка (1958), "Любов і мундир" Ф. Мольнара (1959), "Дама-невидимка" П. Кальдерона (1960), "Колеги" В. Аксьонова (1961), "Медея" Ж. Ануя (1965), "Принцеса і садівник" В. Кшемінського (1973), "Маскарад" М. Лермонтова (1982), "Декамерон" Дж. Бокаччо (1982), "Отелло" В. Шекспіра (1985), "Тартюф" Ж. Б. Мольєра (1986), "Дім, де розбиваються серця" Б. Шоу (1987), "Дами і гусари" *А. Фредро* (1989), "Кармен" П. Меріме (1991), "Гамлет" В. Шекспіра (1997), "Моральність пані Дульської" *Ґ. Запольської* (1998), "Нора" Г. Ібсена (2003), "Хелемські мудреці" М. Гершензона (2006), "Амадей" П. Шеффера (2007).

Цікаву сценографію К. запропонував для української класики: "Гайдамаки" Т. Шевченка за інсценізацією *Леся Курбаса* (1963), "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка (1964), "Суєта" (1968), "Хазяїн" (1970) (обидві – І. Карпенка-Карого), "Украдене щастя" (1975), "Сон князя Святослава" (1981) (обидві – *І. Франка*), "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці" М. Старицького (1986), "Безталанна" І. Карпенка-Карого (1987), "Наталка Полтавка" І. Котляревського (1991), трилогія "Мазепа" *Б. Лепкого* (1991–1993), "Кайдашева сім'я" І. Нечуя-Левицького (2003).

Серед постановок авторів XX ст. зі сценографією К. – "Сторінки щоденника" О. Корнійчука (1964), "Сині роси" М. Зарудного, "На Івана Купала" М. Стельмаха (1967), "Ніч на полонині" О. Олеся (1969), "Пам'ять серця" О. Корнійчука (1970), "В степах України" О. Корнійчука (1971), "Прапороносці" О. Гончара (1975), "Я вибираю березіль..." *Н. Бічуї* (1987), "Маруся Чурай" Л. Костенко (1989), "В наймах у Мельпомени" Н. Бічуї (1989), "Народний Малахій" М. Куліша (1990), "Ісус, син Бога живого" В. Босовича (1994), "Гуцулка Ксеня" *Я. Барнича* (1997), "Андрей" В. Герасимчука (2000).

Знаковою була участь К. у постановці "Марії Заньковецької" І. Рябокляча (режисер *О. Ріпко*).

У залах *Національного музею у Львові* 2000, 2005 відбулися персональні виставки сценографічних праць, живопису і графіки К.

З ініціативи К. 1970 був створений музей театру ім. М. Заньковецької.

Свої роздуми про життя, театр К. описав в автобіографічній книжці "Все у минулому..." (2007), яка була видана у Львові.

Юрій Смірнов

М. Кипріян.
Балерина.
1957 р.

КИРИЛА І МЕФОДІЯ ВУЛИЦЯ – вулиця, розташована в Галицькому районі міста. Прямує вгору від *вул. М. Грушевського*, перетинає узбіччя *Калічої Гори* і виходить на *вул. М. Коцюбинського*.

На місці сучасної вулиці здавна була дорога, що називалась Курницькою й вела

до *костелу* св. Марка. За однією з версій, назва походила від курників, де тримали домашню птицю. За іншою – тут курили (дистилювали) горілку, оскільки виробляти її серед міських мурів було незручно.

До кін. XIX ст. це була типова передміська вулиця із садибною забудовою, садами та городами. 1885, коли на вулиці почали споруджувати нові корпуси *Львівського університету*, її назвали на честь *Яна Длуґоша*. За радянських часів вулиця мала ім'я російського поета та просвітителя Михайла Ломоносова (1711–1765). 1993 її перейменували на честь свв. Кирила і Мефодія, покровителів Європи, творців слов'янської писемності.

Вулиця мало змінилась за останні сто років. Колишні чиншові кам'яниці межують із віллами і старим ботанічним садом, а домінантою залишаються корпуси Львівського університету та спеціалізованої загальноосвітньої школи № 4 з поглибленим вивченням англійської мови (тепер Львівська лінгвістична гімназія). На початку вулиці стоять чотири колишні чиншові кам'яниці (№ 1–7), збудовані в останнє десятиріччя XIX ст. За ними починаються вілли, які трохи вище утворюють завулок, що веде до будинку № 11, де розміщений дитячий садок. Він працює в колишній віллі архітектора *Ю. Гохберґера* (1840–1905), яку збудували за його проєктом 1880. Вище, під № 17, у подвір'ї міститься монастир *василіанок*. Раніше їм належала велика територія між нинішніми вул. Кирила і Мефодія та *вул. І. Франка*, де під № 56 вони мали церкву Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії (збудована 1884). При своєму монастирі василіанки заснували першу в Галичині українську приватну дівочу гімназію, урочисте відкриття якої відбулося 04.09.1906 за участі митрополита *Андрея Шептицького*. Керували гімназією директори *С. Кархут* (1906–1909), Ю. Левицький (1909–1912), *Т. Лежогубський* (1913–1919), *В. Щурат*

Вигляд на вул. Кирила і Мефодія. Сучасне фото

Вигляд на вул. Кирила і Мефодія. Сучасне фото

Юрій Киричук

Будинок
на вул. Кирила і Мефодія, 27.
Сучасне фото

(1921–1934). Учителями цієї школи були, зокрема, *О. Степанів* та *І. Боберський*. 1939 гімназію перетворили на середню школу № 4. 1944–1954 у ній навчалися тільки хлопці, а від 1956 вона стала спеціалізованою з поглибленим вивченням англійської мови і найпрестижнішою у Львові за радянських часів.

Із парного боку вулиці з ініціативи Я. Лобажевського за проєктом К. Баґера 1851 було закладено університетський ботанічний сад, який існує донині. 1892 на частині його території розмістились нові корпуси хімічного, геолого-мінералогічного і фармакологічного інститутів університету, споруджені за проєктом віденського архітектора Ризорі. Ця будова постала за участі львівських архітекторів *Й. Браунзайса* та *Г. Пежанського* (тепер будинки № 6 та 8). Тож ботанічний сад університету не мав уже місця для розвитку й 1911 було закладено новий ботанічний сад університету на *Цетнерівці*, між *Личаківським цвинтарем* і *Погулянкою*.

З другого боку вулиці 1909 збудували сецесійну кам'яницю № 27 за проєктом К. Жечицького з наріжною фігурою Пресвятої Богородиці. У цій кам'яниці мешкали кілька професорів Львівського університету, тому його називали "старим професорським будинком". Ця кам'яниця стоїть на розі з вул. Д. Менделєєва.

Навпроти "професорського будинку" провулок-курдонер веде до вілли (вул. Кирила і Мефодія, 18), яку збудував для себе 1891 архітектор *С. Кшановський*. У сусідніх кам'яницях теж жили професори університету і *Львівської Політехніки*. У колишніх віллах розміщена міська дитяча інфекційна лікарня. Навпроти стоять два будинки-близнюки (вул. Кирила і Мефодія, 29 і 31), які спорудили 1907 за проєктом архітектора *Я. Шульца*.

Ігор Мельник

КИРИЧУК ЮРІЙ (25.10.1956–01.10.2002) – український історик, педагог, громадський діяч. Народився в м. Червоноармійськ (тепер м. Радивилів Рівненської обл.). Після закінчення Червоноармійської середньої школи (1973) працював робітником на місцевому заводі. Вищу освіту здобув на історичному факультеті *Львівського університету* (1974–1979). Захистивши кандидатську дисертацію "Реакційна діяльність українських буржуазних націоналістів на Західній Україні напередодні другої світової війни (1934–1939)" (1983), працював асистентом, а згодом доцентом на історичному факультеті Львівського університету. Досліджував історію українського національно-визвольного руху в XX ст. Автор першої виданої в незалежній Україні історії *Української Повстанської Армії* – "Історія УПА" (1991). Головні праці: "Тарас Бульба-Боровець: його друзі і вороги" (1997), "Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років XX століття" (2000), "Український національний рух 40–50-х років XX століття: ідеологія та практика" (2003, посмертна публікація). Від поч. 1990-х брав активну участь у громадсько-політичному житті, член *Української республіканської партії*, від 1990 – член її Центрального комітету, головний редактор партійного журналу "Республіканець" (1990–1994). З просвітницькою метою провадив на Львівському державному радіо низку освітніх програм. Трагічно загинув у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Михайло Кріль

КИРЧІВ РОМАН (нар. 14.04.1930) – український учений-фольклорист, етнограф і літературознавець. Народився в с. Корчин (тепер Сколівського р-ну Львівської обл.). 1953 закінчив Львівський педагогічний інститут. 1961 захистив кандидатську дисертацію "Комедії Івана Франка". У 1958–1972 працював в Інституті суспільних наук АН УРСР (тепер *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*), був звільнений за політичними звинуваченнями. Від кін. 1972 – старший науковий співробітник *Музею етнографії і художнього промислу*; від 1982 – у Львівському відділенні Інституту мистецтва, фольклору і етнографії ім. М. Рильського

АН УРСР (тепер *Інститут народознавства НАН України*). Від 1980 очолював відділ етнографії в цьому інституті, а з організацією відділу фольклористики став його керівником. Очолював відділ до виходу на пенсію 2002.

Основні дослідження присвятив історії української літератури та літературознавству, українсько-польським літературно-фольклорним зв'язкам, історії української етнографії, фольклористики, народознавчого джерелознавства. Автор книг "Комедії Івана Франка" (1961), "Україніка в польських альманахах доби романтизму" (1965), "Український фольклор у польській літературі" (1971), "Етнографічне дослідження Бойківщини" (1978), "Етнографічно-фольклористична діяльність "Руської трійці" (1990), "Один з подвижників" (1996), "Із фольклорних регіонів України" (2002), "Історія української етнографії (XII – сер. IX ст.)" (у співавторстві, 2005), співавтор і співредактор колективних історико-етнографічних монографій "Бойківщина" (1983), "Гуцульщина" (1987), "Суспільний, сімейний побут і духовна культура населення Полісся" (*Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья*, 1987), "Полісся. Матеріальна культура" (*Полесье. Материальная культура*, 1988), університетських навчальних посібників "Етнографія України" (1994, 2005), "Українське народознавство" (1994, 2004, 2006). Підготував наукове перевидання низки пам'яток українського народознавства: "Українське весілля" *Й. Лозинського* (1992), "Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині" *І. Вагилевича* (1978), "Галицькі приповідки й загадки" Г. Ількевича (2003), першопублікації "Нарис української міфології" *В. Гнатюка* (2000), "Народні пісні в записах Григорія Ількевича" (2003 – у співавторстві) та ін.

Як член Президії і голова секції етнографії і фольклористики *Наукового Товариства ім. Шевченка* (1989–2008) брав участь у підготовці до друку трьох томів наукових праць у рамках серійного видання *"Записки НТШ"* (Т. 223, 230, 242) і виданні збірника "Відлуння Голодомору-геноциду 1932–1933. Етнокультурний наслідок Голодомору в Україні" (2005). Опублікував понад 600 статей і розвідок у наукових і науково-популярних виданнях. Науковий керівник і консультант 17 кандидатських та двох докторських дисертацій з *етнології* і фольклористики, член низки редколегій періодичних і серійних наукових видань та спеціалізованих вчених рад.

Мешкає у Львові.

Степан Павлюк

Роман Кирчів

КИСІЛЕВСЬКА ОЛЕНА (дівоче прізвище Сіменович, псевдоніми: О. Галичанка, Калина, Незнана та ін.; 24.03.1869–29.03.1956) – українська письменниця, журналістка, громадська діячка, видавець. Народилася у с. Фольварки (тепер у складі м. Монастириська Тернопільської обл.) у сім'ї священика. Навчалася в народній школі в м. Заліщики на Тернопіллі, виділовій школі та дівочій гімназії Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ). Під час навчання брала участь у *жіночому русі*. 1884 діяльна в Товаристві руських женщин Н. Кобринської. 1887, одружившись із Ю. Кисілевським, переїхала до Коломиї, заснувала Руський жіночий гурток. Від кін. 1890-х до закінчення *Першої світової війни* проживала у Львові: 1912 разом із *В. Бачинським* ініціювала видання додатку до газети "*Діло*" – "Жіноче діло", на сторінках якого друкувала статті з проблем жіночого руху, виховання дітей; активно працювала у львівській жіночій громаді.

Під час *Першої світової війни* працювала в Жіночому комітеті для Українських Січових Стрільців та інших вояків, який діяв у Відні, опікувалася шпиталями для поранених. Редагувала *календарі-альманах* Комітету допомоги пораненим і полоненим воякам, працювала в міжнародній організації Червоного Хреста. 1919 переїхала знову до Коломиї, де з перервами проживала до 1939.

Організаційний референт головного виділу "*Союзу українок*" (1923–1928), згодом

О. Кисілевська. Швайцарія. 1935 р. Обкладинка

Леся Кисілевська-Косик

голова його організаційної секції. 1924 подорожувала Західною Європою і Північною Америкою. 1925 заснувала і до 1939 редагувала в Коломиї журнал "Жіноча доля". 1932–1939 за редакцією К. виходили додатки до журналу "Жіноча доля" – "Жіноча воля", "Світ молоді". 1928, 1930 – сенатор до польського сейму від *Українського Національно-Демократичного Об'єднання*.

У вересні 1933 була одним з ініціаторів ухвалення відозви "Союзу українок" у Львові до українських жінок з приводу репресій і голоду в СРСР. Від 1935 – голова секції господинь при товаристві *"Сільський господар"*. 1944 виїхала до Німеччини, від 1948 – в Канаді. Того ж року обрана першим головою Світової федерації українських жіночих організацій.

Літературну і журналістську діяльність розпочала 1903. У "*Літературно-науковому вістнику*" *І. Франко* опублікував її оповідання "Лікарка", "В поштовім бюро", "Каліка", "Огонь" під загальною назвою "З нарисів Калини". Прозу і статті також друкувала у часописах "Діло", "Український голос", *"Молода Україна"*, "Ілюстрована Україна", *"Нова хата"*, "*Світ*", календарях "Просвіти" тощо.

Авторка збірок "Море" (1906), "Нові чобітки" (1908), "Іваниха розповідає" (1911), "В горах" (1917), "Кілька оповідань діда Івана" (1920), "Покутське село", "Гей там у зелених верхах", "Осінньою порою" (усі – 1924), у яких змальовувала важке життя українських селян та інтелігенції під Польщею; брошур – "Як вести працю в жіночих гуртках" (1927), "Самовиховання" (1928), "Українська селянка при праці: Поради, як вести працю в жіночих секціях УОТ" (1942), нарисів про подорожі Україною, Італією, Швейцарією, Африкою – "Враження з дороги" (1910), "Під небом півдня", "Швайцарія" (обидві – 1935), "Подорож до Африки" (1937), "Листи до сина" (1939), в яких розповіла про життя *українців* за кордоном.

Померла в Оттаві, Канада.

Ліля Сирота

КИСІЛЕВСЬКА-КОСИК ЛЕСЯ (ОЛЕКСАНДРА) (нар. 09.09.1928) – український педагог. Донька *К. Кисілевського*. Дружина *В. Косика*. Народилася в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). У лютому 1929 К.-К. переїхала до Львова. У місті мешкали на вул. Пісковій, а згодом на вул. Генінґа (тепер вул. Харківська). 1936 батьки купили дім на *Личакові*.

Навчалася 1934–1939 в школі ім. Князя Льва на Личакові, 1939–1941 – у III середній школі (колишній гімназії *василіанок*), від 1941 до лютого 1944 – у Філії *Академічної гімназії* на *вул. Пекарській*. Через наступ Червоної армії шкільний рік закінчила в Українській гімназії в Криниці (тепер м. Криніца-Здруй, Підкарпатського воєвод., Польща). Після *Другої світової війни* 1946 закінчила середню освіту в Українській таборовій гімназії в Байройті (Німеччина).

Виїхавши до США 1949, важко працювала фізично, щоб утримувати батьків. Одружившись з Ярославом Ткачем, виховувала четверо дітей і викладала у Школі українознавства в Ньюарку, (штат Нью-Джерсі, а пізніше в Академії св. Юра в Нью-Йорку). Була головою Програмової комісії шкільної ради Українського конгресового комітету Америки. Видала книжку "Українська література у вищих клясах шкіл українознавства: Ч. 1. "Нарис методики навчання української літератури" (1983).

Університетські студії неофілології розпочала в Ерлянґен-Фюрт (Німеччина). Наприкін. 1960-х продовжувала студіювати спершу заочно в Українському вільному університеті (УВУ) у Мюнхені (Німеччина), а від 1974 їздила на літні семестри. 1975 одержала магістерський ступінь, 1976 захистила докторську дисертацію "Українська література XX ст. з узглядненням філософічної теорії вартостей", згодом 1986 – габілітаційну працю "Українська література у вищих клясах шкіл українознавства і нарис методики її навчання".

У 1970–1980-ті викладала в УВУ методику навчання та українську літературу,

займалася пошуком коштів для УВУ. 1988 Рада професорів УВУ затвердила створення Педагогічного інституту, а К.-К. призначена його директором. До 2006 додаткові педагогічні студії закінчило понад 300 українських учителів із 22 країн світу, після проголошення незалежності України – понад 150 учителів з України, також зі Львова. Педагогічний інститут УВУ провадив виїзні сесії своїх викладачів в Інститутах післядипломної педагогічної освіти України, зокрема у Львові.

Автор низки праць про українське шкільництво діаспори. У Львові видано книжку К.-К. "Українська література в старших класах середньої школи. Посібник для вчителя" (2003).

Проживає в Парижі та Львові.

Анна-Марія Волосацька

КИСІЛЕВСЬКИЙ КОСТЬ (23.02.1890–20.09.1974) – український педагог, мовознавець, діалектолог, літературознавець. Батько *Л. Кисілевської-Косик*.

Народився в с. Рошнів (тепер Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.) у родині священика. Навчався в університетах Відня і Ляйпциґа, доктор філософії Віденського університету (1912).

Служив в австрійському війську, згодом в *Українській Галицькій Армії*. У листопаді 1918 брав участь у встановленні української влади в Галичині. У 1930-ті учителював у гімназіях і вчительських семінаріях Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ), Городка, Львова, Рогатина і на Вакаційних учительських курсах у різних місцевостях Галичини. Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ) від 1932, професор Державної жіночої учительської семінарії у Львові, а від 1938 – Державного педагогіуму у Львові.

Від 1939 – професор *Львівського університету* і завідувач кафедри мовознавства Львівського педагогічного інституту. Очолював сектор, що займався створенням польсько-українського словника у львівській філії Інституту мовознавства Академії наук УРСР (тепер відділ української мови *Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*).

На еміграції в Німеччині 1945–1949. Тоді – професор Українського вільного університету в Мюнхені та від 1963 – Українського католицького університету ім. св. Климентія-папи в Римі. 1945 зорганізував Українську таборову гімназію в Байройті (Німеччина) і був її директором до виїзду до США 1949. Проживав у Нью-Йорку і Нью-Джерсі. Організував першу Школу українознавства і матуральні курси у Нью-Йорку (1949) і був її директором, а також Університетських курсів українознавства при НТШ. 1950 організував і був директором Школи українознавства в Ньюарку (до 1968). Викладав українську мову і літературу до 1972.

Автор праць з української діалектології, історії мови, словників, шкільних посібників з української мови, літератури і дидактики: "Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни" (1927), "Методика правописних і словесних вправ. Підручник для вчителів" (1929) "Українсько-польський і польсько-український словник" (Т. 1–2, 1930–1931, разом із *Євгеном Грицаком*), "Правописні вправи" (1932), "Методика науки про мову" (1933), "Правописний словничок" (1934), "Методичні вказівки для вчителя української мови в народних школах" (1934), "Диктанти. Методичний підручник для вчителів" (1935), "Програма навчання української мови в новій ґімназії. Методичні уваги" (1935), "Це повісті давніх днів. Методичний підручник для навчання староукраїнської літератури в новій ґімназії" (1936), "Пізнаймо українську мову. Підручник граматичних знань для вселюдних шкіл" (українською і польською мовами, 1938), "Правописні правила" (1939), "Граматика української мови. Підручник граматичних знань для народних шкіл" (1942), "Правописний словник для школи" (1948), "Українська мова" (1948), "Слово рідне" (читанка з українознавства) (1952), "Українознавство в школі. Програма й дидактика" (1955),

Родина Кисілевських. Кость Кисілевський (сидить третій зліва)

Нестор Кисілевський

"Вивчаймо українську мову! Ч. I, II, III. Підручник для розмов" (1962 і 1968), "Новий буквар і перша читанка" (1962), "Українські читанки для III, IV, V, VI року" (1958–1967), "Методика навчання української мови і літератури" (1958–1976), "Хрестоматія з української літератури для шкіл і курсів українознавства" (1961).

Автор мовознавчих праць: "Іван Панькевич" (1958), "Іван Зілинський" (1962), Збірник праць: "Українське мовознавство в останній добі (Філологічні праці)".

Автор наукових праць, присвячених діалектологічним і літературознавчим темам, опублікованих, зокрема, в *"Записках Наукового Товариства ім. Шевченка"*: "Надпрутський говір" (Т. 162, 1954), "Наукові праці І. Франка" (Т. 166, 1957), "Академік Степан Смаль-Стоцький" (Т. 172, 1960), "Мовні особливості Наддністрянського гнізда" (Т. 169, 1961), "Стилістичні й ритмічні засоби поезій І. Франка" (Т. 182, 1967) та ін. Редагував видання НТШ: "Іван Франко: Вибір з творів" (1956); Збірники Філологічної секції НТШ (Т. 24, 25, 27, 28, 30) та ін.

Помер у Монтклер, Нью-Джерсі, похований на українському цвинтарі в Бавнд-Бруці (штат Нью-Джерсі, США).

Леся Кисілевська-Косик

Н. Кисілевський.
Погруддя митрополита Андрея Шептицького.
1937 р.

КИСІЛЕВСЬКИЙ НЕСТОР (20.09.1909–14.04.2000) – скульптор. Народився в с. Яблунів (тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл.). Походив з відомої галицької родини (племінник *Олени Кисілевської*). Навчався в Коломийській школі дерев'яного промислу (1924–1928), краківській Академії мистецтв (1928–1938) у Е. Віттіґа та К. Лящки. Працював у Кракові, де був членом мистецького об'єднання "Зарево" (1934–1941), разом із *С. Литвиненком* творив у керамічній майстерні краківської Академії під керівництвом В. Трибушного. 1935 перебував у Познані, де вивчав ливарну техніку. 1942–1945 працював у Львові в майстерні *О. Новаківського* (тепер *Художньо-меморіальний музей ім. О. Новаківського*). Член *Спілки українських образотворчих митців*. Брав участь у 6-й виставці *АНУМ* у Львові в грудні 1934 – січні 1935.

Очолював керамічний відділ львівської Художньо-промислової школи (1942). Після *Другої світової війни* продовжував педагогічну роботу у Львівському училищі прикладного мистецтва (тепер *Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша*).

Репресований 1948 і засланий до Сибіру. Після відбуття покарання 1956 працював у театрі м. Караганди (тепер Казахстан). 1961 повернувся до Львова, працював у майстернях інших скульпторів.

Різьбив у гіпсі, теракоті, бронзі спрощені у формах портретні погруддя: "Портрет батька" (1927), "Дівчина", "Голова" (обидва 1934, бронза), "Погруддя Б. Лепкого" (бл. 1936, гіпс); фігурні історично-патріотичні композиції: "Стрілець", "Запорожець", "Бандурист" (1934–1939); зображення тварин: "Пси", "Кінь" (обидва бл. 1934, тонована теракота), "Розгукані коні в степу" (1936, бронза), "Серна" (1938). Найвідоміший твір К. – гіпсове погруддя митрополита *Андрея Шептицького*, зроблене 1937 в с. Підлюте на Івано-Франківщині – скульптура статична та врівноважена, але водночас глибока в передачі психологічних рис особи, з "живописною" фактурою в дусі *імпресіонізму*. Це погруддя, що тривалий час зберігалось у льохах будинку-майстерні О. Новаківського, віднайшли 1989. Автор подарував його *Національному музеєві у Львові*.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Бірюльов

КИШАКЕВИЧ ЙОСИП (26 або 27.10.1872–18.04.1953) – український композитор і хоровий диригент, греко-католицький священик, катедральний сотрудник. Народився в м. Лежайськ (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Початкову освіту здобув у рідному місті. 1891 закінчив Перемиську гімназію, 1896 – Греко-католицьку семінарію і був висвячений безженно та призначений

префектом захристії, а також катехитом при дівочій школі в Засянні – передмісті Перемишля, де працював упродовж 1895–1901.

Перші композиторські спроби К. у сфері церковної музики належать до часів навчання. 1893 вийшла друком "Служба Божа для чотирьох чоловічих голосів". Перемиський період – один із найактивніших у творчості та музично-громадській діяльності К. Тоді були написані кантата "Тарасова ніч", твори до віршів Т. Шевченка: хори "Гей, браття козаки", "Катерина", "Давидові псалми", "Наша дума", хорові та вокальні твори на вірші інших українських поетів. 1900 К. започаткував видання "Бібліотеки церковної музики", в якій виходили його Служби Божі, окремі літургійні твори.

1902 К. призначили військовим капеланом до Ярослава, на цій посаді перебував до кінця *Першої світової війни*. 1919 за поданням митрополита *Андрея Шептицького* К. став капеланом при загальному шпиталі у Львові. Відтоді мешкав у Львові, видав 22 збірки "Духовно-музичних творів", які охоплюють майже всі жанри української літургійної музики, писав світські хори та пісні, серед яких значне місце посідають твори пам'яті героїв визвольних змагань, зокрема чоловічий хор "До бою!" на слова Марка Мурави, збірка "З днів слави і горя" (п'ять стрілецьких пісень для чоловічого хору), хор "Спіть герої, спіть" на слова *П. Карманського*. Написав низку хорових композицій на слова О. Олеся, Н. Лівицької-Холодної, Х. Алчевської.

Вступив 1940 до Спілки композиторів УРСР. Після *Другої світової війни,* хоч і написав декілька творів радянської тематики, проте головно впорядковував свої раніші рукописи, зокрема духовні твори.

К. писав музику до всіх церковних обрядів (літургія, вінчання, панахида, похорон тощо), багатьох релігійних свят (Великдень, Різдво, Йордан, Богоявлення, Стрітення, Вознесіння, Преображення).

У доробку К. бл. 75 хорів світського змісту, 20 кантат, у яких він звертається до української поезії (твори на вірші Т. Шевченка, *Лесі Українки*, О. Олеся, Б. Грінченка, *Ю. Федьковича*, П. Грабовського, С. Руданського, Н. Лівицької-Холодної, *В. Щурата*, *В. Масляка*, Я. Щоголіва, *У. Кравченко*, *М. Підгірянки*, *К. Малицької*; *В. Кулика*, *А. Курдидика*, С. Волоха, *Гр. Цеглинського*, Марка Мурави, О. Філяретіва, Б. Лисянського, *П. Карманського*, М. Обідного, М. Кухара).

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Любов Кияновська

Григорій Кияк

КИЯК ГРИГОРІЙ (03.01.1910–30.12.1987) – учений і педагог у галузі рослинництва і луківництва, ґрунтознавства, землеробства. Член-кореспондент АН УРСР (від 1951).

Народився у *Винниках*. Закінчив *Академічну гімназію* у Львові (1930), рільничий факультет *Львівської Політехніки* (1935). Захистив дисертацію 1939 і здобув ступінь доктора технічних наук – єдиний *українець*, який захистив за Польщі докторський ступінь на рільничому і лісівничому факультеті Львівської Політехніки. Від 1940 – доцент. Дійсний член *Наукового товариства ім. Шевченка* (від 1942). Від 1944 – завідувач кафедри землеробства і рослинництва агрономічного факультету Львівської Політехніки, від 1947 до кінця життя – завідувач кафедри рослинництва і луківництва Львівського сільськогосподарського інституту (тепер *Львівський національний аграрний університет*).

Автор 200 наукових праць із рослинництва, луківництва і селекції, зокрема підручників "Рослинництво" (п'ять видань, 1964–1992) і "Луківництво" (чотири видання, 1968–1986).

Помер у Львові.

Володимир Мороз

КИЯК РОМАН АНДРІЙ (псевда: Кривоніс, Фігурка; 17.05.1920–27.12.1998) – діяч українського визвольного руху та *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ). Народився у *Винниках*. Закін-

Роман Андрій Кияк

чив семирічну школу у Винниках і Філію *Академічної гімназії* у Львові (1939), три курси *Львівської Богословської Академії* та відділ вокалу *Львівської консерваторії*. Співав у хорі м. Винники. Належав до *"Пласту"*, *"Українська молодь – Христові"*. У гімназії приєднався до Юнацтва *Організації Українських Націоналістів* (ОУН).

На поч. 1940 вступив на українську філологію *Львівського університету*, але через ризик арешту у вересні 1940 залишив навчання й перейшов на нелегальне становище. Був повітовим провідником ОУН (1940–1941), організовував відновлення української державності у Винниках (1941). Згодом член обласного проводу ОУН Львівської обл., працівник Служби Безпеки ОУН Крайового проводу ОУН Галичини, 1943 – обласний референт Служби Безпеки ОУН Львівщини. Навесні 1945 перед загрозою арешту втік у Карпати. Підпільно рукоположений на священика 21.08.1965 у с. Мшана Городоцького р-ну Львівської обл. Легально працював учителем і директором шкіл у селах Львівщини та Івано-Франківщини, а водночас займався душпастирською працею.

Зазнав переслідувань радянською владою. Канцлер Івано-Франківської єпархії УГКЦ від лютого 1990. Один з організаторів відновлення структур церкви на території області.

Автор низки підручників і збірників духовних наук, проповідей і молитов.

Помер в Івано-Франківську, похований на території меморіального комплексу "Дем'янів Лаз".

Володимир Мороз

Любов Кияновська

КИЯНОВСЬКА ЛЮБОВ (нар. 02.02.1955) – музикознавець, музичний критик. Заслужений діяч мистецтв (2009). Лавреат премії ім. М. Лисенка (2006). Народилась у Львові. Навчалась 1962–1973 у Львівській спеціалізованій музичній школі ім. С. Крушельницької (тепер *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької*). Закінчила 1979 історико-теоретичний факультет Львівської консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), аспірантуру при Київській державній консерваторії ім. П. Чайковського (1983). Захистила 1985 кандидатську дисертацію "Функції програмності у сприйнятті музичного твору", 2000 – докторську дисертацію "Еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст."

Викладач кафедри теорії, історії музики та гри на музичних інструментах (1979–1987) Дрогобицького педагогічного інституту ім. І.Франка , завідувач (1987) тієї ж кафедри. 1987–1991 – доцент кафедри історії музики Львівської консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), від 1991 – завідувач цієї кафедри, від 1995 – професор.

Авторка монографій: "Творчість о. Йосипа Кишакевича" (1997), "Мирослав Скорик: творчість мистця у дзеркалі епохи" (1998; друге видання "Мирослав Скорик: людина і митець" (2008)), "Еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст." (2000), "Микола Колесса. Син сторіччя" (2003), "Лицар бандури" (2007), кількох навчальних посібників та понад 200 статей у наукових збірках та часописах України, Німеччини, Росії, Польщі, Австрії, Словаччини, Словенії.

Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка*, член правління Львівської організації Національної спілки композиторів України.

Активно виступає як музичний критик. Написала понад 100 статей і рецензій для газет і журналів про фестивалі та концерти, що відбуваються у Львові, зокрема Міжнародний фестиваль музичного мистецтва *"Віртуози"*, Фестиваль сучасної музики *"Контрасти"*, Фестиваль оперної музики ім. С. Крушельницької. Підготувала понад 30 телепередач та радіопередач з актуальних проблем музичного мистецтва.

Лідія Мельник

КІЛАР (КІЛЯР) ВОЙЦЕХ (Kilar Wojciech; нар. 17.07.1932) – польський піаніст і композитор. Володар премій "Оскар" за

музику до фільму "Дракула Брема Стокера" (1992), "Сезар" за музику до фільму "Піаніст" (2002). Народився у Львові, де мешкав із родиною на вул. Л. Сапіги, 89 (тепер *вул. С. Бандери*). Після *Другої світової війни* переїхав до Польщі. Середню освіту здобував у спеціалізованих музичних навчальних закладах Жешува, Кракова та Катовіце. 1950–1955 навчався у Вищій школі музики в Катовіце, а 1955–1958 – в аспірантурі Державної вищої музичної школи в Кракові. 1959–1960 як стипендіат уряду Франції навчався в Парижі під керівництвом Наді Буланже. Рання творчість К. перебувала під впливом польського і європейського неоу. Згодом К. застосовував прийоми сонористики.

Від 1970-х зосереджував увагу на народних і релігійних мотивах. Виступав як піаніст, виконуючи власні твори. 1979–1981 був віце-президентом Спілки польських композиторів. Найвідоміші твори К.: "Ода пам'яті Бели Бартока" (*Oda Béla Bartók in memoriam*, 1956), "Вгорувниз" (*Upstairs-Downstairs*, 1971), "Кресани" (*Krzesany*, 1974), "Костелець 1909" (*Kościelec 1909*, 1976), "Сивий туман" (*Siwa mgła*, 1979), "Вихід" (*Exodus*, 1981), концерт для фортепіано з оркестром (1997), "Вереснева симфонія" (*September Symphony*, 2003). К. співпрацює з багатьма відомими кінорежисерами, зокрема А. Вайдою, К. Кесльовським, Р. Поланським, Ф. Ф. Копполою.

Автор музики до понад 130 художніх фільмів, найвідоміші серед яких: "Марися і Наполеон" (*Marysia i Napoleon*, 1966), "Перстень княгині Анни" (*Pierścień księżnej Anny*, 1971), "Контракт" (*Kontrakt*, 1980), "Дракула Брема Стокера" (*Bram Stoker's Dracula*, 1992), "Смерть і діва" (*Death and the Maiden*, 1994), "Смерть як окраєць хліба" (*Smierć jak kromka chleba*, 1994), "Дев'яті ворота" (*The Ninth Gate*, 1999), "Пан Тадеуш" (*Pan Tadeusz*, 2000), "Піаніст" (*The Pianist*, 2002), "Персона нон ґрата" (*Persona non grata*, 2005). Член Польської Академії наук (1998). Відзначений нагородами Польщі та інших країн.

Ігор Петрій

КІНАШ ЯРОСЛАВА (псевда: Ватра, Заграва, Крига, Марта, Мая, Славка; 1923–12.1950) – діячка українського національно-визвольного руху. Народилася в с. Підсоснів (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). 1936–1942 навчалася в приватній гімназії *василіанок* у Львові, у Львівському медичному інституті (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*). Член Юнацтва *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) від 1941, очолювала жіночу мережу в гімназії. Перед відходом німців керувала жіночою мережею ОУН у Львові, яку тоді реорганізували в Український Червоний Хрест. 1945, перед загрозою арешту, покинула навчання в медінституті й перейшла в підпілля. Працювала в референтурі пропаганди Городоцької (Львівської) округи ОУН, перебуваючи головно в лісах на межі сучасних Миколаївського, Пустомитівського і Перемишлянського районів. 1948 переведена на Жовківщину, де виконувала обов'язки канцеляриста при окружній референтурі Служби безпеки (СБ) ОУН Сокальщини, часто перебувала в селах північної околиці м. Львова (*Брюховичі*, *Голосько*, Зарудці, Зашків, *Збоїська* та ін.). Захворівши, поїхала до Львова лікуватися в супроводі окружного референта СБ, хорунжого "Торчина". Оскільки відразу встановити діагноз не вдалося, вони зупинилися в довірених осіб у тодішньому с. Збоїська, звідки навідували лікаря. Під час перевірки документів зав'язали стрілянину з військовим нарядом, в результаті якої вбили одного й поранили другого військового, проте, втікаючи, К. і "Торчин" загинули, третій підпільник зумів вийти із сутички живим.

Володимир Мороз

Войцех Кілар

КІНҐА (КУНЕҐУНДА) (Kinga (Kunegunda); 1224–24.07.1292) – угорська принцеса, свята Римо-Католицької церкви. Дочка угорського короля Бели IV, старша сестра *Констанції* – дружини галицького князя *Лева Даниловича*.

Ярослава Кінаш

Свята Кінґа.
Сучасна ікона

К. з дитинства склала обітницю дівочої чистоти, незважаючи на це 1239 її видали за краківського князя Болеслава Стидливого. Чоловік із пошаною поставився до обітниці й допоміг її дотримати. По смерті чоловіка 1279 К. пішла в монастир *кларисок* у Старому Сончі (тепер Малопольського воєвод., Польща), якому пожертвувала подаровані їй землі. В монастирі К. стала аскеткою, дотримувалася найсуворіших правил.

Померла в Старому Сончі в монастирі кларисок, де й похована. Невдовзі по смерті К. склали опис її життя й чудес, який відомий під назвою "Житіє Кінґи". Першу частину (власне "Житіє") було написано бл. 1320, другу частину (описи чудес) – не раніше 1329. "Житіє Кінґи" зберегло деякі відомості про Львів кін. XIII ст. У часи заміжжя К. її чоловік Болеслав Стидливий підтримував дружні відносини з двором Лева Даниловича. По смерті бездітного Болеслава Стидливого Лев Данилович навіть претендував на польський престол. К. відвідувала Львів. Згідно з "Житієм Кінґи", Львів в останній третині XIII ст. був столичним містом, у якому перебував княжий двір. "Житіє Кінґи" також подає відомості про дружину Лева Даниловича – Констанцію, яка, згідно з текстом пам'ятки, творила чуда у Львові, виявляла християнське милосердя до знедолених і немічних. Вочевидь, К. мала вплив на родину сестри, бо донька Лева Даниловича і Констанції, Святослава, за прикладом тітки прийняла чернецтво в тому ж монастирі у Старому Сончі (померла 1302).

Процес канонізації К. розпочався 1401 на прохання абатиси сондецького монастиря Зеленської й тривав до 1684. Святу К. уважають покровителькою соляних копалень.

"Житіє Кінґи" досліджували М. Франкович, Ф. Петриковський, Г. Зейссберґ, В. Кемптшинський, *Р. Пілат*, П. Давід, О. Свянтек, М. Вітковська, Л. Войтович.

Леонтій Войтович

"КІНЕСКОП" – промислове підприємство, яке працювало у Львові 1954–1999 (1954–1964 – Львівський електроламповий завод, 1964–1966 – Львівський електровакуумний завод, 1966–1976 – Львівський завод кінескопів, 1976–1999 – Виробниче об'єднання "Кінескоп"). Підприємство було створене на базі Львівського електролампового заводу, який 16.10.1953 згідно з наказом міністерства електростанцій і електропромисловості СРСР отримав державне замовлення на організацію випуску електронно-променевих трубок.

Виробничі потужності "К." початково були розташовані в приміщеннях колишнього заводу низьковольтних ламп польського акціонерного товариства "Поллюкс" на вул. Львівських Дітей (тепер вул. Героїв УПА). Більшість обладнання заводу була німецького виробництва, після *Другої світової війни* її вивезли з Німеччини як репарації. Керівний склад заводу головно становили демобілізовані офіцери й солдати Червоної армії. Через відсутність фахових знань у працівників і керівної ланки продукція, яку випускали на заводі, спочатку не відзначалася високою якістю, а під час виробничого процесу часто траплялися аварії. Налагодити виробництво допомагали працівники Московського електролампового заводу.

Корпус заводу "Кінескоп".
Архівне фото

Першу партію круглих телевізійних електронно-променевих металоскляних трубок діаметром 40 см типу 40ЛК1Б (чорно-білих кінескопів) завод випустив 1954. Роком пізніше почали випускати нові прямокутні кінескопи типу 43ЛК2Б. Їх використовували для нових моделей телевізорів “Рубін” і “Знамя”. Згідно з рішенням Львівської міської ради від 21.12.1957, щоб розширити територію заводу, за “К.” закріпили виробничу площу в межах *вул. Кульпарківської* – вул. Волгоградської (тепер *вул. В. Антоновича*) – вул. Залізняка – вул. І. Тургенєва (тепер вул. Героїв УПА). На цій території збудовано низку нових цехів.

Водночас із новою продукцією завод випускав і освітлювальні лампи. 1960 випуск жарівок на підприємстві сягнув 70,9 млн штук на рік. На “К.” вперше в Радянському Союзі механізовано виробництво великогабаритних електроламп високої потужності 200–300 Вт. У 1960-х асортимент жарівок, які виробляв завод, сягнув 50 видів.

Наприкінці 1950-х випуск кінескопів був доведений до 635 тис. штук на рік. 1957 на підприємстві створено перший у світі кінескоп із кутом відхилення електронного променя 110 градусів, що дало змогу майже наполовину заощадити цінний метал та удвічі зменшити габарити телевізора. За розроблення цього кінескопа (тип 43ЛК6Б) на Всесвітній виставці в Брюсселі 1958 завод відзначили найвищою нагородою – премією “Ґран-Прі”.

Упродовж 1960–1964 завод інтенсивно розбудовували: у травні 1960 прийнято в експлуатацію цех електронно-променевих трубок № 2, 1962 здано комплексно-механізований скляний цех № 2, збудовано новий корпус енергоцеху, 1964 стали до ладу ще два цехи електронно-променевих трубок. У жовтні 1964 завод змінив назву на Львівський електровакуумний завод. Того ж року освоєно випуск нових модифікацій кінескопів 43ЛК9Б, 47ЛК2Б та 59ЛК2Б. У сер. 1960-х продукцію заводу експортували в 50 країн світу. На підприємстві працювало 7462 робітники.

На “К.” 1967 розроблено оригінальну технологію, згідно з якою виготовлено перші кольорові кінескопи 40ЛК4Ц. Того ж року з конвеєра заводу зійшов 10-мільйонний кінескоп. 1969–1970 завод розробив і впровадив у серійне виробництво нові зразки кінескопів: кольоровий кінескоп 59ЛК3Ц та мікрокінескоп 61ЛК1Б.

Крім основної продукції – кінескопів і електроламп, завод виготовляв інші види товарів широкого вжитку: сувенірні лампи, ялинкові прикраси і гірлянди “Сюрприз”, лампи “Мерехтливе полум’я”, інгалятори, приставки “Квант”, малогабаритні телевізори “Електроніка ЛЦ-430”, термостати, термоси, металеву черепицю тощо. Завод будував житло для своїх робітників, дитячі піонерські табори, санаторії і пансіонати, профілакторії, будинки і бази відпочинку. Випуск електроламп припинено 1976. Кількість робітників у 1970-х досягла 12992 осіб.

На базі заводу і низки підприємств 25.02.1976 було створено виробниче об’єднання “Кінескоп”. Наступними роками до “К.” приєднано близькі за виробничою структурою підприємства. На 1980 виробниче об’єднання складалось із низки підприємств: завод кінескопів, Львівське спеціалізоване конструкторське бюро, завод “Універсал” у м. Червонограді, завод “Явір” у м. Яворові, завод “Колер” у м. Рогатині, завод “Темара” у м. Стрий. У сер. 1980-х розпочато будівництво нових корпусів у районі *Сихова*.

На поч. 1980-х був розроблений досконаліший кольоровий кінескоп 61ЛК4Ц, який випускали серійно від 1983. Виробництво чорно-білих великогабаритних кінескопів було припинено, натомість зріс випуск кольорових кінескопів, яких щорічно виготовляли понад 1,5 млн штук. Упродовж 1980-х освоєно випуск нових модифікацій кінескопів:

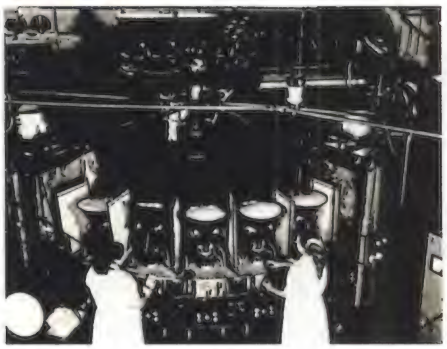

Конвеєр на заводі “Кінескоп”. Архівне фото

Конвеєр на заводі “Кінескоп”. Архівне фото

16ЛК8Б, 61ЛК5Ц, 51ЛК2Ц, 61ЛК5Ц-1, 63ЛКЦ, 54ЛКЦ, 27ЛКЦ.

Унаслідок системної економічної кризи, яка вразила Україну наприкін. 1980-х, "К." змушений був різко скоротити випуск своєї продукції. У 1990-ті підприємство почало розпадатися на невеликі самостійні підрозділи. Попри це, окремі структурні підрозділи "К." продовжували розробляти нові моделі кінескопів. Наприкін. XX ст. ВО "Кінескоп" припинив своє існування.

За час свого існування "К." випустив понад 1,5 млрд електроламп, понад 50 млн кінескопів, серед них понад 15 млн кольорових, а також багато іншої продукції.

Михайло Шингельський

КІНО – тут, галузь візуального мистецтва та шоу-бізнесу. Перші кінофільми у Львові продемонстрували у вересні 1896. Упродовж 1906–1913 в місті було сформовано мережу стаціонарних *кінотеатрів*.

На поч. XX ст. у Львові створено перші кінокомпанії, які почали виробляти документальні, а згодом і художні фільми. На кіноплівці було зафіксовано низку важливих подій у житті міста (відкриття 1904 *пам'ятника А. Міцкевичу*, вуличні маніфестації та ін.). Перший фільм, який створили у Львові, – "У львівській кав'ярні" (1897). Першою заснованою у Львові кінокомпанією була фірма "Кінофільм" та її дочірні підприємства "Муза" й "Леополія". Засновник "Кінофільму" – фотограф *Марек Мюнц*. Студія розташовувалась на вул. Фридрихів, 5 (тепер вул. Леся Мартовича) й від 1912 знімала документальні та художні фільми. Напередодні *Першої світової війни* деякий час у місті діяла компанія "Полонія", яку разом заснували Норберт Гохман і Станіслав Фрид.

У міжвоєнний період у Львові діяли кіностудії "Слоневський-Скода-фільм" та "Оріон". У січні 1932 в кінотеатрі "Коперник" відбулася прем'єра першого створеного у Львові мультиплікаційного фільму "Пригоди Пука" (автор Ян Ярош).

Від 1901 у Львові працювали представництва найвідоміших світових кіностудій. Першою своє представництво в місті відкрила Віденська студія фільмів та фотокліше "Уранія". У першій третині XX ст. у Львові діяли представництва фірм "Парамаунт", "Юніверсал", "Фонофільм", "Вікторіяфільм", "Ґомон", "Елгефільм", а також львівські фірми "Кінофот", "Муза", "Соняфільм", "Оріон-фільм".

У міжвоєнний період у Львові виходили спеціалізовані часописи про К.: "Авангард. Незалежний ілюстрований тижневик, присвячений справам театру, радіо та кіно" (*Awangard. Niezależny Tygodnik Ilustrowany Poświęcony Sprawom Teatru, Radia i Kina*, 1933–1934), "Куди. Театри, кіно, виставки, прогулянки, спорт, імпрези" (*Dokąd. Teatry, kina, wystawy, wycieczki, sport, imprezy*, 1937), "Львівський ілюстрований щоденник. Театр–кіно–радіо" (*Dziennik Lwowski Ilustrowany. Teatr–Film–Radio*, 1928) "Гало! Гало! Фільм–театр–радіо" (*Hallo! Hallo! Film–Teatr–Radio*, 1930–1931), "Кіно–театр–спорт" (*Kino–Teatr–Sport*, 1930), "Контакт" (*Kontakt*, 1936–1938), "Кінематографічний і театральний огляд" (*Przegląd filmowy i teatralny*, 1929–1939), "Кінематографічний огляд" (*Przegląd kinematograficzny*, 1922), "Сцена та фільм. Ілюстрований часопис, присвячений театру, музиці та фільму" (*Scena i film. Ilustrowane czasopismo poświęcone teatrowi, muzyce i filmowi*, 1928–1929), "Срібний екран" (*Srebrny ekran*, 1925), "Кіно-театральне життя" (*Życie kino-teatralne*, 1929).

Українською мовою у Львові виходили часописи: *"Кіно"* (1930–1936), *"Світло і тінь"* (1933–1936), "Рекорди. Кіно–Фото–Радіо–Спорт–Шахи" (1931), "Радіо–Кіно–Фото" (1931–1932).

У Львові діяли клуби аматорів кіномистецтва "Авангард" (1932–1936) та Львівський кіноклуб (1937–1939).

У Львові створено фільми:

1897 – "У львівській кав'ярні" (*W kawiarni lwowskiej*), автор невідомий, "Континентальний Іден-театр" Б. Шенка;

1904 – "Відкриття пам'ятника Адамові Міцкевичу у Львові" (*Odsłonięcie pomnika Adama Mickiewicza we Lwowie*), Адам Пірго-Гелм;

1909 – "Пожежна варта в Кракові" (*Straż pożarna w Krakowie*), А. Пірго-Гелм; "Світезянка" (*Świteziankа*), автор невідомий;

1910 – "Ґрюнвальдська урочистість в Кракові" (*Uroczystość grunwaldzka w Krakowie*), режисер Зиґфрид Майблюм, "Вандерленд" Мельхіора Майблюма для львівського відділу студії "Пате Фрер";

1912 – "Галичина в кінематографі" (*Galicja w kinematografie*), студія "Полонія" та представництво "Пате Фрер"; "Любовні пригоди панів З. і Ю., відомих осіб у Д." (*Miłosne przygody panów Z. i J., znanych osobistości w D.*), сценарист та режисер Зиґмунт Весоловський, "Перше галицьке підприємство для виробництва і випозичання кінематографічних фільмів"; "Грандіозна пожежа бензинярні в Дрогобичі" (*Olbrzymi pożar od benzyniarni w Drohobyczu*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм"; "Відомщена кривда" (*Pomszczona krzywda*), сценарист і режисер З. Весоловський, "Перше галицьке підприємство для виробництва і позичання кінематографічних фільмів"; "Урочистий прийом ерцгерцога Карла Франца Йосифа в Коломиї" (*Uroczyste przyjęcie Arcyksięcia Karola Franciszka Jozefa w Kolomyi*), режисер З. Майблюм, "Вандерленд" М. Майблюма для львівського відділу студії "Пате Фрер"; "Шлюбна урочистість княгині Четвертинської" (*Uroczystości ślubne księżnej Czetwertyńskiej*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм"; "Свято Божого Тіла у Львові" (*Uroczystośc Bożego Ciała we Lwowie*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм"; "Холмське віче у Львові" (*Wiec hełmski we Lwowie*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм"; "Злети гр. Сципіо" (*Wzloty hr. Scipio*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм";

1913 – "Ювілейна урочистість 15-го полку піхоти у Львові" (*Uroczystości jubileuszowe 15 Półku Piechoty we Lwowie*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм"; "Шлюб у Живці" (*Zaślubiny w Żywcu*), режисер М. Мюнц, "Кінофільм";

1914 – "Австро-Угорщина, місто Львів" (*Austro-Węgry, miasto Lwow*, "Пате"; "Як Львів розважається" (*Jak Lwów się bawi*), "Полонія", "Муза"; "Костюшко під Рацлавицями" (*Kościuszko pod Raclawicami*), сценарист і режисер Орланд, "Леополія"; "У російському Львові" (*W rosyjskim Lwowie*), "Скобелевський Комітет", Петроград;

1915 – "Галіція" (*Галиция*), "Скобелевський Комітет", Петроград; "Імператор [цар Микола II] в переможеній країні" (*Е.И.В. государь император в завоеванном крае*), "Скобелевський Комітет", Петроград; "Здобуття Львова" (*Zdobycie Lwowa*), "Муза", Львів;

1916 – "Квітникарка" / "Львівська квітникарка" (*Kwiaciarka / Lwowska kwiaciarka*), режисер Мруз, "Полонія";

1919 – "Тамара" / "Захисники Львова" (*Tamara / Obrońcy Lwowa*), сценарист і режисер Ніна Ніовілла, оператор Альберт Виверка, "Всезагальне фільмове товариство";

1920 – "Оборона та відсіч Львова" (*Obrona i odsiecz Lwowa*), оператор Станіслав Себель, "Полфільма";

1928 – "Перші перегони" (*Pierwszy wyścig*), режисер Анджей Витренбович, виробництво А. Витренбовича, на замовлення редакції "Спортивного огляду" та Варшавського товариства циклістів;

1929 – робоча назва "Що би з того вийшло?" – сцена обгризання яблука, змонтована з кінця; виробництво Я. М'єжецької, фільм створив А. Ленкевич у межах курсу обслуговування кінокамери, організованого для членів Львівського фотографічного товариства; "Місто Львів" (*Miasto Lwów*), режисер А. Витренбович, виробництво А. Витренбовича, на замовлення Секції кінематографічної пропаганди Ліги інвалідів Війська Польського у Львові та *маґістрату* міста Львова;

1930 – "Польська пригода" (*A Polish Adventure*), автор не відомий, на замовлення Польських морських ліній у Ґдині; "Східні Карпати" (*Karpaty Wschodnie*), автори: А. Ленкевич, В. Маєвський;

П. Гранкін.
Кінотеатр на Богданівці.
1999 р.

1932 – "Генеральна репетиція" (*Próba generalna*), режисер Вацлав Радульський, оператор Ярослав Слоневський, на замовлення ПАТ Варшава, кіноклуб "Авангард" і студія "Оріон", Львів; "Пригоди Пука" (*Przygody Puka*), анімаційний фільм, режисер, оператор, аніматор – Я. Ярош, виробництво Станіслава Скоди, кіноклуб "Авангард" і студія "Оріон", Львів; "Старий Львів", режисер С. Скода, у співпраці з Ярославом Слоневським і Мироном Трушем, "Оріон", Львів; "Свято молоді "Рідної школи" у Львові", студія "Соняфільм", Львів; "Симфонія Львова"; режисер С. Скода, студія "Соняфільм", Львів; "З кіноапаратом по Львові (Львів)", режисер *Соня Кулик* (Куликівна), "Соняфільм", Львів; "За кулісами Х музи", режисер С. Скода, у співпраці з Я. Слоневським, звуковий фільм, "Оріон", Львів; "Зелені Свята"; режисер С. Кулик, "Соняфільм", Львів;

1933 – "Глухі дороги" (*Głuche drogi*); режисер Вацлав Радульський; оператор Я. Слоневський; Кіноклуб "Авангард", "Оріон", Львів; "Галичина"; оператори – українські фотографи з товариства УФОТО на замовлення студії Василя Авраменка (США), "Фебусфільм" (Німеччина), "Ґомон" (Франція); "Країна моєї матері" (*Land of my mother / Kraj mojej matki*), режисер Едмунд Гантковський, оператори Х. Ф. Стайлс, Станіслав Ліпінський, Станіслав Урбанович, "Польський інформаційний осередок Нью-Йорка, Нью-Джерсі"; "Рах-цях-цях" (*Rach-ciach-ciach*), сценаристи і режисери В. Радульський і В. Бретшнайдер-Дунін, кіноклуб "Авангарда", студія "Джі-Ес-Фільм"; "Раковець", режисер і оператор *Юліан Дорош*;

1934 – "Хлоп іде до міста", режисер Роман Турин, оператори С. Ліпінський, А. Ленкевич; "По коляді" (*Po kolędzie*), автор А. Ленкевич; Студентська спілка у Львові на замовлення ПАТ Варшава; "Стиром і Піною" (*Styrem i Piną*), режисер Р. Турин, оператор С. Ліпінський, А. Ленкевич;

1935 – "Подорож в долину Свіци" (*Podróż w dolinę Swicy*), А. Ленкевич;

1936 – "Гуцульщина", оператори – українські фотографи з товариства УФОТО на замовлення студії В. Авраменка (США), "Фебусфільм" (Німеччина), "Ґомон" (Франція); "Буде краще" (*Będzie lepiej*), режисер Міхал Вашинський, Варшавське кінематографічне бюро "Фенікс";

1937 – "Блиски на воді" (*Blaski na wodzie*), режисер Анджей Прогульський, Львівський фільмовий клуб; "Гуцульщина" (*Huculszczyzna*), ПАТ Варшава; "Морський яхтинг" (*Jachting morski*), режисер А. Прогульський, Львівський фільмовий клуб; "Камінь Довбуша" (*Kamień Dobosza*), режисер Болеслав Влодзимеж Левицький під керівництвом Вітольда Ромера, Львівський фільмовий клуб; "Львівський басейн Світязь" (*Lwowskie kąpielisko Świteź*), Тадеуш Матушкевич; "Львів – місто водорозділу" (*Lwów miasto działu wodnego*), режисер В. Ромер, Львівський фільмовий клуб; "Водні лижі" (*Narty wodne),* виконав А. Прогульський; "Зимовий зліт товариства "Сокіл" ("Рідна школа"), режисер Іван Сорочко, аматорська студія "Фото-фільм"; "Листопадова пісня" (*Pieśń listopadowa*), режисер Б. В. Левицький під керівництвом В. Ромера, Львівський фільмовий клуб; "Гуцульське мистецтво" (*Sztuka huculska*), ПАТ Варшава; "Сніг" (*Śnieg*), режисер А. Прогульський, Львівський фільмовий клуб; "Свято полеглих" (*Święto poległych*), режисер Б. В. Левицький під керівництвом В. Ромера, Львівський фільмовий клуб; "Змагання на байдарках на Черемоші" (*Wyścig kajakowy na Czeremoszu*), аматорський фільм В. Пйотровського, Львівський фільмовий клуб; "З плином Черемошу" (*Z nurtem Czeremoszu*), ПАТ Варшава; "Зелені свята", С. Кулик, члени УФОТО, студія "Соняфільм";

1938 – "Брюховичі – стрибки з трампліна" (*Brzuchowice – skoki narciarskie*), Тадеуш Матушкевич; "До добра та краси", сценаристи *Роман Купчинський*, Василь Левицький-Софронів, режисер Ю. Дорош, оператор І. Іванець, аматорська студія "Фотофільм" на замовлення Українського фільмового кооперативу *Ревізійного сою-*

Кінотеатр "Дружба" у парку ім. Б. Хмельницького. Архівне фото

зу українських кооперативів; "Гуцульським шляхом – Ворохта" (*Huculskim szlakiem – Worochta*), Т. Матушкевич; "Крилос", режисер Ю. Дорош, аматорська студія "Фото-фільм" на замовлення Українського фільмового кооперативу Ревізійного союзу українських кооперативів; "Відкриття велосипедного сезону" (*Otwarcie sezonu kolarskiego*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Стрийський парк" (*Park Stryjski*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Показ собак на "Східних торгах" у Львові" (*Pokaz psów na Targach Wschodnich we Lwowie*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Лижна секція К.П.В." (*Sekcja narciarska K.P.W.*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Планерна школа в Червоному Камені" (*Szkoła Szybowcowa w Czerwonym Kamieniu*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Снятин – відкриття залізничного вокзалу" (*Sniatyn – otwarcie dworca kolejowego*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Вода" (*Woda*), режисер В. Ромер, Львівський фільмовий клуб; "Задвір'я – святкування 20-річчя незалежності" (*Zadworze – obchody 20-lecia niepodległości*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Заліщики – збирання винограду" (*Zaleszczyki – winobranie*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич; "Жовква" (*Żolkiew*), аматорський фільм, автор Т. Матушкевич;

1939 – "Ґорґани" (*Gorgany*), краєзнавчий аматорський фільм, автор А. Ленкевич; "Львів" (*Lwów*), ПАТ Варшава; "Львів" (*Lwów*), режисер Сол Госкінд, оператор Вацлав Казьмерчак, текст Ашера Лернера; виробництво Ісаака Госкінда, Лабораторія "Сектор"; "Віленське кальварійське паломництво" (*Wileńska pielgrzymka kalwaryjska*), режисери – В. Радульський і В. Бретшнайдер-Дунін; студія "Джі-Ес-фільм"; "Волоцюги" (*Włóczęgi*), режисер М. Вашинський, Варшавське кінематографічне бюро "Фенікс";

1941 – "Мрія" (*Мечта*), режисер Михайло Ромм, "Мосфільм"; "Німецький огляд" (хроніка, вип. 566, липень 1941) (*Die Deutsche Wochenschau*);

1950 – "Змова приречених" (*Заговор обреченных*), режисер Михайло Калатозов, "Мосфільм";

1951 – "Спортивна честь" (*Спортивная честь*), режисер Володимир Петров, "Мосфільм";

1954 – "Про це не можна забувати" (*Об этом забывать нельзя*), режисер Леонід Луков; "Мосфільм";

1955 – "Овід" (*Овод*), режисер Олександр Файнциммер, "Ленфільм";

1959 – "Іванна", режисер Віктор Івченко, Київська кіностудія ім. О. Довженка;

1961 – "Українська рапсодія" (*Украинская рапсодия*), режисер Сергій Параджанов, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1962 – "Серед добрих людей", режисер Анатолій Буковський, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1963 – "Срібний тренер" (*Серебряный тренер*), режисер В. Івченко, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1965 – "Чорний бізнес" (*Черный бизнес*), режисер Василь Журавльов; "Мосфільм";

1967 – "Майор Вихор" (*Майор Вихрь*), режисер Євгеній Ташков; "Мосфільм"; "Сильні духом" (*Сильные духом*), режисер Віктор Георгієв; Свердловська кіностудія; "Кінець Сатурна" (*Конец Сатурна*), режисер Вілен Азаров, "Мосфільм";

1968 – "Помилка Оноре де Бальзака" (*Ошибка Оноре де Бальзака*), режисер Тимофій Левчук, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1969 – "Я, Франциск Скорина", режисер Борис Степанов, "Беларусьфільм";

1970 – "Салют, Маріє!" (*Салют, Мария!*), режисер Йосиф Хейфіц, "Ленфільм"; "Чортова дюжина" (*Чертова дюжина*), режисер Віктор Жилін, Одеська кіностудія;

1971 – "Старики-розбійники" (*Старики-разбойники*), режисер Ельдар Рязанов, "Мосфільм";

1972 – "Бій після перемоги" (*Бой после победы*), режисер В. Азаров, "Мосфільм"; "Земля. До запитання" (*Земля.*

До востребования), режисер Веніамін Дорман, кіностудія ім. М. Горького; "Лаутари" (*Лаутары*), режисер Еміль Лотяну, "Молдова-фільм";

1973 – "На розі Арбату та вулиці Бубулінас" (*На углу Арбата и улицы Бубулинас*), режисер Манос Захаріас, "Мосфільм"; "Опізнання" (*Опознание*), режисер Леонід Менакер, "Ленфільм";

1974 – "До останньої хвилини" (*До последней минуты*), режисер Валерій Ісаков, Одеська кіностудія;

1975 – "Повітроплавець" (*Воздухоплаватель*), режисери Олександр Вехотко, Наталя Трощенко, "Ленфільм";

1977 – "Чарівний голос Джельсоміно" (*Волшебный голос Джельсомино*), режисер Тамара Лисицина, Одеська кіностудія; "Вбитий під час виконання" (*Убит при исполнении*), режисер Микола Розанцев, "Ленфільм";

1978 – "Д'Артаньян і три мушкетери" (*Д'Артаньян и три мушкетера*) режисер Георгій Юнгвальд-Хількевич; Одеська кіностудія; "Спокута чужих гріхів", режисер Валерій Підпалий, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка; "До Львова не на екскурсію" (*Во Львов не на экскурсию*), документальний фільм, режисер Віктор Лисакович, Студія документальних фільмів "Екран" Держтелерадіо СРСР; "Версія полковника Зоріна" (*Версия полковника Зорина*), режисер Андрій Ладинін, "Мосфільм";

Літній кінотеатр у парку Івана Франка. Архівне фото

1979 – "Під сузір'ям Близнюків" (*Под созвездием Близнецов*), режисер Борис Івченко, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1980 – "Овід" (*Овод*), режисер Микола Мащенко, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка; "Довга дорога в дюнах" (*Ilgais ceļš kāpās / Долгая дорога в дюнах*), режисер Алоїз Бренч, Ризька кіностудія;

1982 – "Мати Марія" (*Мать Мария*), режисер Сергій Колосов, "Мосфільм"; "Тайни св. Юра", режисер Валерій Підпалий, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1983 – "Рецепт її молодості" (*Рецепт ее молодости*), режисер Євгеній Гінзбург, "Мосфільм";

1987 – "Данило – князь галицький" (*Даниил – князь галицкий*), режисер Ярослав Лупій, Одеська кіностудія;

1989 – "Сирано де Бержерак", режисер Наум Бірман, "Ленфільм";

1990 – "Посередник" (*Посредник*), режисер Володимир Потапов, Кіностудія ім. М. Горького; "Погань" (*Дрянь*), режисер Анатолій Іванов, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1991 – "Польська кухня" (*Kuchnia Polska*), режисер Яцек Бромський, "Зебра", Польща; "Червоний острів" (*Красный остров*); режисер Олександр Фенько;

1992 – "Аляска, Сер!", режисер В'ячеслав Ребров, "Русь", Росія; "Повернення Баттерфляй", режисер Олег Фіалко, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка; "Ціна голови" (*Цена головы*), режисер Микола Ільїнський, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка, "Скіфи";

1993–1996 – "Злочин з багатьма невідомими", режисер Олег Бійма, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1995 – "Атентат – осіннє вбивство у Мюнхені", режисер Олесь Янчук, "Студія Олесь-фільм"; "Пастка", режисер Олег Бійма, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

1997 – “Перепочинок” (*La Trequa*) за романом П. Леві, режисер Франческо Россі, Німеччина, Франція, Італія, Швейцарія, “DaZu Film”;

2000 – “Нескорений”, режисер Олесь Янчук, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка;

2008 – “Владика Андрей”, режисер Олесь Янчук, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка; “Гітлер капут. Шпигун нашого часу” (*Гитлер капут. Шпион нашего времени*), режисер Марюс Бальчунас, кінокомпанія “Леополіс”, Росія; “Д’Артаньян і три мушкетери: 30 років опісля” (*Д’Артаньян и три мушкетера: 30 лет спустя*), режисер Георгій Юнгвальд-Хількевич;

2009 – “Доярка з Хацапетівки-2”, (*Доярка из Хацапетовки-2*), режисер Павло Снісаренко, Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка, “Скіф”, Росія–Україна.

Розвиток К. у Львові був пов’язаний з діяльністю низки підприємців: Францишека Езера, Германа Опата, Людвіка *Кухара*, родин Майблюмів, Шаллів, Вехслерів, Меллерів; фотографів та операторів Марцина Апеля, Марека Мюнца, Зиґфрида Майблюма, Вітольда Ромера, Володимира Гумецького, Адама Ленкевича, Юліана Дороша; інженерів Казимежа Кропйовського, *Едмунда Лібанського*, Юзефа Яскульського, Едварда Бурнатовича, Ярослава Слоневського, Анджея Прогульського, *Олександра Пежанського*, Мирона Труша, Вацлава Радульського; публіцистів, письменників та сценаристів Болеслава Левицького, Соні Кулик, *Мар’яна Гемара*, *Василя Мудрого*, *Єжи Яніцького*. Зі Львовом були пов’язані кіноактори Адам Бродзиш, *Казимеж Вайда*, Евгеніуш Бодо, Марія Боґда, Зофія Батицька, Вітольд Пиркош, Войцех Пшоняк, *Вадим Бероєв*, *Богдан Ступка*, Леонід Ярмольник; кінорежисери Анджей Жулавський, *Адам Ганушкевич*, *Лариса Шепітько*; композитори *Войцех Кілар*, *Мирослав Скорик*.

Після проголошення незалежності України у Львові було створено кіностудію “Галичина-фільм”, яка розташована на *вул. Личаківській*, 47. Студія створює документальні й анімаційні фільми.

Ч. 1. Львів 15 вересня 1930 р. Рік I.

Le journal Ukrainien „KINO" Lwów, Bluchartska 8/1.
Ukr. journal „KINO" Lwów, Bluchartska 8/1
Сьвідчення ред. „KINO" Lwów, Bluchartska 8/1.

КІНО
ЖУРНАЛ
КІНОВО - ФІЛЬМОВОЇ ІНДУСТРІЇ

ЦІНИ ОГОЛОШЕНЬ:
1 сторона . . . . . 300 зл.
1/2 „ . . . . . 150 „
1/3 „ . . . . . 80 „
1/4 „ . . . . . 60 „
1/8 „ . . . . . 30 „
для сталих інсерентів 40% знижки.

Редакція і Адміністр.: Львів, вул. Бляхарська 8. І пов. Чекове конто 150.153.

Логотип журналу “Кіно”

У Львові існують вісім кінотеатрів, працює Львівський кінотехнікум (від 2004 – Львівська філія Київського національного університету культури та мистецтв). У бібліотеці *журналу “Ї”* видано український переклад праці польської дослідниці Барбари Ґєршевської “З історії культури кіно у Львові 1918–1939” (2004).

Ірина Котлобулатова,
Барбара Ґєршевська

“КІНО” – український кінематографічний журнал. Виходив як двотижневик у Львові 1930–1936. Редакторами видання були *Соня Кулик*, Дмитро Кренжаловський. Редакція видання ставила собі за мету всебічно висвітлювати актуальні питання розвитку кіномистецтва. Матеріали були згруповані за розділами: “Кіно”, “Театр”, “Фото”, “Радіо”.

Чільне місце на сторінках журналу посідали матеріали про популярних акторів Голлівуду та Європи. “К.” висвітлювало розвиток кіноіндустрії в США, Західній Європі та СРСР. Велику увагу було зосереджено на розвиткові кінематографу в Україні – діяльності Всеукраїнського Фото-кіно-управління, творчості режисерів О. Довженка та Ф. Лопатинського, актора *А. Бучми*.

Видання інформувало читачів про розвиток українського кіно в Галичині, зокрема про створення на фірмі “Соняфільм” фільмів “Свято молоді “Рідної школи” у Львові”, “З кіноапаратом по Львові”, “Зелені Свята”, а також фільму “Гуцульщина”. Рубрика “З поля техніки” розповідала про технічні новинки, зокрема в

Журнал “Кіно”. 1930 р. Обкладинка

Будинок театру Скарбека. Поч. XX ст. Архівне фото

галузі звукозапису, технічні можливості нових кінотеатрів тощо. Окремий розділ був присвячений театральному життю: на сторінках часопису йшло обговорення становища театру в контексті розвитку кіно, друкувалися огляди репертуару, матеріали про історію театру, кореспонденції про концертні виступи знаменитостей. Відділ "Радіо" та "Фото", які редагували А.-Б. Цибульський та С. Дмоховський, давали поради аматорам, містили інформацію про фахову літературу. Про фотовиставки у Львові на сторінках "К." писали *С. Гординський* та *Ю. Дорош*. Журнал був популярний серед кінолюбителів, мав свою сталу авдиторію, попри конкуренцію з боку однопрофільних польських видань.

Валентина Передирій

Рекламні оголошення кінотеатру "Єва". Поч. XX ст. Архівне фото

КІНОТЕАТР – спеціально обладнане приміщення або місце, де демонструють кінофільми. Першим провізоричним К. Львова було ательє художньої фотографії Марцина Аппеля "Рембрандт", яке наприкін. XIX ст. діяло в *пасажі* Гаусмана, 8 (тепер проїзд *Крива Липа*). Від 13.09.1896 упродовж декількох тижнів з 11-ї по 19-ту години там щоденно демонстрували "живі картинки". Проєкція відбувалася за допомогою проєктора – вітаскопа (кінетоскопа конструкції Томаса Едисона). Перші кіносеанси викликали у львів'ян велике зацікавлення. Зал, де показували фільми, постійно був переповнений, хоча квиток коштував на той час чимало – 50 сотиків. Упродовж наступного десятиріччя кіносеанси у Львові відбувалися в пересувних К., власниками яких були приватні підприємці. Кіносеанси німих фільмів супроводжувала музика, яку виконували спеціально винайняті музиканти (тапери) або відтворював грамофон. 1897–1900 фільми демонстрували в приміщенні *театру Скарбека*. Упродовж 1901–1917 для потреб К. переобладнали понад 20 приміщень у різних районах міста.

Від 1906 у Львові влаштовували стаціонарні К. Одним із перших міських К. був "Сінефон", що належав Германові Опату. Початково цей заклад працював у літньому театрі на *Губернаторських Валах*, який існував у сквері на *вул. Підвальній*. Після того, як почалося будівництво Пожежного управління (тепер *пл. Данила Галицького*, 5) заклад перенесли на вул. К. Шайнохи, 5 (тепер *вул. Банківська*), де він діяв упродовж 1906–1907. Згодом "Сінефон" перенесли до пасажу Міколяша (*вул. Коперника*, 1), де він працював у 1907–1911. Новий власник закладу Людвік *Кухар*, який придбав К. 1911, змінив його назву на "Кухар", а 1915 – на "Пасаж". Під такою назвою заклад проіснував до 1935, хоча від 1923 він уже належав Товариству

польських журналістів. 1935 "Пасаж" купили до спілки Маурицій Гімпель, Ізидор Меркель та Францишек Андрашек, у їхній власності К. перебував до 1939, коли його націоналізувала радянська влада. 1939–1941 К. назвали "Тон", він міг вмістити 309 глядачів.

На вул. Янівській, 2/4 (тепер вул. Т. Шевченка) 1907–1908 працював "Електричний театр Езер", що належав Францові Йозефу Езеру.

Одним із найактивніших власників К. у Львові був Мельхіор Майблюм. На території колишньої *Галицької крайової виставки 1894 р.* він створив (1907) К. "Люна", який майже одразу продав Янові Станкевичу. Цей К. працював у *Стрийському парку* 1907–1914 під назвою "Топляна". Натомість М. Майблюм переніс свій заклад на вул. К. Шайнохи, 5, де у приміщенні *кав'ярні* "Сан-Сусі" його К. діяв 1907 та 1926–1930 як "Люна", а 1930–1931 як "Полонія". Ще один К. "Бельв'ю", що 1907–1911 належав М. Майблюмові, працював на вул. Карла Людвіґа, 27 (тепер *просп. Свободи*). 1911–1914 його власниками були Станіслав Фрид та Влодзимеж Іллакович. Як і "Люна", цей заклад працював у приміщенні *кав'ярні*. 1908 на пл. Маріацькій, 6–7 (тепер *пл. А. Міцкевича*) М. Майблюм заснував К. "Авеню". Під цією назвою заклад діяв до 1912, згодом називався "Дрімленд Кіно" (1912–1914), "Утіха" (1914–1918, 1923–1934), "Рай" (1926–1939). У міжвоєнний період закладом володіли Францишек Андрашек та Станіслав Зборовський; К. мав 192 місця. Під попередньою назвою К. працював і після націоналізації (1939–1941), від 1945 – "Хроніка", а від 1946 – кінотеатр ім. Лесі Українки. Ще один К. М. Майблюма "Олімпія" 1911–1913 працював на пл. Краківській, 12 (тепер пл. Ярослава Осмомисла). 1913–1916 заклад перебував у руках спілки власників (Роберт Штайнер, Северин Вайдовський, фірма "Інж. О. Пйотровскі. Представництво електричних робіт і постачання у Львові") і називався тоді "Народне кіно". 1916 М. Майблюм повернув контроль над цим кінотеатром і змінив його назву на "Сирена" (1916–1917). На вул. Яґеллонській, 20/24 (тепер вул. В. Гнатюка), М. Майблюм відкрив К. "Вундерлянд" (1911–1913; 1913–1914 мав назву "Яґеллонське"), а на вул. Рейтана, 3 (тепер вул. Леся Курбаса), створив К. у приміщенні *"Касино де Парі"* (1911–1916 – власник М. Майблюм; 1916–1918 – власність Червоного Хреста).

Популярним у Львові майже одразу став К. "Ванда", який 1908 заснували до спілки Г. Опат, Ю. Яскульський та *Е. Лібанський*. Заклад розмістили на пл. Маріацькій, 10 (тепер пл. А. Міцкевича, будинок не зберігся, на його місці стоїть нова будівля "Укрсоцбанку"). Пізніше заклад називався: "Байка" (1909–1912), "Геліос" (1912), "Фата-морґана" (1917–1931), "Міраж" (1933–1939). 1926 власником цього К. став Генрик Атляс, 1933 – Маврицій Фіш, 1934 – Юзеф Кульман. Наприкін. 1930-х заклад міг вмістити 329 глядачів. Націоналізувавши цей К., радянська влада перейменувала його на "Кінотеатр хроніки" (1939–1941). Під час німецької окупації К. мав назву "Централь" (1941–1944), від 1944 – кінотеатр ім. І. Франка.

Найбільший із міських К. поч. XX ст. було влаштовано в приміщенні театру Скарбека (тепер *вул. Лесі Українки*, 1). Заклад, який вміщав 598 осіб, 1908 заснував Г. Опат. Початково цей К. називався "Уранія", а згодом – "Ексцельсіор–Уранія" (1908–1911), "Геліос" (1911–1913), "Лев" (1913–1931), "Атлантик" (1931–1939). Від 1911 співвласниками К. спільно з Г. Опатом були Ю. Яскульський та Е. Лібанський, 1913–1915 закладом володів Л. Кухар, 1916–1934 – Польське товариство Золотого Хреста, від 1934 – Тадеуш і Владислав Кухарі, Адольф і Маркус Гернери, Йоахім Шаль. Радянська влада закрила К. 1940. У міжвоєнний період заклад удосконалили, завдяки чому від 1925 він міг умістити 841, а від 1934 – 995 глядачів.

Великий К. на поч. XX ст. діяв у театрі *"Колізей"* (вул. Сонячна, 23; тепер *вул. П. Куліша*, не зберігся). Заклад, власником якого 1908–1914 був підприємець Торн, міг умістити 800 осіб.

Вхід до кінотеатру "Утіха". 1920-ті рр. Архівне фото

О. Курилас. *Кіно "Ґражина"*. 1934 р.

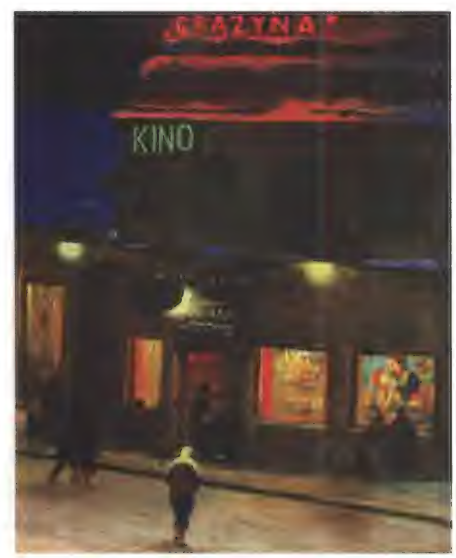

Вигляд на вул. Легіонів (тепер просп. Свободи). Ліворуч – рекламна тумба з оголошеннями про репертуар львівських кінотеатрів. 1930-ті рр. Архівне фото

Низку нових К. було створено у Львові 1911–1913. Найвідомішими серед них були "Ілюзіон" (тепер *вул. Городоцька*, 36, в приміщенні *"Католицького дому"*; у наступні роки діяв під назвами: "Стела-Маре" (1911), "Геліос" (1911), "Перла" (1912–1916), "Народне кіно Червоного Хреста" (1916–1918) та ін.); "Аполло" (вул. Хоронщизни, 7, тепер вул. П. Чайковського); "Люкс" (пасаж Міколяша від вул. Г. Сенкевича, 6, тепер вул. М. Вороного; 1934 перейменований на "Утіха"); "Корсо" (вул. Академічна, 28, тепер *просп. Т. Шевченка*; 1912–1926, згодом мав назви: "Варшава" (1926), "Рококо" (1926–1928), "Пан" (1928–1938), "Ріальто" (1938–1944), у повоєнний період – "Піонер", кінотеатр ім. Щорса, від 1991 – кінотеатр ім. Т. Шевченка); "Еліт" (вул. Третього Травня, 11, тепер *вул. Січових Стрільців*; створений 1912, проіснував до 1918, згодом мав назви "Ванда" (1926–1931), "Оаза" (1931–1933), "Муза" (1933–1944), кінотеатр ім. Зої Космодем'янської (1944–1991), від 1991 – "Левеня"); "Ґражина" (вул. Л. Сапіги, 34, тепер *вул. С. Бандери*; 1912–1941; після *Другої світової війни* – "Перший літній кінотеатр", "Маяк", "Дзвін"); "Касино" (вул. Карла Людвіґа, 5, тепер просп. Свободи; 1916–1917 працював під назвою "Кіно Польських легіонів", від 1917 – "Кінонoвини", 1923–1934 знову "Касино" (з перервою на час перебудови 1926–1929), від 1944 – "Дніпро").

Будинок, у якому розмістився К. "Фрашка" (вул. Академічна, 8, тепер просп. Т. Шевченка), зводила 1912 фірма *Івана Левинського*, глядацьку залу оформлював *Альфред Захаревич*. Пропрацював лише рік як "Фрашка", згодом називався "Штука" (1913), "Кінетофон Едисона" (1913–1915), "Кінотеатр Червоного Хреста" (1915–1918), "Химера" (1919–1923, 1934–1939), "Кіно Польських легіонів" (1923–1934), радянська влада перейменувала його на "Стахановець" (1940–1941). Від 1944 К. називається "Київ". Інтер'єр кінозалу цього К. зберігся у первісному вигляді від часу заснування. Сьогодні в К. "Київ" відбуваються покази фільмів напряму "артгауз" (альтернативне кіно), утім не періодично, у зв'язку з недостатньою кількістю глядачів (мінімальна кількість п'ять осіб).

Напередодні *Першої світової війни* у місті також діяли такі К.: "Роял Кіно" (вул. Панська, 11, тепер вул. І. Франка; 1912–1913, 1913 працював під назвою "Святовид"), "Водевіль" (пл. Ф. Смольки, 3, тепер *пл. Генерала Григоренка*; 1912–1921), "Світловий театр Сокола-Матері" (вул. Б. Зиморовича, 8, тепер вул. Дж. Дудаєва; 1913–1939).

На вул. М. Коперника, 9, був заснований К. "Санс-Риваль", що тепер має назву "Ко-

Вигляд на пл. Ф. Смольки та вул. А. Міцкевича (тепер пл. Генерала Григоренка та вул. Листопадового Чину). Листівка поч. XX ст.

перник". Зала цього К. вміщувала 432 глядачі, деякий час тут працював ще один малий зал. Першим власником закладу був Едвард Бурнатович.

Під час Першої світової війни через економічні негаразди частину львівських К. закрили. Проте з'явилися й нові. На території *військової виставки* в Стрийському парку 1916–1917 діяло "Фельдкіно" (з нім. "польове кіно"). На вул. М. Шашкевича, 5 (тепер пл. М. Шашкевича, будинок *Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка*) упродовж 1916–1918 працювало "Кіно військової кухні", чиїм власником був Іван Мельник. У цьому ж приміщенні 1928–1939 працював К. "Стилевий".

У міжвоєнний період значна частина львівських К. перейшла у власність громадських об'єднань й організації, а почасти й підприємств різної форми власності. Власниками К. у Львові були: Товариство народної школи, Червоний Хрест, Заклад глухонімих у Львові, Товариство боротьби з туберкульозом, Польське товариство братства доброї смерті та ін. Прибутки, які надходили від кінопрокату, нові власники найчастіше витрачали на різноманітні соціальні програми. У 1920–1930-ті у Львові збудували низку нових К., які були комфортнішими та мали кращі технічні можливості.

Водночас у міжвоєнний період модернізовували й старі К. Тоді в місті діяли К.: "Марисенька" (працював 1918–1941 на пл. Ф. Смольки, 5, тепер пл. Генерала Григоренка, приміщення використовує театр *"Воскресіння"*), "Сфінкс" (працював 1926–1933 на вул. Жовківській, 11 (тепер *вул. Б. Хмельницького*), називався ще "Мева" (1933, 1941–1944), "Адрія" (1933–1939, у повоєнний період – кінотеатр ім. 17-го Вересня та кінотеатр ім. Б. Хмельницького), "Штука" (працював 1926–1939 на пл. Стрілецькій, 1 (тепер *пл. Данила Галицького*, *Львівський обласний театр ляльок*), 1934 перейменований на "Балтика", 1941–1944 мав назву "Космос", від 1946 – "Комсомолець"), "Полонія" (працював 1930–1931 на другому поверсі будинку Кредитного земельного товариства на вул. М. Коперника, 4), "Емпайр" (працював 1937–1939 на вул. Легіонів, 5, тепер просп. Свободи), "Європа" (працював 1937–1941 на вул. Академічній, 3, тепер просп. Т. Шевченка, у повоєнний час – "Україна", "Галицький центр кіномистецтва"), "Роксі" (працював 1938–1941 на вул. В. Кентшинського, 56, тепер вул. Ю. Федьковича, Будинок науки та культури Львівської залізниці), "Метро" (працював 1934–1944 на вул. Личаківській, 7, після 1944 – майстерні ремонту кіноустаткування), "Святовид" (працював 1938–1939 на *вул. С. Кушевича*, 1, 1941–1944 називався "Тон") та ін.

Пасаж Міколяша.
Листівка поч. XX ст.

Найбільшим у міжвоєнні роки К. Львова був "Палац", який 1926–1939 діяв на вул. Легіонів, 3 (тепер просп. Свободи). Глядацька зала мала 1172 місця, власниками закладу були З. Вайсс, А. Паризер та С. Щепанський, у 1930-ті – А. Лейстин-Нафталі, Н. Райсс, М. Катці, І. Вайсс, О. Ґрудер. Інтер'єр К. оздобив художник *Фелікс Виґживальський*. Будинок постраждав під час Другої світової війни, його відбудували за проєктом архітектора *Миколи Микулі*, після чого в ньому від 1944 працював К. "Дніпро" на 519 місць.

У 1930-ті у Львові збудували декілька спеціально спроєктованих К. На замовлення Польського товариства братства доброї смерті 1932 *Домінік Вухович* звів на *вул. Зеленій*, 86/88 К., який назвали "Байка" (від 1944 – "Зірка", тепер – клуб "Пі-

Будинок, у якому містився кінотеатр "Піонер" (тепер пл. Генерала Григоренка, 5). 1970-ті рр. Архівне фото

Кінотеатр ім. Т. Шевченка на вул. Б. Хмельницького, 114. Архівне фото

кассо"). 1932–1934 архітектор *Вавжинець Дайчак* звів на вул. Францисканській, 1а (тепер вул. В. Короленка, 3), будинок, де працював К. "Пакс" (з лат. "мир"). Цей заклад належав орденові *францисканців*. Після того, як 1939 його конфіскувала радянська влада, К. назвали "Сатурн". У повоєнний період К. мав назви імені 27-го Липня (1944–1946) та імені В. Короленка (1946–1990), тепер у будівлі – Російське культурне товариство ім. О. Пушкіна.

1933–1939 К. працював на вул. Богданівка, 2. Він змінював назви: "Сплендид" (1933), "Глорія" (1934, 1938–1941), "Сонце" (1935–1938). Цей К. 1935 капітально перебудував архітектор Ришард Гермелін. Відкриттю К. "Патрія", який від осені 1939 мав працювати на вул. Личаківській, 99, завадив початок Другої світової війни.

Поява звукового кіно зумовила поступове переобладнання львівських К. упродовж 1929–1932. Першим звуковим кінотеатром у Львові був "Палац", де 30.10.1929 демонстрували фільм Фридриха Мурнау "Чотири дияволи" (*Four Devils*) виробництва "Фокс Фільм Корпорейшн". До кін. 1932 звуковою апаратурою були облаштовані всі львівські К.

Із початком Другої світової війни та приходом до Львова радянської влади всі львівські К. було націоналізовано, а частину з них закрито. Під час німецької окупації міста в парку Костюшка (тепер *парк Івана Франка*) збудовано кінотеатр "Парк". На Жовківській рогачці 1941–1944 діяв К. "Флора" (вул. Товариства школи людової, 2, вулиця тепер не існує). На 01.09.1944 у Львові працювали лише 10 К.

У другій пол. 1940-х у Львові були створені два літні К. У теплу пору року "Перший літній кінотеатр" працював на пл. М. Кропивницького (тепер "Дзвін", вул. Шептицьких, 45; не діє), а "Другий літній кінотеатр" – на вул. І. Франка, 25 (не зберігся).

У 1950-ті в місті відновилося будівництво стаціонарних К., які зводили за типовими проєктами. У *Парку культури і відпочинку ім. Б. Хмельницького* 1952 за типовим проєктом зведено К. "Дружба", який міг вмістити 300 глядачів. Прив'язку на місцевості здійснив архітектор Станіслав Соколов. Ще одним К., збудованим за типовим проєктом у стилі "сталінського ампіру", став кінотеатр ім. Я. Галана, який 1955 спорудили на вул. Личаківській, 131. У 1990-х цей К. перейменували на честь Івана Миколайчука, деякий час у ньому діяв молодіжний клуб, тепер заклад не працює. На *Левандівці* (вул. Повітряна, 20) в 1950-ті зведено К. "Супутник" (від 1990-х – "Стрілець", тепер не працює, у фойє діють кафе-бар та молодіжний центр "Далі").

Широкоформатний кінотеатр "Львів" у Стрийському парку. Архівне фото

На території Стрийського парку 1960 збудовано К. "Львів", який першим в Україні отримав обладнання для демонстрації широкоформатних фільмів зі стереозвуком. К. працює й сьогодні, його глядацька зала вміщує 760 осіб.

У парку "Горіховий гай" (тепер вул. Володимира Великого, 14а) 1978 збудовано К. "Орльонок" (тепер "Сокіл"). За проєктом архітектора Людмили Нівіної на просп. Перемоги, 93 (тепер *вул. Любінська*) 1980 зведено К. "Жовтень" (тепер "Галичина", не діє). 1987 на *Сихові* (тепер просп. Червоної Калини, 81) збудовано кінотеатр ім. О. Довженка (архітектори Анатолій Ващак, *Василь Каменщик*, Євгенія Мінкова). На вул. 700-річчя Львова (тепер просп. В. Чорновола) відкрили К. "Мир" (тепер культурно-розважальний центр "Мілленіум"). Типовий проєкт пристосував архітектор С. Соколов.

Крім згаданих К., у Львові в повоєнний час існували кінотеатри ім. Т. Шевченка (вул. Хмельницького, 114), кінотеатр ім. В. Чкалова (вул. Городоцька, 281) кінотеатр ім. І. Котляревського (вул. Варшавська, 39). У приміщенні головного *залізничного вокзалу* в 1980-ті працював невеликий К. "Вокзал".

Деякий час як дитячий К. у Львові використовували списаний пасажирський літак Ан-10, який був встановлений у сквері на перехресті *вул. Стрийської* та *вул. Наукової* (тепер на його місці церква свв. Бориса і Гліба).

У 1960–1970-ті в приміщенні Будинку культури працівників зв'язку на вул. Японській, 9, діяв кіноклуб. У деякі роки в ньому відбувалося до 589 кіносеансів на рік.

Сьогодні у Львові є вісім К., серед яких три належать до мережі "Кінопалац". Першим К. сучасного типу у Львові був "Кінопалац", відкритий 2002 в приміщенні *"Народного Дому"* на вул. Театральній, 22 (три зали на 290, 88 та 18 місць). До мережі "Кінопалацу" належать також "Кінопалац ім. Довженка" (просп. Червоної Калини, 81; два зали на 747 та 196 місць) і "Коперник" (вул. М. Коперника, 9; 173 місця).

Ірина Котлобулатова

Підготовка літака АН-10 до відкриття в ньому дитячого кінотеатру. Поч. 1970-х рр. Архівне фото

КІРМІЗЯН БОГОС (ПАВЕЛ) (Karmizjan Boghos (Paweł); 15.10.1874–12.01.1952) – вірмено-католицький священик, науковець-вірменіст. Народився в м. Брусса (Туреччина) у вірменській родині католицького обряду. Вступив до малої семінарії мехітаристів у Стамбулі. Від 1889 навчався у Папській вірменській колегії в Римі. Рукоположений на священика 1897. Парох вірмено-католицької парохії у Бруссі. Повернувся до Риму на посаду віцеректора Папської вірменської колегії, вивчав теологію в університеті Конгрегації пропаганди віри.

На прохання архієпископа *Юзефа Теодоровича* 1906 Ватикан вислав К. до Львова, де у вірмено-католицькій єпархії бракувало священиків зі знанням вірменської мови й обряду. Після недовгого перебування вікарієм у вірменській парохії в Кутах (тепер смт Косівського р-ну Івано-Франківської обл.) К. одержав призначення до львівського катедрального вірменського собору. Крім обов'язків вікарія, виконував додаткові функції: секретаря Юзефа Теодоровича, працівника *вірменського побожного банку*, судового нотарія курії, капелана в монастирі *вірменських бенедиктинок*. Багато років виконував обов'язки старшого вікарія і

Кінотеатр "Коперник" на вул. М. Коперника, 9. Сучасне фото

першого помічника пароха *Дионісія Каєтановича*. 1923 прийняв польське громадянство.

Багато років К. працював над вірменсько-французьким словником, який згодом видали мехітаристи у Венеції (Італія). У 1930-ті розпочав роботу над вірменсько-польським і польсько-вірменським словником, рукопис якого обсягом 2000 друкованих сторінок малого формату закінчив 1939 (рукопис пропав під час *Другої світової війни*). Для бенедиктинок, які не знали вірменської мови, підготував відповідні вірменські тексти молитов, написані латинськими літерами. Разом із Д. Каєтановичем К. підготував літургійні зміни у вірменокатолицькому обряді у львівській архієпархії, які не встигли впровадити через початок Другої світової війни.

К. активно діяв в *Архієпархіальному товаристві вірмен*, 1933–1939 входив до його керівних органів. У 1934/1935 викладав курс старо- і нововірменської мови у *Львівському університеті*, заміняючи хворого *Г. Кеупруліана*. 1939 К. виїхав до Риму. Під час Другої світової війни був ректором костелу у Ліворно (Італія), згодом італійська церковна влада передала йому адміністрування костелу св. Блажея в Римі, де К. відправляв Літургію у вірменському обряді.

Помер і похований у Римі.

Юрій Смірнов

Гідропатичний лікувальний заклад "Кіселька". Листівка. Поч. XX ст.

КІСЕЛЬКА КАРОЛЬ (Kisielka Karol; 1830–1893) – польський підприємець, меценат, власник бровару та гідропатичного лікувального закладу у Львові на *Підзамчі*. Походив з родини броварів, яка оселилася у Львові наприкін. XVIII ст. Від сер. XIX ст. брав участь у діяльності міської адміністрації Львова: 1848–1861 був членом першого міського виділу, обраного після *"Весни Народів"*, належав до секції безпеки (1848–1849). Повторно обраний 1861, працював у виділі 1861–1866 та 1866–1870. Брав активну участь у роботі міської ради Львова періоду міського самоврядування: 1874–1876 працював у II секції (фондів і маєткових справ громади, а також торгівлі та промисловості); 1877–1879 (II секція); 1880–1882 працював у I секції (справи духовності та доброчинності); 1883–1885; 1886–1888, працював у IV секції (справ безпеки, порядку, здоров'я, політичних і військових справ); 1889–1892.

У сер. 1880-х К. створив заклад "Кісельки" – дієтичний санаторій та фізіотерапевтичний заклад, що розташувався на території давньої *Папарівки*. Заклад розміщено поряд із броварнею "Кісельки", яка діяла там вже від кін. XVIII ст. Броварню було побудовано біля *ставу*, поряд існував т. зв. "Сад здоров'я". Від сер. XIX ст. для дешевих купалень ("народних ванн") підприємці використовували гарячу воду, що утворювалася внаслідок варіння пива та горілки. Про існування таких купалень у цьому районі Львова згадано у виданому 1878 *путівнику*.

За припущеннями дослідників, до ідеї створити лікувально-оздоровчий заклад К. міг схилити його колега у *магістраті* Едвард Стройновський, досвідчений лікар, засновник львівської станції швидкої допомоги та майбутній зять К. Для потреб закладу "Кісельки" в парку біля підніжжя *Високого Замку* було збудовано два двоповерхові будинки, які мали разом 36 кімнат. Щорічно заклад обслуговував 120–150 хворих.

Для учнів загальної школи Св. Мартина К. заснував стипендійну фундацію Каро-

ля Кісельки. 28.06.1876 К. пожертвував 2 тис. золотих ринських, на відсотки від яких мали спорудити новий шкільний будинок у парохії св. Мартина на *Жовківському передмісті* та згодом навчати дітей бідних мешканців *передмістя* в народній школі. 1881 фундатор додав до основної суми ще 400 золотих ринських. За статутом фундації, який 1877 прийняла міська рада, з прибутків від основної суми щорічно мали виділяти дві стипендії по 60 золотих ринських для учнів. Першість в отриманні стипендії мали вроджені сироти, що мешкали на Жовківському передмісті, від Жовківської та Замарстинівської рогачок до залізничної колії Львівсько-Бродівської залізниці. Фундатор особисто вручав стипендії, після його смерті цей обов'язок взяла на себе міська рада.

Фундаційним записом від 17.09.1880 К. встановив ще одну фундацію 2 тис. золотих ринських (збільшену 1881 до 2400 золотих ринських) для учениць школи ім. Св. Мартина. Управління над цією фундацією взяла міська рада ухвалами від 17.09 та 21.10.1880. Умови надання стипендій були такими самими, як для фундації, призначеної для учнів школи Св. Мартина.

Крім того, К. пожертвував 5 тис. золотих на потреби закладу калік Св. Лазаря.

К. помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі* в родинній каплиці, збудованій за проєктом архітектора *Ф. Покутинського*.

Ірина Котлобулатова

КІСЬ ЯРОСЛАВ (01.09.1918–31.08.1986) – український історик. Народився в с. Підмихайлівці (тепер Бурштинського р-ну Івано-Франківської обл.). Походив із сім'ї службовців. Закінчив приватну гімназію у м. Рогатин (1936), навчався у Богословській гімназії у Львові (1937–1939), на історичному факультеті *Львівського університету* (1939–1940, 1945–1948). Мобілізований до Червоної армії 1940.

Від 1948 – старший лаборант, викладач, від 1950 – старший викладач, від 1954 – доцент кафедри історії стародавнього світу і середніх віків. 1957 став доцентом, 1970 – професором кафедри історії УРСР. Захистив кандидатську ("Селяни львівських міських сіл в XV–XVII ст.", 1953) та докторську ("Соціально-економічні відносини і класова боротьба у Львові у період феодалізму (XIII–XIX ст.)", 1969) дисертації.

Автор праць з історії України та Львова доби пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу: "Промисловість Львова в період феодалізму. XIII–XIX ст." (1968), окремих розділів "Нарисів історії Львова" та "Історії Львова. Короткий нарис" (обидві 1956); кількох статей з історії міста: "Боротьба селян львівських міських сіл проти феодального гніту в кінці XVI – першій половині XVII ст." (1954), "Джерела поповнення львівського міщанства в XVII–XVIII ст." (1960), "Торгівля Львова в другій половині XVII – першій половині XVIII ст." (1984), збірника документів про соціальну боротьбу у Львові "Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст." (1961); праць зі спеціальних історичних дисциплін: "До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті" (1963), "Хронологія письмових пам'яток західноукраїнських земель в XIV–XVIII ст." (1964); "Значення допоміжних (спеціальних) історичних дисциплін у підготовці наукових працівників" (1965); "Палеографія. Навчальний посібник" (1975).

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі.*

Олександр Целуйко

Ярослав Кісь

КІТ ГРИГОРІЙ (нар. 05.03.1930) – український учений в галузі механіки деформівного твердого тіла та математичного моделювання фізико-механічних процесів. Член-кореспондент АН УРСР (1990). Народився в с. Миколаїв (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Закінчив фізико-математичний факультет *Львівського університету* (1953), аспірантуру при Львівському університеті (1956). Працював у Фізико-механічному

Григорій Кіт

інституті АН УРСР – молодшим науковим співробітником (1956–1959), ученим секретарем (1959–1964), старшим науковим співробітником (1964–1972); у Львівському філіалі математичної фізики Інституту математики АН УРСР – старшим науковим співробітником (1973–1978), в Інституті прикладних проблем механіки і математики АН УРСР – заступником директора з наукової роботи (1978–1990), завідувачем відділу математичних методів механіки руйнування і контактних явищ (від 1980). 1961 захистив кандидатську, 1980 – докторську дисертацію "Основи теорії і методи розв'язування задач теплопровідності та термопружності для тіл з тріщинами". 1990–2002 – директор *Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України*, від 2003 – радник при дирекції. Професор від 1988. Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка* (1992).

Автор понад 250 наукових праць, зокрема монографій: "Пласкі задачі термопружності для тіл з тріщинами" (*Плоские задачи термоупругости для тел с трещинами*, 1983, співавтор М. Кривцун), "Метод потенціалів у тривимірних задачах термопружності тіл з тріщинами" (*Метод потенциалов в трехмерных задачах термоупругости тел с трещинами*, 1989, співавтор М. Хай), "Нестаціонарні процеси в тілах з дефектами типу тріщин" (*Нестационарные процессы в телах с дефектами типа трещин*, 1992, співавтор О. Побережний) та ін.

Василь Кітик

К. підготував 6 докторів й 11 кандидатів фізико-математичних наук, був головою спеціалізованої вченої ради при інституті із захисту докторських дисертацій за спеціальностями: "Механіка деформівного твердого тіла" та "Математичне моделювання і обчислювальні методи" (1995–2006). Головний редактор наукового журналу "Математичні методи та фізико-механічні поля".

Лавреат двох премій Національної академії наук України: ім. О. М. Динника (за цикл робіт "Задачі теорії пружності та термопружності для тіл з тріщинами та включеннями", 1987) та ім. М. О. Лаврентьєва (за цикл робіт "Створення математичних моделей і теоретичні дослідження динамічних процесів у механічних системах", 2003). Нагороджений державними відзнаками.

Віктор Міщенко

КІТИК ВАСИЛЬ (11.04.1923–24.02.1984) – український геолог. Член-кореспондент АН УРСР (1982). Народився в с. Мисцова (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) в селянській родині. 1943 закінчив учительську семінарію в м. Криниця (тепер м. Криніца-Здруй Підкарпатського воєвод. Польща). 1943–1944 працював учителем у м. Дукля (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) й одночасно співпрацював з радянськими партизанами як перекладач. Навчався на нафтовому факультеті *Львівської Політехніки* (1946–1951), а по його закінченні – в аспірантурі при Інституті геології і геохімії горючих копалин АН УРСР (1953–1956). Після аспірантури залишився на роботі в інституті (тепер *Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України*).

Перші наукові статті К. – "Про умови залягання нафти і газу в солянокупольних підняттях Дніпровсько-Донецької западини" (*Об условиях залегания нефти и газа в солянокупольных поднятиях Днепровско-Донецкой впадины*", 1958), "До питання про умови формування покладів Дніпровсько-Донецької западини" (*К вопросу об условиях формирования залежей Днепровско-Донецкой впадины*, 1959), "Умови газоносності Приазовської площі" (1959) – були присвячені вивченню геологічної будови Дніпровсько-Донецької і Причорноморської западин та умовам формування нафтових і газових родовищ. Першу монографію К., написану разом із *Г. Доленком* – "Геологія нафтових родовищ України", опубліковано 1959. Узагальнення результатів наукових розробок 1950–1960-х К. виклав у фундаментальній праці "Соляна тектоніка Дніпровсько-Донецької западини" (1970).

Теоретичні побудови К., зроблені на базі великого фактичного матеріалу із Закарпаття, Передкарпаття та інших солянокупольних провінцій, дали змогу встановити загальні особливості тектоніки підсольового ложа, співвідношення структурних планів підсольових, сольових і надсольових відкладів, літологічний склад, морфологію соляних структур та їхнє розташування щодо основних регіональних дислокацій, що дало змогу науково обґрунтувати закономірності протікання тектонічних процесів та причини виникнення соляних структур. Важливою з цієї проблеми стала монографія К. "Умови утворення соляних структур" (*Условия образования соляных структур*, 1963).

К. розробив концепцію дисгармонійної складчастості осадових товщ, що має практичне значення для прогнозу та пошуків вуглеводнів. Запропонував загальну схему морфологічної класифікації дисгармонійних складок, яку докладно схарактеризовано в монографії "Дисгармонійні складчастості осадових товщ: досвід морфологічної типізації" (*Дисгармоничные складки осадочных толщ: опыт морфологической типизации*, 1979).

Під керівництвом К. досліджували також проблеми геології і геохімії сірчаних та поліметалічних родовищ, пов'язаних із геологічними утвореннями України. Цей важливий напрям наукових досліджень К. докладно викладено в колективних монографіях: "Побудова і закономірності розміщення сірчаних покладів СРСР" (*Строение и закономерности размещения серных месторождений СССР*, 1979) та "Ртутеносність соляних куполів Дніпровсько-Донецької западини" (*Ртутеносность соляных куполов Днепровско-Донецкой впадины,* 1981).

Автор 170 опублікованих наукових праць, серед яких 8 монографій.

Помер у Львові.

Андрій Побережський

КІТЦ МАРЦИН (Kitz Marcin; лютий 1891 – 1943) – живописець і графік. Народився у Львові. Навчався у Львові в майстернях *С. Рейхана* і *С. Батовського-Качора*, у *Львівській Політехніці* (до 1914), у краківській Академії мистецтв (1919–1920, у Ю. Мегоффера та І. Пеньковського), в Берліні у М. Лібермана, в Мюнхені та Відні. Відвідав Італію, Францію, Іспанію та Голландію. 1923 повернувся до Львова. Від 1939 – член львівської організації Спілки художників УРСР.

Малював олійні, пастельні й акварельні краєвиди, побутові сценки, натюрморти, портрети, займався естампною графікою. Брав участь у львівських виставках (1923, 1924, 1925, 1927, 1929, 1931, 1933, 1937 – персональні), мав також персональні виставки у Кракові (1934, 1937), Варшаві (1935, 1938), Одесі й Харкові (1940). Як і *Е. Ерб,* визначний представник львівського *імпресіонізму*. Насамперед цікавився проблемою світла у повітрі, застосовував техніку пастозного нашарування фарби шорстким пензлем.

Створив багато краєвидів Львова, зокрема: "Площа Ринок", "Гетьманські Вали", "Вулиця Легіонів", "Зупинка фіакрів" (усі – 1923), "Інтер'єр старого дому" (1925), "Подвір'я" (1927), "Синагога" (1930), "Площа Ринок взимку" (1931), "Ринок у Львові" (1932), "Цетнерівка", "Персенківка", "Квітковий базар" (усі – 1936), "Вересень" (1938), "Краєвид із костелом" (1941). Серед інших відомих творів – "Корови на пасовиську" (1920, *Львівська галерея мистецтв*), "Повний місяць" (1923), "Натюрморт зі дзбанком" (1924), "Паровози" (1925), "Пляшки" (1927), "Містечко" (1928), "Натюрморт з яблуками", "Гуцульський кінь", "Інтер'єр гуцульської хати" (усі – 1931), "Старий чоловік з кіньми" (1933, Львівська галерея мистецтв), "Апельсини" (1937), "Щупаки і карпи" (1938), "Оранка" (1938). Під час німецької окупації Львова переховував у себе групу *євреїв*. Був заарештований 1943 і загинув у *Янівському концтаборі*.

Юрій Бірюльов

М. Кітц. *Синагога.* 1930 р.

КІЦЬКИЙ КАЄТАН ІҐНАЦІЙ (Kicki Kajetan Ignacy; бл. 1740–15.01.1812) – львівський римо-католицький архієпис-

Таблиця на вшанування Фердинанда Онуфрія Кіцького в колишньому костелі Марії Сніжної. Сучасне фото

Портал колегії піарів. Поч. XX ст. Архівне фото

коп, філантроп. Небіж *Фердинанда Онуфрія Кіцького.* Походив із шляхетської родини з Мазовії. 18.07.1783 дядько К., Фердинанд Онуфрій Кіцький, надав йому титул львівського римо-католицького суфрагана (помічника). К. був останнім, хто обіймав цю посаду у XVIII – першій пол. XIX ст. (наступних суфраганів львівської архідієцезії призначали від 1881).

Після смерті свого дядька 1797 став львівським римо-католицьким архієпископом. 1800 обійняв посаду ректора *Львівського університету.* Відхилив проєкт запровадження німецької мови як мови викладання в римо-католицьких семінаріях Галичини. 1801 і 1805 входив до складу Галицької шкільної ради. 28.05.1809 перед вступом до Львова військ *Юзефа Понятовського* К. заборонив урочисто бити в *дзвони* міських *костелів.* За порушення наказу архієпископа дзвіниці костелів були екскомуніковані (відлучені від церкви), і невдовзі їх довелося освячувати заново. На відміну від *Антонія Ангеловича*, на час перебування в місті наполеонівських польських військ К. залишався у Львові. Радо вітав повернення до Львова австрійських військ. 16.12.1809 влаштував у своєму палаці велику урочисту гостину на честь прибулих до Львова австрійських офіцерів.

Вів доброчинну діяльність, даючи кошти на організацію постійних обідів для *жебраків* та інвалідів війни у Львові.

Помер і похований у містечку Оброшино (тепер село Пустомитівського р-ну Львівської обл.).

Модест Чорний

КІЦЬКИЙ ФЕРДИНАНД ОНУФРІЙ (Kicki Ferdynand Onufry; 1715–02.02.1797) – львівський римо-католицький архієпископ. Дядько *Каєтана Ігнація Кіцького.* Народився у шляхетській родині в Цєханові (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Служив капітаном у саксонській гвардії короля Авґуста III. 1747 склав священичу обітницю, невдовзі одержав канонію, а згодом став канцлером єпископської курії у Влоцлавку, 1764 – *каноніком* львівської капітули. Керував двома парохіями в м. Городок і Мостиська на Львівщині, а також одночасно був пробощем краківського катедрального костелу. 23.04.1777 львівський архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський* оголосив К. своїм суфраганом (помічником). 1780 К. став львівським архієпископом.

Лояльний до австрійської влади. У проповідях, промовах і повсякденному житті послуговувався німецькою мовою. Усю офіційну церковну документацію підписував по-німецькому "Kitzki". Повністю підтримував *секуляризаційну реформу* австрійської влади стосовно скасування *костелів* і монастирів у Львові та Галичині. Санкціонував скасування 54 галицьких монастирів (зокрема 23 *домініканських*, 5 *бернардинських*, 10 *францисканських*, 5 *реформатських*). Безпосередньо у Львові було скасовано 6 жіночих монастирів – *кармеліток босих, кармеліток взутих і бернардинок.* За особистим наполяганням К., скасовано львівську колегію й монастир *піарів.* 1782 коштом маєтностей конфіскованих львівських монастирів засновано державний Релігійний фонд і сформовано львівську римо-католицьку семінарію. Коштом земель скасованих парохій К. розширював белзький, стрийський і любачівський деканати. 1781 К. одержав титул австрійського таємного радника. У липні 1783 домігся призначення своїм суфраганом власного небожа Каєтана Ігнація Кіцького (перший в історії Львівського римо-католицького архієпископства випадок призначення близького родича на посаду в церковній ієрархії). 1786 брав участь в освяченні місця для новозаснованого *Личаківського цвинтаря.* 1788 реорганізував львівську капітулу, унаслідок цього було скорочено кількість каноніків із 22 до 10. Того ж року до Львівської архідієцезії приєднано Буковину, а всю територію *Королівства Галичини і Лодомерії* розділено на 25 деканатів і 217 парохій римо-католицької церкви. К. брав участь у засіданнях *Галицького Станового Сейму.* Намагався організувати в межах архієпископства цензуру мораль-

ності духівництва і шляхти, створивши під своєю егідою "Лігу проти вибриків у товариствах" (*Liga przeciw wybrykom towarzyskim*). 1793 заснував парохію й архієпископську резиденцію в м. Оброшино (тепер село Пустомитівського р-ну Львівської обл.).

Помер і похований в Оброшино.

Модест Чорний

КІЧМАНН АДОЛЬФ ГЕНРИК (Kitschmann Adolf Henryk; псевдонім: Przyjaciel; 1854–1917) – польський письменник, актор, співак. Народився у Львові. Працював актором мандрівних театральних груп, які гастролювали Галичиною. Виступав у Львові як співак в оперетах, також режисерував вистави. Перекладав польською мовою лібрето опер і оперет. Уклав збірку "130 найгарніших арій та мелодій із 35 опер" (*130 najpiękniejszych arii i melodii z 35 oper*, 1885).

Писав гумористичні твори стилізованим польсько-єврейським діалектом львівських *євреїв*. Публікував свої твори в журналі *"Щутек"*. Автор книжок: "Пригоди пана Бальзамбаума" (*Przygody pana Balsambauma*, 1891), "Конрад Бальзамрот, або Епічність пана Бальзамбаума, поема в шести піснях із прологом" (*Konrad Balsamroth, czyli epickość pana Balsambauma, poema w sześciu pieśniach z prologiem*, 1892), "Куплети й монологи" (*Kuplety i monologi*, 1907). Зібрання творів К. в чотирьох томах було видане посмертно в серії "Бібліотека веселих творів": "Родина Пімпель на відпочинку" (*Państwo Pimpel na wakacje*), "Мошко з Малки пече кавалки, або Головне – добрий кінець" (*Moszek z Małki pięcze kawałki, czyli dobry koniec to grunt*), "Миртовий віночок, або Три цибульки" (*Mirtowy wianuszko, czyli trzy cybulki*), "Задесфакція честі, або як сі мстив Пінкус Катц" (*Zadesfakcja honorowa, czyli jak si zemszczał Pinkus Katz*, усі – 1923). Особливо популярними були поетичні травестії К. творів А. Міцкевича "Семітезянка" (*Semitezianka*), Ю. Словацького "Байля Діна" (*Bajla Dina*), В. Шекспіра "Шльомео і Хаюлія. Кепськірівські трагедії" (*Szlomeo i Chajulia. Kiepskirowskie tragedji*) та ін. Помер у Львові. Донька К., Анда Кічманн (1895–1967), стала композитором і диригентом.

Андрій Козицький

Палац Кіцьких в с. Оброшино. Сучасне фото

"КІШ" – українське козацьке товариство, яке діє у Львові. Створене 16.06.1990 під час зборів біля *пам'ятника І. Підкові* для відродження та популяризації традицій українського козацтва. Упродовж лютого 1991 – травня 1992 члени товариства збудували у Львові козацький човен-чайку "Пресвята Покрова", на якому 1992–2008 здійснили низку походів Дніпром, Чорним, Середземним та Балтійським морями, а також Атлантичним океаном, відвідавши всі морські країни Європи (за винятком Ірландії та Естонії). Члени товариства беруть участь в урочистих заходах, які відбуваються у Львові з нагоди релігійних і національних свят, сприяють національно-патріотичному вихованню молоді. Від 1990 отаманами товариства були: Василь Качмар, Левко Тимощук, Ігор Гіна, Юрій Волощак, Григорій Козій.

Андрій Козицький

КЛАРИСКИ – див. *БЕРНАРДИНКИ*

"КЛАСИКА" – див. *"ВНТЛ-КЛАСИКА"*

Губернаторські Вали. Літографія К. Ауера, 1830-ті рр.

Кам'яниця
Й. Гауспера і В. Віоланда.
Літографія К. Ауера.
1847 р.

Й. Пічман.
Портрет М. Стаженської.
Поч. XIX ст.

КЛАСИЦИЗМ – стиль в архітектурі, образотворчому й декоративно-прикладному мистецтві, літературі, театрі XVII – першої пол. XIX ст. Повторюючи в основних моментах та інтерпретуючи мистецтво античності й *ренесансу*, К. ґрунтувався на естетичних засадах гармонії, симетрії, ритмічності й рівноваги, домінанті розуму, ясності, спокою та героїчної піднесеності образів. Започаткований у Франції другої пол. XVII ст. – в архітектурі Ф. Мансара і К. Перро, в живописі Н. Пуссена і К. Лоррена, у літературі Н. Буало, драматургії П. Корнеля і Ж. Расіна. У XVIII ст. т. зв. бароковий К. охопив інші європейські країни: Англію, Італію, Німеччину, Польщу. Друга хвиля К. (1760–1830-ті) була показовою для чистоти стилю (Ж. Суфло, Ж. Габріель, Ж. Л. Давід у Франції, К. Ф. Шинкель, Х. Раух, Ф. Шиллер у Німеччині, А. Канова в Італії, А. Захаров, К. Россі в Росії). На поч. XIX ст. із К. виокремилась його більш декоративна й ретроспективна версія – стиль *ампір*.

У Львові перші споруди і скульптури барокового К. з'явились у 1720–1770-ті: тринітарський костел св. Трійці (1729, наприкін. XIX ст. перебудований у *Преображенську церкву*), *будинок колегії піарів* (проєкт 1748, архітектор П. А. Фонтана, будував 1762–1776 *Ф. К. Кульчицький*), *палац греко-католицьких митрополитів* при *соборі св. Юра* (проєкт 1759, архітектор *К. К. Фесинґер*, інтер'єри 1772–1775, архітектор Ф. К. Кульчицький), будинок Ф. Коритовського (*кам'яниця Андреоллі*) на *пл. Ринок*, 29 (архітектор Х. Мурадович, 1767–1768), палацик і парк С. Вроновського на вул. Вроновських, 9 (тепер вул. Ф. Колесси; 1767, розібраний 1896), кам'яниця Р. Венявського на вул. Театральній, 10 (архітектор *П. Полейовський*, 1768–1773), проєкт театру, *готелю* і будинку галицьких редутів на пл. Каструм (тепер вул. Низький Замок; 1784, архітектор К. Мерц, не реалізовано), палацик і парк Е. Ґ. Кортума на *Кортумівці* (бл. 1784–1790, не збережено), будинок *П. Д. Ґібо* на *Снопкові* (бл. 1790, не збереігся), монументальні скульптури 1740–1780-х *Є. Фесинґера*, *М. Полейовського*, *Я. Оброцького*, *Ф. Оленського*. 1783 був відлитий знаменитий *дзвін "Кирило"*, встановлений 1786 на *вежу Корнякта* (майстер Т. Полянський, класицистичні рельєфи Ф. Оленського).

У 1790-ті розпочалася фаза зрілого, чистого К., прикладами якого вважають будинок касина Й. Гехта (архітектор К. Мерц, 1794–1795, розібраний 1877), перебудову костелу францисканців на театр (1793–1795, К. Мерц), *амфітеатр Войцеха Богуславського* (архі-

тектор І. Мараїно), житлові (чиншові) кам'яниці на *вул. Галицькій*, 8, 11, 15, 17 і 20, *вул. Краківській*, 34 (архітектор К. К. Фесинґер, 1790–1793), пл. Ринок, 45 (1796–1802), манеж Йозефа Круппа на вул. Курковій, 2 (тепер *вул. М. Лисенка*; 1800–1801), Велику міську синагогу (1800–1801, зруйнована 1942); картини *Л. Долинського*, *Є. Білявського*, *Й. Пічмана*, *Й. Рейхана*; театральні постановки *Ф. Г. Булли* і *В. Богуславського*, зокрема опери *Ю. Ельснера*.

Від 1790-х К. повністю заволодів смаками суспільства, модою в одязі й оформленні інтер'єрів. 1800–1830 архітектори послідовно застосовують класичний ордер, симетричні плани будівель головно квадратної і прямокутної конфігурації, дотримуються засад пропорційності фасадів з осьовим підпорядкуванням усіх елементів. Теоретиком архітектурного класицизму вважають *І. Шамбре*; на львівських будівничих істотно впливали твори пізнього віденського К. з тенденцією стилізації античності й ренесансу. Після ліквідації поясу *фортифікацій* та часткового засклеплення річки *Полтви* 1800–1843 сформувався новий міський центр-кільце, що на 20 років випередив концепцію віденського Ринґу, з репрезентативними вулицями-"променадами" (бульварами) та площами – пл. Каструм (вул. Низький Замок), Нижні Вали (тепер *просп. Свободи*), пл. Фердинанда (тепер *пл. А. Міцкевича*), вул. Св. Яна (тепер *просп. Т. Шевченка*), *пл. Митна*, *Губернаторські Вали* (тепер *вул. В. Винниченка* і *вул. Підвальна*).

З'являються численні міщанські "бюрґергауси" й аристократичні палаци – зокрема, на *вул. Театральній*, 18 (1800, архітектор П. Д. Ґібо, тепер *Державний природознавчий музей НАН України*); на вул. Замковій, 15 (палац Цибульських, 1802), *вул. Ю. Словацького* (родини Фредро, бл. 1802–1805, не зберігся), *вул. Зеленій*, 24 (*палац Замойських*) і 102 ("Палацик зі сфінксами", архітектор *Й. Землер*, 1829), *вул. Пекарській*, 13 (1814, родини Пілашевських) і 19 (перший палац Семенських-Левицьких, 1820–1825); будинок Ф. Венґлинського на *Погулянці* (бл. 1810), будинок *Ф. Краттера*, згодом *палац губернаторів* на вул. Панській (тепер В. Винниченка, 14–16, 1823–1829), палац *Баворовських* (імовірно, архітектор І. Шамбре, перебудова *арсеналу Сенявських*, бл. 1830) – тепер Палац мистецтв Тетяни й Омеляна Антоновичів *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* на *вул. Бібліотечній*, 2.

Житлові кам'яниці одержали змішане коридорно-галерейне планування інтер'єрів, часто з алегоричними та міфологічними скульптурами на пласких фасадах назовні: чиншова кам'яниця *Піллерів* на вул. Панській, 8 (бл. 1805), будинок Й. Гауснера й В. Віоланда на теперішньому просп. Свободи, 1–3 (1811–1812 і 1821–1822), кам'яниці на *вул. Вірменській*, 21 і 23 ("Будинок пір року"), вул. Шевській, 10 і 12, вул. Краківській, 4, 11, 14, 15, вул. Стефана Баторія (тепер *вул. Князя Романа*), 24 (усі 1810–1830-ті), кам'яниця Ю. Калиновського на пл. Ринок, 8 (архітектор *Ф. Бауманн*). У пишності та характерних мотивах декору цих споруд відчутні риси ампіру. Скульптори, що їх прикрашали, – Ф. Бауманн, *Г. Вітвер*, брати А. і Й. Б. *Шимзери*, П. *Ойтеле* – активно працювали також у меморіальній

Й. Рейхан.
Венера після купання.
Бл. 1800 р.

Каплиця Дуніних-Борковських на Личаківському цвинтарі. 1812 р.

Є. Білявський.
Портрет губернатора Йозефа Урмені.
1803 р.

пластиці на *Личаківському цвинтарі*, що зробило його заповідником архітектури та скульптури К.

Виразні риси К. проступають у формах каплиці Дуніних-Борковських (1812) на цьому цвинтарі. Простіший, суворіший вигляд, з гармонійним сполученням об'ємів і стриманим декором, мали релігійні, адміністративні та громадські споруди 1810–1840-х, зокрема *церква св. Димитрія* (тепер вул. Загірна, 28а, 1811), дзвіниця *церкви св. Онуфрія* (архітектор *Ф. Трешер-старший*, 1820), Національний інститут ім. Оссолінських (*Оссолінеум*, 1817–1851, тепер Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України), *ратуша* (1827–1835, архітектор *Й. Маркль*, *Ф. Трешер*), Губерніальний уряд і фінансова дирекція на Гетьманських Валах (1792–1844, архітектори Ф. Гелльман, *Ю. Ґлоґовський*, В. Штенґель, зруйновано 1943–1947), *гауптвахта* на пл. Св. Духа (тепер *пл. Івана Підкови*; архітектор М. Брезані, 1827–1829), Податкова адміністрація на вул. Театральній, 21 (1828–1830, не збережено), театр і чиншова кам'яниця *С. Скарбека* (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*, 1837–1842, архітектори А. Л. Піхль, *Й. Зальцманн*), пансіон шляхетської молоді (старий *Львівський університет* на вул. Св. Миколая (тепер *вул. М. Грушевського*, 4; 1839–1842, архітектор Ф. Штадлер), в'язниця *"Бриґідки"* й артилерійські *казарми* ерцгерцога Фердинанда на *вул. Городоцькій* (1841–1845), Темпель (синагога прогресистів) на *пл. Старий Ринок* (1843–1846, архітектор *Й. Левицький*, зруйнована 1943).

А. Шимзер.
Надгробок Ф. фон Гауера.
1823-1824 рр.

У житловій архітектурі 1830–1840-х К. поєднується з *бідермаєром*. Зберігаючи принцип наслідування античності та ренесансу, споруди стають менш мальовничими та репрезентативними, у зовнішньому вигляді та розподілі приміщень більш практичними, узгодженими з призначенням, тобто, відповідно до бідермаєрівських ідей, близькими до повсякденного життя. Фасади переважно членуються пілястрами за відсутності колонних портиків, позбавлені сюжетних рельєфів і завершуються прямокутними аттиками або трикутними фронтонами: будинок В. Гільґерса на вул. Сикстуській, 38 (тепер *вул. П. Дорошенка*, архітектор А. Вондрашка, 1836, перебудував 1883 *Я. Шульц*), кам'яниця Ґлікселлі, згодом військова комендатура на пл. Бернардинській, 6 (тепер пл. Соборна, архітектор *В. Шмідт* і Ф. Ондерка, 1839–1840), будинок *школи глухонімих* на *вул. Личаківській*, 35 (архітектор Ф. Ондерка, 1840–1841), будинок В. Ґудеца на пл. Фердинанда, 9 (тепер пл. А. Міцкевича, архітектор В. Шмідт, 1839, розібраний 1998), готель "Англійський" (1839–1840, архітектор В. Шмідт, зруйнований 1888), будинок Ф. Адамського на Гетьманських Валах, 24 (тепер просп. Свободи); чиншові кам'яниці на вул. Панській, 24 і вул. Курковій, 1–3 (всі за проєктами Й. Зальцманна і Ф. Ондерки, 1838–1840), на *вул. Валовій*, 25 (1843) і 29 (1848), власний будинок архітектора Х. Рессиґа на вул. Підвальній, 2–4 (1840, тепер середня школа № 8), палацик *А. Фредра* (1840-ві, розібраний 1906), *архієпископська кам'яниця* на пл. Ринок, 9 (1844–1845).

У живописі та графіці Львова того часу представниками К. й ампіру були Й. Бюс-

се, *Я. Машковський*, *А. Рейхан*, *К. Швайкарт*, *М. Яблонський* та ін., що створювали переважно портрети, врівноважені у композиції, з гармонійним колоритом. Уважно фіксуючи деталі модного одягу та житла львів'ян, ці живописці, як і графіки-пейзажисти *К. Ауер*, Й. Галлер, *Ф. Ґерстенберґер*, *Т. Жихович*, *А. Лянґе* та ін., поєднували стилістику К. з бідермаєром. Зразки ужиткового мистецтва і меблів тієї епохи збереглись у *Львівському музеї етнографії та художнього промислу* (експозиція на пл. Ринок, 10).

У львівській літературі К. існував до кін. 1820-х, зокрема в ранній творчості *Я. Н. Камінського* та *В. Хлендовського*.

У 1850–1860-ті К. у Львові поступово згас, передаючи естафету неоренесансу та академізму, але відродився в суворій стилістиці неокласицизму 1910–1920-х.

Про К. у Львові писали, зокрема, *Т. Маньковський*, *В. Вуйцик*, *В. Овсійчук*; архітектурі львівського К. була присвячена кандидатська дисертація Х. Ковальчук (2005).

Юрій Бірюльов

КЛАСИЧНІ ВІТРАЖІ – вид монументального декоративного мистецтва, що полягає у створенні сюжетних або орнаментальних композицій зі скла, які встановлюють у вікнах, дверях тощо. К. В. збирають із шматків кольорового або безбарвного скла, скріплених у єдину площину свинцевою (рідше олов'яно-мідною) спайкою, і вставляють у металевий каркас.

Розквіт готичного вітражництва у Західній Європі розпочався в XI ст. У Київській Русі техніку виготовлення К. В. було запозичено з Візантії, тому їх називали "римськими", або "грецькими вікнами". *Галицько-Волинський літопис* згадує про "грецькі вікна" (вітражі з кольорового скла, скріпленого мідною спайкою) в церкві св. Івана Злотоустого у Холмі, яку збудували в XIII ст. за наказом *Данила Галицького*. Перший майстер із виготовлення К. В., який працював у Львові, згаданий 1388. Цей майстер-вітражист походив із м. Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща). На поч. XV ст. майстер Лукаш оздобив вітражами вікна львівської *ратуші*. 1449 на замовлення єврейки на ім'я Муха вітражист Мацей з Перемишля (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) виготовив К. В. для її будинку у Львові. 1485 – перша згадка про вітражі *римо-католицької катедри*. Львівський художник Станіслав Лютек 1489 оздобив вітражами костел у Буську на Львівщині.

П. Ойтеле.
Надгробок А. А. Тарновського.
Бл. 1843 р.

У XVII–XVIII ст. мистецтво виготовлення К. В. поволі занепадало. Відродження техніки вітражного мистецтва в Західній Європі розпочалося в епоху романтизму, у першій пол. XIX ст. Мода на вітражі повернулася до Львова в останній третині XIX ст. Найдавніший серед збережених сьогодні у Львові вітражів виготовила у 1860-ті фірма Франца Маєра з Мюнхена. Роботи профінансувала графиня *Дідушицька,* яка подарувала вітраж *костелові домініканців*. 1880 родина Зиберів замовила для *каплиці* Розп'ятого Христа у римо-католицькій катедрі два вітражі (св. Геновефа і св. Антоній) в інсбруцької фірми "Тирольське художнє скло та підприємство мозаїк".

Наприкін. XIX ст. К. В. для костелу і монастиря *францисканок* на вул. Курковій, 43 (тепер *вул. М. Лисенка*), виготовила фірма Ф. Маєра. У трьох центральних

Й. Бюссе.
Пігмаліон і Галатея.
1820-ті рр.

А. Тух.
Вітраж у куполі вірменської церкви.
Проєкт К. Машковського.
1910 р.

П. Холодний-старший.
Свв. Теодозій і Антоній Печерські, Нестор Літописець, князь Роман і король Данило Романович.
Вітраж в Успенській церкві.
1927 р.

вікнах пресвітеріальної апсиди (кожне вікно 4 м заввишки і 1,2 м завширшки) встановлені фігурні вітражі з представленнями "Ісуса Милосердного", "Святої Меланії" і "Святого Михаїла". У нижній частині вітражів зображено герби фундаторів і фундаційні написи. У два бічні вікна апсиди вставлені вітражі з геометричними візерунками. В круглому вікні діаметром 1,6 м над музичним хором розташовано вітраж "Богородиця Непорочного Зачаття". Вітражі були виконані і для бічної каплиці св. Йосафата.

Вітражі у вікна перебудованого за проєктом *Юліана Захаревича* 1888–1892 *костелу Марії Сніжної* виготовила фірма з Інсбрука "Тирольське художнє скло". Вона виконала декілька вітражів для вікон бічних каплиць *костелу єзуїтів*. 1890–1891 К. В. оздобили *будинок Галицької ощадної каси* (*просп. Свободи*, 15).

Під час реставрації 1892–1899 римо-католицької катедри львівська капітула звернулася з проханням намалювати картони (проєкти) К. В. до львівських художників, зокрема *Тадеуша Попеля*, *Станіслава Батовського-Качора*, *Теодора Аксентовича*, а також майстрів із Кракова. Ескіз картону "Святі покровителі Польщі" для катедри виконав *Ян Матейко*. Т. Попель виготовив картон "Висвячення Ґжеґожа із Сянока на львівського архієпископа". С. Батовський-Качор – "Оборона Львова з допомогою блаженного Яна з Дуклі". Т. Аксентович – "Матір Божа, Цариця ангелів". Виготовлення проєктів у склі доручили мюнхенській фабриці Ф. Маєра. Вітраж "Обітниці Яна Казимира" за проєктом *Едварда Лєпшого* у склі виконала краківська фірма Теодора Зайдзиковського. Ще один К. В. за проєктом Е. Лєпшого ("Найсвятіша Діва Марія, Королева Польської Корони") для центрального вікна пресвітерію виконала краківська фірма "Заклад вітражів і мозаїк В. Екельського і А. Туха". Більшість К. В. римо-католицької катедри збереглася до наших днів.

Наприкін. XIX ст. у Львові поширилася мода на оздоблення вітражами приватних вілл. К. В. були встановлені у вікнах новозведених будинків архітекторів Альфреда *Каменобродського, Броніслава Бауера* (1884 та 1891), братів Шульців (1895) та ін. Із розвитком житлового будівництва вітражі, поряд із скульптурою й живописними творами, стали невід'ємною частиною інтер'єрів будівель поч. XX ст. Тоді львівські вітражні заклади виконували замовлення архітектурних фірм, які намагалися домогтися стильової єдності архітектури будівлі й оздоблення її інтер'єрів. 1905 майстерня Леона Аппеля виготовила стінні вітражі для внутрішніх приміщень *будинку Сеґаля* на вул. Академічній, 4 (тепер *просп. Т. Шевченка*) із медальйонами, в яких були представлені фігурки жінок, оточені стилізованими квітами і листям. У збудованому 1899–1900 *пасажі* Міколяша фасад від вул. Г. Сенкевича (тепер *вул. М. Вороного*) увінчано криволінійним фронтоном, у вікнах якого було встановлено К. В. з портретами авторів споруди – *Івана Левинського* й *Альфреда Захаревича*. Великий вітраж "Архангел Михаїл" із панорамним виглядом Львова у тлі було вмонтовано у вестибулі головного *залізничного вокзалу*.

На поч. XX ст. у Львові К. В. виготовляли невеликі заклади, що належали Леонові Аппелю, *Генрикові Шапірі*, Юзефові Штауберові, Феліксові Недзєльському. Вони не могли витримати конкуренції із закордонними фірмами, хоч іноді й одержували престижні замовлення. "Перша львівська фабрика вітражів Леона Аппеля" виконала серію травлених шиб для новозбудованого *готелю "Жорж"* (1900). Майстерня Ф. Недзєльського виготовила 1904 вітражі у вікнах нави і пресвітерію *костелу бернардинців*. Художні травлені шиби із зображеннями постатей покровителів аптечної справи для оздоблення львівських *аптек* "Під Чорним орлом" (вул. Ставропігійська, 2), "Під Фемідою" (*вул. Ю. Словацького*, 12), "Під Угорською короною" (пл. Соборна, 2), "Під Св. Софією" (вул. М. Зиблікевича, 50, тепер *вул. І. Франка*) виготовляли вітражні фірми Г. Шапіри і Ю. Штаубера.

У першому десятилітті XX ст. вітражі були встановлені у вікнах новозбудованих *Преображенської церкви* (*вул. Краківська*, 21; проєкт *Антона Пилиховського*), *церкви св. Георгія* (тепер вул. В. Короленка, 3; проєкт Густава Захса), *костелу Матері Божої Громничної*, *костелу кармелітів босих, костелу св. Марії Маґдалини, костелу св. Миколая* та ін. К. В. встановлено в будинку *Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка* (тепер пл. М. Шашкевича, 5; проєкт *Модеста Сосенка*), приватній гімназії для дівчат ім. Софії Стшалковської (*вул. Зелена*, 22; проєкт *Каєтана Стефановича*) та ін.

К. В., встановлені у будівлях Львова перед *Першою світовою війною,* можна поділити на дві групи: 1) твори, виконані в стилі *історизму*, переважно у старих сакральних будівлях, а також у новобудовах (церкви, костели, приватні вілли, адміністративні споруди); 2) твори у стилі *сецесії*.

"Золота ера" львівських вітражів закінчилась із початком Першої світової війни. У місті повністю припинили нове будівництво, а з ним і оздоблення споруд. Частина львівських вітражних фірм (наприклад Л. Аппеля) згорнули свою діяльність.

У міжвоєнний період головним підприємством, що виготовило більшість вітражів для львівських новобудов, стала фірма *Желенських*, яка навіть викупила у власність вітражні фірми, що тоді не працювали, разом із обладнанням і запасами скла у деяких галицьких містах, зокрема 1921 – фірму Л. Аппеля у Львові. Для костелу при *монастирі* Сакре-Кер фірма Желенських 1925 виготовила вітражі із зображеннями св. Казимира, св. Станіслава Костки, св. Філомена, св. Маґдалини, Найсвятішого Серця Ісуса і Матері Божої Ченстоховської.

У міжвоєнні роки тривало оздоблення *костелу св. Ельжбети.* Проєкти вітражів для цього храму ще 1910–1911 намалював *Казимеж Сихульський.* Незважаючи на схвальні відгуки знавців, ці вітражі не були реалізовані у склі. Проте за проєктом художника 1926 виконано вітраж для вікна каплиці св. Губерта у цьому костелі. Проєкти вітражів у вікнах пресвітерію костелу св. Ельжбети виконав архітектор *В. Дайчак*, а у склі – фабрика Желенських (1933). 1936 оздоблено каплицю Найсвятішого Серця Ісуса. Проєкт вітража для неї виконав *Вінцент Вітольд Равський.*

Найвідомішими вітражами, що їх виконала для Львова фірма Желенських у міжвоєнному двадцятиріччі, були вітражі *Успенської церкви* авторства *Петра Холодного-старшого*. 1926 він опрацював картони, а 1927 фабрика Желенського виготовила у склі перші три вітражі для вікон у завівтарній апсиді церкви. Три вітражі до вікон нави були зроблені на фабриці 1936, уже після смерті художника.

Центральним пунктом усього ансамблю є постать Матері Божої Покрови. Цей вітраж художник умістив у середньому вікні апсиди. У вікні з правого боку від Богородиці – зображення архангела Гавриїла, а в лівому вікні – архангела Михаїла. Постать Матері Божої тендітна, лірична, але й скорботна, осяяна сонячними променями, над нею хрест в обрамленні тернового вінця. Постаті Богородиці й архангелів статичні, ієратичні, композиція характеризує вертикалізм побудови образів, що безумовно підкреслює візантійські традиції українського сакрального мистецтва. Кольорова гама цих трьох вітражів стримана, у дещо приглушених барвах зеленуватих, блакитних, фіолетових і рожевих відтінків скла, що підкреслює народність і ліричність постатей.

Три вітражі у наві представляють сцени з історії України, наголошуючи на значенні християнства в національному і культурному розвитку українського народу. На першому вітражі – свв. Теодозій і Антоній Печерські, Нестор Літописець та галицькі *князі* Роман і *Данило Галицький*. На другому – святі князь Володимир Великий і княгиня Ольга, свв. Борис і Гліб. На третьому – Костянтин *Корнякт* і гетьмани *Петро Конашевич-Сагайдачний*, *Богдан Хмельницький*, *Петро Дорошенко*. За ними *козаки* і жінки. Всі постаті у трьох вітражах нави повернуті до Богородиці в

Вітраж "Ісус Милосердний". у колишньому костелі францисканців. 1887–1889 рр.

Т. Зайдзиковський. Вітраж із гербом міста Львова. 1892 р.

В. Бортяков.
Вітраж "Покладення до гробу" в каплиці костелу св. Антонія

апсиді – у цьому ідейний зміст ансамблю. Кольори скла яскравіші, ніж у трьох перших вітражах, композиції значно складніші, багатопостатеві, мають глибину тла. У вітражі з гетьманами вирізняється велика фігура архангела Михаїла з мечем і щитом із гербом запорозького козацтва.

1926 архієпископ *Юзеф Теодорович* замовив у варшавській "Майстерні вітражів і мозаїк" Францишка Бялковського три вітражі для південних вікон головної нави *вірменської церкви*. Їхні проєкти виконав *Ян Генрик Розен*. Вітражі тематично були пов'язані зі стінописом у храмі й представляли "Сцени з життя Івана Хрестителя", "Древо Єсеєве" і "Грецькі містерії – передчуття Істинного Бога". Вони були виконані у жовто-золотистій кольоровій гамі, завдяки чому вікна стали світлими акцентами в досить темній і невисокій наві. 1927 Я. Г. Розен виконав проєкт ще одного вітража у північне вікно нави. Замовником був *вірменський побожний банк*, тому на вітражі були представлені сцени, тематично пов'язані з 400-літньою історією цієї кредитної установи. 1928–1929 Я. Г. Розен виконав поліхромію пресвітеріальної частини. У два вікна трансепта художник запланував вітражі з постатями св. Павла і св. Авґустина, які також виконала фірма Ф. Бялковського. Але до 1937 з невідомих причин ці вітражі не були вставлені у вікна, і тільки після ремонту (або доробки) на фабриці Желенських вони зайняли своє місце.

Я. Г. Розен 1931 виконав художнє оздоблення баптистерію в костелі св. Марії Маґдалини. У ніші замурованого вікна цього приміщення митець планував вставити вітраж, проєкт якого у склі був виконаний у Варшаві в майстерні Ф. Бялковського. Символічні сцени, що тематично відповідали призначенню приміщення для хрещення дітей, займали три великих поля в горизонтальному напрямі. У нижній частині були написи, сигнатура фабрики-виробника і художника.

У міжвоєнному двадцятилітті в інтер'єрах громадських установ і чиншових будинків з'явилися лише поодинокі К. В. Серед таких робіт – вітраж у віллі *Ю. Макаревича* (тепер *вул. М. Драгоманова*, 58), виконаний 1931 на краківській фабриці Желенських. Декілька замовлень фірма Желенських виготовила для вікон у старій львівській забудові, наприклад, 1925 для *банку* акційної спілки "Земний газ" у кам'яниці на вул. Л. Сапіги, 3 (тепер *вул. С. Бандери*) виконала К. В. із зображенням нафтової вежі на тлі карпатського краєвиду.

У міжвоєнний період було встановлено два вітражі у передпогребальній каплиці на вул. Пекарській (1933), ще два вітражі – у *костелі змартвихвстанців* (вул. Пекарська, 59; проєкт *Казимира Смучака*), а також низку інших творів.

У повоєнний період мистецтво К. В. знову занепало. Поодинокими майстрами, які в радянський період працювали у Львові над створенням і реставрацією вітражів, були І. Клех, А. Чобітько та ін. Наприкін. 1990-х мистецтво виготовлення К. В. відроджують Валерій Бортяков, Олександр Оверчук, Андрій Лисенко та ін.

Львівські вітражі вивчає, зокрема, Р. Грималюк. У Львові опубліковано її першу монографію "Вітражі Львова" (2004). Дослідниця уклала каталог К. В. у Львові, який охоплює 118 одиниць. Серед них – 30 вітражів у львівських храмах, 26 вітражів у громадських спорудах,

А. Лисенко з вітражем "Оранта" власної роботи. Фото 2008 р.

решта – це вітражі у житловій забудові. Львівський краєзнавець П. Гранкін склав каталог імітацій К. В., які збереглися у Львові (79 позицій).

Мистецький аналіз окремих вітражів і вітражних ансамблів Львова здійснили Ю. Бірюльов та Ю. Смірнов. Деякі аспекти з історії львівських К. В. опрацювали львівські дослідники: П. Гранкін, І. Гах, І. Сьомочкін, О. Лисенко, В. Шаленко.

Юрій Смірнов

КЛЕЙНОДИ МІСЬКІ – символи влади керівників місцевого самоврядування, регалії міської влади. До символів міської влади належали *міська печатка*, *символічні ключі*, від кін. XIX ст. – *церемоніальний ланцюг президентів міста Львова*. Першим символом міської влади, згаданим у XIV ст., була міська печатка (1359). У XV–XVI ст. ще одним символом міської влади стала хоругва міста.

Львівські міські хоругви (корогви) були зазвичай великого розміру, мали гаптування й аплікації, їх шили з дорогої тканини. Обов'язковим елементом на всіх видозмінах хоругви було використання "руського" лева, що крокує, чи лева, що стоїть на задніх лапах, тримаючи в передніх три горбики й зірку. Водночас місто використовувало й хоругви з прямими та андріївськими хрестами, зображенням Богоматері та ін.

У XVII–XVIII ст. як К. М. вживали жезл *війта*, символічні ключі від міських *брам* і *хвірток*. Наприкін. XVIII ст., після ліквідації *магдебурзького права*, частина символів міської влади зникла. Після реформи міського самоврядування наприкін. XIX ст. з'явився новий атрибут – срібний ланцюг президентів міста Львова.

Давні К. М., які дійшли до наших днів, зберігаються у *Львівському історичному музеї*, сучасні – у міській раді Львова.

Іван Сварник

КЛЕМЕНТ ТЕОДОР (Klement Teodor; 27.09.1829 – р. смерті невід.) – художник. Народився у м. Бяла (тепер м. Бєльсько-Бяла Шльонського воєвод., Польща). Закінчивши реальну школу у Львові, працював викладачем рисунку в приватних школах, від 1869 – в Художньо-промисловій школі в *ратуші*. Малював портрети ("Портрет Карла Фердинанда Лянґа") і краєвиди ("Косовиця"), у майстерні *Піллерів* літографував власні твори та рисунки інших авторів. Виконував краєвиди міста та інтер'єри львівських сакральних споруд, зокрема "Інтер'єр римо-католицької катедри" (1855, літографія), "Римо-католицька катедра з північного сходу" (1857, рисунок олівцем); "Інтер'єр костелу Сакре-Кер" (1858, літографія), "Вигляд на Львів із вул. Св. Лазаря взимку 1852" (1857, літографія з рисунка О. Тітца).

Помер, імовірно, у Львові. Його твори, важливі для *іконографії* Львова та вивчення міського побуту сер. XIX ст., зберігаються у *Львівському історичному музеї* та *Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України*.

Юрій Бірюльов

КЛЕМЕРТОВИЧ МИХАЙЛО (1835–27.08.1903) – український журналіст, письменник, *москвофіл*. Народився в с. Гадинківці (тепер Гусятинського р-ну Тернопільської обл.). Після закінчення Бережанської гімназії (1852–1858) навчався у *Львівському університеті*. Співробітник, редактор газети *"Слово"*, видавець і редактор часописів *"Учитель"* (1869–1874, 1880), *"Временникъ Института Ставропигійского съ місяцесловомъ на ... годъ"* (1864–1903), *"Галичанинъ"* (від 1893), *"Вістник "Народного дому"* (від 1882), "Календарь Общества им. Качковского" (від 1875). Тривалий час (від 1887) працював у канцелярії *"Народного Дому"* у Львові.

Автор художніх творів, читанки "Наша хата". Помер і похований у Львові.

Микола Литвин

КЛЕПАРІВ – місцевість у Львові в південній частині Шевченківського р-ну, на території колишньої однойменної приміської громади. Назва походить від імені

Фрагмент вітражу "Святі патрони Польщі". Проєкт Я. Матейка. 1895 р.

Т. Клемент. Інтер'єр римо-католицької катедри. Бл. 1855 р.

Археологічні дослідження на Клепарові. Сучасне фото

міщанина Андрія Станчо Кльопера, львівського купця і фінансиста, який на міських ланах 1419 заснував фільварок Кльопергоф (нім. "двір Кльопера"). На заході К. межує із с. *Рясне*, на півночі з *Голосько*, на сході – із *Замарстиновом*, де входить у межі території історичної забудови центральної частини Львова, а на півдні – з *Білогорщею*, Поріччям і Волицею. Головні вулиці – *вул. Т. Шевченка* і *вул. Клепарівська*. Тут розташовані горби Розточчя з найвищою вершиною *Кортумовою горою* (374 м), яка вирізняється з-поміж інших сусідніх пагорбів, наприклад, *гори Гицля*. Ці горби є місцем *європейського вододілу*. Первісна територія К. – бл. 7 кв. км, практично не змінилася. Вокзал станції Львів–Клепарів (збудований перед 1887) був призначений для поїздок у бік Янова (тепер с. Івано-Франкове Яворівського р-ну Львівської обл.), Яворова, *Брюхович* і Рави-Руської. Тут розташоване локомотивне депо "Львів" (вул. Левандівська, 4) та вагонне депо "Клепарів" (вул. Левандівська, 14а).

В обширах К. відомо 18 археологічних пам'яток. Найдавніші датовані зламом сучасної геологічної історії Землі (IX тис. до Р. Х.). Це свідчить про сприятливу для людини екологічну нішу, яка витримала антропогенне навантаження впродовж багатьох тисячоліть. Крім багатої фауни та флори, відзначено численні печерно-скельні порожнини, які, очевидно, використовували людські спільноти, сприятливе повітря, наявні водотоки, родючі ґрунти та відповідні кліматичні умови. Одне з найдавніших поселень (доба мезоліту IX–IV тис. до Р. Х.) розташоване на південь від вул. Джерельної. Розкопки на цій пам'ятці провела Львівська обласна експедиція *Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України* 2002–2003 (керівник Л. Мацкевий). В. Горецький за 0,9 км на північний захід від вул. Т. Шевченка, 128 (Львів–2, Кортумова гора) відкрив поселення того ж часу, але не в печері. Серед знахідок – кремінні леза типу геометричних мікролітів, що слугували вкладками (складовими частинами) знарядь праці. Наступною, неолітичною добою (VI–IV тис. до Р. Х.) датується поселення Львів–65, локалізоване початком вул. Левандівської, про яке повідомляли *Я. Пастернак* і *Ю. Полянський*. Крім кремінних знарядь, там були знайдені й уламки глиняного посуду.

До кінця кам'яної доби в межах вул. Т. Шевченка і вул. Левандівської належать, очевидно, й поселення Львів–5, 6, 66 і 165, про які повідомляли *Б. Януш*, Ю. Полянський і Я. Пастернак. Можливо, у IV–III тис. до Р. Х. у добу енеоліту чи навіть бронзи (II тис. до Р. Х.), судячи зі знахідок кам'яних сокир за міською

Вигляд на український військовий меморіал на Янівському цвинтарі. Сучасне фото

рогачкою (Львів–66) і на горі Гицля біля вул. Клепарівської (Львів–173), також були давні поселення цього часу. Важливі результати одержані й під час охоронно-рятівних розкопок на території Львівської пивоварні "Золотий колос" (вул. Клепарівська, 18), що їх здійснили В. Оприск й М. Рожко 2000. Тут були зафіксовані сліди заселення в добу раннього заліза (X–VIII ст. до Р. Х.), селище княжої доби (XII–XIV ст.) і скарб празьких монет XIV ст. Цікаві й знахідки римських монет на пункті Львів–67 у північній частині Левандівки. Археологічні джерела свідчать, що люди заселяли територію К. практично у всі епохи.

Фільварок К. був закладений на площі 12 ланів у XV ст. 1535 найновіша тоді оселя *Краківського передмістя* – міське село К., було куплене коштом міської громади. Короткий час у XVI ст. К. фігурував у шосових реєстрах як територія міської юрисдикції, але через свою прибутковість потім швидко опинився у приватних руках орендарів. 1583 тут проживало 37 рільників і 8 комірників, серед яких переважали *поляки*. 1662 подушний податок стягували із 77 селян, а 1774 власні господарства вели 57 селян, яким належало 79 коней, 6 волів і один *млин*. Ця територія входила до 3-го дистрикту Львівського округу. Як наголошувала *О. Степанів*, ведення сільськогосподарської діяльності тут було вигідне завдяки урожайним намулам *Полтви*, багатству плодових дерев, зокрема й славної клепарівської черешні (черехи), клепарівського винограду тощо. Тому тривалий час більшість територій К. фіксували як *лани*.

Після *Першої світової війни* територію між власне Львовом і селом К. забудовували кам'яницями та віллами. 1930 після створення *"Великого Львова"* через прилучення підміської громади К. перестав існувати як окрема адміністративна одиниця й увійшов до Янівської дільниці Львова.

На захід від *Янівського цвинтаря* 1941 німці створили табір, де утримували десятки тисяч осіб 18 національностей (найбільше *євреїв*) – цивільних мешканців, політв'язнів, військовополонених.

Після *Другої світової війни* 1946 увійшла в дію сортувальна гора на станції Львів–Клепарів. Наприкін. 1940-х на вул. Т. Шевченка, 87, збудовано *завод "Автонавантажувач"*. У 1950-ті почав давати продукцію "Мехсклозавод" (вул. Т. Шевченка, 60), побудований на основі парового млина "Ю. Тома і син", який діяв від 1861. На вул. Клепарівській, 36, розташована пивоварня "Золотий колос".

На К., з-посеред іншого, розташовані храм св. Андрія *Української Греко-Католицької Церкви* (вул. Варшавська, 38) і храм св. Апостола Андрія Первозванного *Української Автокефальної Православної Церкви* (вул. Т. Шевченка, 66), *Львівський державний університет безпеки життєдіяльності* (вул. Клепарівська, 35), колишній стадіон "Торпедо" (*вул. Золота*, 32) і база Спортивного клубу армії (вул. Клепарівська, 39а).

На Янівському цвинтарі поховані український поет *Б.-І. Антонич*, діячка українського визвольного руху *О. Басараб*, генерал-четар *Української Галицької Армії М. Тарнавський*, австрійські солдати, полеглі під час *Першої світової війни*, українські й польські вояки, які загинули 1918–1919 та ін. 1994 відновлено військовий меморіал стрільців і старшин УГА, який зруйнувала радянська влада в 1970-ті.

Леонід Мацкевий

Вигляд на вул. Клепарівську. Сучасне фото

КЛЕПАРІВСЬКА ВУЛИЦЯ – вулиця, розташована в Шевченківському р-ні між *вул. Т. Шевченка* та вул. В. Ярошенка в дільниці *Клепарів*. Колись пролягала до с. Клепарова поміж оселями *Краківського передмістя* та Архієпископським фільварком. 1955 вулицю перейменували на честь радянського розвідника *Миколи Кузнецова*. Від 1990 вулиці повернено давню назву.

Вулиця пролягає під *горою Гицля*, на вершині якої стоїть обеліск на честь повішених 31.07.1847 польських пов-

Вигляд
на Краківський ринок.
Сучасне фото

станців 1846 *Т. Вишньовського* та *Ю. Капусцінського* (скульптор *Ю. Марковський*, 1895). Пам'ятник, дещо пошкоджений, зберігся донині, щоправда, без орла, який колись був на його вершині. Довкола обеліска засадили сквер, названий парком Вишньовського. У листопаді 1918 поблизу гори точилися затяті бої між українським військом і польськими повстанцями.

Під горою, на вул. Клепарівській, 15, за проєктом *Ю. Гохберґера* 1891–1896 збудований комплекс притулку для вбогих Фундації брата Альберта. Теперішні власники будівлі зіпсували її зовнішній вигляд, замалювавши фасад, орнаментований кольоровою цеглою.

З другого боку вулиці, там, де тепер *Краківський ринок*, був старий єврейський цвинтар (окописько). Ще у 1970-ті між деревами виднілися залишки надгробків із гебрейськими написами. Цвинтар закрили для поховань у сер. XIX ст., однак він зберігся до *Другої світової війни*, коли його знищення розпочали гітлерівці; ліквідацію окописька закінчили вже за радянських часів. Цвинтарні плити використовували для вимощування вулиць та доріг. При старому цвинтарі 1898–1901 збудовано *єврейський шпиталь*.

За Краківським базаром височіють корпуси *Львівської пивоварні*. Бровар на цьому місці було засновано ще 1715. Згодом 1896–1912 на цій вулиці були розбудовані корпуси "Акціонерного товариства львівських броварів", яке монополізувало виробництво пива у Львові.

Навпроти стоїть *Львівський державний університет безпеки життєдіяльності* (колись *"Дім військових інвалідів"*), збудований із нетинькованої цегли 1855–1863.

Ігор Мельник

Львівська пивоварня
на вул. Клепарівській.
Сучасне фото

КЛИМІВ ГРИГОРІЙ (псевдо: Мармаш; 22.02.1914–30.09.1938) – діяч українського національно-визвольного руху. Брат *Івана Климіва*. Народився в с. Сілець (тепер Сокальського р-ну Львівської обл.). Закінчив 1932 Сокальську гімназію. Активіст *"Просвіти"*, *"Сільського господаря"*, кооперативного руху, аматорського гуртка при *"Рідній школі"*. Разом із братом І. Климовим був одним із організаторів підпільної мережі *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) на Сокальщині, а згодом і в прилеглих районах Волині. 1937 обіймав пост заступника окружного провідника ОУН Сокальщини. За націоналістичну діяльність ув'язнений польською владою у таборі в Березі Картузькій (липень 1934 – березень 1935), повторно заарештований 05.08.1937. Ув'язнений у Львові в тюрмі *"Бриґідки"*. Один із провідників українських політичних в'язнів у тюрмі, співорганізатор голодування в червні 1938. Через важкі умови утримання в К. загострився туберкульоз. Керівництво в'язниці свідомо нехтувало його станом, і невдовзі К. помер. Тіло без дозволу родини віддали для наукових дослідів, згодом останки поховали на *Янівському цвинтарі*.

Володимир Мороз

КЛИМІВ ІВАН (псевда: Куліба, Легенда, Мармаш; 29.10.1909–04.12.1942) – діяч українського національно-визвольного руху, крайовий провідник *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) у Львові, генерал-політвиховник *Української По-*

встанської Армії. Брат *Григорія Климіва*. Народився в с. Сілець (тепер Сокальського р-ну Львівської обл.), навчався у Сокальській гімназії (1921–1929), де належав до *"Пласту"* – 9-й курінь юнаків ім. Петра Дорошенка. Згодом розпочав навчання на правничому факультеті *Львівського університету*. Один із творців ОУН на Сокальщині, довголітній окружний провідник, згодом також член новосформованої 1935 Крайової екзекутиви ОУН північно-західних українських земель (Волинь і Полісся).

Неодноразово заарештовуваний польською поліцією, виплутувався зі звинувачень. За твердженням одного з польських прокурорів, геніальний конспіратор. Засуджений окружним судом у Львові 28.12.1933 за поширення підпільних видань ОУН до 15 місяців ув'язнення. Востаннє заарештований 24.06.1937, засуджений на т. зв. Процесі 42-х (процесі І. Климова) в Луцьку 17–30.08.1937 до 10 років ув'язнення, вийшов на волю з розвалом Польщі на початку *Другої світової війни* у вересні 1939.

Один з організаторів і керівників протибільшовицького підпілля в Західній Україні. Крайовий провідник ОУН північно-західних українських земель 1940, згодом замінив Дмитра Мирона на посту крайового провідника ОУН усіх українських земель у складі СССР – т. зв. матірних українських земель, ці обов'язки виконував від грудня 1940 до липня 1941. Часто перебував у Львові, де кілька разів зумів уникнути засідок *НКВС*.

Організатор протибільшовицького повстанського руху в Західній Україні влітку 1941 – комендант Української національної революційної армії, діяв під псевдонімом "Лейтенант Євген Легенда". Організатор української адміністрації в Західній Україні влітку 1941, міністр політичної координації *Українського Державного Правління*, створеного *Актом відновлення Української держави 30 червня 1941 р.* у Львові. 1941–1942 – один з організаторів і провідників протинімецького підпілля, член Проводу ОУН, звідки був виведений через конфлікт із *М. Лебедем*. Керівник організаційного відділу військової референтури, мешкав у Львові. Організатор наради у справах формування повстанської армії, яка відбулася на початку грудня 1942 у Львові на *вул. Городоцькій*, 87.

Заарештований гестапо 04.12.1942, того ж дня Віллі Вірзінґ закатував його у *в'язниці* на вул. Лонцького. Посмертно підвищений до ступеня генерала-політвиховника УПА як перший організатор і політвиховник її відділів. Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА.

Володимир Мороз

Іван Климів

КЛИМКЕВИЧЕВА-ШМІГЕЛЬСЬКА ІРИНА (1893–28.11.1956) – український педагог, учасниця визвольних змагань. Народилась у с. Балинці (тепер Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчила львівську вчительську семінарію. Учасниця листопадових подій 1918 у Львові. В *Українській Галицькій Армії* (УГА) була медсестрою, командантом санітарного загону, хорунжим. Брала участь у військовому поході на Київ. Двічі потрапляла в полон: під *Брюховичами* – у польський, у Києві – в денікінський.

У Вінниці 1919 повінчалася із сотником УГА М. Климкевичем. Була інтернована, перебувала в польському таборі для полонених у с. Фридрихівка поблизу Проскурова (тепер м. Хмельницький). Емігрувала за кордон, останні роки проживала у Відні, де й похована.

Публікувала оповідання і нариси в часописі "Жіноча доля" та календарях-альманахах цього коломийського видання, у *"Літописі "Червоної Калини"*. У своїх творах писала про події періоду визвольних змагань.

Валентина Передирій

Ірина Климкевичева-Шмігельська

КЛИМКО ІВАН (22.07.1930–16.12.2007) – художник-кераміст і живописець, педагог. Народився в с. Зушиці (тепер с. Заверещиця Городоцького р-ну Львівської обл.) у селянській родині. 1947–1952 навчався у Львівському училищі прикладного мистецтва (тепер *Львів-*

Іван Климко

І. Климко.
Декоративний таріль "Різьбар".
1988 р.

І. Климко.
Свічник "Олень. Цвітуть роги".
1979 р.

ський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша), де вчителями його були *І. Севера* (скульптура), *О. Шатківський* та *Г. Смольський* (малярство, рисунок), Т. Порожняк (кераміка), *Я. Нановський* (історія мистецтва, стилі).

Студіював 1957–1963 у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*) на відділі кераміки. Викладав композицію, рисунок, ліплення та живопис у Косівському училищі прикладного мистецтва на Івано-Франківщині (1964–1967), працював старшим художником на Берегівському майоліковому заводі на Закарпатті (1968–1969).

Від 1969 розпочався львівський період творчості митця. Упродовж декількох десятиліть працював художником-керамістом у творчій групі Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики. Паралельно 1975–1978 викладав композицію, рисунок і ліплення в Янівському різьбарському училищі (смт Івано-Франкове Яворівського р-ну Львівської обл.).

Працював у ділянці декоративно-ужиткової кераміки, монументальної керамічної пластики, станкової скульптури та малярства.

Найкращі твори К. витримані в українських народних традиціях, відзначаються лаконізмом образно-пластичної мови, зібраністю монументалізованих побудов і виразним замилуванням до національної фольклорно-історичної тематики (декоративні тарелі: "Гаївки" (1978), "Гей, там на горі женці" (1980), "Рідна земля – казка" (1986); керамічна пластика: "Дума про трьох братів" (1971), "Кривоніс Максим" (1971), "Перебендя" (1969), "Козак Мамай" (1973), "На Івана Купала" (1986)).

У станковому малярстві К. особливо інтенсивно працював у 1980-ті. Серед кількох сотень його малярських полотен переважають пейзажі: "Човни" (1983), "Снов-ріка" (1983); натюрморти: "Букет у глечику" (1980), "Перед Великоднем" (1992) та символіко-патріотичні композиції – "Похорон бійця УПА" (1990).

Твори К. зберігаються в музейних і приватних збірках Львова та за кордоном (США, Канада, Німеччина, Чехія).

Любов Волошин

КЛИМКО ОЛЕКСАНДР (1908 – після 1970) – живописець і рисувальник. Місце народження не відоме. Навчався у *Львівській Політехніці* (живопису і рисунку в *Я. Г. Розена*, 1929–1931). Працював у Львові до 1939. Брав участь у львівських виставках *Українського товариства прихильників мистецтва* й *АНУМ* (від 1931).

Малював олійні портрети ("Портрет сестри", 1932), краєвиди ("Осінь", 1959), побутові, історичні та батальні композиції ("Бій на Маківці", "Битва під Крутами", "Битва під Хотином" (усі – 1931, *Львівський історичний музей*), "Композиція" (1934), "У крамниці" (1934), "Батальна сцена" (1937, *Львівська галерея мистецтв*)).

Звертався до релігійної тематики у станковому та монументальному малярстві.

О. Климко.
Бій на Маківці в 1915 р.
1931 р.

1933 виконав стінопис каплиці на цвинтарі в с. Мервичі поблизу Куликова (тепер Жовківського р-ну Львівської обл.) із зображеннями чотирьох євангелістів, "Воскресіння Лазаря", "Воскресіння дочки Іаїра", у неовізатійському стилі, із застосуванням акцентованого лінійного ритму й стилізації народного орнаменту. Виконував карикатури для львівських сатиричних часописів *"Зиз"* (1929–1933) і *"Комар"* (1933–1939), ілюстрував фейлетони *Г. Збєжховського* в "Поранній газеті" (*Gazeta Poranna*) (1933). Після *Другої світової війни* працював в Аргентині (тут ілюстрував часопис "Мітла" і був художником кінофільмів). Від 1958 – у США, де й помер.

Юрій Бірюльов

КЛИМКОВИЧ КСЕНОФОНТ (псевдоніми: Іван Хмара, Галичанин, Ксенофонт та ін.; 31.01.1835–07.05.1881) – український письменник, журналіст, видавець, громадський діяч. Народився в с. Хотимир (тепер Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.). 1852 вступив до гімназії у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), де організував учнівський гурток "Руський Гелікон". Виявив неабиякі здібності до мов, ще учнем перекладав твори Ф. Шиллера, Дж. Байрона, А. Міцкевича, Ф. Залеського. 1856–1860 – співробітник фінансової дирекції у Станиславові. Власні вірші, переклади, літературно-критичні статті друкував у москвофільській газеті *"Слово"*.

Відстоював доцільність застосування фонетичного правопису (кулішівки) у друкованих виданнях *"Галицько-Руської Матиці"*. 1863 – засновник і редактор літературно-політичного вісника *"Мета"*, у якому друкував твори *Ю. Федьковича*, *П. Куліша*, власні переклади з російської мови творів Є. Гребінки. 1864–1865 видавав книжкову серію "Руська читальня", у якій надрукував сім книжок (твори Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Гоголя та ін.).

Не надто високий попит на українську книжку змусив К. виїхати зі Львова до батька в с. Струпків (тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.), а 1867 – до Відня. Там К. працював над українським перекладом "Іліади" Гомера, редагував

Ксенофонт Климкович

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.
VII.

ТВОРИ
ЛЕОНІДА ГЛІБОВА,
КСЕНОФОНТА КЛИМКОВИЧА,
ВОЛОДИМИРА ШАШКЕВИЧА.

Видане товариства „Просвіта".

У ЛЬВОВІ, 1911

Твори Л. Глібова, К. Климковича, В. Шашкевича. 1911 р. Титульна сторінка

часопис "Словянская зоря". 1868 повернувся до Львова, підо впливом *Ю. Лаврівського* зрікся москвофільських поглядів, редагував газету *"Основа"* (1870–1872).

Співпрацював із товариством *"Просвіта"*, яке у своїх перших підручниках "Руска читанка для низших кляс середніх шкіл" (Ч. 1–2, 1871) умістило переклади К.: "Пригода в степу" Є. Гребінки та "Співак" Й. Ґьоте. У видавничій серії "Руська письменність" (Т. 7, 1911) "Просвіта" надрукувала вірші К. ("До вітчини", "Акульхо", "Пора згадки", "На вічну пам'ять Тарасові", "Великі роковини", "Святославова година" та ін.), статті "Становище Русі супроти Польщі і Московщини", "Руська народна партія і її ісповідь", переклади. К. активно пропагував українську літературу в світі, переклав німецькою поеми Т. Шевченка "Гайдамаки", "Гамалія", "Тополя", повість Марка Вовчка "Сестра", оповідання "Два сини". Неопубліковані переклади та власні твори К. зберігаються у відділі рукописів *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України*. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Алла Середяк

Богдан Климчак

КЛИМЧАК БОГДАН (нар. 22.07.1937) – письменник, останній український політв'язень комуністичного режиму. Народився в с. Себечів (тепер Сокальського р-ну Львівської обл.) в селянській родині. Оселю К., як і багатьох інших, спалили 1946, щоб очистити район від повстанців. Село примусово переселили на Тернопільщину. За півмісяця пошуків житла сім'я зупинилася в смт Гримайлів (Гусятинського р-ну Тернопільської обл.). 1949 старшого брата Мирона, члена *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), засудили на 25 років концтаборів, а родину (матір, двох сестер і К.) вивезли на спецпоселення в Хабаровський край, де К. продовжив навчання. 1953 закінчив 7 класів і за дозволом спецкомендатури вступив до Магаданського гірничо-геологічного технікуму.

За два дні після одержання диплома 17.06.1957 заарештований, звинувачений у незгоді з внутрішньою і зовнішньою політикою комуністичної партії й 10.09.1957 засуджений за "антирадянську агітацію" на 5 років концтаборів. Вирок відбував у таборах Тенькінського р-ну Магаданської обл., Тайшетського р-ну Іркутської обл., у Мордовії. Звільнений 1962. Повернувся на Тернопільщину.

Працював робітником на шахтах і різних підприємствах України та Комі АРСР Росії (1963–1978).

Перебував під наглядом *КДБ*. Після тривалої підготовки 21.09.1978 неподалік станції Душак у Туркменії К. вдалося перетнути кордон з Іраном. Його затримали і 01.10.1978 передали представникам СРСР.

За антирадянську агітацію і пропаганду (його твори були визнані політично шкідливими) та зраду Батьківщини (перетин кордону) засуджений 18.06.1979 вдруге на 15 років концтаборів суворого режиму і 5 років заслання. Покару відбував у таборах Пермської обл. (тепер Російська Федерація).

Зазнавав тортур голодом і холодом, забороною писати і читати, листуватися, позбавленням права побачень, одержання пакунків. Протести проти нелюдських умов коштували йому 590 діб штрафного ізолятора, 10 місяців перебування у внутрітабірній тюрмі, 3 роки спецв'язниці в м. Чистополі Татарської АРСР (Росія), 7 місяців зниженого раціону харчування.

З початком звільнення політв'язнів (1987) відмовився підписувати будь-яке клопотання, що могло б бути підставою для помилування. 12.10.1990 засудження К. за політичними статтями було визнано безпідставним, а його дії перекваліфіковано як "незаконний перехід кордону без антирадянської мети" – три роки позбавлення волі в колонії загального режиму, які він давно відбув. 11.11.1990 останнім з українських політв'язнів К. було звільнено.

Вийшовши на волю, К. демонстративно відмовився від радянського паспорта. До

липня 1991 мешкав у Києві. 1992 оселився у Львові, де й мешкає досі.

Автор новел "24 години з життя політв'язня" (1958), "Оаза" (1976), "Оаза-гора" (1994), "Оновлений Декалог поневоленого українця" (1999), ліричних мініатюр та ін.

Юрій Зайцев

КЛІМЕС (КЛІМЕШ) ЙОЗЕФ (Klimes (Klimeš) Josef; бл. 1775 – після 1830) – живописець. Народився у Львові. Походив із чеської родини. Працював у Львові як учитель рисунку (його учнями були, зокрема, А. Лауб та *А. Рейхан*); крім графічних творів (рисунок крейдками "Два путті", 1812), малював олійні й акварельні портрети та краєвиди ("Городоцький цвинтар у Львові", 1924, збірка *С. Заревича*).

Автор портретів, типових для львівського *бідермаєру*, зокрема: "Автопортрет у французькому одязі", "Портрет старої жінки в очіпку" (мініатюра). Реставрував старі полотна із приватних львівських збірок.

Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

КЛІНТОН ГІЛЛАРІ (Clinton Hillary, до одруження – Гілларі Родхем (Hillary Rodham), нар. 26.10.1947) – американська державна і політична діячка, дружина президента США Білла Клінтона (1993–2001), Державний секретар США (від 2009). Народилась у Чикаґо (штат Іллінойс). Закінчила коледж Веллслі (1969) та Єльську юридичну школу (1973). Одружилася 1975 з майбутнім президентом США Біллом Клінтоном. Працювала в юридичній фірмі в Арканзасі, 1977 стала співзасновницею організації "Адвокати Арканзасу для дітей і родин", 1982–1988 входила до Ради директорів "Фонду нового світу". 1993–2001 – Перша леді США. 2001–2009 – сенатор США від штату Нью-Йорк. 2008 – одна з основних кандидаток на посаду Президента США від Демократичної партії, але за результатами праймеріз поступилася Баракові Обамі й заявила про підтримку його кандидатури. 21.01.2009 обійняла посаду Державного секретаря США.

Восени 1997 відбулася подорож К. країнами Середньої Азії, Росією та Україною, метою якого було засвідчити підтримку з боку Сполучених Штатів Америки демократичних процесів у цих країнах, зміцнення зв'язків, обмін ідеями та досвідом етнічної та релігійної толерантності. У рамках цього турне К. 16–18.11.1997 відвідала Львів. Під час візиту вона мешкала у готелі *"Дністер"*. 17.11 відбулася низка заходів за участі К.: покладання квітів до *пам'ятника Т. Шевченкові*, відвідання *собору св. Юра*, синагоги "Цорі Ґілод" та центру реставрації ікон при *Національному музеї у Львові*, виступ біля *пам'ятника жертвам комуністичних репресій*. Разом із дружиною Президента України Людмилою Кучмою К. відвідала неонатальний центр Львівської обласної клінічної лікарні та передала цій установі машину швидкої допомоги й партію ліків. 18.11 у *Львівському театрі опери та балету* відбулася зустріч К. із громадськістю Львова. Промова К., зачитана під час зустрічі, стосувалася участі жінок у суспільно-політичних процесах у демократичних країнах.

Ігор Петрій

Гілларі Клінтон

Г. Клінтон
під час траурного мітингу
біля пам'ятника жертвам
комуністичних репресій у Львові.
Фото 1997 р.

КЛІШЕВСЬКА КАРОЛІНА (дівоче прізвище Веселовська, псевдонім Карлінська; 1864–09.11.1927) – українська співачка. Народилася у с. Фриштак на Лемківщині (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Замолоду розпочала співочу кар'єру. Її талантом опікувалися Г. Маєрановська та режисер І. Гриневецький. 16-річною виконувала ролі (1880–1881) в аматорських виставах Юрґенса у Львові, 1882–1885 – у пересувній трупі Г. Лясовського. Майже десятиріччя співала в оперетах, грала в драматичних виставах театру *"Руської Бесіди"*. Від 1892 виступала на сцені польського театру Скарбека (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*). Гастролювала у Варшаві, Кракові (там провадила лекції співу),

Іван Кліщ

1923–1927 виступала у польському театрі м. Катовіце.

У репертуарі К. на українській сцені були ролі Наталки й Оксани ("Наталка Полтавка" та "Запорожець за Дунаєм"), Марусі ("Чорноморці" *М. Лисенка*), Оришки ("Пошились у дурні" М. Кропивницького), Шарлотти ("Гаспароне" К. Міллькера). Уперше на західноукраїнській сцені виконала роль Оксани в опері *М. Лисенка* "Різдвяна ніч" (1890). Талант К. високо оцінював директор новозбудованого *Львівського театру опери та балету* Т. Павліковський, доручивши співачці партії: Мюзетти ("Богема" Дж. Пуччіні), Малґосі ("Ясь і Малґося" Е. Гумпердінка), Гальки ("Галька" С. Монюшка), Сантуцци ("Сільська честь" П. Масканьї); в оперетах: Моллі ("Гейша" С. Джонса), Гортензії ("Бал в опері" Р. Гойберґер), Маргарити ("Весілля при ліхтарях" Ж. Оффенбаха), Фіфі ("Прекрасна з Нью-Йорку" Г. Керкера), Алізії ("Лялька" Е. Одрина).

Пропагувала українські пісні та романси, брала участь у ювілейних вечорах: до 25-річчя театру "Руської Бесіди" (1887), актора А. Стечинського (батька *С. Стадник*; 1892). Померла в Катовіце (Польща).

Оксана Паламарчук

П. Сипняк.
Чумацька валка.
2008 р.

КЛІЩ ІВАН (псевда: Ґалянтний, Ґаль, Ясько; 28.10.1905 – поч. 1942) – український пластовий діяч. Народився у Львові, мешкав на вул. Вулецькій, 45 (тепер вул. А. Сахарова). Закінчив польську реальну (технічну) гімназію у Львові (1924) та відділ архітектури *Львівської Політехніки* (1934). Член *"Пласту"* у Львові, вихованець 4-го куреня юнаків ім. Б. Хмельницького, редагував курінний часопис "Ватра" (1923–1924). Згодом став співзасновником 15-го куреня старших пластунів "Орден Залізної Остроги", влітку 1930 обраний Великим комтуром (курінним). Від 1924 – головний організатор Уладу новаків (діти віком 6–11 років), зв'язковий 1-го зв'язку новаків у м. Львові, організатор і багатолітній обозний таборів новаків у Корчині, Підлютому й Остодорі (1926–1939). Талановитий фотограф, автор багатьох фотографій з пластового життя та книжки "Організація оселі" (1930). Скавтмастер, двічі відзначений тодішньою найвищою пластовою нагородою – Свастикою Заслуги (1928, 1930), член підпільного Пластового центру в 1930-ті.

Організатор українського життя львівського передмістя *Вулька*, один із засновників та керівників місцевої читальні *"Просвіти"*. Деякий час – член дирекції кооперативи "Пласт" (*вул. Городоцька*, 95), згодом працював за фахом у Тернополі та в с. Малий Ключів біля Коломиї. З початком *Другої світової війни* повернувся до Львова і працював в управі міста. Згодом відряджений на Донбас, під час німецької окупації працював у міській управі м. Харкова. Заарештований гестапо за діяльність в *Організації Українських Націоналістів* і розстріляний у Харкові.

Володимир Мороз

КЛОСС (КЛЬОС) ЛЮДВІК (Kloss Ludwik, 24.08.1845–17.03.1902) – римо-католицький священик, ректор *Львівського університету*, меценат бібліотеки Львівського університету. Народився в Тернополі. Навчався в Бережанах, Тернополі та Львові, зокрема на філософському факультеті Львівського університету

(1864). Закінчив теологічний факультет Львівського університету. 1867 рукоположений у сан, був вікарієм у Коломиї та в *костелі св. Мартина* у Львові (до 1872). Префект в єпархіальній римо-католицькій семінарії (1873), її ректор (08.07.1874–1899, з перервами). Доктор теології (1867), габілітований доктор (1875). У літньому семестрі 1872 – ад'юнкт теологічного факультету Львівського університету, 1873 – дійсний викладач Закону Божого в гімназії Франца Йосифа. 1874 – приват-доцент пасторальної теології з польською мовою викладання, 1875 – доцент, 1876 – надзвичайний професор катехизму і гомілетики, 1880 – звичайний професор. 1880–1882 – делегат від теологічного факультету до Сенату Львівського університету.

Ректор Львівського університету (1884/1885), проректор (1885/1886). Чотири рази обраний деканом теологічного факультету.

Здійснив подорож до Єрусалима. 1883 відзначений мантією за розпорядженням єпископальної митрополії. 1888 нагороджений Почесним Папським Хрестом. 1891 призначений таємним камергером папського двору та нагороджений орденом Св. Гробу Господнього. 13.02.1902 вийшов на пенсію. Свою книгозбірню, яка складалася з видань XIX ст. на теологічну тематику, заповів бібліотеці Львівського університету.

Помер у м. Давос (Швейцарія).

Ганна Демченко

КЛУБ РЕПРЕСОВАНИХ – див. *ЛЬВІВСЬКИЙ КЛУБ РЕПРЕСОВАНИХ ІМЕНІ МИХАЙЛА СОРОКИ*

КЛУБ ТВОРЧОЇ МОЛОДІ "ПРОЛІСОК" – див. *"ПРОЛІСОК", КЛУБ ТВОРЧОЇ МОЛОДІ*

КЛУБ УКРАЇНСЬКИХ МИСТЦІВ (КУМ) – громадська творчо-мистецька організація, що об'єднує професійних малярів, графіків, скульпторів, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва й мистецтвознавців. Діє у Львові від кін. 1980-х, перші збори ініціативної групи відбулися 16.11.1988 в тодішньому художньому салоні "Артес". 19.01.1989 Львівська міська рада зареєструвала КУМ. 28.02.2000 організація перереєстрована як Спілка художників "Клуб українських мистців". У перший період існування КУМ його очолювали *Володимир Сколоздра*, Борис Буряк; незмінним президентом КУМ від поч. 1990-х і до смерті (03.12.2009) був *Володимир Савчук*. Тепер клуб очолює *Орест Скоп*.

Людвік Клосс

Перша виставка членів клубу відбулася у Львівській картинній галереї (тепер *Львівська галерея мистецтв*) 16.06–09.07.1989. В матеріалах каталогу цієї виставки було згадано про 22 членів організації (малярі Володимир Богуславський, Борис Буряк, *Михайло Демцю*, Олесь Коровай, *Володимир Патик*, *Володимир Риботицький*, *Петро Сипняк*, Орест Скоп, *Василь Федорук*, *Микола Шимчук*; графіки Володимир Забейда, *Дмитро Парута*, *Богдан Пікулицький*, *Роман Романишин*, Володимир Сколоздра; скульптори Григорій Кудлаєнко, *Іван Микитюк*, Василь Петришин, *Роман Романович*, *Володимир Ропецький*, *Володимир Савчук*, *Ярослав Юзьків*, *Любомир Яремчук*, *Василь Ярич*; художники декоративно-ужиткового мистецтва *Тарас Левків*, Володимир Іванишин, Ігор

Д. Парута. *Січові стрільці.* 2001 р.

В. Савчук.
Пластика.
1982 р. Санаторій "Кришталевий палац", Трускавець

В. Ярич.
Двоє.
1995 р.
Альґранж, Франція

Ковалевич, *Ігор Копчик*; мистецтвознавці Орест Голубець, Степан Костецький, Олег Сидор і Роман Яців).

На зламі 1980–1990-х КУМ своєю практичною діяльністю активно впливав на утвердження нової світоглядної платформи української мистецької культури, звільнення її від догматичної заідеологізованості й обмежень тоталітарного комуністичного режиму.

Від часу заснування КУМ – активний учасник культурно-мистецького процесу в Україні. З його ініціативи та за організаційною участю було проведено десятки мистецьких акцій в Україні й за кордоном. Яскравою подією стала експозиція творчих робіт КУМівців, яка відбулася на Першому фестивалі сучасної української пісні "Червона рута" в Чернівцях (1989). КУМ регулярно влаштовував виставки у Львові, Рівному, Одесі, Києві та за кордоном (1995 – Прага; 1998 – спільна експозиція з Одеським об'єднанням "Човен" у програмі Днів української культури в Ґданську (Польща); 1999 – виставка КУМ в програмі Днів української культури в Щецині (Польща); 2001 – виставка у Вільнюсі (Литва)). Виставки, які влаштовувало об'єднання або організовували його члени індивідуально, відбувалися також в інших містах України та Європи (Польщі, Чехії, Словаччині, Німеччині, Голландії, Бельгії, Італії, Франції).

КУМ ініціював багато мистецьких акцій разом з іншими структурами: 1991 – перша виставка бієнале українського образотворчого мистецтва "Львів'91 Відродження" спільно з Львівською картинною галереєю; 1996 – всеукраїнський виставковий проєкт "Мистецькі клуби України", м. Хмельницький; спільно з Львівським палацом мистецтв розроблено проєкт проведення щорічної загальної виставки "Львівський осінній салон "Високий замок"; 1998 – реалізація спільного виставкового проєкту з об'єднанням одеських художників "Мамай" у Львівському палаці мистецтв; 2005 – спільно із Спілкою художників Литви та Почесним консульством Литви у Львові, Театром ім. В. Семашкової в Жешові (Польща) та Генеральним Консульством Польщі у Львові організовано та проведено у Львові виставку митців Литви, Польщі й України "Простір", задуману як трієнале, з експонуванням у кожній з трьох країн.

Суттєвий аспект статутної діяльності КУМ – популяризація мистецтва. 1991 засновано журнал *"Мистецькі студії"*. 1995 вийшов перший в Україні дитячий мистецький журнал "Куманець" (опубліковано тільки № 1).

КУМ тісно співпрацює зі здібними дітьми. 2001 ініційовано Всеукраїнську виставку дитячого малюнка "Весняні настрої" за участі експонентів з Литви та Польщі, проведено низку конкурсів дитячого малюнка; спільно з Управлінням у справах сім'ї та молоді Львівської облдержадміністрації організовано молодіжні мистецькі пленери та підсумкові виставки з цих акцій, опубліковано низку каталогів.

Важливим епізодом у діяльності КУМ була експозиція в програмі масштабної Всеукраїнської мистецької акції "Арт-Київ" в "Українському Домі" в Києві (листопад 2007). До 20-ліття КУМ в залах *Національного музею у Львові* 2008 експонувалася групова виставка 24 учасників. З нагоди ювілею також побачив світ альбом "Клуб українських мистців – 20" (Львів, 2008).

Олег Сидор

"КЛУМБА" – простонародна назва місця зібрань політично активних мешканців міста в центральній частині Львова. Була розташована на *просп. Свободи*, у місці, визначеному у кін. 1980-х для будівництва *пам'ятника Тарасові Шевченку*. Назва походить від квітника, на якому встановили камінь із написом про плановане спорудження пам'ятника.

"К." швидко стала місцем політичних дискусій, продажу *самвидаву* та преси демократичного спрямування, яку видавали в державах Балтії. Також тут продавали значки та іншу атрибутику з національною символікою. "К." була місцем, де

львів'яни одержували позацензурну інформацію про суспільно-політичне життя України та СРСР. Восени 1989 тут було встановлено дерев'яні стенди, на яких вивішували опозиційні газети й саморобну політичну агітацію. Із початком спорудження пам'ятника місце традиційних зібрань перенесено на кільканадцять метрів у напрямку до *Львівського театру опери та балету*.

Із проголошенням незалежності України та поширенням свободи слова популярність "К." спала. Упродовж другої пол. 1990-х визначення "К." вживали на позначення агресивного та ксенофобськи налаштованого середовища порівняно невеликої групи осіб, які продовжували постійно збиратися на просп. Свободи.

Андрій Козицький

КЛЬОНОВИЧ СЕБАСТЬЯН ФАБІАН (Klonowic Sebastian Fabian; псевдонім Acernus; бл.1545–29.08.1602) – польський поет, перекладач, композитор. Народився в м. Сулімєжице (тепер Великопольського воєвод., Польща) в сім'ї власника фільварка з млином на прізвище Ян Кльон (пол. "клен"), завдяки чому згодом узяв патронімічне прізвище "Кльонович". Згодом К. підписувався псевдонімом "Ацернус", який виник завдяки перекладові прізвища латиною (латин. *acer* – клен). Спочатку навчався в рідному містечку. Здобув вищу гуманітарну освіту. За деякими припущеннями, навчався в Краківському університеті або в єзуїтській колегії в Каліші (тепер Великопольського воєвод., Польща). Деякий час проживав у Словаччині й Чехії, потім мешкав у Львові. Від 1574 оселився в Любліні, де обіймав посади *писаря* міського суду (1574–1582), *лавника* (від 1583), *бурґомістра* (1594), нарешті пожиттєвого міського радника (1595–1602). Короткий час був професором Академії в Замості (1589).

Літературним дебютом К. став переклад із латинської віршованого "Життєпису польських королів" (*Vitae Regum Polonorum*) Клеменса Яніцького, доповненого віршами К. про Генриха Валуа і *Стефана Баторія* (1576). Згодом К. опублікував латиномовну моралістичну поему "Любовний напій" (*Philtron*, 1582), яку присвятив християнській любові та милосердним учинкам.

Найвідомішим твором К. стала латиномовна поема "Роксоланія" (*Roxolania*, 1584), яка містить опис Руської землі, її міст і сіл, звичаїв і забобонів, недолі та злиднів селян. Поема розпочинається авторською присвятою "найщедрішому і найяснішому сенатові преславної львівської громади". У своїй поемі К. відзначив галицьку столицю як одне з найкращих міст усієї держави, пишучи про неї: "...краю цілого хвала, князь городів, святий Львів". Описуючи Львів, К. негативно характеризує *євреїв*, які, на його думку, спричинили економічні клопоти в місті та Галичині загалом.

Тема вбогості та злиднів сільського люду повторюється в іншому латиномовному творі К. – морально-дидактичній алегоричній поемі "Звитяга богів, у якій йдеться про виховання справжнього героя" (*Victoria deorum, in qua continetur veri herois educatio*), надрукованій без подання року й місця в одній з аріанських друкарень приблизно між 1595 та 1600. Поему присвячено друзям К. – шляхтичам Горайським.

Як поціновувач творчості Я. Кохановського, К. створив поетичний спомин "Надгробні жалі за шляхетного роду і вельми вченим мужем, покійником, па-

В'ячеслав Чорновіл виступає на народному вічі на просп. В. Леніна (тепер просп. Свободи). Січень 1990 р.

В. Леопольський. *Смерть Ацерна.* 1867 р.

Александер (Альфонс) Кльоц

ном Яном Кохановським" (*Żale nagrobne na szlachetnie urodzonego i znacznie uczonego męża nieboszczyka pana Jana Kochanowskiego*, 1585). Народне життя і звичаї, опис яких К. частково здійснив у "Роксоланії", поет продовжив у поемі "Флис, або сплав суден Віслою та іншими річками, які в неї впадають" (*Flis, to jest spuszczanie statków Wisłą i inszemi rzekami do niej przypadającemi*, 1595).

Окреме місце у творчості К. посідає поема "Мошна Юди" (*Worek Judaszów*, бл. 1600), своєрідний віршований юридичний трактат з іронічним кепкуванням над недоліками містян, монахів, правників та ін. К. також приписують авторство спрямованого проти *єзуїтів* латиномовного полемічного памфлету (кін. XVI ст.). На поч. XXI ст. у бібліотеці Люблінського католицького університету виявлено музичний чотириголосний твір К. "Семиднів" (*Hebdomas*), який було видано 1581 в краківській друкарні Мацея Гарвольчика. Нововіднайдена праця – монументальна віршована оповідь про створення світу, з простою, але мелодійною музикою.

Помер К. у Любліні.

У *Львівській галереї мистецтв* зберігається монументальне полотно Вільгельма Леопольського "Смерть Ацерна" (1867), на якому зображено уявну картину смерті К. Фрагменти з "Роксоланії" українською мовою переклали *І. Франко* (1896) та *В. Маслюк* (1961), повністю твір переклав Михайло Білик (1987). На честь К. 1895 у Львові названо вулицю.

Наталія Царьова

КЛЬОЦ АЛЕКСАНДЕР (АЛЬФОНС) (Klotz Aleksander (Kloc Alfons); прибрані імена: Ян Барановський, Ґродзицький, Леон Макс, Нев'яровський, Мереш, псевда: Алютек, Леон, Пйотр, Зося та ін.; 31.08.1898–29.10.1976) – польський військовий діяч, розвідник.

Народився в м. Жирардові (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Під час *Першої світової війни* служив у Польських легіонах (1915–1916), від 1916 – член Польської військової організації. 1918 вступив до Війська Польського, брав участь в українсько-польській війні 1918–1919 та польсько-більшовицькій війні 1919–1920. Заступник військового аташе при посольстві Польщі в Ризі (Латвія) 1921–1922, згодом на різних посадах в армії. 1928 перейшов на нечинну службу, 31.12.1929 на власне прохання був переведений у резерв. Виконував обов'язки львівського ґродського *старости* (1928–1930), повітового старости у Плоцьку, Вадовіцах та Радомі (почергово, 1932–1935). Перейшовши 1935 на роботу в Міністерство закордонних справ, був призначений консулом в Остраву (Чехословаччина). Від 1936 знову на посадах старости, спочатку в Ґрудзьондзу (1936–1937), згодом у Познані (1937–1939).

Водночас створював таємну мережу, призначену в разі війни провадити диверсійну роботу в тилу ворога. Під час німецько-польської війни у вересні 1939 служив у штабі армії "Познань". Перейшовши в підпілля, у грудні 1939 прибув до Львова як емісар підпільної організації "Служба перемозі Польщі", був начальником штабу львівського командування цієї організації. Згодом (до березня 1940) очолював штаб львівського "Союзу збройної боротьби-1" (СЗБ-1). Через передвоєнну належність до санаційного табору особа К. викликала застереження в багатьох діячів польського підпілля у Львові та в керівних органів польського підпільного руху, що перебували в Парижі. У червні 1940 разом із зв'язковою Елеонорою Вандою Пташок К. вирушив углиб СРСР, маючи намір розшукати ув'язненого більшовиками генерала *Міхала Токажевського-Карашевича.* Через Казахстан дістався до Сибіру, де перебував до жовтня 1940. Повернувшись до Львова, на початку січня 1941 став начальником штабу Команди СЗБ-1 радянської окупаційної зони, що містився у Львові. Згодом став комендантом цієї організації в радянській окупаційній зоні, водночас керуючи штабом таємної організації "Віддані Польщі", яку очолював *Ян Соколовський*.

У травні або червні 1941 перебрався до Варшави. 1941–1944 К. очолював 3-й відтинок (Україна) 2-го відділу (Глибока розвідка) *Армії Крайової*, який займався розвідкою на Україні. Створив мережу розвідувальних осередків у Дніпропетровську, Одесі, Полтаві, Харкові, Донецьку. Під час подорожей окупованою територією України успішно видавав себе за стоматолога або звичайного лікаря, хоча й був самоуком. 1944, опинившись перед загрозою арешту *НКВС*, вступив до Війська Польського, що воювало на боці СРСР. Виконував обов'язки начальника військового шпиталю. Побоюючись викриття, 1946 утік до Великої Британії, де співпрацював із польськими еміграційними колами, а також як експерт – із британською розвідкою.

Виїхав до Австралії, де загинув в автомобільній катастрофі.

Ґжеґож Грицюк

"КЛЮБОВИЙ ТЕАТР" (інша назва – "Клюбова сценка") – перший український театр малих форм, який діяв у Львові впродовж 1942–1944. Створений на зразок камерних театрів при Літературно-мистецькому клубі за головування *Г. Лужницького*. Літературно-мистецький клуб, а також "К. Т." містилися на вул. 29-го Червня, 10 (тепер *вул. Січових Стрільців*). Для "К. Т." спеціально переобладнали невелике приміщення. Було сконструйовано зал у формі амфітеатру (шатро можна було зняти) та сцену. Квиток на виставу "К. Т." коштував від трьох до шести злотих.

"К. Т." створено для української публіки. Вистави тут відбувалися у вихідні дні Львівського оперного театру, або коли там ішли опери (це, зокрема, було зумовлено й тим, що актори та режисери "К. Т." були зі складу драматичної секції *Львівського театру опери та балету*). Мистецький керівник – *В. Блавацький*, режисери – *Й. Стадник*, *Б. Паздрій*, *П. Сорока*, *В. Шашарівський*, Г. Совачева, серед акторів – Я. Рудакевич, *Й. Гірняк*, *Я. Геляс*, О. Сліпенький, М. Степова, *В. Левицька*, *С. Стадник*, Н. Лужницька, *Є. Шашарівська*, *Л. Сердюк* та ін.

Упродовж 01.01–30.06.1943 в театрі відбулося 95 вистав. Першою (1942) була комедія Д. Нікодемі "Жевжик" у режисурі Й. Стадника (показали 32 рази).

У репертуарі "К. Т." – головно українська модерна драматургія, зокрема інсценізація оповідань *В. Стефаника* "Синя книжечка", "Гріх" (січень 1942; режисер – Б. Паздрій), етюдів О. Олеся "Осінь" і "На свій шлях", драматичної поеми *Лесі Українки* "Одержима" (усі – 1943, режисер В. Шашарівський).

У львівській пресі 14.03.1943 було проголошено ініційований "К. Т." конкурс "камерної драми". Найкращі твори ставили на сцені театру. Зокрема у виставі "Одержима" було зроблено акцент на трьох елементах – слові, освітленні та музиці. Відсутність у виставі яскравої декорації, зокрема мальованого задника, що вказувала б на місце дії, тодішні рецензенти сприйняли як недолік, пов'язаний із невеликим розміром сцени, а не як початковий задум режисера. На сцені "К. Т.", проведена як "читанка", пройшла інсценізація уривку з повісті "Земля" О. Кобилянської (інсценізацію Г. Лужницького та *З. Тарнавського* ставила Г. Совачева). Однією з найцікавіших вистав "К. Т.", з погляду тодішньої преси, був "Бенкет" *В. Кархута* – пародія на виставу Львівського театру опери та балету "Облога" *Ю. Косача*. Режисер "Вечора пародії та сатири" – В. Шашарівський, музичне оформлення – *Б. Кудрик*, декорація – А. Антонишин.

"К. Т." працював і для дитячої публіки, зокрема режисер П. Сорока поставив "В ніч святого Миколая" *Ф. Коковського*.

Софія Роса-Лаврентій

КЛЮЧІ СИМВОЛІЧНІ – *міські клейноди* Львова, символи самоврядування, пам'ятки львівського золотарства XVIII ст. Зберігаються у *Львівському історичному музеї*, експонуються на виставці "Пам'ятки золотарства з музейної скарбниці" в *кам'яниці Бандінеллі* (*пл. Ринок*, 2). Церемонія передачі К. С.

Символічні ключі міста Львова. XVIII ст.

мала символічне значення: їх вручали почесним гостям Львова як вияв особливої пошани чи віддавали ворогові на знак покори міста, яке капітулювало. Комплект срібних символічних ключів використовували як важливий атрибут інавгурації *бурґомістрів* і президентів Львова.

Комплект складається з чотирьох К. С., виготовлених зі срібла (600°) технікою лиття. Головки К. мають вигляд декоративно оздоблених трилисників, борідки ажурні, з прорізним орнаментом. К. перев'язані декоративним шнуром, завершеним китицею. Хоча міські та іменні клейма на них відсутні, К. С. – вироби місцевих ремісників. Кожний із К. С. позначено австрійськими т. зв. контрибуційними клеймами, битими 1806–1807 та 1809–1810. Ці знаки свідчать про те, що місто сплатило спеціальний податок, щоб уберегти пам'ятки від конфіскації, якій підлягали в Австрійській монархії в роки війни з Наполеоном усі вироби з благородних металів. У комплекті срібних К. С. Львова, виготовленому в XVIII ст., два більші (завдовжки 21,0 см) символізували Краківську і Галицьку *брами*, два менші (завдовжки 19,5 см) – Босацьку та Єзуїтську *хвіртки*. У срібних К. С. міста Львова були свої реальні прототипи – великі залізні ключі від двох міських брам і двох хвірток. К. С. міста зберігались у спеціальній скрині міської скарбниці в *ратуші*, а наприкін. XIX ст. були передані на зберігання до Історичного музею міста Львова (від 1940 – Львівський історичний музей).

Крім згаданих К. С., відомі також інші львівські К. С. У давній інвентарній книзі Історичного музею міста Львова є запис (1907) про символічний залізний ключ міста XVIII ст., головка якого була декорована кутим ажурним орнаментом. Центральним елементом орнаменту був герб міста Львова, з обох боків "ритований і золочений". Цей К. С. не зберігся: під час німецької окупації 1944 його вивезли на захід. Місце перебування цього К. С. не відоме. У колекції Львівського історичного музею зберігається класичної форми, великий сталевий К. С., який вручив як символічний ключ міста 03.09.1914 віце-президент Львова *Т. Рутовський* російському генералові фон Роде на знак капітуляції.

Останній в історії м. Львова К. С. був виготовлений за ухвалою виконкому Львівської міської ради 09.01.1969. За цією ухвалою, К. С. міста вручають особам, яким Львівська міська рада присвоює звання Почесного громадянина Львова, в окремих випадках іншим визначним особам, що відвідують місто.

К. С. декорований рельєфним зображенням герба міста (лев у брамі з трьома вежами). На К. С. є також дата першої літописної згадки про Львів – 1256. Автор проєкту цього К. С. – Анатолій Павленко, тоді студент Львівського державного інституту декоративного і прикладного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). Згаданий К. С. виконаний у кількох примірниках. Один зберігається у Львівському історичному музеї, чотири – у міській ратуші.

Ольга Перелигіна

КЛЯВЕК АЛЕКСИ (Klawek Aleksy; 11.05.1890–22.11.1969) – польський теолог, священик, сходознавець, професор *Львівського університету*. Народився в

Роґозьно Вєлькопольськім (тепер Великопольського воєвод., Польща). 1905–1909 навчався в Мюнстерському університеті, де 1909 здобув ступінь доктора теології. 15.02.1913 у Ґнєзно був висвячений на священика. 1913–1914 – вікарій с. Вонєсце (Познанщина), у січні–грудні 1918 – вікарій с. Ґранув та Ридзин (Познанщина). 1919–1923 викладав Святе Письмо в архієпископальній духовній семінарії в Познані.

Габілітаційну працю захистив у Львівському університеті 1921 ("Версифікація Луки II. 1–20"). Від 1923 – доцент, 1929–1939 – професор теологічного факультету, 1925–1927 – декан теологічного факультету Львівського університету. Від жовтня 1932 – член Орієнталістичної комісії Польської Академії наук у Кракові. Мешкав у "професорській кам'яниці" на вул. Супінського, 11–13 (тепер *вул. М. Коцюбинського*). Під час *Другої світової війни* перебував у німецькому ув'язненні в Познані. 1945–1954 – завідувач кафедри біблійних студій Старого Завіту, 1948–1952 – декан теологічного факультету в Яґеллонському університеті (Краків).

Серед учнів К. у Яґеллонському університеті був Кароль Войтила, майбутній папа *Іван Павло II*. 1953 К. брав участь у його габілітації. Сферою наукових зацікавлень К. були бібліїстика та семітологія. Опублікував 320 наукових, науково-популярних і публіцистичних праць. К. відзначався глибокою толерантністю і повагою до поглядів інших людей.

Помер у Кракові.

Андрій Козицький

КЛЯЙНЕР (КЛЕЙНЕР) ЮЛІУШ (Kleiner Juliusz; 24.04.1886–23.03.1957) – польський філолог, історик і теоретик літератури. Народився у Львові. 1904–1908 вивчав філософію, полоністику та германістику у *Львівському університеті*, був стипендіатом *Оссолінеуму*. 1908 захистив докторат з філософії на тему "Дослідження про Словацького" (*Studia o Słowackim*) і почав працювати на посаді вчителя середньої школи. 1909–1911 продовжив навчання у Берліні та Парижі. Від 1912 (після габілітації) працював у Львівському університеті, професор Варшавського університету 1916–1920. Повернувшись 1920 до Львова, очолив кафедру історії польської літератури у Львівському університеті, у якому працював до червня 1941. Від 1919 – член-кореспондент Польської Академії мистецтв (від 1927 – дійсний член), від 1951 – Польської Академії наук. Від 1933 – член Польської Академії літератури, 1934–1946 голова Літературного товариства ім. А. Міцкевича. Виступив організатором та активним учасником наукового з'їзду ім. І. Красіцького у Львові (1935).

Юліуш Кляйнер

Після входження Львова до УРСР продовжив працю в реорганізованому університеті. 1942 покинув місто, побоюючись репресій з боку німців через своє єврейське походження. Довший час переховувався. Восени 1944 прибув до Любліна, де отримав посаду професора Католицького університету, паралельно розпочав працю в Яґеллонському університеті Кракова. 1947 очолив кафедру, а через два роки остаточно оселився в Кракові.

Автор праць: "Зиґмунт Красінський. Історія думки" (*Zygmunt Krasiński. Dzije myśli.* Т. 1–2, 1912), "Юліуш Словацький. Історія творчості" (*Juliusz Słowacki. Dzieje twórczości.* Т. 1–4, 1919–1927), "Міцкевич" (*Mickiewicz*, 1933); шкільного підручника з історії польської літератури, низки методологічних праць.

Помер у Кракові.

Зоя Баран

КЛЯЙНМАН (КЛЕЙНМАН) ФРИДЕРИК (ФРИЦ) (Kleinman Fryderyk (Fritz); 1897 – осінь 1943) – живописець, рисувальник і сценограф. Народився у Львові. Закінчив львівську реальну школу. Брав участь у *Першій світовій війні*, воював в австрійському війську. Навчався живопису в Кракові, Відні й Парижі (1919–1923). Працював у Львові від 1924. Брав участь у львівських виставках від 1925 (1935 – персональна). Член *Єврейського літературно-художнього това-*

Ф. Кляйнман. *Катеринник.* 1933 р.

риства й голова його мистецької секції від 1926. Малював у техніках олії, акварелі, гуаші, часто створював рисунки сангіною, вугіллям, тушшю – портрети, краєвиди (особливо міські), натюрморти, побутові, релігійні, алегоричні композиції. Його карикатури на відомих львів'ян друкували львівські часописи *"Хвиля"*, *"Сигнали"*, *"Щутек"*, їх вивішували на стінах відомого у 1930-ті літературно-мистецького закладу М. Атласа на *пл. Ринок*, 45. Схильність до карикатури позначилась на гротескності образів у його творах інших жанрів.

Рисував *екслібриси*, проєктував плакати, займався *книжковою графікою* (зокрема ілюстрував книжки З. Шорра (1924) й А. Екер (1937)), оформляв вітрини крамниць (наприклад, фірми Г. Старка, 1927).

Чимало часу присвятив сценографії: робив декорації, костюми, ляльки для *Єврейського театру* (постійно), інших львівських театрів – "Здохлий кіт" (1924), "Семафор" (1924–1927), "Львівські ляльки" (1925), "Азазель" (1927–1929), "Єврейські маріонетки" (1929), "Дитячий єврейський балет" (1939), для львівських гастролей театрів "Ґольдфаден" зі Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ; 1929–1932) і "Варшавського єврейського" (1938). Головний художник кінофільму "Пурімшпілер" (1937). Його сценографію вирізняла гра яскравих плям світла та кольору, використання кубістичних і конструктивістських форм. Два його ескізи театральних костюмів (акварель) збереглись у приватній збірці у Львові.

У малярських творах часто експериментував, змішуючи різні техніки для досягнення особливих фактурних і колористичних ефектів. Сильна емоційна напруга образів і формальних прийомів свідчила про вплив *експресіонізму*. Особливо це відчутно у збережених творах "Автопортрет" (1919), "Художник" (1921), "Христос міста" (1925), "Етюд чоловічого портрета" (1926), "Фантазія" ("Гротеск", 1928), "Натюрморт із квітами й японською статуеткою" (1928), "Євреї з Торою" (1933).

Часто звертався до львівської тематики: зарисовки вуличних типів, "Каплиця Боїмів", "Площа Краківська" (обидві – 1925), "Катеринник", "Продавець фруктів" (1933), "Площа Бернардинська", "Вікно", цикл "Львівські подвір'я" (усі – 1935). Серед інших відомих творів – "Типи гуцулів" (1925), "Гуцул" (1926), "Портрет художника Ю. З. Менкеса" (1926), "Дон Кіхот" (1927), "Автопортрет" (1927), "Історія Голема" (1933), "Маска і гітара" (1935).

К. загинув у *Янівському таборі*. Про його творчість писали, зокрема, Е. Сандель і Є. Малиновський. Твори зберігаються у приватних збірках у Львові та музеях Польщі.

Юрій Бірюльов

КЛЯР АРТУР (Klar Artur; 1895–1942) – живописець. Народився у Львові. Навчався

у Краківській академії мистецтв у В. Вайса і С. Камоцького (1915–1916, 1918–1923), у Берліні (1921–1922), Парижі (1929). Від 1922 працював у Львові. Брав участь у львівських виставках від 1922 (персональні – 1922, 1925, 1939).

Малював головно краєвиди, а також натюрморти, побутові сценки. Його картинам властиві ліричний настрій, гармонійний, побудований на холодних тонах колорит широких площин фарби, ритмічність і врівноваженість композиції. Низку полотен присвятив природі Львова і підльвівських містечок, зокрема "Вигляд на Політехніку і костел св. Марії Маґдалини" (1923), "Квітучий сад у Янові" (1928), "Покинутий будинок" (1931), "Осінній туман" (1937), "Дорога до цегельні" (1939). Серед інших відомих творів – "Хмари" (1923), "Дерево" (1924), "Верби" (1925), "Хрести при дорозі" (1925), "Сірий став" (1931), "Замерзла ріка" (1932), "Став" (1936), "Зів'яле листя" (1937), "Натюрморт із фруктами" (1937), "Зимовий краєвид з хаткою", "Бук біля стодоли" (обидві картини 1930-х, приватна збірка М. Григоровича у Львові). Загинув у концтаборі Белжець (Польща).

Юрій Бірюльов

А. Кляр.
Зимовий краєвид.
1930-ті рр.

КЛЯЧКІВСЬКИЙ ДМИТРО (псевда: Блонд, Клим Савур, Омелян Кримський, Охрім, Панас Мосур; 1911–12.02.1945) – український політичний і військовий діяч, співорганізатор *Української Повстанської Армії* (УПА), провідник *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) у м. Львові, командир УПА-Північ. Народився в м. Збараж на Тернопільщині, закінчив у Львові гімназію (1932) і торгові курси (1933). Член ОУН, політв'язень польських тюрем, активний діяч кооперативного та спортивного руху в м. Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), обласний провідник Юнацтва ОУН Станиславівщини 1940.

Заарештований *НКВС* 10.09.1940 в м. Долина (тепер Івано-Франківської обл.), ув'язнений у Львові, засуджений 15–18.01.1941 на *Процесі 59-х* до смертної кари. Під час відступу радянських військ із групою в'язнів 07.07.1941 втік із тюрми в м. Бердичів Житомирської обл., повернувся до Львова 17.07.1941.

Обласний провідник ОУН м. Львова в другій пол. 1941, перший організатор протинімецького підпілля в місті. На поч. 1942 К. переведений на Волинь, де призначений крайовим провідником ОУН північно-західних українських земель, діяв на цьому посту аж до смерті. Один із організаторів і командирів збройної боротьби ОУН і УПА 1942–1945, член Проводу ОУН, командир УПА на Волині від травня 1943, після її реформування в грудні 1943 – командир УПА-Північ аж до смерті, майор УПА від 22.01.1944. Загинув у бою з облавою НКВС біля с. Суськ Костопільського р-ну Рівненської обл., посмертно підвищений до ступеня полковника УПА, відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА і Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 1-го класу.

Володимир Мороз

Дмитро Клячківський

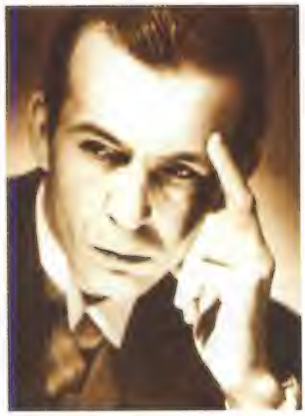

Михайло Кміт

КМІТ МИХАЙЛО (25.07.1910–22.05.1981) – художник, живописець. Народився в м. Стрий (тепер Львівської обл.), в сім'ї старшини австрійської армії. 1914 сім'я переїхала до Львова, де К. закінчив гімназію і впродовж чотирьох років (1928–1931) навчався в Художньо-промисловій школі. 1932 разом із братом відвідував лекції рисунку в Мистецькій школі *Олекси Новаківського*.

Як стипендіат митрополита *Андрея Шептицького* 1932–1939 навчався в Академії мистецтв у Кракові (у В. Яроцького та Ф. Пауча). Член молодіжного Українського мистецького угруповання "Зарево" у Кракові. Висилав свої твори до Львова на виставки *АНУМ* (1934). На кошти митрополита Андрея Шептицького відбув студійну поїздку до Парижа та Італії, відвідав Німеччину та Чехословаччину.

У роки німецької окупації повернувся до Львова. 1941–1944 викладав малярство та композицію у львівській Мистецько-промисловій школі. Член новоутвореної у Львові *Спілки українських образотворчих митців* та експонент її виставок 1942 і 1943 у Львові.

Виїхав до Австрії 1944. До 1948 перебував у таборі для переміщених осіб у Бреґенці, брав участь у виставках, зокрема учасник виставок емігрантів у Баден-Бадені (1946) та Мюнхені (1947).

Здобув широку популярність в Австралії, куди 1949 виїхав із дружиною. Малярські твори К. закуповували до державних колекцій Сиднею та Мельбурна, Національної галереї в Канберрі.

Наприкін. 1950-х перебрався до США. Мешкав у Каліфорнії (США) 1958–1965, пережив важку депресію. 1965–1981 – знову в Австралії (Сидней). Здобув популярність як один із чільних митців Австралії.

Найвідоміші малярські твори виконані в оригінальній експресивній манері, в якій сплелись традиції давньоукраїнського *іконопису* з модерними досягненнями французького постімпресіоністичного малярства – кубізму, *експресіонізму* та абстракціонізму: "Приятельки" (1957), "Привітання" (1965), "Пара" (1955), "Амінь", "Автопортрет" (обидві – 1946).

В останні роки життя працював здебільшого в акварелі та гуаші.

Помер у Сиднеї.

Любов Волошин

М. Кміт.
Євангеліст Марко.
1960-ті рр.

КМІТ ЮРІЙ (24.04.1872–25.06.1946) – український етнолог, мовознавець, письменник. Народився в с. Кобло (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.) у селянській родині. Середню освіту здобув у самбірській гімназії. Навчався у *греко-католицькій семінарії*, після закінчення якої (1899) служив парохіяльним священиком у різних селах на Львівщині. У роки *Першої світової війни* був капеланом Легіону *Українських Січових Стрільців*, а 1918–1919 – шкільним інспектором Рудківського повітового комісаріату *Західно-Української Народної Республіки*.

Досліджував говірки Бойківщини, уклав "Словник бойківського говору". Зафіксував численні народні молитви, які українські селяни промовляли при повсякденній домашній роботі ("Народні паціри"), а також велику кількість місцевих топонімів (назв гір і пагорбів, лук, полів, потічків тощо). Публікував народознавчі праці ("Ще раз про Волосай", "Бойківське весілля в с. Гвіздун", "Різдвяні свята у бойків" та ін.), а також історичні дослідження періоду *"Весни Народів"*; брав участь у підготовці збірників документів з історії Галичини ("Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII–XIX віку", 1902; "Матеріали до історії галицько-руського шкільництва XVII–XIX ст.", 1909). Вивчав творчість І. Котляревського та І. Карпенка-Карого. Написав низку художніх творів (збірка оповідань "З гір", п'єса "Подружжя" та ін.), зокрема духовного змісту ("Проповіді на свята цілого року", "Молитва за батьківщину" та ін.). Переклав українською мовою твори Г. Ібсена ("Ворог народу", 1899), К. Міксата та ін. Друкувався в *"Записках НТШ"*, *"Літературно-науковому вістнику"*, *"Меті"*, "Літописі Бойківщини" та ін. Більшість наукових праць і художніх тво-

рів К. написав бойківським діалектом, частина з них залишилася в рукописі.

Помер в с. Кульчиці Самбірського р-ну Львівської обл.

Михайло Кріль

КМІТЬ МИКОЛА (нар. 24.03.1966) – український підприємець та державний службовець, голова Львівської обласної державної адміністрації (2008–2010). Народився в Бучачі (Тернопільської обл.). Навчався в середній школі № 2 м. Бучач. Закінчив 1990 *Львівську Політехніку*. 1990–1992 – інженер-конструктор спеціального конструкторсько-технологічного відділу заводу "Спецтехномаш" науково-виробничого об'єднання "Ватра" (Тернопіль). 1992–1995 обіймав посаду президента компанії "Інвест-Центр". 1995 став генеральним директором, а 2003 – головою правління ВАТ "Моршинський завод мінеральних вод "Оскар". 1996–2004 – директор, генеральний директор та голова правління ВАТ "Нова", а 2004 очолив новостворений холдинг "ІДС Груп". 2006 став переможцем національного етапу міжнародного конкурсу "Підприємець року" в номінації "Харчова промисловість і переробка".

Після відставки *П. Олійника* був призначений 28.02.2008 виконувачем обов'язків голови, а 01.09.2008 – головою Львівської обласної державної адміністрації. 2009 одержав звання "Регіональний лідер року" в рамках національної програми "Людина року–2008". Поряд з іншими обов'язками, відповідав за підготовку Львова до проведення чемпіонату Європи з футболу–2012. 20.04.2010 – замінений на посаді В. Горбалем.

Ігор Петрій

КМІЦИКЕВИЧ ІВАН (1872–29.12.1933) – український правознавець, адвокат, педагог. Юридичну освіту і докторат здобув на юридичному факультеті *Львівського університету*. Закінчивши навчання, проходив практику в адвокатській канцелярії Тадея Соловія у Львові. 1905 відкрив адвокатську канцелярію у Львові. Незабаром здобув авторитет як один із найкращих адвокатів з цивільних справ у Львові. 1909 став юрисконсультом заснованого у Львові Земельного іпотечного банку. Упродовж років був також членом його наглядової ради. 1918–1919 працював у Державному секретаріаті торгівлі *ЗУНР* (ЗОУНР). Після утворення *Українського (таємного) університету* у Львові викладав на правничому факультеті цивільне право. 1923 став одним із членів-засновників Союзу українських адвокатів. Член Дисциплінарного суду львівської Палати адвокатів, член та секретар Ради львівської палати адвокатів. Перший *українець*, що увійшов до складу президії львівської Палати адвокатів. Екзаменатор адвокатських іспитів цієї установи. У журналі *"Життя і право: вісник теорії і практики"* опублікував статтю "Судова гіпотека" (1933).

Помер у Львові.

Тарас Андрусяк

КМІЦИКЕВИЧ ОЛЕКСАНДР (1859–07.05.1944) – український юрист, суддя, адвокат. Освіту здобув на юридичному факультеті *Львівського університету*. Під час навчання брав участь у діяльності студентських організацій. Закінчивши навчання та пройшовши суддівську практику, склав суддівський іспит і розпочав професійну діяльність судді. До розпаду Австро-Угорської імперії працював суддею апеляційного суду у Львові. Був членом екзаменаційної комісії юридичного факультету Львівського університету для студентів з українською мовою навчання. Також член екзаменаційних комісій для працівників прокуратури та судових іспитів. Від 1928 – працював адвокатом спочатку в Золочеві, згодом у Глинянах на Львівщині.

Член *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові.

Помер у Львові.

Тарас Андрусяк

КНАСТЕР БРОНІСЛАВ (Knaster Bronisław; 22.05.1893–03.11.1980) – польський математик.

Микола Кміть

Ю. Кміт. *З гір*. 1907 р.

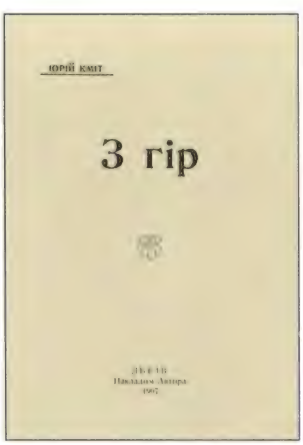

Броніслав Кнастер

Народився у м. Варшава (Польща). 1911 закінчив II чоловічу гімназію. 1911–1914 вивчав природничі науки та медицину в Сорбоні (м. Париж, Франція), від 1915 – математику у Варшавському університеті. 1920 був лікарем-добровольцем у Польському війську, заразився рідкісним різновидом тропічної малярії, яка мучила його майже десять років. 1923 отримав ступінь доктора математики на основі праці "Континуум, у якому всі підконтинууми нерозкладні" (*Un continu dont tout sous-continu est indécom posable*, 1922).

Після габілітації у Варшавському університеті 1926 здобув звання доцента. 1933–1934 викладав в університетах Праги і Брно (Чехословаччина), від 1935 – ад'юнкт Варшавського університету. 1939–1941, 1944–1945 – професор кафедри геометрії *Львівського університету.* Під час німецької окупації Львова працював в Інституті *К. Вайґля* як годувальник вошей, що рятувало життя і давало засоби на прожиття. 1945 К. надали ступінь доктора фізико-математичних наук і звання професора без захисту дисертації.

У квітні 1945 виїхав до Польщі. Викладав в Яґеллонському університеті, а від осені 1945 керував кафедрою у Вроцлавському університеті. Головні напрями наукових досліджень стосувались топології. У цій галузі математики отримав фундаментальні результати, зокрема побудував контрприклади, які стосуються таких понять, як континуум, зв'язні множини, неперервні відображення. Його оригінальні топологічні приклади (крива Кнастера) вплинули на формування математичних понять і ввійшли до всіх монографій з цієї дисципліни. До цієї тематики належать опубліковані в журналі "Fundamenta Mathematicae" статті: "Деякі особливі розрізи площини" (*Quelques coupures sinquliéres du plan*, 1925), "Про зв'язні незвідні множини між двома точками" (*Sur les ensembles connexes irréductibles ente deux points*, 1927), "Континуум незвідний до неперервного розкладу в зрізи" (*Un continu irréductible á décomposition continue en tranches*, 1935), "Доведення теореми про нерухому точку для n-вимірного симплексу" (*Ein Beweis des Fixpunktsatzes für n-dimensional Simplexe*, 1929).

Т. зв. лема ККМ з останньої із цих праць (співавтори *К. Куратовський, Б. Мазуркевич*) увійшла в підручники багатьох математичних дисциплін (з диференціальних рівнянь, варіаційного числення, функціонального аналізу, математичної економіки та ін.).

Багато уваги приділяв справі видавництва наукової літератури. Після війни відновив видання журналів "Fundamenta Mathematicae", "Studia Mathematica" та серії монографій "Monografii Matematyczne". Був членом редакційних колегій: "Colloquium Mathematicum", "Studia Mathematica" (1946–1950), "Fundamenta Mathematicae" (від 1951), "Biblioteki Matematycznej" (від 1951), "Comptes Rendus" (1946–1965) та ін.

Брав участь в організації Математичного інституту Польської Академії наук, у якому керував вроцлавською топологічною групою.

Помер і похований у Вроцлаві.

Ярослав Притула

КНИГАРНІ – торговельні заклади, які продають книжки, брошури, ноти та інші неперіодичні друковані видання; подекуди в книжкових крамницях торгують й іншими товарами (творами мистецтва або їхніми репродукціями, платівками, шкільним та письмовим приладдям, мапами, глобусами тощо). К. можуть бути різного типу: видавничі, гуртові, асортиментні, комісійні, букіністичні тощо.

Тривалий час спеціальних К. у Львові не було, книжки продавали самі ж друкарі, які їх видавали. Друкованою продукцією торгували і мандрівні купці та агенти західноєвропейських друкарів і видавців. Існування книжкової торгівлі у Львові вперше зафіксовано у другій пол. XV ст., завдяки задокументованому конфліктові між мандрівним книгарем Петером з Любека (Німеччина) та торговим агентом познанського купця Ґеорґа Бока Ганушем. 1486 у Львові перебував торговець книгами із Кракова

Наукова книгарня.
Поч. XX ст.
Архівне фото

Йоганн Пфеффер, на зламі XV–XVI ст. до міста часто навідувався Мартін Шмід, торговельний агент відомого нюрнберзького друкаря, видавця і книгаря Антона Коберґера. Мандрівні книгарі, а також львівські купці, крамарі, друкарі й палітурники продавали книжки під час *ярмарків*, які щорічно відбувались наприкінці січня – на початку лютого на площі біля церкви св. Юра.

Перші постійні К. у Львові з'явилися у сер. XVI ст. Існування такої К. засвідчує *інвентар* речей Петера з Познані, складений після його смерті 1559. Померлий залишив 525 томів книжок, які заповнювали три скрині. Серед книжок, якими торгував Петер з Познані, були твори античних авторів, популярні твори містянської літератури, підручники, словники, молитовники. За припущеннями дослідників, перша у Львові К. могла діяти в будинку, який давніше стояв на *вул. Галицькій*, 10, де саме мешкав Петер з Познані.

Наприкін. XVI ст. у Львові діяла К. Гануша Брікера, після його смерті 1573 інвентар зафіксував наявність у ній 230 позицій книжок загальною кількістю 1000 томів. Асортимент цієї крамниці (наукові, медичні, філософські твори, підручники, популярна література) був розрахований на різні читацькі інтереси.

Яскравим явищем у культурному житті Львова останніх десятиріч XVI ст. була діяльність К. Бальтазара Гюбнера, що працювала в одній із 28 крамниць, які міська рада збудувала під вежею *ратуші* "для збільшення доходів міста". Про книгаря Б. Гюбнера багаторазово згадано в архівних документах (1579, 1582, 1585, 1588, 1592). Цей підприємець був постійним постачальником паперу для потреб *маґістрату* та палітурником, що оправляв збірки міських документів. Під час своїх мандрівок за межі міста він виконував конфіденційні доручення міської влади. Після смерті Б. Гюбнера його справи продовжував племінник, друкар, видавець і книготорговець Мацей Бернат.

Ф. Ковалишин.
Друкарня Ставропігійського інституту.

Ф. Ковалишин.
Будинки на площі Галицькій.

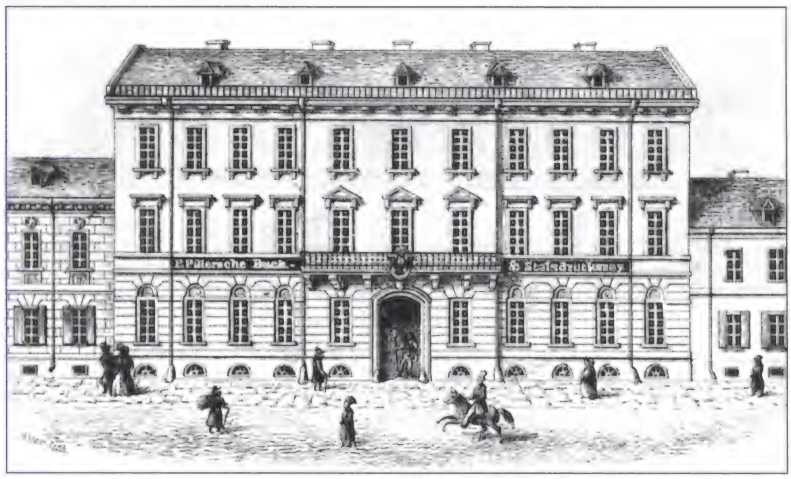

К. Ауер.
Будинок Піллерів.

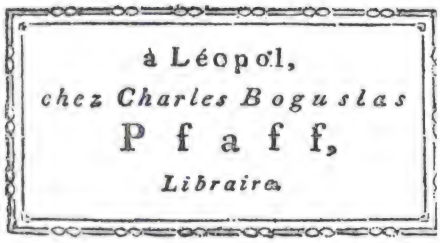

Етикетка львівської книгарні
К. Б. Пфаффа

Книгарня Ґубриновича та
Шмідта
на вул. Театральній, 9.
Поч. XX ст.
Архівне фото

Від 1573 руськими книжками у Львові торгував *Іван Федоров*, який приїхав до Львова із Заблудова на Волині з уже надрукованими книжками, а згодом друкував їх у Львові. Торгівля йшла не найкраще, після смерті друкаря залишилося чимало книжок, які були заставлені за борги. Успішніше торгували учень Івана Федорова Сенько Корунка, його пасерб Сачко Седляр, вони мали друкарню і книгарню, що розташовувались у будинку Івана Білдаги, що стояв на теперішній вул. І. Федорова, 7.

Активну книготорговельну діяльність наприкін. XVI–XVII ст. розгорнула у Львові друкарня *Успенського братства*. "Азбуки" з братської друкарні, зокрема, продавав дрібний торговець полотном і мішаними товарами Петро Кунащак. Окремі купці й палітурники купували видані в друкарні братства книжки для перепродажу. Тим, хто закуповував велику партію, для заохочення дарували кілька примірників безкоштовно. Братська друкарня і К. завжди містились у межах руської дільниці поблизу *Успенської церкви*. У XVII ст. друкарня та К. братства діяли в будинку Теофілевича на вул. Зацерковній (тепер вулиці немає, на її місці розташований сквер, що розбитий з південного боку від *костелу домініканців*). Згодом К. братства діяла в кам'яниці Мадзапета на цій самій вулиці, а ще пізніше – у кам'яниці *Балабана* на розі *вул. Руської* та вул. Бляхарської (тепер вул. І. Федорова). Від 1630-х продаж власної друкованої продукції був основним джерелом прибутків братства.

На зламі XVI–XVII ст. релігійною та світською літературою, а також підручниками торгував у Львові палітурник Ян Редакович. Тоді книжками торгував і *лавник* Себастьян Карчевич.

Упродовж XVII ст. кількість К. та книготорговців у Львові значно зросла. Книжки в місті продавали: палітурник Войцех Малечкович (крім книжок, пропонував виготовлені у власній майстерні чисті книги для ведення записів, а також папір), друкар *Михайло Сльозка*, міський чиновник *Самуїл Кушевич* (його К. 1646–1666 існувала на *пл. Ринок*, 27), керівник братської друкарні Василь Савула, купець Шимон Вільчевський, палітурник і райця Анджей Добжиц та ін.

На поч. XVIII ст. найбільшою у місті була К. Ігнація Гебановського, який походив з відомого краківського книгарського роду. 1704 він відкрив свою крамницю на пл. Ринок, 10, згодом вона діяла на пл. Ринок, 23. Упродовж 1709–1715 в обігу цієї К. було 38959 різних книжок і 289 географічних мап, крім цього, там продавали багато супутніх товарів (папір різних ґатунків, олівці, купецькі книги, реєстри для судових позовів, офорти, гравюри, товари для палітурників, різне приладдя, галантерейні та господарські товари). У XVIII ст. власні К. мали у Львові Павел Гольчевський (пл. Ринок, 23) та В. Мосціцький (пл. Ринок, 22).

Після приєднання Галичини і Львова до імперії Габсбурґів наприкін. XVIII ст. ав-

стрійська влада видала низку постанов і розпоряджень, які впорядковували торгівлю книжками (1786, 1789, 1793, 1806). Щоб одержати дозвіл від влади на відкриття К., треба було представити свідоцтво про власну моральність та благонадійність, а також документи, які підтверджували б відповідну кваліфікацію, стаж книгарської практики та наявність капіталу, необхідного для утримання книжкової крамниці.

Перші К. нового типу з'явилися у Львові на *вул. Краківській*, неподалік тодішнього головного корпусу *Львівського університету,* який реорганізувала австрійська влада. У будівлі колишнього монастиря *тринітаріїв* на вул. Краківській існувала К. Карла Богуслава Пфаффа. Ця К. друкувала щорічний каталог книжок, які надходили у продаж (до 1827 видано 34 каталоги, серед яких 24 польські, 5 французьких, 4 німецьких і 1 латинський). Крім книжок, К. Б. Пфафф продавав й інші товари: ліки, ноти, музичні інструменти, меблі, сейфи та ін. Від 1792 ця К. містилась у будинку Кар'є, 1815 К. Б. Пфафф придбав будинок на пл. Ринок, 45 (можливо, там була розташована і його К.).

Ще одна К., яка з'явилась у Львові в австрійський період, – крамниця родини *Піллерів*. 1786–1796 вона працювала на вул. Домініканській, 11 (тепер вул. Ставропігійська). Спеціалізацією цієї К. були шкільні підручники, періодика, щорічні календарі. Від 1830 родинна К. Піллерів містилась на вул. Лянґегассе, 32 (тепер *вул. Театральна*, 11), у будинку "Віденської" *кав'ярні*. 1837 спільником Франца Піллера став Фелікс Франке, який 1829 очолив філію книжкової крамниці Піллерів у Тернополі. Львівська К. Піллерів мала великий асортимент книжок німецькою, французькою, польською мовами, пропонувала дешеві видання сучасних письменників, дитячу літературу, ноти, твори мистецтва. Крім книжок, в асортименті були мапи та глобуси, образки святих, фарби, папір тощо. 1850 крамницю перенесено до нового приміщення на вул. Галицькій, 9, де вона існувала до 1871.

На *вул. Вірменській* 1796 відкрив свою К. німецький книгар Карл *Вільд*. У вітрині цієї К. 1842 було виставлено перший дагеротип із зображенням Львова, який виконав професор Львівського університету *Йоганн Ґлойзнер*. При К. 1845 відкрито перший у місті кабінет гравюр, де виставляли та продавали привезені із-за кордону твори графіки. Із часом засновник К. зайнявся видавничою діяльністю. Після смерті К. *Вільда* крамницю провадили його зять і син, аж поки 1881 заклад не збанкрутував.

1816 К. заснував у Львові Бартоломей Яблонський. Його заклад був розташований "навпроти катедри", на розі вул. Широкої (тепер *вул. М. Коперника*) та Нижніх Валів (тепер *просп. Свободи*). Б. Яблонський скуповував, продавав та обмінював давні книгозбірки, рукописи, пергаменти, збирав автографи письменників та видатних людей, монети та інші старожитності. Книгар надрукував декілька каталогів (1818, 1819, 1820 та ін.), а згодом видавав релігійну, художню та наукову літературу. 1842, після смерті батька, фірму перейняв син засновника – Каєтан Яблонський.

Бартоломей Яблонський

У Львові працював один із найвизначніших польських книгарів XIX ст. *Ян Міліковський*. 1822–1835 до спілки з І. Куном він провадив К. на пл. Ринок, 34, а потім став її одноосібним власником. Я. Міліковський підтримував тісні контакти із закордонними книговидавничими фірмами Праги, Ляйпциґа, Брюсселя, Парижа та Варшави. У його крамниці вчилися книгарського ремесла майбутні львівські книгарі Едвард Виняж, Владислав Шмідт, Ґустав Зейфарт. Після

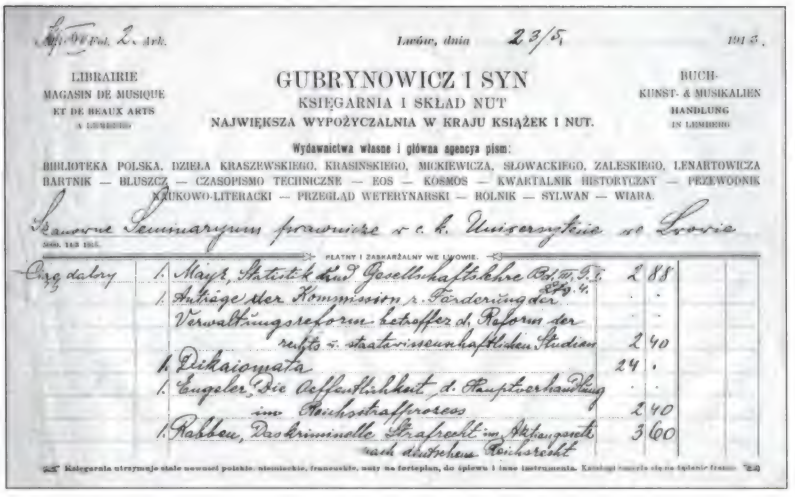

Накладна книгарні "Ґубринович і Син". 1913 р.

"Польська книгарня" на пл. Галицькій, 14. Поч. XX ст. Архівне фото

Адам Домінік Бартошевич

смерті Я. Міліковського К. провадив його син Едмунд, а від 1882 – Павел Стажик, який 1895 переніс заклад на пл. Ринок, 14.

Широкий асортимент творів мала К. Антонія Генриха Вільгельма Калленбаха, який від 1846 володів складом нот і творів мистецтва на пл. Дикастеріальній, 41 (тепер ріг *вул. Шевської*, 18, та *вул. Театральної*, 14). Підприємець продавав картини львівських художників *Івана Лучинського*, Людвіка Буквічки, Корнеля Шлегеля, *Марцина Яблонського*, *Яна Машковського*. Від 1849 його заклад мав назву "Г. В. Калленбах, книгарня, склад нот і мистецьких творів". 1850 підприємець почав власну видавничу діяльність, але 1858 збанкрутував.

Вулиця Стефана Баторія. Листівка поч. XX ст.

Яскравий слід в історії львівського книгарства залишив Франц Генрих Рихтер, власник друкарні та книгарні в *готелі* Лянґа на пл. Маріацькій, 5 (тепер *пл. А. Міцкевича*). Підприємець першим у місті використовував нові методи торгівлі й обслуговування, зокрема налагодив систему розповсюдження літератури за допомогою "кольпортерів" – агентів, які продавали з рук книжки в тих місцевостях, де не було книжкових крамниць. 1872 тільки в Галичині діяли 52 агенти мережі Ф. Г. Рихтера. Як і інші львівські книгарі, Ф. Г. Рихтер провадив власну видавничу діяльність.

К. і склад нот на вул. Театральній, 10, відкрили 1868 Владислав *Ґубринович* і Владислав Шмідт. До 1876 заклад мав уже три філії: в Ярославі, Сокалі та Стрию. Від 1892 К. працювала у власній кам'яниці Ґубриновича на вул. Театральній, 9. Для того, щоб привернути увагу потенційних клієнтів до будинку, у якому діяла К., з боку вул. Театральної стіну кам'яниці оздобили бюстами видатних польських письменників Яна Кохановського та Адама Міцкевича, а з боку вул. Кілінського (тепер вул. П. Беринди) – Зиґмунта Красінського, Юліуша Словацького, *Юзефа Ігнація Крашевського* та *Адама Асника* (усі виконав скульптор *Петро Гарасимович*). 1908, після смерті В. Шмідта, його частку в підприємстві викупив син Ґубриновича Казимеж, після чого К. одержала назву "Ґубринович і Син". 1935 К. Ґубринович продав книжкову крамницю *Александрові Кравчинському*, який провадив її до 1939. Під час німецької окупації Львова 1941–1944 А. Кравчинський працював у бібліотеці Львівського медичного інституту й одночасно провадив К. на вул. Трибунальській, 18 (тепер вул. Шевська).

Ще одну К. 1868 відкрили у Львові Ґустав Зейфарт та Даміан Чайковський. Спочатку К. працювала на пл. Ринок, 26, а після 1880 – на пл. Ринок, 24. Фірму закрили існування 1905, але вже через п'ять років її відновив зять Зейфарта Юзеф Жоржон, який 1913 приєднався до книгарської спілки "Г. Альтенберґ і Спілка" й до 1920 був одним із трьох директорів новопосталого книготорговельного об'єднання. 1920–

1937 Ю. Ґ. Зейфарт володів К. музичної літератури на вул. Академічній, 6 (тепер *просп. Т. Шевченка*).

Власною К. володіла книговидавнича фірма "Польська книгарня", яку очолював Адам Домінік Бартошевич. 1872–1875 ця К. діяла на вул. Коперника, 12 (у спілці з Миколаєм Бернацьким), а 1875–1886 – на пл. Галицькій, 14. За час, коли фірмою керував А. Д. Бартошевич, було видано 236 книжок.

Яскравим явищем культурного середовища Львова були К. книговидавничої фірми родини *Альтенбергів*, які в різний час працювали на пл. Маріацькій, 4 (тепер пл. А. Міцкевича) та вул. Панській, 16 (тепер частина *вул. І. Франка*).

К. Станіслава Келера розташувалась 1884 на вул. Стефана Баторія, 28 (тепер *вул. Князя Романа*). Пріоритетним напрямом діяльності цієї крамниці була торгівля новими та вживаними шкільними підручниками та навчальною літературою. Після смерті засновника 1915 "Видавничу та асортиментну книгарню спадкоємців Станіслава Келера" очолили його доньки Марія Маліновська та Ядвіґа Мозеловська. 1921 справи К. перейняв зять С. Келера Станіслав Маліновський, який 1937 переніс крамницю на вул. Баторія, 2, де вона пропрацювала ще два роки.

Унікальним явищем в історії Львова стала "вулиця книгарів" – так наприкін. XIX ст. називали вул. Стефана Баторія (тепер вул. Князя Романа). Тут у різний час діяли понад два десятки К., у кожному із сімнадцяти будинків парного боку вулиці працювала книжкова крамниця, іноді навіть дві. Першу книжкову крамницю на вулиці відкрила Бейля Кароль з Мюнцерів (вул. Стефана Баторія, 24). На вулиці діяли К. таких відомих родин львівських книгарів, як *Ітелі*, *Бодеки*, *Гельцелі*, Ґрунди, Менкеси, Рубіни та ін. Спеціалізацією багатьох К., що працювали на вул. Стефана Баторія, був продаж букіністичних видань.

Серед львівських К. та букіністичних крамниць вирізнявся "Науковий антикваріат Юзефа Тулеї та Яна Рошковського", який від 1901 провадив інженер Юзеф Тулея на вул. Балоновій, 1 (тепер вул. Гайдамацька). Згодом відділи цієї крамниці з'явилися на вул. Академічній, 26 (тепер просп. Т. Шевченка), вул. Сикстуській, 43 (тепер *вул. П. Дорошенка*) та вул. Фридрихів, 9 (тепер вул. Л. Мартовича). Власник К. видав кілька книгарських каталогів і номерів часопису для бібліофілів.

Книгарня Наукового Товариства ім. Шевченка на пл. Ринок, 10. Поч. XX ст. Архівне фото

Дуже популярною в місті була оновлена "Польська книгарня" Бернарда Полонецького, який 1889 купив її в А. Д. Бартошевича. 1897 Б. Полонецький переніс цей заклад на пл. А. Міцкевича, 11, а 1901 – на вул. Академічну, 2 (тепер просп. Т. Шевченка). Залучивши 1905 до співпраці як літературного редактора *Остапа Ортвіна*, 1906–1914 заклад Б. Полонецького видав майже всі твори авторів покоління "Молодої Польщі" та багато ін. У міжвоєнний період "Польська книгарня" відкрила свої філії у Варшаві та Нью-Йорку.

Тривалий час головною українською К. Львова була книжкова крамниця *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ), яка працювала на вул. С. Чарнецького, 26 (тепер *вул. В. Винниченка*). Від 1899 управителькою К. була колишня вчителька Климентина Панкевичева, яку обрали на конкурсній основі. 1904 її змінив Авґуст Дермаль із Чернівців, який мав значний фаховий досвід, набутий у віденській книготорговельній фірмі. Для К. було орендовано приміщення колишньої крамниці "Зейфарт та Дидинський" на вул. Театральній, 1 (на-

Книгарня Наукового Товариства ім. Шевченка на пл. Ринок, 10. Поч. XX ст. Архівне фото

Книгарні
на просп. Шевченка.
Сучасне фото

ріжник із пл. Маріацькою, 8). Нова К. НТШ відкрилася на початку березня 1905, персонал, що його очолював А. Дермаль, складався з трьох осіб. У книжковій крамниці наукового товариства продавали українські книжки, що видало НТШ, а також літературу з Австрії, Німеччини, Франції, Росії. Коли власниця кам'яниці, у якій працював український книготорговельний заклад, Л. Дидинська підняла орендну платню, управа НТШ орендувала 1908 приміщення в будинку товариства *"Просвіта"* на пл. Ринок, 10. Контроль за К. з боку НТШ здійснювали члени товариства – правник Володимир Вергановський, етнограф *Володимир Гнатюк* та географ *Степан Рудницький*. Під час російської окупації Львова восени 1914 К. закрила російська влада. Управителя закладу А. Дермаля росіяни вивезли зі Львова як *заручника*. Відновлену К. 1922 знову очолила К. Панкевичева. Незмінним директором книжкової крамниці НТШ упродовж 1926–1939 був Василь Паліїв.

К. та випозичальня єврейських книжок "Бет Ізраель", що належала Ізраелеві Мюнцеру, 1919–1939 працювала на вул. Ягеллонській, 9 (тепер вул. В. Гнатюка).

Радянська влада восени 1939 націоналізувала всі К., більшість із яких було об'єднано в єдину систему. Багато малих крамниць закрили, а частину передали під спеціалізовані К. радянських видавництв. У кам'яниці "Просвіти" (пл. Ринок, 10) влаштовано К. Наукового видавництва АН СРСР, а на пл. А. Міцкевича, 6, відкрилася "Академкнига". Водночас із реорганізацією львівських К. спеціально уповноважені владою особи переглядали їхній книжковий асортимент. Книжки, які комуністичний режим уважав небезпечними, були вилучені з продажу.

Приватні К. знову з'явилися в місті під час німецької окупації Львова. 1941–1944 працювали К.: "Овид" (тепер вул. С. Бандери, 10, та вул. М. Коперника, 26), "Книготорг" (тепер вул. В. Винниченка, 12), "Логос" (тепер пл. М. Кропивницького, 10), "Літературна" (тепер вул. Князя Романа, 6), а також книжкові крамниці *Ізидора Громницького* (*вул. Личаківська*, 8), Івана Бекерського (вул. Краківська, 5), Стефанії Подгорецької (тепер вул. Князя Романа, 2), Параскевії Лизунець (тепер вул. Князя Романа, 16), Юліуша Фоїтика (тепер вул. Князя Романа, 30), Міхала Ковальського (тепер просп. Свободи, 19), Александра Кравчинського (вул. Театральна, 18) та ін.

У повоєнний час книжкові крамниці у Львові знову були об'єднані в державну мережу "Книготоргу". Найбільший у місті комплекс К. працював на першому поверсі будинку Шпрехера, який завдяки цьому назвали "Дім книги" (пл. А. Міцкевича, 8). Комісійною іноземною літературою, серед якої переважала польськомовна, торгувала крамниця "Глобус", яка існує й тепер (пл. Галицька, 12). Популярними серед книголюбів були букіністичні крамниці "Знахідка" на вул. Шевській, 8, а також К. старих видань на вул. Валовій, 13.

У 1990-ті відновлено "Книгарню НТШ", яка розмістилася на просп. Т. Шевченка, 8. Поряд із нею у тому самому будинку працює "Українська книгарня".

Популярними К. в сучасному Львові є "Скарбниця" (вул. Фурманська, 5), "Ноти"

(просп. Т. Шевченка, 16), "Центр української книги" (вул. Володимира Великого, 32), "Академічна" (вул. О. Нижанківського, 5а) та ін. Власні К. у Львові мають видавництва "Свічадо" (вул. М. Лисенка, 2) та "Фоліо" (вул. М. Коперника, 3). У Львові існує мережа книжкових крамниць "Літера" (вул. Шевська, 6; вул. П. Дорошенка, 6; вул. І. Франка, 27). У будинку на вул. В. Винниченка, 12, від 2006 працює кафе-читальня товариства "Просвіта" "Кабінет", де продають українські видання, а також відбуваються мистецькі акції.

Яскравою подією для міста стало відкриття 2009 на просп. Свободи, 7, книжкової крамниці "Є", у якій періодично влаштовують зустрічі з письменниками, презентації нових видань та інші культурні акції. Мистецькими та подарунковими виданнями торгує книгарня "На Федорова" (вул. Ставропігійська, 4), а шкільними підручниками – "Світ знань" (вул. М. Леонтовича, 2).

У місті працює кілька букіністичних крамниць, зокрема: "Класикон" (вул. Вірменська, 32), "Рідкісна книга" (вул. І. Федорова, 21) та ін. Букіністичну літературу також можна придбати на книжковому базарі, який щоденно збирається на площі перед будівлею *королівського арсеналу*.

Історії львівських К. та книгарів присвячена монографія І. Котлобулатової "Книгарі та книгарні в минулому Львова" (2006).

Ірина Котлобулатова

Інтер'єр "Української книгарні". Сучасне фото

КНИГИ МІСЬКИХ УРЯДІВ ЛЬВОВА – діловодські актові книги канцелярій ради, *лави*, війтівського, вірменського судів, *лонґерії* (міської економії), у яких зафіксовано ухвали адміністративно-судового і фінансового характеру влади м. Львова або його мешканців від кін. XIV ст. до 1788. Львівська міська рада і лава творили *маґістрат* міста, який опікувався поспільством. Усі ухвали ради протоколював окремий раєцький *писар*. Акти лави, яка виконувала в місті судові функції, вів лавничий писар. Писемні джерела кін. XIV ст. засвідчують існування книг міських урядів ще до *пожежі* 1381, унаслідок якої загинув найдавніший львівський архів. Перші записи, які дійшли до наших днів, датовані 1382.

У канцеляріях усіх міських урядів вели три головні категорії актів: індукти (записи з доповненнями), протоколи і раптулярії. Раптулярії виконували допоміжні функції і були засобом звітності в усіх урядах. Вони дуже швидко втратили своє значення, до наших часів дійшла лише невелика їхня частина. Первісно в кожному з урядів для зазначених категорій актів використовували зшитки-секстерніони, що їх після повного запису брошурували й оправляли в книги. Текст писали на папері формату малого *folio*, а аркушам надавали вигляду т. зв. дутки (*folio fracto*). Формат *folio* найчастіше використовували для індукт і протоколів, дутковий – для протоколів, а ще частіше – для раптуляріїв, реєстрів. Для виготовлення актових книг пізнього середньовіччя Львів імпортував папір з Італії й території Священної Римської імперії німецького народу, переважно із Силезії. У XVI ст. головними імпортерами паперу до Львова стали краківські, познанські та люблінські папірні. Зшитки-секстерніони брошурували й оправляли в дошки чи "тектури", обтягували коричневою шкірою, рідко – пергаментом. Міські документи й рахункові книги зберігалися в скринях каси регента і під його наглядом. Книги ради і лави

Книгарня "Глобус" на пл. Галицькій, 12. Сучасне фото

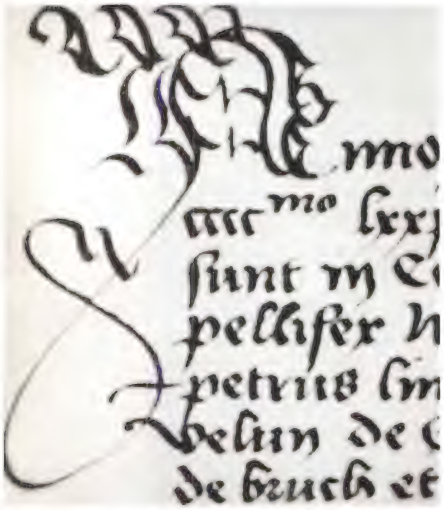

Зразок письма львівських актових книг. Кін. XV ст.

зберігалися в канцеляріях цих інституцій. 1792–1804 під наглядом міського *синдика* було організовано діяльність 20 "табулярних" журналістів (т. зв. індикантів), які здійснили систематизацію всіх груп львівських актів: неоправлених, розпорошених, непропагінованих. Сучасний стан книг міських урядів практично такий самий, як і під час роботи індикантів.

Книги уряду Ради

1. Фрагменти раєцьких і бурмистрових книг (1382–1779). Групу сформували "індиканти" із фрагментів протоколів та незначної частини індукт (1803). Збереглося 7 книг.

2. Індукти і протоколи (1460–1787). Індукти – чистописи раєцьких актів, становили найчисленнішу групу книг. Вони містять значну частину облят (вписів) королівських *привілеїв*, декретів, мандатів, рескриптів та універсалів, вписи виборів до міських урядів, списки осіб, прийнятих до міського права, листування львівської ради з іншими містами, угоди, акти доброї волі, полюбовні вироки, боргові записи, зобов'язання, іпотеки, спадкові справи, хронікарські реляції раєцьких писарів. Одну з раєцьких втрачених книг згадано в посмертному інвентарі *Бартоломея Зиморовича*. Оправи первинні, з дощечок, обтягнутих коричневою шкірою. Збереглося 129 книг.

3. Протоколи і формуляри (1584–1716). Книги цієї групи – це своєрідні чернетки справ, що їх вирішувала рада м. Львова. Пізніше ці записи переносили до індукт, хоча багато з них так і залишилися неіндукованими. Збереглося 24 книги.

4. Апеляційні протоколи (1597–1725) і книги королівських декретів (1748–1753). Книги королівських декретів потрапили до групи через помилку "індикантів" під час систематизації 1803. Рада виконувала функцію апеляційної інстанції для міських провінційних судів, вироки якої протоколювали до окремих книг. Збереглося 5 книг.

5. Допоміжні реєстри (1756–1778). Започатковані у XVIII ст. через люстрацію львівського маґістрату, яку провела королівська комісія під керівництвом *старости* Ф. Чацького. Збереглося 5 книг.

6. Протоколи сесій у справах неповнолітніх сиріт (1777–1784). До компетенції ради належала опіка над вдовами і неповнолітніми сиротами померлих міщан. У другій пол. XVIII ст. із членів ради було утворено спеціальну комісію з опікунства над малолітніми сиротами, яка залишила після себе одну книгу.

7. Акти в копіях та оригіналах (1360–1790). Різноманітні акти: оригінальні королівські, канцлерські, каштелянські, старостинські привілеї, декрети і мандати; витяги з львівських ґродських, консисторських і капітульних книг; акти і листи маґістратів інших міст і містечок; інструкції, супліки (прохання), ревізійні протоколи, відписи інвентарів, тестаментів (заповітів), листів львівських міщан. Збереглося 44 книги.

8. Витяги з раєцьких актів (1637–1638). Єдина книга, де вміщено витяги з різних раєцьких книг: індукт і протоколів, акти тестаментів, відписи королівських декретів.

9. Книги виборів до міських урядів, присяг і прийнятих пропозицій до міського права 1572–1781.

Окрема група книг для протоколювання результатів виборів до всіх міських урядів 1572, коли рада м. Львова ухвалила відокремити вписи результатів виборів до міських урядів. Ці книги складаються із протоколів перебігу елекцій (виборів), реєстрів новообраних урядників і новоприйнятих до громадянства осіб. До трьох книг вписано також присяги кожного уряду. Збереглося 6 книг.

10. Люстраційні протоколи границь і ґрунтів, ревізійні книги *башт* і арсеналу (1607–1775). Люстрації санкціонували рада або *бурґомістр* за наказом *короля* чи сейму, вони стосувалися господарських і мілітарних міських об'єктів. Збереглося 7 книг.

11. Протоколи суду бурґомістра (1753–1783). Ця категорія книг з'явилася вперше 1753. Бурґомістр (президент міста) проводив суди, пов'язані з поліційним

Лев з булавою. Марґінальний рисунок львівського міського писаря. XVII ст.

наглядом. Протоколи суду бурґомістра вписував раєцький писар. Найчастіше справи цього суду стосувалися випадків образи честі, сварок, бійок тощо. Формат *in folio*, за винятком однієї книги – великої "дутки". Оправлені у XVIII ст. Збереглося 20 книг.

12. Копіарії королівських привілеїв, декретів, мандатів (*codices privilegiorum*) і декрети комісарських судів (*protocolla comissionum*) 1356–1789. Група книг, пов'язана з нормативно-правовою функцією державної влади. В оригіналах і копіях у них відображено привілеї королівської влади для органів міського самоврядування, національних громад міста Львова. Перший копіарій започатковано на поч. XV ст. Другу книгу, яку назвали "Золотою книгою привілеїв міста Львова", закладено на поч. XVII ст. на пергаменті. Велика кількість копіаріїв з'явилася наприкін. XVIII ст. Збереглося 35 книг.

Книги уряду Лави або лавничого суду

1. Індукти неспірних справ (резиґнацій) 1441–1707. Обіймали справи продажу будинків, контракти, тестаменти, маєткові домовленості. Ймовірно, ця група книг з'явилася на поч. XV ст. Оправи з дощок, покритих коричневою шкірою, датовані XVIII–XIX ст. Збереглося 12 книг.

2. Індукти і протоколи (1520–1787). Книги складалися зі скарг чи зізнань сторін, облят актів інших судових урядів, вироків лавничого суду (питання завданих шкод, кривд, боргів, рухомого майна, спадкових цивільних спорів, спорів між іноземцями, гостями та громадянами міста, суди над злочинцями). Оправи окремих книг підклеєні пергаментом, що містить уривки письма XV ст. Частина книг зберегла оригінальні оправи, інші з дощечок, покритих коричневою шкірою, датовані XIX ст.

3. Протоколи, формуляри та кримінальні справи (1577–1699). Фрагменти протоколів, формуляри й акти кримінальних справ. Збереглось 19 книг із фрагментами.

4. Фрагменти справ лавничого суду (1601–1748). Книга фрагментів чистописів, протоколів і формулярів. Хронологічно охоплює 147 років.

5. Акти в копіях та оригіналах (1494–1788). Книги, які є копіями та оригіналами справ, що надходили до лавничого суду ззовні, від інших урядів, чернетки справ лавничого суду. Збереглися у формі фасцикул (17 книг). Формат *in folio*.

Книги війтівського уряду

1. Протоколи та індукти тестаментів (1541–1701). На підставі протоколів тестаментів міські писарі видавали зацікавленим сторонам засвідчені копії заповітів. Оправи з дощечок, покритих коричневою шкірою, переважно від XIX ст.

2. Протоколи уряду заприсяглих мужів (1558–1787). Двоє лавників, лавничий писар, *возний* разом із *війтом* на чолі формували уряд заприсяглих мужів, який творив різноманітні такси, інвентарі та реєстри майнового плану, що поклало початок окремій групі книг. Домінує формат "дутка". Збереглося 27 книг.

3. Акти уряду заприсяглих у копіях та оригіналах (1607–1784). Ці книги – витяги з протоколів уряду заприсяглих, війта, тестаменти, огляди ґрунтів, башт, кам'яниць, крамів (крамниць), реєстри боргів, депозитів, ремесел, товарів, дібр (нерухомого майна). Формат *in folio*. Збереглося 5 книг.

4. Індукти і протоколи війта (1559–1785). Група книг із численними лакунами (пропущеними місцями). Хронологічно група поділяється на: індукти (1559–1688) і протоколи (1700–1785). Чотири книги формату малого *in quarto*, а решта *in folio*. Усі книги до 1688 – в оригінальних оздобних оправах, інші оправлені "індикантами" 1802.

5. Фрагменти війтівських книг (1613–1759). Збереглося 2 книги.

6. Допоміжні реєстри (1756–1776). Закладені на поч. другої пол. XVIII ст. Книги мають характер реєстрів із короткими нотатками справ, що їх вирішував війтівський уряд. Формат – мала "дутка". Збереглося 2 книги.

7. Акти в копіях та оригіналах (1525–1786). Книги різноманітних справ (завірених відписів, копій і чернеток ухвал, супліки, репліки-відповіді на прохання,

Зразок письма львівських актових книг. Кін. XV ст.

Вовк. Оздоба ініціалу. 1670-ті рр.

Балабанівська кам'яниця. Марґінальний рисунок львівського міського писаря. 1717 р.

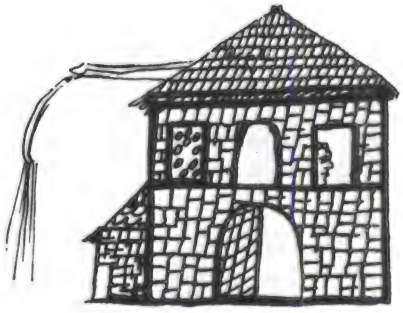

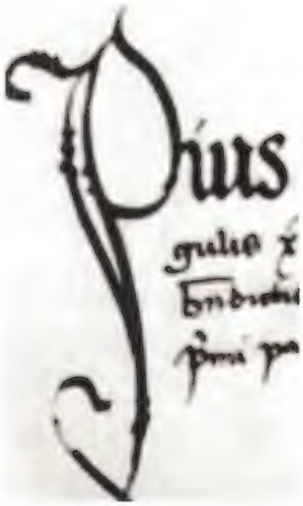

Зразок письма львівських актових книг. Поч. XVI ст.

пленіпотенції – уповноваження представляти інтереси, інвентарі, такси, рахунки, баланси, листи, копії приватних документів, витяги вироків війтівського суду), оригінальних декретів і мандатів польських королів (*Яна II Казимира, Міхала Корибута Вишневецького, Яна III Собеського, Августа II Моцного,* Августа III, Станіслава Августа). Формат *in quarto* та *in folio*. Збереглося 28 книг.

Книги вірменського суду

1. Індукти, протоколи і формуляри (1537–1783). Від 1469 вірменський суд очолював міський війт, і під його головуванням 12 старших вірменської громади могли автономно вирішувати різноманітні спірні й неспірні справи. Хронологічно група поділяється на індукти (1537–1690), протоколи (1694–1783), формуляри (1702–1731). До книг увійшли також обляти королівських декретів і мандатів, репліки, інвентарі, такси, спадкові свідчення. Формат – мале *folio*, лише дві книги великого *folio*. Індукти XVI ст. зберегли свої первинні оздобні оправи. Протоколи оправлено у XVIII ст. у дощечки, покриті коричневою шкірою з мармуровим орнаментом. Існує 26 книг.

2. Протоколи та формуляри (1621–1685). Допоміжні книги протоколів (інакше мануали) і формулярів. Збереглися лише від XVII ст. Їх упорядкували й оправили 1803. Збереглося 5 книг.

3. Фрагменти (1578–1714). Представлені однією книгою. Це збірка витягів із протоколів і формулярів, а також інших документів вірменського суду.

4. Акти в копіях та оригіналах (1595–1777). У первісному стані група налічувала 11 фасцикул, збереглося тільки 4 книги. У них різноманітні судові репліки, конфронтації, компроміси, протестації, контракти, декрети, майнові реєстри, фрагменти вірменських протоколів, листи локальних вірменських родів.

Книги інших міських урядів та інституцій

1. Книги нових міських урядів другої пол. XVIII ст. (1756–1787). Збереглися 4 книги.

2. Книги ухвал і консенсусів усіх станів і національних громад м. Львова (1615–1787). Книги щоквартальних спільних засідань львівського маґістрату з *колегією сорока мужів*, яка представляла всю міську громаду. У книгах протоколювали дозволи на стягнення надзвичайних податків. Збереглося 6 книг.

3. Книги урядів десяти мужів і сорока мужів 1618–1779. Щороку в грудні комісія десяти (пізніше одинадцяти) мужів проводила докладну люстрацію рахункових реєстрів усіх підрозділів міської лонґерії. Висновки, відображені в протоколах, записували до окремих лонґерських реєстрів. Усі книги контролював регент. Формат книг *in quarto* та *in folio*. Збереглося 9 книг.

4. Книги облят тестаментів і посмертних інвентарів урядів ради і лави (1629–1778). Із "Протоколів тестаментів" і "Протоколів заприсяглих мужів" війтівського уряду були облятовані тестаменти й інвентарі до раєцьких і лавничих індукт, головно XVII і XVIII ст. Збереглося 4 книги.

5. Копіарії привілеїв і протоколи охоронців права складу 1660–1681. У XVI ст. у Львові створено спеціальну комісію для охорони цього права. У XVII ст. виникла потреба копіювати оригінали всіх королівських привілеїв, декретів, мандатів, дотичних до права складу. Привілеї скопіював писар Микола Вишатицький до "Золотої книги львівського депозиторію" (дві редакції – чистопис і чернетка). Збереглося 3 книги.

6. Книги інвентарів і сумаріїв міського архіву Львова (1707–1778). Рада і Лава утворили у XVIII ст. книги інвентарів і сумаріїв для окремих раєцьких і лавничих книг, де відображено тільки найважливіші акти. Рада і лава щорічно делегували двох своїх представників для опіки над архівом. Збереглося 12 книг.

Книги міської каси

1. Реєстри прибутків і видатків міста 1404–1514. Унаслідок пожежі загинули найдавніші міські рахункові книги, зокрема за 1414–1459, проте витяги з них містяться в книзі львівського райці *Йо-*

Лев і бджоли. Оздоблений ініціал. 1670 р.

ганна Яна Алембека (Альнпеха) "Liber memorabilium". У книгах прибутків і видатків міста нотовано чиншові доходи, видатки на потреби міського господарства, репрезентаційні видатки на подорожі райців чи делегатів міста, на подарунки, доходи з податків, надзвичайні доходи і видатки, а також борги. Спосіб ведення книг примітивний і хаотичний. Формат – мале *folio*. Всі оправи книг покриті білим пергаментом. Фактично книг було 4, але одна з них не збереглася.

2. Реєстри тижневих прибутків із торгів і ваги 1519–1586. Цю категорію книг започатковано 1519 для стягнення оплат від використання води з міського *водогону*, від звареного пива, возів із товарами, від міської ваги. Формат – мале *folio*. Збереглося 3 книги.

3. Реєстри чиншових прибутків із городів, ґрунтів і будинків на обох передмістях 1527–1636. Категорія допоміжних і спеціальних реєстрів для контролю над чиншовими податками, що їх стягували від ланів, ґрунтів, городів, будинків і осад, які перебували поза міськими мурами. Формат – велика "дутка". Збереглося 4 книги.

4. Реєстри чиншових прибутків, виборів до урядів і прийнятих до міського права 1522–1577. Головні книги міських прибутків. У першій частині нотували прізвища (прізвиська) новообраних урядників, а в другій – прибутки (звичайні та надзвичайні). Вписи прийняття у книгах прибутків нотували з огляду на такси, пов'язані з правом набуття статусу міщанина. Формат – мале *folio*. Збереглося 2 книги.

5. Реєстри тижневих видатків 1519–1606. У цих книгах застосовано відмінну від середньовічних книг систему реєстрування видатків. Під суботніми датами щотижня реєстрували всі міські видатки. Поміж фінансових записів трапляються різноманітні хронікарські реляції. З однієї книги за 1524 вилучено 14 різних фрагментів середньовічних рукописів (проповіді, житія святих). Формат – мале *folio*. Дві книги мають оправи XVI ст., одна – з XVII ст., а інші – з XIX ст. Збереглося 11 книг.

6. Інвентарі прибутків із дібр міської каси 1606–1775. Цю групу книг започаткували міські лонґери 1606. Від 1752 писарі повернулися до ведення спільних інвентарів міської і королівської кас. Формат – мале *folio*, двох книг за 1773–1775 – велике *folio*. У первинних оправах збереглося 4 книги, решта мають оправи XIX ст., обклеєні мармуровим папером. Збереглося 16 книг.

7. Інвентарі ста ланів і міських сіл (1608–1635). Допоміжні книги доходів. Описують межі ланів, ґрунтів, лук, стан будинків, дворів, *млинів*, *корчем*. Збереглося 2 книги.

8. Мануалові реєстри прибутків і видатків міської каси 1609–1782. Книги рахункових щоденників, чи мануали. До них щотижнево вписували прибутки і видатки міської каси. Мануали вели спільно для міської і королівської кас до 1635. Мануал 1720 було вкрадено на сесії лавників 1721. Формат книг (1609–1654) – мале *folio*, пізніше – велика "дутка", за австрійських часів – велике *folio*. Оправи нові, напівшкіряні з XIX ст., лише дві книги зберегли оправи XVIII ст. Збереглося 24 книги.

9. Рецесові реєстри прибутків і видатків міської каси 1613–1772. Рецеси – друга категорія рахункових книг міської каси, що їх творили на підставі мануалів. Перші рецеси, написані впродовж 1607–1612, не збереглись. У XVIII ст. їх вели дуже недбало. Формат – мале *folio*. Дві книги оправлені в білий пергамент, три в зелений, три в червоний. Остання книга покрита темно-коричневою шкірою.

10. Реєстри королівського та міського податків (*шос*, контрибуція, подимне, поголовне, на нічну варту, ліктьовий) 1535–1774. Це книги, у яких реєстрували прибутки з податків, які сплачували міщани. У заголовки книг вписувано королівські декрети, сеймові конституції, ухвали, статути міських урядів, повноваженням яких ухвалено податок. Формат книг XVI і XVIII ст. – "дутка", у XVII ст. – мале *folio*. Окремі книги зберегли оригінальні оправи, інші мають напівшкіряні з XIX ст. Є 46 книг.

Зразок письма львівських актових книг. Кін. XV ст.

Орендар Давид Лейб. Маргінальний рисунок львівського міського писаря. 1749 р.

Зразок письма львівських актових книг. Сер. XVI ст.

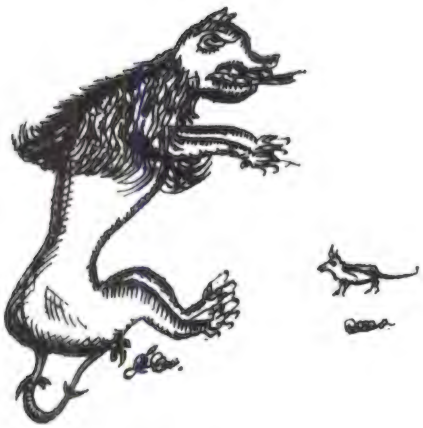

Лев і миша. Маргінальний рисунок львівського міського писаря. 1717 р.

Зразок письма львівських актових книг. Сер. XVI ст.

11. Реєстри податкових боргів, протоколи рекуператорського суду і рахунки рекуператорської каси (1630–1775). Для стягнення податкових заборгованостей на поч. XVII ст. створено рекуператорський суд. Зібрані кошти зберігали в рекуператорській касі, для цього провадили реєстри прибутків і видатків. Формат – мале *folio*. Шість книг оправлено в пергамент, решта мають напівшкіряні оправи XIX ст. Збереглося 13 книг.

12. Реєстри мануалів і рецесів митних прибутків і видатків штукової каси 1669–1765. Єдине мито міської каси – "штукове" – почали стягувати 1621 від різних товарів, які привозили або вивозили з міста. У складі міської каси утворено автономну "штукову касу". Стягнені гроші мали йти на оплату міських боргів, лише невелика частка – до раєцької скарбниці. Мануали – 8 книг, формату малого *folio*. Їх оправляли в скромні "тектурові" (картонні) оправи, які обтягували коричневою шкірою. На їхній основі творили рецеси. Формат – мале *folio*. Чотири книги зберегли оригінальні оздобні оправи, решта – у напівшкіряних чорних оправах XIX ст. Є 25 книг.

13. Реєстри прибутків і видатків "складової" каси 1660–1675. Касу очолювали наглядачі права складу і за взірцем мануалів міської каси провадили реєстри прибутків і видатків, котрі йшли на *міський арсенал*. Збереглася єдина книга із сучасною оправою.

14. Реєстри мануалів прибутків і видатків водогінної і шляхової кас 1663–1775. У складі міської каси виокремилася водогінна каса (1663). Щотижнево фіксовано прибутки і видатки, а далі мануали переходили контрольним органам для вписування до рецесових протоколів. Індукувалися також різні контракти, речові інвентарі, пов'язані з водогоном та водним господарством. Формат – мале *folio*, мале *in quarto*, велика "дутка". Чотири книги збереглися в первісних оправах, інші в оправах XIX ст. Є 9 книг.

15. Реєстри прибутків і видатків каси регента 1682–1784. Регент очолював колегію сорока мужів і виступав контролером міських фінансів. Із сум, що їх зібрали збирачі податків, чи сум, які витрачав сам регент, складали рахункові звіти, які вели в окремих зшитках і зберігали між іншими паперами в скриньці регента або серед актів міської лонґерії. Після утворення каси регента ці реєстри вели щорічно і систематично. Існує збірний інвентар книг і документів каси регента (1712, 1733, 1772). Формат – мале *folio*. Збереглося 5 книг.

16. Раптулярії прибутків і видатків міської воскобійні 1628–1753. Допоміжні реєстри, якими користувалася міська монополія – воскобійня, збираючи плату в міську касу. Записи зроблено в невеликих зшитках. Формат – "дутка". Збереглося 3 книги.

17. Книги міських боргів 1595–1703. Допоміжна група книг. Дві книги є реєстрами боржників міста, а одна – генеральний реєстр боргів самого міста. Формат – мале *folio*. Одна книга має оригінальну оправу, решта з XIX ст. Збереглося 3 книги.

18. Книги поквитувань 1622–1765. Вписували поквитування податків і міських боргів. Формат – мале *folio* та *in quarto*. Оригінальні цупкі оправи обклеєні пергаментом, подекуди з червоним забарвленням. Збереглося 7 книг.

19. Книги контрактів 1626–1788. Від 1626 контракти почали вносити до окремих книг. Фактично, ці книги стали протоколами міської каси і набули допоміжного характеру. Початково дві книги були оправлені в пергамент, дві – у шкіру з декоруванням гербовими суперекслібрисами. Інші книги мають оправи XVIII і XIX ст. Збереглося 17 книг.

20. Книги дозволів 1785–1786. У цих книгах занотовували дозволи на оренду нерухомого міського майна – дібр, ґрунтів та інших міських об'єктів. До цієї групи долучено книгу спеціальних контрактів і книгу сесійних протоколів міської економії. Збереглося 5 книг.

Книги королівської каси

1. Реєстри королівських прибутків із чопового 1520–1538. Запроваджено 1519 спеціальні реєстри для чопового податку,

який стягували для короля від варіння і шинкування спиртними напоями. Суми зібраних коштів вписували кіновар'ю (червоним чорнилом – інкаустом). Формат – мале *folio*. Оправи – напівшкіряні з XIX ст. Збереглося 2 книги.

2. Реєстри видатків із чопового 1522–1545. У книгах зафіксовано видатки від чопового для ремонту міських мурів, а від 1528 – видатки на відбудову міста після пожежі 1527. Від поч. XVII ст. прибутки і видатки зі "старого чопового" вписували до загальних реєстрів мануалів і рецесів королівської каси. Формат – мале *folio*. Одна оправа оригінальна, обклеєна коричневою шкірою з рослинно-лінійним оздобленням, інша – напівшкіряна XIX ст.

3. Рецесові реєстри прибутків і видатків (1608–1776). Стараннями трьох окремих лонґерів королівської каси було започатковано окремі рецесові реєстри прибутків і видатків. На підставі мануалів до рецесів нотували всі позиції, що стосувалися королівських фундушів. Чистописи рецесів королівської каси були головною групою книг цієї інстанції. Формат – мале *folio*. Чотири книги мають оправи XVII ст. з пергаменту (білого, зеленого, червоного), дві книги – у шкіряних оправах з XVIII ст. Збереглося 11 книг.

4. Реєстри мануалів прибутків і видатків королівської каси 1635–1777. 1635 лонґерія уклала окремі мануалові реєстри для королівської каси за взірцем мануалів міської каси. Формат 13 книг – мале *folio*, від 1668 переважав "дутковий" формат. Усі зшитки поєднано лише в XIX ст.

5. Інвентарі прибутків із дібр 1687–1775. Закладено 1606 чотири окремі книги, до яких вписувано чиншові прибутки з ланів, млинів, корчем і ставків *Кульпаркова* і *Брюхович*. Вписи дуже старанні. Формат – мале *folio*.

6. Реєстри прибутків горілчаного і нового чопового (1622–1740). Формат *in folio*, "дутковий". Збереглося 8 книг.

7. Книги контрактів 1667–1772. Система провадження книг наслідує контракти міської каси. Вписувано контракти оренд за чиншем на селах: дворики, городи, пасіки, млини, стави, корчми. Формат – мале *folio*. Збереглося 5 книг.

8. Лонґерські реєстри XVIII ст. Генеральні рахунки різних кас: королівської, міської, водогінної, штукової. Формат – *in folio* та "дутковий". Збереглося 2 книги.

Книги раєцької і лавничої кас

1. Реєстри прибутків і видатків раєцької каси 1614–1788. Книги приватних прибутків і видатків. Реєстри творили щопівроку, куди занотовували звичайні та надзвичайні прибутки раєцької каси. Видатки йшли на адміністративний персонал, інвентар канцелярії, допомогу для бідних. Формат – мале *folio* і *folio*. Дві книги в оригінальних шкіряних оправах. Збереглося 5 книг.

2. Інвентарі дібр раєцьких: *Зубра* і *Сихів* (1634–1771). Збірка семи різноформатних зшитків, які стосуються раєцьких сільських володінь.

3. Реєстри прибутків і видатків лавничої каси 1623–1787. Утворена 1613 каса мала напівприватний і напівпублічний характер. Існували дві окремі книги реєстрів: одна для прибутків, друга для видатків звичайних і надзвичайних. Наприкін. XVII ст. рахункові реєстри з надзвичайних прибутків перетворилися на книги сесійних протоколів лави.

Микола Ільків-Свидницький

Зразок письма львівських актових книг. XVI ст.

КНИГОВИДАННЯ – тут, виготовлення книжок промисловим способом. Із розвитком поліграфії в останній чверті XVIII – першій третині XIX ст. К. прийшло на зміну *друкарству*.

Після приєднання Львова та Галичини до імперії Габсбурґів діяльність друкарень підлягала контролю австрійської влади. Для видавничої продукції запроваджено попередню цензуру. Під тиском влади закрито друкарні львівських *францисканців* (1774), друкарню родини Шліхтинів (1780), римо-католицького *братства* Св. Трійці (1786). Через ліквідацію ордену *єзуїтів* 1773 було закрито *друкарню єзуїтської колегії*.

З огляду на потребу в спеціальному видавничому закладі, який мав обслугову-

Національний заклад ім. Оссолінських. Поч. XX ст. Архівне фото

вати австрійську адміністрацію та новозасновані освітні установи, у вересні 1773 у Львові створено нову друкарню, засновником якої став Антон *Піллер*. Спочатку заклад розмістився в будинку на вул. Божого Тіла (тепер вул. Ставропігійська, 11). Крім різноманітних книжок, тут друкували пресові видання, зокрема першу в Україні газету *"Газет де Леополь"*. Після смерті А. Піллера закладом керувала (1780–1786) його вдова. Друкарня Піллерів продовжувала діяти у XIX ст. Тоді нею керували сини засновника – Йозеф, Карл та Петер Піллери, які перенесли видавничий заклад на *вул. Личаківську*, 3. Після реорганізації *Львівського університету* друкарня Піллерів видавала університетські підручники, тому її часто називали університетською. У сер. XIX ст. заклад родини Піллерів зосередився на виготовленні літографій.

Австрійська влада спочатку мала намір перенести друкарню українського *Ставропігійського братства* зі Львова до Відня, однак, зваживши на прохання місцевої української громади, відмовилася від цього плану. Після реорганізації братства в *Ставропігійський інститут* українська друкарня у Львові продовжила свою діяльність уже в новому статусі. Наприкін. XVIII – на поч. XIX ст. друкарня Ставропігійського інституту видавала підручники та оригінальні твори українських авторів. Із закладом співпрацювали українські викладачі Львівського університету Федір (Теодор) Захаріясевич, *Петро Лодій* та ін.

Для зручності нагляду та цензури за розпорядженням австрійської влади 1782 із Жовкви до Львова було перенесено єврейську друкарню Зеєва Вольфа Бен Ґершона Сеґаля Леттериса. Згодом у місті з'явилися й інші єврейські друкарні. Загалом упродовж 1782–1800 у Львові діяло 5 єврейських друкарень, які до кін. XVIII ст. видали принаймні 194 книжки.

У першій пол. XIX ст. розпочала діяльність польська друкарня при *Національному закладі ім. Оссолінських*. Згодом вона стала основним львівським видавництвом, що випускало в світ наукову літературу польською мовою.

Поштовхом до розвитку українського К. стали події *"Весни Народів"*. Активну видавничу діяльність провадила заснована 1848 *"Галицько-Руська Матиця"*. Упродовж другої пол. XIX ст. ця установа видала 89 книжок, які були надруковані в друкарні Ставропігійського інституту. Масове видання книжок для народу налагодили видавництва товариства *"Просвіта"* й *Общества ім. Качковського*. До 1918 із видавництва товариства "Просвіта" вийшли в світ 348 томів науково-популярних книжок і підручників, а також 40 томів *календарів-альманахів* та інші видання. Общество ім. Качковського видавало популярну літературу в серії

Будинок, у якому працювала друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка (тепер вул. В. Винниченка, 26). Поч. XX ст. Архівне фото

"Народна бібліотека", а також твори російських письменників мовою оригіналу.

Видання української наукової літератури від 1892 зосередилося у друкарні *Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ)*. Крім багатьох серійних та періодичних видань, до 1914 товариство опублікувало кількасот томів у рамках кільканадцяти серій наукової та художньої літератури.

На поч. XX ст. особливо активно діяла *Українсько-руська видавнича спілка*, яка упродовж двох десятиліть видала бл. 600 книжок (їхній наклад – від 500 до 1700 примірників).

У другій пол. XIX – на поч. XX ст. найпотужнішими польськими видавництвами у Львові володіли родини *Альтенбергів*, *Вільдів*, *Губриновичів*. Шкільні підручники й наукову літературу друкувала спілка "Зейфарт і Чайковський", яка після реорганізації 1905 проіснувала до 1937. Широкий спектр видавничої діяльності представляв заклад, який належав Бернардові Полонецькому. Збудувавши 1912 на вул. Хоронщизни, 29 (тепер вул. П. Чайковського) власну друкарню, підприємець розпочав активну видавничу діяльність. Упродовж кількох років книгарня Б. Полонецького видала друком 700 найменувань книжок.

Львівське К. зазнало суттєвих втрат у роки *Першої світової війни*. Більшість друкарень і видавництв була закрита, частина фахових працівників змушена була покинути місто. К. у Львові відновилося на поч. 1920-х.

Відомими українськими видавцями в міжвоєнний період були *І. Тиктор* (власник концерну *"Українська преса"*), *М. Таранько* (засновник видавництва *"Світ дитини"*), *М. Матчак* (власник видавництва *"Ізмарагд"*), *Р. Паладійчук* (засновник видавництва *"Дешева книжка"*). У 1920–1930-х у Львові діяли видавничий кооператив *"Червона Калина"*, а також видавнича спілка "Діло". Книжки видавали товариство "Просвіта" й Наукове Товариство ім. Шевченка. Періодично книжкову та журнальну продукцію публікували українські товариства *"Рідна школа"*, *"Сільський господар"*, *"Відродження"*, *Ревізійний союз українських кооперативів*, *"Маслосоюз"* та ін.

Книгарня Зейфарта і Дидинського. Поч. XX ст. Архівне фото

Українські книжки друкували у Львові вісім друкарень: "Діло", "Бібльос", "Графія", "Альфа", "Слово", "Львівська", НТШ, Ставропігійського інституту. Релігійну літературу львівського видавництва *"Місіонер"* випускала в світ друкарня *василіан* у Жовкві.

На поч. 1920-х кількість видань "Просвіти" порівняно з довоєнним періодом зросла удвічі, загалом у міжвоєнний період товариство видало 245 книжок накладом 1,1 млн примірників. Однак з огляду на зубожіння *українців*, особливо в 1920-ті, та складну політичну ситуацію, реалізація виданих книг відбувалася мляво. 1937 товариство на 50% знизило ціну на всі раніше не реалізовані книжки, присвятивши цю акцію до ювілею "Просвіти".

Масштабним проєктом, який 1930–1935 було здійснено у Львові, стало видання *"Української загальної енциклопедії"*.

У міжвоєнний період швидкими темпами розвивалося польське К. Поряд із польськими видавничими фірмами, які існували з довоєнного періоду, в міжвоєнний час у Львові активно діяла видавнича фірма "Ксьонжніца-Атляс", яку 1924 заснував *Евгеніуш Ромер*. Це видавництво друкувало головно карти, атласи та шкільні підручники.

Розвиток К. у Львові перервала *Друга світова війна*. Восени 1939 радянська вла-

Монограмісти "WS", "ЛП". *Євангелист Лука* (фронтопис "Апостола" 1574 р.)

да, яка прийшла до міста, націоналізувала всі видавничі потужності й ліквідувала приватні видавництва та видавництва громадських організацій. Видання всієї поліграфічної продукції було поставлено під суворий контроль.

Після Другої світової війни кількість видавництв у Львові суттєво скоротилася. Головними видавництвами у повоєнний час були *"Каменяр"* та "Вільна Україна", останнє з яких зосередилося на виданні газетно-журнальної продукції. Вищі навчальні заклади створили власні видавничі центри. Для формування кадрів для поліграфічної промисловості 1945 в місті засновано Львівський поліграфічний інститут (тепер *Українська академія друкарства*) та Львівський поліграфічний технікум (тепер Львівський поліграфічний коледж).

Через політичну заангажованість змісту більшості видавничої продукції, яка виходила друком у радянський час, з'явився *самвидав* – друкована продукція, розмножена у вигляді машинописних копій. У період радянського режиму Львів був одним із центрів виготовлення та поширення літератури самвидаву.

Швидкий розвиток видавничої сфери розпочався у Львові після проголошення незалежності України. Замість державної монополії на К. сформувалася система вільних від ідеологічного тиску та цензури видавництв різних форм власності. Однак процес пристосування К. до умов ринку виявився складним та суперечливим. У сер. 1990-х почалося обвальне зменшення кількості книжкових видань та їхнього асортименту.

Ситуація з К. покращилася наприкін. 1990-х. На поч. XXI ст. у Львові діяли бл. 300 видавництв і видавничих центрів. Свого читача на українському ринку здобули такі львівські видавництва, як *"Видавництво Старого Лева"*, "Видавництво Українського Католицького Університету", "Видавництво Львівської політехніки", *"Кальварія"*, *"Літопис"*, *"Місіонер"*, *"Наутілус"*, *"Піраміда"*, *"Світ"*, *"Свічадо"*, *"Срібне слово"* та ін. Тривалий видавничий проєкт реалізує видавництво *"Літопис УПА"*, яке від 1995 працює у Львові. У виданні краєзнавчої літератури спеціалізується видавництво *"Центр Європи"*.

Істотну роль у пожвавленні інтересу до української книжки відіграє щорічний *Форум видавців у Львові*, який відбувається у Львові в першій половині вересня.

Андрій Козицький

КНИГОДРУКУВАННЯ – див. *ДРУКАРСТВО*

КНИЖКОВА ГРАФІКА – тут, художнє оформлення книжок, виданих поліграфічним способом. Мистецтво К. Г. розвивалося у Львові від кін. XVI ст. Художні засоби оздоблення книжки були використані вже в першій виданій друком у Львові книзі *"Апостол"* (1574) *Івана Федорова*: окрім сторінкового дереворізного фронтопису "Євангеліст Лука", заставок, кінцівок й ініціалів, на сторінках видання графічно відтворено герб князя Григорія Ходкевича та геральдичну композицію з гербами *Ставропігійського братства* при *Успенській церкві* й самого Івана Федорова.

Оформлюючи кириличні стародруки, львівські друкарі й гравери загалом орієнтувалися на досвід європейського *друкарства*, але водночас використовували традиції української рукописної книжки з її мініатюрою, і ширше – традиції сакрального мистецтва загалом.

Початковий етап розвитку художнього оформлення книги у Львові пов'язаний з діяльністю друкарні Ставропігійського братства, друкарень *Михайла Сльозки*, Арсенія *Желиборського*, *Павла Щербича*, Матвія Берната, Яна Шеліги, *друкарні єзуїтської колегії* та ін.

Скромніша порівняно з кириличними виданнями К. Г. перших львівських видань польською та латинською мовами. Надрукований 1581 у Львові кодекс міського права "Взірець Саксонський і міське право" (*Speculum Saxonum et Ius Municipale*) у перекладі польською мовою був оздоблений ініціалами з книг Валерія

Лапки, обрамлення титульних аркушів запозичено з краківської друкарні Янушовського. На титульному аркуші-форті "Взірця Саксонського..." площина з вихідними даними оточена широкою гравірованою прямокутною рамою, на якій – зображення на військову тематику й геральдичні мотиви. Оформлення книжки доповнюють герб Яна Замойського й кінцівки. Праця Якуба Скробішевського "Життя архієпископів Галицьких і Львівських" (*Vitae archiepiscoporum Haliciensium et Leopoliensium*; друкарня Шеліги, 1628) містить 21 дереворізну гравюру з гербами архієпископів латинського обряду.

На першому етапі розвитку львівського друкарства головними елементами мистецького оформлення книжок були гравюри, виконані в техніці дереворізу; від 1615 з'являються й мідерити (містяться в невеликих брошурах, які випустив того ж року в світ Христофор Вольбрам). У пізніших виданнях могли одночасно бути використані дереворити й мідерити.

Допоміжна роль у системі оформлення українських стародруків належала виливним набірним елементам декорування, які легко можна було внести в площину набору разом із черенками літер. Із таких складаних елементів формувалися рамки, які оточували набірні площини тексту на сторінках, геометризовані заставки, простіші, а почасти й доволі розбудовані кінцівки, лаконічні прикраси колонтитулів та колонцифр, які впродовж усього блоку книги творили наскрізну лінію її художнього образу.

Особливу увагу видавці звертали на оформлення титульного аркуша. Видана 1609 перекладна праця св. Івана Златоуста "Іже в святих Отця нашего Іоанна Златоустого Бесіда о воспитанії чад" стала першим виданням Ставропігійського братства, у якому назва й вихідні дані книги на титульному аркуші-форті були поміщені в широке гравіроване обрамлення. Відтоді більшість видань Ставропігії прикрашали оригінальними фортами, вигляд яких часто диктував зміст книжки.

Фронтописними гравюрами, зображення на яких свідчило про характер тексту, часто відкривався цілий блок книги (як в "Апостолі" 1574) або окремі її розділи (зображення св. Івана Дамаскина, яке виконав монограміст "ЛТ" в "Октоїху" 1630; постаті творців Літургії, святих Івана Златоуста, Василія Великого та Григорія Двоєслова передують відповідним розділам у виданнях "Служебників"). Поміщені у площині текстового набору невеликі сюжетно-тематичні гравюри здебільша покликані проілюструвати конкретний фрагмент книги. Перші у львівських виданнях чотири таких композиції на теми євангельських подій з'явилися в "Часослові" (1609). Можливо, автором цих дереворізів був *Памва Беринда*. Багате оздоблення "Євангелія" (1636), в якому налічується 61 гравюра, охоплює розширений цикл 37 ілюстрацій до Священної історії.

Насиченістю ілюстраціями відзначається друге львівське видання "Анфологіона" (1638), у якому 42 композиції. Більшість із них створив видатний український гравер Ілля ("Илія"; відомий також зі своєї праці в Яссах та Києві). Його індивідуальна мистецька манера відзначається експресивністю виразу й творчим підходом до іконографічних інтерпретацій багатьох євангельських подій. Одна з великоформатних заставок авторства Іллі з композицією "Успіння Богородиці", очевидно, інспірована іконою *Федора Сеньковича*, що тоді містилася в Успенській церкві.

У практиці давнього книгодрукування частими були випадки неодноразового використання тих самих гравюр у різних виданнях (відбиток однієї з дереворізних форм І. Федорова до "Апостола" 1574 використана у львівському "Букварі" 1819). Це було характерним для перевидання книг церковно-літургійного призначення. Іноді друкарські форми з однієї друкарні потрапляли до іншої, де їх використовували в нових друках. Часом окремі гравюри копіювали, вносячи в зображальний ряд деякі корективи, зумовлені потребами нового видання чи обставинами іншого міс-

Початкова сторінка тексту зі "Служебника" (друкарня Ставропігійського братства, 1637 р.)

Кінцівка з "Апостола" (друкарня М. Сльозки, 1654 р.)

Монограмісти "ЛИ", "ВФЗ". *Каменування св. Стефана.* З "Апостола" (друкарня М. Сльозки, 1654 р.)

Є. Завадовський.
Форта до "Служебника"
(друкарня Ставропігійського братства 1681 р.)

Є. Завадовський.
Зворот титульного аркуша з "Анфологіона"
(друкарня Ставропігійського братства 1694 р.)

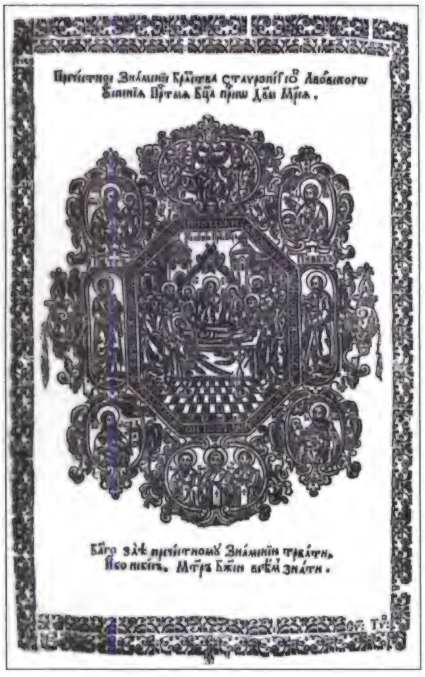

ця й друкарні, бо часто самі гравери або друкарі працювали почергово в різних містах чи для різних друкарень (наприклад, М. Сльозка, який 1634–1667 співпрацював із друкарнею Ставропігії, а водночас випускав з власної друкарні книги не лише кирилицею, а й латинкою). Більшість видань М. Сльозки відзначається високим рівнем мистецького оформлення, їх ілюструють роботи Іллі та кількох інших граверів-монографістів.

Важливий етап історії львівської К. Г. пов'язаний із творчістю *Никодима Зубрицького.* Перші роботи цього майстра використано в "Євангелії" 1690. Нерозривністю багатопланової змістовності та майстерного виконання позначені його форти й ілюстрації до "Служебника" (1691), "Апостола" (1696), "Акафистів зі стихирами і канонами" (1699). Індивідуальна виконавська манера гравера засвідчує вплив на нього стилістики *бароко.*

Мистецька особистість Н. Зубрицького відчутно вплинула на розвиток творчої манери й *Дионісія Сінкевича*, який співпрацював під час оформлення "Акафистів з стихирами і канонами" (1699).

Великим досягненням львівського книгодрукування кін. XVII ст. було видання 1700 в друкарні при монастирі св. Юра "Ірмологіона" Йосифа Городецького. Це перша на східнослов'янських землях книжка для церковного співу такого типу, де друкарським способом відтворено нотно-лінійний стан. Зі смаком виконане оформлення ґрунтується передусім на вдало застосованих складаних елементах, з окремими вкрапленнями гравюр-заставок, зокрема авторства Н. Зубрицького та Д. Сінкевича. Для ілюстрування "Октоїха" 1700 було використано роботи Н. Зубрицького та "Георгія ієродиякона".

Серед львівських граверів XVIII ст. вирізняється діяльність *Івана Филиповича* – гравера і власника друкарні, який у своїй професійній практиці здебільшого користувався технікою мідериту. Дві ілюстрації І. Филипович виконав до праці Михайла Козачинського "Філософія Аристотелева по умствованію паріпатетиков изданная" (друкарня Ставропігійського братства, 1745). Майстерністю виконання вирізняються його гравюри до "Служебника" (1759) – форта і три цілосторінкових фронтописних зображення святителів Івана Златоуста, Василія Великого та Григорія Двоєслова. Багато проілюстрована гравюрами І. Филиповича "Іфіка ієрополітика..." (1760), у якій поряд із викладом головних суспільних та морально-етичних норм вміщено 67 алегоричних ілюстрацій до них. Під час їхнього виконання І. Филипович взорувався на ілюстрації Н. Зубрицького до київського видання цієї книги.

За підписами на ілюстраціях у львівських кириличних стародруках XVII–XVIII ст. (повні імена чи прізвища або ж їхні скорочення, монограми) відома низка майстрів, які займалися К. Г. у Львові. У львівських виданнях містяться, зокрема, гравюри із сигнатурами: "ЛТ" (починаючи від "Октоїха", 1630); "Илія" чи також "ИЛ", "И", "ИА" (починаючи від "Анфологіона", 1638); "ВФЗ" ("Апостол", 1639); "ВФЗДК" ("Октоїх", 1640); "КЗ", "ТП", "В", "ВР" (усі – в "Тріоді квітній", 1642); "ВФ" ("Часослов півуставний", 1642); "Георгій ієродиякон" ("Євангеліє", 1644); "WS" (у виданнях 1644 та 1651); "Афанасій К.", "А" та "Василій Ушакевич" (починаючи від "Тріоді квітної", 1663); "Лука" ("Ключ розуміння" Йоаникія Галятовського, 1665); "IG" та "Іван Глинський" (починаючи від "Тріоді квітної", 1666–1667); "Ієромонах Дорофей" (починаючи від "Євангелії", 1670, згодом підписувався як "Дорофей"); "Євстахій Завадовський" (починаючи від "Псалтиря", 1677, інколи підписувався "Є. Завадовський" та "ЕЗ"); "ЛМ" (починаючи від "Метрики..." *Йосифа Шумлянського*); "NZ" (починаючи від "Євангелії", 1690, часто також підписувався як "Никодим Зубрицький", "Н. Зубрицький", "Никодим"); "Дионісій" (починаючи від "Ірмолоя", 1700, згодом також підписувався як "Дионісій Сінкевич"); "Ті:К" ("Апостол" 1719); "Г. Вишловський" (починаючи від видання "Богословія нравоучителная...",

1752); "Іван Филипович" (починаючи від "Служебника", 1759), "Т. Корнахольський" ("Пісня о Пану Ієзусіе...", 1767) та ін.

У польських та латинських виданнях XVII–XVIII ст., що побачили світ у Львові, є підписні гравюри авторства Георгія Вишловського, Івана Филиповича, Т. Корнахольського, а також Йосифа Говарковського, І. Ейфеле, Якова Лябінґера, Бартоломея Троцкевича, Йоганна Андреаса Пфеффеля, Якова Филипа Машицького, Анджея Недбаловича, Михайла Жуковського, Т. Купіша, Теофіла Троцкевича, Теодора Раковецького, Йоганна Христіана Вінклера, Готфрида Прикснера та ін. Серед виданих латинською мовою у Львові у XVIII ст. книжок вирізняється праця Ігнація Богатка "Наука військового мистецтва..." (*Scientia artium milinarium*..., 1747), яку проілюстрував І. Филипович. Разом із Г. Вишловським І. Филипович брав участь в оформленні книжки "Гасло Божого слова" (*Hasło słowa Bożego*..., 1754), присвяченої здійсненому 1751 *коронуванню ікони* Богородиці Одигітрії.

Перші роки XIX ст. позначилися занепадом мистецтва художнього оформлення друкованих видань. Увага до К. Г. відновилася лише після появи та поширення техніки літографії. Перша літографська майстерня у Львові запрацювала при видавничо-друкарському підприємстві *Піллерів* 1822. Через декілька років подібні майстерні з'явилися при *Національному закладі ім. Оссолінських* і *Ставропігійському інституті*. Ширші й оперативніші мистецькі й суто репродукційні можливості літографії активізували розвиток книжково-журнальної графіки. Набули популярності мистецько-альбомні видання, тематику яких часто зумовлювала ідейно-естетична програма *романтизму*. Його засади виразно простежуються у творчості *Карла Ауера*, *Йозефа Свободи*, А. Вейдля, особливо у працях *Антона Ланґе*, які співпрацювали з літографським закладом Піллерів.

У жанрі К. Г. працювали художники другої пол. XIX ст. *Корнило Устиянович* і *Теофіль Копистинський*. К. Устиянович виконував рисунки та карикатури для гумористичного журналу *"Зеркало"*, згодом для "Нового зеркала". Активним ілюстратором дитячого журналу *"Дзвінок"* та деяких релігійних видань був Т. Копистинський. Загальним підходом до системи оформлення книги Т. Копистинський розвивав традицію графіки давніх українських видань: введення сюжетно-декоративізованих заставок, ініціалів, що поєднують мистецьки опрацьоване зображення літери з фігуративними мотивами тощо. Особливо популярними були цикли ілюстрацій до поем *Івана Франка* "Лис Микита" (1890) та "Пригоди Дон-Кіхота"(1891), які виконав Т. Копистинський.

Як ілюстратор книжок працював *Юліан Панькевич*. Зокрема ранню сторінку його творчості в цій сфері представляє титульний аркуш окремого нотного видання (накладом *Костя Паньківського*) кантати *Миколи Лисенка* "Ян Гус" (1887), на якому центральна ілюстративно-сюжетна композиція оточена декоративним обрамленням, вирішеним у стилістичному руслі історичного стилізаторства. Тонкою настроєвістю позначені ілюстрації Ю. Панькевича до упорядкованої І. Франком поетичної антології "Акорди" (1903). Згодом художник виконав великий цикл різнохарактерних рисунків для фольклорно-етнографічних збірників, що уклав *Володимир Гнатюк*.

У царині книжково-журнальної графіки працювали *Ярослав Пстрак*, *Яків Струхманчук*.

Розвиткові української К. Г. Львова кін. XIX ст. послужився *Іван Труш*, який, хоч і не працював у цій творчій галузі системно, зате закликав своїх колег до оновлення формальної мови в оздобі та ілюструванні книжкових видань.

Із львівськими видавництвами поч. XX ст. співпрацювала низка польських, українських та єврейських художників. Серед найвідоміших – *Станіслав Дембіцький*, який виконав обкладинки до видань А. Нємоєвського "Легенди" (*Legendy*,

І. Филипович.
Фронтопис
(з ансамблем Успенської церкви)
до "Служебника"
(друкарня Ставропігійського братства 1759 р.)

І. Филипович.
Св. Григорій Двосслов
зі "Служебника"
(друкарня Ставропігійського братства 1759 р.)

І. Франко.
Борислав сміється.
Проєкт П. Ковжуна.
1922 р. Обкладинка

1902), *Я. Каспровича* "Бенкет Іродіади" (*Uczta Herodyady*, 1905), Е. Порембовича "Кельтські, германські, романські народні пісні" (*Pieśni ludowe celtyckie, germańskie, romańskie*, 1909) та ін.; *Ефраїм Мойсей Лілієн*, автор ілюстрацій до книжки Я. Каспровича "Кохання" (*Miłość*, 1902); *Казимеж Мокловський*, що, зокрема, оформив власну книжку "Народне мистецтво в Польщі" (*Sztuka ludowa w Polsce*, 1903); *Казимеж Сихульський*, *Мар'ян Ольшевський* та ін.

Нове обличчя української книжки у Львові та Галичині окреслилося в 1910-х. У формальному плані національні прикмети стилю спершу з'являлися на сторінках часописів, зокрема видання "Ілюстрована Україна". Ілюстрації до літературних розділів, позначені впливами символізму та сецесії, виконували Іван Ткачук та *Іван Косинин*. Другий з них виконав цікаві у стильовому виразі обкладинки до серійних видань "Календаря "Просвіти" (1910–1914), альманаху есперантистів "Ukraina Stelo" ("Зоря України") (1913), книжок *Василя Пачовського* "Сфінкс Европи", *Богдана Лепкого* "Для ідеї" та ін. У їхніх графічних рішеннях втілились деякі універсальні засади сецесії із залученням елементів т. зв. "українського стилю". Суттєві напрацювання в цьому напрямі належать *Гнатові Колцуняку*, авторові універсальної обкладинки до серії книжок "Новітньої бібліотеки" (*М. Яцків*, "Смерть Бога", 1913; К. Гамсун, "Вікторія", 1918; *І. Франко*, "Мойсей", 1918; Г. Ібсен, "П'єр Ґюнт", 1921), а також "Календар-Порадник", 1921; Я. Чепіга, "Веселка: Перша читанка", Т. Горобець, "Дикий виноград" (усі – 1921) та ін. В оформленні цих видань Г. Колцуняк майстерно синтезував орнаментальні мотиви народного мистецтва Гуцульщини, виробивши авторський варіант "українського стилю" у графіці.

Невеликий, але вагомий для історії К. Г. епізод пов'язаний з іменем реформатора в галузі монументального малярства *Михайла Бойчука*. На запрошення *Наукового Товариства ім. Шевченка* він виконав обкладинку до книжки А. Доде "Пригоди Тартарена з Тараскону" (1913), яка в естетичному плані стала однією з найцікавіших модерністських втілень українських митців у книжкову галузь для її реформування.

До розвитку української К. Г. у Львові долучилася *Олена Кульчицька*. Вона системно працювала над стильовим виразом графіки, залучаючи для цього, як джерело, елементи традиційного українського мистецтва. У своїй роботі художниця звертала увагу на цілісність книжки як організму, пов'язуючи між собою усі елементи графічної оздоби, малюнка обкладинки та ілюстрацій. Найвагомішою працею О. Кульчицької раннього періоду були її малюнки до серії видань "Нашим найменшим" (1915–1917), яка становила 37 окремих випусків із 608 ілюстраційними аркушами. Художниця також оформляла "Народну читанку" (1916), книжки *В. Стефаника* "Дорога" (1917), О. Вайльда "Зоряний хлопчик" (1920), "Першу читанку" (1920), "Другу читанку" (1923). Упродовж 1918–1921 О. Кульчицька виконала великий цикл ілюстрацій до "Української народної міфології" *В. Гнатюка* (видання тоді не було опубліковано).

Чимало графічних творів О. Кульчицька виконала для львівського видавництва "Світ дитини" *Михайла Таранька*. Це були обкладинки й ілюстрації до видань однойменної бібліотеки, ілюстрації до оповідань і віршів, що друкувалися в журналі *"Світ дитини"*. Крім неї, з цим популярним у Галичині виданні співпрацювали й такі художники, як *Антін Манастирський*, *Осип Курилас*, а також представники молодшого покоління графіків. О. Курилас виконав чимало графічних циклів до видань "Букваря" та "Читанок" (1922–1926), книжечки *Юрія Шкрумеляка* "Юрза-Мурза". Художник дбав і про національну стилістику в оформленні обкладинок, які зазвичай давали згущено барвистий образ довколишності. О. Курилас залишив цікаву спадщину і в галузі "самвидавівської книжки". Перебуваючи у складі Пресової кватири Легіонів *Українських Січових*

О. Кульчицька.
Ілюстрація
до "Цар лев".
1918 р.

Стрільців, він виконав багато творів для малотиражних (друкованих на шапірографі) часописів "Самоохотник", а також *"Стрілецького календаря"* (1917).

На поч. 1920-х із видавництвом "Світ дитини" співпрацювали й митці молодшого покоління: *Ярослав Фартух*, Юрій Кирієнко, Віктор Цимбал, *Павло Ковжун*, згодом Петро Андрусів. Більшість із них були ілюстраторами, і їхні малюнки до публікованих в однойменному журналі оповідань згодом друкували окремими книжечками. Багато робіт на замовлення видавництва виконав Віктор Цимбал, який тоді навчався у Празі. Це обкладинки й ілюстрації до видань творів Я. Мандюкової "Як зайчик перехитрив лиса", "Про князенка Змія і дівчинку Орисю", Г. Андерсена "Король, дама і хлопчик" (усі – 1926), збірки оповідань "Чумацькі діти". Серед книжок, які ілюстрував Я. Фартух, – популярне видання Я. Вільшенка (псевдонім *Антона Лотоцького*) "Мандрівки Мишки-гризикнижки по Львові" (1934), а також історичні оповідання цього ж автора "Кирило Кожум'яка", "Козак Байда", "Роксоляна", книжки *Ф. Коковського*, І. Блажкевич, П. Погідного та ін. Простою розповідною мовою ілюстрації володів й інший митець – Юрій Кирієнко, який, крім "Світу дитини", співпрацював із видавництвом товариства *"Просвіта"*. Для нього він, зокрема, оформив та проілюстрував видання Ф. Дутка "Дід Яків" (1930), І. Горишівського (псевдонім *Івана Крип'якевича*) "Спільними силами (Плян майстра Дмитра)", В. Татомира "На подільських ланах", *Ю. Федьковича* "Фармазони, або як то трицять срібнарівських господарів записалося чортові, і як то вони за сім літ і сім неділь дуже забагатіли: Красна і правдива повість для розумних господарів" (усі – 1934).

Особливо плідно співпрацював із львівськими видавництвами Петро Андрусів, що тоді навчався у Варшаві. Для видавництв "Світ дитини", "Рідна школа" він оформив і проілюстрував такі дитячі книжки, як "Три казки", "Про лиху мачуху" Б. Лепкого, "Сердечний віночок (в'язанка святочних бажань) для українських діточок" (1931), "Маленькі борці" *А. Курдидика*, "Пропала грамота" М. Гоголя (1932). Помітними серед інших стали малюнки П. Андрусіва для серії історичних книжечок А. Лотоцького "Було колись на Україні" (1934–1938).

Черговий етап розвитку К. Г. у Львові пов'язаний з приїздом до Львова Павла Ковжуна – випускника Київської малювальної школи, одного з чільних послідовників необарокової концепції стилю Г. Нарбута. Першою великою роботою П. Ковжуна стала серія до перевидання окремих творів І. Франка. Її виконано на замовлення знаного видавця *Федя Федорціва*. Цей проєкт готували *Українське педагогічне товариство* (його коштом видавали "Панські жарти", "Із днів журби", "Зів'яле листя", "Semper Tiro") та Крайового кредитового союзу ("Борислав сміється", "Великий шум", "Як Юра Шикманюк брів Черемош"). Митець одержав замовлення і від іншого львівського видавництва – "Українська книгарня й антикварня" на створення обкладинок до чотирьох випусків казок І. Франка, ілюстрації до яких було випозичено з "великоукраїнських видань 1921 р." авторства Петра Лапина. Усі 11 книжечок вийшли друком 1922–1924. Формальна мова книжкової графіки П. Ковжуна еволюціонувала від модерної естетики "Мира искусства" петербурзького кола художників, серед яких був і молодий Г. Нарбут, до ідей європейського модернізму – експресіонізму, футуризму, кубізму, сюрреалізму, а потім й *ар деко* – конгломерату стильових течій 1910–1930-х. До найвагоміших робіт митця 1920–1930-х належать обкладинки до книжок В. Радзикевича "Шляхом туги" (1923), *В. Бобинського* "Тайна танцю", Б. Грінченка "Соняшний промінь", Дж. Лондона "Оповідання Південного моря" (усі – 1924), *Г. Костельника* "Великі люди" (1925), Меріяма "Чорний сніг" (1928), О. Олеся "Поезії" (1931), Д. Віконської "Райська яблінка" (1931), *М. Рудницького* "Очі та уста" (1932), К. Гамсуна

Дж. Свіфт.
Гулівер у гиржунів.
Проєкт П. Андрусіва.
1932 р. Обкладинка

Золоте ясчко.
Проєкт В. Цимбала.
1920-ті рр. Обкладинка

Чистенький і Юрзи-Мурзи.
Проєкт П. Андрусіва.
Поч. 1930-х рр. Обкладинка

Ю. Вовк.
Ілюстрація до казки "Царевич Яків".
Кін. 1920-х рр.

"Під осінніми зорями" (1937), "Диригентський порадник" (1938) та ін.

Близькими до П. Ковжуна за естетичними уподобаннями у К. Г. були деякі інші наддніпрянські митці, що потрапили до Львова після поразки Української Народної Республіки. З-поміж них особливо активними були *М. Бутович* і *Р. Лісовський*. Першого з них вважали послідовником Г. Нарбута через успадковану від нього стильову ідею необароко. Р. Лісовський здобув професійну освіту в Академії мистецтв м. Ляйпциґ (Німеччина), завдяки чому йому вдавалося збалансувати національно окреслену форму з актуальними формальними ідеями європейського модернізму, насамперед німецького експресіонізму та ар деко. До найкращих його робіт львівського періоду належать обкладинки до видань *О. Ольжича* "Рінь", Ф. Дутка "Великий гетьман", *Ю. Липи* "Козаки в Московії", *А. Чайковського* "Полковник Кричевський", ювілейний збірник "Олександр Мишуга: Мистець і людина" (усі – 1930-ті). Крім композиційно і стильово довершених обкладинок книжок і журналів, М. Бутович виконав чимало ілюстраційних циклів. Найвідомішими з них стали аркуші за мотивами новел Василя Стефаника (1933), ілюстрації до "Кореанських казок", згодом – великий цикл ілюстрацій до "Українських переказів" (1944). Близьким до П. Ковжуна та М. Бутовича за необароковою стильовою орієнтацією в графіці є Р. Лісовський, який був безпосереднім учнем Г. Нарбута. Основні його роботи для львівських видавництв були виконані у 1920-х, серед яких обкладинки до книг Ж. Ренана і Жана "Боротьба з трупом", В. Іванова "Поворот Будди", В. Бобинського "Ніч кохання", Є. Мілера "Молодість славних людей", *У. Самчука* "Волинь" та ін. Характерними прикметами авторського стилю були філігранність графічних ліній, цілісність пластично-образного звучання композицій.

Крім цих авторів, плідними в галузі К. Г. у Львові були й інші наддніпрянські митці. Насамперед це *Петро Холодний*, який, крім обкладинок до календарів-альманахів *"Дніпро"*, створив високомистецькі малюнки (ілюстрації та обкладинку) до книжки П. Гребінки "Чайковський". Чимало робіт для львівських видавництв у 1920-ті виконав *Володимир Січинський*. Це, зокрема, малюнки обкладинок до видань *Б. Барвінського* "Історія українського народу" (1921), *М. Коцюбинського* "Твори", К. Поліщука "Світ червоний" (обидва –1922), Ф. Бернета "Малий Льорд" та ін. Епізодично оформлював книжки для львівських видавництв і *Василь Дядинюк*.

К. Г. Львова урізноманітнюється за художньо-стильовими рисами від поч. 1930-х. У творчий процес входить молода генерація митців, передусім випускників Мистецької школи *О. Новаківського*. Серед тих, хто мав особливе відчуття сучасності в розумінні естетики книжки, вирізнявся *Святослав Гординський*. На поч. 1930-х він створив низку малюнків до обкладинок книжок і журналів, які були позначені конструктивною цілісністю і знаково-пластичною оригінальністю. Це, насамперед, рішення обкладинок до "Альманаху лівого мистецтва", книжок *І. Крушельницького* "Спір за мадонну Сільвію", "Бурі і вікна" і "З розмов з Гофмансталем", Г. Гофмансталя "Лірика", С. Левинського "Схід і Захід", А. Шніцлера "Какаду", Я. Кондри "Юрба", Н. Лукіяновича "Князь Олег Віщий", власної збірки поезій "Барви і лінії" та ін. С. Гординському вдалося наблизити стандарти оформлення українських видань до європейського рівня.

Активним у К. Г. був знаний карикатурист й ілюстратор *Едвард Козак*, який оформив багато серійних книжок видавця *Івана Тиктора*, власника видавничого концерну *"Українська преса"*. Найвагомішими з них були обкладинки до видань Г. Журби "Зорі світ заповідають" (1933), В. Гренджі-Донського "Ілько Липей, карпатський розбійник" (1936), З. Кудея "Гуцульська республіка" (1937) та ін. Велику популярність Е. Козак мав як оформлювач та ілюстратор дитячих видань. У львівський період художник створив

Е. Козак.
Віньєтка до часопису "Літопис "Червоної Калини".
1931 р.

малюнки до видань *Р. Завадовича* "Пригоди Гномика-Роматомтомика" (1940) та І. Франка "Лис Микита" (1944).

У формально-мистецькому плані твори Е. Козака тяжіли до ар деко, з виразно окресленим національним забарвленням. Ще одним плідним майстром книжкової графіки, що залишив багатий спадок, був *Роман Чорній*. Найцікавішими стали малюнки до книжок С. Черкасенка "Пригоди молодого лицаря" (1931), Е. Берте "Школярки п'ятьох частин світа" (1932), І. Котляревського "Енеїда" (1936) та ін. У 1930-ті книжки оформляли *Лев Ґец*, *Петро Обаль*, *Іван Іванець*, які вже мали свою пластичну мову й цікаво її реалізували при вирішенні обкладинок; з молодших – *Роман Турин*, *Володимир Ласовський*, *Антін Малюца*, а особливо *Мирон Левицький*, Володимир Баляс і *Яків Гніздовський*. Перший із них залишив стильово цілісні, оригінальні роботи в дусі ар деко. Однією з найкращих робіт стала його обкладинка до нотного збірника *Ярослава Ярославенка* "Українські марші" (1928).

Меншою динамікою у видавничій справі були позначені роки німецької окупації Львова (1941–1944). У Львові та Кракові функціонувало "Українське видавництво", для якого активно працювали відомі митці – С. Гординський, Е. Козак, М. Левицький, В. Баляс та ін. Після *Другої світової війни* видавничу справу у Львові згорнули лише до кількох видавництв, найпліднішим із яких було Книжково-журнальне видавництво, згодом державне видавництво *"Каменяр"*. Досягнення в галузі К. Г. у 1940–1950-ті пов'язані з іменами Олени Кульчицької, яка оформила видання "Лис Микита" І. Франка (1951), *Леопольда Левицького*, Василя Форостецького, Юрія Гапона, Валентина Бунова та ін. Художники, що працювали тоді в цій галузі, змушені були підпорядковуватися вимогам ідеологічної цензури, не маючи права на творчу свободу. Суттєвого поліпшення К. Г. зазнає від кін. 1950-х, із початком т. зв. "відлиги". До цеху книжкових графіків прийшла молодша генерація митців, випускників львівських мистецьких високих шкіл.

Найвизначніших результатів досягли в цій сфері *Софія Караффа-Корбут*, Іван Плесканко та *Михайло Курилич*. Перша з них виконала велику кількість оформлень та ілюстрацій до видань "Каменяра". Це, зокрема, видання І. Франка "Фарбований лис", "Лис Микита", "Малий Мирон", *Лесі Українки* "Досвітні вогні", "Пісенька весняної води", Степана Васильченка "Чарівна книжка", Андрія Волощака "Довбушеві скарби", Марії Пригари "Байбак-мандрівник", *Миколи Петренка* "Марічка невеличка", Михайла Старицького "Останні орли", "Українські народні казки" та ін. Найважливішими творами С. Караффи-Корбут стали її цикл ілюстрацій до "Кобзаря" Тараса Шевченка (1967), для якого авторка проінтерпретувала історіософські плани Шевченкових творів, знайшовши для цього відповідний образно-пластичний ключ, а також ілюстраційні цикли та оформлення видань "Лісової пісні" Лесі Українки (видано 2000) та "Івана Вишенського" Івана Франка (видання 2000).

Вагомих результатів у галузі К. Г. досягнув М. Курилич. Серед відомих його робіт – книжки *Р. Іваничука* "Прут несе кригу" (1958), "На краю ночі" (1960), Т. Микитина "Під мурами Львова" (1959), "Не пощербились мечі" (1960), "Над голубими плесами" (1962), "Полки ідуть на Галич" (1965), "Полковник Семен Височан" (1968), "Над Кодаком" (1970), О. Югова "Ратоборці" (1961), А. Чайковського "Олюнька" (1966), Г. Хоткевича "Довбуш" (1965), "Гірські акварелі" (1967), *Ю. Опільського* "Упирі" (1965), Т. Шевченка "Кобзар" (1964) та ін. (усі – видавництво "Каменяр").

У 1960-ті до гурту майстрів К. Г. долучилися молодші митці *Іван Остафійчук*, *Іван Крислач*, Любомир Прийма, *Богдан Сорока*, *Мирон Яців*, Юрій Чаришников. Більшість із них продовжила працю у 1980–1990-ті, коли видавнича справа у Львові набула більшої динаміки. У 1990–2000-х з'явилася нова генерація

І. Франко.
Без праці.
Проєкт С. Гординського.
Кін 1930-х рр. Обкладинка

Я. Кондра.
Юрба.
Проєкт С. Гординського.
1930 р. Обкладинка

Слово про Ігорів полк.
Проєкт С. Гординського.
1936 р. Обкладинка

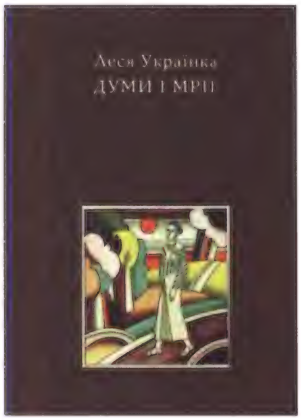

Леся Українка.
Думи і мрії.
Проєкт І. Остафійчука.
1983 р. Обкладинка

Зиновій-Богдан Книш

митців, найбільш плідними з яких стали *Богдан Пікулицький*, Вікторія Ковальчук, *Дмитро Парута*, Андрій Тирпич, Андрій Кісь, Федір Лукавий та ін. У 2000-ні змінилася естетика книжкових видань через появу комп'ютерних технологій. Однак найуспішніші ті видання, які мають виразно авторську образотворчу мову.

Роман Яців, Олег Сидор

КНИШ ЗИНОВІЙ-БОГДАН (псевда: Богдан Михайлюк, Мохнацький, Ренс, Роберт, Тарас, Яворський; 16.06.1906–14.11.1999) – діяч українського національно-визвольного руху, публіцист. Освіту здобував у Коломийській гімназії та на юридичному факультеті *Львівського університету* (1925–1929). Член *Української Військової Організації* (УВО), Групи української націоналістичної молоді, її секретар (1926). Один із учасників *експропріації* 03.07.1928, яку українські підпільники намагалися вчинити у поштовому відділенні на *вул. Глибокій*, 3, у Львові. Після нападу зумів уникнути арешту, хоча польська *поліція* виявила інших учасників акції. Заступник бойового референта Крайової команди УВО, підреферент експропріацій (1928–1929), організатор нападу на листоношу на *вул. Городоцькій* (06.03.1929), після якого потрапив у *поліцію* й перебував під арештом (12.03–06.06.1929). На початку 1930 деякий час виконував обов'язки бойового референта Крайової команди УВО. Через участь у нападі на поштовий віз під Бібркою (30.07.1930) заарештований польською поліцією. Рішенням львівського суду 26.11.1931 засуджений до 8 років ув'язнення. Вийшов на волю 1936 у зв'язку з амністією. Працював секретарем у *"Центросоюзі"*. Під час розколу *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) активно підтримав сторону *А. Мельника*. Член Проводу Українських Націоналістів (від 1940), один з організаторів Похідних груп ОУН Мельника. Після *Другої світової війни* перебував на еміграції в Австрії (від 1944), Франції (1946–1949).

Виїхав до Канади 1949. Провідний діаспорний дослідник та популяризатор історії українського підпілля, головно міжвоєнного часу. Автор спогадів, упорядник і видавець матеріалів до історії УВО–ОУН.

Помер у м. Торонто.

Володимир Муравський

КНОТ АНТОНІЙ (Knot Antoni; 20.05.1904–02.01.1982) – польський історик, бібліотекар. Народився в Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.), де закінчив початкову школу (1910–1914). Вивчав історію та полоністику у *Львівському університеті* (1921–1926). Захистив докторат у Львівському університеті (1929). Працював у Польському шкільному музеї у Львові (1925–1927), помічником асистента (згодом асистентом) кафедри історії шкільництва та освіти Львівського університету (1927–1932), архіваріусом університетського *архіву* (1932–1936), одночасно з роботою в університеті викладав у гімназії й торговельному ліцеї у Львові (1929–1939). Під час *Другої світової війни* – кустош (хоронитель фондів) міського архіву (1941–1944). Виїхав зі Львова 1945, оселився у Вроцлаві, де йому доручено створити бібліотеку Вроцлавського університету. Очолював цю бібліотеку (1946–1963), водночас 1947–1949 керував перенесеним до міста *Національним закладом ім. Оссолінських*. Налагодив у Вроцлавському університеті бібліотекознавчі студії, створив окрему спеціалізацію з цього напряму, керував Інститутом бібліотекознавства (1969–1972). Від 1955 – надзвичайний, від 1964 – звичайний професор Вроцлавського університету.

Досліджував історію літератури, освіти та шкільництва в Галичині, зокрема у Львові. Підготував до друку й опублікував низку збірок спогадів до історії освіти та культури Галичини. Найважливіші праці: "Історія шкільництва Червенської Землі" (*Dzieje szkolnictwa na Ziemi Czerwieńskiej*, 1936), "Історія військового шкільництва в Польщі" (*Dzieje szkolnictwa wojskowego w Polsce*, 1938), "Джерельна збірка до історії

1848 р. у Галичині" (*Miscellanea źródłowe do dziejów 1848 r. w Galicji*, 1948), "Авґуст Бельовський – замітки про кореспонденцію та причинки до таємної діяльності" (*August Bielowski – uwagi o korespondencji i przyczynki do działalności spiskowej*, 1953), "Сторінки життя Авґуста Бельовського" (*Karty z życia Augusta Bielowskiego*, 1962), "Освітні устремління галицької молоді в 1815–1830 роках" (*Dążenia oświatowe młodzieży galicyjskiej w latach 1815–1830*, 1959), "Із життя львівської студентської молоді напередодні революції 1846" (*Z życia lwowskiej młodzieży akademickiej w przededniu rewolucji 1846 roku*, 1968).

Помер у Вроцлаві.

Андрій Козицький

КНЯГИНІ ОЛЬГИ ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між *вул. А. Сахарова* та вул. Трускавецькою, розташована у Франківському районі міста. Раніше була частиною Сокільницької дороги (інша назва – дорога до Наварії). У сер. XIX ст. в тодішніх межах міста цей шлях мав назву Вулецької дороги. 1933 її назвали на честь польського генерала В. Т. Івашкевича-Рудошанського (1871–1922), командувача польським військом у боях проти *Української Галицької Армії* 1919 та Південним фронтом у війні з більшовиками 1920. За фашистської окупації 1943 вулицю було названо іменем німецького композитора Р. Ваґнера (1813–1883), а з приходом радянських військ 1944 – В. Боженка (1871–1919), командира більшовицького Таращанського полку у війні 1919 з Армією Української Народної Республіки. 1991 вулицю перейменували на честь київської княгині X ст. Ольги, дружини князя Ігоря, матері князя Святослава, канонізованої Церквою за поширення християнства в Київській Русі.

Вулиця завдовжки 3,7 км забудована переважно садибними будинками 1930–1950-х, більшість із яких добудували останніми роками. За перехрестям із вул. М. Бойчука починається стандартна багатоповерхова забудова 1970-х. Від 1987 вулицею відкрито рух *трамваїв* за маршрутом № 3. Ця наземна ділянка мала стати частиною лінії підземного трамваю, однак на поч. 1990-х через брак коштів та складні геологічні умови в центральній частині міста, що викликали побоювання щодо збереження історичних пам'яток, реалізацію проєкту підземного трамваю припинили.

Універмаг "Львів" на розі вул. Княгині Ольги та вул. Володимира Великого. Сучасне фото

Реконструкцію вулиці здійснено 1983–1987: вирівняно її початкову ділянку; прокладено дві смуги для автомобільного руху, розділені трамвайною колією; реконструйовано шляхопровід над залізничною колією; споруджено трамвайний міст над вул. Артема (тепер *вул. Володимира Великого*). Планували спорудити подібний міст над вул. Науковою (залишився недобудованим), через який трамвайна колія мала буди прокладена до автовокзалу. Цей проєкт планують реалізувати до 2012, коли трамвайну лінію мають продовжити до стадіону, який будують для відбірко-

Вигляд на вул. Княгині Ольги. Сучасне фото

Готель "Супутник"
на вул. Княгині Ольги.
Сучасне фото

вих ігор Чемпіонату Європи з футболу (Євро–2012).

Під першим номером на вулиці розташоване *Львівське державне училище фізичної культури*. У 1930-ті на цьому місці був стадіон, що належав товариству *"Луг"* – "Луговий город", землю для якого надав митрополит *Андрей Шептицький*.

Аквапарк
на вул. Княгині Ольги.
Сучасне фото

Після того, як 1938 польська влада відібрала "для цілей оборони краю" стадіон "Сокола-Батька" при *вул. Стрийській*, "Луговий город" став найважливішою українською спортивною ареною Львова. Тут, зокрема, товариство *"Рідна школа"* проводила щорічні велелюдні Свята молоді.

Під № 5, перед залізничною колією, на поч. XX ст. збудували *казарми*. За радянських часів тут розташовувався один із полків *Залізної дивізії*. Військова частина залишила цю територію наприкін. 1990-х. Кілька казарм пристосували під житло для військовослужбовців і збудували на території частини багатоповерхові житлові будинки. За залізничною колією, праворуч, ще залишилися великі гаражі для автотехніки та бронетранспортерів, більшість із яких не використовують. Тут заплановано збудувати торговельний центр.

Під № 114 у 1960-ті споруджено школу № 31. У 1980-ті біля перехрестя вул. В. Боженка та вул. Артема збудували центральний універмаг. Проєкт універмагу виконав інститут "Лендіпроторг". Ця будівля мала стати "візиткою" громадського центру Південного планувального району, який проєктували у 1980-ті архітектори Ю. Верблян, *В. Каменщик*, *З. Підлісний*. Більшість творчих задумів архітекторів залишилась нереалізованою, зокрема так і не завершили будинок культури з *кінотеатром*. Палац водних видів спорту 2008 перебудували на аквапарк "Пляж".

Біля перехрестя з вул. Науковою збудували 1987 *готель* "Супутник" на 360 місць (архітектор В. Петелько), у якому тепер розташовані Почесні консульства Бразилії та Угорщини. З іншого боку вул. Наукової біля перехрестя збудували поряд два супермаркети-конкуренти: "Сільпо" та "Арсен". За ними, під № 122, відкрили 2008 Міський центр зайнятості.

На протилежному боці вулиці височіють споруди Львівського науково-дослідного радіотехнічного інституту, конференц-залу якого пристосовано нещодавно під нічний клуб.

Ігор Мельник

КНЯЖА ГОРА – одна з назв гори, що височіє над колишнім Підгороддям, де, за версією дослідників давнього Львова, зокрема *І. Крип'якевича*, були укріплення галицьких князів. У середньовіччі її називали *Лисою горою*.

Лілія Онищенко

КНЯЗЯ РОМАНА ВУЛИЦЯ – вулиця, що сполучає *пл. Галицьку* та *вул. Івана Франка*, розташована в Галицькому районі міста. У давнину була частиною Галицького, або Волоського шляху, що йшов від Галицької *брами* на Галич і далі – на Буковину, Молдавію, Волощину. У XVI ст. вулиця називалася Гончарською, бо тут біля берегів річки *Полтви* мали свої майстерні гончарі. У XVIII ст. з'являється ще одна назва – вул. Галицького Передмістя. 1871 *маґістрат* приєднав цю вулицю до вул. Галицької, а від 1885 вона знову стала самостійною і була названа на честь польського короля *Стефана Баторія*. 1940 радянська влада перейменувала вулицю на згадку про більшовицького діяча Якова Свердлова, а за гітлерівської окупації (1941–1944) вулиця називалася на честь німецьких збройних сил – Вермахтштрассе. 1944 її черговий раз перейменували, цього разу на честь генерала армії М. Ватутіна, командувача 1-м Українським фронтом. 1992 вулицю назвали – Князя Романа, на честь волинського князя Романа Мстиславича, який 1199 приєднав до своїх володінь Галичину й, на думку деяких дослідників, створив на території сучасного Львова перший укріплений *замок* та осередок міського життя.

Початок вулиці у XVI–XVIII ст. становив частину передміської ремісничої оселі "Під Сторожею", а теперішня забудова виникла у XIX – на поч. XX ст. Вулиця – завдовжки 400 м, брукована, непарна її частина засаджена деревами. 1894 вулицею провели лінію електричного *трамваю*, яку розібрали 2003. У XIX – першій пол. XX ст. на непарному боці вулиці працювало приблизно два десятки книгарень.

Вигляд
на вул. Стефана Баторія
(тепер вул. Князя Романа).
Поч. XX ст.
Архівне фото

На початку непарного боку, там, де тепер невеликий сквер з фонтаном, у XVI–XVIII ст. стояв невеликий дерев'яний *костел* Воздвиження Чесного Хреста, який кілька разів горів разом із *Галицьким передмістям* під час *облог* міста. Останній раз – 1769, коли Львовом намагалися заволодіти *барські конфедерати*.

Під № 1–3 у колишньому Палаці правосуддя розташований навчальний корпус та науково-дослідний інститут *Львівської Політехніки*. Ліве північне крило цієї будівлі виникло на місці колишнього флігеля палацу Більських-Коморовських (*пл. Галицька*, 10). 1840 праву офіцину палацу граф Юзеф Коморовський продав на аукціоні. Тут розташувався цісарсько-королівський Карний суд. З боку вулиці до цієї двоповерхової споруди добудували центральний ризаліт у стилі *класицизму* з пілястрами та трикутним фронтоном. Цей будинок, зображення якого збереглося на фотографії *Едварда Тшемеського*, простояв до 1892, коли на його місці почали зводити величну споруду Крайового суду, яку ще називали Палацом правосуддя. Її збудували в стилі неоренесансу за проєктом *Францишка Сковрона* 1891–1896. Фасад цієї будівлі займає майже половину непарного боку вулиці (бл. 160 м), має три ризаліти. Між ними влаштовані два проїзди у внутрішній двір. Головний вхід оформлений порталом з півкруглим завершенням і картушем. Центральний ризаліт звершений скульптурною групою "Тріумф Правосуддя" авторства *Леонарда Марконі*. На

Будинок
на вул. Князя Романа, 3.
Сучасне фото

Вигляд
на вул. Стефана Баторія
(тепер вул. Князя Романа).
Поч. XX ст.
Архівне фото

бічному фасаді з боку пл. Галицької були встановлені жіночі скульптури "Правосуддя" та "Законодавство" (скульптори Л. Марконі та *А. Попель*), які не збереглися. Залишилися залишки оздоблення інтер'єрів. 1939–1941 тут розташовувався штаб радянської 6-ї армії, а після війни – командування і штаб Львівського, потім *Прикарпатського військового округу*. Від тих часів збереглися п'ятикутні зірки під карнизами. 1969 будівля перейшла до Львівської Політехніки, і тут розташували кафедру військової підготовки та спеціальне конструкторське бюро.

На місці правого крила колишнього Палацу правосуддя до 1889 стояли споруди колишнього монастиря *кармелітів взутих*. Монастир руйнували 1648 та 1655 під час облог Львова військами *Б. Хмельницького*. 1784 у часи реформ цісаря *Йосифа II* монастир був ліквідований. Спочатку маґістрат і підприємець Буше пробували створити в його приміщеннях шовкоткацьку фабрику, а коли цей проєкт зазнав невдачі, наприкін. XVIII ст. австрійська влада влаштувала у колишньому монастирі *в'язницю* для кримінальних злочинців (так званий інквізиційний арешт карного суду). 12.06.1877–05.03.1878 тут відбував покарання в камері № 44 *Іван Франко*. Для вшанування цієї події на стіні будинку встановлено меморіальну таблицю (скульптор А. Галян, 1972).

Від колишніх монастирських будівель зберігся двоповерховий корпус, який можна побачити з подвір'я школи № 35 (вул. В. Шухевича, 4). На місці розібраного у 1870-ті костелу св. Леонарда звели будівлю гімназії ім. Франца Йосифа (вул. Князя Романа, 5). Гімназію збудували 1876 в стилі *історизму* за проектом *Юліуша Гохберґера*. В центральному ризаліті розташований актовий зал із кесонованою стелею і ліпниною в оздобленні стін. У нішах під карнизом ризаліту встановлено шість скульптур діячів польської науки та літератури авторства *Тадея Баронча*: Миколая Коперника, Адама Міцкевича, Тадеуша Чацького, *Юзефа Максиміліана Оссолінського*, Єнджея Снядецького, *Яна Длуґоша*.

Будинок
на вул. Князя Романа, 5.
Сучасне фото

Після перехрестя з вул. В. Шухевича непарний бік вулиці завершують три житлові будинки. Середній з них (№ 9), збудований 1936 у стилі *функціоналізму*, є наймолодшим на вулиці. З обох його боків – типові чиншові кам'яниці другої пол. XIX ст.

Парна половина вулиці починається триповерховою чиншовою кам'яницею другої пол. XIX ст. На лівому боці фасаду влаштована ніша з фігурою Янгола-Хоронителя. До 1885 її адресою була вул. Галицька, 22.

Відразу за цією кам'яницею височіє п'ятиповерховий будинок із додатковим мансардним поверхом і вузьким, оздобленим рожевим теребовлянським каменем, фасадом. Його спорудили 1912 за проєктом Станіслава Бардзького в стилі модернізму з елементами необароко. Тильний фасад будинку, як і багатьох інших кам'яниць парного боку, виходить на вул. О. Нижанківського.

Уважають, що сусідню кам'яницю № 6 спорудили того ж 1912. Рік побудови викарбуваний над барельєфами двох левів, що вміщені над трьома арками перед входом до неї (аркадним трифорієм). Між тим, завершували опорядження цієї кам'яниці вже в міжвоєнний період. Кам'яницю збудовано у стилістиці німецького модерну (юґендштиль) за проєктом архітекторів *Адольфа Піллера* та *Романа Вольпеля*. Автор барельєфів з левами, а також похилених лицарів-атлантів, що спираються на мечі, – скульптор *Станіслав Ришард Пліхаль*. Спочатку кам'яницю будували для житлових потреб, однак вже у 1920-ті її пристосували для банку "Польської землі". 1929 тут влаштували львівську студію "Польського радіо". Радіоцентр працює тут донині. Тепер це Львівське державне обласне радіо та Львівський обласний радіотелевізійний передавальний центр. У будинку також розташована редакція журналу *"Дзвін"*.

Сусідня чотириповерхова будівля (№ 12–14) колишнього *готелю* "Австрія" споруджена у стилі необароко за проєктом архітектора *Августа Богохвальського*. У 1920-ті в будинку була майстерня польського Союзу мисткинь. Тепер у ньому розташоване радіо "Незалежність" (106,7 FM).

За типовою триповерховою чиншовою кам'яницею другої пол. XIX ст. під № 16 праворуч від вулиці відгалужується безіменний провулок. У 1860-ті він називався вул. Старої Пошти (ця пошта містилася в сер. XIX ст. в палаці Більських-Коморовських). 1871 вуличка одержала назву вул. Св. Шимона, а 1946 її перейменували на згадку про галицького письменника *Тимотея Бордуляка*. 1955 вуличка втратила свою назву, її будинки прописані в сусідніх вулицях.

Скульптурне оздоблення будинку на вул. Князя Романа, 6. Сучасне фото

У відреставрованому 2006 будинку під № 20 розташований зараз готель "Швейцарський". До *Другої світової війни* тут був готель "Саксонський".

Кам'яниця на вул. Князя Романа, 24, є тепер найдавнішим будинком. Споруджений 1829–1830 у стилі пізнього *класицизму*. На думку мистецтвознавця Юрія Бірюльова, авторами проєкту могли бути Ігнацій Шамбре або *Фридерик Бауманн*. Фасад будинку прикрашає довгий балкон із металевим поруччям та пілястри коринфського ордеру. Ампірні рельєфи, імовірно, виконав скульптор *Йоганн Баптист Шимзер*. Три центральні вікна другого поверху завершені напівкруглими сандриками, в яких розташовано рельєфи із зображеннями путті. Під бічними вікнами цього ж поверху розміщено рельєфи крилатих путті з лірами, що сидять верхи на левах.

П'ятиповерхову з високим мансардним дахом кам'яницю під № 26 будували протягом 1913–1922 за проєктом архітекторів *Фердинанда Касслера* та *Юліуша Кароля Цибульського*. Останній був першим власником посілості, яка потім перейшла до французької нафтової компанії "Прем'єр". Кам'яниця збудована у стилі раннього модерну й оздоблена рельєфами із зображеннями сфінксів, русалок та інших міфологічних персонажів. На стінах п'ятого поверху – великі барельєфи у стилі *ар деко*.

Вигляд на вул. Князя Романа. Сучасне фото

Наріжний будинок при вул. Князя Романа, 30 (інша адреса – вул. О. Нижанківського, 2–4) споруджений 1908 в стилі пізньої сецесії за проєктом *Тадеуша Обмінського* для притулку для бідних ім. Св. Лазаря фундації Віктора Бурлярда. До 1939 тут розташовувався також музей гігієни. Тепер у цьому будинку, відремонтованому 2009, – Львівське державне училище культури і мистецтв.

З другого боку вул. О. Нижанківського стоїть при вул. Князя Романа, 32, чотириповерхова кам'яниця з наріжним еркером. Вона збудована 1911 за проєктом архітектора Людвіка Теуша. Фасад прикрашений рельєфами путті в неокласицистичному стилі. У міжвоєнний період у кам'яниці розташовувався заклад фотографії та олеографії Міколяша і Міррека. Зараз тут працюють відділ мистецької літератури Львівської державної обласної універсальної наукової бібліотеки та дитяча бібліотека № 13.

Сусідня кам'яниця № 34 споруджена в 1909–1912 у постсецесійному стилі за проєктом Станіслава Улейського та *Юзефа Пйонтковського*. Темно-сірий фасад п'ятиповерхової кам'яниці прикрашений декором у стилі класицизму та модерну; сходові клітки оздоблені *класичними вітражами*.

Наріжна триповерхова кам'яниця під № 36 збудована у 1880-ті і прикрашена стандартним оздобленням у стилі історизму. В пофарбованому в різні відтінки зеленого кольору будинку розташований бухгалтерсько-економічний факультет Львівського інституту економіки і туризму.

У будинку № 38, спорудженому в 1890-ті, міститься Львівський регіональний державний центр стандартизації, метрології та сертифікації і *Музей метрології та вимірювальної техніки*.

Біля перехрестя нинішніх вул. Князя Романа та вул. О. Герцена давніше була розташована церква Богоявлення Господнього, найраніша згадка про яку походить з 1386. Від 1453 згадано *братство* при церкві, від 1591 – *шпиталь*, а від 1607 – школу. При церкві був цвинтар, на ньому, зокрема, поховали *козаків*, що загинули під час штурму Львова 1648. Церква кілька разів горіла, остаточно її спалили *татари* в лютому 1695. Нову дерев'яну церкву відбудували 1711. Вона простояла до 1800, доки її не розібрали за розпорядженням австрійської влади. 1853 на місці, де стояла церква, закладено сквер, у якому на поч. 1930-х влаштували підземні туалети. Тепер у сквері встановлений камінь із написом про те, що тут планують спорудити пам'ятник українським козакам.

Ігор Мельник

Князь Лев.
Літографія друкарні Піллера.
1840-ві рр.

КНЯЗЬ – титул правителів у слов'янських народів, який відповідав скандинавському титулові конунґа і західноєвропейському титулові *короля*, згодом – дворянський титул, рівний герцогському.

К. спочатку були виборними військовими вождями, а пізніше трансформувалися у правителів перших слов'янських держав, зокрема Київської Русі. У період роздроблення Русі й утворення дрібних удільних князівств уже XI–XII ст. цей титул нівелювався. Від XIII ст. князівський титул у європейських державах трактували як рівний герцогському. В європейській ієрархії К. (принцами) називали спадкоємців-королевичів. У Священній Римській імперії від XII–XIII ст. імперськими К. стали всі правителі з титулами нижче герцогів (маркграфи, пфальцграфи, ландграфи і бурґграфи). Згодом цей титул став почесним, посідаючи проміжне місце між герцогами та іншими знатними титулами, його надавали імператори від XVI ст. за особливі заслуги.

Від XII ст. володарі, які намагалися об'єднати під своєю владою кілька удільних князівств і звільнитися з-під опіки сюзерена Русі, який мав титул київського К., стали титулуватися великими К. Першими з них були володимиро-суздальські К., згодом цей титул прийняли чернігівські, рязанські, тверські, московські та пронські К. Великими К. іменували себе

волинські і київські К. (уже після втрати Києвом значення центру Русі). В історичній літературі великими К. прийнято називати правителів Русі, хоча вони себе титулували К. київськими, так як правителі Польщі титулувалися князями краківськими. Після об'єднання Польщі і Литви титул великих К., яким володіли литовські правителі, перейшов до польських монархів. Королі Польщі безпосередньо ставали великими К. Литви.

Львів був столицею правлячих К.: *Лева Даниловича*, *Юрія Львовича* (також уживав королівський титул), *Юрія Болеслава Тройденовича*, *Дмитра Любарта Гедиміновича*, *Владислава Опольського*.

У Львові 1435–1438 часто бував великий К. литовський *Свидригайло Ольґердович*, який після поразок у війні проти польського ставленика Зиґмунта Кейстутовича намагався встановити контакти з галицькою шляхтою. Резиденція князя містилася на *пл. Ринок*, 9, у *кам'яниці архієпископів* (сучасний будинок зведено в XVII ст.).

Від XVI ст. у Львові зупинялися під час своїх поїздок до Кракова та Варшави, надавали покровительство *монастирям*, а відтак і набували нерухомості представники деяких княжих родин. Зокрема у Львові часто бували представники українських княжих родин Рюриковичів (*Острозькі*, Заславські) та Гедиміновичів (*Вишневецькі*, Ружинські, Дольські).

У другій пол. XVI ст. К. Острозькі були покровителями львівського *монастиря св. Онуфрія*. Власний двір на *Галицькому передмісті* у XVII ст. мали Заславські. *Вишневецькі* спочатку підтримували руське міщанство, князь Адам Васильович 1595 навіть вступив до *Успенського братства*. Від сер. XVII ст. Вишневецькі стали ревними католиками, родина спричинилася до фундації у Львові монастиря *францисканців* і *костелу св. Антонія*. Православні братства й українських містян підтримували Ружинські. Кирик Ружинський подав протестацію до львівського ґродського суду на утиски православних мешканців (1599). Дольські мали у XVIII ст. у Львові два двори: біля костелу *бернардинців* та на теперішній *вул. Пекарській*. У першому з львівських маєтків Дольських 1711 померла княгиня Анна Дольська, симпатія й соратниця Івана Мазепи, через яку гетьман 1707–1708 підтримував контакти із шведським королем *Карлом XII*. Також у Львові мешкали родини польських К. *Любомирських* (одержали 1647 титул імперського князя Священної Римської імперії, мали двір на вул. Кампіанівській, 1760–1780 перебудували для себе будинок на пл. Ринок, 10, перетворивши його на палац); *Яблоновських* (одержали 1743 титул імперського князя Священної Римської імперії, мали двір та інші посілості на початку сучасної *вул. Зеленої*) та *Сапіг* (походили з литовської знаті, князівський титул одержали у XIX ст. від австрійських імператорів, володіли в місті палацом на *вул. М. Коперника*, 40а).

Леонтій Войтович

І. Копчик.
Князь Лев Данилович.
Сучасне фото

КНЯЗЬОЛУЦЬКИЙ СЕВЕРИН (24.03.1855–24.02.1913) – державний діяч Австро-Угорщини, доктор права. Народився в с. Стрілківці (тепер Борщівського р-ну Тернопільської обл.). Навчався в Бережанській гімназії (від 1868), на правничому факультеті *Львівського університету*, в Торговій академії у Відні. Президент Австрійських державних залізниць (від 1892), міністр фінансів уряду Австрії (1899). Помер і похований у Відні.

Микола Литвин

КОБАК ЙОСИФ ІСААК (Kobak Joseph Isaak; 1828 (або 1832) – 07.02.1913) – рабин Прогресивної синагоги у Львові. Народився у Львові. Здобув релігійне виховання та освіту. Студіював Талмуд під керівництвом найвідоміших знавців юдаїзму у Львові, серед них Гірш Орнштайн, майбутній ортодоксальний рабин у Львові. Щоб уникнути військової служби, родина вирішили віддати К. на навчання до гімназії, оскільки тоді випускники та учні середніх шкіл були звільнені від військової служби. Навчан-

Йосиф Ісаак Кобак

ня в гімназії та згодом в університеті поєднував з релігійним навчанням. Щодня відвідував львівський Бейт Га-Мідраш, де викладали рабини Еленберґ і Натансон. У *Львівському університеті* прослухав курс орієнталістики Елеазара Іґеля та Ефраїма Ізраеля Блюхера. Докторат захистив 1860 у Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща). Того ж року отримав рабинське свідоцтво (семіха) від віце-краківського рабина Абрагама Єннера та від двох угорських рабинів – Абрагама Левенсона та Давида Оппенгайма. 1864 отримав посаду рабина у м. Бамберґ (Німеччина), де провів 19 років.

Ще під час навчання у Львові почав видавати двомовний науковий щорічник "Єшурун". Перші три томи вийшли друком 1856–1858 у Львові, четвертий – у Фюрті (Німеччина), наступні томи (VI, VIII, IX) 1868–1878 у Бамберзі, а VII том був опублікований 1871 у Бреслау. Серед авторів були відомі учені та знавці юдаїзму того часу Самуель Давид Луцатто, *Саломон Єгуда Раппопорт*, Ісаак Мізес (1802–1883) та інші. 1883 через сімейні обставини був змушений залишити Бамберґ і повернутися до Львова. Викладав релігію у трьох середніх школах Львова замість львівського рабина Бернарда Левенштайна, засновника культурно-просвітницького товариства "Мікра Кодеш". Члени цього товариства збиралися в одному з приміщень на вул. Різницькій (тепер вул. С. Наливайка), де тоді містився будинок Правління єврейської релігійної громади Львова. Метою товариства було ознайомити єврейську ортодоксальну молодь із досягненнями європейської науки та поєднати це з традиціями юдаїзму. К. викладав історію *євреїв* та інші дисципліни юдаїзму, Ойзер Роганітер – івритську граматику та літературу, студенти Львівського університету *Герман Діаманд* та *Альфред Носсиґ* – світські предмети. Серед слухачів цих курсів були: *Маркус Еренпрайз*, згодом рабин м. Стокгольма, майбутній краківський рабин Озіаш Тон, майбутній рабин м. Львова Самуель Гутман, один із чільних керівників сіоністського руху в Галичині Зиґмунт Сенс-Таубес, президент правління *Темпелю* у 1920–1930-ті Озіаш Вассер. Згодом товариство "Мікра Кодеш" перетворилося на перше сіоністське товариство у Львові під назвою "Сіон". Після смерті рабина Бернарда Левенштайна 1889 тимчасово був призначений рабином Темпелю. Однак 1892 був змушений залишити проповідницьку й викладацьку роботу у Львові на користь новопризначеного рабина Є. Каро. К. покинув Львів, деякий час перебував в Угорщині, звідти переїхав до тирольського містечка Інсбрук (Австрія), де виконував обов'язки рабина та вчителя релігії у 18 єврейських родинах, що там мешкали. Повернувся до Львова 1896 і заміщав рабина Є. Каро під час відпустки. Однак психічно зламаний невдалим родинним життям, відійшов від активної громадської праці. Вільний час проводив у бібліотеці єврейської громади Львова. Щосуботи викладав Тору в товаристві "Доршей Шлом Ціон", яке містилося на вул. Різницькій, 5, отримував невеликий гонорар від своїх колишніх учнів. К. поселили у Притулку для старців єврейської громади Львова, де йому було доручено читати лекції з юдаїки для пенсіонерів цього закладу.

Помер у Львові. Могила не збереглася.

Ігор Смольський

КОБЕРСЬКИЙ КАРЛО (1890–1940) – громадський і політичний діяч, кооперативний теоретик, публіцист, доцент Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина). Дійсний член *Наукового Товариства ім. Т. Шевченка*; від 1928 – редактор кооперативного журналу "Кооперативна республіка" та інших видань *Ревізійного союзу українських кооператив* у Львові. Член Головного секретаріату *Української радикальної партії*. Автор політичних (часто під псевдонімом К. Пушкар) і економічних статей. Основні праці: "Українське народництво по обох боках Збруча" (1924), "Націоналізм – критика фраз" (1933), "Україна в світовому господарстві" (1933), "Економіка приват-

них підприємств" та ін. 1940 К. знищили більшовики.

Е. У.

КОБЕРСЬКИЙ ОСТАП (1895–1944) – український громадсько-політичний діяч. Хорунжий *Українських Січових Стрільців* (УСС), поранений у боях за Маківку (1915). Один із організаторів галицьких структур *Української Військової Організації* (УВО), член її Начальної команди (1921), працівник редакції видання Професійної організації українського студентства *"Наш шлях"*, яке вважають першим органом, що висвітлював позицію підпілля. Підсудний на процесі *С. Федака* за замах на *Ю. Пілсудського* та воєводу К. Грабовського. Політв'язень польських тюрем (1921–1922). Член Крайової команди УВО (1924). Під час оформлення націоналістів в окрему політичну організацію вийшов з УВО з ідеологічних міркувань. Діяч *Української радикальної партії*, згодом *Української соціалістично-радикальної партії*, співредактор її видань.

Брав активну участь у розбудові молодіжних організацій *"Січ"*, *"Луг"* та *"Каменярі"*. Член дирекції Окружного союзу кооператив у Самборі (від 1928). Докладно не відомо, коли і за яких обставин потрапив на еміграцію. Останні роки життя провів у м. Трнава (тепер Словаччина), де й похований на міському цвинтарі.

Володимир Муравський

"КОБЗАРЬ" – збірник українських музичних творів, виданий 1885 у Львові за редакцією *А. Вахнянина* й *П. Бажанського*. Надрукований у друкарні *Піллера* коштом вихованців *Греко-католицької семінарії*. Титульну сторінку видання оформив *Корнило Устиянович*. Збірник починався передмовою, датованою 03(15).07.1885 (підписали Б. Кирчів, Я. Краснопера, С. Грицина, С. Зельський, Д. Андрейко, З. Копертинський), у якій було визначено його мету: розпочати періодичне нотне видання, щоби з часом подати суспільності повний збір співів й ознайомити слов'янський світ із русько-українською піснею.

Збірник складався із 36 хорових творів (оригінальних і обробок). Авторами були головно галицькі митці Д. Андрейко (обробка народної пісні "Літа молоденькі"), П. Бажанський (обробки пісень "Прощанє", "Стоїть явір"), А. Вахнянин (обробки пісень "Жаль", "Калина", "Під гаєм", "Туга", а також хори "Молоді сни" до слів *О. Левицького*, "При Чигрині" до слів Т. Падури, "Хор Норманів" до слів *К. Устияновича* та гармонізації старогалицьких пісень "Я щастний" до слів С. Литвиновича та "Пісня свободи" до слів *М. Шашкевича*), *М. Вербицького* (хори до слів В. Шашкевича "Вдовець", "Жаль", "Заспів", "Квіти", "Сиві очі", "Цвітка", а також хор "До Зорі" до слів *І. Гушалевича*, "Згадка" до слів *В. Масляка* та гімн "Ще не вмерла" до слів П. Чубинського), *С. Воробкевича* ("Сирота" до слів Ю. Б. Залеського, В. Терлецького, "Якби була я зазуля"), *І. Лаврівського* ("До Зорі" і "Козак до "Теорбана" (обидва до слів І. Гушалевича), "Руська ріка" (до слів *Я. Головацького*) та "До Соловія"), а також старогалицькі гімни до слів І. Гушалевича "Мир вам, браття", композиції П. Любовича та "Щасть Вам Боже" композиції Рудковського.

Крім галицьких авторів, у збірці було представлено 7 творів *М. Лисенка*, які стали першою публікацією творів цього композитора в Галичині (зокрема обробки народних пісень: "Дівча в сінях", "Коли б мені, Господи", "На бережку", "Ой любив", "Та не гаразд Запорожці", "Стоїть явір"), а також хор "Поклик до братів слав'ян".

Яким Горак

КОБИЛЯНСЬКА ОЛЬГА (27.11.1863–21.03.1942) – українська письменниця. Народилася в м. Гура-Гумора (тепер м. Гура-Гуморулуй, Румунія) в українсько-німецькій родині. Закінчила чотирикласну німецьку школу, подальшу освіту здобула самотужки. Усе життя провела на Буковині (Гура-Гумора, Сучава, Кімполунг, Дим-

Печатка товариства "Луг"

Ольга Кобилянська

Гнат Кобилянський. Автопортрет (імовірно). 1846 р.

ка, а від 1891 і до смерті – Чернівці). За межі краю виїжджала рідко й ненадовго, зокрема у Львові побувала декілька разів.

Початково писала німецькою, а згодом українською мовами. У Львові були опубліковані твори К.: дебютна феміністична повість "Людина" (1894; присвячена Н. Кобринській); повість "Земля" (1902); перша збірка новел "Покора" (1899) та ін. К. підтримувала ділові й творчі контакти з визначними львів'янами: *М. Павликом, О. Барвінським,* В. Лукичем, *О. Луцьким, К. Студинським,* О. Франко, а особливо – *І. Франком*, познайомитися з яким хотіла вже під час перших відвідин Львова у вересні 1889. Однак тоді він перебував у тюрмі, тож знайомство відбулося лише через рік, у листопаді 1890.

К. дописувала до жіночого альманаху *"Перший вінок"* (1887), який видавала Н. Кобринська (редактор – І. Франко), подавала туди свої ранні проби пера, однак їх не публікували. Довгий час вважали, що твори К. відмовився опублікувати саме І. Франко, цим самим пересунувши входини письменниці в літературу з 1887 на 1894. Сучасні дослідники (насамперед В. Вознюк) схильні вважати, що опублікувати твори К. в альманасі завадила Н. Кобринська через їхній сюжетний перегук з її власними оповіданнями, незрілий художній рівень та невироблену мову (К. тоді ще мислила і писала переважно німецькою, відповідно, її перші українські твори були українськими версіями первісно німецьких).

Восени 1898 К. знову відвідала Львів, де взяла участь у святкуванні 25-літнього ювілею творчої праці І. Франка та столітнього – нової української літератури.

К. згадувала про приємні враження, які їй залишилися від спілкування з львів'янами, і навпаки, – неприємне враження від самого міста, яке вважала позбавленим живої природи. Згодом ще декілька разів відвідувала Львів проїздом (дорогою додому із Наугайма, Праги). Після *Першої світової війни* особисті контакти К. з львів'янами ускладнювалися через те, що Львів і Чернівці опинилися в різних державах. Попри це, К. продовжувала співпрацю з львівськими часописами, що друкували і її твори, і численні статті про неї (*"Літературно-науковий вістник"*, *"Світ"*, *"Нова хата"*, *"Нові шляхи"*). У Львові 1936 вийшов друком остаточний, книжковий, варіант її єдиного роману "Апостол черні", над яким працювала впродовж 1920 – поч. 1930-х.

К. брала активну участь у *жіночому русі*. 1884 стала однією з ініціаторок створення Товариства руських жінок на Буковині, обґрунтувала мету цього руху в брошурі "Дещо про ідею жіночого руху".

Авторка творів: "Доля чи воля?" (1883), "Меланхолійний вальс" (1894), "Царівна" (1895), "Ніоба" (1905), "В неділю рано зілля копала" (1908), "За ситуаціями" (1913), "Вовчиха" (1923), "Але Господь мовчить" (1927) та ін.

За творами письменниці знято фільми: "Земля" (1954; режисери *А. Бучма*, О. Швачка), "Вовчиха" (1967), "Меланхолійний вальс" (1990, режисер Б. Савченко), "Царівна" (1994, режисер Р. Балаян) та ін.

Померла і похована у Чернівцях.

Іменем К. названо вулицю у Львові.

Ростислав Чопик

КОБИЛЯНСЬКИЙ БРОНИСЛАВ (18.12.1896–01.07.1986) – український мовознавець, діалектолог, етимолог, історик мови, педагог. Народився в с. Хотимир (тепер Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.). 1922–1926 навчався у Віденському університеті, де здобув ступінь доктора філософії. Докторська дисертація – "Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття" (*Der huzulishe Dialekt und sein Verhalthis zum Pokutischem*). 1928 опублікував її українською в "Українському діялектологічному збірникові". Обрати гуцульські говірки об'єктом дослідження молодому дослідникові порадив *В. Ягич*.

Учителював 1926–1943 у школах і гімназіях Хотимира, Луцька, Рівного. 1944–1951 – старший викладач, доцент, завідувач

кафедри української мови вчительського (згодом педагогічного) інституту в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). 1951–1959 – доцент, завідувач кафедри української мови Львівського педагогічного інституту. 1958 вийшла друком його праця "Етимологія деяких українських слів", 1959 – "Походження східнокарпатського і покутського діалектів (Гіпотези та її обґрунтування). 1959–1976 – доцент кафедри української мови *Львівського університету*.

Автор праць із діалектології ("Діалект і літературна мова", 1960; "Питання зміни [а]-[е] у східнокарпатських говорах української мови", 1961; "Деякі східнокарпатські архаїзми та історизми", 1967; "Лексичні паралелізми в говорах української і південнослов'янських мов", 1972), з історії мовознавства та історії української мови ("Короткий огляд історії мовознавства", 1964; "Лекції з курсу "Історія української літературної мови", 1965), етимології ("Етимологічні етюди", 1972), культури мови ("Фонетико-орфоепічні норми української літературної мови", 1971).

Помер у Львові.

Тетяна Ястремська

КОБИЛЯНСЬКИЙ ГНАТ (1820–1849) – живописець і графік. Народився у м. Щирець на Львівщині. Після навчання у Львові продовжив освіту у віденській Академії мистецтв (1843–1845). У жовтні 1845 повернувся до Львова й відкрив майстерню в будинку на *пл. Ринок*, 20. Виконував головно акварельні портрети й мініатюри підо впливом *бідермаєру*, зокрема: "Портрет невідомого молодого чоловіка" (можливо, автопортрет, (1846, *Львівська галерея мистецтв*), "Портрет Людвіка Яблоновського" (літографія за рисунком К. Каневського). 1847 на виставці у Львові експонувався його твір "Козаки" (копія картини Франческо Казанови). Його пензлю приписують також два олійні парні портрети галицьких міщан (чоловіка і жінки) у збірці Львівської галереї мистецтв.

Помер у м. Яворів (тепер Львівської обл.).

Юрій Бірюльов

КОБІВ ЙОСИП (10.01.1910–22.11.2001) – український філолог-класик, педагог, перекладач. Лавреат премії ім. М. Рильського (1993). Народився у Львові. 1921–1929 навчався у IV класичній гімназії, 1929–1934 студіював класичну філологію у *Львівському університеті*, 1935–1939 – працював учителем латинської мови у Перемишлянській гімназії на Львівщині. 1940–1941 (до початку німецько-радянської війни) – директор Перемишлянської середньої школи № 2, де навчав української мови і літератури. Від 1945 працював викладачем у Львівському університеті на кафедрі класичної філології. 1954 отримав посаду та звання доцента. 1955 захистив кандидатську дисертацію "Вчення античних граматиків про відмінки". 1958–1966 – завідувач кафедри класичної філології. Започаткував випуск наукового часопису "Питання класичної філології" і був його першим редактором.

Через підозри у націоналістичних поглядах 1973 не допущений до захисту докторської дисертації "Система граматичних понять і термінів давньогрецького вчення про мову", звільнений з університету. Після цього зайнявся перекладацькою діяльністю.

Поновлений на роботі в університеті 1991 і зарахований на посаду професора кафедри класичної філології, де працював до 1996. Обраний 1992 дійсним членом *Наукового Товариства ім. Шевченка*. 1993 К. присвоєно звання професора.

Підтримував контакти з А. Білецьким, Й. Тронським, О. Лосєвим, М. Грабар-Пассек, В. Ярхо, А. Тахо-Годі, Р. Йордаке.

Автор статей із класичної філології, зокрема з античного мовознавства, опублікованих в українських та іноземних наукових журналах, передмов до перекладів античних творів авторів середньовічної латини й неолатиністики: "Латинська відмінкова термінологія" (1959), "Похо-

Йосип Кобів

Дамоклів меч.
Переклад Й. Кобіва.
1984 р. Обкладинка

Листи темних людей.
Переклад Й. Кобіва.
1984 р. Обкладинка

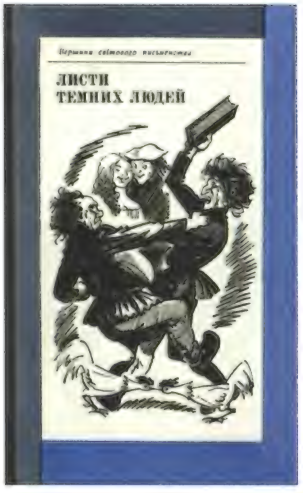

дження граматичних термінів supinum, gerundium, gerundivum" (1961), "Походження граматичного терміна adiectivum" (1966), "Предмет і завдання античної граматики" (*Предмет и задачи античной грамматики*, 1966), "Значення терміна πτωσις у Арістотеля" (1968), "Граматична термінологія стоїків" (1970), "Принципи класифікації частин мови в античній граматиці" (1971), "Визначення поняття "слово" в античному мовознавстві" (1972), "Проблема граматичного роду в античній граматичній науці" (*Проблема грамматического рода в античной грамматической науке*, 1972), "Філологічні твори Демокріта" (1972), "Ієрархія частин мови в античній граматичній науці" *(Иерархия частей речи в античной грамматической науке*, 1975) та ін. Співавтор підручника "Латинська мова" для медучилищ (1965).

У перекладі К. вийшли українською мовою у співавторстві: "Арістотель. Поетика" (1965), "Харітон. Повість про Херея і Каллірою" (1980), "Апулей. Метаморфози, або Золотий осел" (1982), "Новели давньої Еллади" (1983), "Дамоклів меч: Антична новела" (1984), "Петроній. Сатирикон" (1986), "Листи темних людей" (1987), "Томмазо Кампанелла. Місто сонця" (1988), "Плутарх. Порівняльні життєписи" (1991), "Платон. Діалоги" (1995) та самостійні переклади: "Демосфен. Друга промова проти Філіппа" (1968), "М. Туллій Ціцерон. Про мистецтво: Вибрані висловлювання" (1988), "Томас Мор. Утопія" (1988), "Еразм Роттердамський. Домашні бесіди" (1993), "Кодекс Канонів Східних Церков, проголошений Іваном Павлом II" (1993), "Айнгард. Життя Карла Великого" (2006) та ін.

Помер у Львові, похований на *Янівському цвинтарі*.

Роман Домбровський

В'ячеслав Кобржицький

КОБРЖИЦЬКИЙ В'ЯЧЕСЛАВ (03.04.1906–30.07.1985) – український оперний співак (тенор). Заслужений артист УРСР (1949). Народився у м. Кам'янець-Подільський (тепер Хмельницької обл.). 1927–1931 навчався у Київському кооперативному інституті, після закінчення працював начальником планового відділу Жовтневого тресту в Києві (1931–1936). Одночасно навчався на вокальному факультеті Київської вечірньої школи робітничої молоді (закінчив 1935). Запрошений 1937 солістом Ансамблю пересувної української опери. Від 1939 – соліст театру-студії Київської консерваторії. 1938–1941 – студент Київської консерваторії (клас О. Брагіна). 1942–1943 – актор і співак Київського державного театру ім. І. Франка (в евакуації у Семипалатинську, тепер Казахстан) 1943–1945 – соліст опери державного академічного театру опери та балету Казахської РСР (м. Алма-Ата).

Від 1946 – соліст *Львівського театру опери та балету*. Підготував понад 70 партій. Особливо яскраві образи створив в операх-першопрочитаннях театру: "Лісова пісня" В. Кирейка (Лукаш), "Богдан Хмельницький" К. Данькевича (Лизогуб), "Украдене щастя" Ю. Мейтуса (Микола). Провадив педагогічну діяльність: 1956–1960 – викладач сольного співу у Львівському педагогічному інституті; 1961–1965 – викладач кафедри сольного співу у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), 1965–1980 – доцент.

Серед основних партій – Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" *М. Лисенка*), Герман, Княжич Юрій, Ленський, Водемон ("Пікова дама", "Чарівниця", "Євгеній Онєгін", "Йоланта" П. Чайковського), Альфред, Герцог ("Травіата", "Риголетто" Дж. Верді), Фауст, Ромео ("Фауст", "Ромео і Джульєтта" Ш. Ґуно), Рудольф, Пінкертон, Каварадоссі ("Богема", "Мадам Баттерфляй", "Тоска" Дж. Пуччіні), Вітек, Єнік ("Далібор", "Продана наречена" Б. Сметани), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Туридду ("Сільська честь" П. Масканьї), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Концертний репертуар К. – сотні пісень і романсів: М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, Д. Січинського, Л. Ре-

вуцького, М. Глінки, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова та ін.

Помер у м. Раков (тепер Мінської обл., Білорусь).

Оксана Паламарчук

КОБРИНСЬКИЙ ОМЕЛЯН (02(14).08.1859–12.01.1940) – український правник, громадський діяч. Народився в с. Раковець (тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив гімназію в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), навчався у *Львівському* та Віденському *університетах*. Працював суддею в Станиславові, потім – у Дрогобичі на Львівщині, Тернополі й Бережанах.

Від 1914 – суддя у Львові. 1920 відмовився скласти присягу Польщі й позбавлений державної пенсії. Провадив адвокатську практику. Брав участь в українському громадсько-політичному та культурно-освітньому житті, від 1925 – член *Українського Національно-Демократичного Об'єднання*.

Помер у Львові.

Микола Литвин, Петро Гуцал

КОВАЛИК ЗИНОВІЙ (18.03.1903–червень 1941) – греко-католицький священик, *редемптерист*, блаженний Католицької Церкви. Народився у с. Івачів Горішній (тепер Тернопільського р-ну Тернопільської обл.) у селянській родині. Перед вступом до монастиря працював учителем у сільській школі. 28.08.1926 склав перші монаші обіти, був скерований на філософські та богословські студії до Бельгії. Повернувшись до України, 09.08.1932 отримав ієрейські свячення. Першу Літургію відправив у рідному селі 09.09.1932. Отримавши свячення, разом із єпископом *Миколаєм Чарнецьким* був скерований для місіонерської праці на Волинь. Був прекрасним проповідником. Після декількох років душпастирської праці на Волині К. перевели до монастиря у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), де вів активну місіонерську діяльність. 1939, напередодні радянської окупації, переїхав до Львова і замешкав у монастирі Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці на вул. М. Зиблікевича (тепер *вул. І. Франка,* 56), виконував обов'язки економа.

Під час радянської окупації, попри складні політичні умови, активно проповідував, що викликало незадоволення влади. Остання його проповідь для великої кількості вірних відбулася 28.08.1940, на свято Успіння Пресвятої Богородиці, в Тернополі. Проти ночі 21.12.1940 К. заарештували органи *НКВС*. Приводом до арешту були його сміливі проповіді, які він виголошував у монастирському храмі на богослужіннях.

К. утримували у *в'язниці* у Львові на *вул. Замарстинівській*, 9. Від моменту арешту і аж до смерті пережив двадцять вісім допитів. В останні дні червня 1941, напередодні відступу радянських військ, К. жорстоко замордували більшовики: розіп'яли на стіні тюремного коридору, а в розпорений живіт вклали мертву недоношену дитину. 27.06.2001 папа *Іван Павло II* під час перебування у Львові проголосив К. блаженним УГКЦ.

Олег Дух

Блаженний Зиновій Ковалик

Тіла людей, яких замордували більшовики перед втечею зі Львова. Липень 1941 р. Архівне фото

КОВАЛИК ІВАН (16.02.1907–21.04.1989) – український мовознавець, засновник дериватологічної школи в Україні. Народився в с. Млини (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Навчався в Млинівській початковій школі, Перемиській українській гімназії (1918–1926) та духовній семінарії (1927–1928), на гуманітарному факультеті *Львівського університету* (1928–1933), де його учителями були *Т. Лер-Сплавінський*, *Г. Ґартнер*, *Я. Янів*, *В. Ташицький*. 1933–1934 – докторант кафедри української мови Львівського університету, під керівництвом Я. Янева досліджував ітеративні дієслова в українській мові. За успіхи в навчанні був залишений на кафедрі для підготовки докторської дисертації, однак через доповідь, виголошену українською мовою на II Міжнародному з'їзді славістів у Варшаві 1934, змушений був залишити докторантуру. 1935–1936 працював у пекарні

І. Ковалик.
Питання українського і слов'янського мовознавства.
2008. Обкладинка

й навчався у вечірній ремісничій школі. На запрошення *І. Свєнціцького* перейшов на роботу в *Національний музей у Львові*, 1937–1939 – науковий співробітник.

Після встановлення у Галичині радянської влади від кін. 1939 викладав на кафедрі української мови Львівського університету, 1940–1941 – аспірант *В. Сімовича* й за сумісництвом науковий співробітник Інституту мовознавства АН УРСР у Львові. У роки радянсько-німецької війни 1941–1944 працював у хліботресті, учителем у ремісничій школі, де викладав технологію хлібопекарства й українську мову.

Від 1944 – старший викладач Львівського університету, старший викладач Львівського педінституту та науковий співробітник Інституту мовознавства АН УРСР у Львові (за сумісництвом). Захистив кандидатську дисертацію "Багатократні дієслова в українській мові в порівнянні з іншими слов'янськими мовами" (1949). Від 1946 – доцент, від 1961 – доктор філологічних наук (дисертація "Питання словотвору іменників східнослов'янських мов у порівнянні з іншими слов'янськими мовами"), від 1963 – професор. Завідував кафедрою української мови Львівського університету (1950–1971). Звільнений з посади через небажання вступити до комуністичної партії.

Переїхав до Івано-Франківська. 1974–1983 – професор, завідувач кафедри української мови Івано-Франківського педінституту. Після виходу на пенсію 1983–1985 – виконувач обов'язків професора-консультанта кафедри української мови Дрогобицького педінституту.

Досліджував проблеми словотвору східнослов'янських мов на загальнослов'янському тлі, теоретичні питання українського і загального мовознавства; ініціатор створення словників мови *В. Стефаника* та *І. Франка*. Серед праць – "Вчення про словотвір (Вип. 1, 1958; Вип. 2, 1961); "Сучасна українська літературна мова. Морфологія" (1969; у співавторстві); "Словник слов'янської лінгвістичної термінології" (*Slovník slovanské lingvistické terminologie*, Т. 1, 1977; Т. 2, 1988; у співавторстві); "Словотвір сучасної української літературної мови" (1979; у співавторстві); "Методика лінгвістичного аналізу тексту" (1984; у співавторстві); "Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки" (1985; у співавторстві). Автор вступних теоретичних розділів до академічних видань морфології і словотвору.

Помер у Львові, похований на *Янівському цвинтарі.*

Ірина Ощипко

Ф. Ковалишин.
Велика міська синагога

КОВАЛИШИН ФРАНЦ (20.08.1853–12.06.1915) – український історик, архівіст, художник і фотограф. Народився в с. Пониковиця Мала (тепер с. Пониковиця Бродівського р-ну Львівської обл.) в учительській сім'ї. Закінчив гімназію, імовірно, вивчав архітектуру у *Львівській Політехніці*. Освіти не закінчив через бідність.

Працював шевцем, 1897 став службовцем Львівського *маґістрату*, пройшов шлях від дієтаріуса до офіціала, був офіційним перекладачем документів з української та українською мовою. Мешкав у Львові на вул. Б. Ґловацького, 7 (тепер вул. Я. Головацького).

Від 1906 був архівістом архіву м. Львова, найближчим помічником *А. Чоловського* та *Ф. Яворського*. Визнаний фахівець із палеографії, каліграфії, сфрагістики, ди-

пломатики, консультував усіх дослідників історії Львова.

Виготовляв муляжі печаток. Тривалий час збирав відбитки печаток і рисунки гербів міст Галичини, підготував довідник із міської геральдики (рукопис у *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові*), що містить бл. 200 позицій. Займався фотографією, реставрував гравюри і картини.

Для Етнографічної комісії *Наукового Товариства ім. Шевченка* підготував кольоровий альбом селянського одягу Брідщини кін. XIX ст. Був добрим рисувальником, виконав сотні ілюстрацій пам'яток історії, археології, палеографії для серійного видання "Львівської бібліотеки" (*Biblioteka Lwowska*, виходило від 1907), українського тижневика *"Неділя"* та ін. Зокрема був автором графічних реконструкцій *Високого* й *Низького замків*, *брам* і *башт* давнього Львова, *пранґера*, церкви Чесного Хреста, гори Хмельницького та ін.

Збірки печаток та муляжів К., нотатки з історії міст і сіл Галичини, світлини та репродукції портретів історичних діячів, археологічних й архітектурних пам'яток, написів на будівлях Львова тощо збереглися в особовому фонді К. Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Багато рисунків К. експонуються у *Львівському історичному музеї*.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*. Могила не збереглася.

Іван Сварник

КОВАЛЬ ОЛЕКСАНДРА (нар. 20.10.1957) – громадський діяч.

Народилася у Львові. 1974 закінчила середню школу № 49, 1979 – Львівський лісотехнічний інститут (тепер *Національний лісотехнічний університет України*), здобула спеціальність інженера-механіка. 1980–1989 працювала в науково-дослідному секторі Львівського лісотехнічного інституту, 1990–1995 займалася видавничою діяльністю спочатку в Українському фонді культури, потім – у Львівській обласній організації *"Просвіти"*. Від 1995 – президент Громадського об'єднання *"Форум видавців"*. Ініціатор та організатор головного українського книжкового ярмарку національного та міжнародного значення *Форуму видавців у Львові* (від 1994), Всеукраїнського конкурсу дитячого читання (від 2002), фестивалю дитячого читання "Книгоманія" (від 2005), ярмарку освітніх закладів та технологій "Освіта" (від 2007), багатьох книжкових і літературних акцій. Засновниця Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів (1995), Української асоціації читання (2010). Видавець першої в незалежній Україні короткої універсальної енциклопедії УСЕ (1999). Переможець конкурсу "Галицький лицар" у номінації "Громадський діяч" (2003). Ініціатор запровадження Програми підтримки та розвитку читання у Львівській області та Україні (2010).

Катерина Шевченко

Олександра Коваль

КОВАЛЬ ЮРІЙ (нар. 17.01.1942) – український письменник, публіцист, журналіст. Народився в м. Новомиргород Кіровоградської обл. 1958 закінчив Новомиргородську середню школу. Від вересня того ж року працював у редакції новомиргородської районної газети "Ленінець" (коректор, згодом літпрацівник-інструктор). У жовтні 1959 через злиття двох районів, Новомиргородського і Златопільського, в один – Новомиргородський і утворення із двох редакцій однієї. К. як наймолодший, не обтяжений родинними обов'язками працівник, добровільно поступився службовим місцем старшому колезі та став робітником кам'яного кар'єру новомиргородського "Міжколгоспбуду", де працював до кінця березня 1960. У квітні того ж року повернувся до редакції районної газети на посаду літпрацівника-інструктора сільськогосподарського відділу. 1960–1965 навчався на факультеті журналістики *Львівського університету*. Від грудня 1966 до вересня 1973 – завідувач відділу поезії часопису "Жовтень" (тепер *"Дзвін"*), від вересня

Юрій Коваль

Ю. Коваль.
Гармонія.
1969 р.

Ярослав Коваль

Афіша виставки фотографії Ярослава Коваля.
1978 р.

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ЛЬВІВСЬКОГО ОБЛВИКОНКОМУ
ЛЬВІВСЬКИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА
МУЗЕЙ ФОТОМИСТЕЦТВА У ЛЬВОВІ

60
РОКІВ
З
ФОТО
АПАРАТОМ

ВИСТАВКА ФОТОГРАФІЇ
ЯРОСЛАВА КОВАЛЯ
(ЛЬВІВ)

1973 й досі виконує обов'язки відповідального секретаря часопису.

Від 1957 у районній газеті друкував свої байки, ліричні поезії, новели, образки, оповідання. Згодом публікації К. з'являлися в "Літературній газеті" (від лютого 1962 – "Літературна Україна"), "Молоді України", "Радянській Україні", журналах "Вітчизна", "Жовтень", "Дніпро", "Прапор", "Україна", "Зміна" та ін.

У київському видавництві "Молодь" побачила світ перша книжка новел та оповідань К. "Віднайдена фея" (1965); у львівському *"Каменярі"* – "Зелена Україна" (1966), у "Радянському письменнику" – "Гармонія" (1969). Одночасно письменник виступав у пресі також як публіцист (нариси, шкіци, есеї про митців). Окремими виданнями вийшли краєзнавчі дослідження: "Львів" (1975), "Аптека-музей у Львові" (1976), документальна повість "Село, а над ним лелеки" (1979).

Разом із *Р. Федорівим* К. тривалий час вів у журналі "Жовтень" рубрики "Пресслужба "Жовтня" та "Дзвінок до редакції", які започаткували в Україні діалог літературних видань із читачами. Широкий розголос мала рубрика К. у "Дзвоні" "Пробоєм" (1996–2000).

У січні 2007 в часописі "Дзвін" опубліковано розділи з роману К. про Львів "І ріки впадуть у море".

Новели К. перекладено французькою, чеською, угорською, російською та хакаською мовами.

Андрій Содомора

КОВАЛЬ ЯРОСЛАВ (16.12.1908–22.06.1997) – український фотохудожник, колекціонер, етнограф-краєзнавець, культурний діяч. Народився в с. Цінева (тепер Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив гімназію у м. Рогатин, був членом *"Пласту"*. Від 1930 – студент філософського факультету *Львівського університету*. Організував 1932 у Львові, в приміщенні *Наукового Товариства ім. Шевченка*, Першу українську мандрівну протиалкогольну виставку. 1934 в Рожнятові (тепер Івано-Франківської обл.) відкрив "Робітню фотографа Ярослава Коваля". 1944 призначений завідувачем аптеки в Рожнятові. 07.08.1944 заарештований радянськими спецслужбами. Як член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) засуджений до розстрілу за "зраду Батьківщини". 39 діб очікував виконання присуду в камері смертників. Смертну кару замінено на 25 років концтаборів (табірний номер 0-712). Ув'язнення відбував в м. Котлас (тепер Архангельської обл., Росія), м. Воркута (тепер Республіка Комі, Росія). 10.12.1955 звільнений. 1961 одружився з Іриною Горбенко, театрознавцем, яка походила з родини репресованих українських інтелігентів.

Автор фотосерій "У колі Романа Сельського" (1000 світлин), "Ірина Вільде" (400 світлин), "Григорій Смольський", "Сучасники Івана Франка" (100 світлин), "Ольга Дучимінська" (60 світлин) та ін.

Перша повоєнна персональна виставка світлин відбулася 1962 у Львові; 1978 – ювілейна фотовиставка "60 років із фотоапаратом"; 1987 – виставка "Світ захоплень Ярослава Коваля", де експонувались колажі ("коваляжі") майстра, "калямарі" та ін. Співпрацював із журналом *"Світло і тінь"*.

У творчості К. як фотохудожника особливе місце посідала постать митрополита *Андрея Шептицького*. У 1920–1930-ті К. створив у с. Підлюте (тепер урочище Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.) серію унікальних світлин Андрея Шептицького. 1991 в Києві відбулася виставка фототворів "Підлюте, липень 35-го. Місяць життя митрополита Андрея Шептицького", яку організував журнал "Україна". До 120-річчя від дня народження Андрея Шептицького відбулися виставки фоторобіт К. у США та Канаді. Випущено також альбом (1996) світлин К. "Господар Перегінської Пущі (рідкісні фотографії з життя слуги Божого Андрея Шептицького)".

Автор книжок "Вірші білі, "сірі", проза та всяка всячина Ярослава Коваля з Ціневи" (1993), "Господар Перегінської Пущі" (1996).

Помер у Львові. Похований у рідному с. Цінева.

Світлана Максименко

КОВАЛЬСТВО ХУДОЖНЄ – вид ремесла й декоративно-ужиткового мистецтва, що полягає в обробці металу гарячим способом за допомогою молота, а також виготовлення предметів декоративно-ужиткового мистецтва з кованого заліза.

Львів уже в середньовіччі був одним із центрів художньої обробки металу. Після надання містові *магдебурзького права*, у другій пол. XIV ст., у Львові працювало чимало ковалів. Відомо, що 1407 у Львові існувало дев'ять ремісничих цехів (зокрема ковальський). За цеховими нормами, для того, щоби стати майстром, необхідно було мати міське право. 1405–1425 львівське громадянство одержали 11 ковалів.

Тривалий час до одного цеху разом із ковалями належали й інші майстри, що працювали з металом, зокрема слюсарі, голкарі, мечники, ножівники, платнері. Спочатку представників цих ремесел об'єднував ковальський цех; до поч. XV ст. їх ще не виокремлювали за характером діяльності.

Ковальський цех разом з іншими згаданий у документі, який 09.10.1425 підписали в *ратуші* ковалі Микола Жмудилата і Йодок. Цей документ зберіг найдавнішу емблему цеху львівських ковалів: на одній із підвішених до нього десяти печаток зображено ковальські ремісницькі атрибути: повернена рогами донизу підкова, що завершувалась хрестом, і ковальські знаряддя – кліщі й молоток.

Восени 1509 король *Сиґізмунд I Старий* надав Львову три *привілеї*, в одному з яких дозволив двом ковалям працювати на *Краківському передмісті*.

Привілеєм *Сиґізмунд II Авґуст* 01.09.1558 затвердив доповнений статут (від 1529) львівського ковальського цеху. Упродовж 1572–1612 кількість майстрів ковальського цеху у Львові була стабільною і становила 15 осіб. Проте до спільного з ковалями цеху тоді належали слюсарі, мечники, платнері, лучники, котлярі та голкарі.

Зростання конкуренції на ринку збуту сприяло виокремленню ремісників різних спеціалізацій в осібні цехи: 1616 затверджено статут цеху котлярів, 1630 – бляхарів, 1634 – мечників, а також голкарів (1640 голкарі й ножівники прийняли новий статут об'єднаного цеху цих двох спеціальностей), 1637 – рушничників, 1766 – годинникарів.

Розмежування ковалів і слюсарів почалося у львівському цеху в сер. XVII ст. Відтоді учень, який вступав до цеху, мусив одразу задекларувати свій майбутній фах, зазначивши, що іншим займатися не буде.

Остаточне розмежування, з утворенням окремих ковальського та слюсарського цехів, відбулося у XVIII ст. Про це свідчить і затверджений міським урядом 1772 тариф цін на всі вироби львівського ковальського цеху, а також на всі види робіт, що їх виконували львівські майстри: виготовлення підків із заліза та сталі, підковування коней, обковування господарських возів. Натомість віконні ґрати, окуття дверей, огорожі, хрести, ліхтарі, флюгери та інші архітектурні елементи в місті мали виготовляти тільки слюсарі засобами слюсарства.

Зростання попиту на ковальську продукцію вже від сер. XVIII ст. призвело до появи у Львові великої кількості ковалів. Окрім зареєстрованих, тут працювали й позацехові майстри, яких 1800 було десятеро. Позацехових майстрів називали *партачами*, і за право займатися ремеслом із них вимагали грошових внесків до цехових кас. 1790 партачі внесли до каси ковальського цеху 46 золотих. Крім того, за давнім звичаєм під юрисдикцією замкового *старости* на частині Краківського передмістя перебувало ще двоє позацехових ковалів, котрі мали право, незалежно від міського цеху, продавати свої вироби на старостинській *юридиці*.

Флюгер у вигляді півника. Львів. XVI ст.

Знак львівського цеху ковалів. XVII ст.

Вивіска ковальської майстерні. Львів. XVIII ст.

Навчання ремесла, після якого учень одержував статус підмайстра, а згодом майстра, тривало 6–7 років. Тривалість і процес навчання, права й обов'язки членів цеху, традиції, атрибутику визначав цеховий статут. У ковальський цех на навчання приходили здебільшого діти ремісників і міщан віком 14–17 років. 1771 при вступі до цеху учень вносив до скарбниці плату за навчання – 8 золотих, а через три роки навчання, після переведення в ранг підмайстра, – 10 золотих. За цеховими стандартами, "шедевр", тобто твір, що його виготовляв підмайстер для одержання звання майстра, мав бути виконаний з дотриманням конкретних вимог. 1529 в ковальському цеху було встановлено порядок, згідно з яким кандидатові треба було викувати сокиру й підкову, сформувавши їх усього за два нагріви заліза в горні.

Братства ремісників відігравали велику роль у громадському житті Львова. Одну з 17 *веж* у міських *фортифікаціях* закріпили за ковалями, голкарями та слюсарями, які повинні були утримувати її в стані боєздатності, а під час *облоги* захищати. Окрім того, костел св. Хреста, що розташовувався перед *Галицькою брамою* на однойменному передмісті, вважали цеховим храмом львівських ковалів. Цех опікувався цією святинею.

Шильд. Львівщина. 1887 р.

Уцілілими зразками ковальської майстерності середньовіччя є головно окуття брам і скринь, збережені в музейних колекціях чи зафіксовані на рисунках. Особливістю виробів із металу того часу було використання в оздобленні рослинної орнаментики та узагальнених анімалістичних зображень. Широко застосовувано такі технічні прийоми, як ковальське зварювання, прорубування, насічка зубилом, що надавало виробу декоративної виразності й завершеності.

У добу *ренесансу* майстри зверталися до зразків античного мистецтва, що позначилося на стилізації декоративних елементів і композиційних схем. Окрім смуги та прутка квадратного перетину, активно використовували круглий прокат. У період *бароко* митці схилялися до монументалізму й посиленої декоративності. Характерним елементом оздоблення стали карбовані з бляхи деталі – картуші та стилізоване листя аканта.

В основі ковальства завжди лежала ручна праця, тому воно вирізняється особливою стійкістю технологічних процесів. І хоча від XVIII ст. окремі процеси щораз більше механізовувались, це призвело не до зміни давньої технології, а тільки до заміни важкої фізичної праці механічною.

В епоху *класицизму* з'явилася тенденція до спрощення форм і декору, внаслідок чого художня виразність кованих виробів знизилася. В останній третині XIX ст. К. Х. вступило в період розквіту. Поява оригінальної, багатої орнаментики, домінантна роль лінії, підкреслена асиметрія й застосування фактурних контрастів відкрили для майстрів нові можливості. Розвиток ковальства кін. XIX ст. і його занепад після *Першої світової війни* значною мірою були зумовлені політичними й економічними чинниками.

У другій пол. XIX ст. львівські цехи, серед них і ковальський, за новими правилами ведення ремесел від 01.05.1860 були реорганізовані в товариства. Товариство львівських ковалів існувало до поч. XX ст. Серед майстрів ковальського ремесла у Львові того часу відомі імена *Міхала Михальського*, який 1905–1907 був президентом Львова й послом до *Галицького Крайового Сейму*, Міхала Веттера, Генрика Гауера, Павла Сливинського, Яна Янецького, Петра Матяшевського, Юзефа Ремеза та ін.

У Львові, в Палаці промислу у *Стрийському парку*, 1903 відбулася виставка цехових пам'яток та робіт учнів промислових шкіл. Серед першої групи експонувалися ціхи, прапори, вивіски, церемоніальні кухлі, таці й кубки, що раніше належали львівському цеху ковалів. Значну частину цих предметів після виставки було передано до *Львівського історичного музею*.

В експозиції міського історичного музею (на 1936) в залі цехових пам'яток були представлені: латунна ціха львівських ковалів XVIII ст. у вигляді серця на підставці з двома кільцями для підвішування (на якій з одного боку – хрест із гравійованими оздобами й написом із датою "15 березня 1759"; зі звороту – девізи ковальського ремесла); ціха львівського цеху 1759 із зображеннями підкови, кліщів і ковадла; вивіска господи ковальської челяді у вигляді великої підкови, з якої на кільцях звисають три менші; хоругва ковалів з емблемами ремесла і датою 1775; знак цеху ковалів із прорізом у центрі, у формі ключа, із закінченням у вигляді молоточка та овальним кільцем внизу, а також церемоніальна таця ковальського цеху з цеховим девізом, іменами й прізвищами челядників та датою 1820. На церемоніальні тарелі й таці клали внески під час цехових зібрань.

Ковані вироби з металу рясно оздоблюють архітектурні пам'ятки Львова, а зображення ковалів іноді трапляються в рельєфах на стінах львівських кам'яниць. Зокрема будівлю *Львівського обласного театру ляльок* (первісно Дім ремісничої палати на пл. Стрілецькій, тепер *пл. Данила Галицького*, 1) оздоблюють фігури муляра і коваля.

У першій третині XX ст. через складну для Львова політичну й економічну ситуацію, а також унаслідок швидкого технічного прогресу, що зумовив майже повну механізацію праці, поступово зникла потреба в послугах ковалів. У сер. XX ст. ковальське ремесло в результаті науково-технічної революції й повної механізації трудових процесів майже зникло на теренах України. Лише у 1980-ті почалось його відродження – Львів знову став важливим центром К. Х. в Україні, утримуючи цю позицію й на поч. XXI ст. До відновлення традицій і становлення сучасного К. Х. безпосередньо причинилися такі львівські митці, як О. Боньковський, С. Мороз, О. Лучинський, В. Шоломій, В. Качмар.

Поручні сходів, що ведуть до церкви св. Онуфрія. Підприємство "Писанка" (за проєктом О. Боньковського). Сучасне фото

У *Львівському державному коледжі декоративно-ужиткового мистецтва ім І. Труша* і *Львівській національній академії мистецтв* діють кафедри художнього металу, де навчають майбутніх художників-ковалів.

Важливим напрямом у цій сфері є роботи з реставрації пам'яток художнього металу, які проводять науково-реставраційні установи та приватні майстерні Львова.

Велику роль у розвитку й популяризації К. Х. відіграє проведення ковальських фестивалів у Львові. Перший із них 1998 організувала Галицька асоціа-

Дашок над входом до Головного управління МВС України у Львівській обл. (пл. Генерала Григоренка, 3). Підприємство "Писанка" (за проєктом О. Лебединського). Сучасне фото

Фестиваль "Залізний лев" 2008 р. Сучасне фото

ція ковалів – товариство ентузіастів, що ставили за мету відродити мистецтво художнього металу у Львові. 2007 молодше покоління ковалів об'єдналося в Товариство Залізного Лева, продовжуючи започатковану справу. З ініціативи цього Товариства в місті щорічно проводять Всеукраїнський ковальський фестиваль *"Залізний лев"*, паралельно з яким відбувається науково-практична конференція, присвячена збереженню, розвитку й популяризації художнього металу в Україні.

Наприкін. XX ст. у місті швидкими темпами зростає кількість приватних ковальських майстерень, і на поч. XXI ст. тут зареєстровано понад 100 великих і малих підприємств, що спеціалізуються на художньому ковальстві. З-поміж них вирізняються "Писанка" (виробничі потужності розташовані в м. Городок поблизу Львова), "Метал-Декор", ПКФ "Пліт", "Львів Декор". Значна частина виробів цих підприємств використана в оформленні сучасних будівель Львова. Ковані вироби фірми "Писанка" оздоблюють, зокрема, львівські будинки на вул. Сріблястій, вул. Гуцульській, вул. Дібровній, *пл. Старий Ринок*, *пл. Митній* тощо, котеджі в *Брюховичах* та ін. Сучасні майстри урізноманітнюють діапазон кованих виробів: це архітектурні деталі, елементи оздоблення інтер'єрів та екстер'єрів, ужиткові предмети, сувеніри, пов'язані з важливими подіями й пам'ятними датами, чи на згадку про Львів для туристів. К. Х. у XXI ст. набуває також і якісно нових форм, а сам термін – ширшого значення.

Настінний ліхтар на пл. Старий ринок. Підприємство "Писанка" (за проєктом О. Лебединського). Сучасне фото

Емілія Сидор

КОВАЛЬСЬКИЙ ВАСИЛЬ (01.01.1826–18.03.1911) – український правник, громадський діяч, депутат *Галицького Крайового Сейму* та віденського парламенту, президент Вищого сенату і касаційного суду у Відні.

Народився в м. Броди (тепер Львівської обл.). Освіту здобував у початковій школі в Бродах, згодом у Бережанах (тепер Тернопільської обл.), після переїзду батьків до Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ) продовжив навчання там. 1844 вступив до *Греко-католицької семінарії* у Львові, продовжив навчання на богослов'ї у Відні. Перервавши навчання через революцію 1848, відновив його 1849 в Греко-католицькій семінарії у Львові, яку закінчив 1850. Брав участь у *Соборі Руських Учених* 1849.

Працював службовцем міністерства правосуддя у Відні й редактором українськомовного "Вісника державних законів" (1850–1858). Паралельно навчався на правничому факультеті Віденського університету. 1858 призначений суддею окружного суду в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Правосуддя здійснював українською мовою.

Брав активну участь в українському громадському житті Перемишля. 1862 з його ініціативи відновлено церковне братство св. Миколая. Від 1867 – суддя Крайового суду у Львові, від 1872 – суддя Вищого крайового суду у Львові. За дорученням міністерства переклав торговельне і кримінальне законодавство українською мовою. Від 01.07.1880 – суддя Вищого суду Відня. 24.07.1883 іменований дійсним надвірним радником при Вищому і Касаційному судах у Відні (вища судова інстанція в судовій системі Австро-Угорської монархії), від

1898 – президент Вищого сенату і Касаційного суду.

Депутат *Галицького Крайового Сейму* (1867–1883), вибраний 1867 від сільської курії в окрузі Перемишль–Нижанковичі, 1870 і 1876 – від округу Миколаїв–Журавно, 1883 – від округу Стрий–Сколе. Через переведення на суддівську роботу до Відня склав депутатський мандат. Перший у сеймі порушив питання про безпосередні прямі вибори до парламенту. Єдиний із депутатів відмовився підписати пропам'ятну грамоту, закладену під наріжний камінь будівлі Галицького Крайового Сейму, бо на цій грамоті не було українського тексту.

Автор декількох законопроєктів, зокрема про мирові суди, ґрунтові книги та ін. Від 1873 та 1897 – депутат австрійського парламенту від сільської курії (округ Стрий–Миколаїв–Дрогобич, згодом Жовква–Сокаль–Рава-Руська.

Почесний член *Ставропігійського інституту* від 1851. Дійсний член (1860), голова Ставропігійського інституту (1871–1883). Ініціатор створення 1871 *Руської ради*, один з авторів її статуту. Член правління, заступник голови Руської ради. Член-засновник *"Галицько-Руської Матиці"* й інституту *"Народний Дім"*. Від 1870 – член правління Матиці та член ради "Народного Дому". 1876–1883 – голова Ради "Народного Дому", автор його статуту, ініціатор будівництва церкви при "Народному Домі".

Упродовж 17 років перебування у Львові був екзаменатором у *Львівському університеті* на державних іспитах на правничому факультеті, екзаменував кандидатів українською, польською та німецькою мовами.

Упорядкував 1852 першу велику за обсягом українську читанку для середніх шкіл, переклав та написав низку підручників для школи, зокрема з читання та математики. Започаткував видання популярних правничих книжок для народу.

Помер у Львові.

Тарас Андрусяк

Брама біля приватного будинку на вул. Сріблястій. Підприємство "Писанка" (за проєктом Ю. Шостака). Сучасне фото

КОВАЛЬЧУК ВОЛОДИСЛАВ (псевдоніми та криптонім: Й. Калинів, І. Калинів, Ів. Калинів, В. Тесар, В. К.; роки нар. і смерті невід.) – український письменник. Народився і мешкав у Львові. Співпрацював із львівськими націоналістичними виданнями. 1931–1933 разом із *Б.-І. Антоничем*, Т. Курпітою, І. Каленим та М. Гурком входив до літературно-мистецької групи "Недея", яка існувала при Мистецькій школі *Олекси Новаківського*.

Автор творів "Інсценізація вибраних творів Тараса Шевченка. З 15 образками укладу сцени та 6 піснями в нотах" (1936), "Русалка. Сценічні картини з приводу 100-ліття появи "Русалки Дністрової" (1837–1937) з 7 образками і 2 нотами пісень" (1937), "Великий князь Володимир" (1938), "Інсценізація вибраних творів Лесі Українки" (1938) та "Стрілецька слава в піснях. Сценічна дія в 4 відслонах" (спільно з *Ю. Шкрумеляком*; 1939) – своєрідної історії стрілецької пісні на сцені (з передмовою і режисерськими заувагами), а також оригінальної повісті про О. Довбуша "Володар синьої землі" (надрукована в тижневику *"Обрії"* 1936).

Належав до літературної групи *"Дванадцятка"*. Як член групи опублікував у *"Літописі "Червоної Калини"* під псевдонімом В. Тесар "Стрілецькі псальми" – дві прозові мініатюри "Псалом боєвих днів" та "Вечірний псалом" (1935). Багато уваги зосереджував на інсценізаціях художніх творів, написанні та складанні сценічних

Василь Ковальський

картин, які з режисерськими вказівками, рисунками та образками активно друкував 1936–1938 на сторінках журналу "Просвіта". Друзі з "Дванадцятки" називали К. есеїстом і знавцем театру, учнем *М. Вороного* й *О. Новаківського*, а тогочасні критики – визначним майстром модерної поезії у формі псалмів та одним із представників модерного *експресіонізму*.

Помер у Львові під час *Другої світової війни*. Похований на *Янівському цвинтарі*.

Василь Ґабор

КОВАЛЬЧУК МИХАЙЛО (МІХАЛ) (Kowalczuk Michał; 1855–14.03.1938) – архітектор, рисувальник, реставратор, історик архітектури. Народився у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). Навчався у *Львівській Політехніці* (1874–1880) і в Італії (1880–1882). Від 1882 працював у Львові. 1882–1887 – асистент *Ю. Захаревича* у Львівській Політехніці, 1887–1916 – доцент історії архітектури там само. Член *Політехнічного товариства* від 1880.

Вілла на вул. А. Потоцького (тепер вул. Генерала Чупринки, 33). 1898 р. Архітектор М. Ковальчук. Сучасне фото

Автор низки статей (польською мовою) з історії львівської архітектури, тогочасного міського будівництва: у *путівниках* Львовом (1886, 1894), "Гарний Львів" у *"Газеті Львовській"* (1892–1893), "Будівельна виставка у Львові" в *"Технічному часописі"* (1892), "Територіальний розвиток Львова" в книжці "Місто Львів у період самоврядування 1870–1895" (*Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, 1896), а також монографії "Цех будівничих у Львові (до 1772)" (*Cech budowniczych we Lwowie (do r. 1772)*, 1927). Друга частина цієї праці, що охоплювала 1772–1918, залишилась у рукописі. Вивчаючи 1882–1900 пам'ятки львівської архітектури, робив із них докладні рисунки, зокрема 16 рисунків для книжки *В. Лозинського* "Львівське мистецтво в XVI і XVII ст.: Архітектура і скульптура" (*Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku: Architektura i rzeźba*, 1901).

Під час реставрації і перебудови *римо-католицької катедри* (керував роботами 1896–1898) в інтер'єрі відновили деталі *готики*, у пресвітерії було відкрито вікна, в які вставлено вітражі й за ескізами К. виконано стінопис із трактуванням у дусі *сецесії* (модерну) готичних орнаментальних мотивів. Керував також реставрацією каплиці Дідушицьких у *костелі єзуїтів* (1892–1895). Від 1886 споруджував житлові, громадські й релігійні будівлі у Львові, до 1900 у стилях *історизму* – неоренесансу, необароко і неорококо, часто з мальовничим використанням еркерів, веж, високих черепичних дахів із металевими балюстрадами, поливної цегли, майоліки, ліпнини. Одним із перших у Львові застосовував закопанський стиль; 1901–1914 працював у різних версіях сецесії (модерну). У 1890-ті розробляв нову урбаністичну структуру Львова, з істотною перебудовою старої мережі вулиць (не реалізовано).

Серед основних творів до 1900: житлові (чиншові) кам'яниці на вул. Л. Сапіги, 83–85 (тепер *вул. С. Бандери*; 1892), вул. Академічній, 16 (тепер просп. Т. Шевченка; 1895–1896), вул. Г. Домбровського, 2 (тепер вул. І. Рутковича; 1896–1897), вул. Різ-

барській, 5 (тепер вул. Г. Вітвера; 1897), вілли – у *Брюховичах* (1891–1892), власна вілла на вул. Кшижовій, 33 (тепер *вул. Генерала Чупринки*; 1898), вілла на вул. Кшижовій, 21 (бл. 1900); споруди санаторію *"Маріївка"* при дорозі зі Львова до *Винник* (1887–1891, співавтор *Я. Шульц*), будинок *Архіву карт* на *вул. Личаківській*, 2 (1891–1892, співавтор В. Пшетоцький), палац в Угерцях Незабитовських (1895, тепер с. Угри Городоцького р-ну Львівської обл.), *церква св. апостола Андрія Первозванного* на вул. Янівській, 66 (тепер *вул. Т. Шевченка*; 1897–1900).

На Будівельній виставці 1892 експонував акварельний ескіз загального вигляду "Маріївки", проєкти вілл у Брюховичах, будинку львівського Музичного товариства (не реалізовано), дев'яти готичних вітражів-розет у вікнах римо-католицької катедри, власні фото львівських архітектурних пам'яток і замків Східної Галичини. Для цієї виставки спорудив неороманський павільйон цегельні "Штиллерівка".

У житлових спорудах модерну (1901–1914) застосовував асиметричну композицію, кераміку та скульптуру, стилізацію народного будівництва в дерев'яних деталях: власні вілли на вул. Кшижовій, 19 (1902) і 96 (1908), інші кам'яниці на вул. Обводовій, 32, (тепер вул. І. Труша), вул. Гороховській (тепер *вул. С. Рудницького*), 8, 9, 11а (усі – 1911), чиншові кам'яниці на *вул. Снопківській*, 35–37 (1907), вул. На Байках, 23–25 (тепер вул. Київська; 1908–1909), вул. С. Виспянського, 18 (тепер вул. І. Вишенського; 1911–1912), вул. Жижинській, 16 (тепер вул. В. Кубійовича; 1911).

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Бірюльов

Вілла на вул. Генерала Чупринки, 96. 1908 р. Архітектор М. Ковальчук. Сучасне фото

КОВАЛЮК ВОЛОДИМИРА (псевдо: Душка; 1915–1941) – діячка українського національно-визвольного руху. Сестра *Марії Ковалюк*. Народилася в с. *Скнилів* поблизу Львова (тепер територія міста) у сім'ї місцевого пароха. Закінчила гімназію, деякий час навчалася у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка*, працювала бібліотекарем.

Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) від 1934, вела організаційну і пропагандистську роботу серед жінок і робітників м. Львова, декілька разів ув'язнена польською *поліцією*. Одна з організаторів жіночої мережі ОУН у Львові, її керівник 1940, призначена референтом жіноцтва при Крайовій екзекутиві ОУН у Львові у вересні 1940, також відповідальна за зв'язок Крайової екзекутиви ОУН у Львові з Проводом ОУН у Кракові, утримувала вдома у Скнилові зв'язковий пункт із кур'єрами з-за кордону. Заарештована *НКВС* у Львові 07.09.1940, одна з підсудних на *Процесі 59-х* у Львові 15–18.01.1941. Засуджена до смертної кари і розстріляна у Львові, імовірно, під час тотального знищення політичних в'язнів на початку війни між Німеччиною та СРСР.

Володимир Мороз

КОВАЛЮК МАРІЯ (13.10.1911–22.04.1935) – діячка українського національно-визвольного руху. Сестра *Володимири Ковалюк*. Народилася у с. *Скнилів* поблизу Львова (тепер територія міста) в сім'ї місцевого пароха. Закінчила гімназію *василіанок* у Львові (1929). Вихованка

Олександр Кованько

Едґар Ковач

Будинок
на пл. Соборній, 1.
1902 р.
Архітектор Е. Ковач.
Сучасне фото

"Пласту", належала до 2-го куреня юначок ім. М. Борецької у Львові, згодом до 14-го куреня старших пластунок "Санітарки" у Львові.

Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), працівник розвідки ОУН у Львові, одна з організаторів жіночої мережі ОУН у Львові та околиці, жіночий референт львівського повітового проводу ОУН (1934). Згодом одна з керівників опозиційної групи ОУН "Зов". К. загинула разом із керівником групи ОУН "Зов" Михайлом Копачем. Їх убив бойовик ОУН Володимир Ґерета в лісі між Рясною Польською і *Білогорщею* коло Львова.

Володимир Муравський

КОВАНЬКО ОЛЕКСАНДР (18(6).07.1893–20.05.1975) – математик. Народився в м. Константиноград (тепер м. Красноград Харківської обл.). Навчався у реальному училищі в Москві (1904–1911) та Московському університеті на фізико-математичному факультеті (1911–1915). Після маґістерських іспитів працював у Київському політехнічному інституті (1918–1919), Кримському (Сімферопольському) університеті (1920–1926), Азербайджанському (Баку) університеті (1926–1932, 1936–1938), Ленінградському університеті (1932–1935), Томському університеті (1935–1936), Івановському текстильному інституті (1938–1945).

У *Львівському університеті* завідував кафедрами теорії функцій (1945–1948), математичного аналізу (1948–1971); професор-консультант (1971–1973), декан фізико-математичного факультету (1947–1949). Докторську дисертацію "Узагальнені майже періодичні функції" К. захистив 1936.

Наукові дослідження К. стосувалися теорії майже періодичних функцій, теорії квадрованості поверхонь і теорії функціональних послідовностей. Одержані результати К. в теорії майже періодичних функцій стали класичними. Автор понад 120 наукових праць, зокрема "Інтеграл Лебега" (*Интеграл Лебега*, 1951), "Теорія функцій дійсної змінної та основи функціонального аналізу" (*Теория функций действительного переменного и основы функционального анализа*, 1961; у співавторстві з І. Соколовим). 1946/47 К. започаткував проведення олімпіад із математики для школярів Львова.

Помер у Львові. Похований на *Янівському цвинтарі*.

Ярослав Притула

КОВАЧ ЕДҐАР (Kovàts Edgar; 27.09.1849–04.06.1912) – архітектор і живописець, теоретик мистецтва, ректор *Львівської Політехніки* (1906–1907). Народився в с. Карапчів на Буковині (тепер Румунія). Походив з угорської родини. Навчався живопису і рисунку в Чернівцях у *М. А. Ґодлевського* (1859–1866), архітектури – у Політехнічних школах Львова (1867–1868) та Цюриха (викладач з фаху Ґ. Земпер, закінчив 1872). Працював 1872–1895 у Відні асистентом архітектора К. фон Гасенауера і викладав рисунок у Школі будівельних ремесел. 1895–1900 – директор Школи дерев'яного промислу в Закопане (тепер Малопольського воєвод., Польща).

Від 1900 працював у Львові на посаді професора архітектури Львівської Політехніки (1906 – ректор). Проєктував фасади та інтер'єри житлових будинків, адміністративних (проєкт на конкурсі будівлі *Галицького Крайового Сейму*, 1877) і релігійних споруд, вівтарі, меблі, *кераміку*, орнаменти, стінні розписи, малював олійні й акварельні краєвиди (зокрема цикл "Вигляд із Кастелівки у Львові", 1901), побутові та релігійні картини, натюрморти з квітами.

У Львові 1895 та 1901 відбулися персональні виставки К. В альбомі орнаментальних взірців "Закопанський спосіб" (*Sposób zakopański*, 1899) сформулював концепцію "східногалицького" нового мистецького стилю, спрямованого на інтерпретацію творів народного мистецтва карпатського регіону. Послідовно застосовував цю стилістику в своїх творах: павільйон Галичини на Всесвітній ви-

ставці в Парижі 1900, василіанська церква Різдва Христового (тепер церква Пресвятого Серця Христового) та каплиця Розп'ятого Христа домініканського костелу в Жовкві на Львівщині (1901–1906), меблі та піаніно, зроблені у львівській столярній майстерні Л. Шафранського (1901–1902), керамічні вироби львівської фабрики К. Левицького (1901), каплиця навчального закладу єзуїтів у м. Хирів на Львівщині (1904–1909), стінопис у василіанській церкві св. Трійці в Дрогобичі (1905), кахельні печі у Польському домі в Чернівцях (1906), головний престіл із балдахіном у *церкві св. Онуфрія* у Львові (бл. 1906–1907), фасад фотоательє "Емілія" у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ, 1909).

"Гуцульсько-закопанські" і неовізантійські твори К. мали відбиток суперечливого компромісу між засадами еклектики та *сецесії* (модерну). Навколо його ідей "нового стилю" восени 1901 у Львові відбулась велика дискусія. 1902 надруковано теоретичну статтю К. "Про засади сучасної архітектури" (*O zasadach architektury współczesnej*).

Іноді звертався до стилістики необароко і неорококо: фасад чиншового будинку на пл. Бернардинській, 1 (тепер пл. Соборна) у Львові й інтер'єр *аптеки* там само (1902), вівтар і стінопис у костелі домініканців у Жовкві (виконав живописець *К. Політинський*, 1902–1903), *орган* і балюстрада хорів львівського *костелу домініканців* (1906–1910). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Творчості К. присвячена дисертація польської дослідниці А. Ґлюзінської (2003).

Юрій Бірюльов

КОВЕРКО АНДРІЙ (28.08.1893–19.07.1967) – скульптор. Народився в с. Острів (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.). Закінчив 1914 Художньо-промислову школу (дерев'яного промислу) в Коломиї. Від 1922 працював у Львові. Застосовуючи різні стильові напрями, виконував портретні погруддя, фігурні групи, рельєфи в дереві, камені, мармурі, гіпсі, бронзі. Від 1922 К. брав участь у львівських виставках мистецьких об'єднань: *Гурток діячів українського мистецтва* (ГДУМ), *Українське товариство прихильників мистецтва* (УТПМ), *Асоціація незалежних українських митців* (АНУМ). Від 1940 – член Львівської організації Спілки художників УРСР. Вже на першій виставці ГДУМ 1922 показав серію гіпсових портретів письменників і художників, серед яких "Автопортрет" й антикізований "Портрет Миколи Вороного" (1922, *Національний музей у Львові*). Його портретна творчість 1920 – поч. 1930-х позначена впливом неокласицизму. Про це свідчать, зокрема, зображення *І. Франка* – гіпсовий рельєф (1925, *Національний музей у Львові*) і погруддя в тонованому гіпсі (1926, для будинку *"Просвіти"* в *Клепарові*), лаконічно узагальнене, з гладкою поверхнею, мармурове погруддя *П. Холодного-старшого* (1931, Національний музей у Львові), бронзова плакетка "Йосиф Сліпий" (1933) і портрет *Д. Вітовського* (1933, гіпс). Проте водночас виникла романтична за настроєм, імпресіоністична за технікою "Голова митрополита Андрея Шептицького" (бл. 1931, тонований гіпс). У погруддї І. Франка (бл. 1938–1940, пісковик, Національний музей у Львові) з

Андрій Коверко

А. Коверко. *Покладення до гробу*. 1936 р.

А. Коверко.
Модель пам'ятника митрополиту Андрею Шептицькому.
1932 р.

П. Ковжун.
Вітер

майже реалістичними формами контрастує орнаментальне трактування волосся із ритмічними заглибленнями різця.

Від сер. 1920-х К. виконував фігурні композиції, спочатку класицистично спрощені ("Торс жінки", дерево, експонований на четвертій виставці ГДУМ 1926), пізніше, користуючись стилістикою *ар деко*, вишукану за технікою та лінійною ритмікою плакетку "Акт жінки" (1928, дерево, Національний музей у Львові). Від 1926 поєднував фігурні композиції з орнаментом у численних рельєфах (переважно релігійного змісту), вирізьблених в улюбленому червоному кедровому дереві, з використанням ритмічного ладу площин, гостро зламаних поверхонь, геометризованих мотивів романського, візантійського та народного українського мистецтва. Першим з таких творів був монументальний іконостас *каплиці Зішестя Святого Духа* Греко-католицької семінарії у Львові (1926–1927, ікони П. Холодного-старшого, Національний музей у Львові). 1927 створив дерев'яний передсінок *каплиці Трьох Святителів*, увінчаний фігурами граціозно нахилених ангелів; для *Успенської церкви* 1931 вирізьбив обрамлення Гробу Господнього (живопис *В. Дядинюка*), стилізуючи мотиви барокових іконостасів, народні зображення птахів і квітів. У великих напрестольних хрестах і рельєфі "Покладення до гробу", виконаних 1935–1936 для *собору св. Юра*, підкреслив ритміку розташування фігур, окреслених дуговими й навскісними лініями. Крім акцентованої симетрії в композиції, геометризації в дусі ар деко в рельєфах "Емаус" (1931), "Притча про таланти" (1934, Національний музей у Львові) помітні модерністична архаїзація та стилізація середньовічного мистецтва.

У Митрополичих палатах виконав митрополичий трон, престіл каплиці, шафи з горельєфами апостолів Петра і Павла. 1938–1939 зробив вівтарні рельєфи *у церкві Вознесіння Господнього* на вул. Старознесенській та вівтар у каплиці гімназії *василіанок*. У 1930-ті різьбив престоли та інші предмети обрядового використання для монастиря св. Онуфрія *василіан* у Львові, для церкви свв. Петра і Павла у Сокалі, василіанської церкви Різдва Христового у Жовкві. Рисункові проєкти К. низки *іконостасів* зберігаються в Національному музеї у Львові.

Широкий стилістичний діапазон демонстрували об'ємні станкові фігури та групи К. 1930-х. Поряд із неокласичною "Головою ангела" (1931, штучний мармур), "Торсом жінки", інспірованим А. Майолем (бл. 1934, гіпс) і спокійними, проте вдало схопленими в русі фігурами спортсменів ("Футболіст", 1933, гіпс; "Бігунка", 1936), митець створював динамічні, гострі за виразом композиції. На Шостій львівській виставці АНУМ (грудень 1934 – січень 1935) були показані його свідомо авангардистські скульптури, зі сміливо трактованими об'ємами, деякі зроблені у стилі футуризму під впливом У. Боччоні, а також кубістичний "Портрет" (дерево). Кубізмом і футуризмом був інспірований і проєкт на конкурсі пам'ятника І. Франкові на *Личаківському цвинтарі* (1931, гіпс, не реалізовано). Свій хист монументаліста К. почав втілювати від сер. 1920-х, працюючи в камені. Він зробив нові погруддя Т. Шевченка для пошкоджених під час воєнних дій пам'ятників поетові у *Винниках* (1925) і в Коломиї (1929), бл. 1927–1928 вирізьбив у вапняку статую Богоматері біля церкви Благовіщення в Городку. 1932 виконав перший український пам'ятник у Львові – Андрею Шептицькому (встановлений у саду Богословської Академії). Підкреслив голову митрополита з виразом задуми, більш загально, з важкими паралельними складками одягу передав тіло (монумент знищили 1945, збереглась гіпсова модель). Був автором чотирьох надгробних пам'ятників: *Івана Липи* на кладовищі у Винниках (1937, портретний медальйон, камінь); Теодозія і Дарії-Ольги Лежогубських (металева плакета з погруддям Христа, бл. 1934–1935), Катерини Рожанської (портретний бронзовий рельєф – профіль вишивальниці, 1941) і *Ярослава Гординського* (з горельєфним

зображенням у камені голови Богоматері, 1943) – всі на Личаківському цвинтарі.

Разом з *Є. Дзиндрою* К. 1939 брав участь у виконанні типового для сталінської агітпропаганди пам'ятника Дружби народів у Львові (проєкт *С. Литвиненка* і М. Дмитренка). 1941–1944 К. був членом *Спілки українських образотворчих митців* (СУОМ) у Львові. На її виставках експонував, зокрема, офіційно-академічне "Погруддя А. Гітлера" (1941, камінь), реалістичні портрети І. Франка й *О. Новаківського* (1943, рельєфи в дереві). Більш стилістично невимушеними були його тогочасні декоративні твори, зокрема скульптури в *кав'ярні* львівської *ратуші* (колони, мармуровий фонтан і збережена донині майолікова піч з бронзовими алегоричними рельєфами, 1941). Останні роки життя провів у м. Кишинів (Молдова), фактично припинивши творчу діяльність. Помер у Кишиневі.

Юрій Бірюльов

КОВЖУН ПАВЛО (псевдоніми та криптоніми: Марія Пеньковська, П. Тамарин, П. К.; 03.10.1896–15.05.1939) – графік, живописець, мистецтвознавець, редактор і видавець, організатор мистецького життя. Народився в с. Костюшки (тепер с. Велика Фосня Овруцького р-ну Житомирської обл.). 1911–1915 навчався в Київському художньому училищі. Педагоги: Ф. Панасенко, А. Крюгер-Прахова, М. Мурашко, І. Селезньов. Від 1913 брав участь у виставках. 1914 – співорганізатор футуристичного літературно-мистецького гуртка в Києві. Під час *Першої світової війни* служив у російському війську, згодом брав участь в українських національно-визвольних змаганнях (1918–1920).

Співорганізатор видавництва "Ґрунт" (1917). Член літературно-мистецького гуртка "Музагет" (1917–1918). Працював 1917–1920 у редакціях військової періодики: "Козацька думка", "Україна", "Голос часу", "Воля". 1920–1921 відступав з військовими частинами та урядом Української Народної Республіки (УНР) у Кам'янець-Подільський, Вінницю, Станиславів (тепер м. Івано-Франківськ). Готував репортажні матеріали як офіційний військовий кореспондент Ставки Армії УНР. 1920 співпрацював зі щоденною газетою "Україна" (згодом "Українське слово", Станиславів). У Станиславові 1920–1921 редагував сатирично-гумористичні журнали "Україна" та "Їжак".

Переїхав 1921 до Львова. 1921–1922 працював над приватними замовленнями (оформлення інтер'єрів, малярно-оздоблювальні роботи). 1922–1923 – член літературно-мистецької групи *"Митуса"*. 1922–1926 співзасновник і активний учасник (секретар) *Гуртка діячів українського мистецтва* (ГДУМ), експонував твори на виставках ГДУМ. 1922–1929 співпрацював із редколегіями періодичних видань; *"Митуса"*, *"Молода Україна"*, *"Будяк"*, "Маски", *"Зиз"*, "Культура", "Нова культура", *"Світ"*, *"Мистецтво"*, "Універсальний журнал", "Нова генерація". Член мистецької групи *"Артес"* у Львові (поч. 1930-х). 1931–1939 – співзасновник *Асоціації незалежних українських митців* (АНУМ), секретар АНУМ, організатор численних художніх виставок.

Працював у різних галузях образотворчого мистецтва, найактивніше – у графіці. Основна творча спеціалізація К. – книжкова та газетно-журнальна графіка. Оформив понад 100 друкованих видань, зокрема творів В. Винниченка, *І. Франка*, Б. Грінченка, П. Тичини, Є. Чикаленка, М. Старицького, *О. Маковея*, *К. Гриневичевої*, *Ірини Вільде*, Д. Мордовця, *І. Крушельницького*, *В. Пачовського*, *С. Гординського* та ін., журнали "Маски", "Культура", "Нова генерація", "Молода Україна", *"Український пасічник"* та ін. У галузі графіки К. став одним із представників постнарбутівської плеяди митців, що в міжвоєнне двадцятиріччя розвивали необарокову концепцію стилю. Один із найпопулярніших книжкових і газетно-журнальних графіків Львова 1920–1930-х. У співавторстві з *М. Осінчуком* К. розписав інтер'єри церков у с. Гримайлів (1928), с. Озірна (1929), м. Долина (1931), с. Стоянів (1932), м. Сокаль (1933),

Павло Ковжун

О. Олесь. *Поезії*. Проєкт П. Ковжуна. 1931. Обкладинка

П. Ковжун. *Натюрморт*

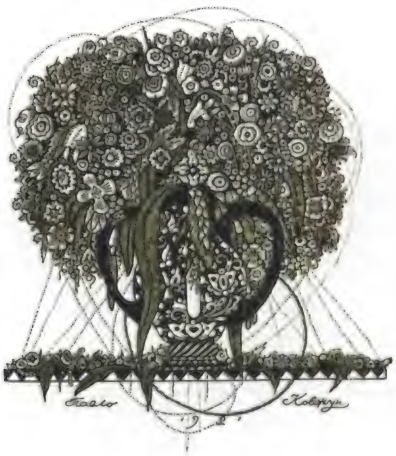

Вигляд
на вул. П. Ковжуна.
Сучасне фото

с. Наконечне (1937), м. Калуш (1938) та ін. У галузі станкового малярства виконав багато пейзажів і натюрмортів.

Автор понад 100 публікацій в альбомах, каталогах, збірниках, газетах і журналах з історії, теорії і практики образотворчого мистецтва. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*. Поряд – могила його синів, які трагічно загинули під час німецької окупації Львова. Спадщина К. зберігається в музейних і приватних збірках Львова, Києва та поза межами України.

Роман Яців

Вигляд
на вул. П. Ковжуна.
Сучасне фото

КОВЖУНА ПАВЛА ВУЛИЦЯ – вулиця, яка сполучає *вул. М. Вороного* і *вул. Дж. Дудаєва*, розташована у Галицькому районі міста. Колись вулиця складалася з двох частин. Перша пролягала між нинішніми вул. М. Вороного і вул. П. Чайковського (прокладена 1892, мала назву вул. А. Бельовського на честь галицького історика та письменника. За радянських часів вулицю перейменували спочатку на честь поета В. Маяковського, а від 1946 – російського композитора А. Глазунова. Другу частину сучасної К. В. становила вул. Слюсарська, 1885 її назвали на честь польського руханкового товариства "Сокіл", будинок якого споруджували тоді на розі сучасної вул. Дж. Дудаєва за проєктом *В. Галицького* та А. *Каменобродського*. 1944 вулицю перейменували на честь лідера повстання рабів у Давньому Римі – Спартака. 1993 обидві вулиці об'єднали і назвали на честь українського графіка, маляра і мистецтвознавця *П. Ковжуна*.

До кін. XIX ст. вулиця була забудована головно триповерховими чиншовими будинками. 1907 до старої будівлі руханкового товариства прибудували, за проєктом А. Каменобродського, новий будинок "Сокола" (тепер вул. П. Ковжуна, 11), з аттиком у стилі неоренесансу. Тепер обидві будівлі використовує *Львівський державний університет фізичної культури*.

На вул. Ковжуна, 8, стоїть будинок колишньої польської гімназії ім. Т. Костюшка. За радянських часів тут була школа № 13. Спочатку це була дівоча школа з російською мовою викладання. Наприкін. 1950-х навчальний заклад став "змішаним", і його перевели на українську мову викладання. Попри розташування в центрі міста, школу не вважали престижною, бо вона була восьмирічною. Декілька років тому будинок реставрували коштом українських меценатів Іванни Коць та *Мар'яна Коця*, і тепер тут розміщений відділ періодичних видань *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України*. На будинку встановлено пам'ятну таблицю кінорежисерові *Ларисі Шепітько*, яка 1945–1954 навчалася у школі № 13.

На вул. Ковжуна, 10, розташована друкарня. Цей поліграфічний комплекс газети "Новий вік" (*Wiek Nowy*) будували 1910–1925 за проєктом архітектора *Є. Червінського*. До *Другої світової війни* це була найпотужніша друкарня у Львові. Та й до 1970-х тут друкували найбільші львівські газети та розміщувалося видавництво "Вільна Україна". Друкували тут також московські газети "Правду", "Известия". Газетний набір привозили з Москви літаками у вигляді рулонів-матриць, з цупкого картону чи спеціального пластику, з витиснутими на них літерами. З них у Львові відливали друкарські форми. Звичайно, московські газети для провінції висилали заздалегідь, тому видання тієї ж "Правди" у Москві дещо відрізнялося від львівського. Через це поширювалися ча-

сом чутки, що львівська цензура змінює деякі матеріали в столичних газетах.

Привертає увагу кам'яниця № 4, збудована 1910–1911 за проєктом *Р. Фелінського* з архітектурного бюро *М. Уляма*. Чотириповерховий будинок у стилі раціональної постсецесії з елементами *ар деко* та з фронтоном над центром фасаду неможливо оглянути повністю на вузькій вуличці, обсадженій деревами. На фасаді будинку мистецьки виконані деталі – рельєфні медальйони під вікнами третього поверху, мереживні ґрати на балконах та брамах. У будинку збереглася металева балюстрада сходів у стилі *ар деко*. На подвір'ї можна побачити залишки вантажного підйомника поч. XX ст.

Пам'ятками архітектури місцевого значення є будинки № 1, 4, 10, 11.

Ігор Мельник

КОВПАН ВАЛЕНТИНА (28.02.1950 – після 12.05.2006) – українська спортсменка-лучниця, заслужений майстер спорту (1976). Народилася в с. Петроострів (тепер Новомиргородськогор-нуКіровоградської обл.). 1975 закінчила стоматологічний факультет Львівського державного медичного інституту (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*), де захопилася стрільбою з лука. Під керівництвом *М. Хусківадзе* здобула срібну медаль Олімпійських ігор у Монреалі (1976). Чемпіонка світу (1973, 1975) в командних змаганнях, срібний призер (1973, 1975) в особистих змаганнях. Багаторазова чемпіонка Європи (1976, 1978) в особистих та командних змаганнях, срібний призер (1976) в особистих змаганнях. Встановила 8 рекордів світу. Після закінчення спортивної кар'єри працювала за фахом у поліклінічному відділенні 3-ї міської лікарні. Була активною в громадському житті Львівської асоціації ветеранів спорту. Пропала безвісті.

Іван Яремко

КОВТУНОВИЧ ГАВРИЛО (25.03.1892–25.05.1961) – лікар-онколог, хірург, засновник Львівської онкологічної школи. Народився в с. Киселівка (тепер Чернігівського р-ну Чернігівської обл.). 1922 закінчив медичний факультет Київського університету. 1923–1926 – аспірант кафедри факультетської хірургії Київського медичного інституту; 1926–1928 – завідувач хірургічних відділень районних лікарень м. Радомишль Житомирської обл. та 1928–1929 м. Шебеніно Курської обл.; 1929–1930 – асистент хірургічних клінік Мінського медичного інституту та Ленінградського інституту удосконалення лікарів (1930–1937); завідувач хірургічної клініки Башкирського медичного інституту, м. Уфа (1937–1938); завідувач онкологічної лабораторії Всесоюзного інституту експериментальної медицини, м. Сухумі (1938–1941); завідувач кафедри загальної хірургії медичного інституту м. Душанбе (1941–1945); завідувач кафедри загальної хірургії (1945–1961) Львівського медичного інституту.

Автор майже 70 наукових праць, серед них 5 монографій. Підготував 10 кандидатів, 3 докторів наук.

Напрями наукових досліджень: експериментальна та клінічна онкологія; хірургія виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки; проблема газової інфекції у хірургії; питання патогенезу, клініки і лікування правця; запропонував оригінальну методику оперативного лікування пухлин привушної залози; модифікував метод апоневротичної сигмопексії при випадінні прямої кишки; для профілактики кровотечі в хірургічному лікуванні гемангіом запропонував інфільтрацію операційного поля свіжою сироваткою крові людини.

Основні праці: "Випадок нейриноми n.radialis" (*Случай нейриномы n.radialis*, 1925), "Бластомогенні властивості сонячних променів" (*Бластомогенные свойства солнечных лучей*, 1941), "Газова інфекція" (*Газовая инфекция*, 1950), "Туберкульозний перитоніт" (у співавторстві, 1957), "Хірургія раку головки підшлункової залози і фатерового сосочка" (*Хирургия рака головки поджелудочной железы и фатерова сосочка,*

Вигляд на вул. П. Ковжуна. Сучасне фото

Валентина Ковпан

Ікона блаженного Омеляна Ковча

1963), "Правець" (*Столбняк*, у співавторстві, 1968).

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Борис Білинський

КОВЧ ОМЕЛЯН (20.08.1884–25.03.1944) – греко-католицький священик, блаженний Католицької Церкви. Народився в с. Космач (тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл.) в родині о. Григорія Ковча та Марії Яськевич. Середню освіту здобув в Українській державній гімназії у Львові. 1905–1911 навчався в Руській колегії свв. Сергія і Вакха в Римі. 1910 одружився з донькою священика Володислава Добрянського – Марією-Анною. Наступного року К. отримав ієрейські свячення з рук станиславівського єпископа *Григорія Хомишина*, після чого розпочав душпастирську працю на парохії в м. Підволочиськ (тепер Тернопільської обл.). 1912 зголосився відбути на місійну працю до Боснії, де опікувався українськими поселенцями, вихідцями з Галичини. К. одержав парохію в м. Козарац (тепер Боснія і Герцеговина). 1916 повернувся до Галичини і був призначений сотрудником на парохію у с. Сарники Горішні (тепер с. Сарники Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). 1919 став польовим духівником (капеланом) Бережанського коша *Української Галицької Армії*. У червні 1920 призначений адміністратором парохії у с. Борщів (тепер Перемишлянського р-ну Львівської обл.).

У березні 1921 став парохом храму св. Миколая в м. Перемишляни (тепер Львівської обл.), де душпастирював упродовж міжвоєнного періоду. За цей час спричинився до відновлення парохіяльної церкви та зведення в місті будинку товариства *"Просвіта"*, періодично організовував Євхаристійні з'їзди, на яких збиралося населення містечка та навколишніх сіл. Співпрацював з *Організацією Українських Націоналістів* (ОУН). Протягом міжвоєнного періоду К. декілька разів арештовували. Під час перебування у в'язниці в Бережанах (тепер Тернопільської обл.) він підготував до друку брошуру "Чому наші від нас утікають?" (1932), у якій шукав відповіді на запитання про причини переходу *українців* зі східного на латинський обряд.

Під час німецької окупації розпочалися масові арешти й вивезення до концтаборів єврейського населення Перемишлян (1942). Попри застереження гестапо, К. уділяв *євреям* Святу Тайну Хрещення і видавав відповідні документи, намагаючись у такий спосіб їх порятувати (загалом видав понад 600 свідоцтв). Звернувся з листом до А. Гітлера, в якому засуджував масові вбивства і вимагав дозволу відвідувати євреїв у *гетто*. 30.12.1942 гестапо заарештувало священика, після чого К. перевезли до Львова у *в'язницю* на вул. Е. Лонцького. Старання митрополита *Андрея Шептицького* про звільнення К. були безрезультатними, оскільки К. відкрито заявляв, що й надалі буде рятувати євреїв. Після декількох місяців перебування у в'язниці в серпні 1943 його перевели до концтабору Майданек (тепер розташований на околицях м. Люблін, Польща), де К. одержав табірний № 2399. Після Різдва 1944 К. важко захворів і потрапив до табірного шпиталю, де й помер.

Іменем К. названо одну з вулиць у м. Перемишляни, а також кільце на перехресті вулиць у Любліні. Єврейська рада України 1999 присвоїла К. звання "Праведник України", однак звання "Праведник світу" не отримав через співпрацю з ОУН. 27.06.2001 Папа *Іван Павло II* під час перебування у Львові проголосив К. блаженним Католицької Церкви. Синод Єпископів *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ), що відбувся у вересні 2008, постановив проголосити К. Покровителем душпастирів УГКЦ, що й було урочисто здійснено 24.04.2009 в Києві, на території будівництва Патріаршого центру УГКЦ. У Перемишлянах існує храм св. Володимира Великого і блаженного Омеляна Ковча.

У Польщі 2005 створено фільм про К. "Парох Майданека" (*Proboszcz Majdanka*, режисер Ґжеґож Лінковський). У Любліні

Часопис "Ковчег". 1993 р. Ч. 1. Обкладинка

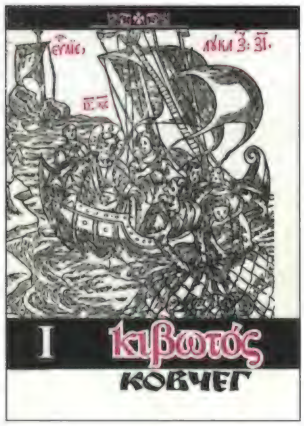

є вуличне рондо імені К. У Перемишлянах встановлено меморіальну таблицю на честь К.

Олег Дух

"КОВЧЕГ" – неперіодичне наукове видання з церковної історії, збірник наукових праць, що виходить у Львові від 1993. Видавці "К." – Інститут історії Церкви *Українського Католицького Університету* та Українська комісія порівняльної церковної історії (перше число вийшло за участі Інституту історичних досліджень *Львівського університету*). До 2010 видано 5 томів. Редакторами Т. 1 були Ярослав Грицак і *Борис Ґудзяк*, Т. 2–5 – Борис Ґудзяк, Ігор Скочиляс і Олег Турій.

Видання має постійні рубрики: "Статті", у якій публікують переклади й оригінальні дослідження українських та іноземних істориків, тексти виступів на семінарах і гостьових лекціях, що організовує Інститут історії Церкви; "Документи і матеріали", де вміщують джерела до історії українських церков, матеріали екуменічного характеру, що стосуються православних і східних католицьких церков; "Дискусії", що представляють думки експертів щодо контроверсійних тем церковної минувшини і сьогодення; "Рецензії та огляди" – огляди й рецензії на найновіші публікації в галузі церковної історії. Водночас збірник презентує результати наукових проєктів Інституту історії Церкви, соціологічних досліджень сучасного релігійного життя в Україні, дискусійні матеріали, а також матеріали міжнародних симпозіумів та конференцій. Серед авторів збірника – *Любомир Гузар*, Павло Роберт Маґочій, Вітторіо Пері, Станіслав Стемпень, Ернст Кристоф Суттнер, Іван Павло Химка.

Андрій Михалейко

КОВШЕВИЧ РОМАН (22.07.1873–04.03.1932) – український правознавець, суддя.

Народився в м. Ярослав (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) в сім'ї начальника пошти. Освіту здобував у німецькій класичній гімназії в Ярославі (1883–1891), після закінчення якої вступив на філософський факультет *Львівського університету*. Продовжив навчання в університеті Відня (учень *В. Ягича*). Повернувшись до Львова, здобував освіту на правничому факультеті Львівського університету, де здобув ступінь доктора права 1898.

Професійну діяльність розпочав на посаді судді в Солотвині (тепер Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.), де пропрацював десять років. Згодом суддя окружного суду у Львові. Тоді розпочав наукову та викладацьку роботу, ставши асистентом професора *В. Абрагама*. 1911 отримав державну стипендію й вирушив до Риму, щоб поглибити знання з канонічного права. Підготував габілітаційну працю латинською мовою "Про священну Римську Роту" (*De sacra Romana Rota*, не опубліковано). *Перша світова війна* завадила К. одержати звання професора.

К. вступив добровольцем до Легіону *Українських Січових Стрільців* як рядовий стрілець. Брав участь у бою за Маківку (1915), де був поранений. Одужавши, продовжив військову службу як військовий юрист. На момент розвалу Австро-Угорської імперії К. працював військовим суддею в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Після проголошення *Західно-Української Народної Республіки* Українська Національна Рада перевела його до Львова і призначила суддею в *Українській Галицькій Армії* (УГА). Брав активну участь у боях за Львів. Після залишення українськими військами міста впродовж декількох місяців працював в українському посольстві у Відні. Прагнучи брати безпосередню участь у боротьбі за українську державність, знову повернувся на військову службу і разом з УГА в липні 1919 перейшов за Збруч до Кам'янця на Поділлі (тепер м. Кам'янець-Подільський). Деякий час викладав канонічне право у Кам'янецькому університеті. Після поразки української армії повернувся до Львова. На початку липня 1921 обраний членом першого сенату *Українського (таємного) університету*, викладав на юридичному факультеті.

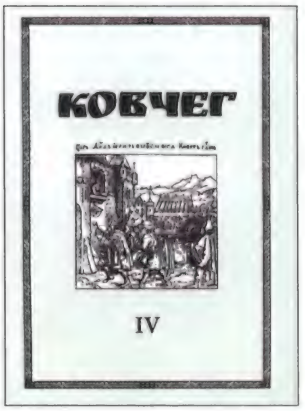

Часопис "Ковчег". 2003 р. Ч. IV. Обкладинка

Вілла Ковшевича
на вул. І. Вишенського, 12.
Сучасне фото

Активний у роботі правничої комісії *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ) та *Богословського Наукового Товариства*, публікуючи свої праці у Збірнику правничої комісії НТШ та *"Богословії"*. 22.10.1924 обраний дійсним членом НТШ. 1930 – професор канонічного права *Львівської Богословської Академії*.

Основна сфера наукових зацікавлень К. – методологія правознавства та канонічне право, зокрема історія розвитку українського канонічного права та суть і зміст конкордату.

У Львові мешкав у власній віллі (тепер вул. І. Вишенського, 12).

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Тарас Андрусяк

КОВШЕВИЧА ВІЛЛА – пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на вул. І. Вишенського, 12. Будинок зведено в стилі *сецесії* в глибині ділянки, яку замикає огорожа з цегляних стовпів і фігурних ґрат із брамою та хвірткою. Віллу побудувало архітектурне бюро *Івана Левинського* 1912 для українського адвоката *Романа Ковшевича*.

Будівля двоповерхова, з мансардою і високим цокольним поверхом, цегляна, тинькована. Внутрішнє планування анфіладного типу, перекриття – пласкі. На головному фасаді виступають два асиметрично розміщені різновеликі ризаліти. Ризаліт зі сходовим майданчиком прикрашений барвистим керамічним панно, в орнаменті якого використано карпатські народні мотиви. Стіни вілли гладкі, без ліпного декору, цоколь викладений природним каменем. Вікна прямокутної форми, без обрамлень. Будинок покритий високим чотирисхилим дахом, завершеним у центрі світловим восьмигранним ліхтарем, що увінчується банею. Пам'ятка – яскравий приклад архітектури модерну.

Христина Харчук

Ігор Кожан

КОЖАН ІГОР (нар. 17.01.1953) – генеральний директор *Національного музею у Львові* (від 2005). Заслужений працівник культури України (2006).

Народився у Львові. Закінчив Ужгородський державний університет (1979). Науково-музейну діяльність розпочав 1975 у Львівському відділенні Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР (від 1992 – *Інститут народознавства НАН України*). У Національному музеї у Львові працює від 1988 (тоді Львівський музей українського мистецтва). Обіймав посади молодшого наукового співробітника (1988) та завідувача сектора відділу народного мистецтва (1989–1990). Опрацьовував фондові збірки відділу, був активно задіяний у науково-пошукових експедиціях Львівщиною та Тернопільщиною, під час яких поповнено зібрання українського народного та давнього мистецтва. 1990 призначений на посаду ученого секретаря, 1991–1994 – заступник директора з наукової роботи музею, 1994–2005 – керівника відділу виставково-експозиційної та науково-освітньої роботи.

Зробив вагомий внесок у розбудову музею та відкриття Художньо-меморіального

музею Устияновичів (с. Вовків Пустомитівського р-ну Львівської обл.), Художньо-меморіального музею М. Біласа у м. Трускавець (Львівської обл.), відновлення музею "Бойківщина" у м. Самбір (Львівської обл.) – тоді відділів Національного музею у Львові. Був обраний у склад Комісії з присудження премії Національного музею ім. Свєнціцьких (1991).

Автор та співавтор понад 150 виставок у Львові та за кордоном, влаштованих, щоб пропагувати українську культуру. Співавтор постійної експозиції "Українського давнього мистецтва XII–XV ст." Національного музею у Львові, приуроченої до саміту президентів країн Центральної Європи (1999); співкуратор реекспозиції розділів "Українського мистецтва XVI–XVIII ст.", "Українського мистецтва кін. XVIII – поч. XX ст." та циклу тематичних фондових виставок до 100-річчя заснування Національного музею у Львові (2005). Автор мистецьких каталогів, публікацій у галузі мистецтвознавства та музейної справи.

Ініціював масштабні реставраційно-відновлювальні роботи в музейному комплексі на *вул. М. Драгоманова*, 42. Активізував виставкову й видавничу політику установи, її участь у культурно-мистецькому житті країни.

Сприяє розвиткові міжнародних відносин із музейними та науково-мистецькими інституціями Польщі, Литви, Чехії, Румунії, Австрії, Мексики, Канади, США та ін. Під керівництвом К. музей став учасником мистецьких акцій всеукраїнського та міжнародного рівня: "Образ Нерукотворний. Ікони Ю. Новосельського і архетипи" (Польща, Румунія, 2007), "Львів – 1918. Дві правди" (Польща, 2008–2009), "Україна–Швеція: на перехресті епох" (Київ, 2009) та інших, покликаних пропагувати українську культуру.

За активної участі К. відбулось переміщення до України мистецької колекції Галини Горюн-Левицької (Канада) та її передання в дар до збірки Національного музею у Львові (за своїм значенням та цінністю – другої в історії музею). Ініціював відновлення Союзу прихильників Національного музею (2009).

Ангеліна Забитівська

Експозиція давнього українського мистецтва Національного музею у Львові (просп. Свободи, 20). Сучасне фото

КОЖЕНЬОВСЬКА ВАНДА (Korzeniowska Wanda; 1883–18.08.1935) – графік і живописець. Народилась у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). Навчалась у Львові в майстернях *О. Августиновича*, *С. Батовського-Качора*, *Л. А. Дрекслер*, *С. Рейхана*, відвідувала зал рисунку Художньо-промислової школи (1905–1909), потім навчалась у Мюнхені в мистецькій школі А. Ашбе (1910–1911).

Від 1911 працювала у Львові. Брала участь у львівських виставках від 1912 (1935 – посмертна персональна виставка). Член Союзу польських художниць у Львові (від 1917) і Спілки львівських графіків (від 1932). Малювала олійні картини релігійної тематики: "Воскресіння", "Оплакування" (обидві – 1919), "Покладення до гробу" (1922), "Молитва" (1927, *Львівська галерея мистецтв*), "Оливна гора"; краєвиди ("Костел св. Войцеха у Львові", "Рання весна"), портрети ("Жінка в білому", 1917, "Іспанка").

Багато творила у графічних техніках (гравюра, акватинта, офорт, мідерит, дереворит, суха голка та ін.) – краєвиди ("Млин", "Берези", 1910–1912), зокрема Львова ("Фрагмент римо-католицької катедри (Гріб Господній)", 1914, "Подвір'я

В. Коженьовська. *Вуличний музика.* 1931 р.

В. Коженьовська. *Молитва*. 1927 р.

вірменської церкви", "Костел домініканців", "Розп'яття у костелі бернардинців", "Монастир бенедиктинок", "Каплиця Боїмів", "Подвір'я Успенської церкви" – усі бл. 1914–1916), портрети ("Голова старого", 1911), фігурні композиції ("Саломея", "Чарівниці" – обидва офорти 1912; "Вуличний музика", "Святий Себастьян", "Втеча до Єгипту", "Пустельник" – усі чотири дереворити 1930–1933; "Хресна дорога", серія із трьох мідеритів, 1931–1932, "Столяр", гравюра, 1933), *екслібриси* для львівських бібліофілів Ф. Бесядецького, *Е. Я. Булянди*, *М. Ґольдштайна*, Є. Конарського, *Е. Ромера*, Т. Сольського та ін. (1912–1930).

Львівське видавництво А. *Альтенберґа* 1917 надрукувало альбом "Костели старого Львова" із 11 виконаних 1914–1916 офортів К. (наклад 25 примірників). Для львівського видавництва С. Якубовського К. ілюструвала своїми естампами дитячі книжки й підручники з історії. На посмертній виставці К. в листопаді 1935 експонувалось 14 олійних полотен і 80 графічних творів. Творча манера К. пройшла еволюцію від *сецесії* (модерну) 1911–1914 до стилю *ар деко*, неокласицизму й модернізації ренесансного малярства 1921–1935; у деяких пізніх естампах, виконаних із гострими чорнобілими зіткненнями, відчутний вплив *експресіонізму*.

Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі*. Про графіку К. писали, зокрема, Я. Кіліан-Станіславська й *Б. Януш*.

Юрій Бірюльов

Юзеф Коженьовський

КОЖЕНЬОВСЬКИЙ ЮЗЕФ (Korzeniowski Józef; 01.10.1863–28.02.1921) – польський історик, видавець історичних джерел, книгознавець, бібліотекар. Член-кореспондент Академії наук у Кракові і Польської Академії наук (1912). Народився в с. Пулави (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Навчався в гімназіях у Дрездені (1875–1880), Кракові (1880–1882). Вивчав історію в Яґеллонському університеті (1881–1885), спеціалізувався з історії, архівознавства, бібліотекознавства. 1885 упорядкував та склав каталоги зібрань рукописів Музею князів Чарторийських у Кракові. 1886–1888 брав участь у римській експедиції під керівництвом *С. Смольки*, шукаючи польські історичні пам'ятки. Вивчав архіви та бібліотеки Риму (зокрема Ватиканський архів), Флоренції, Венеції. Повернувшись до Польщі, працював у варшавських бібліотеках. Докторську дисертацію "Про авторів життя Пйотра Кміти й описи кокошої війни" (*O autorach żywotu Piotra Kmity i opisu wojny kokoszej*) захистив 1886, опублікували 1887. Секретар видавничого комітету "Бібліотеки польських письменників" (1888–1892) у видавництві Академії наук у Кракові. 1889 як учасник комісії Угорської Академії наук під керівництвом А. Вамбері й В. Фракної брав участь в архівній експедиції до Стамбула, де в султанській скарбниці віднайшов буллу Стефана Уроша II (1308), яку опублікувала з його копії Сербська Академія наук (Белград). 1890–1891 – асистент кафедри історії Польщі Яґеллонського університету.

Одержавши стипендію ім. Снядецьких, виїжджав 1891–1892 та 1907 у наукових пошуках польських рукописів до бібліотек та архівів Санкт-Петербурга, Стокгольма й Упсали. 1892–1896 – делегат Академії наук у Кракові, керівник Польської бібліотеки в Парижі. Розшукував у бібліотеках та архівах Парижа, Лондона, Оксфорда архівні матеріали з польської історії. Від

1896 працював у бібліотеці *Львівського університету* на посаді бібліотекаря II ступеня, 1904–1905 – бібліотекар I ступеня. Одночасно керував бібліотекою фундації графа *В. Баворовського* у Львові (1898–1905); упорядкував її фонди. Редактор (1898), співробітник (1903–1905) журналу *"Квартальник історичний"*. 1905 переїхав до Кракова, працював на посаді хранителя, керівника відділу рукописів та *інкунабул* Яґеллонської бібліотеки (1905–1919). Від 1917 – співредактор журналу "Exlibris". 1919 – головний інспектор державник бібліотек Польщі при Міністерстві релігії та освіти.

У науковому доробку – праці, написані на багатому архівному матеріалі, публікації рукописних джерел, що стали підставою для багатьох історичних досліджень, каталоги, огляди польських рукописів. Серед них – "Римська антологія, яка історію Польщі XVI ст. ілюструє, з архівів та бібліотек вибрана" (*Analecta Romana, quae historiam Poloniae saec. XVI illustrant, ex archivis et bibliothecis excerpta*, 1894) і "Каталог рукописів Музею князів Чарторийських у Кракові" (*Catalogus codicum manus criptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis*, 1887–1893) та ін.

Секретар Комісії досліджень у галузі історії літератури та освіти Польщі (1907–1917), член-кореспондент Товариства приятелів науки в Познані, член Історичних товариств у Парижі, Стокгольмі, Петербурзі, кореспондент Австрійської центральної комісії збереження мистецьких та історичних пам'яток, член бібліографічної комісії Польської Академії наук.

Помер у м. Рига (Латвія).

Наталія Швець

КОЗАК – тут, представник українського військового стану, що сформувався в XVI–XVII ст. на півдні України. К. були вільними людьми, які підпорядковувалися виборній старшині та вели війни проти *татар, турків,* а також тих держав, які були васалами Османської імперії. Наприкін. XVI ст. частина українських К. вступила на військову службу до польського *короля.* Упродовж XVII ст. українські К. були головною рушійною силою антипольських національно-визвольних повстань, у результаті яких 1649 було створено Українську козацьку державу.

Перші згадки про К. у Львові припадають на кін. XVI ст. На поч. літа 1578 до Львова під вартою був привезений козацький гетьман *Іван Підкова*, якого поляки затримали в Немирові на Поділлі на вимогу турецької влади. Виконуючи ультиматум турецького султана, король виніс гетьманові смертний вирок, і 16.06.1578 козацького ватажка стратили у Львові. Разом із гетьманом у Львові перебувало декілька К., які після страти таємно забрали тіло Івана Підкови й перевезли його для поховання до Канева (тепер Черкаської обл.). У вересні 1578 під час перебування у Львові короля *Стефана Баторія* до міста прибуло козацьке посольство у складі Івана Подолянина, Федора Діда, Івана Клинка та Пилипа Кози. Мета візиту – перемовини про оплату К. за сторожову службу в прикордонних із Диким полем землях. Із польського боку перемовини вів королівський представник Янча Беґер. Досягнуто домовленості про службу 500 українських К. під владою черкаського і канівського старости Михайла *Вишневецького*. Для цих К. встановлено щорічну платню – 6 кіп литовських грошей та відріз сукна на вбрання. Зарахованим до реєстру К. було заборонено самовільно нападати на волоські, татарські та турецькі землі.

Улітку 1583 на вимогу турецької сторони у Львові затримали невелику групу К., яка поверталася з походу на Бендери, що на Дністрі. Понад 30 К. упродовж року утримували у львівській *в'язниці*, а влітку 1584 їх стратили в присутності канцлера Яна Замойського та турецького посла.

Загін К. під проводом гетьмана Кирика (Костянтина) Ружинського та князя Костянтина *Острозького* взяв участь у святкуваннях з нагоди коронування польського короля *Сиґізмунда III*, що відбулися 07.02.1588 у Львові. К. розташувалися на *передмістях*, місто подарувало князеві

О. Скоп.
Козак Мамай (центральна частина триптиха).
2007–2008 рр.

Іван Підкова.
Малюнок XVII ст.

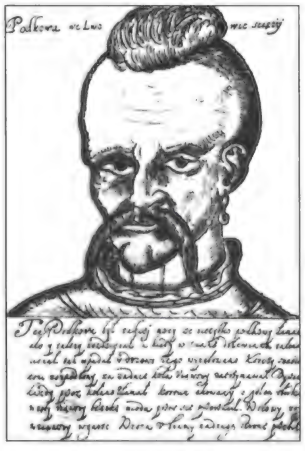

Козаки під Львовом.
Малюнок XVII ст.

Ю. Коссак.
Козак в степу.
1867 р.

Костянтину Острозькому дві бочки мальвазії вартістю 32 золоті.

Від середини липня до середини серпня 1596 у Львові перебували полонені К., яких захопили польські війська гетьмана *Станіслава Жолкевського* під час придушення повстання під проводом *Семерія (Северина) Наливайка*. На честь перемоги над повсталими було влаштовано святкову процесію, під час якої полонених К. провели містом.

Згідно з поширеною версією, на поч. XVII ст. у львівській *єзуїтській колегії* навчався майбутній гетьман *Богдан Хмельницький*. На початковому етапі визвольної війни під проводом Б. Хмельницького у Львові та його околицях діяли таємні вивідувачі козацької розвідки. Восени 1648 Львів витримав *облогу* військ Б. Хмельницького та союзних йому татар під командуванням Тугай-Бея. Постій гетьмана був розташований на схід від середмістя в околицях сучасної *церкви свв. апостолів Петра і Павла* (тепер *вул. Личаківська*, 82а). Український гетьман не виявляв активності під час облоги, висилаючи на штурм міських укріплень лише загони селянських повстанців. 10.10.1648 повсталі здобули *монастирі* та інші укріплені споруди, які були розташовані за межами міських мурів. 14.10.1648 підрозділи під командуванням *Максима Кривоноса* здобули *Високий Замок*. Б. Хмельницький погодився зняти облогу після виплати Львовом викупу. Перемовини про викуп відбувалися у підльвівському с. *Лисиничі*. У складі висланої Львовом на перемовини делегації був колишній *єзуїт* та учитель Б. Хмельницького *Анджей Гонцель-Мокрський*. Із козацьким гетьманом восени 1648 також зустрічалися представники православного єпископа Арсенія *Желиборського*.

Вдруге козацькі війська Б. Хмельницького облягали Львів восени 1655. У кінці вересня – на початку листопада 1655 козацький табір та постій Б. Хмельницького були розташовані поблизу церкви св. Юра. Разом із К. участь в облозі взяли московські війська під проводом боярина Василя Бутурліна. Під час перемовин із представниками міста про викуп майбутній гетьман *Іван Виговський* висловив докір львівському *маґістратові* за переслідування православних мешканців Львова. Інший майбутній гетьман *Павло Тетеря*, що також брав участь у перемовинах, розмовляв із львів'янами латиною, щоб його не розуміли присутні на перемовинах московити.

І. Виговський повторно відвідав Львів 1662. Тоді колишній гетьман був уже київським воєводою, на вшанування гостя місто влаштувало банкет. У березні 1664 дорогою до м. Марієнбурґ (тепер м. Мальборк Поморського воєвод., Польща) у Львові зупинявся син Б. Хмельницького Юрій Хмельницький, якого під вартою доправляли до місця ув'язнення.

Утретє К. брали участь в облозі Львова наприкінці вересня 1672. Тоді гетьман *Петро Дорошенко* був союзником турецького султана. Під час облоги делегація українських міщан відвідала козацький табір.

Багато К. були меценатами та членами львівського *Успенського братства*. Серед фундаторів Успенського братства згадано Кирика (Костянтина) Ружинського, членами братства були гетьмани І. Виговський та П. Тетеря. Заповіт на користь братства 15.04.1622 зробив *Петро Конашевич-Сагайдачний*, який записав "на школу братства львівського, на науку та навчання діток" 1500 золотих, з умовою, аби на відсотки з цієї суми, що мали б становити 150 золотих на рік, братчики винайняли "ученого маґістра, в грецькій мові досвідченого". У грудні 1668 П. Тетеря подарував *Успенській церкві* мощі св. Меркурія, а перед втечею до Молдови в липні 1670 залишив львівському Успенському братству під заставу в 300 золотих свої срібні речі.

У Львові жили та працювали дослідники українського козацтва *Михайло Грушевський*, *Іван Крип'якевич*, *Мирон Кордуба*, *Іван Джиджора*, *Степан Томашівський*, *Ігор Свєшніков* та ін.

Перебування К. у Львові увічнено *пам'ятником Іванові Підкові* (1982, скульптор *П. Кулик*), меморіальними таблицями на честь Богдана Хмельницького на будівлі колишньої єзуїтської колегії (1995, скульптор Г. Кудлаєнко) та на площі св. Юра (1979, скульптор *Д. Крвавич*), пам'ятним знаком К. на нижній терасі Високого Замку, а також назвами *вул. Б. Хмельницького*, *вул. П. Дорошенка*, вул. І. Виговського, пл. І. Підкови.

Від 1990 у Львові діє товариство *"Кіш"*, члени якого беруть участь у костюмованих історичних дійствах, збудували повномасштабну копію козацької чайки *"Пресвята Покрова"*, провадять просвітницьку діяльність тощо.

Андрій Козицький

КОЗАК БОГДАН (нар. 27.11.1940) – український актор, режисер, театральний педагог. Народний артист України (1988), академік Академії мистецтв України (2004), дійсний член *НТШ* (2009). Лавреат Національної премії ім. Т. Шевченка (2010). Народився у Львові. Закінчив театральну студію при театрі ім. М. Заньковецької (1963), філологічний факультет *Львівського університету* (1971). Від 1963 – актор театру ім. М. Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*). У творчому доробку – понад 150 ролей: Задорожний ("Украдене щастя" *І. Франка*, 1976), Яго ("Отелло" В. Шекспіра, 1985), Тартюф ("Тартюф" Ж. Б. Мольєра, 1986), Петро І ("Павло Полуботок" К. Буревія, 1990; "Мазепа" Б. Антківа за *Б. Лепким*, 1992), Возний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського, 1991), Макбет ("Макбет" В. Шекспіра, 1992), Пилат ("Ісус, Син Бога живого" В. Босовича, 1994), Полоній ("Гамлет" В. Шекспіра, 1997), Абель Знорко ("Загадкові варіації" Е.-Е. Шмітта, 1999), Сальєрі ("Амадей" П. Шеффера, 2006), Президент ("Підступність і кохання" Ф. Шиллера, 2010). Виконавець і автор поетичної композиції за творами Т. Шевченка "Посланіє..." (2010).

На Львівській обласній телерадіокомпанії створив телевізійну Шевченкіану: поеми "Кавказ" (1995), "І мертвим, і живим..." (1996), "Чернець" (1997), містерія "Великий льох" (1996).

Викладав у театральній студії при театрі ім. М. Заньковецької (1978–1986); на акторському відділенні Вищого державного музичного інституту ім. М. Лисенка (1990–1998). Очолив 1999 новостворену кафедру театрознавства та акторської майстерності на філологічному факультеті Львівського університету, від 2003 – перший декан факультету культури і мистецтв.

Режисерські роботи: "Три сестри" А. Чехова, "Французькі водевілі" Е. Лабіша, "Звичайна горошина" В. Данилевського та О. Костинського, "Орфеєве чудо" за *Лесею Українкою*, "Я вибираю березіль", "В наймах у Мельпомени" (за драматичними композиціями *Н. Бічуї*), "Жабуся" *Ґ. Запольської*, "Майор Кравашон", "Ляпас" та "37 су Монтодуана" Е. Лабіша, "Нора" Г. Ібсена.

Автор низки друкованих праць із проблем акторської майстерності та історії театру, а також упорядник книжок: "Лесь Курбас – театральні закони і акценти" (1993, 1996 – вступна стаття, упорядкування) та "Всеволод Мейєрхольд – мистецтво театру" (1997 – вступна стаття, упорядкування), "Єжи Ґротовський. Театр. Ритуал. Перформер" (вступна стаття, переклади, упорядкування), "Український театр" *Г. Лужницького* (Т. 1–2, 2004, упорядкування, слово від упорядника), "Жодних секретів" П. Брука (2005, післямова та наукове редагування).

Головний редактор часописів "Просценіум" (від 2001), "Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство" (від 2001).

Зробив аудіозаписи літературно-музичних композицій: "Думи" за поезіями Т. Шевченка (2005), "Зів'яле листя" за поезіями І. Франка (2006).

Відзначений державними нагородами.

Майя Гарбузюк

Богдан Козак

Едвард Козак

КОЗАК ВЛАДИСЛАВ (1913–14.04.1936) – робітник. 14.04.1936 взяв участь у кількатисячній демонстрації безробітних біля будинку Державного управління посередництва праці у Львові, яка відбулася під впливом звісток про придушення страйків у Кракові та Ченстохові в березні 1936. Під час сутички з *поліцією* К. було вбито, а іншого демонстранта – М. Середу, – важко поранено. 15.04 на цьому місці відбувся 5-тисячний мітинг робітників, на якому звучали заклики до загального політичного страйку. Похорон К. відбувся 16.04. Щоб уникнути заворушень, міська влада Львова розпорядилася поховати К. на *Личаківському цвинтарі*, оскільки тіло загиблого було в морзі судової медицини *Львівського університету* на *вул. Пекарській* поряд із цвинтарем. Організатори похорону вирішили поховати К. на *Янівському цвинтарі*, що давало змогу пройти центром міста траурною ходою. За приблизними оцінками, у церемонії похорону взяло участь понад 50 тис. осіб. Під час ходи відбулися збройні сутички з поліцією на вул. Пекарській та пл. Бернардинській (тепер пл. Соборна). Найзапекліші сутички відбулися на вул. Казимирівській (тепер *вул. Городоцька*) біля *в'язниці "Бригідки"*, бо учасники маніфестації намагалися захопити тюрму. Під час траурної церемонії, за різними даними, загинуло від 15 до 50 осіб, від 100 до 300 було поранено. Поховали К. на Янівському цвинтарі.

За часів радянської влади активно вшановували пам'ять К. Невдовзі після *Другої світової війни* К., як і *Н. Ботвіна* та п'ятьох жертв подій 16.04.1936, перепоховали на чільному місці Янівського цвинтаря, біля головної алеї. 1946–1992 вул. Каліча Гора була названа іменем К., про що свідчить меморіальна таблиця на початку вулиці, яка збереглася й досі. 1979 на місці загибелі К., на розі *просп. Т. Шевченка* і *вул. П. Саксаганського*, встановлено пам'ятний знак. У жовтні 2007 його частково пошкодили.

Ігор Петрій

Е. Козак.
Лис Микита

КОЗАК ЕДВАРД (псевда: ЕКО, Мамай, Майк Чічка; 21.01.1902–22.10.1992) – графік (ілюстратор і карикатурист), художник, фейлетоніст, організатор мистецького життя. Почесний громадянин Львова (1991). Народився в с. Гірне (тепер Стрийського р-ну Львівської обл.) у багатодітній селянській родині (4 сини і 2 доньки). Дитячі роки провів у с. Дуліби поблизу Стрия. Закінчив гімназію у Стрию. 1929 одружився з Марією Бортник (1905–1989) і виховав з нею доньку Наталію, синів Юрія та Ярему. Сини пішли слідами батька: Юрій – знаний із розписів іконостасів, проєктів вітражів, Ярема – іконописець, пейзажист.

У роки українсько-польської війни 1918–1919 служив в *Українській Галицькій Армії*. 1927–1930 навчався у Львові в Мистецькій школі *О. Новаківського*. Від 1932 – член *Асоціації незалежних українських митців* і учасник її виставок. 1927–1933 – мистецький редактор сатирично-гумористичних журналів – *"Зиз"*; 1933–1939 – *"Комар"*. Сатирична графіка К. відзначається інтелектуалізмом, гостротою і дотепністю спостереження, культурою графічної мови та широтою вхоплення суспільно-політичних та культурних реалій його часу.

Як графік-ілюстратор, карикатурист, письменник і редактор оформляв усі видання концерну *"Українська преса" І. Тиктора* у Львові (книжки, календарі, газети, журнали), зокрема дитячий журнал *"Дзвіночок"* (1932–1939) і книжечки серій "Українська бібліотека", "Бібліотека для молоді", "Велика історія України". У 1930-ті мешкав у Львові в помешканні на вул. Пісковій, 36. Упродовж 1930-х створив графічний цикл "За мотивами стрілецьких пісень".

Автор живописних етюдів на мотиви Гуцульщини, Космача, підльвівських околиць: "Мотив Космача" (1935), "Знесінська церква у Львові" (1942), "Портрет сина Юрка" (1942), усі – у приватних колекціях Львова.

Проживав 1939–1940 у Кракові. Член, а потім голова Українського мистецького гуртка "Зарево". Проілюстрував у

Кракові "Лиса Микиту" *І. Франка* (видано 1944).

Повернувся до Львова 1941. Член *Спілки українських образотворчих митців* (СУОМ), 1942 – експонент її третьої виставки у Львові. 1944 виїхав до Німеччини, де 1947–1948 очолював СУОМ у таборах для переміщених осіб. У Німеччині видавав власний сатирично-гумористичний журнал "Лис" (1948).

Емігрував із сім'єю до США 1951, оселився у м. Воррен, штат Мічиґан. Плідно працював як графік та ілюстратор.

Заснував (1951) і редагував власний сатирично-гумористичний журнал "Лис Микита". Працював також у ділянці монументального церковного мистецтва та рисункового фільму.

Автор гумористичних віршів та фейлетонів, двотомника оповідань ("Гриць Зозуля", 1973; "На хлопський розум Гриця Зозулі", 1982), у яких головний герой є уособленням "хлопської філософії", "хлопського розуму". Серед пізніх малярських творів – серія картин про *Українських Січових Стрільців* ("В 50-ліття УСС", 1965).

На 85-ліття уродин 1987 Міжнародне астрономічне товариство назвало іменем К. одну із зірок у сузір'ї Андромеди.

Відвідав Україну 1990, у Львові мав власну персональну виставку в *Музеї етнографії та художнього промислу*.

Помер у м. Воррен, штат Мічиґан (США).

Любов Волошин, Іван Яремко

КОЗАК ЄВГЕН (22.04.1907–27.07.1988) – український композитор. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1957). Народився у Львові. Дитячі роки провів у с. Колодно (тепер Кам'янка-Бузького р-ну) на Львівщині. 1928 вступив до *Львівського університету*, одночасно навчався у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* на оркестровому факультеті. Десять років працював у чоловічому вокальному квартеті, що виступав перед кіносеансами. Працював над обробками народних пісень, писав оригінальні твори. 1938 закінчив *Львівську консерваторію*, клас хорового диригування. 1939 – директор хору Львівського обласного радіо.

Е. Козак. *На празник*

Після *Другої світової війни* працював редактором у *Львівській філармонії*, де створив чоловічий вокальний квартет. 1951–1955 – педагог Львівського музичного училища. 1956–1959 – завідувач кафедри музики і співу Львівського педагогічного інституту. Від 1959 – завідувач кафедри музично-педагогічного факультету Львівської консерваторії. Проректор із наукової та навчальної роботи (1961–1971). Від 1971 – завідувач кафедри теорії музики і композиції в консерваторії.

Автор музичних творів (вокальні квартети, романси, обробки народних пісень, музика до театральних вистав), зокрема хорів та пісень до річниці Т. Шевченка (на слова *Лесі Українки*), "Буковинський край", "Вівчарик" (на слова Г. Коваля), "Верховино, мій ти краю", "Над річкою бережком", "Бузок", "Буковинська полька" (на слова І. Кутеня), "Вітер з полонини" (на слова Ю. Гойди), "Ой не моргайте, дівчата", "Звела мене не біда" (на слова С. Руданського), в'язанки лемківських пісень ("Віночок лемківських пісень", "Невдале залицяння", "Не женився, не журився"), театралізованого концерту "Буковинське весілля" (лібрето І. Кутеня). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Оксана Письменна

П. Козакевич.
Надгробок
Кіляновичів-Петшицьких.
Бл. 1870 р.
Сучасне фото

П. Козакевич.
Надгробок
А. Улідовича-Воляка.
1870 р.
Сучасне фото

КОЗАК ПЕТРО (10.04.1911–09.12. 1984) – єпископ-помічник Львівський *Української Греко-Католицької Церкви* (у підпіллі), *редемптерист*. Народився в с. Лошнів (тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.). Чернечий новіціат проходив у монастирі редемптористів у *Голоську*. Філософію та богослов'я студіював у Бельгії. 1949 був депортований на Сибір. 1960 повернувся до України й прописався в с. *Зимна Вода* поблизу Львова. Попри заборону влади і переслідування КДБ, провадив душпастирську діяльність на Галичині і Волині. Викладав моральне богослов'я в підпільній семінарії чину Найсвятішого Ізбавителя в Зимній Воді. Єпископська хіротонія К. відбулася, ймовірно, 1983, після смерті попереднього єпископа-помічника Львівського Никанора Дейнеги (святителем К. був архієпископ Львівський, місцеблюститель Глави УГКЦ *Володимир Стернюк*).

Помер і похований у Зимній Воді.

Олег Сидор

КОЗАКЕВИЧ ПЕТРО (ПЙОТР) (Kozakiewicz Piotr; 1836–08.09.1893) – скульптор і живописець. Народився у Кракові. Навчався скульптури в Кракові у майстерні *П. Філіппі* і Школі образотворчого мистецтва (1862–1865). Працював у Львові 1865–1872, брав участь у львівських виставках від 1869. Асистував П. Філіппі під час реставрації 1866–1868 ренесансних алебастрових надгробків у підземеллі *костелу домініканців* (тепер зберігаються у *Львівському музеї історії релігії*). Різьбив у камені, алебастрі, мармурі, дереві та гіпсі релігійні, історичні й побутові композиції, портрети, зокрема: "Кохання" (1864, гіпсовий рельєф), "Голова Христа" (1866, алебастр), "Богоматір" (1869, дерев'яна статуетка), "Милосердя" (1869, гіпсова група з трьох фігур), "Жіноче погруддя" (1870, гіпс), "Розп'яття" (1870, самшит), "Покладення до гробу" (1870), "Убогість" (1872, самшит), "Стражденна Богородиця" (1871, барельєф з грушевого дерева), "Хрещення Христа" (група з дерева), "Сирітка" (1873, дерев'яна статуетка), "Ян Матейко" (портретний медальйон, 1873).

Виконав 1869 пам'ятну медаль "300-ліття Люблінської унії". За свідченням *Ю. Марковського*, К. працював у каменярській майстерні *Л. Шимзера* і виконав чимало надгробків. На *Личаківському цвинтарі* його долоту можна приписати щонайменше три твори.

Бл. 1870 були закінчені жіночі статуї на могилах Адама Улідовича-Воляка і родини Кіляновичів-Петшицьких (обидва пам'ятники підписані "L. Schimser"). Охопленою відчаєм є фігура плакальниці, що спирається на умовно зображене зламане дерево на могилі Кіляновичів-Петшицьких. Незвична духовна експресія цього надгробка віщує тенденції *символізму*. Веристична докладність характерна для анонімного надгробка, зробленого у майстерні Л. Шимзера, із півфігурою Богоматері на неоготичній стелі (бл. 1871–1872). Ретельний різець майстра потрактував поверхню каменю як дерева (улюбленого матеріалу К.).

Станковим творам К. львівського періоду властиві типові для *романтизму* настрої сентиментальності та інтимної зосередженості, іноді драматизм, наприклад, в історико-патріотичному барельєфі "Костюшко у битві під Мацейовицями" (1872, алебастр, до 1914 у збірці Берґерів у Львові). К. займався і живописом. У *Львівській галереї мистецтв* міститься його олійна картина "На каторзі: сповідник засуджених на смерть" (бл. 1861–1863). Після 1872 працював у Відні та Кракові. Помер у Кракові.

Юрій Бірюльов

КОЗАКЕВИЧ-ДЯДИНЮК ОЛЬГА (10.04.1903–2000) – живописець. Дружина *В. Дядинюка*. Народилася в Самборі (тепер Львівської обл.), у сім'ї повітового судді й художника-аматора Володимира Козакевича. 1908–1911 закінчила народну школу в Самборі. 1912–1920 навчалася в Дівочому ліцеї Св. Агнеси в Люцерні (Швейцарія). 1920–1924 закінчила при-

ватну гімназію в Самборі. 1924–1927 навчалася в Мистецькій школі *О. Новаківського* у Львові. Мешкала деякий час на квартирі в Новаківських. Учасниця Першої виставки школи у Львові (1926), а також виставок *Українського товариства прихильників мистецтва* у Львові (1931 і 1934). 1927 працювала рисувальницею в *Національному музеї у Львові*. 1927–1932 студіювала у *Львівській Політехніці* на відділі архітектури як стипендіатка митрополита *Андрея Шептицького*.

Авторка низки настроєвих пленерних пейзажів із с. Грушів, натюрмортів, портретів. Під впливом творчості В. Дядинюка працювала темперою в іконописному стилі ("Благовіщення", 1934, для *каплиці Зішестя Святого Духа* у Львові).

Переїхала 1939 з чоловіком до Кракова, у роки німецької окупації мешкала в Коломиї (1941–1943). Сім'я 1944 емігрувала до Відня, де несподівано помер В. Дядинюк. 1945–1948 перебувала в таборах для переміщених осіб. Брала участь у виставках українських митців-емігрантів у Мюнхені, Міттенвальді, Реґенсбурзі. 1948 емігрувала до Нью-Йорка. Працювала як художниця-рисувальниця і декораторка в одній із архітектурних фірм у Нью-Йорку (разом із сином Андрієм).

Член Об'єднання митців українців Америки, експонент багатьох його виставок, член "Союзу українок Америки", учасниця його виставок у Філадельфії та Баффало. Мала персональні виставки у Нью-Йорку (1978, 1984) та Гантері (1984). Найкращі твори американського періоду: "Шестикрилець" (1949), "Плач Ярославни" (1951), "Діва і Семиголов" (1950-ті), "Княжі лови" (1951), "Св. Юрій" (1950-ті), виконані у монументальній, декоративній манері з використанням традицій давньоукраїнського іконопису, книжкових мініатюр та народної орнаментики.

Померла в Нью-Йорку.

Любов Волошин

О. Козакевич-Дядинюк. *Шестикрилець*. 1949 р.

КОЗАНЕВИЧ МАР'ЯН (1877–1940) – гірничий інженер, український громадсько-політичний та державний діяч. Народився в с. Буців (тепер Мостиського р-ну Львівської обл.) в родині священика. Навчався у Чехословаччині, у Вищій гірничій академії в Пшибрамі. Від 1900 до початку *Першої світової війни* працював інженером-техніком у м. Стебник (тепер Львівської обл.), м. Велічка (тепер Малопольського воєвод., Польща), комісаром соляної копальні в м. Калуш (тепер Івано-Франківської обл.), гірничим інженером у Дрогобичі (тепер Львівської обл.).

Замолоду був задіяний в українському русі. Очолював філію *"Сільського господаря"* у Калуші. Член *Українського технічного товариства* у Львові. Діяч *Української соціал-демократичної партії*. Після утворення *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) на додаткових виборах до *Української Національної Ради* обраний делегатом від м. Дрогобич. Член комісії суспільної опіки та технічної відбудови. Державний секретар публічних робіт і гірництва в уряді *С. Голубовича* (січень–червень 1919).

Учасник Загального з'їзду українських інженерів і техніків (04–05.05.1919) у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). Разом з урядом ЗУНР виїхав за Збруч. Дружина та старший син були заарештовані й інтерновані польською владою. К. повернувся до Галичини після поразки

Ольга Козакевич-Дядинюк

Мар'ян Козаневич

Олександр Козаренко

визвольних змагань, працював інженером у с. Гребенів (тепер Сколівського р-ну Львівської обл.). Вийшов на пенсію 1936. Останні роки проживав у с. *Зимна Вода* під Львовом. Багато подорожував, побував, зокрема, у Китаї. Після приходу більшовицької влади К. неодноразово викликали на допити. Загинув за нез'ясованих обставин 1940. Похований на цвинтарі в с. Зимна Вода.

Олег Павлишин

КОЗАРЕНКО ОЛЕКСАНДР (нар. 24.08.1963) – композитор, піаніст, музикознавець, педагог. Заслужений діяч мистецтв (2008). Лавреат Всеукраїнського конкурсу піаністів ім. М. Лисенка (1984), дипломант Всеукраїнського конкурсу камерних виконавців (1986), лауреат премії ім. Л. Ревуцького (1995), ім. М. Лисенка (2001), Л. Вітошинського (2001), ім. С. Людкевича (2007). Народився в м. Коломия (Івано-Франківської обл.), де здобув початкову, середню та музичну освіту. Закінчив фортепіанний факультет *Львівського музичного училища ім. С. Людкевича* (клас Є. Агроскіної); паралельно навчався композиції в М. Лемішка. Вищу музичну освіту здобував у Київській консерваторії – клас фортепіано В. Воробйова, клас композиції *М. Скорика*. 1992 закінчив аспірантуру – як композитор (клас М. Скорика) та музикознавець (клас І. Ляшенка). Захистив з мистецтвознавства кандидатську дисертацію – "Микола Лисенко як основоположник української національної музичної мови" (1993); докторську – "Феномен української національної музичної мови" (2000).

Від 1992 викладав на кафедрах композиції, камерного ансамблю та історії української музики Львівського вищого музичного інституту (тепер *Львівська національна музична академія*). 1999–2001 – проректор із наукової роботи у Львівській державній музичній академії.

Як композитор працює в жанрах симфонічної, оперної, балетної, камерно-інструментальної, вокальної та театральної музики.

Підготував низку монографічних концертних програм із творів *М. Лисенка*, Б. Лятошинського, Д. Шостаковича, Й. С. Баха, а також власних творів. Багато виступав в ансамблях із вокалістами та інструменталістами, зокрема з Л. Давимукою, *Л. Шутко*, В. Буймістером, *В. Ігнатенком* та ін. Із Л. Шутко підготували програми концертів "Українська скрипкова соната", "Вечір скрипкової музики Д. Шостаковича"; виступали в Україні, Польщі, Німеччині, Росії, США, а також записали декілька компакт-дисків.

Один із засновників міжнародної наукової конференції "Musica Galiciana" (Жешув–Дрогобич–Коломия). Брав участь у IV та V Конгресі Міжнародної Асоціації україністів (Одеса–Чернівці), Конгресі "Музичні зустрічі у Вірменії: Схід–Захід" (до 1700-річчя хрещення Вірменії), міжнародних конференціях у Вюрцбурзі (Німеччина), Новосибірську (Росія), Кракові (Польща) та ін.

Серед основних творів – камерна опера "Час покаяння"; балет "Дон Жуан з Коломиї"; мелодрама "Орестея" для читця та інструментального ансамблю; для симфонічного оркестру – "Чакона", "Епістоли"; для струнних – "Ірмологіон", "Sinfonia extravaganza"; Концерт для скрипки з оркестром; "Sonata quasi una fantasia" для скрипки з фортепіано; для камерного оркестру – "Konzertstük", "Concerto Ruthenо"; для ансамблю ударних – "Оро"; для органа – "Пасакалія на галицьку тему"; для органа та струнних – "Chansone triste" (пам'яті В. Лютославського); для голосу з камерним ансамблем – "Мікросхеми", "П'ять весільних ладкань з Покуття", "П'єро мертвопетлює"; для мішаного хору – Літургія св. Івана Златоустого, Українська кафолічна літургія; для читця, солістів, хору і камерного ансамблю – "Страсті Господа нашого Ісуса Христа"; для хору та оркестру – "Псалом Давида", стихира "Вінець нетлінний" (новомученикам *Української Греко-Католицької Церкви*), "Український реквієм"; хорові, вокальні твори, музика до театральних вистав.

Олена Гасюк-Андрушко

КОЗЕБРОДСЬКИЙ ЮЗЕФ САБА МАРЦИН (Koziebrodzki Józef Saba Marcin; 1870–31.07.1935) – бібліофіл, граф. Народився в маєтку Дзвинячка (тепер Борщівського р-ну Тернопільської обл.). Навчався в Яґеллонському університеті. Збирав *бібліотеку*, на яку витрачав усі прибутки.

Почесний член Товариств любителів книги у Львові та Кракові. Бібліотеку зберігав частинами у Дзвинячці, Львові, Кракові. Мріяв про її об'єднання та утворення фундації. Після смерті К. вдова подарувала 1850 книг з історії війська Варшавському музею Польського війська. Три роки вирішували долю решти книг. Бібліотека *Львівського університету* стараннями директора *Р. Котулі* відстояла права купівлі (1938). Бібліотека К. налічувала 6700 назв, серед яких рукописи XI–XVI ст., 104 *інкунабули* (з них 11 невідомих у книгознавчій літературі), 1300 полоників – видань знаних польських друкарень XVI–XVII ст., 800 стародруків найвідоміших друкарень Європи, 4200 томів художньої літератури, бібліографічних видань, літератури з історії, окультизму.

Разом із книгозбірнею надійшли блокноти К. з бібліофільськими записами збирача. Опис інкунабул бібліотеки К. склали Р. Котуля, А. Єнджейовська: "Каталог інкунабул університетської бібліотеки у Львові. Набутки з 1923–1938 рр." (*Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie. Przybytki z lat 1923–1938* (не опублікований, рукопис зберігається в Науковій бібліотеці Львівського університету).

Інкунабули з колекції К. разом з іншими стародруками і рукописами бібліотеки Львівського університету (загальна кількість 40 тис. томів) 1943 були вивезені до Силезії. Решту зібрання К. як окрему колекцію інвентаризувала бібліотекар Н. Білоцерківська під керівництвом А. Єнджейовської (1945). Зміна інвентарних номерів і запис зібрання К. у загальний фонд бібліотеки проведено у 1960-ті. Колекція К. зберігається у відділі рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського університету.

Наталія Швець

КОЗЕЛЬНИКИ (КОЗІЛЬНИКИ) – колишнє село, а згодом приміська громада на південно-східній околиці Львова, тепер частина Сихівського району міста. Межі колишньої території К. приблизно збігаються із сучасними вул. Д. Карбишева, вул. В. Навроцького, вул. Бузковою, вул. Довгою, *вул. Пасічною*, *вул. Зеленою*, вул. Зубрівською, вул. Г. Хоткевича, вул. Хуторівкою, вул. Хортиця.

Село К. вперше згадано 1374. Сільська забудова частково збереглася в околицях нинішніх вул. Бережанської та вул. Райдужної. За польським переписом населення 1921, у К. налічувався 841 мешканець, з них 774 – римо-католиків, 30 – греко-католиків, 37 – юдеїв. Північна частина К. (на північ від залізниці Львів–Чернівці) 1931 увійшла до меж міста Львова. Решту території села внесли до території міста 1955.

До східної частини громади К. належало урочище Дубина, між нинішніми вул. Зеленою та вул. Пасічною, яке давніше було власністю ордену *францисканців*. У 1930-ті ченці продали частину своїх земель і збудували монастирський комплекс, який за радянських часів опинився на території заводу фрезерних верстатів (вул. Зелена, 149). Упродовж 1937–1939 за проєктом архітекторів *Стефана Порембовича* та Романа Христовського в стилі *функціоналізму* при монастирі збудували *костел* Христа Царя, який освятив 1942 римо-католицький архієпископ *Болеслав Твардовський*. Радянська влада закрила храм 1946, після чого його використовували як склад, а згодом перебудували під адміністративне приміщення. Про колишнє сакральне призначення будинку свідчать залишки дзвіниці над правою частиною фасаду.

За радянських часів на території К. збудували декілька великих промислових підприємств (Виробниче об'єднання *"Полярон"*, Завод фрезерних верстатів,

COMENTARI DELLA MOSCOVIA
Et parimente della Russia, & delle altre cose belle & notabili, composti gia latinamente per il signor Sigismondo libero Barone in herberstain. Neiperg & Guetnbag, tradotti nouamẽte di latino in lingua nostra uuolgare Italiana.
SIMELMENTE VI SI TRATTA DELLA RELIGIONE DEL Il Moscouiti, et in che parte quella sia differẽte dalla nõ̃a bẽche si chiamino chrisani.
ITEM una discrittione particolare di tutto L'imperio Moscouitico, toccando ancora di alcuni luoghi uicini, come sono de Tartari, Lituuani, Poloni, & altri molti riti & ordini di que popoli.
In Venetia per Gioan Batista Pedezzano, Cum Priuilegio del Illustriß. Senato Veneciano. Per anni x. M. D L

С. Герберштайн.
Записки про Московію.
1550 р. Титульна сторінка.
Книжка з колекції
Юзефа Козебродського

Михайло Козик

Завод "Електропобутприлад", меблевий комбінат, хімічний завод, домобудівний комбінат, "Львівенергоремонт") та низку складських комплексів і баз. Південна частина колишньої приміської громади К. у 1980-ті стала частиною Сихівського житлового масиву.

Ігор Мельник

КОЗИК МИХАЙЛО (20.11.1879–02.01.1947) – живописець, педагог. Народився в м. Семенівка (тепер Чернігівської обл.) в селянській родині. 1892–1997 навчався в рідному містечку в іконописній майстерні при церкві Казанської Богоматері. 1897 переїхав до Києва. Працював майстром-іконописцем і навчався в Києво-Печерській іконописній школі. Від 1902 – вільний слухач у початкових класах Київського художнього училища, 1904 став учнем. Після перерви в навчанні (1905–1907) закінчив 1909 Київське художнє училище. 1909–1913 вивчав малярство в Московському училищі живопису, скульптури й архітектури. Експонував свої твори на виставках у Москві, Петербурзі, 1913 – на Всеукраїнській виставці в Києві та Полтаві. Вільним слухачем 1914 відвідував лекції в Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв, студіював техніку і технологію малярства.

М. Козик.
Сестри, "дві України".
1930 р.

Наприкін. 1914 повернувся до України. Працював театральним сценографом у Ромнах та Луганську. 1915 переїхав до Києва, викладав рисунок та малярство в Київському художньому училищі (1915–1925). 1918–1919 разом з А. Крюгер-Праховою заснував у Києві приватну художню студію. Експонував твори на виставках Київського товариства художників (1915–1918).

У його ранніх малярських етюдах – "У задумі", "На сонці", "Біля вікна", "Околиця міста", "Троянди на вікні", "Українка", "Портрет старого" (1916–1917), "Дівчина із хусткою на плечах" – класичні традиції українського малярства XIX ст. органічно поєдналися з новими засобами *імпресіонізму*.

У роки боротьби за українську державність (1917–1920) був активним учасником художнього та громадського життя в Києві. 1918 – голова Товариства діячів українського пластичного мистецтва. 1918–1920 – директор Київського художнього училища та викладач Київського архітектурного інституту.

Викладав рисунок 1919–1927 у Першій українській гімназії ім. Т. Шевченка в Києві. Тоді ж ілюстрував український буквар "Ярина" (1918), малював портрети М. Біляшівського (1919), К. Квітки (1920), І. Стешенка, В. Кричевського, а також Г. Нарбута у труні в Софійському соборі (1920).

Завідував 1923–1925 майстернею декоративного малярства в Київській художньо-індустріальній профшколі, де його учнями були *Ф. Нірод* та *О. Кравченко*. 1925–1929 викладав малярство в Київському художньому інституті, 1928–1929 відбував творче стажування за кордоном – у Берліні, Дрездені, Парижі. Активний член Асоціації художників Червоної України, експонент її виставок. 1932 К. скерували на викладацьку роботу до Харківського художнього інституту, де 1935 одержав звання професора. У 1930-ті – 1940-ві з'явились такі шедеври малярської творчості художника, як: "Сестри, "дві України" (1930-ті, *Національний музей у*

Львові), "Дівчина з ліхтариком" (1942), "Автопортрет" (1930), "Ранок. Яреське" (1936), "Бузок у саду" (1935), "Лебеді в зоопарку" (1940), "Місяць над озером" (1940). Вони відзначаються майстерністю реалістичної пластики та особливим колоритом, що переливається ніжними перлово-блакитними відтінками.

К. вперше експонував свої твори у Львові 1940 на Виставці художників Харкова. Влітку того ж року він із декількома своїми студентами відвідав Західну Україну, провівши літні студії в гуцульському с. Космач (тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл.).

У роки німецької окупації Харкова К. обіймав посаду ректора Харківського художнього інституту, врятувавши від знищення студентську бібліотеку та навчальний інвентар. Для підтримки молоді заснував при інституті літографську майстерню.

Остерігаючись репресій з боку радянської влади, з дозволу *німців* 1943 К. разом із сім'єю прибув до Львова, проживав тут деякий час у помешканні *М. Мухіна*. До цього періоду належать його краєвиди Львова: "Порохова вежа", "Могила І. Франка на Личаківському цвинтарі", "Вигляд на засніжений Львів" (1943–1944) та ін. Як член *Спілки українських образотворчих мітців* з великим успіхом експонував свої твори на її виставці у Львові (1943).

Згодом працював на Бойківщині, розписуючи церкву в с. Тернавка (Сколівського р-ну Львівської обл.), малював бойківські гірські краєвиди, виконував замовлення на художні роботи у Стрию, Дрогобичі, Бориславі на Львівщині.

Автор першої меморіальної експозиції хати-музею І. Франка в Нагуєвичах (тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл.). На постійне проживання до Львова прибув 1945, маючи намір стати викладачем Львівського інституту прикладного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). Проте йому було відмовлено з політичних міркувань. Знеохочений, хворий на серце художник помер у львівській лікарні.

Малярські твори К. зберігаються у приватних колекціях та музеях України (Львів, Київ, Полтава, Одеса, Ромни) та за кордоном.

Любов Волошин

КОЗИНКЕВИЧ ЕДВАРД (23.05.1949–15.11.1994) – український спортсмен, футболіст, майстер спорту міжнародного класу. Народився у Львові. Вихованець львівського *футболу*. Перший тренер – Святослав Канич.

Виступав за команди СКА (Львів) (1968–1969), "Шахтар" (Донецьк) (1970–1971), "Динамо" (Москва) (1975), *"Карпати"* (Львів) (1972–1974, 1976–1978), у яких провів 138 матчів і забив 18 голів. Гравець збірної СРСР (6 матчів, 1 гол). Віцечемпіон Європи 1972. Входив до списку 33 найкращих футболістів СРСР (1970, 1971) та України (1970, 1971).

Працював тренером у СКА (Львів) та українському клубі "Тризуб" (Філадельфія, США). Трагічно загинув. Від 1999 у Львові відбувається юнацький футбольний турнір пам'яті К.

Іван Яремко

Едвард Козинкевич

КОЗИЦЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ (Kozicki Władysław; 29.10.1879–12.01.1936) – польський історик мистецтва, письменник, публіцист. Народився в с. Яківка (тепер Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався на філософському факультеті *Львівського університету*, учень *Я. Болоза-Антоневича*. Під його керівництвом 1905 захистив дисертацію та здобув ступінь доктора філософії. Від 1901 – урядовець, від 1912 – член Ради консерваторів Східної Галичини. 1902–1910 – редактор часопису "Звіти зібрання консерваторів Східної Галичини" (*Sprawozdania Grona Konserwatorów Galicji Wschodniej*). 1922 на основі дисертації "Мікеланджело" (*Michał Anioł*, опублікована 1922) пройшов габілітацію у Львівському університеті. 1922–1926, 1933–1934 – приват-доцент історії мистецтва нового часу, 1926–1933 – надзвичайний професор історії мистецтва нового

Е. Козинкевич
у матчі за збірну СРСР

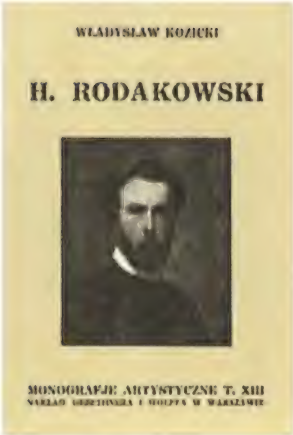

В. Козицький.
Генрик Родаковський.
1927 р.

часу та керівник семінару і кабінету історії мистецтва нового часу Львівського університету. 1933 кафедру, яку очолював К., ліквідував польський уряд, щоб зекономити бюджет. Після декількох невдалих спроб відновити кафедру 1934 К. вийшов на пенсію, проте деякий час ще читав лекції, але невдовзі важко захворів.

Мистецький і літературний критик, публікував статті та рецензії в журналах "Образотворчі мистецтва" (*Sztuki Piękne*), "Мистецькі відомості" (*Wiadomości Artystyczne*), *"Квартальник історичний"* та ін. Учасник XII Конгресу істориків мистецтва у Брюсселі (1930) та багатьох інших польських і міжнародних історично-мистецьких з'їздів та конгресів. Наукові інтереси зосереджувались у галузі історії італійського мистецтва, *бароко*, рококо, французького, англійського та польського малярства XIX і XX ст.

Автор книжок: "Леонардо да Вінчі" (*Leonardo da Vinci*, 1908), "Донателло" (*Donatello*, не опублікована), "У гаю Академоса" (*W gaju Akademosa*, 1912), "Генрик Родаковський" (*Henryk Rodakowski*, 1927), "Едвард Віттиґ" (*Edward Wittig*, 1932) та ін. Цікавився передусім відомими мистецькими особистостями, психологічними проблемами творчості, питаннями національного характеру мистецтва. Знаними були також і літературні твори дослідника (драми, поезія, роман). Помер у Львові.

Роман Лаврецький

КОЗІЙ ГРИГОРІЙ (10.01.1898–13.09.1988) – ботанік. Заслужений діяч науки УРСР (1961). Народився в с. Олещичі Любачівського повіту (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Закінчив 1928 математично-природничий факультет *Львівського університету*. 1928–1939 – асистент Львівської філії Пулавського науково-дослідного інституту сільського господарства й науковий співробітник Львівського університету. Учасник закордонних експедицій (Румунські Карпати, 1932; Австрійські Альпи, 1939). Захистив докторську дисертацію "Високогірні торфовища північно-західного пасма Чорногори" (*Wysokogórskie torfowiska północno-zachodniego pasma Czarnej Hory,* 1932).

Упродовж 12 років очолював високогірний стаціонар луківництва на полонині Пожижевській на Чорногорі (тепер біостаціонар *Інституту екології Карпат НАН України*). 1939–1941 – доцент кафедри фізіології рослин Львівського університету, 1942–1944 – референт контрольно-насіннєвої лабораторії, 1945–1946 – доцент кафедри нижчих рослин, 1946 – завідувач відділу інтродукції Ботанічного саду Львівського університету. 1946–1951 очолював кафедру ботаніки. 1951–1955 – професор курсу ботаніки кафедри біології Львівського медінституту (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*); водночас 1946–1951 – працівник Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР. Очолював 1951–1959 відділ луківництва Інституту агробіології АН УРСР (тепер Інститут землеробства і тваринництва західних областей України); 1959–1978 – професор, 1959–1972 – завідувач кафедри морфології і систематики рослин, 1962–1976 керував геоботанічною експедицією Львівського університету.

Наукові інтереси: історія і походження флори і рослинності Карпат, Розточчя й Поділля; четвертинна історія розвитку рослинності Українських Карпат і суміжних територій. Створив школу луківництва; підготував 13 аспірантів.

Автор бл. 140 наукових праць, зокрема: "Практичний ключ до означення т. зв. щавлевих трав у неквітковому стані" (*Praktyczny klucz do oznaczania t. zw. traw kwaśnych w stanie bezkwiatowym*, 1939), "Багаторічні бобові трави в гірських районах Карпат" (1961; зі співавторами), "Культура боліт" (1965; зі співавторами), "Вододільні болота карстових западин в районі Розточчя" (1962), "Історія флори і рослинності Українських Карпат" (*История флоры и растительности Украинских Карпат*, 1963), "Природні кормові угіддя заходу України, їх стан і перспективи використання" (1974).

Редактор журналів "Наукові записки Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР" (1951–1955), "Вісник Львівського університету. Серія біологічна" (від 1962), "Праці Ботанічного саду" (1963) та ін. Депутат Львівської міської ради (1957–1962); голова товариства з поширення політичних і наукових знань (товариство "Знання") (1955–1958).

Нагороджений орденами та медалями СРСР.

Андрій Прокопів, Ростислав Гулько

КОЗІЙ ДМИТРО (1894–20.09.1978) – український літературознавець, педагог, редактор.

Народився в с. Дорогів (тепер Галицького р-ну Івано-Франківської обл.) у селянській родині. 1905–1913 навчався в українській класичній гімназії в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), згодом – у *Львівському університеті*. 1914 мобілізований до австрійської армії, 1918–1920 брав участь у боротьбі за українську державність у лавах *Української Галицької Армії*. Потрапив у російський полон, після повернення з якого продовжив навчання у Львівському університеті, який закінчив 1928. Продовжив освіту в Яґеллонському університеті (Краків), де вивчав класичну філологію.

До 1939 викладав українську мову та літературу в гімназіях Рогатина (тепер Івано-Франківська обл.), а згодом Яворова на Львівщині, публікував літературно-критичні статті в часописах *"Діло"*, *"Дзвони"*, *"Літературно-науковий вістник"*, *"Світ"* та ін. У роки німецької окупації 1941–1944 проживав у Львові, працюючи редактором "Українського видавництва" (Краків–Львів). Після закінчення *Другої світової війни* перебував у таборах для переміщених осіб у Німеччині, а 1962 перебрався до м. Торонто (Канада). Був учителем та вихователем на курсах українознавства у школі ім. Ю. Липи. З літературознавчими статтями виступав на сторінках газет і журналів "Визвольний шлях", "Гомін України", "Америка", "Сучасність" та ін.

Наукові зацікавлення – творчість Г. Сковороди, Т. Шевченка, *Ю. Федьковича*, *І. Франка*, *Лесі Українки*, *В. Стефаника*, *О. Кобилянської*, П. Тичини та літературний процес України й діаспори (Л. Костенко, М. Вінграновський, М. Понеділок та ін.).

Стрижнем підходу К. до літератури була категорія етосу, сформульована у статті "Шевченків етос" як "сукупність аксіологічних настанов, які кореняться в глибоких емоціональних шарах психіки". Учений проаналізував творчість Т. Шевченка у статтях "Шевченків етос", "Прометеїзм Шевченка", "Жіноче серце в Шевченківському світі", "Шевченкова людина" та ін.

Помер у м. Торонто (Канада).

Микола Ільницький

Петро Козланюк

КОЗЛАНЮК ПЕТРО (псевдоніми: Прутовий, Мер, М-ка, Емка, Капе, Кризусовий та ін.; 12.08.1904–19.03.1965) – український письменник, публіцист, громадський діяч. Народився в с. Перерив (тепер Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.) в сім'ї селянина, наймитував. Від 1918 навчався в Коломийській гімназії. Друкувався від 1926. У Львові 1927–1930 працював у газеті "Сель-Роб", у якій друкував фейлетони. 1929 – один із засновників літературної організації "Горно" та її друкованого органу журналу *"Вікна"*. 1928–1932 – редактор "Вікон", 1930–1932 – прокомуністичної газети "Сила".

Оповідання і фейлетони про життя галицьких робітників друкував у харківському журналі "Плуг", коломийському "Зеркалі", львівських газетах *"Громадський голос"*, "Наш голос". Через пропаганду комуністичних ідей у творах К. галицькі періодичні видання, в яких він друкувався, не раз конфісковували. 1936 брав участь в організації Антифашистського конгресу діячів культури у Львові.

Зазнав репресій, у 1930-ті кілька разів заарештований. Виїхав із сім'єю до Радивилова на Волині.

Повернувся до Львова восени 1939, після встановлення в Галичині радянської

І. Александрович. Дружній шарж на П. Козланюка з нагоди шістдесятиріччя. 1964 р.

влади. Працював у редакції газети *"Вільна Україна"*. Член Спілки письменників УРСР (від 1940). Редактор журналу "Література і мистецтво" (1940–1941). Виправдовував дії комуністичного режиму на західноукраїнських землях. Утік зі Львова у червні 1941 разом з більшовиками. У роки німецько-радянської війни – кореспондент радянських військових газет, коментатор радіостанції "Дніпро". 1945–1951 – редактор часопису "Радянський Львів" (тепер *"Дзвін"*). 1944, 1954–1965 – голова Львівської організації Спілки письменників УРСР. 1952–1954 – голова Львівського облвиконкому.

Відзначений державними нагородами СРСР й УРСР. Депутат Верховної ради СРСР III–V скликань.

Автор понад 50 збірок оповідань, памфлетів, повістей, нарисів з мотивами класової боротьби: "Хлопські гаразди" (1928), "В селі" (1929), "Вогонь" (1930), "З минулих днів" (1940), "Сонце над Верховиною" (1957), "Фейлетони" (1968), трилогії "Юрко Крук" (1946–1957), репортажів "Подорожі" (1959), повісті "Веселка" (1965), повісті-казки "Мандрівники" (1979). У публіцистиці та більшості художніх творів засуджував український національно-визвольний рух, з апологетичних позицій схвалював комуністичну ідеологію, внутрішню та зовнішню політику радянської влади.

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*. Одна з вулиць Львова називається на честь К.

Ліля Сирота

Леон Тадеуш Козловський

КОЗЛОВСЬКА СОФІЯ (19.04.1871–29.11.1958) – піаністка, співачка та педагог вокалу. Гри на фортепіано навчалася в консерваторії *Галицького музичного товариства* (клас *К. Мікулі* та В. Вшелячинського). Основи сольного співу вивчала у Фаусти Креспі в Мілані. 1899 розпочала приватну педагогічну практику у власній школі співу у Львові. 1902 стала першим викладачем вокалу у Львівському музичному інституті А. Нементовської. 1910–1914 вела школу співу разом із сестрою Марією Козловською. Водночас 1913–1914 працювала у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка*, а 1914–1935 – у консерваторії *Галицького музичного товариства*.

У К. навчались *В. Качмар*, *О. Бандрівська*, *М. Сабат-Свірська*, О. Ліповська, І. Рожанковська, Л. Німців, *Є. Зарицька*, С. Корвін-Шимановська, *А. Крушельницька*, *О. Любич-Парахоняк*. 1935–1939 разом із сестрою Марією керувала власною школою співу у Варшаві. Від 1946 працювала вчителькою вокалу в закладі для незрячих поблизу Варшави.

Мирослава Жишкович

КОЗЛОВСЬКИЙ ЛЕОН ТАДЕУШ (Kozłowski Leon Tadeusz; 06.06.1892–11.05.1944) – польський археолог та державний діяч, прем'єр-міністр Польщі (1934–1935). Народився в Рембєщицях (тепер Свєнтокшизького воєвод., Польща). Закінчив філософський факультет Яґеллонського університету (1914). Під час *Першої світової війни* служив у 1-му полку уланів Польських Легіонів, від 1917 належав до Польської військової організації, добровольцем брав участь у польсько-більшовицькій війні 1920.

Після закінчення Першої світової війни повернувся до наукових студій, здобув ступінь доктора природничих наук у Вюртенберзькому університеті (1918), габілітувався в Яґеллонському університеті монографією "Мегалітичні гробниці на схід від Одеру" (*Groby megalityczne na wschód od Odry*, 1918). Професор кафедри доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель *Львівського університету* (1921–1930, 1935–1939), співробітник *Музею Дідушицьких*. Від 1935 – член-кореспондент Польської Академії наук.

Автор понад 30 наукових праць з археології, які написав польською, німецькою, французькою мовами. Серед них: "Палеолітична епоха в Польщі" (*Starsza epoka kamienna w Polsce*, 1922), "Неолітична епоха в Польщі" (*Młodsza epoka kamienna w Polsce*, 1924), "Ранній, пізній та середній

етапи бронзової доби в Польщі" (*Wcześna, starsza i środkowa epoka bronzu w Polsce*, 1928), "Будівлі культури мальованої кераміки" (*Budowle kultury ceramiki malowanej*, 1930), "Венеди в історичних джерелах та в світлі передісторичної картографії" (*Wenedowie w źródłach historycznych i w świetle kartografii prehistorycznej*, 1937), "Нарис праісторії південно-східної Польщі" (*Zarys pradziejów Polski południowo-wschodniej*, 1939). Запровадив у науковий вжиток термін "венедська культура".

У Львові проживав у 1920-ті на вул. М. Зиблікевича, 52 (тепер частина *вул. І. Франка*); 1935–1936 – на вул. Ю. Супінського, 11 (тепер *вул. М. Коцюбинського*); 1936–1939 – на вул. Технічній, 8.

У сер. 1920-х зайнявся політичною діяльністю, 1926 став членом міської ради Львова, організував у Львові Союз відновлення Речі Посполитої, 1928 приєднався до Безпартійного блоку співпраці з урядом, за списком якого пройшов до парламенту. Депутат Польського сейму (1928–1935), сенатор (1935–1939), міністр земельних реформ (04.12.1930–23.03.1932), міністр внутрішніх справ (16–28.06.1934), прем'єр-міністр Польщі (11.05.1934–28.03.1935). Після вбивства 15.06.1934 міністра внутрішніх справ Польщі *Броніслава Перацького*, з ініціативи К. у Березі Картузькій (тепер Білорусь) було створено концентраційний табір, у якому утримували осіб, визнаних небезпечними для Польської держави, зокрема членів *Організації Українських Націоналістів*. 1937–1938 входив до Табору національного єднання. Влітку 1938 К. організував одну з найбільших в історії міжвоєнної Польщі антимасонську кампанію, хоча в молодості сам був "вільним муляром".

26.09.1939 заарештований і ув'язнений НКДБ у *в'язниці* на *вул. Замарстинівській*, 9. У березні 1940 перевезений до Москви, спочатку засуджений до смерті, потім вирок замінено 10 роками концтаборів. Амністований 06.09.1941 у зв'язку з нормалізацією польсько-радянських відносин. Служив у Польській армії генерала Владислава Андерса. На початку листопада 1941 в околицях м. Тули (Росія) перейшов на німецький бік фронту. Був інтернований у Берліні після слідчої перевірки, від березня 1942 працював у Берлінському етнографічному музеї. 1943 у складі однієї з міжнародних делегацій побував у Катині (Смоленська обл., Росія) на місці масового поховання польських офіцерів, замордованих *НКВС*, де 19.04.1943 дав інтерв'ю для німецького радіо. Виступав із антирадянськими заявами.

Загинув за нез'ясованих обставин у Берліні. 1974 прах К. перенесено на цвинтар Повонзкі у Варшаві. Нагороджений низкою польських орденів.

Наталія Білас

Михайло Козяр

КОЗЯР МИХАЙЛО (нар. 19.11.1955) – генерал-лейтенант служби цивільного захисту, ректор *Львівського державного університету безпеки життєдіяльності* (від 1999). Заслужений працівник освіти України (2004).

Народився в с. Затока (Яворівського р-ну Львівської обл.). 1973–1975 служив у війську, курсант 83-ї військової пожежно-технічної школи молодших спеціалістів, командир відділення № 777 Львівської військової гарнізонної пожежної команди. Закінчив Львівське пожежно-технічне училище (1980), Тернопільський державний педагогічний інститут (1987), Владикавказьке вище військово-командне

Навчання львівських пожежників. Сучасне фото

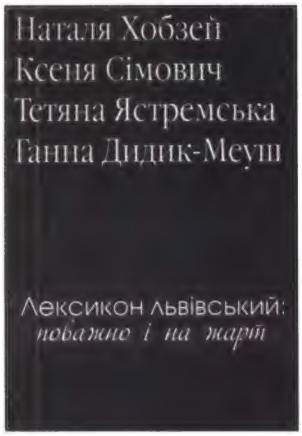

Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. *Лексикон львівський: поважно і на жарт.* 2009 р. Обкладинка

Франц Коковський

училище (1990). Служив пожежником СВПЧ-3 м. Львова (1975–1978).

Від 1978 – у Львівському пожежно-технічному училищі Міністерства внутрішніх справ України – писар-каптенаріус (1978–1981), начальник варти (караулу) навчальної пожежної частини (1981–1983), командир взводу (1983–1987), заступник начальника курсу з політчастини училища (1987–1988), начальник курсу училища (1988–1996), проректор училища зі стройової частини (1996–1998). У січні 1999 призначений ректором училища. 2001–2005 – ректор Львівського інституту пожежної безпеки. Від березня 2006 – ректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

У складі зведеного батальйону Владикавказького вищого військово-командного училища Міністерства внутрішніх справ СРСР 1988 брав участь у ліквідації наслідків землетрусу в м. Спітак (Вірменія).

1989 очолював зведений загін з охорони громадського порядку в Нагірно-Карабахській автономній області Азербайджанської РСР, де саме розпочався міжнаціональний конфлікт.

Захистив кандидатську дисертацію "Педагогічні основи виховання у курсантів навчальних закладів системи МВС відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків" (1998), докторську дисертацію – "Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій" (2005). Професор від 2007.

Опублікував понад 50 праць в українських та іноземних журналах. Автор монографії "Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях" (2004). Співавтор навчального посібника "Військова психологія і педагогіка" (2003), ілюстрованого словника-довідника "Цивільний захист. Частина перша: Пожежно-рятувальна справа" (2006).

З ініціативи К. та за його керівництва навчальний заклад пройшов етапи реорганізації від училища до університету.

К. має державні нагороди та почесні відзнаки України та Польщі.

Михайло Нагірняк

КОЙНЕ ЛЬВІВСЬКЕ (від грецьк. *κοινὴ διάλεκτος* – "спільний діалект") – тут, специфічне мовленнєве утворення українських мешканців Львова, виникло на основі говірок південно-західного наріччя, із сильними впливами польської, німецької мов, ідишу тощо.

Львів виявився унікальним осередком для творення мовленнєвої структури міського койне. Місто оточують ареали архаїчних наддністрянських, надсянських, бойківських говірок, мовці яких віддавна оселялися в місті. Мовне середовище Львова поглинало їх, спонукаючи не вживати у мовленні кардинально відмінних від оточення мовних рис, водночас залишаючи ті, які були нейтральними для носіїв інших діалектних традицій. Місто впливало на мовлення всіх носіїв української мови. На думку Юрія Шевельова, спілкування між освіченими людьми, які розмовляли західноукраїнськими говірками, відбувалося насамперед у Львові. Уже на поч. XX ст. в місті витворилося К. Л., яке активно впливало на формування тогочасних норм літературної мови.

У 1930-ті К. Л. функціонувало як цілісна мовна структура, яка мала не тільки усний, а й писемний варіант. Важливими чинниками його "українізації" були діячі української культури, українські інституції, зокрема *"Просвіта"*, *Наукове Товариство ім. Шевченка*, *"Пласт"*, *"Сокіл"* та ін. Важливою передумовою розвитку й унормування мовлення став розквіт української преси та *книговидання.*

Однак у Львові першої пол. XX ст. існувало й інше мовленнєве утворення, яке також можна окреслити терміном К. Л. Львів у всі часи був не тільки "багатодіалектним", а й "багатомовним". Мовленнєва структура Львова частково належала до кожної з мов – української й польської, водночас переймаючи значну частину лексики з ідишу. Цю структуру сьогодні називають по-різному, часто міфологізуючи й сам соціолект, і тих, хто ним говорив: львівський діалект, львівський говір, львівська говірка, львівська мова, львів-

ська ґвара, *львівський балак,* мова *батярів* або балак.

Це мовленнєве утворення вирізняли яскраві фонетичні риси, серед яких: вимова голосного *о* як *у*: *нидучикані, пунатігати, зрубити, пустирунковий* тощо; *е* як *и*: *пирисидіти* (пересидіти), *тирміну* (терміну); вимова приголосного *л*, наближена до *у*: *уаука* (лавка), *брауа* (брала), *пішуа* (пішла) тощо; вимова приголосного *г* як *х*: *нуха* (нога), *холос* (голос) тощо. *Я. Рудницький* зазначив, що два останні явища були характерними для молодіжного середовища між двома світовими війнами. Серед лексичних особливостей – велика кількість запозичених слів та виразів із німецької, польської, чеської, ідишу (*слічний*, *зіхер*, *кордюкуф*, *стром* та ін.). Граматично К. Л. вирізнялося рухомістю частки *сі*, надлишковим уживанням займенника *собі* в ролі підсилювальної частки, наявністю допоміжного дієслова *бути* в теперішньому часі (*є*) у складених іменних присудках тощо.

Унікальність К. Л. спричинили позамовні чинники. Львів XIX–XX ст. був великим промисловим містом Галичини, "плавильним казаном" багатьох мовних систем, проте з домінуванням німецької, а згодом польської мови. Щоб досягти вищого соціального становища, частина *українців* змінювала віровизнання, що неминуче призводило й до національної нівеляції. Однак така зміна не передбачала раптової вправності висловлювати свої міркування іншою мовою. Рідна мовна система поступово запозичувала чужі елементи. "Інтелігентна верства говорила більш-менш спільною писемною галицькою мовою, а міщанська верства, що до Львова з околиць напливала і найдальше до третього покоління у львівськім мовнім кітлі польонізувалась, говорила зіпсутим через мовний вплив говором" (Я. Рудницький).

К. Л. першої третини XX ст. – одне з унікальних українських явищ. Тільки в мовленнєвому просторі Львова можна було констатувати існування двох повноцінних його типів. Після *Другої світової війни* жоден із типів повністю не зберігся, проте львів'яни, особливо представники старшого покоління, ще вживають чимало елементів К. Л.

Наталія Хобзей

КОКОВСЬКИЙ ФРАНЦ (17.03.1885–09.09.1940) – український письменник, правник. Народився в м. Бережани на Тернопільщині. Навчався в Бережанській гімназії. 1906 вступив до *Львівського університету* на філософський факультет. На поч. 1907 К. відрахували з університету за участь у студентській демонстрації проти полонізаційної політики вищої школи. Продовжував освіту в університетах Ґраца (Австрія) та Чернівців. 1910–1911 знову навчався у Львівському університеті, проте вже на правничому факультеті. Міський комісар Козови (тепер смт Тернопільської обл.) за часів *Західно-Української Народної Республіки*, адвокат у Бережанах (1921–1925), повітовий суддя в Підгайцях (1925–1928), окружний суддя в Сяноку (1928–1934). 1934 повернувся в Бережани, де працював адвокатом.

Редактор газет "Зеркало", "Руська рада". Друкувався в газетах *"Діло"*, "Буковина", журналах *"Руслан"*, *"Дзвінок"*, *"Руска хата"*, "Бджола", *"Рідна школа"*, "Розвага".

Автор поетичних збірок "Сердечні струни" (1907), "Настрої" (1909), збірки віршів для дітей "Малим другам" (1909).

"Ґранд-готель". Поч. XX ст. Архівне фото

Вистава народного театру. У другому ряді ліворуч – Ф. Коковський. 1908 р. Архівне фото

Автор популярної біографії "Оповідання про Тараса Шевченка" (1909); збірок оповідань "Вчорашні дні. Веселі оповідання" (1931), "Людська вдячність та інші веселі оповідання" (1934), "Слідами забутих предків. Оповідання з минулого Лемківщини" (1935), "Лемківська слава" (1937), повісті "За землю. Лемківська повість" (1936); п'єс "В ніч св. Миколая" і "Дві сили" (1937), етнографічних, діалектологічних і топонімічних розвідок і нарисів про лемків. Переклав п'єси Е. Ростана, Г. Гауптмана, Г. Бернштайна, Г. Бара для Руського народного театру у Львові (постановки 1908–1913). У грудні 1939 К. заарештували більшовики. Помер у тюрмі в Тернополі, місце поховання не відоме.

Іван Лучук

КОКОРУДЗ ІЛЛЯ (01.08.1857–02.06.1933) – український педагог, учений, журналіст, громадський діяч. Народився в м. Яворів (тепер Львівської обл.), де здобув початкову освіту. 1879 закінчив *Академічну гімназію* у Львові. За успіхи в навчанні одержав стипендію Єлизавети, яку заснував цісар *Франц Йосиф I* . Під час навчання на філософському факультеті *Львівського університету* зробив річну перерву, під час якої відбув військову службу, одержавши звання поручника. 1885 здобув фах викладача української мови й літератури та класичної філології для гімназій з українською та німецькою мовами викладання.

Педагогічну роботу розпочав у Бродах на Львівщині, де брав участь у роботі Товариства вчителів вищих шкіл та "Шкільної помочі". 1890 одержав посаду дійсного вчителя у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). Через два роки одружився з учителькою Іванною Чачковською. Разом з дружиною активно долучився до громадського життя міста. Виступав із рефератами, сприяв комплектуванню бібліотек у читальнях Станиславівської філії товариства *"Просвіта"*, організовував щорічні Шевченківські свята, вечори, присвячені видатним постатям української історії та літератури. Член-засновник та директор "Банку зв'язкового" (1895–1896), що неодноразово фінансував культурно-просвітні заходи в повіті. Секретар Товариства руських женщин, яке очолювала його дружина. Ініціатор заснування "Руського клубу".

Одержав посаду професора Академічної гімназії у Львові 1895, викладав старослов'янську граматику, українську мову й літературу. Повернувшись до Львова, розгорнув просвітню роботу в "*Руській Бесіді*", *Руському педагогічному товаристві*, *Науковому Товаристві ім. Шевченка* (НТШ), *"Просвіті"* та ін. Від 1911 – директор Академічної гімназії, яку очолював до 1927. Багато сил віддавав вихованню української молоді в патріотичному дусі, підвищенню її освітнього рівня. Залучав школярів до прилюдних виступів з рефератами, роботи в аматорських гуртках, хорах.

Автор наукових праць у царині класичної літератури, культури, педагогіки, історії літератури. Ще в гімназійні роки почав писати вірші. Першу літературно-критичну працю "Посланіє Т. Шевченка. Естетично-критична студія" опублікував у часописі "*Зоря*" (1895). Статті, нариси, методичні матеріали друкував у галицьких часописах *"Діло"*, *"Правда"*, *"Письмо з "Просвіти"*, *"Записки НТШ"* та ін. Основні праці: "О мітольогії слов'янській" (1888), "Думки Шевченка. Їх генеза і мотиви" (1892), "Старовинна штука в ватиканськім музею в Римі" (1907), "По якому вчити би граматики руської в гімназіях" (1910) та ін. За наукову роботу одержав звання дійсного члена НТШ, був членом філологічної секції та головою комісії з питань класичної філології цього товариства.

Подружжя Кокорудзів було бездітним, жило скромно, водночас постійно допомагало незаможним учням і студентам. Значну частину свого майна К. заповів товариству *"Рідна школа"*. Зокрема товариство одержало кам'яницю на вул. 29-го Листопада, 40 (тепер *вул. Є. Коновальця*). Подружжя заснувало Фундацію Іллі та Іванни Кокорудзів для виплати стипен-

дій здібним учням і видання українських шкільних книжок. Для дівочої гімназії у Львові, що діяла від 1923 у непристосованих приміщеннях, Кокорудзи збудували 1934 за власні кошти шкільний будинок на вул. Моджеєвської, 9 (тепер вул. Іллі та Іванни Кокорудзів). Вдячні вихованці 1935 встановили на фасаді пам'ятну таблицю з написом "Фундаторам цієї жіночої гімназії Іллі та Іванні Кокорудзам – вдячна молодь" (скульптори *Є. Дзиндра* та *А. Коверко*), рішенням львівського воєводи 08.09.1934 гімназії надали ім'я фундаторів. 1939 гімназію закрили, 1966 перетворили на середню школу № 5 з російською мовою викладання. 1997 школі повернено ім'я Кокорудзів, відновлено таблицю (новий напис перекладено українською мовою).

У Карпатах, в с. Дора (тепер присілок м. Яремче Івано-Франківської обл.), разом зі своєю дружиною К. організував трирічну фахову школу кравецтва, шевства та кушнірства; побудував шкільне та житлове приміщення для учнів (остаточно обладнала будинок, закупила шкільний інвентар та постіль для учнів Іванна Кокорудз уже після смерті чоловіка). У Дорі Кокорудзи також побудували церкву в гуцульському стилі, яка збереглася донині.

Помер К. у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Алла Середяк

"КОКОША ВІЙНА" – іронічна назва нарад шляхти, які відбувалися влітку – на початку осені 1537 в околицях Львова (від старопольськ. "kokosza" – курка, квочка). Під час нарад і суперечок слуги зібраної шляхти різали курей в околицях міста, звідси й назва. Улітку 1537 польський король *Сигізмунд I Старий* скликав до Львова посполите рушення, яке мало йти на війну проти *молдаван* і *волохів*. У середині липня король і сам приїхав до міста. Зібравшись в околицях Львова, бл. 150 тис. шляхтичів відмовилося виконувати накази свого монарха, поки той не виконає їх 36 вимог. Головні вимоги шляхти стосувалися претензій щодо поведінки дружини короля, *італійки* з походження, Бони Сфорци, яка останніми роками усілякими способами збирала в приватне володіння великі земельні наділи. Шляхта вимагала, щоб Бона припинила скуповувати землеволодіння, щоб шляхту звільнили від повинностей на користь церкви, запровадили пости постійних королівських радників, впорядкували державні фінанси, кодифікували право тощо. Упродовж серпня – початку вересня великі зібрання шляхти відбувалися поблизу церкви св. Юра та на *Збоїських*. 24.08.1537 переговори між представниками шляхти та великим коронним гетьманом Яном Тарновським, що представляв інтереси короля, відбулися у львівському *монастирі францисканців*. Король, який увесь час, поки тривали наради та перемовини, жив у *Низькому замку*, змушений був піти на поступки шляхті й пообіцяти після війни розглянути всі її вимоги. На вимогу шляхти 09.09.1537 королівська відповідь була публічно зачитана в присутності самого монарха. Під час цієї церемонії, що відбувалася перед головною брамою Низького замку, Сигізмунд I Старий сидів на троні, який встановили під портиком замкової брами. Документ зачитав Ян Тарновський. Після цього, так і не вирушивши на війну, шляхта розійшлася по домівках, а король повернувся до Кракова.

Г. Родаковський. *"Кокоша війна"*

Львівський гравер Алойзій Томашевський 1836 виконав гравюру "Польський табір під Львовом 1537 р.: Кокоша війна". 1872 художник *Генрик Родаковський* намалював картину "Кокоша війна".

Андрій Козицький

КОЛЕГІЇ ПІАРІВ БУДИНОК – будівля колишньої колегії ордену *піарів*, розташована на вул. Чернігівській, 7. Акт на заснування колегії видано 1748. Побудована на кошти єпископа-суфрагана Самуеля Ґловінського, імовірно, за проєктом архітектора Паоло Антоніо Фонтани як освітньо-виховний заклад для шляхетської молоді. Основні будівельні роботи проведено 1762–1776, уже після відкриття закладу. Будівельні роботи виконував *Франциск Кульчицький*. Від 1776 заклад називався "Терезіанською колегією". Після скасування ордену піарів 1784 колегію замінено на шпиталь *боніфратрів*, згодом після їхньої касації 1785 австрійський уряд передав будівлю урядовому шпиталю, який 1866 став загальним міським шпиталем. Деякий час у К. П. Б. діяв міський заклад для психічнохворих. Будівлю остаточно завершено 1885, коли за проєктом архітектора *Ю. К. Яновського* було добудовано східний флігель. Останній за своїми формами повторює західний бароковий. Тоді ж піднято третій поверх будівлі й покрито її новим дахом. Тепер це головний корпус Обласної клінічної лікарні.

Будівлю зведено у стилі *бароко* з ознаками *класицизму*. Будинок триповерховий, цегляний, тинькований, складний у плані з подвір'ям-курдонером, двома флігелями та центральним ризалітом. Композиція головного фасаду симетрична, підкреслена центральною ризалітною частиною, зведеною у формах класицистичного бароко, на тлі якого поміщений колонний портик коринфського ордеру на всю висоту фасаду, завершений масивним антаблементом і трикутним фронтоном у центрі. Він нагадує фасад Лютеранської базиліки архітектора А. Ґалілеї в Римі. Бічні флігелі триярусні, завершені бароковими фронтонами плавного абрису з декоративними вазами, у центральну частину композиції яких внесено також класичні трикутні фронтони. Фасади флігелів та основної частини будинку з боку курдонера вертикально почленовані пілястрами тосканського та іонічного ордерів, торцеві фасади флігелів підкреслені півколонами класичних ордерних систем. Перший їхній ярус вирішено в тосканському ордері, другий – в іонічному, третій – у коринфському. Пам'ятка – яскравий приклад громадської архітектури сер. XVIII ст.

Христина Харчук

К. Ауер.
Будинок колегії піарів

КОЛЕГІЯ СОРОКА МУЖІВ – виборний орган міського самоврядування Львова, який контролював фінансові справи *маґістрату*. Створена 1577 унаслідок судової суперечки міської громади й *цехів* Львова з місцевою владою через самовільне накладання маґістратом податків та інші владні зловживання. Судовий декрет у справі створення колегії видав король *Стефан Баторій*. Повторно повноваження колегії було визначено *привілеєм* 1682 короля *Яна III Собеського*. Вона складалася із 40 представників міської громади (по 20 осіб від купців та ремісників), яких обирали пожиттєво. Членами колегії могли бути люди, які постійно мешкали у Львові й мали авторитет у місті. Вибори проводилися перехресно: купці обирали

представників від ремісників, і, навпаки, ремісники обирали серед купців. Під час роботи Колегію очолював регент, якого обирали щорічно, а від XVIII ст. – на три роки почергово з купців та ремісників.

Перші вибори до колегії відбулися 25.02.1579. Серед перших обраних купців і ремісників найдовше (упродовж 15 років) в складі органу працювали Миколай *Абрек*, Станіслав Габерман, Йоан Лукашович. Загалом упродовж 1579–1786 до колегії з-поміж купців було обрано 405, ремісників – 382 особи.

Колегія контролювала міську касу, а також керувала нерухомим майном міста. Свої сесії члени колегії проводили чотири рази на рік, з дозволу *бурґомістра* і ради. Сесії були двох видів: окремі, у яких брали участь тільки члени колегії, та загальні, на яких засідали представники всіх станів й меншин міста, за винятком членів міської ради. Члени колегії входили до різних комісій, склад яких затверджували в день виборів міських урядовців: з опіки над *архівом* і міською скарбницею, з контролю за збереженням меж міста, охорони *міського арсеналу*, з опіки над дорогами та водопостачанням, з надання міських ґрунтів на умовах *емфітевзису*, з контролю за збиранням "штукового" та сплати міських боргів, зі сплати "шосу", з контролю за міськими рахунками.

Серед представників української громади в колегії були: Лесько Рутенус (1579), Хома Бабич, Іван Яхимович (1744), Павло Янович (1745). Колегія періодично конфліктувала з міською владою, зокрема 1607 висловилася проти обрання до маґістрату шляхтичів, які прийняли міське право, а також ухвалила, що *лавником* може бути лише той міщанин, який має у власності нерухомість. Колегія 1603 виступила з ініціативою створити спеціальну касу для обслуговування міського *водогону* (ініціативу реалізували лише 1665).

У XVII ст. колегія виступала проти використання міських коштів на приватні потреби членів міської ради, проти встановлення для міських чиновників невиправданих пільг, а також їх зловживання своїм становищем, зокрема щодо використання райцями коней з міської конюшні в приватних цілях; з приводу продажу райцям цегли з міської цегельні за заниженими цінами; збирання податків до міської каси не в приміщенні *ратуші*, а у власних будинках; збільшення чисельності та використання гайдуків у приватних справах бурґомістра і членів ради; нехтування обов'язком вносити члена колегії до складу міських посольств; завищення видатків з міської каси на придбання паперу для раєцької та лавничої канцелярій, з огляду на те, що кошти для цього стягували зі скаржників. Члени колегії, окрім як відмови від підпису фінансових документів та подання позовів (скарг) проти міських урядів, не були наділені іншими заходами адміністративного впливу.

Колегія була ліквідована 1786, із скасуванням у Львові *маґдебурського права*.

Степан Білостоцький

Львів.
Естамп. 1866 р.

КОЛЕГІЯ ЄЗУЇТСЬКА – див. *ЄЗУЇТСЬКА КОЛЕГІЯ*

КОЛЕДЖ ІМ. І. ТРУША – див. *ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ КОЛЕДЖ ДЕКОРАТИВНОГО І УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ІМ. І. ТРУША*

КОЛЕССА ІВАН (09.09.1864–08.02.1898) – український етнограф, фольклорист. Брат *Ф. Колесси*. Народився

Іван Колесса

Любка Колесса

в с. Сопіт (тепер Сколівського р-ну Львівської обл.). Навчався в Стрийській школі та Дрогобицькій гімназії. 1884 вступив на філософський відділ *Львівського університету*. Після однорічного навчання продовжив студії на медичному факультеті Яґеллонського університету. Щоб здобути університетську освіту, змушений був підписатися на військову стипендію, а це накладало обов'язок відпрацювати військовим лікарем. 1891 К. закінчив університет, здобувши ступінь доктора медицини, був скерований на службу військовим лікарем. Спочатку служив у Кракові, а згодом у містах Угорщини та Хорватії.

Дослідження у сфері етнографії та фольклору К. розпочав ще в студентські роки. Очевидно, цьому сприяло близьке знайомство з визначним польським антропологом, етнографом Ізидором Коперницьким та мовознавцем-славістом Романом Завілінським. К. досліджував прикарпатське с. Ходовичі, результатом чого мала стати монографія, укладена за такими розділами: 1) геологія; 2) географія й хорографія; 3) історія; 4) антропологія; 5) харчування; 6) одяг; 7) господарство; 8) громадський уклад; 9) мова; 10) духовна культура. Заплановане не вдалося реалізувати. 1889 вийшла одна частина збірки К. "Народження, хрещення, весілля і похорон в руському народі в селі Ходовичі Стрийського повіту" (*Narodziny, chrzciny, wesele i pogrzeb u ludu ruskiego we wsi Chodowicach w powiecie Stryjskim*), що була надрукована у Т. XIII наукового видання Краківської Академії наук "Збірник відомостей до крайової антропології" (*Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*). 1890 краківська "Громада" в пам'ять Шевченківських вечорниць видала декілька лицарських пісень, які записав К.

К. також збирав матеріали до Словника української медичної термінології, але закінчити праці йому не вдалося.

Активний у громадському житті. Організував культурно-освітнє товариство "Громада", щоби пропагувати українську ідею серед студентської молоді.

Помер у м. Заґреб (тепер Хорватія) після тривалого лікування.

Володимир Пасічник

КОЛЕССА ЛЮБКА (19.05.1902–15.08.1997) – українська піаністка. Донька *О. Колесси*. Народилася у Львові. 1907, після обрання батька послом до австрійського парламенту від Галичини, родина переїхала до Відня. Музичну освіту К. здобувала у музичній школі М. де Джеллі (1908–1915), Віденській музичній академії (1915–1920, викладачі Л. Терн, Е. Зауер). 1918 здобула перемогу в конкурсі піаністів, що організувала Віденська музична академія. У червні 1920 після блискучого виступу на дипломному іспиті К. було присуджено державну премію Австрії. 1921–1923 вдосконалювала виконавську майстерність на літніх курсах концертної гри в Е. д'Альбера.

Від 1920 постійно концертувала в Австрії, Німеччині, Англії, Польщі, Голландії, Фінляндії, Норвегії, Італії, Іспанії, Південній Америці.

У Львові виступала з концертами 1925–1929, 1933 (разом із молодшою сестрою, віолончелісткою Христею), 1936 та 1938. Здійснила мистецьке турне радянською Україною – гастролювала 1929 в Києві, Харкові, Одесі.

У 1930-ті піаністка була на вершині своєї слави. Щороку давала бл. 150 концертів у різних країнах світу, а в сезон 1937–1938 відбулося 178 виступів у Європі та Південній Америці. Виступала як солістка у симфонічних концертах із найвидатнішими диригентами свого часу – Б. Вальтером, В. Фуртвенґлером, К. Бемом, Г. фон Караяном, Р. Штраусом, Г. Вудом, В. Мельґельберґом, К. Краузом та ін.

У травні 1937 брала участь у двох музичних програмах Лондонського телебачення. У першій виконувала твори *В. Барвінського* та *Н. Нижанківського*, у другій – твори В. Моцарта та Й. Штрауса. Самобутня індивідуальність піаністки, її яскрава мистецька гра викликали захоплення слухачів. Музичні критики відзначали її емоційність, імпульсивність,

Обкладинка платівки з музикою Л. Колесси

романтичну піднесеність, ліризм, художню завершеність, тонке опрацювання деталей. Одностайно наголошували на бездоганній віртуозній техніці. К. зачаровувала сучасників своєю вродою та елегантністю.

Концертний репертуар К. охоплював музику композиторів різних епох та народів: Й. Баха, А. Скарлатті, Й. Гайдна, В. Моцарта, Л. Бетовена, Й. Гуммеля, К. Дебюссі, О. Скрябіна, П. Чайковського та ін. Проте найближчими її артистичній натурі були твори романтиків – Ф. Шопена, Р. Шумана, Ф. Шуберта, К. Вебера, Ф. Мендельсона, Ф. Ліста, Й. Брамса.

К. була виконавцем і пропагандистом української музики, яку робила надбанням світової авдиторії: творів *М. Лисенка* (Друга рапсодія, "Українська сюїта", Гавот), В. Барвінського (5 Прелюдій, мініатюри на українські народні теми), *С. Людкевича* ("Листок з альбому", Баркарола).

Особливе місце в репертуарі К. посідала музика Н. Нижанківського, з яким піаністку єднала творча співпраця. Перша виконавиця низки творів композитора: "Варіації на українську тему", "Мала сюїта", "З мойого дневника", "Відповідь на картку з Мадриду", "Імпровізація на українську тему".

К. виїхала до Канади 1940, працювала на посаді професора Королівської консерваторії в Торонто (від 1942), згодом – консерваторії в Монреалі, Музичного факультету університету Макґилл. Одночасно концертувала в Європі та Америці. 1950 відбулися прощальні виступи К. в Нью-Йорку (концертний зал Карнеґі-Голл). 1954 закінчила артистичну кар'єру. У 1970-ті К. відійшла від педагогічної діяльності.

Упродовж 1936–1951 здійснила записи на грамплатівки (фірми "Електрола", "Гис Мастерс Воїс", "Ультрафон") творів А. Скарлатті, Й. Гуммеля, В. Моцарта, Л. Бетовена, Ф. Шопена, *Ф. Ліста*, Р. Шумана, Й. Брамса, Й. Штрауса.

Померла в Торонто (Канада).

Данута Білавич

КОЛЕССА МИКОЛА (06.12.1903–08.06.2006) – український композитор, диригент, громадський діяч. Почесний громадянин Львова (1993). Народний артист УРСР (1972), народний артист СРСР (1991), лавреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1983), академік Академії мистецтв України (1997), Герой України (2002). Син *Ф. Колесси*. Народився в м. Самбір (тепер Львівської обл.). Батьки назвали сина на честь *М. Лисенка*, який якраз у день народження К. перебував у Львові на святкуванні свого ювілею.

Микола Колесса

Перші музичні студії з фортепіано К. здобув у Відні, в школі М. де Джеллі, згодом продовжив навчання у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* (в М. Криницької). 1918 вступив до *"Пласту"*, захоплювався живописом. 1922–1923 навчався в Яґеллонському університеті на медичному факультеті. Вищу музичну освіту К. здобув у Празькій консерваторії 1924–1932. Водночас навчався в Карловому університеті в Празі. Уже до студентських років належать перші творчі спроби композитора, що свідчили про його вміння винахідливо об'єднати модерні звучності та класичні прийоми, глибинне розуміння національного фольклору, насамперед гуцульського і лемківського, який К. не раз чув під час літніх вакацій у Карпатах (фортепіанні цикли "Дрібнички" та "Пасакалія, скерцо і фуга").

Повернувшись до Львова, викладав (1931–1939) у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка, брав діяльну участь в організації концертів, був засновником Союзу українських професійних музик. Упродовж 1930-х написав низку оригінальних творів: фортепіанна сюїта "Картинки Гуцульщини", "Сонатина", прелюдії для фортепіано, обробки українських народних пісень різних регіонів для голосу з фортепіано або хору, хори і солоспіви на вірші українських поетів, зокрема *Лесі Українки* ("Я марила всю ніченьку"), *І. Франка* ("Ми вступаєм до бою нового"). Тоді створив оригінальний оркестрово-хоровий цикл "Лемківське весілля" на основі обробок народних пісень лемківського регіону.

М. Ілку.
Дружній шарж на
Миколу Колессу

Олександр Колесса

Особливо плідна царина праці К. – диригентська. Його вважають засновником західноукраїнської диригентської школи, з якої згодом вийшли провідні митці: *С. Турчак*, І. Гамкало, *Ю. Луців*. Автор підручника для диригентів "Основи техніки диригування".

Виступав як диригент із симфонічними оркестрами *Львівської філармонії*, *Львівського театру опери та балету* (1944–1947), був художнім керівником і головним диригентом хорової капели *"Трембіта"* (1946–1948). Ректор *Львівської консерваторії* (1953–1965), професор (від 1957). Доклав зусиль до збереження української музичної культури. Однак в умовах комуністичної ідеології повернувся до традиційної палітри виразових засобів: у трьох коломийках для фортепіано, прелюдіях створив темпераментну, жваву картину мальовничого побуту карпатських *українців*. Барвистістю оркестру, багатством мелодій приваблюють його обидві симфонії. Після отримання Державної премії ім. Т. Шевченка написав хор "Думи мої".

У 1980-ті композитор надалі інтенсивно працював. У хорах та фортепіанних творах, зокрема в "Камінному сні" на вірші Л. Костенко, було відчутним тяжіння до барвистих яскравих звучностей, з яких розпочався новаторський шлях митця.

Діяльність К. відзначено багатьма державними нагородами і відзнаками. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Любов Кияновська

КОЛЕССА ОЛЕКСАНДР (24.04.1867–23.05.1945) – український мовознавець, літературознавець, фольклорист, громадський і політичний діяч. Батько *Л. Колесси*. Народився в с. Сопіт (тепер Сколівського р-ну Львівської обл.) у родині священика. Навчався в Дрогобицькій та Стрийській гімназіях (1888), на теологічному та філософському факультетах Львівського, Чернівецького та Віденського університетів. Доктор філософії (Віденський університет, 1894). Доцент української філології Чернівецького університету (13.04.1895). Доцент (29.08.1895), надзвичайний професор (01.02.1898), професор (1900–1919) *Львівського університету*. Декан (1903–1904), продекан (1905–1906) філософського факультету Львівського університету. Дійсний член (1899), голова філологічної секції (1902) *Наукового Товариства ім. Шевченка*. Член комісії Міністерства освіти у Відні для зберігання пам'ятників давнини (відповідальний за консервацію українських архівалій північно-східної частини Галичини). Член Головного виділу, голова (13.07–02.11.1906) товариства *"Просвіта"*. Засновник і голова *Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили* у Львові (1906–1918). Дійсний член Українського наукового товариства в Києві (1907). Член Кураторії *Національного музею у Львові* (1913). Учасник світового антропологічного конгресу в Лондоні (1911), де виступив з промовою "Історичне значіння України як посередниці між культурою Сходу і Заходу".

Здійснив наукові подорожі в бібліотеки й архіви Закарпаття (1898–1899), Києва, Москви, Санкт-Петербурга, Вільна (1899), Стокгольма та Упсали (1917). Діяч *Української національно-демократичної партії*. Посол до австрійської Державної ради з виборчого округу Чортків–Теребовля (1907–1918). Заступник голови шкільної комісії й голова еміграційного субкомітету господарської комісії Державної ради. Голова шкільної комісії і референт університетської справи українського парламентарного клубу. Вперше в австрійському парламенті виголосив промову в справі українського університету у Львові українською мовою (1909). Член Міжпарламентної унії, учасник її конгресів у Берліні (1908) та Брюсселі (1910). Заступник голови Українського рятункового комітету у Відні (1914–1917). Співзасновник, член президії Загальної української культурної ради (1915–1916).

Учасник засідань української Конституанти (м. Львів, 18–19.10.1918), депутат *Української Національної Ради Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР).

Нотифікував створення Української Національної Ради гетьманові Павлові Скоропадському (Київ, 25.10.1918). Брав участь у відкритті 1918 Українського державного університету в м. Кам'янці на Поділлі (тепер м. Кам'янець-Подільський). Дипломатичний посланець ЗУНР в Королівстві Сербів, Хорватів і Словенців (1919). Голова дипломатичної місії ЗУНР у Римі (1921). Ініціатор заснування секції наукових викладів при Товаристві українських журналістів та письменників у Відні, яка була реорганізована 17.01.1921 в Український вільний університет у Відні. Професор (1920–1921), ректор (1921–1922, 1925–1926, 1926–1927) Українського вільного університету у Відні та Празі (від 1921). Важливу роль у відкритті Українського вільного університету в Празі відіграли особисті товариські стосунки К. з президентом Чехословацької Республіки Т. Масариком, які розпочалися ще в ті часи, коли обидва вчені були депутатами австрійського парламенту.

Наукову діяльність розпочав студентом – "Українські народні пісні в поезіях Богдана Залеського" (1892), "Юрій Коссован-Федькович" (1892), "Сліди впливу Жуковського в поезіях Б. Залеського" (1894), "Шевченко і Міцкевич" (1894).

Досліджував пам'ятки давньої української писемності – "Лаврівські пергамінові листки з XII–XIII вв." (1903), "Південноволинське Городище і городиські пам'ятки XII–XVI вв." (1923), "Погляд на історію української мови" (1924), "Городиське Євангеліє XII–XIII вв." (1925), "Ужгородський "Полуставъ" у пергаміновій рукописі XIV в." (1925), "Рукописні й палеотипні книги південного Підкарпаття" (1927); українсько-польські ("Українська народна ритміка в поезіях Б. Залеського", 1900) та українсько-чеські ("Погляд на історію українсько-чеських взаємин від X до XX в.", 1924) літературні взаємини; творчість українських письменників, проблеми української літератури і мови – "Погляд на сучасний стан історичних розслідів української літератури" (1901), "Ґенеза української новітньої повісті" (1927), "Погляд на історію української мови" (1924); фольклор – "Головні напрями й методи в розслідах українського фольклору" (1927) та ін. Автор поетичних творів соціального і патріотичного спрямування, зокрема популярного "Шалійте, шалійте, скажені кати" (1889–1890).

Помер та похований у Празі.

Олег Павлишин, Іван Патер

КОЛЕССА ФІЛАРЕТ (17.07.1871–03.03.1947) – український музикознавець-фольклорист, етнограф, композитор і літературознавець. Брат *І. Колесси*, батько *М. Колесси*. Народився в с. Татарському (тепер с. Піщани Стрийського р-ну Львівської обл.). 1891–1992 навчався в *А. Брюкнера* й Г. Адлера у Відні. 1896 закінчив філософський факультет *Львівського університету*. 1918 у Віденському університеті захистив дисертацію доктора філології. Викладав у гімназіях Галичини.

Від 1940 – директор Львівської філії Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР та Етнографічного музею (тепер *Музей етнографії та художнього промислу*). Викладав у Львівському університеті (від 1939), професор, завідувач кафедри українського фольклору та етнографії.

Дійсний член Академії наук УРСР (1929). Зробив вагомий внесок у розвиток української фольклористики. Збирав та систематизував українські народні пісні, вивчав походження і розвиток різноманітних жанрів фольклору, їх стильові та діалектні особливості. Досліджував ритміку народних пісень Підкарпаття, Лемківщини, Полісся, українські думи. Багато праць присвятив вивченню індивідуального стилю Т. Шевченка, *М. Лисенка*, *І. Франка*, *Лесі Українки*. Написав музикознавчі праці: "Кілька слів про збирання українських народних пісень, з доданням листів М. Лисенка" (1905), "Мелодії українських народних дум" (1910–1913, перевидані 1969), "Музикознавчі праці" (1970), "Фольклористичні праці" (1970), "Ритміка українських народних пісень" (1907), "Українська усна словесність" (Львів, 1938, Едмонтон, 1983) та ін.

Філарет Колесса

Книгозбірня Філарета Колесси. Каталог.
Упорядкувала
Оксана Мельник-Гнатишин.
1995 р. Обкладинка

Харитина Колесса

Автор музичних творів: "Воєнні квартети" ("В горах грім гуде", "Гей у лузі червона калина", "Думка на чаті"; 1915), хорових творів на слова Т. Шевченка ("Ой, умер старий батько", "Утоптала стежечку", "Було колись в Україні") та ін.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Оксана Письменна

КОЛЕССА ХАРИТИНА (нар. 22.07.1942) – віолончелістка, педагог. Заслужена артистка України (2001). Лавреат Всеукраїнського ко нкурсу віолончелістів (1968). Донька *М. Колесси*. Мати *Я. Колесси*. Народилася у Львові. Початкову музичну освіту здобула у Львівській музичній школі-десятирічці (тепер *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької*) у класі віолончелі Є. Шпіцера. 1960–1962 навчалася в Московській консерваторії (клас М. Ростроповича), продовжила освіту у Львівській консерваторії (клас Є. Шпіцера), яку закінчила 1967. Пройшла 1970–1973 асистентуру-стажування при Московській консерваторії (клас М. Ростроповича).

Від 1967 викладає у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*): доцент (1983), завідувач кафедри струнно-смичкових інструментів (від 1993). Професор від 1993.

К. веде активну концертну діяльність як солістка та у складі різноманітних камерних ансамблів та оркестрів (у струнному квартеті викладачів консерваторії, камерному оркестрі, оркестрі капели *"Трембіта"*). Гастролювала в Польщі, Німеччині, Данії, Франції, США, Канаді, республіках колишнього СРСР (Росії, Литві, Азербайджані, Грузії, Вірменії). Виступала разом із *Ю. Башметом*, Г. Кремером, В. Горностаєвою, *Б. Которовичем*, диригентами *М. Колессою*, К. Кондрашиним, С. Сондецкісом.

У репертуарі К. – твори світової класики та українських композиторів. Виконання К. відзначається стилевістю, інтуїтивним відчуттям задуму композитора, артистизмом. 2000 створила ансамбль віолончелістів, який з успіхом виступав у Львові та Києві.

Автор методичних праць і досліджень із проблем віолончельного сольного і камерного виконавства.

Співорганізатор Всеукраїнської наукової конференції "Родина Колессів у духовному та культурному житті України кін. XIX–XX ст." (2001). У складі журі брала участь у всіх Республіканських і І Міжнародному конкурсі віолончелістів ім. М. Лисенка. Серед учнів – лавреати національних і міжнародних конкурсів І. Вайзер, М. Лещишин, М. Головін, Я. Шимонова.

Данута Білавич

Ярема Колесса

КОЛЕССА ЯРЕМА (нар. 06.04.1965) – диригент, педагог. Заслужений артист України (2002). Син *Х. Колесси*. Закінчив *Львівську середню спеціалізовану музичну школу-інтернат ім. С. Крушельницької* за класом віолончелі та диригування (1983). 1983–1988 навчався у Львівській консерваторії (викладачі *М. Колесса*, С. Амбарцумян).

Від 1988 викладає у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*): на кафедрі оперної підготовки та диригування, керував студентським симфонічним оркестром. Від вересня 2000 – декан факультету оркестрових інструментів, доцент (2005).

Від 1990 – диригент симфонічного оркестру *Львівської філармонії*. Брав участь у симфонічних концертах, академіях, фестивалях у Львові. Виступав із гастролями в Україні та Польщі. Має звукозаписи, студійні записи на Львівському радіо та телебаченні.

Данута Білавич

Ф. Віллейн.
Бенедикт Колишко

КОЛИШКО БЕНЕДИКТ ДЕНИС (Kołyszko Benedykt Denis; 21.03.1750–16.04.1834) – польський військовий діяч, учасник польського національно-визвольного руху, генерал-майор. Народився в с. Севрюки (тепер Красилівського р-ну Хмельницької обл.). Від 1778 перебував

на військовій службі, відзначився під час польсько-російської війни травня–липня 1792. Взяв участь у польському національному повстанні під проводом *Тадеуша Костюшка*. Командував 2-ю Українською бригадою національної кавалерії, учасник декількох важливих битв. Після поразки повстання виїхав до Венеції (Італія), де налагодив контакти з польською еміграцією. 1795 намагався створити легіон із польських емігрантів, які мешкали в Туреччині та Молдові. Зазнавши невдачі, полишив політичне життя й повернувся на Поділля, де займався своїм маєтком. На поч. 1831 шляхта обрала К. керівником польського повстання на Поділлі. Попри понад 80-літній вік, прийняв пост, 05.05.1831 офіційно призначений головнокомандувачем повстання на Поділлі. Командуючи загонами добровольців, які воювали проти російських військ, К. не зміг досягти успіху. За оцінками сучасників, неефективне командування К. було наслідком його необізнаності з новинками військової техніки та змінами у військовій тактиці, які відбулися в першій третині XIX ст. Водночас К. мав серед повстанців високий особистий авторитет, оскільки в боях незмінно демонстрував хоробрість та витримку. Під час битви 14.05.1831 біля с. Дашів (тепер смт Іллінецького р-ну Вінницької обл.) війська К. зазнали відчутної поразки, після чого змушені були відступити до Галичини, на територію Австрійської імперії. 26.05.1831 К. був інтернований у Чорткові на Тернопіллі. Восени 1831 оселився у Львові. Перебував під наглядом *поліції*.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Андрій Козицький

“КОЛІЗЕЙ” – театр, який у першій пол. XX ст. діяв у *пасажі* Германів, був розташований у провулку на непарному (західному) боці вул. Сонячної (тепер між будинками на *вул. П. Куліша*, 23б і 25б). У різні періоди своєї діяльності театр також мав назви “Колізей Торна” та “Міський театр новин”. Приміщення театру не збереглося, територія, де він існував, тепер належить склодзеркальному заводу. Театр було зведено з використанням металевого каркасу “Павільйону Матейка”, який був споруджений для *Галицької крайової виставки 1894 р.* Реконструкцію павільйону фінансували Абрагам та Яків Германи. Проєкт нового театру розробили і реалізували 1898–1900 архітектори Міхал Фехтер і Артур Шлеєн. Пізніше було здійснено низку реконструкцій (зокрема 1904 і 1907) та добудов, остання з яких відбулась 1928. У перебудові театру брали участь архітектори Едвард Скавінський, Аллен Лагож та Артур Шлеєн.

Головний фасад споруди мав сецесійні риси. Виступний об’єм центрального ризаліту плавно переходив у високий вигнутий аттик. Цокольний ярус був оздоблений широким горизонтальним рустуванням. Центральна частина на третьому поверсі мала характерний для сецесійного стилю фантазійний викрій віконних прорізів, поєднаний з ліпними рослинними мотивами. Композицію у верхній частині на аттику завершував маскарон.

Інтер’єр театру декілька разів змінювали не тільки в оздобленні, а й функціонально. В останньому варіанті глядацька зала набула рис рангового театру. Партер мав прямокутну форму з проходом по головній осі, а ложі на ярусах – півциркульний крій. Розбудова сценічного комплексу завершувалась невеликими кишенями-кімнатами праворуч і ліворуч від порталу, оркестровою ямою при червоній лінії та неглибоким трюмом.

У першій пол. XX ст. К. був другим у Львові після *Львівського театру опери та балету* за кількістю глядацьких місць. У залі К. могла розміститись понад тисяча глядачів. Театр мав свою постійну публіку і був дуже популярним. Тут відбувались не тільки драматичні вистави, а й шоу з цирковими номерами. Улітку, під час спеки, театральна трупа працювала у прилеглому саду. Вистави відбувалися щодня без вихідних, а в неділю та святкові дні – двічі на день. Щоп’ятниці у К. ставили так звані “high life” – вистави для заможних львів’ян. В останні роки свого існування

Головний вхід до театру “Колізей”. Поч. XX ст. Архівне фото

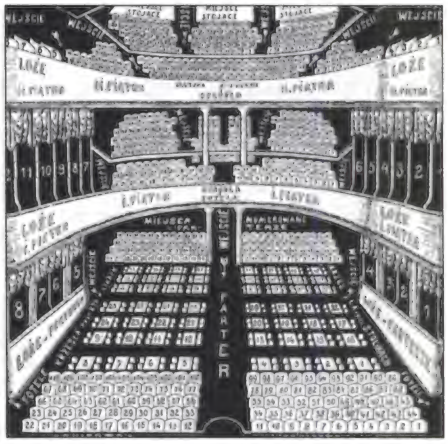

Схема головної глядацької зали театру “Колізей”

Схема головної глядацької зали театру “Колізей”

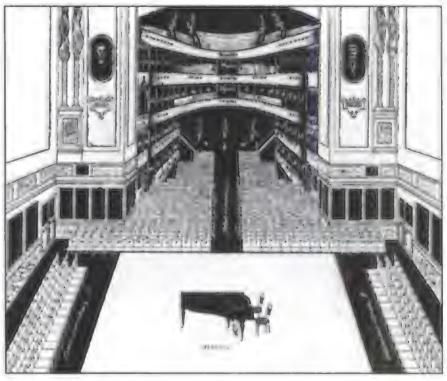

Михайло Колодзінський

споруду використовували під *кінотеатр*. Театр був зруйнований під час *Другої світової війни*, залишки будівлі після 1945 перероблено на фабричний цех.

Юрій Ямаш

КОЛОДЗІНСЬКИЙ МИХАЙЛО (псевда: Генерал, Гузар, Кум; 26.07.1902–19.03.1939) – український громадсько-політичний і військовий діяч. Народився в с. Поточиська (тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив Коломийську гімназію (1924), старшинську школу Польського війська (1928), правничий факультет *Львівського університету*. Мешкав у Львові в Академічному домі на вул. Супінського, 21 (тепер *вул. М. Коцюбинського*). Член *Української Військової Організації* (УВО) від 1922, член Союзу української націоналістичної молоді у Львові, інструктор на вишколах Крайової команди УВО.

Заарештований польською поліцією восени 1929, підсудний на процесі у Львові 26.05–28.06.1930, звільнений. Активний діяч українського студентського руху у Львові, член Студентської репрезентації Союзу українських студентських організацій під Польщею 1931–1932. Військовий референт Крайової екзекутиви *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) Західно-українських земель (1929–1932). Вдруге заарештований польською поліцією 17.01.1932, засуджений у Львові 10.06.1932 до року ув'язнення за реферат "Націоналісти та військове виховання". Вийшов на волю в січні 1933. Співробітник військової референтури Проводу Українських Націоналістів, інструктор хорватських військових вишколів в Італії. Розробляв питання української воєнної доктрини. Автор теорії "держави від одного села". Один із чільних діячів Карпато-Української Держави – шеф штабу "Карпатської Січі", Верховний командант Збройних сил Карпатської України (березень 1939), полковник.

Автор праці "Українська військова доктрина" (1935–1937).

Під час боїв проти угорських інтервентів у березні 1939 потрапив у полон. Угорці розстріляли К., імовірно, в Солотвино (тепер смт Тячівського р-ну Закарпатської обл.). Ім'ям К. названо вулицю у Львові.

Володимир Муравський

Василь Колодій

КОЛОДІЙ ВАСИЛЬ (03.11.1922–07.02.1992) – український поет, перекладач, журналіст. Народився в с. Куманівці (тепер Хмільницького р-ну Вінницької обл.) у родині хлібороба. 1941 закінчив середню школу і в перші дні радянсько-німецької війни пішов на фронт. Після закінчення *Другої світової війни* працював кореспондентом республіканської газети "Колгоспник України". 1946–1951 навчався на філологічному факультеті *Львівського університету*. Згодом викладав українську мову та літературу в Чортківському педагогічному училищі на Тернопільщині.

Від 1955 – редактор відділу поезії журналу "Жовтень" (тепер *"Дзвін"*), від 1960 – старший редактор художньої літератури видавництва *"Каменяр"*. Член Спілки письменників України. Перші вірші К. були опубліковані 1940 в хмільницькій районній газеті "Більшовицька трибуна". 1957 у Львівському книжково-журнальному видавництві вийшла збірка поезій К. "Вітрам наперекір". Наступними роками опубліковано книжки К.: "Снага" (1960), "На орбіту щастя" (1963), "Отчий поріг" (1964), "Рапсодії ранків" (1966), "Криниця" (1970), "У стременах тривог" (1972), "Добром нагріте серце" (1975), "Сонце над грозами" (1977), "Пісня житнього колоса", "Сонети" (1980), "Сліди на росах" (1981), "Поезії" (1982), "Братерство" (1985), "Поклик весни" (1988), "Доля" (1991).

Деякі вірші поета перекладено російською, білоруською та болгарською мовами. К. переклав повість білоруського письменника Янки Бриля "Остання зустріч", поезії Максима Танка, Кастуся Кіреєнка, Расула Гамзатова. Помер у Львові.

Марія Колодій

КОЛОНА СВЯТОГО ХРИСТОФОРА – пам'ятка архітектури поч. XVIII ст.,

розташована між *вірменською церквою* та *палацом вірменських архієпископів*, у подвір'ї між *вул. Вірменською* та *вул. Лесі Українки*. Споруджена 1726 на гроші *Христофора Августиновича* з нагоди закінчення відбудови та реконструкції вірменської церкви. Колону увінчує скульптура, яка представляє св. Христофора із малим Ісусом (за біблійним переказом, майбутній святий якось переніс на своїх плечах малого Ісуса через бурхливу річку). На цоколі колони вміщено таблицю з фундаційним написом латинською мовою та гербом Х. Августиновича "Одровонж". За припущеннями дослідників, скульптором, який виконав фігуру, міг бути надвірний різьбар родини князів *Вишневецьких* Христіан Сейнер.

Андрій Козицький

КОЛОНА БЛАЖЕННОГО ЯНА З ДУКЛІ – пам'ятка архітектури поч. XVIII ст., розташована перед головним входом до *костелу бернардинців*. Споруджена 1736–1737 на кошти Северина Міхала *Жевуського* та його дружини Антоніни з *Потоцьких* з нагоди закінчення 1733 процесу беатифікації *Яна з Дуклі*. Пам'ятник встановлено на тому місці, де від 1648 стояла дерев'яна колона на вшанування Яна з Дуклі, якого католики вважали опікуном і патроном міста. Підготовка до спорудження нової колони почалася 1734, перший етап будівництва завершився 29.11.1736, коли на верхівці колони встановили скульптуру Яна з Дуклі, автором якої, за припущеннями дослідників, могли бути *Томас Гуттер* або Фабіан *Фесингер*. Скульптуру святого демонтовано після *Другої світової війни*, а на її місці встановлено декоративну вазу. Зменшена модель скульптури збереглася на куполі ротонди, збудованої 1748–1755 над *криницею* поряд із костелом бернардинців. Початковий проєкт передбачав встановлення у нижній частині пам'ятника чотирьох фундаційних таблиць і кам'яних гербів родин, які жертвували гроші на спорудження пам'ятника, однак ці елементи так і не були виготовлені. 08.06.1737 у нижній частині колони встановлено кам'яні декоративні вазони. До того моменту вартість робіт над спорудженням і оздобленням колони становила 7026 злотих 12 грошів.

Імовірно, проєкт не був зреалізований до кінця через великі фінансові видатки, які виникли 1739–1740 у зв'язку з виготовленням для мощів Яна з Дуклі в костелі бернардинців нової срібної труни. Колону декілька разів реставрували, 1822 її відновило своїм коштом *братство св. Анни*. Вдруге колону реставрували 1874 з ініціативи Мечислава Потоцького. Історію спорудження пам'ятника досліджував *Фердинанд Бостель*.

Андрій Козицький

КОЛОНКО АДОЛЬФ (Kolonko Adolf; 28.12.1908 – р. смерті невід.) – німецький націонал-соціаліст, начальник служби наглядачів *Янівського табору* у Львові. Народився в Ратиборі у Верхній Силезії (тепер м. Рацибуж Шльонського воєвод., Польща) у бідній родині. Після закінчення школи часто змінював види діяльності. 02.06.1933 вступив до охоронних загонів нацистської партії (СС), від 01.05.1937 – член Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. Наприкін. 1930-х був переведений на службу до підрозділів Ваффен СС. У серпні 1939 відбув місячний навчальний курс у школі служби безпеки в Бернау, у вересні 1939 переведений до підрозділу внутрішньої безпеки Ваффен СС.

Працював у спеціальній службі в дистрикті Люблін та інструктором у навчальному таборі Люблін–Травники (тепер Люблінського воєвод., Польща). Наприкінці січня 1942 одержав призначення до Янівського табору у Львові, де став керівником наглядачів, від липня 1942 – наглядач за роботами ув'язнених. У березні–червні 1943 був комендантом філії Янівського табору в м. Городок (тепер Львівської обл.), після його ліквідації повернувся до Янівського табору. За спогадами в'язнів цього табору, відзначався жорстокістю, за найменші провини ка-

Колона святого Христофора. Сучасне фото

Колона блаженного Яна з Дуклі. Поч. XX ст. Архівне фото

Г. Колцуняк.
Віньєтка "Новітньої бібліотеки"

рав ув'язнених. 1944 керував роботами на будівництві об'єкта "Венера" поблизу с. Ґжибув (тепер Лодзького воєвод., Польща). Після *Другої світової війни* переховувався. 1968 засуджений у Штутґарті (Німеччина) до 7 років ув'язнення. Час і місце смерті не відомі.

Уляна Уська, Андрій Козицький

"КОЛОС" – див. *ЛЬВІВСЬКА ПИВОВАРНЯ*

КОЛТУНЕРІЯ – відстале та провінційне міщанське середовище. Назва увійшла до широкого вжитку на поч. XX ст. завдяки творам *Ґабріелі Запольської*, яка означала цим словом тогочасне міщанське середовище Львова. Назва походила від слова "колтун" (ковтун), яким позначали збите в клубок брудне й нечесане волосся.

Через недотримання правил особистої гігієни в XIX ст. ковтуни у волоссі були особливо поширені в Галичині і, зокрема, серед бідніших мешканців Львова. Із ковтунами були пов'язані різноманітні забобони та містичні вірування. Тривалий час існував пересуд про те, що ковтун у волоссі з'являється внаслідок насилання вроків або ж через надмірне споживання мінеральної води, риби, приготованої по-єврейськи, тощо. Інший забобон категорично забороняв відрізати ковтун у волоссі, оскільки це нібито мало викликати неминучу смерть або принаймні параліч. 1830 краківський фізик Міхал Мор уперше в Галичині описав випадок, коли божевільний у нападі безумства відрізав собі ковтун і, незважаючи на це, залишився живий. 1851 віденський лікар Юзеф Дитль приїхав до Львова, де збирався зібрати матеріал для наукового дослідження про ковтун. На його прохання австрійська влада видала розпорядження зареєструватися всім особам, які мають ковтуни у волоссі або бороді. Інформація про те, що влада реєструє осіб із ковтунами, викликала поголос про очікуване невдовзі обкладення ковтунів спеціальним податком. Після цього багато осіб, незважаючи на побоювання смерті, повідрізали свої ковтуни.

Андрій Козицький

Ґеорґ Йоганн Коль

КОЛЦУНЯК ГНАТ (15.06.1888–1937) – живописець і графік. Народився в с. Яворів (тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався у *Львівському університеті* (1908), закінчив 1912 архітектурне відділення *Львівської Політехніки.* Того ж року виконав декорації для маскараду українського студентського товариства "Основа" Львівської Політехніки. Працював у Львові та Коломиї, від 1920 – у Києві.

Брав участь у виставці українського промислу в Коломиї (1912) і виставці *Гуртка діячів українського мистецтва* у Львові (1923). Займався головно *книжковою графікою* та оформленням часописів. Виконав обкладинки книжкової серії львівського видавництва "Новітня бібліотека" (1912, проєкт зберігається в *Національному музеї у Львові*), заставку для львівського часопису *"Неділя"* (1912), ілюстрації у львівському часописі "Ілюстрована Україна" (1914), ювілейні листівки з портретом Т. Шевченка (Коломия, 1914), поштівки, обкладинки книжок *М. Яцківа* "Смерть Бога" (1913), *Л. Мартовича* "Народна ноша" (1918), Т. Горобця "Дикий виноград" (1921), *І. Франка* "Мойсей" (1922).

Проєктував стінні розписи, орнаменти для керамічних і дерев'яних виробів (тарілка з гербом української Галичини, майоліка, 1913), шпалери (зокрема для залу українського "Народного дому" в Коломиї, 1914). У своїй творчості львівського періоду звертався до прийомів *сецесії* (модерну), особливо до т. зв. гуцульської версії цього стилю.

Помер у Києві. Про нього писали *М. Голубець*, *Д. Лукіянович*, П. Арсенич, Ю. Бірюльов, І. Сеньків.

Юрій Бірюльов

КОЛЬ ЙОГАНН ҐЕОРҐ (Kohl Johann Georg; 28.04.1808–28.10.1878) – німецький мандрівник, географ і письменник. Народився в м. Бремен (Німеччина). За-

кінчив гімназію, навчався в Геттинґенському та Гайдельберзькому університетах. Через скрутний матеріальний стан не зміг закінчити навчання, від 1830 працював домашнім учителем та вихователем в дворянських маєтках у Курляндії (тепер Латвія). Здійснив низку мандрівок країнами Балтики, Росією, Україною. 1854–1857 проживав у США, від 1857 осів у Бремені, однак періодично продовжував мандрувати Західною Європою та Південною Америкою.

За матеріалами своїх подорожей та на основі джерельних студій опублікував низку праць з географії та краєзнавства. Основні праці: "Рейн" (*Der Rhein*, 1851), "Дунай" (*Die Donau*, 1854), "Німецько-російські Остзейські провінції" (*Die deutsch-russischen Ostseeprovinzen*, 1861), "Історія відкриття Америки" (*Geschichte der Entdeckung Amerikas*, 1861) та ін.

К. створив один із найкращих у XIX ст. описів подорожі Україною, який виклав у трьох книжках: "Мандрівки в Південну Росію" (*Reisen in Südrußland*, 1841), "Мандрівки Росією і Польщею. Україна, Малоросія" (*Reisen im Inneren von Rußland und Polen. Die Ukraine, Kleinerußland*, 1841), "Мандрівки Росією і Польщею. Буковина, Галичина, Краків і Моравія" (*Reisen im Inneren von Rußland und Polen. Die Bukowina, Galizien, Krakau und Möhren*, 1841). У цих творах подав основні відомості з історії України XI–XVIII ст., вмістив цікаву інформацію про природні умови, економіку та культуру українських земель, наголосив на етнічній єдності *українців* Наддніпрянщини, Галичини, Буковини і Закарпаття.

Відвідав Львів у жовтні 1838, залишив докладний опис міста, де акцентував на подібності місцевої архітектури до давніх німецьких міст, подав відомості про ландшафт та забудову Львова. Особливо К. відзначив львівські *кав'ярні*, які, на думку мандрівника, були ліпшими, ніж у деяких містах Німеччини.

Феодосій Стеблій

КОЛЬБЕ МАКСИМІЛІАН МАРІЯ (Kolbe Maksymilian Maria, світське ім'я – Раймунд; 08.01.1894–14.08.1941) – святий Католицької Церкви, монах-*францисканець*. Народився у м. Здунська Воля (тепер Лодзького воєвод., Польща). Невдовзі після народження К. його батьки в пошуках роботи переїхали до м. Лодзь, згодом – до м. Паб'яніце (тепер Лодзького воєвод., Польща).

К. разом із братом Юзефом (1896–1930; монаше ім'я – Альфонс; перші обіти 1916 у Львові; згодом викладач польської мови у місцевій Малій семінарії) прибули до Львова 1907 і вступили в Малу семінарію францисканців. К. занотував у своєму щоденнику, що, перебуваючи в *римо-католицькій катедрі*, він склав особисту присягу перед образом Матері Божої Ласкавої. 04.08.1910 К. розпочав приготування до монашого життя у новіціаті францисканців у Львові, прийнявши монаше ім'я Максиміліан. 05.09.1911 склав перші (тимчасові) монаші обіти. 1912 К. залишив Львів.

Розпочав 1912 навчання у Григоріанському університеті в Римі, проживаючи в Міжнародній Серафитській колегії францисканців. 1914 К. склав вічні монаші обіти, приймаючи ще одне ім'я – Марія. 1915, після захисту докторату з філософії, розпочав навчання на богословських студіях на Папському теологічному факультеті св. Бонаветури. У Римі – співзасновник товариства для світських "Лицарство Непорочної", яке займалося апостольською діяльністю. 1918 одержав ієрейські свячення. 1919, після захисту докторату з теології, повернувся до Польщі, ставши професором церковної історії у семінарії францисканців у Кракові.

З ініціативи К. 1922 виходив часопис "Лицар Непорочної" (*Rycerz Niepokalanej*), який став офіційним органом "Лицарства Непорочної" і мав на меті підтримувати духовну єдність між членами цього товариства. 1927 К. заснував поблизу Варшави монастир Нєпокалянув (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Наступного року, за старанням К., у Нєпокалянуві була заснована також Мала місійна семінарія. 1930 прибув на чолі францисканської місії до

Максиміліан Марія Кольбе

Максиміліан Марія Кольбе. Сучасна фреска

м. Нагасакі (Японія). Того ж року почав видавати часопис "Лицар Непорочної" японською мовою. Спочатку К. викладав філософію в місцевій духовній семінарії. Згодом у Нагасакі був заснований новіціат і Мала семінарія францисканців.

Повернувся до Польщі 1936, очолював монастир у Нєпокалянуві, який став найбільшим тогочасним католицьким монастирем у світі й нараховував до 700 монахів. Після вибуху *Другої світової війни* К. разом із 36 монахами заарештували німці. Наприкін. 1939 його звільнили. К. повернувся до монастиря, де організував допомогу мешканцям навколишніх місцевостей.

Удруге заарештований гестапо 07.02.1941. Після короткотривалого ув'язнення у Варшаві у травні 1941 К. доставили в концтабір Аушвіц-Біркенау (на терені м. Освенцим, тепер Малопольського воєвод., Польща). Наприкін. липня 1941 з бараку, у якому перебував К., утік в'язень. Комендант наказав стратити кожного десятого ув'язненого, страті підлягав колишній військовий Ф. Ґайовнічек, у якого на волі залишилися дружина та діти. К. добровільно замінив приреченого на смерть, після чого був переведений у блок смерті № 14, де в'язнів прирекли на голодну смерть. Після двох тижнів перебування без їжі, 14.08.1941, був убитий ін'єкцією фенолу. 17.10.1971 папа Павло VI проголосив К. блаженним, а 10.10.1982 папа *Іван Павло II* канонізував його.

Олег Дух

КОЛЯНКОВСЬКИЙ ЛЮДВІК (Kolankowski Ludwik; псевдоніми: Bork, Jan Pniowski; 21.06.1882–19.03.1956) – польський історик, політичний, державний і громадський діяч. Народився в м. Надвірна (тепер Івано-Франківської обл.). Навчався на філософському і правничому факультетах *Львівського університету*. 1906 здобув ступінь доктора філософії Львівського університету; був учнем *Л. Фінкеля*. 1906–1907 продовжив навчання в Берліні. 1907–1918 – працівник Яґеллонської бібліотеки і професор історії Польщі на курсах ім. А. Бараніцького в Кракові. 1913 у Яґеллонському університеті габілітувався з історії Східної Європи.

Працював у Яґеллонському університеті на посаді приват-доцента (1913–1918, 1924–1929). 1918–1924 був керівником Східного відділу, директором Литовсько-Білоруського департаменту Міністерства закордонних справ Польщі, 1919 – генеральним східним комісаром і представником начальника держави в справі організації Віленського університету; 1929–1936 – директором бібліотеки Ординації Замойських у Варшаві, від 1930 – приват-доцентом, а від 1931 – титулярним професором університету ім. Стефана Баторія у Вільні (тепер м. Вільнюс, Литва).

У Львові був звичайним професором історії Польщі Львівського університету (1936–1939). Ініціював реорганізацію кафедр історичного профілю. 1938–1939 – сенатор і голова політичного блоку "Табір національного єднання" у південно-західних воєводствах Польщі.

Під час *Другої світової війни* перебував у Варшаві. 1945 деякий час працював професором університету м. Лодзь, від 1945 – професор Торунського університету (1945–1948 – ректор, 1949–1955 – директор бібліотеки цього ж університету).

Член-кореспондент (1933), дійсний член (1947) Польської Академії наук, член Наукового товариства у Варшаві (1932), президент Польського історичного товариства (1937–1947).

К. досліджував історію Польщі XIV–XVI ст., зокрема яґеллонської епохи. Серед найвідоміших праць – "Зиґмунд Авґуст – Великий князь Литви до 1548 року" (*Zygmunt August, wielki książe Litwy do roku 1548*, 1913), "Історія Великого князівства Литовського в часи Яґеллонів" (*Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. T. I. 1377–1449*, 1930), "Польща Яґеллонів. Політична історія" (*Polska Jagellonów. Dzieje polityczne*, 1936), "Історія кримського ханства Гіреїв у XV і XVI столітті" (*Dzieje chanatu krymskiego Girejów w XV i XVI wieku*, 1917). Популя-

ризатор "ягеллонської ідеї", що ставила за мету відновити Польську державу в кордонах від Балтійського до Чорного моря. Учнем К. був *Л. Базильов*. Помер у Торуні (Польща).

Роман Лаврецький

КОЛЯНО ЮРІЙ (24.09.1936–19.10.1990) – учений-механік у галузі термомеханіки й узагальненої термомеханіки однорідних і неоднорідних структур. Лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1981), лавреат премії ім. М. Крилова АН УРСР (1977).

Народився в с. Трительники (тепер Хмельницького р-ну Хмельницької обл.) у сім'ї вчителів. Дитинство і юність пройшли в м. Чорний Острів на Хмельниччині. Батько 1944 був репресований (1976 посмертно реабілітований). 1954, під час хрущовської відлиги, яка дала змогу дітям репресованих вступати до вищих навчальних закладів, К. вступив до *Львівського університету* на механіко-математичний факультет, після закінчення якого отримав скерування на Уральський завод важкого машинобудування ("Уралмаш", м. Свердловськ, тепер м. Єкатеринбург, Росія). Працюючи там інженером-дослідником, підтримував зв'язок зі своїм науковим керівником *Я. Підстригачем*, до якого 1961 вступив в аспірантуру при Фізико-механічному інституті ім. Г. Карпенка (м. Львів).

Під керівництвом Я. Підстригача захистив кандидатську – "Температурні напруження у тонких пружних пластинках з тепловіддачею при нестаціонарному тепловому режимі" (1965) і докторську – "Основи теорії та розрахунок нестаціонарних температурних полів і напружень в анізотропних та ізотропних пластинках з теплообміном" (1972) дисертації.

К. був одним із фундаторів Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР (1978), де створив відділ термомеханіки, який очолював до кінця життя.

У науковій спадщині К. 7 монографій та понад 300 наукових статей, у яких розвинув нові підходи до розв'язання актуальних фундаментальних та прикладних проблем механіки деформівного твердого тіла. Головні праці: "Неусталені температурні поля і напруження у тонких пластинках" (*Неустановившиеся температурные поля и напряжения в тонких пластинках*, 1972, у співаторстві з Я. Підстригачем), "Узагальнена термомеханіка" (*Обобщенная термомеханика*, 1976, у співавторстві з Я. Підстригачем), "Термопружність тіл при змінних коефіцієнтах тепловіддачі" (*Термоупругость тел при переменных коэффициентах теплоотдачи*, 1977, у співавторстві), "Температурні напруження від об'ємних джерел" (*Температурные напряжения от объемных источников*, 1983, у співавторстві), "Термопружність тіл неоднорідної структури" (*Термоупругость тел неоднородной структуры*, 1984, у співавторстві), "Методи теплопровідності і термопружності неоднорідного тіла" (*Методы теплопроводности и термоупругости неоднородного тела*, 1992, яку присвятив Я. Підстригачеві) та ін.

Визнання, зокрема й за кордоном, одержали праці К. в галузі термомеханіки масивних та тонкостінних елементів конструкцій, узагальненої термомеханіки, механіки неоднорідних структур, технологічної термомеханіки та неруйнівних методів визначення фізико-механічних характеристик матеріалів. 1977 за цикл робіт "Математичні основи термомеханіки" разом із Я. Підстригачем став лавреатом премії ім. М. Крилова АН УРСР.

К. знайшов розв'язання багатьох вагомих прикладних проблем стосовно вдосконалення технологій виготовлення, термообробки та зміцнення елементів конструкцій приладо- та машинобудування, одержав низку авторських свідоцтв на винаходи.

К. ініціював проведення наукових конференцій з комплексної науково-технічної програми "Якість електронно-променевих приладів" (1976, 1978, 1981). Разом з Я. Підстригачем започаткував Міжнародну наукову конференцію "Математичні проблеми механіки неоднорідних струк-

Юрій Коляно

Я. Підстригач, Ю. Коляно. *Узагальнена термомеханіка.* 1976 р. Обкладинка

Я. Підстригач, Ю. Коляно, М. Семерак. *Температурні поля і напруження в елементах електро-вакуумних приладів.* 1981 р. Обкладинка

Ю. Коляно.
Методи теплопровідності і термопружності неоднорідного тіла.
1992 р. Обкладинка

тур", яка стала традиційною. За цикл прикладних розробок "Механіко-математичне обґрунтування, розробка і впровадження високоефективних технологій виготовлення електронно-променевих приладів" 1981 йому присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки.

Підсумком науково-технічних досліджень у рамках співпраці Інституту прикладних проблем механіки і математики АН України із заводом *"Кінескоп"*, спрямованої на оптимізацію конструкцій, підвищення термоміцності, надійності й технологічності електровакуумних приладів, була монографія К. "Температурні поля і напруження в елементах електровакуумних приладів" (у співавторстві з Я. Підстригачем, М. Семераком, 1981). Одержані результати дали можливість підвищити якість електронно-променевих приладів – від апаратів спеціального призначення до кінескопів кольорових телевізорів заводу *"Електрон"*.

Практичне застосування мали й інші праці К., зокрема ті, що стосувалися розробки підвісних малогабаритних ізоляторів із загартованого скла для електропередач високої й надвисокої напруги та впровадження їх у виробництво; безпеки атомних реакторів; розробки композитних матеріалів, що їх використовували для виготовлення та продовження терміну експлуатації пускового обладнання космодрому "Байконур" та ін.

Окрім наукової, займався й педагогічною роботою у *Львівському університеті* та *Львівській Політехніці*. Від 1976 – професор. Із понад 30 учнів К. – кандидатів наук, 6 стали докторами (Б. Малкіель, *Ф. Семерак*, *М. Семерак*, *Р. Кушнір*, В. Попович, Б. Процюк). К. започаткував династію математиків-механіків.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі.*

Про науковий доробок К. писали, зокрема, В. Вігак, О. Кулик, *Р. Кушнір*, В. Попович та ін.

Марія Коляно, Василь Попович

"КОМАР" – український ілюстрований гумористично-сатиричний двотижневик. Виходив у Львові 1900–1905. Видавець і відповідальний редактор – І. Кунцевич. У сатиричному плані "К." висвітлював суспільно-політичне життя Галичини: боротьбу за національні права *українців*, виборчі кампанії, москвофільство, духовну деградацію частини інтелігенції тощо. Видання широко представляло цикл побутової сатири. Тут друкували новели, нариси, гумористичні оповідання, анекдоти, сатиричні вірші, дотепи *О. Левицький, О. Шпитко*, Д. Макогон, І. Калитовський, С. Яричевський, *Я. Весоловський, М. Яцків*. Ілюстрували двотижневик *Я. Струхманчук* та *Я. Пстрак*.

Звинувачуючи редакцію "К." у тенденційній інтерпретації фактів, австрійська влада неодноразово конфісковувала деякі матеріали часопису. Крайовий суд у карних справах, повідомляючи редакцію про конфіскацію чергового числа видання, наголошував, що матеріали "К." дезінформують читачів, а крім того, можуть "побудити їх до ворожого виступлення проти поодиноких кляс і станів суспільності" (1901).

Щорічно виходили "Календарі "К.". Видання перестало існувати 1905 після смерті його видавця та редактора І. Кунцевича.

Часопис із такою самою назвою відновлено 1933. Його видавав концерн *І. Тиктора "Українська преса"*. Відповідальними редакторами видання були Лев Чубатий (1933–1938) та *Едвард Козак* (1938–1939). У виданні працювали М. Голинський, І. Гірний, *І. Керницький*, Т. Курпіта, Л. Сенишин та ін. Головним карикатуристом часопису був Е. Козак. Редакція працювала на *вул. Руській*, 18 (1933–1935) і на *вул. Т. Костюшка*, 1 (1935–1939). Часопис перестав виходити після приходу радянської влади восени 1939.

Валентина Передирій

Логотип часопису "Комар"

Часопис "Комар". Ч. 18. 1937 р.

КОМАРИНЕЦЬ ТЕОФІЛЬ (22.03.1927–08.10.1991) – літературознавець, фольклорист. Народився в с. Передмірка (тепер Лановецького р-ну Тернопільської обл.). Після закінчення початкової

школи в Передмірці навчався у Вишнівецькій восьмирічці, яку закінчив 1941. Під час *Другої світової війни* став *заручником* (у групі "кожний десятий") у німців. Завдяки щасливому випадку К. вдалося врятуватись. 1942 подав документи до торговельного технікуму в Крем'янці (тепер м. Кременець Тернопільської обл.), однак, змінивши думку, вступив на мовно-літературний факультет учительського інституту. Закінчивши перший курс, вступив до *Львівського університету*, де навчався 1945–1950. Попрацювавши рік інспектором Дубровицького відділу освіти, вступив в аспірантуру Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, яку закінчив 1954. Асистент (від 1955), старший викладач, доцент (від 1959) кафедри української літератури Львівського педінституту. Кандидат філологічних наук ("Поезія Т. Шевченка 1837–1847 рр. і народна творчість", 1954).

Після об'єднання Львівського педінституту з Дрогобицьким – завідувач кафедри української літератури (від 1959/1960), декан філологічного факультету (1965–1967) в Дрогобичі на Львівщині.

Від 1967 – у Львові: доцент кафедри української літератури (1967–1988). 1987 захистив докторську дисертацію "Ідейно-естетичні основи українського романтизму (Проблема національного й інтернаціонального)" (опублікована 1983). Професор (від 1988). Завдяки зусиллям К. у Львівському університеті відновлено кафедру української фольклористики ім. Ф. Колесси. Завідувач цієї кафедри (1990).

Фундатор і голова університетської координаційної ради, *Товариства української мови ім. Т. Шевченка*, член обласної Президії Товариства (тепер *"Просвіта"*); голова Шевченкознавчої комісії *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові.

Наукові інтереси: теорія та історія української літератури XVIII–XX ст., зокрема напрями, методи, стилі та жанри; творчість Т. Шевченка, *І. Франка*, С. Руданського, *Лесі Українки*, питання українського фольклору.

Автор бл. 200 наукових праць, опублікованих в українських та іноземних виданнях, серед них: "Шевченко і народна творчість" (1963), "Державна мова чи двомовність" (1989), "Поема "Великий льох" у контексті Шевченкової концепції України" (1990) та ін.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Посмертно вийшла збірка праць К. "Твори" (1999). У Львові до 75-річчя від дня народження К. надруковано книжку "Спогад спогадів", яку написала дружина вченого Олександра Комаринець. 2008 побачив світ "Теофіль Комаринець. Бібліографічний покажчик".

Олександра Комаринець,
Лілія Підгорна

КОМАРНИЦЬКИЙ ЙОСИФ (17.08.1852–18.11.1920) – греко-католицький священик Львівської архієпархії, церковний письменник, учений-богослов, ректор *Львівського університету* (1896–1898). Народився в с. Ролів (тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл.) у сім'ї священика. Гімназію закінчив у Дрогобичі на Львівщині, богословську освіту здобув у Центральній греко-католицькій духовній семінарії, Віденському університеті (1871–1874) та Перемиській єпархіальній духовній семінарії (1874–1875). Отримавши ієрейські свячення (1876), навчався в інституті "Августинеум" у Відні (1877–1883) й здобув звання доктора богослов'я Віденського університету. З Відня виїхав до Риму, де вивчав церковне право у Грецькій колегії св. Атанасія, виконував обов'язки секретаря архієпископа *Йосифа Сембратовича*, з яким відбув подорож до Святої Землі, Єгипту, Сирії та Греції. Повернувшись до Галичини, К. став префектом студій Генеральної греко-католицької духовної семінарії у Львові (1883–1887), одночасно був референтом митрополичої консисторії та радником церковного суду в подружніх справах, радником консисторії, катехитом при двох народних школах та 7-класній дівочій школі ім. св. Єлизавети, а також працював на богословському

Карикатура часопису "Комар". 1937 р.

О. Комаринець. *Спогад спогадів.* 2002 р.

Т. Комаринець. *Твори.* 1999 р.

Фрагмент південного фасаду палацу Комелло. Сучасне фото

факультеті Львівського університету спочатку на посаді ад'юнкта (1885–1889), суплента катехитики й методики (1886–1890), а згодом – професора біблійних наук Нового Завіту (від 1891 – надзвичайний, від 1893 – звичайний професор); був ректором Львівського університету (1896–1898) та деканом богословського факультету (1895/1896, 1900/1901, 1906/1907). 1887 К. призначили соборним крилошанином митрополичої капітули (на 1897 – почесний крилошанин). Редактор "Душпастиря" та "Миру", автор проповідей у "Руському Сіоні" (1883–1887) та "Душпастирі" (1887–1893), автор низки наукових і популярних публікацій. Видав "Поясненье св. Евангелій" (1892–1912). Належав до товариств *"Народний Дім"* та *"Галицько-Руська Матиця"*, Товариства св. апостола Павла.

Помер у Львові, за іншими відомостями – в с. Нове Село Любачівського повіту (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Ярослав Глистюк

КОМЕЛЛО ПАЛАЦ – пам'ятка архітектури сер. XIX ст., розташована на *вул. Пекарській*, 50а. Палац побудований бл. 1840 для графів *Дідушицьких*. У сер. XIX ст. будинок належав графам Туркулам-Комелло. Реконструйований після *Першої світової війни,* у міжвоєнний період був власністю родини Батицьких, тут мешкала перша (1930) "Міс Польщі" – Софія Батицька. Від 1937 палац належить Академії ветеринарної медицини (тепер *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького*), у будинку міститься один із її корпусів.

Палац зведений у не властивому для Львова стилі "венеційської неоготики". Палац двоповерховий, прямокутний у плані, цегляний, тинькований. Внутрішнє планування коридорного типу з двобічним розташуванням приміщень. Із правого боку до основної частини будівлі прилягає двоповерховий флігель. Фасад від вул. Пекарської симетричний, акцентований центральним ризалітом і розділений міжповерховим карнизом. Другий поверх почленований пілястрами, між якими проходить профільована тяга. Вікна першого поверху прямокутні, на другому стрілчаста форма їх завершень чергується з прямокутною. Стрілчасті вікна ризаліту розділені пілястрами і, як і бічні, оздоблені пінаклями. На обох поверхах вікна оформлені профільованими лиштвами, на першому поверсі вікна мають металеві ґрати. Дворовий фасад симетричний, із центральним ризалітом, який завершується аттиком з пірамідальними пінаклями. У ризалітній частині в центрі виступає балкон, який підтримують колони з готичними капітелями, сполучені стрілчастими арками. Будівля завершується аркатурним неоготичним фризом і профільованим карнизом. Дах – чотирисхилий, вальмовий, зі слуховими віконцями, покритий бляхою.

Христина Харчук

П. Федів. *Палац Комелло.* 1990 р.

КОМІСІЯ ДОБРОГО ПОРЯДКУ – контрольний орган, що наглядав за діяльністю комунального господарства Львова 1765–1769. Повна назва – Комісія для встановлення доброго порядку і збору податку на мощення доріг (*Commissio ad constituendum bonum regimen et contributionem lithostratalem*). Неофіційною назвою цього органу у Львові була "Брукова комісія".

Економічна стагнація, у якій перебував Львів у першій пол. XVIII ст., відчутно позначилась на комунальному господар-

стві. Фінансові надходження до міської скарбниці зменшилися, що було зумовлене декількома чинниками: послабленням торговельної активності; переходом міської нерухомої власності (і в місті, і на *передмістях*) у формі *юридик* та лібертацій до рук шляхти, духівництва та *євреїв*; частими військовими стягненнями тощо. Такі процеси спричиняли поступове зубожіння львівського міщанства і міста загалом. Антисанітарія, сміття та болото на вулицях, відсутність бруківки, велика кількість порожніх і завалених кам'яниць (рудер), непридатність доріг до пересування – такі характерні риси комунального господарства Львова першої пол. XVIII ст. зафіксовано в інструкціях Вишенського сеймику.

Реальна можливість поліпшити ситуацію виникла лише після 1764, коли новий король Речі Посполитої Станіслав Авґуст ініціював реформування державного управління, збільшення фінансових надходжень до скарбниці, а також зосередив більше уваги на проблемах міст. Щоб поліпшити комунальний стан Варшави, 1765 засновано К. Д. П. Другим містом, у якому вирішено організувати такий орган, став Львів.

За рескриптом короля від 22.12.1765, для Львова створено К. Д. П. Очолив її белзький *воєвода* Іґнацій Цетнер. Комісія складалася із представників шляхти. Комісарами призначено львівського старосту Євстахія *Потоцького*, львівського каштеляна Юзефа Морського, коронного чашника Тадеуша *Дзєдушицького*. Згодом кількість членів органу декілька разів збільшувалася. Члени комісії були зобов'язані співпрацювати з *маґістратом* у справі виміру ґрунтів та опису будинків задля визначення "брукового податку" залежно від величини нерухомості. Зібраний податок мав бути використаний на розвиток комунальної сфери. Королівськими рескриптами визначено найважливіші цілі, які мала реалізувати комісія. Вони полягали в упорядкуванні комунального господарства, в утворенні сталого джерела прибутків для фінансування комунальної сфери міста. Другим декретом у справі львівської комісії 16.06.1766 Станіслав Авґуст призначив її додаткових членів, а також визначив конкретні завдання: здійснити помір кам'яниць, двориків, вулиць для визначення належних до сплати власниками нерухомості сум для фінансування відбудови і реставрації міських вулиць. На першому засіданні львівської комісії 19.04.1766 ухвалено постанову, згідно з якою кожного власника нерухомості у Львові зобов'язано вивезти сміття, гній та інший непотріб у місце, яке вкаже маґістрат. На це визначено термін вісім тижнів від 23.06.1766. Комісія вирішила надрукувати оголошення про цю постанову й розвішати його на брамах і мурах будинків. Такий спосіб сповіщення мешканців про дії влади був для Львова новинкою. Окрім цього, перше засідання комісарів встановило спеціальні санітарні норми, наказало очистити фоси (рови) навколо Львова, заборонило виливати нечистоти на вулицю тощо. Для впорядкування вулиць і доріг вирішено поділити середмістя і передмістя Львова на 9 секцій. У кожну секцію призначали координатора з львівських *райців*.

Задля ефективної відбудови міських вулиць і передміських доріг комісія ухвалила картографувати середмістя і передмістя Львова. Це завдання покладено на королівського геометра Жана ду Дефі. За півроку 22.01.1767 на черговому засіданні комісії геометр представив спрощений план міста Львова в мірилі 1:2400. На плані було позначено міську забудову, шляхи, основні елементи рельєфу, річки, потічки, *ставки* тощо. На тому ж засіданні райці, які відповідали за відновлення доріг, оголосили суму видатків на полагодження й очищення вулиць та доріг. Ця сума становила 19870 злотих. Водночас складено інвентарний опис 2400 власників нерухомостей, які зобов'язані були сплатити "бруковий податок". Для його збирання та координації робіт з відбудови інфраструктури міста створено окремий податково-дорожній відділ на чолі з райцею Ф. К. Сольським. До штату відділу увійшло двоє директорів, інстигатор і писар.

В. Коженьовська. *Порохова вежа*. 1923 р.

В'ячеслав Чорновіл

Комісія 1767–1768 працювала мляво, власники нерухомості ухилялися від сплати податків, що призводило до нестачі фінансів, а відповідно і зупинення робіт на вулицях міста. Востаннє комісія засідала 1769.

Хоча комісія й не досягнула всіх запланованих цілей, підсумок її діяльності був радше позитивним. За час її роботи поліпшився стан доріг і вулиць міста. Завдяки зусиллям комісії 1766 виконано перший докладний план Львова – цінне джерело для урбаністично-топографічних досліджень.

Андрій Фелонюк

КОМІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ (КДБ) – спеціальна державна структура, таємна поліція, репресивний орган СРСР, що діяв 1954–1991. Створений 13.03.1954 за указом Президії Верховної Ради СРСР згідно з постановою ЦК КПРС від 12.03.1954 "Про роботу органів державної безпеки" для боротьби із зовнішніми та внутрішніми загрозами радянському режимові. У розмовній мові структура була відома за абревіатурою КҐБ (рос. – *Комитет государственной безопасности*). У повоєнний період КДБ виконував каральні функції, які раніше належали *НКВС*.

У Львові обласне управління КДБ було розташоване на вул. Ф. Дзержинського, 55 (тепер *вул. Д. Вітовського*), слідча в'язниця спецслужби діяла в приміщенні тюрми на вул. Лонцького" (тепер *Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів "Тюрма на Лонцького"*, *вул. С. Бандери*, 1). У місті існували районні відділи КДБ (як правило, в приміщеннях райвідділів міліції), відділки на великих підприємствах і в навчальних закладах, а також конспіративні квартири, де зустрічалися працівники спецслужб зі своїми таємними інформаторами.

Степан Хмара

У другій пол. 1950-х у структурах радянських спецслужб відбулося скорочення штатів, КДБ був позбавлений частини колишніх функцій. 02.03.1959 ЦК КПРС та Рада міністрів СРСР затвердили "Положення про КДБ при Раді Міністрів СРСР", у якому зазначалося, що Комітет "працює під безпосереднім керівництвом і контролем" ЦК КПРС. КДБ вів стеження за громадянами країни, які своїми діями чи навіть висловлюваннями викликали підозру в політичній неблагонадійності. Комітет одержав право вербувати агентуру, створювати конспіративні квартири, здійснювати зовнішнє спостереження, перлюстрацію кореспонденції тощо. Працівники спецслужби широко застосовували шантаж, провокації, залякування. КДБ мав істотний вплив на міліцію, прокуратуру й суди, тож часто діяв опосередковано.

Головною мішенню діяльності КДБ у західних регіонах України був опозиційний рух. Спецслужба також стежила за колишніми членами національно-патріотичного руху та ветеранами українських військових формувань. Особливу увагу КДБ приділяв стеженню за середовищем творчої інтелігенції та студентством.

Учасників опозиційного руху в Україні – прихильників її державного усамостійнення, дисидентів, членів підпільних організацій – кваліфікували за Кримінальним кодексом УРСР як "особливо небезпечних державних злочинців". Для їхнього покарання за вказівкою КДБ суди застосовували низку статей, зокрема Статтю 56 "Зрада Батьківщини", Статтю 62 "Антирадянська агітація і пропаганда", Статтю 64 "Організаційна діяльність, спрямована до скоєння особливо небезпечних державних злочинів, а так само участь в антирадянській організації", Статтю 138 "Порушення законів про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", Статтю 187[1] "Поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад" тощо. Засуджені за такими статтями отримували суворе покарання, наприклад, Стаття 56 передбачала позбавлення волі від 10 до 15 років із засланням до 5 років, або смертну кару.

Чільні учасники підпільного *Українського національного комітету*, створеного у Львові 1957, – *Богдан Грицина*, Іван Коваль, *Роман Гурний* та Володимир Гнот – у січні 1962 були засуджені до страти за

Статтею 56 та Статтею 64 Кримінального кодексу УРСР. Верховний Суд УРСР замінив вирок на 15 років концтаборів лише двом останнім. Керівник *Української робітничо-селянської спілки* (1959–1961) *Левко Лук'яненко* також отримав за згаданими статтями Кримінального кодексу УРСР найвищу міру покарання (розстріл), відбув 72 доби в камері смертників, доки йому не оголосили ухвали Верховного Суду про 15-літнє ув'язнення. За Статтею 62 максимальними термінами були покарані *Іван Гель*, *Михайло Горинь*, *Іван Кандиба*, *Богдан Климчак*, повторно Левко Лук'яненко, *Мирослав Маринович*, *Зорян Попадюк*, Григорій Приходько, *Степан Хмара*, *Юрій Шухевич* та ін.

Одним із найжорстокіших покарань, які застосовував КДБ, було примусове "лікування" інакодумців у психіатричних лікарнях, зокрема спеціального, тобто в'язничного типу. Такі дії було формалізовано прийнятою 1961 "Інструкцією про невідкладну госпіталізацію психічних хворих, які становлять суспільну небезпеку". Ізольовували в психлікарню переважно тоді, коли заарештовані з політичних мотивів наполягали на своєму конституційному праві мати власну думку щодо суспільних процесів, користуватися декларованою свободою слова і друку, відмовлялися давати свідчення, не виказували однодумців та джерел *самвидаву*, не підписували протоколів допитів, влаштовували голодування, не погоджувалися на співпрацю з КДБ, констатували закритість судових процесів і замовний характер вироків тощо. До такого покарання вдавалися також за недостатністю доказів для судового переслідування. Якщо порушення кримінальної справи КДБ вважав небажаним, то через міліцію, прокуратуру чи іншу інстанцію скеровував піднаглядного на психіатричну експертизу. Експерти в зазначених випадках найчастіше діяли за примусово накинутою "урядовою логікою": тільки божевільний може бути невдоволений чинним ладом. "Лікували" політв'язнів набором нейролептиків, болючими уколами галоперидолу, аміназину, тизерцину тощо. Примусовому лікуванню були піддані *Зіновій Красівський*, Віктор Рафальський, Михайло Луцик, Степан Бедрило та ін.

Значну кількість арештів у середовищі нонконформістської інтелігенції було здійснено в Україні 1965. Наступного року відбулися судові процеси. Зокрема у Львові до позбавлення волі були засуджені *Михайло Масютко*, *Іван Гель*, брати Михайло й Богдан Горині, *Михайло Осадчий*, *Мирослава Зваричевська*, *Ярослава Менкуш*. Реакція громадськості на репресивні заходи радянського режиму виявилася протилежною від тієї, яку очікували каральні органи. В Україні, особливо в Києві та Львові, відбулися акції солідарності з безпідставно звинуваченими, пікетування судів, з'явилися колективні звернення до владних і правоохоронних інстанцій з протестами проти розправи над вільнодумцями та вимогами звільнити заарештованих і засуджених. У відповідь спецслужба посилила переслідування противників режиму.

18.05.1967 на Політбюро ЦК КПРС було оголошено про звільнення з посади голови КДБ СРСР Володимира Семичасного й призначення секретаря ЦК КПРС Юрія Андропова. З-поміж низки структурних і кадрових змін новий шеф радянської таємної поліції запропонував створити 5-те управління КДБ (ідеологічна контррозвідка) з відповідними підрозділами на місцях, що й було виконано за постановою Політбюро від 05.07.1967. Головним завданням новоствореної структури стала "організація контррозвідувальної роботи з боротьби з акціями ідеологічної диверсії на території країни", а конкретно – з національно-визвольним і дисидентським рухом. З огляду на такі функції, управління стало найчисельнішим підрозділом центрального апарату КДБ.

Для психічного тиску на осіб, яких підозрювали в опозиційних настроях, указом Президії Верховної Ради СРСР від 25.12.1972 було запроваджено механізм "офіційного попередження". Цю функцію виконували слідчі КДБ. Викликаному

Олександр Нездоля

Відзнака почесного працівника Комітету державної безпеки

Камера слідчого ізолятора Комітету державної безпеки на вул. Миру, 1 (тепер вул. С. Бандери). Сучасне фото

Слідчий ізолятор Комітету державної безпеки на вул. Миру, 1 (тепер вул. С. Бандери). Сучасне фото

Альманах "Скриня". 1972 р.

Атена Пашко

на "бесіду" пропонували підписати документ, у якому йшлося про те, що влада оголошує йому попередження за його антирадянську діяльність. Повторення вказаних дій суд вважав обтяжуючою обставиною. У Львові такі попередження КДБ робив, зокрема, *Ірині Калинець*, яка відмовилася підписувати попередження.

Створена КДБ система стеження пронизувала все радянське суспільство. На всіх великих промислових підприємствах, у державних установах, навчальних закладах спеціальні відділи стежили за настроями громадян. Особливо пильно слідкували за релігійними організаціями. У багатьох випадках інформаторами спецслужби працювали священики *Російської Православної Церкви*, які доносили на своїх вірян.

Працівники КДБ та їхні інформатори вивчали настрої людей і виявляли носіїв критичних поглядів. У звіті Львівське управління КДБ за 1973–1974 констатувало поповнення агентурного апарату серед інтелігенції і молоді. Зокрема за згаданий період було завербовано 126 агентів, серед них у вищих навчальних закладах – 114 та серед творчої інтелігенції – 12. Традиційно багато агентів діяло у *Львівському університеті* (на 1974 – 87 осіб) та у *Львівській Політехніці* (на 1974 – 93 особи).

Працівники Львівського управління КДБ стежили за візитами до міста українців з діаспори. 1975–1976 таке стеження вели за іноземними гостями, які контактували в місті з художниками *Іваном Остафійчуком*, *Володимиром Патиком*, *Андрієм Бокотеєм* та ін.

Крім цього, структури КДБ здійснювали розвідувальну діяльність щодо української діаспори за кордоном. Зокрема на початку 1980-х відповідний підрозділ із 15 осіб у Львівському управлінні КДБ очолював Олександр Нездоля, згодом – генерал держбезпеки. Головне завдання цього підрозділу – проникати в іноземні націоналістичні центри, зокрема в *Організацію Українських Націоналістів* (ОУН). КДБ отримував інформацію про поїздки в Західну Україну її "емісарів", привезення "літератури, матеріальної допомоги дисидентам і націоналістам".

Окремою ділянкою роботи спецслужби було стеження за колишніми членами національно-патріотичних організацій, ветеранами українських військових формувань тощо. У складеній КДБ довідці від 10.09.1979 було зазначено, що "в місті Львові осіло 1079 колишніх учасників ОУН" і частина з них мала контакти з іноземцями. Щоб отримувати оперативну інформацію, працівники КДБ намагалися вербувати інформаторів "з середовища родичів і близького оточення оунівців". 1976–1980 спецслужба рапортувала про набуття 366 таких агентів в оточенні об'єктів стеження, але водночас зазначала, що в низці випадків "агентура не користувалася довірою об'єктів". Коли не вдавалося одержати інформації через таємних інформаторів, працівники КДБ проникали до помешкань підозрюваних, встановлювали підслуховувальні пристрої тощо. Тільки 1980 було здійснено 100 таких заходів з використанням "оперативно-технічних засобів" і служби зовнішнього спостереження.

Працівники КДБ із санкції вищого керівництва часто вдавалися до провокацій, фабрикуючи докази проти осіб, відомих своєю опозиційною діяльністю. Готуючи повторне ув'язнення М. Гориня за активну участь у діяльності *Української Гельсинської Групи*, працівники спецслужби спочатку підкинули йому під час обшуку в березні 1981 документ, сфабрикований від імені Української Гельсинської Групи, а 28.11.1981 – 15-сторінковий текст про русифікацію в Україні. Ці підкинуті документи й стали підставою для арешту М. Гориня 03.12.1981.

Широкий спектр засобів психологічного тиску працівники КДБ застосовували проти В. Чорновола під час його перебування улітку 1972 в слідчій в'язниці КДБ на вул. Миру, 1 (тепер *вул. С. Бандери*). Намагаючись примусити його зізнатися в редагуванні позацензурного журналу *"Український вісник"*, кадебісти погрожували розстрілом, залякували примусовим

психіатричним лікуванням й арештом рідних, підсаджували до камери провокаторів і показували підроблені "зізнання" однодумців. 10.08.1972 КДБ затримало дружину В. Чорновола А. Пашко (її під конвоєм ніби "ненароком" провели повз чоловіка). Через два дні В. Чорновола повідомили про арешт сестри Валентини. Він на знак протесту оголосив "сухе" голодування, й жінок випустили.

Для дискредитації діячів національно-визвольного руху КДБ займався фабрикуванням звинувачень у кримінальних злочинах (зґвалтування, шахрайство, хуліганство). Такі звинувачення висували, зокрема, В. Чорноволу, С. Хмарі та ін.

Усім арештованим за опозиційну діяльність кадебісти пропонували погодитися на співпрацю або хоча б публічно (в пресі, на радіо чи телебаченні) покаятися, підписати зобов'язання не критикувати влади в обмін на свободу. Такі ж умови ставили політв'язням у концтаборах. Однак більшість опозиціонерів не погоджувалася на таку угоду.

На поч. 1980-х Львівське обласне управління КДБ розгорнуло роботу з фабрикування матеріалів про "військових злочинців" із середовища ОУН. Такі спрепаровані матеріали радянська пропаганда збиралася використати в ідеологічному протистоянні з українською діаспорою, яка саме тоді порушувала питання про офіційне розслідування Голодомору 1932–1933.

Після того, як 1985 до влади в СРСР прийшов *Михайло Горбачов*, роль КДБ ослабла. Під тиском внутрішньої опозиції та міжнародної громадськості 1987 більшість українських політв'язнів була звільнена з концтаборів та заслань. Останній український політв'язень, львів'янин *Богдан Климчак*, отримав свободу 11.11.1990.

На думку аналітиків, упродовж 1989–1991 працівники КДБ брали участь у провокуванні у Львові та західних областях України міжнаціональної та міжрелігійної ворожнечі. КДБ відверто саботував розслідування терористичних актів, які були вчинені 1990–1991 проти пам'ятників героям українського національно-визвольного руху. Напередодні проголошення незалежності України спецслужба знищила велику кількість архівних документів, які свідчили про її незаконну та злочинну діяльність.

24.08.1991 Верховна Рада України ухвалила Акт проголошення незалежності України і вже 20.09.1991 визначилася щодо КДБ, ухваливши постанову "Про створення Служби національної безпеки України" (від 1992 – Служба безпеки України), яку очолив Євген Марчук. Більшість працівників колишньої радянської спецслужби перейшла на роботу в новостворену структуру.

У СРСР КДБ очолювали Іван Сєров (13.03.1954–08.12.1958), Олександр Шелепін (25.12.1958–13.11.1961), Володимир Семичасний (13.11.1961–18.05.1967), Юрій Андропов (18.05.1967–26.05.1982), Віталій Федорчук (26.05–17.12.1982), Віктор Чебриков (17.12.1982–01.10.1988), Володимир Крючков (01.10.1988–22.08.1991), Вадим Бакатін (23.08.1991–22.10.1991). Керівниками КДБ в УРСР були Віталій Нікітченко (06.04.1954–16.07.1970), Віталій Федорчук (16.07.1970–27.05.1982), Степан Муха (03.06.1982–21.05.1987), Микола Голушко (21.05.1987–20.09.1991).

Начальниками Управління КДБ у Львівській області працювали: Володимир Шевченко (11.06.1953–13.09.1965), Микола Полудень (13.09.1965–08.08.1978), Микола Черпак (03.08.1978–01.01.1984), Станіслав Малик (29.12.1983–15.01.1992).

Юрій Зайцев

Володимир Семичасний

Віталій Федорчук

Ювілейний нагрудний знак працівників Комітету державної безпеки. 1987 р.

КОМІТЕТ ДОПОМОГИ ПОЛІТИЧНИМ В'ЯЗНЯМ – громадська організація, створена як секція *Горожанського комітету* в грудні 1918 у Львові. Під проводом адвоката *С. Федака* перетворився на однойменне статутне товариство. 1924 польська влада заборонила діяльність Комітету через "недозволену збірку" під час панахиди члена *Української Військової Організації О. Басараб*. Відновив діяльність у березні 1927 як Український

Хресна хода до собору св. Юра з вимогою легалізації Української Греко-Католицької Церкви. 17.09.1989 р. Архівне фото

добровільний комітет у Львові, що допомагав політв'язням, безробітним, гімназійній та студентській молоді.

Микола Литвин

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ – неофіційна громадська організація, що виникла у Львові 1987 з ініціативи *Івана Геля*, о. Григорія (Германа) Будзинського, о. Михайла Гавриліва, о. Івана Маргітича, о. Петра Зеленюха, *Ольги Горинь*, Василя Кобрика, Ярослава Лесіва, Стефанії Січко, *Степана Хмари* й очолила суспільний рух на Галичині за вихід із підпілля та легалізацію *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ).

Скориставшись лібералізацією комуністичного режиму, яка почалася в другій пол. 1980-х, велика група духівництва та мирян (182 особи) 04.08.1987 підписала й оприлюднила Заяву на ім'я папи *Івана Павла II* про вихід частини духівництва та вірян УГКЦ із підпілля. Копію заяви було надіслано лідерові СРСР *Михайлові Горбачову*. Документ і факт виходу мав широкий резонанс у світі й Україні: греко-католики відкрито висловилися, що не визнають рішення про ліквідацію УГКЦ 1946 й починають легально молитися на подвір'ях закритих храмів, біля *каплиць*, на кладовищах, а також вимагають офіційної реєстрації їхніх церковних громад.

Після низки зустрічей і нарад духівництва та мирян було вирішено утворити спеціальну організацію, яка мала б координувати рух за легалізацію УГКЦ (очолив І. Гель).

Першу громадську акцію 01.11.1987 комітет організував на *Янівському цвинтарі* з нагоди проголошення *Західно-Української Народної Республіки*. На могилах *Українських Січових Стрільців* і воїнів *Української Галицької Армії* о. П. Зеленюх відправив панахиду, а І. Гель виступив із промовою. Такі відправи проведено в Івано-Франківську, Тернополі, Стрию, Коломиї, Самборі, Дрогобичі, в багатьох містечках і селах.

З нагоди тисячоліття Хрещення України-Русі 02.05.1988 проведено велике богослужіння, в якому брало участь понад 15 тис. осіб. 10.07.1988 в с. Грушів (Дрогобицького р-ну) молилися й слухали виступи І. Геля, С. Хмари, Я. Лесіва бл. 12 тис. учасників. У с. Биличі (Старосамбірського р-ну Львівської обл.) зібралося понад 4 тис. вірян. Однією з наймасштабніших акцій Комітету, присвячених тисячоліттю, було архієрейське богослужіння в с. Зарваниця (Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.), у якому взяло участь бл. 30 тис. осіб. Літургію відправляв владика Павло Василик, виступали І. Гель, Я. Лесів, С. Хмара.

Богослужіння відбувалися відкрито щонеділі й у відроджувані національні свята та поминальні дні: на День Злуки, День

Героїв, День вшанування пам'яті замордованих енкаведистами у Львові, Золочеві, Стрию, Дрогобичі, Самборі, Івано-Франківську, Тернополі тощо; на честь утворення *Української Головної Визвольної Ради*.

Рух за легалізацію Церкви 1988 став масовим. Голова та члени Комітету взяли участь у заснуванні та відновленні громадських організацій: *Народного Руху України*, *Української Гельсинської Спілки*, *"Союзу українок"* тощо. У відповідь на високу активність комітету тоталітарний режим через *КДБ* та міліцію здійснював тиск на його членів: священиків багаторазово штрафували, а найдіяльніших, зокрема більшість членів комітету, карали адмінарештами на 15 діб ув'язнення. До кін. 1988 було зібрано понад 120 тис. підписів, видано 4 номери журналу "Християнський голос" (редактор І. Гель), проведено сотні богослужінь і мітингів.

Світова громадськість морально підтримувала подвижницьку боротьбу греко-католиків за легалізацію Церкви. У Москві делегація УГКЦ мала зустріч із *кардиналом* Козаролі. І. Гель отримав авдієнцію в австрійського, голландського та американського послів, дав низку пресконференцій найпопулярнішим газетам Європи, зустрічався з держсекретарем США Дж. Шульцом і президентом США Р. Рейґаном.

1989 комітет перейшов до масових акцій, які спричинилися до легалізації УГКЦ. До Шевченківських днів 26.02.1989 на *вул. Підвальній* і в прилеглому скверику під вікнами обкому Комуністичної партії України комітет зібрав понад 30 тисяч львів'ян та гостей і провів панахиду пам'яті Т. Шевченка, а також величне віче, на якому вимагали легалізації Церкви й відновлення державності України.

Напередодні третьої річниці Чорнобильської катастрофи 16.04.1989 комітет на тому ж місці за участі понад 35 тис. осіб організував богослужіння та мітинг протесту. Учасники віча стали свідками знаменної події: на тлі міжконфесійних конфліктів, які поширилися в Галичині, православний і греко-католицький священики Михайло Низькогуз і Михайло Волошин обнялися й заявили, що між *українцями* немає неприязні та взаємообурення.

У Москві 15.05.1989, у день відкриття з'їзду народних депутатів СРСР, 95 мирян, о. П. Зеленюх та голова Комітету І. Гель розпочали ланцюгове голодування, яке тривало безперервно 27–28 тижнів з ротацією учасників щосуботи. За шість місяців голодування в акції Комітету на вул. Старий Арбат узяло участь бл. 50 священиків і 2500 мирян. Голодування стало знаковою подією в житті Церкви й суттєво спричинилося до виходу УГКЦ з підпілля.

У день 50-річчя вступу до Галичини Червоної армії 17.09.1989 Комітет провів богослужіння з вимогою легалізації Церкви та національного самовизначення. Передбачали, що в акції візьме участь не менше 100 тисяч людей. Та, за оцінкою КДБ, на вулиці Львова вийшло понад 300 тис. учасників, 38 священиків. Аналогічні маніфестації проведено 01.10.1989 в Івано-Франківську за участі 50 тис. осіб, які після відправи вирушили до Дем'янового Лазу – місця масових захоронень замордованих більшовицьким режимом. 15.10.1989 в Тернополі 70 тис. осіб взяло участь у богослужінні й поході до місця захоронення Українських Січових Стрільців. 26.11.1989, напередодні зустрічі М. Горбачова з папою Іваном Павлом II у Ватикані, у Львові знову проведено богослужіння й маніфестацію за участі понад 200 тис. осіб.

Голодування в Москві та маніфестація 17.09.1989 у Львові стали кульмінаційним моментом у діяльності організації. УГКЦ самолегалізувалася.

Іван Гель

КОМІТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ – організація, створена у Львові 1933 для порятунку потерпілих від Голодомору. Комітет поширював інформацію про трагедію в Східній

Тадеуш Маріян Коморовський

Україні й ініціював масові виступи проти політики сталінського керівництва.

На нараді 13.07.1933 у Львові представники Української соціалістично-радикальної партії й Української соціал-демократичної партії обговорили ситуацію в Радянській Україні й заснували 14.07.1933 спільний комітет для здійснення заходів, спрямованих на порятунок потерпілих. Улітку 1933 його представники спільно з Українською соціал-демократичною робітничою партією, осідок якої містився в Чехословаччині, ухвалили антирадянську відозву "До соціялістичних організацій усіх країн", розповсюджену на нараді керівництва Соціалістичного інтернаціоналу 21–25.08.1933 в Парижі.

Комітет організував мітинги, віча, збори, на яких людям розповідали про Голодомор і закликали заманіфестувати свій протест. Його прихильники в серпні–листопаді 1933 влаштували принаймні 82 виступи на підтримку голодуючих, серед яких на тогочасне Львівське воєводство припало 10 акцій, Станиславівське – 32, Тернопільське – 3 та Волинське – 37.

Ярослав Папуга

КОМОРОВСЬКИЙ ТАДЕУШ МАРІЯН (Komorowski Tadeusz Marian; псевда: Бур, Корчак; 01.06.1895–24.08.1966) – польський військовий діяч, генерал дивізії, спортсмен із верхової їзди. Народився в с. Хоробрів (тепер Козівського р-ну Тернопільської обл.). Навчався в VIII гімназії у Львові (1905–1913). Військову освіту здобув у Віденській військовій академії (1913–1915). Під час *Першої світової війни* служив в австрійському війську, командував взводом на італійському та російському фронтах. Від 1918 служив у Війську Польському. Брав участь у польсько-більшовицькій війні 1920, учасник кавалерійської битви 31.08.1920 під Комаровом, був поранений. У міжвоєнний період служив на різних посадах у кавалерійських військах. 1926 як комендант очолював Школу підофіцерів кавалерії у Львові. Командир 9-го полку (1928–1938), комендант Центру підготовки кавалерії в Ґрудзьондзу (тепер Куявсько-Поморського воєвод., Польща).

Спортом почав займатися на початку 1920-х, був зарахований 1923 до складу олімпійської команди кіннотників. Брав участь в Олімпійських іграх 1924. У загальному заліку посів 26-те місце (усього 44 учасники) та 7-ме у складі команди (усього 10 команд). 1929 зазнав важкої травми, яка зруйнувала його спортивну кар'єру, але залишився у спорті. Тренував польських спортсменів-вершників, на Олімпійських іграх у Берліні 1936 команда, яку підготував К., виборола срібну медаль у командному заліку.

Під час німецько-польської війни 1939 спочатку командував польськими військами, що діяли в районі м. Гора Кальварія – Денблін (тепер Мазовецького та Люблінського воєвод., Польща), згодом був заступником командира комбінованої кавалерійської бригади армії "Люблін". Після закінчення бойових дій потрапив до Кракова, де створив підпільну військову організацію. 1940 став комендантом округу Краків – Шльонськ "Союзу збройної боротьби". Від осені 1940 – заступник генерала Стефана Ровецького. 1941 був затриманий гестапо, але зумів утекти. Деякий час переховувався, згодом очолив структури "Союзу збройної боротьби" у Варшаві, одночасно виконував обов'язки коменданта округу "Захід". Після арешту генерала С. Ровецького (30.06.1943) очолив *Армію Крайову*. Керуючи підпільною організацією, віддав наказ про початок *операції "Буря"* (20.11.1943) та початок антинімецького повстання у Варшаві (31.08.1944). Під час Варшавського повстання президент польського уряду в еміграції призначив К. верховним головнокомандувачем. Після поразки повстання потрапив у німецький полон. Незважаючи на німецькі вимоги, не віддав Армії Крайовій наказу про припинення боротьби. До травня 1945 перебував у таборах військовополонених Лянґвассер, Кольдиц, Маркт-Пенґау. Після звільнення з табору виїхав до Великої Британії, де був призначений головнокомандувачем

Польських збройних сил за кордоном (1945–1946). Почергово був прем'єр-міністром польського еміграційного уряду (1947–1949), членом Політичної ради (1949–1956), разом із Владиславом Андерсом та Едвардом Рачинським був членом Ради трьох (1956–1966).

Досліджував історію, створював ветеранські організації колишніх бійців Армії Крайової. Заробляв на життя, керуючи закладом із обтягування м'яких меблів. Помер у Блечлі (графство Бекінгем, Велика Британія). Похований на цвинтарі Ґаннерсбері в Лондоні.

Андрій Козицький, Іван Яремко

КОМОРОВСЬКИЙ ЯН (Komorowski Jan; 09.10.1905–24.11.1993) – польський спортсмен-кіннотник, підполковник Війська Польського. Народився у Варшаві, закінчив 8-класну математично-природничу школу при *корпусі кадетів* № 1 у Львові (1926) та офіцерську школу кавалерії (1928). Служив у Центрі підготовки кавалерії в Ґрудзьондзу (тепер Куявсько-Поморського воєвод., Польща). Ще замолоду захопився спортом (легка атлетика, футбол, лижі, ковзани, веслування, теніс, плавання), але зупинив свою увагу на кінному спорті.

Від сер. 1930-х – член національної команди Польщі з кінного спорту. Учасник Олімпійських ігор 1936 в Берліні, в особистих змаганнях із стрибків посів 36-те місце (54 учасники). Брав участь у змаганнях за Кубок народів, здобув чотири перемоги (1934, 1935 – Рига, 1935 – Спа, 1938 – Варшава). Учасник *Другої світової війни*. В'язень табору Мурнау, звільнений американськими військами у травні 1945. Служив у війську Владислава Андерса у Великій Британії. Працював інструктором з кінного спорту, готував національну команду Великої Британії до Олімпійських ігор 1948 в Лондоні. 1949–1972 працював інструктором у військовому осередку Кампо ді Майо (Аргентина). Відзначений військовими нагородами Польщі та Аргентини. Помер і похований у Варшаві.

Іван Яремко

Вілла Коморовських на вул. В. Короленка, 5. Сучасне фото

КОМОРОВСЬКИХ ВІЛЛА – пам'ятка архітектури другої пол. XIX на *вул. В. Короленка*, 5. Будівля розташована зі значним відступом від лінії основної забудови вулиці. Віллу побудовано бл. 1850 для родини графа Г. Коморовського. 1866 тут разом із родиною жив польський поет *К. Уєйський*, а згодом, після розлучення, у віллі мешкала його дружина Генрика з графів Коморовських (до смерті 1879). Віллу перебудовано за проєктом 1891 (архітектор *Я. Шульц*) для барона *Р. Ґостковського*, який проживав тут 1883–1905.

Будівля одноповерхова з мансардою, цегляна, тинькована, прямокутна в плані. Внутрішнє планування анфіладного типу. Композиція первісної будівлі симетрична, з центральною розкрепованою частиною, почленованою пілястрами іонічного ордеру. На всю ширину головного фасаду влаштований ґанок-галерея, огороджений балясинами. На рівні мансарди виступає невеликий балкон з ажурним металевим огородженням, що стоїть на підбалконній чаші. Вікна головного фасаду декоровані трикутними сандриками й архівольтами. Згодом із добудовою теплиці 1866 на південному фасаді, а також спорудженням 2000 на її місці частини житлового будинку композиція вілли стала асиметричною. Будівля має два входи: один із головного фасаду,

Погруддя
засновника ордену комуністів
о. Бартоломеуса Гольцгаузера

другий – із бічного. Вілла покрита вальмовим дахом з одним заломом.

Христина Харчук

КОМУНІСТИ (БАРТОШКИ, ВАРФОЛОМІТИ) (Institutum Clericorum Saecularium in Communi Viventium) – римо-католицьке священиче товариство спільного (апостольського) життя. Засновник – о. Бартоломеус Гольцгаузер (1613–1658), священик Зальцбурзької архієпархії. Одержало назву "комуністи" від латин. "vita communis", що означає "спільне життя". Головною метою засновника було піднести гідність єпархіального духівництва, а також сприяти йому в належному виконанні душпастирських обов'язків. Одним із можливих шляхів реалізації цього стало заснування семінарій та керівництво ними. 1640 за підтримки Хімзейського єпископа Й. К. фон Ліхтенштайна, вікарія Зальцбурзької архієпархії, о. Гольцгаузер заснував першу спільноту К. Першими членами згромадження стали отці Ґеорґ Кеттнер, Ґеорґ Гюндель і Міхаель Роттмаєр. 1643 К. перейняли контроль над семінарією у Зальцбурзі (Австрія). 1658 спільноти діяли у Хімзеє, Зальцбурзі, Фрайзингу, Айхштаті, Вюрцбурзі та Майнці (тепер населені пункти в Німеччині та Австрії). 1680 папа Інокентій IX (1676–1689) затвердив К. як товариство єпархіального духівництва.

Перший осередок К. на теренах Польсько-Литовської держави був заснований 1683 у м. Гора Кальварія (тепер Мазовецького воєвод., Польща). У Речі Посполитій К. часто називали бартошками на честь засновника – о. Бартоломеуса (польський відповідник – Бартош). 1684 К. перейняли керівництво в духовних семінаріях у Янові Підляському (тепер Люблінського воєвод., Польща) та Варшаві. Велика кількість душпастирських осередків К. була розташована на теренах Луцької римо-католицької єпархії. У XVIII ст. К. здійснювали також душпастирську діяльність при замковому костелі в Бережанах (тепер Тернопільської обл.).

За згодою Львівської митрополичої капітули 1728–1732 К. керували семінарією, яка діяла при *римо-католицькій катедрі* у Львові. Однак капітула поставила членам товариства умову, що вони займатимуться лише семінарією і не втручатимуться у справи катедри. Регентом семінарії був о. Августин Пражмовський, якого згодом замінив о. Шульц. З огляду на слабке матеріальне забезпечення семінарії, а також її невизначений статус, К. працювали у Львові лише кілька років і змушені були відмовитися від опіки над цим осередком.

Олег Дух

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (КПЗУ, 1919–1923 – Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ)) – нелегальна політична партія, яка існувала в Галичині 1919–1938. За офіційною версією, яку згодом поширювала радянська пропаганда, партію заснували в лютому 1919 у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). Насправді була організаційно оформлена пізніше, імовірно, навесні–влітку 1920 в Києві. Першим секретарем (керівником) партії був Карл Саврич (Максимович). До кін. 1920 партію вважали обласною організацією Комуністичної партії (більшовиків) України, але вона мала окреме представництво в міжнародному об'єднанні комуністичних партій (Комуністичному інтернаціоналі). У період тимчасової окупації західноукраїнських земель Червоною армією (літо 1920) члени партії співпрацювали в структурах створеного комуністами маріонеткового уряду, що діяв у Тернополі під назвою Галревком. Після закінчення польсько-більшовицької війни (1920) більшовицький уряд у Москві ухвалив рішення про перепідпорядкування партії з відання Комуністичної партії (більшовиків) України польській комуністичній партії, до складу якої КПСГ мала увійти на правах автономії. Рішення про перепідпорядкування Комуністичній робітничій партії Польщі негативно сприйняла велика частина українських партійців, але натомість його підтримали члени партії – *поляки* та *євреї*. У січні 1921 через це питання відбувся розкол тимчасового Центрального комітету (ЦК) КПСГ.

Об'єднання партії мало відбутися на І з'їзді КПСГ, який було заплановано провести в жовтні 1921 у Львові. Об'єднатися на з'їзді не вдалося, оскільки його делегатів, що зібралися в приміщенні народної школи на горі Св. Юра, 30.10.1921 арештувала *поліція*. Процес "святоюрців", що відбувся 22.11.1922–11.01.1923 над делегатами з'їзду, був використаний партією для пропаганди комуністичної ідеології. У серпні 1923 партія змінила назву на КПЗУ.

Упродовж 1923–1924 під впливом КПЗУ перебувала Українська соціал-демократична партія та в 1926–1932 – Українське селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання "Сельроб". У лютому 1924 партія налічувала 1699 членів. У жовтні 1925 відбувся ІІ з'їзд КПЗУ, чисельність якої тоді сягнула 3243 осіб.

Партія вдруге пережила внутрішній розкол 1927–1928, причиною його були відмінні погляди щодо процесів "українізації" в Радянській Україні. Під час партійного пленуму, що відбувся в квітні 1927 в м. Данциґ (тепер м. Ґданськ, Польща), більшість ЦК підтримала курс на "українізацію", натомість двоє його членів Натан Шапіро та Пінхас Мінц виступили проти нього. Поскаржившись до Москви, Н. Шапіро та П. Мінц одержали підтримку з боку Виконавчого комітету Комуністичного інтернаціоналу та особисто від тогочасного керівника компартії України Лазаря Кагановича, унаслідок чого українську більшість ЦК вигнали з партії. Прихильників "українізації" не запросили на проведений 21.06–08.07.1928 у Харкові ІІІ з'їзд партії, який обрав новий склад ЦК та нового голову партії, яким став Мирон Заячківський (Косар). Деякий час існували дві партії: "КПЗУ-більшість" та "КПЗУ-меншість" (налічувала бл. 600 осіб), але в жовтні 1928 проукраїнська "більшість" саморозпустилася, а частина її членів підпорядкувалася "КПЗУ-меншості".

Особливо активну діяльність партія виявляла 1931–1932, коли, виконуючи вказівки з Москви, проводила кампанію із заперечення антиукраїнських репресій і Голодомору в підрадянській Україні. У цей період партія щомісячно видавала бл. 30 газет і журналів загальним накладом 250–300, а в окремі місяці й 500 тис. примірників. Облудна позиція партії щодо Голодомору та сталінських репресій в Україні негативно вплинула на популярність комуністичних ідей в Галичині. 12.05.1934 членкиня *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) *Катерина Зарицька* здійснила бомбовий замах на друкарню О. Яськова (*вул. І. Федорова*, 9), де друкували радянофільську газету "Праця", що перебувала під контролем КПЗУ.

Мирон Заячківський

У жовтні–листопаді 1934 партія провела IV з'їзд. На цьому з'їзді керівництво партії, разом із М. Заячківським, було звинувачене в потуранні українським націоналістам та недостатньому відстоюванні зовнішньополітичних інтересів СРСР. Бажаючи виправити свій імідж перед Москвою, упродовж 1934–1936 КПЗУ провела низку акцій, що мали на меті продемонструвати антинаціоналістичний курс партії. На Великдень 1934 сутички між комуністами і націоналістами відбулися у Яворові та Стебнику на Львівщині. Особливо активно члени партії діяли влітку 1936. З пропагандистською метою члени КПЗУ намагалися завадити відзначенню Свята Франка в Нагуєвичах на Дрогобиччині (травень 1936) та ушануванню полеглих *Українських Січових Стрільців* на горі Маківка (липень 1936), а також здійснили низку нападів на прихильників національного табору, погромів у сільських читальнях *"Просвіти"*, філіях товариства *"Сільський господар"* та ін. У відповідь члени та симпатики ОУН вчинили акції відплати, унаслідок чого було вбито кілька десятків комуністичних активістів. Остерігаючись подальшої конфронтації, члени КПЗУ припинили активне протистояння з українським націоналістичним підпіллям.

Карл Саврич

Головним джерелом фінансування партії були таємні субсидії із СРСР. Згідно із заявами партійного керівництва, у період найбільшого розвитку КПЗУ до партії на-

Абрагам Кон

лежали понад 4000 осіб. Національний склад партії був початково представлений головно *українцями*, а також євреями та поляками. У 1930-ті більшість українців вийшла з партії, після чого в ній домінували євреї. Офіційним органом партії від квітня 1921 було видання "Наша правда", що його друкували за межами Галичини. Деякий час під впливом партії перебували легальні пресові видання, які виходили у Галичині: "Нове життя", "Світло", "Сельроб", "Вікна", "Культура", "Нові шляхи", "Праця" та ін.

Розташовані в Москві керівні органи Комуністичного інтернаціоналу 16.08.1938 вирішили розпустити Комуністичну партію Польщі, а разом із нею й КПЗУ. Частину колишніх членів КПЗУ, які виїхали до СРСР, репресували. Історію КПЗУ досліджував львівський історик Юрій Сливка.

Андрій Козицький

КОН АБРАГАМ (Kohn Abraham; 01.07.1807–1848) – рабин Прогресивної синагоги у Львові. Народився в м. Залужани (тепер Чехія) в сім'ї мандрівного торговця Соломона Йона. З дитинства вивчав ТаНаХ і Талмуд. У 12-річному віці виїхав до окружного містечка Юнґбунцлау (тепер м. Млада Болеслав, Чехія), де продовжив релігійні студії під керівництвом рабина Ісаака Шпітца. Однак невдовзі був змушений виїхати звідти до Пісек (Чехія), після того як був спійманий за читанням французьких книжок. Заробляв на життя приватними лекціями, виголосив свою першу проповідь під час освячення нової синагоги. У Празі познайомився з рабином Самуелем Ландау, який видав йому диплом рабина, датований 12.01.1832 (т. зв. Гаторат Гораа). Педагогічне свідоцтво на право викладати релігію одержав від Герца Гомберґа, відомого своєю діяльністю в Галичині 1787–1806. Одержав посаду рабина (1833) в альпійському містечку Гоген. На цю посаду його рекомендували попередній рабин Кавка та єврейський композитор і кантор Саломон Зульцер. Одружився з Маґдалиною Кан. Провадив активну громадську діяльність: був серед засновників багатьох добродійних товариств, серед них Товариства для підтримки учнів єврейських ремісників, сприяв розвиткові жіночих товариств тощо. Реформував діяльність синагоги: скоротив молитовник (на взірець віденського), запровадив хор. Займався літературною діяльністю. 1834 опубліковано шість проповідей К., оголошених у Гогені. 1841 видав малу івритську граматику, дохід від якої призначив *євреям*, що постраждали від пожежі 29.07.1841 у Смирні (Туреччина).

К. запросили до Львова 09.07.1843 на дві пробні проповіді. Перша відбулася 18.08.1843 у Передміській синагозі, де перед цим виступав тільки лідер ортодоксальних євреїв Якоб Орнштайн. Як згадували очевидці, крім інтелігенції, ніхто не зрозумів висновків проповідника. Натомість представники громади та комітету *Темпелю* були так захоплені проповіддю К., що вирішили не чекати другої проби й 20.08.1843 підписали з К. угоду, яку 17.09.1843 затвердив декретом губернатор Галичини. За цією угодою К. ставав рабином Львова, вчителем релігії та директором майбутньої школи.

У квітні 1844 К. залишив Гоген і 05.05.1844 прибув до Львова, де замешкав на пл. Бенедиктинській, 5 (тепер пл. Вічева). 11.05.1844 відбулася інавгураційна проповідь К. в Передміській синагозі. На проповіді були присутні офіційні представники влади, серед них тодішній губернатор Галичини *Фердинанд де Есте*. Зміст проповіді присутні сприйняли неоднозначно. Наступного дня прихильники ортодоксального юдаїзму оголосили скаргу з приводу профанації синагоги німецькою проповіддю.

Чимало зусиль К. присвятив організації нормальної школи (головна німецько-єврейська школа, від 1908 – ім. А. Кона), яку 1844 заснувала єврейська громада. 1844–1845 у школі навчалося 427 учнів, 1845–1846 – 583 учні, 1846–1847 – 738 учнів. Для потреб своєї школи К. написав підручник із біблійної історії у двох частинах німецькою мовою "Біблійна історія для ізраелітської молоді" (*Biblische*

І. Соболєва-Гінзбург. Фрагмент мацеви зі старого єврейського цвинтаря у Львові

Geschichte für die Israelitische Jugend, 1846) та підручник з етики, який неодноразово перевидавали. К. був прихильником орієнтації на Відень, тому йому не довіряли польські політики, зокрема *Флоріан Зем'ялковський*.

18.09.1846 у Львові урочисто відкрили Темпель, де К. провадив богослужіння аж до своєї смерті. Опір нововведенням К., що його очолив рабин Цві Гірш Орнштайн, особливо зріс після того, як К. 1846 призначили рабином Львівського округу. Ще до офіційного призначення протест проти кандидатури К. підписали Герц Бернштайн, Гірш Орнштайн (онук рабина Якоба Орнштайна), рабин Мордхе Зев Еттинґер та ін. Справу, яку розглядали в тирольському м. Дорнбірн, вирішили на користь К. 1847 К. був у складі львівської єврейської делегації до Відня, яка домагалася скасувати *гетто* та спеціальні податки, т. зв. свічковий і кошерний.

Загострення протистояння між К. та ортодоксальною громадою мало трагічні наслідки. У вересні 1848 рабина К. отруїли разом із сім'єю. Незважаючи на зусилля лікарів, зокрема відомого Соломона *Раппопорта*, К. помер. Через десять днів, 16.09.1848, померла і його наймолодша донька Тереза. К. був похований на Старому єврейському цвинтарі, на алеї визначних рабинів, неподалік від могили попереднього львівського рабина Якоба Орнштайна. Могила не збереглася.

Справа про отруєння К. мала широкий розголос. Причетними до отруєння К. та його сім'ї вважали Гірша Орнштайна і його соратника в боротьбі з реформізмом Герца Бернштайна. Після року їхнього ув'язнення був арештований і засуджений до страти справжній отруйник-убивця – бідний золотар Берл Пільпель; однак йому вдалося втекти.

Іменем К. 1871 у Львові назвали вулицю, поблизу якої мешкав рабин (сьогодні не існує, з'єднувала *пл. Д. Галицького* з вул. Вічевою). 1898, з нагоди 50-річчя побудови Темпелю, у стіну вмурували пам'ятну таблицю на честь К.

Ігор Смольський

КОНАШЕВИЧ-САГАЙДАЧНИЙ ПЕТРО (Кононович Сагайдачний; бл. 1570–10(20).04.1622) – гетьман українського реєстрового козацтва, воєначальник, політичний діяч. Народився на Львівщині в околицях Самбора (імовірно, в с. Кульчиці Самбірського р-ну Львівської обл.) у родині українського шляхтича на ім'я Конон або Конаш, звідки й отримав патронімічне прізвище (прізвисько "Сагайдачний" з'явилося пізніше, за традицією, бо добре володів луком). Навчався в Острозькій академії, служив домашнім учителем у родині київського міського судді Яна Аксака. Брав участь у військових походах у Молдову та Лівонію. Від 1601 козакував, 1606 обраний гетьманом українського козацтва. Керував багатьма походами в турецькі володіння на Чорному морі, під час яких *козаки* здобули міста Варну (1606), Очаків, Перекоп (обидва – 1607), Синоп (1614), Трапезунд, Кафу (обидва – 1616). Очолював українське військо під час спільного з *поляками* походу в Московську державу (1618), під час якого здобув декілька міст і взяв участь в облозі Москви.

Жваво цікавився релігійними справами та культурно-освітнім життям, активно підтримував ідею відновлення православної ієрархії на території Речі Посполитої, звертався до польського уряду з вимогами визнати за православними в Україні рівні з іншими конфесіями права. Підтримував дружні стосунки з *Йовом Борецьким*, відіграв важливу роль у його висвяченні на київського митрополита, а також у висвяченні православних єпископів. Бажаючи продемонструвати свою солідарність із братським рухом, 1620 записався разом з усім Військом Запорізьким до Київського Богоявленського братства. Жертвував гроші на розвиток української освіти.

У відносинах із польським урядом К. був поміркованим, бажаючи через домовленості досягти автономного статусу України в складі Речі Посполитої. Зважаючи на компромісну політику й укладення з польським коронним гетьманом *Станіславом Жолкевським* Вільшанської (28.10.1617) та Роставицької (17.10.1619)

Петро Конашевич-Сагайдачний. Гравюра 1622 р.

Ю. Коссак.
Татарський танець

угод, які зменшували козацький реєстр і обмежували права козацтва, козаки почали виявляти незадоволення діями К. Ведучи складну дипломатичну гру, в грудні 1619 К. вислав до Москви посольство під керівництвом Петра Одинця, яке запропонувало цареві перехід українських козаків на московську службу, за умови спільної боротьби проти *татар* і *турків*. Побоюючись реакції Речі Посполитої, цар відмовився від такої пропозиції, хоча й вислав Війську Запорізькому гроші та різні дарунки. Невдоволені діями К. українські козаки наприкін. 1619 позбавили його гетьманської влади.

Після того як 1620 розпочалася Хотинська війна й наступного року на територію Речі Посполитої вступила велика турецька армія, польський король *Сигізмунд III* через православних ієрархів звернувся до козаків із проханням про допомогу. Улітку 1621 як представник козаків К. поїхав до Варшави, де представив королю умови, на яких українська сторона погоджувалася допомогти полякам (надання привілеїв і пільг православним українцям та козацтву). Із польської столиці К. вирушив під Хотин, де перебувала турецька армія й куди мали прибути козацькі та польські війська. Дорогою до Хотина у серпні 1621 К. відвідав Львів. У місті він провів перемовини з королевичем Владиславом, якого Сигізмунд III призначив командувачем польського війська, висланого проти турків. Оскільки поляки затримувалися, К. виїхав зі Львова з невеликим почтом, не чекаючи, коли виступить Владислав. 21.08.1621 прибув в околиці Хотина, де під час випадкової нічної сутички був поранений стрілою в руку й, відбившись від своїх супутників, ледве врятувався від смерті. Коли К. з'явився в козацькому таборі під Хотином, козаки знову обрали його гетьманом, усунувши від влади Якова Бородавку.

Упродовж вересня – початку жовтня 1621 К. керував 40-тисячним українським військом, яке відіграло вирішальну роль під час битви з турками. Після укладення миру (05.10.1621) польський королевич Владислав на знак пошани до пораненого гетьмана подарував йому свою карету з кіньми та відрядив до нього особистого лікаря-француза.

Через поранення під Хотином К. важко занедужав, за п'ять днів до смерті склав заповіт, у якому відписав майже всі свої кошти Богоявленському монастиреві у Києві, а також братським школам у Києві, Луцьку та Львові, водночас позбавивши будь-якого спадку свою дружину. Виконавцями заповіту К. призначив Йова Борецького та нового гетьмана Олифера Голуба. За складеним 05(15).04.1622 заповітом, Львівська братська школа мала отримати 1500 золотих за умови, щоб на щорічні відсотки від цієї суми довічно утримувати вчителя грецької мови ("ученого магістра в гречеському язику біглого"). 29.07.1622 посланець привіз із Києва гроші та коштовну гетьманську мантію, яку К. також заповів братству (її згодом продали в Стамбулі за 120 золотих, які долучили до основної суми внеску).

Помер К. у Києві в Провідну неділю, похований у Богоявленському монастирі на Подолі (могила не збереглася).

У львівському *"Пласті"* в першій третині XX ст. існував 1-й курінь ім. Петра Сагайдачного (відновлений у вересні 1990, зараз існує як 7-й курінь ім. Петра Сагайдачного). На вшанування військових заслуг К., 18.11.2000 його ім'я присвоєно *Львівському військовому інсти-*

Іван Конєв

туту (тепер Академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного).

Андрій Козицький

КОНЄВ ІВАН (Конев Иван; 28.12.1897–21.05.1973) – радянський воєначальник, маршал Радянського Союзу (1944), двічі Герой Радянського Союзу. Народився в с. Лодейно (тепер Кіровської обл., Росія) в селянській родині. Закінчив земське училище (1912), працював сплавником лісу (1909–1916). Брав участь у *Першій світовій війні* (1916–1918), воював на Південно-Західному фронті. Від 1918 – член більшовицької партії, під час громадянської війни в Росії перебував на різних командних посадах. У міжвоєнний період закінчив курси вдосконалення командного складу (1926) та Військову академію ім. М. Фрунзе (1934), командував полком, дивізією та корпусом. Від 1938 – командувач 2-ї Червонопрапорної армії на Далекому Сході, 1940–1941 – командувач Забайкальського та Північнокавказького військових округів.

На початковому етапі німецько-радянської війни командував дивізією, згодом військами Західного фронту. У жовтні 1941 в районі В'язьми (Смоленської обл., Росія) фронт під командуванням К. зазнав важкої поразки. Під час битви під Москвою 1941 командував військами Калінінського фронту, в Курській битві 1943 – військами Степового фронту. Згодом командував військами 2-го та 1-го Українських фронтів. Армії під командуванням К. здійснили Корсунь-Шевченківську (січень–лютий 1944) та Львівсько-Сандомирську (липень–серпень 1944) операції. Під час другої з них сили під командуванням К. очистили від німецьких військ більшу частину Галичини та зайняли Львів. На завершальному етапі війни К. командував наступом Червоної армії в Силезії.

Головнокомандувач сухопутних військ СРСР (1946–1950), головний інспектор Радянської армії (1950–1951).

У листопаді 1951 – березні 1955 командував військами *Прикарпатського військового округу*. Штаб округу тоді розташовувався у Львові на вул. Ватутіна, 1–3 (тепер *вул. Князя Романа*, будинок належить *Львівській Політехніці*). Під час служби у Львові К. мешкав у будинку на *вул. І. Франка*, 150.

Перебуваючи в Москві 23.12.1953, К. очолив спеціальний суд, який виніс смертний вирок Лаврентію Берії. 1956–1960 К. командував Об'єднаними силами країн Варшавського договору, на цій посаді керував придушенням Угорської революції 1956. Очолював Групу радянських військ у Німеччині (1961–1962), від 1962, обіймаючи формальну посаду в Групі генеральних інспекторів міністерства оборони СРСР, перебував у фактичній відставці. Відзначений багатьма нагородами. Помер у Москві.

Андрій Козицький, Ярослав Янчак

Олександр Кониський

КОНИСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР (псевдоніми: Верниволя, Галайда, Горовенко, Василь Буркун, Дрозд, Семен Жук, Кошовий, Кость Одовець, Перебендя та ін.; 06(18).08.1836–29.11(12.12).1900) – український письменник, громадський діяч. Народився на хуторі Переходівка (тепер село Ніжинського р-ну Чернігівської обл.) в збіднілій дворянській родині. Навчався в початковій школі в Ніжині (1844–1847), гімназії у Чернігові (1847–1849, відрахований за писання українських віршів), дворянській повітовій школі в Ніжині та Ніжинському ліцеї (1849–1852). Через нестатки освіти не закінчив. Від 1854 працював у суді в Прилуках, а згодом – у Полтаві. Самостійно підготувавшись, склав іспит на кандидата права й від 1861 займався адвокатською практикою.

Брав участь у діяльності полтавської та чернігівської громад, організовував недільні та вечірні школи, народні бібліотеки, написав декілька шкільних підручників: "Українські прописі" (1862), "Арихметика, або Щотниця" (1863). Рукописи підручників з історії, географії та права затримала цензура. За свою громадську діяльність, яку російська влада кваліфікувала як "змагання до поширення малоросійської пропаганди", у

січні 1863 висланий з України на північ Росії у Вологду, згодом у Тотьму (тепер Вологодська обл., Росія). 1865 одержав дозвіл здійснити поїздку до Західної Європи для лікування зору. Повернувшись наступного року в Україну, оселився в Єлисаветграді (тепер м. Кіровоград), згодом жив у Бобринці (де познайомився з Марком Кропивницьким), Катеринославі (тепер м. Дніпропетровськ), а від 1872 – у Києві. Працював адвокатом, дописував до газети "Київський телеграф" (*Киевский телеграф*), а також російських часописів "Вісник Європи" (*Вестник Европы*), "Російська думка" (*Русская мысль*), "Країна" (*Страна*), "Юридичний вісник" (*Юридический вестник*) та ін. 1878 обраний до міської ради Києва, продовжував громадську діяльність, звертався до російської влади з петиціями на захист українства. Належав до гуртка українофілів, т. зв. "Старої громади": Володимир Антонович, Василь Вовк-Карачевський, Хведір Вовк, Павло Чубинський та ін., які ставили за мету поширювати освіту рідною мовою й сприяти відродженню національної свідомості *українців*.

Через урядові переслідування української мови та культури в Російській імперії К. запропонував перенести центр розвитку українського суспільно-політичного руху на західноукраїнські землі. Від 1862 дописував до львівської газети *"Слово"*. Згодом публікував свої статті в журналі *"Світ"* та газеті *"Діло"*. Брав участь у заснуванні львівських часописів *"Правда"* та *"Зоря"*, матеріально їх підтримував та активно друкував у них свої твори (деякі номери цих видань наполовину або й більше складені з матеріалів, які К. висилав до Львова).

Спільно з Дмитром Пильчиковим 1873 К. створив фонд, який зібрав кошти для заснування у Львові Літературного товариства ім. Шевченка (крім засновників фонду, гроші для нього пожертвували Єлизавета Милорадович, Михайло Жученко та *Стефан Качала*). Оскільки товариство провадило головно комерційну діяльність, 1889 К. виступив з вимогою його реформувати та перетворити на *Наукове Товариство ім. Шевченка* (був одним із авторів нового статуту товариства). Після створення *"Записок НТШ"* публікував у них наукові розвідки та дописи.

Уперше відвідав Львів наприкін. 1865, коли їхав лікуватися до Німеччини. Мешкав у готелі *"Європейський"* (тепер пл. А. Міцкевича, 4). Відвідував засідання *Галицького Крайового Сейму*, познайомився з *О. Барвінським, Ю. Лаврівським, К. Сушкевичем*, С. Качалою, *К. Горбалем, Л. Лопатинським* та ін. К. вельми критично оцінив культурний стан тогочасного львівського товариства, назвавши австрійську Галичину "настоящею ще Азією".

Мешкаючи в Києві, К. листувався з *І. Белеєм, І. Франком, Ф.* та *О. Колессами* й ін. 1884–1900 майже щоліта К. приїжджав до Львова. Восени 1888 навіть розглядав можливість оселитися тут назавжди. Дорогою зі Львова до Києва 08.07.1885 на залізничній станції Волочиськ (тепер Хмельницької обл.) К. заарештувала російська поліція. Через звинувачення в українському "сепаратизмі" перебував під слідством 16 місяців, але був виправданий. Арешт К. був спричинений доносом групи галицьких *москвофілів*, які заявили, що К. виступає в Галичині "проти православ'я в Росії", а також перевозить зі Львова до Києва заборонену російською владою літературу. Щоб полегшити становище К., якому слідство, серед іншого, інкримінувало публікацію у Львові роману "Юрій Горовенко", *К. Кахникевич* вислав до Києва нотаріально посвідчене свідоцтво, що буцімто саме він є автором цього твору.

У політичному плані К. підтримував галицьких *народовців* і був противником соціалістичних і радикальних ідей, за що неодноразово зазнавав критики з боку *Михайла Драгоманова*. Висловлювався за еволюційний шлях розвитку суспільства. Приділяючи велику увагу розвиткові української освіти, К. наполягав на тому, щоб галицькі українці досягли в Галичині порозуміння з польськими політиками консервативного табору, взамін

за що польська сторона мала погодитися на розбудову в краї української освітньої системи.

Літературну діяльність К. розпочав 1858, перші твори російською мовою друкував у "Чернігівському листку" (*Черниговский листок*). Більшість творів українською мовою змушений був публікувати в Галичині та під псевдонімами, яких мав 141. Писав прозові твори, поезії, публіцистику, літературно-критичні статті, перекладав з російської, польської та французької мов. Публікував студії про українських письменників (М. Костомарова, О. Чужбинського, *Ю. Федьковича*, А. Свидницького, П. Марковича та ін). Уклав російсько-український словник (виданий 1918). На замовлення Наукового Товариства ім. Шевченка К. написав ґрунтовну біографію Тараса Шевченка, яка була опублікована у Львові ("Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя"; Т. 1, 1898; Т. 2, 1901). Більшість поетичних творів К. видано у книжці "Порвані струни" (1886). Літературну спадщину зібрано в чотиритомовому виданні "Твори" (Т. 1–4, 1899–1903). Вірш К. "Молитва за Україну" ("Боже великий єдиний, нам Україну храни…"), який поклав на музику *М. Лисенко*, став церковним гімном України.

Помер у Києві. За заповітом К., Наукове Товариство ім. Шевченка одержало 10 тис. рублів з його приватних заощаджень. Відносини К. з Галичиною досліджував *М. Возняк*. Іменем К. у Львові названо вулицю.

Андрій Козицький

КОНКУРСИ АРХІТЕКТУРНІ ТА СКУЛЬПТУРНІ – змагання й відбір найкращих архітектурних і скульптурних проєктів, що його оголошували перед будівництвом важливої для громадськості споруди; проводили головно у XIX – першій пол. XX ст., відновлені на поч. 1990-х. Конкурси створили велике дослідне поле для експериментів і боротьби між прихильниками різних стилів і поглядів на завдання просторових мистецтв, вплинули на розвиток принципів взаємодії архітектури і монументального мистецтва. Першим із конкурсів умовно можна вважати творче змагання двох архітекторів – *Й. Зальцманна* й А. Л. Піхля (*Архітектурний конкурс на проєкт театру С. Скарбека*). Початок широкій публічній боротьбі митців у Львові заклав конкурс проєктів перебудови *готелю* "Англійський" 1871. У залі *ратуші* було виставлено 19 планів, головно львівських і краківських будівничих, проте перші дві премії у серпні 1871 одержали К. Плятер і А. Гайнрих, обидва з Відня. Практичних будівельних наслідків цей конкурс не мав.

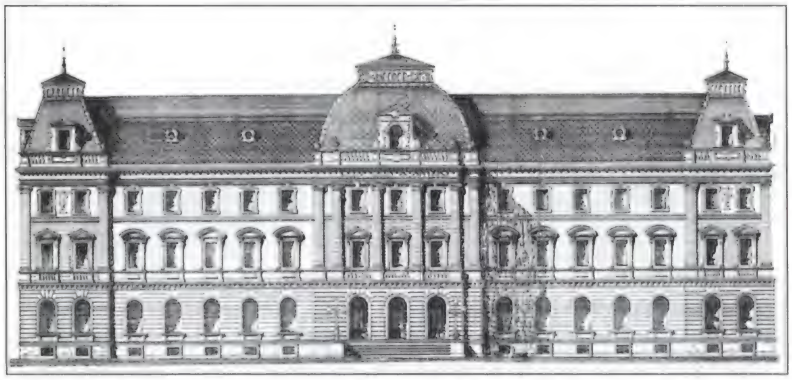

Конкурс проєктів будинку Художньо-промислового музею. 1889–1890 рр. Проєкт Л. Вежбицького

Наступний був оголошений у червні 1875. Заступник голови Крайового виділу О. Петруський розробив програму і визначив місце майбутнього будинку

А. Козанський. *Театр Скарбека*

Конкурс проєктів будинку Дирекції львівської залізниці. 1911 р. Проєкт А. Захаревича

Галицького Крайового Сейму. Споруда мала містити 156 приміщень загальною площею 5590 кв. м (крім великого залу засідань і фойє). На розгляд журі, яке очолював маршалок Сейму, 30 архітекторів, головно з Відня та Берліна, надіслали свої проєкти, що були виставлені для громадського обговорення в січні 1876. У стилістиці праць переважав *історизм*, особливо модний тоді неоренесанс. Журі визнало переможцями віденських архітекторів: першу премію (4 тис. золотих ринських) отримали Венделер і Гізер, другу (2500 золотих ринських) – тоді ще мало відомий О. Ваґнер, третю (1500 золотих ринських) Отто Кьоніґ, четверту (1500 золотих ринських) – Е. Циффер і К. Лаузил. Через два місяці *Ю. Гохберґерові* було доручено опрацювати остаточні плани Сейму на основі нагороджених проєктів (1876–1877).

У березні 1876 вперше був оголошений відкритий скульптурний конкурс – на спорудження пам'ятника *С. Ґощинському* на *Личаківському цвинтарі*. Серед п'яти гіпсових моделей найкращою назвали працю *Ю. Марковського*, який отримав 3 тис. ґульденів (серед його конкурентів були *Т. Баронч*, *Л. Марконі* та ін.). Монументальний пам'ятник з каменю завершили 1880.

У грудні 1876 закінчився конкурс моделей іншого пам'ятника – *А. Ґроттґерові* в *костелі домініканців*. Серед десяти скульпторів переміг В. Ґадомський, який поставив пам'ятник 1880. Скульптурному оздобленню Сейму також передував оголошений у січні 1879 конкурс. Запропонована Крайовим виділом обов'язкова програма передбачала докладну сюжетно-алегоричну визначеність головних монументальних скульптур: наприклад, центральна композиція на аттику повинна була символізувати Законотворчість, що бере під опіку Русь (Східну Галичину) та Польщу (Західну Галичину). Обмежувалась і стилістика творів: вони мали відповідати функції урядової споруди парламенту і бути в дусі академізму та пізнього *класицизму*. У жовтні 1879 після виставки гіпсових моделей у сеймовій залі *театру С. Скарбека* було оприлюднено результати змагання. Серед 14 моделей аттику перемогли праці *Т. Риґера* (І місце), Л. Марконі (ІІ місце), *Ф. К. Микульського* (ІІІ місце), серед моделей двох груп "Праця" і "Освіта" перед входом найкращими визнано роботи Т. Риґера (І місце), Ф. К. Микульського (ІІ місце), З. Трембецького (ІІІ місце). Пропозиції Т. Баронча й Т. Яжимовського були відкинуті через їхню стильову невідповідність.

Конкурс проєктів будинку Кредитного товариства землевласників. 1911 р. Проєкт А. Захаревича

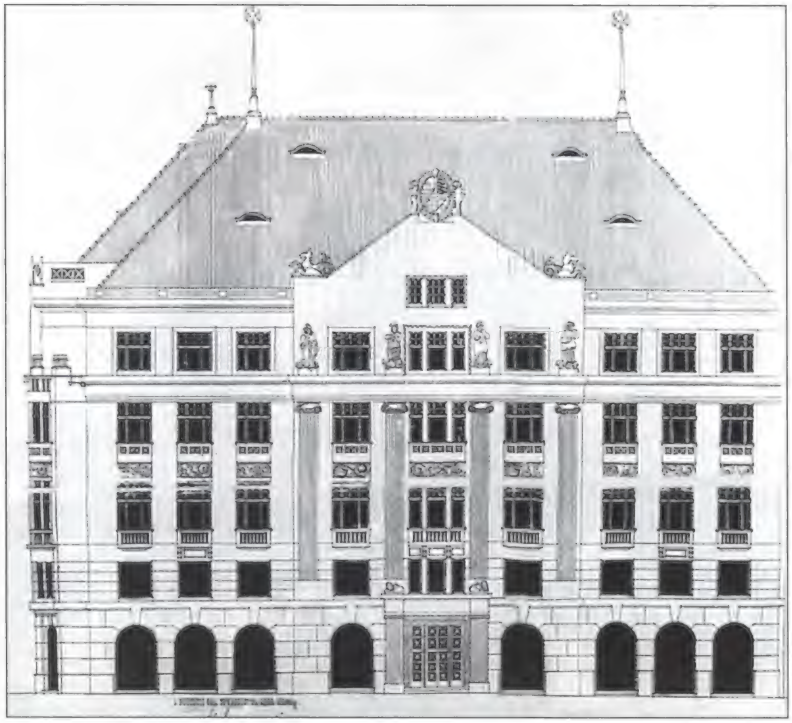

У жовтні 1887 – березні 1888 відбувся конкурс на *будинок Галицької ощадної каси* (тепер *Львівський музей етнографії та художнього промислу*). Умови конкурсу передбачали локалізацію на місці демонтованого готелю "Англійський" монументальні, відповідні до призначення споруди, художні форми. За підсумками конкурсу, серед 35 праць (головно у стилях неоренесансу і необароко) переміг спільний проєкт краківських архітекторів Т. Стриєнського і В. Екельського, другу нагороду здобув Ф. Оман (Огман), львів'янин, який переїхав працювати до Відня, третю – С. Одживольський з Кракова. Закуплені були також плани львів'ян *В. Галицького* та Я. Завейського. Цікавим був проєкт *В. Равського-молодшого* в дусі французького ренесансу зі скульптурами, як на фасадах Лувру. Однак для реалізації в червні 1888 було дібрано позаконкурсний проєкт *Ю. Захаревича*.

У жовтні 1889 розпочався конкурс проєктів будинку Художньо-промислового музею ім. Франца Йосифа I на пл. Каструм (тепер будинок *Національного музею у Львові* на *просп. Свободи,* 20). Конкурс продемонстрував широкий стильовий діапазон історизму та інтерес до синтезу архітектури з монументальним мистецтвом. На початку лютого 1890 журі присудило першу премію планові *Ґ. Бізанца*, другу – Я. Завейського, третю – Л. Марконі. Відзначено було також проєкт *Л. Вежбицького*. Вибраний для будівництва спільний проєкт Л. Марконі та *Ю. К. Яновського* був реалізований лише 1902–1904. Сусідній будинок Художньо-промислової школи (тепер економічний факультет *Львівського університету*) також постав після конкурсного змагання 1890 між Ґ. Бізанцем, А. *Каменобродським*, *Б. Бауером* і *І. Долинським*. Переміг проєкт Ґ. Бізанца у неоренесансному стилі, реалізований 1892. У лютому 1893 було завершено конкурс споруд *Галицької крайової виставки 1894 р.*, який, однак, не відповідав масштабності розгорнутого 1894 великого архітектурного спектаклю. Було подано 45 пропозицій. Серед планів Палацу мистецтв тоді першу премію здобула праця *З. Ґорґолевського*, другу – *Ф. Сковрона*, серед планів Палацу промисловості першу нагороду віддали А. Каменобродському, другу – К. Пекарському. Іншими переможцями стали, зокрема, З. Добровольський, Я. Завейський, *Д. Кричковський*. Проте майже всі проєкти, відзначені як найкращі, не були реалізовані й замінені іншими.

Важливим був конкурс 1895 на спорудження Великого театру (тепер *Львівський театр опери та балету*, див. *Архітектурні конкурсні проєкти Великого театру*), а також на його скульптурне оздоблення (1898–1899).

У 1890-ті відбулися три конкурси проєктів міських *пам'ятників*. У квітні–червні 1892 відбувся конкурс на монумент *А. Фредрові* у Львові. 09.06.1892 у залі Літературно-художнього товариства в Міському касино відкрилася виставка 14 гіпсових моделей, головно львівських митців. 23.06.1892 було оголошено висновки: перша нагорода – Л. Марконі (реалізовано 1896–1897, тепер пам'ятник – у Вроцлаві), друга – *Т. Вишньовецький*, третя – Т. Ленартович. Цікаві моделі, переважно у стилі необароко, подали також Т. Баронч, *Ю. Белтовський*, *Т. Дикас*, *С. Р. Левандовський*.

У травні 1893 закінчився львівський конкурс моделей пам'ятника Т. Костюшкові в Чикаґо (США). Переміг Т. Баронч, що застосовував ефектні необарокові деталі, другим став Л. Марконі, третім Т. Вишньовецький. Драматизмом образів

Конкурс на реконструкцію ратуші.
1907–1908 рр.
Проєкт Р. Бандурського

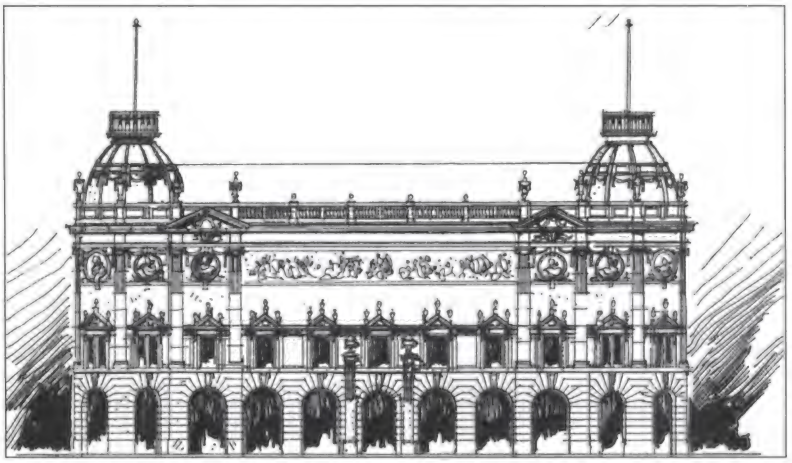

Конкурс проєктів Палацу мистецтв.
1907 р.
Проєкт М. Лужецького

Конкурс на пам'ятник А. Міцкевичу. 1898 р. Модель А. Попеля

і динамічністю композиції відзначався не нагороджений ескіз Ю. Белтовського.

Найбільшим за кількістю учасників став скульптурний конкурс на *пам'ятник А. Міцкевичу* у Львові, що розпочався в квітні 1898. Обов'язковою умовою було застосувати в композиції колону, поєднану зі статуєю, – деяка консервативність і тривіальність цього програмного положення, що його висунув член оргкомітету *Адам Креховецький*, викликала критику громадськості. Із двадцяти надісланих проєктів 11 були гіпсовими моделями, 9 – архітектурно-скульптурними рисунками. Учасниками конкурсу були, зокрема, Т. Баронч, Т. Вишньовецький, *П. Гарасимович*, Ю. Марковський. Виставка праць відбулась у Палаці мистецтв. 10.12.1898 першу премію (1000 крон) здобув *А. Попель*, другу (500 крон) – М. Завейський, третю – В. Шимановський (який відмовився від нагороди).

На поч. XX ст. відбулась низка конкурсів на громадські, релігійні й житлові споруди та їхнє скульптурне оздоблення; пройшли також конкурси проєктів трьох міських пам'ятників.

У перші роки XX ст. велику увагу було прикуто до побудови у Львові *костелу св. Ельжбети*. Оголошений 1901 конкурс передбачав, що костел мав вміщувати 2200 осіб, мати три входи і романський або готичний стильовий вигляд. Результати конкурсу були оприлюднені 18.03.1903, їх жваво обговорювали в архітектурних часописах та щоденній львівській пресі. Із 19 проєктів журі дібрало для відзнак праці *Т. Тальовського* й С. Одживольського (дві рівнозначні перші премії), Т. Стриєнського і *Ф. Мончинського* з Кракова (дві другі нагороди). Майже всі проєкти (за винятком пропозиції варшавського будівничого Я. Войцеховського звести святиню в закопанському стилі) мали виразні мотиви середньовічної спадщини. Проєкт Т. Тальовського, узятий до реалізації, вирізнявся чистотою неоготичної стилізації, монументальністю і мальовничістю об'ємів, багатством деталей. Конкурс став найвагомішим серед усіх планів спорудження в Галичині сакральних об'єктів поч. XX ст.

Початок XX ст. у Львові запам'ятався й кількома скульптурно-архітектурними змаганнями. У червні–жовтні 1902 відбувся конкурс гіпсових моделей оздоблення фасаду нового головного *залізничного вокзалу*. Виставка праць шести авторів, серед них *П. Войтовича*, А. Попеля, *Г. Кузневича*, В. Мазура, була відкрита в залі засідань Дирекції залізниці. 11.10.1902 переможцями стали П. Войтович й А. Попель. На конкурсі скульптур на фасаді Художньо-промислового музею, що відбувся у листопаді–грудні того ж року, найкращими було визнано ескізи П. Войтовича, А. Попеля і Г. Кузневича (реалізовані 1903, ці твори було знищено 1952). З огляду на зведення пам'ятника А. Міцкевичу на пл. Марійській (тепер *пл. А. Міцкевича*) і заплановане перенесення на нове місце криниці (фонтану) Богородиці, *маґістрат* у листопаді 1903 оголосив конкурс на новий фонтан і постамент для статуї, яку виконав 1859 Й. Н. Гауттман. Обов'язковими умовами передбачали матеріал – теребовельський або тернопільський камінь; стилістика фонтану мала гармоніювати з класицистичною статуєю Діви Марії. На конкурс надійшло 9 проєктів львівських авторів. 15.12.1903 журі оголосило переможців: дві перші премії рівнозначно одержали праці *С. К. Островського* і *М. Лужецького*, другу нагороду та похвальну відзнаку було присуджено двом творам *Т. Об-*

Конкурс проєктів криниці Богородиці. 1903–1904 рр. Проєкт Т. Обмінського (фірма М. Уляма)

мінського. Т. Обмінський, напевно, був автором ще одного проєкту, виконаного в бюро *М. Уляма*. Після дискусії у міській раді в січні 1904 більшість депутатів проголосували за проєкт М. Лужецького у стриманій стилістиці неоренесансу (реалізований), хоч значно якіснішими були праці у стилі *сецесії* С. К. Островського й Т. Обмінського – так укотре традиціоналізм і ощадливість узяли гору над новаторством.

Компенсацією для прихильників нових напрямів став конкурс на пам'ятник *П. Хмельовському* на *Личаківському цвинтарі*, що відбувся у травні–червні 1904. У залі *ратуші* було експоновано 7 моделей – Т. Баронча, Ю. Белтовського (дві версії), П. Войтовича, П. Гарасимовича, Т. Дикаса і С. К. Островського. Останній і був визнаний переможцем, створивши 1905 сецесійно-імпресіоністичний надгробок, що став для Львова справжньою сенсацією.

Через заплановану реконструкцію ратуші 1907 відбувся другий (перший 1897–1898, переможець – *А. Захаревич*) конкурс проєктів її ґрунтовної перебудови, з обов'язковою вимогою застосувати традиції архітектури Галичини. Серед 11 проєктів журі в січні 1908 нагородило три: 1. Р. Бандурського з Кракова (зі стилізацією готичних і ренесансних мотивів), 2. Ю. Гандзелевича з Дармштадта, 3. С. Пайздерського з Фриденау під Берліном. Серед закуплених міською радою відзначався проєкт *Ю. Пйонтковського* з елементами ренесансного аттику, необароковими вікнами та скульптурними оздобами.

Після спроб проведення конкурсів на будинок Товариства приятелів красних мистецтв (1898) і Будинок мистецтва, промисловості та торгівлі (1900) були запропоновані декілька планів нового *Палацу мистецтв*, із виставковими й музейними залами. Ф. Сковрон розробив 1904 такий будинок у неоренесансному, М. Лужецький (1907) та *В. Садловський* (1908) – у комбінованому сецесійно-бароковому стилі, *В. Дердацький* і *В. Мінкевич* (1910) – у переосмислених формах старої дерев'яної архітектури Галичини, *Т. Врубель* (1913) – у дусі неокласицизму. Конкурс на цей будинок, який мав постати на площі біля *костелу домініканців*, відбувся тільки у травні–червні 1920. Проєкти були у стилях сецесії, модернізованого *ренесансу* і *бароко*. Першу нагороду одержав *Є. Червінський*, другу поділили Ф. Мончинський та С. Желенський, третю – *В. Ґжимальський* і К. Кшижановський. Проте новий Палац мистецтв у Львові постав значно пізніше, 1996, на *вул. М. Коперника* (архітектор *В. Каменщик*).

Серед конкурсів на проєкти українських релігійних споруд Львова на поч. XX ст. можна виокремити змагання 1902 проєктів греко-католицької церкви у візантійському стилі. 20.09.1902 журі нагородило праці: 1. *О. Лушпинського*, 2. К. Жечицького, 3. А. Захаревича; відзначило ескізи Я. Рудницького, А. Захаревича, Т. Обмінського. Рецензент виставлених планів наголошував, що обумовлений програмно візантійський характер церкви мав тільки проєкт Я. Рудницького, інші були національно-романтичними новаціями: "...це форми наших дерев'яних церков, перенесені на камінь і цеглу". 1904 львівський конкурс проєктів церкви в с. Соколівка на Золочівщині виграли О. Лушпинський і *Л. Левинський* (вони поділили між собою першу премію). Конкурс ескізів реставрації й оздоблення *Успенської церкви* у Львові (два етапи, 1909 і 1911–1912) не приніс вагомих результатів, хоч найякіснішими були визнані твори *М. Сосенка* і *Й. Балли*. Відбулись і два конкурси на проєкти громадських споруд: будинку товариства *"Дністер"* (1903–1904, перемогли проєкти А. Захаревича, Т. Обмінського і О. Лушпинського); українського Академічного дому (1905, найкращими було визнано плани *Ф. Левицького*, О. Лушпинського), українського театру (*Архітектурні конкурсні проєкти театру "Руська Бесіда"*).

Після 1908 щорічно відбувалося декілька конкурсів: 1909 серед семи проєктів торгового будинку родини Броміль-

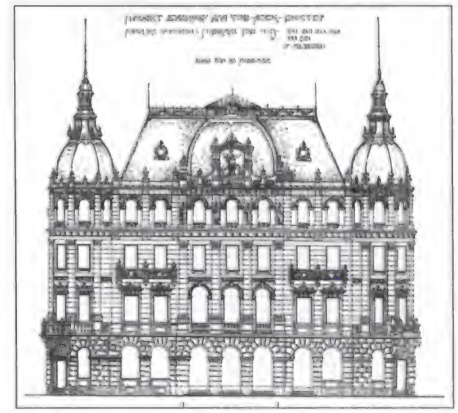

Конкурс проєктів
будинку товариства "Дністер".
1904 р.
Проєкт А. Захаревича

Конкурс проєктів костелу
св. Ельжбети.
1901–1903 рр.
Проєкт Я. Войцеховського

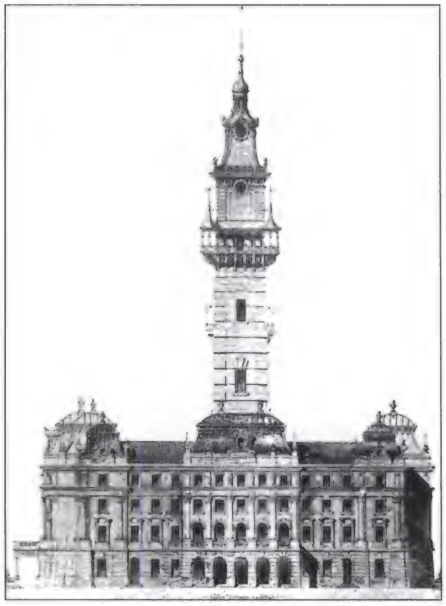

Конкурс проєктів будинку ратуші. 1897–1898 рр. Проєкт А. Захаревича

Конкурс проєктів костелу св. Ельжбети. 1901–1903 рр. Проєкт Т. Тальовського

ських на розі вул. Академічної, 6 (тепер *просп. Т. Шевченка*) і вул. Хоронщизна (тепер *вул. П. Чайковського*) першу нагороду (800 корон) здобув проєкт В. Дердацького і В. Мінкевича (з модернізованими елементами бароко та класицизму), другу – проєкт *І. Кендзерського* й *А. Опольського* (з ремінісценціями галицького ренесансу у завершеннях будівлі), третю – *А. Богохвальського* в дусі необароко. 28.09.1909 були оголошені результати конкурсу на *будинок Акціонерного кооперативного банку* на пл. Ф. Смольки, 3 (тепер *пл. Генерала Григоренка*). Із дев'яти робіт найкращою було визнано пропозицію І. Кендзерського й А. Опольського, досить еклектичну у своїй стилістиці. Монументальний і суворий неокласичний проєкт А. Захаревича здобув другу нагороду, і власне він був прийнятий до реалізації.

Наприкін. 1909 – на поч. 1910 відбувся конкурс "Кола польських архітекторів" на 5-поверховий будинок Міського касина на вул. Академічній (тепер просп. Т. Шевченка). Обов'язковою умовою було використання місцевих мотивів. Із десяти представлених праць журі вибрало три: 1. С. Данковського (молодого архітектора з бюро *З. Федорського*, у стилі неокласицизму), 2. В. Климчака й М. Гейтцмана (раціональний модерн), 3. *С. Улейського* (неоготика). Керівником майбутньої будови було призначено З. Федорського, однак до будівництва справа не дійшла.

Важливою подією став публічний конкурс проєктів нового монументального будинку Дирекції львівської залізниці – адміністративного і житлового корпусів, з локалізацією на розі вул. А. Міцкевича (тепер *вул. Листопадового Чину*) і вул. Зигмунтовської (тепер вул. М. Гоголя). На конкурс надійшло сім планів. Усі вони акцентували на наріжній композиції споруди й оперували різноманітними стильовими формами. У березні 1911 журі на чолі з директором залізниці С. Рибіцьким відзначило три праці: перша нагорода – дві версії авторства Я. Завейського й Р. Бандурського з Кракова, у дусі необароко з елементами ренесансної архітектури Західної Галичини; друга премія – спільний проєкт А. Захаревича, Л. Соколовського, С. Пйотровського й С. Фертнера в стилі модернізованого класицизму із залученням монументальних скульптур; третя нагорода – праця С. Улейського й К. Рихтмана, також у дусі постісторизму. Жодний із цих проєктів не був реалізований: будинок було споруджено 1913 за позаконкурсними планами *З. Б. Левинського*.

Провідну стильову тенденцію того часу – т. зв. постісторизм, посилену увагу до переосмислення архітектурних взірців минулого – закцентовано також на іншому конкурсі 1911, що його оголосило Товариство взаємодопомоги приватних чиновників, на спорудження готелю "Краківський" і двох суміжних із ним житлових будинків на початку *вул. Пекарської*. Першу нагороду одноголосно одержав проєкт *Г. Заремби* і Р. Ф. Мацури з добре опрацьованими поверховими планами та головним фасадом у модернізованих ренесансних формах. Другим став спільний витвір Л. Райсса і *Л. Карасінського*, третім – Ф. Ліблінґа з Кракова. Влітку 1912 будову було доручено фірмі *Е. Жиховича*, для якої нові плани виконав М. Лужецький (проте він повторив і розвинув основні мотиви конкурсного проєкту-переможця, особливо в аттику готелю). Цікаво, що теми галицького ренесансу (аттик, аркада, велика вежа) Г. Заремба й Р. Ф. Мацура водночас застосували в іншому конкурсі 1911 – на проєкт перебудови театру С. Скарбека, і здобули на ньому другу нагороду.

Серед тогочасних скульптурних конкурсів особливо вирізнялися три, усі на спорудження львівських пам'ятників. 1910 конкурс на пам'ятник *Ю. Захаревичу* в вестибулі *Львівської Політехніки* виграв Ю. Белтовський (другим став *Я. Нальборчик*). У червні того ж року за результатами конкурсу на пам'ятник намісникові *А. Потоцькому* переможцем був визнаний гіпсовий ескіз С. Р. Левандовського (не було споруджено). 1910–1911 відбувся конкурс проєктів пам'ятника *Ф. Смольці*. У червні

1911 першу премію здобула гіпсова модель Я. Рашки, другу – Я. Нальборчика і В. Мінкевича. Без нагороди залишився *Т. Блотницький*, але власне він, з огляду на його попередні (ще від 1905) різні плани цього монумента, одержав від маґістрату замовлення на реалізацію. Пам'ятник Ф. Смольці він виконав у співавторстві з архітектором *Т. Новаковським* (був відкритий 08.12.1913).

Два наймасштабніші за кількістю учасників архітектурні конкурси у Львові – на спорудження *костелу св. Анни* і нового будинку *Львівського університету*, відбулися 1912–1913. Конкурс на новий костел св. Анни пройшов навесні 1912. В його умовах зазначали місце будівлі (замість старого храму, на стику вул. Янівської (тепер *вул. Т. Шевченка*) і *вул. Городоцької*) та обов'язковість гармонізації нової святині з іншими пам'ятками міста. Підсумки конкурсу було підбито 06.05.1912. Серед розглянутих 24 праць журі визнало найкращим проєкт В. Дердацького і В. Мінкевича, проте присудило йому другу премію (від призначення першої нагороди взагалі відмовились). В. Дердацький і В. Мінкевич майстерно поєднали у сакральній споруді з масивним центральним куполом оригінально трактовані елементи середньовічної та ренесансної архітектури. Рівнозначними третіми нагородами журі відзначило проєкти Л. Соколовського, Л. Карасінського і С. Пайздерського, в яких домінували стилізації архітектури бароко. Було відзначено також твір О. Сосновського з Варшави, хоч своїми незвичними об'ємами він викликав чимало критичних зауважень. Цей сміливий проєкт передбачав виявлення залізобетонних конструкцій у підкреслено вертикальних, гостро виразних і близьких до *експресіонізму* зовнішніх формах.

Питання, пов'язані зі спорудженням нового будинку Львівського університету, що мав замінити старий корпус на вул. Св. Миколая (тепер *вул. М. Грушевського*), перед *Першою світовою війною* жваво обговорювала громадськість Львова, особливо у середовищі архітекторів. Перед оголошенням конкурсу дискутували про місце майбутнього будинку і його вигляд. Після виступів 1912 в пресі В. Мінкевича та *І. Дрекслера* було вирішено не змінювати рельєфу вул. Св. Миколая з невеликим підвищенням і зберегти навколишню забудову. В умовах конкурсу окреслювали ділянку для будівництва, функціональні особливості майбутньої споруди й потребу її узгодження з характером довкілля (особливо з бароковим *костелом св. Миколая*), хоч у виборі стилістики авторів не обмежували. До 15.04.1913 на конкурс надійшло 32 праці. Його результати були опубліковані в окремій брошурі, їх жваво обговорювали у пресі. Журі не призначило першої премії, хоч беззаперечним лідером відразу стала спільна праця професора Львівської Політехніки А. Шишка-Богуша і його учня М. Бурстіна, нагороджена другою премією. Автори запропонували монументальний, модерністський будинок великих, але спрощених кубічних об'ємів, із чистими площинами стін з деякими неокласичними елементами (зокрема з масивним скульптурним аттиком). Прозорі й утилітарно досконалі плани передбачали розміщення найбільших залів, зокрема вестибулю й актової зали, на центральній осі. Другі премії здобули проєкти Л. Войтичка і К. Вичинського з Кракова у стилі неокласицизму та Т. Обмінського, який подав три різні версії споруди з мотивами модернізованого бароко та ренесансу. Треті рівнозначні премії були присуджені В. Дердацькому і В. Мінкевичу, які уявляли собі будинок університету у вигляді палацу з рисами палладіанської архітектури, а також А. Будковському, який у центрі фасаду помістив великий неокласичний портик. У більшості інших невідзначених проєктів переважали тенденції неокласицизму (твори В. Садловського, І. Кендзерського, Я. Протшке, Ю. Пйонтковського та ін.).

У 1920–1930-ті кількість конкурсів зменшилась, імовірно, через втрату Львовом свого політичного статусу столиці коронного краю. 1920 відбувся конкурс

Конкурс проєктів будинку готелю "Краківський". 1911 р. Проєкт Т. Тальовського

Конкурс проєктів будинку Львівського університету. 1912–1913 рр. Проєкт А. Шишка-Богуша і М. Бурстіна

Конкурс проєктів костелу св. Анни. 1912 р. Проєкт В. Дердацького і В. Мінкевича

Конкурс проєктів будинку Національного музею у Львові. 1920 р. Проєкт Р. Грицая

Конкурс на пам'ятник Ю. Пілсудському. 1935–1936 рр. Проєкт М. Внука, Т. Войцеховського, К. Коцімського

на пам'ятник *І. Левинському* на Личаківському цвинтарі. На цьому конкурсі привертали увагу моделі *Р. Грицая* (тільки архітектурна композиція) й М. Заставного (алегорична 4-фігурна група в експресивному русі). Був реалізований найкращий проєкт авторства А. Лушпинського – у формі саркофагу, увінчаного зламаною романською колоною із саваном. Інший український пам'ятник на Личакові – *І. Франкові* – постав після декількох конкурсних випробувань. Навесні 1928 журі не присвоїло перших нагород, були негативно сприйняті модерністські проєкти *О. Архипенка* й М. Бринського. Восени 1931 проєкт *С. Литвиненка* переміг у боротьбі з моделями *А. Коверка*, *Н. Милян*, *І. Труша* й був реалізований 1933.

Наприкін. 1920 – на поч. 1930-х запропоновано декілька конкурсних скульптурних проєктів личаківського пам'ятника жертвам Талергофу. Але через брак коштів 1933 встановили тільки досить скромний пам'ятник із чорного граніту у формі гробівця з хрестом, зробленого в майстерні *Л. Тировича*. Серед українських архітектурних змагань можна вирізнити неофіційний конкурс проєктів нового *Національного музею у Львові*. *І. Свєнціцький* і митрополит *Андрей Шептицький* розглядали плани нового будинку, які виконали Р. Грицай (1920), *С. Тимошенко* (1922), *В. Пещанський* (1922, 1925–1926), Л. Левинський (1925), і зупинилися на кресленнях *О. Пежанського* у стилі *функціоналізму* (1929), виставлених для громадського обговорення в лютому 1930 і реалізованих 1930–1935.

У польському мистецькому середовищі Львова найвагоміші результати принесли конкурси, пов'язані з ансамблем військового "Цвинтаря орлят". 1921 здобув першу нагороду і був прийнятий до реалізації загальний план створення цього цвинтаря авторства *Р. Індруха* (тріумфальна арка з доричною колонадою, катакомби і *каплиця*). 1924 на конкурсі монументу американським пілотам переміг і був реалізований 1925 проєкт Ю. Ружиського та *Ю. Стажинського* (не менш цікавою була модель цього пам'ятника, що її розробила *Я. Райхерт-Тот*). Ще один пам'ятник на "Цвинтарі орлят" – французьким піхотинцям – розробляли в низці ескізів на конкурсі в листопаді 1935 – лютому 1936. Першу премію і право до реалізації одержав проєкт Ю. Ружиського, другу – Ю. Стажинського, третю – М. Внука. Декілька скульптурних конкурсів передбачали встановити у Львові пам'ятники, що не були реалізовані. Перед Львівським театром опери та балету мав постати монумент Ю. Словацькому. В конкурсі 1926–1927 нагороди одержали проєкти у стилі *ар деко*: 1. Я. Щепковського, 2. Ю. Ружиського і Ю. Стажинського, 3. Я. Ґолінського; журі не схвалило оригінальний, виконаний у тонованому гіпсі,

кубістичний проєкт З. Пронашка. 1928 свою гіпсову модель цього пам'ятника, з підкресленою ритмікою і пафосом рухів фігур, запропонувала Я. Райхерт-Тот. Однак новий розгляд проєктів 1932 приніс перемогу неокласичному творові Е. Віттиґа. Його виконанню перешкодив початок *Другої світової війни*. Тому не були реалізовані інші монументи – *Ю. Пілсудському* і *В. Бандурському*.

На конкурсі пам'ятника Ю. Пілсудському (1935–1936) розглядали 18 праць. У квітні 1936 першу нагороду здобули львів'яни Ю. Духович і З. Маєрський, другу – З. Взорек і Я. Райхерт-Тот, третю – З. Взорек, А. Рафаловська-Взорек, Р. Христовський і *Ф. Тот*, четверту – К. Коцімський, *Т. Войцеховський* і М. Внук. Усі проєкти передбачали активну взаємодію просторових мистецтв й урбаністичну перебудову схилів *цитаделі*.

Лише ненагороджений проєкт М. Уляма пропонував встановлення на *Високому Замку* вежі висотою понад 60 м із 9-метровим погруддям Пілсудського. У конкурсі на пам'ятник В. Бандурському, що мав стояти на *пл. Митній*, 1933–1935 брали участь скульптори З. Дзелінська-Балтарович, Ю. Малий, М. Пуделко, М. Шпіндлер і Я. Райхерт-Тот – остання (у співавторстві з архітектором З. Взореком) здобула першу премію за твір, сповнений руху і драматичної експресії (фігура заввишки понад 5 м).

Серед польських архітектурних конкурсів міжвоєнного періоду найцікавішим був конкурс проєктів *костелу Матері Божої Остробрамської* у верхній частині *вул. Личаківської*, що відбувся у квітні–липні 1930. Більшість планів була зроблена в дусі стилізації романських і ренесансних споруд та неокласицизму, з елементами функціоналізму у конструкціях. Першу нагороду одержав А. Шишко-Богуш. Відзначеними були також праці В. Матакевича, *В. Дайчака* і Т. Обмінського, який і одержав замовлення на побудову.

Один з останніх львівських конкурсів дорадянського періоду відбувся 1942 і був присвячений відбудові зруйнованої у вересні 1939 *церкви Св. Духа* на вул. М. Коперника. Після його оголошення у квітні 1942 на розгляд журі (на чолі з *Йосифом Сліпим*) було подано 15 праць. Всі вони мали відповідати обов'язковій умові: узгодженню церкви із збереженою бароковою дзвіницею і неоренесансним *будинком Греко-католицької семінарії*. Виставку проєктів відкрили в липні в залі семінарії. Перша нагорода не була присуджена, дві другі (по 3 тис. злотих) одержали *Євген Нагірний* та співавтори Отто Федак, Олександр Пежанський, третю премію (3 тис. злотих) розділили Данило-Мирослав Німців і Роман Грицай, четверту (2 тис. злотих) вручили Миколі Мікулі. Відзначені були також роботи архітекторів Євгена Греня, Ореста Горницького, Степана Гаврилюка, Андрія Кондрацького-Таскіна, Василя Форостецького.

Із нечисленних львівських конкурсів радянської доби можна згадати змагання проєктів на монумент Возз'єднання 1969 (першу премію одержав *А. Новаківський*, але був реалізований 1982 проєкт *А. Рудницького*).

Тривалим виявився добір авторів *пам'ятника Т. Шевченкові*. 1988 відбувся перший, обласний конкурс за участі 40 груп проєктантів – архітекторів та скульпторів, 1989 – другий, уже республіканський конкурс. Обидва вони не принесли бажаного результату. Для встановлення було обрано твір А. і В. *Сухорських*. Монумент зі статуєю Кобзаря урочисто відкрили 24.08.1992, в першу річницю проголошення незалежності України.

З архітектурних конкурсів часу незалежності істотним був розгляд проєктів розвитку Північного планувального району міста 1995. Перемогу здобули пропозиції колективу "Містопроект" на чолі з О. Мар'євим – ті ж автори 2002 створили концепцію нового генплану Львова.

Інтерес громадськості викликав конкурс на пам'ятник *Данилові Галицькому*. У його другому турі в лютому 2001 взяли участь 18 авторів; твори були виставлені у Палаці мистецтв. Запропоновано різні

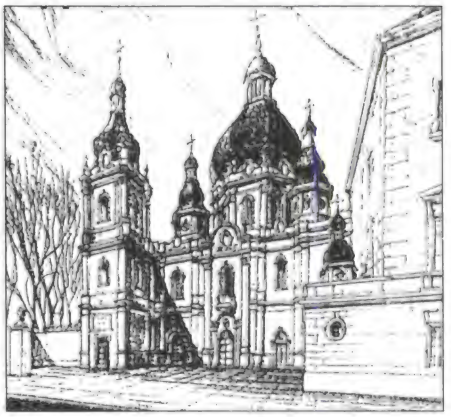

Конкурс проєктів відбудови церкви Св. Духа. 1942 р. Проєкт Д. М. Німціва

Конкурс ескізів реставрації та оздоблення Успенської церкви. 1909–1911 рр. Проєкт М. Сосенка

Конкурс на пам'ятник Данилові Галицькому. 2001 р. Проєкт братів А. і В. Сухорських

місця локалізації монумента – крім *пл. Галицької* (10 праць, зокрема Б. Романця, *І. Самотоса*, *Я. Скакуна*, братів А. і В. *Сухорських*, *Л. Яремчука*), були ще *пл. Соборна* (*П. Кулик*, *Р. Романович*, *Я. Юськів*) і пл. Старий Ринок (*В. Ярич*), алея На Валах біля *Порохової вежі* (М. Троцько), оглядовий майданчик *Високого Замку* (*Я. Мотика*, В. Коваленко).

Цікавою була позаконкурсна давня модель *Е. Миська*. Журі не виокремило найкращого твору, але згодом було запропоновано доопрацювати модель В. Ярича, у співавторстві з Р. Романовичем. У жовтні 2001 відлитий у бронзі кінний монумент засновникові міста був відкритий на пл. Галицькій.

У травні 2009 відбувся перший етап конкурсу проєктів пам'ятника *Б.-І. Антоничеві* у Львові. Проєкти експонувались у галереї *"Ґердан"*. У липні 2010 провели перший тур Всеукраїнського відкритого конкурсу проєктів пам'ятника митрополитові Андрею Шептицькому у Львові.

Юрій Бірюльов

Конкурс на пам'ятник Данилові Галицькому. 2001 р. Проєкт П. Кулика

КОНКУРСИ ЛІТЕРАТУРНІ – творчі змагання письменників. Часто відбувалися у Львові, стали особливо популярними в сер. 1920-х.

У 1920-ті здебільшого проходили драматичні конкурси. Навесні 1925 *Товариство українських письменників і журналістів ім. І. Франка* (ТОПІЖ) у Львові спільно з кооперативом "Український театр" оголосило конкурс на найкращу п'єсу. Нагороду одержав *Я. Галан* за п'єсу "Дон Кіхот з Еттенгайму". Відомо, що 1927 товариство *"Просвіта"*, щоб збільшити кількість драматичних творів для аматорських театрів, проводило свій конкурс, 1931 товариство "Відродження" оголосило конкурс на драматичний твір, присвячений темі негативного впливу алкоголю на людину та корисності протиалкогольної кампанії.

Оскільки на теренах Західної України й на еміграції не було постійної нагороди для поетів і прозаїків, 1929 О. Боднарович у пресі висловився за проведення щорічного українського літературного конкурсу. 1932 на ювілеї *Б. Лепкого* у Кракові українська громадськість підтримала цю ідею, тоді й було визначено обсяг грошової нагороди – 2500 злотих. Часописи "Новий час" і "Народня справа" підтримали задум. 01.11.1933 Рада ТОПІЖ оголосила конкурс на найкращу художню збірку чи роман за попередній рік. Участь у конкурсі брали письменники Західної України й діаспори. Головою журі був *В. Сімович*, членами – *М. Гнатишак*, *В. Левицький-Софронів*, *Л. Лепкий*, *К. Малицька*, *В. Дорошенко*, *М. Рудницький*. 1933 були премійовані твори Г. Журби "Зорі світ заповідають", *Б. Кравціва* "Сонети і строфи", С. Левицького "З японського дому", Ж. Процишина "Молоде покоління". Першу премію 1934 здобув *У. Самчук* за роман "Волинь", II премію – *Ю. Косач* за збірку віршів "Черлень" і за фрагменти з повісті "Сонце в Чигирині", III премію – *Б.-І. Антонич* за збірку "Три перстені". Першою премією 1935 відзначена *Ірина Вільде*. 1936 лавреатами конкурсу ТОПІЖ стали *С. Гординський* за збірку "Барви і лінії", *Наталена Королева* за книжку "Інший світ", *Ю. Липа* за "Нотатник". Згодом – знову Ю. Косач, а також І. Борщак, Н. Лівицька-Холодна, Д. Віконська, І. Колос та ін.

Головна рада *Українського католицького союзу* (УКС) 1936 оголосила звернення про заснування ще однієї літературної нагороди за найкращий художній твір у році, написаний на релігійну тематику. Присвоєння нагороди відбувалося в січні наступного року. Нагорода складалася з трьох ступенів (I – 600 злотих, II – 400 злотих, III – заохочувальна), перевагу віддавали молодим письменникам-дебютантам. Лавреатами конкурсу УКС 1936 стали Наталена Королева за літературну працю останніх двох років, Б.-І. Антонич, Л. Мосендз, *О. Кобилянська*. 1937 р. журі УКС відзначило твори Н. Королеви "Сон тіни", Ю. Косача "Чарівна Україна", Г. Журби "Революція іде", Ю. Клена "Прокляті роки". Наступного року – "Вірую" Ю. Липи, "Мій світ" *І. Керницького*, "Милосердний самарянин" В. Короліва-Старого. Серед членів

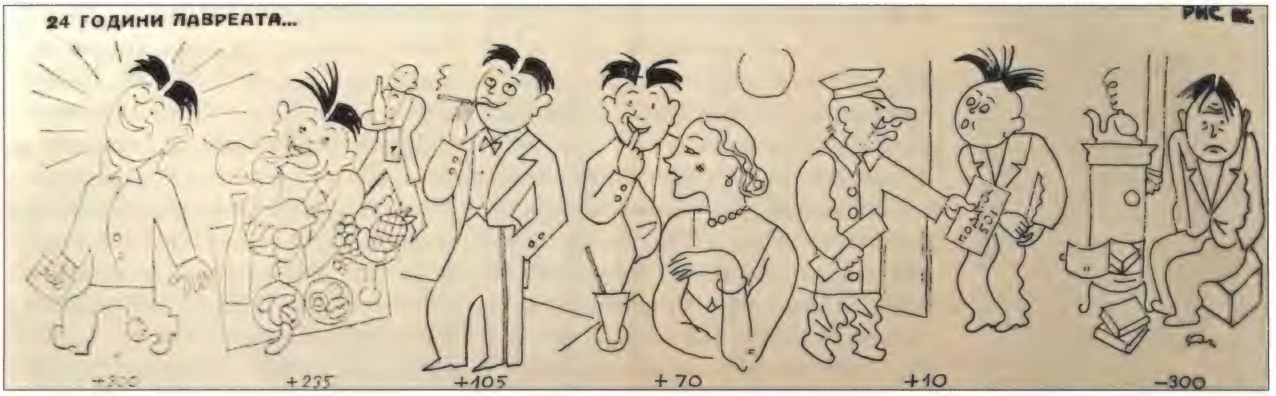

24 години лавреата...
Карикатура 1930-х рр.

журі – М. Гнатишак, П. Ісаїв, *Ю. Редько*, о. П. Хомин та ін.

"Українське видавництво" у Львові 1943–1944 проводило два конкурси – на найкращий твір для дітей, лавреатами якого стали Ю. Косач, В. Островський, М. Петров, *Р. Завадович,* і конкурс на найкращу повість і драму, в якому перемогли Ф. Мелешко, Ю. Городничий (псевдонім *Д. Лукіяновича*), Д. Николишин, Ю. Липа, *Т. Мигаль*, Ю. Косач.

Щоб підтримати творчість молодих письменників у Львові, поширювати їхні здобутки, 1994 організовано літературний конкурс ім. Б.-І. Антонича "Привітання життя". Ініціаторами і фундаторами премії для поетів віком до 29 років стали Всеукраїнське державне видавництво *"Каменяр"*, Львівська організація Спілки письменників України, Львівська книжкова фабрика "Атлас", *Палац мистецтв*, Міжнародний інститут культури, науки і зв'язків із діаспорою *Національного університету "Львівська Політехніка"*. Довгий час головою журі був *Ігор Калинець*. Членами журі в різні роки були: *М. Людкевич*, В. Звенигородський, *М. Ільницький*, П. Шкраб'юк, *Ірина Калинець* та ін. Лавреатами конкурсу за роки його проведення стали Я. Сенчишин, Д. Кубай, Г. Крук, М. Павленко, М. Кіяновська, сестри Угрин, Л. Демидюк, О. Максимчук, Ю. Кучерявий, Л. Мельник, О. Сливинський, І. Плахотнюк, Н. Баланова, О. Яковина та ін. Твори переможців конкурсу ім. Б.-І. Антонича друкують у щорічному збірнику "Привітання життя".

Ліля Сирота

КОНОВАЛЕЦЬ ЄВГЕН (псевда: Віра, Дід, Дідько; 14.06.1891–23.05.1938) – український політичний і військовий діяч. Народився в с. Зашків (тепер Жовківського р-ну Львівської обл.). Брат *М. Коновальця*. Закінчив *Академічну гімназію* у Львові (1901–1909), проживав на вул. Чарнецького, 26 (тепер *вул. В. Винниченка*). Студент правничого факультету *Львівського університету* (1909–1914), активний діяч студентського руху у Львові: заступник голови IV секції *"Академічної громади"* (1912–1913), голова секції (1913–1914); член виділу (1913) і контрольної комісії (1913–1914) Українського студентського союзу. Служив в австрійському війську (1914–1915), потрапив у російський полон на початку травня 1915 в боях на горі Маківка.

Євген Коновалець

Із початком революції 1917 в Росії втік з табору та приїхав до Києва. Організатор (від листопада 1917) і командир (січень 1918 – грудень 1919) київської формації Січових Стрільців: командир Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців, І куреня Січових Стрільців, І полку Січових Стрільців, Окремого загону Січових Стрільців, Осадного корпусу, корпусу Січових Стрільців, групи Січових Стрільців. Голова Стрілецької ради, полковник Армії Української Народної Республіки. Військові формування під командуванням К. були найбоєздатнішою частиною української армії, брали участь у головних воєнних операціях 1918–1919 (придушення більшовицького заколоту в Києві та оборона столиці в січні–лютому 1918, визволення Києва

Печатка
Проводу Українських
Націоналістів

Меморіальна таблиця на пошану Є. Коновальця, встановлена на вулиці, що має його ім'я. Скульптор Ю. Савко

Мирон Коновалець

Вілла на вул. Є. Коновальця, 78

від більшовицьких військ 01–02.03.1918, антигетьманське повстання та бій під Мотовилівкою в листопаді 1918, бойові операції проти більшовицьких і денікінських частин та ін.).

Перебував у польському полоні в листопаді 1919 – навесні 1920. Виїхав до Чехословаччини, влітку 1920 ініціював створення *Української Військової Організації* (УВО). Повернувся до Львова влітку 1921 й очолив Начальну команду УВО, деякий час переховувався від польської поліції в будинку на вул. Митрополита Ангеловича, 34, під загрозою арешту остаточно покинув Україну в грудні 1922, проживав у Чехословаччині, Німеччині, Швейцарії (1930–1936) та Італії (1936–1938).

Написав працю: "Причинки до історії української революції" (Прага, 1928).

Від сер. 1920-х як командант УВО підтримав ініціативу створення нової політичної організації націоналістичного напряму. На І Конференції українських націоналістів у Берліні (03–11.11.1927) обраний головою Проводу Українських Націоналістів (ПУН), як органу, що мав створити єдину націоналістичну організацію. На Конгресі Українських Націоналістів 03.02.1929 обраний керівником новоствореної *Організації Українських Націоналістів* (ОУН). Створивши фінансову базу серед українців Північної Америки, зміцнив ОУН та розбудував її структури за кордоном. Діяльність К. на посту голови ПУНу в умовах наближення світового воєнного конфлікту викликала побоювання СРСР. Керівництво *НКВС* розробило план замаху на К., який полягав у тому, щоб увести в його оточення спецагента. 25.05.1938 у Роттердамі (Нідерланди) К. загинув унаслідок вибуху замаскованої бомби, що її передав агент радянських спецслужб П. Судоплатов.

К. похований на цвинтарі Кросвік у Роттердамі. Ім'ям К. назвали вулицю у Львові. На початку цієї вулиці встановлено меморіальну таблицю на честь К. (скульптор Ю. Савко).

Володимир Муравський

КОНОВАЛЕЦЬ МИРОН (псевдо: Зашківський; 22.07.1894–14.10.1980) – український громадський діяч, редактор, юрист. Брат *Є. Коновальця*. Народився в с. Зашків (тепер Жовківського р-ну Львівської обл.). Закінчив Філію *Академічної гімназії* у Львові (1913). Член Українського генерального військового комітету у Львові в жовтні 1918, співорганізатор і учасник *Листопадового Чину* у Львові, поручник *Української Галицької Армії*.

Член *Української Військової Організації* (УВО), референт преси експозитури УВО в Чехословаччині. Засновник Групи української національної молоді (ГУНМ) в Празі (1923), її голова, член редакції органу ГУНМ "Національна думка". Член управи "Музею визвольної боротьби" у Празі. Учасник 1923 установчих зборів Центрального союзу українського студентства в Данциґу (тепер м. Ґданськ, Польща). Довголітній секретар товариства *"Рідна школа"* у Львові (1927–1939), редактор газети *"Новий час"*. Юридичний референт *Українського Центрального Комітету* в Кракові (1940–1945). Після війни перебував на еміграції в Німеччині. Довголітній редактор "Християнського голосу" (від 1949), голова Спілки українських журналістів (1950–1956). Похований на новій частині цвинтаря Вальдфридгоф у Мюнхені.

Володимир Муравський

КОНОВАЛЬЦЯ ЄВГЕНА ВУЛИЦЯ – вулиця між *вул. С. Бандери* і вул. І. Труша, розташована у Франківському районі міста.

Більшу частину вулиці було прокладено та розпарцельовано 1892. Тоді вона отримала назву вул. 29-го Листопада на честь початку польського повстання 1830–1831. Спочатку вулиця доходила до вул. Болотної (тепер вул. М. Залізняка). Згодом її подовжили до залізничної лінії Львів–Чернівці та проклали трамвайну лінію.

На перетині вул. 29-го Листопада, вул. На Байках (тепер *вул. Київська*) та вул. Вишневецьких (тепер вул. Русових) виникла невелика площа, яку львів'яни

назвали "П'ять кутів". Наріжний будинок (вул. Є. Коновальця, 12) був споруджений 1930 за проєктом *Г. Заремби* для "Дому емігрантів", які збирались із Галичини до Америки. Неподалік, на вул. Київській, 24–28, за проєктом *В. Мінкевича* 1926 було збудовано одні з перших львівських кам'яниць у стилі *функціоналізму*. На вул. Є. Коновальця, 16, архітектор *Й. Браунзайс* 1902 збудував власну віллу. Найцікавішу на вулиці віллу збудовано 1893 за проєктом *Яна Перося* на розі нинішніх *вул. А. Мельника*, 13, і вул. Є. Коновальця, 47 (тепер Обласний фізкультурний диспансер). Декорував фасади розкішного палацу Е. Плішевський. Цю будівлю зведено для Юзефи Франц – власниці кар'єрів і фабрики гіпсу, які були розташовані наприкінці вулиці (частина вулиці – між вул. А. Мельника та вул. М. Залізняка – у 1870–1880-ті називалась Гіпсовою, згодом цю назву успадкувала одна з паралельних вулиць). Напевно, тому всю околицю ще довго називали Францівкою. На місці фабрики та кар'єрів виникли Піщані (Алтайські) озера і спортивний парк (названий у 1920-ті Ґданським).

У 1960–1970-ті частину парку забудували 9-поверховими будинками, гуртожитками, готельним комплексом "Турист" (останніми роками наступ на парк продовжують сучасні забудовники).

На вул. Є. Коновальця, 100, височіє маленький замок, збудований 1912 за проєктом *С. Улейського*. Неподалік під № 108–110 стоять вілли родини архітекторів *К. та В. Равських*, споруджені 1907.

На вул. 29-го Листопада, 40, у власній кам'яниці жив *І. Кокорудз*, який 1911–1927 був директором *Академічної гімназії* у Львові. На частині своєї парцелі, що виходила на вул. Г. Моджеєвської (тепер вул. І. Кокорудза) він збудував власним коштом школу для дівчат, яку передав товариству *"Рідна школа"*. За радянських часів гімназію перетворили на дівочу школу № 5 (тепер знову школа ім. Іванни та Іллі Кокорудзів). Крім Кокорудзів, на вул. 29-го Листопада, 40, мешкала родина Гординських, яка займала в цій кам'яниці перший поверх. Тут виростав майбутній художник і письменник С. *Гординський*. Поряд проживав С. *Рудницький*, учений-географ, засновник української політичної географії. Поверхом вище мешкав професор математики *В. Кучер*. Неподалік, під № 33, мешкав відомий антрополог і зоолог *І. Раковський*, один із організаторів *Українського (таємного) університету*, голова *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові (від 1934), головний редактор *"Української загальної енциклопедії"* (виходила 1930–1935). На будинку № 33 цієї вулиці 2005 відкрито пам'ятну таблицю І. Раковському. На початку вулиці встановлено пам'ятну таблицю її патронові, *Є. Коновальцю* (скульптор Є. Савко). За радянських часів вулиця мала ім'я Фридриха Енґельса (1820–1895), німецького філософа, співтворця марксизму.

Ігор Мельник

Будинок на вул. Є. Коновальця, 31. Сучасне фото

КОНОПНИЦЬКА (КОНОПНІЦЬКА) МАРІЯ (Konopnicka Maria; криптоніми і псевдоніми: M. K., K., Marko, Komar, Jan Waręż, Piotr Surma, Jan Sawa, Humanus, Ursus, Mruczysław Pazurek; 23.05.1842–08.10.1910) – польська письменниця, громадська діячка. Народилася в м. Сувалки (тепер Підляського воєвод., Польща) у сім'ї судді. Бл. 1849 разом із родиною переїхала до Каліша (тепер Великопольського воєвод., Польща). Освіту здобувала вдома (вчителем був батько), а також приватно, у пансіоні сакраменток у Варшаві (1855–1856), де познайомилася й потоваришувала з Елізою Павловською (Ожешко). 1862 вийшла заміж, проживала в Бронові; 1872 із сім'єю перебралася до Гусина. 1877–1890 мешкала у Варшаві.

У "варшавський" період співпрацювала з низкою варшавських часописів. 1884–1886 редагувала демократичний тижневик для жінок "Світ" (*Świat*). Автор поетичних циклів "У горах" (*W górach*, 1876–1878); "Замальовки" (*Obrazki*, 1879–1880); 4-томової збірки віршів "Поезії" (*Poezje*, 1881, 1883, 1887, 1896). Перша збірка новел К. – "Чотири новели" (*Cztery nowele*, 1888). Від 1890 мешкала і

Будинок на вул. Є. Коновальця, 47. Сучасне фото

Марія Конопницька

працювала за кордоном: Австрія, Німеччина, Італія, Франція, Швейцарія, Чехія. Постійною її супутницею того періоду була художниця *Марія Дулембянка*. Тоді написала поетичні цикли "Лінії та звуки" (*Linie i dzwięki*, 1897), "Італія" (*Italia*, 1901), "Дрібнички з дорожньої течки" (*Drobiazgi z podróżnej teki*, 1903); збірки малої прози "Мої знайомі" (*Moi znajomi*, 1890), "На дорозі" (*Na drodze*, 1893), "Новели" (*Nowele*, 1897), "На нормандському березі" (*Na normandzkim brzegu*, 1904); книжку нарисів "Люди й речі" (*Ludzie i rzeczy*, 1898); поему "Пан Бальцер у Бразилії" (*Pan Balcer w Brazylii*, 1892–1906). Останні роки життя провела в Жарновцю поблизу Кросна в садибі, яку одержала 1903 як народний дар із нагоди ювілею.

К. періодично навідувалася до Львова. 1902, коли у Міському театрі відзначали 25-річчя її літературної діяльності, К. зупинялася в готелі *"Європейський"* (*пл. А. Міцкевича*, 4); 1903 проживала у віллі *Яна Стики* на вул. А. Міцкевича, 11 (тепер *вул. Листопадового Чину*). Твори К. друкували у львівських часописах. Окремі львівські реалії К. описала в своїх творах, наприклад, Личаківський парк – у новелі "Банасьова" (*Banasiowa*).

У вересні 1910 К. лікувалася у Львові в гідропатичному санаторії "Кісельки", збудованому наприкін. XIX ст. біля північного схилу *Високого Замку* (тепер у цьому місці, на вул. Опришківській, розташований хімфармзавод, а від давнього санаторію залишився тільки басейн).

Джозеф Конрад

Під час лікування стан К. різко погіршився, й вона померла. Ховали її з *костелу бернардинців*. Тимчасовим місцем спочинку письменниці став гробівець Міхальського на *Личаківському цвинтарі*. 1935 на могилі К. встановлено бронзове погруддя, автором якого була *Л. А. Дрекслер*. Після знищення пам'ятника його за фотографією відтворив український скульптор *В. Сколоздра* (1956). Під погруддям уміщено фрагмент вірша К. "На цвинтарі" з циклу *Vivos voco – mortuos plango*.

З нагоди 150-річчя від дня народження К. 1992 львівській середній школі № 24 з польською мовою навчання (вул. О. Кониського, 4) присвоєно її ім'я. На честь К. названо одну з львівських вулиць. У Львові опубліковано пісні на слова К.: "Вертеп" (*Jasełka*, 1906), "Марисині співанки" (*Marysine śpiewanki*, 1937), "Тарабум-бум" (*Tara-bum-bum*, 1937). Твори К. переклали львів'яни *С. Масляк*, *В. Щурат*, *Р. Лубківський* та ін.

Маргарита Кривенко

КОНРАД ДЖОЗЕФ (Conrad Joseph, справжнє ім'я – Юзеф Теодор Конрад Коженьовський (Józef Teodor Konrad Korzeniowski); 03.12.1857–03.08.1924) – англійський письменник і критик. Народився в м. Бердичів (тепер Житомирської обл.), за іншими відомостями – у с. Терехово або с. Іванківці (тепер Бердичівського р-ну Житомирської обл.). Син польського письменника і перекладача Аполло Коженьовського. Від 1860 родина К. мешкала в Житомирі. Наприкін. 1860 А. Коженьовський виїхав до Варшави, де став одним із організаторів міського комітету, який готував протиросійське повстання. Наприкін. 1861 його було заарештовано й вислано з родиною до Вологди (Росія). 1863 Коженьовським дозволили переїхати до Чернігова через хворобу матері К. – Евеліни, яка померла 1865. Батько, А. Коженьовський, 1868 одержав дозвіл на виїзд за межі Російської імперії й разом із К. переїхав до Львова, де рік мешкав у будинку № 11 на вул. Широкій (тепер *вул. М. Коперника*).

Під час перебування у Львові К. навчався вдома. Відтоді походять його перші літературні проби. Наприкін. 1868 батько переїхав до Кракова, де помер у травні 1869. К. виховував його дядько – Тадеуш Бобровський. Навчався К. в гімназіях Кракова (1869–1872) та Львова (1872–1874). Не закінчивши навчання, переїхав до Франції, де став юнгою на французькому торговому кораблі. У квітні 1878 переїхав до Англії. 1878–1886 служив у британському флоті як матрос, другий та перший помічник капітана. 1886 одержав звання капітана торгового флоту та

британське підданство. Брав участь у плаваннях до Африки, Індійського океану, Південно-Східної Азії. 1894 залишив морську службу й зосередився на літературній діяльності.

Перший роман К. – "Олмеєрова примха" (*Almayer's Folly*) – вийшов 1895. Автор романів "Негр із "Нарциса" (*The Nigger of the "Narcissus"*, 1897), "Лорд Джим" (*Lord Jim*, 1900), "Ностромо" (*Nostromo*, 1904), "Очима Заходу" (*Under Western Eyes*, 1911), "Перемога" (*Victory*, 1915), "Порятунок" (*The Rescue*, 1920); повістей "Тайфун" (*Typhoon*, 1902), "Таємний агент" (*The Secret Agent*, 1907), "Випадок" (*Chance*, 1913); збірок "Оповідання про неспокій" (*Tales of Unrest*, 1898), "Сухопутні й морські оповідання" (*Twixt Land and Sea Tales*, 1912), "Зі спогадів" (*Some Reminiscences*, 1912). Написав низку статей про творчість А. Доде, Г. де Мопассана, А. Франса, Д. Голсуорсі та ін.

У своїх творах К. намагався перенести дію у світ захопливих пригод, до екзотичних країн. Лінгвісти відзначали т. зв. ефект Джозефа Конрада, який полягає в тому, що мова іноземців може відрізнятися від мови корінних мешканців фонологією, однак не відрізняється лексикою, синтаксисом і морфологією.

Помер у Бішопсборні (Англія). Похований у Кентербері.

Ігор Петрій

КОНРАД МИКОЛА (16.05.1876–26.06.1941) – греко-католицький священик, блаженний Католицької Церкви. Народився у с. Струсів (тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.). 1887–1889 навчався в гімназії змартвихвстанців у Львові. Продовжив студії у Римі в Колегії конгрегації поширення віри (тепер Папський університет "Урбаніана"), які успішно закінчив захистом докторатів із філософії (1895) та богослов'я (1899). Перебуваючи в Римі, 1896–1897 навчався також у Колегії Св. Томи Аквінського домініканців (тепер Папський університет Св. Томи Аквінського).

Отримав ієрейські свячення 1899, був призначений заступником катехита у виділових школах у Золочеві на Львівщині. Від 1902 виконував обов'язки вчителя релігії виділової школи у Теребовлі на Тернопіллі, від 1907 – заступника катехита, а згодом і катехита в Українській гімназії в Тернополі. Від 1916 і до закінчення *Першої світової війни* душпастирював у м. Ґрадец (тепер Їндржіхув-Ґрадец, Чехія), а також у розташованому поблизу таборі для українських біженців з Галичини у Ґмінді (тепер Австрія). 1920–1929 виконував обов'язки катехита у Бережанській та Тернопільській гімназіях. 1929 став одним із засновників першого українського католицького студентського товариства "Обнова", душпастирем якого був упродовж наступних років.

На запрошення митрополита *Андрея Шептицького* 1930 К. став викладачем *Львівської Богословської Академії*, де викладав соціологію, а також стародавню та новітню філософію. На підставі наукової праці "Нарис історії стародавньої філософії" 1936 призначений надзвичайним професором філософського факультету. Від 1937 – звичайний професор історії філософії і соціології Львівської Богословської Академії. 1938–1939 виконував також обов'язки декана філософського факультету. Після приходу до Галичини радянської влади наприкін. 1939 був призначений парохом у с. Страдч (тепер Яворівського р-ну Львівської обл.).

У перші дні німецько-радянської війни 26.06.1941 К. разом із дяком Володимиром Приймою відправилися, щоб уділити Святі Тайни Сповіді та Причастя хворій жінці. Дорогою додому їх схопили більшовики й замордували в Бірківському лісі на околиці Страдча.

Під час перебування у Львові 27.06.2001 папа *Іван Павло II* проголосив обох блаженними Католицької Церкви.

Олег Дух

Ікона блаженного Миколи Конрада

КОНСТАНТИНОВИЧ ІВАН (1821–1894) – правник, український громад-

Й. Свобода.
Уявний портрет
княгині Констанції

ський діяч, член-засновник *Головної Руської Ради* у Львові 1848. У Раді входив до складу комісії з'ясування перешкод розвитку українського народу та вироблення способів усунення цих перешкод. Автор проєкту Статуту правління Головної Руської Ради. Учасник *Собору Руських Учених* у Львові 1848 та член правничої комісії Собору. Один із перших започаткував роботу з перекладу українською мовою чинного законодавства Австрійської імперії. Член *"Галицько-Руської Матиці"* та *Ставропігійського інституту*.

Тарас Андрусяк

КОНСТАНЦІЯ (р. нар. невід. – до 1300) – дружина галицького князя *Лева Даниловича*, донька угорського короля Бели IV. Цим шлюбом, який відбувся після 1246, але не пізніше 1251, було закінчено довгий період угорсько-галицької конфронтації, викликаний боротьбою за спадщину Романовичів. Після поразки під Ярославом (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) Угорщина відмовилася від попередньої політики, між обома країнами було відновлено союзні стосунки. За відомостями "Житія Кінґи" (сестра К., *Кінґа* – дружина краківського князя Болеслава Стидливого), двір К. містився у Львові, а сама княгиня піклувалася хворими, католицькими храмами і навіть творила чуда. За переказами, князь Лев Данилович збудував для К. у Львові *костел св. Івана Хрестителя*, в якому її було поховано. Існують дані, що після смерті дружини Лев Данилович пішов у монастир св. Онуфрія у Лаврові на Львівщині. Донька Лева Даниловича і К. – Святослава (померла 1302), була черницею в монастирі *кларисок* у Старому Сончі (тепер Малопольського воєвод., Польща), де померла її тітка Кінґа. Львівські *домініканці* також доводили, що землю, на якій було збудовано їхній монастир, подарував князь Лев на прохання своєї дружини. У стіну ко лишнього костелу св. Івана Хрестителя 2002 вмуровано меморіальну таблицю на честь К.

Леонтій Войтович

Меморіальна таблиця
на честь княгині Констанції,
встановлена на стіні колишнього
костелу св. Івана Хрестителя.
Сучасне фото

КОНСТИТУЦІЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ, ПРОЄКТИ – основний закон (проєкти основного закону) *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР), який визначав основи державного ладу, правовий статус людини і громадянина, організацію публічної влади, територіальний устрій держави.

"Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії" ("тимчасова", або "мала" Конституція ЗУНР) було прийнято 13.11.1918 у Львові на засіданні *Української Національної Ради*. Він складався з п'яти артикулів ("I. Назва", "II. Границі", "III. Державна суверенність", "IV. Державне заступництво", "V. Герб і прапор"), які містили нормативні положення, потрібні для початку функціонування нової держави. Ним, зокрема, було визначено територіальні межі ЗУНР, встановлено, що до часу скликання Установчих Зборів державну владу від імені українського народу здійснюватиме Українська Національна Рада (як конституанта й одночасно національний законодавчий орган – парламент) та Державний Секретаріат (як центральний виконавчий орган держави – уряд), а державним гербом ЗУНР стане золотий лев на синьому полі, обернений в свій правий бік. Згодом "Тимчасовий Основний Закон" доповнили низкою конституційних законів (16.11.1918, 04.01.1919, 15.02.1919, 18.04.1919 та ін.), які конкретизували деякі конституційні положення стосовно виборчої системи, функціонування органів державної влади тощо.

Після військової поразки в українсько-польській війні 1918–1919, уряд ЗУНР вимушено переїхав до Відня, де провадив активну діяльність, скеровану на міжнародно-правове визнання суверенних прав ЗУНР, утвердження її як модерної демократичної держави. Для цього було підготовано декілька проєктів Конституції ЗУНР, зокрема авторські – Теодота Галіпа (проєкт "Основні права і обов'язки українських громадян",

1919), Станіслава Дністрянського (проєкт "Конституції Західноукраїнської республіки", 1920). 30.04.1921 еміграційний уряд ЗУНР оприлюднив проєкт конституції Західноукраїнської держави – "Проєкт основ державного устрою Галицької республіки". Проєкт складався із 12 розділів і 42 статей. Згідно з його нормами, "державними народностями" ЗУНР мали стати *українці*, *поляки* та *євреї*, за формою правління держава мала бути парламентською республікою, а прямі вибори до парламенту за пропорційною системою мали відбуватися у національних куріях, пропорційно до чисельності національних громад краю. Було передбачено пост президента, який мав формувати відповідальний перед парламентом уряд. Проєкт передбачав винятково широкі права для національних меншин у сфері використання рідної мови та розвитку національного шкільництва. За своїм змістом Конституційний проєкт ЗУНР був одним із найдемократичніших серед конституційного законодавства того часу. Визначальну роль у розробці цього проєкту відіграв *Станіслав Дністрянський.*

Петро Стецюк

КОНСТРУКТИВІЗМ – див. *ФУНКЦІОНАЛІЗМ*

КОНСУЛОВИ – родина архітекторів.

АНАТОЛІЙ К. (31.10.1924–28.01.1986) – архітектор і художник. Заслужений архітектор України (1976). Лавреат державної премії ім. Т. Шевченка (1978). Народився в Києві. Навчався в Архітектурному інституті в Москві (1943–1947). Переїхав до Львова 1947. Диплом архітектора здобув у *Львівській Політехніці* 1948. Працював керівником групи архітекторів у Львівській філії інституту "Діпроміст" (1948–1972). Від 1972 – доцент кафедри проєктування інтер'єру та меблів Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*).

У творчому доробку К. понад 100 архітектурних проєктів, із них 80 реалізованих. Перша робота – участь у проєктуванні та будівництві меморіального комплексу "Пагорб слави" (1948–1952, у співавторстві з архітекторами А. Натальченком, *І. Персиковим*, Г. Швецьким-Вінецьким). Побудував у Львові в *Парку культури та відпочинку ім. Б. Хмельницького* Зелений театр (1952–1953, у співавторстві) і тимчасові павільйони сільськогосподарських виставок (1953–1954), дитячу *кав'ярню* у *Стрийському парку* (1960-ті), будинки науково-дослідних інститутів з виробничими корпусами на *вул. Науковій* – фізико-механічного (1960–1962), геофізики (1964), радіотехнічного (1971–1973, співавтори Б. Кузнецов, О. Радомський). Проєктував і побудував (співавтор Л. Нівіна) 1957–1964 перший у Львові житловий мікрорайон – між *вул. Любінською*, вул. В. Терешкової (тепер *вул. І. Виговського*), вул. 1-го Травня (тепер *вул. Городоцька*), створений із типових 5-поверхових панельних будинків із малометражними квартирами. Подібними житловими будинками забудував також квартали на вул. Каховській і вул. Городоцькій (1958–1964, співавтори П. Конт, Л. Нівіна).

Цікавішим є композиційне вирішення К. житлового будинку на розі пл. Я. Галана (тепер пл. Є. Петрушевича) і *вул. Шота Руставелі*, 1, – з оригінальними балюстрадами балконів (1965–1967). Спорудив низку кам'яниць із різноманітною пластикою фасадів, зокрема на вул. М. Некрасова. На вул. І. Франка, 23, за проєктом

Анатолій Консулов

Готель "Львів". 1962–1965 рр. Архітектори А. Консулов, П. Конт, Л. Нівіна. Сучасне фото

Проєкт готелю "Дністер". 1979 р. Архітектор А. Консулов

К. 1973 був зведений будинок із перукарським салоном "Чародійка".

Спорудив *готелі* – "Львів" на вул. 700-річчя Львова (тепер *просп. В. Чорновола*) 1962–1965 (співавтори П. Конт, Л. Нівіна) та *"Дністер"* на вул. Я. Матейка (1979–1981, співавтори Я. Мастило, Л. Нівіна). 1970–1971 створив у Трускавці комплекс будинку відпочинку: курзал (рекомендований до повторного використання проєкту), харчовий і спальний корпуси. У *Брюховичах* 1971 спорудив базу відпочинку спортклубу *"Карпати"* з використанням у формах і деталях традицій народного будівництва.

Працював від 1957 у стилі нової хвилі львівського *функціоналізму*, на який вплинули споруди міжвоєнного періоду.

Приділяв багато уваги розв'язанню проблеми взаємодії архітектури та монументальної скульптури. Разом із скульптором *Є. Дзиндрою* поставив *фонтан* на пл. Міцкевича (тепер фонтан Богоматері, перебудований). Перші ескізи фігурних частин пам'ятників К. виготовляв особисто, демонструючи хист скульптора. Виконав архітектурні частини *пам'ятників – І. Франку* в Дрогобичі (1966, співавтори архітектор *Я. Новаківський*, скульптори *Е. Мисько*, *В. Одрехівський*, *Я. Чайка*), бійцям Першої кінної армії у смт Олеськo Буського р-ну Львівської обл. (1975, скульптори *В. Борисенко*, К. Маєвський, конструктор Г. Шевчук), *І. Федорову* у Львові (1977, скульптори В. Борисенко, В. Подольський), хотинським повстанцям 1919 у м. Хотин Чернівецької обл. (1978, скульптори В. Борисенко, *Й. Садовський*).

Виконав проєкт меморіалу спалених під час *Другої світової війни* українських сіл у с. Піски Чернігівської обл. (1984). Разом зі скульптором Й. Садовським 1980 К. поставив пам'ятний знак на пл. Народної гвардії ім. І. Франка (тепер пл. Яворського, не зберігся). Із цих творів найвдалішим, незважаючи на ідеологічну спрямованість, є пам'ятник поблизу смт Олесько на трасі Львів–Київ. 32-метрова діагональ мідних вершників, схоплених у стрімкому русі, тримається лише на одній опорі, що справляє враження дивовижної легкості й динамізму.

К. здобув нагороди на *конкурсах*, зокрема за проєкти малоповерхових житлових будинків у селах України, пам'ятника Возз'єднання у Львові (1969), нового будинку Драматичного театру Прикарпатського військового округу у Львові (1985), меморіалу "Бабин Яр" у Києві (1975).

Працював як дизайнер, проєктував меблі, світильники, інші ужиткові речі. 1962 розробив модель телевізора з обертовим екраном. Як художник-графік виконав серії рисунків (акварель, сепія, туш), головно архітектурні краєвиди (серед них львівські цикли 1955 і 1985), замальовки міських споруд, замків у Підгірцях, Олеську, Свіржі й пам'ятників народної архітектури (серія "Дерев'яні українські церкви", 1971–1972). Серед його краєвидів Львова – "Каплиця Боїмів", "Успен-

А. Консулов. *Каплиця Боїмів.* 1955 р.

ська церква", "Мадонна перед костелом св. Антонія", "Костел св. Марії Маґдалини", "Фонтан на площі Міцкевича" (усі – 1955), "Подвір'я Королівського арсеналу", "Костел бернардинців", "Костел св. Миколая", "Площа Міцкевича" (усі – 1985). Помер у Москві, похований на *Личаківському цвинтарі*.

МУЗА К. (нар. 20.07.1921) – архітектор і дослідник архітектури. Дружина Анатолія К. Народилась у с. Романівка (Костянтинівського р-ну Донецької обл.). 1946 закінчила Московський архітектурний інститут. Від 1947 працювала у Львові в філії інституту "Діпроміст". Член Спілки архітекторів від 1952. Проєктувала львівські громадські і житлові споруди. Брала участь у створенні проєкту забудови нової центральної площі за *Львівським театром опери та балету* (1951–1952, співавтори В. Гольдштейн, С. Соколов, Г. Швецько-Вінецький, не реалізовано).

Автор проєкту ресторану в Парку культури та відпочинку ім. Б. Хмельницького, кав'ярні у Стрийському парку (1953–1956), 7-поверхового житлового будинку на вул. 700-річчя Львова, 3 (тепер *просп. В. Чорновола*; 1955–1957, співавтор В. Гольдштейн). 1960 на Сільськогосподарській виставці в Києві спорудила перший в Україні експериментальний житловий будинок із квартирами на двох рівнях.

Навчалась 1951–1957 в аспірантурі Науково-дослідного інституту архітектурних споруд Академії будівництва в Києві. Захистила 1963 кандидатську дисертацію "Малоповерхові житлові будинки з квартирами у двох рівнях". 1966 здобула першу премію на Республіканському конкурсі "Малоповерхові житлові будинки для сільського будівництва в Україні".

Від 1966 – доцент кафедри архітектурного проєктування Львівської Політехніки. Спроєктувала навчальні корпуси Львівської Політехніки – загальнотехнічного факультету на вул. О. Невського, 5 (тепер вул. Митрополита Андрея), енергетичного на вул. Миру, 28 (тепер корпус № 5, *вул. С. Бандери*; 1966–1972, співавтори В. Голдовський, Г. Рахуба). Під час спорудження навчальних корпусів упровадила нові для львівського будівництва оздоблювальні матеріали. Разом з іншими архітекторами за навчальний комплекс Львівської Політехніки була нагороджена премією Ради Міністрів УРСР (1978). Спільно зі своїми студентами у 1970-ті розробила проєкти реставрації та реконструкції замків т. зв. Золотої підкови Львівщини – в Олеську, Підгірцях, Золочеві, Свіржі, Старому Селі.

Надрукувала низку наукових статей у часописах "Вісник Львівського політехнічного інституту" та "Будівництво й архітектура" (*Строительство и архитектура*). Зокрема за допомогою аналізу мікроклімату львівських будинків К. довела, що вертикальне озеленення захищає стіни і зменшує вологість житлових будинків – це допомогло зберегти ландшафтне середовище міста. Мешкає у Львові на вул. І. Левинського.

НАТАЛІЯ К. (02.05.1948–07.07.2008) – архітектор і теоретик архітектури. Донька Анатолія і Музи К. Народилась у Львові. 1972 закінчила архітектурний факультет Львівської Політехніки. Від 1972 працювала у Студентському проєктно-конструкторському бюро Львівської Політехніки. 1990 захистила кандидатську дисертацію "Принципи формування архітектурно-просторового середовища шкільних будівель з урахуванням його виховного впливу". Від 1992 – викладач кафедри реставрації та реконструкції архітектурних комплексів Львівської Політехніки, від 2001 – доцент. Розробила програму для студентів курсового

Муза Консулова

Кав'ярня у Стрийському парку.
1956 р.
Архітектор М. Консулова

Проєкт ресторану в
Парку культури та відпочинку
ім. Б. Хмельницького.
1953 р.
Архітектор М. Консулова

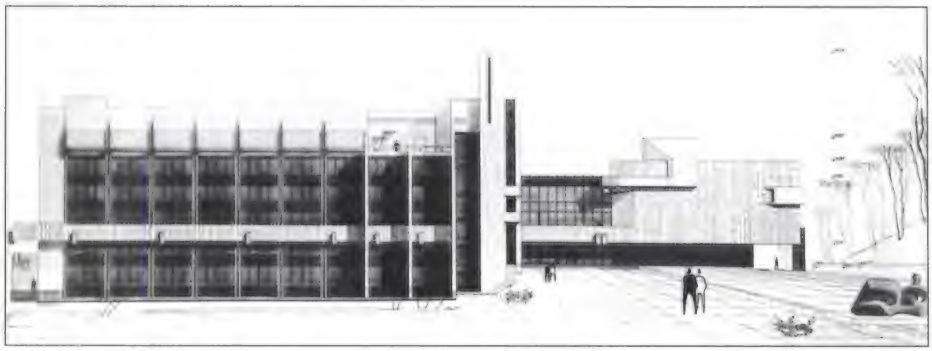

Проєкт навчального корпусу Львівської академії мистецтв. 1972–1973 рр. Архітектор Н. Консулова

Наталія Консулова

і дипломного проєктування навчальних споруд зі створенням особливого архітектурно-художнього середовища.

Спроєктувала у Львові (1972–1974) навчальний корпус та студентську їдальню Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). 1992 виконала проєкт реконструкції львівської середньої школи № 19, у якому доповнила навчальні приміщення культурним центром і парковою зоною. Протестувала проти нефахової реконструкції історичних споруд, боролася за збереження пам'яток архітектури Львова.

К. розробила (у співавторстві з О. Козловим) т. зв. Універсалізований (узагальнений) метод архітекторів при зображенні простору на площині – новий спільний прийом побудови звичайної, ширококутної та панорамної перспективи. Засади цього методу частково викладені у двох статтях, надрукованих у "Віснику Національного університету "Львівська політехніка": "Методика побудови ширококутної перспективи з попереднім регулюванням деформації зображення на краях картини" (1999), "Сприйняття перспективного зображення, виконаного універсалізованим методом архітекторів" (2000). Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Бірюльов

"КОНТАКТ" – промислове підприємство, яке діяло у Львові 1918–1955. Засноване як майстерня, 1927 отримало статус заводу. Головною продукцією підприємства у міжвоєнний період були електролічильники та електровимірювальні прилади, електропобутова техніка, телефонні апарати та комутатори. До кін. 1930-х філії та представництва підприємства діяли у Варшаві, Кракові, Лодзі, Катовіцах, Любліні, Вільні (тепер м. Вільнюс, Литва), Познані та Бялистоку, а також у Данциґу (тепер м. Ґданськ, Польща). Капітал підприємства становив понад 1 млн злотих. Після встановлення восени 1939 у Львові радянської влади завод було націоналізовано та перейменовано на Електромеханічний завод "Контакт". 1955 об'єднанням "К." та львівського заводу "Водомір" створено Львівський завод вимірювальних приладів, на основі якого 04.10.1957 виник Львівський телевізійний завод, що згодом став основою концерну *"Електрон"*.

Андрій Козицький

КОНТНИЙ ПЕТРО (15.10.1895–07.08.1947) – етнолог, біолог, палеонтолог, географ, філософ. Народився в с. Дуб'є (тепер Бродівського р-ну Львівської обл.) в українсько-польській родині. Навчався в польських гімназіях у Бродах і Львові.

Навчався на теологічному факультеті *Львівського університету* (1915–1919), з якого його відрахували після судового процесу, на якому звинуватили в державній зраді та співпраці з українською владою під час українсько-польської війни 1918–1919. Брав участь у радянсько-польській війні 1920, служив капеланом у Польському війську. 1921–1925 навчався на філософському, а пізніше на природничо-математичному факультеті Львівського університету. Захистив дисертацію "Рід Opellia в юрських утвореннях Польщі", написану за матеріалами палеонтологічної збірки Музею ім. Дідушицьких у Львові. Одночасно з навчанням К. працював молодшим, а згодом старшим асистентом у Львівському університеті.

Провідний напрям наукової праці К. – дослідження архаїчних форм пастушого життя в Карпатах. Від 1922 систематично здійснював експедиції у Східні Карпати, згодом займався також Болгарією, Югославією, Румунією. 1930–1934 здійснив

подорож до Австрії, Угорщини, Італії, Єгипту, Греції. Крім основної тематики, К. працював над проблемами польсько-румунського пограниччя, економічного становища *євреїв* у містечках Гуцульщини; географії Карпат (ріки, ліси, фауна, флора); картографії (питання кадастрування, розмежування громад); історії медицини (*епідемії* на території Галичини, використання мінеральних джерел) тощо. Ці дослідження узагальнив у працях: "Дослідження з минувшини Гуцульщини" (*Studja nad przeszłością Huculszczyzny*, 1934); "Холера в Королівстві Польському у 1837–1838 рр." (*Cholera w Królewstwie Polskim w 1837–1838*, 1935) та ін.

Від 1926 і до закриття установи 1939 К. працював у Львівському відділенні Державного сільськогосподарського банку як спеціаліст із питань суспільно-економічних відносин для вивчення перспектив вкладення коштів у полонинне господарство Карпат.

У 1920–1930-ті К. популяризував природу Карпат. В українських і польських періодичних виданнях *"Діло"*, "Бунт молодих" (*Bunt Młodych*), "Ранкова газета" (*Gazeta Poranna*), *"Кур'єр львівський"* публікував статті, присвячені проблемам гірського регіону, історії та побуту жителів Карпат, від 1932 вів постійні туристичні рубрики у львівських газетах.

Тоді К. написав також низку наукових праць, що стосувалися Карпат, зокрема: "Про анкету щодо Східних Карпат" (*O ankiecie w sprawie Karpat Wschodnich*, 1932), "Матеріали до історії лісів у Східних Карпатах" (*Materiały do historii lasów w Karpatach Wschodnich*, 1938). Став одним із організаторів карпатського тисового заповідника у с. Княждвір біля Коломиї.

Активний у громадському та культурному житті міжвоєнного Львова. Член понад десятка львівських наукових і культурних товариств, зокрема Польського математичного товариства, на прохання якого ще студентом дослідив біографію творця неевклідової геометрії *Я. Бояї*. Від 1929 працював у Товаристві приятелів Гуцульщини (за оцінкою сучасників – один із провідних знавців Гуцульщини міжвоєнного періоду) та Малопольському мисливському товаристві, за підтримки яких 1930 в приміщенні Промислового музею у Львові організував виставку килимів "Гуцульське мистецтво".

Під час дослідницьких подорожей Карпатами К. відшукав і зберіг важливі збірки невідомих і недоступних архівних матеріалів (ґрунтові книги гірських поселень давнього Покуття, що знайшов К. 1934 і передав на зберігання у Державний архів у Львові, а також значна частина архіву фундації графа С. Скарбека, яку К. віднайшов 1937, придбав і подарував Національному закладові ім. Оссолінських у Львові).

Захищав інтереси наукових осередків Львова. 1932 засудив занепад музею Дідушицьких, 1934 став на захист Львівської вищої лісової школи та Вищої рільничої школи в Дублянах, 1935 гостро виступив проти закриття Архіву кадастрових карт.

Коли 1939 Західну Україну захопив Радянський Союз, К. став співробітником Природничого музею АН УРСР. З початком німецької окупації та відновленням діяльності Державного сільськогосподарського банку К. повернувся на колишню посаду, продовживши вивчення високогірних полонин. 1945–1947 далі провадив дослідницьку діяльність як референт Природничого музею у Львові з господарсько-економічних зв'язків українських Карпат.

К. вважав себе *поляком*. Українську мову знав досконало і послуговувався нею в наукових і публіцистичних працях, а також у листуванні з рідними та українськими діячами науки й мистецтва.

У повоєнні роки К. переживав матеріальну скруту, не мав коштів для подальших досліджень і публікацій. Переживаючи важку духовну кризу, К. вчинив самогубство. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Уляна Кришталович

"КОНТРАСТИ", МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ СУЧАСНОЇ МУЗИКИ – музичний фестиваль, започаткований у Львові восени 1995 з ініціативи львівських композиторів *М. Скорика* та

Володимир Сивохіп диригує хором "Ґлорія". Сучасне фото

Ю. Ланюка, музикознавця *Я. Якуб'яка* та диригента Р. Реваковича з Варшави. Концепція фестивалю ґрунтується на прагненні представити сучасну українську музику в контексті світової. Щороку програма Фестивалю широко репрезентує творчість різних генерацій українських композиторів. Спеціальні акценти зроблені на музиці країн Східної Європи та класиці XX ст. За словами *Л. Кияновської*, "Контрасти", поряд із пам'ятниками архітектури та скульптурами міста Лева, потроху перетворюються в один із символів нашого сьогодення.

На фестивалі виконують прем'єрні твори композиторів нового покоління, зокрема: Ю. Ланюка, В. Польової, А. Загайкевич, Д. Капиріна, О. Щетинського, І. Щербакова, Г. Гаврилець, В. Рунчака, *О. Козаренка*, Б. Фроляк. Особливість фестивалю – проведення концертів-творчих портретів визначних митців сучасності, серед яких: Арво Пярт (Естонія), Петеріс Васкс (Литва), Марк Копитман (Ізраїль), Петр Покорни (Чехія), Кшиштоф Пендерецький, Анджей Нікодемович, Зиґмунт Краузе, Богуслав Шеффер (Польща), Вірко Балей, Леонід Грабовський (США), Альфред Шнітке, Софія Губайдуліна, Едисон Денисов (Росія), Валентин Сильвестров, Євген Станкович (Україна).

Мистецьке реноме Львова стверджує виконання на фестивалі творів: "Карміна Бурана" К. Орфа, "Життя Марії" П. Гіндеміта, "Всенощне чування" С. Рахманінова, Хоровий концерт та "Реквієм" А. Шнітке, "Канон покаянен" і "Берлінська меса" А. Пярта, "Палімпсести" Ю. Ланюка, "Квартет на кінець часу" та "Видіння Амена" О. Мессіана, "Польський реквієм" К. Пендерецького та "Реквієм для Лариси" В. Сильвестрова, Скрипкові концерти Є. Станковича та М. Скорика. Серед учасників фестивалю – віолончелісти Іван Моніґетті (Швейцарія) та Анджей Бауер (Польща), скрипалі *Олег Криса* (США), Дмитро Ткаченко та *Лідія Шутко*, співачка з Варшави Ольга Пасічник і львівські піаністи *Йожеф Ермінь* та *Оксана Рапіта*, диригенти Ганс Міхаель Бьорле (Німеччина), Сімон Камартін (Швейцарія), Роман Кофман та Володимир Сіренко (Україна) та ін.

Незмінним директором фестивалю від часу його заснування є *Володимир Сивохіп*.

Володимир Сивохіп

КОНФЕДЕРАЦІЇ – тут, тимчасові політичні союзи шляхти, духівництва та містян для досягнення конкретної політичної мети, зафіксовані в політичному праві Польського королівства і Речі Посполитої. Під час безкоролів'я К. формувалися на конвокаційному сеймі, який проголошував генеральну або каптурову К. Деколи К. переростали в шляхетські повстання проти короля – *рокоші*. Усі учасники К. мали обов'язок підписувати акт К., що також було виявом їхньої присяги на вірність. Розпуск К. супроводжувався символічним спаленням акта про її проголошення.

У Львові 1460 сформувалася К., спрямована проти львівського *старости* і руського *воєводи Андрія Одровонжа зі Спрови*. Причиною формування цієї К. були відверті зловживання владою посадовця, які суттєво шкодили не лише соціально-економічним інтересам львівських містян і купців, а й навколишній шляхті та духівництву. Попри раніше надані королівські *привілеї*, воєвода забороняв містянам рубати дрова в королівських лісах навколо Львова, молоти збіжжя у міських *млинах*, змушуючи робити це в королівських, які

сам орендував. У списку претензій містян до Андрія Одровонжа були й незаконні конфіскації містянських возів. Після 1453, рятуючись від турецької агресії, до Львова прибуло багато *греків* і *вірмен*, частину з яких львівський староста поселив у підгородді *Високого Замку*. Оскільки багато поселенців були вмілими ремісниками, завдяки протекції воєводи вони швидко розгорнули професійну діяльність і створили значну конкуренцію львівським *цехам*. Усупереч волі львівського архієпископа *Ґжеґожа із Сянока*, Андрій Одровонж сприяв заснуванню в межах *Галицького передмістя* монастиря *бернардинців* і для майбутнього поліпшення матеріального становища ченців брав активну участь у процесі беатифікації Яна Капістрана.

Воєвода також вимагав, щоб обрання на прибуткову посаду міського перекладача відбувалося лише під його контролем. Нехтуючи торговими інтересами львівського купецтва, Андрій Одровонж організовував ярмарки в Тисмениці, Рогатині, Гологорах і Ялівці (тепер с. Яблунівка Підгаєцького р-ну Тернопільської обл.). Скориставшись тим, що воєвода поїхав на сейм до Пйотркова, львівські купці, заручившись підтримкою купців Познані та Ґданська, 09.01 і 09.02.1460 написали королю *Казимирові IV Яґеллончику* дві скарги про те, що воєвода судить за правом польським, а не за *маґдебурзьким*, і тому іноземні купці, їдучи на ярмарки, що їх організовує руський воєвода, нехтують *правом складу* Львова.

Король Казимир IV Яґеллончик, який прибув до Львова на деякий час, 05.04.1460 зміг примирити сторони конфлікту. Король підтвердив маґдебурзьке право для міста, а також привілей про право складу. Король зобов'язав воєводу скасувати всі його несправедливі розпорядження стосовно львівських містян. Своєрідною поступкою інтересам воєводи став дозвіл на подальше спорудження бернардинського монастиря. 23.06.1461 король призначив ґарантами дотримання прав Львова хорунжого підкоморія Єжи Струмила і галицького *каштеляна* Станіслава з Ходча.

Попри королівські накази, Андрій Одровонж продовжував свавілля. На шляхах поблизу Львова за його розпорядженням влаштували нові митниці, які діяли одночасно з королівськими. Такі митниці, зокрема, були в Каменополі та Підбірцях. Восени 1463 на каменопільській митниці було несправедливо зупинено вози, які належали львівським містянам Клеменсові та Лоренцові. Містян побили, а їхні вози конфіскували. З цього приводу у Львові на сеймику було скликано судове засідання. 07.01.1464 краківський каштелян Ян із Тенчина, всупереч тискові Андрія Одровонжа, присудив повернути все конфісковане львівським містянам.

Воєвода, дбаючи передовсім про власне збагачення, не зумів організувати загонів *хрестоносців* для походу в Угорщину 1463–1464. Цей посадовець зовсім не контролював ситуації в краї, коли хрестоносці Щасного розпочали грабунки і вбивства в маєтках галицької шляхти, а самі шляхтичі були змушені шукати захисту для себе і своїх сімей у Львові.

Через загрозу нападу банд хрестоносців Щасного 13.12.1464 у Львові було укладено угоду про створення містянсько-шляхетської К. Її метою був захист міста і краю. У грамоті не вказували, проти кого безпосередньо організовують К., і висловлювали цілковиту лояльність до короля. Попри те, що львівська міська влада ухвалила відкупитися від хрестоносних розбійників, учасники К. продовжили збройну боротьбу проти загонів Щасного і згодом розгромили їх. У січні 1465, після смерті Андрія Одровонжа, його посади мав успадкувати син, Ян Одровонж. Львівські містяни і шляхтичі, які належали до К., подали до королівського суду 300 позовів проти зловживань Андрія Одровонжа, його родичів та їхніх посадовців. Король Казимир IV Яґеллончик, незважаючи на війну проти Тевтонського Ордену, був змушений прибути до Львова. Метою короля було не допустити переростання конфлікту в збройну боротьбу. Для цього йому довелося викупити увесь край у родини Одровонжів. Така ситуація стала наслідком системи спадко-

Містянин XV ст. зі списом. Реконструкція 2010 р.

Я. Матейко. *Король Казимир IV Яґеллончик*

Цар Дмитро (Лжедмитрій I). Портрет XVII ст.

вого володіння посадами в Польському королівстві. Будь-яку державну посаду на законних підставах службовці розглядали як джерело збагачення. Не маючи достатньо коштів для викупу посади, король наклав на Львівську, Жидачівську, Галицьку та Белзьку землі податок – по 12 грошів від кожного *лану* і по одному волові від кожної родини, що мала власне господарство. Зібрані гроші й приблизно 20 тис. волів король наказав віддати родині Одровонжів як компенсацію за звільнення Львівської і Жидачівської земель та Глинянського замку. Того ж року в межах Галичини було проведено адміністративну реформу – одна особа не мала права суміщати посади воєводи і львівського старости. В історії Польського королівства це була перша і єдина спільна К. містян і шляхти.

Суттєві проблеми для Львова створили події 1603, коли після війни в Лівонії проти шведів польські війська поверталися додому, не отримавши повної платні за службу, а комісія державного скарбу визначила Львів місцем виплати воякам заборгованої платні. Надалі 1603–1605 війська Речі Посполитої, яким із якихось причин не заплатили за службу, самочинно визначали Львів містом, де їм обов'язково мусять заплатити. Значну частину обіцяних війську грошей сплатили воякам у Львові 1603, використавши для цього міські кошти. Тим часом у Львові почали стихійно збиратися загони збіднілої шляхти, які не брали участі у війні, але претендували на платню, або ж ті, хто вже отримав гроші, однак був невдоволений. Ці загони, разом із тими, хто приєднався до них, почали нападати на королівські та шляхетські маєтки на околицях Львова. Посланці цих грабіжницьких загонів погрожували міській владі Львова штурмом і захопленням. Тому львівський *маґістрат*, не дочекавшись дієвої підтримки від *Сиґізмунда III*, вирішив виплатити частину грошей, яких вимагали деморалізовані натовпи колишнього війська. Виплати вояцтву спричинили підвищення цін у Львові.

Шляхта Львівської землі та Жидачівського повіту разом із представниками львівського патриціату уклали 1605 акт К. проти грабіжників. Львівський староста одержав право формувати шляхетське ополчення для збройної боротьби проти них. Проте згадана К. не була дієвою, оскільки невдовзі розпочалася підготовка до походу в Московію на підтримку *Лжедмитрія*. До походу охоче приєдналися ті, проти кого мала спрямувати свої дії К.

Взимку 1613 польське наймане військо, яке складалося із 12-ти полків, зовсім не отримавши платні, повернулося з Москви до Речі Посполитої й зупинилося в Галичині. Учасники московського походу сформували К., яку очолив шляхтич Юзеф Цеклінський. Головною резиденцією військ К. стало м. Кросно (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Іншу частину військ К., що оточили Львів, очолив шляхтич Самуїл Машкевич. Учасники К. вимагали від львівської влади заплатити їм за службу 15 тис. злотих. Із невідомих причин ані з боку міської адміністрації, ані з боку львівських містян не було спроб чинити збройного опору конфедератам, які тривалий час могли вільно входити і виходити з міста, а також розпочали грабунок *передмість* і навколишніх сіл. Згодом на невелику групу конфедератів, що прийшли до Львова і вчинили там розбій, напали ображені містяни. Одного шляхтича-конфедерата під час сутички вбили, решту побили і вигнали з міста. Лише після цього міські *брами* було закрито, а для забезпечення міста харчами та дровами використовували Єзуїтську *хвіртку*. Проте лише десяти конфедера-

Ю. Коссак. *На відсіч Смоленську*

тів, поставлених біля хвіртки, вистачило для встановлення повної блокади міста. Містянам доводилося на свій ризик тягнути продукти на міський мур мотузками, а для кухонного вогню та опалення будинків рубати власні меблі. Загалом львівське містянство не чинило опору, а лише намагалося при нагоді відкупитися. На перемовинах із С. Машкевичем львівська міська влада погодилася видати К. 3 тис. злотих і дозволити вільний доступ до міста. Решту 12 тис. злотих, яких вимагали для себе учасники К., місто витратило на хабарі для того, щоб здобути прихильність сенаторів у Варшаві та привернути увагу королівської влади до долі Львова. Резиденцією С. Машкевича у Львові став будинок на розі *вул. Краківської* та вул. Шевської (відомий як "Дім пані Абрекової"). Для підтримування порядку в місті львівський магістрат вирішив найняти додатково ще 200 гайдуків, на утримання яких на містян наклали новий податок. На варшавському сеймі коронний гетьман *Станіслав Жолкевський* закликав львівських містян до збройного опору, а також заявив, що готовий із вірними йому військами розправитися з К. Заява гетьмана роздратувала конфедератів. Їхні війська почали збиратися у Львові та в таборі поблизу Городка на Львівщині. 12.07.1613 війська К. увійшли до Львова і заявили, що в разі наступу на них урядових військ вони пограбують місто, а його мешканців знищать. Надзвичайний сейм у Варшаві в ті дні ухвалив рішення про швидку виплату коштів К. У березні 1614 до Львова з'їхалися комісари, визначені сеймом, для збирання коштів. До них приєдналося 12 депутатів від полків К. У березні–квітні спільна судова комісія вирішувала про точну суму грошових виплат. До суми, яку визначили комісари, Львів був змушений додати ще 10 тис. злотих. Коли кожному полкові К. було віддано гроші, 16.04.1614 у *римо-католицькій катедрі* було оголошено про розпуск К. і під биття міських дзвонів спалено її акт. Утім, попри виплату коштів військам К., окремі загони конфедератів далі грабували місцеве населення в околицях Львова. Проти них із військом виступив гетьман С. Жолкевський. Ватажка конфедератської банди Яна Карвацького, а також його трьох поплічників посадили на палі, потім четвертували і, за однією з версій тогочасних подій, їхні останки повісили по чотирьох сторонах міста. За три дні на *пл. Ринок* за вироком суду 23 воякам того ж загону стяли голови мечем. Згодом усіх 27 страчених поховали на цвинтарі *костелу Марії Сніжної*.

Львів став центром К. коронного війська 1661–1663. Ще 1659 після попередніх бойових дій польське військо отримало лише четверту частину заборгованої платні, а решту спеціальна комісія зобов'язалася сплатити з податків, отриманих наступного року. Коронна і Литовська армії Речі Посполитої уклали між собою К., обрали собі нове командування й відмовилися коритися королю, заявивши, що будуть зброєю боротися задля повернення їм належної платні. Львів було визначено центром К. Очолив цю К. Ян Самуїл Свідерський. Тоді у Львові перебував король *Ян II Казимир*, а також для владнання конфлікту прибуло понад 50 сенатських комісарів і представників шляхти. Присутність короля в місті не давала змоги учасникам К. грабувати львівських містян і передмістя. Інтереси К. у Львові представляли 500 депутатів від хоругов війська конфедератів. Вони подали на розгляд комісії вимогу стосовно виплати їм 26 млн злотих. На перемовинах про виплату коштів влада вдавалася до різноманітних підступних дій. Зокрема одного з чільних учасників К. і найбільш непримиренного стосовно суми виплати – Павла Боженцького, під час перемовин отруїли. Поховали його 06.10.1662 у львівському костелі св. Леонарда *кармелітів взутих*. Частині військ, якими керував Стефан Лабента, почали виплачувати гроші. Це зумовило їхній вихід із К. Після тривалих суперечок і перемовин із керівниками К., які тривали майже два роки, сторони дійшли згоди у виплаті 10 млн злотих. На утримання війська К. Львів витратив тоді 132 тис. злотих. 22.07.1663 після виплати частини грошей у костелі бернардинців

Станіслав Жолкевський. Портрет XVII ст.

Ян II Казимир. Портрет XVII ст.

Ян III Собеський. Портрет XVII ст.

учасники К. попросили вибачення в короля Яна II Казимира й урочисто спалили акт К. Учасники К., покидаючи Львів, все ж вдалися до грабунку. Вони пограбували костел св. Андрія львівського монастиря бернардинців, забравши коштовні оздоби шляхетських саркофагів.

Після смерті короля *Яна III Собеського* коронне військо, якому не заплатили, 1696 сформувало нову К., яку очолив шляхтич Богуслав Барановський. Війська К. почали грабувати землі Галичини й околиці Львова. Щоб відкупитися від мародерства конфедератів, львівський маґістрат був змушений надати конфедератам, окрім продовольства та фуражу, ще й дванадцятий від початку століття грошовий викуп. Останній довелося вже брати в борг, позичивши гроші в *єзуїтів*. Завдяки перемовинам, які вели з конфедератами в інтересах держави і Львова, плоцький єпископ Анджей Залуський і каліський воєвода Станіслав Малаховський, конфедерати погодилися отримати зібрані для них кошти і розформуватись. 11.05.1697 в костелі львівського монастиря бернардинців було оголошено про розпуск цієї К.

Львів 1709 відкупився від війська К. сумою 15 тис. талерів, однак конфедерати встигли пограбувати передмістя. 1768–1770 Львів зазнав чотирьох нападів *барських конфедератів* (26.05, 01.06 та 26.07.1769, а також 06–07.07.1770). Ці напади були останніми спробами штурмувати Львів за час існування міських *фортифікацій*.

Модест Чорний

"КОНФЕДЕРАЦІЯ НАРОДУ ПОЛЬСЬКОГО" – таємна політична організація, яка діяла у Львові 1876–1878. К. очолював демократ В. Кощиц. Активними учасниками організації були Я. Ґжеґожевський та *А. Тележинський*. Метою організації було готувати повстання проти Росії. Перед початком російсько-турецької війни 1877–1878 К. робила спроби налагодити перемовини з Османською імперією, Італією та Англією, щоб сформувати польський легіон у складі турецької армії. За умови вступу турецьких військ на територію земель колишньої Речі Посполитої у складі Російської імперії, організація обіцяла організувати там антиросійське повстання. У разі успіху учасники конфедерації мали на меті сприяти формуванню Польщі в кордонах 1772 під протекторатом династії Габсбурґів. Згідно з проєктом, після перемоги до відновленої Речі Посполитої мала перейти Херсонська губернія, завдяки чому було б реалізовано давній політичний план Польщі "від моря до моря". Учасники організації, крім політичної діяльності, таємно закуповували зброю. Через закінчення війни 1878 організація перестала існувати.

Модест Чорний

Ришард Концевич (зліва) разом із гравцями збірної Польщі. Фото 1960-х рр.

КОНЦЕВИЧ ОЛЕКСАНДР (30.06.1824–02.10.1894) – оперний співак (бас-баритон) і драматичний актор. Народився у Львові. Загальну та вокальну освіту здобув у львівській *Греко-католицькій семінарії*. 1857–1890 виступав на сценах театру *"Руської Бесіди"* і львівського *театру Скарбека* в басових і баритонових партіях в операх і оперетах, драматичних виставах. Епізодично (1876–1882) співав в австрійському театрі у Львові.

Гарний, рухливий, широкого діапазону голос і наполегливість в опануванні нових висот давали змогу К. виконувати різні партії: Ґураль ("Забобон" К. Курпінського), Януш Дземба ("Галька"), Мацей ("Страшний двір", обидві – С. Монюшка), Бартоло ("Севільський цирульник"), Ґесслер ("Вільгельм Телль", обидві – Дж. Россіні), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе), Дон Дієго ("Африканка" Дж. Меєрбера), Лорд Тристан ("Марта" Ф. фон Флотова), Монтероне ("Риґолетто"), Феррандо ("Трубадур"), Великий інквізитор ("Дон Карлос", усі три – Дж. Верді).

К. співав з українськими співаками: *Ю. Закревським*, *П. Борковським*, *О. Мишугою*, *В. Їжаком*. В українському репертуарі К. виступав у партії Карася, Пацюка ("Різдвяна ніч" *М. Лисенка*), Яноша ("Янош Іштенгазі" *С. Воробкевича*), Чопорій ("Підгіряни" *М. Вербицького*). Відбулось кілька імпрез "на дохід К.", а напе-

редодні 60-річчя актора 23.02.1883 театр ушанував співака великим концертом – "На дохід Концевича". Помер у Львові.

Оксана Паламарчук

КОНЦЕВИЧ РИШАРД (Koncewicz Ryszard; 12.04.1911–15.03.2001) – польський футболіст, тренер, спортивний функціонер. Народився у Львові. Грав на позиціях півзахисника та нападника за львівську "Лехію" (1927–1939). Брав участь у німецько-польській війні (1939), потрапив у полон в битві під Варшавою.

Під час *Другої світової війни* перебував у таборах для військовополонених Нінбург, Шпітталь, Вольденберг. Після війни захищав кольори "Полонії" (Битом; 1945–1946). Закінчивши кар'єру гравця, тренував команди "Рух" (Хожув; 1950–1951), "Полонія" (Битом; 1952–1955), "Легія" (Варшава; 1956–1958), кожна з яких перемагала в чемпіонаті Польщі.

Чемпіон Польщі 1951, 1954, 1956, віце-чемпіон 1952, володар Кубка Польщі 1951, 1956. Від 1948 працював у штабі збірної Польщі, яку очолював 1950–1952, 1953, 1955–1956, 1964–1966 (у складі тренерської ради) і 1968–1970. Під його керівництвом збірна Польщі провела 55 матчів, здобувши 22 перемоги. К. працював у Польському футбольному союзі: як голова тренерської ради (1951–1953), голова секції вишколу та тренерської секції (1954–1956, 1961–1971), віце-президент із питань вишколу (1979–1980). Серед тренерів, яких він підготував, найвідоміші: *К. Ґурський*, Я. Ґмох, А. Стрейляу, А. Пехнічек. Від 1980 – почесний член Польського футбольного союзу.

Помер у Варшаві.

Ігор Петрій

КООПЕРАТИВ ЖИТЛОВИЙ (ЖИТЛОВО-БУДІВЕЛЬНИЙ КООПЕРАТИВ, ЖБК) – добровільне об'єднання людей для задоволення потреб у житлі. Впровадження кооперативного методу будівництва у Львові відбулося на поч. 1960-х, першими кооперативами у Львові стали "Медик", "Художник", "Дружба". Кооператив "Медик" у перші роки діяльності налічував понад 100 пайовиків і був найбільшим у місті. Кількість львівських кооперативів швидко зростала: 1963 їх було 5, 1964 – 8, 1965 – 14, 1966 – 102. З-поміж кооперативів сер. 1960-х вирізнялися "Карпати", "Молодіжний", "Супутник", "Космос", "Україна–1".

Кооперативи організовували при підприємствах, установах й організаціях міста та при виконкомі Львівської міської ради і, поряд із державними, створювали окремі кооперативні черги на житло. Облік громадян, які бажали вступити до ЖБК, здійснювали за місцем роботи на підприємствах, в установах, організаціях, при яких організовували кооперативи, й у виконкомі міської ради. Працівники підприємств, установ, організацій могли також вступати до ЖБК при виконкомі міської ради. Умовою вступу до ЖБК було внесення першого грошового внеску, що залежав від загальної вартості майбутнього помешкання. Наприклад, у 1970-і – на поч. 1980-х однокімнатна квартира в кооперативі коштувала бл. 5 тис. крб., двокімнатна – 10–15 тис. крб. Щомісяця пайовики виплачували визначену суму боргу з урахуванням відсотків. При невисокій заробітній платні щомісячні пайові виплати в кооператив становили суттєву частку сімейного бюджету. Член ЖБК міг бути відрахований з кооперативу через несплату пайового внеску, виїзд на інше постійне місце проживання та ін. Порядок відрахування з ЖБК визначав статут. Спорудження будинків здійснювали після внесення кооперативами першого грошового внеску, який становив не менше 10–15% вартості будинку й отри-

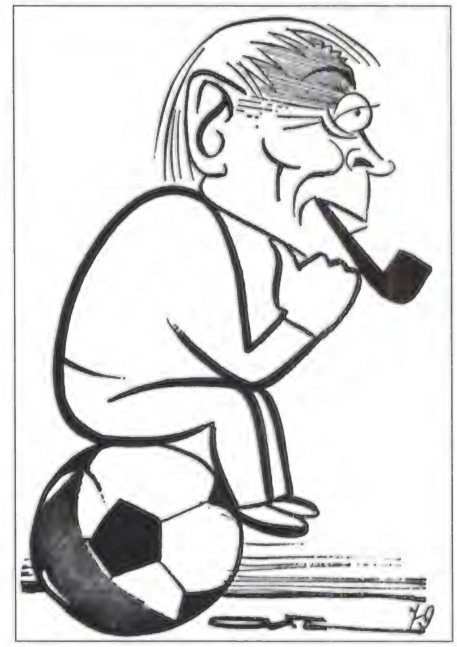

Е. Алашевський.
Дружній шарж на Р. Концевича.
1979 р.

Будівництво нових кварталів на просп. Ленінського Комсомолу (тепер вул. Пасічна).
Архівне фото

мання державної позички. Особливістю ЖБК радянського часу було надання права одержувати кредит на будівництво житлового будинку саме кооперативу, а не його членові. У 1960-ті – на поч. 1970-х перший грошовий внесок пайовика становив здебільшого 40% загальної вартості зі сплатою решти суми протягом 15 років, у 1980-х – бл. 30% з виплатою протягом 20–25 років. Члени кооперативу зобов'язувалися відпрацювати визначену кількість годин на будівництві власного житла, переважно на підсобних роботах. Мінімальний термін відпрацювання становив бл. 200 год., подекуди пайовиків залучали до тривалих будівельних робіт.

Із запровадженням кооперативного методу будівництва, за наявності необхідних коштів для першого пайового внеску, подальше одержання житла не було проблемою. Однак у 1970-ті – на поч. 1980-х ситуація докорінно змінилася: кооперативне будівництво набуло масового характеру, і черги на кооперативне житло, як і на державне, теж просувалися повільно.

У 1980-ті започаткували новий різновид кооперативного будівництва – молодіжний житловий кооператив (МЖК). Для молодої сім'ї практично не було іншої можливості швидко одержати власне помешкання, ніж вступити до МЖК. Будівельні загони формували з молодих працівників – лікарів, учителів, інженерів, робітників, які освоювали будівельні професії. Їх звільняли від виконання безпосередніх професійних обов'язків і під керівництвом спеціалістів залучали до будівництва власного житла. Їм виплачували заробітну платню, що нерідко була значно нижчою від доходів за основним місцем праці.

Будинки житлово-будівельних і молодіжних житлових кооперативів будували в кожному радянському житловому масиві Львова: у 1960–1970-ті так розбудовувались *вул. Любінська*, вул. Артема (тепер *вул. Володимира Великого*), вул. Патона, *вул. Кульпарківська*, вул. Наукова, вул. Дністровська (тепер вул. Д. Бортнянського), *вул. Б. Хмельницького*, смт Жовтневе (тепер *Левандівка*); у 1970–1980-ті – вул. Варшавська, вул. Г. Димитрова (тепер вул. А. Лінкольна), вул. Топольна, вул. Б. Грінченка, вул. Батальна (тепер вул. Дж. Вашингтона), просп. Ленінського Комсомолу (тепер *вул. Пасічна*); від поч. 1980-х – *Сихів*.

Галина Боднар

КООПЕРАТИВА ІНЖЕНЕРСЬКИХ РОБІТ (КІР) – український кооператив, що функціонував у Львові в 1930-ті і спеціалізувався на виконанні проєктних робіт і частковій реалізації проєктів архітектури й інтер'єрів сакральних та громадських споруд. Із кооперативою співпрацювали знані архітектори, дизайнери та художники, зокрема *В. Нагірний*, І. Базарник, Я. Філевич. Як структура КІР входила у *Ревізійний союз українських кооператив*, беручи участь у виставках українського промислу у Львові та інших містах Східної Галичини. Кооператива виконувала на замовлення плани церков, "Народних домів", житлових і промислових будинків, проєктувала і встановлювала виставкові інсталяції ("стійлища") тощо.

Роман Яців

"КООПЕРАТИВНА РОДИНА" – український господарсько-кооперативний щомісячний часопис. Виходив у Львові 1934–1939. Редактори видання: *Є. Храпливий* (1935, 1936; ч. 1–7), *О. Луцький* (1936; ч. 8, 1937–1939). Видавав часопис *Ревізійний союз українських кооператив* (РСУК). За задумом редакції, газета в легкій, доступній формі мала пропагувати кооперативні ідеї, друкувати пізнавальну інформацію, часто розважального характеру.

"К. Р." публікувала матеріали про розвиток і роль кооперації, різні види кооперативної діяльності, обговорювала організаційні проблеми РСУК. Видання порушувало проблеми виховання сільської молоді, її залучення до кооперативної роботи, висвітлювало діяльність товариств *"Просвіта"*, *"Народна торгівля"*, *"Центросоюз"*, Українського гігієнічного товариства у Львові. Часопис провадив рубрику міжнародного життя, в якій по-

Логотип часопису "Кооперативна родина"

давав відомості про воєнні події, розвиток кооперативного руху за кордоном. Тематичну "Жіночу сторінку" вела І. Домбчевська. У виданні також була сторінка "Для наших найменших". Серед авторів часопису – *І. Іванець*, *О. Луцький*, *К. Коберський*, *О. Залізняк* та ін. "К. Р." було одним із наймасовіших господарських видань Західної України, його наклад перевищував 50 тис. примірників.

Валентина Передирій

"КООПЕРАТИВНЕ МОЛОЧАРСТВО" – ілюстрований місячник, виходив 1926–1939 у Львові. Відповідальні редактори – І. Филипович, *А. Палій*. Видавав *Ревізійний союз українських кооператив* (1926–1929), *"Маслосоюз"* (1930–1939). Часопис 1926–1929 виходив як додаток до "Громадсько-кооперативного часопису", від січня 1930 – самостійно. як фаховий орган "Маслосоюзу". Редакція ставила завдання поширювати кооперативну свідомість, потребу спільної праці, ознайомлювати із засадами діловодства та виготовлення молочної продукції. Часопис містив статті фахівців-практиків, які подавали актуальні відомості з молочарства та пов'язаних із ним інших галузей сільського господарства, висвітлював сезонні зміни годівлі тварин і догляду за ними, розкривав особливості регіонального ведення молочарства, інформував про запровадження нових технічних знарядь, удосконалення молочарської техніки та обладнання, повідомляв про молочарські та рільничі конференції у Варшаві та Львові, порушував проблеми виходу української молочної продукції на світовий ринок.

Щорічні звіти "Маслосоюзу" на сторінках видання ознайомлювали з його діяльністю, витратами грошових фондів, перспективами співпраці з іншими об'єднаннями. Автори обговорювали потребу й можливості навчання тваринників, актуальною була тема залучення жінки до роботи в молочарській кооперації.

Рубрика "З книжкової полиці" ознайомлювала з фаховими виданнями, періодикою, календарями-порадниками. Видання мало багато рубрик, які не були постійними. Найважливіші серед них – "Оголошення", "Питання і відповіді", "Практичні поради", "З краю і зі світа", "Комунікати", "З чужого молочарства", "Дописи з краю", "Торговельний огляд", "Правні поради". Літературна сторінка містила невеликі літературні твори, головно фейлетони на сільськогосподарську тематику. На теми теорії кооперативного руху та аграрної економіки публікували статті К. Михайлюк, *А. Мудрик*, В. Жук, *Ю. Павликовський*, М. Хронов'ят, А. Палій, *Є. Храпливий* та ін.

Валентина Передирій

Часопис "Кооперативне молочарство". Ч. 5. 1933 р.

КОПЕРНИКА МИКОЛАЯ ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між *пл. А. Міцкевича* та *просп. Свободи*, розташована в Галицькому районі. Спочатку вулиця називалась Сокільницькою дорогою, потім вул. Широкою, а її верхня частина – вул. Св. Лазаря. Під час упорядкування назв львівських вулиць і нумерації будинків 1871 всю вулицю назвали на честь польського астронома Миколая Коперника (1473–1543). 1894 вулицею проклали лінію електричного *трамваю* від трамвайного депо, що було наприкінці вулиці, до головної пошти. До 1960-х верхньою частиною вулиці їздив трамвай № 12 через центр міста на *Високий Замок*.

Сокільницьку дорогу забудовували ще у XVI–XVIII ст. Відтоді збереглись *костел св. Лазаря* та дзвіниця церкви Св. Духа і будинок *Греко-католицької семінарії*. Костел і монастир св. Лазаря збудували в першій пол. XVII ст. *А. Прихильний*, Я. Боні та М. Ґодний. Оскільки св. Лазаря вважали покровителем бідних і недужих, то при костелі здавна діяв *шпиталь* та притулок для старців. Тепер частину цього комплексу використовує хорова школа та капела *"Дударик"*. Під монастирем на вулиці стоїть стара криниця, з двома скульптурами левів, які походять з поч. XVII ст. і перевезені сюди зі старої вежі міської *ратуші*, що розвалилась 1826.

Дзвіниця церкви Святого Духа (тепер Музей "Русалки Дністрової") на вул. М. Коперника. Сучасне фото

Вигляд
на вул. М. Коперника.
Сучасне фото

На *Галицькому передмісті* при Сокільницькій дорозі 1627 був закладений жіночий монастир *домініканок*. 1723 сестра польського короля *Станіслава Лещинського* Теофілія *Вишневецька* стала фундаторкою перебудови монастиря та костелу св. Катерини. Будова тривала до 1750-х. Тоді ж за проєктом *М. Урбаніка* була збудована барокова дзвіниця. 1782 за наказом імператора *Йосифа II* монастир було ліквідовано, і 1783 приміщення монастиря було передано для потреб Греко-католицької духовної семінарії, а костел став церквою Св. Духа. Сама церква була зруйнована німецькими бомбами у вересні 1939, а ще до кін. 1970-х на вул. Жовтневій (тепер *вул. П. Дорошенка*) стояла будівля старих "музеїв" – семінарського гуртожитку. Сьогодні на цьому місці прямокутна споруда "Укртелекому". Збереглись "нові" корпуси семінарії, збудовані 1890 за проєктом *С. Гавришкевича* (вул. М. Коперника, 36, та вул. П. Дорошенка, 41). Тут 06.10.1929 відбулося урочисте відкриття *Богословської Академії*, яку заснував у Львові митрополит *Андрей Шептицький*. Сьогодні ці приміщення належать *Львівському університету*. За брамою головного входу цього навчального корпусу збереглися чотири барельєфи 1930-х із рослинним орнаментом. Над трьома з них є літери-ініціали: "А. Ш.", "Й. С." та "О. М.". Перший, без сумніву, встановлений на честь митрополита Андрея Шептицького, другий присвячений патріархові *Йосифові Сліпому* – ректорові Богословської Академії, третій, напевне, вирізьблений на вшанування Олександра Малиновського (1889–1957) – віцеректора семінарії. До війни на семінарському подвір'ї стояв пам'ятник Андреєві Шептицькому роботи скульптора *Андрія Коверка*. Тепер перед дзвіницею церкви Святого Духа стоїть пам'ятник вихованцю семінарії *М. Шашкевичу*, а в приміщеннях при дзвіниці 1990 створено *музей "Русалки Дністрової"*.

Вигляд
на вул. М. Коперника.
1939 р. Архівне фото

Найдавнішим житловим будинком на вулиці є будинок під № 45. Подібні кам'яниці, переважно двоповерхові (за австрійсько-польською термінологією одноповерхові), у сер. XIX ст. переважали в галицькій столиці поза межами львівського середмістя. Лише деякі були оздоблені ампіровим декором, який, однак, відступив перед раціональнішим *бідермаєром*.

Однією з найбільших кам'яниць у Львові на поч. XIX ст. був будинок торговельної фірми Гауснера та Віоланда, перший праворуч на тодішній вул. Широкій (тепер просп. Свободи, 1–3). Його почали будувати 1809 у стилі *ампіру*. 1821–1822 над оздобленням цієї будівлі працювали львівські скульптори *Г. Вітвер* та *А. Шимзер*. У цій великій кам'яниці, крім помешкань і крамниць, містилися Кредитне земельне товариство, а також головна пошта (1889 перенесена до новозбудованої будівлі на *вул. Ю. Словацького*). Кам'яницю багато разів перебудовували, навіть за радянських часів (добудували четвертий поверх), але зовні вона все ще зберігає дух XIX ст.

Навпроти *А. Захаревич* та *І. Левинський* збудували 1899–1900 знаменитий *пасаж* Міколяша (вул. М. Коперника, 1), який тягнувся до вул. Крутої (тепер *вул. М. Вороного*) з відгалуженнями до вул. Лінде (тепер вул. Ф. Ліста). У пасажі було два *кінотеатри* ("Утіха" та "Пасаж"), *кав'ярні* і кількадесят крамниць та офісів різних фірм. Німецька авіація 1939 зруйнувала цей комплекс, але за брамою будинку на вул. М. Коперника, 1, ще видно залишки будівель цього пасажу. На вулиці є декіль-

ка кам'яниць, що зберегли елементи ампіру та бідермаєру. Зокрема кам'яниці під № 18, 19, 20, 26, 28а, 32, попри пізніші перебудови, дають уявлення про Львів тих часів, коли ще його не опанувала еклектика 1880–1890-х. Над балконом будинку № 26 встановлено бюст патрона вулиці Миколая Коперника.

Перед *Першою світовою війною* інтенсивно розбудовували початок вулиці. Зносили старі будівлі, а їхні місце займали витвори відомих львівських архітекторів. Хоча це вже не була *сецесія*, однак її вплив ще відчувався. 1912–1914 встигли звести нову велику будівлю Кредитного земельного товариства за проєктом А. Захаревича та *Ю. Сосновського*, дві монументальні скульптури крилатого Меркурія для цього будинку створив *З. Курчинський*. Тепер у цій будівлі міститься Львівська філія Національного Банку України.

У будинку навпроти (під № 3) нині діє Львівський інститут банківської справи університету банківської справи Національного Банку України (м. Київ). Кам'яницю збудували за проєктом А. Захаревича 1909 для страхової компанії "Асикураціоні Дженералі". У путівниках її називають італійською, однак вона була приписана до м. Триєст, що належав тоді Австро-Угорщині. До *Другої світової війни* в цьому будинку, оздобленому горельєфами *Т. Блотницького*, містився ресторан Ю. Баєра та кілька модних крамниць. Сусідню кам'яницю під № 5 збудували 1911 за проєктом *Р. Фелінського*. Тут була велика крамниця музичних інструментів та грамофонів "Мелодія", тепер цю традицію продовжує крамниця "Трембіта". У будинку під № 9 від 1925 працює кінотеатр "Коперник". Цю кам'яницю 1912 збудував архітектор К. Теодорович, її переобладнали під кінотеатр за проєктом *Є. Червінського*. До поч. 1960-х у будинку містився також готель "Коперник". Наступна кам'яниця, де тепер Крайова організація *Народного Руху України*, раніше була централею трьох нафтопромислових компаній – "Галіція", "Нафто-олій" та "Оїл спринг". Під № 10 торгували нафтою (так у Галичині називали гас) у крамниці

Водохреще на вул. М. Коперника. 1930-ті рр. Архівне фото

О. Келлера. Будинки під № 12 та 14 спорудили 1908 за спільним проєктом *Е. Жиховича* та *М. Лужицького*.

Від Першої світової війни нижня частина вулиці практично не змінилась. Лише 1996 завершили будівництво *Палацу мистецтв*. На цьому місці до *Другої світової війни* містилася майстерня малярських робіт М. Вайсса. Будинок № 16 прикрашають барельєфи арф і муз. Цю кам'яницю перебудував 1888 І. Левинський для майстра фортепіано та *органів* Я. Слівінського. Торгівлю фортепіано в цьому будинку провадила фірма "Каїм та син". У кам'яниці до Першої світової війни перебувала також Львівська повітова управа товариства "Січ". Осередком майбутніх *Українських Січових Стрільців* (УСС) став теж будинок під № 5. На вшанування *Р. Дашкевича* 2010 на стіні будинку встановлено меморіальну таблицю.

На будинку № 14 встановлено пам'ятну таблицю, яка інформує, що тут мешкав і працював ідеолог і засновник УСС *В. Старосольський*. Цей будинок, що нагадує флорентійське палацо часів Ренесансу, був споруджений 1908 за проєктом Е. Жиховича та М. Лужицького. У кам'яниці під № 14 була випозичальня фільмів "Люкс", попередниця сучасних відеопрокатних пунктів. Майже за кожною брамою на вулиці працювали різні підприємства. "Львівська друкарня" (№ 11), друкарня Ґоявічинського (№ 20), фабрика корків Мюльштайна (№ 19),

Будинок на вул. М. Коперника, 5. Сучасне фото

Вигляд
на вул. М. Коперника.
Сучасне фото

фабрика пасти до взуття Келлера (№ 10). У подвір'ї будинку № 16 були механічні майстерні Литвина та Шмідта, а на місці теперішнього Палацу мистецтв (№ 17) – ливарня М. Рака та фабрика оцту Буша. Багато будівель на вулиці споруджували за проєктами відомих архітекторів: *палац Бельських* (№ 42) будував 1923 *І. Багенський*, палац Сапігів (№ 40А) 1868 спорудив *А. Кун*.

Найпишнішою спорудою на вулиці є *палац Потоцьких*. Його збудували 1889–1890 у стилі епохи Людовіка XIV за проєктом Луї д'Оверн'є та *Ю. Цибульського* на місці старого палацу Потоцьких. Замовником палацу був граф *А. Потоцький*, маршалок *Галицького Крайового Сейму*, намісник *Королівства Галичини і Лодомерії*. Закінчував будівництво і був першим її господарем його нащадок Роман *Потоцький*. Після війни в будівлі деякий час був Палац піонерів, а потім інститути західної філії Академії наук УРСР. Після реконструкції 1975 у будинку відкрили палац урочистих подій. Наприкін. 1980-х у палацовому парку влаштували шахту для прокладання тунелів підземного трамваю і побудували споруду, в якій тепер міститься *Музей мистецтва давньої української книги*. Перед самітом президентів держав Центральної Європи 1999 почалась нова реконструкція палацу, висували проєкти перетворення його на резиденцію Президента України. 2001 палац передали *Львівській галереї мистецтв*.

Палац Потоцьких
на вул. М. Коперника.
Сучасне фото

На розі вул. М. Коперника та вул. В. Стефаника вмуровано пам'ятну таблицю на вшанування пам'яті *О. Гасина*, начальника Головного штабу *Української Повстанської Армії*, який загинув поблизу цього місця.

Частина вул. М. Коперника у 1950–1960-ті мала назву вул. Сєрова. Її назвали на честь російського художника В. Сєрова (1865–1911), однак багато людей пов'язували назву вулиці з особою Івана Сєрова (1905–1990), який 1939–1941 керував *НКВС* в Україні. Через цю асоціацію 1963, коли І. Сєров був звільнений з посади керівника спецслужб, позбавлений звання генерала армії та Героя Радянського Союзу за "втрату політичної пильності та недостойні вчинки", на цю частину вулиці теж було поширено назву М. Коперника.

У будинку № 56 у 1930-ті фірма "Мотор" ремонтувала та продавала автомобілі. З іншого боку вулиці можна простежити історію її будівництва від сер. XIX ст. до 1950-х. Найдавнішим є бідермаєрівський будинок під № 45. У 1880–1890-ті будинки під № 29, 41, 43, 47 споруджували у стилі еклектики за стандартними каталогами. Сецесія не торкнулась цього закутка, а в 1920-ті постав будинок № 31 з характер-

ними для того часу орнаментами. Номери 35, 37, 39 – зразки типового конструктивізму 1930-х. Колись такі будинки у Львові називали "люксами". Будинок № 33 збудували вже у 1950-ті, з оздобами у стилі "сталінського ампіру". За цими будинками тягнеться довге подвір'я, лабіринтами якого можна виходити на вул. П. Грабовського та вул. Д. Лукіяновича.

Ігор Мельник

КОПИСТЕНСЬКИЙ ЗАХАРІЯ (бл. 1597–21.03.1627) – український релігійний діяч, архімандрит Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври. Народився в українській дрібношляхетській родині в Перемиській єпархії, ймовірно, в с. Копистень. Початкову освіту здобув у Перемиській катедральній школі, згодом навчався у Львові та, імовірно, в Острозькій академії. Бл. 1611 вчителював у Львівській братській школі. На думку дослідників, бл. 1612 у Скиті Манявському з благословення його засновника Йова (Княгиницького) прийняв чернечий постриг. Звідти був скерований до Путненського монастиря.

Як свідчать вписи до судових книг 1612–1615, К. декілька разів згаданий як вибраний архімандрит Унівського монастиря. Навесні 1614 перебував у Львові. Наприкін. 1615 на запрошення архімандрита Києво-Печерської Лаври Єлисея (Плетенецького) прибув до Києва, де 04.01.1616 записався як чернець до київських братчиків. Своє служіння в Лаврі розпочав у сані архідиякона. 20.11.1624 соборно обраний на архімандрію (акт про обрання підписали 28 духовних осіб та 54 світські). 07.02.1625 одержав королівське підтвердження обрання архімандритом Києво-Печерської Лаври.

К. написав низку богословських і полемічних творів, що з'явилися на світ під псевдонімом Азарія. Роботи "Про образи" та "Про Пресвяту Трійцю" згодом увійшли до "Книги о вірі", виданої в Києві 1619. Автор передмов до "Часослова" (1617), "Анфологіону" (1619), редактор перекладу "Бесід св. Івана Златоуста на 14 послань св. апостола Павла", автор посвяти їх князеві С. Четвертинському, укладач передмови та видавець "Номоканону" (1624), редактор "Бесід св. Івана Златоуста на діяння апостолів" (1624) та ін.

Найвідомішим твором К. стала "Палінодія", яка в остаточній версії була закінчена бл. 1623 (уперше опублікована в Санкт-Петербурзі 1878, інший варіант твору надрукований 1987). У XVII–XVIII ст. копії та списки "Палінодії" поширювалися в рукописному варіанті. Праця стала однією з перших комплексних публікацій про русько-українське православ'я, що містила нарис про богословські відмінності, історичний шлях християнства на Русі, головні етапи історії східнослов'янських народів. У третьому і четвертому розділах К. чітко окреслив особливості руської християнської традиції. Під час написання праці використовував досвід і знання, набуті під час навчання і служіння в галицьких землях, тому на сторінках "Палінодії" відображено окремі епізоди з церковної історії Львова. Покликаючись на богослужбові та богословські книги, які були джерелами аргументів у полеміці, він згадує про різні храми та *монастирі* Львова, а також церковні реалії міста поч. XVII ст. Помер К. у Києві в середу Страсного тижня.

Тепер у Львові зберігається три неповні списки "Палінодії" – два у відділі рукописних, стародрукованих і рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка *Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка* та один – у фонді відділу рукописів *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.* Діяльність та богословсько-історіографічну спадщину К. у Львові досліджували *М. Грушевський*, *І. Франко*, *М. Возняк*, *Я. Ісаєвич*, *Я. Запаско*, І. Мицько, В. Фрис та ін.

Василь Кметь

КОПИСТИНСЬКИЙ ТЕОФІЛЬ (15.04.1844–05.07.1916) – живописець, графік, реставратор. Народився в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод.,

Захарія Копистенський

Фрагмент кодексу кін. XVII ст., що зберігається в Науковій бібліотеці Львівського університету

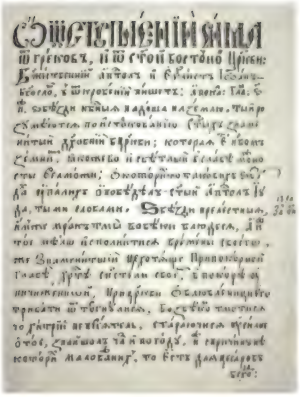

Т. Копистинський. *Автопортрет.* 1871 р.

Т. Копистинський. *Далматинка.* 1872 р.

Польща). Закінчив учительську семінарію у Львові. Завдяки стипендії *В. Дідушицького* навчався живопису в краківській Школі образотворчого мистецтва (1868–1871, у В. Лущкевича та В. Дембовського) та у віденській Академії мистецтв (1872). Перебував 1872 у Перемишлі. 1873 повернувся до Львова. Викладав рисунок в українській *Академічній гімназії* (1873–1881) та жіночій школі *василіанок*.

Брав участь у виставках львівського *Товариства приятелів красних мистецтв* (від 1870) та *Товариства для розвою руської штуки* (1900, 1903). Малював характерні для реалістичного й академічного живопису другої пол. XIX ст., ретельні в деталях олійні картини побутового жанру – "Сліпець із поводирем" (1871), "Курна хата" (1871), "Погорільці" (1873), "Петрування" (1873), "У селянській хаті" (1876), "Селянка з-під Жовкви" (1880), "Українські дівчата", "Довбуш", "Вдова" (усі 1884), "Лемківська неділя", "Гуцул" і "Гуцулка" (усі 1900), на історичні сюжети – "За віру і батьківщину" (1876), триптих "Гальшка Острозька" (1890-ті) та на релігійні теми – "Серце Ісуса" (1880), "Притча про Лазаря" (1891), "Христос у в'язниці" (1894), "Різдво Богородиці" (1897, для церкви у м. Щирець на Львівщині), "Преображення", велика вівтарна картина у *Преображенській церкві* (1898–1900), "Воздвиження Чесного Хреста" (1901, для церкви в с. Стенятин, тепер Сокальського р-ну), "Успіння Божої Матері" (1901), ікони в церквах на Львівщині – у Новому Яричеві (1894), Жовтанцях (1897), Батятичах (1900, тепер Кам'янка-Бузького р-ну), іконостаси в Миклашеві (1908, тепер Пустомитівського р-ну) та Жидачеві на Львівщині (1911). Багато займався релігійним стінописом: 1886 створив орнаментальні розписи у львівському *костелі Марії Сніжної* та в церкві с. Вербляни (тепер Яворівського р-ну), 1900 розписав церкву в с. Батятичі, 1912 – церкву в с. Рудники (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.).

Один із найвідоміших реставраторів свого часу, відновлював старі картини і стінні розписи, зокрема у Львові – вівтарне полотно і фрески на склепінні *костелу бернардинців* (1883–1884), картини *І. Малиновського* кін. XVII ст. "Єрусалим" і "Гора Афон" (1885), фрески *С. Строїнського* в *костелі св. Мартина* (1886), бл. 150 ікон зі збірки *Ставропігійського інституту* для *Археологічно-бібліографічної виставки Ставропігійського інституту у Львові* (1888–1889). Відновив також вівтарну ікону "Благовіщення" в церкві с. Загір'я на Львівщині (1878, зробив з неї копію), розписи у вавельській катедрі в Кракові, 1895–1898 реставрував фрески С. Строїнського в костелі бернардинців у м. Лежайськ (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) і демонтував чотири їхні фрагменти для збереження (тепер у *Львівській галереї мистецтв*).

Видатний портретист – картини цього жанру відзначались продуманістю композиції, глибоким розкриттям внутрішнього світу людини: "Автопортрет" (1871), "Далматинка", "Жінка з камеєю" (обидві – 1872), "Перемиський єпископ Іван Ступницький" (1874), "Портрет дружини" (1874); серія портретів діячів української культури другої пол. XIX ст.: І. та Л. Ковшевичів (1867), А. Писулинського (1870), А. Яновського (1872), В. Ковальського (1872, 1883), І. Горецького, К. Кміцикевича, П. Целевича, Л. Трещаківського (усі 1876), Й. Кульчицького (1877), *А. Петрушевича* (1883), Т. Павликова (1883), *Б. Дідицького* (1889), *М. Качковського* (1891), *В. Дідушицького* (1892), Л. Мацелинського (1897), *Й. Делькевича* (1895) та ін.

На другій виставці Товариства для розвою руської штуки 1900 експонував створені 1884 парні картини "Портрет дружини в гуцульському вбранні" та "Гуцул із Липовиці" (тепер зберігаються у відділі *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* – Палаці мистецтв Т. і О. Антоновичів).

Дещо менше уваги приділяв пейзажному малярству – "Краєвид Перемишля" (1870), "Нічний краєвид" (1886). Виконував книжково-журнальну графіку: ілюстрації до творів *І. Франка* "Лис Микита" (1890, 17 рисунків) і "Пригоди Дон Кіхо-

та" (1891, 16 рисунків); рисунки в журналах *"Дзвінок"* (1890–1892), "Посланник", карикатури у львівських сатиричних часописах *"Зеркало"* і "Нове зеркало", *"Страхопуд"* (1880–1890), ілюстрації до другого видання "Історії України-Руси" М. Аркаса (1912). У пізній період творчості малював алегоричні композиції з елементами *романтизму* і *символізму*, наприклад: "Став одужання" (1902), "Суд XX сторіччя" (1913), "Сон русалки (Алегорія відродження України)" (1913–1914).

К. мешкав у Львові, в будинку на *вул. Краківській*, 20, останні роки життя провів у притулку *Р. Домса*, там і помер. Похований на *Личаківському цвинтарі*. Сучасники вважали його одним із найкращих українських художників Галичини. Про нього, зокрема, писав *М. Голубець*, видав монографію М. Ткаченко (1972), надрукувала монографію Л. Купчинська (2009). У *Національному музеї у Львові* 1994 відбулась ювілейна монографічна виставка К., каталог якої упорядкували О. Жеплинська і Л. Кость. Понад 20 олійних картин (зокрема портрети з галереї Ставропігійського інституту) і 50 графічних творів К. зберігаються в Національному музеї у Львові; твори К. також мають *Львівський історичний музей* і *Львівський музей історії релігії*.

Юрій Бірюльов

КОПИТОВЕ – площа на перетині *вул. Городоцької*, вул. І. Тобілевича, вул. Короткої, вул. Залізничної та вул. Чернівецької, яка не має офіційної назви. Колись львів'яни називали цей майдан К. На поч. XIX ст. тут була Городоцька рогачка (шлагбаум), на якій, як і на інших міських акцизних рогачках, брали мито від кожного копита коня, що в'їжджав до Львова. Після побудови *залізничного вокзалу* рогачку перенесли далі, там, де тепер перетинаються з вул. Городоцькою *вул. Любінська* та *вул. Кульпарківська*. На К. була українська школа ім. Б. Грінченка (вул. Городоцька, 145), яку утримувало товариство *"Рідна школа"*.

Ігор Мельник

КОПИЧ ІВАН (нар. 01.01.1950) – фізик-теоретик, ректор *Львівської комерційної академії* (від 2007). Народився в с. Жулин Стрийського р-ну Львівської обл. 1973 закінчив фізичний факультет *Львівського університету*. Навчався в аспірантурі при Інституті теоретичної фізики АН УРСР. Працював старшим інженером (1978–1981), молодшим науковим співробітником (1981–1984) цього інституту. 1982 захистив кандидатську дисертацію "Опис рідкого стану і виведення рівняння співіснування фаз у формалізмі функцій розподілу" (*Описание жидкого состояния и вывод уравнения сосуществования фаз в формализме функций распределения*).

Від 1984 працює у Львівському торговельно-економічному інституті (тепер Львівська комерційна академія) на посадах старшого викладача, доцента, проректора з навчальної роботи, від 1995 – першого проректора академії. Професор від 1997. Очолив 2004 кафедру економічного прогнозування та ризику.

У січні 2007 обраний ректором Львівської комерційної академії.

Автор понад 200 наукових і науково-методичних праць. Написав навчальний посібник "Елементи теорії ймовірностей і математичної статистики" (Львів, 1997). У співавторстві видав "Елементи теорії ймовірностей і математичної статистики: теорія і практикум" (2001), "Ринкові економічні системи: проблеми становлення, функціональної структуризації і типологізації" (2001), "Економетрія" (2007), "Математичне програмування" (2009), "Математичні моделі в менеджменті та маркетингу" (2010).

За ректорства К. відкрито дві нові спеціальності, акредитовано всі спеціальності за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, відкрито докторську раду за двома науковими спеціальностями та кандидатську за однією. Викладачі академії опублікували 167 підручників і навчальних посібників, видали 57 монографій.

Степан Гелей

Іван Копич

Т. Копистинський. *Успіння Божої Матері*

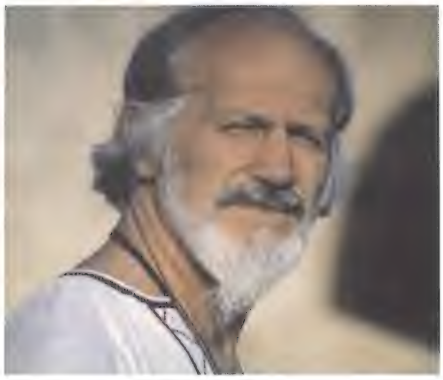

Ігор Копчик

КОПЧИК ІГОР (нар. 17.11.1945) – митець, засновник нового мистецького жанру – рельєфної пластики на шкірі. Народився у Львові. 1963–1964 навчався у фабрично-заводському училищі при Львівському м'ясокомбінаті. 1964–1967 служив в армії, 1967–1996 працював механіком холодильних установок, 1975–1981 навчався у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*) на кафедрі декоративної кераміки.

Перша персональна виставка в *Музеї народної архітектури та побуту* відбулася 1986. Брав участь у виставці Клубу українських митців у Празі (1995). Пересувні персональні виставки К. відбулися 1996–1997 в міських храмах Німеччини: Мюнхен, Дрезден, Хемніц, Ерфурт, Єна, Гайдельберґ, Дармштадт. Загалом К. – учасник понад півтора десятка персональних виставок. Тричі творчий доробок К. демонстрували в Києві – у Державному музеї Т. Шевченка та в Адміністрації президента України. Полотна К. експонують музеї Канади (Музей україніки в Торонто) та США.

І. Копчик.
Святий Дух.
2000 р.

К. винайшов власну техніку, що поєднує рельєфні композиції у м'якому матеріалі, формування в гіпсі, ливарну техніку та тиснення на шкірі.

До створення рельєфних композицій на шкірі К. працював над скульптурою малих форм, яку творив у традиційному декоративно-ужитковому напрямі. Автор творів: ступка "З ярмарку", підсвічник "Святе сімейство" та низка інших робіт.

Роботи "Ангел Хоронитель II тисячоліття" та "Ангел Хоронитель III тисячоліття" – свідчення авторського розуміння історії українського народу в контексті світових проблем.

К. створив галерею релігійних діячів та історичних постатей: "Петро Могила", "Андрей Шептицький", "Папа Римський Іван Павло II", "Гетьман Мазепа", "Йоганн Ґьоте", "Князь Володимир", "Іван Виговський". Характерною особливістю цих робіт є експресія, наприклад, у роботі "Усмішка папи Івана Павла II".

І. Копчик.
Усмішка папи Івана Павла II.
2001 р.

Влітку 1996 у Ватикані на урочистостях з нагоди 400-річчя Берестейської унії львівська делегація подарувала папі *Іванові Павлові II* дві роботи К.

Цикли робіт: "Слово о полку Ігоревім", "На зламі тисячоліть", "Біблійними шляхами" (50 творів), "Хресна дорога України", "Шевченкіана", "Історія мого народу". Сьогодні працює над циклом "Древньоукраїнська міфологія" (виконав 16 творів). Член Спілки художників України (1989), член Клубу українських митців. Мешкає у Львові.

Василь Ярич

КОРАНИЙ КАРОЛЬ (Koranyi Karol; 18.02.1897–23.09.1964) – польський історик держави та права. Народився у Львові в родині банківського службовця. У дитинстві вивчив декілька європейських мов. Розпочав вивчати право у Віденському університеті (1915), але був мобілізований до австрійського війська. Брав участь у *Першій світовій війні*. Навчався у *Львівському університеті* (1919–1924), учень *П. Домбковського*. Залишився працювати у Львівському університеті (1924–1941). Від 1940 – професор. Був одним із творців "Історично-правничого посібника" (*Przewodnik Historyczno-Prawny*).

Під час німецької окупації міста 1941–1944 переховувався через своє єврейське походження.

Виїхав 1945 до Торуня, де працював в Університеті М. Коперника (1945–1951). Ректор цього навчального закладу (1948–1951). Переселився 1951 до Варшави, де ще від 1949 за сумісництвом керував кафедрою загальної історії права Варшавського університету. Очолював Заклад історії права Інституту правничих наук, працював в Інституті історії Польської Академії наук.

Вивчав історію кримінального права, окремі аспекти етнології. Опублікував бл. 300 наукових праць.

Головні праці: "Джерела середньовічного спадкового права" (*Podstawy*

średniowiecznego prawa spadkowego, 1930), "Загальна історія держави і права" (*Powszechna historia państwa i prawa*, 1961–1967).

Андрій Козицький

КОРДІЯК ЮЛІАН (07.10.1934–30.09.2000) – український журналіст, телекоментатор. Народився у Львові, 1951 закінчив середню школу № 44. 1951–1956 навчався у *Львівській Політехніці* (геологія та розвідка нафтових і газових родовищ). 1956–1960 працював у Туркменії на розробках нафти і газу, від 1960 – у Львівському інституті геології та геохімії АН УРСР на посаді наукового співробітника. 1982 захистив кандидатську дисертацію "Особливості формування структури внутрішньої зони Передкарпатського прогину і її нафтогазових покладів" (*Особенности формирования структуры внутренней зоны Предкарпатского прогиба и ее нафтогазовых залежей*, 1982).

Від 1961 – у спортивній журналістиці, був першим спортивним коментатором *Львівського телебачення,* редактором відділу спортивних програм. Від 1966 – член Спілки журналістів УРСР, друкувався у спортивних виданнях Львова, УРСР, СРСР, у 1990-ті – також у газеті "Свобода" (США). Видав книжку про львівських спортсменів "Чемпіони живуть у Львові" (1980). Працював спеціальним кореспондентом на багатьох чемпіонатах світу та Європи з різних видів спорту, зокрема на Олімпійських іграх у Мюнхені (1972), Москві (1980), Сараєво (1984), Атланті (1996). Від травня 1995 до останніх днів був виконавчим директором відділення Олімпійського комітету України у Львівській області. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі.*

Іван Яремко

КОРДУБА МИРОН (02.03.1876–02.05.1947) – український історик, громадський діяч. Батько *С. Кордуби-Білинської.* Народився в с. Острів (тепер Тернопільського р-ну Тернопільської обл.) в родині священика. Навчався у гімназії в Тернополі та львівській *Академічній гімназії*, яку закінчив 1893, на філософському факультеті *Львівського університету* (1893–1895) та Віденського університету (1895–1897). Захистив у Відні 21.05.1898 докторську дисертацію "Історія і відносини в Галицькому князівстві до пол. XIII ст.". Працював урядовцем бібліотеки Віденського університету (01.06.1898–06.11.1900), згодом – помічником учителя, вчителем, професором II державної гімназії в Чернівцях (1900–1918). На підставі учительського іспиту, складеного перед державною комісією Чернівецького університету 09.05.1902, здобув диплом із правом навчання історії та географії в гімназіях та реальних школах Австро-Угорщини.

Кароль Кораний

Брав активну участь у громадському та політичному житті галицьких і буковинських українців. Діяч (Української) Народної партії на Буковині. Депутат *Української Національної Ради* (1918–1919), член Крайового комітету Буковини (1918–1919). Після окупації Буковини румунськими військами (листопад 1918) деякий час працював у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ). Був співредактором урядового часопису *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) "Республіка", що виходив 1919 у Станиславові. Здійснював поїздки до Києва, щоб налагодити стосунки з урядом Української Держави (листопад 1918), та в Чернівці, щоб домогтися звільнення інтернованих румунською владою українських діячів. Брав участь у дипломатичних заходах Державного секретаріату закордонних справ ЗУНР.

Юліан Кордіяк

Після поразки визвольних змагань працював професором історії та географії у філії Академічної гімназії у Львові (21.07.1922–31.12.1928). Професор, декан філософського факультету *Українського (таємного) університету* (1920–1922). Професор історії України гуманітарного факультету Варшавського університету: надзвичайний (01.01.1929–23.02.1934); надзвичайний постійний (24.02.1934–1937); звичайний (14.09.1937 – вересень

Мирон Кордуба

Українська Народня Республика
(Західна Область)

Дипльоматичний Паспорт.

Державний Секретаріят Заграничних Справ:

Дипломатичний паспорт
М. Кордуби

1939). У Варшавському університеті очолював кафедру історії України, був учителем Єжи Ґедройца.

Від вересня 1939 до кінця серпня 1940 мешкав у Варшаві без засобів на прожиття. Через скрутне матеріальне становище мусив виїхати до Холма, де працював учителем української гімназії (вересень 1940 – листопад 1941). У грудні 1941 повернувся до Львова. Влаштувався на роботу до Наукової бібліотеки (грудень 1941 – березень 1942). Учитель II та I українських гімназій у Львові (березень 1942 – липень 1944). Задля здобуття мінімальних коштів на прожиття одночасно виконував секретарську працю в дирекції *"Народної торгівлі"* (1942–1944).

Після звільнення Львова від німців одержав роботу у Львівському університеті. Від 07.08.1944 до вересня 1945 був виконувачем обов'язків професора історії України в цьому навчальному закладі. 15.09.1945 призначений виконувачем обов'язків завідувача кафедри південних і західних слов'ян. За сумісництвом працював старшим співробітником філії Академії наук УРСР у Львові (1944–1947). В останні роки життя зазнав цькування з боку прокомуністично налаштованих працівників Львівського університету.

К. належав до історичної школи *М. Грушевського*, учнем якого був. Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка* (від 1903), голова історично-філософічної секції (1923–1934) та заступник голови археологічної комісії. Член археографічної комісії (від 1926) та дійсний член історичної секції (від 1928) Академії наук УРСР. Запрошений на роботу до Українського державного університету в Кам'янці-Подільському, куди, однак, не поїхав. Член багатьох наукових інституцій.

Сфера наукових зацікавлень ученого стосувалася історії західноукраїнських земель у середні віки та ранньомодерну добу, історичної географії, історії українського руху XIX ст. Опублікував понад 500 наукових і науково-популярних праць. Серед найважливіших: "Суспільні верстви та політичні партії в Галицькім князівстві XIII ст." (1900), "Ілюстрована історія Буковини" (1906), "Венецьке посольство до Хмельницького" (1907), "Територія і населення України" (1918), "Болеслав Юрій II, останній володар Галицько-Волинської держави" (1940), "Холмщина і Підляшшя" (1940). Зібрав бібліографічну картотеку з історії України (73 тис. карток), частина якої видана у Львові – "Бібліографія історії українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси" (2009).

М. Кордуба.
Бібліографія історії українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси.
2009 р. Обкладинка

У Львові тривалий час проживав у кам'яниці, що стояла в подвір'ї будинку на вул. Я. Кохановського, 4 (тепер *вул. К. Левицького*, кам'яниця не збереглася). В останні роки життя мешкав на вул. Кляйнівській, 3 (тепер вул. Каменярів). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*. Іменем К. у Львові названа вулиця.

Олег Павлишин

КОРДУБА-БІЛИНСЬКА СТЕФАНІЯ (20.09.1908–20.10.2006) – учасниця українського національно-визвольного руху, громадська діячка. Донька *М. Кордуби*.

Народилася в м. Кам'янка Струмилова (тепер м. Кам'янка-Бузька Львівської обл.). Навчалась у гімназії *василіанок*, у класі *Олени Степанів*. 1927 вступила до *Львівського університету* на географічний факультет. У студентські роки вступила до *Української Військової Організа-*

ції (УВО), куди її залучила однокласниця Дарія Гординська (згодом *Д. Карановичь-Гординська*).

Брала участь у підготовці бойових акцій українського підпілля, 1929 як членкиня УВО була заарештована й відбувала покарання в *"Бригідках"*, де зустріла свою однокласницю Стефанію Шушкевич (дружина розстріляного *Тараса Крушельницького*, мама піаністки *Марії Крушельницької*). У гімназійні та студентські роки К. займалася спортом, була членкинею *"Сокола"*, здобувала нагороди в легкоатлетичних змаганнях (стрибки у висоту).

Після звільнення з тюрми вимушено переїхала до Варшави, де її батько тоді працював у Варшавському університеті. 1932 вийшла заміж за лікаря Тараса Білинського, який очолював товариство *"Просвіта"* Збаражчини, був активним у суспільному житті та мав репутацію доброго лікаря. 1932 переїхала до чоловіка в Збараж (тепер Тернопільської обл.), де була активною членкинею товариств "Просвіта", "Бесіда" та Товариства охорони вдів та сиріт. Пропагувала спорт серед молоді, організовувала спортивні вправи. Чоловік К.-Б. загинув від рук енкаведистів у червні 1941 при відступі Червоної армії.

Післявоєнні роки прожила в батьківському помешканні у Львові на вул. Каменярів, 3. Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі*.

Адріана Огорчак

КОРДЮК БОГДАН (псевда: Дік, Новий, Сніп; 17.01.1908–26.02.1988) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився у Львові. Член *"Пласту"* – 1-го куреня юнаків ім. П. Конашевича-Сагайдачного та 3-го куреня старших пластунів "Лісові чорти". Закінчив *Академічну гімназію* у Львові (1926), студент *Львівської Політехніки* та *Львівського університету*. Активіст Союзу української націоналістичної молоді (СУНМ) у Львові, член Проводу СУНМ (1928–1929). Член *Української Військової Організації* (УВО), головний кольпортер (поширювач) *"Сурми"*, за деякими відомостями, тимчасово виконував обов'язки бойового референта Крайової команди УВО (травень 1930).

Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) від 1929, заступник провідника Юнацтва Крайової екзекутиви ОУН на Західно-українських землях (1930), заарештований польською *поліцією* в листопаді 1930, засуджений у Львові 19.10–26.11.1931 до 18 місяців ув'язнення. Вийшов на волю у травні 1932, призначений крайовим провідником ОУН, усунений з поста в січні 1933 через невдалий напад на пошту в м. Городок на Львівщині (30.11.1932). Виїхав до Берліна на поч. 1933, співробітник Проводу Українських Націоналістів, працівник Української пресової служби в Берліні (1934–1940).

Доктор філософії (1937), викладач Берлінського університету (1937–1941). Повернувся до Львова влітку 1941, заарештований гестапо у вересні 1941, політв'язень німецьких концтаборів Заксенгаузен та Аушвіц. Після *Другої світової війни* на еміграції, голова ОУН (за кордоном), редактор журналу "Український самостійник", член редакційної колегії журналу "Сучасність". Професор Українського вільного університету та Українського технічно-господарського інституту.

Помер у Мюнхені (Німеччина).

Володимир Муравський

КОРЕНЕЦЬ ДЕНИС (03.04.1875–06.03.1946) – український культурно-освітній діяч, педагог, історик, географ, теоретик і практик кооперативного руху.

Народився у с. Розвадів (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.) у сім'ї вчителя. Закінчивши Стрийську гімназію, 1893–1897 навчався на філософському факультеті *Львівського університету*. Вивчав історію, географію, українську мову і літературу. Учень *М. Грушевського* й *І. Шараневича*. Працював помічником учителя в польській гімназії ім. Франца Йосифа I у Львові, через рік К. перевели до польської гімназії у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), а згодом – до м. Кросно на Лемківщині. Від

Стефанія Кордуба-Білинська (ліворуч) із сестрою Клавдією

1904 працював у Перемиській українській гімназії на посаді вчителя історії. 1913 австрійське Міністерство освіти призначило К. стипендію для підвищення кваліфікації у Греції та Італії. Після закінчення наукової подорожі перейшов на роботу до *Академічної гімназії*.

Упродовж 1917–1934 К. – директор української торговельної школи товариства *"Просвіта"*, засновник Вищих кооперативних курсів для абітурієнтів українських гімназій під патронатом товариства *"Рідна школа"*. 1935 на вимогу польської державної шкільної влади під приводом, що він "не може опанувати протидержавних настроїв молоді у школі", змушений був передати правління школи своєму наступникові.

Писав на історичні, економічні й освітні теми: "Зносини гетьмана І. Виговського з Польщею в рр. 1657–58" (за цю працю *Наукове Товариство ім. Шевченка* обрало К. дійсним членом), "Повстання Мартина Пушкаря", "Наше фахове шкільництво", автор популярної історії України.

Був головою Крайового союзу господарсько-торговельних спілок, засновником і головою *"Центросоюзу"*, головою товариства *"Рідна школа"*, членом Головного виділу товариства *"Просвіта"*. Регулярно друкувався в "Господарсько-кооперативному часописі", "Кооперативній республіці", *"Ділі"*, *"Новому часі"*, "Краківських вістях".

Один із організаторів туристичного товариства *"Плай"*, автор туристичних довідників про Бойківщину. З його допомогою 1937 в Миколаєві на Львівщині з'явилося відділення "Українбанку". 1944 виїхав на еміграцію. Трагічно загинув. Похований на цвинтарі "Вестфридгоф" в Мюнхені (Німеччина).

Дмитро Герцюк

Михайло Коржан

КОРЖАН МИХАЙЛО (11.11.1912–27.09.1977) – діяч українського національно-визвольного руху, священик. Народився в с. Закомар'я (тепер Буського р-ну Львівської обл.). Член *"Пласту"* в Золочеві (тепер Львівської обл.), де навчався в українській гімназії. 1930 заарештований через підпали польських фільварків у Чишках і Миклашеві поблизу Львова, майже рік просидів у львівській *в'язниці*. Після звільнення продовжив навчання у Львові в Малій семінарії й Торговельній школі товариства *"Просвіта"*, де закінчив курс абітурієнтів (1932). Заочно продовжував навчання в Українському технікогосподарському інституті в Подєбрадах (тепер Чехія). Був студентом богослов'я у Варшаві, Зальцбурзі та Парижі. Член головної управи протиалкогольного товариства *"Відродження"* й головної управи товариства *"Рідна школа"*.

Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) від 1929, довголітній співробітник референтури Юнацтва Крайової екзекутиви ОУН на Західно-українських землях, мешкав у Львові (вул. Собеського, 67 (тепер *вул. Братів Рогатинців*). Політв'язень табору в Березі Картузькій (1935). Пропагандивний, згодом організаційний референт Крайової екзекутиви ОУН Західно-українських земель (1935–1937), опікувався мережею на Волині.

Заарештований польською поліцією 1938, засуджений на Рівненському процесі 22–26.05.1939 до 12 років ув'язнення, вийшов на волю з розпадом Польщі на початку *Другої світової війни* у вересні 1939. Начальник поліції в Радимно (1940–1941). Православний священик (1942), митрофорний протоієрей *Української Автокефальної Православної Церкви* (1965). Емігрував до Німеччини. Магістр права і викладач Українського вільного університету. Помер у м. Мюнхен (Німеччина).

Володимир Муравський

КОРИБУТОВИЧІ – див. *ВИШНЕВЕЦЬКІ*

КОРИТОВСЬКИЙ ВІТОЛЬД, ФОН (Korytowski Witold, von; 08.08.1850–10.07.1923) – державний діяч, політик, фінансист, намісник Галичини (1913–1915). Народився в маєтку Ґроховіска в провінції Позен у Пруссії (тепер Великопольського воєвод., Польща). Після військо-

вої служби вивчав право в університетах Берліна, Цюриха та Відня, 1874 здобув ступінь доктора права. Одержавши 1874 австрійське громадянство, 1875 вступив на державну службу до Нижньоавстрійської фінансової прокуратури на посаду помічника. Працював в австрійському міністерстві фінансів: 1880 – помічник, 1882 – секретар, 1889 – секційний радник та начальник президійного бюро, 1890 – міністерський радник. Виконував доручення міністра-президента Е. Тааффе та міністра фінансів Ю. Дунаєвського щодо готування й реалізації реформи оподаткування виноробної та цукрової галузей промисловості. Від 01.10.1891 – віцепрезидент Крайової дирекції фінансів у Львові, згодом її президент. Через управлінське регулювання здійснив спробу усунути законодавчі суперечності в оподаткуванні, забезпечив стабільну сплату податків, запровадив навчальні курси для персоналу. 1901 здобув звання таємного радника. 02.06.1906–15.11.1908 – міністр фінансів в австрійському уряді, сприяв зменшенню державного боргу. Належав до партії краківських консерваторів (станьчиків).

Перебуваючи на посаді намісника Галичини (14.05.1913–19.07.1915), всіляко сприяв ухваленню 14.02.1914 нової виборчої ординації до *Галицького Крайового Сейму*. 1907–1918 – посол до австрійського парламенту, 1907–1913 входив до складу Палати панів; 1908–1914 обраний послом до Галицького Крайового Сейму.

Нагороджений державними відзнаками Австро-Угорщини. Після її розпаду залишив політичну діяльність. 1919 переїхав до Познані (тепер Великопольського воєвод., Польща), де організував декілька спілок, які працювали в горілчаній промисловості. Помер у Познані.

Уляна Уська

КОРИТОВСЬКИЙ ФЕЛІЦІАН (Korytowski Felicjan; бл. 1720 – бл. 1810) – генерал польських коронних військ. Замолоду перебував на військовій службі, яку розпочав у прусській армії, одержав офіцерське звання. Згодом перейшов до польського війська, де служив у званні полковника, потім генерал-майора. Командував пішим регіментом коронної великої булави, який розташовувався у Львові. 1755–1772 виконував функції команданта Львова. У січні 1768 нейтралізував спробу майбутніх керівників Барської конфедерації, варецького старости Юзефа Пуласького і кам'янецького єпископа Міхала Красінського оголосити під час *Львівських контрактів* у Львові *конфедерацію*. Згодом за підтримки російського гарнізону (бл. 200 осіб) організовував оборону міста від *барських конфедератів*.

На поч. 1769, остерігаючись нападу конфедератів, клопотався про забезпечення залоги міста амуніцією, організував роботи з укріплення міських мурів. 26.05. 1769 і 01.06.1769 залога під командуванням К. відбила два напади конфедератів на Львів. Під час оборони Львова К. не пристав на пропозицію керівників конфедератів перейти на їхній бік. За виявлену стійкість *король* надав генералові маєток Брилинці в Перемиській землі. Вірність і підтримка короля налаштували проти К. деяких противників політики Станіслава Августа. Особливо вороже до К. ставилися великий коронний гетьман Ксаверій Браницький та *Катажина Коссаковська*, які розпускали про нього плітки.

К. противився приходові до Львова російських військ, які мали з'явитися тут як союзники польського короля, однак не зміг цьому запобігти, а від липня 1770 фактично вже не контролював ситуації в місті. 16.09.1772 керував виведенням польської залоги зі Львова, який зайняли австрійські війська *Андреаса Гадіка*. Залишаючи місто, К. звільнив майже 60 полонених *гайдамаків*, яких 1768, після придушення Коліївщини, етапували до Львова польські війська. У Львові гайдамаки працювали на відновленні оборонних мурів міста, а також на зведенні кам'яниці для особистих потреб К. За кам'яницею К. на *пл. Ринок*, 29, у XIX ст. закріпилася назва *кам'яниці Андреоллі*. Залишивши військову службу, проживав у сільській місцевості, однак до кінця життя брав участь у

Феліціан Коритовський

Архангел Михаїл – покровитель Галичини. Гравюра М. Ґеефса з краєвидом Львова. 1839 р.

Теофіль Кормош

склав адвокатський іспит. 1892 відкрив власну адвокатську канцелярію в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Виступав захисником українських селян на політичних процесах після виборів до віденського парламенту 1897.

Один із провідників українського життя регіону, співзасновник товариств та організацій (усього 16). К. заснував у Перемишлі 1894 перший на західноукраїнських землях український кредитний кооператив "Віра", 1905 – "Українську щадницю". Розробив зразковий статут і написав посібник "Практичний підручник для товариств задаткових", у якому виклав порядок створення і ведення такого типу кредитних кооперативів, додавши до нього зразки потрібних документів. Ця книжка вийшла двома накладами 1895 і 1912, ставши інформаційним і методологічним підґрунтям для створення аналогічних кредитних кооперативів, які серед *українців* Галичини одержали назву "кормошівки". На зразок "Віри", 1895 при кооперативному страховому товаристві *"Дністер"* у Львові був відкритий кооперативний *банк "Дністер"*.

Діяльний також у багатьох українських установах і товариствах Львова. З ініціативи К. було засновано Союз руських торговельно-господарських спілок (згодом *"Центросоюз"*). За активної співпраці К. у Львові створений Крайовий кредитовий союз (1898, згодом відомий як "Центробанк") та Ревізійний крайовий союз (1903, згодом *Ревізійний союз українських кооператив*). 1909 – один із засновників українського Земельного іпотечного банку у Львові, кілька років був президентом надзірної ради цієї установи. 1913 обраний депутатом *Галицького Крайового Сейму* в перемиській виборчій окрузі.

Член *Бойової управи Українських Січових Стрільців*. Голова Української Національної Ради Перемишля 1918. Член Обласної земельної комісії, яка повинна була впроваджувати в дію Земельний закон для ЗОУНР від 14.04.1919, що визначав основи земельної реформи і проголошу-

салонному житті, яке відбувалося в його львівській кам'яниці.

Андрій Фелонюк

КОРМОШ ТЕОФІЛЬ (26.01.1861–26.11.1927) – український юрист, громадський і політичний діяч, адвокат. Народився в с. Речичани (тепер Городоцького р-ну Львівської обл.). 1878–1885 навчався на юридичному факультеті *Львівського університету*. Брав активну участь у діяльності "Правничого кружка" (об'єднання студентів-правників при *"Академічному братстві"*) від 1881. Одружився 1889 (дружина – Олеся з Гординських).

Проходив адвокатську практику в адвокатській канцелярії А. Січинського. 1887 здобув ступінь доктора права,

вав скасування великої земельної власності, наділення землею безземельних і малоземельних селян на правах власності. Арештований польською владою, ув'язнений у концентраційному таборі в Домб'є поблизу Кракова.

У 1920-ті – засновник і довголітній член надзірної ради Центрального кооперативного банку у Львові. Член *Українського Національно-Демократичного Об'єднання*. Помер у м. Перемишль. Похований на перемиському міському цвинтарі в родинному гробівці.

Тарас Андрусяк

КОРНЯКТА ВЕЖА – дзвіниця *Успенської церкви*, пам'ятка архітектури XVI–XVII ст., розташована на *вул. Підвальній*, 9. Складова частина архітектурного ансамблю разом із церквою Успіння Пресвятої Богородиці та *каплицею Трьох Святителів*. Одна з важливих домінант у панорамі львівського середмістя. За хронологією – перша споруда ансамблю. Зведена 1572–1578 за проєктом *П. Барбона* (за деякими відомостями, її будівництво завершене 1580). Первісно – триярусна, з наметовим завершенням. Останній ярус із бароковим завершенням та чотирма наріжними пінаклями добудували 1695 за проєктом *П. Бебера*. 1898 проведено реновацію вежі під наглядом *С. Гавришкевича*. Останню реставрацію виконано 1974 за проєктом та під наглядом *І. Старосольського*.

Вежу-дзвіницю будували коштом заможного братчика Костянтина *Корнякта* на місці попередньої дзвіниці, що завалилася під час будівництва 1570. Крім основної функції, К. В. виконувала також фортифікаційну – як пост під час *облог* міста, та дозорного пункту для охорони від *пожеж*. У первісному вигляді зображена на гравюрах Львова поч. XVII ст., зокрема на мідериті А. Гогенберґа (за рисунком *А. Пассаротті*). Про те, що це була вежа з вінцем, подібним до піраміди, пише у хроніці *Б. Зиморович*. Проєктант, виходець із м. Барбони біля Падуї, якого запросив Корнякт, використав елементи відомої йому ренесансної архітектури Терраферми – нерівномірне членування фасадів, мотив сліпої арки, властивий багатьом спорудам Верони та Падуї в Італії. Струнка вежа одразу вирізнялась серед готичних вертикалей башт в'їзних брам, *костелу* та *ратуші*, естетично збагативши панораму міста. Її називали гордістю та символом українського Львова, *Ставропігійського братства*, спорудою, що уславила в місті східне християнство. Після того, як звели вежу, до її брили прибудували споруди каплиці та церкви. Під час облоги Львова *турками*, восени 1672, стіжковий дах вежі був знищений ядрами турецьких гармат. Однак нове реконструйоване та доповнене завершення з'явилось лише через понад двадцять років. Остаточного свого вигляду – з банястим шоломом та крученими пінаклями – вежа набула після реставрації С. Гавришкевича. У 1970-ті пам'ятці повернено первісну колористику ніш у теракотовому тоні. *Дзвін "Кирило"*, який висить на вежі, – найбільший у Львові.

В архітектурі К. В. контрастну несумірність ярусів (перший – 14,5 м, другий – 16,2 м, третій – 9,9 м) композиційно гармонізує ритмічне чергування аркових ніш, попарно розташованих та тонованих на гранях, почленованих пілястрами іонійського ордеру. Яруси підкреслені карнизами широкого виносу на консолях. Останній ярус, виділений балконними ґратами та увінчаний вишуканим завершенням, набуває пишного звучання і пом'якшує строгі форми ансамблю.

К. В. – яскрава пам'ятка *ренесансу*, *бароко* та *історизму* – відображає палітру стилів в архітектурі Львова.

Ігор Сьомочкін

КОРНЯКТА КАМ'ЯНИЦЯ – будівля, розташована на *пл. Ринок*, 6; пам'ятка архітектури XVI–XVII ст. Зведена 1580 за проєктом архітектора *П. Барбона*. Участь у будівництві, ймовірно, брав *Павло Римлянин*. Назва походить від імені першого власника – купця К. *Корнякта*. Інші назви – Королівська кам'яниця, дім Собесь-

Вежа Корнякта.
Гравюра 1930-х рр.

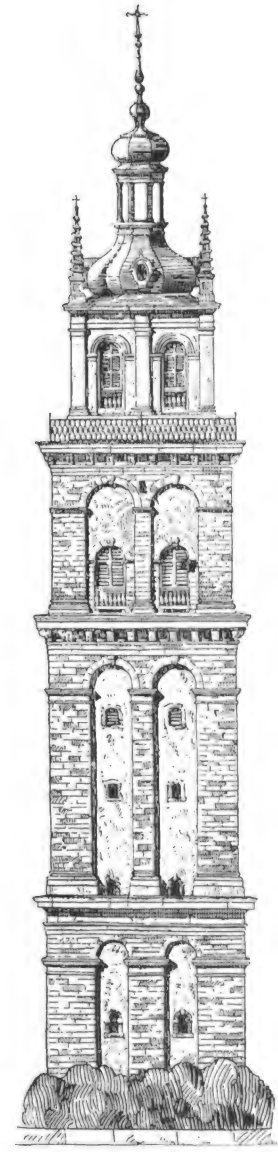

Кам'яниця Корнякта.
Фото О. Заячківського

кого – пов'язані з тим, що у другій пол. XVII ст. будинок належав польському королю *Янові III Собеському*. Тепер тут розміщений *Львівський історичний музей*.

Головний фасад триповерхової будівлі, що має внутрішнє подвір'я, виходить на пл. Ринок, а тильний – на вул. І. Федорова, 10. Подвір'я оточують триярусні аркові галереї, які об'єднують головну й тильну частину будинку. Італійське подвір'я – як його називають львів'яни – єдине в архітектурній спадщині України. У подвір'ї зліва від входу розміщена триповерхова прибудова (офіцина), що походить від XVI–XVII ст. На відміну від більшості будинків на площі, які мають вузький, із трьома вікнами, фасад, кам'яниця привертає увагу великим, у шість вікон, фасадом, який на висоту всіх поверхів вкритий дощатим рустом, що підкреслює монументальність та репрезентативний характер будівлі, викликає асоціації з рустованими фасадами італійських ренесансових палацо. Будинок має високий аттик із скульптурними постатями шести лицарів та *короля*. Проміжки між фігурами заповнюють волюти-дельфіни – поширений декоративний мотив в архітектурі й ужитковому мистецтві доби *ренесансу* та *бароко*.

Прямокутні прорізи вікон другого та третього поверхів акцентовано кам'яними обрамленнями із трикутними сандриками (фронтонами). У полях фронтонів розміщені голівки ангелів. Аркові віконні прорізи першого поверху різні за шириною, розташовані асиметрично. Вони позбавлені декоративного обрамування, і лише бронзові решітки надають їм особливої виразності.

Оздобою головного фасаду є архітектурно оформлений вхід – арковий портал із гладкими тричвертними колонами коринфського ордера на високих п'єдесталах. Над дверима куті металеві ґрати. Композицію завершує лінійний сандрик. У декорі порталу широко використано різьблені елементи – дві плодові гірлянди над дверима, голівки ангелів, лев'ячі морди. Над колонами розміщені портретні маскарони у вигляді усміхнених вусанів.

Портал тильного фасаду має вирізьблену на замковому камені дату завершення будівництва кам'яниці – "*27 Ар 1580*" (27.04.1580). Нижче на склепінні дверного прорізу в картуші – різьблене зображення ремісничого знаку та абревіатура з латинських літер "*MPEB*" – "Муратор Петро Барбон". На думку деяких дослідників (*Ю. Пйотровський*), цей портал був перенесений сюди пізніше з головного фасаду. Портал тосканського ордера, з подвійними гладкими тричвертними колонами на п'єдесталі, розміщений на тлі декорованої рустом стіни. Лінійний сандрик увінчують S-подібні волюти з мотивами аканта. У центрі – алебастровий картуш з гербом Собеського – "Яніна" (під королівською короною зображено щит, повернений на три чверті).

Польський дослідник Є. Ковальчик уважає, що зразком для цього порталу слугував рисунок із трактату італійського архітектора Себастьяно Серліо (1557). Це єдиний у львівській архітектурі ренесансовий портал, у якому дотримано класичних пропорцій побудови ордера.

За брамою тильного фасаду відкривалося приміщення, призначене для транспорту, – возівня. У давні часи тут стояли карети. Поряд у партері до поч. XX ст. була стайня.

Від попередньої кам'яниці XV ст. у будинку збереглася зала з кам'яними готичними нервюрами (зліва від входу), а в одному з підвальних приміщень – готичний стрілчастий портал. Вестибуль і примі-

План першого поверху кам'яниці Корнякта

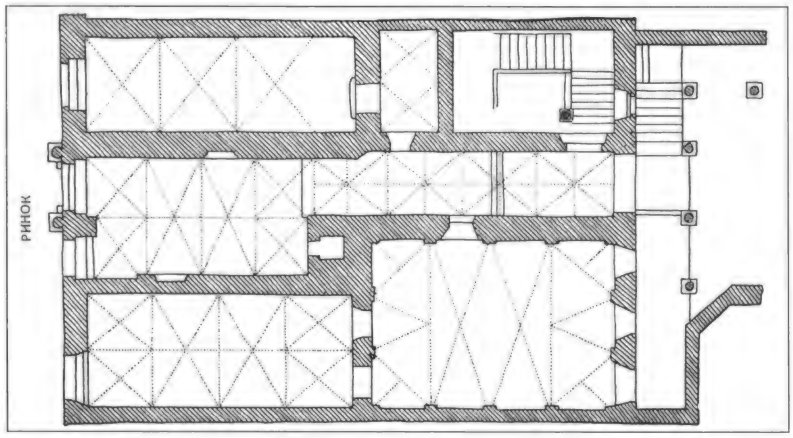

щення справа від входу мають характерне ренесансове склепіння із профільованими кам'яними нервюрами і замками у вигляді розеток. У кількох залах другого та третього поверхів збереглися дерев'яні балковані стелі кін. XVI ст., декоровані різьбленими розетками.

Усередині будинку розміщені два білокам'яні ренесансні портали – у вестибулі та на другому поверсі внутрішньої аркади-лоджії. Вони виконані також за зразками з трактату С. Серліо.

Будинок декілька разів суттєво перебудовували та реставрували. Під час перебудов, здійснених у другій пол. XVII ст., на завершенні фасаду зробили аттик.

На сходовому майданчику другого поверху вмуровано дві чорні мармурові таблиці. Одна, перед входом у Королівські зали, сповіщає, що будинок був садибою польського короля Яна III (*Aedes Olim Ioannis III Regis Poloniae*). Друга, навпроти, повідомляє про проведену 1793 реставрацію будинку (*Aedes Restauratae Anno MDCCLXXXXIII*), коли було змінено внутрішній уклад приміщень. Відтоді походять ажурна кута балюстрада та дерев'яні сходи між першим та другим поверхами.

У першій чверті XIX ст. здійснено ще одну перебудову. Фасад вкрили рустом. На другому поверсі зробили балкон. Це чужорідний елемент в архітектурі споруди, адже ренесансові палацо не знали балконів з боку фасаду. Деякі дослідники (Ю. Пйотровський) припускають, що тоді перебудували вхід у будинок, унаслідок чого перенесли первісний портал із головного фасаду на тильний. Зміни торкнулися також інтер'єру. Сходовий майданчик та зали другого поверху (тепер звані Королівськими) перебудували у класицистичному стилі. У Королівських залах виклали художній паркет у техніці інтарсії з рідкісних порід дерева та виконали багату стюкову ліпнину на стінах та стелі. Стіни однієї зали (з вікнами на пл. Ринок) тоді ж було обкладено штучним жовтувато-рожевим мармуром. Ці роботи здійснювали 1817–1822 за проєктом архітектора та декоратора *Ф. Бауманна*. 1820 міський уряд дав дозвіл власникам кам'яниці на будівництво офіцини у дворі (з правого боку від входу). Через півстоліття після відповідного розпорядження *маґістрату* замурували вхід, що вів до пивниці просто з тротуару (1874).

Значні реставраційні роботи проводили у першій третині XX ст., коли в будинку діяв Національний музей ім. короля Яна III. Чимало зусиль треба було докласти до того, щоб відчистити занедбаний на поч. XX ст. будинок від бруду і сміття. Відреставрували вікна та двері, провели водогін та електричне освітлення. Ще до початку *Першої світової війни* у вікна першого поверху з боку фасаду вставили стилізовані під XVII ст. металеві ґрати. Замінили вхідну браму, узявши за зразок попередню. Браму декорували гербом Собеського – "Яніна", та набили великими цвяхами тієї ж кількості – 327 штук. Під час реставраційних робіт відкрили готичне та ренесансове склепіння у приміщеннях першого поверху; відчистили та законсервували балковані стелі в кімнатах другого та третього поверхів. За зразком виявленого розпису у великій залі другого поверху тильної частини будинку (тепер конференц-зала музею) художник *М. Гарасимович* відновив орнаментальний фриз. 1931 завершено роботи з реконструкції у дворі аркових галерей тосканського та іонічного ордерів за збереженими зразками (архітектор *В. Дайчак*). Оскільки не було достеменно відомо, як виглядав двір на час побудови, реконструкцію галерей проводили на взірець ренесансового італійського палацо. Для виконання цих робіт 1930 розібрали триповерхову офіцину (справа від входу). 1937 закінчили реставрацію Корняктівської зали. У вікна вставили вітражі з пляшкового скла. Замість розібраної кахлевої пічки, що не мала історичного значення, вмонтували перенесений із давньої кам'яниці на *вул. Руській* алебастровий камін XVIII ст. Реставраційні роботи у кам'яниці проводили під наглядом інженера М. Лужецького.

У другій пол. XX ст. та на поч. XXI ст. у будинку проводили поточні ремонти. 1976 розібрали закладений дверний отвір, що вів із сіней до готичної зали. Нові двері з

А. Каменобродський. *Кам'яниця Корнякта*

Галереї у подвір'ї кам'яниці Корнякта. Сучасне фото

Галереї у подвір'ї кам'яниці Корнякта. 1920-ті рр. Архівне фото

Портал на фасаді кам'яниці Корнякта. Гравюра. Кін. XIX ст.

металевим окуттям виконали за проєктом архітектора Костя Присяжного. 1991–1993 відбулася реставрація інтер'єрів Королівських залів за проєктом Інституту "Укрзахідпроектреставрація" (головний архітектор проєкту – Ганна Новаківська).

Перебудови будинку, як і його історія загалом, пов'язані з життям та діяльністю господарів і мешканців кам'яниці. Історію будинку досліджували *С. Кунасевич*, *Ф. Яворський*, *А. Чоловський*, Ю. Пйотровський, *В. Вуйцик* та ін. Першим власником був Костянтин Корнякт. Будинок зведено на місці давніх готичних кам'яниць, які К. Корнякт придбав 1571: Мельхіоргазівської, або Авґустиновської та Тарловської (на думку *Л. Харевичової*), за іншими даними – Мельхіоргазівської та Шилінговської (згідно з Ф. Яворським, А. Чоловським). Чи належав К. Корнякто-ві тильний будинок від сучасної вул. І. Федорова – невідомо. У власному будинку К. Корнякт відкрив винарню. Ця зала (на першому поверсі друга справа від входу) досі називається Корняктівською. Відтоді тут збереглися міцні металеві кільця, на які підвішували олійні світильники. Вино з глибоких пивниць будинку подавали нагору спеціальним підйомником.

Через двадцять років після смерті К. Корнякта (1603) його нащадки продали будинок *кармелітам босим* (1623) за 30 тис. злотих. 1634 тут перебував польський король *Владислав IV*. Щоби прийняти короля разом із його почтом, кам'яницю, як повідомляв Ф. Яворський, через пробиті дверні отвори сполучили із сусіднім будинком (тепер пл. Ринок, 7).

Кармеліти босі 1640 продали будинок белзькому воєводі Якубові Собеському. До поч. XVIII ст. він належав родині Собеських. Отримавши кам'яницю в спадок від батька, король Ян III Собеський провів тут значні перебудови й облаштував будинок під власну резиденцію (1678). У тронному залі будинку 1686 король підписав *"Вічний мир"* між Річчю Посполитою та Московською державою. З цієї нагоди у залах другого поверху (згодом їх називали Королівськими) був влаштований пишний прийом для московського посольства, яке очолював граф Б. Шереметьєв. У пам'ять про підписання "Вічного миру" викарбувано медаль (зберігається у Львівському історичному музеї). Щоб розмістити численне ґроно гостей, як вказує А. Чоловський, пробили додаткові двері до сусідніх будинків (тепер пл. Ринок, 7, 8). Портали замурованих дверних отворів з часів реставрації поч. XIX ст. можна побачити в одній із зал на другому поверсі.

Після смерті Яна III (1696) у будинку деякий час проживала його дружина *Марія Казимира*. 1698 вона приймала тут польського короля і саксонського курфюрста *Авґуста II Моцного*.

Королевичі Якуб та Костянтин 1709 продали кам'яницю великому гетьманові коронному Станіславу Матеушеві *Жевуському*. Кам'яниця належала Жевуським до 1804. Дрогобицький староста Юзеф Жевуський, колишній генерал військ польських, продав її разом з умеблюванням, бібліотекою та збіркою картин графові Александрові Ходкевичу за 250 тис. злотих. Новий власник недовго володів кам'яницею, бо 1816 продав будинок княгині Гелені Понінській за 7 тис. дукатів. Як свідчать збережені розрахункові книги, Понінські практикували здавати в оренду приміщення кам'яниці під приватні помешкання та крамниці. Щоб збільшити площу приміщень, у дворі збудували офіцину (1820), частину галерей замурували або засклили. Спадкоємець княгині – син Калікст Понінський, не раз заявляв, що має намір заповісти будинок містові для відкриття в ньому Історичного музею. У кімнатах другого поверху за його життя був улаштований своєрідний домашній музей з предметами старого умеблювання, витворами ужиткового мистецтва (срібло, порцеляна) та портретами історичних осіб, куди сторонніх не допускали. Лише одного разу, під час відкриття у Львові *пам'ятника Янові III Собеському* (листопад 1898), господар дозволив публічний огляд залів другого поверху, щоправда, за запрошеннями.

Після смерті К. Понінського (помер 1902, маючи 90 років) кам'яниця пере-

йшла у власність князів *Любомирських*, із якими Понінські були пов'язані родинними зв'язками. У травні 1908 Любомирські продали кам'яницю містові, залишивши тут старі меблі та портрети, зокрема Яна III Собеського та Марії Казимири. Спеціальною ухвалою від 06.08.1908 міська рада призначила будинок на музейні цілі, щоб відкрити в ньому Національний музей ім. короля Яна III Собеського. Ініціаторами його створення були віце-президент міста *Т. Рутовський* та архіваріус міського архіву А. Чоловський. Посвячення нового музею відбулося 12.09.1908. У залах кам'яниці експонували та зберігали також пам'ятки Історичного музею міста Львова до часу придбання для нього містом *Чорної кам'яниці* (1926) та відкриття в ній окремої експозиції (1929). У Корняктівській залі відбувалися засідання музейно-архівної комісії, Товариства шанувальників минулого Львова, Товариства шанувальників книги, Геральдичного товариства, Морської та колоніальної ліги.

Національний музей ім. короля Яна III та Історичний музей міста Львова були об'єднані 1940 в одну установу – Львівський історичний музей. Кам'яниця і тепер є головною садибою музею. Частину приміщень будівлі відвели під фондосховища та службові кімнати. У партері тильної частини будинку (в приміщеннях давньої стайні) розміщено музейну бібліотеку. На першому та третьому поверхах розташовані виставкові зали. У Королівських залах після демонтажу відділу історії радянського суспільства та реставрації інтер'єрів від 1993 відкрито експозицію історичних коштовностей з музейних колекцій. У Готичній та Корняктівській залах працює антикварна крамниця. Італійське подвір'я – окремий об'єкт огляду та місце відпочинку відвідувачів музею.

Ольга Перелигіна

КОРНЯКТИ (Korniaktowie) – львівська купецька родина грецького походження.

КОСТЯНТИН К. (Konstanty Korniakt; бл. 1520–01.08.1603) – грецький купець, меценат. Народився у м. Ретімно на о. Крит. У 1540-ві мешкав у Стамбулі (Туреччина), потім перебрався на територію Волощини (тепер Румунія). До Львова переселився 1554, де успадкував майно свого старшого брата Михайла. У міських документах Костянтина К. згадано під іменами *Coreto de Candia*, *Cordiades*, *Corniacto* і врешті просто *Korniakt*. Займався гуртовою торгівлею тканинами та вином. У Львові одержав посаду митника Руської землі (1571–1583). Одружився 1575 з Анною *Дідушицькою* (Дзєдушицькою), у шлюбі мав доньок Анну та Катерину, а також синів – Костянтина, Александра та Михайла, які 1593 згадані як студенти університету в Падуї (Італія). Не пізніше 1569 Костянтин К. став членом львівського *Ставропігійського братства*. Для власних потреб звів будинок на *пл. Ринок*, 6, який назвали *кам'яницею Корнякта*. Значні кошти жертвував на громадські потреби, зокрема фінансував будівництво дзвіниці, яка отримала його ім'я (*вежа Корнякта*), та *Успенської церкви*, спорудив за власні кошти одну з оборонних *веж* Львова, котру назвали Корняктівською. Помер у Львові.

За заповітом Костянтина К., його майно було розподілено між дітьми. Доньки К. взяли шлюб з представниками відомих шляхетських родин Речі Посполитої: Анна вийшла заміж за шляхтича Яна Тарновського, молодша Катерина після смерті першого чоловіка Александра Ходкевича вдруге вийшла заміж за князя Костянтина *Вишневецького*.

Наймолодший син Костянтина К. Михайло помер замолоду в Італії і був похований у костелі Санта Марія ін Арачелі в Римі, де його брат Александер встановив йому таблицю з епітафією.

КОСТЯНТИН МОЛОДШИЙ К. (Konstanty Korniakt młodszy; 1582–1624) – великий землевласник. Старший син Костянтина К. Після смерті батька розпродав значну частину родинних маєтностей в околицях Львова, а іншу частину передав братові Александрові. Переважно мешкав у селищі Білоблоки біля Пшеворська (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), яке стало на поч. XVII ст. головною рези-

Шолом вежі Корнякта. Гравюра. Поч. XX ст.

Герб родини Корняктів

Костянтин Корнякт Молодший. Портрет XVII ст.

денцією родини, однак більшість цінних речей та скарбницю зберігав в укріпленому замку в с. Сосниця (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Цей замок був об'єктом постійних нападів з боку Станіслава Стадницького, який претендував на маєтки родини К. У липні 1605 С. Стадницький пограбував садибу, ув'язнив К.-молодшого в льосі й вимагав від нього частину маєтностей. На поч. XVII ст. К.-молодший брав участь в інфлянтській військовій кампанії під керівництвом коронного гетьмана Я. Замойського (1600–1602).

Помер від ран, які отримав у червні 1624, захищаючи свій маєток у Білоблоках від нападу *татар*. Похований у крипті катедрального костелу м. Перемишля (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Ігор Лильо

КОРОЛЕВА НАТАЛЕНА (повне ім'я Кармен-Альфонса-Фернанда-Естрелья-Наталена; 03.03.1888–01.07.1966) – українська письменниця, мистецтвознавець, археолог, художниця, лексикограф. Дружина В. К. Короліва-Старого. Народилася в с. Сан-Педро-де-Карденья поблизу Бурґоса в Іспанії в родині вченого-ентомолога, польського графа *А. Ю. Дуніна-Борковського*. Мати, яка належала до давнього роду іспанських ґрандів, померла відразу після народження доньки, дівчинку виховувала бабуся – Теофіля, уроджена Домонтович, яка мешкала в маєтку в с. Борки Великі на Волині. Коли К. мала 5 років, дядько забрав її до Іспанії, віддав на виховання в монастир Нотр-Дам де Сіон у Піренеях. 1904 переїхала до Києва, від 1905 два роки навчалася в Київському інституті шляхетних дівчат, згодом вивчала археологію та історію мистецтва в Археологічному інституті Санкт-Петербурга (Росія). Водночас вчилася у Санкт-Петербурзькій академії мистецтв, здобула диплом "вільного художника".

Мала власні виставки у Санкт-Петербурзі та Варшаві. Брала участь в археологічних експедиціях у Римі, Закавказзі, на Близькому Сході. Здобула музичну освіту, деякий час працювала актрисою в паризькому "Théatre Gymnase". Від 1909 регулярно друкувалася в наукових і літературно-художніх журналах. Починала писати французькою мовою, від 1919 – українською. Проживала в Іспанії, Франції.

У складі російської армії брала участь у *Першій світовій війні* як медсестра. Упродовж 1918–1919 працювала в уряді Української Народної Республіки. 1919 приїхала до Львова, де на *вул. Ю. Словацького*, 16–18, родина її батька володіла кількома будинками. Перебуваючи в українському середовищі, вивчила українську мову. Деякий час мешкала в с. Красне (тепер Буського р-ну Львівської обл.) в родинному маєтку мачухи. Наприкін. 1919 разом із чоловіком переїхала до м. Мельник поблизу Праги (тепер Чехія), працювала вчителем у різних освітніх закладах. Водночас брала участь в археологічних розкопках Помпеї, у Єгипті, Туреччині, Персії. Надсилала художні твори до Львова – у *"Літературно-науковий вістник"*, *"Дзвони"*. 1936 здобула літературну нагороду *Товариства письменників та журналістів ім. І. Франка* за збірку "Інакший світ".

Представниця літератури "консервативного модернізму". Її проза була зразком неоромантичного ствердження сили духу людини і туги за надзвичайним, в ідейному плані – це концепція "католицького відродження", віра в релігійно-моральне піднесення народу. Авторка роману "1313" (1936), повістей "Без коріння" (1936), "Предок" (1937), "Сон тіні" (1938), "Quid est veritas?" (1966), збірок оповідань "Інакший світ", "Во дні они" (обидві – 1935), "Легенди старокиївські" (1942) та ін. У творах відтворювала події біблійного світу, античності та середньовіччя Європи, давню історію України. Працювала у жанрі історичної повісті, літературної легенди. Частина творів – автобіографічного характеру. Уклала "Чесько-український словник" (редагував *С. Смаль-Стоцький)*, великий французько-український словник. Вільно володіла 8 мовами.

Погруддя Михайла Корнякта в костелі Санта Марія ін Арачелі в Римі. Сучасне фото

Останні роки прожила самотньо, померла і похована в Мельнику (Чехія).

Ліля Сирота

КОРОЛЕВИЧ-ВАЙДОВА ЯНІНА (22.12.1876–20.06.1955) – оперна і камерна співачка (сопрано). Народилася у Варшаві. Навчалася спочатку в *О. Мишуги* у Варшаві (1890), згодом у консерваторії *Галицького музичного товариства* у Львові (1891–1894, клас *В. Висоцького*). 1893 дебютувала в *театрі Скарбека* в ролі Ганни ("Страшний двір" Є. Монюшка). 1894–1897 співала у Львові, 1898–1902 – солістка Великого театру у Варшаві. 1900 виступила в ролі Бронки в опері В. Желенського "Янек" на відкритті нового Міського театру у Львові. Виступала в багатьох містах Європи (Лісабон, Мадрид, Берлін, Лондон, Київ, Одеса, Петербург, Прага, Париж та ін.), 1910–1911 і 1920–1923 – у США (Бостон, Чикаго, Філадельфія, Клівленд), 1911–1912 – в Австралії (Сидней, Мельбурн). На оперних сценах світу партнерами К.-В. були Ф. Шаляпін, Е. Карузо, *М. Баттістіні*, Титта Руффо, Дж. Мак-Кормак.

Під час *Першої світової війни* у Львові виступала в доброчинних концертах, деякий час працювала санітаркою у військовому шпиталі. Двічі була директором Варшавської опери – 1917–1918 і 1934–1936. Провадила оперні студії 1928–1934, 1945–1947, працюючи з молодими співаками. Репертуар співачки – 69 ролей, серед яких: Аїда, Амелія, Віолетта ("Аїда", "Бал-маскарад", "Травіата" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Ельза, Сента ("Лоенгрін", "Летючий голландець" Р. Вагнера), Чіо-Чіо-Сан, Тоска ("Мадам Баттерфляй", "Тоска" Дж. Пуччіні), Тамара ("Демон" А. Рубінштейна), Галька, Броня ("Галька", "Графиня" С. Монюшка), Улана ("Манру" І. Падеревського) та ін. 1897 взяла участь у Шевченківському концерті спільно з *С. Крушельницькою*, О. Мишугою, хором *"Боян"*, де виконала твори *М. Лисенка* ("Нащо мені чорні брови", дует "Росли укупочці" разом з О. Мишугою). Здійснила записи арій з опер "Галька", "Графиня", "Бал-маскарад", "Аїда", "Тоска". Залишила спогади "Мистецтво і життя" (1969). У Львові мешкала на вулицях Скарбківській (тепер *вул. Лесі Українки*), *вул. А. Фредра*.

Мар'яна Зубеляк

КОРОЛЕНКА ВОЛОДИМИРА ВУЛИЦЯ – вулиця, що з'єднує *вул. М. Лисенка* та *вул. Личаківську*. Зафіксована на плані Львова 1766 Жана ду Дефі. Тоді був частково забудований східний бік вулиці. З другого боку були розташовані міські бастіонні *фортифікації*, що їх споруджували у 1670–1690-ті з ініціативи коронного гетьмана Речі Посполитої *Станіслава Яблоновського* під керівництвом коменданта Львова Йоганна (Яна) Беренса. Їх залишки можна побачити серед дерев та гаражів при непарному боці вулиці. На поч. XIX ст. вулиця називалася Францисканською, бо на ній містився монастир цього чернечого ордену. 1944 вулицю перейменували на честь письменника В. Короленка (1853–1921), чиє життя було тісно пов'язане з Україною.

Найдавнішою будівлею на вул. В. Короленка, 1, є колишній монастир *капуцинів* з бароковим *костелом* Непорочного Зачаття Найсвятішої Діви Марії, який збудували 1708–1730 на кошти краківської каштелянової Зоф'ї Ельжбети Сенявської. Монастир займав велику територію на розі теперішніх вул. М. Лисенка та вул. В. Короленка. *Д. Зубрицький* описував конфлікти між ченцями – *кармелітами босими* та капуцинами, які намагались привернути вірян до своїх костелів.

У час реформ цісаря *Йосифа II* (1785) монастир капуцинів ліквідували і переселили сюди *францисканців*, чий кляштор з костелом згодом переобладнали під театр. Монастир та костел перебудовували 1835 та 1902. Під час реконструкції 1926, яку проводили під керівництвом архітектора *М. Лужецького*, на фасаді костелу встановили рельєф Божої Матері.

Після *Другої світової війни* в монастирі влаштували Дитячу трудову колонію № 2, а потім школу-інтернат для дітей із ва-

Наталена Королева

Н. Королева.
Во дні они...
1935 р. Обкладинка

Н. Королева.
1313.
1936 р. Обкладинка

Церква св. Георгія
на вул. В. Короленка.
Сучасне фото

дами мови (на її території збереглись залишки монастирського саду та мурів). Колишній костел у 1990-ті став молитовним будинком Церкви Адвентистів Сьомого Дня. За колишніми будівлями монастиря збереглися дерева та мури старого саду, через який можна перейти до вул. Личаківської. Монастирський комплекс від 1979 є пам'яткою архітектури національного значення.

На монастирському ґрунті 1932 збудували *кінотеатр* "Пакс" (фр. "Мир"), де демонстрували фільми на релігійну тематику. За радянських часів він був перейменований на честь Ф. Дзержинського, а потім – В. Короленка. 1991 приміщення передали Російському культурному товариству ім. О. Пушкіна.

У другій пол. XIX ст. поблизу була невелика православна *каплиця*. 1897–1901 тут збудували п'ятибанну православну *церкву св. Георгія* у візантійсько-буковинському стилі за проєктом архітекторів Ґустава Захса і *Вінцента Равського-молодшого*. В інтер'єрі, який розписав художник К. Йобст, встановлено високий чотириярусний *іконостас*, виконаний у Відні (1900, художники Ф. фон Шиллер, К. Формунд). У вікнах встановлено *класичні вітражі* фірми "Тирольське підприємство художнього скла та мозаїки" з Інсбрука, реконструйовані у 1970-х.

Тепер це Святогеоргіївський катедральний собор Львівсько-Дрогобицької митрополії *Української Православної Церкви Московського Патріархату*. За церквою розташований парохіяльний будинок, у якому тепер єпархіяльне управління. На подвір'ї встановлено пам'ятний знак на честь 2000-річчя Різдва Христового та 100-річчя заснування храму.

Під церквою, за невеликим садом, розташована класистична *вілла Коморовських*, у якій згодом жили родини Уєйських та Ґостковських (вул. В. Короленка, 5).

Поряд, під № 7, був будинок ремісничого товариства "Ґвязда" (пол. "Зірка"), у залі якого до Другої світової війни відбувалися театральні вистави, зокрема виступав театр *"Руської Бесіди"*. Від 1939 до поч. 1950-х тут містився Театр народної творчості. Тепер цю та прилеглі будівлі займає школа-інтернат.

На вул. В. Короленка, 9, до Другої світової війни була торгова школа, на базі якої згодом утворили Вищу школу зовнішньої торгівлі (тепер *Львівська комерційна академія*). За радянських часів у приміщеннях була міська поліклініка № 4, потім бальнеологічна лікарня, тепер Львівський обласний центр репродуктивного здоров'я населення.

До реєстру пам'яток архітектури місцевого значення внесено двоповерхові будинки на вул. В. Короленка, 10 та 12, які є зразками житлового будівництва сер. XIX ст. Біля них стоїть кілька чиншових кам'яниць, збудованих наприкін. XIX ст. у стилі *історизму*.

Ігор Мельник

Будинок
на розі вул. В. Короленка
та вул. Г. Смольського.
Сучасне фото

КОРОЛІВСТВО ГАЛИЧИНИ І ЛОДОМЕРІЇ – адміністративно-територіальне утворення в складі імперії Габсбурґів, столицею якого 1772–1918 був Львів (повна назва – Королівство Галичини і Лодомерії із князівством Освенцимським та Заторським; від 1846 – Королівство Галичини і Лодомерії з Великим князівством Краківським та із князівством Освенцимським і Заторським; нім. *Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogtum Krakau und den Herzogtümern Auschwitz und Zator*). Назва утворена на основі латинізованої назви

Галицько-Волинської держави: королівства Галичини і Володимирії (Лодомерії).

Створене наприкін. 1772 після першого поділу Польщі. Визначаючи місто, яке мало стати столицею нового адміністративного утворення, *австрійці* розглядали поряд зі Львовом як міста-претенденти Ярослав та Перемишль (обидва – тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Коли Львів було визначено столицею й австрійська влада обирала назву нового адміністративного утворення, як один із варіантів було запропоновано "Велике князівство Львівське".

Адміністративні кордони королівства декілька разів змінювалися. Спочатку територія королівства обіймала головно землі Руського (без Холмської землі) та Белзького, а також частини Волинського та Подільського воєводств колишньої Речі Посполитої (тепер переважно територія Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської обл.), а також південні райони Люблінського, Краківського та Сандомирського воєводств (тепер – частково Люблінське та Малопольське воєвод. Польщі). У березні 1773 до королівства приєднано район Спішу з містами Новий Сонч, Бохня та Велічка, а в березні 1796 – північні частини Люблінського, Краківського, Сандомирського, а також частково Мазовецького воєводств між річками Західний Буг та Піліца. Ці землі одержали назву Нової (Західної) Галичини. До складу Королівства 1787–1849 входила Буковина (від 04.03.1849 – окремий коронний край). 1809–1815 невелика територія на сході Тернопілля між річками Збруч та Стрипа (Тернопільський округ) перебувала у складі Російської імперії, а територія Західної Галичини і Замойський округ належали Варшавському герцогству. 1815–1846 м. Краків із округою були виокремлені в самостійне адміністративне утворення (Краківську республіку).

Зважаючи на те, що в складі Королівства були штучно об'єднані території, заселені переважно *українцями* (Східна Галичина) та *поляками* (Західна Галичина), від 1848 українські політики вимагали поділу його території за національною ознакою та створення на основі української частини Галичини, Буковини та Закарпаття окремого коронного краю. Австрійська влада послідовно відмовлялася здійснити такий поділ.

Згідно з першим проведеним австрійською владою переписом, 1773 населення королівства становило 2344139 осіб. За даними останнього австрійського перепису, 1910 чисельність жителів краю зросла до 7980477 осіб. Австрійські переписи не фіксували національної належності мешканців краю (населення розрізняли лише за віровизнанням та від 1880 – за рідною мовою), тому статистичні дані не дають змоги чітко визначити його національну структуру. Частина українців була римо-католиками ("латинниками"), а як рідну мову багатьом міським мешканцям записували розмовну мову, якою найчастіше була польська. З огляду на ці обставини, австрійські переписи суттєво применшували кількість українського населення в Галичині. Згідно з австрійськими документами, на 1785 українці становили 72% мешканців Східної Галичини, 1857 кількість українців зменшилася до 66,4%, а 1910 українське населення становило 62,5% усіх жителів української частини провінції. Серед міського населення Королівства впродовж усього часу його існування суттєво зросла питома частка поляків та *євреїв*. Критичним аналізом австрійських статистичних даних та дослідженнями чисельності українців у Галичині займалися *В. Барвінський*, *М. Кордуба*, *В. Кубійович*, *С. Рудницький*, *С. Дністрянський* та ін.

Представниками австрійської влади в королівстві були губернатори (1772–1850), згодом – намісники (1850–1915) та військові генерал-губернатори (1915–1918). При австрійському уряді від 11.04.1871 існував пост міністра у справах Галичини. 1861 королівство одержало автономію, яка була розширена 1867. У Львові працював *Галицький Крайовий Сейм*, виконавчим органом центральної влади було *Галицьке намісництво*.

Королівство припинило своє існування з розпадом Австро-Угорщини в

Пам'ятний знак на вшанування 2000-річчя від Різдва Христового на подвір'ї церкви св. Георгія. Сучасне фото

Імператор Франц I

Ю. Коссак.
Візит імператора Франца Йосифа I до львівської ратуші

жовтні–листопаді 1918. Східна частина Королівства увійшла до складу *Західно-Української Народної Республіки*, а західна – до Польщі.

Губернатори: *Йоганн Баптист Антон фон Перґен* (жовтень 1772 – січень 1774), *Андраш фон Гадік* (січень–червень 1774), *Генрих фон Ауершперґ* (червень 1774 – червень 1780), Йозеф Бриґідо (червень 1780 – жовтень 1794), Йозеф Шекелі (жовтень 1794 – липень 1795), Йоганн Ґайсрук (липень 1795 – лютий 1801), Йозеф Франц фон Швертс-Шпорк (лютий–серпень 1801), Йозеф фон Урмені (серпень 1801 – липень 1806), Кристіан Вурмзер (липень 1806 – березень 1809), *Петер Ґесс* (березень 1810 – квітень 1815), Ґеорґ Ошнер (квітень–липень 1815), Франц фон Гауер (серпень 1815 – листопад 1822), Людвіґ Патрик Таафе (листопад 1822 – серпень 1826), Авґуст Льонґин Фюрст фон Льобковитц (серпень 1826 – вересень 1832), *Фердинанд д'Есте* (вересень 1832 – липень 1846), Франц фон Гохфельден (липень 1846 – серпень 1847), *Франц Стадіон* (серпень 1847 – червень 1848), *Вільгельм фон Гаммерштайн* (червень–липень 1848), *Вацлав Залеський* (липень 1848 – січень 1849).

Намісники: *Аґенор Ґолуховський* (січень 1849 – грудень 1859; жовтень 1866 – жовтень 1868; липень 1871 – серпень 1875). Йозеф фон Калхберґ (1859–1860), Карл Риттер фон Мош (1860–1861), Александер Менсдорфф (1861–1864), *Франц Ксаверій фон Паумґартен* (1864–1866), *Людвік Поссинґер-Хоборський* (1868–1871), *Альфред Потоцький* (листопад 1875 – серпень 1883), *Філіп Кшиштоф Залеський* (серпень 1883 – вересень 1888), *Казимеж Бадені* (жовтень 1888 – вересень 1895), *Євстахій Сангушко* (вересень 1895 – березень 1898), *Леон Пінінський* (березень 1898 – червень 1903), *Анджей Потоцький* (червень 1903 – квітень 1908), *Міхал Бобжинський* (квітень 1908 – травень 1913), *Вітольд Коритовський* (травень 1913 – серпень 1915).

Військові генерал-губернатори: Герман фон Колард (серпень 1915 – квітень 1916), Ерих фон Диллер (квітень 1916 – березень 1917), Карл Ґеорґ Гуйн (березень 1917 – жовтень 1918).

Андрій Козицький

Битва під Львовом.
Листівка. 1915 р.

КОРОЛІВСЬКА КАМ'ЯНИЦЯ – див. *КОРНЯКТА КАМ'ЯНИЦЯ*

КОРОЛЬ – титул незалежних правителів у європейських країнах. В ієрархії титулів стояли після імператорів. Етимологію цієї назви пов'язують з іменем "Карл" (Карл Великий; *Carolus*). Перші К. були племінними вождями германських народів (алеманів, готів, франків), із часом цей титул набули володарі варварських держав, що утворились на уламках Римської імперії. За пізньосередньовічною традицією дарувати королівське достоїнство могли лише імператори Священної

Римської імперії та папи. Згідно із встановленими у XVIII–XIX ст. правилами, К. є спадкоємними володарями великих самостійних держав, і вони хоча й нижчі від імператорів, однак вищі від великих герцогів, герцогів і *князів*. Їхній звичний титул – "величність". Титул римського короля у Священній Римській імперії носив обраний при житті імператора його наступник і спадкоємець.

Титул К. від папи 1253 отримав галицько-волинський *князь Данило Романович*. Львів був офіційною столицею королів Русі *Юрія Львовича* (1301–1308) та *Людовіка Угорського* (1370–1382). По смерті останнього титул "король Галичини і Лодомерії" носили угорські К., від яких він перейшов до Габсбурґів. Останні використали його для обґрунтування претензій на Галичину при першому поділі Речі Посполитої 1772. Упродовж 1772–1918 Львів був офіційною столицею *королівства Галичини і Лодомерії*.

У Львові побували майже всі К. Польщі від *Владислава Ягайла* до *Августа II Моцного*. Вони зупинялися звично в *Низькому замку* або в *архієпископській кам'яниці* на *пл. Ринок*, 9. Найдовше в місті перебували *Ян Ольбрахт*, *Стефан Баторій*, *Владислав IV*, *Ян II Казимир*, *Міхал Корибут Вишневецький*, *Ян III Собеський*. Король Міхал Корибут Вишневецький помер у Львові 10.11.1673 в архієпископській кам'яниці. Король Ян III Собеський мав у Львові резиденцію на пл. Ринок, 6.

Леонтій Войтович

КОРОЛЬ МИХАЙЛО (15.09.1856–15.07.1925) – адвокат, український громадсько-політичний та державний діяч. Народився в с. Неслухів (тепер Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) в родині священика. Навчався у Львові в початковій школі, *Академічній гімназії* (закінчив 1876), на правничому факультеті *Львівського університету* (1876–1880). Член українського студентського товариства *"Академічний кружок"*. Захистив 1882 докторат із права в Яґеллонському університеті в Кракові. Адвокатський практикант у канцелярії *Івана Добрянського* (Львів, 1883–1888). Адвокат у м. Жовква на Львівщині (1888–1914, 1915–1925). Розпочинав свою політичну діяльність у русофільському таборі, однак був прихильником консолідації українських національних сил Галичини. 1913 – член *Української національно-демократичної партії*. Посол до австрійської Державної ради (1917–1918). Посол до *Галицького Крайового Сейму* (1889–1895, 1908–1911, 1911–1913, 1913–1914) від виборчого округу Жовкви.

Засновник, член та співкерівник українських культурно-освітніх та фінансово-економічних товариств. Під час *Першої світової війни* був конфінований австрійською владою. Учасник засідань української Конституанти у Львові (18–19.10.1918). Член комісій *Української Національної Ради*: законодавчої, закордонних справ та фінансової. Повітовий комісар *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) у Жовкві (листопад 1918 – травень 1919). Після поразки ЗУНР разом із сином Степаном був інтернований польською владою (1919). Помер у м. Жовква.

Олег Павлишин

Д. Довбошинський. *Король Данило*

КОРОЛЬ ПЕТРО (нар. 02.01.1941) – український спортовець, важкоатлет, заслужений майстер спорту (1974). Народився в смт Бреди Челябінської обл. (Росія). Після *Другої світової війни* родина переїхала до Вінниці, де К. закінчив середню школу і став майстром спорту (перший тренер – Василь Боб). Військову службу проходив у Львові, де й залишився після демобілізації. Працював з тренером Аркадієм Речкіманом у товаристві *"Динамо"*. Неодноразовий чемпіон та рекордсмен України у ваговій категорії 67,5 кг. Кількаразовий чемпіон світу (1974, 1975, 1976) та Європи (1975). Чемпіон XXI Олімпійських ігор у Монреалі (1976). Встановив три світових рекорди у поштовху. Відзначений державними нагородами. Мешкає у Львові.

Іван Яремко

Михайло Король

Петро Король

Семен Корольчук

Лев у короні – флюгер львівської ратуші. Рисунок поч. XX ст.

КОРОЛЬЧУК СЕМЕН (нар. 11.11.1928) – лікар, колишній політв'язень. Народився в с. Глинськ (тепер Здолбунівського р-ну Рівненської обл.) в багатодітній селянській сім'ї. 1937–1939 навчався в початковій польській школі, після її закінчення під час німецької окупації – у приватній українській. 1946 К. вступив до Рівненської фельдшерсько-акушерської школи. Навчався 1949–1955 на лікувальному факультеті Львівського медичного інституту (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*), упродовж навчання в школі та інституті підтримував зв'язок з *Українською Повстанською Армією* на Волині, надавав медичні поради, допомагав ліками. Працював 1955–1959 акушером-гінекологом у районній лікарні м. Турка на Львівщині, 1959–1971 – у Львівській обласній клінічній лікарні охорони материнства і дитинства. Займався науковою роботою, але відмова від вступу до КПРС та публікації статей російською мовою унеможливили захист дисертації.

Увійшов 1965 до підпільної організації *Український Національний Фронт* (УНФ). Поширював *самвидав*, журнал "Сучасність" (Мюнхен). Провадив збір коштів для видання часопису УНФ *"Воля і Батьківщина"* та листівок. Затриманий *КДБ* 11.04.1967 під час розгрому УНФ. 21.04.1971 К. заарештували, інкримінувавши поширення антирадянської інформації. Львівський обласний суд 07.09.1971 ув'язнив К. на 4 роки в таборах суворого режиму. Присуд відбував у Мордовії та Пермській обл. (Росія).

Звільнений 21.04.1975. Не одержавши дозволу проживати у Львові, працював в амбулаторії с. Свірж (Перемишлянського р-ну Львівської обл.), згодом у районних лікарнях Нестерова (тепер Жовква, 1978–1980) та Кам'янки-Бузької (1980–1989) на Львівщині. З огляду на послаблення наприкін. 1980-х репресивного режиму, поновлений на роботі у Львові. Працював за спеціальністю в пологовому будинку № 1 (1989–1990). У грудні 1990 виїхав до США. 1997 повернувся в Україну. Реабілітований 17.04.1991. Мешкає у Львові.

Юрій Зайцев

КОРОНА – металевий (часто із благородних металів) вінець із коштовними прикрасами, регалія влади. У середні віки усталено вигляд королівських, князівських, графських, баронських, дворянських та інших К.

Найдавніші з тепер відомих зображень К. правителів *Галицько-Волинської держави* збереглися на відбитках князівської печатки з документів 1316, 1325, 1334 і 1335. Доведено, що ця печатка належала *Юрію Львовичу*, її використовував також *Юрій II Тройденович*.

Писемну згадку про зберігання К. українських володарів у Львові залишив *Ян Длуґош*. Описуючи захоплення міста 1340 *Казимиром III*, хронікар писав: "Король, зайнявши замок і місто Львів, знайшов там численні дуже дорогі скарби, що лишилися по давніх князях Русі – золото, срібло, перли, коштовне каміння і клейноди, серед яких було два золоті хрести з великими частками деревини з Господнього Хреста, дві корони величезної вартості, оздоблені коштовними каменями і перлами, а також мантію й розкішний трон, усі в золоті й камінні, – і забрав до своєї скарбниці". Подальша доля інсигній досі остаточно не з'ясована.

У XVII–XVIII ст. Львів відвідували монархи, які іноді привозили із собою власні К.: *Владислав II Ягайло*, *Ян Ольбрахт*, *Сиґізмунд I Старий*, *Стефан Баторій*, *Ян II Казимир*, *Ян III Собеський*, *Авґуст II Моцний* та ін. 1574 в ратушевій скарбниці зберігали К. і берло польських королів, які на час безкоролів'я склав у депозит Станіслав Венжик. Під час *конфедерації* 1613–1614, коли збунтувалися найманці, які поверталися з московського походу й вимагали від уряду платні, до львівської *ратуші* привезли трофейні К. московських царів Бориса Годунова та Василя Шуйського. Оскільки для розрахунку зі збунтованим вояцтвом не вистачило гро-

шей, московські корони порубали на частини й переплавили.

Від XVII ст. зображення К. використовували як архітектурну оздобу. Зокрема К. було вміщено над щитом із гербами Львова та Польщі, який був елементом кам'яної скульптури лева, що її 1589–1591 виготовив на замовлення львівського *маґістрату* муляр Андрій. Фінансував виготовлення фігури, яку встановили на стовпі перед входом до ратуші, Станіслав Шольц. У другій пол. XVII ст. шпиль давньої ратушевої вежі прикрашали коронований орел і нижче від нього – флюгер, виконаний у вигляді лева в К. (тепер зберігається у *Львівському історичному музеї*).

Зображення К. набуло у Львові популярності із запровадженням традиції *коронування ікон* Богородиці.

Зображення різних типів К. широко використовували в архітектурі у XVIII–XX ст. У Львові існує більше ніж 50 будинків, на фасадах та в інтер'єрах яких збереглося понад 130 зображень К. Більшість К. прикрашають державні та муніципальні адміністративні будинки, громадські споруди публічного призначення (театри, *банки*, *музеї*, *готелі*); військові будівлі та палаци, пам'ятники визначним людям і подіям та ін.

Юрій Гудима

КОРОНА ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО – металевий вінець, знак королівської влади, яким у грудні 1253 представник папи короновував князя *Данила Романовича* в Дорогичині. За припущеннями істориків, корона згодом зберігалася в Львові, звідки її забрав в квітні 1340 польський король *Казимир III*. Існує версія, що у сер. XVI ст. корону переробили на митру перемиських православних єпископів. У такому вигляді її експонували у Львові наприкін. XIX ст. на археологічно-бібліографічній виставці. Наприкін. 1940-х сліди корони загубилися.

Марко Наталів

КОРОНУВАННЯ ІКОН – акт особливого пошанування чудотворних ікон Богородиці. Літургійний акт К. І. здійснює Папа Римський або делегований єпископ. Перші К. І. відбувались у Римі в VIII ст.

Перше К. І. у Львові було 01.07.1751. Згідно з виданим 10.12.1749 бреве папи Бенедикта XIV (1740–1758), короновано ікону Богородиці Одигітрії (Провідниці), що зберігалася в монастирі *домініканців* у Львові. Коронацію, у якій взяли участь вісім католицьких єпископів трьох обрядів, здійснив митрополит Львова архієпископ Миколай Вижицький (1737–1757). Оскільки на момент проведення церемонії ще не завершили будівництва нового *костелу домініканців*, за дозволом папи К. І. відбулося в полі за мурами міста. Згодом на місці, де відбулася церемонія, закладено Городоцький цвинтар. На К. І. були присутні священнослужителі трьох (римо-католицького, греко-католицького та вірменського уніатського) обрядів, ченці та черниці монастирів, представники церковних *братств* та парохій. За наказом великого коронного гетьмана Йосифа *Потоцького* (1673–1751), на церемонію прибули військові підрозділи, які стали табором у *Білогорщі*.

Церемонію розпочали опівдні 30.06.1751, коли папські корони, що зберігалися на престолі *костелу св. Антонія*, урочистим хресним ходом перенесено до монастиря домініканок на вул. Широкій (тепер *вул. М. Коперника*, монастир не зберігся), де вручено коронаторові – владиці Миколаєві Вижицькому. Архієпископ переніс корони на поле коронування, де їх під військовою охороною помістили у наметі, який прислав князь Радзивіл із Несвіжа. Уранці 01.07.1751 ікону Одигітрії поміщено у вівтарі на поставленому серед поля помості заввишки 9 м. Після Служби Божої у супроводі артилерійських салютів відбувся акт коронування Богородиці Одигітрії (Провідниці). Потім хресним ходом через вісім тріумфальних арок її було внесено в новозбудовану каплицю домініканського монастиря. Коли будівництво костелу Божого Тіла завершили, короновану ікону помістили в головному вівтарі. Виїжджаючи 1946 до

Львівська ікона Богородиці Одигітрії (Провідниці)

Львівська ікона Божої Матері Розради

Львівська ікона Божої Матері Ласкавої

Польщі, домініканці забрали ікону із собою, її поміщено праворуч від головного вівтаря в костелі св. Миколая монастиря проповідників у Ґданську (Польща).

На пам'ять про львівське К. І. 1751 було викарбувано золоті, срібні та мідні медалі розміром у таляр, півталяра, тимф і шостак, які роздавали учасникам свята. Щоб вшанувати місце, де відбулася церемонія, 1753 краківська каштелянова Людовіка з Мнішків *Потоцька* поставила там кам'яну колону. Після *Другої світової війни* колону підірвали радянські військові, тепер її фундамент – у подвір'ї будинку транспортної прокуратури на вул. Чернівецькій. Львівські домініканці видали пропам'ятну багато ілюстровану книжку "Гасло Божого слова" (*Hasło Słowa Bożego*, 1754), у якій помістили всі виголошені під час урочистостей проповіді, розповіді про зцілення, що трапилися завдяки іконі, матеріали до історії ікони та домініканського монастиря у Львові тощо. Для вшанування століття від дня коронування цієї ікони, 02.07.1851 у Львові влаштовано пишні урочистості, викарбувано нову пропам'ятну медаль, видано книжки на релігійну тематику та надруковано спеціальні образки.

Ще одне К. І. відбулося у Львові 12.05.1776, коли папськими коронами коронувано ікону Матері Божої Ласкавої для *римо-католицької катедри*. За дорученням папи Пія VI (1775–1799) літургійний акт К. І. за участі шести єпископів здійснив архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський*. Цю ікону 28.04.1766 було визнано чудотворною. У XX ст. до поширення її культу особливо прислужився архієпископ *Юзеф Більчевський*. Виїжджаючи 1946 до Польщі, архієпископ *Евгеніуш Базяк* забрав ікону зі собою. Тривалий час ікона зберігалася у Кальварії Зебжидовській, Кракові, Тарнові. 02.02.1974 єпископ-номінант Мар'ян Рехович (1973–1983) переніс її до прокатедрального собору в Любачеві. 1978–1982 в Академії мистецтв у Кракові Юзеф Никель відреставрував ікону Матері Божої Ласкавої та виконав дві її точні копії. Оригінал для зберігання поміщено у скарбницю катедрального собору на Вавелі у Кракові, а обидві копії коронував папа *Іван Павло II*. Під час пастирського візиту до Польщі 19.06.1983 на Ясній Горі у Ченстохові папа коронував першу з копій для конкатедрального собору в Любачеві. Другу було короновано 26.06.2001 під час *візиту Івана Павла II до Львова* для львівської римо-католицької катедри Успіння Пречистої Діви Марії.

У Львові 28.05.1905 короновано ікону Матері Божої Розради для *костелу єзуїтів*. За дорученням папи Пія X (1903–1920) К. І. здійснив Юзеф Більчевський. Короновану ікону було намальовано як точну копію образу *Salus Populi Romani* бл. 1570 в Римі. Початково вона належала єзуїтам м. Ярослава, які згодом пожертвували її до Львова. 10.11.1630 ікону урочисто внесено до *костелу єзуїтів* у Львові й поміщено у вівтарі лівої нави. 1636 ікону прикрасили срібними позолоченими шатами. 1945 її вивезено до Кракова, а 1974 передано до костелу св. Климента Двожака у Вроцлаві (Дольношльонського воєвод., Польща).

Наступне К. І. відбулося у Львові 30.10.1927, коли було короновано ікону Матері Божої Неустанної Помочі для *костелу Матері Божої Громничної* (Стрітення Господнього) Вищої духовної семінарії. Коронацію на єпископському праві

Папа Іван Павло II коронує у Львові ікону Божої Матері Ласкавої. Фото 26.06.2001 р.

здійснив архієпископ *Болеслав Твардовський*. Ікону, яку привіз єпископ-помічник Йосип Вебер і благословив папа Лев XIII, було поміщено в головному вівтарі семінарської каплиці. 14.10.1945 ікону вивезено до Польщі й поміщено у каплиці Вищої духовної семінарії Краківської архієпархії.

25.06.1939 було короновано ікону Матері Божої Неустанної Помочі для *костелу Матері Божої Неустанної Помочі і св. Йосифа*. Акт коронування на єпископському праві здійснив архієпископ Болеслав Твардовський. Цю ікону 1880 привіз із Риму кардинал Альбін Дунаєвський для сестер у Велічці під Краковом. Благословлена папою Левом XIII, вона є точною копією славного образу Матері Божої Неустанної Помочі церкви св. Альфонса монастиря редемптористів у Римі. З Велічки сестри привезли ікону до Львова, де 1895 її помістили у своєму костелі на *Кастелівці*. Коронування відбувалося в природному амфітеатрі на *Вульці*. 1946 сестри забрали ікону зі собою до Польщі, спочатку до Каліша, а 26.08.1973 – до новозбудованого монастиря в Недзьвядах біля Каліша, де її поміщено у каплиці, яка стала санктуарієм Матері Божої Неустанної Помочі. 07.06.1991 ікону повторно коронував папа Іван Павло II.

Три К. І. здійснив під час свого візиту до Львова в червні 2001 папа Іван Павло II. Одну ікону він коронував для римо-католицької катедри та дві – для українських церков. 25.06.2001 папа Іван Павло II здійснив літургійний акт К. І. Теребовлянської Богородиці для *собору св. Юра*. Згадки про цю ікону вперше було занотовано 1663, коли у судовій книзі міста Теребовлі під присягою засвідчено, що у четвер і в суботу перед Великоднем образ Богородиці плакав у церкві Преображенського монастиря. 1673 львівський єпископ *Йосиф Шумлянський* переніс ікону до львівської церкви св. Юра, де вмістив у спеціально збудованій каплиці. Український владика визначив спеціальний порядок догляду за іконою та заснував для цього окремий фонд. 27.06.2001 папа Іван Павло II коронував ікону Деревнянської Богородиці для *церкви св. апостола Андрія василіан*. За народною традицією, ця ікона походить від кін. XVIII ст., її пожертвувала монастиреві василіан у Жовкві українська родина із с. Деревня на Жовківщині, вдячна за народження й оздоровлення сина. Коли 1948 монастир закрила радянська влада, ікону заховав священик-василіанин Антоній Масюк, який зберігав її у Крехові та Малехові. 18.01.1990 Деревнянську Богородицю було встановлено у *церкві св. Онуфрія*, а 12.12.1990 урочисто перенесено до церкви св. апостола Андрія.

Наталя Матлашенко,
Микола Хмільовський

Деревнянська Богородиця. Образок

КОРОПЧАК СТЕПАН (21.12.1926–20.08.2000) – живописець, графік, педагог. Заслужений художник України (1990).

Народився в с. Угерці Винявські (тепер с. Зелений Гай Городоцького р-ну Львівської обл.). 1953 закінчив відділ монументально-декоративного живопису Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). Викладачі з фаху – *Р. Сельський*, *М. Федюк*, Р. Сильвестров. Від 1960 – учасник виставок. 1970–1995 – викладач, згодом доцент Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва, наставник багатьох митців молодшої генерації. Працював у галузі станкового малярства і графіки.

Провідна тема творчості К. – природа і традиційний побут населення Карпат. Значна частина творів (здебільшого пейзажного жанру) присвячена Гуцульщині та Бойківщині. К. мав свій індивідуальний поетичний погляд на мотиви гористого ландшафту, життя карпатських мешканців. Його твори позначені мажорним настроєм, відкритою колірною палітрою, живим пастозним письмом, подекуди епічністю образних рішень. Інші тематичні групи пейзажів К. – Крим (зокрема Гурзуф, Судак), Закарпаття (с. Калачава), Волинь (с. Колодяжне), а також м. Львів.

Теребовлянська Богородиця. Образок

С. Коропчак.
Карпатська кузня.
1969 р.

Живописні твори К. мають виразно авторські риси. Крім станкового малярства, К. працював у галузі естампу. Серед найвідоміших ліногравюр К. – "Портрет народного майстра Ю. Корпанюка", "Сплав лісу" та ін. Твори зберігаються в державних музеях України, в приватних колекціях України, США, Канади. Помер у Львові, похований у рідному селі.

Роман Яців

КОРОСТІЛЬ ВОЛОДИМИР (псевда: Осика, Степ; 1927–04.11.1950) – учасник національно-визвольного руху, командир сотні *Української Повстанської Армії* (УПА). Народився у Львові, де навчався в гімназії. Влітку 1944 закінчив старшинську школу УПА "Олені", здобув ступінь вістуна. Вирізнявся відвагою і вмінням керувати бойовими акціями. Спочатку був ройовим у курені "Холодноярці" (діяв на північний захід від *Брюхович*), наприкін. 1944 очолив чоту в сотні "Жубри І" (ліси на південь від Львова). Відзначився у бою під Тершаковом 28.06.1945, коли вивів частину відділу з ворожого оточення. Очолив сотню "Непоборні", якою командував до осені 1946. Зі своїм відділом брав участь у кількох вдалих акціях на Миколаївщині, зокрема у знищенні машинно-тракторної станції в с. Березина і наскоку на містечко Розділ, де у шевській артілі здобуто значну кількість взуття для повстанців. За вміле командування підвідділом підвищений до звання старшого булавного (01.01.1946), відзначений похвалою в наказі воєнної округи (04.05.1946) та Бронзовим Хрестом бойової заслуги (05.09.1946). Влітку–восени 1946 під його охороною відбулося два підстаршинські вишколи для членів підпільної мережі *Організації Українських Націоналістів* (ОУН). Після демобілізації відділів УПА працював на Львівщині організаційним референтом ОУН Пустомитівського р-ну, активно організовував підпільну працю і на терені Львова. Влітку 1949 переведений на відповідальний пост провідника ОУН прикордонного Краковецького р-ну. Під час перебування в УПА й підпіллі ОУН брав участь у багатьох боях і сутичках, був поранений в руку. За підпільну діяльність нагороджений медаллю "За боротьбу в особливо важких умовах".

Загинув у стрілянині з прикордонниками у с. Вербляни Яворівського р-ну Львівської обл. Тіло більшовики забрали до тодішнього райцентру Немирів. Місце поховання не встановлено.

Володимир Мороз

КОРПАН СТЕПАН (1906–28.07.1934) – член українського націоналістичного підпілля. Народився в с. Городище (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.) у селянській родині. Столярував у с. Бринці Церковні на Жидачівщині. Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН). 23.03.1934 поблизу смт Вибранівка виконав наказ керівництва підпілля, вбивши польського команданта поліції Т. Врубеля, який схиляв його стати інформатором із завданням проникнути в лави ОУН. Вистежений поліційним собакою, був заарештований і засуджений львівським судом до смертного вироку.

Повішений на світанку о 4-й годині на подвір'ї в'язниці *"Бригідки"*. Місце поховання не встановлено.

Володимир Муравський

КОРТУМІВКА – назва дільниці в північно-західній частині Львова XIX – поч. XX ст. між сучасними вул. *Клепарівською*, *вул. Золотою* та вул. О. Єрошенка. На межі XVIII–XIX ст. ця околиця належала губерніальному радникові Ернестові Кортуму, який заклав тут свій фільварок із невеликим палацом та садом, що налічував 2233 дерева. *Францишек Яворський* писав: "Пересичений доходами та кар'єрою осів радник двору у старшому віці на мальовничому фільварку, який від нього перейняв назву Кортумівки. Сам власник назвав його Фридерикенгоф [нім. двір Фридерики], на честь своєї дружини, яку після її смерті не хотів поховати на жодному цвинтарі, а влаштував їй мавзолей у саду, власне на Кортумівці, не припускаючи хіба, що колись гук пострілів карабінів, який тут щоденно лунає, буде порушувати її вічний спокій". Кортум помер 1811. Його маєток продали на аукціоні.

На згадку про Е. Кортума цю околицю, де любили прогулюватися львів'яни, називали К. Гору, що височіє над північними околицями міста, теж назвали Кортумовою. Територія під північним схилом цієї гори називалася Фридрихівкою, на згадку про дружину Е. Кортума.

У сер. XIX ст. власником К. було австрійське військо, яке перетворило фільварок на стрільницю. У 1930-ті наприкінці вул. Клепарівської збудували басейн ім. Ігнація Мосціцького (тепер СКА), після війни – стадіон СКА, який до 21.08.1963 був найбільшим у Львові. Тут грали свої матчі львівські футбольні команди класу А та Б – "Спартак", ОДО, СКА та *"Карпати"*. У 1970–1980-ті на прилеглій території за проєктом О. Гуковича та В. Крюкова збудували великий спортивний комплекс для сучасного багатоборства, стрільби, плавання, кінного спорту та критий велотрек. Під час цього грандіозного будівництва був розібраний знаменитий дворик на К., який описав Ф. Яворський. Частина цих споруд тепер простоює, або їх використовують різні підприємства. З південного боку стадіону відтоді залишилися мозаїчні панно в радянському дусі.

Ігор Мельник

КОРТУМІВКА ВУЛИЦЯ – вулиця у Шевченківському районі, що піднімається від *вул. Клепарівської* вгору схилом до *гори Гицля*. Вулиця була прокладена на поч. XX ст. 1913 її назвали Терціарською від ордену терціарів св. Франциска, які утримували поряд Притулок брата Альберта при вул. Клепарівській, 15. Початково планували прокласти вул. Терціарську до *вул. Золотої*. Однак до *Першої світової війни* цей проєкт не встигли реалізувати й вулиця залишилася "глухим кутом". 1950 її перейменували на Ладозьку, а 1993 вулицю назвали К., щоб зберегти назву, яку мала вся довколишня територія у XIX ст.

З лівого боку К. розташована одноповерхова на високому цоколі будівля з нетинькованої вохристої цегли з невеликою шпичастою вежею. Це один із корпусів Притулку для безхатченків брата Альберта, який збудували за проєктом архітектора *Юліуша Гохберґера* 1891–1896.

З правого боку вулицю відкриває триповерхова, на високому цоколі (зумовлено крутим підйомом вулиці), чиншова кам'яниця, збудована бл. 1910 з оздобленням у стилі пізньої *сецесії* (вул. Клепарівська, 17). За нею – сходинками вгору – чотири кам'яниці поч. XX ст. з оздобленням у стилі сецесії.

Ігор Мельник

Програмка футбольного матчу СКА (Львів) – "Карпати" (Львів), що відбувся 02.08.1966 р. на стадіоні "СКА"

Вигляд на вул. Золоту. Сучасне фото

КОРТУМОВА ГОРА – гора між *вул. Т. Шевченка* та вул. О. Єрошенка. Найвища точка – 374 м над рівнем моря. Біля східного підніжжя частково зберігся парк, званий Кортумівка. Назва гори походить від імені губерніального радника (XVIII ст.) Ернста Кортума, який мав тут палац, господарські будівлі, сад, виноградник і поля. Після смерті Е. Кортума територія перейшла у власність війська, яке перетворило фільварок на стрільницю. Наприкінці XIX ст. за проєктом Альфреда *Каменобродського* та *Наполеона Лущкевича* між нинішніми вул. Клепарівською, вул. Батуринською, вул. О. Грекова та вул. Ветеранів був розбудований комплекс *казарм*. 1969 на цьому місці збудували будинок штабу Прикарпатського військового округу (тепер *Західне оперативне командування*). Навпроти розташовано стадіон СКА, який до сер. 1960-х був найбільшим у Львові.

Лілія Онищенко, Ігор Мельник

КОРУНКА ІВАН (1594–1665) – відомий за архівними матеріалами львівський маляр-українець XVII ст. Згаданий від 1612. Про його вагомість та активність серед міських малярів свідчить те, що в останній період життя К. очолював малярський *цех* у Львові. Однак не збереглося докладної інформації чи творів, що свідчили б про характер практичної мистецької діяльності К. та рівень його художньої майстерності.

Відомості про К. узагальнив дослідник В. Александрович, який заперечує здавна поширене у спеціальній літературі твердження про декількох митців – представників родини Корунок (Івана Івановича, Івана Семеновича, Олександра Семеновича, Севастяна).

Олег Сидор

КОРЧИНСЬКИЙ АДРІАН (нар. 1959) – композитор, піаніст. Народився у Львові. Навчався музики у *Львівській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті ім. С. Крушельницької* (клас фортепіано М. Булки, клас композиції Е. Кобулея). Продовжив навчання в Центральній музичній школі в Москві, яку закінчив 1978 як піаніст у класі С. Діжура і композитор у класі О. Ніколаєва. 1978 вступив до Московської консерваторії, яку закінчив 1982 як піаніст у класі Л. Наумова і як композитор у класі Т. Хреннікова й О. Чайковського.

Автор симфонічних, вокально-симфонічних та інструментальних творів. Особливу сторінку його творчості становлять естрадні пісні, які виконують зірки російської естради: А. Пугачова, Л. Доліна, Й. Кобзон, І. Понаровська та ін.). Музику К. вирізняє полістилістичність, широкий діапазон жанрів (від пісень і музики для художніх фільмів до творів для симфонічного оркестру).

Серед головних творів К. – дві Сонати для скрипки та фортепіано, Соната для віолончелі та фортепіано, "In Memoriam" (Пам'яті Н. Гарасим), Концертна симфонія для альта та оркестру "Orpheus & Evridica", Квартет "Світло далекої зірки" (*Light of Far Star*) (Пам'яті Е. Кобулея), Подвійний концерт для скрипки та віолончелі, "Сім слів Христа" – концерт для скрипки, органу та струнного оркестру, музика для телепередач, пісні. Автор музики до фільмів "Тести для справжніх чоловіків" (*Тесты для настоящих мужчин*, 1998), "Північне сяйво" (*Северное сияние*, 2001) та ін.

За Партитуру для струнних, ударних та органу 1982 К. здобув премію ЮНЕСКО. Твори К. виконували в Японії, США, Кореї, Іспанії, Росії та інших країнах.

Мешкає в Москві.

Любов Кияновська

КОРЧИНСЬКИЙ МИХАЙЛО (27.03.1885–09.10.1937) – правник, український політичний та державний діяч. Народився в с. Залуччя (тепер Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) у родині священика. Навчався в духовних семінаріях у Привороттi поблизу Ушиці й Кам'янці на Поділлі (тепер м. Кам'янець-Подільський). Іспит зрілості складав у Златополі (1905). Навчався на юридичному факультеті Київського і Санкт-

Петербурзького університетів. Адвокат у Санкт-Петербурзі (1913–1917). Там працював в українських організаціях: "Український клуб", Добродійне товариство для видавання дешевих українських книжок, "Наша школа" (вільний університет).

Після повалення царського режиму очолив Українську Національну Раду в Петрограді (лютий–березень 1917). Повітовий комісар російської окупаційної влади в Товмачі, заступник губерніального комісара Тимчасового уряду на Буковину та Покуття (1917). Діяч Української партії соціалістів-федералістів. Член Української Центральної Ради. Державний секретар Української Народної Республіки (УНР) в уряді С. Остапенка. Відзначився на провідних ролях у політичному житті УНР у період перебування її уряду в Кам'янці-Подільському (літо 1919 – зима 1920). Очолив засновану в липні 1919 міжпартійну організацію "Союз української державності". Був в опозиції до Головного отамана *С. Петлюри*, прихильник диктатора *Є. Петрушевича*. Член президії, голова Української Національної Ради в Кам'янці-Подільському (листопад 1919). Член Ради Республіки в Тарнові (тепер Малопольського воєвод., Польща).

Переїхав до Львова 1921 й у міжвоєнний період був одним із найдіяльніших представників наддніпрянської еміграції. Член-засновник, член надзірної ради товариств "Суспільний промисел", "Базар", "Комета". Голова надзірної ради Українського кооперативного банку "Супруга" у Львові. Начальник правового відділу *Ревізійного союзу українських кооператив* (1927–1937) та член Кураторії українських вищих шкіл у Львові.

Автор монографії "Кооперативне право" та наукових статей. Член правничої комісії *Наукового Товариства ім. Шевченка*. Член Головного виділу та Президії товариства *"Просвіта"* (1932–1937). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Олег Павлишин

КОРЧМИ – заклади, у яких можна було придбати та спожити питний мед, пиво та вино, а від кін. XVI ст. – також і горілку. Крім продажу та споживання алкогольних напоїв і закусок (найчастіше солонини, квашених огірків, оселедців та хліба), у К. відбувалося товариське спілкування. Деякі власники К. мали право у визначений час влаштовувати танці. Традиційно К. містилися вздовж важливих торговельних шляхів і неподалік тих місць, де відбувалися *торговиці* та *ярмарки*. У розташованих довкола Львова К. ночували подорожні, які не встигли дістатися до міста перед закриттям міських *брам*.

Згідно із привілеєм *магдебурзького права*, який Львів отримав 17.06.1356 від короля *Казимира III*, на відстані милі (тут бл. 8 км) від міських мурів забороняли влаштовувати К. Попри заборону, окремі К. були розташовані значно ближче від міста, а подекуди й безпосередньо на *передмістях*. Власниками частини з таких закладів були львів'яни, а у XVII ст. – навіть міська влада. Зокрема 1433 згадано "покинуту корчму" в с. Бартатів (тепер Городоцького р-ну Львівської обл.), власником якої був митник Бартольд, що мав будинок на східному боці львівської *пл. Ринок*. Мешканець Львова Ян Ланцутер 1437 купив від Михайла Сочевчича К. у с. Чишки, 1491 згадано К. у с. Малехів, а 1503 – в *Брюховичах*.

Однією з найдавніших львівських К. була "Брага", яка діяла в околицях *пл. Старий Ринок* уже 1420-х. Вона належала *війтові* вірменської громади Львова. У першій пол. XVI ст. львівські містяни періодично скаржилися королям на діяльність корчмарів, тож король *Сигізмунд I Старий* 1509 та 1546 видавав додаткові заборони утримувати К. на *Краківському передмісті*. Підтверджуючи 20.01.1640 право львівських *вірмен* купувати земельні ділянки на передмістях і зводити там нові будинки, король *Владислав IV* застеріг, що в цих будинках не повинні діяти К.

Навесні 1647 *магістрат* прийняв ухвалу про порядок шинкування (торгівлі алкоголем) та продажу у Львові привізного пива і питного меду, яку 18.03.1647 затвердив Владислав IV. Згідно з цією ухвалою, на

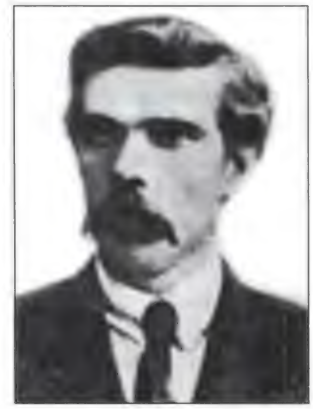

Михайло Корчинський

Корчмар.
Мініатюра XV ст.

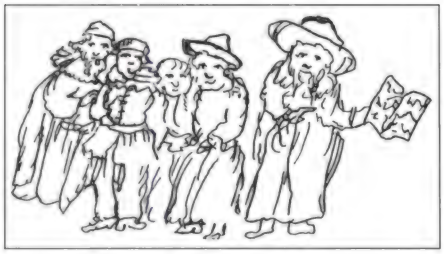

Львівські євреї.
Маргінальний рисунок львівського міського писаря.
1714 р.

передмістях мали бути визначені 10 будинків (6 – на Галицькому та 4 – на Краківському), у яких дозволяли шинкувати привізними слабоалкогольними напоями. 01.03.1658 львівські *євреї* зуміли отримати від львівського *старости* Яна *Мнішека* дозвіл на вільне сичення меду, паління горілки й шинкування ними "на Краківському передмісті, перед львівським Низьким замком". Цей дозвіл 08.08.1658 підтвердив король *Ян II Казимир.* У статуті львівських шинкарів, який маґістрат затвердив 29.08.1696, кількість будинків, у яких дозволяли продавати привізні мед та пиво, скоротилася до чотирьох – на передмістях, і двох – у межах міських мурів.

У сер. XVII ст. місто мало власну К., яка була розташована на західному березі р. *Полтви* на території теперішнього *парку Івана Франка.* 1645 *єзуїти* звернулися до короля зі скаргою, заявляючи, що галас у К. заважає духовному спокоєві ченців, а дим із сусідньої із К. броварні псує скульптурні оздоби *костелу єзуїтів.* Ченці пропонували обміняти К. та сусідню броварню, що належала містові, на будинок у межах мурів, який вони сподівалися отримати в спадок від якоїсь побожної особи. Коли маґістрат погодився на такий обмін і К. разом із броваром перейшли до ордену, єзуїти не закрили закладів, а продовжили шинкувати пивом на старому місці.

У квітні 1710 місто ухвалило ліквідувати всі К., які належали євреям на *Галицькому передмісті.* Рішення так і не виконали, а до сер. XVIII ст. майже всі К., які діяли в околицях Львова, вже належали львівським євреям. Нарікання місцевої влади спричинив звичай продавати горілку в кредит (коли нетвереза особа могла продовжувати пити й після того, як у неї закінчувалися гроші), який запровадили єврейські шинкарі.

Австрійська влада наприкін. XVIII ст. закрила частину К. на передмістях, а в тих, які залишилися, 1774 заборонила утримувати жіночу прислугу, під тим приводом, що корчмарі часто спонукали жінок-працівниць до проституції.

У Львові 1909 було засноване Українське протиалкогольне та протинікотинове товариство *"Відродження"*, члени якого боролися з пияцтвом і тютюнокурінням. З ініціативи товариства відбувалася низка бойкотів К. На поч. 1930-х до боротьби із К. долучилася *Організація Українських Націоналістів* (ОУН), яка оголосила власну "Протимонопольну акцію" (продукція алкоголю та тютюнових виробів були в міжвоєнній Польщі державною монополією). Під час цієї кампанії члени ОУН закликали галицьких *українців* бойкотувати К. та відмовитися від вживання алкоголю та тютюну. Поряд із бойкотом, українські підпільники застосовували й радикальніші способи боротьби, зокрема влаштовували напади на К. та підпали. Зважаючи на те, що власниками К. тоді були майже винятково євреї, польська урядова пропаганда спробувала оголосити головним мотивом діяльності ОУН антисемітські настрої. 1939, коли прийшла радянська влада, К. у Галичині були остаточно ліквідовані.

Андрій Козицький

КОС МАРІЯ (1914–13.08.1934) – діячка українського національно-визвольного руху. Народилася в м. Угнів (тепер Сокальського р-ну Львівської обл.). Вихованка *"Пласту"* – 2-го куреня юначок ім. Марти Борецької у Львові. Закінчила гімназію *василіанок* у Львові (1932). Провідник дівочої розвідувальної п'ятірки *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) (*Д. Гнатківська, К. Зарицька,* Г. Недзвецька, *В. Свєнціцька*), яка брала участь у більшості бойових і політичних акцій ОУН у Львові 1932–1934. Важко захворіла і померла у Львові.

Володимир Муравський

Микола Кос

КОС МИКОЛА (16.12.1912–1940) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився в с. Липа (тепер Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Вихованець *"Пласту"* – 5-го куреня юнаків ім. Князя Ярослава Осмомисла у Стрию Львівської обл. Учень Стрий-

ської гімназії (1923–1932), згодом студент *Львівського університету*. Організаційний референт Крайової екзекутиви *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) на Західно- українських землях. У другій пол. 1934–1935 постійно мешкав у Львові. Крайовий провідник ОУН Північно-західних українських земель (Волинь і Полісся) 1935–1937, в'язень табору в Березі Картузькій (липень–грудень 1935). Заарештований польською *поліцією* 1937, засуджений на Рівненському процесі 22–26.05.1939 до 10 років ув'язнення (після амністії термін зменшено до 6 років 8 місяців). Помер у м. Сянок (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) через підірване у в'язниці здоров'я.

Володимир Муравський

КОС-АНАТОЛЬСЬКИЙ АНАТОЛІЙ (справжнє прізвище – Кос; 01.12.1909–30.11.1983) – український композитор, педагог, громадський діяч. Лавреат Державної премії СРСР (1951), заслужений діяч мистецтв УРСР (1956), народний артист УРСР (1969), лавреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1980). Народився в м. Коломия (тепер Івано-Франківської обл.). 1927 вступив на юридичний факультет *Львівського університету*. 1928 – студент *Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка,* клас фортепіано Т. Шухевича. 1934 закінчив *Львівську консерваторію*, клас фортепіано Т. Шухевича і клас теорії та композиції С. Барбага. 1934–1937 – викладач у Стрийській філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. 1938–1939 – адвокат у м. Залізці на Тернопільщині. Від 1952 – педагог кафедри теорії та композиції Львівської консерваторії, від 1954 – доцент, від 1973 – професор.

Від 1952 – голова правління Львівської організації Спілки композиторів УРСР, від 1962 – член правління спілки, від 1968 – член президії її правління. Член правління Спілки композиторів СРСР (від 1968).

Серед найголовніших творів – опера "Назустріч сонцю" (1957, друга редакція – "Заграва", 1959); балети: "Хустка Довбуша" (1951), "Сойчине крило" (1956), "Орися" (1964, друга редакція 1967), оперета "Весняні грози" (1960); кантата "Давно те минуло" (на слова Т. Шевченка, 1969), ораторія "Від Ніагари до Дніпра" (1969), поема "Львівська легенда" (1970); для фортепіано з оркестром: два концерти (1955, 1962); для скрипки з оркестром: "Рапсодія" (1963), "Поема" (1970); для арфи з оркестром: концерт (1954); для камерних ансамблів: "Рапсодія", "Пасакалія", "Думка і чабарашка", фантазія на тему пісні "Реве та стогне Дніпр широкий"; для скрипки і фортепіано: "Романс" (1950), "Закарпатська рапсодія" (1955), "Поема" (1962); для фортепіано: "Гомін Верховини" (1954), 12 прелюдій (1955), "Гуцульська токата" (1958), "Скерцо" (1959), сюїта "Сині гори" (1969), пісні, романси ("Ой піду я межи гори", "Соловей і троянда", "Солов'їний романс", "Ой ти, дівчино, з горіха зерня"), музика до театральних вистав, обробки народних пісень.

Творчість К.-А. позначена близькістю до джерел галицької музичної побутової культури, до старогалицької елегії, насичена мотивами гуцульського фольклору.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Оксана Письменна

О. Пилєв.
Погруддя Анатолія Кос-Анатольського

КОСАРЧИН ЯРОСЛАВ (псевда: Байрак, Вівчар, Козак; 1920–13.12.1951) – український військовий діяч, сотник *Української Повстанської Армії* (УПА). Народився в м. Бучач на Тернопільщині. Навчався 1940–1944 у Львівському ветеринарному інституті (тепер *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького*), член управи Громади українських студентів ветеринарії "Ватра". Мешкав на *вул. М. Коперника*, 32. Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), військовий референт студентського сектора ОУН у Львові 1943–1944, організатор військових вишколів студентів. У квітні 1944 провів групу із 35 студентів львівських вишів у Карпати на навчання у старшинській (офіцерській) школі УПА "Олені",

Анатолій Кос-Анатольський

Юрій Косач

Ю. Косач.
Черлень.
1935 р. Обкладинка

Ю. Косач.
Облога.
1943 р. Обкладинка

курсант цієї школи у квітні–липні 1944, згодом упродовж місяця – інструктор і командир чоти.

Призначений ад'ютантом командира Дрогобицької воєнної округи УПА "Маківка" (серпень–грудень 1944), командир Калуського тактичного відтинка УПА "Магура" (весна 1945–1949). За вміле керівництво бойовими діями відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги УПА 2-го класу (22.01.1946), підвищений до ступеня сотника УПА. Член Крайового проводу ОУН Карпатського краю ОУН (1949–1950), який охоплював територію Західної України на південь від Дністра, крайовий провідник (1951). Загинув у бою із спецгрупою МДБ у с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

Володимир Мороз

КОСАЧ ЮРІЙ (псевдоніми: Я. Косарич, Г. Рославець, А. Зорянич, Колодяжинець та ін.; 05.12.1909–11.01.1990) – український письменник, літературознавець, перекладач, публіцист, журналіст, редактор, видавець. Племінник *Лесі Українки*. Народився в Києві, за іншими даними – в Колодяжному (тепер Ковельського р-ну Волинської обл.). Дитинство провів на Волині.

Від 1918 навчався в *Академічній гімназії* у Львові, після закінчення якої 1927 – на правничому факультеті Варшавського університету. У студентські роки активно займався громадською і літературною працею. 1927 вперше опублікував вірші в часописі "Українська громада" (Луцьк). Від 1928 співпрацював із *"Літературно-науковим вістником"*, згодом із *"Вістником" Д. Донцова*, від 1929 – з радянофільським журналом *"Нові шляхи"*. Також друкувався в журналі "Ми", газеті *"Українські вісти"*. 1928 – секретар студентської організації "Партія українських державних націоналістів" і член товариства "Основа", згодом – член радикальної організації українських націоналістів "Чорномор". Від 1930 – член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), організатор осередку ОУН в Ковелі на Волині. 1932 ув'язнений польською владою. Після виходу з в'язниці 1933 емігрував: проживав у Чехословаччині, Франції, Німеччині. У Празі працював в історичному архіві, вивчав архітектуру в Карловому університеті. У Парижі слухав лекції в Сорбоні. Тоді багато писав, співпрацював із діаспорними і західноукраїнськими виданнями.

У Львові проживав 1943–1944, працював редактором газети *"Львівські вісті"*. В приміщенні "Українського видавництва" зустрічався з місцевими письменниками, виступав на літературних вечорах. 1944 заарештований карною поліцією і до 1945 перебував у нацистському концтаборі, від 1945 – у таборах переміщених осіб у Німеччині, був активним членом Мистецького українського руху. Від 1949 – у США, де 1959–1963 видавав і редагував прорадянський журнал "За синім океаном", а також газету "Обрії". Співпрацював із часописами "Громадський голос", "Українські вісті", "Українське життя". Водночас із заняттями літературою працював вантажником, будівельником, конторським клерком, друкарем та ін. 1964 вперше відвідав СРСР. Понад 10 разів побував в Україні. Від сер. 1960-х друкувався в Україні.

Автор багатьох прозових, поетичних і літературно-критичних творів. Розвивав жанр історичної новели, у творах часто використовував образи української міфології, змальовував героїчне минуле України. Лавреат премій *Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка*, *Українського католицького союзу* та "Українського видавництва" у Львові.

Видав поетичні збірки "Черлень" (1935), "Мить з майстром" (1936), "Золоті ворота" (1966); збірки новел "Чорна пані" (1931), "Чарівна Україна", "Клубок Аріадни", "Тринадцята чота" (усі – 1937), "Ноктюрн-бе-моль" (1945); повісті "Вечір Розумовського", "Сонце в Чигирині" (обидві – 1934), "Чад" (1937), "Глухівська пані" (1938); романи "Рубікон Хмельницького" (1943), "День гніву" (1947), "Еней і життя інших" (1947), "Сузір'я Лебедя" (1983); комедії "Кирка з Льолею" (1938),

"Ордер" (1948); драму "Облога" (1943), трагедію "Дійство про Юрія Переможця" (1947) та ін.

Перша премія Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка у Львові за книжки "Клубок Аріадни", "Тринадцята чота", "Чарівна Україна". Перша премія Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка на драматичному конкурсі за сатиричну комедію "Кирка з Льолею". Друга премія Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка у Львові за повість "Сонце в Чигирині" і збірку віршів "Черлень". 1943 *Й. Гірняк* у Львівському драматичному театрі поставив п'єсу "Облога". Помер у м. Пассеїк (штат Нью-Джерсі), США.

Ліля Сирота

КОСИБА АЛЕКСАНДЕР (Kosiba Aleksander; 18.01.1901–18.09.1981) – польський географ, дослідник-полярник. Народився в с. Лібуша (тепер Малопольського воєвод., Польща). Вивчав географію, геологію, геофізику та математику у *Львівському університеті* (1923–1928), геодезію та фотограметрію у *Львівській Політехніці*. 1933 здобув докторат у Львівському університеті. Брав участь у полярних експедиціях до Лапонії (1930, 1931), Гренландії (1937) та Ісландії (1938). Під час німецької окупації Львова 1941–1944 працював у протитифозному інституті *Рудольфа Вайгля*. Брав участь у таємному навчанні. 1945 габілітувався в Яґеллонському університеті, після чого переїхав до Вроцлава (тепер Дольношльонського воєвод., Польща).

У Вроцлавському університеті став творцем кафедри метеорології та кліматології, яку очолював до смерті. Від 1946 – надзвичайний, від 1958 – звичайний професор Вроцлавського університету. Керував кількома експедиціями на Шпіцберґен (1957–1960). Видав у Львові книжку "Гренландія" (*Grenlandia*, 1937). Член багатьох наукових товариств, відзначений урядовими нагородами. Помер у Вроцлаві.

Андрій Козицький

КОСИК ВОЛОДИМИР (псевдо: Борис Марченко; нар. 26.11.1924) – український історик. Чоловік *Л. Кисілевської-Косик.*

Володимир Косик

Народився в с. Залужани (тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл.) в багатодітній селянській родині. Навчався у *"Рідній Школі"* у Дрогобичі. 1939 вступив до Юнацтва *Організації Українських Націоналістів* (ОУН). Під час німецької окупації зазнав переслідувань. 1943–1945 – на примусовій роботі в Берліні. Після закінчення *Другої світової війни* закінчив Українську гімназію в Реґенсбурзі (Німеччина).

Упродовж 1949–1970 працював журналістом, дописував до українських емігрантських часописів, а також співпрацював із французькими виданнями.

1951–1954 працював на хімічному заводі. Провід Закордонних Частин ОУН призначив 1956 К. редактором українських програм для "Радіо Тайпей" на Тайвані (до 1960). Повернувшись, від 1962 головував в Об'єднанні українців у Франції. Деякий час працював у редакціях журналу "Визвольний шлях" (Лондон) та газети "Шлях перемоги" (Мюнхен). Університетську освіту здобув у Сорбоні (Університет Париж-1), який закінчив з докторським дипломом з історії, та в Мюнхені, в Українському вільному університеті, – теж з історії. Докторська дисертація – "Політика Франції щодо України у березні 1917 – лютому 1918 рр." (*La politique de la France à l'égard de l'Ukraine mars 1917–1918 février*, 1981) була опублікована у видавництві Сорбони; український скорочений переклад Тараса Марусика "Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918)" з'явився 2004 заходами Видавничого центру Львівського університету.

Александер Косиба

Головні праці: "Концентраційні табори в СРСР" (*Les camps de concentration en URSS*, 1960), "Порушення прав людини в Україні та СРСР" (*Violation des droits de l'homme en Ukraine et en URSS,* 1960), "Німеччина і українське питання. Документи 1934–1944" (*Das Dritte Reich und die ukrainische Frage, Dokumente 1934–1944*, 1985), "Україна і Німеччина у Другій світо-

Іван Косинин

І. Косинин.
Обкладинка календаря
"Просвіти" на 1912 р.

І. Косинин.
Вітальна листівка.
1913 р.

вій війні" (*L'Allemagne national-socialiste et l'Ukraine*, 1986), "Голод-ґеноцид в Україні 1932–1933" *(La Famine-génocide en Ukraine 1932–1933*, 1983) та ін. Уклав збірники документів з історії України в Другій світовій війні. Твори К. перекладені англійською, німецькою, хорватською, японською та китайською мовами.

Проживає в Парижі та Львові.

Леся Кисілевська-Косик

КОСИНИН ІВАН (08.11.1883, за іншими даними 08.03.1884–02.04.1959) – живописець, сценограф, музикант. Народився у Львові. Навчався у *Г. Міколяша* у Львові (1898), в Інституті образотворчого мистецтва в Римі (1899), у Варшаві в Школі рисунку й одночасно в консерваторії (1902–1904). Перший професійний живописний твір виконав 1899 – театральні декорації в українському "Народному Домі" у Бережанах на Тернопіллі. 1904–1908 перебував у США та Канаді, де виступав із концертами як скрипаль, ілюстрував календарі та часописи, робив декорації для приватних театрів. 1905 жив у Парижі, де ілюстрував часопис "Журнал моди" (*Journal de la Mode*). 1909 подорожував Індією та Індонезією (з того часу у приватній збірці у Львові збереглась акварель "З подорожі Індією").

Працював 1911–1914 у Львові. Був членом мистецького об'єднання *"Молода Муза"*. Займався книжково-журнальною графікою у стилі *сецесії* (модерну) – виконав ілюстрації для львівських часописів: *"Дзвінок"* (1909–1911), *"Неділя"*, *"Діло"*, *"Свобода"* (усі – 1911), "Ілюстрована Україна" (1913); обкладинки й ілюстрації до виданих у Львові книжок: "Кобзар: Нотний збірник" (1911), "Ладі і Марені – терновий огонь мій" *В. Пачовського* (1912), "Календарі "Просвіти" на 1912, 1913, 1914".

Рисунки К. 1911–1914 репродукували на багатьох львівських поштівках (*Національний музей у Львові*). 1915–1917 перебував у Росії, 1917–1919 – у Києві, 1921–1923 – у Варшаві, 1925 – у Бережанах, 1926–1928 – у Львові, 1929 – в Аргентині. Від 1930 постійно працював у Львові. 1930–1939 був помічником *З. Балька* під час виконання декорацій для *Львівського театру опери та балету*. 1940–1947 малював ікони, олійні картини на релігійні, міфологічні й алегоричні теми, проєктував монументальні розписи, театральні костюми. 1943–1946 написав рукописні спогади, проілюстровані власними рисунками олівцем і тушшю (зберігаються в *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові*). У квітні 1944 під час бомбардування Львова була зруйнована квартира К., знищено чимало його творів.

Серед збережених творів К. – акварель "Замок" (*Львівська галерея мистецтв*), рисунок пером і тушшю "Трубадур" (бл. 1912, Національний музей у Львові), ескізи розписів у *Львівському університеті* – "Історичний факультет" (1944) і "Фізико-математичний факультет" (1945, обидві акварелі – у приватній збірці у Львові).

Після 1947 майже перестав малювати, лише виконав низку ескізів книжкових ілюстрацій (бл. 1950–1956). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*. Про нього писали В. Пачовський, *П. Карманський*, Я. Коваль, П. Медведик, О. Нога. К. вважають яскравою, загадковою постаттю, представником львівської богеми, а на думку О. Ноги, – "пророком антисюрреалізму". Рисунковий портрет К. виконав 1956 В. Сіпер.

Юрій Бірюльов

КОСИНСЬКИЙ АНТОН (бл. 1735–1804) – будівничий. Народився в с. Якубовичі на Підляшші (тепер Люблінського воєвод., Польща). У серпні 1760 став членом львівського *цеху* будівничих. Працював у Львові, споруджував переважно житлові кам'яниці, зокрема за власними проєктами, у стилях *бароко* і раннього *класицизму*. Серед основних праць – кам'яниця римо-католицької капітули на *вул. Галицькій*, 4, і *пл. Катедральній*, 5 (1779–1780), будинки: "Під солов'ями" Яна Ходоровича на пл. Бернардинській, 2 (тепер *пл. Соборна*, будинок розібрали 1901), Івана Бачинського на вул. Галицькій, 7 (1785–1786), Івана Зарицького на вул. Галицькій, 8 (1789–1796), Миколая Шульца на *пл. Ринок*, 34 (1767), т. зв. Пробощівська кам'яниця на *вул. Театральній*, 16 / ріг *вул. Шевської*, 18 (1779–1780, реконструкції 1850, 1874, 2005–2007), кам'яниця на вул. Шевській, 8 (1778, надбудова 1881 за планами *Я. С. Кроха*).

Перебудував 1769 "Куртовичівську кам'яницю" на *вул. Руській*, 6, для Костянтина Папари, 1771 – кам'яницю Домініка Вільчека на пл. Ринок, 32 (разом із *Ф. К. Кульчицьким*). Імовірно, за проєктом Йозефа Зайделя у спілці з Ф. К. Кульчицьким 1770–1771 спорудив палацик Йосифа Самуїла Павловського навпроти костелу св. Леонарда *кармелітів взутих* (тепер *вул. Князя Романа*, не зберігся). 1779 здійснив реконструкцію будинку Михайла Брандиса на *вул. Староєврейській*, 14. Як будівельний підприємець до 1789 мав власну цегельню у верхній частині *вул. Зеленої*. В архівних документах наприкінці свого життя фігурує не як мулярський майстер (будівничий), а як архітектор.

Помер у Львові. Проєкти К. зберігаються в *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові* та у відділі *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* – Палаці мистецтв Т. і О. Антоновичів.

Юрій Бірюльов

КОСІВ МИХАЙЛО (нар. 28.12.1934) – український літературознавець, мистецтвознавець, історик, громадський діяч, політик. Заслужений діяч мистецтв (1995).

Народився в с. Вільхівка (тепер Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). 1955–1960 навчався у *Львівському університеті* на філологічному факультеті (відділення української мови і літератури), який закінчив з відзнакою. 1960–1963 – науковий працівник *Львівського літературно-меморіального музею І. Франка*, а від 1963 до 1965 – завідувач кабінету франкознавства Львівського університету. 1963 був обраний президентом *Клубу творчої молоді "Пролісок"*. 1965 закінчив аспірантуру на кафедрі історії української літератури того ж університету, підготував до захисту кандидатську дисертацію: "Наука, публіцистика і белетристика у творчій спадщині Івана Франка". Дисертації не дозволили захистити, 28.08.1965 був заарештований (при виході з університету). Ув'язнення відбував у тюремній камері слідчого ізолятора *КДБ* на вул. К. Брюллова. К. було висунуто обвинувачення за ст. 62 ч. 1 Кримінального кодексу УРСР "антирадянська агітація і пропаганда". Випущений після 7 місяців тюремного ув'язнення. Деякий час був безробітним. 1967–1969 працював учителем у с. Крехів на Жовківщині. 1969–1989 – науковий працівник *Львівського історичного музею*. Брав участь у створенні експозицій 18 музеїв, серед них – Літературно-меморіальний музей Івана Франка в с. Криворівня, Музей Уляни Кравченко у м. Бібрка, Літературно-краєзнавчий музей ім. Івана Вишенського у м. Судова Вишня, *Львівський музей історії релігії*, Музей зброї *"Арсенал"* та ін.

Писав і поширював *самвидав*. На основі узагальнення самвидавівських матеріалів разом із *В. Чорноволом* наприкін. 1969 почав видавати *"Український вісник"*.

У червні 1988 К. став одним із засновників *Товариства української мови ім. Т. Шевченка* (тепер Товариство "Просвіта"), був заступником голови його Львівської організації. У травні 1989 взяв участь у заснуванні Львівської крайової організації *Народного Руху України*

Будинок на вул. Галицькій, 8. 1789–1796 рр. Будівничий А. Косинський. Сучасне фото

Михайло Косів

(НРУ). На установчому з'їзді НРУ, що відбувся у вересні того ж року в Києві, працював у секретаріаті з'їзду, був обраний до Великої ради, від 1994 – Центрального проводу, Президії і Політради НРУ, 1999–2001 був заступником голови партії. Вийшов з Руху 07.05.2001 через незгоди з угодовською позицією тодішнього керівництва. Від липня 2001 – член партії "Реформи і Порядок", заступник голови партії. Від квітня 1990 до липня 1992 – заступник голови виконкому Львівської облради з гуманітарних питань. Учасник руху за відродження *Української Греко-Католицької Церкви* в Україні. Від 1987 – член Національної спілки письменників України.

У березні 1990 обраний до Верховної Ради України, народний депутат України I, II, III, IV, VI скликань. Автор і співавтор законів: "Декларація про державний суверенітет України", "Про свободу совісті і релігійні організації", "Про видавничу справу", "Про кінематографію", "Про охорону культурної спадщини" та ін., пропозицій і поправок до багатьох законів, зокрема і до Конституції України. Вніс проєкти законів на розгляд Верховної Ради: "Про визнання депортованими громадян України, які у 1944–1951 рр. були примусово переселені з території Польської Народної Республіки на територію СРСР", "Про визнання боротьби УПА національно-визвольною боротьбою за відновлення Української незалежної держави та про статус воїнів УПА". У складі Верховної Ради II скликання (1994–1998) був головою Комітету з питань культури і духовності, у наступних – член цього Комітету, голова підкомітету з питань релігії.

Автор понад 300 праць з літературознавства, історії, мистецтвознавства: "Про Україну" (1990), "Вернімося до джерел" (1996, кн. 1; 2004, кн. 2), "Двоязичіє чи без'язичіє?" (1998), "Доки? Коли?" (1998), "Києво-Галицький патріархат Української Церкви як українська багатовікова туга за єдністю" (2004), "Місто Белз" (2005), "Воскресають лиш там, де є могили" (2006), "Удвоє більше дає той, хто дає вчасно" (2007), "Кам'яниця Корнякта" (2007) та ін. Мешкає в Києві.

Ганна Косів

Київський митрополит Сильвестр Косів (Косов)

КОСІВ (КОСОВ) СИЛЬВЕСТР (р. нар. невід. – 13.04.1657) – український культурно-освітній та церковний діяч, київський православний митрополит.

Народився в маєтку Жировиці (Жеробичі) Вітебського воєвод. (тепер Білорусь), походив із дрібної православної шляхти. Закінчив Віленську школу, навчався у Люблінській єзуїтській колегії, Замойській академії, імовірно, в Оломоуці та Відні. Після повернення до Вільна наприкін. 1620-х став ченцем і викладав риторику й теологію у віленській братській школі при храмі Св. Духа.

Від 1631 К. працював викладачем школи львівського *Успенського братства*, що діяла у Львові на *вул. Руській*.

На запрошення київського православного митрополита *Петра (Могили)* переїхав 1632 до Києва, де одержав посаду префекта Лаврської школи. Викладав риторику і філософію в Лаврській школі, а згодом став префектом та викладачем риторики і філософії Київської колегії.

Від 1632 – архімандрит Києво-Печерської Лаври. 1635 обраний єпископом Мстиславським, Могилівським та Оршанським з дорученням керувати Полоцькою єпархією. Відстоював права православної Київської митрополії у конфлікті з уніатською. Припускають, що разом із митрополитом Петром підтримував ідею укладення "універсальної унії" між київськими православною та уніатською митрополією та Римом з подальшим утворенням Київського патріархату. Після смерті Петра (Могили) обраний 25.02.1647 київським православним митрополитом, 18.01.1649 відбулося патріарше затвердження на митрополії та призначення екзархом Константинопольського патріархату.

Для оборони освітньої реформи К. написав твір "Екзегезис, або Справи про київські і вінницькі школи, у яких навчають монахи грецької релігії" (*Exegesis, to jest sprawy o szkołach kijowskich i winnickich*

w których uczą zakonnicy Religiej Greckiej, 1635), у якій відстоював православний характер Київської колегії та практичну необхідність для православної шляхти володіти латинською мовою. Для цього написав богословсько-полемічну працю "Патерикон, або Житія святих Отців Печерських" (*Paterykon, albo żywoty świętych Ojców Pieczerskich*, 1635), у якій підкреслював роль Києво-Печерської лаври та її ченців в обороні православ'я. 1637 видав богословський твір "Дидаскалія, альбо наука, которая ся перевей із уст священником о седми сакраментах" – православний катехизис, написаний у формі питань та відповідей.

Під час національно-визвольної війни українського народу під проводом гетьмана *Богдана Хмельницького* (1648–1657) К. підтримував тісні стосунки з київським воєводою Адамом Киселем, дотримуючись тієї думки, що *козаки* мають примиритися з Річчю Посполитою. За умовами Зборівського мирного договору 08(18).08.1649 К. разом із двома єпископами мав одержати місце в сенаті держави, проте під тиском католицького духівництва і під загрозою зриву перемовин був змушений відмовитись від такого права. К. виступав проти укладення договору з Московським царством, тому не склав присяги на вірність цареві Олексію Михайловичу на раді в Переяславі 18.01.1654. Помер у Києві.

Володимир Костишин

КОСМОНАВТИКА – тут, сукупність галузей науки і техніки, що забезпечують дослідження та освоєння космічного простору за допомогою космічних літальних апаратів. К. розв'язує завдання науково-теоретичного (розроблення теорії космічних польотів та розрахунки їхніх траєкторій), технічного (конструювання ракет і космічних апаратів, ракетних двигунів, бортових приладів, стартових систем і систем керування польотами, наземних приладів керування польотами тощо), медико-біологічного (розроблення систем забезпечення життєдіяльності людини під час космічного польоту тощо) характеру.

Практичне вивчення космічного простору за допомогою космічних апаратів розпочалося 04.10.1957 із запуску в СРСР першого штучного супутника Землі. 12.04.1961 уперше здійснено політ у космос апарата з людиною на борту (Юрій Гагарін, СРСР), 21.07.1969 перші люди висадилися на Місяці (Ніл Армстронґ, Едвін Олдрін, Майкл Коллінз, США). Упродовж останніх десятиріч для дослідження Землі та у військових цілях, а також як засоби зв'язку, ретранслятори телепрограм тощо широко застосовують штучні супутники Землі.

З огляду на достатньо високий технологічний потенціал підприємств міста, Львів уже в 1960-ті був залучений до реалізації космічної програми СРСР. Упродовж 1960–1980-х у Львові розробляли та виготовляли обладнання для керування космічними польотами, тренажери для космонавтів, системи спостереження за космічними апаратами, підйомники та стартові механізми для запуску ракет, термостійке металокерамічне покриття для космічних кораблів багаторазового використання та ін. Підприємства міста були залучені до програми створення автоматичного всюдихода "Місяцехід" для дослідження супутника Землі.

Над реалізацією наукових досліджень у галузі К. у Львові працюють Львівський центр інституту космічних досліджень Національної космічної агенції України та НАН України (*вул. Наукова*, 5а), Науково-дослідний центр аерокосмічної інформації та екологічного моніторингу Інституту кібернетики ім. академіка В. М. Глушкова Національної космічної агенції України та НАН України (*вул. І. Горбачевського*, 19), Державний науково-дослідний інститут інформаційної інфраструктури НАН України (вул. Тролейбусна, 11). Дослідження для космічних програм виконують науковці *Львівського університету* та *Львівської Політехніки*.

Львівський центр інституту космічних досліджень спеціалізується на розробленні магнітометрів (серія "ЛЕМІ"), які застосовують для космічних і наземних до-

Підйомник для обслуговування космічних ракет львівського заводу "Автонавантажувач". Фото 1970-х рр.

Антена станції космічного зв'язку на околиці Львова. Фото 1960-х рр.

Виготовлений у Львові монтажний стіл для обслуговування космічних ракет. Фото 1960-х рр.

В. Кованько, Н. Лустюк, А. Коміссарчук. *Властивості місячного ґрунту і проблеми його розробки.* 1999 р. Обкладинка

Інтер'єр автобуса ЛАЗ-695Б для космонавтів. Фото 1960-х рр.

сліджень. Науковці центру брали участь у розробленні апаратури, встановленої на першому в незалежній Україні штучному супутнику Землі "Січ-1", запущеному 31.08.1995.

Від 1978 Науково-дослідний центр аерокосмічної інформації та екологічного моніторингу досліджує проблеми дистанційного зондування Землі та інших космічних об'єктів. Працівники центру видали колективну монографію В. Кованька, Н. Лустюка, А. Коміссарчука "Властивості місячного ґрунту та проблеми його розроблення" (*Свойства лунного грунта и проблемы его разработки*, 1998). Центр вивчає стан довкілля, проводить геодезичні дослідження. 2006 працівники центру були залучені до аерокосмічних зйомок Львова, які мали допомогти визначити та затвердити територіальні межі міста.

Львівські науковці з Карпатського відділення інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України від 2004 беруть участь у полярних експедиціях до Антарктиди. На українській станції "Академік Вернадський" вони досліджують верхні шари атмосфери та ближній космос.

На *вул. Городоцькій*, 41, працює філія Київського проектно-конструкторського бюро автоматичних систем управління. Львівські фахівці цього підприємства розробляли пульти дистанційного керування, програмне забезпечення систем контролю кріогенних установок охолодження ракетоносія "Енергія", який застосовували в радянській космічній програмі кораблів багаторазового використання "Буран".

У Львові існує низка підприємств, які виготовляють обладнання та пристрої для забезпечення космічних польотів. Державне науково-дослідне підприємство "Конекс" розробляє та випускає багатозональні сканувальні пристрої високої роздільної здатності для дистанційного зондування поверхні Землі. Виготовлений у Львові пристрій із роздільною здатністю 24x38 м встановлено на українському супутникові "Січ-1". До реалізації цієї програми також залучені науковці Львівської Політехніки з Науково-дослідного та проектно-конструкторського інституту електронної вимірювальної та обчислювальної техніки "ЕЛВІТ", працівники концерну *"Електрон"*. Фахівці підприємства "Конекс" беруть участь у реалізації космічної програми України, вони розробляють обладнання для приймання та оброблення телеметричної інформації й керування космічними апаратами, яке встановлене в Національному центрі управління та випробування космічних засобів в Євпаторії (Крим). Спільно з тернопільським конструкторським бюро "Промінь" 1999 "Конекс" запустив у дослідну експлуатацію новостворене обладнання центру приймання інформації з космічних апаратів у Чернігові. На замовлення уряду Єгипту львівські фахівці виготовили обладнання дистанційного сканування, зокрема оптичний сканер із роздільною здатністю 8x8 м, для супутника "Еджипт Сат-1" (запущений у космос 17.04.2007). У розробленні єгипетського замовлення брали участь науковці Львівської Політехніки та Центрального конструкторського бюро "Арсенал" у Києві. Техніку "Конексу" використовують на російських штучних супутниках.

Науковці Львівського університету виконують розрахунки траєкторій космічних польотів, вивчення космічного простору провадить *астрономічна обсерваторія* Львівського університету. Дослідженнями в галузі космічної медицини займаються науковці *Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького.*

На базі *Львівського державного університету безпеки життєдіяльності* створено лабораторію, яка моніторує поверхню Землі та стежить за можливими техногенними загрозами. Отримуючи високоякісні знімки із супутників Землі, працівники лабораторії мають змогу стежити за розгортанням багатьох процесів у реальному часі, прогнозувати можливі джерела техногенного забруднення довкілля та запобігати їм.

Велику кількість технічних пристроїв для потреб К. створило Виробниче об'єднання "Електрон". Підприємство випускало апаратуру для центрів керування

польотами та космічних апаратів, тренажери для космонавтів. Монітори концерну "Електрон" працюють на борту міжнародної космічної станції "Альфа".

Львівський автобусний завод 1960 випустив перший спеціально переобладнаний автобус для потреб космодрому "Байконур" (тепер Казахстан). Створений на основі моделі "ЛАЗ-695Б", автобус мав спеціальний відсік для космонавтів, у якому підтримували сталий температурний режим. Машина була обладнана аудіо- та відеозв'язком, а також системами життєзабезпечення, до яких під час поїздки під'єднували скафандр космонавта. Конструктором модифікації спеціального автобуса для космонавтів був львів'янин Всеволод Гнипович.

Дорога від місця проживання космонавтів до стартового майданчика становила 40 км. Космонавта під час поїздки супроводжувала група фахівців, для яких обладнано спеціальні місця. На місце старту перших у світі космонавтів доставляли львівські автобуси "ЛАЗ", водіями яких були представники заводу-виробника. Перед кожним космічним стартом на космодром приїжджали представники Львівського автобусного заводу, які перевіряли всі агрегати двох автобусів, один із яких був запасним. Львівські автобуси використовували на "Байконурі" упродовж 1961–1993. Автобуси "ЛАЗ" увійшли до Книги рекордів Ґіннесса як автобуси, що перевезли найбільшу в світі кількість космонавтів.

Від сер. 1950-х різноманітні вантажопідйомні машини та механізми для роботи на космодромах випускав завод *"Автонавантажувач"*. Для потреб К. завод також виготовляв тягачі, стартові вишки і платформи. Під час реалізації в СРСР програми досліджень Місяця конструкторське бюро заводу розробило серію вантажопідйомних машин "Галактика", які були пристосовані для роботи на поверхні природного супутника Землі.

Раціон космонавтів на орбіті та спеціальне упакування для нього розробило підприємство *"Світоч"*. На честь польоту в космос першої жінки-космонавта Валентини Терешкової "Світоч" випустив цукерки "Чайка-космічна".

У Львові неодноразово відбувалися виставки, присвячені розвитку К., організатором більшості з них був Львівський обласний історико-пропагандистський центр авіації та космонавтики (тепер *Галицьке історичне авіаційно-технічне товариство*, ГАІТЕТ). За свою діяльність у галузі пропаганди К. ГАІТЕТ неодноразово було відзначене грамотами та медалями Федерації космонавтики СРСР, Національного агентства космонавтики України. Членами ГАІТЕТ є заслужений випробовувач космічної техніки А. Дормідонтов, багаторічний працівник космодрому "Байконур" В. Комар.

У червні–липні 1967 Львів відвідали космонавти Юрій Гагарін та Валентина Терешкова. Ю. Гагарін узяв участь у святкуванні днів дружби української та чехословацької молоді, що відбувалися на стадіоні "Дружба" (тепер *"Україна"*). На честь першого космонавта було названо Палац культури "Трудових резервів" (тепер Львівський державний палац естетичного виховання учнівської молоді, пл. Є. Петрушевича, 2).

У Львові побували космонавти Олександр Александров, Юрій Артюхін, Павло Бєляєв, Анатолій Березовий, Валерій Биковський, Георгій Гречко, Віталій Жолобов, Петро Клімук, Василь Лазарєв, Олексій Леонов, Валентин Лебедєв, Воло-

Автобус ЛАЗ-695Б для космонавтів. Фото 1960-х рр.

Юрій Гагарін

Космонавти Ю. Гагарін, В. Терешкова, О. Леонов, маршал І. Конєв на вул. Личаківській. 1967 р.

Відкриття меморіальної таблиці на вшанування Ю. Гагаріна. Стадіон "Дружба" (тепер "Україна"). Фото 12.04.1971 р.

димир Титов, Герман Титов, Володимир Шаталов та ін. Декілька разів до Львова приїжджали космонавти-українці Павло Попович та Георгій Береговий. 1974 і 1980 Львів відвідувала українка Марина Попович, яку тривалий час готували до космічного польоту, що так і не відбувся. Під час перебування космонавтів у місті їх залучали до численних заходів пропагандистського характеру, головно на промислових підприємствах міста. Під час відвідин *аптеки-музею "Під Чорним орлом"* (вул. Ставропігійська, 1) український космонавт Г. Береговий подарував закладові космічну аптечку, яка є в експозиції дотепер. У фондах *Львівського історичного музею* зберігається натурна копія штучного супутника Землі, яку передали до Львова з наміром створити в місті музей техніки.

У січні та липні 1998 Львів відвідував перший астронавт незалежної України Леонід Каденюк. Під час першого візиту спільно з ним у місті побував його дублер Ярослав Пустовий. У Львові в липні 1998 Л. Каденюк був нагороджений відзнакою Союзу офіцерів України – Офіцерським хрестом із мечами. Космонавт подарував львів'янам національний прапор, що побував на навколоземній орбіті. На прильвівському аеродромі Цунів Л. Каденюк здійснив політ на спортивному літаку.

У січні–лютому 2007 Львів відвідала американська астронавтка українського походження Гайді Марія Стефанишин-Пайпер, батько якої народився в с. Якимів (тепер Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.). Г. М. Стефанишин-Пайпер стала першою українською жінкою-астронавтом. Кузини астронавтки працюють у Львові.

У Львові на стадіоні "Дружба" 12.04.1971 відкрито меморіальну таблицю на честь перебування в місті Ю. Гагаріна (не збереглася). У сквері на вул. В. Терешкової (тепер *вул. І. Виговського*) встановлено композицію "Космос". У 1960–1970-ті на честь дослідників космосу та винахідників ракетної техніки вулицям міста було присвоєно імена Ю. Гагаріна, Генерала О. Засядька, М. Кибальчича, В. Комарова, Ю. Кондратюка, В. Терешкової, К. Ціолковського. Крім цього, існували вул. Космічна, вул. Космонавтів, вул. Ракетна і вул. Реактивна.

Ярослав Янчак, Андрій Козицький

П. Клімук в обласному історико-пропагандистському центрі авіації та космонавтики. Фото 1960-х рр.

"КОСМОС" ("Kosmos") – орган Польського товариства природознавців ім. М. Коперника, один із найдавніших і найдовговічніших наукових природничих журналів. 1876–1939 виходив у Львові. Редакторами журналу були С. Радзишевський, А. Реман та *Е. Дуніковський*, С. Толочко, *Р. Зубер,* Ю. Токарський, Т. Вишневський, В. Шафер, І. Закшевський.

З періодичним виданням співпрацювало багато учених львівських навчальних закладів: А. Б. Абаканович, Є. Волощак, *Р. Ґостковський*, М. Дунін-Вонсович, *Р. Залозецький*, Д. Зброжек, В. Ласка, *Ю. Медведський*, *Ю. Пузина*, *Е. Ромер*, В. Тессеєр, Я. Тур, В. Шайноха, *І. Шараневич* та ін. Відомі вчені з широким колом наукових зацікавлень своїми публікаціями розширювали тематичну палітру видання.

Із перших чисел журналу сформувалася його структура та рубрики: "Наукові огляди", "Наукова хроніка", "Хроніка наукових товариств", "Промислова хроніка", "Свіжі новини", "Наукові нотатки", "Рецензії". 1918–1939 відбулося розширення програми періодичного видання – крім природничих тем, а саме біології, зоології і геології, – впроваджені різноманітні

наукові напрями, які висвітлювали точні науки, медицину, сільське та лісове господарство.

Від 1927 журнал виходив як продовжуване періодичне видання (із збереженням наскрізної нумерації). "Космос. Серія Б. Огляд наукових проблем" (*Kosmos. Seria B. Przegląd Zagadnień Naukowych*) виходив 1927–1939 (Т. 54–64). У журналі друкувалися наукові, науково-популярні статті, діяв інформаційний відділ. На сторінках видання постійно з'являлися огляди новинок природничої літератури, була рубрика "Польська природнича бібліографія".

"Космос. Серії А. Наукові праці" (*Kosmos. Seria A. Rozprawy*) виходив 1927–1939 (Т. 54–64; перший том за 1927 надруковано 1928). У цьому виданні друкувалися наукові статті природничої тематики. Цю серію 1937–1939 редагували Д. Шимкевич разом із С. Кульчинським.

Сьогодні журнал виходить у Польщі, редакція міститься у Варшаві.

Рената Самотий

КОССАК ВАСИЛЬ (12.02.1886–23.05.1932) – український драматичний та оперний артист, тенор, антрепренер музично-драматичних труп, режисер, театральний діяч. Брат артистки *Катерини Рубчакової*. Народився в м. Чортків (тепер Тернопільської обл.). Навчався у виділовій школі в Чорткові, згодом – в учительській семінарії. Вокальну освіту здобував на музично-драматичній студії при театрі товариства *"Руська Бесіда"* (педагоги М. Коссак і *Й. Стадник*).

Сценічну діяльність розпочав 1903 (за іншими даними 1904) як актор театру товариства "Руська Бесіда" за дирекції М. Губчака. Був солістом оперної трупи театру (1904–1914).

Під час *Першої світової війни* 1914 К. організував у Львові розважальний т. зв. *"Легкий театр"*. 1915 після заборони російським комендантом у Львові будь-яких вистав українською мовою К. працював у приватному водевільному мініатюрному театрі *"Касино де Парі"* (власник Й. Вайс).

Львівські полярники на українській станції "Академік Вернадський" в Антарктиді. Фото 2008 р.

Улітку 1915 К. організував у Львові власний Український людовий театр (від 1916 діяв як *Театр товариства "Українська Бесіда"*). Театр виступав у залі товариства *"Сокола-Батька"*, розташованого в будинку банку *"Дністер"* на *вул. Руській*, 20; у залі Музичного товариства ім. М. Лисенка на вул. М. Шашкевича, 5; у приміщенні польського товариства "Ґвязда" на вул. Францисканській, 7 (тепер вул. В. Короленка). Театр відновив передвоєнний репертуар, поставив прем'єри: "Дядя Ваня" А. Чехова, "Дві сім'ї" М. Кропивницького, "Чорна Пантера і Білий Ведмідь" В. Винниченка, "Орфей у пеклі" Ж. Оффенбаха та ін.

К. мобілізували до австрійської армії 1916, проте його військова служба до 1918 проходила у Збірній станиці *Українських Січових Стрільців* у Львові, що давало можливість виступати у спектаклях. К. – один із активних творців т. зв. *"Стрілецького театру"*. 1918–1920 К. очолював Театр товариства "Українська Бесіда" (у Львові, згодом у Перемишлі, від вересня 1919 – знову у Львові). У Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.) 1920 К. організував "Українську театральну дружину" – спершу як підрозділ львівського театру товариства "Українська Бесіда", а потім як власну мандрівну трупу. На сцені цього театру гостинно виступав М. Садовський (Карась у "Запорожці за Дуна-

Часопис "Космос". 1925 р. Ч. 1

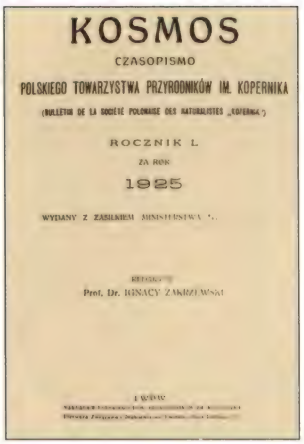
KOSMOS
CZASOPISMO
POLSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYRODNIKÓW IM. KOPERNIKA
ROCZNIK L
ZA ROK
1925

Василь Коссак

О. Курилас.
Портрет Григорія Коссака.
1918 р.

єм" С. Гулака-Артемовського; Виборний у "Наталці Полтавці" І. Котляревського).

Навесні 1922, розпустивши свою трупу, К. остаточно перейшов до театру товариства "Українська Бесіда". Саме тут 17.01.1924 К. святкував 20-річчя своєї театральної діяльності (бенефісна роль – Йовжі в "Циганській любові" Ф. Леґара).

1924–1927 К. виступав у мандрівному Українському театрі Й. Стадника, в театрах та в концертних програмах у Галичині; 1928–1929 приїжджав на гостинні виступи до Українського театру ім. І. Тобілевича в Станиславові. К. 1929–1931 очолював стаціонарний Український театр ім. М. Старицького в Стрию (тепер Львівської обл.).

Наприкін. 1931 К. із дружиною переселився до Львова і вже в грудні виступав у *Львівському українському театрі "Цвіркун"*. Основа репертуару – рев'ю, К. – режисер зрідка ставлених "народніх штук" (побутових драм).

К. був солістом-тенором, проте інколи співав і баритонові (Валентин у "Фаусті" Ш. Ф. Ґуно), і навіть басові партії (Карась у "Запорожці за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського). Серед оперних партій К. – Петро і Вакула ("Наталка Полтавка" і "Різдвяна ніч" *М. Лисенка*), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Суліман ("Роксоляна" *Д. Січинського*), Антось ("Галька" С. Монюшка), Еней ("Еней на мандрівці" Я. Лопатинського), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Пінкертон ("Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні), Леопольд ("Жидівка" Ж. Ф. Ґалеві), Гоффман ("Казки Гоффмана" Ж. Оффенбаха), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Дон Хосе ("Кармен" Ж. Бізе); в оперетах: Хома Брут ("Вій" М. Кропивницького), Барінкай ("Циганський барон" Й. Штрауса), Йовжі ("Циганська любов" Ф. Леґара), Аристос ("Орфей у пеклі" Ж. Оффенбаха), Рене ("Добродійна Сузанна" Ґ. Жільберта); у драматичних ролях: Давид ("Діти Аґасфера" С. Бєлої), Гриць і Потап, Гірей ("Ой, не ходи, Грицю", "Маруся Богуславка" М. Старицького) та ін.

Навесні 1932 К. тяжко захворів (для збору коштів на його лікування 16.04.1932 ставили одне з найпопулярніших рев'ю "Бо хто не ризикує"). Помер у Стрию.

Роман Лаврентій

КОССАК ГРИГОРІЙ (07.03.1882–03.03.1939) – український військовий діяч, полковник *Української Галицької Армії* (УГА). Брат *Івана Коссака*. Народився у Дрогобичі на Львівщині в родині коваля. До 1914 вчителював у народній школі с. Ясениця Сільна (тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл.), був провідником українських учителів Дрогобицького повіту, брав активну участь у роботі товариства *"Січ"* на Дрогобиччині.

Від початком *Першої світової війни* як старшина резерву мобілізований до австрійської армії, звідки переведений до Легіону *Українських Січових Стрільців* (УСС). На прохання *Бойової управи Українських Січових Стрільців* призначений командиром куреня, в січні–березні 1915 виконував обов'язки командира полку УСС, 22.08.1915–16.03.1916 – командир полку. Не знайшовши спільної мови з більшістю старшин, змушений був залишити цю посаду. 1917–1918 – заступник командира, а згодом командир Вишколу УСС. Улітку 1918 за посередництвом Василя Вишиваного (ерцгерцога Габсбурґа) був усунений з Легіону і відправлений у відпустку.

У листопаді 1918 зголосився до служби українській владі й 05.11.1918 призначений командувачем українських військ у Львові. Командування отамана К. виявилося настільки невдалим, що фронтові старшини уже 08.11.1918 відкрито зажадали його відставки. Здавши 09.11.1918 командування полковникові *Гнатові Стефаніву*, К. одержав призначення командувати Стрийською воєнною округою.

На цьому посту К. виявив добрий організаторський хист. За його командування в Стрию діяло зразково налагоджене постачання, функціонували найбільші та найкращі в УГА вишкільні установи. На їх основі сформовано Третій корпус УГА,

командиром якого призначено підвищеного до звання полковника К. На чолі корпусу взяв участь у Вовчухівській операції (лютий 1919), що мала на меті встановити повну блокаду Львова. Під час операції не виявив оперативних здібностей воєначальника, через помилки К. та інших українських командирів підрозділам УГА не вдалось утримати здобутих позицій. 08.04.1919 Начальна команда УГА звільнила К. з посади під приводом поганого стану здоров'я (серцевого нападу).

Призначений командантом запілля (тилу), а згодом – новоствореного П'ятого корпусу УГА. Після поразки об'єднаних українських армій перебував у таборі для інтернованих у м. Ліберці (Чехословаччина), згодом вчителював на Закарпатті.

Із групою колишніх старшин 1924 виїхав до УРСР, викладав українознавство в школі червоних старшин у Харкові. 1931 разом із групою відомих українських політичних і військових діячів був заарештований радянськими спецслужбами. Звинувачений у належності до підпільної терористичної організації – Українського національного центру, і засуджений до 6 років ув'язнення. Звільнившись 1937, жив у Москві, викладав німецьку мову. 1938 заарештований вдруге, засуджений за шпигунство і розстріляний. Реабілітований 1987.

Олександр Дєдик

КОССАК ЗЕНОН (псевда: Конашевич, Сакко, Тарнавський; 01.04.1907–19.03.1939) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився в м. Дрогобич (тепер Львівської обл.). Член *"Пласту"* у Дрогобичі – 18-го куреня юнаків ім. І. Франка та 6-го куреня старших пластунів. Закінчив Дрогобицьку гімназію 1926, навчався на факультеті права *Львівського університету*. Організатор осередку Організації вищих класів українських гімназій у Дрогобичі (сер. 1920-х), член проводу Союзу українських націоналістичних організацій 1928–1929, член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) від 1929.

Повітовий провідник ОУН Дрогобиччини (1929–1931), бойовий (1929–1930) та організаційний (1930–1931) референт Крайової екзекутиви ОУН Західноукраїнських земель із центром у Львові. К. неодноразово заарештовувала польська *поліція,* засуджений наглим (пришвидшеним) судом 17–22.12.1932 за напад на пошту в м. Городок (тепер Львівської обл.), згодом звичайним судом 06–25.05.1933 до 7 років ув'язнення. Співавтор (із *Дмитром Мироном*) "44 правил життя українського націоналіста", вийшов на волю наприкін. 1936. Знову коротко ув'язнений (вересень 1937 – листопад 1937), ще раз у вересні 1938. Ад'ютант шефа штабу "Карпатської Січі", поручник. У березні 1939 під час боїв проти угорських інтервентів потрапив у полон.

Розстріляний в с. Солотвино (тепер Тячівського р-ну Закарпатської обл.).

Володимир Муравський

Зенон Коссак

КОССАК ІВАН(11.09.1879–17.01.1927) – український громадський діяч, письменник, публіцист. Брат *Григорія Коссака.* Народився в м. Дрогобич (тепер Львівської обл.) в сім'ї коваля. Вищу освіту здобув у *Львівському університеті*, згодом викладав в учительській семінарії в м. Чортків на Тернопільщині. Багато часу приділяв громадській роботі – брав діяльну участь у роботі товариств *"Просвіта"*, *"Сільський господар"*. Голова товариства *"Сокіл"* у Чорткові.

Восени 1914 вступив до Легіону *Українських Січових Стрільців* (УСС), командир сотні в курені, який очолював його брат Г. Коссак. Брав участь у боях в Карпатах. 1917–1918 – зв'язковий старшина. Як військовий інспектор шкіл сприяв розвиткові шкільництва на окупованих Австрією землях Волині. Після проголошення *Західно-Української Народної Республіки* вступив на службу в *Українську Галицьку Армію* (УГА), старшина Першого корпусу УГА. 1919 – окружний командант Жовкви на Львівщині.

Після українсько-польської війни 1918–1919 емігрував до Відня, працював

Іван Коссак

Юлій Фортунат Коссак

в українських установах та організаціях, зокрема в Західноукраїнському товаристві Ліги Націй. Член президії Комітету оборони західноукраїнських земель. Із дипломатичною місією 1922 перебував у більшовицькій Росії. Разом із *Є. Петрушевичем* організовував з'їзд західноукраїнських емігрантів у Відні.

1925 переїхав з родиною на Радянську Україну, працював у харківському "Центробанку". Писав статті на різну тематику, нариси, оповідання. Друкувався у львівському *"Руслані"*, харківських "Вістях", віденському часописі "Український прапор" та інших виданнях. Співробітник неперіодичного видання "Об'єднання" (1924), що його видавало Демократичне об'єднання студентів Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. На сторінках цього видання опублікував статтю "Дещо про галицько-українську інтелігенцію і західноукраїнську справу". Зібрав низку споминів ветеранів УГА та УСС, які мав намір видати окремою збіркою, але не встиг реалізувати задумане. Помер у Києві.

Валентина Передирій

КОССАК ЮЛІУШ – див. *КОССАКИ*

КОССАКИ – родина живописців і громадських діячів.

ЮЛІЙ (ЮЛІУШ) ФОРТУНАТ К. (Kossak Juliusz Fortunat; 29.10.1824–03.02.1899) – живописець і графік. Брат Леона К., батько Войцеха К..Народився в Новому Вишничі поблизу Бохні (тепер Малопольського воєвод., Польща), *українець* з походження. Навчався у Львові в школі *василіан*. Вивчав право в університеті та живопис у майстерні *Я. Машковського* (1842–1843). Працював у Львові, у шляхетських маєтках Західної України, Волині та Придніпров'я (1842–1852), у Варшаві (1853–1855, 1861–1868), Парижі (1855–1861), Мюнхені (1869, 1872–1873), Кракові (від 1874). Малював у техніках олії й акварелі, виконував рисунки на історичні, побутові та батальні теми, портрети, карикатури. У темпераментній манері створював жваві, але точні у лініях композиції, швидко схоплюючи рух людських постатей та коней. Крім реалістичної правдивості, в його працях відчутний вплив *романтизму*.

У львівський період творчості переважно зображував полювання (акварелі "Альфред Потоцький на полюванні", 1845; "Полювання Дідушицьких на Поториці", 1852–1855), кінні прогулянки й перегони (серія акварелей "Арабські коні", 1845), замальовки міського життя (рисунки "Від'їзд з театру Скарбека", "Балерини після вечері", бл. 1843–1845; "Концерт Ференца Ліста", 1847; альбом із понад 30 рисунків "Перехід російського війська через Галичину", 1849), портрети (олійне полотно "Молодий Франц Йосиф I", 1848; акварелі – "Кінний портрет Леонарда Пінінського", 1848; автопортрет, 1849; "Кароль Шайноха", портрет брата Владислава, 1840-ві), сцени з Листопадового повстання (акварелі "Пікет", 1845; "Генерал Скшинецький у таборі", 1846; "Артилерист. 1831 р.", 1847).

К. брав активну участь у *"Весні Народів"* 1848 у Львові (як і його двоюрідний брат М. Коссак, громадський діяч-народовець, один із редакторів *"Зорі Галицької"*). Залишив низку малюнків тогочасних подій, зокрема рисунки "Генерал Юзеф Дверніцький на пл. св. Юра 7 вересня 1848" (літографував *К. Ауер*), "Бої на барикадах", акварелі "Повстанці в ратуші 2 листопада 1848 року", "1848 рік у Львові". У К. 1850–1852 у Львові навчався *А. Гроттгер*. 1870–1871 знову працював у Львові та відвідував Жовкву, Золочів на

Ю. Коссак.
Міст.
1874 р.

Львівщині, Підгірці – тоді були створені акварелі "Кінні перегони у Львові" (1870) і "Ярмарок під церквою св. Юра" (1870, у дереворит перевів Ю. Голевінський), олійне полотно на тему франко-прусської війни "Вірний товариш", або інша назва "Кінь над убитим вершником" (1871). У вересні 1880 під час візиту цісаря *Франца Йосифа I* перебував у Львові і зробив акварель "Бал у ратуші". Спогади про перші кінні перегони у Львові 1843 втілив у великій акварелі 1890. У своїй творчості К. часто звертався до української історичної та побутової тематики, наприклад: "Козаки" (1851, олія), акварелі "Битва під Жовтими Водами" (1853), "Переправа через Дністер" (1855), "Горянин" (1856), "Козак у степу" (1867), "Битва під Зборовом" (1867), "Ярмарок" (1869), "Гуцули дорогою на ярмарок", "Українська бричка" (1860-ті), "Міст" (1884), "Череда коней на Поділлі" (1886), "Оранка" (1889), "Козак коня напував..." (1889), "Зустріч Б. Хмельницького з Туган-Беєм" (рисунок сепією, 1885).

Ілюстрував часописи і книжки, зокрема *В. Поля*, *В. Завадського* (дереворити "Сільська церква", "Коломийка" та інші в його книжці "Образи Червоної Русі", 1861) *Ю. І. Крашевського*, А. Міцкевича, Ю. У. Нємцевича, Г. Сенкевича, Ю. Словацького. Від 1847 брав участь у львівських виставках. Помер у Кракові.

У Львові 1899 пройшла його посмертна персональна виставка (експоновано 133 твори). 1924 у Львові в *Музеї князів Любомирських* з нагоди столітнього ювілею відбулася друга посмертна виставка К., на якій були показано понад 100 творів із збірки родини художника (його вдова Софія з Ґалчинських, донька Софія, також художниця, і молодший син Стефан від 1910 мешкали і померли у Львові). Низку праць К. експонували у Львові в грудні 1932 – січні 1933 на виставці "Три Коссаки" у *Львівській Політехніці*. Про львівські роки творчості К. писали, зокрема, *М. Ґембарович* (1925), *М. Голубець* (1926), Адам Піскор (1959, у белетризованій формі), Г. Масловський (1984).

Ю. Коссак.
Козак коня напував, Дзюба воду брала.
1889 р.

Твори К. представлені у *Львівській галереї мистецтв*, *Львівському історичному музеї* та Палаці мистецтв ім. Олени та Омеляна Антоновичів.

ЛЕОН К. (Kossak Leon; 22.03.1827–18.06.1877) – живописець-аматор. Брат Юлія Фортуната К. Народився в Новому Вишничі (тепер Малопольського воєвод., Польща). Був офіцером австрійського війська. Брав участь в угорському антиавстрійському повстанні 1848. У 1850-ті перебував в Австралії, де шукав золото. 1846–1848 і 1861–1863 працював у Львові, малював історично-батальні та побутові сцени, головно у техніці акварелі. Як учасник Січневого повстання 1863 був

Ю. Коссак.
Повстанці в ратуші 2 листопада 1848 року.
1850 р.

Войцех Коссак.
Автопортрет.
1893 р.

засланий до Сибіру. 1873 повернувся до Галичини, мешкав у Кракові, де й помер.

ВОЙЦЕХ К. (Kossak Wojciech; 31.12.1856–29.07.1942) – живописець. Син Юлія Фортуната К. Народився в Парижі. Вчився у батька, в краківській Школі образотворчого мистецтва (1871–1874), у мюнхенській Академії мистецтв (1874–1876), в Школі образотворчого мистецтва в Парижі у Л. Бонна й А. Кабанеля (1877–1883). Працював у Кракові (1883–1893, 1907–1914, 1939–1942), Львові (1893–1894), Берліні (1895–1902), Відні (1903–1904), Лондоні (1905–1907), Варшаві (1921–1939), періодично – у США і Франції.

Малював історичні й батальні композиції, панорами, сцени із зображеннями коней – військові маневри, паради, полювання, а також портрети. Його твори вирізняє швидка техніка, досконала композиція, вдале схоплення руху та індивідуальних людських рис, відтворення деталей. У Львові брав участь у виставках від 1877. Малював тут 1893–1894 разом із *Я. Стикою* та за участі *Т. Аксентовича*, *Т. Попеля*, *З. Розвадовського*, М. А. Созанського й інших художників *Рацлавицьку панораму*. Після її успіху створив ще панорами "Березина" (1894–1896, співавтор Ю. Фалат) та "Битва під пірамідами" (1900–1901).

Серед інших найвідоміших полотен К. – портрет *М. Зиблікевича* (1881), "Маневри під Судовою Вишнею" (1882), "Полювання імператора Франца Йосифа I в Годольфо" (1887), "Автопортрет" (1893), "Бій улана з козаком" (1900), ескізи нереалізованої панорами "Сомос'єра" (1900), "Кінний портрет Вільгельма II" (1901), "Кривава неділя у Петербурзі" (1905), "Батарея в огні" (1913), "Хай живе цісар!", "Амазонка" (обидві картини – 1914), "Свято польської кавалерії" (1934). У Львівській галереї мистецтв зберігаються сім його олійних картин, зокрема: "Весна 1813 року" (1904), "Портрет Терези Сапіги" (1911), "Автопортрет" (1916), "Портрет львівської акторки Ірени Богус-Геллер", "Епізод з війни 1812 року", пастель "Портрет жінки" (1917) та етюд вугіллям до "Рацлавицької панорами".

Написав спогади (1911–1912). У вересні 1928 опублікував у львівській пресі статті про реставрацію Рацлавицької панорами. Помер у Кракові.

ЄЖИ К. (Kossak Jerzy; 11.09.1886–11.05.1955) – живописець. Син Войцеха К. Народився у Кракові. Працював головно у Кракові – у Львові був із виставкою "Три Коссаки" у грудні 1932. Продовжував родинну традицію батально-історичного живопису – створив серії картин на теми наполеонівської епохи (наприклад, "Битва під пірамідами", 1927, "Втеча Наполеона з Москви", 1927, "Гусар на коні", 1938), Польських легіонів. Малював також сцени полювань і портрети. Помер у Кракові.

Юрій Бірюльов

В. Коссак.
Полювання Франца Йосифа I в Годольфо.
1887 р.

КОССАКОВСЬКА КАТАЖИНА (Kossakowska Katarzyna; 30.04.1722–21.03.1803) – польська шляхтянка, воєводина. Народилася в родині грабовецького старости Єжи *Потоцького*. Здобула домашню освіту. 24.05.1744 вийшла заміж за Станіслава Коссаковського, який від 1748 був каменським каштеляном. Чоловік К. був карликом і мав значні фізичні вади, шлюб виявився бездітним. У 1750-х спільно з чоловіком активно підтримувала франкістів – релігійну течію в юдаїзмі, яка гостро виступала проти ортодоксальних *євреїв*. Після смерті чоловіка (1761) К. оселилася у Львові. Спочатку мешкала в родинному палаці, який стояв на розі теперішнього *просп. Свободи* та

вул. М. Коперника, а коли він згорів – у *палаці греко-католицьких митрополитів* на горі Св. Юра.

Мешкаючи у Львові, брала участь у суспільному житті Речі Посполитої. У політичних поглядах не вирізнялася послідовністю, періодично змінювала свої вподобання, подекуди діяла на шкоду Польській державі, оскільки через родинні порахунки негативно ставилася до короля Станіслава Авґуста Понятовського. Попри це, одержала реноме польської патріотки, головно завдяки підтримці, яку надала польському національному повстанню під проводом *Тадеуша Костюшка*. Завжди схвалювала будь-які кроки представників родини *Потоцьких*, багаторазово сплачувала за своїх кревних борги, через що отримала прізвисько "Праля" (за неодноразове "очищення" зганьбленої родинної честі).

К. схвально поставилася до приєднання 1772 Галичини і Львова до імперії Габсбурґів, але згодом почала демонструвати показний нонконформізм, публічно принижуючи та висміюючи австрійських чиновників нижчого рангу. Водночас намагалася не дратувати вищої австрійської влади, із представниками якої підтримувала товариські взаємини. 1777 одержала від австрійської імператриці Марії Терезії графський титул та орден, під час візиту до Львова австрійського імператора Йосифа II влаштувала для нього прийом у палаці на горі Св. Юра. Наприкін. XVIII ст. К. виступила проти нових суспільних віянь, світської освіти, західноєвропейської моди, заявивши, що всі повинні дотримуватися давніх звичаїв Речі Посполитої. За словами К., "шляхті ніякої більше науки не треба, тільки Бога любити і Вітчизну, пити пиво зі сиром, а не за кавою ганятися, як ті студенти з професорами".

У 1780-ті К. провадила у Львові світський салон (пісні обіди щоп'ятниці), у якому збиралася найзаможніша та родовита шляхта. Завдяки цьому салонові стала популярною у місті особою, оповіді про вчинки К. та її жарти переповідали та записували. За свій холеричний характер і подекуди дотепні жарти отримала прізвиська "Ірод-Баба" та "Велика мудрагеля" (*Herod-baba, Wielka mądrocha*).

В. Коссак. *Весна 1813 року.* 1904 р.

Померла в Кристинополі (тепер м. Червоноград на Львівщині), де й похована. Друком було видано листування К. "Листи Катажини з Потоцьких Коссаковської. 1754–1800" *(Listy Katarzyny z Potockich Kossakowskiej. 1754–1800*, 1883) та збірку анекдотів про її життя, яку уклав Люціан Семенський.

Андрій Козицький

КОСТЕК ФРАНЦ СЕРАФИМ (1828–12.10.1883) – український богослов і педагог. Ректор *Львівського університету* (1870–1871).

Закінчив 1853 теологічні студії у Відні. 1853–1855 – директор української вчительської семінарії в Перемишлі та Львові. 1865 – доктор теології, 1855 – ад'юнкт, 1867 – звичайний професор пасторальної теології (викладав українською мовою). Лекції з педагогіки читав на філософському (1863–1871) і теологічному (1863–1883) факультетах *Львівського університету*. Декан (1867/68, 1868/69, 1876/77 і 1880/81), продекан (1869/70, 1876/77 і 1881/82) теологічного факультету. Ректор Львівського університету (1870/71). Почесний *канонік* перемиської греко-католицької капітули, радник львівської греко-католицької митрополичої консисторії. Помер у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Дмитро Герцюк

Катажина Коссаковська

А. Каменобродський. *Костел бенедиктинок*

КОСТЕЛ – римо-католицький храм. Сакрального значення К. набуває після освячення. На відміну від *каплиці*, у К. постійно зберігають Святі Дари. Відповідно до церковної ієрархії, К. поділяють на катедральні, парохіяльні та філіальні. З огляду на функції та призначення, К. можуть бути монастирськими або замковими.

К. складається з двох найважливіших частин: пресвітерію, призначеного для кліру, і нави або декількох нав, де під час меси перебувають віряни. У пресвітерії розташований головний вівтар, у наві – амвон, лавки для вірних, сповідальниці. При вході до К. встановлюють кропильницю (резервуар з освяченою водою). Зазвичай над входом до К. влаштовують хори, на яких розміщують *орган*. У наві має бути 14 зображень (станцій) Страстей Господніх. Святі Дари зберігають або у головному, або в одному з бічних вівтарів. До пресвітерію прибудовують захристію – місце, де священики готуються до богослужіння.

Уважають, що першим на території Львова був *костел св. Івана Хрестителя*, який звели у XIII ст. Першим парохіяльним К. давнього Львова був *костел Марії Сніжної*, що його наприкін. XIII ст. збудували німецькі купці та ремісники, які оселились у місті. Наприкін. XIV – на поч. XV ст. у Львові спорудили ще декілька костелів: при монастирях *домініканців* та *францисканців*, а також костел св. Катерини Александрійської та костел Св. Духа. Жоден із цих храмів не зберігся.

На місці зведеного у 1370-ті в готичному стилі старого домініканського костелу тепер стоїть *костел домініканців*, який збудували у XVIII ст. Готичний костел Божого Тіла при монастирі домініканців мав три нави однакової висоти. Хрестове склепіння з нервюрами підтримували чотири масивні опори. Пресвітерій був видовжений у східному напрямку й закінчувався тригранною апсидою, у якій стояв головний вівтар. Із західного боку цього К. стояла масивна квадратна в плані вежа-дзвіниця, головний вхід до якої оздоблював готичний портал, а верхню частину фронтону прикрашали пінаклі з фіалами. До К. було прибудовано декілька каплиць. В інтер'єрах К., крім вівтарів, були надгробки і пам'ятні таблиці. У головному вівтарі встановили ікону Богородиці Одигітрії (Провідниці) (XIV ст.) й алебастрову фігурку Матері Божої Яцекової (св. Яцека Одровонжа). 1745 старий готичний костел домініканців розібрали.

Готичний костел францисканців, який був освячений як костел Св. Хреста, стояв при оборонному мурі в західній частині міста, неподалік від *вежі* крамарів (між теперішнім *просп. Свободи* і *вул. Театральною*). Будівлю було витримано в монументальних суворих і простих формах, без прикрас і скульптурного оздоблення. Фасад і головний вхід розташували із заходу, під самим міським муром. Видовжена пресвітеріальна частина майже дорівнювала довжині нав, яких було три. До бічних нав добудували декілька каплиць. У підземеллях К. на поч. XV ст. був похований галицький архієпископ *Якуб Стрепа*. Францисканська святиня згоріла 1565, відбудували її наприкін. XVI ст. За наказом австрійської влади 1784 монастир і К. францисканців закрили. У приміщеннях К. відкрили театр, який діяв до 1842. Поряд збудували редутові зали, де відбувались *бали* і *Львівські контракти*. Під час обстрілу Львова австрійською артилерією 02.11.1848 колишній К. був зруйнований і згорів. Після того, як руїни розібрали, на їхньому місці збудували школу (тепер № 62).

Ще однією готичною святинею Львова XIV ст. був костел св. Катерини Александрійської, який стояв на території *Низького замку*. Храм прибудували до південного боку західного крила Низького замку, він виконував функції замкової святині. Деякі дослідники припускають, що цей К. збудували разом із замком бл. 1362. Склепіння двонавового корпусу спиралось на одній центральній опорі. Пресвітерій складався з двох прясел і закінчувався апсидою, яка виходила на замкове подвір'я. Стіни пресвітерію і нави прорізали високі готичні вікна. Високий дах із двох боків оздоби-

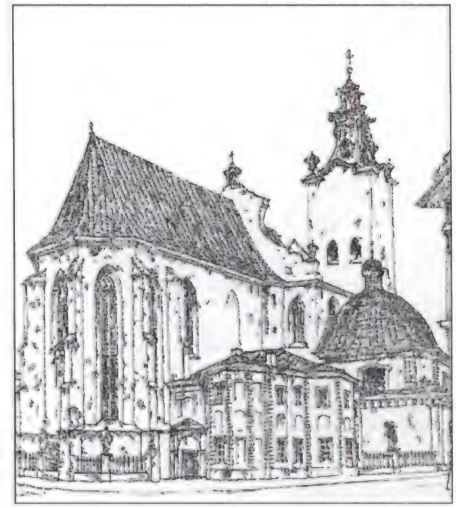

Вигляд на римо-католицьку катедру з боку Ринку. Рисунок XX ст.

Головний портал колишнього костелу кармелітів босих. Сучасне фото

Інтер'єр колишнього костелу кармелітів босих. Сучасне фото

"Голгофа" в колишньому костелі бернардинців. Сучасне фото

ли готичними щипцями. Стіни підпирали контрфорси. У середній частині даху збудували невелику сигнатурку. Австрійська влада закрила К. 1792. Руїни святині розібрано разом із Низьким замком 1802.

Також не зберігся костел Св. Духа, який від 1430 діяв на однойменній площі (тепер *пл. Івана Підкови*) при *шпиталі*. К. був однонавовий, без апсиди, з високим готичним дахом і сигнатуркою. Святиня суттєво постраждала під час *пожежі* 1527. На поч. XVII ст. заходами містян храм ретельно відновили і після перебудови 1649 заново освятили. Через незадовільний технічний стан 1780 австрійська влада видала наказ розібрати цю святиню.

Визначною пам'яткою львівської архітектури, що збереглася до наших днів, є *римо-католицька катедра* Успіння Пресвятої Діви Марії, зведена у другій пол. XIV–XV ст.

В XVI ст. у Львові спорудили *костел св. Лаврентія*, костел Воздвиження Чесного Хреста, костел Віднайдення Чесного Хреста (всі три не збереглися) та *костел св. Софії* (перебудований у XVIII ст.).

Костел св. Лаврентія збудували 1536 побіч Тракту Глинянського (тепер *вул. Личаківська*, 26) на тому місці, де стояв дуб з іконою св. Лаврентія, яка, за переказами, допомагала від різних хвороб. Наприкін. XVII ст. цей храм передали під опіку *боніфратрам*.

Костел Воздвиження Чесного Хреста стояв перед Галицькою брамою навпроти *костелу бернардинців* (тепер на цьому місці забудова південного боку *пл. Соборної*). Храм звели 1534 або 1536, його освятив архієпископ Бернард Вільчек. *Д. Зубрицький* навів свідчення, що за освячення цього храму архієпископові містяни "дали теля вартістю 24 гроші". К. декілька разів горів, святиня постраждала під час нападу на місто *барських конфедератів* 1769. Наприкін. XVIII ст. цей храм розібрали.

На західній околиці *Краківського передмістя* 1538 зведено костел Віднайдення Чесного Хреста. Міська рада віддала цей К. під опіку *цехові* шевців. 1601 храм перебудували, надавши йому форму прямого латинського хреста з сигнатуркою на перехрещенні нави з трансептом. Традиційно вважали, що відстань від *ратуші* до цього храму відповідала відстані від мурів Єрусалиму до Голгофи, місця страти Ісуса Христа. 1625 львів'яни "розміряли відпустові станції від ратуші до костелу Воздвиження Чесного Хреста на Краківському передмісті". При кожній станції Хресної Дороги встановили каплички "з іконами Страстей Христових, біля яких у Страсний тиждень урочисті процесії містян відправляли богослужіння". За рішенням австрійської влади у 1780-ті К. розібрали.

На південь від середмістя, серед букового лісу в порізаній ярами та пагорбами місцевості, 1594–1595 був зведений костел св. Софії. Храм збудували на гроші львівської містянки Софії Ганель. Наприкін. XVII ст. храм зруйнували під час однієї з *облог* міста. Новий мурований К. постав на цьому місці в сер. XVIII ст.

Кільканадцять нових К. у Львові збудували у XVII–XVIII ст. Історик *М. Дідушицький* наприкін. XVIII ст. нарахував "двадцять вісім каплиць і костелів, які належали у Львові монастирям, і ще дванадцять світських костелів латинського обряду, крім чотирьох вірменських і тринадцяти руських церков". Серед зведених тоді католицьких храмів були: костел св. Станіслава, костел св. Марка, *костел св. Казимира*, *костел св. Войцеха*, *костел св. Лазаря*.

Більшість львівських К. були монастирськими. Упродовж XVII ст. при монастирях були зведені: костел бернардинців св. апостола Андрія, *костел єзуїтів* свв. апостолів Петра і Павла, *костел кармелітів босих* св. архистратига Михаїла, *костел кларисок* Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, *костел бенедиктинок* Усіх Святих. Крім цього, *тринітарії* володіли *костелом св. Миколая*, *августинці – костелом св. Анни*, *кармеліти взуті – костелом св. Мартина*, *кармелітки босі – костелом Матері Божої Громничної*. Деякі із чернечих орденів мали у Львові по два костели. Францисканці во-

лоділи храмом Св. Хреста в середмісті та *костелом св. Антонія* на *Личакові*. Крім храму, посвяченого св. архистратигові Михаїлу, кармеліти взуті мали ще один, збудований перед Галицькою брамою (тепер *вул. Князя Романа*), костел св. Леонарда. Наріжний камінь під будівництво цієї святині заклали 1619. Під час *облоги* Львова восени 1648 *козаки Б. Хмельницького* зруйнували К., але монахи 1724 відбудували храм і присвятили його Благовіщенню Діви Марії. Австрійці 1784 закрили монастир і К., а 1876 розібрали їхні споруди.

Три костели мали у Львові домініканці. Крім костелу Божого Тіла, вони володіли також *костелом св. Марії Маґдалини* і *костелом св. Урсули*.

Три К. існували при львівських шпиталях. Такими храмами були костел Св. Духа, костел св. Станіслава та *костел св. Лазаря*.

Костел св. Станіслава збудували на *Краківському передмісті* поряд зі шпиталем для хворих на проказу (лепру), який діяв у цьому місці від поч. XV ст. Біля шпиталю 1460 збудували каплицю, яку разом зі шпиталем 1509 під час облоги спалили *молдавани* і *волохи*. Костел св. Станіслава мав невеликі розміри, високий дах і прямокутну апсиду. Посередині даху збудували сигнатурку, східну та західну стіни завершували високі східчасті щипці. Бокові стіни підпирали контрфорси. 1784 австрійська влада закрила К. і шпиталь, відкривши у їхніх приміщеннях військову *в'язницю*.

Деякі храми будували приватні меценати. 1619 Зузанна з *Кампіанів*, дружина міського лавника Марка Остроґурського, пожертвувала гроші на зведення костелу св. Марка. За дослідженнями *Д. Зубрицького*, святиня постала 1626 неподалік Стрийської рогачки, в районі сучасної вул. О. Кобилянської (до 1946 вул. Св. Марка). Жінка зробила цю фундацію у пам'ять про померлого чоловіка. При храмі діяло братство Св. Ружанця (Вервечкове). 1763 храм став парохіяльним, а 1784 його розібрали.

А. Каменобродський. *Митна площа і костел бернардинців*

Під *горою Шембека* 1661 почалося спорудження костелу кармеліток взутих. До 1677 зведено мури К., який посвячено св. Аґнесі, а завершено будівництво тільки 1729. Однак уже через шість років пожежа знищила значну частину будівлі. Відбудував К. у стилі рококо 1743–1744 архітектор *Б. Меретин*. К. із монументальною банею і колонним портиком від теперішньої *вул. М. Коперника* прикрасили рококовими вазами і парапетами. Центральна нава мала форми еліпса, який оточували *каплиці*. В інтер'єрі К. було дев'ять рококових вівтарів. Тепер перебудоване приміщення колишнього К. використовує *Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України*.

Активно будували у Львові нові К. у XVIII ст. Тоді в місті постали: *костел сакраменток* (Заручин Пресвятої Діви Марії і св. Йосифа), костел домініканців (Божого Тіла), костел капуцинів (Непорочного Зачаття Найсвятішої Діви Марії)

Стінопис на склепінні римо-католицької катедри. Сучасне фото

та ін. Водночас було перебудовано костел св. Софії та низку інших святинь.

На вул. Широкій (тепер вул. М. Коперника) 1723–1729 зведено костел *домініканок*, який посвячено св. Катерині Сієнській. Збудований у стилі бароко, К. був однонавовим, базилікового типу. Прямокутну наву завершувала масивна, півкругла у плані апсида, зорієнтована на захід. Наприкін. XVIII ст. австрійська влада передала цей К. греко-католикам, які перебудували його на церкву Св. Духа.

Упродовж 1689–1731 на *вул. Краківській* тринітарії звели К., який посвятили Св. Трійці. Цей храм зруйнували під час артилерійського обстрілу міста 02.11.1848, а на його місці, частково використовуючи збережені мури, в кін. XIX ст. – на поч. XX ст. *українці* спорудили *Преображенську церкву*.

На *вул. Городоцькій* 1731 завершилося спорудження невеликого однонавового костелу св. апостола Петра, який належав *бриґідкам*. Храм спорудили за матеріальної підтримки Михайла Конецпольського. Після ліквідації монастиря 1782, австрійська влада перетворила К. на тюремну каплицю *в'язниці "Бриґідки"*.

1747 місіонери перебудували на К. колишню вірменську *церкву Св. Хреста* на Краківському передмісті. Ченці *пауліни* збудували 1776–1782 для власних потреб костел свв. апостолів Петра і Павла (тепер *церква свв. апостолів Петра і Павла*).

Архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський* 26.08.1763 оголосив про створення у Львові, замість однієї катедральної, шести нових менших парохій. Першим парохіяльним К. була катедра. Її парохія обіймала всю міську забудову, оточену мурами, і деякі невеликі ділянки за їх межами. Другим парохіяльним К. визначено костел Воздвиження Чесного Хреста за Галицькою брамою. Третьою парохією став костел Марії Сніжної (до цієї парохії належала вся північна частина Краківського передмістя й найближчі села *Клепарів*, *Голосько* і *Брюховичі*). Четвертим парохіяльним храмом призначено костел св. Марка (парохія охоплювала територію від початку теперішньої *вул. Зеленої*, включно з *Калічою горою*, до *Пелчинського ставу*, а також околиці *Софіївки* і приміські села *Снопків* та *Персенківка*). П'ятим парохіяльним К. архієпископ визначив костел св. Марії Маґдалини (до парохії належали Сикстівка, територія на захід до костелу св. Анни, вул. Широка (тепер вул. М. Коперника), Вулька Панєнська до Пелчинського ставу, села *Білогорща* та *Кульпарків*). Шостим парохіяльним став костел свв. Петра і Павла паулінів на вул. Личаківській. Ця парохія обіймала всю територію Личаківського передмістя, *вул. Пекарську* до костелу сакраменток на Пасіках, а також села *Знесіння*, *Кривчиці*, *Лисиничі* й *Винники*.

Після приєднання Галичини до Австрійської монархії в релігійній сфері почалися зміни, які особливо набули розмаху 1782, після декрету цісаря *Йосифа II* про ліквідацію в Галичині частини монастирів. До 1790 у Львові було ліквідовано сімнадцять чоловічих і шість жіночих монастирів. Двадцять чотири К. закрили. Частину з них розібрали (костел Св. Духа, костел св. Катерини Александрійської, костел св. Марка, костел Воздвиження Чесного Хреста, костел Віднайдення Чесного Хреста, а також недобудований і непосвячений костел *духачок*. У деяких К. розмістили адміністративні установи, склади,

Костел і монастир францисканців. Малюнок кін. XVIII ст.

театр тощо. Два К. (св. Катерини Сієнської і свв. апостолів Петра і Павла на Личакові) передали греко-католицькій церкві, а костел св. Урсули – протестантам.

Костел св. Аґнеси разом із монастирем кармеліток взутих спочатку передали Галицькому релігійному фонду, а 01.09.1783 у їхніх приміщеннях було відкрито Генеральну духовну римо-католицьку семінарію. 1790 семінарію перенесли в будинки колишнього монастиря кармеліток босих під *Високим Замком*, натомість костел св. Аґнеси і монастир кармеліток взутих австрійці віддали під військові склади і пекарню. Унаслідок двох пожеж 1804 і 1812 монастир та К. перетворилися на руїни. Їх купив граф *Ю. М. Оссолінський*, який власним коштом перебудував зруйновані К. та монастир на *бібліотеку* і музей, відомі згодом як комплекс *Оссолінеуму*.

Частину колишніх монастирських К. австрійці перетворили на парохіяльні святині. Від 1790 кількість парохій у Львові збільшилася до восьми, а на початку 1820-х у місті діяло вже дев'ять парохіяльних храмів. Парохіяльними були римо-католицька катедра, костел домініканців, костел Марії Сніжної, костел бернардинців, костел св. Анни, костел св. Марії Маґдалини, костел св. Мартина, костел св. Миколая, костел св. Антонія.

Після реформ Йосифа II у Львові залишилось лише чотири чоловічих монастирі. При них діяли монастирські К., при тому два з них (домініканців і бернардинців) були водночас парохіяльними. Також у місті залишилося три жіночі монастирі (сакраменток, бенедиктинок та *шариток* (сестер милосердя). У володінні двох перших орденів залишилися костели Заручин Пресвятої Діви Марії і св. Йосифа та Всіх Святих. Натомість шаритки володіли двома храмами: костелом св. Софії та костелом св. Казимира.

Австрійці перевели кармелітів взутих до монастиря кармелітів босих і передали їм костел св. Михаїла, а францисканцям із двох монастирів надали колишній монастир капуцинів із костелом Непорочного Зачаття Найсвятішої Діви Марії.

Унаслідок "йосифінських реформ" із 41 К., які діяли у Львові до 1772, на поч. XIX ст. залишилось тільки 17 К.

Майже упродовж століття австрійського панування аж до сер. XIX ст. нових К. у Львові не зводили. У зв'язку з будівництвом нового *архієпископського палацу* і розміщенням у колишньому монастирі кармеліток босих римо-католицької духовної семінарії, 1842 архієпископ Франц Піштек домігся від влади повернення архієпархії костелу Матері Божої Громничної, який надалі виконував функції семінарійного.

Ситуація змінилася у сер. XIX ст., коли в Австрійській імперії запроваджено реформи в галузі відносин держави і церкви. 1850 імператор *Франц Йосиф I* скасував декрети часів Йосифа II, а 1855 підписав конкордат із Ватиканом. Ці документи звільняли церковні структури від втручання державних органів у внутрішнє життя церкви. Водночас відбулися зміни в політичному житті Галичини, запроваджено автономію краю тощо. Розпорядженням *Галицького намісництва* 1866 були ліквідовані обмеження, які раніше ускладнювали будівництво на території міста нових К. і монастирів. Унаслідок цього почався період бурхливого розвитку структур римо-католицької церкви, який тривав до початку *Першої світової війни*.

З дозволу влади у Львові ремонтували й перебудовували деякі старі К., зокрема костел св. Івана Хрестителя, костел Марії Сніжної, костел сакраменток, костел клариcок та ін. 1906 до костелу св. архистратига Михаїла добудували другу вежу.

Новоприбулі чернечі ордени звели у Львові для своїх потреб низку нових К. 1860–1864 був збудований К. при монастирі черниць Сакре-Кер (не зберігся). Храм стояв на розі теперішніх вул. О. Карпінського і пл. Св. Юра. Проєкт храму у стилі неоготики виконав архітектор *В. Равський-старший*. Шпильчасті вежечки, перспективний стрілчастий портал головного входу та стрілчасті завершення вікон, гранчаста апсида й скульптурне оздоблення фасаду надавали

Я. Заремба. Фрагмент вівтаря Шольців-Вольфовичів у колишньому костелі св. Миколая. Сучасне фото

В. Келар.
Фрагмент головного вівтаря
в колишньому костелі
св. Марії Маґдалини
Сучасне фото

будівлі виняткової мальовничості. Оздоблення інтер'єрів виконали в неоготичному стилі з елементами рококо. 24.05.1864 цей К. Пресвятого Серця Ісуса і Діви Марії освятив архієпископ *Франц Ксаверій Вежхлейський*. 1892–1893 К. відреставрували й заново оздобили. 1892 скульптор *Т. Сокульський* збудував для храму новий неоготичний головний вівтар. На перебудованих хорах встановили орган французької фірми "Кавае-Коль". Від 1947 будинки колишнього монастиря і К. займав Сільськогосподарський інститут, згодом – *Львівська Політехніка*. Під приводом звільнення місця для будівництва нових корпусів, 1972 частину старої забудови монастиря і К. знищили.

Серед інших К., які звели при львівських монастирях у другій пол. XIX ст., – костел Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії (1860–1862, проєкт Ю. Франца), *костел францисканок* Найсвятішого Серця Ісуса (1877–1888, проєкт *Ю. Захаревича*), *костел Матері Божої Неустанної Помочі і св. Йосифа* кармеліток босих (1893–1895, проєкт Ф. Штатца-молодшого за участі *І. Левинського*), *костел змартвихвстанців* Воскресіння Господнього (1888–1890, проєкт *А. Загурського*), *костел Св. Родини* реформатів (1896–1899, проєкт *М. Ковальчука*) та ін.

У Львові 1900 було 26 римо-католицьких К., з них 10 – парохіяльних, 3 – філіальні, 9 – монастирських і 4 – при різних церковних інституціях. На поч. XX ст. львівський римо-католицький архієпископ *Юзеф Більчевський* став одним з ініціаторів будівництва у Львові *костелу св. Ельжбети*, який зведено 1905–1911 на пл. Солярні (тепер пл. М. Кропивницького). На вул. Варшавській 1904–1908 збудували невеликий *костел Матері Божої Вервечкової*.

Під час Першої світової війни у Львові збудовано тільки один К. – *костел св. Йосифа і блаженного Анджея Боболі* (освятили 13.08.1916).

Декілька невеликих К. звели у Львові упродовж 1920-х. На перехресті вул. Широкої і вул. Міської (тепер вул. Сяйво) на *Левандівці* 1922–1923 за проєктом архітектора *Г. Заремби* збудовано дерев'яний К. 05.08.1923 храм посвячено Матері Божій Неустанної Помочі. К. мав прямокутну наву, невеликий пресвітерій, замкнутий тригранною апсидою, та муровану захристію. Передсінок при головному вході оздоблював портал із колонами. Будівля була отинькована. Муровану дзвіницю вбудували в огорожу ділянки. Частину оздоблення храму виконали з використанням мотивів *ар деко*. Радянська влада 1946 закрила цей К. Деякий час баптисти використовували К. як молитовний будинок. Бл. 1960 храм знесли.

Невеликий дерев'яний К. посвячений Матері Божій – Королеві Польської Корони, 1925 було збудовано на Новому Знесінні. Храм простояв до 1937, коли його розібрали, оскільки на його місці мав бути споруджений новий мурований *костел Матері Божої – Королеви Польщі*.

Ще один невеликий К. 1926–1927 звели на вул. Закладовій (тепер *вул. Володимира Великого*). Храм збудували за проєктом архітектора *Л. Дюрковича*. Мурований із цегли, тинькований К. складався з видовженої нави з напівциліндричною апсидою та квадратним передсінком. Над передсінком збудували вежу. Архітектурні форми К. були витримані у стилі спрощеного, модернізованого необароко, з елементами ар деко в оздобленні. 1946 К. переосвятили на православну церкву Введення до Храму Пресвятої Діви Марії. За вказівкою комуністичної влади, 1973 храм зруйнували. На місці, де стояла святиня, встановлено пам'ятний знак.

Упродовж 1926–1930 капуцини збудували на *вул. Замарстинівській* витриманий в архітектурних формах *історизму костел св. Франциска Ассизького* (проєкт *Я. Саса Зубжицького*).

Будівництво сакральних об'єктів у Львові пожвавилось у 1930-ті. Тоді в місті збудовано п'ять монументальних католицьких храмів: *костел Матері Божої Остробрамської* на Личакові, *костел Матері Божої Параманної* на Персенківці, *костел Найсвятішого Серця Ісуса* на

П. Федів.
Костел
св. Франциска Ассизького

Баторівці, *костел Воздвиження Чесного Хреста* у *Кривчицях*, костел Христа Царя францисканців у *Козельниках*. Крім цього, у 1930-ті почалося будівництво костелу свв. Петра і Павла на *Сигнівці*, костелу Матері Божої – Королеви Польщі на Новому Знесінні, а також костелу св. Вінцента де Поля місіонерів при вул. Снопківській (тепер вул. В. Стуса) (усі три не встигли закінчити до початку *Другої світової війни*). Існували проєкти спорудження й низки інших римо-католицьких храмів, зокрема костелу *редемптористів* на колишньому Стрийському цвинтарі, нової римо-католицької святині на *Клепарові*, парохіяльних К. на *Богданівці* та Левандівці, монастиря і К. назаретанок та ін.

Автором проєкту та керівником будівництва костелу свв. Петра і Павла на Сигнівці (тепер вул. Городоцька, 319а) був архітектор *В. Дайчак*. 06.03.1931 затвердили проєкт святині й почали будівництво, яке тривало від 1931. К. був мурований з цегли, у плані мав вигляд латинського хреста, з тринавовим корпусом базиліканського типу та пресвітерієм, замкнутим півкруглою апсидою. Трансепт формували дві каплиці, ширина яких дорівнювала ширині головної нави. Над входом і хорами мала бути зведена чотириярусна вежа-дзвіниця, а на перехресті головної нави та трансепта – сигнатурка. До 1939 встигли збудувати мури та накрити всю будівлю дахом. Після Другої світової війни К. використовували як склад. Тепер храм належить парохії *Української Греко-Католицької Церкви*, яка заново освятила його як *церкву Вознесіння Христового*.

1937 на Новому Знесінні (вул. Новознесенська, 34) розпочали будівництво костелу Матері Божої – Королеви Польщі (проєкт архітектора В. Ґжимальського). До початку Другої світової війни встигли збудувати мури і нижню частину вежі. К. складався з тринавового корпусу базилікового типу і пресвітерію, над яким було збудовано циліндричну сигнатурку. З лівого боку при головному фасаді планували звести монументальну квадратну вежу. У повоєнний час у К. був склад хімікатів і заводські приміщення. Тепер храм діє як греко-католицька *церква Пресвятої Богородиці – Володарки України*.

Наприкін. 1937 почалося будівництво ще одного римо-католицького храму – костелу францисканців у Козельниках (тепер *вул. Зелена*, 149б). Проєкт виконали архітектори *С. Порембович* і Р. Христовський. До осені 1939 будівництво майже закінчили, але радянська влада не дала дозволу на завершувальні роботи та освячення храму. Оздоблювати інтер'єри закінчили 1941–1942, уже під час німецької окупації міста. 08.07.1942 архієпископ *Болеслав Твардовський* посвятив храм як костел Христа Царя. Мурований з цегли, К. мав одну наву із симетричними капличками. Пресвітерій був короткий, вузький, підвищений щодо нави, замкнутий півкруглою апсидою. В куті між навою і баптистерієм була струнка, квадратна в плані вежа-дзвіниця. У повоєнний час К. перебудували на адміністративні приміщення заводу фрезерних верстатів.

Костел тринітаріїв.
Гравюра XIX ст.

Колишній костел францисканців.
Фото О. Заячківського

Брама колишнього монастиря бенедиктинок. Сучасне фото

Інтер'єр колишнього костелу бенедиктинок. Сучасне фото

Проєкт костелу св. Вінцента де Поля для місіонерів виконав Т. Теодорович-Тодоровський. Спорудження цієї святині розпочалося у травні 1938 на вул. Снопківській (тепер ця частина вулиці має назву вул. В. Стуса), у тому місці, де на неї виходила вул. Ю. Дверницького (тепер вул. І. Свєнціцького). Костел був розрахований на 5 тис. осіб. До західного фасаду мала бути прибудована монументальна вежа. До вересня 1939 збудували т. зв. "нижній костел", який 20.07.1941 посвятив архієпископ Болеслав Твардовський. 1946 К. закрили, а пізніше його фундамент і мури використали для будівництва палацу спорту "Трудові резерви".

У міжвоєнній Польщі більше К., ніж у Львові, спорудили тільки у Варшаві. У Львові майже всі нові К. будували на околицях, у нових районах, які були приєднані до т. зв. *"Великого Львова"*. Ці храми за своїми розмірами значно перевищували потреби парохій. Будівництво нових римо-католицьких храмів мало продемонструвати "польськість" та "католицькість" Львова. Оскільки місцеві парохії переважно не мали змоги фінансувати масштабне будівництво, архієпископ Болеслав Твардовський активно запрошував до участі в будівництві й душпастирстві в парохіях римо-католицькі ордени.

У вересні 1939 на території Львова налічувалось 17 римо-католицьких парохій, 4 капеланії, 8 монастирських і 9 інших (філіальних тощо) К. Загалом у Львові було 38 римо-католицьких святинь. У найближчих околицях міста, частина з яких тепер є територією Львова (*Сихів*, *Брюховичі*, *Винники*), діяло ще 12 К.

Після *Другої світової війни* та переселення поляків зі Львова радянська влада закрила майже всі міські К. Після 1946 у Львові залишились чотири чинні римо-католицькі храми (римо-католицька катедра, костел св. Антонія, костел Марії Сніжної і костел св. Марії Маґдалини. Згодом закрили ще два: костел Марії Сніжної (12.04.1951) та костел св. Марії Маґдалини (22.10.1962).

Можливість вільного розвитку римо-католицькі парохії Львова одержали лише після проголошення незалежності України. На 2010 у Львові діє сім римо-католицьких парохій. Це катедральна парохія, парохія св. Антонія, парохія св. Марії Маґдалини, парохія Матері Божої Громничної, парохії у районах *Рясне*, Сихів і *Збоїська*. Римо-католицькій церкві належать у Львові римо-католицька катедра, костел св. Антонія, *костел Божого Милосердя* (збудований 2002–2006 у Рясному). На Збоїськах закінчується будівництво *костелу Матері Божої Неустанної Допомоги* (храм діє від 2001). Будівництво ще одного К. триває на Сихові, поряд із відбудованою каплицею св. архистратига Михаїла. Два К. львівські римо-католики використовують спільно з іншими інституціями: костел св. Марії Маґдалини разом із Будинком органної та камерної музики, а костел Матері Божої Громничної – почергово із греко-католиками. На адміністративній території міста також діють К. у Винниках і каплиця у Вищій духовній семінарії у Брюховичах.

Римо-католицьким К. присвячена багатотомова монографія польських дослідників під керівництвом Я. Островського "Матеріали до історії сакрального мистецтва на східних землях давньої Речі Посполитої" *(Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej)*. До 2007 у цій серії опубліковано монографічні описи 26 К. (головно XIX–XX ст.), які діяли на території сучасного Львова.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ БЕНЕДИКТИНОК (КОСТЕЛ ВСІХ СВЯТИХ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII– XVIII ст., розташована на пл. Вічевій, 2, біля підніжжя гори *Високий Замок* (давніше стояв за межами міських мурів). Побудований на кошти каштелянки Катерини Сапоровської та архієпископа *Яна Димітра Соліковського* 1593–1628 за проєктом *Павла Римлянина*, який особисто керував будівельними роботами 1597–1616. На

гроші львівського архієпископа Яна Замойського 1610 навколо обителі, замість дерев'яного плоту, зведено мур. У первісному ренесансовому вигляді костел існував до *пожежі* 1623. Відбудову костелу, закінчену 1627, здійснив архітектор Ян Покорович. Можливо, що тоді будівля набула свого теперішнього вигляду. До східної і північної стін костелу було безпосередньо прибудовано монастирські келії, а з південної – монументальну двоярусну вежу. Наступна реставрація відбулася після пожежі 1748 (архітектор *Мартін Урбанік*). Тепер у будівлі міститься греко-католицька *церква Всіх Святих*.

Костел зведений у стилі *ренесансу*. Храм невеликий, однонавовий, із шестигранною вівтарною частиною, оточений з двох боків забудовою монастиря. Про оборонний характер свідчить не лише високий кам'яний мур довкола костелу, а й його зовнішній вигляд. Нава в інтер'єрі перекрита хрестовими склепіннями й поділена на три прясла з нішами-аркосоліями в бічних стінах. Апсида відкривається в наву півциркульною аркою, що опирається на подвійні пілястри. Арка оздоблена кам'яними різьбленими розетками в квадратних полях. Білокам'яний портал у вівтарній частині декорований орнаментальною ренесансовою різьбою. Товсті стіни костелу прорізають білокам'яні портали і глибокі віконні отвори, що нагадують бійниці. До південного фасаду костелу прилягає вежа, прикрашена білокам'яним порталом, нішою зі статуєю і пілястрами другого ярусу, які підтримують антаблемент із доричним фризом і високим профільованим карнизом, завершеним фігурно-орнаментальним аттиком. Кути стін костелу і перший ярус вежі укріплені масивними кам'яними контрфорсами.

Христина Харчук

Колишній костел бенедиктинок. Сучасне фото

КОСТЕЛ БЕРНАРДИНЦІВ (КОСТЕЛ СВЯТОГО АПОСТОЛА АНДРІЯ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII– XVIII ст., розташована на сучасній пл. Соборній, 3. Костел належав *бернардинцям* й існував при монастирі цього ордену. Спочатку на місці костелу стояли дерев'яні монастирські будівлі й невелика дерев'яна *каплиця*, посвячена св. Бернардинові з Сієни та св. апостолові Андрію. 1464 каплицю та монастир знищила *пожежа*. Наступного року монастир відбудували, а на місці каплиці звели костел. Монастир із храмом повторно згоріли 1509, під час *облоги* Львова військом молдавського господаря Богдана III.

Ченці 1513–1514 збудували новий монастир і костел. Сакральну будівлю зведено із "прусського муру", тобто вона мала фахверкову конструкцію з дерева й цегли. У підземеллях костелу тривалий час ховали лицарів, які загинули на війні, а інтер'єр храму прикрашали військові

Фрески колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

прапори. У костелі зберігалися реліквії першого угорського короля св. Іштвана (Стефана) та бернардинського ченця *Яна з Дуклі*, для якого в головному вівтарі 1521 збудували спеціальний саркофаг. Під вівтарем храму поховали руського *воєводу Андрія Одровонжа зі Спрови*, який сприяв бернардинцям.

З ініціативи провінціала ордену о. Бенедикта 1597 розробили проєкт нового костелу. Існує дві версії щодо того, хто саме розробив проєкт споруди. За першою з них, план розробив кустош львівських бернардинців *Бернард Авелід (Авелідес)*, натомість *Павло Римлянин* став автором архітектурних форм та оздоблення партерної частини святині. За іншою версією, головну роль у розробці проєкту відіграв Павло Римлянин, а Бернард Авелід лише давав архітекторові відповідне завдання, згодом узгоджуючи й затверджуючи плани.

Проти будови мурованого костелу й монастиря виступив *магістрат*, бо вважав, що така споруда біля міських мурів послабить обороноздатність міста. 10.03.1600 король *Сигізмунд III* призначив спеціальних "комісарів", які мали розглянути всі аспекти планованого будівництва. Ця комісія у складі львівського *каштеляна Станіслава Жолкевського*, львівського *старости* Єжи *Мнішека* й кількох львівських *райців* на поч. 1601 ухвалила дати дозвіл на будівництво з умовою, "щоби будинки, які прилягають до міських фортифікацій, були укріплені мурами й баштами". Плани зведення мурів і башт окремо затвердив королівський військовий інженер Фридрих Геткант. Тільки після цього король 16.03.1603 видав офіційний *привілей*, яким дозволив будівництво. Наріжний камінь посвятив архієпископ *Ян Димітр Соліковський*. Деревину на будівництво з яворівських лісів безкоштовно давав Адам *Сенявський*, а Єжи Мнішек пожертвував камінь зі своїх каменоломень. Крім цього, на будівництві використовували цеглу з цегельні, яка належала львівським бернардинцям. Великі кошти на будівництво жертвували родини Жолкевських, Чарторийських, Стадницьких, Тарлів, міські райці й духівництво на чолі з архієпископом. 1613 велику суму на костел пожертвувало військо, яке поверталося з-під Москви.

Мурований костел збудували навколо старого, який розібрали тільки 1614 (або, за іншими даними, – 1616). Костел освятив архієпископ Ян Анджей Прухніцький на честь св. апостола Андрія. Будівництво пресвітерію закінчили 1609, перша Служба Божа відбулася 30.11.1609 (або 1611). Головну наву засклепили 1615, того ж року закінчили будівництво крипт під костелом.

Павло Римлянин брав участь у будівництві храму до 1613, а Бернард Авелід керував будівельними роботами аж до смерті. На думку *Тадеуша Маньковського,* після Павла Римлянина будівництвом костелу займався *Амвросій Прихильний* (до 1617), а завершив його *Андреас Бемер*, який перепланував головний фасад, звів його верхню частину, а також західний і східний фронтони, збудував восьмигранну вежу. За припущеннями, він вирізьбив і фігури святих на фронтоні. До 1622 будівництво святині завершили, але оздоблення інтер'єрів тривало до 1630.

Біля костелу збудовано монастир, 20.03.1620 король заборонив містянам ставити дерев'яні хати й "буди" під його стінами. Для того, щоб захистити костел

Вигляд на площу Бернардинську і костел бернардинців. Поч. XX ст. Архівне фото

та монастир від ворога, 18.03.1637 король *Владислав IV* затвердив проєкт зведення навколо них оборонних укріплень.

На пожертву львівського пекаря Павла Люшні 1619 виготовили великий вівтар, у якому встановлено образ Матері Божої з малим Ісусом, по обидва боки від вівтаря – скульптури св. Антонія Падуанського і св. Бернарда, а нижче – постать Яна з Дуклі. У пресвітерії збудовано гробівець Яна з Дуклі, який 1608 на замовлення Миколая *Даниловича* виконав скульптор Войцех *Капінос*-молодший. Згодом на пожертви вірян виготовили раку зі срібла у вигляді руки, в якій зберігали дві кістки руки св. Іштвана.

В інвентарі костелу 1624 згадано, що у храмі були бічні вівтарі Матері Божої, св. Анни, св. Франциска, св. Михаїла, св. Андрія. 1617 виготовлено ковану балюстраду хорів. Автором її вважають ченця Фелікса із Сонча. Інший слюсар, брат Даміан із Тарнова, виготовив залізну ковану браму головного входу та двері. Підлогу храму виклали плитами з теребовельського каменю. У костелі був *орган* (уперше згаданий 1642), який фундували львівські містяни Станіслав Кучковський і Ядвіґа Гоховська. Лави для ченців у вівтарній частині костелу виготовив 1640–1643 брат Павло з Бидґощі.

Стіни та склепіння головної нави було оздоблено стюковою ліпниною. На склепінні розмістили стюкові касетони й медальйони, прикрашені стінописом. У пам'ять про похованих у криптах лицарів і шляхтичів на всю довжину головної нави розвішано велику кількість хоругов і військових прапорів. На вшанування заслужених парохіян та жертводавців встановлено епітафії. До сьогодні на фасаді ліворуч від входу збереглася мармурова таблиця, виконана 1680 в пам'ять про київського хорунжого Станіслава Вижицького. Інші епітафії не збереглися, про них є лише згадки в писемних джерелах. Зокрема монастирська хроніка згадує про мармурову фігуру іспанського доктора медицини Філіпа Сальдевіллі, яка 1652 стояла біля вівтаря св. Михаїла, а також про пам'ятні таблиці Андрія Одровонжа зі Спрови і волоського господаря Янкули Саса. 1678 на хорах встановили епітафію Софії Броновської, виконану з жовтого мармуру.

Колишній костел бернардинців. Фото О. Заячківського

У костелі й монастирі було багато портретів фундаторів, світських і духовних достойників, які були поховані у криптах, зокрема Андрія Одровонжа зі Спрови (XVII), Єжи Мнішека (1610), королів Сиґізмунда III та Владислава IV (1633), гетьманів Яна Кароля Ходкевича (1621) та Миколая Ієроніма Сенявського (1683) та ін.

Каплиця колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

Вигляд на монастир, апсиду і вежу колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

На дзвіниці храму встановили *вежовий годинник*. До сьогодні збереглися два годинникові *дзвони*, відлиті у Львові 1653 в майстерні А. *Франке*.

З нагоди беатифікації 1733 Яна з Дуклі, гвардіан і кустош львівських бернардинців о. Ян Капістран Вдзеконський вирішив заново оздобити костел. Ремонт розпочався 1736. Костел покрили новим мідним дахом. 1738 коштом щирецького старости Юзефа *Потоцького* покладено нову мармурову підлогу. 1736–1740 в костелі постав комплекс із 17 нових монументальних вівтарів, амвона, сповідальниць, лавок, корпусу для органа, виконаних у стилі пізнього *бароко*. Більшість робіт, зокрема й головний вівтар, збудував *Конрад Кутшенрайтер*. Він і розробив проєкт решти скульптурних оздоб храму. Скульптурні прикраси головного і частини бічних вівтарів виконував скульптор *Томас Гуттер*. У нових вівтарях використали і старі образи та скульптури, і нові. Встановлену в головному вівтарі дарохранительницю виконав сницар Міхал Щупакович, а позолотив її маляр на ім'я Міхал.

Інтер'єр святині прикрасили новими фресками, які намалював бернардинець *Бенедикт Мазуркевич*, який 1737 виконав розписи: постаті св. Антонія Падуанського і св. Яна Капістрана – над входом до костелу, св. Франциска Ассизького – над входом до монастиря. 1738 маляр завершив стінопис у пресвітерії, 1740 – у головній лаві. Розписи в захристії та скарбчику 1742 зробив *Себастьян Екштайн*, 1745 позолочено карнизи, арки й інші архітектурні деталі інтер'єру. 1740 відбулось урочисте перенесення реліквій блаженного Яна з Дуклі до новозбудованого головного вівтаря.

На площі перед костелом 1736–1737 встановили *колону блаженного Яна з Дуклі*. З південного боку від костелу 1733–1734 зведено дзвіницю, будівництво якої обійшлося в 20 тис. золотих (камінь і вапно подарувала міська рада, інші витрати оплатив гетьман Адам Миколай Сенявський). У верхній частині дзвіниці збереглась фундаційна таблиця з датами будівництва. На дзвіниці встановили старі дзвони "Ангел Божий" (1588) і "Трилят" (1680), третій дзвін відлив 1748 Федір Полянський. Четвертий дзвін "Блаженний Ян з Дуклі", що важив 2175 кг, Ф. Полянський перелив 1769.

Старанням кустоша Феліціана Левицького 1748–1755 на південному подвір'ї костелу збудували *криницю* з тесаного каменю. Над куполом криниці встановили позолочену фігуру св. Яна з Дуклі, а склепіння оздобили фресковим живописом, який представляв труну святого, яку стережуть два ангели. На чотирьох колонах-стовпах було вміщено віршовані написи з оповідями про видужання від різних хвороб тих осіб, які вживали воду з цієї криниці.

Наприкін. XVIII ст. центральна австрійська влада спробувала закрити костел і монастир. 22.04.1785 урядовий комісар Ф. Шумпетер, який прибув до Львова з Відня, оголосив циркуляр імператора про ліквідацію монастиря й костелу. За ченців вступилася місцева австрійська влада, і рішення про закриття костелу скасували, проте в монастирських приміщеннях влада розташувала *архів* і *казарми*. 1789 до костелу перенесено парохію, яка раніше була при ліквідованому костелі кармелітів взутих на *Галицькому передмісті*. 1817 реставрували вежу і встановили на ній новий годинник.

Марцин Яблонський 1824 відновив фрески в головній наві, доповнивши втрачені частини композиції, а 1837–1838 відреставрував стінопис у бічних навах. 1842 Роман Духенський перебудував орган, тоді було змінено і центральну частину балюстради хорів, на яких старі ковані ґрати замінено виступною дерев'яною конструкцією, що дало можливість розширити місце для співаків. Крім великого органу, Р. Духенський збудував ще один інструмент, який встановили на невеликому балкончику в пресвітерію за головним вівтарем. Великий орган 1898 перебудував Александер *Жебровський*, він зробив чергову реставрацію інструмента 1906.

На гроші Йоанни Пенчинської 1845 Людвік Попчинський збудував новий вівтар св. Станіслава, який встановили у лівій бічній наві. У вівтарі залишили старий образ св. Станіслава, що його відновив художник *Ян Машковський*. Він намалював для вівтаря новий образ св. Варвари. Бл. 1850 Я. Машковський реставрував образ Б. Лекшицького "Розп'яття" у пресвітерії храму. Декілька нових образів для костелу 1855 намалював художник Карл Шлеґель, зокрема великий образ "Найсвятішого Серця Ісуса" для вівтаря св. Антонія, образ "Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії" для вівтаря Матері Божої та ікону "Св. Малґожата" для вівтаря св. Яна Капістрана. 1860 графиня Софія Фредро намалювала образ блаженного Яна з Дуклі, який умістили над надгробком цього святого з тильного боку головного вівтаря.

Велику реставрацію фресок і образів у вівтарях костелу провели 1883–1884. Ці роботи ініціював і згодом за ними безпосередньо наглядав граф *Войцех Дідушицький*. Керівництво всіма реставраційними роботами доручили архітекторові *Владиславу Галицькому*. Фрески на склепінні головної нави і пресвітерію реставрували *Теофіль Копистинський* і Юзеф Федоровський. Т. Копистинський відновив також фрескові образи над входом до костелу й монастиря, завівтарний образ "Розп'яття" і декілька образів у вівтарях. Станіславу Котлярському доручили реставрацію образів на дереві, які представляли чуда Яна з Дуклі. Ці квадратні образи встановлювали в костелі від XVII ст., до поч. XX ст. їх налічувалося 79. Великий образ "Голгофа" 1896–1897 намалював для костелу *Тадей Попель*.

Наступний етап реставраційних робіт у храмі провели 1905–1906. Частину коштів на ремонт покрили маґістрат і *Галицький Крайовий Сейм*. За реставрацією наглядали представники Кола консерваторів Східної Галичини *Людвік Фінкель*, *Александер Чоловський*, *Теодор Тальовський* і архітектор Зиґмунд Гендель. Реставрацію стінопису доручили Юзефові Шидловському (Шидлінському), який працював під керівництвом *Марцелія Гарасимовича*. Позолочення елементів опорних стовпів, карнизів, склепінь, ліпнини в навах і пресвітерію, а також очищення й поновлення позолоти у вівтарях доручили позолотникові Валентину Якуб'яку. Вартість усіх робіт становила 14750 корон. У вікна встановлено нові металеві рами та *класичні вітражі*. Львівська фірма Фелікса Недзєльського виконала для костелу модульні вітражі з геометричними композиціями, які встановили у вікна нави. У кругле вікно діаметром три метри над хорами (фасадне вікно) встановлено вітраж із зображенням св. апостола Андрія, який виконала фірма В. Екельського й А. Туха із Кракова.

Електрифікацію храму 1904 здійснив Войцех Сандорфи, співвласник львівської фірми Г. Сокольницького і К. Вішневського. Під час реставрації лав для ченців довелося виготовити нові копії, в яких використано лише частину різьблених деталей зі старих (фігурки каріатид, дельфінів, драконів, розети, листя тощо). 1904 надгробок С. Броновської, який встановили у XVII ст., перенесли із пресвітерію на галерею у внутрішньому подвір'ї монастиря. Там 1900 встановлено нові станції Хресної дороги, виконані в Австрії у

Дзвіниця колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

Орган у колишньому костелі бернардинців. Сучасне фото

Фрески у колишньому костелі бернардинців. Сучасне фото

Скульптура на фронтоні колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

вигляді барельєфів. 1905 в стіну костелу вмурували мармурову меморіальну таблицю на честь литовського польного гетьмана XVII ст. Яна Фридерика *Сапіги*, який був похований у підземеллях храму.

Під час *Першої світової війни* австрійська військова влада реквізувала мідний дах костелу і дзвони "Ян із Дуклі" та "Святий Флоріан". Дзвін "Ангел Божий" (1588), який також мали реквізувати, викупив Музей міста Львова (тепер *Львівський історичний музей*). Для того, щоб компенсувати втрачене, 1930 бернардинці замовили на фірмі Швабе в м. Бяла (тепер м. Бєльсько-Бяла, Польща) три нові дзвони.

На честь історика *Освальда Бальцера* на монастирській галереї 1935 встановили пам'ятну таблицю. Епітафію вченого з чорного бельгійського мармуру виконала фірма *Людвіка Тировича*. На дошці вміщено бронзовий медальйон професора, що його виконав скульптур *Петро Войтович* 1927.

Під духовною опікою бернардинців традиційно перебував *Личаківський цвинтар*. Тому людей, які не мали у Львові постійної парохії, ховали з К. Б., серед них поетку *Марію Конопницьку*, художника *Артура Ґроттґера*, поета *Северина Ґощинського*, генерала *Тадеуша Розвадовського*.

Напередодні *Другої світової війни* почалася ще одна реставрація храму. 1937–1939 художник Єжи Яніш провів консервацію фресок головної нави. Через початок війни роботи не були завершені.

Костел збудовано з блоків тесаного каменю (вапняку), із використанням цегли. Назовні споруда не отинькована. В інтер'єрах усі стіни та склепіння покриті тиньком і стінописом. Святиня орієнтована на осі схід–захід. Костел у плані прямокутний, тринавовий, базилікового типу. Бічні нави вужчі й нижчі від головної. Довжина костелу – 57,5 м, ширина головної нави – 12,4 м, висота – 22,3 м. Бічні нави завдовжки 31,2 м, завширшки 5 м, заввишки 11,8 м. Пресвітерій, що нижчий і вужчий від головної нави, замкнутий від сходу гранчастою апсидою, – завдовжки 26,3 м, завширшки 9,1 м, заввишки 14,14 м. Бічні нави від головної відділяють аркади, які спираються на потужні стовпи, по чотири з кожного боку. Стовпи оздоблені пілястрами з коринфськими капітелями. У тимпанах аркад вміщено стюкові фігури святих, які походять від XVII ст. З південного боку представлено постаті св. Івана Хрестителя, св. Онуфрія, св. Марії Єгипетської, св. Марґарити з Кортони, св. Макарія-пустельника і св. Домініка з Мілоса. З північного боку, навпроти них, вміщено постаті св. Петра, св. Єроніма, св. Марії Маґдалини, св. Розалії, св. Павла-пустельника, св. Антонія-пустельника. Чотирипряслове склепіння в головній наві – коробове з розпалубками. Хори на всю ширину нави спираються на збудовані з тесаних блоків каменю колони, між якими розташовано три замкнуті півциркульними арками проходи. В аркадах проходів вмонтовано дерев'яні двері, які повністю відділяють передсінок костелу від головної нави. У віконцях над дверима вставлені сучасні вітражі з постатями ангелів. Простір центральної нави увінчаний антаблементом із доричним фризом. Головна нава освітлюється чотирма круглими вікнами з кожного боку, розміщеними над антаблементом і дахами бічних нав. Кругле вікно у фасадній частині освітлює хори. Бічні нави освітлені вікнами, прорізаними у фасаді. У південній наві три великі вікна, замкнуті напівциркульно, і одне кругле вікно над бічним входом. Північна нава, до якої прибудовано корпус монастиря, бічних вікон не має. У пресвітерії прорізали чотири високі вікна від південного боку і два у гранях апсиди.

Назовні споруда поділена карнизами на три яруси. Нижній ярус нави оздоблений подвійними пілястрами тосканського ордеру і декорований неглибокими сліпими аркадами. На рівні другого ярусу над дахами бічних нав збудували по п'ять контрфорсів, які підпирають зовнішню стіну головної нави. Контрфорси оздоблено волютами і фігурами святих. На осі

фасаду розташований головний вхід до храму, над входом – кругле вікно. Другий ярус фасаду фланкований пілястрами тосканського ордеру, у нижній частині ярусу – три ніші, в яких встановлені скульптури Матері Божої з малим Ісусом, а також свв. апостолів Петра і Андрія. На центральній осі третього ярусу встановили фігуру Ісуса Христа, вище – круглий медальйон із зображенням Бога Отця. У хмарах, які оточують зображення, – голуб Святого Духа. По обидва боки від фігури Ісуса Христа в круглих медальйонах розташували барельєфні зображення гербів Польщі та Литви. На волютах встановили фігури двох святих, а також фігури двох фундаторів костелу – Андрія Одровонжа зі Спрови та Єжи Мнішека. Деякі дослідники (Т. Маньковський, *В. Вуйцик*) уважають, що все скульптурне оздоблення екстер'єрів костелу виконав А. Бемер.

У костелі встановили 16 вівтарів. Посвячений блаженному Янові з Дуклі, головний вівтар, заввишки 11 м та завширшки 9 м, який розміщений в пресвітерію, 1736–1737 виконав К. Кутшенрайтер. Скульптурне та орнаментальне оздоблення вівтаря – Т. Гуттера. Між колонами та пілястрами цього вівтаря встановили фігури св. Франциска Ассизького, св. Клари, св. Бернардина із Сієни, св. Яна Капістрана, св. Людвіка, св. Бонавентури. У наверші вівтаря вміщено зображення апофеозу Яна з Дуклі. В апсиді пресвітерію розміщено монументальний образ XVII ст. "Розп'яття" авторства францисканського монаха Францишка Лекшицького. З тильного боку вівтаря розташовано надгробок св. Яна з Дуклі, виготовлений із червоного мармуру. Головний вівтар у пресвітерії на північній стіні оздобив великий образ "Апофеоз Яна з Дуклі", виконаний 1677. Біля образу і на протилежній стіні розмістили образи, на яких представлені дива блаженного (декілька образів тепер зберігається у *Львівській галереї мистецтв*). При вході до пресвітерію, навпроти на північній і південній стінах розмістили два вівтарі заввишки 11 м та завширшки 4 м, посвячені Матері Божій та св. Антонію Падуанському (1736–1737, скульптор К. Кутшенрайтер, сницар Т. Гуттер). У вівтарі Матері Божої вмістили образ Пресвятої Богородиці, який перенесено зі старого костелу, що його розібрали на поч. XVII ст. По обидва боки від вівтаря встановили скульптури свв. Томи Аквінського (з медальйоном у вигляді Сонця) та Дунса Скотта (з медальйоном із дванадцятьма зірками). На цоколі вівтаря св. Антонія – фігури св. Якова із Марки та св. Малґожати з Кортони.

Біля опор аркад центральної нави розмістили шість вівтарів (св. Франциска з Ассизу (XVIII ст.), св. Петра з Регалята (1759), св. апостола Андрія (1737), Трьох Царів (1737), св. Бернардина із Сієни (1738), св. Яна Капістрана (1738)). У південній наві є ще чотири вівтарі: св. архистратига Михаїла (1739), Розп'яття Христового (1736), св. Теклі та св. Йосифа Обручника. У вівтарі Розп'яття Христового – дерев'яне готичне розп'яття XV ст., перенесене зі старого костелу бернардинців. У лівій північній наві було три вівтарі: св. Анни (1739), св. Станіслава (1845), св. Іво, опікуна правників та адвокатів. У північній наві також зберігається мармурова скульптура Матері Божої Непорочного Зачаття, яка до 1950 була розташована на *фонтані* на пл. А. Міцкевича.

Стінні розписи в костелі виконав 1738–1740 Б. Мазуркевич зі своїми помічниками С. Бартницьким, Ю. Волінським та Й. Срочинським. Згодом фрески кілька разів реставрували. Фрески на склепіннях пресвітерію та головної нави поділені на кілька тематичних груп. Від апсиди і до головного вівтаря – стінопис, присвячений Матері Божій. Над головним вівтарем вміщено зображення Бога Отця. На східній стіні над входом до пресвітерію – композиція зі св. Франциском з Ассизу, який вручає бернардинцям статут свого ордену. Поряд алегоричні фігури чотирьох сторін світу (фрески реставровано 2004–2006). Плафон головної нави займає композиція із зображенням апофеозу св. Франциска. У центрі композиції напис "Ягве" гебрейською мовою, у східній частині – збір

Фрески колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

Інтер'єр колишнього костелу бернардинців. Сучасне фото

Костел Божого Милосердя. Сучасне фото

Інтер'єр костелу Божого Милосердя. Сучасне фото

апостолів та пророків в оточенні ангелів. Серед апостолів вирізняється св. Андрій – патрон львівських бернардинців. Ближче до хорів вміщено символічне зображення Єдності Церкви, яку персоніфікують Отці Сходу (Василій Великий, Григорій Богослов, Григорій Ниський, Іван Златоуст) та Отці Заходу (св. Авґустин, св. Амвросій Міланський, св. Єронім та св. Григорій Великий). На краях склепіння вміщено зображення гербів добродіїв та жертводавців. Склепіння обох бічних нав поділені на частини, у кожній з яких вміщено композицію. У південній наві стінопис зі св. Франциском (від вівтаря св. Михайла до хорів): "Св. Франциск піднімається до приготованого йому небесного трону", "Ангели підносять хрест на небо", "Адорація хреста", "Проповідь св. Франциска". На опорах склепіння зображено сцени зі Старого Завіту. Поліхромію північної нави присвячено Богородиці (від вівтаря св. Анни до хорів): "Коронування Богородиці", "Поклоніння Богородиці", "Ангели на хмарах", "Святий Бенедикт". На стовпах вмістили розпис на теми Євангелія і постаті пророків Старого Завіту.

У костелі є епітафії Станіслава Пілата (1863, скульптор *Парис Філіппі*), *Корнеля Уєйського* (1897), Еміля Тарнавського (1892, скульптор медальйона *Томаш Дикас*), Ф. Дуніної-Борковської (1888, скульптор медальйона *Юліан Марковський*), З. Самолевича (скульптор Т. Дикас).

Костел постраждав під час *Другої світової війни.* Вибили частину вітражів, у багатьох місцях пробили дах. 1946 бернардинці виїхали зі Львова, забравши зі собою частину предметів культу та ікон. У костелі влаштовано спочатку склад, а в 1960-ті – сховище сакральної скульптури, яке належало Львівській картинній галереї (тепер *Львівська галерея мистецтв*). Через діри в даху до середини костелу затікала дощова вода, яка знищила фрески на склепінні пресвітерію і головної нави.

Міська влада 1991 передала костел громаді *Української Греко-Католицької Церкви.* Тепер тут *церква св. апостола Андрія.*

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ БОЖОГО МИЛОСЕРДЯ – сакральна будівля, розташована у *Рясному* на вул. Брюховицькій, 119а. Храм збудований 2002–2005 за проєктом Івана Коваленка. Освячений 03.09.2005. Від часу створення парохії її незмінним парохом є о. Віктор Палчинський.

Головний вівтар містить образ Божого Милосердя, який подарував 2004 папа *Іван Павло II.* У храмі зберігається копія образу Матері Божої з римо-католицького костелу свв. Петра і Павла в Рясному.

Костел збудований з цегли із застосуванням залізобетону, тинькований. Орієнтований на осі північ–південь. Храм однонавовий у плані, над головним входом – вежа-дзвіниця, з передсінком на рівні першого ярусу. З південного боку до костелу добудували плебанію. Головна нава накрита стрімким двосхилим дахом. У бічних стінах нави прорізано по три високі вікна, які верхніми частинами

заходять на площу даху, що утворює над ними заломи. Над входом влаштували невеликі хори, розташовані у внутрішньому об'ємі вежі.

При костелі дітей середнього і старшого віку навчають релігії, а також відбуваються навчання перед Таїнством Подружжя. У костелі співає хор "Mizericordias".

Андрій Козицький

КОСТЕЛ ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на вул. Богданівській, 1, на північний схід від центральної частини Львова, на території давнього с. *Кривчиці*. 1931 костельний комітет Кривчиць купив ділянку під будівництво храму. Перший проєкт виконав *В. Дайчак*, однак костельний комітет не затвердив його, і святиню зведено на підставі проєкту не ідентифікованого архітектора, який використав план першого поверху і загальну композицію об'єму проєкту В. Дайчака, а докладне вирішення будівлі розробив сам. Будівельні роботи виконано влітку 1931. Костел побудований на кошти римо-католицького священика Владислава Ґризецького.

Будівля, зведена у стилі *модернізму* з елементами неоготики, – мурована з цегли, тинькована, однонавова, із трансептом і тригранною апсидою, фланкованою з двох боків прямокутними захристіями. Нава і пресвітерій перекриті хрестовими склепіннями, апсида – конхою. Хори у вигляді прямокутної у плані емпори з'єднуються півциркульною аркою з другим ярусом вежі, перекритим парусним склепінням. Стіни нави в інтер'єрі почленовані пілястрами, які несуть на собі карниз склепінь. На головному фасаді виступає триярусна, квадратна в плані дзвіниця, із передсінком на рівні першого ярусу. Наріжники вежі підкреслені стилізованими контрфорсами. Апсида дещо нижча і вужча від нави. Бічні фасади костелу гладкі, без декору, завершені вгорі профільованим карнизом, прорізані півциркульними вікнами й вертикально підкреслені подібними, як на вежі, контрфорсами.

Колишній костел Воздвиження Чесного Хреста. Сучасне фото

Храм посвячено 21.09.1931 як костел Воздвиження Чесного Хреста. У радянський час у костелі був склад. 1990 святиню передано *Українській Автокефальній Православній Церкві*. Після ремонту на поч. 1990-х вежу над притвором і малу вежу над сигнатуркою замінено банями. Тепер у колишньому костелі – *церква Різдва Пресвятої Богородиці*.

Христина Харчук

КОСТЕЛ ДОМІНІКАНЦІВ (КОСТЕЛ БОЖОГО ТІЛА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVIII ст., розташована на пл. Музейній, 1. Костел зведений на місці, де наприкін. XIV – у першій пол. XVIII ст. стояв готичний костел ордену *домініканців*. Згідно з хронікою домініканців, ще раніше (у XIII ст.) на цьому місці існував палац (терем) князя *Льва Даниловича* (під час спорудження першого костелу було знайдено дерев'яні підвалини цього терема). За традицією, цей палац князь подарував своїй дружині

Дзвіниця колишнього костелу Воздвиження Чесного Хреста. Сучасне фото

Колишній костел домініканців. Сучасне фото

Констанції, яка запросила до Львова домініканців, передавши їм для богослужінь палацову *каплицю*. Перша згадка про зведення мурованого готичного костелу домініканців у Львові датована 1378. Після великої *пожежі* 1407 костел довелося перебудовувати, гроші на будову пожертвували Миколай Бенко та його дружина Анна з Жабокруків. Будівництвом тоді керував Миколай Чех. Костел понищили пожежі 1511, 1527 і особливо 1571, коли від вогню завалилися склепіння. Ян Свошовський 1604 прибудував до костелу велику каплицю, посвячену Матері Божій. У цій каплиці розміщено чудотворну фігуру Богородиці з Ісусом ("Гіацинтову Мадонну"), яка, за переказами, колись могла належати католицькому місіонерові XIII ст. Яцекові Одровонжу. Головною іконою храму був образ Богородиці Одигітрії (Провідниці), що раніше нібито належав візантійським імператорам. Костел зазнав незначних руйнувань від артилерійського обстрілу під час турецької *облоги* Львова восени 1672.

У сер. XVIII ст. готична святиня почала руйнуватися, 1742 з'явилися тріщини в склепінні, які набули загрозливого розміру. Через небезпеку падіння склепіння 1744 домініканці перенесли богослужіння з костелу до каплиці Матері Божої. Того ж року конвент домініканців вирішив розібрати старий костел і звести на його місці новий храм. Для цих робіт орден запросив архітектора й військового інженера *Яна де Вітте*, який розробив проєкт і представив замовникам дерев'яну модель нової святині. Проєкт був розроблений із використанням ідей, закладених в архітектурі костелу св. Карла Борромео у Відні, який 1716–1737 збудував Фішер фон Ерлах.

Навесні 1745 почали розбирати старий К. Початково будівельні роботи вів львівський цех мулярів, який призначив керівником Шимона Мухарського, але вже

наприкін. 1745 керівником будови ("маґістром фабрики") став *Мартин Урбанік*. Львівський цех мулярів та *маґістрат* тривалий час намагалися через суди усунути від керівництва будовою М. Урбаніка, вимагаючи, щоб начальником будівництва призначили одного з цехових майстрів. М. Урбанік виграв усі судові процеси й зумів утриматися на посаді, 1757 його кандидатуру як керівника будови остаточно затвердив король Авґуст III.

До 1747 завершено закладення фундаментів, однак через брак грошей будівельні роботи довелося призупинити. На прохання конвенту значні суми на будівництво храму пожертвував коронний гетьман Юзеф *Потоцький*, який заразом вирішив звести при костелі родинну каплицю. Перший камінь у її фундамент було закладено 12.08.1749. Будівельні роботи в костелі вели дуже повільно, до 1751 були завершені тільки крипти святині. Тому урочистості *коронування ікони* Богородиці Одигітрії папськими коронами 01.07.1751 відбулися не в храмі, а в полі за межами міста. Після смерті головного жертводавця Ю. Потоцького будову фінансував його родич, канівський староста Миколай Потоцький. За наполяганням М. Потоцького насамперед було добудовано родинну каплицю Потоцьких, для якої він подарував свій портрет (найбільше з відомих сьогодні зображень цього магната, зберігається в Олеському замку).

Основні будівельні роботи було завершено в жовтні 1759, коли урочисто встановили хрест на ліхтарику купола храму. Загальна вартість будови тоді становила майже 1,2 млн злотих.

Будівля орієнтована на осі схід–захід. Назовні храм тинькований (крім цокольної частини). Високий цоколь складено з масивних блоків каменю, решта будівлі зведена переважно з цегли. Основний об'єм храму – еліпс розмірами 21,64x16,35 м. Центральна нава оточена радіально розташованими каплицями (дві центральні орієнтовані на осі південь–північ значно більші, ніж чотири інших). Прямокутна вівтарна частина удвічі довша від розташованого під хорами передсінку. Монументальний еліптичний купол святині, який оздоблює світловий ліхтарик і чотири люкарни, підтримують вісім пар колон. Між колонами прорізано вісім великих прямокутних вікон.

Із південного боку храму розташована велика каплиця Потоцьких, з північного – каплиця-сповідальня, з якої є прохід до захристії та монастирських приміщень. Каплиця Потоцьких оздоблена вісьмома парами колон на високих п'єдесталах (колони додатково акцентовані пілястрами), які підтримують еліптичний купол. У південній стіні каплиці прорізано три вікна, які відповідають трьом пряслам склепіння.

Над каплицями в костелі влаштовано два яруси емпор (галерей). До вівтарної частини ці галереї відкриті у вигляді балкончиків, що оздоблені рококовими ґратами. Прикрашені вигнутою посередині до центру костелу балюстрадою, хори займають всю ширину передсінку, їх підтримують шість колон. Над хорами бочкове склепіння з гуртами. Аналогічна конструкція склепіння – в пресвітерії.

Великі каплиці на осі північ–південь утворюють своєрідний трансепт, завдяки чому святиня у плані має форму хреста. Назовні ці дві каплиці позначені ризалітами, які становлять основний акцент бічних фасадів. На всю висоту бічні ризаліти фланковані пілястрами. Обидва ризаліти увінчані трикутними фронтонами з декоративними вазонами.

Головний вхід розташований на десять сходинок вище від рівня ґрунту. Увігнутий фасад оздоблений двома парами монументальних колон, які встановлено на високих цоколях. На ці колони спирається розбудований антаблемент, над ним – фронтон специфічної форми трикутника з дуже скругленими кутами. У полі фронтону латинський напис "Єдиному Богові честь і слава" (*Soli Deo Honor et Gloria*). Над фронтоном на постаментах встановлено скульптури святих, а на центральній осі фасаду – зображення оточеної променями дароносиці з гостією, з двома

К. Ауер.
Костел домініканців.
1837–1839 рр

Інтер'єр колишнього костелу домініканців.
Сучасне фото

Скульптура в інтер'єрі колишнього костелу домініканців. Сучасне фото

Інтер'єр колишнього костелу домініканців. Сучасне фото

ангелами обабіч. Головний вхід оздоблює портал, над ним – балкон із балюстрадою з декоративними вазонами і великим вікном. Вище – ще одне кругле вікно. Два бічні входи до храму влаштовані в бічних крилах фасаду, вони розташовані наполовину нижче від центрального входу. Бічні входи також оздоблені порталами з фігурами святих на невеликих кронштейнах і вікнами. Тильний та бічні фасади храму прикрашені скромніше від головного фасаду, їх оздоблення витримано в дещо іншому стилі, який ближчий до *класицизму*, аніж до *бароко*. У тимпані тильного фасаду вміщено барельєфне зображення "Ока Божого", яке оточують хмари та промені.

Інтер'єри храму почали оздоблювати 1760. Велику пожертву для цього зробив М. Потоцький, який 20.02.1761 передав домініканцям 200 тис. золотих, половину з яких призначив на спорудження вівтарів та виготовлення скульптур для святині. Передусім збудовано вівтар у каплиці Потоцьких. Великий вівтар у пресвітерії з чотирма фігурами святих (Петра, Павла, Івана Хрестителя та євангеліста Луки) збудовано 1764–1768.

Після смерті 1764 М. Урбаніка керівником будівельних робіт із завершення та опорядження храму призначено *Христофора Мурадовича*. 1765 Михайло Садковський збудував для К. *орган*, корпус та скульптурне оздоблення для якого виконав *Себастьян Фесинґер*. Будівництво органу обійшлося в 50 тис. золотих, які пожертвував преор конвенту Протази Дерякубович. Упродовж 1765–1766 на фасаді К. встановлено кам'яні фігури свв. Томи Аквінського, Яцека Одровонжа, Йосифа та Вінцента з Феррари. Згодом встановлено фігури св. Рози із Ліми та св. Катерини Сієнської. Авторство цих скульптур достеменно не встановлено, оскільки над оздобленням костелу одночасно працювало багато майстрів (Себастьян Фесинґер, *Мацей Полейовський*, Антон Осінський, *Ян Оброцький*, *Ян Щуровський*, Ян Щудловський). Мистецтвознавець Збіґнев Горнунґ вважав, що, судячи за стилістичними особливостями та авторською манерою, частину скульптур в інтер'єрі та на фасаді храму міг виконати *Йоганн Ґеорґ Пінзель*. На думку *Бориса Возницького*, автором скульптур у бічних вівтарях міг бути *Францишек Олендський*.

Головний вівтар храму встановлено посередині пресвітерію. За головним вівтарем споруджено хори для ченців та ще один невеликий чернечий вівтар при східній стіні костелу. Просторова конструкція головного вівтаря складається із встановлених на високих цоколях восьми колон, які підтримують антаблемент. Колони також тримають масивні вигнуті консолі, які фланкують центральну частину композиції. Над менсою розміщено дарохранительницю. Вище, у срібній позолоченій рамці, був чудотворний образ Богородиці Одигітрії, а над ним – велике різьблене розп'яття. Вівтарну композицію увінчував різьблений балдахін і зображення монстранції з гостією, яку адорують два ангели, що встановлені на консолях. Колони та інші частини вівтаря оздоблено позолотою та різьбленими гірляндами, виконаними в стилі рококо.

Серед художників, які виконали перші образи для костелу, в архівних документах згадано Марцина Строїнського та *Остапа (Євстахія) Білявського*. Останній намалював п'ять образів для вівтарів у малих каплицях.

Архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський* 29.06.1764 урочисто освятив костел. У пам'ять про цю подію, а також на вшанування головного жертводавця М. Потоцького у храмі вмурували дві мармурові таблиці, які не збереглися. Бічні каплиці храму отримали такі посвяти: з південного боку, перша від входу, – св. Антонія Падуанського, друга – Імені Ісуса, третя – св. Яцека Одровонжа. З північного боку, перша від входу – св. Томи Аквінського, друга – св. Домініка, третя – св. Вінцента з Феррари.

Після посвячення костелу до нього перенесли частину ікон та пам'яток зі старого розібраного храму. У головному вівтарі вміщено чудотворний образ Богородиці Одигітрії та різьблене розп'яття XIV ст.

У вівтарі каплиці Потоцьких встановлено алебастрову фігуру Богородиці з Ісусом. У каплиці св. Домініка помістили образ цього святого, який, як вважали в XVI ст., був привезений з Риму до Львова як дар генерала ордену М. Родольфі.

26.08.1766 через необережність художника Мацея Міллера, який малював орган, у костелі виникла пожежа. Вогонь знищив орган, суттєво постраждав інтер'єр (імовірно, згоріли бічні вівтарі), завалився оздоблений чотирма скульптурами святих ліхтарик над куполом, було пошкоджено фігури святих на фасаді. Пожежа знищила мідне покриття даху.

Відбудовувати храм почали 1767. Мармур для підлоги замовили в Кракові, мідну бляху для нових дахів і бані – в Угорщині. За припущеннями дослідників, комплексне відновлення інтер'єрів костелу конвент спочатку доручив А. Осінському, який 1768–1770 виконав для храму 16 великих дерев'яних фігур святих августинців, які попарно були встановлені під банею всередині святині. Скульптор вирізьбив фігури крилатих херувимів у головному вівтарі, а також фігури св. Августина та св. Домініка. Частина істориків мистецтва припускає, що спільно з А. Осінським над цими фігурами працювали Ф. Фесинґер та М. Полейовський. 1773 керівництво оздоблювальними роботами доручили *Пйотрові Полейовському*, який ще того ж року збудував два нові вівтарі в бічних каплицях. 1775 за проєктом П. Полейовського на куполі встановлено новий ліхтарик.

Роботи в храмі були перервані пожежею 17.05.1778, унаслідок якої знову згорів дах та постраждали орган, частина інтер'єру й оздоблення головного фасаду. Ґрунтовна реставрація К. відбулася 1792–1804, головним її керівником був *Клеменс Фесинґер*. Реставрацію пошкоджених скульптур доручено Ф. Олендському, а після його смерті – Я. Оброцькому, який відновив пошкоджені фігури на фасаді храму. 1795 сницар Пйотровський виконав літери латинського напису на тимпані, а Якуб Адамовський їх позолотив. 1800 збудовано кам'яні сходи перед головним входом, 1808 Якуб Крамковський зробив для храму новий орган на 26 регістрів.

Із дозволу маґістрату 1811 на руїнах нижнього ярусу оборонної *вежі* римарів, що була поряд із костелом (тепер на розі *вул. Лесі Українки* та *вул. Підвальної*), почали споруджувати дзвіницю. Вона простояла до 1852, після чого її розібрали через аварійний стан. Натомість вирішено збудувати нову дзвіницю з південного боку від костелу. Проєкт виконав 1865 *Йозеф Браунзайс*, того ж року проєкт реалізували. На дзвіницю підняли чотири *дзвони* (три старі – 1584, 1606 і 1607, та нововідлитий 1764). Із нагоди зведення дзвіниці 1867 фірма З. Мозера відлила невеликий дзвін вагою 19 кг.

Через небезпеку поширення *епідемії* холери 1831 австрійська влада наказала ліквідувати старі поховання в підземеллях костелу та монастиря домініканців. Останки із саркофагів вивезли на *Личаківський цвинтар* і перепоховали.

У XIX ст. у К. встановлено низку епітафій у пам'ять: графині Юзефи Дуніної-Борковської (1816, скульптор *Бертель Торвальдсен*), губернатора Франца Гауера (1824, скульптор *Антон Шимзер*), жертв епідемії холери в Галичині (1831), Миколая Радзейовського (1856), художника *Артура Ґроттґера* (1880, скульптор *Владислав Ґадомський*), учасника польського національно-визвольного повстання 1831 Юзефа Алойзи Ратценгайма (1886, майстерня Л. Шимзера), історика *Генрика Шмітта* (1884, скульптор *Тадеуш Блотницький*), поетеси Марії Бартус (1888, скульптор *Тадеуш Вишньовецький*), філантропа Тадеуша Жулинського (1889, скульптор *Томаш Дикас*), Мечислава Даровського та Кароліни *Любомирської* (1891, скульптор *Юліан Марковський*).

Художник *Марцин Яблонський* 1831 намалював великий образ "Розп'яття", який встановили навпроти амвону при вході до пресвітерію. Цей художник намалював для храму ще три ікони: св. Вінцента з Феррари, св. Томи Аквінського та св. Яцека Одровонжа. Образ св. Антонія

Фрагмент фасаду колишнього костелу домініканців. Сучасне фото

Сповідальниця в колишньому костелі домініканців. Сучасне фото

Пам'ятник А. Ґроттгерові в інтер'єрі колишнього костелу домініканців. Скульптор В. Ґадомський. Сучасне фото

Падуанського 1837 намалював для костелу Йоганн Йозеф *Гаар*.

Ще один ремонт у костелі відбувся 1838–1840. На поч. 1850-х за гроші графині *Дідушицької* у каплиці св. Вінцента встановлено великий *класичний вітраж*, який виготовили в Мюнхені на вітражній фабриці баварського короля. 1862 Роман Духенський відреставрував орган.

1869 у святині встановили п'ять алебастрових надгробків, які залишилися від старого готичного костелу. Надгробки XVI – поч. XVII ст., які належали Станіславові Влодеку, Вацлаву Дідушицькому, Єжи Дідушицькому, Янові Свошовському та шляхтичеві з родини Ходоровських, віднайшов у підземеллях К. *Станіслав Кунасевич*, реставрував їх *Парис Філіппі*.

Ґрунтовну реставрацію К. 1892–1914 здійснила фірма "Захарієвич–Сосновський". Під час цієї реставрації було замінено світловий ліхтарик на куполі храму (новий відрізнявся від старого за формою). Радикальних змін зазнав інтер'єр, унаслідок реставрації повністю змінилася його кольорова гама. Стіни помальовано в кремовий колір із рожевим відтінком, скульптури святих та елементи рельєфного декору (бази та капітелі колон і пілястрів, ґрати балконів тощо) вкрито позолотою. Нижні частини стін, цоколі колон та пілястрів обшито стюковими панелями, які імітували мармур. Покладено нову мармурову підлогу з чорно-білих плит. Старі дубові рами вікон замінено на металеві, проведено електричне освітлення.

На місці старого дерев'яного вівтаря, який тоді спорохнявів, встановлено його точну стюкову копію, яку, однак, пофарбовано не в зелений, а в сіро-блакитний колір. На новому вівтарі використано всі скульптурні прикраси старого вівтаря, однак із чудотворного образу Богородиці Одигітрії зняли стару срібну раму. Вівтар у каплиці Потоцьких також перебудовано, замість старого дерев'яного встановлено його стюкову копію, у якій використали старі елементи декору. Реставратори змінили загальний колір вівтаря із зеленого на червоний. Два дерев'яні вівтарі роботи П. Полейовського усунуто з бічних каплиць, на їхньому місці збудовано нові в неорокайльному стилі. Усунули епітафію К. Любомирської, а епітафії А. Ґроттгера та М. Бартус перенесено на нові місця. Алебастрові надгробки з костелу перенесли назад у підземелля, яке відремонтували й відкрили для відвідувачів. 1910 у костелі встановили новий орган, який збудувала фірма родини *Жебровських*. В оформленні нового органу використано старі скульптури роботи С. Фесинґера. За проєктом *Едґара Ковача* виконано нові лави, неорококовий проспект органу, ґрати хорів, а також сповідальниці, які 1912–1914 спільно виготовили скульптор *Петро Войтович* і домініканець Даміан Станкевич. П. Войтович вирізьбив шість мармурових медальйонів зі зображеннями святих, які встановили у бічних вівтарях, а також великий барельєф Найсвятішого Серця Ісуса, який замість вівтарного образу встановлено в каплиці Імені Ісуса.

Проєкт нового стінопису не вдалося реалізувати через протести істориків та фахових реставраторів.

Значного суспільного розголосу набула спроба домініканців здати на брухт старі костельні дзвони XVI–XVII ст. та відлити в австрійській фірмі П. Гільцера у м. Віннер-Нойштадт нові. Щоб не допустити нищення цінних історичних пам'яток, намісник Галичини *Анджей Потоцький* викупив у ченців старі дзвони й розмістив їх у своєму маєткові в Кшешовіцах (тепер Малопольського воєвод., Польща).

Реставраційні роботи були припинені під час *Першої світової війни* й відновилися тільки 1920, коли старий амвон замінено новим, проєкт якого зробив Зиґмунт Ґендель, а виконали Д. Станкевич (загальна конструкція) та П. Войтович (рельєф Ісуса Христа та фігура св. Вінцента). 1923 ті самі скульптори виконали вівтар св. Марії Маґдалини, який встановлено у хорах для монахів за головним вівтарем. У 1930-ті *Іван Багенський* запроєктував лави для цих хорів, однак через початок *Другої світової війни* їх так і не виготовили.

На поч. 1930-х п'ять алебастрових надгробків вдруге перенесли із підземель до інтер'єру храму.

Під час Другої світової війни К. вкотре був пошкоджений, зокрема майже повністю згорів ліхтарик на куполі храму.

Домініканці виїхали зі Львова до Польщі 1946. Вони вивезли 20 залізничних вагонів різного майна, зокрема монастирську *бібліотеку* і *архів*, частину літургійних речей та цінні ікони, серед яких – чудотворний образ Богородиці Одигітрії та образ св. Домініка. Зі Львова була також вивезена алебастрова фігура Богородиці з Ісусом Яцека Одровонжа, яка перебувала потім у домініканському монастирі м. Кракова. Однак 2009 львівські науковці *Музею історії релігії* висунули припущення, що автентична фігура залишилася у Львові й міститься у збірці музею.

Радянська влада закрила костел, і тривалий час його використовували як склад будівельних матеріалів, що належав фабриці ім. С. Кірова. Імовірно, саме тоді були понищені лави та пошкоджені деякі з епітафій. У сер. 1950-х було демонтовано орган, який перенесли до концертної зали філармонії на вул. П. Чайковського, 7 (тоді зала належала *Львівській консерваторії*).

Через незадовільний стан пам'ятки у сер. 1950-х ухвалено відремонтувати костел. У травні 1955 реставрацію доручили співробітникові Інституту історії і теорії Академії архітектури УРСР Ю. Нельговському. Насамперед відбувся ремонт даху. Відновлення ліхтарика на куполі завершено 1959, але комісія відмовилася прийняти виконану роботу через її неякісність. Загалом першочергові відновлювальні роботи в К. тривали до сер. 1960-х.

Відремонтований костел разом із частиною монастиря 1973 передали новоствореному *Музеєві історії релігії та атеїзму*. Пристосовуючи приміщення для музейних потреб, під куполом костелу підвісили "маятник Фуко", який мав наочно демонструвати напрямок та швидкість обертання Землі. Для ілюстрації еволюційної теорії Чарлза Дарвіна в інтер'єрі розміщено низку опудал мавп та муляжів первісних людей.

Із часом зреалізували ідею проводити у К. концерти органної музики, для цього до храму привезли два органи, один із *костелу св. Мартина*, другий – з костелу с. Поморяни Золочівського р-ну на Львівщині. У вікнах бічних каплиць і хорів 1979 встановили чотири нових вітражі (автори А. Чобітько та І. Клех).

Після проголошення незалежності України костел був внесений до переліку пам'яток, що є культурним надбанням національного значення і не підлягають передачі релігійним громадам. Деякий час у храмі відбувалися почергові богослужіння різних конфесій, концерти органної музики, діяла книжкова крамничка. 1994 храм передали в користування *Українській Греко-Католицькій Церкві* з умовою, що там, поряд із греко-католицькими, будуть відбуватися й римо-католицькі богослу-

Інтер'єр колишнього костелу домініканців. Сучасне фото

жіння. Оскільки в радянські часи святиню було спрофановано, її заново освятили як *церкву Пресвятої Євхаристії.*

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ ЄЗУЇТІВ (КОСТЕЛ СВЯТИХ АПОСТОЛІВ ПЕТРА І ПАВЛА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII– XVIII ст., розташована на *вул. Театральній* (бічний фасад будівлі виходить на *пл. Івана Підкови*, тильний бік – на *просп. Свободи*). Костел належав ордену *єзуїтів*. 1594 на цьому місці єзуїти збудували невелику дерев'яну *каплицю*, яка стояла на ділянці, котру орденові подарувала львів'янка Софія Ганель. Ще одну ділянку ченцям подарував великий коронний гетьман *Станіслав Жолкевський*. Після того, як 1610 єзуїти отримали ще одну земельну ділянку, що давніше належала подільському воєводі М. Мелецькому, почалося будівництво храму. Наріжний камінь будівлі в липні 1610 урочисто заклав архієпископ Ян Замойський.

Колишній костел єзуїтів. Сучасне фото

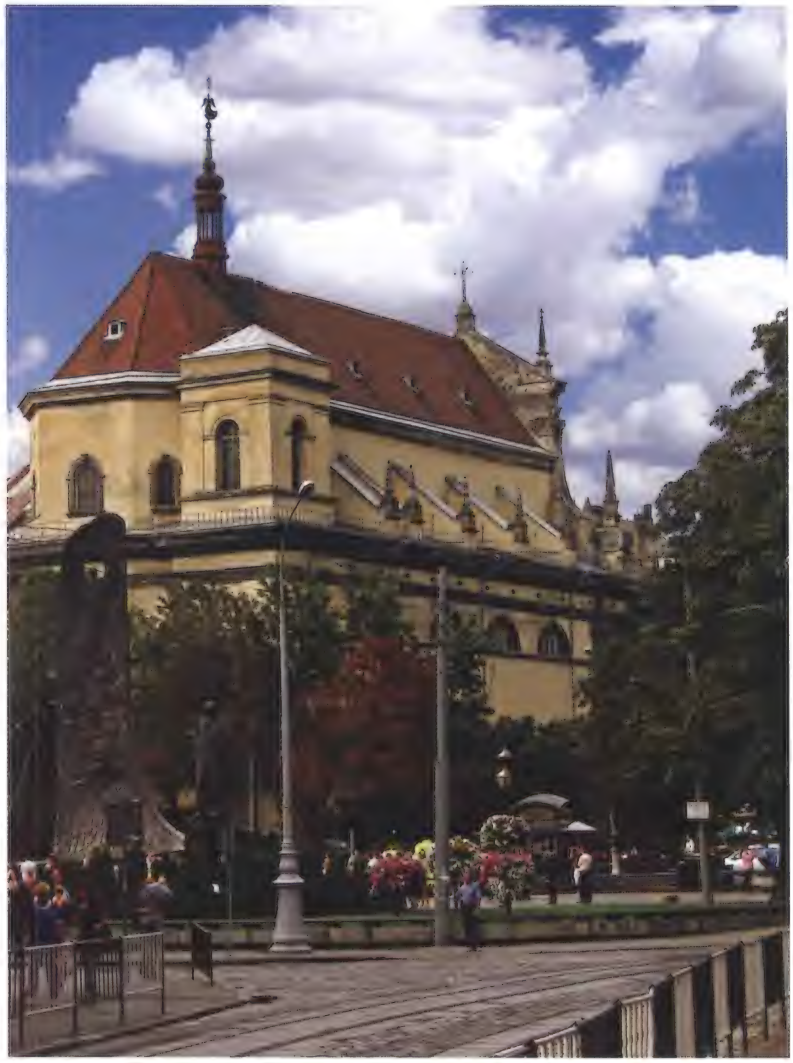

Автор проєкту не відомий. Костел запроєктований за зразком костелу "Іль Джезу" в Римі. Більшість дослідників уважає, що архітектором, який розробив плани костелу у Львові, був *італієць*. 1613–1614 будівельними роботами зі зведення костелу керував єзуїт Себастьян Ламхіус. Через судові позови та проблеми з правом власності на землю під забудову, будівництво храму 1614 довелося припинити. Відновили роботи 1618, відтоді й до 1621 зведенням святині керував єзуїт італієць *Джакопо Бріано*, генеральний будівничий ордену єзуїтів у Польщі. Його помічником був єзуїт Альберт Рагоніус. 05.11.1630 архієпископ Ян Анджей Прухніцький урочисто посвятив нову святиню і вніс до неї Святі Дари.

К. Є. був збудований під самим оборонним міським муром, тому головний вівтар розмістили в апсиді зі західного боку головної нави, вхід до храму довелося зробити зі сходу. Костел міг умістити бл. 3500 осіб у навах і ще 1500 – на галереях.

Костел змурований із каменю та цегли. Назовні та всередині святиня отинькована. У плані храм – типова тринавова базиліка, монументальна головна нава замкнена тригранною апсидою з головним вівтарем. Бічні нави значно вужчі та нижчі, від головної їх відділяють аркади, які спираються на потужні опори (стовпи) по чотири з кожного боку. Над бічними навами збудовані галереї, які були з'єднані проходами з хорами. Вони спираються на чотири опори, між якими розташовані проходи до головної і бічних нав. Частина К. Є. під хорами відділена від нав і становить невеликий окремий передсінок. Кожна з трьох нав має окремий вхід й окремий портал на східному фасаді святині. В інтер'єрі всі опори аркад оздоблюють монументальні пілястри з коринф-

ськими капітелями. Над ними довкола всієї головної нави – розвинений карниз. Головну наву освітлюють вікна головного фасаду, що розміщені над хорами і три невеликі вікна над вівтарною апсидою. Вікна прорізані також на південному фасаді святині. Чотири вікна горішнього ярусу замкнуті півциркульними арками, прорізані над галереєю. Між ними зовнішню стіну головної нави підпирають п'ять контрфорсів. Чотири вікна середнього ярусу освітлюють галерею. Невеликі та вузькі вікна нижнього ярусу освітлюють південну бічну наву. З північного боку до костелу прибудований будинок *єзуїтської колегії* та монастиря. У південно-західному куті святині, ліворуч від вівтарної апсиди, зберігся цокольний поверх вежі-дзвіниці.

Частина дослідників припускала, що у XVII ст. святиня у плані виглядала поіншому, а саме до головної нави було прибудовано низку каплиць із південного і північного боків, а вже пізніше у XVIII ст. ці каплиці перебудували на бічні нави. Аналіз найдавніших планів К. Є., який 1932 здійснив мистецтвознавець *Тадеуш Маньковський*, довів, що храм відразу будували як тринавову святиню. Архітектурні форми святині переважно витримані у стилі *бароко*, але трапляються ремінісценції *готики*, особливо у склепіннях бічних нав і галерей.

Багатством оздоблення вирізняється східний фасад святині. Широкий карниз і архітрав поділяють фасад на два яруси. Нижній ярус оздоблений шістьма монументальними пілястрами (бічні ширші за розташовані посередині). Між пілястрами влаштовано три входи до К. Є., кожен із яких оздоблений розбудованими порталами. Усе вільне місце нижнього ярусу займає декор, а саме чотири ніші зі статуями святих єзуїтів, невеликі карнизи, квадратні та прямокутні поля, обрамлені кам'яними рамами та ін. Верхня частина фасаду декорована чотирма пілястрами, нішами з фігурами святих і завершена монументальним трикутним тимпаном із великим круглим медальйоном, у якому вміщене зображення Агнця Нового Завіту. По боках верхню частину фасаду фланкують потужні волюти. Між центральними пілястрами на осі костелу розташовані три вікна, через які освітлюються хори. По боках тимпана і над волютами встановлені стрункі обеліски, які підсилюють враження вертикалізму ліній усього фасаду. Такі самі обеліски оздоблюють також бічний південний фасад святині.

У нішах верхнього ярусу фасаду встановлено фігури Матері Божої, львівського єзуїта Марцина Латерни, покровителя Польщі св. Станіслава-єпископа і папи (можливо, Павла III). Перші дві фігури виконані у стилі бароко, пози та складки одягу святих неспокійні, вигнуті, експресивні. Дві інші статуї статичні, штивні, різко відрізняються від іншого оздоблення. 1894 у нішах нижнього ярусу встановили чотири статуї єзуїтських святих, а саме св. Ігнатія Лойоли, св. Франциска Ксаверія, св. Станіслава Костки і блаженного Анджея Боболі. Статуї з пісковику виконав скульптор Фелікс Павлінський на львівській каменярській фірмі "Леопольд Шимзер".

Оздоблення інтер'єрів К. Є. тривало впродовж XVII ст., пізніше відбулося декілька ремонтів. При освяченні храму до нього перенесли з дерев'яної каплиці чудотворну ікону Матері Божої Розра-

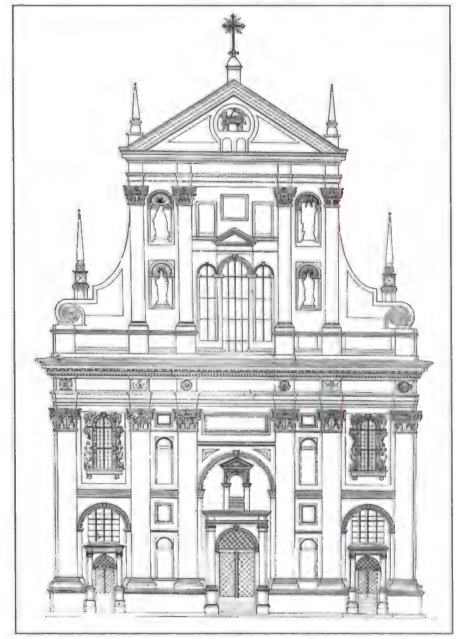

Проєкт фасаду костелу єзуїтів

Книжкові стелажі в колишньому костелі єзуїтів. Сучасне фото

Вигляд на колишній костел єзуїтів із ратуші. Сучасне фото

ди, яку єзуїти привезли з Риму, а також ікону св. Станіслава Костки й розп'яття, яке 1616 виконав скульптор *Йоганн (Ян) Пфістер* на замовлення Катажини Вольбертової. Львівська ікона Матері Божої Розради була однією з п'яти копій образу Матері Божої Сніжної з каплиці Боргезе римської базиліки Санта Марія Маджорре, намальованих із дозволу папи Пія V, яку він згодом освятив. Львівську ікону вважали чудотворною вже у XVII ст. 1636 її оздобили срібною багато золоченою шатою з коштовним камінням.

Скульптурне оздоблення інтер'єру колишнього костелу єзуїтів. Сучасне фото

Склепіння, вівтарну частину й аркади К. Є. 1638 прикрасили стюковою орнаментикою та барельєфами, а також стінописом, що зображав святих (авторства М. Климовича). Тоді закінчили й позолоту інтер'єрів. 1638 був збудований бічний вівтар св. Ігнатія Лойоли. 1643 зведено каплицю Найсвятішої Діви Марії, 1644 у святині встановлено *орган*.

Наприкін. XVII ст. у К. Є. було декілька гробівців і мармурових надгробків магнатських родин, серед яких Ельжбети з Гостомських Сенявської, Яна Яблоновського, *Станіслава Яблоновського* й Яна Вінцента Яблоновського, які офірували великі кошти на будівництво єзуїтської колегії. 1702 закінчено чотириярусну вежу-дзвіницю, яка стала найвищою спорудою Львова. *Дзвони* на цю вежу підняли 1709.

Більшість внутрішнього барокового оздоблення К. Є. згоріла 1734 під час *пожежі*. Ремонт і відбудова храму тривали 25 років, їх завершили 1760. На перебудованій 1740 вежі встановили три нові, відлиті 1735, дзвони, а 1756 – *вежовий годинник*. У бічних навах 1754 і 1759 збудували нові рококові вівтарі. У цих вівтарях встановили два найцінніші образи – Матері Божої Розради та св. Станіслава Костки. У глибині нав розмістили сповідальниці, а у головній наві – лавки. Амвон розташовано з лівого боку нави при першій опорі. Перебудову великого вівтаря закінчили 1747. Встановлений в апсиді головний вівтар із чорного та червоного мармуру сягав склепіння. Вівтар складався з чотирьох мармурових колон, які встановили на монументальних постаментах. Над колонами розбудували антаблемент з фігурами ангелів. Між колонами на високих постаментах вмонтовано великі дерев'яні позолочені статуї святих покровителів ордену єзуїтів: Станіслава Костки, Ігнатія Лойоли, Франциска Ксаверія й Алойзи Ґонзаґо, які, ймовірно, виконав *Себастьян Фесинґер*. У центральній частині вівтаря розташовано позолочену рококову дарохранительницю. Усю центральну нішу головного вівтаря займала величезна ікона. 1839 у вівтарі встановили олійний образ "Розп'яття" авторства австрійського художника Фрухвірта. Наверша вівтаря фланкували пілястри, оздоблені гірляндами та фігурками ангеликів. Перед вівтарем були встановлені ще дві ікони св. Франциска Борджіа та Святої Родини, а також збудовано мармуровий престол. Пресвітеріальну частину від нави відгородили мурмуровою балюстрадою.

Лоджії емпор (галереї) оздоблюють позолочені рококові ґрати. Частину різьбарських робіт для інтер'єру К. Є. виконав німецький сницар Йоганн Бекерт. Відомо, що 1762–1764 він виготовляв для храму лавки, сповідальниці, а можливо, й інші різьблені деталі та прикраси вівтарів. Золотив і оздоблював сповідальниці майстер Пілавецький. Під час перебудови з К. Є. усунули деякі надгробки, серед яких

надгробок однієї з фундаторок храму Ельжбети Сенявської. Із чорного мармуру збудовано чотири нові надгробки князів Яблоновських. Їх розташували в каплиці з південного боку костелу. Надгробок Яна Яблоновського (помер 1659) оздоблюють дві монументальні мармурові колони, між ними мармурова таблиця з латинським написом. Надгробок Александра Яблоновського (помер 1733) прикрашений біломармуровим погруддям, яке встановлено на тлі мармурового облямування стіни й меморіальних таблиць. Сучасні мистецтвознавці вважають, що автором цих надгробків міг бути Себастьян Фесинґер.

1741 збудовано каплицю св. Бенедикта-мученика. Вхід до неї влаштовано у північній наві, сама каплиця виступала за обрис К. Є. в забудову єзуїтської колегії. Фундаторкою каплиці стала Марія *Дідушицька*. Її чоловік Єжи Дідушицький 1698 їздив до Ватикану як посол польського короля *Августа II Моцного*. Папа Іннокентій XII подарував Є. Дідушицькому реліквії св. Бенедикта-мученика. Вмираючи 1730, Є. Дідушицький попросив свою дружину збудувати для цих реліквій каплицю в костелі львівських єзуїтів. 23.06.1741 каплиця була освячена. У криптах каплиці збудовано родинний гробівець Дідушицьких, а в каплиці – вівтар з іконою Матері Божої Страсної. Реліквії св. Бенедикта-мученика були виставлені у кришталевій труні. У пам'ять про фундаторів єзуїти збудували надгробок із чорного мармуру з портретами подружжя Дідушицьких і їхніми родовими гербами.

Під час ремонту святині після пожежі 1734 було виконано новий стінопис, який намалювали *Франц Ґеорґ Екштайн* та його син Себастьян. На склепінні пресвітерію майстри виконали фрескову композицію, в якій представили чотири сторони світу у вигляді кількадесяти алегоричних фігур, згрупованих навколо земної кулі (алегорія на тему "Св. Павло – апостол народів"). Ще чотири композиції представляють сцени: "Проповідь св. Петра", "Христос передає ключі св. Петру", "Св. Петро серед калік", "Апофеоз св. Ігнатія Лойоли" (інша назва "Святі ордену єзуїтів"). Фрески в бічних навах і захристії виконував Екштайн-молодший. На фресках у бічних навах представлені епізоди з історії ордену єзуїтів. На одній із фресок зображена постать св. Станіслава Костки в супроводі св. Ігнатія Лойоли й ангелів. Внизу під ними намальована панорама Львова, а також озброєний ятаганом турок із запаленим смолоскипом. Ця фреска символізує захист небесними покровителями львів'ян під час турецьких і татарських нападів. Інші фрески більш алегоричні. На одній із них зображені патріархи Старого Завіту, серед них Ной, який на плечах несе велетенський корабель, що має символізувати Ноїв Ковчег. Один із фрагментів стінопису містить цілком реалістичне зображення: під хорами намальована постать бородатого чоловіка у звичайному вбранні, який молиться на вервиці. Львівський краєзнавець *Феліціан Лобеський* уважав, що намальована реальна особа – жебрак, який зумів за довгі роки назбирати значну суму грошей і старанно їх зберігав на старість, але їх у нього вкрали.

У бічних навах розташовано вісім бічних вівтарів. У каплицях при монументальних опорах бічні вівтарі були посвячені св. Ігнатію Лойолі, св. Франциску Ксаверію, Св. Хресту, св. Розалії, св. Алойзі Ґонзаґо, свв. апостолам Петру та Павлу. У каплиці з північного боку при вході до К. Є. стояв давній вівтар-триптих, у центральному полі якого була ікона Матері Божої, а на рухомих крилах – образи євангелістів.

Від часу будівництва святині й до 1786 у підземеллях ховали єзуїтів і найбільш заслужених фундаторів. До наших днів зберігся алебастровий саркофаг львівського архієпископа Миколая Ґерарда Вижицького, який помер 1757.

Папа Климентій XIV 1773 скасував орден єзуїтів. Австрійський уряд передав частину майна львівських єзуїтів до Галицького релігійного фонду, а решту – різним державним установам. Костел передали під опіку священикам, які викладали на теологічному факультеті *Львівського уні-*

Скульптура на фасаді колишнього костелу єзуїтів. Сучасне фото

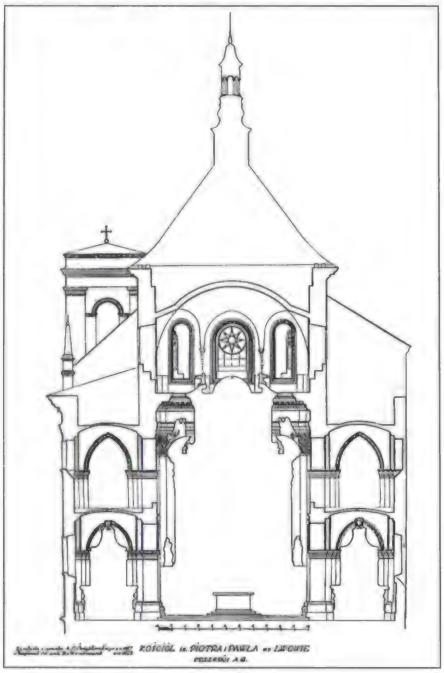

Перекрій плану костелу єзуїтів

верситету, а 1782 – *канонікам* львівської капітули. Від 1782 К. Є. уважали філіальним храмом катедральної парохії. Він був призначений переважно для учнівської й університетської молоді. Австрійці конфіскували з К. Є. майже всі коштовності, срібні та золоті церковні речі і навіть срібну шату з чудотворної ікони Матері Божої Утішительки.

Під час траурних урочистостей 1831, коли в К. Є. відбувалося прощання з померлим генералом Фреуелем, військові пошкодили сходи перед входом до храму. Щоб краще прикрасити катафалк під час траурної Служби Божої, *австрійці* втягнули до храму гармати, чиї важкі ковані колеса, як зазначалося в одному з документів, "побили підлогу в костелі і сходи від вулиці". Судячи із згадок у джерелах, в 1830-ті костел використовували як гарнізонний храм для австрійського війська. Є відомості, що 1832–1836 у храмі регулярно проводили Служби Божі для військових львівського гарнізону, хоча святиня тоді перебувала під управлінням капітули.

На поч. XIX ст. міська влада розпорядилась розібрати найвищий ярус вежі-дзвіниці, а 1830 – ще два яруси. Причиною цього рішення був поганий стан вежі, що, як побоювалися в маґістраті, могла обвалитися. Тоді ж заходами губернатора *Фердинанда д'Есте* на гребені даху над вівтарем була збудована металева сигнатурка, яку увінчує флюгер у вигляді ангела з хрестом.

Губернатор Ф. д'Есте 17.08.1836 дозволив єзуїтам відновити свою діяльність на теренах Галичини, а львівський архієпископ Францишек Піштек 23.08.1836 передав їм костел і парохію. Бажаючи продемонструвати вірнопідданість, єзуїти почали виголошувати проповіді німецькою. Однак під час *"Весни Народів"* 1848 уряд повторно заборонив діяльність ордену в Австрії, тому 1848–1853 храм знову опинився під наглядом капітули. 15.06.1853 ключі від храму повернули єзуїтам. Влада пішла на такий крок з умовою, щоб у неділі й свята військові капелани відправляли у костелі Службу Божу. Такий статус гарнізонного храму святиня зберігала за часів Австро-Угорщини і в міжвоєнний період аж до 1936, коли для духовних потреб війська міська рада передала *костел кларисок*, який одержав статус гарнізонного.

1836 монах-єзуїт Мацялка відновив і заново позолотив вівтар Св. Хреста, 1837 художник-єзуїт Фридерик Рінн намалював для костелу ікону св. Філомени-мучениці. 1842 єзуїти розпочали реставрацію святині, повністю відремонтували її назовні, укріпили фундаменти, переклали дахівку. 1843 художник *А. Рейхан* намалював два нові образи св. Ігнатія Лойоли і св. Франциска Ксаверія, які встановили у відповідних вівтарях. 1844 в інтер'єрі костелу розмістили новий амвон, 1845 відновили вівтарі св. Алойзи Ґонзаґо і св. Філомени-мучениці. У пам'ять про реставрацію святині ззовні при південному мурі було встановлено меморіальну таблицю з пісковику.

Під час обстрілу Львова австрійською артилерією 02.11.1848 декілька снарядів поцілили у К. Є. і знищили частину передсінку, у багатьох місцях пробили дах. Одразу було проведено невідкладні ремонтні роботи, але нова фахова реставрація святині розпочалась 1879, коли єзуїти зібрали потрібні гроші. Реставрацією керували визнані спеціалісти – архітектор *Юліан Захаревич* і художник *Генрик*

План костелу єзуїтів

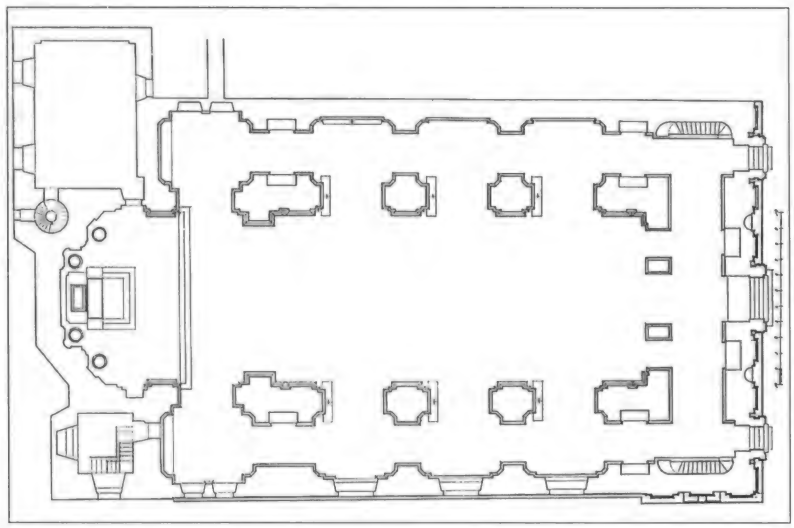

Родаковський. 1882 Ігнацій *Жебровський* відремонтував орган. 1887 той самий фахівець перебудував інструмент так, щоб пристосувати його звучання для виконання військових маршів.

Попри наполегливі прохання, влада довгий час не хотіла повертати єзуїтам каплиці св. Бенедикта. Вхід до неї з К. Є. був замурований, а в колишній каплиці розмістили службові приміщення Крайового суду. Після тривалих перемовин із *Галицьким намісництвом* каплицю св. Бенедикта передали єзуїтам тільки 1892. Під час відновлення фасаду 1894 у нішах нижнього ярусу встановили чотири скульптури єзуїтських святих.

28.05.1905 архієпископ *Юзеф Більчевський* здійснив урочистий обряд *коронування ікони* Матері Божої Розради. З нагоди коронації образ був реставрований, відновили також вівтар і каплицю, у якій перебувала чудотворна ікона. Проєкт реконструкції розробили фахівці *Львівської Політехніки*, керував відновлювальними роботами скульптор *Антон Попель*. Підлогу каплиці виклали мармуровими плитами, скульптор *Петро Войтович* виконав нову антипедію, на якій зобразив момент, коли 1656 папський легат П'єтро Відоні під час Служби Божої при цій іконі у львівському єзуїтському костелі вперше додав до Лоретанської літанії традиційні згодом слова "Матір Божа, Королево Польської Корони, молися за нами!"

У К. Є. частково відремонтували підлогу 1906, мармурові плити для цього привезли з Угорщини. Д. Кричковський та А. Теодорович 1909 відреставрували каплицю св. Бенедикта-мученика. З нагоди відзначення 1912 трьохсотлітньої річниці смерті *Петра Скарги* при вході до каплиці Св. Хреста встановили пам'ятну таблицю.

Під час українсько-польської війни 1918–1919 артилерійський снаряд пошкодив дах і склепіння головної нави К., вибив декілька шибок і вітражів. Найбільше постраждала центральна фреска головної нави "Св. Петро серед калік". У міжвоєнний період здійснено декілька невеликих ремонтів святині. 1944 під час бомбардування Львова радянською авіацією одна з невеликих бомб влучила в дах К. Є. над вівтарною частиною, пробивши також і склепіння. Постраждала фреска "Проповідь св. Петра".

Єзуїти виїхали зі Львова до Польщі 04.06.1946. Зі собою вони забрали деякі літургійні речі, пам'ятки й ікони, зокрема два найбільш шановані образи – Матері Божої Розради і св. Станіслава Костки. Костел, який закрила радянська влада, 1946 передали під книгосховище (до 2010 будівля належала *Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України*). У навах і на галереях облаштували дерев'яні стелажі з книжками.

Після проголошення незалежності України 1992 відремонтували фасади і дах К. Є., встановили нові ринви тощо. Під час цих робіт знайшли монстранцію, яка, ймовірно, ще XVII ст. була замурована в західну стіну храму. За припущеннями дослідників, її могли замурувати ще під час будівництва К. Є. або пізніше, як захист від ворогів, які облягали місто. Наприкін. 1990-х була розчищена частина підземель у західній частині К. Там діють виставкові приміщення галереї "Равлик".

Міська рада 08.07.2010 передала К. Є. у власність *Українській Греко-Католицькій Церкві*.

Юрій Смірнов

Фрагмент скульптурного оздоблення бічного фасаду колишнього костелу єзуїтів. Сучасне фото

Скульптурне оздоблення інтер'єру колишнього костелу єзуїтів. Сучасне фото

КОСТЕЛ ЗМАРТВИХВСТАНЦІВ (КОСТЕЛ ВОСКРЕСІННЯ ГОСПОДНЬОГО) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури кін. XIX ст., розташована на *вул. Пекарській*, 59. Давніше костел входив до комплексу будівель, що належали польському ордену змартвихвстанців (воскресенців). Поряд із К. З. розташовувались монастир, семінарія й інтернат (бурса) для української греко-католицької молоді.

Ділянку, на якій зведено К. З., монахи купили 1880. Спочатку богослужіння відбувались у монастирській *каплиці*, для якої 1882 збудовано новий вівтар. Єпископ Альбін Дунаєвський подарував для

цієї каплиці образ "Воскресіння Господнього", граф Станіслав Тарновський – копію ікони Матері Божої Ченстоховської, а папа Лев XIII – образ "Воскреслий Христос вручає ключі св. Петру". Від 1881 в інтернаті діяла греко-католицька каплиця.

Костел зведено 1888–1890 за проєктом архітектора *Альбіна Загурського*. 1889 для К. З. на фірмі Петера Гільцера у Віннер-Нойштадті (Австрія) купили *дзвони*. Проєкт головного вівтаря для храму виконав архітектор Томаш Кудельський, а виготовив його скульптор *Пйотр Віталіс Гарасимович*. Крім головного, у храмі було ще два бічні дерев'яні вівтарі.

Колишній костел змартвихвстанців. Фото О. Заячківського

Під час *Першої світової війни* 1916–1917 австрійська влада конфіскувала в костелі три дзвони. Для потреб святині залишили сигнатурку і передали старий дзвін з *вірменської церкви*.

У храмі 1925 здійснено ремонт, яким керував архітектор Тадеуш Іванович. 1928 відремонтовано *орган* фірми "Риґер". Капітальний ремонт костелу і реставрацію інтер'єрів розпочали 1932. Тоді за проєктом *Вавжинця Дайчака* зведено і дзвіницю. У другій пол. 1932 *Казимеж Смучак* виконав внутрішню орнаментальну поліхромію храму, стилізовану в *ар деко*. У роботі над стінописом йому допомагав художник Станіслав Еренфельд. Майже вся площина стін і стелі святині заповнена стилізованими гілками верби – символом Воскресіння, виноградної лози – символом Євхаристії, терновими гілками – символом страждання Ісуса Христа. Серед рослинного орнаменту К. Смучак умістив медальйони з монограмами Ісуса Христа, Діви Марії, а також Альфи й Омеги. У вівтарній апсиді у великому медальйоні вміщено зображення пелікана – символ жертви, яку приніс Ісус Христос. На опорах склепіння намальовано декілька гербів, серед них і *герб міста Львова*, герб папи Пія XI і герб львівського архієпископа *Болеслава Твардовського*. На хорах художник умістив велику фреску "Усікновення голови святого Івана Хрестителя". В інтер'єрі збереглася меморіальна таблиця, встановлена на вшанування засновника львівського осередку ордену змартвихвстанців *Валеріана Калінки*.

За проєктом К. Смучака на фірмі С. Г. *Желенського* у Кракові 1933 для костелу було виконано два вітражі. 1934 реставровано балюстраду й фігуру св. Йосифа. К. З. заново отиньковано й замінено покриття дахів. 1937 для храму закуплено нові лавки, сповідальницю і наверша амвона. 1938 почалося будівництво нового бічного вівтаря св. Терези, архітектор *Александер Кшивоблоцький* 1939 виконав проєкт алебастрового наверша цього вівтаря, проте закінчити роботи не вдалося через початок *Другої світової війни*.

Упродовж 1939–1941 в будівлях монастиря діяла римо-католицька духовна семінарія, яку радянська влада виселила з її будинків на вул. С. Чарнецького (тепер *вул. В. Винниченка*). Під час німецької окупації 1941–1944 ченці переховували в монастирі осіб, яких переслідували нацисти.

Змартвихвстанці виїхали зі Львова до Польщі 1945. У монастирі й інших будівлях був розміщений військовий шпиталь, а в костелі влаштовано складські приміщення. За потурання органів радянської влади в повоєнний період було понищено бічні вівтарі, амвон, орган, лавки та інше внутрішнє опорядження храму.

Від західного боку К. З. з'єднаний з монастирською забудовою, від південної – з колишнім будинком інтернату. Пресвітеріальна, вівтарна частина святині розташована з південного боку будівлі. Храм зведений із цегли, отинькований. Костел у плані майже прямокутний, складається з головної нави й великих каплиць зі східного і західного боків. Склепіння нави має два прясла. Третє коротке прясло перекриває хори. З південно-східного боку від вул. Пекарської до корпусу К. З. прибудовано струнку вежу з передсінком у нижньому ярусі. Три верхні яруси вежі мають восьмигранну форму. Верхній третій ярус оздоблений лізенами, аркатурним фризом і чотирма вікнами. Вежа-дзвіниця закінчується високим восьмигранним шпилем з кулею і хрестом, прорізаним круглими невеликими вікнами-люкарнами.

Головний (східний) фасад оздоблений центральним ризалітом, який фланкований пілястрами. Над ризалітом – тимпан із фігурою Христа Воскреслого у ніші. Центральне поле ризаліту оздоблює велике вікно. З правого і лівого боків розміщено два входи до К. З. (лівий веде до храму через передсінок під вежею). Над входами круглі вікна. Фасад на всю довжину оздоблений аркатурним фризом, а від вул. Пекарської – двоярусний, оздоблений пласким ризалітом і вікнами. Мансардовий дах над костелом і шпиль вежі покрито бляхою.

Сакральні функції споруді повернено після проголошення незалежності України. На поч. 1990-х храм передали громаді християн-баптистів. 11.09.1994 костел урочисто освячено як храм Христа Спасителя. В інтер'єрі проведено реставрацію поліхромії і трьох олійних образів, виконаних бл. 1900–1904 на тиньку ("Офірування Господнє", "Благовіщення" і "Поклон пастухів").

Юрій Смірнов

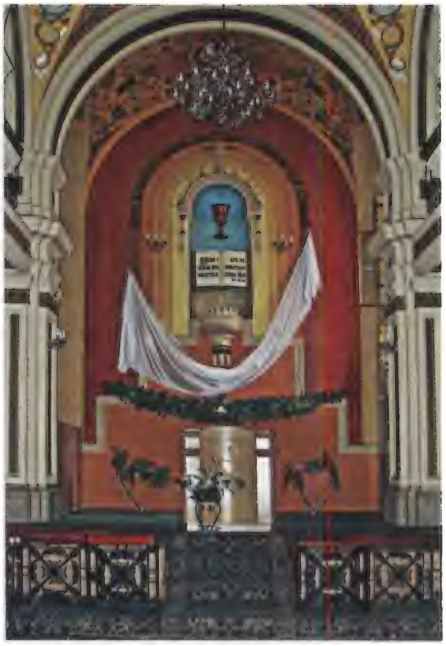

Інтер'єр колишнього костелу змартвихвстанців. Сучасне фото

КОСТЕЛ КАРМЕЛІТІВ БОСИХ (КОСТЕЛ СВЯТОГО АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII–XX ст., розташована на *вул. В. Винниченка*, 22. Костел стоїть на високому пагорбі, на ділянці, розташованій між вул. В. Винниченка і вул. Ч. Дарвіна, за межами давніх міських укріплень. Заснований на кошти князя Александра Заславського, Александра Куропатви, Ельжбети Яцимірської, Якуба *Собеського* та інших для чернечого ордену *кармелітів босих*. Спорудив, імовірно, *Ян Покорович*.

Будівельні роботи розпочалися в жовтні 1634. Костел ще не був закінчений 1647. Роком пізніше під час *облоги* міста його поруйнували війська *Богдана Хмельницького*. З документальних джерел відомо, що до поч. XVIII ст. костел стояв без

Костел змартвихвстанців. Поч. XX ст. Архівне фото

Колишній костел кармелітів босих. Сучасне фото

склепінь, оскільки лише 1717 було перекрито склепіння головної нави. 1784, коли австрійська влада ліквідувала орден кармелітів босих, тут оселилися *реформати*, а згодом 1789 – *кармеліти взуті*. Проєкт веж на головному фасаді храму виконав 1835–1839 Алойзій Вондрашка. Спочатку збудовано північну вежу, яка до 1906 мала наметове завершення. Архітектор *Владислав Галицький* 1906 провів ґрунтовну реставрацію костелу, під час якої добудовано другу південну вежу, обом вежам надано барокові завершення, відреставровано головний фасад. Під час реконструкції 1975–1990 відреставрували фасади костелу та розписи в інтер'єрі.

Костел мурований із каменю, у стилі *бароко*, тринавовий, із трансептом, прямокутний у плані, без апсид, з масивними опорними стовпами, які несуть систему склепінь, оздоблених подвійними пілястрами коринфського ордеру. Головна нава перекрита півциркульним склепінням із люнетами, бічні нави – значно нижчі за висотою, перекриті такими ж склепіннями, трансепт на перехресті та в раменах – сферичними склепіннями. Головний західний фасад – лаконічний, пожвавлений ритмом вертикальних пілястрів, горизонтально підкреслених дуже розвинутими карнизами першого і другого ярусів. Фасад прикрашають дві скульптурні постаті, встановлені в нішах першого ярусу. Фресковий розпис стін і склепіння виконав 1731–1732 італійський художник Джузеппе Карло Педретті разом зі своїм учнем *Бенедиктом Мазуркевичем*. У 1867–1870-ті розписи відновлював Леонард Захарський. Під час реставрації у повоєнний час розкрито фрески Д. К. Педретті й Б. Мазуркевича в бічних навах, на стовпах, у вівтарі та на хорах, тоді й відреставровано живопис XIX ст. на склепінні головної нави. Зберігся головний вівтар 1640-х, що його виконав із чорного мармуру у формі каплички скульптор Александер Прохенкович. У південній наві частково збереглася скульптура бічних вівтарів, що належить різцеві львівського різьбара XVIII ст. Антона Штиля. Праворуч від вівтаря – барокова мармурова епітафія другої пол. XVIII ст. з портретом шляхтича Пйотра Браніцького і довгим віршем-панегіриком.

До 1991 в костелі був пам'ятний надгробок генерала *Юзефа Дверницького*, що його виконав 1864 на замовлення львівської громади *Парис Філіппі* (тепер надгробок – у *римо-католицькій катедрі*). До східної стіни костелу прилягає прямокутний у плані монастир із великим внутрішнім подвір'ям. Монастир зведений одночасно з костелом. Як позаміські будівлі, костел і монастир у середньовіччі мали власні кам'яні оборонні мури, що фрагментарно збереглися від вул. "Просвіти".

Разом із укріпленим монастирем костел підсилював зі сходу систему міських *фортифікацій* Львова.

Костел св. архистратига Михаїла 1990 переданий *Українській Греко-Католицькій Церкві*. Тепер тут *церква св. архистратига Михаїла*.

Христина Харчук

КОСТЕЛ КАРМЕЛІТІВ БОСИХ (НА ПЕРСЕНКІВЦІ) – див. *КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ ПАРАМАННОЇ*

КОСТЕЛ КАРМЕЛІТОК БОСИХ – див. *КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ ГРОМНИЧНОЇ*

КОСТЕЛ КЛАРИСОК – див. *КОСТЕЛ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ*

КОСТЕЛ МАРІЇ СНІЖНОЇ (КОСТЕЛ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ МАРІЇ СНІЖНОЇ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XIV–XVII ст., розташована на пагорбі над сучасною вул. І. Гонти. Фасад костелу виходить на пл. Я. Осмомисла, з якої до святині ведуть кам'яні сходи. Вівтарною частиною храм орієнтований на схід, головний вхід розташований із західного боку.

Костел – один із найдавніших храмів міста. Частина дослідників припускає, що перший католицький храм на цьому місці збудували ще у XIII ст. Святиня належала німцям-католикам, які оселились у княжому Львові. У писемних джерелах костел уперше згадано 1344. Львівський дослідник Ігор Мицько вказує, що 1359 костел мав статус парохіяльного (фарного) і, ймовірно, у княжі часи був єдиним католицьким храмом Львова, який не належав ченцям, а був у власності міської громади. Костел був невеликим, однонавовим, із вежею над головним входом.

Після спорудження кам'яних оборонних мурів довкола середмістя костел залишився поза лінією міських *фортифікацій*. З огляду на це, його оточили муром, завтовшки два метри. На території *Краківського передмістя* костел займав важливий для оборони пагорб праворуч перед *Краківською брамою*. 1415 архієпископ Ян Жешовський переніс парохію до *римо-католицької катедри*, а костел став філіальним. Душпастирські обов'язки в ньому виконував один із катедральних вікаріїв (пізніше *каноніків* катедральної капітули). 1697 архідиякон К. Мрозовецький передав з римо-католицької катедри до костелу старий амвон і, можливо, олійний портрет єзуїта *Петра Скарги*.

Після того, як 1763 архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський* поділив Львів на шість парохій, костел став однією з парохіяльних святинь. До його парохії належала вся північна частина Краківського передмістя і найближчі села *Клепарів*, *Голосько* і *Брюховичі*.

Перед наданням костелу статусу парохіяльного отець Францишек Дуральський, який опікувався святинею, вирішив її ґрунтовно відновити й заново оздобити. На гребені даху збудовано нову сигнатурку, перебудовано приміщення захристії з північного боку. Після ремонту в інтер'єрі костелу стало шість вівтарів. Вівтарі, як і амвон, лави для каноніків і прелатів, сповідальниця, лави для вірян, були оздоблені в стилі *бароко*. Фресками храм прикрасив 1750–1751 *Станіслав Строїнський*. На стінах пресвітерію обабіч великого вівтаря художник намалював дві постаті єпископів в оточенні кліру і вірян. Фреска ліворуч від вівтаря представляла таїнство Освячення Святих Дарів, а фреска праворуч – таїнство Миропомазання. Над великим вівтарем в апсиді були намальовані три алегоричні жіночі фігури: Віра, Надія і Любов, а вище на склепінні – Найсвятіша Діва Марія, яку увінчує короною Свята Трійця. У центральному склепінні в наві зображено Матір Божу, яка стоїть на Земній кулі, навколо – святі, які моляться до неї. У першому ряді святих С. Строїнський намалював св. Варвару, св. Катерину, св. Йосифа, апостолів і Отців Церкви. На склепінні було зображено сцени: "Благовіщення", "Зустріч Діви Марії і Єлизавети", "Заручини Діви Ма-

Інтер'єр бічної нави колишнього костелу кармелітів босих. Сучасне фото

Й. Свобода. Костел Марії Сніжної. 1860-ті рр.

Колишній костел Марії Сніжної. Сучасне фото

Барельєф із зображенням Матері Божої на фасаді колишнього костелу Марії Сніжної. Сучасне фото

апсиду. Із західного боку до костелу приєднаний квадратний у плані передсінок, у якому влаштовано головний вхід до святині. За припущеннями дослідників, передсінок може бути залишком нижніх ярусів вежі-дзвіниці, яку спорудили ще у XIV ст., а згодом розібрали. На гребені даху розташована металева сигнатурка. З північного боку до костелу прибудували захристію, яка складається з двох приміщень і має окремий вхід, акцентований порталом із тимпаном. З цього боку прибудовано плебанію з вежею, критою дахівкою. Плебанія зведена з цегли, частково тинькована. Північну стіну поділено на три поля, оздоблені аркатурним фризом. У верхньому поверсі прорізано невеликі подвійні й потрійні вікна.

Головну наву костелу освітлюють по три вікна з кожного боку. У вівтарній апсиді чотири вікна і невеликий овальний отвір над великим вівтарем. Ще два вікна з північного боку затулила зведена наприкін. XIX ст. плебанія, тому у їхніх нішах Ю. Захаревич збудував два невеликі балкончики, оздоблені дерев'яними балюстрадами. Подібна балюстрада на всю ширину нави оздоблює перебудовані хори. Під час реконструкції 1880-х з інтер'єру усунули великий вівтар і три бічні барокові менші вівтарі. На місці старого головного вівтаря в апсиді збудували новий. У його центральному полі встановили давній образ Матері Божої з Ісусом. Дерев'яні деталі головного вівтаря були частково позолочені. На хорах встановили новий чотирнадцятирегістровий *орган*, виготовлений на фірмі *Яна Слівінського* у Львові. Під час реконструкції храму фрески С. Строїнського знищили, оскільки, на думку Ю. Захаревича, своїми бароковими формами вони не вписувались у нове оздоблення святині. Стіни та склепіння храму оздобили орнаментальними розписами у вигляді повторюваних золотих зірок на темно-синьому тлі. На стінах храму розмістили 14 станцій Хресної дороги, для освітлення святині повісили чеські кришталеві люстри. У вікнах пресвітерію вставлено два вітражі ("Св. Станіслав і рії" і "Проповідь дванадцятирічного Ісуса у святині". На склепінні ближче до входу представлено Земну кулю, на ній молодий місяць з колискою, у якій Немовля, Діва Марія; навколо ангели з квітами. На склепінні над хорами художник зобразив св. Цецилію.

Після закінчення перебудови й оздоблення архієпископ *Фердинанд Онуфрій Кіцький* заново освятив костел 1780. У пам'ять про цю подію з лівого боку, майже під хорами, вмурували мармурову таблицю з відповідним написом.

Ще одну докорінну реконструкцію й перебудову костелу здійснили 1888–1892 за проєктом *Юліана Захаревича*. Унаслідок перебудови інтер'єр храму набув неороманського вигляду. До храму добудували двоповерхову плебанію з вежею, а також огорожу в стилі *історизму*.

Костел збудований із цегли, отинькований. Мури двометрової товщини, на високому підмурівку з тесаного каменю. У плані святиня однонавова, майже квадратна. До костелу прибудували дещо вужчу і нижчу, орієнтовану на схід, тригранну

св. Казимир", "Св. Ядвіга і св. Саломея", які 1890 виготовила австрійська фірма "Тирольське художнє скло" в Інсбруці. Для внутрішнього оформлення костелу *Едвард Лєпший* 1893 намалював сім великих ікон зі сценами з життя Матері Божої та Ісуса. Ці виконані в неоготичному стилі "під мозаїку" твори вміщено в головній наві ("Благовіщення Діви Марії", "Зустріч Діви Марії і Єлизавети", "Втеча до Єгипту", "Поклоніння трьох царів", "Дванадцятирічний Ісус навчає у храмі", "Пієта", "Стрітення").

Ю. Захаревич запроєктував також металеві ґрати до вхідних дверей, які виконала фірма *Яна Дашека*. При вході встановили дві кропильниці на невисоких колонах із романськими капітелями. Праворуч перед входом до костелу на поч. XX ст. помістили пізньобарокову скульптуру Матері Божої, привезену з колишнього монастиря *місіонерів* у Львові. Більшість мистецтвознавців вважає, що цей твір виконав *Йоганн Ґеорґ Пінзель*.

У костелі під хорами встановлено декілька епітафій родини Дуніних-Борковських, які виконав *Томаш Дикас,* зокрема меморіальні таблиці Тита (помер 1849), Здзислава, Мечислава (померли 1888), Єжи Павла (помер 1905) і Болеслава (помер 1871). Під час *Першої світової війни* австрійська влада конфіскувала в костелі для військових потреб три *дзвони*.

Парохом костелу 1917–1949 був о. Ян Павінський. Костел не постраждав під час *Другої світової війни*, у перші повоєнні роки він діяв як одна з чотирьох римокатолицьких святинь Львова. Після смерті Я. Павінського 1949 парохією опікувався о. Казимеж Лендзьон. 1946–1948 в парохії працював також о. Ян Ольшанський, майбутній єпископ у Кам'янці-Подільському.

Костел закрили, і 12.04.1951 ліквідували парохію. Частину ікон, літургійних предметів передали до *Львівського історичного музею*, інші потрапили до львівських костелів і церков. Більшість забраних до музею речей згодом передали до новоствореного *Музею історії релігії й атеїзму*.

У костелі зробили склад. Лавки, сповідальниці, два бічні вівтарі й органи знищили. У 1960-ті знищено фігуру Матері Божої, яка стояла перед костелом. Наприкін. 1980-х у костелі організували музей фотографії, там відбувались мистецькі виставки.

Сакральні функції святині повернули 1995, коли костел передали *редемптористам Української Греко-Католицької Церкви*. Храм було освячено як *церкву Матері Божої Неустанної Помочі*. Від опорядження старого костелу в церкві збереглись амвон, 12 вмурованих у стіни невеликих плакеток із зображенням Христа Скорботного, епітафія о. Ф. Дуральського і дві кропильниці кін. XIX ст.

На виставці "Мистецтво неоготики", яку 2000 проводив Музей історії релігії, виставили сім образів Е. Лєпшого, які давніше належали костелові й які відреставрувала Галина Скоп.

Юрій Смірнов

Інтер'єр колишнього костелу Марії Сніжної. Сучасне фото

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ ВЕРВЕЧКОВОЇ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на теперішній вул. Варшавській, 33. Храм побудований 1904 (освячений 1908). Муровану браму-дзвіницю, що прилягає до головного фасаду костелу з півдня, збудували 1910. Під час *Першої світової війни* з *костелу* забрали три *дзвони*. 1924 виконано розписи в інтер'єрі та встановлено нові вівтарі. 1932 відреставровано головний вівтар, *орган*. Тоді костел й електрифікували. 1933 відновлено захристію, а наступного року – весь інтер'єр храму. Поліхромія, яку запроєктував і виконав В. Лісикевич, не збереглася.

Костел був зведений у традиційних формах *історизму*. Будівля мурована з цегли, тинькована, апсидою звернена на захід. У плані складається з нави, що має три прясла, і півциркульної в плані апсиди. Перше прясло містить прямокутний передсінок і квадратний у плані сходовий майданчик, сходи з якого ведуть на хори у формі емпори. З півночі до нави й апсиди прилягає захристія. Наву було перекрито

Станція Хресної дороги в інтер'єрі колишнього костелу Марії Сніжної. Сучасне фото

Колишній костел Матері Божої Вервечкової. Сучасне фото

дерев'яним бочковим псевдосклепінням, апсиду – конхою. Храм освітлюють вікна прямокутної форми з півциркульними завершеннями, які декоровані обрамуванням у вигляді традиційної для готики арки "ослиний хребет". Бічні фасади завершуються профільованим карнизом, під яким проходить фриз, оздоблений заглибленнями у формі стрілчастих аркадок. Композиція головного фасаду симетрична з центрально розташованим вхідним порталом із профільованим обрамуванням, подібним до віконних. З обох боків порталу влаштовані півциркульної форми ніші з циліндричними консолями, в яких встановлені фігури Божої Матері та Ісуса Христа. Нижня частина фасаду вертикально почленована пілястрами тосканського ордеру, які несуть псевдоантаблемент. Верхня частина завершується щипцем, замкненим стилізованою аркою у вигляді "ослиного хребта", обведеним обрамуванням й оздобленим чотирма обелісками і постаментом з хрестом. На полі щипця поміщене вікно прямокутної форми з півциркульним завершенням. Дах над основним об'ємом – двосхилий із невеликими слуховими віконцями, над апсидою – стіжковий. На гребені даху встановлено восьмигранну сигнатурку, завершену банею.

Після *Другої світової війни* костел використовували як склад. 1992 храм передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*, яка до 1997 відновила святиню. Відбудований храм 06.07.1997 освячено як *церкву св. Івана Хрестителя*.

Христина Харчук

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ ГРОМНИЧНОЇ (КОСТЕЛ СТРІТЕННЯ ГОСПОДНЬОГО) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII ст., розташована на *вул. В. Винниченка*, 30. Початково був посвячений Матері Божій з Лоретто, згодом – Матері Божій Громничній. Костел звели на ґрунтах, власниками яких були Якуб і Теофілія *Собеські*, які подарували цю землю під будівництво монастиря і костелу *кармеліток босих*. Разом із ґрунтами Собеські пожертвували черницям 30 тис. золотих. Акт фундації письмово затвердили 11.06.1642. Початково монастир розташували в дерев'яній садибі, яка колись належала гетьманові *Станіславу Жолкевському*. 1642 поряд збудували невелику дерев'яну святиню з трьома вівтарями. Під час *облог* Львова 1648 і 1655 дерев'яні споруди костелу і монастиря згоріли, а черниці втекли до Кракова та Варшави.

Замість спаленого костелу, за проєктом *Джованні Баттисти Джизлені* спорудили новий мурований костел. Його будівництво тривало довго, проєкт розробили ще 1642. Після облог 1648 і 1655 будівельні роботи припинили й відновили їх лише 1661–1662. Тоді будівництвом костелу керував архітектор Ян Годний, за працею

наглядав о. Гават. Від 1683 зведенням святині керував Томаш Дубінський. Бажаючи пришвидшити будівництво, польський король *Ян III Собеський* пожертвував додаткові кошти, і 1692 будівництво завершили. Костел був посвячений Матері Божій з Лоретто.

Святиню збудовано з цегли та частково з блоків тесаного каменю, отиньковано. У плані храм однонавовий, хрестовокупольний, із трансептом, який значно виступає поза ширину нави. Над перетином нави і трансепта зведено невисокий купол, над яким назовні збудували барокову сигнатурку, завершену ліхтариком із хрестом. Пресвітерій вужчий від нави, прямокутної форми у плані, відділений від нави балюстрадою і підвищений на одну сходинку. Пресвітерій перекриває одне прясло, наву – два. Над хорами – ще одне, значно вужче прясло. Трансепт перекритий вузькими пряслами, по одному з кожного боку. Усі склепіння хрестові, крім склепіння над хорами. Хори досить вузькі, в усю ширину нави, спираються на збудовані з тесаних кам'яних блоків опори, між якими прорізані три вхідні отвори. Центральний вхід широкий, замкнений півциркульною аркою. Хори оздоблює парапет із різьбленою кам'яною балюстрадою. Під хорами – вузький передсінок, який цілком відділений від нави. У наві пряслам склепіння відповідають виступні з бічних стін опори (стовпи), які утворюють по дві бічні ніші з кожного боку. Опори оздоблені пілястрами з гірляндами. Такі пілястри оздоблюють також трансепт і пресвітерій. Невеликі вікна над карнизом розміщені симетрично осі святині. У наві їх по два з кожного боку. Одне вікно вміщено над хорами, ще три вікна – у пресвітерії. З лівого боку до пресвітерію прибудували захристію, з правого – каплицю. З тильного боку (від сходу) і з півдня до костелу прибудували будинки монастиря кармеліток босих.

Багатством архітектурних форм вирізняється фасад святині. Широкий карниз, фриз і архітрав поділяють фасад на два яруси. Нижній ярус на всю висоту розчленований пілястрами, встановленими на високому цоколі. Головний вхід розташовано на поздовжній осі та прикрашено у верхній частині голівкою ангела з гірляндами квітів. Над ним велика мармурова таблиця з латинським фундаційним написом, колись позолоченим, тепер затинькованим. Від площі перед входом до костелу є малі сходи. Вхід фланкують дві колони, які підтримують фриз із тригліфами. Над ним тимпан, прикрашений голівкою ангела й гірляндами квітів. У нішах першого ярусу встановили великі декоративні вазони, прикрашені голівками ангелів, над ними рококові картуші. Між пілястрами – прямокутні поля, обрамлені кам'яними рамами. Другий ярус розчленований чотирма пілястрами і завершений монументальним тимпаном, звінчаним хрестом на п'єдесталі та канделябрами. Цей ярус фланкують кам'яні, різьблені волюти, витягнуті догори, що разом з іншими елементами декору надає фасаду вертикального акценту та мальовничості. Тимпан оздоблює картуш із гербами "Яніна" – *Собеських* і "Сас" – *Даниловичів*. У нішах

Колишній костел Матері Божої Громничної. Фото О. Заячківського

П. Федів. *Костел Матері Божої Громничної.* 2002 р.

Скульптура св. Йосифа на фасаді колишнього костелу Матері Божої Громничної. Сучасне фото

Скульптура св. Терези з Авіля на фасаді колишнього костелу Матері Божої Громничної. Сучасне фото

між пілястрами встановлені різьблені в камені фігури св. Йосифа і св. Терези з Авіля, засновниці ордену кармеліток босих. Ці скульптури виконав 1688 королівський надвірний скульптор Андреас Шванер.

Наприкін. XVIII ст. австрійська влада закрила костел, а його будівлю передала військовим, які влаштували там склад мундирів. Згодом оздоблення інтер'єрів знищили. На прохання львівського архієпископа Франца Піштека 1842 костел повернули римо-католицькій церкві. Храм був заново посвячений Матері Божій Громничній (Стрітенню Господньому). Обряд реконцеляції (повернення святині) особисто провів архієпископ Франц Піштек, якого згодом і поховали у підземеллях костелу. У XIX ст. у криптах храму поховали також львівських архієпископів Лукаша Баранецького (пом. 30.06.1858) і *Франца Ксаверія Вежхлейського* (пом. 17.04.1884).

З ініціативи архієпископа Франца Піштека святиню реставрували й заново оздобили. Три образи для костелу 1843 намалював *Алойзій Рейхан*. Їх встановили на тлі намальованих на стінах фресок, які ілюзорно представляли архітектурні форми барокових вівтарів. Олійний образ А. Рейхана у великому вівтарі представляв Стрітення Господнє ("Офірування Дитятка Ісуса у святині"). У бічних вівтарях вміщено образи св. Яна Канти і св. Яна Непомука. У храмі було й декілька старих олійних образів, два з яких представляли св. Івана Хрестителя, а третій – Святу Родину разом із св. Варварою, яка приймає перстень від Ісуса. 1848 два невеликі образи (копії з полотен Рафаеля) виконав для костелу клірик Северин Кошовський. Наприкін. XIX ст. фірма *Яна Слівінського* збудувала для костелу невеликий *орган* з одним мануалом і педаллю.

Петро Войтович 1916 виготовив із гіпсу бічний вівтар св. Йосифа, який встановили у храмі замість вівтаря св. Яна Непомука. Вівтар для костелу скульптор виконав як репліку центральної частини вівтаря св. Йосифа, створеного раніше для *костелу св. Ельжбети*. Другий бічний вівтар Матері Божої Заступниці (Покровительки) П. Войтович виконав із гіпсу після 1925. Цей вівтар також був реплікою, а може, й оригіналом, вівтаря з костелу св. Ельжбети.

Під час ремонту розташованих поряд із костелом монастирських споруд 1929–1931 ректор римо-католицької духовної семінарії єпископ-помічник Францишек Лісовський замовив нове оздоблення костельної каплиці й ораторії, які з'єднали дверима з будинком колишнього монастиря. Каплицю розмірами 6,5x15 м, що прилягає з південного боку до пресвітерію і трансепта, звели одночасно з костелом у XVII ст. Із трансепта до каплиці влаштували двері, ще двоє дверей з'єднували її з коридором монастиря. На північному боці каплиці було розміщено вівтар, посвячений Матері Божій Неустанної Помочі, з протилежного південного боку збудовано балкончик.

Каплиця перекрита п'ятьма пряслами хрестових склепінь. Вікна, по три з кожного довшого боку, були прорізані дуже високо, майже під склепінням. Необароковий вівтар каплиці виконав "Художній заклад сакральної різьби Яна Войтовича і сина" з Перемишлян (тепер Львівська обл.). Імовірно, що цей заклад зробив і лавки, малий амвон і сповідальницю. У нижній частині стіни каплиці на висоту до 1,5 м були обшиті дерев'яними дубовими панелями.

Фрески в каплиці виконав *Ян Генрик Розен*, якому допомагав його учень Казимеж Смучак. Поліхромія каплиці складається з великої композиції "Зіслання Святого Духа на апостолів" у вівтарній частині, фігурних фресок семи Святих Таїнств на трьох інших стінах й орнаментальної поліхромії на стінах каплиці й ораторії. Усі вісім фресок виконав Я. Г. Розен особисто, а орнаментальні розписи за його проєктом – К. Смучак. Кожну композицію супроводжує латинський підпис, яку вміщено в рамах під фресками або на окремому полі поряд. Перша композиція на західній стіні каплиці представляє

"Хрещення", друга – "Покуту", третя – "Таїнство Одруження". Над балконом, навпроти вівтаря, представлено "Таїнство Священства", а поряд – "Миропомазання". Підписи до цих образів уміщені на окремому полі на лівому боці стіни. На східній стіні каплиці намальовані дві композиції: "Помазання хворих" і "Пресвята Євхаристія".

Продовжуючи ремонт приміщень духовної семінарії 1936–1937, ректор єпископ *Евгеніуш Базяк* замовив нове оздоблення костелу. Виконання нової поліхромії доручили К. Смучакові.

Стіни і склепіння оформили орнаментом, що складався з широких і вузьких срібних смуг, які поділяли стіни на великі прямокутні поля, підкреслюючи архітектурні деталі декору (пілястри, арки тощо) й організовуючи тло для нових вівтарів. Образи авторства А. Рейхана та намальовані на стінах вівтарі усунули. У костелі було встановлено новий головний вівтар, який виготовили з алебастру в Журавні на Львівщині. Проєкт вівтаря виконав головний проєктант фабрики алебастрових виробів у Журавно архітектор Юзеф Шостакевич, а всі скульптурні оздоблення, зокрема дві фігури ангелів і дарохранительницю, – скульптор *Ядвіґа Городиська*. Фігури ангелів характеризувала легка стилізація шат і крил, типова для мистецтва *ар деко*, і витончені риси облич, повні зосередження в молитві. З алебастру також було виготовлено балюстраду, яку встановили перед головним вівтарем.

Частину будівель костельного комплексу римо-католицької духовної семінарії з каплицею радянська влада 1940 передала Львівському медичному інституту (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*). Костел діяв до 1946. Увесь храмовий комплекс духовної семінарії, зокрема й костел, перейшов у власність військових. Після того як 1975 *палац римо-католицьких архієпископів* і будинок колишньої семінарії передали обласному управлінню якості, метрології і стандартизації, влада вирішила створити в костелі постійну виставку якості продукції, яка мала демонструвати впровадження на підприємствах міста т. зв. львівську систему управління якістю продукції. У каплиці облаштовано конференц-зал. 1976 фрески Я. Г. Розена відреставрували спеціалісти Інституту "Укрзахідпроектреставрація" на чолі з *П. Лінинським*. Водночас інтер'єр костелу повністю звільнили від сакральних предметів культу, стіни помалювали у відтінки червоного і рожевого кольорів. Частину скульптур із розібраних вівтарів передали до музею "Олеський замок", а деякі костельні предмети – до *Музею історії релігії й атеїзму*. Із крипт костелу повиносили труни похованих там львівських архієпископів.

Після проголошення незалежності України в приміщеннях духовної семінарії створили "Експоцентр". До 1999 в ньому проводили виставки, частина виставок-продажів відбувалася й у будівлі костелу. 1999 костел (без каплиці й ораторії) передали в користування *Українській Греко-Католицькій Церкві*, яка освятила храм як *церкву Стрітення Господнього*. Від 2002 храмом разом із греко-католиками спільно користуються католики римського обряду. Каплицю при костелі 2009 передали в користування римо-католицькій церкві, після чого вхід до каплиці з боку трансепта замурували.

Юрій Смірнов

Колишній костел Матері Божої Громничної. Сучасне фото

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ – КОРОЛЕВИ ПОЛЬЩІ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на вул. Новознесенській, 23. Римо-католицька парохія на *Знесінні* постала 1927 при дерев'яному костелі Матері Божої – Королеви Польської Корони, який звели 1925 на кошти *каноніка* Едварда Керніка та приватні пожертви парохіян. 1933 до Львова прибули монахи ордену *салетинів*, які осіли при цьому костелі. 1935 вирішили звести більшу святиню. Новий мурований костел почали будувати 1937 за проєктом В. Ґжимальського. Тоді й було розібрано старий дерев'яний

План-перекрій костелу Матері Божої Громничної

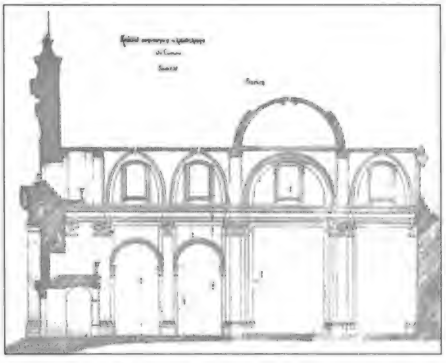

Колишній костел Матері Божої – Королеви Польщі. Сучасне фото

костел. До початку *Другої світової війни* були зведені стіни та склепіння храму. Під час німецько-польської війни 10.09.1939 німецька авіація істотно пошкодила незакінчений костел. У повоєнний час будівлю використовували як склад хімікатів.

Костел будували в стилі модернізму. Мурований із цегли, з використанням залізобетонних конструкцій, частково тинькований, із пресвітерієм, зверненим на південь. Храм тринавовий, базилікового типу, з коротким і дещо вищим від головної нави пресвітерієм. Перекриття залізобетонні, над головною навою нагадують касетони, пресвітерій перекритий склепінням. Простір нав поділений чотирма стовпами. Хори у формі емпори влаштовані над внутрішнім передсінком. Композиція головного фасаду – асиметрична, акцентована північно-східною монументальною вежею, яка виступає в східному напрямку за межі основного об'єму й додатково розширена на півкруглий ризаліт. Головний вхід оформлений у вигляді нартекса на чотирьох стовпах. Від сходу до пресвітерію прилягає невелика прибудова, що на першому поверсі містить захристію, а від заходу на подовженні бічної нави розташована каплиця. При західній наві є ще бічний вхід через прямокутний присінок. Будівлю освітлюють вікна прямокутної форми з півциркульними завершеннями та круглі – у стінах головної нави, в пресвітерії та вежі.

Костельну будівлю 1991 передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*, яка перебудувала її в *церкву Пресвятої Богородиці – Володарки України*. Під час цієї перебудови було замуровано і змінено форму частини вікон, поставлено нову баню храму.

Христина Харчук

Інтер'єр костелу Матері Божої Неустанної Допомоги. Сучасне фото

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ НЕУСТАННОЇ ДОПОМОГИ – сакральна будівля, храм Римо-Католицької Церкви, розташований на вул. І. Мазепи, 46. Проєкт святині виконав Олександр Матвіїв. Костел споруджено на місці, де від 1933 стояла невелика дерев'яна *каплиця*, при якій 1992 відновлено римо-католицьку парохію. Фундаційну таблицю храму освятив папа *Іван Павло II* 02.06.1997 під час пастирського візиту до Лєгніци (тепер Нижньошльонського воєвод., Польща). Будівельні роботи розпочалися 02.07.1998. До кін. 2001 було споруджено цокольний поверх, у якому 01.12.2001 освячено нижню каплицю. Основні будівельні роботи закінчили 2004. Від часу відновлення парохії її незмінним парохом є воскресенець о. Анджей Яґелка.

Вівтар запроєктувала архітектор Вероніка Венславська з м. Познань (Польща) і подарувала костелові. Як і надвівтарне розп'яття та амвон, його виготовили у м. Віттен (Німеччина). Лави та сповідальницю також привезли з Німеччини. Намальовані на поч. XX ст. олійними фарбами на мідній блясі станції Хресної дороги подарували костелові католики з Місії Любові Святої Трійці (м. Чикаго, США). Ліворуч від входу на стіні храму встановили дерев'яне розп'яття, що раніше зберігалося в *римо-католицькій катедрі*, куди було перенесене із закритого радянською владою *костелу Святої Родини* реформатів.

Костел зведений із залізобетону та цегли, складний у плані, орієнтований на осі північ–південь. Фасад увігнутої форми, перед входом широкі сходи. Завершені масивними волютами бічні крила фасаду суттєво вищі за його середню частину. Завдяки цьому з північного боку храм має вигляд стилізованого зображення Оранти (крила фасаду символізують молитовно підняті руки). З правого боку від фасаду – дзвіниця відкритого типу, на якій висять три *дзвони*. У цокольному поверсі розташована зала і три менші кімнати, які використовують для катехизації молоді та соціальної праці. З південного боку костелу влаштували захристію, а також балкон із кованими ґратами.

Над головним входом до костелу розташували хори, які освітлюють два великі вікна з художньо виконаними рамами (у верхньому вікні використано мотив Божого Провидіння, у нижньому – раннього символу християнства, – зображення двох риб. З обох боків на хори ведуть залізобетонні сходи, освітлені двома вікнами, стилізованими під крила. Підлога викладена кам'яними плитами. На поч. 2010 хори зі сходами не були закінчені, оздоблювальні роботи в костелі тривають.

Перед входом до костелу встановили залишки придорожньої кам'яної фігури XVII ст. з латинським написом "Р. Б. 1615 7 жовтня", яка стояла неподалік храму.

У костелі відбуваються меси польською та українською мовами.

Андрій Козицький

Костел Матері Божої Неустанної Допомоги. Сучасне фото

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ НЕУСТАННОЇ ПОМОЧІ І СВ. ЙОСИФА – сакральна будівля, пам'ятка архітектури кін. XIX ст., розташована на *вул. Генерала Чупринки*, 70. Костел спорудили при монастирі *кармеліток босих* на *Кастелівці*.

Вибрати ділянку для будівництва допоміг *Іван Левинський*, а гроші на її купівлю дала графиня Кароліна Рачинська, головна опікунка львівських кармеліток. Проєкт костелу виконав німецький архітектор Франц Штатц, який працював у Кьольні

Колишній костел
Матері Божої Неустанної Помочі
і св. Йосифа.
Сучасне фото

(Німеччина), користуючись тільки геодезичними картами ділянки під забудову. Його проєкт довелося переробити на місці, достосовуючи в деталях до конкретних умов і побажань замовників. Цю переробку здійснили І. Левинський і кармелітка Тереза від Ісуса (Калькштайн), німкеня, яка добре розумілась на архітектурі і вже мала досвід у керуванні будівництвом монастиря кармеліток в м. Ехт (Голландія). Керівництво ордену декілька раз повертало проєкт на доопрацювання, вимагаючи спрощення форм і деталей оздоблення.

Будівництво костелу розпочали 05.09.1893, коли львівський архієпископ Северин Моравський освятив наріжний камінь. Будівництво було доручено фірмі І. Левинського і тривало два роки. 08.09.1895 єпископ К. Гриневицький освятив новий монастир та костел, до нього переселились сестри зі старих приміщень на вул. Курковій (тепер *вул. М. Лисенка*). Будинки були ще не обладнані й не оздоблені.

Будівництво вівтарів розпочалось 1896. У костел перенесли головну святиню львівських кармеліток босих – ікону Матері Божої Неустанної Помочі. Цей образ був копією всесвітньо відомої чудотворної ікони, яка зберігалася в Римі в костелі *редемптористів*. Львівську копію було виконано темперою на дерев'яній основі (дошці), вона мала офіційний сертифікат і номер 713. Її замовив у римських редемптористів краківський кардинал Альбін Дунаєвський, який 1880 подарував її кармеліткам.

Проєкти головного і двох бічних вівтарів у неоготичному стилі виконав *Юліан Захаревич*. У цьому ж стилі витримано амвон, каплички св. Терези від Дитя Ісуса і вівтар у хорах. Головний вівтар освячено 18.06.1899. Конструкцію різьбленого дерев'яного вівтаря, багато оздобленого готичними елементами, виконав різьбар *Тадеуш Сокульський*. Центральну частину вівтаря виготовили у вигляді т. зв. шафи з центральним полем і двома рухомими крилами (триптих). У центральній частині містилися барельєфи, які представляли Христа Розп'ятого, Матір Божу і св. євангеліста Івана. На рухомих крилах художник *Юліан Макаревич* намалював св. Терезу з Авіля і св. Івана Хрестителя. Нижче триптиха встановили ікону Матері Божої Неустанної Помочі. Завершення вівтаря Т. Сокульський виконав у формі п'яти струнких ажурних пінаклів, між якими в центрі вмістив скульптурну композицію Преображення Господнього. Усе скульптурне оздоблення вівтаря виконав скульптор *Антон Попель*.

Однонавова будівля має у плані вигляд латинського хреста. За вівтарем було розташовано хори для монахинь, які

завдовжки дорівнювали головній наві. Пресвітерій невеликий. У наріжному куті між пресвітерієм і лівою стороною трансепта збудували п'ятиярусну, струнку, квадратну в плані вежу. Останній ярус був восьмигранним, оздобленим чотирма трикутними фронтонами. Вежа закінчувалась високим пірамідальним шпилем із кулею і хрестом. Дахи вкрили модним тоді "етернітом" (шифером) і бляхою.

Головний фасад, оздоблений великим стрілчастим вікном із масверком, від вулиці закінчується трикутним фронтоном із кам'яним хрестом. Прямокутний вхід до святині акцентує неоготичний портал із розбудованим вимпергом, у верхній частині оздоблений хрестоцвітами. Портал фланкують колони, які закінчуються пінаклями. Мальовничості фасаду додають широкий фриз над вікном, п'ять сліпих стрілчастих аркад різної висоти і малі вікна у формі восьмикутних зірок.

Масивну споруду збагачують контрфорси різної конструкції, карнизи, виступні мури захристії, ризаліт у формі половини восьмигранника з правого боку головної нави і неглибокі сліпі стрілчасті арки. Майже всі вікна мають неоготичні завершення.

Проєкти двох бічних неоготичних вівтарів також виконав Ю. Захаревич. Вівтарі стояли при бічних стінах трансепта: з лівого боку – вівтар св. Йосифа фундації графині Я. Тарнавської, з правого – вівтар св. Терези з Авіля. Конструкція вівтарів була ідентичною і складалась з вівтарного столу, центральної частини, виконаної у формі трьох неглибоких ніш, закінчених стрілчастими арками з масверками. Завершення обох вівтарів було у вигляді однакових готичних капличок, із високим ажурним щипцем і пінаклями на боках, завершеними фіалами і хрестоцвітами. У центральній ніші лівого вівтаря встановили фігуру св. Йосифа з малим Ісусом, привезену з Австрії, у бічних нішах – фігури св. Терези з Авіля і св. Марії Магдалини де'Пацці. У 1930-ті на їхнє місце поставили фігури архангелів Гавриїла і Михаїла. У наверші лівого вівтаря була фігура Найсвятішого Серця Ісуса з поліхромованого гіпсу, виготовлена в Мюнхені. Правий вівтар був оздоблений фігурою св. Терези з Авіля, увінчаний фігурою Найсвятішого Серця Матері Божої, яку також виконали в Мюнхені. Скульптури, крім привезених з Австрії і Німеччини, виконав А. Попель.

Біля правого бокового вівтаря 1926 встановили дерев'яну неоготичну капличку, яка формами наслідувала вівтарі Ю. Захаревича. У центральній її частині під балдахіном помістили дерев'яну поліхромовану фігуру св. Терези.

Ю. Захаревич 1898 виконав проєкти органних хорів у вигляді дерев'яної емпори (однак органу у костелі не було), а також лавок і сповідальниць. Тоді збудували і дерев'яний неоготичний амвон, проєкт якого зробила кармелітка Марія Вероніка Гечевич. Амвон встановили з правого боку нави при перехрещенні з трансептом. Пресвітерій відділили від нави низькою дерев'яною балюстрадою із проходом у центрі.

В апсиді завівтарної частини (хорів) звели ще один вівтар, дерев'яний, із розп'яттям у центральному полі, виконаний у стриманих неоготичних формах. У вівтарі вмістили копію ікони Матері Божої Неустанної Помочі. Через брак коштів не вдалось оздобити інтер'єри святині поліхромією. Стіни пофарбували однотонною клейовою фарбою. 1930 сестри вели перемовини з *Яном Генриком Розеном* і планували доручити йому поліхромію костелу, проте ці задуми не реалізували.

Цегляний мур, який відділив монастир і костел від вул. Кшижової (тепер *вул. Генерала Чупринки*) і об'єднав храм із будинком капелана, звели 1900. На осі фасаду костелу в мурі збудовано браму, за якою влаштовано двомаршеві сходи, які провадять на невеликий майданчик перед входом.

Під час українсько-польських боїв за Львів наприкін. 1918 був знищений дах костелу, який відремонтували тільки 1924, покривши повністю оцинкованою бляхою. Черговий ґрунтовний ремонт провели 1928–1932. Львівський архієпис-

Розп'яття в колишньому костелі Матері Божої Неустанної Помочі і св. Йосифа. Сучасне фото

Колишній костел Матері Божої Остробрамської. Фото О. Заячківського

Інтер'єр колишнього костелу Матері Божої Остробрамської. Сучасне фото

коп *Болеслав Твардовський* 1939 видав декрет про *коронування ікони* Матері Божої Неустанної Помочі єпископськими золотими коронами. Урочистість відбулась 25.06.1939 на Вулецьких пагорбах.

Восени 1939 під час бомбардування міста німецькою авіацією був знищений верх вежі святині. Радянська влада залишила кармеліткам тільки декілька келій, а майже весь будинок перетворила на притулок для безхатченків і старців, що призвело до руйнації всіх приміщень. Після смерті архієпископа Болеслава Твардовського 22.11.1944, за заповітом, металеву урну з його серцем вмурували біля ікони Матері Божої Неустанної Помочі.

На поч. 1946 кармелітки виїхали до Перемишля (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 13.05.1946 в костелі відправили останню Службу Божу. З собою черниці забрали ікону Матері Божої Неустанної Помочі, частину скульптур, літургійні шати і церковний посуд, ікони з монастиря, а також урну із серцем архієпископа й інші речі. Декілька скульптур, зокрема Терези з Авіля і св. Терези від Дитя Ісуса, передали до львівського *костелу св. Антонія*.

Приміщення монастиря і костелу зайняли підрозділи *НКВС*. На поч. 1960-х усі приміщення передали під телефонну станцію. За радянський період вівтарі та інше оздоблення знищили. Пірамідальний шолом вежі розібрали, а на його місце встановили антену. Частково був розібраний неоготичний портал при вході до костелу. Залізобетонним перекриттям головну наву поділили на два поверхи. Інші приміщення перебудували на маленькі кімнатки для персоналу. Від 2005 року "Укртелеком" почав звільняти костел, який львівська міська рада передала *Українській Греко-Католицькій Церкві*. Тепер тут *церква св. Климентія, папи*.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ ОСТРОБРАМСЬКОЇ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., була розташована на *вул. Личаківській*, 175. Костел зведено на невеликому підвищенні навпроти північної частини парку *Погулянка*, з північного боку від вул. Личаківської. Ініціатором будівництва костелу був львівський римо-католицький архієпископ *Болеслав Твардовський*. Костел збудовано в пам'ять про оборону Львова від більшовиків улітку 1920 (за переказами, храм поставлено в тому місці, де вибухнуло перше стрільно, яке випустили більшовики по місту). Поряд із костелом на *Ялівці* були розташовані *казарми* 14-го полку Язловецьких уланів. Оскільки планували, що військові будуть брати участь у недільних і святкових богослужіннях, у проєкті будівництва передбачено великий майдан перед костелом. Для організації парохії при костелі львівський архієпископ запросив *салезіан*, які традиційно опікувалися молоддю з бідних і занедбаних родин. Тому разом із будівництвом костелу планували звести виховний заклад для такої молоді. Визначену для будівництва костелу територію посвятили 11.11.1928 (у день незалежності Польщі).

У результаті проведеного 1930 конкурсу на найкращий проєкт костелу було обрано роботу Адольфа Шишка-Богуша, але архієпископ Болеслав Твардовський вирішив віддати перевагу проєктові *Тадеуша Обмінського*. 01.08.1931 розпочалися будівельні роботи, однак, оскільки в липні 1932 автор проєкту Т. Обмінський помер, керувати будовою і розробкою докладних планів доручили *Вавжинцю Дайчаку*, разом із яким працював Стефан Найгофф. Під час будівництва костелу В. Дайчак не тільки допрацював, а й дещо змінив його архітектурні плани. Будівництво йшло прискореними темпами, і вже 07.10.1934 храм освятили.

Одночасно зі зведенням костелу вели роботи з мистецького оздоблення його інтер'єрів. 1933 фасад святині на рівні другого ярусу прикрасила *каплиця*, фланкована кам'яними колонами. У ній за склом встановили мозаїковий образ Матері Божої Остробрамської. Цю мозаїку виконав єзуїт із Кракова, відомий художник-мозаїст о. Войцех Печонка. Над капличкою встановили барельєфи двох ангелів, напис "Марія" і позолочений герб. Фігури ангелів виконала Яніна Райхерт (*Яніна Райхерт-Тот*). 1934 збудували мармуровий амвон, який запроєктував В. Дайчак, 1935 з правого боку нави встановили бічний вівтар, посвячений Іванові Боско, патронові салезіан. Львівська художниця Регіна Шираєв намалювала олійну ікону цього святого, на якій зобразила й архієпископа Болеслава Твардовського з макетом костелу Матері Божої Остробрамської. Ще один бічний вівтар посвятили св. Терезі від Дитя Ісуса.

У костелі 1936 відбулися урочисті святкування 50-річчя священства Болеслава Твардовського. З цієї нагоди у пресвітерії встановлено пам'ятну таблицю з медальйоном архієпископа у верхній частині з відповідним написом. Таблицю проєктував В. Дайчак, а виконала фірма *Людвіка Тировича*. До святкування ювілею архієпископа на фірмі Карла Швабе відлили два *дзвони*. Більший із них, вагою 3100 кг і діаметром 1 м 60 см, назвали "Болеслав", а менший, вагою 1900 кг, – "Матір Божа Неустанної Помочі". Сповідальниці для храму за проєктом В. Дайчака виконала фірма Я. Войтовича у Перемишлянах (тепер Львівської обл.). У наві встановили два ряди лавок.

Архієпископ 20.11.1938 освятив місце під "виховний заклад" для молоді з бідних родин, проєкт будівлі опрацював архітектор Юліан Духович, однак закінчити це будівництво завадив початок *Другої світової війни*. Вступаючи до Львова у вересні 1939, бійці Червоної армії обстріляли костел, пошкодили дах, фасад і вежу, частково знищивши мозаїковий образ Матері Божої Остробрамської. На початку німецько-радянської війни, 27.06.1941, на костел впала німецька авіабомба. Ремонт костелу почався після того, як місто окупували німецькі війська, до кін. 1941 салезіани відремонтували дах, вежу, засклили вікна. 26.11.1944 у крипті костелу поховали архієпископа Болеслава Твардовського.

Після встановлення радянської влади салезіани 1946 виїхали до Польщі, за-

Вигляд зі східного боку на колишній костел Матері Божої Остробрамської. Сучасне фото

Костел
Матері Божої Остробрамської.
Архівне фото

бравши з собою образи, реліквії й інше рухоме майно. Останки єпископа перенесли до *римо-католицької катедри* й поховали у крипті каплиці Христа Розп'ятого. Радянська влада влаштувала в костелі склад паперу. Лавки, сповідальниці, вівтарі знищили. На площі перед костелом як пам'ятник встановили радянський важкий танк "Йосиф Сталін-2". Рештки мозаїки на фасаді замалювали, а фігури ангелів знищили.

Будівля орієнтована на осі схід–захід. Головний вхід розташовано із західного боку. Перед ним збудували широку терасу з монументальними сходами, які починаються від великої площі перед святинею. Храм мурований з цегли, на високому цоколі з тесаного натурального каменю. З нього збудували терасу, сходи й балюстради. Під час будівництва костелу широко використовували залізобетон. Святиня назовні й в інтер'єрах отинькована. Архітектурні форми костелу наслідують форми ранньохристиянської базиліки з високою вежею-кампанелою. У плані храм має форму великого прямокутника, замкнутого від сходу (від пресвітерію) півциліндричною апсидою. Фасад святині поділений карнизом на два яруси. У нижньому ярусі на осі костелу зведено портик, який складається з трьох аркад, замкнутих півциркульними арками. У центральній вміщено вхід до святині. У верхньому ярусі на осі святині розташували капличку. По боках фасад фланкують дві однакові двоярусні прибудови. Нава святині прямокутна, завдовжки 45 м, завширшки 13 м, заввишки 20 м. Костел міг вмістити 2200 осіб. Обабіч нави виступають монументальні пристінні опори, оздоблені стрункими колонами. У верхній частині проміжки між опорами замкнуті півциркульними арками, що утворюють глибокі ніші. Нава перекрита п'ятьма пряслами плаского склепіння. Ще одне прясло перекриває хори. Над пресвітерієм – суцільне склепіння (плафон) із залізобетону, поділене на касетони над хорами і пресвітерієм. У центральній частині нави плафон розділений залізобетонними балками на однакові поперечні прямокутні сегменти. Хори з невисоким парапетом без балюстради спираються на чотири стовпи (колони), замкнуті від нави півциркульними арками. Апсиду від нави відділяє півциркульна арка, фланкована стрункими колонами. До пресвітерію з північного боку прибудували каплицю Найсвятішого Серця Ісуса, а з південного – двоярусну захристію, яка з'єднала костел із монументальною квадратною у плані вежею-кампанелою. Вежа чотириярусна, прибудована до храму з південно-східного боку. У верхній частині вежі планували встановити годинниковий механізм із чотирма циферблатами (не були встановлені). Третій ярус вежі оздобили камінною балюстрадою. Над ним збудували невисокий четвертий ярус, який має по три віконні отвори з кожного боку й увінчаний хрестом.

Святиню 1992 передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*, яка освятила храм як *церкву Покрови Пресвятої Богородиці*.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ МАТЕРІ БОЖОЇ ПАРАМАННОЇ – сакральна будівля. Пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на вул. Персенківка на території *Львівського автобусного заводу*, тепер істотно перебудована. Костел разом із *монастирем* побудовано 1933–1938 для *кармелітів босих* за виконаним 1931–1932 проєктом архітектора *Людомила Дюрковича*. Будівельні роботи проводила фірма Л. Дюрковича й С. Маліни під керівництвом В. Ващишина. 16.06.1938 в ніші на головному фасаді костелу встановлено фігуру Божої Матері роботи М. Шпіндлера. Костел освятив архієпископ *Болеслав Твардовський* 16.07.1938.

Під час *Другої світової війни* 1943 більшість приміщень монастиря зайняла німецька армія. Водночас було ґрунтовно перебудовано інтер'єр костелу і монастиря. Реконструкцію проводила будівельна фірма Нєспорка із Силезії під наглядом інженера Блюма. 1946 костел і монастир

закрили, у радянський час їх приміщення використовували як склад і ремонтну майстерню для автомашин. Тепер у будівлях – приміщення Львівського автобусного заводу і проєктне бюро.

Будівля зведена у стилі модернізму з використанням архітектурних форм *історизму* та орнаментальним декором *ар деко*. Мурована з цегли, з використанням залізобетону, тинькована, пресвітерієм звернена на захід. З південного боку до неї прилягає П-подібна у плані, триповерхова споруда колишнього монастиря. Храм був базилікового типу, тринавовий, із сімома пряслами. Пресвітерій займав два прясла із західного боку, відділені від решти прясел незначним підвищенням. Від сходу до нави прилягає прямокутний у плані передсінок, від заходу – прямокутні будівлі колишньої каплиці і захристії, розділені перегородкою. У північно-західному наріжнику вміщена нижня частина (до висоти бічних нав) квадратної в плані вежі. Нава перекрита хрестовими склепіннями. Внутрішній вистрій святині втрачений.

Головний фасад тричастинний. Центральна частина завершена високим трикутним щипцем, у нижній її частині виступає передсінок (тепер надбудований, зі зміненим головним входом і закладеними до половини висоти вікнами). Наріжники стін над передсінком оформлені широкими лізенами, які несуть антаблемент з орнаментальним фризом у стилі ар деко, який кладений із декоративно оздоблених плит, де видно дату побудови "1938". Над надбудовою передсінку ще збереглося кругле вікно і ніша, в якій стояла фігура Божої Матері. Бічні частини головного фасаду дещо "втоплені" стосовно центральної частини (тепер змінені прибудовами). Бічний північний фасад прорізаний півциркульної форми вікнами, які освітлюють головну наву і прямокутними з півциркульними завершеннями на стінах бічної нави. Північний та західний фасади, як і головний, втратили первісний вигляд через пізніші дисгармонійні добудови.

Христина Харчук

КОСТЕЛ НАЙСВЯТІШОГО СЕРЦЯ ІСУСА – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на вул. П. Фещенка-Чопівського, 16. Костел стоїть на *Баторівці*. Побудований за проєктом 1938 *Вавжинця Дайчака*. Будівельні роботи виконав Якуб Гайдучек із Великого *Голоська*. У радянський період костел використовували як склад.

Храм був зведений у стилі модернізму, наближений до базилікового типу, мурований із цегли, з використанням залізобетонних конструкцій, тинькований. У плані складається з нави, що має чотири прясла, короткого пресвітерію, замкненого півкругом, до якого з обох боків прилягають низькі передсінки і прямокутні захристії. Пресвітерій звернений на північний захід. З північного заходу до передсінків прилягають півциркульні в плані малі вежі, що містять сходові майданчики. З південного сходу нави – притвор із додатковими передсінками з обох боків, над якими влаштовано хори. Простір нави розділений півциркульними арками і перекритий балковим перекриттям, у пресвітерії і над хорами – хрестові склепіння, апсида має конхове склепіння. При бічних стінах нави між арками розміщені виступні стіни перегородки, які вгорі переходять у бочкові склепіння й утворюють невеликі, значно нижчі від нави, приміщення для каплиць.

Колишній костел Матері Божої Параманної. Сучасне фото

Головний фасад двоярусний. Нижній ярус низький, прорізаний півциркульною аркою, що містить вхідний портал. Верхній ярус – дещо заглиблений, скомпонований у формі східчастого щипця. Над цим ярусом влаштовано терасу, обмежену балюстрадою і замкнену з двох боків півциркульними малими вежами. За балюстрадою на п'єдесталі стоїть скульптура Найсвятішого Серця Ісуса, яку виконав 1939 М. Шпіндлер.

1991 святиню передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*. Тепер у храмі *церква Найсвятішого Серця Ісуса*.

Христина Харчук

КОСТЕЛ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ (КОСТЕЛ КЛАРИСОК) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII–XX ст., розташована на *вул. Личаківській*, 2. Костел спочатку належав ордену *бернардинок* (кларисок). Святиню звели 1607 за проєктом *Павла Римлянина*. Провізором (керівником) будівництва був бернардинець *Бернард Авелід*. Костел був невеликою, орієнтованою на схід, тринавовою святинею, збудованою з тесаного каменю і цегли. З південного боку до корпусу костелу прилягав будинок монастиря. Із західного боку до храму прибудували невеликий передсінок, над яким спорудили вежу. Північний фасад святині оздобили пілястрами тосканського ордеру. Вище вмістили виконаний з каменю дорійський фриз із тригліфами та метопами і карниз.

Колишній костел Найсвятішого Серця Ісуса. Сучасне фото

Головний вівтар збудували в апсиді, яка була прямокутною у плані й дещо вужчою від корпусу костелу. З північного боку пресвітерій освітлювали два високі вікна, наву – чотири інші. До розбудови монастирського будинку стільки ж вікон було і з південного боку, але згодом їх замурували. Костел разом із монастирем було оточено оборонними укріпленнями. В інтер'єрі храму встановили одинадцять дерев'яних вівтарів, частково позолочених, оздоблених постатями святих. У головному вівтарі вміщено чудотворний образ Матері Божої Страсної. Цей образ – подарунок св. Яна Капістрана, сестри привезли з собою із Кракова.

Костел стояв за мурами міста і тому суттєво постраждав під час *облог* Львова 1648, 1655 і 1672. Щоразу його захоплювали нападники й використовували як опорний пункт для штурму міста. Під час турецької облоги восени 1672 яничари підняли гармати на дзвіницю костелу і почали обстрілювати місто, але львів'яни відповіли вогнем із великої гармати, і *турки*, перелякавшись, що вежа завалиться, втекли з неї. З подвір'я костелу турецькі сапери копали мінну галерею, за допомогою якої мали намір висадити в повітря *фортифікації* монастиря *бернардинців*.

Капітальний ремонт святині розпочався 1749, він тривав кількадесят років. Костел розбудували, перебудували дзвіницю, інтер'єр оздобили фресками, спорудили

новий *орган* і нові барокові вівтарі. Виконати фрески доручили *Станіславу Строїнському*, який, імовірно, працював разом зі своїм братом Марцином. 1760–1761 художник оздобив стінописом пресвітерій, три нави, музичний хор і передсінок. На склепінні пресвітерію художник намалював фреску "Успіння Пресвятої Діви Марії". Південну стіну прикрашали зображення клариски Марії де Агредо, іспанки, яка проповідувала християнство серед племен Південної Америки. Напроти, з північного боку, – стінопис "Поклоніння волхвів". У головній наві на плафоні вміщено велику фрескову композицію "Поклоніння Агнцю Нового Завіту". Склепіння північної нави оздоблювали композиції "Зустріч Христа з Марією коло брами Єрусалиму", "Молитва Яна з Дуклі в обороні Львова" і "Св. Ядвіга Сілезька". У симетричній південній наві на склепінні дві фрески представляли св. Франциска з Ассизу. На одній він сидів на троні, з якого, за легендою, до пекла скинули Люцифера, на другій була намальована сцена проповіді святого до риб і птахів. Третя композиція представляла облогу сарацинами міста Ассизу в Італії. На цій фресці – процесія черниць на чолі із св. Кларою, патронкою львівських кларисок, виходила із брам міста назустріч ворогам.

Стіни бічних нав теж оздоблював стінопис. У північній наві над бічним вівтарем вмістили фреску "Молита Христа у Гетсиманському саду" ("Моління про чашу"). Симетрична композиція у південній наві представляла св. Франциска, який навколішки передає на затвердження Ісусові Христу і Матері Божій устав свого ордену. Над входом до пресвітерію намалювали сцену "Благовіщення".

На тильній стіні північної нави була розташована сцена "Навернення св. Марґарити", а на протилежній, південній, – "Смерть св. Марґарити". Увесь стінопис на стіні південної бічної нави знищили ще у XIX ст. На стіні північної бічної нави представлені сцени сутички з *татарами* на тлі краєвиду з деревами і кущами, панорами міста, можливо, Львова. На склепінні над хорами збереглась фреска зі св. Цецилією – покровителькою музики та співу. Всі композиції обрамлюють намальовані рококові позолочені рами або бордюри з вазонами, гірляндами, квітами тощо. Вільний простір стін і плафонів заповнюють ілюзорні архітектурні композиції з колонами, пілястрами, арками, сліпими вікнами, кронштейнами, великими і малими картушами.

Колишній костел кларисок. Сучасне фото

Фрески С. Строїнського – найцінніший витвір мистецтва в оздобленні святині, як і стінопис львівської *римо-католицької катедри.* Це єдиний ансамбль монументальних фресок художника, який зберігся в Галичині.

Австрійська влада 03.02.1782 оголосила про намір ліквідувати монастир і закрити костел. Останні черниці покинули монастир у вересні 1782. Чудотворний образ Матері Божої Страсної клариски передали в монастир бернардинців. У костелі розмістили одну зі служб місцевої дирекції скарбу (фінансове управління), а в монастирі – управління митниці. На поч.

Ремонт костелу кларисок. Кін 1930-х рр. Архівне фото

XIX ст. у монастирі працювала тютюнова фабрика, а в костелі був склад тютюну. Усі вівтарі, амвон, орган, лавки було знищено. Бл. 1800 вежу храму розібрали. Головний вхід до храму замурували, новий вхід зробили з північного боку від вул. Личаківської. Під час перебудови храму знищили частину фресок С. Строїнського.

Римо-католицька церква звернулася 1894 до державних органів із проханням повернути костел для сакральних потреб. Прохання церкви підтримала львівська міська рада, але дирекція скарбу, яка тоді володіла храмом, відмовила, бо нібито не було куди перенести склад тютюну. Зрештою, міська рада викупила костел за 25 тис. корон. Крім того, *маґістрат* асигнував ще 41 тис. корон на відбудову й оздоблення понищеної святині. Під час відновлювальних робіт цієї суми виявилось недостатньо, і її збільшили до 80 тис. корон.

Плани перебудови костелу виконав будівельний департамент маґістрату під керівництвом *Юліана Гохберґера* і *Михайла Лужецького*. У квітні 1898 розпочались реставраційні роботи. До входу від вул. Личаківської добудували невеликий передсінок, на гребені даху збудували сигнатурку. Усередині костелу встановили три дерев'яні вівтарі – великий у пресвітерії та два бічних в південній і північній навах. Вівтарі у формах необароко виготовила фірма братів Вчеляків. Амвон у тому ж стилі виконав *Тадеуш Сокульський*, позолочення – Валентин Якуб'як. У великому вівтарі встановлено дві фігури св. Казимира-королевича і *св. Кінґи*, які вирізьбив *Антон Попель*.

У центральному полі великого вівтаря вмістили образ Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії авторства *Станіслава Батовського-Качора* (копія відомого образу Бартоломео Себастьяна Мурільйо). У бічних вівтарях умістили образи св. Яна Канти пензля *Марцелія Гарасимовича* і св. Казимира авторства *Юліана Макаревича*. Лавки й інші меблі виготовили фабрики Горнунґа і братів Вчеляків, сповідальниці – Станіслав Крук. Хори збудували заново. На них встановили 14-реґістровий *орган* фірми *Яна Слівінського*. Залізні спіральні сходи, що вели на хори, і металеві ґрати для передсінку зробили на фірмі *Яна Дашека* (проєкт ґрат виконав Ю. Захаревич). Модульні вітражі з геометричним рисунком замовили у Відні на фабриці Карла Гейлінґа.

Реставрувати фрески С. Строїнського і виконати новий стінопис на бічній стіні південної нави доручили *Тадеєві Попелю*. Він реставрував усі фрески і намалював три нові великі стінні композиції, а саме: "В'їзд Короля Яна III Собеського до Львова після перемоги під Журавно 1676 р.", "Обітниці короля Яна Казимира у львівській катедрі 1656 р." і "Оборона монастиря отців бернардинців".

Відбудована святиня вміщувала понад 400 осіб і була призначена для богослужінь для шкільної молоді. 01.12.1898 її освятив львівський єпископ Юзеф Вебер. Юридичний статус нового костелу був унікальним – він був приватною власністю ґміни (громади) міста Львова, і для управління всіма справами святині маґістрат призначив спеціальну комісію. Духовну опіку доручили католицькому священикові, який був членом міської ради. Служби Божі відправляли тільки на свята і в неділю. Над входом до захристії вмурували мармурову таблицю на честь ювілею цісаря *Франца Йосифа I*. У костелі 1903 встановили мармурову фігуру папи Льва XIII, яку виконав *Петро Войтович*.

Міністерство військових справ Польщі 1936 звернулось до львівського маґістрату з проханням передати костел і колишній монастир для організації у Львові окремої військової парохії і гарнізонної святині. Костел передали війську. 1936 був оголошений конкурс на проєкт комплексної перебудови костельних і монастирських будинків, який виграв Антоній Лобос. Йому доручили керувати будівельними й реставраційними роботами. Тривалу дискусію фахівців викликало питання про відбудову монументальної вежі-дзвіниці, яка змінювала силует львівської забудови у східній і центральній частині міста.

Розглянули декілька варіантів вигляду такої вежі. Над остаточною формою дзвіниці, крім А. Лобоса, працювали архітектор *Януш Вітвицький*, професор *Мар'ян Осінський* і охоронець пам'яток історії та культури Збіґнев Горнунґ. 1938 виникла ідея встановити на площі перед костелом пам'ятник *Владиславу Бандурському.* Остаточний проєкт затвердили 28.04.1939, але його реалізації перешкодила *Друга світова війна.*

Будівельні роботи в костелі вели від кін. 1936 до осені 1939 без перерви, навіть узимку. Від вул. Личаківської до костелу прибудували передпохоронну каплицю, над входом звели дзвіницю. Від частини планів перебудови довелося відмовитись, зокрема не збудували підсіння (галерей). Також вирішили не розбирати горішнього поверху монастирського будинку, щоб пробити додаткові вікна з південного боку. Ще під час перебудови, 13.11.1937, костел повторно освятили.

Наприкін. 1939 радянська влада закрила святиню. У повоєнні роки знищили бічні вівтарі, амвон, лавки, сповідальниці, орган та ін. У 1980–1990-ті костелі провели ремонтні й адаптаційні роботи, після чого будівлю пристосували під виставкову залу *Львівської галереї мистецтв.* Згодом у костелі відкрили *Музей сакральної барокової скульптури "Творчість Йоганна Ґеорґа Пінзеля"*. В інтер'єрі храму збереглись вітражі у вікнах, а також стінопис С. Строїнського і Т. Попеля.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ ПАУЛІНІВ – див. *ЦЕРКВА СВВ. ПЕТРА І ПАВЛА, АПОСТОЛІВ*

КОСТЕЛ РЕФОРМАТІВ – див. *КОСТЕЛ СВ. РОДИНИ*

КОСТЕЛ САКРАМЕНТОК (КОСТЕЛ ЗАРУЧЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ І СВЯТОГО ЙОСИФА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVIII–XIX ст., розташована на вул. Тершаківців, 11. Костел і монастир *сакраменток* первісно побудований 1718 із так званого прусського муру (фахверкової конструкції стін) на земельній ділянці *Галицького передмістя*, що прилягала до сучасної *вул. Пекарської*, коштом графа Франца Цетнера, після того як його донька, Софія Цетнер, вступила до монастиря. Будівництво мурованого костелу, присвяченого Зарученню Пресвятої Марії і св. Йосифа, з ініціативи архієпископа Миколая Вижицького за участі архітектора *Б. Меретина* розпочалося 1743 і продовжувалось до 1780-х. Тоді побудовано й монастир. Дату початку будівництва – 1748, подає інвентарний опис монастиря та костелу сакраменток, датований 1828, а також літературні джерела.

Колишній костел сакраменток. Фото О. Заячківського

Й. Свобода.
Костел сакраменток.
1860-ті рр.

На будівництво костелу були використані кошти короля *Станіслава Лещинського* (40 тис. злотих) та регулярні субсидії княгині Г. Четвертинської до 1773 – часу її смерті без заповіту. Будівництво тривало і після 1880. Тоді львівська єпископія розпочала організоване збирання коштів на його завершення. На будівництво костелу були виділені також кошти згідно з розпорядженням *Йосифа II*, який офіційно дозволив існування ордену сакраменток та утримання конвікту в монастирі. До того часу, як це видно на літографії Йозефа Свободи від 1860-х, храм стояв незакінчений і без вежі. 1887 зроблено нові перекриття, костел покрили оцинкованим залізом. Сучасного вигляду храм набув 1881–1887, коли його перебудували за проєктом архітектора А. Мінасевича, який вимурував над притвором двоярусну вежу з куполом, що імітує завершення барокових веж. Над сходовими вежами він побудував ще один ярус, що закінчувався декоративними пілончиками, а між ними та вежею костелу поставив аттик у вигляді зустрічних волютоподібних простінків. Відтоді походять також нові склепіння вівтарної частини костелу, центральної нави. 1902–1904 костел перебудовували за проєктом архітектора В. Садловського. Тоді на вежі поставлено новий купол. У східній частині вівтарного приміщення на 1908 існували три аркові вікна на верхньому ярусі, тепер вони закладені. Бічні двері цієї стіни зараз замуровано.

П. Федів.
Костел сакраменток

Храм зведений у стилі модернізованого *бароко*. Будівля – двоярусна, цегляна, отинькована. В архітектурі використано поширену в сакральному будівництві Європи того часу структуру тринавового храму, з бічними *каплицями* у північній і південній наві та видовженою апсидою. Своїм західним головним фасадом храм виходить на вул. Тершаківців, східним і частково північним прилягає до монастиря. Будівля зберегла свою первісну планувальну структуру, капітальні стіни й опорні стовпи перекриття, а також елементи ордерної системи. Костел мав притвор на західному фасаді, як прийнято в римо-католицьких сакральних будівлях, та сходові вежі, що прилягали до його наріжних частин. У вежах розміщені сходи, які ведуть на хори. Чотиригранна апсида костелу, яка значно виступає за стіни нави, перекрита циліндричним склепінням із підпружними арками, які опираються на п'яти. Між парапетами апсиди з південного боку пробиті вікна з овальними завершеннями, з північного їм відповідають фрамуги такої самої форми. Центральна нава перекрита циліндричним склепінням із розпалубками та підпружними арками такої ж конфігурації, як у вівтарі. Бічні нави мають циліндричні склепіння з розпалубками. Інтер'єр центральної нави освітлюється вікнами верхнього ярусу (т. зв. базиліковими) з арковими завершеннями. Вікна бічних нав на обох рівнях овальні, типові для архітектури бароко та рококо. В інтер'єрі костелу частково збереглися стюковий декор, фігури ангелів (від поч. XX ст.), які вінчають колони перед пресвітерієм. Зовні костел декорований пілястрами. Пілястри західного фасаду розкреповують грані притвору, внутрішні кути між притвором та стінами нави, грані сходових веж, створюють чіткий ритм на його вигнутих стінах. Витончена геометрія розкрепованих пілястрів повторюється у вінцевих карнизах. Центральна вежа костелу виступає вперед стосовно бічних сходових веж, які на рівні другого ярусу завершуються аттиком у вигляді зустрічних волютоподібних простінків.

Біля костелу, на території давнього монастирського саду, існує дотепер став сакраменток. На поч. 1990-х викладачі Львівського ветеринарного інституту (тепер *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького*) повернули храм до життя, власними зусиллями й пожертвами відремонтували його, а в грудні 1995 будівля була передана *Українській Греко-Католицькій Церкві*, освячена як *церква Святої Трійці* та призначена для студентів та молоді.

Христина Харчук

КОСТЕЛ САКРЕ-КЕР – див. *МОНАСТИР САКРЕ-КЕР*

КОСТЕЛ СВ. АННИ (КОСТЕЛ УСПІННЯ СВЯТОЇ АННИ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII–XVIII ст., розташована на *вул. Городоцькій*, 32. Костел звели на місці, де від 1507 стояла невелика дерев'яна *каплиця*. Її поставили там, де наприкін. XV ст. відбулася бійка між учнями кравецького *цеху* та міською нічною сторожею, унаслідок чого загинуло декілька челядників. Убитих поховали на цьому місці. За твердженням *Дениса Зубрицького*, "пізніше челядники, які брали участь у цій сутичці, вибились у майстри, і, пам'ятаючи цю подію й бажаючи подякувати Господові, який вберіг їхнє життя, вирішили на місці сутички й на могилі своїх колег збудувати невеликий костел". Під час *облоги* Львова військами господаря Богдана III 1509 каплицю спалили *волохи*. Після цього святиню відбудували частково з каменю, частково з дерева. Імовірно, що наприкін. XVI ст. храм ще раз перебудували, оскільки 1599 львівський архієпископ *Ян Димітр Соліковський* освятив його. Під час облоги Львова військами *Богдана Хмельницького* восени 1648 храм знову згорів, кілька десятиліть його не відбудовували. Руїни спаленого костелу 1670 польський король *Міхал Корибут Вишневецький* передав *августинцям-еремітам*. На думку *Антонія Шнайдера*, це сталося 1671, коли король перебував у Львові, а 1670 міська рада Львова і цех кравців лише погодились віддати монахам цю ділянку взамін на ґрунти, які августинці від 1641 мали при Сокільницькому шляху (тепер *вул. М. Коперника*).

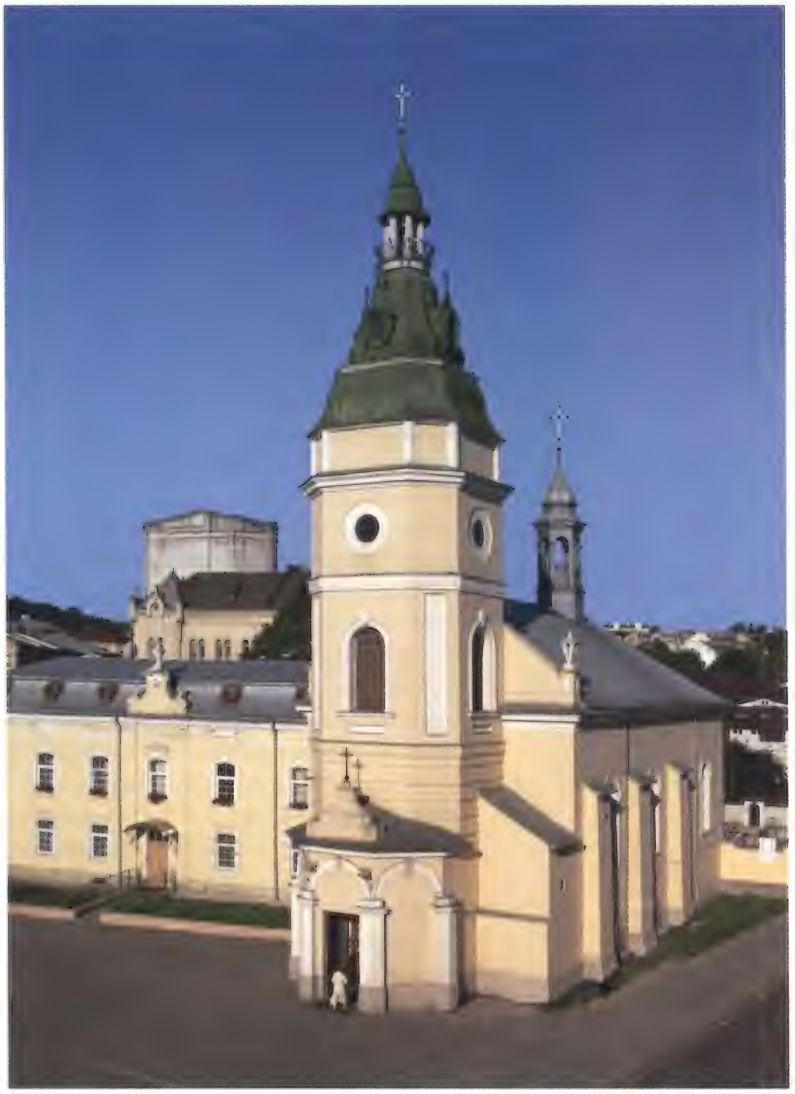

Колишній костел св. Анни. Фото О. Заячківського

Відбудову костелу ченці розпочали 1673. До храму прибудували монастир. Над головним входом костелу збудували низьку, круглу в плані вежу. Перед входом змурували передсінок. У головному вівтарі храму помістили чудотворний образ Найсвятішої Діви Марії. З молитвами до цієї ікони з міста приходило багато людей, особливо в роки *епідемій*. 1730 костел перебудували і реставрували.

Й. Свобода.
Костел св. Анни.
1860-ті рр.

Інтер'єр колишнього костелу св. Анни. Сучасне фото

Австрійська влада 1783 розпорядилась ліквідувати монастир, від 1786 костел став філіальним (капеланією), а від 1820 – парохіяльним. У монастирському будинку розмістили трикласову (т. зв. тривіальну) школу для хлопців. Частину приміщень залишили для адміністратора капеланії й костельних слуг. *Юридику* й іншу власність монастиря продали на аукціоні, у власності костелу залишили тільки великий сад, який простягався уздовж вул. Городоцької до військових *казарм*. Там росла знаменита велетенська липа, найдавніша у Львові, пам'ятка природи, яку хроніки називають "бабцею всіх львівських дерев".

Перед костелом 1810 встановили фігуру св. Яна Непомука, а навколо посадили каштани. Перший парох новоутвореної парохії о. П. П'юрковський капітально відновив костел і замовив кілька нових образів. Після ремонту 1824 храм освятив архієпископ *Анджей Алоїзій Анквич*. Ще один ремонт відбувся 1853–1862. Тоді перебудували вежу, а із заходу добудували пресвітеріальну апсиду. Нова вежа була у плані квадратною зі зрізаними кутами, тому деякі дослідники називають її восьмигранною. Завершення вежі виконали у вигляді витягнутого барокового шолому. На вежі встановили *вежовий годинник* із трьома циферблатами й повісили чотири *дзвони*. Найдавніший із них відлили 1663 (за іншою інформацією, 1603), можливо, у *людвисарні* львівського майстра *Франке*. Два інші дзвони також виготовила родина Франке. Четвертий дзвін 1841 відлив Ян Ярошевський у Любачеві. У сигнатурці висів невеликий дзвін, який 1871 переливали на підприємстві З. Мозера. Годинникових дзвонів було два: великий, який відбивав години (83 кг), і менший, вагою 48 кг.

Новий *орган* для костелу виконав Роман Духенський. Орган мав 10 регістрів, один мануал і педаль. 26.04.1863 костел заново освятив архієпископ *Франц Ксаверій Вежхлейський*.

У другій пол. XIX ст. у костелі було п'ять дерев'яних барокових вівтарів, оздоблених скульптурами, фестонами, голівками ангеликів тощо, частково з позолоченими деталями. Великий вівтар встановили у вівтарній апсиді, він був фланкований двома колонами і мав розбудоване навершя. У вівтарі встановили позолочені скульптури святих у єпископських шатах і фігури ангелів, які тримали таблиці з написами на честь Матері Божої. Під час реставрації 1862 львівський художник *Марцин Яблонський* оздобив склепіння в апсиді великою композицією, яка представляла Матір Божу Утішительку. Майже все склепіння нави займала друга велика фреска М. Яблонського "Успіння св. Анни". У центрі великого вівтаря вміщено чудотворний образ Матері Божої з малим Ісусом. У верхній частині вівтаря був невеликий овальний образ св. Анни з малим Ісусом і Матір'ю Божою.

Біля північної стіни костелу встановили амвон і два бічні вівтарі. Більший був фланкований двома високими колонами з фігурами ангелів і мав розбудоване навершя. У центральному полі вівтаря була ікона Різдва Христового авторства *Йозефа Рейхана*, у заслоні – образ св. Яна Непомука авторства Корнеля Шлеґеля. Вище – круглий образ, на якому представлено Ісуса в терновому вінку. Менший вівтар був одноярусним, у його центральному полі встановили ікону XVII ст. св. Авґустина. Навпроти нього, біля південної стіни храму, поблизу входу до захристії, стояв ідентичної структури вівтар св. Теклі, з іконою цієї святої та образом св. Антонія Падуанського пензля К. Шлеґеля в заслоні. Другий вівтар біля південної стіни містив образ Розп'яття Христа авторства Й. Рейхана, а в заслоні мав образ св. Миколая.

Над входом до захристії вмістили велику, виконану з дерева, овальну таблицю, яка була оздоблена різьбленою рамою та короною, з латинським текстом. Ця таблиця нагадувала про те, що архієпископ Миколай Вижицький 1756 затвердив *братство* св. Яна, яке мало діяти при костелі. Праворуч від головного вівтаря розташували бароковий амвон із по-

золоченими оздобами у формі гірлянд і фестонів.

Майстер І. *Жебровський* 1894 відремонтував орган. Частину ікон перенесли на нові місця. Образ св. Августина встановили в амвоні. У вівтарі, замість нього, вмістили ікону Святої Родини, а в заслоні – ікону св. Йосифа з малим Ісусом. У колишньому вівтарі св. Теклі встановили ікону Матері Божої Ченстоховської, а вище – невеликий образ Матері Божої і св. Яцека.

Після того як 1904–1911 збудували новий *костел св. Ельжбети*, парохію з храму св. Анни 22.10.1911 перенесли до новозведеної святині. Однак згодом архієпископ *Юзеф Більчевський* вирішив поділити колишню парохію св. Анни на дві частини, й обидва храми стали парохіяльними.

У листопаді 1911 оголосили конкурс на перебудову костелу. До конкурсної комісії увійшли *М. Лужецький*, А. *Каменобродський*, *В. Садловський*, А. Броневський, *І. Кендзерський*, *В. Яроцький*, від парохії – *канонік* В. Лібревський. Однією з умов конкурсу було врахувати в проєкті традиції львівської архітектури епохи *ренесансу* або *бароко*, а також заборона використовувати елементи романського і готичного стилів. На конкурс надіслали 24 проєкти. Журі вирішило не присуджувати першої премії. Другу премію здобув проєкт львівських архітекторів *Владислава Дердацького* й *Вітольда Мінкевича*. Три треті нагороди одержали проєкти Людвіка Соколовського зі Львова, Леопольда Красінського зі Львова і Сильвестра Пайздерського із Фриденау (Німеччина). В. Дердацький та В. Мінкевич запропонували спорудити монументальну святиню, яка мала б у плані форму увінчаної аттиком ротонди з великим пласким куполом. Проєкт викликав дискусії, його критикували за те, що після перебудови костел нагадуватиме "радше божницю або мавзолей", а не християнську святиню. Проєкт перебудови костелу не реалізували. Цьому завадила *Перша світова війна*. Під час війни австрійська влада реквізувала три дзвони з вежі храму (один із них передали до костелу *реформатів*) і обидва годинникові дзвони. Храм постраждав під час початкового етапу *українсько-польської війни 1918–1919*.

Реставрацію святині 1927 доручили львівському архітекторові *Броніславу Віктору*, який перебудував купол вежі. Замість стрункого шолома XVIII ст., архітектор збудував витриманий у модних формах *ар деко* монументальний купол із помітною стилізацією змодернізованих форм бароко.

Будівля костелу у своїх архітектурних формах збереглася до наших днів майже без змін. Храм орієнтований на осі схід–захід, однак нетипово для римо-католицьких храмів головний вхід розмістили із східного боку, а вівтарну апсиду – із західного. З південного боку до храму приєднали колишній монастир, тепер плебанію. За храмом розташоване велике подвір'я, огороджене з трьох боків цегляним муром.

Храм мурований із цегли, отинькований. У плані – прямокутний, однонавовий, з апсидою. До східного фасаду прибудований невеликий передсінок. Головний вхід до храму влаштовано в нижньому ярусі вежі. Розміщені при східній стіні нави хори з балюстрадою спираються на дві колони. Склепіння в наві циліндричне, у вежі – хрестове, у вівтарній апсиді – зімкнуте. В інтер'єрі стіни нави поділені пілястрами на три поля, у яких прорізано

Колишній костел св. Анни та монастир августинців-еремітів. Сучасне фото

Конкурсний проєкт перебудови костелу св. Анни. Архітектор О. Сосновський

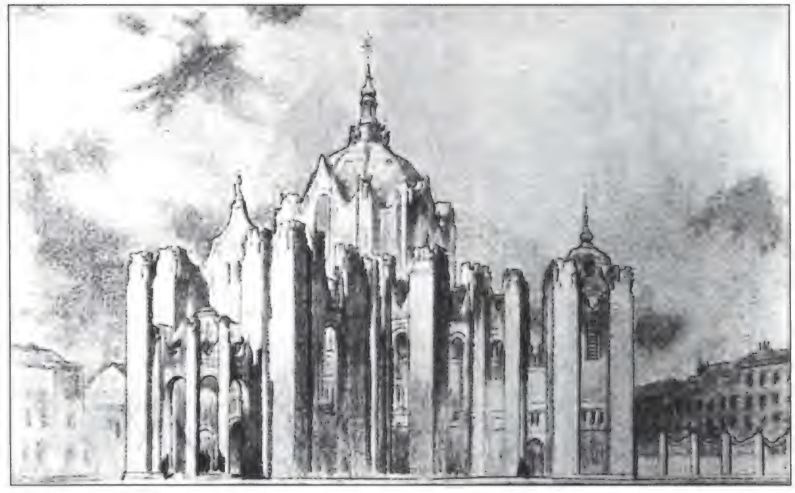

Костел св. Антонія.
Фото О. Заячківського

вікна з півциркульними завершеннями. З південного боку – два вікна, на місці середнього – вхід до захристії, яка з'єднує костел із будівлею колишнього монастиря. В апсиді два симетричні вікна. Назовні мури костелу підсилені контрфорсами. На гребені даху, ближче до апсиди, металева сигнатурка. Фронтон святині прикрашають дві барокові вази.

Після *Другої світової війни* радянська влада закрила костел. Усі інтер'єри, вівтарі, розписи знищили. Орган демонтували й вивезли до Литви. Знищено також механізм годинника, забрано дзвони. У костелі розмістили каси попереднього продажу залізничних квитків, згодом – крамницю вживаних меблів. Після проголошення незалежності України 1992 храм передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*. Тепер у колишньому костелі діє *церква св. Анни*.

Юрій Смірнов

Й. Свобода.
Костел св. Антонія.
1860-ті рр.

КОСТЕЛ СВ. АНТОНІЯ (КОСТЕЛ СВЯТОГО АНТОНІЯ ПАДУАНСЬКОГО) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII–XVIII ст., розташована на *вул. Личаківській*, 49а. Від моменту заснування костел належав *францисканцям*. Територію для будівництва святині львівський *маґістрат* надав 23.06.1617. Упродовж 1618–1630 було збудовано дерев'яний костел і монастир. Обидві споруди згоріли восени 1648 під час *облоги* Львова військами *Богдана Хмельницького*.

Францисканці 1669 розпочали будівництво нового храму з тесаного каменю. Проєкт виконав, імовірно, хтось із представників відомої родини італійських архітекторів Фонтана, що мешкали тоді в Кракові. Кошти надав князь Костянтин Кшиштоф Корибут *Вишневецький*, воєвода белзький, староста білоцерківський. Однак до кінця століття були зведені тільки фундаменти і, можливо, вівтарна частина храму. Другу фазу будівництва розпочали 1718, вона тривала до 1739, коли костел освятив львівський єпископ-суфраган Самуель Ґловінський. Кошти на добудову святині надав краківський каштелян князь Януш Антоній Вишневецький, син Костянтина Кшиштофа.

З північного боку до костелу прибудовано монастирський корпус. 1765 архітектор *Франц Кульчицький* звів бароковий фронтон, який увінчано декоративними вазами. Цю добудову провадили за проєктом архітектора *П. Полейовського*.

Австрійська влада 03.10.1784 видала декрет про ліквідацію монастиря францисканців і переведення монахів до колишнього монастиря *капуцинів*. 1785 до костелу перенесено міську парохію з костелу свв. апостолів Петра і Павла, який тоді передали греко-католикам.

За проєктом архітектора *Йозефа Маркля* біля храму 1818 звели дзвіницю на три аркади. 1830 костел оточили муром, у який вбудували дзвіницю, від вул. Личаківської спорудили терасу та сходи. Імовірно, що саме тоді на сходах була встановлена фігура Матері Божої Непорочного Зачаття ("Танцююча Мадонна"), яка раніше стояла перед входом до костелу. На подвір'ї храму, ліворуч від входу, встановлено фігуру св. Антонія Падуанського. За припущеннями дослідників, ця фігура раніше могла оздоблювати фасад святині. Львівський мистецтвознавець *Тадеуш Маньковський* 1937 приписав авторство оби-

двох фігур *Себастьянові Фесинґеру*, але частина сучасних дослідників не поділяє цієї думки.

1828 у костелі покладено нову підлогу з теребовельського каменю. Під час реставрації 1854 в інтер'єрах костелу і деяких приміщеннях колишнього монастиря виконано стінопис. 1861 збудовано новий дах (до того костел був накритий ґонтами). Дерев'яна сигнатурка на гребені даху 1869 була оббита оцинкованою бляхою.

Докорінну розбудову та реставрацію костелу розпочали 1893. Парох Владислав Хіцкевич проводив її власним коштом. Передсінок при головному вході було прибудовано 1898, пізніше у ньому вміщено велике дерев'яне розп'яття та дві мармурові кропильниці. 1901 відреставровано сходи, балюстраду й фігуру Матері Божої. Перед фігурою встановили газовий ліхтар (збереглася лише консоль, на якій він висів). 1902 з північного боку костелу добудували каплицю Розп'ятого Христа, а 1904 з півдня – ще одну, посвячену св. Варварі та св. Йосифу. Тоді художник Тадеуш Пелчарський виконав у каплицях поліхромію, а у вікна вставили вітражі.

Під час *Першої світової війни* австрійська влада конфіскувала два з трьох *дзвонів*, які були у костелі. На дзвіниці залишився один відлитий 1701 дзвін із рельєфом св. Антонія. Ще один малий дзвін, відлитий 1858 на львівській фірмі Зиґмунта Мозера, зберігся на сигнатурці. Упродовж 1925–1926 для храму відлито і посвячено три нові дзвони ("Матір Божа – Королева Польської Корони", "Святий Антоній" і "Свята Варвара"). На поч. 1930-х у костелі покладено нову підлогу. 1935–1937 перебудовано *орган*. Залишивши старий проспект, новий інструмент виконала фірма "Крючковський і син" із Пйотркова-Трибунальського (тепер Лодзького воєвод., Польща). Під час *Другої світової війни* були понищені три вітражі в каплицях, німецька окупаційна влада конфіскувала два дзвони.

Храм мурований із цегли та каміння, орієнтований на осі схід–захід. Фундаменти й високий цоколь збудовані з блоків тесаного каменю. Назовні та в інтер'єрах храм отинькований. У плані споруда прямокутна, однонавова, з добудованими по боках нави каплицями. З північного боку пресвітерію – захристія. Пресвітерій, значно вужчий і нижчий від нави, замкнутий трибічною апсидою з вікнами. Над навою на гребені даху ближче до вівтарної частини збудована сигнатурка, увінчана хрестом. Фасад костелу з порталом і передсінком на осі будівлі одноярусний, з розбудованим монументальним фронтоном, оздобленим декоративними волютами та вазами. Фасад фланкований парами розкрепованих пілястрів, встановлених на цоколях, і оздоблений розбудованим карнизом. На осі фронтона міститься ніша з кам'яною балюстрадою, у якій намальовано фресковий образ св. Антонія. Частина дослідників уважає, що в цій ніші у XVIII ст. була встановлена фігура цього святого, яку пізніше перенесли на подвір'я перед храмом. На осі фасаду над передсінком розташовані вікно й таблиця з написом польською мовою: "Святий Антонію, великий покровителю, тримай нас завжди у своїй опіці. Року 1846, 13 червня". Передсінок оздоблений іонічними пілястрами й наверщям, фланкованим волютами. Подібно оздоблені також фасади бічних каплиць.

Пресвітерій костелу двопрясловий, нава трипряслова, третє прясло розташоване над хорами. Бічні стіни пресвітерію й нави оздоблені антаблементом і поділені на поля пілястрами, у наві – подвійними. Усі пілястри збудовані на високих цоколях. В інтер'єрі зберігся комплекс із п'яти пізньобарокових вівтарів, які були збудовані бл. 1740. Оздоблення вівтарів було частково змінене й доповнене у XIX ст. Головний вівтар міститься в апсиді пресвітерію. Вівтар – одноярусний, із наверщям, виконаний з дерева, помальований у блідо-зелений колір, із позолотою. На високому цоколі розміщено по три колони з кожного боку, котрі фланкують центральне поле, у якому розташована ікона "Святі Антоній Падуанський і Антоній-

П. Федів.
Костел св. Антонія.
1993 р.

Інтер'єр
костелу св. Антонія.
Сучасне фото

Фігура св. Антонія Падуанського на подвір'ї костелу св. Антонія. Сучасне фото

Барельєф з зображенням св. Антонія Падуанського на фасаді костелу св. Антонія. Сучасне фото

пустельник" (XVIII ст.) у кованій з металу, позолоченій і посрібленій шаті. Образ встановлений у різьблену позолочену раму в неглибокій ніші. У засуві цієї ніші є два образи: "Преображення Господнє" (художник Ян Лучинський, намальований перед 1855) і "Святий Антоній Падуанський" (намальований 1947–1948). По боках вівтаря – дві пізньобарокові дерев'яні поліхромовані фігури св. Єроніма і св. Авґустина. Дарохранительниця виконана у пізньобароковому стилі, вона оздоблена різьбленими фігурами ангелів. Антипедія – різьблена у дереві, поліхромована й позолочена, із багатофігурною сценою у високому рельєфі "Святий Антоній роздає милостиню". У наверші – ікона Матері Божої Ченстоховської і фігури адоруючих ангелів. Над іконою – велика золочена глорія із зображенням "Божого Провидіння" і фігурками путті.

У пресвітерії з лівого боку розташована біломармурова таблиця-епітафія графа Едварда Дуніна-Борковського (1812–1859) з медальйоном, написом і гербами "Лебідь" і "Сас", авторства скульптора *Тадеуша Вишньовецького*. Пресвітерій від нави відділяє дерев'яна балюстрада із золоченими скульптурами. Над аркадою при вході до пресвітерію вміщено розп'яття й різьблені в дереві постаті Матері Божої і св. Івана. Біля балюстради на рококових консолях містяться дві малі рококові фігури св. Єроніма та царя Давида. Деякі мистецтвознавці вважають їх працями *Себастьяна Фесинґера*.

Із правого боку при вході до пресвітерію розташовано дерев'яний, поліхромований, з позолотою амвон (друга пол. XVIII ст.). На корпусі амвона – різьблені фігури чотирьох євангелістів і багатий пізньобароковий орнамент. Балдахін амвона оздоблюють фігури путті й таблиці з Десятьма Заповідями.

Два бічні вівтарі, встановлені при вході до пресвітерію, мають однакову структуру й архітектурні форми. Як і головний вівтар, вони дерев'яні, поліхромовані, помальовані у блідо-зелений колір, багато золочені. Центральне поле північного вівтаря фланкують дві колони, встановлені на високих цоколях. У ніші центрального поля вміщена поліхромована дерев'яна скульптура Найсвятішого Серця Ісуса, виконана у XX ст. У засуві два олійні образи – Найсвятішого Серця Ісуса та свв. апостолів Петра і Павла (останній образ перенесений із давнього костелу паулінів). Над менсою встановлений образ XVIII ст. св. Миколая-єпископа, що фланкують дві різьблені фігури св. Станіслава-єпископа і св. Христофора, який несе малого Ісуса. Вище – глорія, у якій серед променів ангелики несуть папську тіару.

У центральній ніші південного вівтаря розташована фігура Матері Божої з Люрду (робота XX ст.). У засуві олійні образи Матері Божої Стражденної і Матері Божої Непорочного Зачаття (обидва намалював *Марцин Яблонський*). У наверші в овальній рамі – образ XVIII ст. св. Войцеха, який фланкують дві дерев'яні поліхромові, позолочені фігури архангела Михаїла у вигляді воїна в латах і з мечем, а також архангела Гавриїла з лілією в руці. У променистій глорії щит із монограмою Матері Божої і голівки путті. Над менсою встановлено образ св. *Максиміліана Кольбе*.

Входи до бічних каплиць розміщені в центральній частині нави, замкнуті циліндричними аркадами та фланковані подвійними пілястрами. У каплицях збереглися вівтарі XVIII ст., які раніше були встановлені в наві. У каплиці Розп'ятого Христа у центральному полі вівтаря встановлено велике дерев'яне розп'яття (1739) фундації єпископа Самуеля Ґловінського. Це розп'яття було перенесено до святині із францисканського костелу Св. Хреста після 1784. Центральне поле вівтаря фланкують дві колони з кожного боку й пілястри. Над антаблементом – фігури ангелів. У наверші в золоченій рамі образ Св. Трійці, який виконав Ян Лучинський у другій пол. XIX ст. По боках вівтаря на окремих п'єдесталах встановлені гіпсові, поліхромовані фігури св. Терези від Дитя Ісуса і св. Терези з Авіля, перенесені 1946 з костелу *кармеліток босих*. На склепінні каплиці поліхромія "Ісус воскрешає Ла-

заря" і "Ісус, який заспокоює морських духів". У бічних вікнах каплиці вітражі "Покладення Христа до гробу" і "Воскресіння Господнє". У цій каплиці є також два портрети XVIII ст.: фундатора храму Костянтина Кшиштофа Вишневецького і його дружини Анни з Ходоровських Вишневецької.

У каплиці св. Варвари і св. Йосифа встановлено схожий вівтар, помальований у білий і кремовий кольори. У центральному полі вівтаря вміщено образ св. Варвара (XVIII ст.), у засуві олійний образ св. Йосифа з малим Ісусом, виконаний у XX ст. Образ Матері Божої Неустанної Помочі для вівтаря намалював 1982 Валерій Бортяков. У наверші – олійний образ XVIII ст. св. Агнеса і фігури адоруючих ангелів. Обабіч вівтаря встановлені малі гіпсові фігури св. Магдалини з Пацці і св. Йосифа з малим Ісусом. На лівій стіні каплиці вміщено великий олійний образ св. Терези від Дитя Ісуса над Личаковом (автор Ванда Кішакевич, 1933), з панорамою Личаківської дільниці і, зокрема, зі зображенням самого костелу. Образ обрамлений позолоченою неорококовою рамою з фігурками ангеликів і різьбленим орнаментом. Навпроти, у двох вікнах, неорококові, орнаментальні вітражі з латинськими цитатами із Лоретанської літанії і з молитвою до св. Йосифа. Обидва вітражі виконані 1985 за проєктом В. Бортякова. У каплиці зберігається також великий олійний образ св. Бонавентури (автор *Теофіль Копистинський*, 1870). На склепінні каплиці – поліхромія "Мучеництво св. Варвари", "Народження Христа", "Адорація св. Хреста ангелами" і "Втеча до Єгипту".

Поліхромію в наві виконали 1893. На склепінні намальовано постаті чотирьох євангелістів з їх символами, скомпоновані по два в кожному пряслі й оточені орнаментом. Над входом до південної каплиці сцена Благовіщення, до північної – Моління про чашу. Над хорами – композиція "Хустка Вероніки" (Спас Нерукотворний).

Хори на всю ширину нави спираються на масивні стовпи з трьома арковими проходами й огороджені високим парапетом. На хорах встановлений двосекційний *орган* із поліхромованим та частково позолоченим проспектом, виконаним у XIX ст. Частина нави під хорами утворює притвор із входом до передсінку. У передсінку встановлені дві пізньобарокові сповідальниці, а також висять декілька олійних образів у рамах. Серед них ікони, що представляють св. Теклю, Святу Родину, св. Анну, яка вчить читати малу Марію.

У наві й пресвітерії храму зберігаються 15 олійних образів XVIII ст., які були створені ще під час будівництва костелу на замовлення францисканців. Усі образи у прямокутних позолочених рамах із рококовим оздобленням. Постаті святих представлені у повний зріст, з їхніми атрибутами та символами. У пресвітерії вміщено образи святих: євангеліста Івана, апостола Якова, Роха, Лаврентія, Франциска. У наві на подвійних пілястрах висять образи святих: євангеліста Луки, Петра, Андрія, Тадея, Павла, євангеліста Матея, Симона, Варфоломея, Антонія Падуанського й Антонія-пустельника. У захристії – образ св. Людвіка Анжуйського, єпископа Тулузи. У наві зберігаються також 14 гіпсових поліхромованих станцій Хресної дороги, що виконані наприкін. XIX ст., гіпсові поліхромовані фігури св. Йосифа, св. Вінцента де Поля, 14 пізньобарокових лавок XVIII ст.

У повоєнний період радянська влада не закрила костелу, він був одним із двох чинних у місті в радянський період римо-католицьких храмів. 1950 влада забрала у парохії будинок плебанії. 1962, в період урядової антирелігійної кампанії, невідомі пошкодили фігури ангелів на сходах. 1977–1979 здійснено зовнішній ремонт святині, а 1983–1984 відреставровано головний вівтар. 1985 у вікна костелу вставлено нові вітражі (проєкт В. Бортякова, у склі виконав Ігор Швець). 1987 реставровано бічні каплиці, поліхромію у головній наві, деякі образи, станції Хресної дороги.

Після проголошення незалежності України 1991 до костелу повернулись францисканці, а 14.04.1995 львівський

Фігура Матері Божої Непорочного Зачаття перед костелом св. Антонія. Сучасне фото

Вигляд на костел св. Антонія зі східного боку. Сучасне фото

Головний вхід до костелу св. Антонія. Сучасне фото

римо-католицький митрополит архієпископ *Мар'ян Яворський* офіційно переказав святиню під їхню опіку. 13.06.1995 храм став Санктуарієм св. Антонія Падуанського. 2002 у костелі встановлено меморіальну таблицю (автор проєкту Януш Смаза) у пам'ять про поета *Збігнева Герберта*, якого хрестили в цьому храмі. 2004 у святині встановлено великі таблиці з чорного полірованого мармуру у пам'ять двох католицьких єпископів і 14 священиків, які у післявоєнні роки виконували свої душпастирські обов'язки у Львові. В сучасному інтер'єрі – дві меморіальні таблиці в пам'ять про багаторічного пароха костелу о. Казимежа Мончинського (1928–1996) і Юзефа Бобровського (1927–1995), ініціатора відбудови "Цвинтаря орлят" у Львові. На поч. XXI ст. парохії повернули частину території навколо костелу, на якій раніше містився цвинтар. Рештки старих пам'ятників із цього цвитаря зібрали біля стін костелу.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. ВОЙЦЕХА (КОСТЕЛ СВЯТОГО ВОЙЦЕХА, ЄПИСКОПА ТА МУЧЕНИКА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XVIII ст., розташована на вул. О. Довбуша, 24. Храм збудували на пагорбі біля підніжжя гори Князя Лева (*Піскової гори*).

Перший храм у цьому місці спорудили 1607. Про історію його появи *Бартоломей Зиморович* писав: "Каплицю св. Войцеха між пагорбами збудували з такої причини. Петро Москалик, що мешкав по сусідству з Високим Замком, втративши п'ять років тому [тобто 1602] під час загальної пошесті своїх дітей і поховавши їх на полі, поставив на верхівці гори Лева пам'ятник із хрестом, а коли невдовзі там стали ховати дітей, то це місце почали вшановувати спочатку родичі, потім сусіди, які склали внесок і збудували малий костелик, у якому з дозволу архієпископа стали відправляти служби в день святого покровителя. Оскільки день святого Войцеха щороку припадає після Великодніх свят, то найчастіше святкова громада, прикликана гарною весною, збирається тут натовпами, вважаючи, що такими своїми згромадженнями вшановує також і пам'ять святого".

Навколо костелу був невеликий цвинтар. 1638 львівський містянин Мацей Литвинович разом із дружиною Анною зробив на користь костелу заповіт, за яким храм одержав його дім і земельну ділянку, які були поряд зі святинею. З дарчого документа відомо, що вже тоді костелом опікувався постійний священик-пребендар, вікарій *римо-католицької катедри*. 1652 біля костелу звели мурований будинок.

Старий костел перебудували на поч. XVIII ст. На зібрані гроші 1702–1703 звели невелику муровану святиню, яку оточили оборонним муром із контрфорсами. 1721 папа Климентій XI дозволив здійснювати в костелі урочисті відправи в день св. Войцеха (28.04). Неподалік костелу відбувалася *торговиця*. 1745 архієпископ Миколай Ґерард Вижницький запросив до Львова *місіонарів*, які 1749 одержали костел у користування. Місіонари збудували біля храму бурсу, де проводили підготовчі лекції для кандидатів до вступу в духовну семінарію. За дослідженнями *Садока Баронча*, 1769 місіонари передали костел *театинцям*.

Австрійська влада 1785 закрила костел, усе його майно продали, а виручені гроші передали до релігійного фонду (загальний маєток храму становив 3219 флоренів). Ікону св. Войцеха, яка зберігалася в костелі, перенесли до греко-католицької церкви на *Знесінні*, а головний вівтар продали до костелу на *Сихові*. Костел передали військовим, які розмістили в ньому пороховий склад.

Наприкін. XIX ст. львів'яни звернулися до держави з проханням повернути костел. Приводом до звернення стало урочисте відзначення 900-річчя мученицької смерті св. Войцеха, що припало на 1897. У Львові створили Товариство бурси св. Войцеха, яке звернулося до цісаря *Франца Йосифа I* з проханням передати костел містові. Влада не заперечувала, однак вимагала збудувати нове приміщення,

Костел св. Войцеха. Поч. XX ст. Архівне фото

в якому міг би розташуватися пороховий склад. На будівництво складу архієпископ *Юзеф Більчевський* пожертвував 20 тис. корон. За ці кошти і пожертви інших містян не тільки збудували новий склад, а й відремонтували костел та прилеглі будівлі. 29.04.1906 відбулось урочисте освячення храму, яке провів архієпископ Юзеф Більчевський.

У костелі збудували три вівтарі, на хорах встановили *орган*. Образ св. Войцеха повернули з церкви до костелу. На кошти, які пожертвував Т. Холевянко, 1913 в ливарні Серафина в Калуші (тепер Івано-Франківської обл.) для костелу відлили три нові *дзвони*, які підвісили на тимчасовій дерев'яній конструкції поряд зі святинею. Під час *Першої світової війни* костел закрили, а 1916 військова влада реквізувала дзвони. Костел не діяв до 1932.

З ініціативи Товариства бурси св. Войцеха 1932 проведено реконструкцію і ремонт святині, а також бурси і сиротинця, які стояли поряд. За 1300 злотих для храму купили нові дзвони. 03.12.1933 святиню заново освячено. 1933–1939 в костелі відбувалися недільні й травневі Служби Божі, а також урочисті відправи в день св. Войцеха. В інтер'єрі костелу до *Другої світової війни* були три вівтарі з іконами св. Войцеха, Матері Божої і св. Розалії, лавки, сповідальниця. На хорах стояв орган.

Храм мурований та отинькований. Товщина мурів сягає 1,5 м. Храм складається з нави, апсиди й передсінку з фронтоном. Головний фасад оздоблений лізенами і сліпими арковими нішами. Наву освітлюють чотири вікна, по два з кожного боку. Над входом – невеликі хори. Апсида тригранна, дещо вужча й нижча від корпусу костелу. З лівого боку до неї прибудували невелику захристію. На гребені даху вмістили металеву сигнатурку.

У повоєнний час радянська влада закрила храм. Після проголошення незалежності України святиню й будівлі колишньої бурси 1994 передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*. Колишній костел освятили як *церкву св. Йосафата і Всіх Українських Мучеників*.

Колишній костел св. Войцеха. Сучасне фото

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. ЕЛЬЖБЕТИ (КОСТЕЛ СВЯТОЇ ЄЛИЗАВЕТИ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на пл. М. Кропивницького, поряд із перехрестям *вул. Городоцької* і *вул. С. Бандери*. Задум збудувати в цьому місці К. виник 1894. *Галицьке намісництво*, з дозволу цісаря *Франца Йосифа I*, передало під будову майбутньої святині

земельну ділянку, що займала частину пл. Солярні (тепер пл. М. Кропивницького). 1898 за символічну ціну 20 тис. корон комітет, що займався питанням зведення храму, купив сусідню ділянку, завдяки чому з'явилась можливість звести величний костел.

Створений 1898 у новому складі комітет вирішив посвятити храм св. Ельжбеті Угорській, а водночас надати йому меморіальний характер у пам'ять про дружину Франца Йосифа I імператрицю Єлизавету, яку вбив італійський терорист. Головну роль у комітеті відігравали намісник Галичини граф *Леон Пінінський* і о. *Юзеф Більчевський*.

20.12.1898 митрополит Северин Моравський освятив місце під будівництво храму і встановив там хрест. Тоді й почали збирати гроші на зведення костелу, але довго жодних будівельних робіт не вели і навіть не оголошували конкурсу на проєкт храму. 05.03.1902 був оголошений конкурс, в умовах було вказано, що святиня має постати в романському або ранньоготичному стилі. Також було обумовлено, що храм повинен вміщати не менше 2200 осіб, з них 500 людей мають поміститися на лавках. Було подано 19 проєктів. Конкурсне журі оголосило свій вердикт 19.03.1903. Перше місце поділили проєкти архітекторів *Теодора Теофіля Тальовського* і Славомира Одживольського з Кракова. Після того, як С. Одживольський відмовився від подальшої участі в додатковому конкурсі, жюрі вирішило прийняти до виконання проєкт Т. Тальовського. 07.09.1904 архієпископ Юзеф Більчевський уклав угоду з архітектором-будівничим Карлом Рихтманом і доручив йому виконувати всі будівельні роботи при зведенні костелу. Архітектора *Яна Новорита* було призначено технічним керівником будівництва, заступником – архітектора *Броніслава Бауера,* художнім керівником виконання проєкту став Т. Тальовський.

Колишній костел св. Ельжбети. Сучасне фото

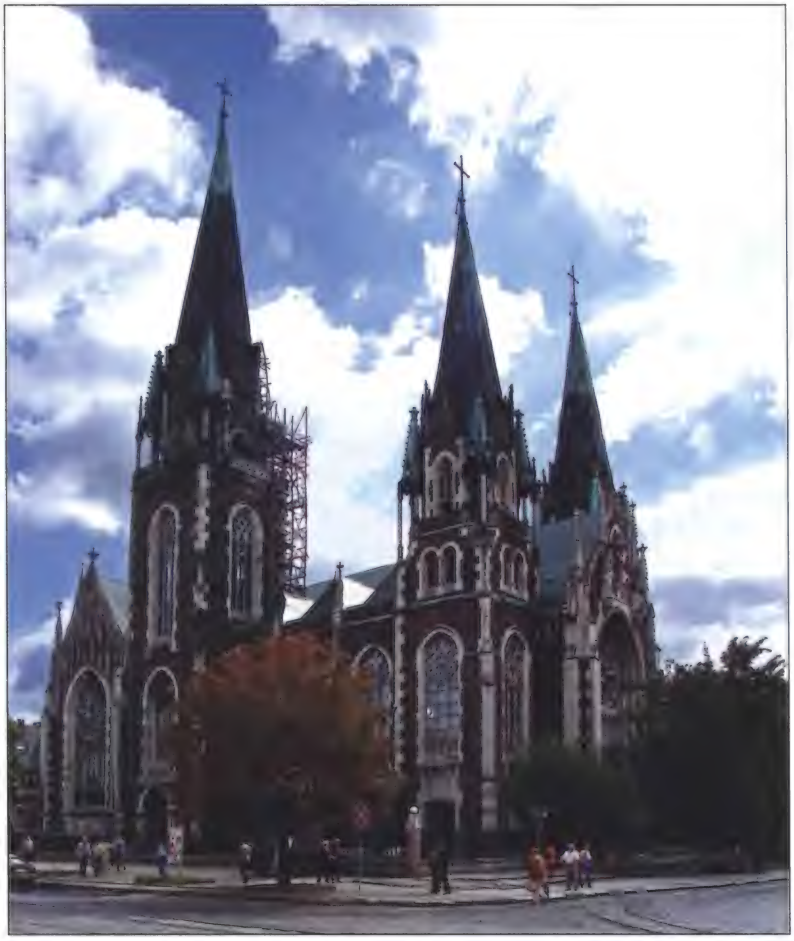

Архієпископ Юзеф Більчевський 25.09.1904 освятив фундаменти, а 15.10.1905 особисто поклав символічний наріжний камінь й урочисто вмурував акт фундації. Ці події відбувались у присутності десятків тисяч львів'ян. Будова костелу мала продемонструвати, як писала преса, "польський і римо-католицький характер" Львова, що неоднозначно сприймала українська частина населення міста. Закінчити будівництво передбачали у серпні 1907, однак, будівельні роботи затягнулись до 1911, коли дахи були покриті мідною бляхою.

Скульптурні деталі будівлі виконували під керівництвом скульптора *Едмунда Плішевського*. 1908 скульптор *Тадеуш Блотницький* розробив проєкт і модель фігури св. Ельжбети, 1911 цю виконану з каменю скульптуру встановили на найвищій вежі. Свята була представлена як молода жінка з кошиком троянд. За поширеними на поч. XX ст. оцінками сучасників, фігура св. Ельжбети була виконана так, що

нагадувала своїм виглядом покійну імператрицю Єлизавету. 1911 головний фасад костелу прикрасила скульптурна група "Розп'яття" з фігурами Матері Божої та св. Івана, яку вирізьбив *Петро Войтович*.

Для костелу 1910 купили три відлиті в Калуші на фірмі Фельчинських *дзвони*. Вони були освячені 22.10.1911, їх назвали "Якуб Стрепа" (вага 587 кг), "Святий Йосиф" (вага 890 кг), а найбільший – "Матір Божа – Королева Польської Корони" (вага 1835 кг). Усі дзвони були прикрашені орнаментами, написами й барельєфами святих.

Архієпископ Юзеф Більчевський 03.11.1911 освятив новозбудовану святиню, а 22.11.1911 офіційно переніс до неї парохію з *костелу св. Анни*. Дещо пізніше це рішення було змінено, і парохію поділили на дві окремі, завдяки чому обидва костели залишились парохіяльними. 03.12.1911 у костелі відбулась перша Служба Божа.

Будівництво храму обійшлось у 1544376 корон 83 сотики, що перевищувало початково заплановані на будівництво видатки більше ніж удвічі. Однак і ця сума не була остаточною, оскільки ще не були збудовані вівтарі, амвон, не було *органу*, вітражів тощо. Для виконання головного вівтаря на конкурсі вибрали проєкт Т. Тальовського, але через смерть архітектора та події *Першої світової війни* його так і не реалізували. 25.10.1911 оголошено конкурс на проєкти двох бічних вівтарів (св. Йосифа та Матері Божої). Оскільки конкурс не виявив переможця, 31.10.1913 виконання проєктів вівтарів вирішено доручити скульпторові П. Войтовичу й архітекторові А. Мажевському. 1917 скульптор завершив гіпсову модель вівтаря св. Йосифа у натуральну величину (9 м завдовжки і 4 м заввишки). Вівтар мав бути виконаний у Флоренції (Італія) з мармуру, але на це не було грошей, тому в костелі встановили гіпсову модель. У зв'язку з тим, що виготовлення вівтаря фінансував фонд, який створили львівські залізничники, а загальний нагляд здійснював римо-католицький архієпископ, скульптор зобразив на вівтарі реальних осіб. З одного боку вівтаря були зображені директор Львівської залізниці С. Рибіцький та декілька інших службовців-залізничників, а з другого боку – архієпископ Юзеф Більчевський. П. Войтович виконав також гіпсові моделі бічного вівтаря Матері Божої і головного вівтаря, але ці проєкти не були реалізовані в мармурі. Модель головного вівтаря якийсь час була встановлена у пресвітерії костелу і виконувала функції дарохранительниці.

Під час Першої світової війни австрійська військова влада реквізувала мідну бляху, якою був покритий дах храму, і всі три дзвони. Замість них храмові передали один невеликий дзвін із *костелу св. Миколая*.

Упродовж початкового періоду українсько-польської війни 1918–1919 у костел влучило декілька снарядів. У пам'ять про ці події, зокрема про снаряди, які вибухнули у храмі 06.03 і 09.03.1919, була встановлена меморіальна таблиця, яка збереглася донині.

Зроблений 08.03.1921 інвентар костелу засвідчує, що тоді внутрішнє оздоблення храму складалось переважно з малоцінних і випадкових речей. Усі п'ять вівтарів були тимчасовими, художню вартість мав лише вівтар св. Йосифа, що його виконав П. Войтович. У головному вівтарі була встановлена дарохранительниця та розп'яття. У бічних вівтарях вміщено ікони Матері Божої Неустанної Помочі, Найсвятішого Серця Ісуса, св. Станіслава Костки пензля *Леонарда Вінтеровського* (1912). Більшу мистецьку вартість мав лише образ Зішестя Святого Духа на апостолів, який у XVIII ст. був виконаний у манері Шимона Чеховича. У костелі поставили дві великі та чотири малі нові сповідальниці, а також дві старі, перенесені з костелу св. Анни. Храм мав 52 лавки, у яких було 284 місця. Амвон був дерев'яний, тимчасовий. На дзвіниці висіли три дзвони, два з них нововідлиті (четвертого дзвона купили 1928). Стіни костелу усередині були помальовані у світлих тонах, без поліхромії.

Костел св. Ельжбети.
Поч. XX ст. Архівне фото

Проєкт інтер'єру
костелу св. Ельжбети.
Рисунок Т. Тальовського

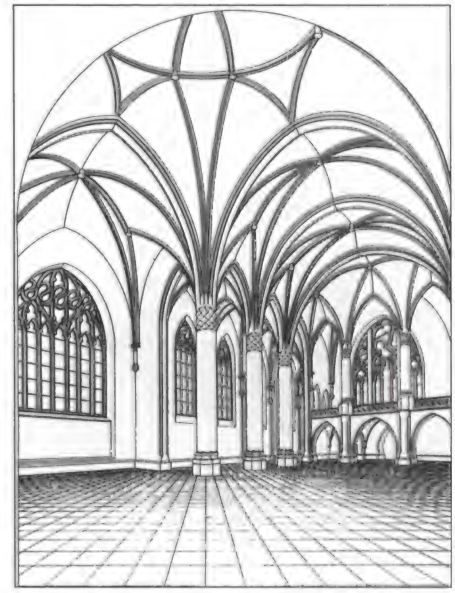

У 1920–1930-ті парохія доклала багато зусиль для оздоблення святині. 1924 на вежі встановили годинник, який виготовили на фабриці вежових годинників М. Менсовича у Кросно (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 30.05.1926 архієпископ *Болеслав Твардовський* освятив для костелу новий, виконаний у необароковому стилі, амвон. Залізобетонну конструкцію амвона оздоблювали скульптури та стюки, виконані на фірмі Яна Репіховського. Стюки були багато позолочені й тоновані у темно-зелений колір. Балдахін над амвоном вінчала фігура Ісуса з хрестом. Тильний бік амвона прикрашали фігури чотирьох Отців Церкви: св. Амвросія, св. Єроніма, св. Авґустина, св. Григорія. Балюстраду оздоблювали постаті чотирьох євангелістів. При вході на амвон встановлено необарокову вазу й фігуру ангела з написом у картуші "Я є Дорога, Правда і Життя", авторства П. Войтовича.

У святині 1926 поставили *орган*, який виготовила фабрика Домініка Бернацького з м. Влоцлавек (тепер Куявсько-Поморського воєвод., Польща). Орган мав три мануали і педаль, три безшумні електровентилятори, які нагнітали повітря в труби. Інструмент міг видавати спеціальні звукові ефекти, зокрема наслідувати биття дзвонів тощо. Архієпископ Болеслав Твардовський урочисто освятив інструмент 11.07.1926.

Упродовж 1924–1927 за гроші Малопольського мисливського товариства була оздоблена каплиця св. Губерта. Проєкт інтер'єру каплиці у стилі *ар деко* розробив художник *Казимеж Сихульський*. Відповідно до його задуму виконано орнаментальну поліхромію стін, вівтар разом із дарохранительницею, вівтарний образ св. Губерта, шість ліхтарів, латунні ґрати при вході до каплиці, килим на стіну й вітраж у вікно. Комплексне оздоблення каплиці було закінчено до дня св. Губерта (03.11.1927), якого вважали покровителем мисливців.

Розглянувши декілька проєктів, керівництво парохії 1930 вибрало проєкт спорудження головного вівтаря, який розробили архітектори *Людомил Дюркович* і Юзеф Шостакевич. Корективи у проєкт вніс архітектор *Вавжинець Дайчак*, якого можна вважати співавтором. Згідно з цим проєктом, до 1934 у закладі виробів з алебастру князів Чарторийських у Журавно (тепер Жидачівського р-ну, Львівської обл.) був виконаний монументальний вівтар у стилі ар деко, вирізаний з мармуру й алебастру. Скульптури ангелів, св. Ельжбети, св. Станіслава-єпископа та блаженного *Якуба Стрепи* виконала скульптор *Яніна Райхерт-Тот*. Будова головного вівтаря обійшлася в 29658 злотих. У вересні 1934 архієпископ Болеслав Твардовський освятив цей вівтар, а також повторно увесь храм. У вівтарі було складено реліквії св. Йосафата і св. Вікентії.

Мармуровий стіл вівтаря (менсу) встановили на чотирьох невисоких опорах. Антипедію виконано з білого алебастру й оздоблено літерами "IHS" із позолоченої латуні. На менсі встановлено алебастрову дарохранительницю, яка всередині була викладена золотою бляхою. За нею на високому п'єдесталі розмістили триметрову фігуру св. Ельжбети Угорської. По боках вівтаря на менших постаментах поставили фігури св. Станіслава-єпископа та блаженного Якуба Стрепи, патрона Львівської архієпархії. По боках дарохранительниці стояли дві мармурові фігури ангелів. Над цією композицією збудували величний балдахін, що спирався на чотири стрункі колони і був увінчаний пірамідальним навершям із хрестом і фігурами ангелів. Балдахін і наверша були виконані у т. зв. "кришталикових" формах, характерних для стилізації геометричних мотивів у стилі ар деко. Обабіч вівтаря було встановлено два великі алебастрові світильники.

Виконати проєкти вітражів архієпископ Болеслав Твардовський доручив В. Дайчакові. На 1933 у сім вікон були вставлені вітражі, виконані на фірмі С. Г. *Желенського*. У верхній частині кожного вікна в масверках представлено атрибути святих (св. Казимира, св. Карла Борромео,

Інтер'єр колишнього костелу св. Ельжбети. Сучасне фото

св. Броніслави, св. Франциска, св. Івана Хрестителя) і написи, виконані готичним шрифтом. Нижні частини вікон були прикрашені орнаментами.

На прохання пароха костелу о. Адольфа Сигмунда, граф Леон Пінінський подарував святині зі своєї приватної збірки намальований між 1604 та 1613 образ "Бичування Христа", авторства італійського художника Лодовіко Карді.

Згідно з виконаним у стилі ар деко проєктом *Вінцента Вітольда Равського-молодшого*, 1936–1937 було оздоблено бічну каплицю Найсвятішого Серця Ісуса. Алебастровий вівтар виготовили у закладі Чарторийських у Журавно. Вівтар складався з трьох частин із нішами у вигляді стрілчастих неоготичних арок. Перед середньою нішою встановлено триметрову алебастрову скульптуру Найсвятішого Серця Господа Ісуса, яку виконала скульптор *Ядвіґа Городиська*. Стіни каплиці до висоти вікон також були викладені алебастровими плитами. Стінні розписи у верхній частині каплиці за проєктом В. В. Равського виконав *Казимир Смучак*. Вітраж у вікно каплиці замовили у Кракові на фірмі С. Г. Желенського. 24.10.1937 архієпископ Болеслав Твардовський освятив каплицю і новоспоруджений вівтар.

1935–1936 усі дахи костелу знову покрили мідною бляхою. 1937 за проєктом В. В. Равського-молодшого для храму виконано латунні люстри з вітражними вставками. Через брак грошей завершити оздоблення інтер'єру храму до початку *Другої світової війни* не встигли.

Храм вівтарною частиною орієнтований на північний схід, головний фасад виходить на вул. С. Бандери. Святиня збудована з цегли з використанням залізобетону у фундаментах, головних конструкціях і перекриттях. Високий цоколь виконаний із каменю. Тесані блоки широко використані на будівництві веж, контрфорсів, порталів тощо. Назовні не отинькований. В інтер'єрах склепіння та стіни отинькувані й частково покриті "під стюк". У пресвітерії у вівтарній апсиді стіни облицьовані алебастровими плитами.

Скульптурне оздоблення фасаду колишнього костелу св. Ельжбети. Сучасне фото

Будівля храму – базилікового типу, складається з тринавового корпусу, трансепта (поперечної нави) і пресвітерію, замкнутого півциліндричною у плані апсидою. До пресвітерію прибудовані каплиці й захристії. Фасад святині фланкований двома вежами, закінченими високими пірамідальними шпилями з кулями і хрестами. Третя найвища вежа (заввишки майже 80 м) збудована над пряслом лівої нави, що прилягає до трансепта. Ще дві менші вежі постали з тильного боку святині над передсінками захристій.

Корпус костелу, завдовжки 60,5 м і завширшки 22 м, складається з трьох нав однакової висоти. Таку саму висоту мають також трансепт і пресвітерій. Навколо корпусу костелу збудовані контрфорси, оздоблені пінаклями з фіалами. Прикраси головного й бічних фасадів, а також вівтарної апсиди і веж доповнюють мальовничо розміщені декоративні й архітектурні елементи: портали, карнизи, обрамлення вікон, колони, фризи, пінаклі тощо. Фланкований контрфорсами з пінаклями, головний фасад значно виступає поза лінію веж, розміщених по його боках. Пінаклі з крабами (жабками) і фіалами оздоблюють також трикутний фронтон, у полі якого розміщена монументальна група "Розп'яття" авторства

Костел св. Ельжбети. Листівка поч. XX ст.

Пошкоджений артилерійським вогнем костел св. Ельжбети. Осінь 1939 р. Архівне фото

Головний вівтар колишнього костелу св. Ельжбети. Сучасне фото

П. Войтовича. Фігура розп'ятого Христа розташована навпроти вікна, фігури Діви Марії і св. Івана встановлені на різьблених кронштейнах. Над ними розташовані неоготичні балдахіни з фіалами. Головний вхід влаштований на осі фасаду, оздоблений перспективним порталом, фланкованим трьома парами колон. Над порталом велике вікно, яке перекрите стрілчастою аркою. Вікно оздоблено кам'яними масверками і трояндою у верхній частині, декоровано колонами й архівольтами з багатим рослинним орнаментом.

При вході до костелу розташований передсінок, який відділений від головної нави аркадою, що складається з трьох стрілчастих арок, спертих на опорних стовпах, які в нижній частині складаються з чотирьох згрупованих колон із капітелями зі стилізованого листя. Серед колон вмонтовані мармурові кропильниці. Над передсінком збудовано хори з балюстрадою й аркадою із стрункими колонами з рожевого мармуру.

Дві бічні фасадні вежі (на плані – квадрати) мають по чотири яруси кожна. У нижньому ярусі веж розташовані каплиці, які відділені від бічних нав. До цих каплиць є окремі входи ззовні, а також двері, що ведуть усередину костелу. Другі яруси веж, заввишки, як і бічні нави, відкриті у бік корпусу костелу, створюють своєрідне продовження хорів, яке також можна потрактувати як окремі балкони. Назовні храму ці яруси прорізані великими стрілчастими вікнами з "трояндами" у верхній частині. На верхньому ярусі веж є балкончики з балюстрадами, у наріжниках яких встановлено по чотири каплички, сперті на стрункі колонах і закінчені неоготичними балдахінами з пінаклями.

Головна нава перекрита чотирма пряслами зірчастих склепінь. Склепіння спираються на п'ять пар монументальних стовпів, встановлених на високих цоколях. Стрілчасті аркади між стовпами оздоблені багато профільованими архівольтами. Ліворуч від головної нави, при другому від пресвітерію стовпі, встановлено амвон.

Бічні нави удвічі вужчі від головної. Права нава має чотири великих вікна, ліва – три. Склепіння у бічних навах хрестове з ребрами. У куті між лівою навою і трансептом збудована триярусна бічна вежа, квадратна у плані у двох нижчих ярусах і восьмигранна у верхньому. Вежа дещо виступає поза лінію мурів нави костелу. У нижній частині вежі розташований бічний вхід до храму. Другий ярус вежі збудований у формі квадратної галереї (емпори), відкритої у бік головної і бічної нав. Цю емпору називали "королівською ложею". Вище над королівською ложею у вежі прорізано чотири однакові великі вікна, закінчені стрілчастими арками, у верхній частині заповнені масверками. На рівні вікон у наріжнику вежі встановлено на невеликій колоні фігуру св. Ельжбети. Над нею – неоготичний балдахін із фіалом. Верхня частина вежі восьмигранна у плані, має балкончик з балюстрадою, у наріжниках якого збудовані каплички, формами подібні на каплички фасадних веж. У цьому ярусі також прорізано чотири великі вікна. Усередині другого ярусу вежі встановлено дзвони й механізм годинника. Чотири великі циферблати годинника розміщено над вікнами між неоготичними балдахінами капличок. Вежа закінчена високим пірамідальним шпилем з кулею і хрестом.

Трансепт костелу заввишки і завширшки як і головна нава. На перехресті з нею склепіння квадратне у плані. Довжина трансепта 30 м, тому його бічні елевації виступають поза лінію мурів храму. Склепіння трансепта поділено на два нерівні прясла з кожного боку. У центральному й бічних пряслах склепіння зірчасті. Бічні фасади трансепта з високими щипцями фланковані контрфорсами й оздоблені пінаклями з фіалами та крабами. Значну частину бічних фасадів займають великі вікна, закінчені стрілчастими арками й у верхній частині заповнені масверками у формі троянди.

Усередині костелу до трансепта прилягають дві каплиці. Пораворуч, на осі бічної нави, розташована каплиця св. Губерта, ліворуч – Найсвятішого Серця Ісуса. Входи до каплиць замкнуті стрілчастими арками, фланковані колонами з капітеля-

ми у формі стилізованого листя. Склепіння в каплицях хрестове з ребрами. Невеликі вікна мають стрілчасте завершення з масверками. Каплицю св. Губерта було оздоблено за проєктом К. Сихульського, каплицю найсвятішого Серця Ісуса – за проєктом В. В. Равського-молодшого (оздоблення обох каплиць не збереглося). Триметрову алебастрову фігуру Найсвятішого Серця Ісуса авторства Я. Городиської тепер встановили у головному вівтарі.

Пресвітерій, заввишки як головна нава, поділений на дві частини. Перша з боку нави має підвищення на три сходинки й відділена від нави невисокою алебастровою балюстрадою (парапетом). Друга частина підвищена ще на три сходинки й закінчується монументальною півциліндричною апсидою. В апсиді встановлено великий вівтар. Апсида за вівтарем має галерею, вхід на яку розташований у захристіях із правого і лівого боків від пресвітерію.

Склепіння апсиди спирається на дванадцять струнких колон, між ними у нижній частині розташовано дванадцять однакових невисоких неоготичних вікон. До висоти вікон апсида облицьована алебастровими плитами. У верхній частині апсиди прорізано сім вікон, у які вставлені вітражі. По боках пресвітерію розміщено захристії. Назовні пресвітеріальна частина й апсида оздоблені контрфорсами, пінаклями, фіалами тощо. У вікнах апсиди – масверки. По боках до апсиди прибудовані два передсінки, над якими збудовані невеликі триярусні вежі. Нижній ярус цих веж у плані квадратний, два верхні – восьмигранні. Вежі закінчені пірамідальними шпилями з кулями, але без хрестів.

Костел був серйозно пошкоджений у вересні 1939, під час оборони Львова від німецьких військ. Особливо постраждала верхня частина найвищої вежі, у яку влучило декілька снарядів.

У травні 1946, за розпорядженням радянської влади, святиню закрили. Приміщення храму передали фірмі *"Світоч"*, яка використовувала його як склад. Тоді були знищені орган, бічні вівтарі, оздоблення каплиць, вітражі, вибиті всі вікна. На вежі знищено годинниковий механізм, знято дзвони, демонтовано хрест. Також було усунуто розп'яття, яке стояло з правого боку перед входом до К. Через поганий стан збереженості 03.05.1989 у фігури Ісуса Христа на фасаді святині відкололася нижня частина скульптури (тепер відреставрована).

Львівська міська рада 1991 передала будівлю *Українській Греко-Католицькій Церкві*, яка заново освятила храм як *церкву свв. Єлизавети та Ольги.*

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XIII–XVII ст., розташована на *пл. Старий Ринок* (офіційна адреса – вул. Ужгородська, 1). У деяких публікаціях цей костел безпідставно називають *каплицею*. Час заснування храму на цьому місці точно не відомий, тривалий час уважали, що його могли збудувати бл. 1250, з нагоди шлюбу *Лева Даниловича* з угорською принцесою *Констанцією* (за легендою, принцесу Констанцію поховали в крипті цього храму). За іншою версією, святиню заснувала сама Констанція для *домініканців*, які прибули до Львова разом із нею з Угорщини. Є відомості про те, що храм 1201 міг заснувати батько Данила Галицького, князь Роман, або ж 1234 – римо-католицький місіонер св. Яцек Одровонж (останні дві версії сумнівні). Проведені 1986–1989 під керівництвом *Романа Багрія* археологічні дослідження виявили матеріал, який дає змогу датувати появу сакральної будівлі на цьому місці на зламі XII–XIII ст. До другої пол. XIX ст. на арці, яка з'єднувала наву з вівтарною частиною храму, був напис про те, що храм споруджено 1270 (як виявили дослідники, цей напис зробили, імовірно, не раніше XVII ст.). Перша документально зафіксована автентична звістка про святиню припадає на 1371, коли руський староста Іван надав костелові с. Годовицю поблизу Львова.

Храм 1375–1396 належав вірменським монахам-уніатам з ордену св. Григорія

Казальниця в колишньому костелі св. Ельжбети. Сучасне фото

Костел св. Івана Хрестителя. Гравюра XIX ст.

Просвітителя, які прибули до Львова з Вірменії та Криму. Вони діяли під опікою домініканців і мали свій устав, розроблений на підставі уставу св. Василія Великого. При костелі тоді існував монастир, у якому деякий час мешкав вірменський уніатський єпископ Яків, якого православні вірмени вигнали з Києва. Навколо костелу й монастиря існувала дільниця вірменських ремісників і купців.

Як засвідчують пізніші дослідження, тоді святиня була прямокутною, тридільною у плані, з центральною виступною апсидою. Основні її частини – апсида, нава і передсінок, який відділяла арка емпори. Будівля орієнтована на ось схід–захід, головний вівтар був розташований у східній апсиді, яка мала два вузькі вікна. Наву розміром 8х6 м освітлювали два вікна. Товщина мурів сягала 0,9 м, фундаментів – 1,5 м. Східну стіну завершував високий гострий щипець. Обабіч центральної апсиди були дві невеликі бокові апсиди. Описів тогочасних інтер'єрів храму не збереглось. У XVI ст. до нави з південного і північного боків добудували ризниці, перебудували центральну апсиду, переробили конструкцію даху, змінили форму щипців на східній і західній стінах, підсилили фундаменти. Костел згорів під час великої *пожежі* на *передмісті* 1623. Його, очевидно, відновили, а 1650 провели чергову перебудову. Наприкін. XVII ст. на даху храму збудували сигнатурку. *Дзвін*, що був у костелі, відлили 1694. Вигляд костелу того часу зафіксувала ікона "Св. Антоній-пустельник", що раніше належала *вірменській церкві*, а тепер зберігається в *Музеї історії релігії*.

Колишній костел св. Івана Хрестителя. Фото О. Заячківського

Після пожежі 1799 святиня 37 років стояла руїною. Відбудову костелу розпочали 1836. Із західного боку до храму добудували передсінок, нові вівтарі. Львівський краєзнавець *Феліціан Лобеський*, який залишив 1852 опис храму, писав: "Вівтарі ... скромні, дерев'яні, пофарбовані в зелений колір. Трохи оздоблюють їх позолочені барельєфи, по парі ангеликів і різьблені квіти". У головному вівтарі вміщено ікону св. Івана Хрестителя, у бічному вівтарі ліворуч – ікону Матері Божої з малим Ісусом, а також ікони св. Анни, св. Якима, батьків Діви Марії. У другому бічному вівтарі – ікона св. Каєтана.

Під керівництвом консерватора (охоронця) пам'яток давнини *Станіслава Кунасевича* 1855–1860 відреставровано і відремонтовано святиню. Роман Духенський 1856 збудував для костелу *орган*, що мав п'ять регістрів і одну клавіатуру. 1861 перед костелом збудовано нову дзвіницю, на яку згодом підняли три дзвони, що 1855, 1859 і 1876 вилили в майстерні Зигмунта Мозера. У пам'ять про реставрацію в наві встановили мармурову таблицю з відповідним написом. Однак і після ремонту майже рік костел стояв закритий, тільки у день св. Івана Хрестителя та впродовж

наступних восьми днів там правили Служби Божі. Черговий ремонт у храмі провели 1869. Тоді розібрали й переклали заново західну стіну храму разом зі щипцем. Перемурували прилеглі до західної стіни частини північної і південної стін (до вікон), разом зі склепінням над ними. Звели новий передсінок, влаштували нові хори. Незважаючи на ремонт, технічний стан святині й далі погіршувався, стіни та склепіння невдовзі довелося підпирати, щоб вони не впали.

З ініціативи *каноніка* Коженьовського, чиї починання підтримали капітула і міська рада, здійснено ще одну перебудову храму. Проєкт реконструкції святині розробив *Юліан Захаревич*. Будівельні роботи, які проводила фірма *Івана Левинського*, розпочали в липні 1887, за їх ходом наглядали Ю. Захаревич та архітектор *Тадеуш Мюнніх*. Черговий раз перебудували передсінок, мури укріпили контрфорсами. На західному фасаді вимурували високий щипець із великою розеткою діаметром 3 м, над яким встановили монументальний кам'яний хрест. У розетці вміщено викладений кольоровими кахлями з фабрики в Глинську (тепер село Жовківського р-ну Львівської обл.) хрест. Дах покрили дахівкою австрійської фабрики із Віненберґа поблизу Відня. Східний мур також закінчили високим щипцем, але без вікна. Збудували нову сигнатурку, на яку підняли старий дзвін 1694. Заново збудований присінок оздобили щипцем із хрестом, який повторював форми західного щипця святині. Трикутні щипці західного муру й передсінку оздоблено фризом. Збудовану 1861 дзвіницю розібрали. Згодом навколо костелу збудували високий мур із червоної цегли з новою дзвіницею і брамою.

Реконструкція і реставрація храму обійшлася порівняно недорого – 3664 золоті ринські і 50 центів. Брак коштів не дав змоги провести ґрунтовних робіт в інтер'єрах, де залишилися старі вівтарі поч. XIX ст. Реконструйовано тільки вхід на хори – сходи з нави перенесли до невеликого передсінку, який звели із західного боку святині.

Костел св. Івана Хрестителя. Архівне фото

Унаслідок реконструкції храм набув виразних рис романської архітектури. Виконану за проєктом Ю. Захаревича перебудову храму згодом оцінили критично. Автор популярного путівника Львовом Мечислав Орлович зазначав, що "Ю. Захаревич із допомогою Т. Мюнніха так радикально перебудував костел, що він повністю втратив давній вигляд, а одержав, натомість, форми псевдороманської каплиці кін. XIX ст.".

Після *Другої світової війни* радянська влада закрила костел. Його передали в користування лікарні, яка діяла на вул. Ужгородській. Деякий час у костелі був морг. Інтер'єр храму знищили, стіни забілили

Інтер'єр колишнього костелу св. Івана Хрестителя. Сучасне фото

Колишній костел св. Йосифа і Блаженного Анджея Боболі. Сучасне фото

вапном, частину ікон передали до львівських музеїв. 1986–1992 у святині здійснили комплексні реставраційні роботи. Проєкт реставрації храму і пристосування його для музейних потреб виконав інститут "Укрзахідпроектреставрація" (автори *І. Могитич*, В. Швець, Л. Алінаускіне). Під час археологічних досліджень серед фундаментів костелу знайшли 36 середньовічних поховань, серед них одне в саркофазі у центральній частині храму під вівтарем. Після закінчення реставраційних робіт 1993 у костелі відкрили відділ *Львівської галереї мистецтв – Музей найдавніших мистецьких пам'яток Львова*. У храмі, що 2009 освячений як *церква св. Івана Хрестителя*, відбуваються богослужіння *Української Греко-Католицької Церкви*.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. ЙОСИФА І БЛАЖЕННОГО АНДЖЕЯ БОБОЛІ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., міститься на вул. М. Залізняка, 11а. Храм розташований на південний захід від центральної частини міста, у дільниці *Новий Світ*. Побудований для ордену *єзуїтів* за проєктом монаха С. Дидека, плани якого виправив і опрацював Ф. Мончинський. Будівельні роботи розпочалися в лютому 1914, хоча дозвіл на будівництво храму на підставі проєкту Ф. Мончинського *маґістрат* видав лише 07.04.1914. Храм був освячений як костел св. Йосифа і блаженного Анджея Боболі 13.08.1916, ще до того, як завершилися основні будівельні роботи. Будівництво костелу тривало до кін. 1916.

За своїм стильовим вирішенням костел поєднує *історизм* (необароко, неороманський стиль) із *функціоналізмом*. Костел мурований із цегли, з використанням залізобетону та граніту, тинькований. Храм тринавовий, базилікового типу, із трьома пряслами, звернений пресвітерієм на південний захід. Головна нава видовжена на прясло пресвітерію з півциркульною у плані апсидою і на подібне прясло з північно-східного боку, яке містить хори. Ззовні до нави прилягає прямокутний у плані передсінок, що містить сходову клітку, яка веде на хори. До пресвітерію з обох боків прибудовані квадратні в плані захристія і скарбчик. У лівому наріжнику при апсиді збудована кругла у плані триярусна вежа. До середини прясла правої нави прилягає півциркульна у плані невелика бічна апсида (з лівого боку в цьому ж місці влаштовано вхід до галереї, що сполучає костел із реколекційним домом). Центральна нава і пресвітерій перекриті півциркульними склепіннями з люнетами, бічні нави, захристія, скарбчик – хрестовими. Апсида має сферичне склепіння. Внутрішній вистрій не зберігся. Головний фасад – тридільний. Центральна частина завершена псевдобароковим фронтоном, у нижній її частині притвор оформлений трикутним щипцем. Бічні частини фасаду дещо втоплені стосовно головної нави та відповідають за висотою бічним навам. Бічні фасади завершені профільованим карнизом, прорізані подвійними вікнами прямокутної форми з півциркульним за-

вершенням угорі на стінах головної нави і такими ж на стінах бічних нав. Нава покрита високим двосхилим дахом; бічні нави, захристія і скарбчик – трисхилими, над апсидами – стіжкові дахи, вежа – ажурним ліхтарем із невеликим куполом.

Костел та *реколекційний дім єзуїтів*, які становили єдиний сакральний ансамбль, 1921 були оточені декоративною огорожею, виконаною за проєктом М. і Т. Кустановичів. У серпні 1923 за проєктом В. Бєлецького виконано поліхромію, яка не збереглася. Перед *Другою світовою війною* костел планували розширити за проєктом *В. В. Равського*, однак будівництво так і не розпочалося через початок війни. Під час німецько-польських боїв за Львів у вересні 1939 було пошкоджено дах і вікна костелу. 1946 храм перетворено на клуб. У серпні 1993 святиню передали *Українській Греко-Католицькій Церкві* (згромадженню сестер св. Вікентія). Того ж року храм освячено як *церкву св. Йосифа-обручника*. Реконструкція святині тривала до 1997.

Христина Харчук

КОСТЕЛ СВ. КАЗИМИРА – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVIII ст., розташована на *вул. М. Кривоноса*, 1. Перший храм на цьому місці на поч. XVII ст. спорудили *реформати*. Земельну ділянку для будівництва монахам подарувала Софія *Данилович*. З огляду на безпеку міста під час ворожих облог, львівський *магістрат* дозволив реформатам збудувати тільки дерев'яний костел і монастир. Для будівництва храму, яке вели за сприяння львівського *каштеляна* Станіслава *Мнішека* та архієпископа Яна Анджея Прухніцького, довелося частково знівелювати гору й вирівняти місце. Костел реформати посвятили свв. мученикам Рохові та Себастьянові. Цей храм згорів під час *облоги* Львова військами *Богдана Хмельницького* восени 1648.

Фундаторами нового мурованого костелу стали каменецький каштелян Микола Бєгановський (помер 1674) і його дружина Уршуля з Кросновських (померла 1698), родичка львівського архієпископа Миколая Кросновського. 1656 розпочали будівництво фундаментів, а 1664 львівський архієпископ Ян Тарновський посвятив новозбудований храм св. Казимирові.

Костел збудували з цегли, тесаного й необробленого каменю. Отинькована, у плані прямокутна споруда орієнтована фасадом на південний схід. З тильного боку прибудували прямокутну вівтарну апсиду. Головний фасад витримано у скромних барокових формах. Перед входом збудовано передсінок, завершений бароковим фронтоном, декорованим скульптурами святих і вазами. Нечленований фасад оздоблю-

Колишній костел св. Казимира. Сучасне фото

Й. Свобода.
Костел св. Казимира.
1860-ті рр.

Малюнок у фундаційному дипломі монастиря боніфратрів зі зображенням костелу св. Лаврентія.
16.08.1659 р.

ють три ніші, у центральній давніше була фігура Матері Божої. Фасад завершувався монументальним фронтоном, прикрашеним пілястрами, нішами, декоративними вазами й тимпаном. У двох інших нішах встановили фігури святих. З північно-західного боку до костелу прибудували корпус монастиря. У бічному південно-східному фасаді прорізано три вікна. Два вікна освітлювали апсиду. В інтер'єрі нава перекрита трьома пряслами хрестових склепінь. Монументальні пристінні стовпи з'єднуються між собою арками. Стовпи декоровані пілястрами. Виступні стовпи й арки утворюють з кожного боку три глибокі ніші. Над головним входом збудували хори. Монастирські корпуси, замкнуті по периметру, утворюють внутрішнє подвір'я. Увесь комплекс оточено муром з невеликою брамою перед входом до костелу. 1753 з "офір доброчинців" збудували на гребені даху, ближче до апсиди, невелику барокову вежечку-сигнатурку.

Нова австрійська влада 1783 закрила монастир реформатів, ченців перевели до колишнього монастиря *кармелітів босих.* 1789 діяльність ордену у Львові зовсім заборонили, а ченці змушені були переселитися до інших монастирів у Галичині.

Храм св. Казимира і всі монастирські будівлі при ньому передали *шариткам*, яких у Львові називали сестрами милосердя. У XIX ст. костел кілька разів ремонтували. 1849 відбудували сигнатурку й відновили дах. Працями керував міський архітектор *Йоганн Зальцманн*, гроші на ремонт пожертвувала графиня Гонората Боженцька. 1877 ігуменя Софія Романовська вирішила відновити храм, який був у занедбаному стані. Технічним керівником запрошено архітектора *Ігнація Винєжа*, який проводив реставраційні роботи в інтер'єрах і назовні. Він збудував хори, відреставрував вівтарі. Заново отиньковано й пофарбовано стіни. 1895 реставрували вежечку-сигнатурку.

Під час *Першої світової війни* один *дзвін* із сигнатурки костелу забрали й передали до *каплиці "Дому військових інвалідів"* на *вул. Клепарівській.* 1932 під керівництвом ігумені Розалії Зентак капітально відремонтовано дах та сигнатурку.

Після *Другої світової війни* у приміщеннях монастиря й сиротинця, що від кін. XIX ст. діяв при ньому, розмістили трудову колонію для неповнолітніх дівчат, а у шпиталі – школу міліції. У 1980-ті комплекс монстирських споруд разом із костелом передали Міністерству внутрішніх справ. Увесь цей час костел використовували як складське приміщення. Від довоєнного оздоблення, інтер'єрів, вівтарів не збереглося нічого. Передсінок до храму розібрали, з фасаду усунули фігури святих, із даху зняли хрести.

Рішенням Львівської обласної адміністрації 2008 костел передали *Українській Греко-Католицькій Церкві.* 20.01.2008 у відремонтованій будівлі відбулось урочисте освячення *церкви св. Климентія*, яке здійснив митрополит львівський архієпископ Ігор Возняк. Нова святиня має у Львові унікальне призначення. Це не лише чинний храм, а й музей церковного мистецтва. У будівлі вже розмістили колекцію ікон і церковних речей, які зібрав *студит* о. Себастьян Дмитрух.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. ЛАВРЕНТІЯ (КОСТЕЛ СВЯТОГО ВАВ'ЖИНЦЯ) – сакральна будівля XVI–XVIII ст., розташована на *вул. Личаківській,* 26, на розі з вул. А. Чехова. Святиню спорудили на місці, де від кін. XV ст. була встановлена ікона св. Лаврентія, яка, за переказами, мала чудодійні властивості й допомагала хворим на сухоти. Згідно з хронікою *Бартоломея Зиморовича*, "якийсь наймит смиренної простоти обробив у цьому місті город, оточений кількома давніми дубами, у стовбурі одного з них поставив незвичних розмірів образок свого покровителя св. мученика Лаврентія".

За розпорядженням *маґістрату* на цьому місці збудували дерев'яну *капличку*, а 1536 звели мурований храм, який присвятили свв. мученикам Лаврентію і Стефану. Святиня була розташована далеко від оборонних мурів міста при тракті Глинян-

ському (давня назва вул. Личаківської) і не мала прав парохії. 1616 капеланом при костелі був о. В. Домбровський, якому *Еразм Сикст* записав 300 золотих.

У тридцяту річницю свого народження, 19.08.1659, коронний хорунжий Ян *Собеський* (майбутній *король* Польщі) вирішив закласти у Львові нову фундацію, а саме монастир отців *боніфратрів* і *шпиталь* при ньому. Шпиталь призначали для поранених і хворих жовнірів. Тому Ян Собеський запросив до Львова із Кракова перших двох боніфратрів, а одночасно звернувся до львівського архієпископа Яна Тарновського і львівського маґістрату з проханням передати новозаснованій фундації костел при Тракті Глинянському. Львівський маґістрат погодився віддати боніфратрам храм з усіма його доходами і ґрунтами.

1682 отці звели невеликий двоповерховий монастирський будинок, який прибудували перпендикулярно до будівлі костелу. У 1680-ті почалося будівництво нового храму. *Ян III Собеський* доручив скласти план своєму надвірному архітекторові французу Шарлю Бенуа і капітану Адольфу Бойю з Данциґа (тепер м. Ґданськ, Польща). Керівником будівельних робіт призначено *канонік* Казимежа Гумневича. Скульптурне оздоблення святині мали виконуваги королівські надвірні майстри. Будівництво затягнулося, оскільки разом із костелом ченці почали будувати собі новий монастир. 1690 король за власні гроші наказав звести цегельню для швидшого завершення будівництва. Однак і надалі воно тривало повільно, значна частина планів залишалась на папері, о. К. Гумневич самовільно змінював проєкт, будував просторий монастир з аркадовим внутрішнім подвір'ям і з дуже грубими мурами, що порушувало видані раніше дозволи маґістрату й нехтувало виразною волею короля, щоб монастир був скромний, шпиталь просторий, а насамперед зведено костел. За ці роки король Ян III Собеський видав на будівництво 100 тис. злотих. 1694 Ян III Собеський особисто відвідав місце будівництва, оглянув недобудовані помпезні споруди і залишився незадоволеним роботою К. Гумневича. Імовірно, що саме тоді було ухвалено рішення припинити будівництво нового храму, головну наву якого перебудували на шпиталь. На всій довжині наву поділили на два поверхи, а костельну вежу розібрали до висоти даху основного корпусу.

Перебудований колишній шпиталь і костел св. Лаврентія. Фото О. Заячківського

Навколо костелу та монастиря заклали цвинтар. Крім цього, боніфратрів ховали і в підземеллях монастиря. У сер. XVIII ст.

Скульптурне оздоблення на будинку колишнього шпиталю св. Лаврентія. Сучасне фото

Фасад костелу св. Лазаря. Гравюра XIX ст.

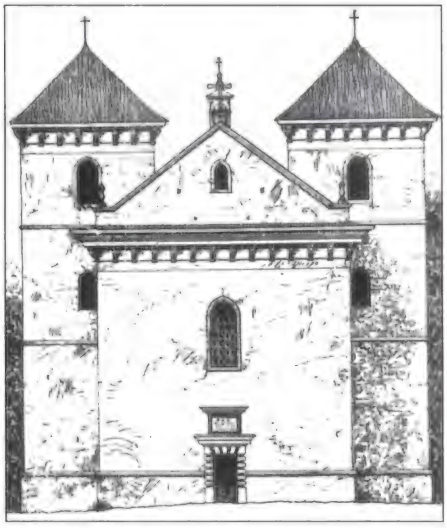

костелом опікувались *цехи* гончарів і поворозників.

Наприкін. XVIII ст. австрійська влада вирішила ліквідувати монастир боніфратрів і закрити костел. 30.06.1783 цісар *Йосиф II* видав розпорядження передати увесь монастирський комплекс боніфратрів під військовий шпиталь австрійського гарнізону м. Львова. Як дослідив мистецтвознавець *Богдан Януш*, принаймні до 1817 *австрійці* не здійснювали жодних перебудов колишнього монастиря і костелу. Бл. 1840 нові власники вирішили розбудувати будинок шпиталю від вул. Личаківської, у результаті чого забудова витягнулась у лінію вздовж вулиці на 130 м. Добудована частина була завершена сходковим аттиком, який наслідував форми старого ренесансного аттика бічного фасаду святині. 1890 у шпиталі добудували третій поверх. Будинок колишнього монастиря також надбудували на один поверх і завершили фасад від вул. Личаківської аналогічним, але багатшим у формах сходковим аттиком. 1897 поряд із колишнім костелом звели двоповерховий склад обладнання для польових шпиталів.

Будинок давнього костелу цілком загубився серед усіх цих будівель. Частина дослідників навіть уважали, що храм був зовсім перебудований і слідів по ньому не залишилось. Зрештою, докладно вивчивши архівні матеріали та збережені рештки давньої забудови, 1927 Б. Януш склав докладний план святині й описав її архітектурні форми. Його опис в основних рисах збігався з невеликим шкіцом костелу, який схематично було намальовано на фундаційному акті архієпископа Яна Тарновського 1659. Відповідно до описів і обмірів Б. Януша, 1536 старий храм був збудований паралельно (вздовж) вул. Глинянської і орієнтований на осі з південного заходу на північний схід. Однонавова будівля з дзвіницею була зведена з цегли й отинькована. Довжина прямокутної нави становила 29 м, а ширина – 10 м. Зі східного боку на осі нави був прибудований квадратний у плані передсінок (6,5х6,5 м). Бічний фасад цього передсінку оздоблював ренесансний сходковий аттик з навершям. Передсінок мав два яруси, на верхньому в XVI ст. містилися хори. Із південно-західного боку до нави було прибудовано квадратне приміщення (4,1х4,1 м), яке Б. Януш уважав нижнім ярусом давньої вежі-дзвіниці.

На першому ярусі вежі збереглося хрестове склепіння з пілястрами у наріжжях. Головний вхід до костелу був розташований у бічному правому фасаді недалеко від вежі. Тепер він замурований, але зберігся його фланкований двома дорійськими пілястрами портал, а також камінний ключ та карниз над ними.

Б. Януш уважав, що костел був збудований у стилі *ренесансу*. Дещо інший вигляд має храм на рисунку у фундаційному акті 1659. Однонавовий корпус має чотири вікна і контрфорси між ними. Із північно-східного боку нави височіє струнка вежа, що має також виступні опори-контрфорси й високий наметовий дах. Вікна в ній прорізані тільки у верхній частині, яка оздоблена пірамідками. Входу від бічного фасаду немає, напевно, він мав міститися в нижньому ярусі вежі. Архітектурні форми вказують на виразні ремінісценції *готики*, що було характерним для львівського сакрального будівництва сер. XVI ст.

Військовий гарнізонний шпиталь у приміщеннях колишнього костелу і монастиря боніфратрів існував майже до кін. XX ст. У 1970-ті в глибині ділянки між вул. Личаківською, вул. А. Чехова і вул. М. Кравчука збудовано багатоповерхові корпуси нового гарнізонного шпиталю (тепер *Західного регіону військово-медичний центр*). Старі приміщення костелу і монастиря використовують як господарські та складські.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. ЛАЗАРЯ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII ст., розташована на сучасній *вул. М. Коперника*, 27. Храм збудований на стрімкому пагорбі, навколо розташовані споруди *шпиталю* св. Лазаря. Увесь комплекс будівель костелу та колишнього шпиталю оточує

мур, з брамою на розі вул. П. Грабовського і вул. М. Коперника. Від вул. М. Коперника збереглася частина муру XVII ст. із хвірткою і брамою. Біля них у мурі – старі кам'яні таблиці-рельєфи. Одна – із зображенням св. Лазаря і Бога Отця, який тримає Ісуса на колінах. На другій таблиці вміщено фундаційний напис 1621 про заснування шпиталю. Мур від вул. П. Грабовського укріплений двома контрфорсами з тесаного каменю, які були зведені, ймовірно, 1654. В один із контрфорсів вмурували стару надгробну плиту.

Спочатку на місці костелу існувала *каплиця*, яку звели 1621 одночасно з першою будівлею шпиталю. Частину ґрунтів під забудову подарував львівський будівничий *Амвросій Прихильний*, якого обрали пожиттєвим провізором цього шпиталю. 1634 він розробив проєкт нового мурованого храму й фундував його будівництво. Будівельними роботами керував Я. Боні, а потім Мартин Годний. Посвячення костелу відбулось 16.10.1639, хоча тоді храм ще не був закінчений (бракувало веж і не було оздоблення в інтер'єрі). 1640 фундатор храму Амвросій Прихильний помер, його поховали у криптах костелу. Увесь свій маєток будівничий залишив шпиталеві св. Лазаря і на завершення святині. 1659 Мартин Годний збудував вежі костелу, 1653 закінчив головний вівтар. 1746–1747 здійснено ремонт храму. До другої пол. XVIII ст. біля костелу був *цвинтар*, на якому ховали убогих і калік.

Будівля костелу збереглася досі майже без змін. Костел мурований із цегли, частково з каменю, який брали на *горі Шембека*, тинькований. У плані храм прямокутний, однонавовий, із дещо вужчою від нави прямокутною апсидою. Обабіч вівтарної частини збудували дві монументальні триярусні вежі, накриті низькими наметовими дахами. Будівля костелу вівтарною частиною орієнтована на схід. Вхід оздоблює кам'яний рустований портал із фундаційною таблицею над ним. До західного фасаду костелу в XIX ст. прибудували невеликий передсінок. На гребені даху збудували невелику сигнатурку, в якій повісили *дзвін*. Архітектура костелу демонструє відчутні готичні впливи.

В інтер'єрі храму були три вівтарі, амвон, хори, дерев'яні лави. Головний вівтар у XVIII ст. замінили новим, який виконали в стилі *бароко*. Як твердив *Феліціан Лобеський*, цей вівтар був із темного горіхового дерева, лакований, візантійського стилю. У нижньому ярусі, фланкованому колонами, встановили чотири фігури святих, "колись позолочені, згодом пофарбовані у білий колір". У верхньому ярусі між двома колонами вмістили виконаний у XVIII ст. образ св. Лазаря. Наверша вівтаря оздоблювала різьблена дерев'яна скульптура Христа, Доброго Пастиря. Багато позолочена дарохранительниця мала на дверцятах зображення розп'яття. У центральному полі вівтаря вмонтували образ св. апостола Варфоломія пензля *Й. Свободи*.

Розташовані в наві два бічні вівтарі мали однакову структуру, в другій пол. XIX ст. їх розібрали. Натомість збудували два нові зі стюковими колонами.

П. Федів.
Костел св. Лазаря.
1991 р.

Колишній костел св. Лазаря.
Фото О. Заячківського

Інтер'єр колишнього костелу св. Лазаря. Сучасне фото

У вівтарі з правого боку містився образ "Розп'яття" Й. Свободи, а вище, у наверші, – намальований на блясі образ св. Катерини. Тепер у головному полі вівтаря вміщено образ св. Казимира-королевича авторства *Юліана Макаревича*. У лівому вівтарі у центральному полі вмістили старий образ XVII ст. "Богоматір із вервицею". Вище – образ Матері Божої Ченстоховської. Створення обох вівтарів профінансував директор "Закладу калік св. Лазаря" З. Жолкевський. Він також оплатив виготовлення нового амвону, який прикрашено посрібленим рельєфом із зображенням Святого Духа. У 1880-ті з *римо-католицької катедри* до костелу передали велику сповідальницю, виготовлену з темного дубового дерева. *Орган* на хорах (мав 18 регістрів і один мануал) збудувала бл. 1860 львівська фірма Р. Духенського. Корпус інструмента складався з трьох частин і був пофарбований у білий колір. У 1980-ті орган із костелу перенесли до *Музею історії релігії та атеїзму*, а потім передали до філії музею в м. Червоноград на Львівщині, де він зберігається дотепер.

У XIX ст. костел мав чотири дзвони. Три великі відлили в ливарні З. Мозера, 20.07.1856 їх урочисто повісили на вежі храму (підняття дзвонів на вежу приурочено до дня народження наступника австрійського трону, ерцгерцога Рудольфа). Дзвони посвятив єпископ Ян Гутковський. Під час *Першої світової війни* ці три дзвони були реквізовані австрійською владою.

Наприкін. XIX ст. в костелі зберігалося багато ікон, скульптур, церковних речей. Серед іншого, в інвентарі вказані великий образ св. Франциска Ксаверія, дар намісника *Аґенора Ґолуховського*, образи "Різдво Христове", "Мученицька смерть св. Варфоломея", "Св. Фома", "Св. Антоній", "Св. Тереза" та ін. Особливо віряни вшановували ікону Матері Божої Ченстоховської, яка сама відновилась 03.07.1878. Інтер'єр костелу оздоблювали гіпсова статуя Матері Божої, дерев'яна скульптура св. Яна Непомука, мармурова фігура Матері Божої, яку подарував храмові директор Закладу калік св. Лазаря Яськевич. У захристії святині зберігався позолочений срібний келих, який був даром папи Льва XIII.

Оскільки понад століття храм не ремонтували, наприкін. XIX ст. він перебував у занедбаному стані. Капітальний ремонт святині провели 1872, ініціатором цього ремонту став З. Жолкевський.

Після *Другої світової війни* костел закрили. Його майно і церковні речі зникли або були знищені, приміщення передали військовим. Після того як храм відремонтували, 1989 в ньому розмістився хор *"Дударик"*. На поч. XXI ст. у колишньому костелі відбуваються недільні богослужіння, які почергово відправляють священики *Української Греко-Католицької Церкви* і *Української Автокефальної Православної Церкви*.

Історію спорудження й архітектуру костелу докладно дослідив *Володимир Вуйцик*.

Юрій Смірнов

Й. Свобода. *Костел св. Марії Маґдалини*. 1860-ті рр.

КОСТЕЛ СВ. МАРІЇ МАҐДАЛИНИ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVII–XVIII ст., розташована на вул. С. Бандери, 8. Костел належав *домініканцям* (1630–1763), був парохіяльним храмом (1763–1962), від 1988 у ньому діє Будинок органної та камерної музики.

На поч. XVII ст. шляхтянка Анна Пстроконська подарувала львівським домініканцям ділянку землі при Сокільницькій дорозі (тепер *вул. П. Дорошенка*) під монастир. Своїм коштом А. Пстроконська збудувала там дерев'яну *каплицю*, а домініканці почали зводити монастирські приміщення, захопивши кілька сусідніх ділянок, які належали місту. Це викликало тривалий конфлікт, оскільки міська влада не тільки була обурена самозахопленням землі, а й виступала проти будівництва мурованої споруди на узгір'ї, що височіє над середмістям (у разі *облоги* цю споруду міг використати ворог). Спираючись на свої зв'язки, домініканці одержали підтримку короля *Сиґізмунда III*. Земельну ділянку закріпили за ченцями, на ній звели мурований костел. Дата початку його будівництва – прибл. 1609 або 1615. На основі напису на вмурованій у зовнішній мур костелу камінній плиті *Б. Януш* зробив висновок, що співфундатором будівництва був Миколай Венґлінський.

Упродовж 1609–1612 будівництвом костелу та монастиря керував львівський архітектор Мартин Годний. Йому, як уважають, допомагав будівничий *Войцех Келар*. 1612 архієпископ Ян Замойський посвятив тимчасовий вівтар, а 1630 єпископ-помічник Захарія Новошицький – збудовану святиню. За твердженням *Д. Зубрицького,* від 1612 при костелі діяв філіальний монастир домініканців.

У першій пол. XVII ст. костел складався з теперішньої вівтарної частини (пресвітерію) і був з'єднаний переходом із монастирем. Збудована у ренесансовому стилі святиня була оздоблена монументальним вівтарем, будівництво якого закінчили між 1635 і 1639. *В. Лозинський* приписував авторство цього вівтаря будівничому В. Келарові. Б. Януш уважав, що авторами вівтаря могли бути скульптори, які оздоблювали *каплицю Боїмів*. Існує також легенда, за якою вівтар виконав старий домініканський монах, який народився і виріс у Львові, але багато років провів на місії у далекому Китаї, і коли повернувся, захотів залишити в рідному місті пам'ять про себе.

Вівтар, розташований у східній частині апсиди, займає центральну і дві бічні стіни від підлоги й до склепіння на всю висоту будівлі. Основа вівтаря збудована з цегли, дерева й залізних балок, а стюкова маса нанесена на цей каркас у т. зв. техніці *al fresco*. Конструкція вівтаря – сліпа аркада, поділена профільованим карнизом на два яруси. Чотири колони, які ділять вівтар на три частини, оздоблені голівками ангелів, фестонами та капітелями коринфського ордеру. У нижній частині кожної колони вміщені жіночі фігури святих-мучениць, з

Костел св. Марії Маґдалини. Фото О. Заячківського

Костел св. Марії Маґдалини. Поч. XX ст. Архівне фото

пальмовими гілками в руках. На капітелях колон – фігури домініканців. У кожному полі розміщені багатофігурні композиції. Головний рельєф вівтаря зображає заглиблену в молитву Марію Маґдалину. Свята стоїть навколішки перед розп'яттям серед скель, вдивляючись у небеса, де хор ангелів співає і грає на музичних інструментах. У верхній частині композиції – зображення Святого Духа, Бога Отця і Діви Марії, яка з берлом у руці сидить на троні. У бічних полях дві композиції – Ісус Христос, що явився Марії Маґдалині як садівник й Ісус Христос як проповідник, який виголошує проповідь з амвона. У нижніх нішах автор представив дві сцени з життя св. Марії Маґдалини.

Інтер'єр костелу св. Марії Маґдалини. Сучасне фото

У другій пол. XVII ст. добудували частину сучасної центральної нави. Храм перебудовували на поч. XVIII ст., після *пожежі* у вересні 1704, коли шведи пограбували та підпалили костел та монастир. Через брак грошей, імовірно, відремонтували тільки вівтарну частину. 1722 костел був заново посвячений св. Марії Маґдалині і св. апостолові Томі. У сер. XVIII ст. настоятель монастиря о. Ієронім Розолецький звернувся за допомогою до домініканців міста, які 29.03.1753 вирішили допомогти відбудувати костел. Тоді ж керівництво всіма будівельними роботами доручили *М. Урбаніку*.

Упродовж 1753–1758 М. Урбанік добудував до ренесансного пресвітерію головну і дві значно нижчі бічні нави. Новозведені нави були розділені аркадами, які спираються на масивні стовпи, по три з кожного боку. Аркади оздоблені рококовими ключами й подвійними коринфськими пілястрами. Склепіння складається з чотирьох прясел, розділених подвійними гуртами.

Із західного боку наву замикають хори і дві вежі, перекриті у XVIII ст. скромними наметовими дахами. На фронтоні встановили дві майстерно виконані фігури св. Домініка і св. Яцека Одровонжа, які вирізьбив *С. Фесинґер*. 20.09.1758 єпископ-помічник С. Ґловінський освятив відбудовану святиню. 1763 архієпископ *Вацлав Ієронім Сераковський* заснував при костелі одну з шести міських парохій. Архієпископ профінансував спорудження дев'яти нових бічних вівтарів, які виконали у стилі *бароко*. За твердженнями *Ф. Лобеського*, який в сер. XIX ст. описав костел, усі вівтарі були "італійської структури з достатком позолочення і різьбарських оздоб". Два вівтарі розміщено в проході з центральної нави до пресвітерію. З правого боку був вівтар Розп'ятого Христа, а напроти ліворуч – Матері Божої з Дитятком Ісусом. Решта вівтарів встановили біля стовпів у головній наві (праворуч – вівтарі Хрещення Ісуса в Йордані, Матері Божої Ченстоховської і Святого Йосифа; ліворуч – Св. Домініка, Св. Антонія і Найсвятішого Серця Ісуса). В одному з вівтарів встановили образ XVIII ст., який представляв св. Яцека Одровонжа з фігуркою Матері Божої на тлі знищеного *монголами* 1240 Києва. Автором цієї ікони був Т. Гертнер, учень *С. Строїнського*. В інших вівтарях були образи: Благовіщення, св. Антоній Падуанський, св. Ян Непомук, св. Йосиф з малим Ісусом, Христос на Оливній горі, Матір Божа Ченстоховська, св. Бриґіда і Преображення Господнє.

Стилістичні особливості вирізьблених для костелу в XVIII ст. скульптур і їхній неоднаковий художній рівень указують на те, що над їх виготовленням працювала група майстрів, які відрізнялись талантом і стилем. За припущеннями *Б. Возниць-*

кого, автором принаймні двох із них, які тепер зберігаються в музеї "Олеський замок", міг бути *Ф. Олендський*.

Наприкін. XVIII ст. Т. Гертнер виконав стінопис у центральній наві, а також у коридорі святині. Над аркою при вході до пресвітерію художник зобразив Голгофу, у бічному коридорі виконав композицію, на якій Ісус Христос передає ключі від раю апостолові Петру на березі озера Генісарет. На другому плані були намальовані фігури інших апостолів, які сітями ловлять рибу (символ людських душ, які треба навернути у християнство).

Нова австрійська влада 1784 (за іншими даними – 1786 або 1787) ліквідувала монастир і домініканську духовну семінарію, яка діяла при ньому. У колишньому монастирі відкрили тривіальну (звичайну) школу, будинок праці, а частину приміщень передали парохії на помешкання пароха костелу і вікарія. Створений урядом релігійний фонд, у власність якого перейшов монастир, 1841 передав монастирські приміщення під жіночу *в'язницю*. Без дозволу церковної влади *австрійці* збудували посеред пресвітерію дерев'яну стінку, через що частина храму з унікальним вівтарем була перетворена на тюремну каплицю.

Намісник Галичини *А. Ґолуховський* 1857 фундував для костелу новий необароковий головний вівтар, який встановили біля стінки в тій частині пресвітерію, що залишилась у святині. Вівтар мав дерев'яну структуру й був щедро позолочений. У тюремній каплиці також збудували дерев'яний вівтар. Охоронець (консерватор) пам'яток давнини Юзеф Пйотровський так оцінював художню вартість нових вівтарів: "При тимчасовій стінці встановлено з обох боків неестетичні вівтарі, які спотворюють своєю ремісничою структурою і невластивим розміщенням увесь інтер'єр прекрасного барокового костелу".

Костельні вежі було перебудовано 1889 (за *Т. Маньковським* – 1870), проєкт накриття виконав *Ю. Захаревич*. На правій вежі встановили *вежовий годинник* із двома циферблатами.

Костел св. Марії Маґдалини. Сучасне фото

Від 1880, унаслідок масштабних земляних робіт на площі перед костелом, рівень ґрунту понизився на декілька метрів. Під час цих робіт із-під стін костелу усунули рештки захоронень колишнього прикостельного цвинтаря, який був ліквідований ще наприкін. XVIII ст. Через зміну рівня ґрунту перед головним входом довелося добудувати терасу із сходами. Над терасою розмістили балкон. Перед входом до костелу посеред клумби встановили фігуру Матері Божої. На фронтоні храму намалювали образ св. Марії Маґдалини.

У XIX ст. в інтер'єрі святині були встановлені епітафії й пам'ятні таблиці. Серед них у пам'ять про графа Станіслава Дуніна-Борковського (скульптор *С. Р. Левандовський*), Францишка Дуніна-Борковського, пароха костелу Яна Стопчинського та ін. 1889 львівський аптекар *Г. М. Міколяш* подарував костелові скульптурну групу з білого мармуру, яку вирізьбив скульптор М. Завейський. Композиція

Фрагмент стінопису в інтер'єрі костелу св. Марії Маґдалини. Сучасне фото

Портал головного входу костелу св. Марії Маґдалини. Сучасне фото

представляла жіночу постать з ангелом, який благословляє (тепер ця скульптура зберігається на подвір'ї *Львівської галереї мистецтв*). У правій наві, між першим і другим бічними вівтарями, встановили фігуру св. Терези, а від склепіння і майже до підлоги звисав величезний килим, який виткали жінки, що відбували покарання у в'язниці, яка діяла в колишньому монастирському приміщенні. У другій пол. XIX ст. деякі вівтарні образи замінили новими. Праворуч від центральної нави встановили дерев'яний амвон, прикрашений різьбленими фігурами святих і позолотою.

На поч. XX ст. в костелі провели реставраційні роботи. У вікна пресвітерію вставили чотири орнаментальні вітражі, виконані в сецесійному стилі.

Під час *Першої світової війни* австрійська влада 1915 конфіскувала два найбільші *дзвони*. Під час вуличних боїв початкового етапу українсько-польської війни 1918–1919, у листопаді 1918, на вежі костелу *поляки* встановили кулемет, із якого обстрілювали *цитадель*, яка тоді перебувала в українських руках. Вогнем у відповідь *українці* пошкодили вежу. На згадку про ці події на тильному боці правої вежі підвісили артилерійське стрільно.

Тюрму для жінок, яка діяла поряд із костелом, закрили 1923. Колишній будинок монастиря передали *Львівській Політехніці*, а тюремну каплицю ліквідували, завдяки чому з'явилася можливість розібрати стінку в пресвітерії. 1924 до костелу перевезли два вівтарі з тюремної каплиці св. Бриґіди, яка діяла на території *в'язниці "Бриґідки"*. 1925 розпочалась реставрація храму. У пресвітерії розібрали необароковий головний вівтар і стінку, яка поділяла пресвітерій на дві частини. Відновили стюковий вівтар XVIII ст., реставрували стінопис, відремонтували дах і шоломи веж, у навах поклали нову мармурову підлогу.

Перед реставрованим стюковим вівтарем XVII ст. на підвищенні встановили новий вівтар, який виконали за проєктом *В. Мінкевича* на "Фабриці виробів із алебастру" князів Чарторийських у Журавно (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.). На менсі в центрі вівтаря встановили дарохранительницю, а над нею фігури двох ангелів (скульптор *Я. Райхерт-Тот*), які тримають корону. Перед новим вівтарем спорудили балюстраду з білого із темними прожилками алебастру. Усі роботи закінчили 1926.

На поч. 1930-х стіни пресвітерію і колони в головній наві оздобили орнаментальним стінописом у стилі *ар деко*. За припущеннями мистецтвознавців, автором стінопису міг бути *К. Смучак*. Проєкт поліхромії міг належати *Я. Г. Розену* або *В. В. Равському*. Нижню частину стін помальовано у світло-кремових барвах з імітацією "під стюк".

Я. Г. Розен 1931 одержав замовлення на оздоблення баптистерію (приміщення для хрещення дітей). У ньому встановили невеликий білоалебастровий вівтар, виконаний в Журавно. На стіні за вівтарем Я. Г. Розен намалював велику фреску "Хрещення Ісуса в водах Йордану". Для однієї із двох старих віконних ніш художник запроєктував вітраж, який 1931 виконала варшавська вітражна фірма Ф. Б'ялковського.

У коридорі біля бічного входу до святині 1933 було встановлено меморіальну таблицю (епітафію) в пам'ять про вченого і письменника Броніслава *Ґубриновича*. Епітафія була виконана з чорного мармуру й оздоблена медальйоном, відлитим із бронзи (автор медальйону *Я. Нальборчик*).

У сер. 1920-х навколо святині збудовано новий мур, який біля плебанії прикрасили двома історичними скульптурами. Одну з них, вирізьблену у XVIII ст. фігуру св. Яна Непомука, встановили на стовпі біля в'їзної брами. У наріжник муру вмонтували зведену в XVII ст. капличку *Еразма Сикста*. Реставраційні роботи в костелі тривали до початку *Другої світової війни*. Загалом вони коштували понад 450 тис. злотих.

Новий *орган* фірми "Риґер" на хорах змонтували 1936.

У повоєнний час костел діяв як римо-католицька святиня. Під час антирелігійної кампанії, яку зініціював *Микита Хрущов*, 22.10.1962 парохію ліквідували, а костел закрили. Костельне приміщення передали Львівській Політехніці. Тоді, коли власником костелу була Львівська Політехніка, із храму зникли вівтарі XVII ст., стінопис у коридорі й над аркою при вході до пресвітерію затинькували, фрески Я. Г. Розена у баптистерії, а також частину епітафій знищили. З костельних веж зняли хрести, із площі перед святинею прибрали фігуру Матері Божої, а з прикостельного муру – скульптуру св. Яна Непомука. Тоді було зруйновано і горішню частину каплички Е. Сикста.

Костел 1969 передали Львівській філармонії, яка влаштувала в храмі концертний зал. Фірма "Риґер-Клос" із м. Крнов (тепер Чехія) 1968–1969 відремонтувала орган. Після реконструкцій орган мав 60 регістрів, 4560 труб, 3 мануали і педаль, електропневматичну трактуру. Ще один ремонт органу та сама фірма виконала 1988. Орган у колишньому костелі сьогодні – найбільший в Україні.

1988 було створено окрему установу – Будинок органної і камерної музики (директор Ю. Винницький), якому на баланс передали приміщення костелу. Тоді й почалася реставрація і капітальний ремонт колишньої святині. Під час відновлювальних робіт відкрито фрески із сценою розп'яття, відреставровано головний вівтар, виготовлено нові лавки, відремонтовано дах. Тепер у колишньому костелі регулярно відбуваються органні та симфонічні концерти, виступають відомі артисти, які в межах гастрольних турів відвідують Львів. 2005 спеціалісти фірми "Риґер-Клос" ще раз відремонтували та відрегулювали орган.

Римо-католицька парохія св. Марії Маґдалини відновила діяльність 1991. За порозумінням із керівництвом Будинку органної та камерної музики в неділі й церковні свята в костелі відбуваються богослужіння. 2001 адміністратором парохії призначили львівського єпископа-помічника Леона Малого, від 2003 в душпастирстві йому допомагає о. Михайло Душенко.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. МАРТИНА (КОСТЕЛ СВЯТОГО МАРТИНА, ЄПИСКОПА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVIII ст., розташована на вул. Жовківській, 6. Тривалий час уважали, що перший дерев'яний храм на цьому місці звели 1630, кошти на його будівництво пожертвував Ян Скальський, а ділянку під будівництво надав Александер Зборовський. За твердженням *Бартоломея Зиморовича*, від 1632 до цього костелу двічі на рік відбувалися побожні процесії. На основі архівних документів *Денис Зубрицький* виявив, що Александер Зборовський лише 1637 передав власні ґрунти на *Краківському передмісті* і 10 тис. золотих *шпиталю,* який існував при костелі, для дванадцяти колишніх жовнірів, яким завдали ран на службі. Цей запис, оскільки він належав до побожних фундацій, затвердив 1659 римо-католицький архієпископ Ян Тарновський. Він доручив нагляд за шпиталем *кармелітам взутим*. Львівський монастир кармелітів взутих щоденно висилав одного отця, який відправляв Службу Божу в костелі. На шпитальних ґрунтах створили окрему *юридику*, яку вилучили з-під юрисдикції міської влади.

Імовірно, костел зазнавав руйнувань під час *облог* Львова у XVII ст. Відомо, що черговий раз він згорів унаслідок *пожежі* 1700, після чого на його місці збудували новий мурований храм. Гроші на будівництво пожертвував Ян Рубчинський, будівельними роботами керував о. Казимеж Барщевський. Під час будівництва на костел жертвували гроші, зокрема 30 тис. золотих передав *канонік* кам'янецької капітули Кароль Міхальський. Мурований костел, монастир і шпиталь збудували 1736–1753. Храм зведено у формах зрілого *бароко*. Комплекс костельних будівель обгородили муром із брамою від вул. Св. Мартина (тепер *вул. Жовківська*). На брамі вмістили герб ордену кармелітів взутих у вигляді трьох зірок.

Фрагмент оздоблення в інтер'єрі костелу св. Марії Маґдалини. Сучасне фото

Фрагмент оздоблення вівтаря в інтер'єрі костелу св. Марії Маґдалини. Сучасне фото

Костел збудовано з цегли на підмурівку з кам'яних блоків. Підмурівок дуже високий з боку фасаду і нижчий під бічними стінами. Назовні святиня отинькована. У плані храм однонавовий, з прямокутною навою і широким трансептом, який дещо виступає поза мури нави. Пресвітеріальна частина вужча від нави і майже квадратна. З неї два входи ведуть до бічної *каплиці* й коридору, який з'єднує костел з монастирем. Каплиця має додатковий оздоблений фронтоном бічний вхід із подвір'я. На гребені даху над перетином трансепта з навою збудовано двоярусну вежу-сигнатурку з ліхтариком. Хори займають усю ширину нави і спираються на дві опори. Простір між опорами і стінами нави замкнений трьома арками, які утворюють під хорами невеликий передсінок, у стінах якого влаштовано два входи на хори.

Колишній костел св. Мартина. Сучасне фото

Нава освітлена чотирма вікнами (два з кожного боку). Два вікна освітлюють пресвітерій і одне – хори.

Фасад святині двоярусний. Фронтон фланкують волюти, оздоблені бароковими вазами і фігурами ангелів. Фронтон завершений хрестом, що встановили на невисокому п'єдесталі. Нижній ярус фасаду поділений чотирма пілястрами на три поля, широке центральне і два вузькі бічні. Іонічні капітелі пілястрів прикрашені барельєфами. Барельєфи центральних пілястрів представляють емблеми церковної влади. Бічні пілястри прикрашені постатями воїнів і лицарською зброєю – символами св. Мартина, який був святим-воїном (крім цього, це вказує, що при костелі був шпиталь для хворих і старих жовнірів). На осі костелу розташовано прямокутний проріз центрального входу, над ним у неглибокій ніші – велике вікно і балкон, який оздоблений вигнутими кованими ґратами. Над ними – карниз, який поділяє фасад на два яруси. У верхньому ярусі глибока ніша, замкнута підциркульною аркою. Давніше у ніші був фресковий образ святого Яна від Хреста, який не зберігся.

Навколо костелу і монастиря цвинтар був засаджений деревами і кущами. Перед входом до костелу ліворуч було встановлено розп'яття, а праворуч – дерев'яну фігуру св. Яна Непомука. Стіни та склепіння костелу оздоблювали фрески. На склепінні у пресвітерії була намальована постать Найсвятішої Діви Марії в оточенні ангелів, на стінах пресвітерію – два великі образи: св. Мартин на коні у вигляді лицаря, який прикриває своїм плащем жебрака, та сцена смерті ченця, якого оточують брати, що моляться за його душу, а трохи далі диявол у відчаї випускає вогонь зі своєї пащі. На середньому склепінні на перехрещенні нави і трансепта було представлено сцену урочистого богослужіння у храмі, у наві ближче хорів – фігури святих кармелітського ордену – монахи і монахині окремо. Над ними в небесах вміщено зображення Ісуса Христа. Над хорами було намальовано постать

св. Цецилії, яка грала на органі в оточенні ангелів. Традиційно виконання фресок приписували Марцинові Строїнському, проте в 1930-ті мистецтвознавець Збіґнев Горнунґ висловив припущення, що їх автором міг бути о. Григорій Чайковський, художник-кармеліт, який навчався в Римі. Останні дослідження документально довели, що фрески в костелі виконав художник Юзеф Маєр.

У святині збудували п'ять вівтарів – дерев'яних, багато позолочених, оздоблених скульптурами святих, фіґурами ангеликів, фестонами, гірляндами тощо. Великий вівтар встановлено у пресвітерії. Цей вівтар був одноярусним, з кожного боку на ньому встановлено по три канелюровані колони, які підтримували розбудований антаблемент. Над ним на волютах містилися фігури ангелів. Наверша вівтаря оздоблювала велика позолочена глорія. У центральній частині вівтаря була велика ніша, у якій в позолоченій рамі вміщено образ "Христос, який з'явився святим кармелітам і кармеліткам". Біля колон на консолях встановлено чотири фігури святих. Дві з них, Богоматір і св. Варвара, зберігаються тепер у збірці музею "Олеський замок". На думку З. Горнунґа, великий вівтар запроєктував і виконав скульптор *Томас Ґуттер*, а скульптури для нього вирізьбив *Антоній Осінський. Мечислав Ґембарович* та *Борис Возницький* приписують авторство вівтарних скульптур *Францишкові Олендському*.

Бічні вівтарі, ймовірно, запроєктував та виконав скульптор Антоній Штилль. У бічних вівтарях помістили ікони св. Аполонії і св. Йосифа з малим Ісусом, у лівому бічному вівтарі було велике розп'яття авторства *Йоганна Ґеорґа Пінзеля* (тепер зберігається у збірці *Національного музею у Львові*). Згідно з архівними відомостями, у костелі містились ще дві роботи Й. Ґ. Пінзеля – фігури св. Якима і св. Яна Непомука (одна з них експонується в *Музеї сакральної барокової скульптури XVIII ст. "Творчість Йоганна Ґеорґа Пінзеля"*). Обидві скульптури виконали 1758 для костелу *тринітаріїв*, що діяв у Львові на *вул. Краківській* (не зберігся). Імовірно, що їх перенесли до костелу 1783, після того як австрійська влада закрила храм тринітаріїв.

В одному з бічних вівтарів встановили "скляну, викладену бронзою труну, з реліквіями св. Климентія, папи".

На стінах костелу були розвішані портрети трьох меценатів, які прислужилися до розбудови храму (Александра Зборовського, Станіслава Боніфація Мнішека, Яна Рубчинського) та о. Александра Седлінського.

На дзвіниці храму в сер. XVIII ст. були три *дзвони*, два з яких відлили 1719 та 1748. На сигнатурці висів малий дзвін, відлитий 1746. *Орган* для костелу наприкін. XVIII ст. збудував майстер Людвік Фоґель.

Австрійська влада ліквідувала монастир і шпиталь 1784, у будинках відкрили звичайну (тривіальну) школу ім. Св. Мартина. За розпорядженням архієпископа *Фердинанда Онуфрія Кіцького*, 1787 при костелі створили парохію, першим парохом якої призначили каноніка Яна Новицького. На пожертви парохіян 1856 у *людвисарні* Зиґмунта Мозера для храму відлили два нові дзвони: перший назвали "Св. Мартин", другий – "Св. Аполінарія".

У костелі 1886–1888 провели реставраційні роботи. *Теофіль Копистинський* відновив фрески, Іґнацій *Жебровський* відремонтував орган. 1909 під час чергового ремонту парох Едвард Подольський хотів усунути один із бічних вівтарів і пробити новий вхід із костелу до передсінку, однак зреалізувати цей намір завадило спеціальне рішення консерваторів (охоронців) пам'яток історії та культури Східної Галичини. 1911 Мечислав Янішевський виготовив для храму новий орган (у радянський час перенесений до *музею історії релігії та атеїзму*).

Під час *Першої світової війни* військова австрійська влада 1916 конфіскувала з храму чотири дзвони, залишивши на дзвіниці тільки один, найбільший дзвін "Св. Мартин" (1856) і один малий на сигнатурці (1746). У костелі 1921 встановили новий

Інтер'єр колишнього костелу св. Мартина. Сучасне фото

Скульптура ангела на фасаді колишнього костелу св. Мартина. Сучасне фото

дерев'яний вівтар. У каплиці розмістили фісгармонію. У міжвоєнний період у храмі зберігалася низка ікон XVIII ст., зокрема олійні образи св. Мартина (1793) і св. Станіслава-єпископа (1799). Крім цього, у святині була копія ікони Матері Божої Ченстоховської в золоченій шаті й з коронами. У наві стояли чотири сповідальниці та сімнадцять дубових лавок.

Після *Другої світової війни* радянська влада 1945 закрила костел. Частину образів і рухомого майна ченці вивезли до Польщі. Територію довкола святині передали військовій частині, у костелі розмістили склад. Більшу частину інтер'єру, зокрема вівтарі, лавки, амвон та інше, понищили. Декілька скульптур передали до львівських музеїв. Місцева влада 1991 передала костел громаді Християн Віри Євангельської (п'ятдесятникам), які після реставрації і ремонту відкрили у святині молитовний будинок.

Юрій Смірнов

Колишній костел св. Миколая. Сучасне фото

КОСТЕЛ СВ. МИКОЛАЯ (КОСТЕЛ НАЙСВЯТІШОЇ ТРІЙЦІ ТА СВЯТОГО МИКОЛАЯ ЄПИСКОПА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVIII ст., розташована на пагорбі на розі теперішніх *вул. М. Грушевського* і *вул. М. Драгоманова*. Костел спочатку належав *тринітаріям* (1745–1783), а згодом був парохіяльним (1790–1945).

Наприкін. XVII ст. підчаший жидачівський Миколай Стшалковський подарував тринітаріям розташовану в цьому місці ділянку для будівництва костелу й монастиря. Оскільки тринітарії вже мали у Львові монастир і храм на *вул. Краківській* (не збереглися), *маґістрат* не дозволив розпочати будівництво нового храму. Лише завдяки протекції великого коронного гетьмана *Станіслава Яблоновського* ченці зуміли одержати дозвіл, 11.05.1694 М. Стшалковський особисто поклав наріжний камінь під будівництво костелу, який освятили 05.01.1696. Перший зведений на цьому місці храм був дерев'яним.

Самуель Муховецький 1734 призначив 30 тис. золотих на будівництво нового мурованого костелу. 1739–1745 тривало зведення нової святині. Уважають, що автором проєкту костелу був архітектор Франциск Пласиді. Будівельними роботами керував о. Казимир від Ісусового Серця (Гронацький). За припущеннями деяких дослідників, він дещо допрацював або змінив початковий проєкт Ф. Пласиді. 15.06.1745 новозведений храм освятили.

Костел збудований з цегли на високому підмурівку з блоків тесаного каменю, отинькований. Споруда у плані прямокутна, тринавова, базилікового типу. Бічні нави значно вужчі й нижчі від центральної. Ширина пресвітерію відповідає ширині центральної нави, але вівтарна частина має підвищення на три сходинки. Бічні нави подовжені до пресвітерію, оба-

біч розміщені каплички з вівтарями, які і становлять закінчення бічних нав. Пресвітерій перекриває одне прясло, центральну наву – три. Четверте, значно вужче прясло, зведене над хорами. У головній наві над дахами бічних нав прорізано по три великі вікна з кожного боку. Ще два вікна освітлюють пресвітерій. Дев'яте вікно розташоване над хорами у фронтальній стіні святині. Бічні нави відділені від центральної трьома однонавовими аркадами, які спираються на монументальні опори (стовпи) по два з кожного боку. Ці опори оздоблюють подвійні пілястри. З лівого боку головної нави при першому стовпі від пресвітерію міститься амвон, який збудовано у формі човна св. Петра. Човен оздоблюють фігури свв. апостолів Петра і Андрія, які тримають рибальські сіті. Вище при вході на амвон розташовано два рококові щити з гербами (хрестами) тринітаріїв. Наверша амвона виконано у вигляді великої мушлі, яку у верхній частині оздоблюють фігурки ангеликів, фестони, картуші та скульптура св. Петра. Внутрішній інтер'єр костелу в стилі *рококо* бл. 1746 виконав о. Лукаш від св. Фелікса.

Фасад святині двоярусний, із високим бароковим навершям, яке увінчує хрест. Головний вхід вміщено на осі костелу. Нижній ярус фасаду поділений пілястрами на чотири поля, у яких розмістили ніші, а в них барокові фігури архистратига Михаїла, св. Яна Непомука і ще двох святих, імовірно, тринітаріїв. Верхній ярус, який також оздоблюють пілястри, фланкують монументальні волюти. Високий дах покрили бляхою, а на гребені над пресвітерієм збудували металеву сигнатурку. В одну лінію з фасадом костелу спорудили дзвіницю, на якій підвісили три *дзвони*. Дзвіниця з'єднує костел із забудовою колишнього монастиря.

Унаслідок *пожежі* 1769 храм суттєво постраждав, на склепінні з'явилися тріщини. Відбудова костелу тривала до 1777, коли храм було повторно освячено. У XVIII ст. у костелі збудували десять вівтарів. Великий вівтар встановили у пресвітерії, бічні вівтарі – у бічних навах під вікнами. Великий вівтар був одноярусний, дерев'яний, пофарбований у білий колір, із позолоченими деталями. У великій ніші в центральній частині вівтаря помістили образ розміром 4х2,2 м, що представляв св. Миколая в понтифікальних шатах (намалював львівський художник Наполеон Міхал Ісакович). Над навершям вівтаря вміщено стюкову композицію "Свята Трійця". У ній Бог Отець був представлений з позолоченою Земною кулею і берлом, Бог Син – з великим хрестом, голуб Духа Святого – на фоні невеликого круглого вікна і золотистих променів. Вівтар був фланкований двома високими колонами й двома стовпами, які у XVIII ст. помалювали "під мармур". Великий та бічні вівтарі виконав *Себастьян Фесинґер*.

Із *римо-католицької катедри* 1765 до костелу перенесли вівтар кін. XVI ст., автором якого був скульптор *Ян Заремба*. Цей вівтар виконали на замовлення заможного патриція Яна Шольца-Вольфовича. Вівтар складається з пределли, центральної частини, поділеної чотирма колонами на три поля, і високого розбудованого навершя. Колони вкриті суцільним орнаментом із мотивом виноградної лози. Простір між колонами заповнюють п'ять рельєфів, різьблених в алебастрі. Ще чотири рельєфи різних розмірів і форм уміщено в наверші. У центральному полі вівтаря розташований барельєф "Голгофа". На

Й. Свобода.
Костел св. Миколая.
1860-ті рр.

Фрагмент інтер'єру колишнього костелу св. Миколая.
Сучасне фото

А. Каменобродський.
Костел тринітаріїв

бічних рельєфах зображено сцени "Вінчання терновим вінцем", "Прибивання до хреста", "Бичування" і "Це – Людина". У наверші вівтаря в центрі вмонтували великий рельєф "Воскресіння", над ним "Бог Отець", обабіч "Тайна вечеря" і "Моління про чашу". Частину рельєфів у XVIII ст. покрили позолотою.

Наприкін. XVIII ст. нави святині були всередині помальовані червоними і блакитними фарбами, вівтар із правого боку пресвітерію – у червоному і зеленому тонах. У цьому вівтарі стояла фігура Матері Божої з малим Ісусом із срібними та позолоченими коронами. У другому правому вівтарі, у його центральному полі, вмістили образ св. Яна Непомука, а над ним – ікону Матері Божої. У ще одному вівтарі, помальованому зеленою, блакитною і жовтою фарбами, були образи святих Івана, Фелікса й Адама. У сусідньому – образи св. Симона і св. Еразма. Між цими вівтарями висів великий портрет їх фундатора Адама Броневського. Ікони в інших вівтарях представляли св. Миколая, св. Антонія Падуанського і св. Рафаеля. В останньому, дев'ятому, вівтарі була фігура св. Каєтана.

Цісар *Йосиф II* 17.03.1783 підписав декрет про ліквідацію ордену тринітаріїв у Галичині. У колишньому монастирі австрійська влада розмістила казарми для німецьких колоністів, що прибували на поселення до Галичини. Тут вони очікували на розселення в різних повітах.

Костел 1790 став парохіяльним. Австрійська влада конфіскувала срібні та золоті церковні речі. Складений 1783 *інвентар* подавав, що храм "потребує спішного ремонту". 1837 з ініціативи губернатора Галичини *Фердинанда д'Есте* парохію св. Миколая передано під опіку *єзуїтів*. Єзуїти виголошували в костелі проповіді німецькою мовою.

Докладний опис вівтарів і образів, що зберігалися в костелі, опублікував 1854 *Феліціан Лобеський*. Єзуїти збудували в костелі два нові невеликі вівтарі. У правій наві в першому вівтарі вмістили образ Найсвятішого Серця Ісуса, який намалював *А. Рейхан*. Два нові образи представляли єзуїтських святих св. Ігнація Лойолу і св. Станіслава Костку. Над дверима до захристії вмістили великий портрет Миколая Стшалковського в панцирі й пурпурному плащі (за твердженнями джерел, портрет був прижиттєвим, намальованим ще наприкін. XVII ст.).

Ремонт святині провели 1859–1864, тоді реставрували ікони у вівтарях. 1866 львівський скульптор *Целестин Гошовський* виконав у мармурі невелику фігуру Матері Божої, яку встановили в одному з бічних вівтарів.

Наприкін. XIX ст. в костелі встановили кілька нових епітафійних таблиць у пам'ять про професорів *Львівського університету* і парохів святині: професора Е. Скроховського (1845–1895), професора *П. Хмельовського* (1848–1904), священика З. Одельгевича (1820–1899).

Перед входом до костелу наприкін. XIX ст. встановили барокову фігуру св. Яна Непомука, яку вирізьбили 1796 (давніше стояла поблизу мосту над *Полтвою* на *пл. Галицькій*).

Я. Заремба.
Фрагмент вівтаря Шольців-Вольфовичів в інтер'єрі колишнього костелу св. Миколая.
Сучасне фото

Фірма Рудольфа Гаазе і Францишка Гайди 1896 відремонтувала й реконструювала *орган*, але трьома роками пізніше парохія замовила в Р. Гаазе (який тоді працював самостійно) новий. Дерев'яний, різьблений проспект для нового органу виконала фірма *Тадеуша Сокульського* (проєкт *Михайла Лужецького*).

Вікарієм парохії св. Миколая 1878 призначили о. Зиґмунта Ґораздовського (1845–1920), який 05.01.1902 став парохом костелу. З. Ґораздовський 26.06.2001 був беатифікований, а 23.10.2005 канонізований як святий римо-католицької церкви.

З ініціативи нового пароха 1902 почалась реставрація костелу. Плани реставраційних робіт виконав архітектор М. Лужецький, він і керував ними. У святині поклали нову підлогу, відновили три бічні вівтарі, у семи вікнах над бічними вівтарями вставили вітражі. Костел заново отинькували і помалювали. Скульптор *Броніслав Солтис* 1904–1905 здійснив реставрацію і реконструкцію стюкового рококового оздоблення інтер'єрів храму, а також реставрував фігури святих на фасаді святині.

Під час *Першої світової війни* військова австрійська влада конфіскувала найменший із костельних дзвонів, який був відлитий 1773. Інший 1716 передали до *костелу св. Ельжбети*, залишився тільки один дзвін, відлитий 1799 в ливарні Лебрехта.

Новим парохом костелу 1921 призначено о. Станіслава Соколовського (1886–1931). З ініціативи отця 1924 у святині розпочались реставраційні роботи. Керівництво реставрацією доручили архітекторові *Броніславу Віктору*, який мав працювати під наглядом головного воєводського консерватора (охоронця) пам'яток давнини Юзефа Пйотровського. До 1925 був відновлений фасад святині. Реставрацію барокових фігур святих у нішах фасаду здійснив скульптор *Юзеф Стажинський*, який також виконав додаткові нові декоративні елементи фасаду в стилі *ар деко*. Під час реставрації головного вівтаря в стіні

Казальниця в інтер'єрі колишнього костелу св. Миколая. Сучасне фото

апсиди відкрили замуровану нішу, а в ній фігуру св. Миколая заввишки 1,9 метра. Виникла ідея встановити цю скульптуру в ніші вівтаря замість великого образу св. Миколая. Однак проти виступив мистецтвознавець *Богдан Януш*, який зумів переконати своїх опонентів. Знайдену фігуру встановили в іншому місці, а у великому вівтарі залишився олійний образ. За проєктом Б. Віктора, перед вівтарем встановили нову алебастрову балюстраду, яку в стилі ар деко виконав Ю. Стажинський. Крім цього, за проєктом Б. Віктора Ю. Стажинський виконав також стюкове оздоблення вікон захристії, які виходили на внутрішнє подвір'я. Стюкові арки у вигляді гірлянд із листя, квітів і рогів достатку спираються на півколони та створюють сліпі аркади навколо вікон. Між аркадами на центральній півколоні встановили медальйон із зображенням св. Миколая в інфулі та з єпископським посохом.

Після *Другої світової війни* радянська влада 1945 закрила костел. Храм, як і інші монастирські будівлі, передали Львівському університету. Костел і будинок плебанії (колишній монастир) тривалий час використовували як книгосховище *Наукової бібліотеки Львівського університету ім. М. Драгоманова*. У повоєнний

Фрагмент інтер'єру колишнього костелу св. Миколая. Сучасне фото

час були демонтовані фігури святих із фасаду храму і фігуру св. Яна Непомука перед костелом. Усередині костелу знищили орган і частину оздоблення бічних вівтарів. Місцева влада 1991 передала святиню *Українській Православній Церкві Київського Патріархату*, яка освятила храм як *катедральний собор Покрови Пресвятої Богородиці*.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВВ. ПЕТРА І ПАВЛА, АПОСТОЛІВ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури сер. XIX ст., розташована на вул. Каховській, 32. Збудований 1845–1850 на *Сигнівці* коштом парохіян лютеранської громади. Освячений 1850.

Костел не мав виразних стильових ознак. Храм мурований, тинькований, пресвітерієм звернений на південь. У плані складається з нави і невеликої тригранної апсиди, південну частину якої відділено стіною для приміщення захристії і скарбчика на рівні другого ярусу. Головний фасад завершений угорі трикутним фронтоном із круглим вікном. Центральна частина головного фасаду виділена псевдотосканськими пілястрами. Храм був перекритий двосхилим дахом із сигнатуркою (тепер завершена невеликою банею), який над пресвітерієм переходить у п'ятисхилий.

Під час *Першої світової війни* 1916 австрійський уряд конфіскував у храмі три *дзвони* і сигнатурку. Після *Другої світової війни* костел використовували як гімнастичний зал.

Костел передано *Українській Автокефальній Православній Церкві* 1990. Тепер у святині діє *церква св. архистратига Михаїла*.

Христина Харчук

Колишній костел свв. апостолів Петра і Павла. Сучасне фото

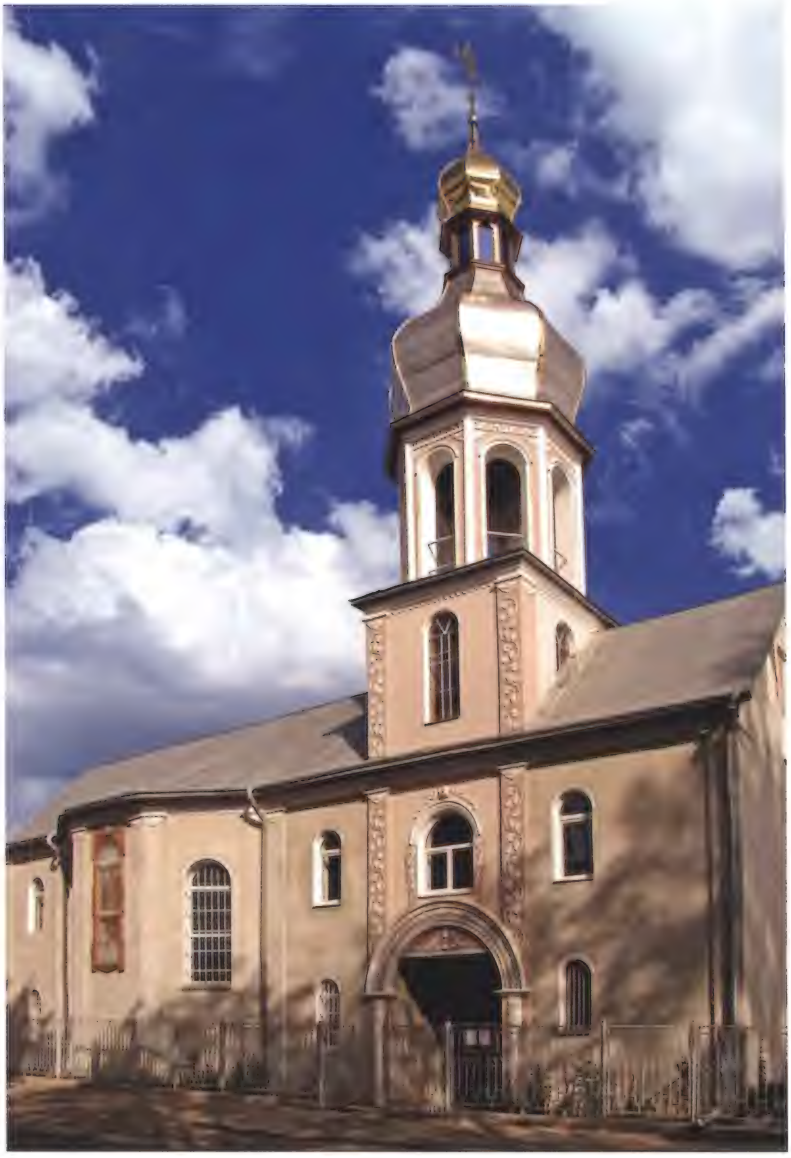

КОСТЕЛ СВ. РОДИНИ (КОСТЕЛ СВЯТОЇ РОДИНИ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на *вул. Т. Шевченка*, 66. Храм побудований 1896–1899 за проєктом *М. Ковальчука*. Будівельними роботами керував Еразм Віктор. Скульптурний декор виконали *А.-Т. Дуда*, *Е. Плішевський*, Я. Б. Трач і Я. Загурський. Проєкти вітражів виконали 1897 в Мюнхені, фресковий живопис 1908–1910 – *Т. Попель*. Костел, який належав *реформатам*, освятив 1910 архієпископ *Юзеф Більчевський*.

Під час українсько-польської війни 1918–1919 вибухи пошкодили вітражі, карниз та невелику вежу із сигнатуркою. М. Ільницький 1936 відновив пошкоджений живопис. У ході німецько-польських боїв за Львів у вересні 1939 шрапнель пошкодила дах костелу, кулі пробили деякі вітражі.

Костел первісно був зведений у стилі пізнього *історизму* з необароковими мотивами. Храм орієнтований пресвітерієм на північний схід, мурований із цегли і каменю, тинькований. Костел – тринавовий, із трьома пряслами та тригранною в плані апсидою. Перекрита хрестовими склепіннями головна нава значно ширша від бічних. Захристія – з південно-східного боку. Над бічними навами – перекриття циліндричне, над пресвітерієм – циліндричне з люнетами. Хори муровані на всю ширину будівлі, оперті на двох стовпах. Головний фасад декорований коринфськими колонами і такими ж пілястрами.

Після *Другої світової війни* за розпорядженням радянської влади костел перебудували. Інтер'єр будівлі поділили на два поверхи, головну наву відгородили від бічних і від пресвітерію перегородками. Внутрішній вистрій усунули, фрески знищили. У перебудованому храмі було влаштовано збірний пункт для новобранців, клуб та кухню.

На поч. 1990-х храм передали вірним. 1993–1998 його перебудували на церкву, при цьому архітектурний стиль пам'ятки змінили на візантійський. На головному фасаді костелу усунено необароковий фронтон і вежу із сигнатуркою, над головною і бічними навами встановлено три нові восьмигранні бані.

Костел передали *Українській Автокефальній Православній Церкві*. Тепер тут *церква св. апостола Андрія Первозванного*.

Христина Харчук

КОСТЕЛ СВ. СОФІЇ – сакральна будівля, пам'ятка архітектури XVIII–XIX ст., розташована на *вул. І. Франка*, 121а. Костел стоїть на пагорбі, засадженому деревами та кущами. Ця частина міста має історичну назву *Софіївка*.

Перший дерев'яний храм у цьому місці був збудований 1595. Його заснувала львів'янка Софія Ганель. Місцевість тоді називалась Кошнарівка, а родина Ганелів володіла там фільварком і цегельнею. Посвячений св. Софії костел став найвідомішою будівлею околиці й уже за декілька років давню Кошнарівку почали називати Софіївкою. У заповіті Софія Ганель записала 200 флоренів на утримання священика при костелі на Софіївці. Згодом храм перейшов у власність міста, в описі львівської єпархії 1615 його вже згадано як власність міської громади. Восени 1672 цей костел спалили *турки*.

Точна дата відбудови костелу не відома, імовірно, це сталося в сер. XVIII ст. Храм згаданий як такий, що діє від 1765, тоді він уже був мурованим і в ньому служив один із вікаріїв *римо-католицької катедри*.

Колишній костел Святої Родини. Сучасне фото

Інтер'єр колишнього костелу Святої Родини. Сучасне фото

П. Федів. *Костел св. Софії*

1789 австрійська влада закрила костел, який продали з аукціону. Святиню разом зі старим будинком, садом і шматом поля купив за 1027 флоренів радник львівського *маґістрату* Ян Антоній Лукевич. Новий господар відремонтував костел, упорядкував довколишню територію, на якій насадив фруктовий сад та інші дерева. За задумом Я. А. Лукевича, храм мав стати сімейною *каплицею*. У підземеллях костелу новий власник поховав своїх дружин: Катажину з Амброжевських (померла 18.12.1788), Аполонію з Лосевських (померла 30.03.1814) і заповів поховати себе біля них (помер 29.04.1820).

Оскільки в Я. А. Лукевича не було дітей, перед смертю він створив фундацію і призначив своїм "генеральним спадкоємцем" згромадження сестер милосердя св. Вінцента де Поля. Сестри, яких ще називали *шаритки*, тоді мали свій монастир і *костел св. Казимира* на вул. Театинській (тепер *вул. М. Кривоноса*, 1), де організували "Інститут освіти убогих сиріт". 1822 сестри милосердя офіційно стали власниками фундації та костелу на Софіївці. Біля святині вони збудували сиротинець (тепер один із корпусів приватної гімназії). Половина прибутків з фундації Я. А. Лукевича була призначена на цей сиротинець, утримання хворих у шпиталі Св. Вінцента де Поля і на утримання костелу в належному стані. Друга половина – на придане дівчатам із сиротинця. Костел тоді був філіальною святинею парохії св. Миколая, священик відправляв у ньому Службу Божу в неділі та свята. У сер. XIX ст., імовірно, 1864, скульптор *Пауль Ойтеле* виконав чотири фігури святих Софії, Віри, Надії та Любові, які встановили в нішах фасаду святині.

Архієпископ *Юзеф Більчевський* 1914 передав костел під опіку *місіонарів*, які утворили при ньому постійну філіальну парохію. Відтоді в храмі щодня відправляли Служби Божі й виставляли Святі Дари. При парохії оселився о. А. Скшидельський, який закупив для костелу всі потрібні літургійні речі й шати, відповідно до описаного 1916 інвентарю (134 предмети).

Костел капітально відремонтовано 1914. У вікна встановлено п'ять нових *класичних вітражів* (у головній наві на вітражах були зображення: праворуч від апсиди – св. Софія з доньками, у вікні біля хору – св. Іван Хреститель, ліворуч – св. Казимир, а у вікні біля хору – св. Вінцент де Поль, у вікні над хорами – Непорочне Зачаття Пресвятої Діви Марії). Проведено освітлення (газом) і опалення, впорядковано територію навколо святині. 1916 встановлено новий *орган*, який місіонари привезли з Кракова зі свого монастиря на Клепажу. У липні 1917 австрійська влада реквізувала один із двох *дзвонів*, які були в костелі.

Церковна влада 1919 вирішила збудувати на Софіївці новий великий костел для щойно організованої філіальної парохії. Як варіанти розглядали плани перебудови й розширення наявного костелу, спорудження поряд із ним нового монументального храму й будівництво нової святині на сусідній вул. Ю. Дверницького (тепер *вул. І. Свєнціцького* та вул. Ю. Мушака). 06.09.1933 архієпископ *Болеслав Твардовський* утворив нову парохію св. Вінцента де Поля, яка охоплювала територію від *вул. Стрийської* до *вул. Зеленої*. Адміністративно ця парохія була передана місіонарам, а до часу побудови нового костелу парохіяльним для неї мав бути костел на Софіївці.

До *Другої світової війни* у костелі на Софіївці було три вівтарі. У головному, що був розташований в апсиді, був образ св. Софії з доньками, встановлений у центральному полі між двома колонами. Пресвітерій від головної нави відділяла балюстрада, у наві були встановлені лавки, стільці, сповідальниця.

Технічний департамент *маґістрату* за погодженням з місіонарами 1935 запропонував збудувати поряд зі старим костелом нову святиню так, щоб між двома храмами утворилось велике внутрішнє подвір'я. Однак проти виступили шаритки, які були власницями прилеглої території. Після тривалої дискусії 1937 ухвалено остаточне рішення: звести новий костел для парохії на вул. Ю. Дверниць-

кого. 1938–1939 за проєктом архітектора Тадеуша Теодоровича-Тодоровського там було збудовано цокольний поверх (т. зв. нижній костел) храму св. Вінцента де Поля. До цього нового приміщення з костелу на Софіївці перенесли орган і мали перенести один із вівтарів. У вересні 1939, під час вступу до Львова Червоної армії, оздоблення "нижнього костелу" і орган знищили більшовики. На цокольному поверсі недобудованого костелу 1972, згідно із проєктом Станіслава Соколова, звели палац спорту "Трудові резерви". Фасад нової споруди, яка належить обласному управлінню освіти, повернуто на схід (тепер вул. В. Стуса, 2).

Храм на Софіївці мурований і тинькований. У плані однонавовий, складається з майже квадратної нави, апсиди й захристії. Апсида тригранна, вужча та нижча від нави. Прямокутна у плані захристія прибудована з лівого боку апсиди. Наву освітлює п'ять вікон, по два у бічних стінах і одне над хорами. Всі вікна розташовані дуже високо, що свідчить про оборонний характер святині. Над входом збудовані невеликі дерев'яні хори. Різьблені дерев'яні балясини та кронштейни хорів виконані на високому художньому рівні. З лівого боку храму на хори ведуть металеві гвинтові сходи. Під хорами біля входу дві кам'яні епітафійні таблиці, одна в пам'ять про Я. А. Лукевича, фундатора сиротинця для дівчат, друга – про його дружин Катажину з Амброжевських і Аполонію з Лосевських. Бічні стіни нави поділені на два поля, кожна – подвійними пілястрами. Такі ж пілястри оздоблюють вхід до апсиди.

Назовні храму бічні фасади поділено подвійними пілястрами на рівні поля з вікнами, навколо влаштовано карниз. Головний фасад двоярусний з навершям, нижній ярус поділений чотирма подвійними пілястрами на три рівних поля. У центральному полі вміщено головний вхід до храму, акцентований тимпаном. Над тимпаном прорізано вікно, яке освітлює хори. У бічних полях влаштовано чотири ніші, в яких давніше були встановлені фігури святих Софії, Віри, Надії і Любові. Тепер дві статуї збереглись тільки у верхніх нішах. Це зображення Віри з хрестом у руці й Надії – з залізними обценьками – знаряддям, яким її тортурували. Верхній ярус фланкований подвійними пілястрами, з круглим вікном на центральній осі. По боках збудовані монументальні волюти. Карниз відділяє другий ярус від навершя, яке також фланковане подвійними пілястрами, завершене трикутним тимпаном і хрестом. У центральній частині навершя – великий отвір, у якому встановлено два дзвони. Колишній парохіяльний буди-

Колишній костел св. Софії. Сучасне фото

Фігура св. Надії на фасаді колишнього костелу св. Софії. Сучасне фото

нок тепер належить парохії, у ньому облаштовано плебанію. Двоповерхове приміщення колишнього сиротинця займає приватна гімназія.

Місіонари володіли костелом до 06.06.1946, а потім, забравши більшість свого майна, виїхали до Польщі. Виїхали також і сестри милосердя зі своїм сиротинцем. Радянська влада закрила костел і влаштувала у ньому складське приміщення. Внутрішнє облаштування храму понищили, дві кам'яні фігури святих із фасаду демонтували (одна з них перебуває в музеї "Олеський замок"). 1980 святиню передали в користування *Львівському літературно-меморіальному музеєві Івана Франка*, однак до самого розпаду СРСР її ніяк не використовували. Після проголошення незалежності України, на поч. 1992, костел передали *Українській Греко-Католицькій Церкві*. 22.03.1992 храм освятили як *церкву св. Софії*.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ СВ. УРСУЛИ – пам'ятка архітектури XVII–XIX ст., розташована на *вул. Зеленій*, 11б. Костел побудував бл. 1685 на кошти воєводи *Станіслава Яблоновського*, імовірно, голландський архітектор Т. ван Гамерен (1630–1706). Спочатку костел належав ордену *домініканців-обсервантів*; 1785 храм був переданий протестантській громаді. Нові власники 1787 покрили храм новим дахом. 1878 костел реконструювали у класицистичних формах *історизму* (архітектор *Ю. Енґель*). 1997 храм був реставрований за проєктом архітектора М. Рибенчука.

Інтер'єр колишнього костелу св. Урсули. Сучасне фото

Костел, побудований головно у стилі *бароко* зі збереженням строгих форм німецького *класицизму*, розташовується у глибині забудови, зі значним відступом від червоної лінії вулиці. Головний західний фасад увігнутий, прикрашений двома трикутними фронтонами, розташованими у два яруси, і фланкований двома вежами. Фронтон першого ярусу, який підтримують пілястри псевдокоринфського ордеру, завершений статуєю св. Урсули; фронтон другого прикрашений овальним віконним отвором й увінчаний кованим хрестом. Портал входу з архівольтом, на його полі розміщена барельєфна скульптурна група "Воскресіння". Південний та північний фасади – двоярусні, перший ярус завершений профільованим карнизом і високими арковими вікнами, на яких збереглися вітражі. На східному фасаді на рівні щипця апсиди розташовані два прямокутні віконні отвори; захристії мають прямокутні вікна з ґратами.

В інтер'єрі центральна нава перекрита пласкою стелею, яка переходить до стін через падуги, властиві архітектурі XVIII і XIX ст. Первісне перекриття нави не збереглося. Бічні нави перекриті півциркульними склепіннями з розпалубками. Головну наву від бічних відділяють чотири масивні, майже квадратні в плані, стовпи. В бічну праву наву під час реставрації 1878 вставлено емпору, що відкривається в головну наву аркадовою лоджією з трьома півциркульними отворами. Південна і північна стіна центральної нави почленована розкрепованими пілястрами. При західній стіні нави розташовані сегментні в плані хори на чотирьох дерев'яних псевдокоринфських колонах.

На хори ведуть сходи, розташовані у південній вежі. Вівтар відокремлений від нави двома великими розкрепованими пілястрами, які колись при первісному

перекритті нави (ймовірно, півциркульному) були з'єднані аркою. У храмі багато епітафій німецькою мовою, оскільки він тривалий час належав німецькій громаді.

Пам'ятка – характерний приклад сакральної архітектури Львова, в якій відчутні мотиви північного німецького класицизму.

Христина Харчук

КОСТЕЛ СВ. ФРАНЦИСКА АССИЗЬКОГО – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована на *вул. Замарстинівській*, 134. Костел стоїть на території колишнього с. *Замарстинова*, на ділянці, обмеженій з півдня давнім руслом р. *Полтва*, від заходу – вул. Замарстинівською, з півночі – вул. А. Лінкольна. До південної стіни костелу прилягає монастир. Костел побудований для монахів *капуцинів* біля зведеної 1904 дерев'яної каплиці св. Франциска Ассизького. Будівництво костелу тривало 1925–1930. Проєкт храму виконав архітектор *Ян Сас Зубжицький*. Будівничий Францишек Квецінський 1927 під час будівельних робіт вніс до проєкту деякі зміни. Архієпископ *Болеслав Твардовський* освятив костел 1930. Капуцини виїхали до Польщі 1946. Після *Другої світової війни* в костелі був склад кінофільмів, монастир використовували як житловий будинок.

Костел зведений у стилі *історизму* з використанням мотивів неоренесансу, нідерландського маньєризму і раннього *бароко*. Архітектурна концепція храму демонструє "зигмунтівський стиль", що його пропагував архітектор Я. Сас Зубжицький. Костел мурований із каменю і цегли, базилікового типу, чотиристовпний, тринавовий, орієнтований апсидою на схід. Головна нава має два квадратні в плані прясла та напівпрясло, що містить хори; бічні нави мають по п'ять прясел, до квадратного у плані пресвітерію прилягають такі ж монастирські хори з бібліотечною залою на другому ярусі. До пресвітерію і монастирських хорів приєднані від півночі прямокутна захристія, а від півдня – невелика квадратна прибудова, що містить сходовий майданчик, коридор і невелике допоміжне приміщення. До основного корпусу з півночі прилягає каплиця св. Антонія. На північно-східному наріжнику прибудовано низьку кутову восьмигранну вежу. З південного боку до костелу добудовано одноповерхову прибудову, що сполучає костел із монастирем. Нави перекриті хрестовими склепіннями, пресвітерій – півциркульним склепінням, каплиця – зімкнутим, опертим на люнетах. Фасади костелу зведені з відкритої цегли з кам'яними елементами (цоколь, нижня частина вежі, півциркульні завершення вікон, обрамування порталів).

Колишній костел св. Урсули. Фото О. Заячківського

Головний фасад двоярусний, з високим трикутним фронтоном, оздобленим волютами і завершений кам'яним хрестом. Нижня частина фасаду висунута вперед, вгорі замкнена трикутним щипцем, прикрашена фігурою св. Франциска з Ассизу, яку виконав скульптор Людвік Ольшевський 1929. Вхідний портал замкнутий півциркульною аркою з обрамуванням, оздобленим рустом. Дах над головною навою – двосхилий, над пресвітерієм та монастирськими хорами – трисхилий із вежечкою і сигнатуркою. Каплиця накрита банею з ажурним ліхтарем і цибулястої форми верхом із хрестом, вежа – наметовим верхом з хрестом. Бічні фасади на рівні другого ярусу почленовані лізенами, завершені профільованим карнизом із консолями, на рівні першого ярусу – підкреслені псевдопілястрами й завершені профільованим карнизом.

Давній інтер'єр храму не зберігся. У радянський час було знищено фрески: "Св. Франциск серед убогих", яку виконав 1936 капуцин о. Єфрем Клявіттер, "Матір Божа Ангельська" авторства Станіслава Войцеха Берґмана, "Св. Тереза від Дитя Ісуса", автор Владислав Барвіцький, "Св. Петро", яку намалювала 1937 Ядвіґа Римарувна. Від 1990 тут міститься греко-католицька *церква св. Йосафата* ордену *редемптористів*.

Христина Харчук

Колишній костел св. Франциска Ассизького. Фото О. Заячківського

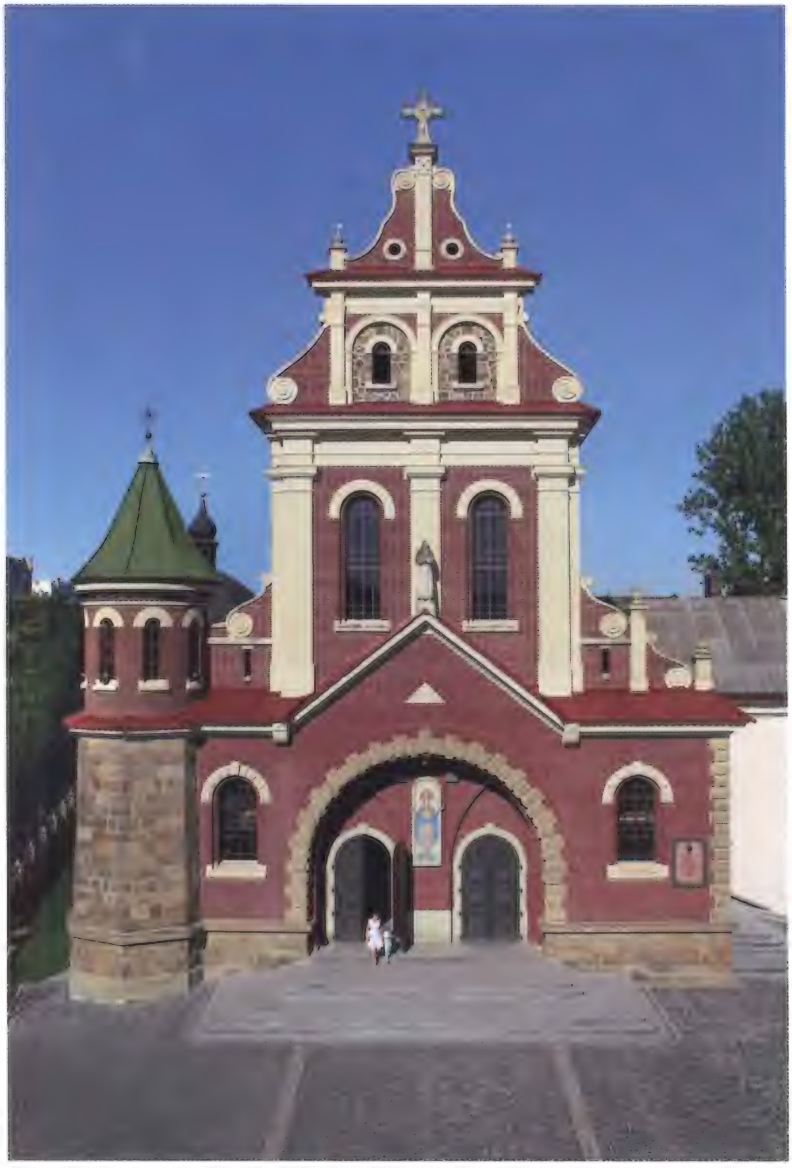

КОСТЕЛ ФРАНЦИСКАНОК (КОСТЕЛ НАЙСВЯТІШОГО СЕРЦЯ ІСУСА) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури кін. XIX ст., розташована на *вул. М. Лисенка*, 41/43. Костел був зведений 1878–1889 в єдиному комплексі з монастирем *францисканок*, яким належав. Святиня орієнтована на осі північ–південь, фасад храму звернений на південь. Таке нетипове для римо-католицької церкви розміщення будівлі було зумовлене складним рельєфом місцевості.

Фрӑнцисканки від Найсвятіших Дарів прибули до Львова 1873, а 1876 одержали у львівського архієпископа *Франца Ксаверія Вежхлейського* благословіння на будову монастиря й костелу. 1877 черниці купили у М. Ротмана земельну ділянку й замовили в архітектора Кароля Ґреґора план будівлі. Архітектор виконав проєкт, однак його не затвердили у *маґістраті*. 1878 новий проєкт розробив *Юліан Захаревич*. Керівником будови був призначений архітектор *Ян Каєтан Яновський*, а над розробкою планів вівтарів, амвона тощо спільно з Ю. Захаревичем працював скульптор *Леонард Марконі*.

У фінансуванні будівництва взяли участь представники аристократії Львова і Галичини, а також Відня. Почесний патронат

над будівництвом погодилась прийняти архікняжна Марія Тереза з Габсбурґів, а наріжний камінь освятив папський нунцій у Відні архієпископ Лодовіко Якобіні. За участі трьох львівських архієпископів (Северина Моравського, *Сильвестра Сембратовича* й *Ісаака Ісаковича*) папський нунцій у Відні кардинал Алессіо Галімберті 29.09.1889 урочисто освятив костел.

Храм збудований із цегли, використано також камінні блоки й облицювальні плитки. Назовні святиня нетинькована, викладена цеглою двох відтінків: червоного і жовтого. Фасад храму – головний акцент монастирської забудови, яка витягнута вздовж вул. М. Лисенка. Будівлю фланкують два наріжні ризаліти, які нагадують низькі квадратні вежі. Монастирські корпуси утворюють замкнене внутрішнє подвір'я. Фасад костелу двоярусний, із трикутним високим фронтоном, фланкований стрункими пінаклями з фіалами та кам'яним хрестом на головній осі. Портал головного входу фланкований колонами з капітелями зі стилізованого каштанового листя і замкнутий півциркульною аркою. У полі арки (супрапорті) над дверима уміщено мозаїку, яка представляє півфігуру Христа у багряниці, який тримає державу в лівій руці, а правою – благословляє. Портал завершується трикутним фронтоном, увінчаним хрестом. У полі фронтону мозаїковий медальйон із зображенням готичної монстрації з латинською монограмою Ісуса Христа в оточенні променів. Монстрацію підтримують два херувими, зображені досить нетрадиційно: кожен має по три крила. Обидві мозаїки були виконані у закладі Ф. Маєра з Мюнхена.

Другий ярус фасаду храму поділений лізенами на три поля. У значно ширшому центральному полі на осі фасаду вміщено кругле вікно діаметром 1,6 м, над ним півциркульно замкнута неглибока сліпа аркада. Поле аркади прорізане трьома вузькими вікнами, з яких середнє вище від бічних. Фронтон порталу оздоблює аркатурний фриз. У вікно фасаду вставлений *класичний вітраж* "Матір Божа Непорочного Зачаття", виконаний у Мюнхені на фабриці Ф. Маєра.

Над корпусом храму влаштовано двосхилий дах, над навою він переходить у наметовий, який звінчений стрункою вежею. Вежа у своїй нижній частині восьмигранна. Її оздоблюють трикутні фронтони з хрестоцвітами і глорієтою. У верхній частині вона увінчана високим стрункім шпилем і хрестом. Подібна, але значно нижча сигнатурка вінчає дах над хорами для монахинь.

Однонавова святиня складається з квадратної нави, пресвітерію, піднесеного на одну сходинку відносно нави, і монаших хорів, піднесених на шість сходинок. Хори замкнуто тригранною апсидою, у якій прорізано п'ять вікон розмірами: 4x1,2 м, які замкнуті півциркульно. У всі вікна вставлені вітражі фірми Ф. Маєра. У центральному вікні апсиди вміщено вітраж із зображенням Найсвятішого Серця Ісуса, по боках – вітражі, присвячені св. Меланії і св. архистратигові Михаїлу.

При вході до костелу є невеликий передсінок, а над ним – хори. Передсінок відгороджений від нави стіною із дверима, які підтримують хори. У супрапорті дверей вміщено вітражі. Парапет хорів виконаний із дерева, оздоблений пінаклями й контурними рисунками, які представляють Христа й ангелів. Серед рослинного орнаменту – написи, поміж них – імена чотирьох євангелістів. У наві та пресвітерії пряслам склепіння відповідають виступні опори, які оздоблено стрункими колонами. Неглибокі сліпі аркади бічних стін замкнуті півциркульними арками. Над карнизом у наві прорізано два вікна, по одному з кожного боку. Ліворуч, у переході з нави до пресвітерію, збудовано дерев'яний амвон із неоготичним балдахіном. У головній наві встановлено два бічні вівтарі (зі східного боку неоготичний дерев'яний вівтар св. Йосифа, а із західного – вівтар, посвячений Матері Божій Непорочного Зачаття). Перший із вівтарів виготовили у Мюнхені, а другий – у львівській майстерні Францишка Тенеровича. Мармурові скульптури для

Каплиця св. Антонія колишнього костелу св. Франциска Ассизького. Сучасне фото

Скульптура св. Франциска на фасаді колишнього костелу св. Франциска Ассизького. Сучасне фото

цього вівтаря виконала *А. Я. Лубенська* спільно з дочкою Юлією. У центральній ніші вівтаря була встановлена фігура Матері Божої Непорочного Зачаття, антипедію оздоблював рельєф "Христос і самаритянка", а дарохранительницю – рельєф "Св. Іван Хреститель".

Великий (головний) вівтар був встановлений у пресвітерії, майже посередині святині. Його збудували із мармуру й алебастру на "Фабриці виробів з каменю Леопольда Шимзера" у Львові. Проєкт у неороманському стилі розробив Ю. Захаревич, модель виконав Л. Марконі, який дещо змінив початковий проєкт. У центрі вівтаря вмонтовано мармурову дарохранительницю. За менсою – величний мармуровий п'єдестал для виставлення Святих Дарів, із багато декорованим місцем для монстрації. Над ними на чотирьох струнких колонах встановили балдахін. У вівтарі – дерев'яне поліхромоване розп'яття, виконане у другій половині XVIII ст. Фінансувала будівництво вівтаря родина князів Ліхтенштайнів з Відня.

Колишній костел францисканок. Сучасне фото

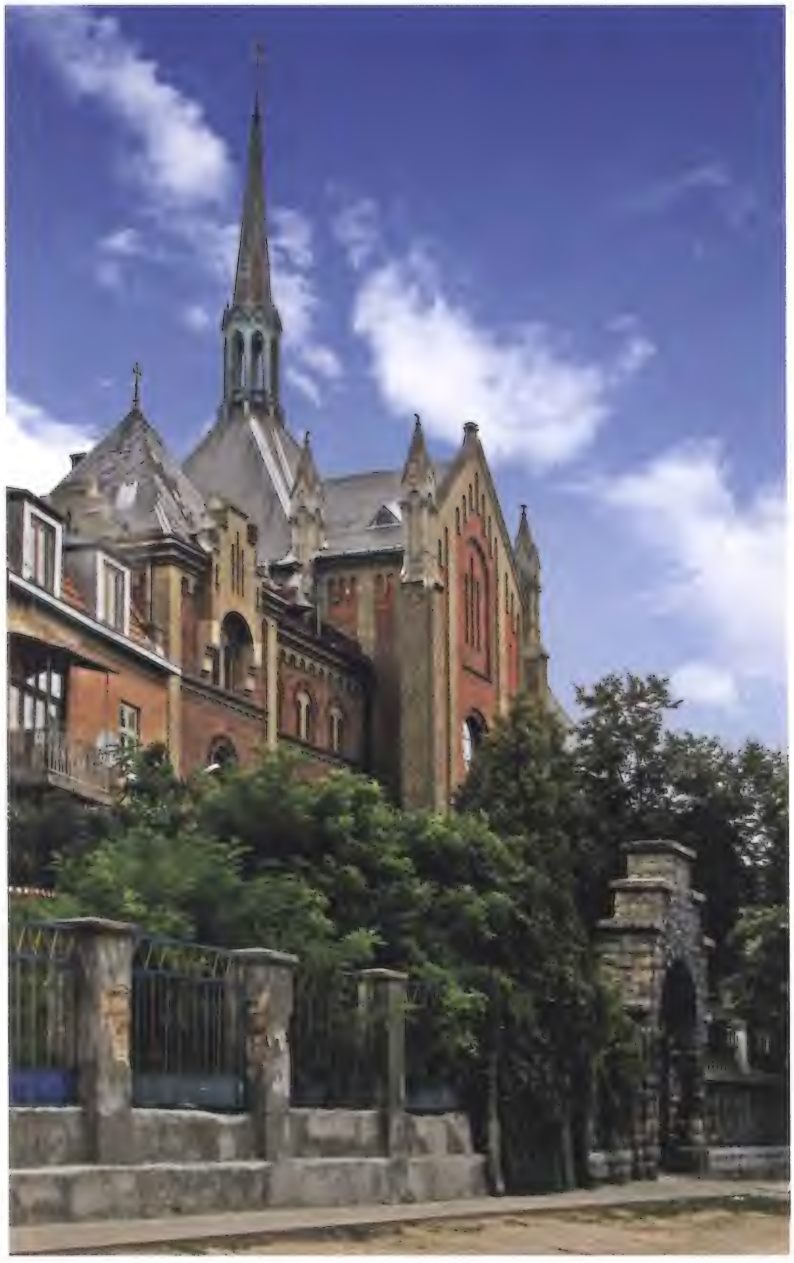

Упоперек пресвітерію була збудована дуже висока алебастрова вівтарна перегородка, яка відділяла наву від завівтарних хорів. До центрального корпусу костелу прибудовані дві каплиці. Із західного боку розташована каплиця св. Йосифа з кам'яним вівтарем та мармуровою фігурою св. Йосафата Кунцевича, яку виконав скульптор Оскар Сосновський у Римі. Над вівтарем були виконані темперними фарбами розписи, що представляли стилізоване Серце Ісуса й оздоблений рослинним орнаментом, уписаний в коло грецький хрест. Зі східного боку костелу містилася каплиця св. Франциска Ассизького. Дерев'яний вівтар для неї виконано у львівській майстерні *Тадеуша Сокульського*. У вівтарі була встановлена біломармурова скульптура "Св. Франциск отримує стигмати" авторства А. Я. Лубенської. Каплиця перекрита куполом, який оздоблювали сплетені у формі зірки ребра.

На хорах встановлено фізгармонію. 1890 для храму купили *дзвін*, який при посвяченні 25.06.1890 назвали "Міхал-Йосиф-Францишек". У храмі було 15 реліквaріїв із мощами святих.

1906 померла перша настоятелька спільноти францисканок у Львові Марія від Хреста Моравська. Її поховали у крипті під головним вівтарем, де на її честь встановили біломармуровий надгробок у формі паралепіпеда.

Електричне освітлення у костелі провели 1919. Львівський художник *Юліан Крупський* 1930 оздобив храм поліхромі-

єю, яку сам і запроєктував. Стінні розписи, що складалися з рослинних і геометричних мотивів, підкреслювали архітектурні форми інтер'єрів святині. 1930 для храму виготовили нові лавки.

Після *Другої світової війни* францисканки виїхали зі Львова до Польщі. Останні черниці покинули храм 13.05.1946. Із собою вони забрали частину образів, церковний посуд, літургійні шати тощо.

Приміщення монастиря і костелу радянська влада передала міській інфекційній клінічній лікарні. Усі вівтарі, амвон, лавки, скульптури та інше мистецьке оздоблення храму було понищене. Біломармурову фігуру Матері Божої Непорочного Зачаття передали до *Музею історії релігії та атеїзму*.

Після проголошення незалежності України 1991 костел і частину монастирських приміщень міська влада передала *Українській Православній Церкві Київського Патріархату*. У монастирських приміщеннях діє Православна духовна академія й семінарія. Після ремонту 1992 костел заново освячено як *церкву Св. Івана Золотоустого*.

Юрій Смірнов

КОСТЕЛ ФРАНЦИСКАНЦІВ (КОСТЕЛ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ НАЙСВЯТІШОЇ ДІВИ МАРІЇ) – сакральна будівля, пам'ятка архітектури поч. XVIII ст., розташована на *вул. В. Короленка*, 1. Упродовж історії костел почергово належав *капуцинам* (1730–1785) та *францисканцям* (1785–1946). Храм зведений 1708–1730 на кошти київської каштелянової Зоф'ї Ельжбети з *Любомирських* Сенявської, дружини майбутнього великого коронного гетьмана Адама Сенявського. Костел збудували для ченців-капуцинів, які поряд спорудили свій монастир. Наприкін. XVIII ст. австрійська влада закрила монастир, а костел передала францисканцям. 05.05.1786 францисканці оселились на новому місці. Зі своїх старих храмів (костелу Св. Хреста і *костелу св. Антонія*) вони перенесли деякі реліквії та ікони, насамперед інфулу (митру) й капу благословенного *Якуба Стрепи*, який 1391–1409 був галицьким архієпископом. 1833 *пожежа*, що сталася в монастирі, знищила також частину інтер'єрів храму. Зокрема згоріли образи, які намалював у XVII ст. Юрій Семигиновський. Відбудова тривала три роки (1835–1838). Львівський краєзнавець *Феліціан Лобеський* 1852 склав опис костелу, яким зафіксував його вигляд і оздоблення після цієї реставрації. Згідно з цим описом, у центральному полі великого вівтаря було вміщене велике різьблене з дерева розп'яття. У бічних вівтарях були ікони св. Антонія, св. Йосифа, св. Франциска, св. Катерини. Серед старих, врятованих під час пожежі ікон найціннішою була ікона св. Роха пензля Мартина Альтамонте, надвірного художника короля *Яна III Собеського*. Образ був у правому бічному вівтарі. У пресвітерії, по обидва боки від великого вівтаря, були дві епітафії з чорного мармуру, присвячені пам'яті Юзефа Лодзя Понінського, познанського воєводи (помер 1770) і Анни Реґіни Корнгофф (померла 1782), дружини австрійського генерала. Перед входом до костелу лежала велика кам'яна брила з таблицею і написом у пам'ять Марії Анни *Потоцької*, яка померла 1783.

Францисканці 1883 отримали від міста ще дві ділянки, навколо яких спорудили новий цегляний мур, проєкт якого виконав архітектор Казимеж Кшижановський. Від вул. Францисканської (тепер вул. В. Короленка) в мурі збудували дзвіницю на три *дзвони*. Наприкін. XVIII ст. костел володів дзвонами, відлитими 1712, 1737, 1769 та 1771 (останній був на сигнатурці). 1887 фірма *Жебровських* збудувала для костелу новий *орган*.

Костел 1902–1903 реконструювали, зокрема, за проєктом архітектора Антонія Куніцького – із західного боку до фасаду добудували передсінок. Фірма Джованні Зуліані 1903 настелила в храмі нову підлогу з білих і чорних плит. Імовірно, що саме під час цієї реконструкції була замурована ніша на фасаді святині і на її місці встановлено барельєф із зображенням Матері Божої Непорочного Зачаття.

Інтер'єр колишнього костелу францисканок. Сучасне фото

Портал головного входу колишнього костелу францисканок. Сучасне фото

Під час *Першої світової війни* 1916–1917 австрійська влада реквізувала в Костелі три дзвони (залишився тільки один дзвін "Святий Антоній").

Під наглядом архітектора *Михайла Лужецького* 1926 відреставровано вівтарі та фасад.

У головних архітектурних формах костел зберігся незмінним до наших днів.

Колишній костел францисканців. Сучасне фото

Невеликий тринавовий храм зведений із цегли, підмурівок – з тесаного каменю. Костел належить до храмів виразно базилікового типу, центральна нава значно вища і ширша щодо бічних нав. Пресвітерій має ширину, рівну ширині центральної нави, але підвищений на одну сходинку та фланкований двома виступними опорами, замкнутими півциркульною аркою. Бічні нави відділені від центральної аркадами, які спираються на монументальні опори (стовпи), по два з кожного боку. Широкі проходи між опорами замкнуті півциркульними арками. На осі цих проходів у бічних навах розташовані двері – ліворуч (з північного боку) до каплиці, праворуч (з південного боку) – до коридору, який з'єднує костел із монастирською забудовою. У бічних навах місця під вівтарі акцентовані неглибокими сліпими аркадами, замкнутими півциркульними арками. Із пресвітерію широкі проходи замкнуті арками, опертими на стовпах, ведуть до бічних приміщень: захристії, коридору, каплиці, залу для катехизації тощо. Пресвітерій перекритий одним пряслом, центральна нава разом із невеликими хорами – двома. Склепіння циліндричні з розпалубками, а у бічних навах – хрестові. Хори спираються на дві монументальні опори, які утворюють три прямокутні без дверей проходи до нав. У верхній частині головну наву і пресвітерій оздоблює розбудований карниз. Над ним головну наву освітлюють чотири вікна, по два з кожного боку. Ще два вікна освітлюють пресвітерій. Три вікна, прорізані у фасадній частині храму, освітлюють музичні хори.

Назовні архітектурне оздоблення храму скромне. Бічні стіни гладкі, нерозчленовані й не оздоблені декором. Двоярусний фасад, звернений до вул. В. Короленка, фланкований двома стрункими пілястрами і завершений монументальним трикутним тимпаном. Фронтон святині увінчаний хрестом на невисокому п'єдесталі. На гребені даху, ближче до пресвітерію, збудовано сигнатурку, витриману в барокових формах. До нижнього ярусу 1902 добудовано портал-передсінок, прикра-

шений пілястрами і бароковим декором. У другому ярусі між трьома вікнами у XVIII ст. була ніша з намальованим у ній образом. На поч. XX ст. нішу замурували, а на її місці встановили барельєф із зображенням Матері Божої Непорочного Зачаття. Чільні стіни бічних нав значно нижчі від фасаду центральної нави. У них прорізано по два вікна, над якими – барокові волюти, оздоблені вазами. Волюти об'єднують усі три нави і значно збагачують силует фасаду костелу.

З південного боку до костелу прибудований монастирський корпус. Східна частина монастирських приміщень з'єднана із захристією і каплицею, прибудованими до східного боку пресвітерію. Поряд із костелом та монастирем зі східного боку до кін. XVIII ст. існував невеликий цвинтар, навколо якого був великий сад з алеєю.

Францисканці залишили Львів і виїхали до Польщі 1946. Радянська влада закрила костел. У будинках монастиря розташували військову частину, а згодом – спецшколу-інтернат для дітей. У костелі обладнали їдальню і кухню. Усе оздоблення святині, вівтар, орган було знищено. Знесено сигнатурку на гребені даху, знято всі хрести, зруйновано дзвіницю на мурі. 1998 за проєктом Миколи Рибенчука храм відреставрували. 2000 влада передала Костел спільноті Християн Адвентистів Сьомого Дня, які після ремонту й адаптації пристосували будівлю на молитовний дім.

Юрій Смірнов

М. Долинний. *Костел францисканців.* 2009 р.

КОСТЕЛЬНИК ГАВРИЇЛ (ҐАБОР ГОМЗЕВ) (псевдонім: *Homo novus*; 15.06.1886–20.09.1948) – філософ-богослов, український греко-католицький священик, письменник, публіцист, літературознавець. Народився в м. Бач-Керестур (тепер м. Руски Керестур, Сербія). Закінчивши початкову школу (1898), навчався в гімназіях м. Винковиці (1898–1900) та Загреба (Хорватія), де склав іспит зрілості. 1906 вступив на Вищі теологічні студії Загребського університету. За успіхи першого року навчання ректор Діонізій Наряди 1907 скерував К. до львівської *Греко-католицької семінарії*. 1908 вступив на філософський факультет *Львівського університету*. Завдяки протекції митрополита *Андрея Шептицького* 1911 продовжив студії з філософії у Фрибурзькому університеті (Швейцарія). 1913 захистив докторську дисертацію з філософії "Про основні джерела пізнання".

Повернувшись до Львова, 1913 одружився з Елеонорою Зарицькою, донькою директора української гімназії у Перемишлі, і прийняв духовний сан. 1915 душпастирську діяльність розпочав як помічник у *Преображенській церкві*, викладав релігію в народних школах та гімназіях. Нострифікувавши диплом у Львівському університеті (1915), викладав філософію

Й. Свобода. *Костел францисканців.* 1860-ті рр.

Гавриїл Костельник

у Греко-католицькій семінарії у Львові (1920–1928), згодом логіку, експериментальну психологію, психологію віри, поетику та історію грецької філософії (1928–1930) у Богословській Академії.

Член-засновник *Богословського Наукового Товариства*, від 1923 – дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка*, очолював його філософсько-догматичну секцію. Редактор органу Львівської єпархії *"Нива"* (1920–1929). 1928 був звільнений із Богословської Академії через "неканонічні погляди на унію", які оприлюднив у праці "Спір про епіклезу між Сходом та Заходом". У цій праці К. виступив противником латинізації *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ), вимагав збереження чистоти східного обряду. 1933 на вимогу польської влади перестав викладати релігію в гімназії, вийшов на викладацьку пенсію.

Від 1931 очолив друкарню "Бібльос" у Львові, публікував свої твори в літературно-науковому журналі *"Дзвони"*, тижневику *"Мета"*, редагував часопис "Божі сліди" (1939).

Упродовж 1939–1941 К. неодноразово викликали в органи *НКВС*, де його переконували схилити митрополита Андрея Шептицького до приєднання УГКЦ до *Російської Православної Церкви*. Для тиску на К. арештували його старшого сина, який був страчений у червні 1941 у *в'язниці* під час відступу радянських військ зі Львова. Другий син К. під час німецької окупації добровольцем вступив до *дивізії "Галичина"*. У роки німецької окупації К. був парохом Преображенської церкви, у церковній ієрархії посідав місце протопресвітера. Той факт, що син К. відступив із дивізією "Галичина" на Захід, одразу після завершення Другої світової війни радянська влада використала для шантажу священика. 1945 під тиском НКВС очолив Ініціативний комітет для ліквідації УГКЦ, відіграв роль провідного діяча *Львівського собору 1946 р.* (08–10.03.1946).

Автор кількох збірок ліричної поезії, прозових творів, історичних нарисів, літературної критики. У своїх працях торкався проблем створення на українських землях єдиної Помісної Церкви східного обряду, одночасно критикував латинізацію та посилення впливів російського православ'я, засуджував атеїзм, наполягав на проведенні богослужіння рідною мовою. Розглядаючи руську говірку Керестуру як окрему мову, розробив її граматику ("Граматика бачванско-рускей бешиди", 1923). Найважливіші богословські праці: "Три розправи про пізнання" (1925), "Світ як вічна школа. Фільософічні розважання" (1931), "Християнська апологетика" (1925), "День Тайної вечері. Нове пояснення" (1928), "Релігійні фалші нових часів" (1937), "Народна чи вселенська церква?" (1922), "Нова доба нашої церкви" (1926), "Справжнє джерело атеїзму" (1935). Збірки поезій: "Встань, Україно! Пісні неволі й визволення" (1918), "Помершій донечці (поезії)" (1921), вершина поетичної творчості – "Пісня Богові" (1932). Літературна критика: "Плюси і мінуси в поезії Івана Франка" (1922), "Ломання душ. З літературної критики" (1923); "Шевченко з релігійно-етичного становища (критична аналіза)" (1910). У м. Нови Сад вийшли збірки К.: "Поезия на бачванско-сримским руским литературним язику" (1970), "Проза на бачванско-

Похорон Гавриїла Костельника на Личаківському цвинтарі. 1948 р. Архівне фото

сримским руским литературним язику" (1975).

Після участі в ліквідації УГКЦ влада надала К. охорону. Усіх його сусідів у будинку, де він мешкав (вул. Корняктa, 1), виселили, а їхні місця зайняли сім'ї радянських військових та спецслужбістів.

Застрелений неподалік Преображенської церкви, в якій служив. Організатори та виконавці вбивства не відомі. Одразу після вбивства спецслужби намагалися змусити вдову К., щоб вона підтвердила, що чоловіка вбив син-дивізійник. Радянське керівництво використало вбивство К. для посилення ідеологічного наступу та репресій проти УГКЦ. Похований на *Личаківському цвинтарі.*

Уляна Уєька

КОСТЕЦЬКИЙ ПЛАТОН (Kostecki Platon; 02.07.1832–01.05.1908) – журналіст і поет. Народився в с. В'ячковичі (тепер с. Вербівка Самбірського р-ну Львівської обл.) в сім'ї греко-католицького священика. Дитинство провів на Сяноччині біля м. Ліско (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), де батько дістав парохію. 1848 закінчив німецьку гімназію в м. Самбір на Львівщині. Тоді ж активно долучився до громадського життя. У Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) співпрацював з українським театром, 1850 закінчив там т. зв. "філософські студії", що було доконечною умовою вступу до університету. Тоді записався на правничий факультет *Львівського університету.* Але важкі матеріальні умови, відсутність перспектив на чиновницьку кар'єру (був заїкою), а також антислов'янські погляди деяких викладачів схилили К. залишити університет (1854).

Працював на літературно-публіцистичній ниві. Завдяки *Я. Добжанському* 1854 обійняв посаду коректора літературного часопису "Новини" (*Nowiny*) і зміг публікуватися. Порушував проблематику, що відповідала настроям польського суспільства Галичини, враженого самостійним виступом *українців* під час *"Весни Народів"*, а саме: українсько-польська єдність і співпраця проти російської загрози. Як ідеальне знаряддя впливу на український рух у пропольському напрямі потрапив у поле зору намісника *А. Ґолуховського.* 1854–1855 – один із редакторів "*Зорі Галицької*". Шукав однодумців для ідеї українсько-польської єдності серед вихованців *Греко-католицької семінарії* у Львові.

На зламі 1850–1860-х на шпальтах "Загального огляду" (*Przegląd Powszechny*), у редакції якого працював від 1858, полемізував із прихильником панруської культурно-історичної єдності *Б. Дідицьким*, стверджуючи, що повноцінна українська література (і національна свідомість) може сформуватися впродовж тривалого часу на народно-розмовній основі з орієнтацією на польські зразки. Водночас відкидав плани примусового накинення галицьким українцям латинського алфавіту.

Автор віршового гімну "русинів польської нації" – "Наша молитва" (*Nasza mołytwa*, 1861), у якому, спираючись на християнську символіку, підкреслював нерозривний зв'язок Польщі, Русі й Литви. 1861 став головним героєм одного з перших у Галичині судових процесів над журналістами за публікацію в "Загальному огляді" (1861. Ч. 2) статті "Львівський університет" (*Uniwersytet Lwowski*). У ній вимагав запровадження в університеті, замість німецької, польської мови навчання. Упродовж двох десятиліть працював у редакціях львівських часописів "Газета народова" (*Gazeta Narodowa*, від 1862) і "Літературний рух" (*Ruch Literacki*, від 1877). Набув популярності як автор ювілейних панегіриків. 1885–1890 – відповідальний редактор "Газети народової".

Автор українських віршів і поем на історичні теми (у деяких віршах наслідував мотиви й форму народних пісень), надрукованих латиницею у збірці "Поезії Платона Костецького" (1862), романтичної повісті "Перекинчик бусурманський" (1875), статей на громадсько-політичні й літературні теми. У політиці й журналістиці був ідеалістом і романтиком. Як писала "Газета народова" на смерть К., "вносив дух поезії в щоденність, його

Платон Костецький

К. Т. Костинович. *Рельєф "Осінь".* 1926 р.

життя було поезією, а поезія – життям". Постійно підкреслюючи потребу польсько-українського об'єднання проти російської загрози, спричинився до формування в Галичині українофільської течії в українському русі. Відзначав великий вплив Т. Шевченка на розвиток українського суспільного й культурного руху в Галичині (стаття "Шевченко і Галицька Русь", 1886). У польському політичному середовищі К. сприймали як взірець польсько-руського єднання, проте в українському – як відступника. Мешкав на вул. Академічній, 6 (тепер *просп. Т. Шевченка*). Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Мар'ян Мудрий

КОСТИНОВИЧ КАЗИМЕЖ ТИТ (Kostynowicz Kazimierz Tytus; 04.01.1884–12.05.1928) – живописець, графік і скульптор. Народився в Тернополі. Навчався у краківській Академії мистецтв (1902–1903 – у *Ю. Мегоффера*, 1908–1912 – у Л. Вичулковського, С. Виспянського й *С. Дембіцького*). Від 1912 працював у Львові, викладав рисунок у гімназіях. Брав участь у львівських виставках 1910–1928 (1923, 1926–1927 – персональні, 1929 – посмертна).

Малював у різних техніках фігурні композиції ("Хлопчик з гранатою", "Процесія у горах", 1921, "Святе Сімейство", 1922, "Розп'яття", бл. 1922–1924), краєвиди ("В парку", 1924, "Гірський краєвид", 1927), портрети, натюрморти, користуючись яскравими барвами. Виконував аквареллю і пастеллю багато карикатур на теми політики, культурного і громадського життя, зокрема низку серій, присвячених львівським подіям та особам: "Львів веселий і сумний 1923 р.", "Львівські диваки" (1927, великі картони, використані в театральній виставі в "Міському касині"). Збереглися його шаржі на *Е. Булянду*, *С. Лемпіцького*, *В. Подляху*, Т. Урбанського та ін. Виразна контурна лінія й насичений колорит творів К. вказували на вплив *сецесії*, постімпресіонізму та *експресіонізму*. Ілюстрував сатиричний часопис *"Щутек"* і видані у Львові книжки *Я. Каспровича* (1922), С. Майковського, *А. Шредера* (1920-ті). Проєктував костюми й декорації для львівських театрів "Уль" ("Вулик") на *вул. М. Коперника*, 3 (1921, співавтор *Ю. Я. Крупський*) і "Малий театр" (1927).

Упродовж 1925–1927 займався керамікою, виконував фаянсові вироби з тенденціями *ар деко* й іноді зі стилізацією гуцульського мистецтва – статуетки тварин ("Півень", "Дракон"), алегоричні рельєфи ("Осінь"), профільні голови ("Св. Іван"), вази, флакони, світильники, іграшки.

Робив сатиричні скульптурні фігури, зображення відомих львів'ян, – "Львівські ляльки" (1924). Публікував у львівській пресі статті на теми художнього життя. Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

К. Т. Костинович. *Ваза.* 1926 р.

КОСТИРКО ВОЛОДИМИР (нар. 12.05.1967) – художник. Народився у Львові. Закінчив 1987 Львівське училище прикладного та декоративного мистецтва ім. І. Труша (тепер *Львівський державний коледж декоративного і прикладного мистецтва ім. І. Труша*) та 1995 – факультет історії мистецтва Католицького університету в Любліні (тепер Люблінського воєвод., Польща). Заявив про себе постмодерністськими творами з провокативними сюжетами на історичну тематику. Виробив власну манеру, яка ґрунтується на світлотіньовому живописі олійними фарбами в традиціях караваджизму. У його роботах легко відчитуються цитати, але К. завжди додає свою ідею, змінює кілька деталей в композиції, які породжують або додаткове значення, або й кардинально міняють зміст. Зазвичай автор дає підказку до розуміння твору написом трафаретними літерами згори чи знизу зображення.

Художник закорінений в історії та культурі Ґаличини, відстоює особливість, відмінність цього регіону від інших територій України й активно візуалізує свої погляди. Низку картин він присвятив середньовічним персонажам Львова і Га-

личини, втіливши образ міста у вигляді Вавілонської вежі ("Leopolis").

Від сер. 1990-х і до сер. 2000-х рр. художник співпрацював як карикатурист із львівською газетою *"Поступ"*. 1998–1999 виконав цикл портретів провідних діячів культури в рамках міжнародного арт-проєкту "Гранди мистецтв".

З іронією і тонким гумором К. торкається проблем фемінізму ("Лоліти"), нетрадиційного кохання ("Себастьянські грації"), політичних ("Галичина і Україна") та онтологічних тем ("Поступ"), звертається до субкультур. Персональні виставки відбулись 1996 – "Малюнки з малюнків" (галерея *"Ґердан"*, Львів); 2001 – "Лицар" (Центр сучасного мистецтва, Івано-Франківськ); 2002 – "Арес і Ерос" (Львівська галерея мистецтв, Львів); 2004 – "Духовні відрижки" (галерея "Совіарт", Київ); 2010 – "I don't like fish" (галерея "Я", Київ, спільно з Є. Равським і С. Перфецьким).

Вплив творчості К. відчутний у формуванні культурного образу сучасного Львова. За його проєктами оформлені інтер'єри *кав'ярень* і ресторанів, що підкреслюють специфіку міста як колишньої столиці Галичини ("Під Синьою фляшкою", "Кумпель", "Хмільний дім Роберта Домса", "Кабінет-Cafe", "Cafe 1").

Живе у Львові.

Віта Сусак

КОСТРУБА ПЕТРО (25.05.1902–19.04.1979) – український мовознавець, фонетист, фонолог, педагог. Брат *Т. Коструби*. Народився в с. Стара Ягольниця (тепер Чортківського р-ну Тернопільської обл.) в сім'ї вчителів. Початкову освіту здобув удома. Навчався в Станиславівській гімназії (1913–1916). Події *Першої світової війни* перешкодили подальшому навчанню. 1916 переїхав із батьками до с. Білобожниця (тепер Чортківського р-ну Тернопільської обл.). Чотири місяці служив у польській армії рядовим стрільцем (1924).

Екстерном 1926 склав матуру і вступив до *Львівського університету*, де вивчав українську, польську мови та літературу. Університет закінчив 1930. На формування наукового світогляду К. мали вплив його вчителі: *Т. Лер-Сплавінський*, *Г. Ґертнер*, *Я. Янів*, *В. Брухнальський*, *Ю. Кляйнер*. 1929–1940 працював учителем в Академічній гімназії ім. Кокорудзів й одночасно займався науково-дослідною роботою в комісії мови та етнографічній комісії *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові. Захоплювався проблемами літератури і фольклору. 1935 склав останній дипломний іспит і захистив магістерську дисертацію "Український елемент у творчості Северина Ґощинського", після чого йому було надано науковий ступінь магістра філософії в галузі філологічних наук. Того ж року склав державний педагогічний іспит.

Викладав 1940–1941 українську мову у Львівському державному інституті радянської торгівлі (тепер *Львівська комерційна академія*). 1941–1943 працював учителем у торговельній школі, а 1943–1944 – учителем у II гімназії у Львові. Одночасно брав участь у роботі Комісії для складання німецько-українського правничого словника.

Від липня 1944 виконував обов'язки доцента і керівника кафедри української мови Львівського університету. У січні 1947 здобув науковий ступінь кандидата філологічних наук і вчене звання доцента без захисту дисертації.

К. звинуватили в націоналізмі й звільнили з посади 27.10.1947. Як репресований 1947–1956 перебував на засланні в м. Анжеро-Судженськ Кемеровської обл. (Росія).

Після реабілітації 1956 повернувся до Львова на посаду доцента кафедри української мови Львівського університету. Працював над докторською дисертацією. Читав лекції і спецкурси з фонетики і фонології, а також курс сучасної української літературної мови.

Сфера наукових інтересів К. – фонетика і фонологія сучасної української літературної мови, синтаксис. Автор навчального посібника "Фонетика сучасної україн-

В. Костирко.
Король Данило

Петро Коструба

ської літературної мови" (1963). Написав до академічного курсу "Сучасна українська літературна мова: Фонетика" (1969) розділи про фонологічну систему української літературної мови, чергування фонем і його функції, науково-лінгвістичну транскрипцію, що стало основою викладання фонетики української мови в університетах. Рішуче протестував проти змін, які нівелювали особливості української фонетичної системи. Його підручник з фонетики української літературної мови, зданий до видавництва, так і не вийшов друком.

Через підірване на засланні здоров'я вийшов 1966 на пенсію. Помер у Львові, похований на *Янівському цвинтарі*.

Зеновій Терлак

КОСТРУБА ТЕОФІЛ (26.05.1907–03.03.1943) – український історик, літературний критик, редактор, журналіст. Брат *П. Коструби*. Народився в с. Стара Ягольниця (тепер Чортківського р-ну Тернопільської обл.). Початкову освіту здобув удома, з допомогою батьків та брата. 1922 вступив до 4-го класу гімназії *"Рідної школи"* в Чорткові. Важка хвороба (туберкульоз кісток) завадила подальшому навчанню, тому програму гімназії К. довелося опанувати самотужки. Захоплювався класичною літературою та історією України.

Активно долучився до громадського життя с. Білобожниця на Чортківщині, де мешкав. Працював у читальні "*Просвіти*", товариствах "Рідна школа" та *"Луг"*. У цей період написав низку краєзнавчих праць ("Матеріали до історії Чорткова", "Неіснуючий монастир оо. Василіян у Чорткові", "Сліди мітологічного дуалізму в Галичині" та ін.), розпочав переклад "Скитії" Геродота. 1927 став членом *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові. 1928 переїхав до Львова. 1930 екстерном склав іспити й отримав атестат *Академічної гімназії* у Львові. Статті на історичні та літературознавчі теми публікував у газеті "Поступ", релігієзнавчі публікації вміщував у часописах *"Місіонар"*, "Добрий пастир", *"Записки чину Св. Василія Великого"*, *"Дзвони"*, *"Мета"*, *"Нова зоря"*, *"Діло"*, *"Новий час"* та ін. Співзасновник, видавець і редактор щотижневого часопису "Хліборобський шлях" (1932–1935).

Вступив 1935 на гуманітарний факультет *Львівського університету*, вивчав історію середньовічної доби при кафедрі середньовіччя й допоміжних дисциплін, а також літературу й теологію. Автор низки літературно-критичних статей про творчість І. Котляревського, І. Нечуя-Левицького, *О. Кобилянської*, М. Куліша, *Б. Лепкого*, *О. Маковея* та ін. Один з ініціаторів і редактор видавничих серій, що виходили у Львові та за його межами ("Добра книжка", "Літературна скарбниця", "Українська книжка"). Більшість наукових праць К. вийшла окремими виданнями в Канаді вже після його смерті. Серед них – "Віра наших предків" (1946), "Нариси з церковної історії України X–XIII ст." (1955), "Як Москва нищила Українську Церкву" (1961), "Нарис з історії України" (1961), переклад "Галицько-Волинського літопису" (1967).

Вступив 1939 до ордену *василіан*, а через рік отримав священичий сан від митрополита *Андрея Шептицького*. 1943 склав чернечі обіти й одержав чернече ім'я Теодосій. Мешкав у монастирі при *церкві св. Онуфрія* і працював над курсом історії України. Загинув у Львові внаслідок нещасного випадку, потрапивши під вантажівку на *вул. Замарстинівській* навпроти *церкви св. Параскевії П'ятниці*. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Галицько-Волинський літопис. Переклад Т. Коструби. 1967 р. Обкладинка

Алла Середяк

КОСТЮШКА ТАДЕУША ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між *вул. П. Дорошенка* і *пл. Генерала Григоренка*, розташована у Галицькому районі. Вулиця виникла на поч. XIX ст. і до 1871 називалася вул. Фрезнеля. Її патроном був австрійський генерал кавалерії Генеквін фон Фрезнель і Курель. Саме він заснував військову школу плавання на *Пелчинському ставі*. 1871 міська рада змінила назву

вулиці, перейменувавши її на честь *Т. Костюшка*. Назва збереглася донині, тільки під час німецької окупації 1941–1944 вулиця називалася Зимовою.

На плані Львова 1829 видно, що вулиця, яка пролягала між Міським (Єзуїтським) парком та садами Маєра, вже була забудована садибними будинками та кам'яницями. Нинішня забудова вулиці – з другої пол. XIX – поч. XX ст. На вулиці К. є чотири пам'ятки архітектури місцевого значення (під №№ 1, 6, 11, 14).

На розі вул. П. Дорошенка, 20, та вул. Костюшка, 1, стоїть сецесійна будівля колишнього *готелю* – "Народна гостиниця", яку спорудила 1904–1906 фірма *М. Уляма* і *З. Кендзерського* за проєктом *Т. Обмінського*. Тепер тут розташована Львівська митниця, на фасаді якої встановлені бронзові меморіальні таблиці з горельєфами (скульптор – *Л. Яремчук*, архітектор – *В. Каменщик*): *Д. Вітовського*, *К. Левицького*, *М. Міхновського*.

Від *вул. Ю. Дрогобича* під № 3 стоїть ще одна сецесійна будівля, яку запроєктував Т. Обмінський і спорудили 1906–1907. За нею тягнеться кам'яниця під № 5, збудована наприкін. XIX ст., у якій до 1939 розташовувався український Центральний кооперативний банк Крайового кредитового союзу. За радянських часів тут була артіль, а потім фабрика художніх виробів ім. Лесі Українки.

На південному боці вулиці в кам'яниці під № 2 розташоване видавництво "Літопис", що видає "Енциклопедію Львова". Фасад триповерхової кам'яниці № 4 прикрашений барельєфом патрона вулиці – Т. Костюшка. Подібні медальйони авторства *С. Деца* можна теж побачити на вул. М. Лобачевського, 16.

Будинок № 6, споруджений 1910 за проєктом *А. Захаревича* в стилі постсецесії, прикрашають скульптури *З. Курчинського*. Сусідній будинок при вул. Т. Костюшка, 8, збудували ще 1869 за проєктом *Едмунда Кеглера*. Фасад оздоблюють скульптури атлантів та канефор (каріатид, які тримають навантаження не на плечах, а на голові). На сходовому майданчику кам'яниці варто оглянути електричний ліфт поч. XX ст. Щоправда, нечинний, але збереглася, подібна до каплиці, кабіна, металеві двері, огородження та інше устаткування. До війни тут діяв Кредитний банк, а тепер – головне фінансове управління Львівської облдержадміністрації та обласне контрольно-ревізійне управління.

Вигляд на вул. Т. Костюшка. Сучасне фото

На розі будинку, де тепер взуттєва крамниця, наприкін. 1950-х відкрили перше у Львові автоматичне кафе. У касирки купували спеціальні жетони, які потім треба було кинути у щілину автомата. І цей громіздкий механічний пристрій видавав канапки з ковбасою, сиром чи оселедцями. Бутерброди, звичайно ж, робили не механічно, їх готували кухарки. Однак ідея кафе-автоматів не мала успіху, і за декілька років заклад закрили.

Північний бік вулиці між нинішніми *вул. Січових Стрільців* та *вул. Листопадового Чину* на поч. XIX ст. займали будівлі касина Гехта, потім польського гімнастичного товариства "Сокіл", а від 1880-х – комплексу будівель *Галицького Крайового Сейму*. Зокрема під № 9 збудували 1878 в стилі *історизму* за проєктом *Ю. Гохберґера* величну будівлю Крайового виділу – виконавчого органу Галицького Крайового Сейму. Над брамами будинку ще збереглися вензелі "WK". Тепер цей будинок належить *Львівському університету*. Ліворуч за проєктом

Меморіальна таблиця на честь К. Левицького на вул. Т. Костюшка, 1. Скульптор Л. Яремчук. Сучасне фото

Вигляд на вул. Т. Костюшка. Сучасне фото

Медальйон із зображенням Т. Костюшка (вул. М. Лобачевського, 16). Сучасне фото

Ю. Гохберґера спорудили в 1880-ті чотириповерховий неоренесансний будинок страхового товариства. Пізніше до нього добудували ще два поверхи й використовували для банку. Тепер тут юридичний факультет Львівського університету. На піддашші збереглися оригінальні водостоки у вигляді масок сатирів.

Під № 11 розташований *Львівський державний університет фізичної культури*. Цей будинок спорудили у стилі історизму 1895–1903 за проєктом *Юліана Цибульського* для Крайового банку, заснованого 1883 (раніше містився у будинку на вул. Т. Костюшка, 9). Актовий зал університету влаштований у колишньому операційному залі банку зі скляним перекриттям. Будівля прикрашена ліпниною та скульптурами *Антона Попеля*. Одним із клієнтів Крайового банку був *Іван Франко*. Він брав тут кредит для будівництва свого будинку на *Софіївці*.

Праворуч від входу до будинку 2009 встановлено пам'ятну таблицю на пошану *В. Чукаріна*, який був студентом і викладачем Львівського інституту фізкультури.

Навпроти стоять типові чиншові кам'яниці 1880-х. В одній з них – під № 18 – розташоване видавництво *"Центр Європи"* (директор і засновник Сергій Фрухт), яке видає книжки з львівської тематики (тут вийшла "Історія Львова", Т. 1–3, 2006–2007) і часопис *"Галицька брама"*.

07.02.2008 у будинку під № 14 стався вибух газу, внаслідок якого загинуло двоє людей, а десять було поранено. Цей будинок відремонтували протягом року.

Найвеличніша споруда на вулиці розташована під № 12 (інша адреса – вул. Січових Стрільців, 12). Збудували його у стилі пізньої сецесії, поєднаної з німецьким "юґендштилем" 1912–1913 для Мойсея Рогатина за проєктом Романа Зелінського, що працював в архітектурному бюро М. Уляма. На розі, над "Пузатою хатою", два лицарі тримають геральдичний щит. Цю скульптуру створив *Тадеуш Блотницький*. На щиті колись був польський орел. Зображення пережило німецьку та більшовицьку окупації, однак на поч. XXI ст. його знищили. Т. Блотницький виконав теж барельєфи з фігурами ангелів і демонів на стінах будинку.

На першому поверсі тут був відомий *ресторан*, оздоблений великими алегоричними картинами *Фелікса Вижиївальського*, що представляли Львів і Краків в епоху ренесансу. До війни він декілька разів змінював назви – "Лувр", "Ренесанс", "Ритц". Удень тут збирались фінансисти та маклери, переважно єврейські, і полагоджували свої інтереси. Тому ресторан називали "Чорною ґелдою (біржею)". Вечорами в закладі збиралася вишукана публіка з "вищого товариства". За радянських часів у 1960–1970-ті тут було кафе "Веселка", популярне серед студентів. На початку 1980-х цей заклад переробили на ресторан "Фестивальний". 2005 заклад переобладнали на "Пузату хату". Старі інтер'єри в стилі *ар деко* замінили дерев'яно-солом'яною фольклорно-шароварною стилізацією.

Ігор Мельник

КОСТЮШКО ТАДЕУШ (Kościuszko Tadeusz; 04.02.1746–15.10.1817) – польський військовий та політичний діяч. Народився в с. Меречовщина на Поліссі (тепер Брестської обл., Білорусь). Від грудня 1765 перебував на військовій службі. Військову освіту здобув у Варшаві та Франції, де мешкав 1769–1774. Після дворічного перебування у Польщі та короткої подорожі Західною Європою в серпні 1776 виїхав до Північної Америки. На боці повсталих північноамериканських штатів узяв участь у війні проти Великої Британії, здобув звання бригадного генерала (13.10.1783). Повернувшись у серпні 1784 до Польщі, деякий час мешкав у своєму маєтку, 12.10.1789 знову вступив на військову службу, король номінував його генерал-майором. Відзначився під час російсько-польської війни травня–липня 1792.

Дорогою в еміграцію, К. прибув до Львова 13.11.1792 під вигаданим ім'ям "барон Бєда". Інформація про перебування К. у

Львові швидко стала відома жителям міста. Оселився в палаці Чарторийських (не зберігся, стояв на місці сучасних будинків на *вул. Д. Дорошенка*, 75 і 77). Перед палацом постійно збирався натовп людей, які бажали побачити К. Великі групи людей супроводжували генерала під час його кінних прогулянок містом, які він зазвичай здійснював разом із Казимежом *Жевуським*. Під час візиту до міського театру публіка зустріла К. аплодисментами та криками "Віват!". Перебуваючи у Львові, К. відвідав зібрання місцевої шляхти в *палаці греко-католицьких митрополитів*, у якому тоді мешкала *Катажина Коссаковська*, а також пікнік у Єзуїтському саду (тепер *парк Івана Франка*). 23.11.1792 К. виїхав зі Львова через Замостя до Пудав. Виконуючи розпорядження австрійської влади, у грудні 1792 залишив територію імперії й виїхав до Дрездена (тепер Німеччина).

Після короткого періоду еміграції в березні 1794 К. повернувся до Кракова, де 24.03.1794 оголосив про початок національного повстання. Прийняв на себе функції Верховного командувача з диктаторськими повноваженнями. Під час боїв проти російських та прусських військ виявив хист воєначальника, незважаючи на суттєву чисельну та технічну перевагу сил противника, тривалий час чинив опір загарбникам. У бою під Мацейовіцами був важко поранений і потрапив у полон до росіян. Після річного тюремного ув'язнення в Петропавловській фортеці в Санкт-Петербурзі його звільнив імператор Павло I. Виїхав на еміграцію, мешкав у США, Франції та Швейцарії. Усунувся від політичного життя, відмовився від співпраці, яку йому почергово пропонували імператор французів Наполеон I та російський імператор Олександр I. Помер у м. Золотурн (Швейцарія), перепохований у катедрі Вавельського замку в Кракові.

Під час повстання під проводом К. 1794 у Львові діяв комітет сприяння повстанцям, який очолював Валеріан *Дідушицький*, у місті перебував повноважний представник повстанців Ю. Джевецький. Львівський часопис "Щоденник патріотичних політиків" (*Dziennik Patriotycznych Polityków*) публікував відозви К., офіційні документи повстанського уряду, повідомлення про хід повстання.

На вшанування сторіччя від дня польського національного повстання під проводом К. у Львові відбулася *Галицька крайова виставка 1894 р.* Важливим її елементом була презентація *Рацлавицької панорами*, яку намалювали у Львові *Ян Стика* та Войцех *Коссак*. З нагоди виставки у Львові також було відкрито пам'ятник героєві повстання під проводом К. – Янові Кілінському (*пам'ятник Янові Кілінському*). Згодом у місті було відкрито монумент на честь ще одного відомого учасника повстання під проводом К. – *пам'ятник Бартошеві Ґловацькому*. Напередодні *Першої світової війни* студія "Леополія-Львів", яку створили у Львові брати А. і Л. Крогульські, зняла художній фільм "Костюшко під Рацлавицями" (1913).

Пам'ять про К. у Львові увічнено назвою вулиці (на будинку № 4 на цій вулиці встановлено скульптурний медальйон із зображенням К.). Інші барельєфні зображення К. збереглися на вул. А. Горської, 5, та вул. М. Лобачевського, 16. Меморіаль-

Ю. Коссак.
Тадеуш Костюшко

Ю. Коссак.
Битва під Рацлавицями
(фрагмент)

Медальйон із зображенням Т. Костюшка (вул. Т. Костюшка, 4). Сучасне фото

ну таблицю на честь К., яку виконали у скульптурній майстерні В. Скнужила, 1917 вмуровано у зовнішню стіну *римо-католицької катедри*. Ініціатором встановлення цієї таблиці виступив *Ян Каспрович*. 14.10.1917 у *Львівському театрі опери та балету* відбулася урочиста академія з нагоди 100-річчя від дня смерті К., промову, яку виголосив на цьому зібранні Я. Каспрович, видали окремою брошурою. Ім'я К. мала 7-ма винищувальна ескадрилья польської військової авіації, яка була сформована з американських пілотів-добровольців у Львові. Наприкін. 1930-х існував план створення у Львові музею польських національних повстань ім. Т. Костюшка.

Історію перебування К. у Львові досліджували місцеві історики: Еміль Кіпа та Володимир Радловський.

Андрій Козицький

КОТАРБІНСЬКИЙ ТАДЕУШ (Kotarbiński Tadeusz; 31.03.1886–03.03.1981) – польський філософ і логік, представник *Львівсько-Варшавської філософської школи*. Народився у Варшаві. Середню освіту здобув у класичній гуманітарній гімназії у Варшаві, однак через участь у політичному страйку 1905 випускні іспити складав у російській філологічній гімназії м. Пярну (тепер Естонія). 1906–1907 як вільний слухач спершу вивчав математику і фізику в Яґеллонському університеті, а згодом архітектуру у *Львівській Політехніці* і в політехніці Дармштадта (Німеччина). 1907–1912 вивчав філософію і класичну філологію у *Львівському університеті*. Цікавився логікою, мовознавством, психологією. Його викладачами з цих предметів були *Я. Лукасевич*, С. Вітковський, В. Вітвіцький. 1912 під керівництвом *К. Твардовського* захистив докторську дисертацію "Утилітаризм в етиці Мілля і Спенсера" (*Utylitaryzm w etyce Milla i Spencera*). Того ж року одружився з Вандою Маґдаленою Баум. У подружжя народилося двоє синів: Адам (1914) і Казимеж (1919). Після захисту дисертації повернувся до Варшави, де викладав класичні мови в гімназії ім. М. Рея. Від 1918 – викладач у Варшавському університеті. 1919 одержав звання надзвичайного професора, а 1929 – звичайного професора. У міжвоєнний період брав активну участь у громадському житті, виступав проти антисемітизму і клерикалізму, писав публіцистичні статті для місячника "Раціоналіст" (*Racjonalista*).

Тадеуш Котарбінський

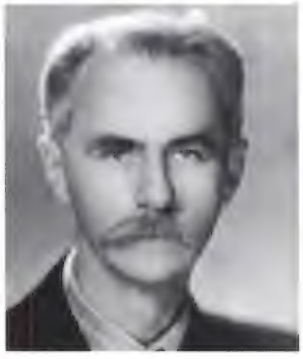

Під час *Другої світової війни* брав участь у діяльності таємного університету, також навчав приватно. 1947, через рік після смерті Ванди Баум, одружився вдруге, з Яніною Штайнберґ-Камінською, доктором філософії, професором Лодзького університету. 1945–1949 К. був ректором Лодзького університету, одночасно очолюючи кафедру філософії у Варшавському університеті. 1951–1961 завідував кафедрою логіки Варшавського університету. Від 1952 – дійсний член Польської Академії наук, яку очолював 1957–1962. При академії створив лабораторію праксеології, якою й керував.

К. цікавили проблеми теорії пізнання і формальної логіки. Прихильник концепції філософії як критики знання. К. створив власну концепцію онтології, яку назвав реїзмом. На її формування вплинули ідеї онтології С. Лєсневського. У межах реїзму (онтологічного і семантичного) наділеними існуванням вважають лише індивідуальні речі. Онтологічний реїзм ґрунтується на двох твердженнях: (P1) будь-який предмет є річчю; (P2) жоден предмет не є станом, або відношенням, або властивістю. Обидва твердження критикував *К. Айдукевич*. Семантичний реїзм ґрунтується на розрізненні дійсних і уявних імен. Дійсні імена – це імена реальних речей. Уявні імена (ономатиди) вживаються на позначення ідеальних предметів (властивостей, відношень, подій). Осмисленість висловлювань з уявними іменами відбувається лише тоді, коли їх можна перетворити на висловлювання, що складаються лише з реальних імен. Окрім реїзму, К. розвивав вчення про праксеологію – теорію ефективної організації діяльності, базовими поняттями якої є ефективність, результат, практичні

правила, дія, умови дії, види діяльності тощо. Вчення про праксеологію визначило етику К., яку він розумів як практичну філософію.

Основні праці: "Елементи теорії пізнання, формальної логіки і методології наук" (*Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, 1929), "Курс логіки для правників" (*Kurs logiki dla prawników*, 1955), "Трактат про добру роботу" (*Traktat o dobrej robocie*, 1955), "Концепт дії" (*The Concept of Action*, 1960), "Праксеологія. Вступ до науки ефективної дії" (*Praxiology. An Introduction to the Science of Efficient Action*, 1965), "Гносеологія. Науковий підхід до теорії знання" (*Gnosiology. The Scientific Approach to the Theory of Knowledge*, 1966), "Реїзм. Проблеми і перспективи" (*Reism: Issues and Prospects*, 1968).

Помер у Варшаві. Серед вихованців К. відомі в Польщі та світі науковці: А. Тарський, Є. Пельц, Л. Кояковський, А. Ґжеґорчик та ін.

Андрій Синиця

КОТАРСЬКИЙ (КОТАРСЬКИЙ-ПШЕҐІНЯ) ВЛАДИСЛАВ ЮЗЕФ (Kotarski (Kotarski-Przeginia) Władysław Józef, псевдо: Дуб, Друх, Надольни, Вільк; 29.09.1895–24.02.1941) – польський військовий діяч, підполковник (1939). Народився в с. Олешиці (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Закінчив гімназію в Хирові на Львівщині (1913). Під час *Першої світової війни* служив в австрійській армії (1914–1915), протягом 1915–1918 був у російському полоні. 1918 вступив до Війська Польського, у міжвоєнний час продовжував службу на різних посадах, від 1938 – заступник командира 19-го полку. Під час німецько-польської війни (вересень 1939) у складі Волинської бригади кавалерії брав участь у боях під Мокрою (тепер Шльонського воєвод., Польща), згодом, як командир 19-го полку, у складі кавалерійської "Групи Андерса" воював на Люблінщині. Від грудня 1939 був комендантом округу "Львів-Схід" "Союзу збройної боротьби-1", водночас, від лютого 1940, був заступником коменданта району "Львів" "Союзу збройної боротьби-1". У квітні 1940 став комендантом району "Львів", замінивши на цьому посту *В. К. Жебровського*, однак вже 20.04.1940, був арештований *НКВС*. На судовому процесі, що відбувся 19–20.11.1940, був засуджений на смерть. Вирок виконано у Львові.

Ґжеґож Грицюк

КОТВИЧ ВЛАДИСЛАВ (Kotwicz Władysław; 20.03.1872–03.10.1944) – польський орієнталіст. Народився в Осово (тепер Новогрудського р-ну Гродненської обл., Білорусь) у татарській родині. 1882–1890 навчався в гімназії у Вільні (тепер м. Вільнюс, Литва). 1891 вступив на факультет східних мов Санкт-Петербурзького університету, закінчив його 1895 з відзнакою. 1896–1917 працював на різних посадах у східній секції канцелярії міністра фінансів Росії, поєднуючи цю роботу з науковою та викладацькою діяльністю. Від червня 1900 – приват-доцент, завідувач кафедри монголістики Санкт-Петербурзького університету. 1903 очолив кафедру маньчжурської філології цього університету. Від вересня 1917 – доцент, а від грудня 1923 – професор Петроградського університету. 1920–1922 очолював Петроградський інститут живих мов Сходу.

Владислав Котвич (сидить третій ліворуч) у товаристві професора Попова і студентів.
Травень 1912 р. Архівне фото

Наприкін. 1923 переїхав до Львова, де очолив кафедру Далекого Сходу. 1923 обраний першим головою Польського орієнталістичного товариства, яке незмінно очолював (за винятком 1936–1937) аж до смерті. Організатор перших семи з'їздів польських орієнталістів (1931–1938). Виконував 1927–1939 обов'язки головного редактора "Орієнталістичного щорічника" (*Rocznik Orientalistyczny*). Редагував Вип. 3–14 цього видання.

Заснував видавничу серію "Collectanea Orientalia" (Вип. 1–16). 1922 обраний членом-кореспондентом Академії наук Росії. Від 1927 – дійсний член Польської Академії наук. Мешкав у "професорській кам'яниці" на вул. Ю. Супінського, 11–13 (тепер *вул. М. Коцюбинського*). Серед учнів К. були Мар'ян Левицький та *Омелян Пріцак*. Під час *Другої світової війни* К. проживав у Вільнюсі, де підготував до друку граматику литовської мови. Сферою наукових зацікавлень К. були алтаїстика, монгольська і маньчжурська філологія, історія сходознавства. Написав 146 праць. Помер у Чорному Борі поблизу Вільнюса (тепер м. Юодшиляй, Литва).

Андрій Козицький

Андрій Котельник

КОТЕЛЬНИК АНДРІЙ (нар. 29.12.1977) – український боксер, чемпіон світу за версією WBA у вазі 63,5 кг, призер Олімпійських ігор, 5-разовий чемпіон України. Народився у Львові. Навчався в середній школі-інтернаті на Львівщині. Закінчив *Львівське училище фізичної культури* та *Львівський державний університет фізичної культури*. Боксом почав займатися від 1987 у спортивному клубі "Мужність", перший тренер – Михайло Ташков. Після досягнень на аматорському рингу (у заслуженого тренера України Дмитра Сосновського, "Трудові резерви") – чемпіон Європи 1995 серед молоді, чемпіон України 1997, 1998, 1999, 2000, переможець міжнародних Ігор Доброї волі 1997, переможець Кубка Європи 1999, срібний призер Олімпійських ігор 2000 в Сиднеї.

У грудні 2000 перейшов у професіонали. Дебютував на професіональному рингу 12.12.2000, відтоді провів 36 поєдинки (31 перемога, 13 – нокаутом). 22.03.2008 став чемпіоном світу за версією WBA у вазі 63,5 кг, перемігши на рингу в Кардиффі (Уельс) британця Г. Рівза.

Провадить доброчинну діяльність. Заснував Благодійний фонд, який має його ім'я. Щороку під його патронатом проходять дитячі турніри – міні-футбольний та боксерський. 15.04.2008 Львівська міська рада присвоїла К. титул "Львів'янин року".

Іван Яремко

КОТИК БОГДАН (06.11.1936–14.08.1991) – український громадський діяч, голова Львівської міської ради (1988–1991), депутат Верховної Ради України (1990–1991). Народився в с. Лука (тепер Самбірського р-ну Львівської обл.). Закінчив *Львівську Політехніку* (1959). Працював на виробництві, пройшов шлях від майстра цеху до генерального директора заводу біофізичних приладів. Очолював виробниче об'єднання "Іскра". Захистив дисертацію, здобув звання кандидата економічних наук (1979).

У грудні 1988 К. був обраний головою Львівської міської ради. Обрання на цю посаду було санкціоноване комуністичною владою, однак, виконуючи свої обов'язки, міський голова швидко вийшов з-під контролю компартійних органів, а згодом залишив комуністичну партію. К. запровадив у діловодство міськради українську мову, санкціонував проведення перших у радянський час опозиційних політичних мітингів. Офіційно брав участь у відзначеннях релігійних свят, що раніше не практикували радянські чиновники.

Принципова позиція К. відіграла важливу роль, коли постало питання про надання дозволу вірянам *Української Греко-Католицької Церкви* провести 17.09.1989 мирний хресний хід і моління біля *собору св. Юра*, проти чого різко виступили керівники Компартії України та Рада міні-

стрів УРСР. Незважаючи на категоричні заборони проводити цей захід, К. виявив наполегливість і, долаючи опір частини депутатів Львівської міської ради, зумів переконати депутатський корпус прийняти ухвалу про надання дозволу на хресну ходу. Тому силові структури були позбавлені законних підстав вчинити вже заплановану насильницьку розправу над учасниками богослужіння, в якому К. взяв особисту участь.

У відповідь на провокацію радянських спецслужб, які проти ночі 29.03.1990 зірвали зі щогли в центрі Львова синьо-жовтий прапор, К. домігся ухвали міської ради про підняття над *ратушею* українського національного прапора, що було здійснено 03.04.1990. Львів став першим із обласних центрів України, в якому національний прапор одержав офіційний статус. Важливу роль відіграв К. в ухваленні рішень про знесення 14.09.1990 *пам'ятника В. Ленінові* та перейменування вулиць і площ міста.

У березні 1990 К. був обраний депутатом Верховної Ради України. Своєю діяльністю на посту міського голови та народного депутата К. вагомо спричинився до ліквідації у Львові елементів тоталітарної системи й відбудови національної державності. Оцінюючи особистий внесок К. у справу національного відродження, *В. Чорновіл* підкреслив, що перший національно налаштований український мер Львова "перейшов до нас не тоді, коли ми перемогли, а разом з нами готував перемогу".

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*. Іменем К. у Львові названо вулицю. На будинку (вул. К. Левицького, 26), де мешкав К., встановлено меморіальну таблицю.

Степан Мовчан

Богдан Котик

КОТЛЯРЕВСЬКОГО ІВАНА ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між вул. О. Кольберґа та *вул. І. Горбачевського*, розташована у Франківському районі. Вулиця з'явилась уперше на планах архітекторів *Ю. Захаревича* та *І. Левинського*, коли вони 1886–1888 проєктували нову дільницю вілл та садів – *Кастелівку*. Спочатку вона називалась "На Віллах" і мала

Народне віче біля пам'ятника Іванові Франку.
7 липня 1988 р. Архівне фото

Вигляд
на вул. І. Котляревського.
Сучасне фото

символізувати ідею нового передмістя Львова, де мальовничі вілли, розкидані серед зелених насаджень, реалізували ідею нових урбаністичних ідей "Міста-саду". Здійснити свій задум архітекторам вдалося лише частково, бо Кастелівка виявилась занадто близькою до центру. Мальовниче передмістя було поглинуте багатоповерховою міською забудовою. 1895 вулиця була перейменована на честь Людвіка Набеляка (1804–1883), одного із засновників Товариства прихильників слов'янства у Львові, яке мало протистояти тодішній германізації міста. Від 1946 вулиця має ім'я І. Котляревського (1769–1838) – українського письменника, автора "Енеїди" і "Наталки Полтавки".

Перші вілли на вулиці спорудили 1889–1892 за проєктами Ю. Захаревича та І. Левинського у кварталі між сучасними *вул. Генерала Чупринки*, вул. О. Кольберґа, вул. І. Котляревського та *вул. І. Нечуя-Левицького*. Це єдиний квартал, де архітекторам вдалося частково реалізувати концепцію своєї дільниці, однак і тут серед вілл вклинилась будівля пожежної частини.

У наступному кварталі (між вул. І. Нечуя-Левицького та вул. І. Богуна) мали збудувати криту торговицю. Однак замість торгового центру на поч. XX ст. квартал забудували чиншовими кам'яницями. 1929 поряд проклали нову трамвайну лінію, що пролягла сучасними вул. Русових, вул. Київською, вул. І. Котляревського та *вул. Д. Вітовського*. Через це дільниця втратила свій затишок, і останні вільні ділянки забудовували вже багатоповерхівками у стилі конструктивізму.

Будинок на розі
вул. І. Котляревського та
вул. Метрологічної.
Сучасне фото

За проєктом архітектора *К. Боубліка* 1898 звели будинки № 22 та 24, які ознаменували прихід до цієї дільниці *сецесії*. У стилістиці обох будівель ще домінувала історична еклектика, однак уже проглядалися деякі елементи нового стилю (зокрема флюгер на вежі). Через нього цю кам'яницю назвали "Під павою". Будинки № 26 і 28 – класичні сецесійні споруди. Постсецесійні кам'яниці № 37 та 37а збудували 1913–1914 за проєктом *І. Багенського* та *В. Дембінського* для професорів *Львівської Політехніки*. Будинок під № 41 із нетинькованої цегли спорудила фірма І. Левинського для *Я. Дашека*. Ковані роботи власника досі прикрашають цю садибу. У 1890-ті за проєктами Ю. Захаревича та І. Левинського спорудили вілли № 27 і 28. 1906 їх перебудував архітектор *В. Садловський* для художника *З. Розвадовського*,

який разом із *Я. Стикою* та *В. Коссаком* брав участь у створенні *Рацлавицької панорами*. У міжвоєнні часи тут перебувало консульство СРСР. Саме в будинку № 27 бойовик *Організації Українських Націоналістів М. Лемик* 20.10.1933 застрелив агента радянської таємної поліції О. Майлова на знак протесту проти Голодомору 1932–1933 в Україні.

Ігор Мельник

КОТОВСЬКИЙ ДАМАЗІЙ (08.12.1861–16.08.1943) – живописець. Народився в м. Пйотркув Трибунальський (тепер Лодзького воєвод., Польща). Навчався в краківській Школі образотворчого мистецтва (1885–1890 у *Я. Матейка*), мюнхенській Академії мистецтв (1890–1892). Працював у Львові (1892–1907 і 1919), на Гуцульщині (1907–1914), у Варшаві (1920–1925), від 1926 – у Познані (тепер Великопольського воєвод., Польща).

Брав участь у львівських виставках від 1891 (1902 і 1919 – персональні). Від 1893 – член Товариства львівських художників. Портретист, виконував також побутові сцени ("Гостинець", 1891, "На селі", "Розмова", обидві 1896, "Балада", 1897, "У задумі", 1900, "Копання картоплі", 1901, "Нічне чергування", бл. 1907).

Малював сцени з українського народного побуту: "Свати", "Подружжя", "Відпочинок", "Голова старого гуцула", "Гуцул із люлькою", "Гуцули" (усі – 1907–1914); краєвиди: "Перед сходом сонця" (1892), "Стрийське узгір'я у Львові" (1896), "Став на Цетнерівці у Львові" (1897), "Зима в Карпатах" (бл. 1910), "Вечір над ставом", "Струмок у лісі"; натюрморти; алегоричні стінні розписи (1899–1900 у вестибулі Міського театру, тепер *Львівський театр опери та балету*) – "Алегорія живопису" і "Музика нового часу".

Малював олією, а також у графічних техніках – пастеллю, аквареллю, тушшю, вугіллям. 1891–1903 був прихильником мюнхенської школи, тяжів до стриманості колориту, гладкості фактури і деталізації. Лише часом звертався до пленеризму ("Портрет Г. Гавецького", 1895) і *символізму* ("Свято померлих у Львові", 1898, "Розпач-смуток"). Після 1903 й особливо у "гуцульський" період творчості висвітлював колорит, почав використовувати деякі прийоми *імпресіонізму* ("Портрет львівського художнього критика Станіслава Вомелі", бл. 1904, "Інтер'єр гуцульської хати", "Єврей в ярмулці"). В історію львівського мистецтва увійшов насамперед як автор реалістичних портретів мешканців міста, серед яких найвідоміші: автопортрети (1894, 1897, 1900–1902), "Владислав Міцкевич" (1890), "Дружина художника Феліція" (1891), "Підприємець Осія Віксель" (1895), "Вікторія і Кароль Недзялковські" (1897–1901), "Журналіст Генрик Ревакович" (1897), "Письменник Ян Каспрович", "Тадей Серватовський", "Ректор Львівського університету Антон Малецький", "Лікар Владислав Татарчук", "Син художника Юрек" (усі – 1898), "Архітектор Вінцент Равський-молодший" (1900), "Композитор Ян Кароль Галль", "Намісник Леон Пінінський", "О. Нікорович", "Колекціонер Н. Тепфер", "Барон Адольф Бруницький" (усі – 1902), "С. Яблоновський" (1903). Як художній

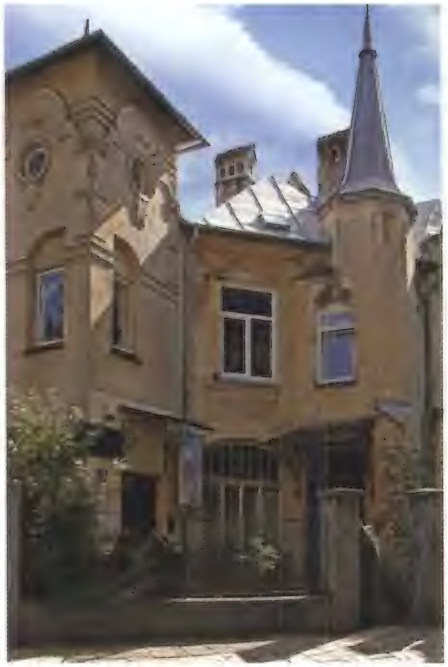

Будинок на вул. І. Котляревського, 27. Сучасне фото

Д. Котовський. *Музика нового часу.* Стінний розпис у вестибулі Міського театру (тепер Львівський театр опери та балету). 1899–1900 рр.

Д. Котовський.
Алегорія живопису.
Стінний розпис у вестибулі Міського театру
(тепер Львівський театр опери та балету).
1899–1900 рр.

критик 1904 виступив із циклом статей про мистецьке життя Львова в газеті *"Кур'єр львівський"*. Твори зберігаються головно у *Львівській галереї мистецтв*. Помер у Познані.

Юрій Бірюльов

КОТОРОВИЧ БОГОДАР (03.07.1941–04.07.2009) – український скрипаль, диригент і педагог. Народний артист УРСР (1979). Лавреат Національної премії ім. Т. Шевченка (1985), премії ім. В. Вернадського (2000). Член-кореспондент Академії мистецтв України (1997). Народився в м. Грубешів (тепер Люблінського воєвод., Польща). Після *Другої світової війни* родина К. переїхала до Львова. Початкову музичну освіту здобув у Львівській музичній школі-інтернаті (тепер *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької*), яку закінчив 1959. Вступив до Московської консерваторії ім. П. Чайковського в клас Ю. Янкелевича, 1969 закінчив аспірантуру Московської консерваторії й переїхав до Києва, де від 1967 викладав на кафедрі скрипки Київської державної консерваторії ім. П. Чайковського. Здобув лавреатське звання на двох найпрестижніших міжнародних конкурсах скрипалів – ім. Дж. Енеску в Бухаресті (1967) та ім. Н. Паґаніні в Ґенуї (1971). Активно концертував у багатьох країнах світу: Італії, Франції, Голландії, Великій Британії, Австрії, Німеччині, Канаді, Македонії, Південній Кореї, Польщі, Японії, Фінляндії, Чехословаччині, Словенії, Хорватії, Данії, Болгарії, у країнах колишнього СРСР. У травні 1999 з аншлагами в Києві відбулися два концерти К. на скрипці Паґаніні "Cannone" роботи Ґварнері дель Джезу. Від 1995 К. – художній керівник і директор Державного камерного ансамблю "Київські солісти".

Член журі престижних міжнародних конкурсів, зокрема Першого Міжнародного конкурсу ім. Б. Бриттена, що відбувся в Лондоні в липні 2004 (від 2004 – артистичний директор Київського фестивалю ім. Б. Бриттена. Очолював Український міжнародний конкурс скрипалів ім. М. Лисенка в Києві.

Від 1967 провадив педагогічну роботу: професор (1985), завідувач кафедри скрипки (від 1985) Київської національної музичної академії ім. П. Чайковського. 1994 працював у Сиднейській консерваторії як гостьовий професор.

Активний у культурно-просвітницькій та організаційній роботі на підтримку молодих скрипалів. 1995 заснував Міжнародний конкурс юних скрипалів у Харкові.

За результатами творчої діяльності 1999 та 2000 К. став двічі лавреатом всеукраїнської премії "Людина року".

Для виконавського стилю К. притаманна яскрава емоційність, схильність до експресивних "спалахів", підкреслення контрастних полюсів, екстравагантність. К. найкраще вдавалися лірико-монологічні твори.

Доклав зусиль до пропаганди української музики, зокрема виступав із скрипковими творами *М. Скорика*, Є. Станковича, *С. Людкевича*, Б. Лятошинського та ін. Із концертами постійно приїжджав до Львова.

К. помер у Києві, похований на Байковому кладовищі.

Любов Кияновська

Богодар Которович

КОТУЛЯ РУДОЛЬФ ҐАБРІЕЛЬ (Kotula Rudolf Gabriel, 24.03.1875–

11.10.1940) – польський філолог-германіст і класицист, палеограф, бібліотекар, книгознавець. Народився у Львові. Навчався у львівській гімназії (1885–1893). Студіював німецьку та класичну філологію, палеографію на філософському факультеті *Львівського університету* (1893–1895, слухав лекції *Л. Цвіклінського*, О. Скурського, *Р. Пілата*), у Ґраці (1895–1897) та Берліні (1897–1898). Докторат здобув у Львівському університеті – "Вплив Сенеки на трагедії Андреаса Ґрифіуса" (*Senecas Einfluss auf die Trauerspiele von Andreas Gryphius*, 1902).

Від 1900 працював у бібліотеці Львівського університету як волонтер, 1902 – практикант, пройшов усі службові щаблі: від бібліотекаря IX ступеня (1903) до бібліотекаря 1 класу (урядовець VIII ступеня) (1913), 1920 – старшого бібліотекаря, урядовця VI ступеня (1921). Після смерті *Б. Маньковського* виконував обов'язки директора, від 09.05.1923 – директор бібліотеки. Одночасно від 1901 працював у Бібліотеці фундації *В. Баворовського* як помічник бібліотекаря, бібліотекар (1913), від 25.03.1916 виконував функції її керівника, спричинився до передачі книгозбірні Чарнецького (1914), яку каталогізував, 1922–1940 – на посаді директора. Виконуючи волю фундатора, працював над створенням філії бібліотеки *Баворовських* у Тернополі. 1922–1925 опікувався бібліотекою *Дідушицьких* у Львові.

Як директор бібліотеки Львівського університету дбав про нагромадження фондів. Його зусиллями бібліотека набула зібрання книг *В. К. Чарторийського* (1923), *Й. С. Козебродського* (1938), закупила низку унікатів: "Діалоги Елія Доната" (Краків: Флоріан Унґлер, 1523), "Боїм. Флора Китаю" (1656), рукописи "Книга гербів Еразма Камінського" (1573), "Лютнева табулятура" (Краків, 1555–1592) та ін. За час керування К. бібліотекою фонд зріс на 170 тис. томів. Виховав плеяду бібліотекарів, книгознавців, які посіли чільне місце в науково-бібліотечній справі. Від лютого 1939 – на пенсії. У квітні 1940 після приходу радянської влади висланий у Казахстан.

Наукові зацікавлення – теоретичне і практичне бібліотекознавство. К. пристосував прусську інструкцію до потреб польських алфавітних каталогів (1924), організував роботу зі складання предметного каталогу, зведеного центрального каталогу бібліотек закладів університету (1928–1929), уклав "Каталог інкунабул університетської бібліотеки у Львові. Набутки з років 1923–1938" (*Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie. Przybytki z lat 1923–1938*; у співавторстві, 1939–1940, виданий не був). Публікував історичні документи. Співпрацював з багатьма науковими журналами, зокрема: "Повідомлення австрійського об'єднання з бібліотекознавства" (*Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen*), "Центральна газета з бібліотекознавства" (*Zentralblatt für Bibliothekswesen*), "Бібліотечний огляд" (*Przegląd Biblioteczny*), "Екслібрис" (*Exlibris*) та ін. 1909–1914 у виданні "Австрійська та угорська бібліографія бібліотекознавства" (*Österreichische und ungarische Bibliographie des Bibliothekswesen*) вів бібліографію польської бібліотечної справи.

Автор праць (усі опубліковані у Львові): "Інструкція щодо Алфавітних каталогів наукових бібліотек" (*Instrukcja o katalogach alfabetycznych bibliotek naukowych*, 1924), "Власники рукописів і стародруків великопольських збірок З. Чарнецького, що містяться тепер у "Баворовіанумі" у Львові" (*Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich Z. Czarneckiego mieszszących się obecnie w "Baworovianum" we Lwowie*, 1929), "Каталог інкунабул бібліотеки Фундації Віктора гр. Баворовського" (*Katalog inkunabułów biblioteki fundacji Wiktora hr. Baworowskiego*, 1932) та ін.

Помер на засланні у Казахстані.

Наталія Швець

Рудольф Ґабріель Котуля

Р. Ґ. Котуля.
Каталог інкунабул бібліотеки Фундації Віктора гр. Баворовського.
1932 р. Титульна сторінка

KATALOG INKUNABUŁÓW
BIBLJOTEKI
FUNDACJI WIKTORA hr. BAWOROWSKIEGO

Юзеф Коффлер

КОФФЛЕР ЮЗЕФ (Koffler Józef, 28.11.1896–1943 або 1944) – польський композитор, музикознавець. Народився в Стрию, де здобував освіту в гімназії (1910–1914). Брав приватні уроки гри на фортепіано. 1914–1915 навчався у Віденському університеті, де слухав курси з права та композиції. Від 1916 служив в австрійській армії. 1918 вступив до Польського війська, був диригентом оркестру. 1920 продовжив навчання у Відні на відділі музикознавства, вивчав диригентську справу. 1923 захистив докторат з інструментування та оркестрової колористики в симфонічних творах Ф. Мендельсона-Бартольді. 1925 повернувся до Галичини й оселився у Львові.

Викладав у консерваторії Польського музичного товариства. 1939 очолив кафедру композиції, після зайняття Львова Червоною армією одержав звання професора, а також обійняв посаду проректора Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, створеної внаслідок об'єднання 1939 всіх музичних навчальних закладів міста. Невдовзі творчість К. зазнала нищівної критики з боку комуністичних ідеологів через її радикальні новації. Поступкою вимогам "соціалістичного реалізму" стали останні твори композитора – Четверта симфонія та "Українські ескізи" для симфонічного оркестру.

Наприкін. 1920-х ознайомився з додекафонною композиторською технікою представника нововіденської школи А. Шенберґа; став першим польським композитором, який використовував додекафонну техніку. Свої перші додекафонні твори К. написав у другій пол. 1920-х: "Балетна музика" (*Musique de ballet*, 1926), варіаційні цикли, струнне тріо, опус 10, "Генделіана. 30 варіацій на тему пасакалії Генделя" для оркестру (*Handeliana. 30 Wariacji na temat passacalii Handla*).

Автор чотирьох симфоній: Перша, опус 11, написана 1930, Друга, опус 17, – 1933, Третя, опус 21, – 1933 і Четверта, опус 26, – 1941. Серед них найбільшу славу здобула Друга симфонія для духових інструментів, арфи та ударних, що була репертуарною і здобула премію Міжнародного товариства сучасної музики в Лондоні (1936).

Автор творів для фортепіано, трьох вокальних опусів, шести камерних і оркестрових творів, балету-ораторії, кантати, обробок польських колядок для хору та ін. Багато творів композитора видали ще за його життя.

Автор підручника на основі дисертації "Діатонічна модуляція" та навчального посібника "Елементи аналізу музичних форм", публікацій з музичної проблематики у львівському "Вечірньому експресі" (*Express Wieczorny*), часописах "Луна" (*Echo*) та "Музика" (*Muzyka*). 1930–1938 – редактор львівського музичного часопису "Оркестр" (*Orkiestra*). Обраний членом правління Товариства польських композиторів у Варшаві, Союзу польських музикантів-педагогів.

Із початком німецької окупації Львова в липні 1941 К. із родиною вивезений до *гетто* у Велічці (тепер Малопольського воєвод., Польща). Розстріляний, імовірно, 1943 або на поч. 1944 поблизу м. Кросно (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), де переховувався після ліквідації гетто у Велічці.

Зоя Баран, Любов Кияновська

Анатолій Кох зі сім'єю. Фото 1929 р.

КОХ БОГДАН (26.04.1925–03.12.1996) – український актор. Батько *Юрія Коха*. Заслужений артист України (1991). Народився в м. Остроленка (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Походив із сім'ї німецьких колоністів. Батько К., Анатолій Кох (1887–1964), – відомий есперантист родом з Полтавщини, член Центральної Ради. 1946 засуджений на 10 років позбавлення волі. Із заслання 1954 приїхав до Львова, де розгорнув активну есперантистську діяльність. Упорядник першого у світі есперанто-українсько-російського словника, який залишився в рукописі.

Від 1929 К. з батьками проживав у Луцьку, де до 1939 навчався в українській гімназії. За німецької окупації працював у Луцькому музично-драматичному театрі. Під час вивезення на примусові роботи

до Німеччини дорогою втік, за що був заарештований та ув'язнений в *Янівському таборі*. Після втечі з табору коротко працював у *Львівському театрі опери та балету*, а потім у драматичному театрі в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). У травні 1946 арештований, засуджений і вивезений до Сибіру, де перебував до 1953. До Львова повернувся 1954, прийнятий на роботу до театру ім. Марії Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*), де працював до кінця життя.

Закінчив диригентський факультет Київської консерваторії (1961). За час роботи в театрі зіграв понад 150 ролей, серед яких: Дем'ян ("Безталанна" І. Карпенка-Карого), Геббельс ("Коли мертві оживають" І. Рачади), лікар Гален ("Біла хвороба" К. Чапека), Ротмістр ("Дами і гусари" А. Фредра), маляр ("Дикий ангел" О. Коломійця).

Автор спогадів "Сенс життя" (2003).

Помер у Львові, похований, як і його батько, Анатолій Кох, на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Кох

КОХ ГАНС (Koch Hans; 07.07.1894–09.04.1959) – військовий і суспільно-політичний діяч, історик. Народився у *Зимній Воді* в сім'ї німецького службовця. Початкову освіту здобув у євангелістській початковій школі (1900–1904). Закінчив II гімназію у Львові (1904–1912), Віденський університет. У роки *Першої світової війни* – офіцер австрійського війська. Служив у 35-му Галицькому стрілецькому полку в сотні, якою командував *М. Тарнавський*.

У грудні 1918 добровільно вступив до *Української Галицької Армії* (УГА), у званні сотника служив в оперативних відділеннях штабів бригади, корпусу і генерального штабу – Начальної команди УГА. Після поразки українських визвольних змагань 1920 перебрався до Відня, де займався науковою діяльністю у сферах дослідження історії Східних Церков, слов'янського Сходу, України. 1924 здобув ступінь доктора філософії, 1929 габілітувався на теологічному факультеті Віденського університету за спеціальністю "історія Церкви та церковне мистецтво Східної Європи". Професор Кенігсберзького (1934), Бреславського (1937), Віденського (1940) університетів, ректор інституту Східної Європи в Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща), Східного інституту в Мюнхені (Німеччина).

Мобілізований 1939 до вермахту, діяв у складі адміністрації П. Франка в Генеральній губернії (1939–1941). Був членом німецької репатріаційної комісії у Львові з переселення німців на Захід, що діяла 1939–1940. Згодом служив у військовій розвідці. 1941–1944 – радник губернатора *дистрикту "Галичина" О. Вехтера*, працював у Львові. Виявив себе прихильником *українців*. Був присутній на зборах під час проголошення *Акту відновлення Української Держави 30.06.1941 р.*

Після *Другої світової війни* перебував у Німеччині. Керівник нового інституту Східної Європи в Мюнхені (від 1952), проректор Вищої школи політичних наук у Мюнхені (від 1954), головний консультант канцлера Німеччини К. Аденауера під час візиту до Москви.

Голова українсько-німецького товариства (1952–1959). Автор наукових праць: "Денник Начальної Команди Галицької Армії" (1974), "Договір з Денікіним" (1930), "Православна автокефальна церква в Україні" (*Die orthodox-autokephale Kirche der Ukraina*, 1927), "Візантія, Охрид та Київ 987–1037" (*Byzanz, Ochrid und Kiev 987–1037*, 1938), "Більшовизм і релігія" (*Bolschewismus und Religion*, 1927), "Держава і церква в Радянському Союзі" (*Staat und Kitche im der Sovietunion*, 1930), "Держава і церква в Східній Європі" (*Staat und Kirche im Osteuropa*, 1952), "Україна і протестантизм" (*Ukraine und Protestantismus*, 1954), редагував працю "Теорія, тактика та методи світового комунізму" (*Theorie, Taktik, Technik des Weltkommunismus*, 1959). Перекладав німецькою поезії Т. Шевченка, 1955 видав

Богдан Кох

Ганс Кох

Г. Кох.
Теорія, тактика та методи світового комунізму.
1959 р. Обкладинка

Юрій Кох

збірку української лірики у власному перекладі. Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка* (від 1948). Помер у Мюнхені.

Кім Науменко, Микола Балабан

КОХ ЮРІЙ (нар. 16.12.1958) – митець. Син *Б. Коха*. Закінчив 1978 Львівське училище прикладного мистецтва ім. І. Труша (тепер *Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша*), 1986 – Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова (тепер *Українська академія друкарства*). Працює в галузі малярства, графіки, плакату та книжкового дизайну. Дизайнер та ілюстратор понад 70 книжок (часто спільно з Ольгою Погрібною-Кох): "Літаюча голова" *В. Неборака* (2005), "Липневі начерки подорожнього" *Ю. Андруховича* (*Spurensuche im Juli*, 1995), "Готель "Централь" Н. Білоцерківець, а також інших відомих літераторів: *І. Калинця*, Б. Грабала, М. Матіос, *Г. Пагутяк*, М. Р. Стеха, М. Рябчука, Н. Федорака, істориків *Я. Дашкевича*, Я. Грицака, Г. Сварник та ін.

Як автор художніх афіш та плакатів співпрацював із фестивалями *"Українська молодь – Христові"*, *"Вивих"*, із театром-студією *"Не журись"*, *Національним академічним українським драматичним театром ім. М. Заньковецької*. Графічні та малярські твори К. експонувалися на 180 виставках у 30 країнах світу.

Нагороджений 5 міжнародними дипломами й медалями. З восьми персональних виставок К. шість відбулися у Львові, зокрема "Розхристана" – "Дзиґа", 2004; "Розговійна" – "Дзиґа", 2008; "Цинамонові крамниці" – галерея "LvivArt", 2009. 1980–1992 – член мистецького товариства "Шлях". Від початку 2000 – член Сукцесійного цеху "Leopolis" (спільно з Ольгою Погрібною-Кох і *В. Костирком*).

Основний вектор творчості К. – олійне малярство в манері "метафізичного маньєризму". Наскрізна тема творчості – Місто в історичних, соціальних, еротичних, сюрреальних виявах: "Площа" (1980–1994), "Так мовив Інструктор" (1990), "Сон Європи" (1993), "Богемна ідилія" (поч. 1995), "Екскурсія" (2007).

Автор статей і есеїв на мистецьку тематику (псевдоніми: Юлій Термінатор, Йойо Кінг, Ісак Ярема, Яр Персенківський, Ю. Цзи). Від 2005 – автор ідеї, упорядник та ілюстратор літературно-мистецького кількакнижжя "Казуси від вельми цікавих людей", куди увійшли оповідання понад ста літераторів, акторів, художників, музикантів.

Ганна Гаврилів

Ю. Кох.
Площа.
1980–1994 рр.

КОХАНОВСЬКИЙ ІВАН (15.12.1867–06.12.1931) – правник, суддя, український громадсько-політичний та державний діяч. Народився у Львові. Навчався в *Академічній гімназії* у Львові, на правничому факультеті *Львівського університету*. 1900 – нотаріальний конципієнт у м. Рожнятів (тепер Івано-Франківської обл.). Начальник суду у Краковці (тепер Яворівського р-ну Львівської обл.). Діяч *Української національно-демократичної партії* (УНДП). Посол до *Галицького Крайового Сейму* (1913–1914). Учасник засідань української Конституанти у Львові (18–19.10.1918). Член законодавчої комісії *Української Національної Ради*. 28–29.03.1919 – учасник Надзви-

чайного з'їзду УНДП у Станиславові (тепер м. вано-Франківськ). Виїхав за Збруч разом із донькою Іванною та сином Зиновієм. Перебував у Кам'янці на Поділлі (тепер м. Кам'янець-Подільський), був у контакті з Диктатором *Західно-Української Народної Республіки Є. Петрушевичем.* Працював у судових установах Української Народної Республіки у м. Вінниця. На поч. 1920 – суддя в *Українській Галицькій Армії.* Потрапив у польський полон під с. Микулинці, інтернований у концтаборі біля с. Фридрихівці. Від 1921 – окружний суддя в Станиславові. 1929–1931 – адвокат у м. Богородчани та м. Болехів (тепер Івано-Франківської обл.).

Помер у Львові.

Олег Павлишин

КОЦИЛОВСЬКИЙ ЙОСАФАТ ЙОСИФ (03.03.1876–17.11.1947) – єпископ, блаженний *Української Греко-Католицької Церкви.* Народився в с. Пакошівка на Сяноччині (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Навчався в гімназіях Сянока, Самбора, Ясла. 1895 вступив на правничий факультет *Львівського університету.* У Львові долучився до роботи українських товариств *"Академічна громада"* і *"Сокіл".* Невдовзі перервав правничі студії, переїхав до Відня, де закінчив офіцерську школу артилерії, здобувши звання поручника. У березні 1900 скерований на службу до львівського гарнізону, однак через кілька місяців покинув військову кар'єру. Від жовтня 1901 розпочав філософсько-богословські студії в Римі, де 1903 захистив докторат із філософії, а 1907 – із богослов'я. Ієрейські свячення прийняв 06.10.1907.

Віце-ректор (1908–1911) і професор догматики у Станиславівській духовній семінарії. 1911 вступив на новіціат до чину *василіан* у Крехові на Львівщині. 1913 склав перші монаші обіти, 1916 – вічні.

До початку *Першої світової війни* викладав богослов'я для василіанських семінаристів у монастирях Лаврова та Львова. Восени 1914 виїхав до Відня, відтак у Кромериж у Моравії, де був ректором греко-католицької духовної семінарії. У жовтні 1915 повернувся до монастиря в Крехові. 28.11.1916 цісар Карл I номінував К. єпископом для Перемиської єпархії, а 29.01.1917 номінацію затвердив папа Бенедикт XV. Єпископську хіротонію уділив 23.09.1917 митрополит *Андрей Шептицький* – за співучасті єпископів *Г. Хомишина*, Д. Нярадi, Й. Боцяна в соборі Різдва св. Івана Хрестителя в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Арештований 21.09.1945 (на свято Різдва Пресвятої Богородиці) польською службою безпеки у Перемишлі, того ж дня вивезений разом із парохом катедральної парохії о. Василем Гриником та 16 українцями з Перемишля до тюрми в Жешові (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 17.01.1946 єпископа та о. В. Гриника доставлено до прикордонної станції Медика, де вони перебули ніч у станційному ізоляторі. 18.01.1946 їх передано радянській прикордонній заставі в Мостиськах на Львівщині, де владиці дозволено публічно відправити Йорданські богослужіння. Звільнений 24.01.1946, після чого повернувся до Перемишля.

Зранку 26.06.1946 кількасот польських солдатів і співробітники польської служби безпеки оточили єпископську палату в Перемишлі (пл. Т. Чацького, 3); сусідні вулиці та площу перекрито щільним кордоном війська й міліції. Під примусом К. був доставлений до прикордонної станції Медика, а потім до Львова. Декілька днів його утримували у слідчій тюрмі, опісля відправили до Києва.

Формально К. заарештували лише 02.07.1946. Під слідством перебував у Лук'янівській тюрмі м. Києва. Засуджений 19–21.02.1947 Військовим трибуналом до 10 років у виправно-трудовому таборі, 5 років позбавлення громадянських прав, із конфіскацією майна.

Помер у таборі для інвалідів у с. Чапаївка під Києвом. Похорон організували черниці Покровського монастиря, вони й подбали про збереження місця його поховання. У 1950-ті священики Перемиської єпархії огородили могилу й поставили метале-

Іван Кохановський

Йосафат Йосиф Коциловський

Адам Коцко

вий хрест, згодом збудували гранітний пам'ятник. Тлінні останки єпископа 1977 греко-католицький священик перевіз до Львова, де вони спочивали на *Янівському цвинтарі* до 1986, згодом – у с. Яблунівка Стрийського р-ну (1986–1998).

Папа *Іван Павло II* під час Божественної Літургії у Львові 27.06.2001 проголосив К. блаженним. Його мощі від 1998 поміщені в храмі Благовіщення Пречистої Діви Марії в м. Стрий Львівської обл.

Богдан Прах

КОЦКО АДАМ (24.07.1884–01.07.1910) – учасник українських визвольних змагань, український громадський діяч та публіцист. Народився в с. Шоломинь (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Через часті переїзди сім'ї Коцків та зміну місця проживання К. навчався в гімназіях Бережан, Бучача (тепер Тернопільської обл.), а 1901 був записаний до VI класу *Академічної гімназії* у Львові. Батько К. працював переписувачем документів у страховому товаристві *"Дністер"*; мати, Соломія, походила з польської родини.

Під час навчання в Академічній гімназії був учасником гімназійного драматичного гуртка, брав участь у постановці "Антигони" Софокла, малював. Тривалий час картини К. історичної тематики прикрашали інтер'єр Академічної гімназії, а знавці живопису пророкували йому кар'єру художника. Під час шкільних канікул подорожував галицькими селами й ознайомлювався з народним побутом та звичаями.

Після закінчення Академічної гімназії 1905 К. вступив на правничий факультет *Львівського університету*. Провадив громадську роботу серед українського студентства. Член низки українських академічних товариств – "Вільна громада" та робітничого товариства "Воля". 1906 – активний учасник сутичок між польськими та українськими студентами у Львівському університеті, був поранений. 1907 брав участь у студентських демонстраціях у Львівському університеті за створення українського університету, що закінчилися арештами та голодуванням українських студентів. Агітував серед мешканців галицьких сіл, в одному з яких його заарештувала поліція за заклики до страйку та активізації трудової еміграції. Звільнений з ув'язнення після розпочатого голодування. Під впливом революційних подій у Російській імперії нелегально перейшов австрійсько-російський кордон та здійснив мандрівку містами й селами Наддніпрянщини. Разом із заробітчанами побував в Америці, а враження від поїздки опублікував у газеті *"Громадський голос"*. Активно агітував за проведення виборчої реформи до австрійського парламенту та *Галицького Крайового Сейму*.

На поч. XX ст. Львівський університет став ареною запеклої боротьби українського студентства з польськими владними структурами та шовіністично налаштованими польськими студентами за право заснувати в місті український університет. Найдраматичнішою подією в боротьбі за український університет у Львові стало віче українського студентства в університеті 01.07.1910. Польські студенти збудували в приміщенні університету барикади, щоб перешкодити українцям вийти з будинку назовні й розпочати запланований похід вулицями Львова. Під час сутички К. був смертельно поранений пострілом в обличчя, через кілька годин він помер. Похорон К. на *Личаківському цвинтарі* 04.07.1910 перетворився на багатотисячну українську маніфестацію. З промовами над могилою виступили *К. Левицький*, *М. Грушевський*, *К. Трильовський*, *О. Назарук*, *Л. Цегельський*. Пожертви на будівництво пам'ятника К. зібрала українська громадськість Галичини та українська діаспора США. На корпусі Львівського університету (*вул. М. Грушевського*, 4), в якому загинув К., встановлено меморіальну таблицю (скульптор *М. Посікіра*, архітектор *М. Федик*).

Одну з вулиць Львова назвали іменем К.

Олексій Сухий

Надгробок Адама Коцка на Личаківському цвинтарі. Сучасне фото

КОЦОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (псевдонім – Корженко; 10.09.1860–11.02.1921) – український літературознавець, педагог, журналіст. Народився в с. Отиневичі (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.) в сім'ї священика. Закінчив школу в рідному селі, німецьку гімназію у Львові (1878), *Львівський університет* (1883). У роки навчання в університеті був членом *"Академічного братства"* і його головою (1881–1882). Самостійно вивчав праці *М. Драгоманова* й В. Антоновича, від 1885 жваво листувався з М. Драгомановим.

Від 1881 почав друкуватися у часописах *"Світ"*, *"Зеркало"*, *"Діло"*, *"Зоря"*, *"Учитель"*, "Буковина", *"Руслан"*, у випусках *"Записок НТШ"*. Писав поезії, розвідки з питань історії культури та літератури, громадсько-політичні статті, рецензії на художні твори й театральні вистави. Член комісії конкурсів українських драматичних творів і комісії з відбору акторів для сцени народних театрів, які проводило товариство *"Руська Бесіда"* (1891–1892).

Співпрацював в ілюстрованому літературно-політичному часописі "Світ", що його 1881 організував *І. Белей*. Деякий час редагував часопис "Зеркало", 1884 працював у редакції газети "Діло". Учительську працю розпочав у м. Жешув (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) 1889. Того ж року переїхав до Львова, де викладав українську мову й літературу в гімназіях. 1895 захистив у Чернівцях докторат з філософії. Працював директором учительської семінарії в м. Сокаль на Львівщині. Член *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові.

Помер у Сокалі.

Валентина Передирій

КОЦЮБА МИХАЙЛО (20.11.1855–02.12.1931) – український педагог, публіцист, видавець, громадський діяч. Народився в с. Верчани (тепер Стрийського р-ну Львівської обл.). Закінчив державну взірцеву початкову школу у Львові, навчався в *Академічній гімназії* у Львові та згодом у Дрогобичі на Львівщині. Вищу освіту та фахові знання здобував у Віденському університеті (філософський факультет), Державному зоологічному інституті у Триєсті, Яґеллонському університеті (медичний факультет), Вищій рільничій школі у Відні, Рільничій академії у *Дублянах* (тепер *Львівський національний аграрний університет*). 1882–1886 працював асистентом кафедри зоології та помічником професора Вищої рільничої школи у Дублянах. У Яґеллонському університеті здобув ступінь доктора філософії (1885). Впродовж 1890 – співробітник музею Краківської академії наук. Від 1893 – професор сільського господарства і гігієни державної чоловічої учительської семінарії у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), а від 1902 – семінарії у Львові. 1893 здобув другий науковий ступінь (доктора медицини) у Кракові.

Меморіальна таблиця на честь Адама Коцка, встановлена на корпусі Львівського університету на вул. М. Грушевського, 4. Скульптор М. Посікіра

Співзасновник добродійного товариства у Львові "Народна лічниця" (1902). Редактор і видавець фахового часопису "Економіст" (1904–1914), автор низки наукових та популярних статей, методичних матеріалів. Практичні навички ведення господарства набував, подорожуючи Австрією, Чехією, Угорщиною.

Здобутий досвід і знання намагався застосувати для підвищення культури ведення сільського господарства в Галичині: проводив курси раціонального ведення господарства для вчителів й інспекторів у Львові та повітах, закладав дослідні поля, сади, городи, пасіки. У *Крайовій шкільній раді* працював у кваліфікаційній комісії для учителів народних, виділових і рільничих шкіл у Львові та Станиславові (голова), а також у видавничій комісії українських шкільних підручників. Заснував та очолював (1903–1909) українську жіночу семінарію.

Активний діяч багатьох українських товариств. Особливо активну роботу провадив у товариствах *"Просвіта"*, *"Сільський господар"*, в Українському педагогічному товаристві (*"Рідна школа"*), за що був обраний їхнім почесним членом. Працюючи у Станиславові, очолював філію "Просвіти" (1895–1902),

"Українську Бесіду", "Народний Дім", "Підгірську спілку".

До Львова переїхав 1902, де був обраний членом головного виділу "Просвіти", головою господарсько-промислової комісії, членом кураторії садівничо-господарської школи у Миловані та школи жіночого господарства в с. Угерці Винявські (тепер с. Зелений Гай Городоцького р-ну Львівської обл.). Організатор першого українського просвітньо-економічного конгресу у Львові (01–02.02.1909). Ініціатор і редактор видавничої серії "Просвіти" – "Господарська бібліотека" (разом із *С. Кузиком*), де від 1908 вийшло 8 книжок, серед них переклад К. польського підручника К. Міцинського "Взірцевий господар: Пригадки, що, як і коли робити в господарстві" (1909). К був автором популярного посібника "Перша поміч у наглих випадках" (1916).

Від 1908 – член Державної рільничої ради у Відні, заступник посла до Австрійського парламенту (1909). Член управи бірж для хліборобських продуктів у Львові (1912–1918). У роки *Першої світової війни* як *заручник* вивезений російськими військами до Києва, де проживав до 1917. Працював у Києві в Національному музеї ім. Т. Шевченка, викладав анатомію в Педагогічній академії.

У міжвоєнний період повернувся до Львова, де продовжив просвітню та господарську діяльність. Від 1919 – голова лікарсько-гігієнічного комітету при кураторії шкільної округи, член міністерської комісії для оцінки підручників, посібників, методичних видань для шкіл з українською мовою навчання у Польщі. 1922–1924 – голова Крайового союзу господарських спілок (згодом *"Центросоюз"*). 1927 вийшов на пенсію.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Алла Середяк

Михайло Коцюбинський

КОЦЮБИНСЬКИЙ МИХАЙЛО (05(17).09.1864–12(25).04.1913) – український письменник-модерніст та культурний діяч. Народився в м. Вінниці в родині держслужбовця. 1875 сім'я переїхала до м. Бар на Поділлі. 1876–1880 К. навчався в духовному училищі (бурсі) в Шаргороді, 1881–1882 – у Кам'янець-Подільській духовній семінарії. У колі семінаристів-однодумців захоплювався ідеями народництва. Не закінчивши семінарії, повернувся до Вінниці, підробляв приватними уроками і займався самоосвітою. Від 1886, після смерті батька, залишився єдиним годувальником чималої родини. 1886–1890 працював приватним учителем, а 1891, склавши екстерном іспит на народного вчителя при Вінницькому реальному училищі, покинув цей фах.

Перша публікація К. з'явилася друком 15.04.1890 у Львові в часописі для дітей *"Дзвінок"* (вірш "Наша хата"). Того ж року К. уперше перетнув західний кордон Російської імперії й приїхав до Львова, де познайомився з *І. Франком* та багатьма видатними львів'янами. Відтоді письменник плідно співпрацював із львівськими часописами *"Правда"*, "Бібліотека для дітей", *"Житє і слово"*, *"Зоря"*, а від 1898 – з *"Літературно-науковим вістником"*. У серпнево–жовтневих числах місячника "Правда" за 1892 опубліковано першу повість К. "На віру". Дебют К. критика зустріла стримано, було відзначено хіба що дитячі оповідання "Харитя", "Ялинка" (1891) і "Маленький грішник" (1893). Зв'язки між Галичиною і підросійською Україною перебували під суворим наглядом таємної поліції, тому книжки й періодику для К. переправляли через Стокгольм.

За сприяння Миколи Костомарова 1892–1896 К. найнявся до Одеської філоксерної комісії, працював у селах Бессарабії та в Криму. 1892–1893 належав до неофіційного "Братства тарасівців". У Чернігові 1896 К. одружився з Вірою Дейшею. 1897 залишив службу в комісії за станом здоров'я, влаштувався в газету "Волинь" (Житомир), яку видавали російською мовою. Редагував розділи "Хроніка", "Світло й тіні російського життя". На поч. 1898 возз'єднався з сім'єю в Чернігові, підшукавши посаду діловода, від 1900 – статиста в земській управі, згодом

завідував відділом статистичного бюра. Сам із багатодітної родини, став батьком чотирьох дітей.

В. Гнатюк 1899 видав у Львові першу збірку творів К. "В путах шайтана", 1900 – оповідання з бессарабського життя "По людському", 1903 – "Поєдинок", 1905 – "У грішний світ", 1911 – п'яту збірку оповідань "Деб'ют". 1913 шостим томом, за два тижні до смерті К., вийшла повість "Тіні забутих предків" з ілюстраціями М. Жука.

Почасти у Львові була видана "Fata morgana (з сільських настроїв)", яку К. написав у два заходи. Частину першу як самостійний твір опубліковано в журналі "Киевская старина" (1904, книга III); другу – в журналі "Літературно-науковий вістник" (1910, книги VI–VII).

Брав діяльну участь в упорядкуванні альманахів "Хвиля за хвилею" (1900), "Дубове листя" (1903), "З потоку життя" (1905). Був головою чернігівської "Просвіти" 1906–1908. Збирав культурне товариство й обдаровану молодь на мистецькі журфікси: "понеділки" (1906–1907) й "суботи" (1911–1912) з вечорами поезії, лекціями, музикуванням, театральними виставами, читанням та обговоренням нових творів. Саме К. відкрив і підтримав поетичне обдарування П. Тичини й В. Еллана-Блакитного.

Спільно з Миколою Чернявським 1903 уклав відозву до українських письменників з наміром європеїзувати рідне письменство, що стало одним із перших літературних маніфестів модернізму в Україні. Поступово К. набув постави інтелектуала, естета, натурфілософа, глибинного психолога, чимало його творів пов'язують з *імпресіонізмом* та неоромантизмом. К. суттєво розширив репертуар ідей та формальні засоби української прози, дав високі зразки поезії в прозі (цикл "З глибини", 1903–1904).

Ще за життя оповідання й повісті К. перекладали німецькою, польською та російською, згодом – іншими європейськими мовами.

К. підтримували благодійник та видавець Є. Чикаленко, меценат В. Симиренко, які 1905–1911 субсидували його лікування та реабілітацію в Німеччині, Швейцарії, Австрії та Італії (о. Капрі). У своїх закордонних мандрівках К. щоразу зупинявся у Львові, 1909–1911 найчастіше у помешканні В. Гнатюка на вул. Ю. Супінського, 17 (тепер *вул. Коцюбинського*, 19). Про своє перебування у Львові залишив свідчення в листах до дружини, О. Аплаксіної та В. Гнатюка. Епістолярну спадщину К., яка налічує бл. тисячі одиниць, уважають питомою часткою його мистецького доробку. Творчість К. істотно вплинула на В. Винниченка, *М. Яцкова*, М. Хвильового, О. Довженка, В. Підмогильного, Ю. Яновського, *Ю. Косача*, Г. Тютюнника. Кілька повістей та оповідань К. екранізовано. Художній фільм "Тіні забутих предків" (1964; режисер С. Параджанов) став візитівкою школи поетичного кіно в Україні.

Товариство прихильників української науки і штуки 1911 призначило К. довічну стипендію 2 тис. карбованців річно, щоб він міг покинути службу і сповна зайнятися літературою. Незадовго до смерті К. було висунуто на здобуття Нобелівської премії. Проте недуга К. (серцева астма) прогресувала, 1912–1913 його шпиталізували в університетську терапевтичну клініку на Бібіковському бульварі у Києві (тепер бульвар Т. Шевченка).

К. помер у Чернігові. Похований на Болдиній горі в Чернігові, улюбленому місці щоденних прогулянок письменника. Ще за життя К. один із його братів – Леонід, наклав на себе руки, другий брат – Хома, став ініціатором і незмінним директором музею К. в Чернігові (існує від 1934). Саме він урятував скриню з архівом К. під час *Другої світової війни*.

Іменем К. названо вулицю в сецесійній частині Львова, де часто зупинявся письменник.

Ірина Старовойт

КОЦЮБИНСЬКОГО МИХАЙЛА ВУЛИЦЯ – піднімається від *вул. І. Франка* до *цитаделі*; розташована в Галицькому районі міста. Прокладена на поч. XIX ст. поміж схилами Познанської та

Вигляд на вул. М. Коцюбинського. Сучасне фото

Меморіальна таблиця на честь С. Бандери, встановлена на будинку колишнього "Академічного дому" на вул. М. Коцюбинського, 21

Калічої Гори. Вулиця називалась спочатку Вонвозовою (тобто Узвізною). Наприкін. XIX ст. вулицю перейменували на честь польського юриста й економіста *Ю. Супінського*. Від 1944 вона має ім'я українського письменника *М. Коцюбинського*, який часто бував у Львові.

Наприкін. XIX ст. вулицю почали забудовувати чиншовими кам'яницями, спочатку еклектичними, а потім у стилі *сецесії*. Привертає увагу будинок із банею, левами та маскаронами (на розі з *вул. Д. Вітовського*), який разом із сусідніми кам'яницями (№ 3 і 5) збудували 1906 за проєктом *Ю. Цибульського*. За ними, під № 7, розташована фабрика музичних інструментів.

Трохи вище 1925–1929 за проєктом *М. Нікодемовича* та М. Штадлера у стилі раннього *функціоналізму* споруджено комплекс будинків № 11–13, який назвали "Професорським домом", бо в ньому мешкали викладачі *Львівського університету*, зокрема *К. Айдукевич*, *С. Банах*, *Б. Котвич* та ін.

На перетині *вул. М. Драгоманова* та вул. М. Коцюбинського стоїть будівля колишнього "Академічного дому" (тепер М. Коцюбинського, 21). Власність *Наукового Товариства ім. Шевченка*, він був призначений для помешкання українських студентів, які навчались у львівських вищих школах. Майже всі відомі діячі української літератури, науки, політики, що походили з галицьких сіл та містечок і навчалися у Львові, мешкали в цьому гуртожитку, де могли мати не лише нічліг і страву, а й добрі умови для навчання. Будівлю вартістю 115 тис. корон, більшість із яких пожертвував наддніпрянський меценат Євген Чикаленко, збудували за проєктом архітекторів *Т. Обмінського* та *Ф. Левицького*.

Драматичні події відбулися в "Академічному домі" 01.11.1928. День десятої річниці Листопадового Чину всі українські установи проголосили вільним від праці. Майже десять тисяч людей зібрались на пл. Св. Юра. Українську маніфестацію розігнала польська *поліція*, а юрби студентів-поляків та міського шумовиння, підбурювані антиукраїнськими гаслами, почали громити українські установи – товариство *"Просвіта"*, *"Дністер"*, редакцію *"Діла"*, крамниці *"Маслосоюзу"* тощо.

"Академічний дім" теж зазнав погрому 01.11.1928. Польські погромники знищили виставку картин *О. Новаківського* в актовій залі, однак їм не вдалося прорватись на верхні поверхи, оскільки серед студентів було кілька членів *Української Військової Організації*, що організували оборону своєї домівки. Поліція, яка прибула на місце події, не звертала уваги на нападників, а розпочала обшуки в "Академічному домі", шукаючи зброю та націоналістичну літературу. Незабаром було заарештовано бл. 200 студентів та українських діячів. Сімох із них (чотирьох дівчат і трьох хлопців) у червні 1929 притягнули до суду за звинуваченням у спробі "при помочі ворожої пропаганди, терору, саботажів і шпигунства викликати неспокій та заворушення всередині держави". Обороняли підсудних адвокати *В. Старосольський*, *С. Шухевич*, С. Шевчук, *Л. Ганкевич*, яким вдалося довести абсурдність звинувачення, і суд присяжних визнав підсудних невинними.

По сусідству з "Академічними домом" 1924 за проєктом *Є. Нагірного* для потреб

"Академічний дім" на вул. М. Коцюбинського, 21. Сучасне фото

"Рідної школи" перебудували стару віллу. У будинку під № 23 працювала приватна українська народна школа, відкрита завдяки заходам професора історії *Академічної гімназії* о. *Й. Застирця.*

Ігор Мельник

КОЦЬ МАР'ЯН ПАВЛО (нар. 29.06.1922) – український видавець, журналіст, громадський діяч, меценат.

Народився у Львові. Навчався у філії *Академічної гімназії.* З приходом до Львова більшовиків (1939), переконавши батька, що це злочинці, разом зі старшим братом покинув місто. 1941–1944 навчався в Холмській гімназії, де вивчав філологію, а згодом журналістику. За дорученням професора *В. Кубійовича* виїхав на Підляшшя, де був директором української школи в с. Ганна. Згодом перебрався у табір біженців до Німеччини (Штравбінг, Баварія), де працював співробітником Української Національної Ради та завідувачем відділу статистики Головної квартири ІНРА (Інтернаціональна організація втікачів).

1952 з майбутньою дружиною Іванною переїхав до США, де працював на тютюновій фабриці бухгалтером та службовцем у банку. Коли створили централю Українських кооперативів у США, став її віце-президентом.

Працював директором кредитної спілки "Самопоміч" у м. Джерсі, головою Фундації Української вільної академії наук, екзекутивним директором Східно-Європейського інституту ім. В. Липинського в Філадельфії. Став співзасновником Українського соціологічного інституту в Америці, засновником першої офсетної української друкарні в США та власного видавництва "Видавництво М. П. Коць", яке було розташоване в м. Лексингтон (штат Нью-Йорк). У видавництві побачило світ понад 60 праць з української літератури й культури.

К. із дружиною Іванною (1911–2002) займалися меценатською діяльністю, зокрема підтримували: Асоціацію дослідників голодоморів, Допомоговий фонд "Дітям Чорнобиля", Український соціологічний інститут, створення фільму "Лебедине озеро: Зона", Музей гетьманства, композиторський конкурс у рамках "Київ Музик Фест", різні культурні проєкти в США та Україні.

Ініціатор, натхненник і спонсор встановлення пам'ятника гетьманові І. Мазепі у Мазепинцях Київської обл. (встановлення монументу відбувалося за участі Міжнародного освітнього фонду ім. Ярослава Мудрого. Автор проєкту пам'ятника – скульптор Є. Горбань).

Подружжя Коців фінансувало кілька років поспіль музичні фестивалі в Україні, сплачувало іменні премії переможцям.

К. надав фінансову підтримку *Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника НАН України.* Науковий відділ періодичних видань цієї бібліотеки (вул. П. Ковжуна, 8) має ім'я Мар'яна та Іванни Коців.

Юрій Романишин

Мар'ян Павло Коць

КОЦЬ-ГРИГОРЧУК ЛІДІЯ (дівоче прізвище Григорчук; нар. 26.11.1926) – український мовознавець, лінгвогеограф. Народилася у м. Львові. Навчалася 1945–1949 на українському відділенні філологічного факультету *Львівського університету.* 1949–1950 – аспірантка при філії Інституту мовознавства АН УРСР у Львові (керівник *І. Свєнціцький*). 1950 репресована за патріотичні погляди, упродовж 1950–1956 відбувала ув'язнення в Мордовській АРСР (Росія). Після реабілітації, під керівництвом *Л. Гумецької* продовжила навчання (1956–1959) в аспірантурі у відділі мовознавства Інституту суспільних наук (тепер *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*). Захистила кандидатську дисертацію "Дієприслівник у сучасній українській літературній мові" (1961), в якій ствердила існування в сучасній українській мові головних та другорядних присудків. Працювала в Інституті суспільних наук.

Одна із засновниць львівської лінгвогеографічної школи. Автор 86 проблемних лінгвістичних карт в Атласі української

Іванна Коць

Л. Коць-Григорчук. *Нестерті сліди.* 2008 р. Обкладинка

мови (АУМ), фактичний співредактор Т. 2 АУМ. 1972 із політичних мотивів К. звільнено з роботи, відсторонено від праці над АУМ. Працювала в *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові* (1973–1982), де займалася упорядкуванням фондів. 1993–1998 – співробітник *Національного музею у Львові*. Працюючи в музеї, захопилася палеографічними дослідженнями – віднайденням та атрибутуванням написів на творах українського малярства. Започаткувала в Україні системне вивчення написів на творах українського середньовічного малярства.

Захистила докторську дисертацію "Український діалектний простір при єдиному горизонті дослідження" (1996). Професор кафедри сакрального мистецтва *Львівської національної академії мистецтв* (1999–2004), професор кафедри української мови Львівського університету (1997–2008). Читала студентам новаторські курси з української лінгвогеографії та палеографії.

Разом із співавторами АУМ 2006 удостоєна Державної премії України в галузі науки і техніки.

Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка*, нагороджена відзнаками Товариства.

Досліджує проблеми синтаксису, української лінгвогеографії, палеографії, проблеми українського правопису. Розвиває теорію лінгвогеографії як окремої мовознавчої дисципліни.

Автор низки наукових праць, серед основних: "Дієприслівник у сучасній українській літературній мові (специфіка зв'язків і значень)" (1964), "Написи на творах українського середньовічного малярства (Лінгвістичне та палеографічне атрибутування)" (1991), "Думки з приводу появи українського правопису: 3-є видання, виправлене і доповнене, 1990" (1995), "Лінгвогеографічне дослідження українського діялектного простору" (2002), "Нестерті сліди" (2008), "Біля джерел кириличного друкування" (2008), "Стандартизація слов'янських мов і формування правописних норм в ономастиці" (2008), "Написи на українських середньовічних іконах" (2010).

Оксана Костів

Рауль Кочальський. Фото 1897 р.

КОЧАЛЬСЬКИЙ РАУЛЬ (Koczalski Raul; 03.01.1885–29.11.1948) – польський піаніст, композитор, диригент. Народився у Варшаві, де в дитячому віці розпочав музичні студії. Перші публічні виступи К. відбулися в рідному місті, коли йому було 4 роки, а в 7-річному віці здобув першу премію для дітей, призначену Паризькою академією. Тоді й здобув почесні титули придворного піаніста турецького султана й іспанського короля. На навчання до Львова прибув 1895, де займався в *К. Мікулі* та Л. Марка, брав лекції в композитора й педагога *Г. Ярецького*. Від 1892 постійно гастролював у багатьох європейських країнах, а також у Києві та Одесі. 1896, одинадцятирічним, піаніст відзначив своєрідний ювілей: 1000 виступів на сцені.

За понад 60-річне концертне життя дав майже 4600 концертів і здобув усесвітню славу як віртуоз романтичного типу, один із найкращих виконавців творів Ф. Шопена та власних творів. Особливою прикметою піаністичного стилю К. був його розмах, масштабність. До найкращих інтерпретацій К. належали концерти для фортепіано з оркестром Л. ван Бетовена, Е. Ґриґа, Р. Шумана та ін.

Після *Першої світової війни* К. мешкав поперемінно у Франції, Німеччині, Швеції; до Польщі повернувся після закінчення *Другої світової війни* 1945. Був професором фортепіано в консерваторії у Познані (1946–1948) та Варшавській консерваторії (1948).

Як композитор К. дотримувався здебільшого романтичних засад. Написав 7 опер (серед них на український сюжет – "Мазепа" за Ю. Словацьким), понад 250 пісень на вірші польських, німецьких, російських, французьких поетів, кілька симфонічних творів, але найбільше – музики для фортепіано (6 концертів, 8 сонат, етюди, балади, мазурки, скерцо та ін.). Велику

популярність здобула його книжка, присвячена Ф. Шопенові (1936), перекладена кількома європейськими мовами.

Помер у Познані.

Любов Кияновська

КОЧУР МАКСИМІЛІАН СТЕФАН (Koczur Maksymilian Stefan; 1885 – після 1939) – архітектор. Народився в м. Явожно (тепер Шльонського воєвод., Польща). Закінчив архітектурний відділ *Львівської Політехніки* (1912). Відкрив 1922 власне архітектурне бюро на вул. На Байках, 17 (тепер вул. Київська). Працював у Львові до 1939, споруджував житлові, громадські та сакральні будівлі у стилях неокласицизму, *ар деко* і *функціоналізму*. Ідеї неокласицизму втілив, зокрема, у віллі І. Вайнфельда на вул. Собещина, 15 (тепер вул. Барвінських; 1923–1924, співавтор *А. Опольський*), при перебудові житлового будинку на *вул. Пекарській*, 13 (1925) і спорудженні житлового комплексу для вчених і викладачів на *вул. Стрийській*, 50–76 (1928–1930, у співавторстві з архітекторами М. Рибою та М. Колбушевським).

У т. зв. садибному стилі (з елементами ар деко) 1929–1932 створив житлову колонію для урядовців з типових двоповерхових вілл на вул. Власна Стріха (тепер *вул. П. Мирного*, співавтор В. Клімчак). Інший житловий комплекс із десятків кам'яниць, т. зв. *Професорська колонія*, постав за проєктами К. (співавтори *Т. Врубель*, *Л. М. Карасінський*) у 1930-ті на *Личакові* на вул. Ю. Нусбаума-Гіляровича (тепер вул. П. Ніщинського), вул. Птасьніка (тепер вул. Ірини Вільде), вул. Жебурського (тепер вул. Міжгірна). Принципи функціоналізму застосував у будівництві типових шкіл на *Левандівці*, *Сигнівці* й у *Винниках* (1931–1932) та під час спорудження нижньої частини костелу св. Вінцента де Поля *місіонарів* на вул. Ю. Дверницького (тепер вул. Ю. Мушака) за проєктом Тадеуша Теодоровича-Тодоровського, 1938–1939). Час і місце смерті К. не відомі.

Юрій Бірюльов

Будинок на вул. П. Мирного. 1929–1932 рр. Архітектор М. С. Кочур. Сучасне фото

КПЗУ – див. *КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ*

КРАВЦІВ БОГДАН (псевда і псевдоніми: Граф, Остап, Самітній Олень, Шевчик; 05.05.1904–21.11.1975) – український поет, редактор, діяч українського національно-визвольного руху. Народився в с. Лоп'янка (тепер Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив Філію *Академічної гімназії* у Львові (1923), навчався на філософському факультеті *Українського (таємного) університету* (1923–1925), філософському (1925–1928) та юридичному (1928–1930) факультетах *Львівського університету*. Член *"Пласту"* – 3-го куреня старших пластунів "Лісові чорти", командант Уладу старших пластунів (грудень 1927 – літо 1929), член Верховної пластової команди. Член Організації вищих класів українських гімназій, голова Української студентської громади, співзасновник *Союзу української націоналістичної молоді* (СУНМ) 1926, член Проводу СУНМ (1926–1928), делегат від СУНМ на І і ІІ Конференції українських націоналістів (1927, 1928), останній голова СУНМ (1928–1929). Член *Української Військової*

Богдан Кравців

Б. Кравців.
Проміні.
1930 р. Обкладинка

Б. Кравців.
Сонети і строфи.
1933 р. Обкладинка

Охрім Кравченко

Організації (УВО), референт пропаганди Крайової команди УВО у Львові.

Один з організаторів 01.11.1928 масових акцій у Львові до 10-ї річниці Листопадового Чину, заарештований польською *поліцією*, вийшов на волю в лютому 1929. К. – перший крайовий провідник *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) Західно-українських земель у лютому–листопаді 1929, а також провідник ОУН у м. Львові (1929–1930). Заарештований польською поліцією в листопаді 1929. Учасник конференції ОУН у лютому 1930 у Львові, заарештований вдруге 23.08.1930, засуджений 26.11.1930 до 3 років ув'язнення, вийшов на волю 1933. Заступник політичного референта Крайової екзекутиви ОУН, редактор часописів *"Вісті"*, "Голос", *"Голос Нації"*, *"Дажбог"* та *"Обрії"* у Львові. Політв'язень концентраційного табору в Березі Картузькій (липень–грудень 1934). Організатор української міліції у Львові у вересні 1939.

Емігрував до Німеччини 1939, редактор щоденника "Голос" у Берліні (1940–1945). Від 1949 – у США, працівник редакцій газет "Америка" і "Свобода", журналу "Сучасність", пластового видавництва "Молоде життя" та "Енциклопедії українознавства", автор більшості літературознавчих гасел у цьому виданні.

Відомий поет, автор 11 збірок. Основні книги: "Дорога" (1929), "Промені" (1930), "Сонети і строфи" (1933), "Остання осінь" (1940), "Під чужими зорями" (1941), "Зимозелень" (1951). Написав низку літературознавчих і бібліографічних досліджень, розвідок про стародавні карти та міфологію. Дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка*. Помер у м. Ратерфорд (США), похований у Бавнд-Бруку, штат Нью-Джерсі (США).

Володимир Муравський

КРАВЧЕНКО ОХРІМ (1903–1985) – художник. Народився в с. Кищенці (тепер Фастівського р-ну Київської обл.). Закінчив художню студію в Білій Церкві. 1921–1924 навчався в Київському художньо-індустріальному технікумі. 1924–1930 удосконалював художню майстерність на малярському факультеті Київського художнього інституту в класі *М. Бойчука*. Працював у галузі монументального і станкового живопису.

Уже в перших творах К., зокрема станкових "Хата мого дитинства" (1924), "Біля терниці" (1929), "Старий млин" (1930), у дипломному розписі на стіні Київського художнього інституту "Копання картоплі" та ін., відчувалося, що саме в монументальному малярстві, зверненому до широкого кола глядачів, К. вбачав основний напрям розвитку української художньої культури нового типу.

Заарештований "за систематичну антирадянську діяльність" 1930, засуджений на заслання до м. Котлас (Росія), згодом відбував покарання в Свердловську, Казані, Куйбишеві (усі Росія). Перед *Другою світовою війною* повернувся до Кривого Рогу (Дніпропетровської обл.).

У роки війни працював художником у часописі "Дзвін", оформлював збірку поезій М. Пронченка "Кобза" і роман А. Кащенка "Під Корсунем". 1946 переїхав до Львова, де працював викладачем стінної поліхромії в училищі прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша*), на львівському ґрунті продовжуючи традиції зацькованої у 1930-ті в радянській Україні школи *М. Бойчука*. Зблизився з львівськими митцями *О. Кульчицькою*, *М. Федюком*, *Я. Музикою*, *О. Шатківським*, В. Островським та ін. Незабаром за пропагування національних принципів і лаконічних форм монументального мистецтва був звинувачений у "формалізмі" й звільнений з викладацької роботи. Послідовно утверджував на своїх полотнах принципи монументалізму, національної художньої традиції, засвоївши у свого вчителя потяг до національної тематики. Серед робіт К. – "Вівчар" (1960), "Гра в "козла" (1964), "Слухають думу" (1967), "Весільні музики" (1970), "Очистка буряків" (1971), "У дорозі" (1970), "Подруги" (1980).

Помер у Львові.

На вул. М. Лисенка, 26, де мешкав К., 2008 встановлено меморіальну таблицю (скульптор В. Ропецький).

Ярослав Кравченко

КРАВЧЕНКО УЛЯНА (справжнє ім'я і прізвище Шнайдер Юлія; 18.04.1860–31.03.1947) – українська поетеса, педагог, культурно-громадська діячка. Перша жінка-поетеса Галичини. Народилася в родині урядовця в м. Миколаїв (тепер Львівської обл.). Початкову освіту здобула вдома. Після закінчення Львівської учительської семінарії (1877–1881) вчителювала на Львівщині в с. Бібрка, Руденки, що поблизу Лопатина (1881–1884). Захоплювалася творами українських і західноєвропейських класиків. 1881 у львівській газеті *"Зоря"* було надруковано її оповідання "Калитка", а 1883 – вірш "Згадай мене, милий", що його (й інші твори) редагував *І. Франко*, з яким від 1881 К. підтримувала тісні стосунки. Завдяки фінансовій підтримці І. Франка вийшла збірка поезій К. "В житті є щось...". У "Русько-українській бібліотеці" 1885 вийшла ще одна поетична збірка К. "Prima vera".

Одержала роботу вчителя у Львівській шестикласній школі *василіанок* 1885. Попрацювавши недовго, була звільнена Польською освітньою радою за націоналістичні погляди, 1885–1886 давала приватні уроки у Львові. Згодом вчителювала на Дрогобиччині (села Долішній Лужок, Сільце, 1886–1888). Брала участь в організації *жіночого руху*. 1920 покинула педагогічну роботу, проживала в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Після приєднання Галичини до СРСР восени 1939 друкувалася в радянській пресі. Член Спілки письменників УРСР (1939).

Авторка книжок: "На новий шлях" (1891), "Проліски" (1921), "Лебедина пісня" (1924), "На визвольному шляху" (1930), "Для неї все!" (1931), "Мої цвіти" (1933), "Замість автобіографії" (1934), "Спогади вчительки" (1936), "Вибрані поезії" (1941) та ін. Також друкувалася в альманахах "Перший вінок", "Вік", "За красою", "Акорди", *календарях-альманахах* товариства *"Просвіта"*, журналах *"Житє і слово"*, *"Дзвінок"*, *"Літературно-науковий вістник"*, *"Жіноча доля"*, газетах "Український голос", *"Руслан"* та ін.

Письменниця залишила спогади про І. Франка.

Померла й похована у Перемишлі.

Ліля Сирота

КРАВЧИНСЬКИЙ АЛЕКСАНДЕР (Krawczyński Aleksander; 1891–1971) – польський книгар. Професійну діяльність розпочав 1909. Від 1922 керував краківською філією варшавської книговидавничої фірми "Гебетнер і Вольф" (1922), до 1934 очолював паризьку філію фірми. 1935 придбав у Львові книгарню Казимежа *Ґубриновича*, якою керував до 1939. Під час німецької окупації міста 1941–1944 працював у *бібліотеці* Львівського медичного інституту (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*), водночас провадив книгарню на вул. Трибунальській, 18 (тепер *вул. Шевська*). У листопаді 1945 переїхав до Ґданська, де 1946 відкрив букіністичну крамницю. Помер у Ґданську.

Ірина Котлобулатова

КРАВЧУК АНАТОЛІЙ (08.05.1934–28.03.2000) – актор, режисер. Заслужений артист Латвійської РСР (1963). Народний артист України (1975). Народився в м. Кіровоград. 1957 закінчив Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Працював актором і режисером у театрах України: Кам'янець-Подільському російському драматичному, Хмельницькому обласному музично-драматичному ім. Г. Петровського. 1960 був запрошений до театру Червонопрапорного Балтійського флоту (м. Лієпая, Латвія) – актором та режисером. 1964–1980 – актор і режисер Драматичного театру Прикарпатського військового округу. 1980–1985 – головний режисер і художній керівник театру

О. Кравченко. *Дівчина з голубом.* 1968–1969 рр. Фреска

Уляна Кравченко

Александер Кравчинський

Анатолій Кравчук

ім. М. Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*). 1985–2000 – актор, режисер, художній керівник, головний режисер Драматичного театру Прикарпатського військового округу (тепер *Муніципальний театр м. Львова*).

За роки творчої діяльності поставив понад 100 вистав, зіграв більше ніж 200 ролей у театрі, кіно, на телебаченні. Найкращі акторські роботи К. у поставлених ним виставах львівського періоду: Овлур ("Сон князя Святослава" *І. Франка*, 1981), Костін ("Дача Сталіна" В. Губаренка, 1987), Анджело ("Анджело – тиран Падуанський" В. Гюго, 1991), пастор Мандерс ("Привиди" Г. Ібсена, 1992), Мартіан ("Адвокат Мартіан" *Лесі Українки*, 1994).

Співпрацював із Молодіжним театром ім. Л. Курбаса: роль Батька ("Між двох сил" В. Винниченка, 1991).

Автор поетичної збірки "Шануйте Геніїв, шануйте!" (*Храните Гениев, храните!*, 2002), що вийшла у львівському видавництві *"Піраміда"*.

Помер у Львові, похований на *Янівському цвинтарі*.

Марта Швець

КРАВЧУК ЛЕОНІД (нар. 10.01.1934) – український політичний діяч, Президент України (1991–1994). Герой України (2001). Народився в с. Великий Житин (тепер Рівненського р-ну Рівненської обл.). 1958 закінчив економічний факультет Київського університету. 1958–1960 викладав у Чернівецькому фінансовому технікумі, 1960–1967 – консультант-методист, лектор Будинку політпросвіти, помічник секретаря, завідувач відділу агітації та пропаганди Чернівецького обкому Комуністичної партії України. 1967–1970 – аспірант Академії суспільних наук при Центральному комітеті Комуністичної партії України (ЦК КПУ). Кандидат економічних наук (1970). Від 1970 працював завідувачем сектора перепідготовки кадрів організаційно-партійної роботи, інспектором, помічником секретаря, першим заступником завідувача відділу, а від 1980 – завідувачем відділу агітації та пропаганди ЦК КПУ. Депутат Верховної Ради УРСР (1984–1991). 1988–1989 – завідувач ідеологічного відділу, 1989–1990 – секретар ЦК КПУ з ідеологічної роботи, 1990 – другий секретар ЦК КПУ. 1990 став Головою Верховної Ради УРСР.

Леонід Кравчук

Переміг 01.12.1991 на виборах Президента України, одержавши 61,59% голосів виборців. 07–08.12.1991 разом із Президентом Росії Б. Єльциним та Головою Верховної Ради Білорусі С. Шушкевичем брав участь у зустрічі в Біловезькій Пущі, де було ухвалено ліквідувати СРСР та створити СНД.

За президентства К. було створено більшість українських державних інституцій. Водночас президентство К. позначилося всеохопною економічною кризою, спадом виробництва та гіперінфляцією. 1993 призначили дострокові президентські вибори, які відбулися в червні–липні 1994. У першому турі К. одержав найбільше голосів – 38,36%, однак у другому поступився *Л. Кучмі*. Після поразки на президентських виборах був депутатом Верховної Ради України трьох скликань (1994–2006). Від 1998 входив до складу Політбюро Соціал-демократичної партії (об'єднаної), 2002–2006 очолював фракцію цієї партії у Верховній Раді.

Упродовж своєї політичної кар'єри та по її закінченні К. неодноразово відвідував Львів. 04.03.1991 К. приїхав до Львова в ранзі голови Верховної Ради УРСР, зустрівся з президією обласної ради, головами рад і виконкомів, працівниками заводу *"Електрон"* і представниками творчих спілок. Перед виборами Президента 23.11.1991 відбувся візит К. на Львівщину, під час якого, зокрема, він зустрівся із працівниками *Львівського автобусного заводу*. Під час голосування 01.12.1991 К. одержав на Львівщині найменше голосів порівняно з іншими регіонами – 11,5%. Протягом президентської кампанії 1994 передвиборний візит К. до Львова відбувся 12.06.1994. Крім участі в церемонії відкриття *пам'ятника М. Грушевському*, провів двогодинну зустріч із виборцями у приміщенні *театру ім. М. Заньковецької*. 1994 виборці Львова та області головно підтримали К., надаючи йому перевагу перед іншим основним кандидатом у Президенти – Л. Кучмою. У першому та другому турі у Львівській області К. одержав відповідно 89,38 та 93,77%.

Ще кілька візитів К. до Львова відбулося головно під час передвиборних парламентських і президентських кампаній. 18.05.2003 К. взяв участь у церемонії освячення катедрального Успенського собору Вірменської апостольської Церкви у Львові (вірменської церкви).

Ігор Петрій

КРАВЧУК РОМАН (псевда: Гончаренко, Лісовий, Максим, Петро, Семен, Степовий; 06.10.1910–22.12.1951) – діяч українського національно-визвольного руху, член Проводу *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), голова Президіальної колегії *Української Головної Визвольної Ради* (УГВР). Народився в м. Кам'янка Струмилова (тепер м. Кам'янка-Бузька) на Львівщині, навчався в Золочівській гімназії, де належав до *"Пласту"* – 22-го куреня юнаків ім. І. Богуна. Член повітової екзекутиви ОУН Золочівщини у 1930-ті, політв'язень польських тюрем (1932, 1933, червень 1934 – березень 1937, 1938–1939).

Один із організаторів і керівників протибільшовицького підпілля 1939–1941, член Крайового проводу ОУН Західноукраїнських земель 1940–1941, виконувач обов'язків крайового провідника в липні–серпні 1941. За німецької окупації тривалий час нелегально мешкав у Львові і приміських селах, був організаційним референтом Проводу ОУН (1942–1951), брав участь у III Надзвичайному великому зборі ОУН (21–25.08.1943). Як здібного конспіратора й організатора, у грудні 1943 К. призначили крайовим провідником ОУН Західних українських земель, щоб готувати Галичину до приходу радянської влади. На цьому посту працював аж до смерті, входив до Головної команди *Української Повстанської Армії* (УПА), часто перебував у Львові та його околицях. Після загибелі *Романа Шухевича* в липні 1950 К. став заступником нового голови Проводу ОУН на українських землях *Василя Кука*, а також очолив Президіальну колегію УГВР, тобто був виконувачем обов'язків Президента України як голова представницького органу національно-визвольного руху.

Загинув у криївці поблизу с. Григорів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. у влаштованій на нього облаві опергруп Міністерства держбезпеки СРСР та внутрішніх військ. Посмертно відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 1-го класу і підвищений до ступеня полковника УПА. Тіло К. спецслужби знищили в околицях Львова.

Володимир Мороз

КРАЙОВА ШКІЛЬНА РАДА (КШР) – орган управління освітою в Галичині, що діяв у Львові 1868–1921. Закон про створення КШР ухвалив *Галицький Крайовий Сейм* і 25.06.1867 затвердив цісар. Її статут став взірцем для створення подібних рад в інших коронних краях Австро-Угорської монархії, де з ухваленням державного закону від 25.05.1868 про стосунки держави і церкви було доко-

рінно перебудовано систему управління шкільництвом.

КШР розпочала роботу 24.01.1868. Відповідно до статуту в її обов'язки входило: адміністративне управління початковими (народними), середніми і професійними навчальними закладами, представлення до затвердження шкільних інспекторів, призначення вчителів і директорів шкіл, розроблення навчальних планів, підготовка, апробація та видання шкільних підручників, напрацювання проєктів шкільного законодавства, складання річних звітів про стан шкільництва, формування річного освітнього бюджету, ухвалення програм виховної роботи з учнівською молоддю.

Очолював намісник, який міг призначати собі заступника. Від 1890 ввели посаду постійного заступника намісника – віце-президента КШР, якого за поданням міністра віровизнань й освіти призначав імператор. Першим віце-президентом 1891 став професор Краківського університету *М. Бобжинський* (1908–1913 – намісник Галичини), а останнім був І. Дембовський. У другій пол. XIX – на поч. XX ст. у статут КШР вносили зміни, що стосувалися її повноважень, структури, кількісного складу членів тощо. Суттєво раду було зреформовано законом від 09.05.1907, яким значно розширювалися її компетенції, зводилися до мінімуму впливи центральної шкільної влади. КШР стала найвищим виконавчим і контролюючим органом у царині народного, середнього і професійного шкільництва в Галичині. Не підлягали юрисдикції КШР тільки вищі навчальні заклади.

До складу КШР, крім намісника (віце-президента), входили референти шкільних, адміністративних та економічних справ, шкільні крайові інспектори, члени Крайового виділу, представники різних релігійних конфесій, працівники освіти: три – з вищої школи, по одному із середньої, професійної (промислової чи торговельної) і вчительської семінарії/народної школи, а також два делегати від міських рад Львова і Кракова. Рада складалася з трьох секцій (народних шкіл і вчительських семінарій, гімназій та реальних, торгових і промислових шкіл). Кожна із секцій самостійно розв'язувала справи, що належали до її компетенції, а також готувала пропозиції з питань, що вимагали обговорення і затвердження всього складу ради. Перша секція налічувала 17 осіб, друга і третя – по 15. До ради входили переважно поляки. 1910 із 33 членів (деякі входили одночасно до всіх секцій) лише п'ятеро були *українцями*, а 1913 їхня кількість зменшилася до трьох. Серед українців – членів КШР – був *О. Барвінський*, який відстоював інтереси українського шкільництва впродовж 1893–1918.

КШР підпорядковувались спочатку повітові, потім окружні, а окружним – місцеві шкільні ради в містах і селах. Місцеві шкільні ради створювали терміном на три роки і вони наглядали за усіма школами на своїй території, а також контролювали процес навчання. Територія Галичини поділялася спочатку на 20 шкільних повітів, а згодом на 37 шкільних округів, міста Львів і Краків становили окремі округи. Очолював окружну шкільну раду староста того адміністративного повіту, де вона була розташована. У Львові та Кракові

Я. Весоловський.
Вулиця Ґродзицьких
(тепер вул. Друкарська)

окружні шкільні ради очолювали президенти міста. Безпосередній контроль за школами на території округу здійснювали окружні шкільні інспектори, яких, за поданням КШР, затверджував міністр освіти. 1901 було 80 окружних шкільних інспекторів – з них лише троє українці.

КШР діяла в Галичині й після розпаду Австро-Угорської імперії. 1921 у результаті адміністративно-територіальної реформи вона була перетворена на Львівську шкільну кураторію, до складу якої входили Львівське, Станиславівське і Тернопільське воєводства.

Дмитро Герцюк

КРАЙОВЕ АРХЕОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО – громадська наукова інституція, яка діяла у Львові 1875–1890 (формально існувало до 1914). Заснована з ініціативи історика та колекціонера Станіслава Крижановського. Статут товариства *Галицький Крайовий Сейм* затвердив 31.12.1875. Метою своєї діяльності галицькі аматори давнини оголосили вивчення та збереження пам'яток історії й культури Галичини, а також їх популяризацію. Товариство одержувало фінансування від одноразових вступних внесків, річних членських оплат, прибутку з продажу публікацій, надзвичайних дарів тощо.

Першими членами товариства стали 27 осіб, а керівником 12.02.1876 обрали Станіслава Крижановського. Серед членів товариства – *Ісидор Шараневич*, *Кароль Відман*, *Владислав Лозинський*, *Антоній Шнайдер*, *Іполит Ступницький*, *Александер Ясінський* та ін.

Товариство займалося не лише *археологічними дослідженнями*, а й антропологією, нумізматикою, палеографією, геральдикою, дипломатикою, сфрагістикою, історією мистецтва. Символ товариства – язичницьке божество Святовид.

Товариство організовувало публічні лекції та виставки старожитностей (першу провело у вересні 1877, під час роботи у Львові сільськогосподарсько-промислової виставки), а також видавало журнал "Археологічний огляд" (*Przegląd Archeologiczny*; 1876–1890 вийшло вісім зошитів видання). Представники товариства взяли участь у Міжнародному конгресі з археології та антропології (1876, Будапешт), Геральдично-генеалогічно-сфрагістичній виставці у Відні (1878) та ін.

Через фінансову скруту товариство пережило період занепаду 1877–1881 й було відновлене зусиллями урядового консерватора пам'яток Східної Галичини *Войцеха Дідушицького*, якого 02.10.1881 обрали новим головою. Під керівництвом В. Дідушицького товариство змінило характер діяльності, провідними напрямами його роботи стали історія мистецтва, охорона пам'яток давнини та публікація

А. Каменобродський. *Міський арсенал*

джерел, а археологічні студії відійшли на задній план. У 1880-ті товариство ініціювало відновлення низки історичних пам'яток Галичини, зокрема Олеського замку та римо-католицького костелу XV ст. у Дрогобичі на Львівщині.

У вересні 1885 товариство провело у Львові перший польсько-український археологічний з'їзд, який поєднали з археологічно-етнографічною виставкою. Під час з'їзду відбулося три засідання, де було заслухано доповіді В. Дідушицького, К. Відмана, І. Шараневича, Г. Оссовського, Ф. Земенцького, А. Г. Кіркора.

Наприкін. 1880-х почався новий занепад товариства, який цього разу був спричинений активною діяльністю у Львові відділу краківської Академії наук та місцевого *Польського історичного товариства*. Оскільки після 1890 товариство не вело активної діяльності, 16.04.1914 австрійська влада викреслила його з кадастру товариств.

Роман Масик

КРАЙОВИЙ КОМІТЕТ ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ – див. *ТОВАРИСТВО ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ*

Вигляд на вул. Краківську. Сучасне фото

КРАЙОВИЙ МОЛОЧАРСЬКИЙ СОЮЗ "МАСЛОСОЮЗ" – див. *"МАСЛОСОЮЗ"*

КРАЙОВИЙ ШКІЛЬНИЙ СОЮЗ (КШС) – українська освітня організація в Галичині, заснована у Львові. Діяла з перервами 1910–1920. Переконавшись у неможливості домогтися від австро-польської влади повноцінної державної української школи, з огляду на дедалі більші культурно-освітні потреби *українців*, громадські та просвітницько-педагогічні товариства зініціювали масштабну акцію із заснування приватних навчальних закладів. Услід за відкриттям 1898 дівочої виділової школи ім. Т. Шевченка у Львові, 1903 організовано приватну учительську семінарію, а згодом її доповнила і школа вправ (1907). Українські приватні гімназії в Рогатині, Яворові, Копичинцях, Городенці, Буську та Збаражі постали 1908–1910; 1910 у Львові засновано першу приватну народну школу ім. Б. Грінченка.

З огляду на це, назріла потреба координувати освітні зусилля, випрацювати узгоджені методи й напрями подальшої праці щодо утримання чинних і відкриття нових навчальних закладів, формувати українську освітню політику загалом. 09.02.1910 було скликано нараду представників основних українських громадських товариств й організацій – *Наукового товариства ім. Шевченка*, *"Учительської громади"*, *Руського педагогічного товариства*, *"Взаємної помочі українського вчительства"*, *"Просвіти"*, а також делегатів приватних гімназій. На зустрічі ухвалили заснувати загальнокрайову шкільну організацію "Крайовий шкільний союз". Головою КШС було обрано *М. Грушевського* (1910–1912), секретарем – *І. Брика*, членами т. зв. шкільного комітету стали *І. Кивелюк*, *І. Раковський*, *О. Стефанович*, *О. Макарушка*, *В. Охримович*. Наступними роками КШС очолювали І. Кивелюк і *Л. Сальо*.

Найактивніша фаза у діяльності КШС припадає на 1910–1914. У грудні 1911 проведено Крайовий шкільний з'їзд.

162 делегати від української громадськості, педагогічних колективів обговорили ситуацію в освіті, ухвалили резолюцію щодо необхідності поділу Крайової шкільної ради на дві секції (українську та польську), заснування українського університету у Львові, збільшення державного фінансування на утримання шкіл, висловили протест проти переслідування польською владою прогресивного українського вчительства тощо.

У структурі КШС діяли окремі комісії – організаційна, фінансова і шкільна з окремими секціями для народних шкіл і гімназій, реальних та фахових шкіл. Серед основних заходів КШС – популяризація ідей рідної школи, добір педагогічних кадрів (директорів, учителів, інспекторів) для роботи в українських приватних школах, призначення стипендій для студентів, які готувалися до складання кваліфікаційних іспитів і зобов'язувалися працювати на освітянській ниві, збір фондів на утримання навчальних закладів. Тільки 1910/1911 витрати на діяльність шести приватних гімназій, у яких навчався 871 учень і працювало 44 педагоги, становили 104750 австрійських корон. КШС перестав існувати 1920.

Дмитро Герцюк

КРАКІВСЬКА БРАМА – див. *БРАМИ*

КРАКІВСЬКА ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між *пл. Ринок* та пл. Ярослава Осмомисла, розташована в Галицькому районі міста. Одна з найдавніших у Львові.

Виникла на давньому шляху, що вів від княжого Львова на південь. При закладанні південної частини Львова за західноєвропейськими зразками (район теперішньої пл. Ринок) вулиця сполучила Ринкову площу з однією з міських *брам*, яку згодом назвали Краківською. У документах 1382 вулицю згадують як Татарську. Очевидно тут жили не лише *татари*, а й інші мусульмани, бо вулицю називали також Поганською і Сарацинською.

Від 1441 вулиця зафіксована в документах як Краківська. Так само називали і браму, що стояла поблизу перехрестя сучасних вул. Краківської та *вул. Лесі Українки*, бо від неї починався шлях до Кракова – тодішньої столиці Польського королівства. 1404 над брамою збудували вежу кушнірів, а 1476 за проєктом Йоганна Шиндлера перед брамою, за мостом через рів, звели барбакан. У сер. XVII ст. за проєктом Андреаса дель Акви вежу кушнірів перебудували, і відтоді її називали також Дельаквівською. 1783 браму з вежею та прилеглі фортифікаційні споруди розібрали. Під час ремонтних робіт 2006 було відкопано фрагменти Краківської брами.

На розі вул. Краківської та *вул. Шевської* стоїть кам'яниця *Абреків* (вул. Шевська, 2). Колись віконниці цього будинку використовували для написання сатиричних віршів та карикатур. 1601 міські *райці*, які самі часто ставали об'єктом глузувань і кпинів, видали спеціальну ухвалу, яка забороняла таку творчість, і доручили міській сторожі оберігати стіни та віконниці від тодішніх аматорів графіті.

Навпроти – фігура кентавра з короною та кухлем нагадує про популярний у 1970-ті бар "На Ринку". Бар, що мав численні зали, містився у наріжній кам'яниці, яка належить одночасно до вул. Краківської (№ 2) та пл. Ринок (№ 33). Цей будинок перебудовували *Б. Меретин* (1744) та *Ф. Кульчицький* (1766). Сусідню кам'яницю на вул. Краківській, 4, прикрашає рельєф із зображеннями Амура та Психеї роботи *П. Ойтеле*. На місці кам'яниць № 6, 8, 10 і 12, які завалились 1922, дитячий майданчик. 1573–1574 в одному з цих будинків мешкав друкар *Іван Федоров*. Деякі історики вважають, що саме тут містилась його друкарня, де побачив світ львівський *"Апостол"*. У кам'яниці № 8 діяла знаменита у XIX ст. *кав'ярня* Добровольського, звана "Пекелком". Свого часу в ній збиралися львівські літератори і журналісти, однак до поч. XX ст. заклад перетворили на звичайну кнайпу і в грудні 1902 він перестав існувати.

Навпроти, у кам'яниці з фігурою св. Онуфрія (вул. Краківська, 7), містився

Вигляд на куполи Преображенської церкви з вежі ратуші. Сучасне фото

Св. Онуфрій у рові з левами. Скульптура на фасаді будинку (вул. Краківська, 7). Сучасне фото

Будинок
на вул. Краківській, 24.
Сучасне фото

ресторан і склад вина родини Людвіґів. У сусідній кам'яниці № 9 був готель і ресторан "Під трьома муринами", власником яких був Людвіґ Штадтмюллер. На першому поверсі збереглися фрагменти розписів стін та стель від XIX ст., які тепер прикрашають інтер'єр кав'ярні "Фреска". Будинок під номером № 13 спорудив 1773 архітектор *П. Полейовський*. Однак уже 1778 дім пошкодила *пожежа*, і 1783 його перебудували за проєктом архітектора *П'єра Дені Ґібо*, надавши сучасного вигляду. Приблизно тоді була збудована кам'яниця № 14, що теж є наріжною з *вул. Вірменською*. Сюди 1873 переїхали управи товариств *"Просвіта"* і *"Руська Бесіда"* (перебували тут до 1895), оскільки з приміщення *"Народного Дому"* (тепер *вул. Театральна*, 22) їх виселив т. зв. "Управляючий совіт", що його опанували *москвофіли*. У цій будівлі на першому поверсі містився відомий ресторан Макса Вікселя. Неподалік, на вул. Краківській, 17, розташовувалось товариство руських ремісників *"Зоря"*, засноване з ініціативи *В. Нагірного*. Кам'яницю під № 24 збудували 1783 за проєктом *К. К. Фесинтера*. За його проєктом 1790–1793 постав будинок № 34, який був розташований вже за колишньою Краківською брамою. Його оздоблюють барельєфи грифонів та путті, які створив *Й. Шимзер*.

На вулиці стоїть *Преображенська церква*, яку збудували на місці колишнього костелу *тринітаріїв*. Монахи ще 1703 заклали свій монастир біля Краківської брами. 1731 костел освятив єпископ Ян Скарбек. 1783 монастир закрили. 1784 за розпорядженням імператора *Йосифа II* в колишньому монастирі відкрили університет. У приміщенні костелу влаштували *бібліотеку* та актову залу, у якій 16.11.1784 відбулась урочиста інавгурація відновленого *Львівського університету*. 02.11.1848 університетські будівлі були зруйновані артилерійським вогнем та пожежею. Університет згодом перебрався на вул. Св. Миколая (тепер *вул. М. Грушевського*, 4), а зруйновані будівлі перейшли у власність русинської (української) громади, яка 1851–1864 збудувала тут "Народний Дім". 1850 архітектор Антон Фрех виготовив перший проєкт майбутньої церкви, якого так і не зреалізували. Серед стін колишнього костелу, перекритих тимчасовим дахом, влаштували склад декорацій для театру Скарбека (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*). 1874 було затверджено другий проєкт храму, що його розробив *С. Гавришкевич*. Будівництво тривало двадцять років (1878–1898), ще кілька років церкву оздоблювали, 29.04.1906 її освятив митрополит *Андрей Шептицький*, єпископ Перемиський Костянтин Чехович та єпископ Станиславівський *Григорій Хомишин*. Над оздобленням храму працювали *Л. Марконі*, *Т. Попель*, *Ф. Маєрський*, *Т. Копистинський*, *К. Устиянович*, *А. Коверко*.

Під час *українсько-польської війни 1918–1919* у церкву в січні 1919 влучив артилерійський снаряд, на пам'ять про що в стіні храму з боку вул. Корнякта було вмуровано гільзу. 1948 перед Преображенською церквою застрелили керівника ініціативної групи з переходу греко-католицької церкви в підпорядкування Московського патріархату *Г. Костельника*. Радянська пропаганда звинуватила у його вбивстві підпілля *Організації Українських Націоналістів*, хоча, можливо, що радянські спецслужби самі прибрали небажаного свідка ліквідації *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ).

Преображенська церква першою у Львові повернулась до УГКЦ. 29.10.1989, у неділю, священик Преображенської церкви Ярослав Чухній із благословення митрополита катакомбної УГКЦ *Володимира Стернюка* оголосив під час Літургії молитву за папу *Івана Павла II* і патріарха УГКЦ *Мирослава Івана Любачівського*. Після Служби Божої священик зачитав заяву до владики Володимира Стернюка з проханням прийняти його з вірною паствою в лоно УГКЦ, яку підтримала більшість парохіян. 10.07.1990 міська влада зареєструвала релігійну громаду греко-католицького обряду парохії Пре-

Артилерійське стрільно, вмуроване у стіну Преображенської церкви від вул. Корнякта.
Сучасне фото

ображенської церкви і передала в користування громаді цей храм.

Ігор Мельник

КРАКІВСЬКЕ ПЕРЕДМІСТЯ – територія на захід і північ від мурів Львова, яка в XIV–XVIII ст. підлягала правовій, адміністративній і фінансовій юрисдикції міської ради. Локалізація Краківського, як і *Галицького передмістя*, була означена у привілеї польського короля *Казимира III* від 27.07.1368. Привілей вилучав територію передмістя з-під влади місцевих королівських урядників. Передмістя пролягало на захід від міста, приблизно в районі сучасних *вул. М. Коперника*, *вул. С. Бандери* – до *вул. Городоцької* і *вул. Т. Шевченка*. Його природними межами можна вважати річку *Полтву*, гори св. Юра і Страчення. До другої пол. XV ст. К. П. називали Татарським. Це передмістя було значно меншим від Галицького.

У другій пол. XVI – першій пол. XVII ст. К. П., як і Галицьке, швидко заселялося. Цей процес був зумовлений загальним економічним піднесенням Львова. 1583 на ньому було 151 домогосподарство (на Галицькому – 578), а 1618 – 313 (на Галицькому – 839). "Опис 100 міських ланів" 1607 фіксує поділ передмістя на вісім "осель" – щільно забудованих дільниць ("За Єзуїтською хвірткою", "Від костелу св. Станіслава", "Від костелу Св. Хреста", "Королівське джерело", "Поряд із Тлумацьким млином", "Від початку Королівського джерела", "Богданівка", "Біля Зимноводного млина").

За національною структурою К. П. різнилося від Галицького. Поряд із *поляками* й *українцями*, великий відсоток його мешканців становили *євреї*. 1578, за даними реєстру поголовного податку єврейського населення, у 57 будинках К. П. проживало 333 євреї. 1583 на передмісті українців-власників нерухомості налічували 40 (26%), поляків – 105 (70%), а вірменів лише 4 (3%). 1618 відсоткова пропорція між представниками різних національностей збереглася: українців-власників (разом із комірниками) відомо 109 (23%), поляків 325 (69%) і вірменів – 16 (3%). Таке відсоткове співвідношення між поляками та українцями на К. П. зберігалося й далі.

На К. П. була розміщена частина львівського передміського кагалу, інша половина була на території старостинської юрисдикції. Єврейська колонізація К. П. активізувалася у другій пол. XVI ст., коли місто продало євреям ґрунт під цвинтар ("окописько"). Упродовж XVII–XVIII ст. євреї планомірно викуповували нерухомість християн поблизу "окописька" у напрямку долини Полтви. Завдяки цьому утворилося суцільне "пасмо" єврейських будинків, що сполучалося з правобережною єврейською забудовою на старостинській території. За австрійськими підрахунками, 1774 євреям на К. П. належало 126 будинків, тоді як у руках християнських власників був 451 будинок.

У другій пол. XVII–XVIII ст. більша частина К. П. перейшла в приватну (шляхетську та духовну) юрисдикцію. На поч. 1730-х на ньому було 10 юридик (8 духовних і 2 шляхетських), що становило 20,7% усієї юрисдикційної нерухомості на передмістях Львова (разом із Старостинською юридикою). На передмісті переважали невеликі за кількістю будинків (халуп) юридики та лібертації чернечих згромаджень: *бриґідок*, *театинців* (*Богданівка*), *єзуїтів* (*Белзеччина*), *авґустинців*, *василіан* (Святоюрська); *шпиталів* – св. Станіслава і Св. Духа.

Важливі позиції в економічному житті К. П. XVII–XVIII ст. займали євреї, оскільки вони сконцентрували у своїх руках торгівлю та дрібне ремісниче виробництво. Особливо це стосувалося монополії на куріння горілки, варіння пива, сичення меду, а також шинкування. За відомостями Генеральної люстрації Львова, 1712 майже в кожному єврейському помешканні шинкували спиртними напоями.

У другій пол. XIX ст. територія К. П. увійшла до складу міста і на ній з'явилася регулярна вулична забудова.

Андрій Фелонюк

Будинок на вул. Краківській, 16. Сучасне фото

А. Пилиховський.
Церква св. Миколая

КРАКІВСЬКИЙ РИНОК – найдавніший чинний торговельний комплекс Львова. Локалізація цього ринку упродовж існування змінювалася, однак торговельні операції на ньому ніколи не припинялися. Від 11.12.2007 діє як Товариство з обмеженою відповідальністю (ТзОВ) "Краківський ринок". Давній К. Р. виник, імовірно, одночасно із заснуванням міста, у місці перетину трьох важливих торговельних шляхів – Краківського, Волинського й Волоського. Частинами території давнього торговиці дослідники вважають сучасні *пл. Старий Ринок*, пл. Святого Теодора, пл. Ярослава Осмомисла і пл. Торгову, що в княжі часи становили єдиний масив, на якому відбувалася торгівля.

Торгівля на пл. Зерновій.
Поч. XX ст. Архівне фото

У XIV ст. К. Р. опинився на території *Краківського передмістя*. У першій пол. XIX ст. територію давнього К. Р. почали забудовувати житловими будинками, згодом він був обмежений Краківською площею (тепер – пл. Торгова і пл. Я. Осмомисла; радянська назва – площа 300-річчя Возз'єднання) і початком *вул. Городоцької*.

Територія давнього К. Р. належала до юрисдикції львівських *старост*. Саме на цьому передміському ринку особисто або через посередників збували свої вироби *партачі*. Передміські купці й роздрібні торговці з К. Р., переважно *євреї* або *українці*, навіть маючи право торгівлі лише в конкретні дні в році, становили сильну конкуренцію привілейованим купцям із середмістя. Тому деякий час польські *королі* надавали привілеї середміським купцям на противагу передміським. Найдавніший королівський документ про це – привілей *Яна Ольбрахта* від 08.12.1497, де згадано мешканців передмістя – українців та євреїв, яких не слід допускати до торгівлі та купецтва на шкоду містові. *Сигізмунд I Старий* 1515–1519 надав декілька привілейних грамот, у яких зрівнював євреїв середмістя і передмістя у правах щодо торгівлі. Однак 03.04.1527 цей король (імовірно, через хабар) відмовився від попередньо наданих привілейних документів і оголосив, що євреї-передмістяни мають рівні права з середміськими лише на два роки. 30.11.1618 львівський староста Станіслав *Мнішек* дозволив сорока шевцям-українцям мати свої ятки, кожна завширшки три лікті (2 м 20 см) перед Краківською *брамою*, поставивши свій крам у два ряди по 20 яток. Щороку 11 листопада (день св. Мартина) на користь *Низького замку* від кожної ятки сплачували податок – 6 грошів. Справжнім благодійником для торгівлі на території давнього К. Р. був король *Ян II Казимир*. 14.03.1651 цей правитель надав передміським євреям-різникам право встановити 8 яток, від кожної з яких зобов'язав сплачувати на користь Низького замку по 10 грошів і половину фунта (202,5 г) лою. 08.08.1658 Ян II Казимир

надав євреям право вільно виготовляти мед, горілку та право шинкувати цими напоями на Краківському передмісті й перед Низьким замком, а також – перепродувати старі речі (тандети). Привілеї наступних королів *Міхала Корибута Вишневецького* (1672), *Яна III Собеського* (1676) і *Августа II Моцного* (1698) остаточно встановили рівні права в торгівлі на К. Р. для всіх представників єврейської громади міста.

Будь-хто, заплативши міському чиновникові торгове або ярмаркове, міг вільно продавати свій товар у межах передміського ринку. Це надавало давньому К. Р. рис стихійності та неорганізованості. У 1874–1875 на ринку було встановлено перекриття прилавків від дощу. У другій пол. XIX ст. на територію торгової площі спробували перенести *Святоюрські ярмарки*, проведення яких поблизу *собору св. Юра* тоді занепало. Проте відновити популярні раніше торги на новому місці не вдалося.

Восени 1939, коли Львів був переповнений біженцями з інших земель Польщі, територія ринку стала місцем проведення не контрольованої державою торгівлі продуктами харчування й натурального обміну цінних предметів на продукти. Не маючи сталих прибутків, чимало людей змушені були тут продавати або вимінювати свої речі на харчі.

Під час німецької окупації 1941–1943 територією К. Р. проходила східна межа єврейського *гетто*. Уздовж ринкової площі спорудили високий дерев'яний паркан із воротами, які охороняла поліція гетто. Формально торгівля поблизу огорожі на площі була заборонена, однак для обмежених у своїх правах євреїв це було чи не єдине місце, де можна було обміняти цінні побутові речі на продукти. Після ліквідації гетто в червні 1943 торгівлю й обмінні операції на площі відновлено. Як і інші міські ринки того часу, К. Р. зазнавав періодичних облав німецьких поліційних і військових підрозділів для примусового вивезення молоді й осіб працездатного віку на роботу до Німеччини.

Давній К. Р. разом із ринком на *пл. Ринок* було остаточно ліквідовано 1945. Утім ця офіційна ліквідація не призвела до припинення торгівлі, яка набула підпільного, а іноді навіть кримінального характеру. Упродовж 1945–1990, попри періодичні облави міліції, тут функціонувала т. зв. "Біржа". У сквері, де росли кущі бузку, можна було придбати або домовитися про придбання дефіцитних тоді товарів – модного одягу, закордонної аудіо-, теле- та відеоапаратури; не за заниженим державним курсом придбати чи збути валюту, чеки Зовнішпосилторгу СРСР. Окрім дефіцитних товарів, підпільно пропонували антикваріат, нумізматичні й філателістичні колекції, музичні записи, фотографії та плакати заборонених у СРСР музичних гуртів, музичні платівки й касети, порножурнали. Від кін. 1960-х у період травня–червня щороку прибутковим товаром ставали розв'язання шкільних випускних екзаменаційних завдань із різних предметів, екзаменаційні шкільні твори. Разом із "Барахолкою" в *Рясному* "Біржа" стала одним із найбільших центрів т. зв. спекулятивної торгівлі у Львові, яка ефективніше за державну реагувала на потреби та смаки містян.

Вигляд на Краківський ринок з південного боку. Поч. XX ст. Архівне фото

Австрійські інвестори 1990 запланували спорудити на місці давнього К. Р. п'ятизірковий готель "Золотий лев" і навіть розробили проєкт будівництва. Під час копання котловану під фундамент і подальших розкопок 1996 віднайшли унікальний культурний пласт, який під-

Вигляд на торговельні павільйони Краківського ринку зі східного боку. Поч. XX ст. Архівне фото

твердджував існування тут поселення ще у VII ст. Однак 1998 австрійські інвестори відмовилися від реалізації проєкту.

Тепер на місці давнього К. Р. на пл. Торговій, 3, – продуктово-промтоварний ринок "Добробут".

Радянська влада 1947 вирішила організовано перенести К. Р. на територію між *вул. Клепарівською* та вул. Шлейхера (тепер вул. Базарна). Формально ринок діяв на вул. Шлейхера, 11 (тепер вул. Базарна), від 1947, однак через брак коштів споруджувати ринкові приміщення там почали тільки 01.08.1952 і затягнули аж до січня 1959.

Офіційна назва нового ринку – "Центральний колгоспний ринок" – не прижилася не лише серед корінних львів'ян, а й серед переселенців з різних частин СРСР, що прибули до Львова після 1945. Новий ринок львів'яни у повсякденні називали "Краківським".

За радянських часів на території К. Р. діяла філія універмагу № 2, комісійна та взуттєва крамниці, які містилися у приміщенні базару, й автостанція № 4. З площі перед ринком вирушали приміські автобуси в північному й північно-західному напрямках. На відміну від давнього К. Р., новий став централізованою державною структурою, що підпорядковувалася Львівському міському управлінню торгівлі. Упродовж 1947–1996 новим К. Р. керувало сім директорів.

Офіційно К. Р. був призначений для торгівлі продуктами сільського господарства. Проте поступово в його південній частині розпочалася роздрібна торгівля промисловими товарами (одягом і взуттям, тканинами тощо), більшість із яких була дефіцитом у мережі державної торгівлі. Традиційно щоп'ятниці вздовж верхньої південної частини ринку торгували свійськими тваринами і живою птицею.

Південно-східна частина К. Р. була єдиним місцем у Львові, де продавали та купували домашніх тварин, птахів та акваріумних рибок. Ними торгували спочатку щосуботи і щонеділі, згодом – постійно. Досі ця частина К. Р. зберегла свою колоритну місцеву назву – "Пташки". Час до часу ті, хто торгували тут, не маючи виторгу або поспішаючи додому, дарували тварин перехожим.

Униз єходами від вул. Клепарівської, дорогою до "Пташок", розташовувалися зі своїм крамом торговці книжками. У період, коли *книгарні* міста були переповнені радянською офіціозною і псевдонауковою літературою, купити цікаву книжку на будь-який літературний смак можливо було лише тут. Крім книжок, у цій частині К. Р. на імпровізованих прилавках продавали дефіцитні тоді запчастини до автомобілів та іншої побутової техніки, товари для рибалок і мисливців (окрім зброї), сувеніри, саджанці плодових дерев та ягідних кущів, насіння квітів.

Межа єврейського гетто в районі Краківського ринку. Весна 1942 р. Архівне фото

В умовах гострого дефіциту 1988–1989 у мережі державної торгівлі територія К. Р. уже була занадто тісною не лише для пропозиції товарів, а й для руху покупців. 1990 промтоварну торгівлю на К. Р. припинили й перенесли на територію тодішнього *стадіону "Україна"* (колишня назва – "Дружба"), де торговими днями були субота й неділя. Торгували тоді на трибунах стадіону, вхід був платний.

Через гіперінфляцію 1992–1995 відремонтувати та реконструювати К. Р. в першій пол. 1990-х не вдалося. Капітальну реконструкцію торгової площі та стаціонарних ринкових споруд змогли розпочати тільки 1996, коли К. Р. очолив новий директор Володимир Кожан.

Модест Чорний

КРАСІВСЬКИЙ ЗІНОВІЙ (12.11.1929–20.09.1991) – український поет, учасник національно-визвольного руху. Народився в с. Витвиця (тепер Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався в народній школі, під час німецької окупації (1942–1944) – у львівській гімназії. 1944 усі чотири брати К. перейшли на нелегальне становище, боролися в лавах *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) та *Української Повстанської Армії*, троє з них загинули. У травні 1945 сім'ю – батька, матір, К. та його сестру Марію – вивезли до Сибіру, але дорогою їм вдалося втекти. К. заарештували, проте за кілька місяців через брак доказів відпустили.

Закінчив 1946 Болехівську середню школу й успішно склав вступні іспити до *Львівської Політехніки*, та переслідування завадили розпочати навчання. Восени 1947 родину знову примусово повезли до Казахстану, К. зумів утекти. Перейшов на нелегальне становище, в одній із облав у Карпатах у березні 1948 його поранили. Надалі таємно перебував у Львові. У березні 1949 заарештований утретє, засуджений на 5 років концтаборів та пожиттєве заслання. Відбував ув'язнення в Архангельській обл. По смерті Й. Сталіна 1953 амністований. Етапували на заслання до родини в Караганду (Казахстан). Працював наваловідбійником у шахті, двічі травмований під завалами. Від вибуху у вибої одержав пошкодження хребта й параліч ноги. 1957 визнаний інвалідом II групи й звільнений від спецзаслання.

Вступив 1956 на заочне відділення філологічного факультету *Львівського університету*. У Караганді брав участь у підпіллі ОУН, дбав про відкриття українських шкіл, таємно переправляв зі Львова українські книжки, зокрема й літературу ОУН, сприяв створенню української книжкової крамниці. 1959 К. заарештували й звинуватили в поширенні націоналістичних настроїв серед українців Караганди. Під час заворушень у Теміртау втік до України. З політичних причин відрахований з університету. Працював у бібліографічному відділі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР. Підготував анотований покажчик до *"Записок НТШ"*. 1960 одружився зі Стефанією Юрович. Мешкав у Львові, згодом – у Стрию. 1961 за дозволом ректора Львівського університету *Є. Лазаренка* поновив навчання й наступного року одержав диплом.

Разом із Дмитром Квецком і Богданом Равлюком 25.08.1963 ініціював створення підпільного *Українського Національного Фронту* (УНФ) та випуск нелегального журналу. Спільно з Д. Квецком К. надрукував перше число часопису *"Воля і Батьківщина"*, працю "Тактика УНФ" та збірку віршів "Месник". У моршинському помешканні К. надрукував вісім журналів. З огляду на небезпеку, останні вісім номерів журналу (до червня 1966),

Торгівля на Краківському ринку. 1939 р. Архівне фото

Вигляд на Краківський ринок зі східного боку. Сучасне фото

Зіновій Красівський
з дружиною Стефанією Юрович

а також заяви УНФ, листівки, меморандуми друкували в спеціально обладнаній у горах криївці. Видання припинили через арешт у Донецькій обл. члена УНФ Миколи Качура та посилений пошук видавців-підпільників.

К. координував діяльність львівських груп УНФ *Івана Губки* (з мешканців Львова) та Мирослава Меленя (головно з мешканців області). К. заарештований 24.03.1967 за звинуваченням у спробі "повалення в Україні радянської влади". 27.11.1967 виїзне засідання Верховного Суду УРСР в Івано-Франківську засудило К. на 17 років ув'язнення. Етапований до Владимирської в'язниці (тепер Російська Федерація). 1969 розлучився. В ув'язненні написав збірку віршів "Невольницькі плачі", яку поширили тюрмою і яку Юрій Ар'є Вудка вивіз на волю. 1984 збірка вперше була опублікована в Лондоні й відзначена діаспорною премією ім. І. Франка. Згодом її кількаразово перевидавали в незалежній Україні. Незадовго до закінчення в'язничного реченця написав поему "Тріюмф Сатани".

На підставі конфіскованих творів 06.01.1972 проти К. порушили нову кримінальну справу й 05.03.1972 етапували до Москви, де 04.05.1972 його визнали хворим на шизофренію. У серпні Владимирський облсуд анулював вирок Верховного Суду УРСР і призначив К. примусове лікування у Смоленській спецпсихлікарні. Після інтенсивного "лікування" психотропними засобами, доведення до гіпертонії, стенокардії, тромбофлебіту та двох інфарктів у серпні 1976 дозволили перевести до психлікарні загального типу. Від 16.09.1976 його "лікували" у Львові, за п'ять місяців – у Бережницькій психлікарні Стрийського р-ну, від серпня 1977 – знову у Львівській облпсихлікарні. За звільнення К. боролися Василь Стус, Міжнародна Амністія, Асоціація американських поетів. У квітні 1978 лікарська комісія запропонувала скасувати примусове лікування. 17.07.1978 К. вибрався на волю.

У Моршині поставлений під гласний нагляд спецслужб і на диспансерний облік психіатра. Хворів на серце. 26.05.1979 одружився з *О. Антонів*. Мешкати в дружини у Львові заборонили. Найчастіше спілкувався з нею через листи. 1979 написав "Владимирський централ", вперше опублікований 1991 у посмертному випуску заснованого ним журналу "Українські проблеми". У жовтні 1979 став членом *Української Гельсинської Групи*, ослабленої тоді репресіями. 13.03.1980 заарештований на підставі ухвали про необхідність відбути решту покарання за вироком 1967: 8 місяців та 7 днів концтаборів суворого режиму та 5 років заслання. Того ж дня етапований до колонії в с. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл. (Росія). 17.11.1980 відбув на заслання в с. Луговому Тюменської обл. Від 13.01.1983 дружина перебувала в Луговому разом із К.

До Львова із заслання К. з дружиною повернувся в листопаді 1985. На очах у К. 02.02.1986 дружина загинула: трамвай зіштовхнув її під колеса вантажівки. 1988 К. став секретарем *Української Гельсинської Спілки*. Сприяв легалізації *Української Греко-Католицької Церкви*, у складі делегації підпільної Церкви зустрічався в Москві з представниками Ватикану, керував Братством з питань будівництва Гошівського жіночого монастиря. Один з ініціаторів створення Братства ОУН–УПА. Співзасновник музею-садиби *Степана Бандери* в с. Воля-Задеревецька, правозахисної організації "Гельсинки – 90". Учасник створення Української християнсько-демократичної партії, політичного об'єднання "Державна самостійність України" (ДСУ), очолював Стрийську міську організацію ДСУ. 1990 був призначений Головою Проводу ОУН в Україні та кооптований до Головного Проводу ОУН.

Помер і похований у Моршині. У рідному селі К. 1994 йому встановлено пам'ятник (скульптор Б. Романець).

Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької за мотивами листування К. й А. Акагоші 2000 створив виставу "У.Б.Н.".

Юрій Зайцев

Відкриття пам'ятника
З. Красівському
у с. Витвиця.
Скульптор Б. Романець.
Листопад 1994 р.

О. Курилас. *Дивлюся, аж світає.* 1918 р.

Ярослав Красневич.
Автопортрет у береті

КРАСІЦЬКИЙ КАЗИМЕЖ АНТОНІЙ БАЗИЛІЙ ТЕОФІЛЬ (Krasicki Kazimierz Antoni Bazyli Teofil; 14.06.1807–28.07.1882) – польський політик та фінансист. Народився в Дубєцку під Перемишлем (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Закінчив академію військових інженерів у Відні. Брав участь у польському повстанні проти Росії 1830–1831. Воював під Варшавою, у званні капітана брав участь в експедиції генерала Д. Хлаповського в Литву. Після поразки повстання перейшов кордон із Пруссією, де був інтернований. Повернувся до Галичини, зайнявся господарською діяльністю. Від 1842 – директор Галицького земського кредитного товариства. Брав участь у політичній діяльності, депутат *Галицького Станового Сейму*. Під час *"Весни Народів"* увійшов до складу національного уряду, який створили *поляки*, командував першою ротою національної гвардії у Львові.

Після придушення владою польського національного руху повернувся до фінансово-господарської діяльності. Від 1850 – голова Галицької ощадної каси, керував Галицьким земським кредитним товариством (1861–1882), від 1867 очолював створену у Львові фінансову біржу. Від 1869 був членом Ради панів у Відні. Помер у Львові.

Андрій Козицький

Я. Красневич.
Половіс жито

КРАСНЕВИЧ ЯРОСЛАВ (17.09.1911–10.11.1998) – художник і педагог. Народився в м. Добромиль (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.) в сім'ї працівника нотаріальної контори. 1917–1925 навчався в місцевій початковій семирічній школі. Перші уроки малювання одержав від шкільного учителя Зильберта та кузини Катерини Шиллер. 1925–1931 навчався у приватній гуманітарній гімназії ім. Гербурта в м. Добромиль, 1931–1932 – на правничому факультеті *Львівського університету*, 1932–1938 – в Академії мистецтв у Кракові. Педагоги з фаху – *В. Яроцький*, *К. Сихульський*, К. Дуніковський, П. Дадлез, В. Вайс. 1932–1938 – член українського мистецького об'єднання "Зарево" в м. Кракові. 1939–1940 викладав малювання в початковій школі с. Княжпіль, 1941–1944 – графічну рекламу в торговельних школах Самбора та Добромиля. Працював 1944–1952 у підрозділах статистики місцевих органів влади, 1952–1971 – у районному відділі народної освіти, викладаючи малювання, історію та німецьку мову в середній школі робітничої молоді м. Добромиля. Малював до кінця життя. Був наставником творчо обдарованої молоді. Серед його учнів – *Д. Крвавич*.

Авторська концепція малярства К. розвинулась у надрах ідей постсезанізму, які тривалий час були популярними в середовищі педагогів і студентів Кракова. Його ранні академічні рисунки позначені конструктивністю побудови фігур натурних прототипів, із добрим оснащенням тональності та штрихового моделювання об'ємної форми.

За 1940-ві – 1990-ті художник виконав багато портретів, композицій із побутовими сценами, натюрмортів, пейзажів, актів: "Автопортрет з червоним шаликом" (1940-ві), "Портрет сина Андрія" (поч. 1970-х), "Натюрморт із фікусом" (друга пол. 1960-х), "Соняхи" (1970-ті), "Добромиль. Вигляд на Чернечу і Замкову гори" (поч. 1970-х), "Осінні дари" (кін. 1980-х). К. підтримував взаємини з мистецьким середовищем Львова. Часто відвідував май-

стерні художників *Р. Турина*, *Р. і М. Сельських*, Н. Кисілевського, *О. Ліщинського*, *В. Манастирського*, *В. Патика*, *Д. Довбошинського*, *К. Звіринського*, підтримував контакти з *Б. Горинем*, *Д. Крвавичем*, Р. Лахом. Своєю творчою позицією підсилював зорієнтованість образотворчого мистецтва Львова на європейський художній простір. Залишив велику творчу спадщину, яка сьогодні зберігається в родинній збірці у Львові.

Помер і похований у м. Добромиль.

Роман Яців

КРАСНОГОРОВА-МАЛХАСЯНЦ ІРИНА (нар. 06.04.1936) – солістка балету, хореограф, педагог. Заслужена артистка України (1972).

Народилася в с. Беласівка (тепер Семенівського р-ну Нижегородської обл., Росія). 1956 закінчила Пермське хореографічне училище (клас К. Гейденрейх). Скерована на роботу в Горьковський театр опери та балету ім. О. Пушкіна. Там працювала солісткою балету. Виконала партії Одетти-Одилії ("Лебедине озеро" П. Чайковського), Зареми, Марії ("Бахчисарайський фонтан" Б. Асаф'єва) та ін.

Разом із чоловіком П. Малхасянцем 1959 запрошені до Львова на посади провідних солістів балету. Станцювала понад 30 партій, зокрема: Кітрі ("Дон Кіхот" Л. Мінкуса), Жизель ("Жизель" А. Адана), Есмеральда ("Есмеральда" Ц. Пуньї), Махмене Бану ("Легенда про любов" А. Мелікова) та ін. Виконувала провідні партії в українських балетах: "Лілея" К. Данькевича, "Досвітні вогні" Л. Дичко, "Відьма" В. Кирейка.

Роботу в театрі поєднувала з педагогічною. Від 1970 працює педагогом у хореографічній школі та Львівському державному училищі культури та мистецтв. Від 1997 – педагог-репетитор *Львівського театру опери та балету*.

Надія Труш

КРАСНОПЕРА-ГОЛИНСЬКА ГАЛИНА (02.01.1902–10.11.1976) – піаністка, диригент, педагог, засновник українських музичних установ та організатор музично-театрального життя в Канаді. Дружина *М. Голинського*. Народилася в с. Підгайчики (тепер Золочівського р-ну Львівської обл.). Середню й музичну освіту здобула у Львові (викладачі Д. Старосольська, *В. Барвінський* (фортепіано), Ч. Заремба, *Р. Любінецький* (сольний спів), *С. Людкевич* (теорія музики)). 1924–1925 працювала асистентом-концертмейстером у Ч. Заремби та Р. Любінецького й довголітнім асистентом у композитора *Я. Барнича*. 1925 одружилася з М. Голинським. Тоді разом із чоловіком виїхала до Поморської опери (об'єднання театрів міст Торунь, Бидгощ, Ґрудзьондз). Під час виступів у Поморській опері К.-Г. була незмінним концертмейстером і корепетитором М. Голинського. 1927–1938 неодноразово виступала разом із М. Голинським у концертах у Галичині (Львів, Золочів) і на Великій Україні (Одеса, Київ, Харків).

Ірина Красногорова-Малхасянц

У роки *Другої світової війни* К.-Г. працювала у *Львівському театрі опери та балету* концертмейстером та корепетитором. 1944 виїхала із трупою Львівського театру спочатку до Кракова, згодом до Опельна та Ґабленца. Кінець війни застав К.-Г. у Кемптені (Тироль, Австрія), де вона керувала хором.

Восени 1947 емігрувала до Канади. Працювала диригентом у філії Українського національного об'єднання у Виндзорі (провінція Онтаріо, Канада). 1948 переїхала до Торонто, де впродовж чотирьох років була диригентом у "Народному Домі". За її участю в Торонто були поставлені опери: "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, "Катерина" М. Аркаса, оперети: "Запорізький скарб", "Шаріка", "Вій", "Сільське кохання". Традиційно восени хор "Народного Дому" під керівництвом К.-Г. брав участь у концертах Всеканадійської виставки, репрезентуючи українців Канади. На Першому музичному фестивалі пісні й танку в Торонто 1952 хор "Народного Дому" здобув першу нагороду.

Галина Краснопера-Голинська

К.-Г. була співзасновником українського музичного інституту ім. М. Лисенка в

Дзвіниця вірменської церкви. Поч. XX ст. Архівне фото

Микола Красовський. Натрунний портрет. Рисунок Ю. Макаревича. Поч. XX ст.

Торонто. Багато років викладала музику і спів у музичній школі ім. О. Кошиця, для заснування якої доклала багато зусиль у сер. 1950-х. Готувала концерти, академії, відзначення річниць, вистави ("Циганка Аза", "Дай серцю волю", "Лиха іскра", "Гуцулка Ксеня", "Ніч під Івана Купала", "Маруся Богуславка", "Довбуш" та ін.). Налагодила співпрацю різних мистецьких осередків, завдяки чому згодом було створено Товариство української опери Канади.

Померла в Торонто (Канада).

Данута Білавич

КРАСОВСЬКИЙ ПЕТРО (Crassowski (Krasowski) Petrus; роки нар. і смерті невід.) – архітектор. Італієць з кантону Тессин (Тічіно) у Швейцарії; його прізвище, можливо, походить від назви місцевості Карассо в Тессині або від популярного в цьому кантоні прізвища Ґрассі. Працював у Львові у 1560–1570-ті. 1567 одержав міське громадянство. Від 1568 керував будівництвом первісної вежі-дзвіниці *Успенської церкви* (яку розпочав батько *В. Капіноса-старшого* Фелікс Трубач). Після її падіння 1570 за вироком суду мусив відшкодувати частину грошей її фундаторові Давиду Малецькому. 1570–1571 спорудив дзвіницю *вірменської церкви* (реставрована і суттєво перебудована після *пожеж* 1743, 1748, 1778). Збудував 1571–1577 кам'яницю Софії Ганель на *пл. Ринок*, 5. Досі збереглося її первісне планування приміщень, однак до нашого часу не дійшли високий ажурний аттик і багатий різьблений у камені декор фасаду. 1574 згаданий у міських документах як Петро Незгода Італієць. *В. Лозинський* помилково приписав йому авторство *Чорної кам'яниці* на пл. Ринок, 4, і *каплиці Трьох Святителів*. Твори К. – характерні приклади львівського *ренесансу*.

Юрій Бірюльов

КРАСОВСЬКІ – містянська родина, активні діячі українського *Ставропігійського братства*, від 1676 – шляхтичі гербу "Шренява". За припущеннями істориків, рід міг походити зі с. Красів (тепер Миколаївського р-ну Львівської обл.). Про діяльність родини у Львові вперше згадано наприкін. XVI ст. За намагання *українців* протиставитися забороні *маґістрату* й взяти участь у *ярмарку* 1575 купця Дмитра К. заарештували й покарали штрафом. 07.01.1593 його ув'язнили вдруге за публічно оголошену відмову відзначати релігійні свята за римо-католицьким календарем.

У найдавніших інвентарях *Успенської церкви* та *церкви св. Онуфрія* згадано про "зятя Красовского" на ім'я Стецько. На поч. XVII ст. активним діячем української громади у Львові був Іван К., який мешкав на *передмісті*. Окремі історики припускали, що членом родини К. також був знаний львівський будівничий та архітектор *Петро Красовський*.

Найвідомішими представниками родини були:

СТЕФАН К. (р. нар. невід. – 29.07.1686) – крамар, батько Миколи К. Був нобілітований 1676, після чого родина отримала фамільний герб. Одружився зі шляхтянкою герба "Єліта" Софією (померла 18.10.1696). Ознакою поваги до Стефана К. було те, що від 1666 його особиста лампада незгасно горіла в Успенській церкві перед іконою Деісуса (згодом стала родинною лампадою К.).

МИКОЛА К. (1644–30.12.1697) – кравець, крамар, син Стефана К. Через виступи проти місцевої влади був вигнаний з міського *цеху* кравців. Домігся судового рішення на свою користь, але до цеху не повернувся.

З ініціативи Миколи К. у 1680-ті було відновлено систематичне ведення діловодства братства, розпочато т. зв. "Плантаційну книгу", куди записували всі найважливіші події в житті інституції. 1686–1692 виконував обов'язки писаря братства. За припущеннями істориків, Микола К. вів справи разом зі своїм племінником, ієромонахом Самуїлом Красовським. На виборах керівництва братства 07.04.1692 Миколу К. обрано сеньйором братства – "старійшиною". За час свого

урядування 1692–1697 він зумів збільшити грошові надходження до каси братства й повністю впорядкував його архів і діловодство. Зусиллями Миколи К. 1695 розпочали реставрацію *вежі Корнякта*, яка була пошкоджена під час *облоги* 1672. Щоб розширити прицерковне кладовище, у містянина Стефана Ляшковського братство купило кам'яницю.

Дружина Миколи К., Анастасія Лавришичівна, після смерті чоловіка прийняла постриг у Києво-Печерському монастирі. У братському пом'янику згадано імена дітей Миколи та Анастасії – Тетяна, ієрей Дамаскін, Парфеній, Матвій і Катерина.

Микола К. був похований у крипті Успенської церкви. Коли наприкін. XVIII ст. за наказом *австрійців* усували поховання з підземель церкви, натрунний портрет Миколи К. зняли з труни і розмістили в залі засідань Ставропігійського братства.

Родина К. була відома великими пожертвами на користь української громади у Львові. Зокрема 1669 Василь Леонович (Красовський) заповів половину "Прокоповичівської" кам'яниці на *пл. Ринок* і багатого краму для "побожних справ і молитви". Річний прибуток із того майна, який становив 85 польських золотих, мало використовувати Ставропігійське братство.

Діяльність родини К. у Львові досліджували *Д. Зубрицький*, *І. Шараневич*, *Я. Ісаєвич*, М. Капраль, Ю. Шустова.

Василь Кметь, Андрій Козицький

КРАСУЦЬКИЙ ҐАБРІЕЛЬ (ГАВРИЛО) (Krasucki Gabriel; інше прізвище та ім'я: Красуський Фелікс (Krasuski Feliks), псевдонім: Ґабріель Шмайдель; 1837–21.03.1885) – скульптор. Народився у Варшаві. Навчався у Варшавській школі образотворчого мистецтва (до 1855) і Римі (до 1859). У Варшаві 1859–1862 різьбив у камені статуї і рельєфи на релігійні теми. Був одним із найактивніших учасників Січневого повстання 1863 (як Фелікс Красуський), разом із братом Домініком 19.09.1863 здійснив у Варшаві невдалий замах на генерала Т. Берґа. Після поразки повстанців перебував на засланні в Сибіру, утік, 1871 приїхав до Львова. Щоб австрійська влада не передала його Росії, взяв псевдонім. У Львові деякий час мав власну майстерню на *вул. Пекарській*, 21, але не досяг успіхів і працював головно в ательє *Л. Марконі*, *Л. Шимзера* й *А. М. Пер'є* як різьбар у камені й декоратор будинків.

Під час ремонту кам'яниці С. Фішера на *пл. Ринок*, 8, К. 1881 переробив ампірні рельєфи у верхній частині фасаду на власні композиції "Нептун" та "Фавни", позначені, під впливом української народної скульптури, реалізмом і гротеском. Характерний для мистецтва 1870–1880-х реалізм виявився і в найвідомішій праці К. – чотирьох рельєфах на фасаді будинку на *вул. Вірменській*, 23, виконаних бл. 1882 через пристосування приміщення для шкіл ім. Г. Пірамовича й ім. М. Шашкевича. Рельєфи ілюструють рядки з поеми Вергілія "Георгіки". У жвавій жанровій характеристиці К. представив чотири пори року у сценах з народного життя (античний матеріал – "переспіваний", орієнтований на сучасні реалії). "Зображені тут люди – наші добрі знайомі. З одягу і обличчя впізнаємо в них народні типи з околиць Львова", – писав про ці рельєфи *М. Опалек*. Стиль рельєфів К. контрастує з іншими скульптурними оздобами цього будинку, виконаними в стилі *ампіру* 1810–1830-х. У майстернях А. М. Пер'є й Л. Шимзера К. вирізьбив надгробки на *Личаківському цвинтарі*: Г. Вайдовської

Анастасія Красовська. Натрунний портрет. 1714 р.

А. Шарлемань. *Замах на російського намісника Т. Берґа*

Літо.
Скульптор Г. Красуцький.
Рельєф на фасаді будинку
(вул. Вірменська, 23).
Сучасне фото

(фігура Христа з хрестом, 1881), С. Матуані (Христос як алегорія милосердя, 1882–1883) і Я. Ваґнер (фігура дівчинки з квітами у руках, 1885).

Помер у Львові, похований на Личаківському цвинтарі серед повстанців 1863.

Юрій Бірюльов

КРАСУЧИН – давня південно-східна околиця Львова, тепер частина міста між вул. В. Стуса, вул. Листопадною, вул. Угорською та вул. Тернопільською. На поч. XX ст. тут був фільварок, названий 1881 іменем його власника М. Красуцького (раніше фільварок звався Краттерівка). 1910 архітектори *Ф. Касслер* й *А. Остен* запланували створити на К. дільницю вілл. Архітектори розробили план міста-саду у вигляді прямокутника з великою круглою площею у центрі, від якої радіально розходилися шість вулиць-променів. На них планували споруджувати вілли та дво- і триповерхові будинки, оточені садами. До початку *Першої світової війни* встигли спорудити лише кілька будинків у районі нинішніх вул. Тернопільської (зокрема № 15) та вул. Героїв Крут (№ 6 і 6а).

Від міста нову дільницю мав відділяти парк *Залізна Вода*, закладений 1905 на схилах між К. і *Софіївкою*. На верхній терасі парку Залізна Вода планували створити Йорданівський парк для ігор, занять спортом і патріотичного виховання дітей та молоді. Започаткував такі парки у Кракові 1888 польський лікар Генрик Йордан. Однак цей проєкт не було реалізовано у Львові, бо у 1930-ті між вул. Цєшинською (тепер вул. Тернопільська) та вул. Св. Софії (тепер вул. Я. Ярославенка) розбудовано, під керівництвом архітектора *Т. Врубеля*, дільницю вілл у стилі *функціоналізму*. Більшість із них споруджено за типовими проєктами. Лише кілька будинків мають індивідуальні риси. Серед них вілла при вул. Шльонській (тепер вул. М. Кибальчича), 11, яку збудував Т. Врубель 1932 для художника Е. Божемського. У стилі *ар деко* технікою сграфіто на стіні фасаду цієї вілли вміщено композицію "Дівчина з рушником".

Натомість план дільниці, яку від 1930-х стали називати ще *Новим Львовом*, так і не дочекався своєї реалізації насамперед через віддаленість її від центру міста. Трамвайна лінія сюди так і не дійшла, а використання для сполучення приміських поїздів від станції "Персенківка" не було зручним. Забудову К. продовжили лише у 1950-ті, коли споруджували стандартні дво- і триповерхові будинки на вул. Угорській та вул. Д. Карбишева. Потім, у 1960-ті, зламали планувальну схему Ф. Касслера й А. Остена і, замість круглої площі з променями, заповнили прямокутник Нового Львова п'ятиповерховими "хрущівками", які спорудили перпендикулярно до діагональної вул. М. Тореза (тепер вул. С. Литвиненка). Тоді колишній велосипедний завод перебудували на *"Полярон"*, підприємство військової електронної техніки. Улітку 1957 до Нового Львова через вул. Стрийську, вул. Козельницьку та вул. П. Мирного провели тролейбусну лінію № 6. Від 1967 *тролейбуси* на Новий Львів почали їздити вул. Південною (тепер вул. В. Стуса).

Ігор Мельник

Павло Крат

П. Крат.
Віджитки в людській натурі.
1920 р. Обкладинка

КРАТ ПАВЛО (псевдоніми: Павло Розій-Поле, отець Проколупій, П. Терненко; 10 або 15.10.1882–25.12.1952) – український письменник, перекладач, журналіст, видавець, громадський і релігійний діяч. Народився в с. Красна Лука (тепер Гадяцького р-ну Полтавської обл.). Навчався в Лубенській гімназії, від 1904 –

на природничому факультеті Київського університету. 1901–1904 редагував часописи "Селянин" і "Правда". 1901–1904 – член Революційної української партії, пізніше – Української спілки Російської соціал-демократичної робітничої партії. Щоб уникнути переслідувань, 1905 переїхав до Швейцарії. У серпні того ж року перебрався до Галичини. У Львові допомагав організувати Українську соціал-демократичну робітничу спілку, друкувався в її органі – львівській газеті "Правда", що нелегально поширювалась на Східній Україні. 1906–1907 студіював філософію у *Львівському університеті*, був учасником виступів за створення у Львові українського університету. Товаришував з *Я. Весоловським*, *П. Карманським*.

Під загрозою нового арешту емігрував до Канади. У Вінніпезі допомагав заснувати відділ *Наукового Товариства ім. Шевченка* й Українську вільнодумну федерацію, був одним із керівників української секції Соціалістичної партії Канади, редактором (1907–1908) її органу – газети "Червоний прапор", 1914–1916 – "Робочого народу". 1909 – організатор Федерації українських соціал-демократів Канади. 1910 на сторінках еміграційної преси виступив проти польського шовінізму в Галичині. 1913 видавав журнали "Кропило" і "Кадило". 1915–1916 працював перекладачем у Бюро нагляду за пресою Західної Канади, вивчав теологію в пресвітеріанській колегії в Саскатуні.

Не сприйнявши антинародної більшовицької політики, позбувся соціалістичних переконань. 1917 став пресвітеріанським проповідником, 1918 – пастором Незалежної євангелістської церкви в Торонто. Засновник і викладач українознавства Українського народного університету ім. М. Павлика в Канаді. 1923 повернувся до Західної України, видавав релігійну літературу. 1923–1938 був місіонером, допомагав організувати Українську Євангелістську реформовану церкву в Західній Україні. Від 1938 знову в Канаді.

Автор збірок "Робітничі пісні" (1912), "Послідне хожденіє Бога по землі" (1915), "Українська стародавність" (1958), публіцистичних праць "Петербурзька неділя" (1905), "Як виглядає устрій реформованої церкви, що тримається пресвітерського систему" (1932), спогадів, статей на релігійні й суспільні теми.

Помер у Торонто.

Ліля Сирота

КРАТОХВИЛЯ-ВІДИМСЬКА ЮЗЕФА (Kratochwila-Widymska Józefa 18.05.1878–18.05.1965) – малярка, графік. Народилася у Львові в сім'ї службовця залізниці. Від 1892 разом із батьками жила у Відні. Від 1913 навчалася у Віденській вищій художній школі (навчання не закінчила). 1919 повернулася до Львова. 1921 навчалася на курсі малярства при Художньо-промисловій школі. 1924 вперше експонувала свої твори у Варшаві, регулярно брала участь у виставках Товариства заохочування красних мистецтв. Від 1926 – кореспондент паризької Асоціації поширення художніх зв'язків. Від 1928 К.-В. навчалася на курсах графічних технік при Музеї художнього промислу (вчитель – *Л. Тирович*). У Львові 1930 відбулася перша персональна виставка К.-В. "Жінка і квіти". Входила до правління Спілки львівських графіків. 1934–1936 виконала серію "Старі львівські крами" в техніці підфарбованого акварелю офорту та м'якого лаку. 1944–1945 працювала художницею у Львівському державному історичному музеї (тепер *Львівський історичний музей*). Продовжувала виставляти свої роботи (1955, 1963). Успішно працювала в різних жанрах: пейзаж, портрет, натюрморт та різних графічних техніках (дереворит, лінорит, акватинта, офорт, м'який лак, суха голка). Твори: "Далматинські селянки" (1910), "Натюрморт зі скрипкою" (1931), "Жінка з гітарою" (1933), "Музики з Ворохти" (1937), "Старий Львів" (1940), "Дружки" (1947), "Львівський пейзаж" (1964), "Зима у Львові" (1965).

Померла у Львові. Похована на *Личаківському цвинтарі*.

Ярослава Павличко

Юзефа Кратохвиля-Відимська

Ю. Кратохвиля-Відимська. *Гуцул*

КРАТОХВІЛ МАРІЯ АНТОНІНА (Kratochwil Maria Antonina, світське ім'я Марія Анна; 21.08.1881–02.10.1942) – блаженна Католицької Церкви, монахиня Згромадження шкільних сестер Нотр-Дам. Народилася в с. Вітковіце (тепер частина м. Острава, Чехія). 1885 К. разом із батьками переїхала до с. Венґерска Ґурка (тепер Шльонського воєвод., Польща), родинної місцевості її матері. Згодом родина перебралася до м. Бєльсько-Бяла (тепер Шльонського воєвод., Польща), де К. закінчила школу Шкільних сестер Нотр-Дам, а 1901 вступила до цього згромадження. Склавши іспит зрілості (матуру) 1906, уже як кандидатка розпочала вчительську працю в школі сестер у Карвіні (тепер Моравсько-Силезького краю, Чехія) (1906–1909, 1910–1917).

Після новіціату 27.09.1910 К. склала вічні монаші обіти й одержала ім'я Марія Антоніна. 1917 прибула до монастиря шкільних сестер Нотр-Дам у Львові, який розташовувався на вул. Охронек, 8 (тепер вул. О. Кониського). 1925 була призначена настоятелькою обителі у м. Тлумач (тепер Івано-Франківської обл.), одночасно виконувала обов'язки керівника інтернату та початкової школи при монастирі, а також префекти кандидаток.

Повернулася до Львова 1932 настоятелькою монастиря та префектою кандидаток. Після вступу Червоної армії до Галичини 1939 монастирська школа сестер Нотр-Дам у Львові була перетворена на державну середню школу, роботу в якій К. покинула. Наступного року К. очолила монастир у с. Микуличин (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.). Від лютого 1940 до червня 1941 разом із монашою спільнотою була змушена покинути обитель. З початку радянсько-німецької війни монахині повернулися до монастиря. 09.07.1942 К. разом із шістьма сестрами була арештована. Перебувала в німецькій в'язниці у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), де неодноразово зазнавала побоїв та знущань. Наприкінці вересня була звільнена.

Ікона блаженних 108 польських мучеників за віру часів Другої світової війни

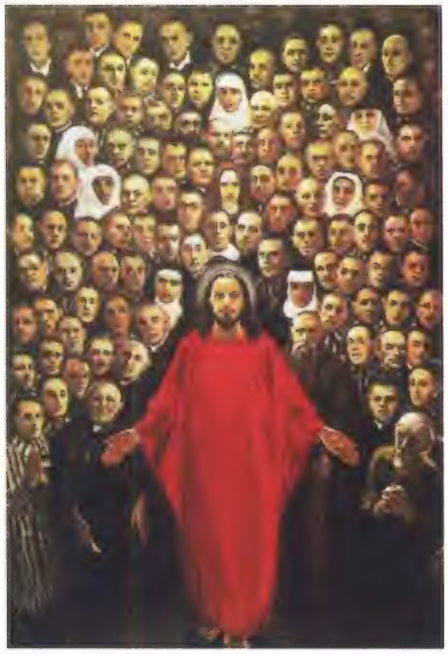

Померла у Станиславові через перенесені тортури і тиф. 13.06.1999 папа *Іван Павло II* проголосив її блаженною у ґроні 108 польських мучеників за віру періоду *Другої світової війни*.

Олег Дух

КРАТТЕР ФРАНЦ (Kratter Franz; р. нар. невід. – 09.01.1839) – австрійський державний службовець, видавець і редактор. Народився у Львові. Державну службу розпочав 1807 у галицькому губернаторстві, де займав пости губернського радника (від 1809) і губернського секретаря (від 1814). Як офіційна особа брав участь у заходах з нагоди відновлення роботи *Львівського університету* (1817). Був старостою Станиславівського (1823–1834) і Буковинського (1834–1837) округів. У квітні 1811 започаткував випуск німецькомовної *"Газети Львовської"* (*Lemberger Zeitung*) (пізніше її паралельно друкували і польською мовою), був редактором цього видання. Ініціював створення польськомовного тижневого культурно-розважального додатка до газети, що від 1817 виходив під назвою "Розмаїтості" (*Rozmaitości*; 1817–1848, 1854–1859).

Через загрозу поширення *епідемії* призначений губернським комісаром для організації санітарних постів на австро-російському кордоні. Виконуючи ці обов'язки, заразився і помер у м. Броди Львівської обл.

К. часто плутають із його старшим братом Францом Краттером (1758–1830), драматургом та публіцистом. К.-старший писав п'єси для німецького театру у Львові, а від 1819 працював у львівському польському театрі, що діяв під орудою *Яна Непомука Камінського*. Найвідомішим твором К.-старшого були його публіцистичні "Листи про теперішнє становище Галичини" (*Briefe über den itzigen Zustand von Galizien*, 1786), написані в гіперкритичному тоні після невдалих спроб очолити кафедру права у Львівському університеті.

Михайло Кріль

КРАШЕВСЬКИЙ ЮЗЕФ ІҐНАЦІЙ (Kraszewski Józef Ignacy; псевдоніми та криптоніми: Bogdan Bolesławita, Kaniowa, Dr Omega, Kleofas Fakund Pasternak, JIK, B. B. та ін.; 28.07.1812–19.03.1887) – польський письменник і громадський діяч. Народився у Варшаві. 1829 розпочав навчання на медичному факультеті Віленського університету, якого не закінчив через арешт 03.12.1830 російською поліцією. За участь у нелегальному молодіжному гуртку відрахований з університету, перебував під вартою до березня 1832. Отримавши в спадок маєток, спочатку жив у Литві, від 1838 – на Волині. Займався літературною діяльністю. Писав поезії, літературно-критичні та публіцистичні нариси, історичну прозу. Від 1833 співпрацював із "Петербурзьким тижневиком" (*Tygodnik Petersburski*), 1841 заснував власний часопис "Атенеум" (*Athenaeum*), який виходив до 1852. Переїхав 1853 до Житомира, де працював куратором місцевої гімназії, директором театру, директором шляхетського клубу. Під час роботи в житомирському театрі залучив до співпраці *Джозефа Конрада*.

Після подорожі Західною Європою, 1859–1863, К. мешкав у Варшаві, де редагував "Щоденну газету" (*Gazeta Codzienna*), яка в часи його керівництва (1861) змінила назву на "Польську газету" (*Gazeta Polska*). Оселившись 1863 в Дрездені, купив друкарню, продовжив літературну діяльність. Видавав власні художні твори та історичні дослідження, джерела до історії Польщі, Галичини та Волині.

Написав 1875–1889 епічний цикл романів, які охоплювали історію Польщі від дохристиянських часів до сер. XVIII ст. К. став найпліднішим польським письменником, упродовж життя він написав 232 романи. Найвідоміші твори: "Чарівний ліхтар. Картини наших часів" (*Latarnia czarnoksięska. Obrazy naszych czasów*, 1843–1844), "Будник. Замальовка" (*Budnik. Obrazek*, 1848), "Графиня Козель" (*Hrabina Cosel*, 1874), "Брюль" (*Brühl*, 1875), "Прадавня легенда" (*Stara baśń*, 1876) та ін.

Мешкаючи та працюючи на Волині, К. опублікував частину своїх праць у Львові. 1850 в часописі "Атенеум" письменник видав записки львівського лікаря *Яна (Йоганна) Алембека*. У 1840-ві К. взяв участь у публічній дискусії з *Людвіком Зелінським*, яка відбулася на сторінках преси. Запрошений 1865 на посаду редактора львівського часопису "Гасло" (*Hasło*), К. не отримав дозволу приїхати до Львова, тож декілька місяців займався редакторською роботою на відстані. Відвідав Львів восени 1879. На його честь місто влаштувало урочистості, які відбулися в Єзуїтському саду (тепер *парк Івана Франка*), а *Львівський університет* присвоїв письменникові звання почесного доктора. Упродовж березня–квітня 1882 К. листувався з *Пантелеймоном Кулішем*, який саме перебував у Львові. Від 1882 К. був куратором культурно-освітнього товариства *"Польська Матиця"* (*Macierz Polska*), яке того самого року було створене у Львові. Водночас із літературною та громадською діяльністю К. 1873–1883 таємно співпрацював із французькою військовою розвідкою, висилав до Парижа розвідувальну інформацію про Німецьку імперію, за власні гроші фінансував французьких таємних агентів. Заарештований за свою діяльність 13.06.1883, був засуджений трибуналом в Ляйпциґу до 3,5 років тюрми. Відбував ув'язнення в Маґдебурґу, через хворобу легень наприкін. 1885 звільнений під заставу 20 тис. марок. Виїхав до Італії, оселився в Сан-Ремо. Помер у Женеві, похований у Кракові.

Життя та творчість К. досліджували у Львові *Пйотр Хмельовський* та Віктор Ган. До 1950 у Львові була вулиця, названа на честь К. (тепер *вул. С. Крушельницької*). Збереглося погруддя К., встановлене на стіні будинку колишньої книгарні Владислава *Ґубриновича* (тепер вул. Театральна, 9). Перший український переклад роману К. "Прадавня легенда" був виданий 1964 у Львові. 2002 видавництво *"Каменяр"* видало книжку К. "Цвіт папороті" (перекл. В. Звенигородського).

Андрій Козицький

Юзеф Ігнацій Крашевський

Д. Крвавич.
Карпатська легенда.
1970 р.

КРВАВИЧ ДМИТРО (28.09.1926–02.04.2005) – скульптор, педагог, історик мистецтва, організатор українського мистецького життя. Лавреат Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка (1972). Народний художник України (1990).

Народився у с. Княжпіль (тепер Старосамбірського р-ну Львівської обл.). 1942–1944 навчався у Самбірській учительській семінарії (педагог Я. Красневич), 1945–1946 вчителював у початковій школі в с. Кропивник Старосамбірського р-ну Львівської обл., 1953 закінчив відділення монументально-декоративної скульптури Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). Педагог з фаху – *І. Севера*. Завідував відділом російського дореволюційного та радянського мистецтва у Львівській картинній галереї (тепер *Львівська галерея мистецтв*), від 1956 викладав у Львівській дитячій художній школі та Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва. Від 1976 – професор кафедри скульптури. Проректор Львівської академії мистецтв із наукової роботи (1989–2000).

Від 1953 брав участь у виставках. Член Спілки художників УРСР (1959).

Основна галузь творчої діяльності К. – скульптура. Створив багато станкових портретів, алегоричних образів, пам'ятників, меморіальних таблиць, медалей. Серед відомих праць – творчі втілення образів письменників: *Івана Франка*, *Маркіяна Шашкевича*, *Осипа Маковея*, *Івана Вишенського*, алегоричні композиції "Козак Мамай", "Карпатський опришок", "Карпатська легенда" (1959), "Весна" (1968). К. – співавтор пам'ятників І. Франкові (1964), М. Шашкевичу (1990), *М. Грушевському* (1994), монумента Бойової слави збройних сил СРСР (1970), які встановлені у Львові.

У творчій біографії К. знайшла відображення тема Т. Шевченка та його літературних образів. Окремі алегорії у станкових композиціях К. є ремінісценціями поетико-філософських тем Шевченка ("Лілея", 1960, "Сонце низенько", 1963). Портретний образ Т. Шевченка К. виконав у формі монументального твору "Молодість Тараса" (1964, штучний камінь); встановлений у с. Словіта Золочівського р-ну Львівської обл.

Один із засновників сучасної львівської школи монументальної пластики. К. властива жива, експресивна мова ліплення, романтично-піднесене трактування художніх образів, емоційно-конкретне переживання внутрішньої суті моделі. Станкові твори зберігаються в державних музеях Львова і Києва.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Роман Яців

М. Ілку.
Дружній шарж на
Дмитра Крвавича

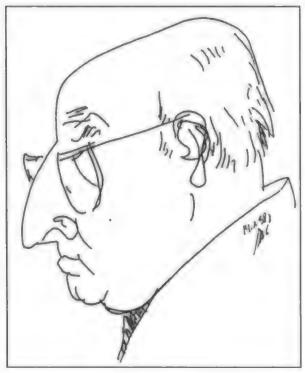

КРЕВЕЦЬКИЙ ІВАН (псевдоніми: Королевський В., Королевський І., Кревенко Іван, Умінський В., Літописець Р., Кр. Іван та ін.; 14.10.1883–27.06.1940) – український історик, книгознавець, бібліограф, фольклорист. Народився в с. Іванівка (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.). Початкову школу закінчив у м. Розділ (тепер смт Миколаївського р-ну Львівської обл.). Після *Академічної гімназії* у Львові навчався на філософському факультеті *Львівського університету* (1903–1907), студіював історію України під керівництвом *Михайла Грушевського*. Заробляв приватними уроками та редакторською працею. 1909–1912 – редактор часопису *"Наша школа"*. Допомагав М. Грушевському редагувати *"Літературно-науковий вістник"*. На пропозицію М. Грушевського очолив бібліотеку *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ), якою успішно керував упродовж 25 років (1905–1914, 1921–1937). У 24 роки став дійсним членом НТШ, плідно працював у комісіях: бібліографічній (1909–1914, 1925), історії мистецтв (1921–1922, 1925), мовній (1906–1914), археологічній (1906–1914). Від 1907 – секретар історично-філософської секції НТШ.

Досліджував історію Галичини кін. XVIII – першої пол. XIX ст., автор наукових статей про революцію 1848–1849 (*"Весну Народів"*), історію української

видавничої справи, ґрунтовних бібліографічних оглядів. Наукові розвідки К. найчастіше публікував на шпальтах *"Записок НТШ"* ("Помічні дні: причинки до історії панщини в Галичині в XIX в." (1907), "До психології 1848 р. Справа Ст. Гошовського" (1909), "Причинок до характеристики галицько-руського духовенства першої половини XIX ст." (1907), "Універсал Ганни Хмельницької" (1906) та ін.) та "Літературно-наукового вістника" ("Вільні університети" (1904), "Київське історичне товариство Нестора-літописця" (1904), "Справа поділу Галичини в рр. 1846–1850: З історії боротьби галицьких українців за національно-територіальну автономію" (1910), "З секретів польської політики в Галичині 60–70 рр. м. ст." (1911) та ін.). Водночас активно друкував популярні праці, бібліографічні огляди, рекламні списки видань на сторінках популярних часописів Галичини та за її межами: *"Діло"*, *"Нова Зоря"*, *"Громадський Голос"*, *"Життя і знання"*, *"Неділя"*, "Бібліологічні вісті", "Українське книгознавство" та ін. Готував дисертацію з історії Австрії, однак наукову роботу перервала *Перша світова війна.*

Із проголошенням *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) вступив до *Української Галицької Армії* (УГА). У Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ) редагував основний пресовий орган ЗУНР "Республіка" (1919), після переходу УГА за річку Збруч входив до складу Пресової квартири УГА. Водночас працював у редакції "Стрільця", заснував у Кам'янці-Подільському часопис "Українська старовина". Перехворівши на тиф, 1921 повернувся до Львова. Дискутуючи з М. Грушевським про причини поразки української революції, відстоював тезу "Держава – передовсім!". Повернувшись на посаду бібліотекаря НТШ, докладав багато зусиль для збору матеріалів і документів з історії УГА. Також пропагував героїчні традиції українського народу і його війська. Підтримував зв'язки з науковими інституціями УРСР, висвітлював їхню діяльність на сторінках галицької преси, публікував статті в українських часописах Києва та Канади. Вперше здійснив докладний опис друкованих праць Юрія Дрогобича. Продовжив наукову роботу після встановлення 1939 у Львові радянської влади. На поч. 1940 працював у Львівському відділенні Інституту історії АН УРСР. Помер та похований у м. Розділ.

Алла Середяк

Іван Кревецький

КРЕДИТНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ТОВАРИСТВА БУДИНОК – пам'ятка архітектури, розташована на *просп. Свободи*, 1–3, на розі з *вул. М. Коперника.* Побудований у два етапи за проєктом невідомого архітектора: 1809–1811 зведено його ліву частину (будинок № 1 на розі з вул. М. Коперника) та 1821–1822 – праву (будинок № 3). Спочатку будинок належав торгово-банківській фірмі "Й. Гауснер та В. Віоланд", 1845–1939 власником будинку було Кредитне товариство землевласників. У грудні 1853 в будинку зупинявся австрійський архікнязь *Карл Людвіг*, на його честь мешканці міста 23.12.1853 здійснили похід зі смолоскипами центральною алеєю міста, проходячи під вікнами будинку кредитного товариства. У 1930-ті в будинку проживав *Войцех Дідушицький.* Наприкін. 1940-х за проєктом архітектора *М. Микули* надбудовано четвертий поверх.

Будинок зведений у стилі раннього *класицизму.* Первісно триповерховий, цегляний, тинькований, загальна конфігурація плану – Г-подібна. Композиція головного фасаду від просп. Свободи симетрична, підкреслена двома розкрепованими частинами з двома брамами. Перший поверх рустований. Між першим і другим поверхами проходить фриз із зображенням жіночих постатей з гірляндами квітів, між вікнами другого і третього поверхів основної частини будинку поміщені скульптурні вставки на теми античних міфів та алегорій торгівлі. Карниз третього поверху декорований орнаментом із гірлянд. Розкреповані частини на рівні другого і третього поверхів розділені

пілястрами коринфського ордеру на три поля, які оздоблені скульптурними рельєфами *Г. Вітвера* й *А. Шимзера*. На одній розкрепованій частині зображено рельєфи Г. Вітвера "Амур та Психея" (дві версії міфу), на другій – рельєфи А. Шимзера "Еней рятує батька" та "Парис викрадає Єлену". Над рельєфами вміщено фриз із голівками путті. На рівні другого поверху розкрепованих частин виступають балкони, які підтримують колони доричного ордеру та консолі у вигляді атлантів. Будинок створений під впливом віденської архітектури поч. XIX ст., ампірний декор його головного фасаду вважають одним із найпишніших у Львові.

Христина Харчук

"КРЕДОБАНК", ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО (ПАТ) – комерційний банк із головним офісом у Львові, заснований 1990 (перша назва – "Західно-Український комерційний банк"). "К." є універсальним комерційним банком, який пропонує широкий спектр продуктів та послуг роздрібним і корпоративним клієнтам, зокрема залучає кошти від клієнтів на депозитні та поточні рахунки, здійснює кредитні операції та операції з цінними паперами, активно обслуговує експортно-імпортні операції.

Колишній будинок Кредитного земельного товариства на просп. Свободи, 1–3. Сучасне фото

Під час свого становлення та розвитку "К." активно впроваджував європейські стандарти якості обслуговування клієнтів та нові банківські технології. З моменту створення банк входить до тридцятки найбільших банків України за основними показниками. Зарахований до 2-ї групи "Великі банки" за класифікацією Національного банку України.

Установи "К." працюють майже у всіх регіонах та областях України. На поч. 2010 клієнтами "К." є 314 тис. фізичних та 31 тис. юридичних осіб і підприємців.

"К." є лідером серед банківських установ Львівщини – на території області зосереджено понад 40% клієнтів–юридичних осіб банку та майже половина клієнтів–фізичних осіб. Досягнення таких позицій стало можливе завдяки зосередженню "К." на побудові взаємовигідних і довготривалих ділових відносин зі своїми клієнтами.

Основні етапи розвитку "К.":

14.05.1990 банк зареєстровано в Державному банку СРСР під назвою "Західно-Український комерційний банк" (ЗУКБ).

1991 банк став акціонерним товариством відкритого типу.

1999 стратегічним акціонером ЗУКБ став польський банк "Kredyt Bank S.A." (входив до бельгійської банківсько-страхової групи KBC), портфельним інвестором став Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

2001 відбулася зміна назви на акціонерне товариство "Кредит Банк (Україна)" у зв'язку із входженням у групу капіталу польського "Kredyt Bank S.A." для чіткої ідентифікації належності до групи капіталу.

2004 відбувся продаж 67% акцій "Кредит Банку (Україна)" і новим стратегічним інвестором українського банку став найбільший польський банк – "PKO Bank Polski S.A.".

2006 банк як юридична особа офіційно змінив назву на ВАТ "Кредобанк" у зв'язку з виходом із групи капіталу польського "Kredyt Bank S.A." та вхо-

дженням до групи капіталу польського PKO Bank Polski S.A.

2007 “PKO Bank Polski S.A.” підписав угоду з ЄБРР про купівлю акцій ВАТ “Кредобанк”, якому належало 28,3% статутного капіталу банку, і сконцентрував понад 98% акцій;

23.03.2009 ВАТ “Кредобанк” впровадило у промислову експлуатацію власний процесинговий центр для обробки операцій з банківськими платіжними картками, який став першим на Західній Україні;

26.11.2009 акціонери “К.” ухвалили рішення про затвердження Статуту публічного акціонерного товариства. Відповідно до чинного законодавства України та п.1.2 Статуту ПАТ “К.” є правонаступником всіх прав та обов’язків ВАТ “Кредобанк”.

На 2010 “К.” – це банк із найбільшою польською інвестицією в банківську установу України. У структурі акціонерного капіталу “К.” інвестиції стратегічного акціонера – найбільшого банку Польщі “PKO Bank Polski S.A.” – становлять понад 99%.

Банк неодноразово був відзначений нагородами, зокрема декілька років поспіль отримував відзнаки у Всеукраїнському конкурсі-виставці “Найкращий вітчизняний товар” у номінації “Найкращі банківські продукти”. “К.” відзначали як найактивніший банк із фінансування імпорту малих та середніх підприємств у рамках програми ЄБРР зі сприяння фінансуванню торгівлі; як переможця щорічного конкурсу “Обличчя міста – 2009”; як “Найнадійніший банк року” конкурсу “MasterCard Банк року 2007”.

“К.” неодноразово ставав переможцем львівського конкурсу “Галицький лицар”, а також Першого Національного конкурсу “Банк року – 2009” за версією журналу “Банкиръ” як “банк з високим рівнем відкритості та прозорості бізнесу”. “К.” переміг у конкурсі “Найкраще корпоративне медіа України” в номінації “Найкращий корпоративний річний звіт”, а Асоціація українських банків та авдиторська компанія “Deloitte” визнавали веб-сайт “К.” найкращим серед банків України.

На конкурсі, який організувала 2009 Львівська торгово-промислова палата спільно з Львівською обласною державною адміністрацією, банк був визнаний “Інвестором року” на Львівщині.

Поряд із діяльністю на фінансовому ринку, “К.” завжди активно долучається до підтримки культурно-мистецьких заходів, науково-освітніх програм та соціальних проєктів.

Банк активно співпрацює з кафедрами фінансів і банківської справи провідних вищих навчальних закладів Львова, театрами та музеями Галичини, організовує й підтримує різноманітні музичні, театральні й мистецькі фестивалі, надає технічну, матеріальну підтримку спортивним об’єднанням юнацтва та молоді.

Багато років поспіль “К.” ініціює і стає учасником доброчинних акцій на користь дитячих будинків і шкіл-інтернатів.

Від моменту створення до 2000 головою правління банку був Олександр Дзюбенко, 2000–2008 банк очолював *Степан Кубів*.

Від 2008 головою правління “К.” є Іван Феськів.

Олена Камінська

Логотип “Кредобанку”

Головний офіс “Кредобанку” на вул. А. Сахарова, 78а. Сучасне фото

Вівтар Шольців-Вольфовичів у колишньому костелі св. Миколая. Сучасне фото

КРЕХОВЕЦЬКИЙ АДАМ (Krechowiecki Adam; псевдоніми: Adam Bukatko, Kazimierz Pręcki, Wratysław Daniłowicz; 06.01.1850–13.06.1919) – польський письменник, історик. Народився в с. Бережниця (тепер Маневицького р-ну Волинської обл.).

Вивчав право у *Львівському університеті* (1869–1873).

Працював у *Галицькому намісництві* над питаннями львівського театру, був членом театральної комісії Крайового виділу *Галицького Крайового Сейму*.

Тривалий час був редактором *"Газети Львовської"* (1883–1918) та її додатку "Науковий та літературний провідник" (*Przewodnik Naukowy i Literacki*).

Співзасновник Літературного товариства ім. А. Міцкевича (1866), від 1901 очолював Товариство польських журналістів. Один з ініціаторів зведення у Львові *пам'ятника А. Міцкевичу*, подав ідею спорудити його у вигляді колони. Брав активну участь у зборі пожертв на будівництво пам'ятника та проведенні мистецького конкурсу його проєктів.

Писав романи історичної та суспільно-побутової тематики, драматургію. Головні твори: "Зигвульський староста" (*Starosta zygwulski*, 1887), "Вето!" (*Veto!*, 1889), "Сірий вовк" (*Szary Wilk*, 1892), "Хай буде світло!" (*Fiat lux!*, 1901), "Наймолодші" (*Najmłodsi*, 1893), "Існую" (*Jestem*, 1894), "Іржа" (*Rdza*, 1898), "Амінь" (*Amen*, 1911); драми "Один день" (*Jeden dzień*, 1902), "Ми" (*My*, 1907), "Королівський син" (*Syn królewski*, 1908).

Досліджував творчість *Ю. І. Крашевського*, А. Міцкевича, *Я. Захаріясевича*, *З. Качковського*. У 1910-ті мешкав на вул. А. Асника, 7 (тепер вул. Академіка Богомольця).

Помер у Львові.

Андрій Козицький

КРЕЦ ЛЕОН (04.02.1907–16.04.1990) – скульптор, живописець, педагог. Народився в м. Золочів (тепер Львівської обл.). Закінчив 6 класів гімназії у Львові. 1924–1926 навчався в Мистецькій школі *О. Новаківського*. Після військової служби 1928–1931 здобував знання в Краківській Академії мистецтв (клас К. Дуніковського). 1932 оселився в Парижі.

Студіював скульптуру у Вищій національній школі мистецтв, а також у майстерні Бурделя (в Академії Ґранд Шом'є). Успішно експонував свої скульптурні твори на "ультрамодерністичній" виставці в Галереї П'єрра, а згодом – на паризьких виставках у галереях Симпсона, П. Леба та ін.

Автор погрудних скульптурних портретів мистецької еліти Парижа (М. Равеля, А. Жида та ін.) та монументальних фігур ангелів на кутах фонтана при соборі Нотр-Дам де Парі. Приятелював із А. Майолем та К. Бранкузі.

Виставлявся у найвідоміших салонах французької столиці, зокрема у Салоні Тюїльрі (1936, 1938, 1939); одержав відзнаки за свої скульптурні твори ("Тенісистка", "Родина", "Європа", "Антигона", "Бриджит", "Марица", "Вікторія", "Пророк", "Езоп" та ін.).

Автор малярських творів ("Автопортрет", 1979) та рисунків вугіллям і пастеллю (жіночі акти). 1935 брав участь у виставці "Паризької групи польських пластиків", яку очолила О. Бознанська.

У роки *Другої світової війни* – учасник підпільного Руху Опору у Франції. 1948–1950 викладав скульптуру в Академії Ґранд Шом'є.

Упродовж 1950–1974 працював у Школі мистецтв у Реймсі (Франція). Декілька років керував скульптурною майстернею у Вищій національній школі мистецтв у Парижі. Виконував державні замовлення від різних міст Франції, створивши велику серію медалей для французького монетного двору.

Учасник виставок "Сучасна французька скульптура від Родена до наших днів" (Париж, Музей Родена, 1951) та "Група дев'яти" (Париж, Ґранд Пале, 1968) тощо.

Нагороджений Премією вікінгів, Премією мистецтва експресіонізму та ін. 1963

Леон Крец

Л. Крец.
Портрет Жанни Кастель.
1950 р.

одержав звання "Лицар мистецтва та літератури".

Помер у Парижі. 1997 родина художника передала у дар *Національному музею у Львові* твір К. "Обнажена".

Любов Волошин

КРЕЧЕТНИКОВ ПЕТРО (Кречетников Пётр; 1729–09.05.1793) – генерал-майор російських військ. Командував російськими військами, які допомагали коронній армії боротися з *барськими конфедератами*. Під керівництвом К. відбувалося придушення Коліївщини. Після гайдамацького повстання частина російських військ під командуванням К. вирушила в Західну Україну. Прибувши до Галичини, К. розмістив свій осідок у Жовкві. Уперше прибув до Львова 08.07.1767, вимагав надати для себе, своїх офіцерів і солдатів помешкання, а також окрему кам'яницю для кордигарди (вартівні). Його часте перебування в місті 1767–1768 (лише за друге півріччя 1767 гостював у місті шість разів) дослідники пов'язують із підготовкою ґрунту для поділу Речі Посполитої та посилення російської присутності. Російські дипломати з Варшави радили К. триматися поблизу Львова, налагодити контакти зі шляхтою, а особливо з *К. Коссаковською*.

Характерним прикладом впливів К. у місті можна вважати влаштоване 04.12.1767 у Львові святкування дня народження російської імператриці Катерини II. Перебіг урочистостей К. занотував у своєму щоденнику. Спершу його вітали представники *маґістрату*, потім о 10-й годині пролунало сто пострілів із гармат. К. Коссаковська з нагоди святкування влаштувала урочистий обід на 150 гостей, для цього накрили три столи. К. агітував на користь Росії серед місцевої польської шляхти. У лютому 1768 К. прибув на *Львівські контракти* і разом з комендантом міста *Ф. Коритовським* запобіг спробі організувати шляхетську *конфедерацію*. 1769 доклав чимало зусиль для посилення російського гарнізону у Львові та оборони міста від конфедератів. Успішно виконавши доручення в Галичині, повернувся до Росії. Скориставшись протекцією одного з фаворитів цариці Катерини II, був призначений Астраханським губернатором (1772–1775). Через бездіяльність під час повстання О. Пугачова 1775 відправлений у відставку.

Андрій Фелонюк

КРИВА ЛИПА – проїзд, що сполучає *вул. П. Дорошенка* і *вул. Січових Стрільців*. Комплекс забудови *пасажу* створений 1893–1895, після спорудження *"Ґранд-готелю"* (1893). Проєктантами будівель були *З. Кендзерський* та А. *Каменобродський*.

На плані Львова 1781 територію, де тепер К. Л., показано як незабудовану. Очевидно, забудова кварталу розпочалась лише в сер. XIX ст.

На плані Львова 1841 ці терени вже частково забудовані. Кілька будинків стоять на місці проїзду. Велику частину кварталу тоді займала зелена зона, імовірно, сквер.

Саме цей сквер, уже як впорядкований, зі стежками й алеями, позначений на кадастровому плані Львова 1849. Алея скверу тягнеться від вул. Фрезнеля (тепер *вул. Т. Костюшка*) до сучасного проїзду К. Л. На місці будинку під № 7, як і вздовж усього проїзду, тягнеться зелена

Вигляд на проїзд Крива Липа. Сучасне фото

зона. Будинок № 6 на вул. Сикстуській (тепер вул. П. Дорошенка), через який тепер є прохід до К. Л., уже позначений на плані. Забудована й сусідня ділянка, зокрема територія, на якій тепер будинок № 5а. Наочним підтвердженням показаної на плані забудови південно-східної частини кварталу є літографія К. *Піллера* 1866, яка дає аксонометричне зображення центральної частини міста. На гравюрі чітко видно будинок на вул. Сикстуській, 4 (зруйнований у роки *Другої світової війни*), а також крила "Англійського" *готелю*, на місці якого з урахуванням планувальної структури свого попередника 1893 постав "Ґранд-готель". Зелені насадження проглядаються внизу, приблизно там, де тепер росте стара липа. Проходу з боку вул. Сикстуської немає – його перекриває невелика будівля. Зміна в характері цих ділянок, що спричинила створення торговельного пасажу, пов'язана зі спорудженням імпозантного *будинку Галицької ощадної каси* (тепер *Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України*, 1891) та "Ґранд-готелю" (1893). За планом, пасаж мав бути Т-подібної конфігурації з основним входом від "Ґранд-готелю" та виходами на вул. Сикстуську та вул. 3-го Травня (тепер вул. Січових Стрільців). Саме таким окреслено новоутворений пасаж на ситуаційній схемі 1894. Посередині пасажу показано зелену клумбу з невеликим деревом – це і є збережена дотепер стара липа, названа Кривою.

На схемі 1894 вже позначені будинки № 3 та 3а. Забудову пасажу здійснювали до 1895. Тоді, ймовірно, спорудили будинок № 7. Будинок № 5а збудували, очевидно, останнім. Цю будівлю палацового типу звели для власника пасажу. Власниками різні джерела називають або Бериша Вольфа Гаусмана, або Леона Аппеля.

Пасаж назвали на честь Гаусмана, який помер 1913, його нащадками стали Ефраїм та Александер Гаусмани. Управителем пасажу довгий час був доктор Максиміліан Зильбер, що проживав у будинку № 7. Фасади будинків №№ 5а та 7 композиційно пов'язані. Вони мають єдиний загальний ритм та горизонтальні поярусні членування, однакові акценти другого ярусу – потужні сандрики віконних обрамувань, із замковими каменями. Вікна третього ярусу теж обрамовані аналогічно – профілі, які ледь виступають, з овальними картушами вгорі на осі.

Подібним є й оформлення вікон партеру – вони поміщені в аркові ніші. Вікна такого плану характерні для *бідермаєру*, у якому збудовані тодішні львівські будинки. Аналогічні арки оздоблювали наприкін. XIX ст. вікна партеру будинку на вул. Сикстуській, 6. Проєктуючи пасаж, архітектор врахував характер оформлення фасадів будинків, через які можна пройти до пасажу.

Будинок № 5 запроєктований 1894 в архітектурному бюро А. Каменобродського. Більшість будинків зведена за проєктами автора кінцевого етапу будівництва "Ґранд-готелю" З. Кендзерського. Декоративне оздоблення фасадів виконував, імовірно, *Леонард Марконі*.

Єдність композиційного вистрою всієї забудови пасажу, виконаної 1893–1895, свідчить про авторство одного проєктанта або одного архітектурного бюро. Усі будинки пасажу триповерхові, завершені розвиненими карнизами, підкресленими модульйонами. Вікна третього ярусу в усіх будинках пасажу оформлені аналогічно, що надає комплексові завершеності й ансамблевості. Натомість вікна та портали партеру могли бути й аркової (№ 7),

Фрагмент кадастрового плану Львова з кварталом між вул. Маєрівською (тепер вул. Січових Стрільців) і вул. Сикстуською (тепер вул. П. Дорошенка). 1849 р.

і прямокутної (№ 5) форм. Вікна можна було легко перетворити на двері, оскільки передбачали, що в перспективі більшість партерів пасажу виконуватиме функції торговельних рядів.

До 1950 проїзд називався пасажем Гаусмана, упродовж 1950–1992 – Жовтневим проїздом, від 1992 – К. Л. 2009 проведено реконструкцію проїжджої частини пасажу.

Ігор Сьомочкін

КРИВЕНКО ОЛЕКСАНДР (13.05.1963–09.04.2003) – український журналіст, редактор, громадсько-політичний діяч. Народився у Львові. 1980 закінчив Львівську середню школу № 21. Мріючи про режисерську кар'єру, два роки поспіль вступав до Київського театрального інституту. Закінчив філологічний факультет *Львівського університету* (1982–1987), залишився працювати на кафедрі української літератури (1987–1989). В університеті 1987 провадив активну громадську діяльність, був одним із організаторів *"Товариства Лева"*, учасником створення осередків *Товариства української мови ім. Т. Шевченка*, товариства *"Меморіал"*, *Народного Руху України*.

У березні 1989 К. розпочав свій перший успішний медіа-проєкт як організатор та редактор незалежної газети *"Поступ"*.

Олександр Кривенко

К. працював власним кореспондентом журналу "Пам'ятки України" в Західній Україні (1990–1991), від серпня 1991 до квітня 1995 – головним редактором всеукраїнського щотижневого часопису "Post-Поступ", що виходив у Львові. 1990–1994 був депутатом Львівської обласної Ради першого демократичного скликання від Миколаївського р-ну, входив до складу президії обласної ради та очолював комісію у справах молоді. У квітні 1994 невдало балотувався кандидатом у народні депутати України (262-й Левандівський виборчий округ м. Львова).

Навесні 1995 переселився до Києва, де працював в інформаційних програмах "Вікна" та "Вікна в світ" американської мас-медійної організації Міжнародного медіацентру "Інтерньюз" (травень–листопад 1995), телевізійному інформаційному агентстві "Вікна" (січень–квітень 1996), радником прем'єр-міністра України П. Лазаренка з питань зв'язків з громадськістю (вересень–жовтень 1996), заступником керівника прес-служби Кабінету Міністрів України (жовтень 1996 – липень 1997), від лютого 1996 до червня 1997 був членом політради Народно-демократичної партії.

Після відставки прем'єр-міністра П. Лазаренка і звільнення з роботи в Кабінеті Міністрів України К. на короткий час повернувся до Львова, де за його сприяння наприкін. 1997 з'явилася відроджена, але вже щоденна газета "Поступ". К. став її шеф-редактором. Згодом знову виїхав до Києва, працював у телевізійній службі новин студії "1+1" (лютий 1998 – червень 1999), а також головним редактором щотижневого журналу "ПіК" (Політика і Культура) (березень 1999 – грудень 2000). Виконував обов'язки прес-секретаря об'єднання опозиційних політиків "Громадська ініціатива "Форум національного порятунку" (лютий–травень 2001), входив до президії Всеукраїнського громадського комітету опору "За правду!". Від червня 2001 очолював громадську організацію захисту свободи слова в Україні "Хартія 4-х", Комісію з питань журналістської діяльності та етики; від березня 2001 виконував обов'язки директора українсько-польського журналістського клубу "Без упереджень"; був членом Національної спілки журналістів України, віце-президентом Асоціації українських письменників, членом асоціації "Нова література". Співавтор книжки "Енциклопедія нашого українознавства" (1997). У лютому 2002 К. розпочав незалежний проєкт "Громадське радіо".

Загинув в автокатастрофі на 39-му кілометрі дороги Київ–Чернігів. Похований у Львові на *Личаківському цвинтарі*. 13.05.2006 на могилі журналіста освячено пам'ятник (автори І. Морозюк, І. Гавришкевич). Видано друком книжку В. Павліва "Синдром програної війни: 12 есе про Олександра Кривенка" (2004); збірку "Антологія публікацій у газеті *Post По-*

ступ 1991–1994" (упорядкував К., 2005), спогади про К. "Привіт, Сашко!" (2007).

Газета "Поступ" і приятелі К. від 2003 запровадили щорічну премію ім. К. "За поступ у журналістиці".

Маргарита Кривенко

КРИВИЦЬКА ЛЕСЯ (дівоче прізвище – Єлисеєва Олександра; (04(16).01.1899–07.11.1983) – українська драматична актриса героїчного амплуа, громадська діячка. Народна артистка УРСР (1954).

Народилася в м. Чигирин (тепер Черкаської обл.). Навчалася у міському училищі в Чигирині, учительській семінарії. 1916 дебютувала як актриса в ролі Гапусі ("Мати-наймичка" І. Тогобочного, за Т. Шевченком) у мандрівній антрепризі С. Пронського. 1918 навчалася у Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка й одночасно працювала у театрі *М. Садовського*. 1919–1920 – у Державному народному театрі УНР на чолі з М. Садовським у Кам'янці-Подільському. Разом із театром у серпні 1920 виїхала до Галичини, інтернована у табір Домб'є біля Кракова.

Від 1921 проживала у Львові. Одружилася з актором Яковом Кривицьким. Працювала у мандрівних українських трупах: 1921–1922 – Драматичний театр ім. І. Франка (під мистецьким керівництвом Г. Березовського); 1922–1923 – Український театр М. Орла-Степняка; 1923–1925 – "Український наддніпрянський театр" Н. Бойко; 1924 – Український театр В. Демчишина; 1925–1927 – "Український придніпрянський театр" О. Міткевич; 1927 – "Новий український театр" (під мистецьким керівництвом *М. Бенцаля*).

Виступала 1927–1929 у кооперативі "Український театр" у Львові під керівництвом *Й. Стадника*, 1929–1934 – в Українському народному театрі ім. І. Тобілевича (під мистецьким керівництвом *В. Блавацького* та М. Бенцаля). Театр часто виступав у Львові у залі Музичного інституту ім. М. Лисенка; іноді – у залі Львівського українського театру *"Цвіркун"*.

Акторка в Українському молодому театрі *"Заграва"* (1934–1936), Українському народному театрі ім. І. Котляревського (1938–1939).

Активно виступала із сольними декламаціями; режисерувала напіваматорські театральні вистави та літературно-музичні вечори, а також концерти Музичного товариства ім. М. Лисенка; часто знімалася у фоторекламі (наприклад, для жіночого часопису *"Нова хата"*), давала інтерв'ю. Наприкін. 1930-х К. вела клас мистецького слова у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка*.

Після приходу до Галичини Червоної армії грала у Львівському державному українському театрі ім. Лесі Українки (1940–1941).

Під час німецької окупації працювала 1941–1944 в Українському театрі міста Львова (тепер *Львівський театр опери та балету*). Упродовж 1944–1973 – у *театрі ім. М. Заньковецької*.

Виконувала ролі: Маруся – у двох п'єсах ("Маруся Богуславка" та "Ой, не ходи, Грицю..." М. Старицького); Наталія Семенівна ("Доки сонце зійде, роса очі виїсть" М. Кропивницького); Софія ("Безталанна" І. Карпенка-Карого); Анна, Предслава ("Украдене щастя", "Сон князя Святослава" *І. Франка*); Донна Анна ("Камінний господар" *Лесі Українки*); Мотря ("Мотря" Л. Лісевича, *Г. Лужницького*; "Батурин" Л. Лісевича – обидві за *Б. Лепким*); Рина, Тьотя Мотя ("Мина Мазайло" М. Куліша); Помикевичева ("Човен хитається" *Я. Галана*); Беата ("Облога" *Ю. Косача*); Леді Мільфорд ("Підступність і кохання" Ф. Шиллера); Ольга ("Три сестри" А. Чехова); Оллан ("Пурга" Д. Щеглова); Ярова ("Любов Ярова" К. Треньова); Матір – у двох п'єсах ("Вій, вітерець!" Я. Райніса, "Поступися місцем завтрашньому дню" В. Дельмар) та ін.

Авторка спогадів: "На службі народного театру" (1954), "Повість про моє життя: Спогади артистки" (1958).

Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі*.

Роман Лаврентій

Леся Кривицька

Кривицька на острові Паго-Паго.
Дружній шарж Е. Козака

Максим Кривоніс.
Польська карикатура XVII ст.

КРИВОНІС МАКСИМ (варіанти прізвиська – Перебийніс, Вільшанський; р. н. невід. – листопад 1648) – військовий діяч, воєначальник.

Народився у с. Вільшана (тепер Городищенського р-ну Черкаської обл.). Інші джерела твердять, що К. був міщанином з Острога чи купцем з Могилева-Подільського. Просте походження К. засвідчив *Б. Хмельницький*. У перемовинах із польськими комісарами він дорікав *Яремі Михайлові Вишневецькому* в надмірній жорстокості, несумісній з лицарським кодексом, заявивши: "Не дивина, якби так чинив хтось із наших простаків, хоча б і Кривоніс". Як запорозький *козак* К. брав участь у походах проти Криму й Туреччини, набув воєнного досвіду. Одним із перших запорозьких ватажків 1647 приєднався до виступу Б. Хмельницького, згодом став одним із найближчих соратників гетьмана. Брав участь у битві під Жовтими Водами. Під Корсунем, командуючи козацькою кіннотою, з Горохової Діброви (біля с. Виграїв) завдав із засідки вирішального удару в тил польського війська М. *Потоцького* й М. Калиновського.

Призначений черкаським полковником, К., за наказом Б. Хмельницького, у червні 1648 організував масове селянське повстання на Брацлавщині й Київщині. Повстанці здобули Тульчин, Вінницю, Брацлав, Немирів, Погребище та інші міста, згодом бойові дії перенесли на Лівобережжя. У липні 1648 під проводом К. Черкаський, Білоцерківський і Уманський полки успішно протистояли наступові на Брацлавщину військ магнатів Я. Вишневецького, В. Заславського й Я. Тишкевича. Війська під командуванням К. здобули Бердичів, Меджибіж, Полонне, Бар, обложили Кам'янець-Подільський. К. відзначився зі своїм полком у битві під Пилявцями, після якої вміло організував переслідування поляків.

Під Старокостянтиновом, де козаки майже повністю знищили 8 тис. т. зв. німецької піхоти, був важко поранений у лівий бік, нижче серця. Згодом, не зовсім одужавши, К. взяв участь у поході в Галичину. Полки черні під особистим керівництвом К. здобули у Львові *Високий замок*. При наближенні Б. Хмельницького й *татар* до замку сховалося багато передмістян, однак комендант замку вигнав їх через нестачу харчів. *Українці*, які побували в замку, сповістили козаків про слабкі місця оборони, і штурм 14.10.1648 дав змогу здобути зовнішні в'їзні ворота. Комендант, уважаючи оборону безнадійною, уночі зі своїми "драбами" покинув замок. Так само наступного дня вчинив комендант піхоти Львівського повіту, після чого 15.10.1648 козаки захопили замок остаточно.

Один із львівських хроністів назвав К. "амбітною гордою бестією – паном Кривоносом, першим полковником". З викупу, який заплатив козакам Львів, К. отримав 100 талярів (300 злотих) і подарунків на 5 тис. злотих. На честь здобуття К. Високого замку на замковій терасі 1954 встановили камінь із відповідним написом. К. помер від чуми під час облоги Замостя (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). У Львові іменем К. названо вулицю.

Іван Сварник

Вигляд
на вул. М. Кривоноса.
Сучасне фото

КРИВОНОСА МАКСИМА ВУЛИЦЯ – вулиця, що пролягає між *пл. Данила Галицького* через схили *Високого Замку* до перевалу між цією горою та *горою Лева* (Льва). Розташована в Галицькому районі міста.

Вулицею пролягала межа між землями, що підлягали юрисдикції міста, та королівськими володіннями, які перебували під урядуванням львівських *старост*. Саме львівський староста Анджей *Мнішек* на поч. XVII ст. був фундатором монастиря *реформатів* під південними схилами Високого Замку. Дерев'яний монастир реформати збудували на Жовківщині – землях, що належали коронному гетьманові *С. Жолкевському*. Частину цих ґрунтів успадкував його внук Станіслав *Данилович*, який і передав їх реформатам.

Під час облоги Львова військом *Б. Хмельницького* монастир із *костелом* свв. мучеників Роха й Себастьяна згорів.

Від 1656 на цьому місці на кошти Миколая Бєґановського спорудили муровані будівлі монастиря реформатів із бароковим *костелом св. Казимира.* Поряд, на поч. XVIII ст., Францишек Завадський зафундував шпиталь сестер милосердя (*шариток*). 1783 австрійська влада виселила реформатів і передала їхні будівлі орденові сестер милосердя, які, поряд зі своїм шпиталем, заснували притулок для сиріт і старців. 1880 за проєктом А. *Каменобродського* спорудили нові будівлі шпиталю. За радянських часів тут було влаштовано колонію для малолітніх правопорушників, а потім школу міліції.

Трохи вище (під № 6), у 1730-ті збудували монастир *театинців* із папською колегією. 1784, за імператора *Йосифа II*, ченців виселили, а в монастирських будівлях розмістили *казарми* артилерії, які називали "червоним кляштором", бо їх дахи були вкриті червоною дахівкою. Казарми були найпримітнішою будівлею на вулиці, тож і визначали її назву в першій пол. XIX ст. – вул. Червоного кляштора, або вул. Артилерії. Від 1871 вулиця називалась Театинською, а 1944 одержала назву на честь *М. Кривоноса.*

У будинку № 19 на вул. Театинській на поч. XX ст. містився "Мужеський інститут під покровом св. Миколая", яким керували *К. Паньківський* та о. Микола Ґалант. Цей заклад, який утримувало Руське педагогічне товариство (згодом товариство *"Рідна школа"*), був призначений для учнів середніх шкіл, які прибували на навчання до Львова з міст і сіл Галичини.

За цим будинком піднімається вул. Княжа. До 1993 вона називалась Курганною, а ще раніше – Копцовою, бо вела на копець Люблінської унії на вершині Високого Замку.

Найвища точка в межах сучасного Львова – шпиль телевізійної вежі (збудована 1957) на Високому Замку. Підніжжя вежі розташоване на невеликому плато – Полянці (висота 380 м над рівнем моря), на якому колись містився замок. За княжих часів ця вершина також називалась *Будильницею.*

На схід від вул. М. Кривоноса відгалужується вул. О. Довбуша, що пролягла між горами Лева та Змієвою, яку ще називали Вовчою. Під Змієвою горою на поч. XVII ст. поблизу *цвинтаря*, на якому ховали померлих під час *епідемій* чуми, було збудовано невеликий *костел св. Войцеха.* 1704 біля цього костелу розмістився табір військ шведського короля *Карла XII*, який керував облогою та штурмом Львова. Австрійська влада закрила костел 1784, перетворивши його на пороховий склад. 1906 костел повернули католикам, а за радянських часів у ньому знову влаштували військові склади. Тепер храм використовує громада *Української Греко-Католицької Церкви* як церкву св. Йосафата і Всіх Українських Мучеників. Ще два порохові склади (порохові депо) були споруджені неподалік. Один – над нинішньою вул. Княжою, де тепер розташована телестудія, а другий – на нинішній вул. М. Кривоноса, перед входом до парку "Високий Замок". Тут на поч. XX ст. влаштовували розваги та атракціони з "американськими гірками". Сюди ще до кін. 1960-х піднімався одновагонний *трамвай* № 12 через вул. М. Лисенка, вул. Гуцульською та вул. М. Кривоноса.

Ігор Мельник

Скульптура на фасаді колишнього притулку для сиріт і старців на вул. М. Кривоноса. Сучасне фото

Вигляд на нижню терасу Високого Замку. Сучасне фото

КРИВЧИЦІ – колишня приміська громада при східній околиці Львова, тепер частина міста. К. вперше згадані 1447, хоча поселення на цьому місці було ще в дохристиянські часи. Припускають, що назва поселення походить від Кривого лісу, що ріс у цій околиці. Під стінами церкви св. Іллі (вул. Кривчицька Дорога, 113), відомої від XVII ст., яка була раніше дочірньою церковцею парохіяльної церкви Вознесіння Господнього на Старому Знесінні, археолог М. Бандрівський 1992 виявив під час розкопок фрагменти поселення XI–XV ст. Дослідники припускають, що фундаменти церкви могли бути змуровані ще у XIII ст. Тоді на цьому місці спорудили шестигранну в плані оборонну вежу. М. Бандрівський припускає, що залишки *башти* було використано для побудови церкви св. Іллі. Ймовірно, у язичницькі часи тут було капище Перуна.

На захід від церкви височіє гора Хомець – унікальна пам'ятка природи із залишками реліктового лугостепу. Вона є одним із найцінніших ботанічних об'єктів регіонального ландшафтного парку "Знесіння". Саме на Знесінських горбах зупинилось поширення великого, т. зв. рисського, заледеніння (100–200 тис. років тому).

Церква св. Іллі у Кривчицях. Сучасне фото

У 1830-ті у К. була заснована цукроварня. 1908 через К. проклали залізницю від *Підзамча* до Личаківського двірця. Залізнична колія петляє поміж горбами мальовничим серпантином, долаючи на невеликому відрізку 75-метровий підйом.

Південно-західну частину громади К. внесли до меж міста 1931. На приєднаних теренах заснували дві колонії. Робітнича колонія К. виникла вздовж вул. Кривчицької Дороги, вул. Втіхи, вул. Березової. Ближче до міста, у районі нинішніх вул. Ірини Вільде, вул. Міжгірної та вул. П. Ніщинського, у 1930-ті збудували за проєктами *Т. Врубеля*, *Л. М. Карасінського*, *М. С. Кочура* вісім десятків, головно двоповерхових, вілл – *Професорську колонію*.

За підрахунками *В. Кубійовича*, 1939 в К. (тій частині громади, що не була внесена до Львова) було 1560 мешканців, з них 1320 *поляків*, 160 *українців* та 80 *євреїв*. Після *Другої світової війни* більшість поляків виїхала до Польщі, а на їхньому місці поселились українці, що прибули із Закерзоння.

Біля перетину нинішніх вул. Богданівської та вул. Кривчицька Дорога у 1930-ті збудували в стилі *історизму* мурований *костел Воздвиження Чесного Хреста* з високою вежею. За радянських часів костел перетворено на склад, а 1990 храм передали громаді *Української Автокефальної Православної Церкви*. Вежу перебудували, замінивши "готичний" шпиль на баню. Тепер тут *церква Різдва Пресвятої Богородиці*.

Під час німецької окупації 1942 влада приєднала К., разом із *Лисиничами*, Підбірцями та Камінополем, до Львова (до дільниці VIII – Вайнберґен). 1944 К. знову стали селом та увійшли до Новояричівського р-ну, а остаточно приєднали їх до Львова 1962.

Через К. проходив давній Глинянській тракт. Сучасна вул. Глинянський Тракт починається за колишньою Личаківською рогачкою. Зліва від нього відгалужується вул. Козацька, яка, разом із Трактом і вул. Табірною, утворює вели-

кий п'ятикутник, що відтворює на плані контури козацького табору. Саме тут таборували козаки *Б. Хмельницького* та *П. Дорошенка* під час *облог* Львова 1648, 1655 та 1672.

У будинку на вул. Козацькій, 11а, після повернення з мордовських таборів і до смерті мешкала науковець, педагог та громадський діяч *О. Степанів.* 1992 на будинку встановили меморіальну таблицю на її пошану (скульптор *Т. Бриж*, архітектор *В. Каменщик*).

У 1980–1990-ті між К. і Лисиничами спорудили кілька багатоповерхових стандартних будинків.

Ігор Мельник

КРИҐ ФРАНЦ ФОН ГОХФЕЛЬДЕН (Krieg Franz von Hochfelden; 1776–1856) – австрійський урядовець, барон. Народився в Пруссії у збіднілій дворянській родині. Вступив на австрійську державну службу, яку розпочав конципістом (нижчим державним чиновником) у Львові. Від 1807 – секретар президії губернського правління, 1810–1815 – староста в Бережанах на Тернопіллі. Згодом керував апаратом крайового правління (1815–1829) та служив у Відні (1829–1831). Повернувшись до Львова, отримав пост президента губернського правління (1831–1847). Через байдужість до державних справ, яку демонстрував губернатор *Фердинанд д'Есте*, більшість важливих рішень про управління провінцією ухвалював К., за що отримав прізвисько "сірого кардинала".

Андрій Козицький

КРИДЛЬ МАНФРЕД (Kridl Manfred; 11.10.1882–04.02.1957) – польський історик літератури. Народився у Львові в родині австрійського офіцера, чеха з походження. Закінчив у Львові школу. Вивчав полоністику у *Львівському університеті*, продовжував освіту в університетах Фрайбурґа та Варшави. Докторат на тему "Ставлення Міцкевича до Ламене в епоху товіанізму" (*Stosunek Mickiewicza do Lamennais'ego w epoce towianizmu*) захистив 1909 у Львові, габілітувався 1921 на основі праці "Антагонізм пророків. Дослідження про ставлення Словацького до Міцкевича" (*Antagonizm wieszczów. Rzecz o stosunku Słowackiego do Mickiewicza*). Працював учителем гімназії. Викладав історію слов'янської літератури в Брюссельському університеті (1928–1932), історію літератури у Віленському університеті (1932–1939). Під час *Другої світової війни* через Швецію емігрував до Бельгії, а згодом переїхав до США. Викладав у Смітсонівському коледжі в Нортгемптоні (1940–1948), Колумбійському університеті в Нью-Йорку (1948–1957). Призначення К. на посаду завідувача кафедри полоністики (єдиної тоді у США) викликало протести серед польської діаспори через ліві погляди вченого. Суттєво вплинув на формування наукових пріоритетів американської полоністики. Кафедру, яку очолював К., фінансував комуністичний уряд Польщі.

Автор праць: "Польська література XIX ст." (*Literatura polska wieku XIX*, Т. 1–5, 1925–1933), "Антагонізм пророків" (*Antagonizm wieszczów*, 1925), "Головні течії європейської літератури. Класицизм, романтизм, постромантична епоха" (*Główne prądy literatury europejskiej. Klasycyzm, romantyzm, epoka poromantyczna*, 1931), "Польська література на тлі розвитку культури" (*Literatura polska na tle rozwoju kultury*, 1945), "Огляд польської літератури та культури" (*A Survey of Polish Literature and Culture*, 1956).

Помер у Нью-Йорку. Після смерті К. Польща припинила фінансувати кафедру, яку він очолював, і її закрили.

Андрій Козицький

М. Кридль.
Головні течії європейської літератури. Класицизм, романтизм, постромантична епоха.
1931 р. Титульна сторінка

КРИЖАНИЧ ЮРІЙ (1618 – вересень 1683) – хорватський місіонер, учений-енциклопедист. Народився в Хорватії. Освіту здобув у Загребській єзуїтській гімназії, Віденській колегії і Грецькій колегії в Римі, після закінчення якої 1642 став доктором теології і був висвячений у сан місіонера з особливими повноважен-

Андрій Крижанівський

А. Крижанівський. *Історія електрифікації Львівщини.* 2006 р. Обкладинка

А. Крижанівський. *Львівський монетний двір у XIV–XV століттях.* 2007 р. Обкладинка

нями. Володів шістьома іноземними мовами (угорською, турецькою, латинською, грецькою, німецькою, російською). Належав до прихильників унії Православної Церкви з Ватиканом, 1642 познайомився з холмським уніатським єпископом Мефодієм Терлецьким, який запропонував К. зайнятися місіонерською діяльність на території України та Московщини.

Двічі відвідував українські та московські землі. Під час другої подорожі в Москву зупинився у Львові, де мешкав з грудня 1658 до кінця січня 1659. Перебуваючи в місті, познайомився з членами українського *Успенського братства*, відвідував його друкарню, купував українські богослужебні книги та антиуніатські полемічні видання, які особливо його зацікавили. Залишив опис Львова. Зі Львова через Дубно і Корець 17.02.1659 дістався до Лисянки, на початку березня був у Борзні. Деякий час жив у Переяславі, у квітні–вересні 1659 проживав у Ніжині, де затримався через початок українсько-московської війни. Свої враження про подорож Україною виклав у книзі "Опис шляху зі Львова до Москви 1659 року" (*Путно описаніє от Львова до Москви лєта 1659*).

Діставшись 1660 Москви, К. запропонував цареві Олексієві Михайловичу програму реформ управління країною. Пропозицію не прийняли, а самого К. 1661 заслали в Сибір до Тобольська, де учений провів 15 років. На засланні працював над створенням спільної слов'янської мови, продовжував розробляти програми реформ внутрішньої і зовнішньої торгівлі, системи управління, законодавства та армії Московського царства. 1676 К. дозволили повернутися до Москви, а через два роки виїхати до Литви. 1678–1683 мешкав у Вільні (тепер м. Вільнюс, Литва). 1683 виїхав на батьківщину, дорогою вирішив приєднатися як перекладач до християнського війська, яке боролося проти турецького нападу. Загинув під час оборони Відня.

Степан Мовчан

КРИЖАНІВСЬКИЙ АНДРІЙ (нар. 28.10.1947) – енергетик, нумізмат, колекціонер. Народився в с. Ператин Радехівського р-ну на Львівщині. Навчався у школі № 37 м. Львова. 1970 закінчив *Львівську Політехніку*. 1972 після служби у війську прийшов в електроенергетику. 1972–1979 працював у проєктному інституті "Львівтеплоелектропроект" та в службі експлуатації Львівської енергосистеми.

Від 1979 очолив виробничо-технічний відділ, від 1995 – заступник директора Львівських міських електромереж. Очолював напрям роботи, пов'язаний з перспективою розвитку електромереж Львова та підключенням нових споживачів. Брав участь у модернізації та перебудові чинних електричних підстанцій і кабельних ліній електропередачі міста, одних із найдавніших в Україні та Європі (електромережу центральної частини міста, яка й досі справна, змонтовано 1907–1910).

К. 2000 перейшов у відкрите акціонерне товариство (ВАТ) "Львівобленерго", де працював над реорганізацією та розробкою планів розвитку мереж м. Львова та області. Координував видання Технічних умов приєднання до електромереж нових споживачів у Львівській обл., розроблення річних Інвестиційних програм ВАТ "Львівобленерго".

За успішну роботу в енергетичних установах відзначений урядовими нагородами.

Зберіг від знищення старі електричні схеми та важливі документи з історії електрифікації Львова. 1993 до 100-річчя електрифікації Львова на базі зібраних експонатів та матеріалів багаторічних досліджень обладнав у Львівських міських електромережах *Музей історії електрифікації Львова*, а 2004 – виставку у *Львівському історичному музеї* давніх фотографій енергетичних об'єктів міста з власної колекції, за якими згодом було видано набір поштівок.

Опублікував понад 40 наукових статей в історичних і нумізматичних збірниках *Наукового Товариства ім. Шевченка*,

Інституту історії України НАН України, Польського нумізматичного товариства, часописах України, Польщі, Молдови, Росії, Литви, Білорусі та Словаччини. Автор монографій "Історія електрифікації Львівщини" (2006), "Львівський монетний двір у XIV–XV ст." (2007). Один із співавторів енциклопедії "Енергетика: історія, сучасність, майбутнє". Неодноразовий учасник міжнародних нумізматичних конференцій. Член редколегії журналу "Львівські нумізматичні записки". За заслуги в розвитку нумізматичної науки Польське нумізматичне товариство 2002 нагородило К. Золотою відзнакою, а 2006 – Золотою медаллю ім. Ришарда Керсновського. 2004 отримав медаль ім. Юліуша Менкіцького за заслуги в популяризації нумізматики Силезії.

Понад 10 років збирав інформацію про життя і творчість *Осипа Куриласа*, більшу частину спадщини якого знищили в часи радянського тоталітаризму. 2008 уклав і видав альбом-монографію про митця "Осип Курилас". В основу книжки увійшли збережені в музеях різних країн і приватних збірках твори художника, а також його нотатки, листування та спогади, які К. віднайшов і придбав власним коштом. Зібрані документи про О. Куриласа К. подарував *Національному музею у Львові.*

Мирослава Товкало

КРИЖАНІВСЬКИЙ ВАСИЛЬ (1891–12.06.1926) – живописець. Народився в с. Дивин (тепер Брусилівського р-ну Київської обл.). Навчався в київській Художній школі (закінчив 1914), краківській Академії мистецтв (у *С. Дембіцького*, 1921–1922), вивчав техніку темпери і фрески в *Національному музеї у Львові* у *В. Пещанського* (1922). Від 1922 працював у Львові. Брав участь у виставках *Гуртка діячів українського мистецтва* (1922–1924). Малював олією, темперою та у графічних техніках (акварель, гуаш, аплікація, ліноріт) портрети ("Автопортрет у розбитому дзеркалі", 1920, не зберігся; "Портрет Мирона Луцького", "Портрет Тамари Ковжун", 1921, "Діти", 1922), краєвиди ("Пейзаж із соняшником", "Пейзаж із хмарами", "Фрагмент саду", "Сад весною", "Зимовий пейзаж з хатою", "Церква в Янчині", усі – 1926), натюрморти з квітами (1922), алегоричні, міфологічні та релігійні композиції ("Амур і Психея", 1919, "Ангел", "Суд Париса", "З перемог Геракла", "Мушля", "Фавн і німфа", "Примари", "Св. Михаїл", "Благовіщення" – усі 1922–1923, "Народна пісня", 1923, "Пави", "Христос і самаритянин", 1925, "Танок, 1925), проєктував вітражі, килими (для фірми "Гуцульське мистецтво" у Косові, тепер Івано-Франківська обл.), ватрани (каміни), військові нагороди (1921), виконував розписи (стінопис у церкві в с. Янчин, тепер с. Іванівка на Львівщині, 1925–1926), книжкові ілюстрації (зокрема обкладинки книжок *П. Ковжуна* "Графіки", 1923, *М. Голубця* "Тарас Шевченко", 1924), рисунки на сюжети з української історії ("Гайдамаки", 1922, "Гетьман Павло Полуботок віддає наказ війську", "Посланець гетьмана П. Дорошенка", обидва 1924).

В. Крижанівський. *Церква в Янчині.* 1926 р.

Поряд із *П. Холодним-старшим* послідовно застосовував неовізантійський стиль, із посиленою декоративністю і лінійною ритмікою та з елементами стилізації народних орнаментів. У творчості

Агатангел Кримський

К. відчутний також вплив *сецесії* та *символізму*, зокрема акварелей М. Врубеля. Помер у Львові.

Посмертна виставка К., на якій демонстрували 208 творів, відбулась у Львові в березні 1930 (автор експозиції й каталогу – П. Ковжун). 1952 були знищені архів і твори К. зі збірки Національного музею у Львові; тепер у його фондах зберігаються 13 робіт. Крім П. Ковжуна, про творчість К. писали М. Голубець (1926), *М. Осінчук* (1928), В. Радовський (1992), каталог творів підготувала Н. Олійнюк (2004). Могилу К. на *Личаківському цвинтарі* знайшов і відновив 1992 Роман Фіґоль.

Юрій Бірюльов

КРИЖАНОВСЬКИЙ ГАВРИЇЛ (19.02.1837–12.05.1912) – український греко-католицький священик, правник, крилошанин, довголітній канцлер Львівської капітули, громадський і політичний діяч.

Народився у м. Бучач (тепер Тернопільської обл.). 1857–1861 навчався в греко-католицькій духовній семінарії та на теологічному факультеті університету у Відні. Після висвячення 1861 працював у духовній семінарії та виконував обов'язки помічника адміністратора парохії церкви св. Варвари у Відні. 1865 здобув ступінь доктора богослов'я у Віденському університеті.

Переведений 1866 до Львова, де викладав у *Греко-католицькій семінарії* та *Львівському університеті*. Унаслідок несправедливих звинувачень був усунутий від викладацької роботи, надалі діяльність К. була пов'язана із *собором св. Юра*, де він виконував обов'язки конціонатора (проповідника), радника-референта. Наприкін. 1890-х, як найкращий знавець консисторного діловодства, призначений канцлером консисторії та соборним каноніком.

Знавець церковного подружнього права та церковної адміністрації. Написав посібник для настоятелів "Про ведення книг метрикальних" (1871–1872) та "Повчання про ведення і писання метрик" (1873). Був добрим проповідником, низку проповідей було опубліковано. 1869 обраний депутатом *Галицького Крайового Сейму* в окрузі Монастириська–Бучач від 4-ї (сільської) курії. В сеймі 1870 обраний секретарем "Руського клубу" – об'єднання українських депутатів. На наступних виборах був обраний вдруге в тому ж окрузі. Від 1873 – депутат австрійського парламенту.

Один із засновників (1870) товариства *"Руська рада"*, 1870–1879 – член правління товариства. Багато зробив для *"Народного Дому"* у Львові. Понад 40 років був членом його правління та скарбником. Написав популярну книжку для народу "Життя святого Миколая" (1866; 2-ге видання – 1887). Дописував у львівські видання *"Слово"*, *"Страхопуд"* та ін.

Помер у Львові. Похований у Бучачі в сімейному гробівці.

Тарас Андрусяк

КРИМСЬКИЙ АГАТАНГЕЛ (псевдоніми: А. Хванько, Хв. Кр., А. Ванько та ін; 15.01.1871–15.01.1942) – український мовознавець-поліглот, культуролог-арабіст, письменник. Народився у м. Володимир-Волинський (тепер Волинської обл.) в родині вчителя. У трирічному віці навчився читати, а через два роки батько віддав його у Звенигородське міське училище на Черкащині, де К. вчився 1876–1881. Продовжив освіту в протогімназії в Острозі на Рівненщині (1881–1884) та гімназії в Києві (1884–1885). Закінчив колегію Павла Галагана в Києві (1885–1889). Навчався в Лазарєвському інституті східних мов у Москві (1889–1892), Московському університеті (1892–1896). За час навчання К. вивчив понад десять мов. 1896–1898 здійснив наукове відрядження до Сирії та Лівану для вивчення сучасної арабської мови та роботи над східними рукописами. Повернувшись до Москви, працював у Лазарєвському інституті східних мов (1898–1918). Викладав східні мови та літератури, історію мусульманських країн. Поєднував керівництво одразу двома кафедрами – арабських мов (від 1901) та історії мусульманського Сходу (від 1903).

Науковий авторитет К. був настільки високим, що він здобув звання надзвичайного професора та займав високі академічні посади, незважаючи на відсутність захищеної дисертаційної роботи.

На запрошення В. Вернадського у вересні 1918 К. переїхав до Києва. Став одним із творців Української Академії наук, офіційно проголошеної 14.11.1918, був її неодмінним секретарем (1918–1928). Упродовж 1920-х створив низку наукових інституцій. Очолював інститут сходознавства в Києві (1921–1929). Наприкін. 1920-х зазнав цькування комуністичної влади, був звільнений із посад у наукових установах, які сам створив. Переїхав до Звенигородки, де жив із свого городу, голодував. 1938 К. запросили на посаду завідувача аспірантури Інституту мовознавства, перебування на селі вченому зарахували до виробничого стажу як наукове відрядження. Восени 1940 К. зі спеціальною місією відправили до Львова, де він мав переконати місцевих *українців* у тому, що приєднання до СРСР матиме для них позитивні наслідки в сфері розвитку культури.

Досліджував історію та культуру країн Сходу, історію української мови та літератури, фольклор та етнологію. Головні праці: "Історія мусульманства" (*История мусульманства*, Ч. 1–2, 1904; Ч. 3, 1913), "Історія Персії, її літератури та дервішської теософії" (*История Персии, ее литературы и дервишской теософии*, 1901), "Класична арабська мова" (*Классический арабский язык*, 1903), "Історія арабів, їхній халіфат, їхня подальша доля та короткий нарис арабської літератури" (*История арабов, их халифат, их дальнейшие судьбы и краткий очерк арабской литературы*, 1903), "Семітські мови та народи" (*Семитские языки и народы*, 1905), "Історія сасанідів та завоювання Ірану арабами" (*История сасанидов и завоевание Ирана арабами*, 1905), "Історія Персії та її письменства" (1923), "Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини XI–XVIII ст." (спільно з О. Шахматовим, 1924), "Історія Туреччини" (1924), "Історія Туреччини та її письменства" (1927), "Звенигородщина з етнографічного та діялектологічного погляду" (1928), "Тюрки, їхні мови та літератури" (1929), "Студії з Криму, історія, взаємовідносини з Україною, новотатарське письменство" (1930) та ін. Працював над укладанням українського правопису та академічного словника української мови, виробленням української наукової термінології. Українською мовою перекладав поезії Аль-Маарі, Фірдуосі, Омара Хаяма, Сааді, Гафіза, Мігри Хатун, Халізи Зії та ін. Писав поезії та прозові твори: "Пальмове гілля" (Ч. 1–3, 1901, 1908, 1922), "Андрій Лаговський" (1905), "Бейрутські оповідання" (1906) та ін.

Тривалий час підтримував контакти з українським середовищем Львова, листувався з *І. Франком*, *М. Павликом*, *О. Барвінським*, *О. Огоновським* та ін. Від 1890 публікував свої статті та вірші у львівських виданнях *"Зоря"*, *"Правда"*, *"Зеркало"*, *"Народ"*, *"Житє і слово"*, *"Дзвінок"*, *"Літературно-науковий вістник"*. Водночас публікував російською мовою статті на галицьку тематику в московському часописі "Етнографічний огляд" (*Этнографическое обозрение*). Незважаючи на цензурні заборони, передплачував заборонені в Росії галицькі видання. Надруковану на цигарковому папері газету *"Діло"* йому пересилали як звичайну кореспонденцію. 1890–1891 на сторінках *"Правди"* вступив у полеміку з *Михайлом Драгомановим*, якому закидав "космополітизм" та "обрусительство".

Особливо тісні контакти К. підтримував з І. Франком, з яким листувався 15 років. Знайомство почалося з критичної рецензії К., яку той опублікував з приводу надрукованої 1889 у журналі "Київська старовина" (*Киевская старина*) розвідки І. Франка "Іван Вишенський". І. Франко визнав частину зауважень рецензента й, перевидаючи поему "Іван Вишенський", додав присвяту К. Згодом К. та І. Франко навзаєм рецензували твори, консультувалися щодо наукових питань.

Ротонда над криницею Яна з Дуклі. Літографія XIX ст.

Спільно з І. Франком К. переклав українською працю британського фольклориста В. А. Клоустона "Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни", яка згодом була видана у Львові. І. Франко критикував "Українську граматику" (Т. 1–2, 1907–1908) К. для учнів вищих класів гімназій, уважаючи її надто складною та перевантаженою докладними описами літописних пам'яток та грамот XIV–XV ст.

На пропозицію Б. Грінченка 1894–1895 кандидатуру К. розглядали як претендента на посаду керівника кафедри руської-української філології у *Львівському університеті* після смерті *О. Огоновського*. К. висловив згоду на переїзд до Львова, однак через протидію О. Барвінського план не був реалізований.

У Галичині (Коломия–Львів) була надрукована перша збірка художніх оповідань К. "Повістки та ескізи з українського життя" (1895). У Львові видано низку книжок К.: "Фірдуосі Шаг-наме, або Іранська книга царів" (1896), "Переклади" (1900), "Пальмове гілля" (Ч. 1, 1901), "Мусульманство і його будучність" (1904) та ін.

Упродовж міжвоєнного періоду К. підтримував дружні стосунки з *К. Студинським*, якого 1924 рекомендував до обрання членом Всеукраїнської Академії наук.

Відвідав Львів у жовтні 1940, виступав на траурному мітингу на могилі І. Франка на *Личаківському цвинтарі*. Крім цього, зробив кілька наукових доповідей та виступав зі спогадами. Тоді особисто познайомився із *О. Пріцаком*. Удруге відвідав Львів у червні 1941, коли в місті відбувалася сесія Академії наук.

К. був заарештований *НКВС* у Звенигородці 20.07.1941 за звинуваченнями в багаторічній націоналістичній діяльності. Існує припущення, що К. мав очолити Українську Національну Раду, яку створили в Києві члени мельниківського крила *Організації Українських Націоналістів* після втечі більшовиків. Перебував під слідством у Харкові, 14.09.1941 засуджений до тюремного ув'язнення. Вивезений до в'язниці в Казахстан. Помер у тюремній лікарні в Кустанаї (тепер Казахстан) від виснаження і хвороб. У травні 1957 вирок, винесений К., переглянули та скасували. 1970 ім'я К. було внесене до затвердженого XVI сесією Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО переліку видатних діячів світу. З ініціативи О. Пріцака, 1991 в Києві засновано Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського. Львівське видавництво *"Світ"* 1996 перевидало працю К. "Історія Туреччини".

Андрій Козицький

КРИНИЦІ – глибоко викопані в землі й захищені від обвалів цямринням ями, які використовують для добування води з водоносного шару. Упродовж XVI–XIX ст. назва К. у Львові вживалася також щодо спеціальних резервуарів, а подекуди й водограїв, вода до яких подавалася трубами гравітаційним способом.

Через існування в околицях міста значної кількості джерел та річки, тривалий час мешканці Львова не мали потреби копати К. Перші К. влаштовували на тих місцях, де били джерела. Найдавніші К. існували в околицях *Високого Замку*.

Власні К. мали більшість львівських *монастирів*. До сьогодні збереглася К. монастиря *бернардинців*, над якою в сер. XVIII ст. була встановлена виконана в пізньобароковому стилі ротонда. З цією К. пов'язані дві легенди. За першою, її побудували на місці поховання *Яна з Дуклі*. З гробу нібито вдарило сильне джерело, після чого мощі перенесли до *костелу бернардинців*, а на місці могили влаштували К. За другою легендою, під час *облоги* Львова восени 1648 військами *Богдана Хмельницького* у цю К., звану тоді "бардиш", *поляки* поскидали тіла підступно вбитих *українців*.

Значна кількість К. існувала в XVII–XIX ст. на *передмістях* Львова.

Особливо популярними в першій пол. XIX ст. були три К., які викопали за розпорядженням власника лікувально-купального закладу "Джерело Анни" (тепер просп. Т. Шевченка, 10) Філіпа Ковенського. Багата на вуглець та вапно вода з цих К. мала цілющі властивості,

спеціальними помпами її перекачували до *лазні*, яку Ф. Ковенський 1812 відкрив поряд. Над однією з цих К., що існувала в саду "Джерела Анни", була споруджена дерев'яна альтанка.

У XIX ст. австрійська влада облаштувала в межах міста низку нових К., частину яких спорудили на місці артезіанських свердловин, а до інших воду підвели трубами. Більшість К., які були споруджені у Львові в XIX – на поч. XX ст., формально були *фонтанами*, хоча за традицією їх часто називали старою назвою.

Христина Харчук

КРИНИЦЬКА ПАВЛИНА (18.08.1922–31.12.2004) – українська оперна та камерна співачка (сопрано). Народилася в с. Верхня (тепер Калуського р-ну Івано-Франківської обл.). Вступила 1944 на вокальний факультет *Львівської консерваторії* (клас *О. Бандрівської*), проте була відрахована через те, що брати К. воювали в лавах *Української Повстанської Армії*. 1948 разом із матір'ю була заарештована; відбувала покарання в таборах Сибіру. Під час заслання працювала вчителем співу в музичній школі в Читі (Росія). Після звільнення (1956) повернулася до Львова й поновилась у консерваторії, яку закінчила 1958 за спеціальністю "оперна та концертно-камерна співачка".

Працювала солісткою *Львівського театру опери та балету* (1958–1980), викладала вокал на кафедрі українських народних інструментів (1993–2000) у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*).

К. володіла гнучким, широкого діапазону голосом м'якого, насиченого тембру; завдяки вродженому драматичному таланту та сумлінному опрацюванню ролей створила переконливі образи в операх різних жанрів. Проте з політичних причин співачка не отримала жодної державної відзнаки, їй не дозволяли виїжджати на гастролі за межі СРСР, брати участь у конкурсах.

У репертуарі співачки – Берта ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Аїда, Леонора, Флора, Єлизавета ("Аїда", "Трубадур", "Травіата", "Дон Карлос" Дж. Верді), Чіо-Чіо-Сан ("Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Джоконда (однойменна опера А. Понк'єллі), Терпилиха ("Наталка Полтавка" *М. Лисенка*), Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Анна ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тамара ("Демон" А. Рубінштейна), Ліза, Марія ("Пікова дама", "Мазепа" П. Чайковського), Галька (однойменна опера С. Монюшка). Закінчила артистичну кар'єру виступом у ролі "Тоски" (однойменна опера Дж. Пуччіні).

У Львові мешкала на *вул. Пекарській*, вул. Природній. Померла у Львові.

Мар'яна Зубеляк

Павлина Криницька

КРИНСЬКИЙ АДАМ АНТОНІЙ (Kryński Adam Antoni; 19.05.1844–10.12.1932) – польський мовознавець. Народився в Лукові на Підляшші (тепер Польща) в сім'ї службовця. Навчався в Головній школі у Варшаві (1862–1869) та в Ляйпциґу (1869). Упродовж 1908–1914 керував кафедрою слов'янської філології *Львівського університету*, працюючи на посаді звичайного професора слов'янської філології. Викладав історію слов'янської філології, порівняльну граматику слов'янських мов, старослов'янську мову, методологію лінгвістичних досліджень. 1910–1914 К. виконував обов'язки голови Народознавчого товариства у Львові, редактора журналу "Народ" (*Lud*). Від 1875 – член Мовної комісії Польської Академії наук, від 1889 – член-кореспондент Польської Академії наук. 1907 був одним із засновників Варшавського наукового товариства, а 1915, разом із групою учених, клопотався в справі відкриття університету у Варшаві. Після відкриття Варшавського університету працював професором польської мови та деканом філологічного факультету (1915–1919).

Наукові зацікавлення К. стосувалися польської орфографії, проблем культури

мови, лексикографії. Разом із Я. Карловичем К. 1885 заснував перший польський мовознавчий журнал "Філологічні праці" (*Prace Filologiczne*). К. був одним із редакторів (поряд із Я. Карловичем та В. Недзьвєдзьким) "Словника польської мови" у 8 т. (т. зв. "Варшавського словника", 1900–1927), автором шкільних підручників і праць з історії польської мови, видавцем серії "Пам'ятки польської мови" (*Zabytki języka polskiego*, 1909–1918). Найважливіші праці: "Польський правопис, правила та їх обґрунтування" (*Pisownia polska, prawidła i ich uzasadnienie*, 1897), "Граматика польської мови" (*Gramatyka języka polskiego*, 1877), "Як не треба писати й говорити по-польськи" (*Jak nie należy mówić i pisać po polsku*, 1920).

Помер у Варшаві.

Алла Кравчук

КРИП'ЯКЕВИЧ ІВАН (25.06.1886–21.04.1967) – український історик, джерелознавець, педагог, видавець, громадсько-політичний діяч. Академік АН УРСР (1958). Син *Петра-Франца Крип'якевича.*

Народився у Львові. Закінчивши гімназію, навчався на філософському факультеті *Львівського університету* (1904–1909), 1911 захистив докторат "Козаччина і Баторієві вольності". Від 1909 – учитель гімназії в Рогатині, 1910–1912 – бібліотекар *Наукового товариства ім. Шевченка* (НТШ) у Львові. Від 1911 – дійсний член НТШ, від 1934 – голова історико-філософської секції, 1934–1939 редагував *"Записки НТШ"*. 1912–1939 викладав історію в *Академічній гімназії*, гімназіях Вонґровця, Жовкви. 1912 заснував українську школу на Жовківському передмісті Львова.

Іван Крип'якевич

Протягом 1913–1914 видавав популярний двотижневик "Ілюстрована Україна". Під час *Першої світової війни* був членом "Спілки визволення України", очолював комітет культурної допомоги Волині. 1919 на запрошення уряду Української народної республіки (УНР) коротко викладав українську історію в Українському державному університеті в Кам'янці на Поділлі. Одночасно викладав історію й був секретарем сенату, потім деканом історичного факультету *Українського (таємного) університету* у Львові (1921–1923), працював у *Богословській Академії* у Львові (1934–1939). У 1930-ті – член ЦК *Українського Національно-Демократичного Об'єднання.*

Після вересня 1939 – професор і завкафедри історії України Львівського університету, від 1940 – завідувач львівським відділом Інституту історії України АН УРСР. Від 1940 – доктор історичних наук, депутат Львівської обласної ради. У червні 1941 *Я. Стецько* запропонував К. посаду міністра освіти у своєму уряді, однак той відмовився. 1941–1944 – редактор "Українського видавництва" у Львові, голова Наукового фонду *Українського Центрального Комітету.*

Від 1944 знову очолював кафедру історії України Львівського університету, був деканом історичного факультету, заввідділу історії України Інституту історії АН УРСР. 1946 з політичних міркувань звільнений з роботи, висланий до Києва, де працював науковим співробітником Інституту історії, потім заввідділу стародруків Державної публічної бібліотеки АН УРСР. 1948 повернувся до Львова, працював у *Музеї етнографії та народних промислів.* Від 1951 знову був заввідділу історії України, а від 1953 – директором Інституту суспільних наук АН УРСР (тепер *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*), де працював до виходу на пенсію 1962.

Наукову діяльність розпочав у студентські роки під керівництвом *М. Грушевського*, займався соціоекономікою і культурною історією Львова й Галичини XV–XVII ст. Найважливіші публікації того часу: "Матеріали до історії торговлі Львова" (1905), "Львівська Русь в першій половині XVI в." (1907, 1994 – з додатком 972 документів за 1460–1550, які підготував К.). Згодом зосередився на історії козаччини, працював у архівах Львова, Кракова, Варшави, Москви. Опублікував

окремий том *"Жерел до історії України-Руси"* із власною розвідкою "Козаччина і Баторієві вольності" (1908). Історії козаччини присвятив також дослідження "Козаччина в політичних комбінаціях 1620–1630 рр." (1914), "Студії над державою Богдана Хмельницького" (1925–1931), "Богдан Хмельницький" (1954). На останню монографію значно вплинула радянська цензура.

К. опублікував понад 900 наукових і науково-популярних праць з історії України, історіографії, археографії, джерелознавства, сфрагістики, історичної географії, хронології, історії війська, історії культури, історичного краєзнавства. Найважливіші з них: "Матеріали до історії української козаччини" (1914), "З козацької сфрагістики" (1917), "Історія Української Держави XVII–XVIII в." (1922), "Українська історіографія XIX–XX в." (1923), "Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба катальогу" (1926), "З історії Гуцульщини" (1929), "Причинки до історичної географії українських земель" (1930), "Коротка історія Грималова і сіл судового округа" (1931), "Історія української культури" (1937), "Історія України" (1938), "Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.)" та ін. Не виданою за життя залишилася монографія "Галицько-Волинське князівство", яка побачила світ щойно 1984.

К. був блискучим популяризатором історії, написав низку популярних і узагальнювальних праць. Найвідоміші з них: "Велика історія України" (1935) та "Історія українського війська" (1936), написані спільно з іншими авторами. Створив також низку шкільних підручників з історії України, що перевидавали в різних країнах (зокрема під псевдонімом І. Холмський). Історії Львова, крім згаданих ранніх праць, присвятив *путівник* "Історичні проходи по Львові" (1932), багато статей у пресі.

Значну частину творчого життя редагував. Зокрема був редактором журналів *"Дзвінок"*, "Ілюстрована Україна", "Малі друзі", редагував "Записки НТШ", збірники "Історичні джерела та їх використання", "З історії західноукраїнських земель", "Український історичний журнал" та ін. Писав також художні твори на історичну тематику для дітей і юнацтва, публікував їх під псевдонімом Іван Петренко в журналі "Дзвінок" й окремими виданнями. 1961 започаткував семінар із допоміжних історичних дисциплін у *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові* (ЦДІА України у м. Львові), виховав низку істориків: *О. Купчинського*, *О. Мацюка*, Е. Ружицького, М. Вавричин, О. Маркевича, Я. Сеника. Учнями К. були В. Грабовецький, *Я. Дашкевич*, *Я. Ісаєвич*, М. Кравець, Ю. Сливка, Ф. Стеблій та ін. Ім'ям К. названий Інститут українознавства у Львові НАН України та вулиця неподалік останнього помешкання академіка (вул. К. Острозького, 7).

Інститут українознавства 2001 видав збірник наукових праць "Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві", куди увійшли бібліографія, автобіографія й окремі неопубліковані праці К., спогади, ілюстрації. Архів К. зберігається у ЦДІА України у м. Львові та у *Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України*. Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Іван Сварник

О. Кульчицька.
Екслібрис І. Крип'якевича

КРИП'ЯКЕВИЧ ПЕТРО-ФРАНЦ (19.10.1857–24.01.1914) – священик, богослов і літургіст. Батько *І. Крип'якевича*. Народився у священичій родині в с. Горишеві Польськім на Замойщині (тепер Люблінського воєвод., Польща). Навчався у гімназії в Холмі (1869–1874), працював в аптеках на території сучасної Львівщини. 1878–1880 здобував освіту у Львівській гімназії Франца Йосифа. Згодом навчався у *Греко-католицькій семінарії*. 1885 був висвячений.

Робив спроби на літературній ниві. 1882 здобув першу нагороду в конкурсі варшавської газети "Щоденний кур'єр" (*Kurier Codzienny*) за оповідання "Чоботи Михалка". Служив вікарієм при *соборі св. Юра*, 1887–1891 – адміністратором

Петро-Франц Крип'якевич

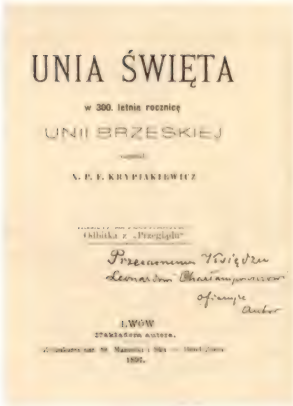
UNIA ŚWIĘTA
w 300. letnia rocznicę
UNII BRZESKIEJ
L.WOW

П. Ф. Крип'якевич.
Свята унія.
1897 р. Титульна сторінка

Роман Крип'якевич

церкви свв. апостолів Петра і Павла на *Личакові*. Був катехитом у народних школах св. Анни, св. Антонія і св. Миколая.

Секретар провінційного синоду *Української Греко-Католицької Церкви* у Львові (1891). Був на парохії у с. Гнилиці Великі на Збаражчині (1891–1895), згодом повернувся до Львова. Одержав посаду катехита IV гімназії, на якій пробув аж до смерті.

Один із перших українських візантиністів. Відбув наукові подорожі до університетів і бібліотек Мюнхена, Відня, Ґротта-Феррати. 1903 у Віденському університеті здобув диплом доктора богослов'я. Габілітаційною працею мало стати дослідження "Богородиця у гимнографії Східної церкви" (*De hymnographia Mariana in ecclesia Graeca*), яку частково надрукували вже по смерті К. в *"Записках НТШ"* (1914, 1917; Т. 121, 123–124).

Автор праць і статей з історії Церкви, патристики, богослов'я і літургіки: "О Синоді Львівськім 1891", "Свята Унія" (до 300-літнього ювілею Берестейської унії), "Артистична структура псальма 118" (1900), "О поезії біблійній", "О Акафісті до Пресвятої Богородиці", "Про почитання Пресвятої Богородиці Діви на Руси", "Пратулинські мученики", "Про св. Йосафата Кунцевича" тощо.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Ясіновський

Олег Криса

КРИП'ЯКЕВИЧ РОМАН (26.10.1925–11.04.1999) – учений у галузі фізики і механіки, громадсько-політичний діяч. Син *І. Крип'якевича.* Народився у Львові. Навчався в *"Рідній школі"* (1931–1937) та *Академічній гімназії* (1937–1943), деякий час жив із братом у Відні (1943–1945). Повернувшись до Львова, навчався на механічному факультеті *Львівської Політехніки* (1945–1950). Працював керівником цеху на Миколаївському цементному заводі на Львівщині (1950–1951), потім молодшим науковим співробітником Фізико-механічного інституту ім. Г. Карпенка (ФМІ) у Львові (1951–1955). Захистив кандидатську дисертацію "Виробничі методи контролю форми циліндричних об'єктів" (1954), був старшим науковим співробітником ФМІ (1955–1964), керівником лабораторії, де вивчав вплив водню на метали (1964–1972). Автор чотирьох винаходів (1971, 1972, 1972, 1973), багатьох рацпропозицій. Був співзасновником і секретарем журналу "Фізико-хімічна механіка металів" (1965 – липень 1972). Автор понад 80 наукових праць і 2 монографій.

У Києві 1972 К. затримала міліція, після допитів, обшуку вдома і в лабораторії ФМІ був звільнений із роботи в інституті за місяць до захисту докторської дисертації – за зв'язки з дисидентами. Після п'яти місяців безробіття влаштувався керівником групи науково-технічної інформації (НТІ) в "Діпроспецавтотранс" (1972–1978), потім у відділ НТІ "Львівсільмаш" (1978–1983) та в лабораторію "ЕКТІ-автотранс" керівником групи (1983–1985). Вийшовши на пенсію, закінчив курси кочегарів, працював у котельнях "Львівтеплокомуненерго" (1986–1989). Одночасно для заробітку перекладав з іноземних мов технічну інформацію, також упорядковував архіви та готував до друку праці батька.

Наприкін. 1980-х – активний учасник громадських організацій – *Товариства української мови ім. Т. Шевченка*, *Народного Руху України*, *Наукового товариства ім. Шевченка*, "Академічної Обнови", товариства "Холмщина", *"Пласту"*. Співпрацював із Фондом Конрада Аденауера. За вагомі заслуги в налагодженні європейських міжнародних зв'язків 04.09.1997 К. призначений першим почесним віце-консулом Австрії у Львові, на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Закарпатті та Волині. 1996 був співзасновником *Фонду Св. Володимира*, у якому розпочав монументальний проєкт "Центр Родини".

Чільний діяч мирянського руху *Української Греко-Католицької Церкви*, 1995–1998 викладав етику й риторику у *Львівській греко-католицькій духовній семінарії Св. Духа* та Львівській Богослов-

ській Академії (тепер *Український Католицький Університет*).

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі.*

Надія Мудра,
Леся Цегельська-Крип'якевич

КРИСА ОЛЕГ (нар. 01.06.1942) – скрипаль, педагог. Заслужений артист УРСР (1968). Лавреат міжнародних конкурсів ім. Г. Венявського (Познань, 1962), ім. Н. Паґаніні (Ґенуя, 1963), ім. П. Чайковського (Москва, 1966). Народився в с. Малі Ухані (тепер Люблінського воєвод., Польща). Після закінчення *Львівської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької* навчався в Московській консерваторії ім. П. Чайковського (1960–1965) та аспірантурі (1965–1967) в класі Д. Ойстраха. Як соліст К. виступав у головних музичних центрах світу з найвідомішими оркестрами, диригентами й ансамблями. 1971 дебютував у США в Карнеґі-голлі. У репертуарі скрипаля – твори А. Вівальді, Й. С. Баха, Л. Бетовена, Н. Паґаніні, Й. Брамса, П. Чайковського, Е. Лало, К. Дебюссі, М. Равеля, Г. Венявського, Я. Сибеліуса, В. Лютославського, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича.

К. тісно співпрацював із композиторами-сучасниками: А. Шнітке, В. Сильвестровим, *М. Скориком*, В. Балеєм і В. Артьомовим, здійснив прем'єрне виконання їхніх творів, багато з яких були написані спеціально для нього.

К. розпочав викладацьку діяльність як декан скрипкового факультету Київської державної консерваторії (1968–1973). Згодом професор Інституту Гнєсіних і Московської державної консерваторії ім. П. Чайковського (1974–1987).

Від 1988 – у США. Професор класу скрипки в Істменській школі музики в Рочестері, штаті Нью-Йорк.

Заснував 2003 власний благодійний фонд в Україні, який має свої філії в Москві та Нью-Йорку. Мета фонду – сприяти молодим виконавцям через надання стипендій, нагород, допомагати здійснювати записи, організовувати майстер-класи, конкурси, поширювати українську музику у світі.

Роксоляна Мисько-Пасічник

КРИСЛАЧ ІВАН (нар. 12.10.1929) – художник, графік, ілюстратор книжок. Заслужений художник України (2007). Народився в с. Станимир (тепер Перемишлянського р-ну Львівської обл.). 1943–1944 навчався у II гімназії м. Львова. Середню освіту здобув у Львові 1948. Навчався 1948–1953 в Українському поліграфічному інституті (тепер *Українська академія друкарства*). Учень *Олени Кульчицької.*

Працював у газеті *"Ленінська молодь"*, одночасно виконував художнє оформлення книжок для видавництва *"Каменяр"*. У сер. 1950-х увійшов в українське графічне мистецтво, працюючи в різних техніках: акварель, гравюра, офорт. Член Спілки художників УРСР (1970).

Ілюстрував твори Т. Шевченка, *І. Франка*, *Лесі Українки*, С. Руданського, В. Стефаника, *О. Маковея*, *А. Чайковського*, а також *П. Козланюка*, *Ірини Вільде*, *Ю. Опільського*, А. Волощака, *Р. Федорів*, *Р. Іваничука*, *М. Петренка*, *В. Лучука*, *Р. Лубківського*, *Б. Стельмаха*. Створив графічні портрети І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка, В. Стефаника, Лесі Українки, *С. Крушельницької*, митрополита *Андрея Шептицького* та ін. За художнє оформлення казки І. Франка "Абу-Касимові капці" здобув диплом другого ступеня на Всеукраїнському конкурсі мистецтва книги (1977).

Автор творів за мотивами українських народних пісень, краєвидів Львова, бл. 200 *екслібрисів* (перше місце на Міжнародному конкурсі екслібристів у Києво-Могилянській академії 1993). Створив низку плакатів, поштових карток, марок, конвертів, серію ліноритів "Одвічний змаг" (1999), цикл портретів борців за волю України (1998–2004).

Брав участь у відродженні журналу *"Світ дитини"*, де працював майже десять років.

У рідному селі очолив (1989–1998) добудову храму (будівництво розпочато

Дружній шарж на О. Крису

І. Крислач.
Автопортрет.
2003 р.

І. Франко.
Абу-Касимові капці.
1977 р. Обкладинка

Лідія Крих

1938). Керував будівництвом, архітектурою, проєктував хрести, двері, малював *іконостас*, розписував інтер'єр, викладав мозаїку на фронтоні. Учасник понад сорока виставок, зокрема міжнародних: Єреван, Мінськ, Ляйпциґ, Жешув, Печ, Мансфельд, Прнявор, Торонто.

Мешкає у Львові.

Василь Горинь

КРИХ ІРИНА (16.10.1906–16.11.1984) – піаністка і педагог. Дружина *Ю. Криха*, мати *Л. Крих*. Народилася у Львові. Фортепіанну освіту здобула у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* (1916–1926, клас О. Ясеницької-Волошин; 1930–1932, клас *В. Барвінського*), Львівському музичному інституті (1926–1929, клас М. Домбровського), на майстер-класах в Е. Штоєрмана (1932–1934) у Львові. Від 1929 викладала фортепіано й музично-теоретичні дисципліни в Тернопільській філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, 1939–1941 – у Державній музичній школі.

Від 1944 – викладач фортепіано у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*). Провадила постійну виконавську діяльність як солістка, ансамблістка та акомпаніаторка. Найбільшу популярність здобула у співпраці з Ю. Крихом у скрипково-фортепіанному дуеті. Супроводжувала виступи віолончелістки *Х. Колесси*. Піаністичне мистецтво К. характеризувалось різноманітністю фортепіанного звучання, чіткою диференціацією голосів фактури, тонким співвідношенням сили звуків у лінеарних та акордових елементах фактури. Працювала над редагуванням нових творів *С. Людкевича*, *А. Кос-Анатольського*, *Р. Сімовича*, Б. Фільц. Серед учнів К. – Н. Бабинець, І. Балух, А. Звонко, О. Кузьмович-Шпот, Я. Матюха, М. Тарнавецька, Б .Фільц. Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі*.

Зеновія Попко

КРИХ ЛІДІЯ (нар. 19.10.1938) – піаністка, педагог. Донька *Ю.* та *І. Крихів*, сестра *М. Крих*. Народилася в Тернополі. З дитинства займалася музикою, імпровізувала, намагалася компонувати. Перші дитячі п'єски К. записувала мати, заохотив до музикування друг родини *В. Барвінський*.

Закінчила Львівську середню музичну школу (тепер *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької*). 1956–1962 навчалася у *Львівській консерваторії* (клас *О. Ейдельмана*), після закінчення якої відразу ж розпочала там викладацьку роботу. Працювала на посадах викладача (від 1962), доцента (від 1990), професора кафедри спеціального фортепіано (від 1997). Одночасно викладала в музичній школі.

У 1960-ті успішно виступала як учасниця камерного ансамблю, у складі фортепіанного тріо – К., Л. Цьокан-Савицька, Р. Залеська. Основна сфера діяльності – педагогічна, викладала у Львівській консерваторії та спеціалізованій музичній школі ім. С. Крушельницької. З її класу вийшли лавреати міжнародних і всеукраїнських конкурсів: Оксана Рапіта, Маркіян Попіль, Галина Климків, Мирослав та Андрій Драгани, Христина Гудзій, Христина Цап, Катерина Кун та ін.

Зі своїм класом К. реалізувала виконання всіх 24 етюдів Ф. Шопена, 32 сонат Л. ван Бетовена, 24 прелюдій і фуг Д. Шостаковича та ін. Серед концертів з музики українських авторів – "Українська соната", "Твори львівських композиторів" тощо.

Любов Кияновська, Зеновія Попко

Марія Крих

КРИХ МАРІЯ (нар. 13.11.1934) – піаністка, педагог. Заслужений діяч мистецтв України (1994). Донька *Ю. Криха* та *І. Крих*. Сестра *Л. Крих*. Народилася в Тернополі. Початкову музичну освіту здобула в музичній школі в Тернополі (1940–1941). Навчалася 1944–1951 в музичній школі при *Львівській консерваторії* (викладачі *В. Барвінський*, І. Негребецька, Л. Ґолембо); 1951–1956 – у Львівській консерваторії (клас *О. Ейдельмана*). Від 1957 – асистент професора О. Ейдель-

мана, викладала на кафедрі спеціального фортепіано. 1967 обрана на посаду доцента, 1988 – на посаду професора (1996 присвоїли звання професора).

Від 1977 – завідувач кафедри спеціального фортепіано Львівської консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*). Лавреат Республіканського конкурсу піаністів (1957). Виступала із сольними програмами та солісткою у симфонічних концертах із диригентами *М. Колессою*, А. Янсонсом (Росія), І. Паїном, Д. Пелехатим, Фелдбрілом (Канада), Я. Матусевичем (Польща), а також у складі камерно-інструментальних і камерно-вокальних ансамблів. З успіхом гастролювала в Україні та за кордоном (Польща, Угорщина), у республіках колишнього СРСР.

Виконання К. відзначається м'яким, барвистим туше, блискучим піанізмом. Відома не лише як інтерпретатор світової фортепіанної літератури, а й як пропагандист творчості українських, зокрема львівських, композиторів. 1980 співпрацювала з "Театром одного глядача" як виконавець і сценарист. 1994–1995 була професором-консультантом у музичній школі Таунус (Ешборн, Німеччина). Виконавську та педагогічну діяльність поєднує з методичною. Від 1970 співпрацює з обласним методичним кабінетом, співавтор "Методичних записок". Серед учнів – *Е. Чуприк*, Н. Пісковська, Г. Блажкевич, І. Пижик, Ж. Микитка, О. Рудницький, А. Касік.

Член журі всіх всеукраїнських і І міжнародного конкурсу піаністів ім. М. Лисенка, І міжнародного конкурсу піаністів пам'яті ім. Е. Гілельса (Одеса, 2001). Входить до складу журі регіональних конкурсів молодих піаністів.

Данута Білавич

КРИХ ЮРІЙ (23.03.1907–22.02.1991) – скрипаль, педагог і диригент. Засновник низки камерно-інструментальних колективів і симфонічних оркестрів у Тернополі, Києві та Івано-Франківську. Чоловік *І. Крих*. Батько *М. та Л. Крих*. Народився в с. Рогузно (тепер Люблінського воєвод., Польща). Музичну освіту здобув у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* у Львові (1927–1933; клас скрипки О. Москвичіва). 1933–1934 – викладач класу скрипки і теоретичних дисциплін у Вищому музичному інституті у Львові та його філії в Тернополі (від 1939 – Тернопільська музична школа). 1934 взяв участь у конкурсі скрипалів Жака Тибо в Парижі (нагороджений дипломом). Закінчив Вищі мистецькі курси інтерпретації Ж. Тибо. 1934–1941 – викладач і директор музичної школи в Тернополі. 1934–1944 як скрипаль провадив активну концертну діяльність у містах Галичини, а також у Франції, Австрії, Німеччині та Польщі.

Юрій Крих

У репертуарі К. – твори українських та західноєвропейських композиторів: *М. Лисенка*, К. Стеценка, *В. Барвінського*, *С. Людкевича*, Ю. Мейтуса, Д. Тартіні, В. Моцарта, Н. Паґаніні, Л. Бетовена, Ф. Шуберта, А. Дворжака, Е. Ґріґа, Р. Сарасате та ін. 1944–1950 – заступник ректора з навчально-наукової роботи та професор кафедри струнних інструментів *Львівської консерваторії*. 1950–1958 виконував обов'язки професора Київської консерваторії. 1958–1960 – завідувач кафедри музики в Бердичівському педінституті. Від 1960 – завідувач кафедри теорії, історії музики та гри на музінструментах Івано-Франківського педінституту, від 1971 – доцент кафедри. Серед учнів – О. Кравчук, Р. Гураль. Л. Краснощок, П. Чоловський, М. Ортинська.

Автор праці "Школа гри на скрипці" (у співавторстві з В. Лужним, 1968). Помер в Івано-Франківську.

Данута Білавич

КРИЦИНСЬКИЙ ВАЛЕРІАН (Kryciński Walerian; 15.04.1852–06.03.1929) – живописець, кераміст і педагог. Народився в с. Королин (тепер Мостиського р-ну Львівської обл.). Після закінчення реальної школи у Львові навчався у краківській Школі образотворчого мистецтва (1872–1875), віденській Академії мистецтв (1875) і віденській Художньо-промисловій школі (1876–1879).

В. Крицинський.
Чума.
1878 р.

Перебував у Львові 1879. Працював 1880–1898 в Коломиї, де керував Керамічною школою (1885–1891), Художньо-промисловою школою ім. Яна III Собеського (1895–1898) і був професором рисунку в гімназії (1880–1895).

Від 1898 – знову у Львові. Професор (листопад 1898–1916) Художньо-промислової школи у Львові (викладав рисунок і декоративно-монументальний живопис). Від 1898 – член Літературно-художнього кола, 1899 – Спілки польських художників у Львові, 1903 – мистецького товариства "Зерно". Брав участь у виставках у Львові 1877–1928, а також у Тернополі (1884, 1887) й Коломиї (1885).

Малював олією й аквареллю, гуашшю, тушшю, крейдками портрети (зокрема портрет батька, 1877, "Дівчинка серед квітів", 1878, серія зображень відомих львів'ян, 1879), краєвиди ("Опівночі", 1879, "Краєвид Львова з Високого Замку", 1914, *Львівський історичний музей*) й алегоричні композиції ("Чума", 1878, *Львівська галерея мистецтв*) у дусі пізнього *романтизму*, реалістичні, докладні побутові сцени з життя українських селян Покуття (1880–1890-ті, зокрема "Лірник", 1882, "Гончарі на коломийському ринку", 1890, "Сирота", "Гуцул", 1895), стилізовані етюди квітів (1907).

Працював у декоративно-монументальному живописі. Виконав розписи в Коломиї у греко-католицькій церкві св. Михаїла (1885–1894, співавтори *С. Дачинський*, *С. Дембіцький*, після 1946 перемальовані) і в будинку колишньої Ощадної каси (1894–1896, архітектор *Д. Кричковський*), у Львові в Міському театрі (тепер *Львівський театр опери та балету*) 1900 – композицію "Давня музика" у вестибулі, 10 імітацій камей з алегоричними сценами на галереях першого балкону глядацького залу (співавтор *Г. Кюн*); фреску "Воскрешення юнака з Наїму" в *каплиці* Христа Милосердного в *римо-католицькій катедрі* (1903–1904). У катедрі з допомогою своїх учнів проводив реставрацію стінних розписів *С. Строїнського*.

Проєктував і виконував керамічні вироби зі стилізованими народними орнаментами – плитки фризу на вежі будинку товариства "Сокіл" у Коломиї (1895, архітектор Д. Кричковський), вази і тарелі (1893–1897, *Львівський музей етнографії і художнього промислу*, Музей народного мистецтва Гуцульщини у Коломиї), пам'ятники (конкурсний проєкт пам'ятника А. Міцкевичу в Коломиї, 1898), килими для Ткацького товариства у Глинянах на Львівщині (1902), шпалери, театральні завіси, вишивки, поштівки (1899–1902), плакати – зокрема у стилі *сецесії,* для об'єднання "Зерно" (1903), для виставки аматорських творів у художньому салоні Я. Лятура (1904), львівської фабрики металевих виробів "Перкун" (1907). Підготував ілюстрації до видання "Керамічні форми та орнаменти з народних виробів Покуття" (1898–1899). Звертався до прикладної (етикетки, дипломи) і книжково-журнальної графіки: ілюстрував львівські журнали "Домашнє вогнище" (*Ognisko Domowe*, 1884) і *"Наш край"* (*Nasz Kraj*, 1907).

Критик і теоретик мистецтва. Автор статей польською мовою "Державна школа дерев'яного промислу в Коломиї" (1898), "Крайова керамічна школа в Коломиї" (1899), "Розвиток італійської, французької та німецької кераміки" (1908), "Новий метод навчання орнаментального рисунку" (1912). У книжці "Натурні й

В. Крицинський.
Плакат мистецького товариства "Зерно".
1903 р.

орнаментальні рисунки та декоративний живопис" (Львів, 1926) відстоював власну методику навчання рисунку на основі вивчення виробів народного мистецтва й етюдів з натури. Від 1921 мешкав у Кракові, де й помер.

Юрій Бірюльов

КРИЧЕВСЬКИЙ ВАСИЛЬ (12.01.1873–15.09.1952) – архітектор, маляр, графік, сценограф. Один із засновників українського модерну.

Народився в с. Ворожба поблизу м. Лебедин (тепер Сумської обл.). Після навчання в Залізнично-технічному училищі працював у будівельних фірмах архітекторів С. Загоскіна та О. Бекетова в Харкові, водночас наполегливо й успішно вдосконалював талант. Від 1895 самостійно виконував деякі архітектурно-художні проєкти.

За проєктом К. звели будівлю Полтавського земства (1903–1908; тепер музейне приміщення). Серед інших важливих робіт – побудова "Народного Дому" в Лохвиці (1905–1906) та комплексу земської губернської гончарної майстерні в Опішні на Полтавщині, головного корпусу Канівського національного музею-заповідника "Могила Т. Шевченка" (1931–1934, у співавторстві з П. Костирком), низки громадських і приватних будинків на Полтавщині (зокрема 1905–1906 – будинку М. А. Дмитрієва у с. Яреськах, який згодом купив сам К.). У Києві оформив фасад та інтер'єри будинку Щитковського, надав ознак українського модерну й будинкові *М. Грушевського*.

Автор малярських краєвидів, тематичних картин, великої кількості робіт етюдного характеру, мистецького оформлення книжок; 1913–1915 був мистецьким керівником ткацької майстерні-килимарні Ханенків у с. Оленівка на Київщині.

Після 1917 – професор новозаснованої Української державної академії мистецтв у Києві, 1922 реорганізованої на Київський інститут пластичних мистецтв; професор Художнього інституту в Києві (1924–1941). Навесні 1940 в Києві відбулася велика ретроспективна виставка праць К., де було представлено понад 1000 творів за 1892–1940.

Творчість К. знали й цінували у Львові, де він побував уперше 1911, їдучи на всесвітню мистецьку виставку в Римі. У травні 1917 майстерню К. в Києві відвідав митрополит *Андрей Шептицький*, запрошуючи його переїхати до Львова.

Графічні праці К. у складі виставок української графіки у 1930-ті експонувалися в містах Європи (починаючи від Львова) й Америки. Чотири *екслібриси* К. були у складі "Виставки слов'янських екслібрисів", показаної 1930 у Львові. Творчість К. у царині екслібрису представлена й у виданні "Екслібрис. Збірник Асоціації Незалежних Українських мистців. Перший випуск" (Львів, 1932). Прізвище К. згадано в оглядах декількох виставок, на сторінках журналу *"Мистецтво"* (зокрема виставки екслібрисів у Празі, 1932).

У роки *Другої світової війни*, 1943, разом із родиною К. переїхав із Києва до Львова. Коли на поч. 1944 німецька окупаційна влада закрила Державну мистецько-промислову школу у Львові, тутешня *Спілка праці українських образотворчих мистців* (СПУОМ) у січні–лютому заснувала Вищу українську образотворчу студію, ректором якої став К. Брав участь в організованій СПУОМ у Львові її п'ятій виставці (експонувалася від грудня 1943

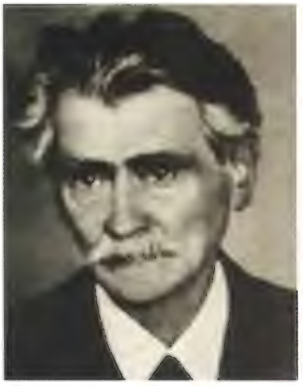

Василь Кричевський

В. Кричевський. *Алушта (Крим).* 1924 р.

В. Кричевський.
Ріка Псьол у Ворожбі.
1921 р.

В. Кричевський.
Сільська хата.
1900-ті рр.
(збірка В. Вітрука)

Дионісій Кричковський

до кінця січня 1944; серед дев'яти олійних картин К. були "Сутінки в Кисловодську", "Алушта в Криму").

Навесні 1944 К. із родиною виїхав зі Львова на Захід, куди подалися й деякі студенти. Декілька місяців К. провів на Лемківщині, де в с. Лабова (біля м. Новий Сонч, тепер Польща) студенти разом з К. займалися осушувальними та реставраційними роботами й виконували стінописи мурованої церкви Покрови Пресвятої Богородиці (1784). Згодом через Словаччину, Австрію й Німеччину родина К. переїхала до Парижа, де був діяльним як митець його старший син Микола, художник-аквареліст.

Із дружиною та донькою К. 1947 виїхав з Парижа до Венесуели. Жив і творчо працював у м. Каракас, зокрема брав участь у виставках у Каракасі й інших містах Європи та Америки (Париж, Нью-Йорк, Лос-Анджелес). Виконав ілюстрації до творів М. Гоголя.

Помер у Каракасі; прах перенесено на цвинтар у Бавнд-Бруку (штат Нью-Джерсі, США).

Твори К. експонувалися на присвячених його пам'яті виставках у Нью-Йорку (1953, 1962, 1970, 1999), Філадельфії (1974), Вашингтоні (2003). Велика кількість творів К. зберігається в Українському музеї в Нью-Йорку.

Окремі твори К. пов'язані з музеями і приватними збірками у Львові. Серед них були й вилучені та знищені в роки комуністичної диктатури (1952) декілька робіт із колекції *Національного музею у Львові* (виконані олією картини: "Вигляд на Дніпро" (1916), що її 1933 закупив для нього Союз прихильників Національного музею, та "Крим" (1936), що передав *Український Центральний Комітет* 1943 в депозит, придбавши твір у самого автора; графіка: передані з колишнього *Музею НТШ* авторські оригінали обкладинки до "Історії української літератури" *М. Грушевського* і два проєкти грошових знаків УНР, а також екслібрис Ярослава Стешенка, 1928). Нині у збірках Національному музею у Львові – три картини К.: "Ріка Псьол у Ворожбі" (1921), "Алушта (Крим)" (1924) та "Кисловодськ. Дорога в горах" (1942).

Олег Сидор

КРИЧКОВСЬКИЙ ДИОНІСІЙ (Kryczkowski Dyonizy; 1861 – після 1939) – архітектор. Народився в с. Ластівка на Тернопільщині. Навчався архітектури в краківській Художньо-промисловій школі (1881–1884) та Школі образотворчого мистецтва в Парижі (1888–1889). Працював в Аргентині (1889–1890, збудував вокзал у м. Мендоза). Від 1891 – у Коломиї, був тут інженером, від 1895 – керівником відділу будівництва міської ради і викладачем Школи дерев'яного промислу. У Коломиї виконав проєкт українського "Народного Дому" (1892, співавтор *Л. Бекер*, реалізований 1902, тепер Музей народного мистецтва Гуцульщини), спорудив будинок Ощадної каси (1892), костел єзуїтів (тепер римо-католицький парохіяльний костел, 1895–1897) і будинок товариства "Сокіл" (1895, співавтор Л. Бекер, тепер будинок культури). У коломийський період творчості звертався до неоготики (єзуїтський костел), неоренесансу і необароко, у пластичних формах будинку товариства "Сокіл" – до "мальовничого *історизму*" і ранньої *сецесії* (модерну).

Від 1897 працював у Львові як архітектор промислових підприємств *С. Ще-*

пановського, 1901–1927 – професор кафедри будівництва львівської Художньо-промислової школи. У Львові спорудив павільйон преси на *Галицькій крайовій виставці 1894 р.*, т. зв. Нафтовий дім на вул. Хоронщизни, 17 (тепер вул. П. Чайковського; 1897), чиншові кам'яниці на вул. Круп'ярській, 15 (1903), вул. Сикстуській, 43 (тепер вул. П. Дорошенка, 1903, реконструкція), вул. Сенаторській, 4 (тепер вул. Я. Стецька; 1908), інтернат студентів Сільськогосподарської академії в *Дублянах* (1909), вілли на вул. Ю. Дверницького, 26 і 28 (тепер вул. Ю. Мушака; 1909–1910), міський "захоронок", тобто дошкільний заклад, на вул. П. Стельмаха, 2 (тепер вул. О. Басараб, 1911–1913, тепер психоневрологічний диспансер, перебудований 2008). Виконав конкурсні (нереалізовані) проєкти будинків Педагогічного товариства (1908) і Кредитового товариства землевласників (1910). Нагороджений за експоновані твори на Ювілейній виставці Політехнічного товариства у Львові 1902.

У Львові до 1903 використовував стилістику неоренесансу і "мальовничого історизму", згодом – модернізовані форми *класицизму*, у віллах (зокрема власній на сучасній вул. Ю. Мушака, 28) і міському захоронку – елементи закопанського стилю у дерев'яних деталях. У Тернополі спроєктував неороманський костел і монастир єзуїтів (1898–1901, тепер швейна фабрика на вул. Ю. Опільського).

Автор виданих у Львові книжок: "Принципи статики" (*Zasady statyki*, 1903, співавтор Л. Бекер), "Будівельні матеріали" (*Materiały budowlane*, 1916), "Будівництво" (*Budownictwo*, 1928). Час і місце смерті не відомі.

Юрій Бірюльов

КРИШТАЛЬСЬКИЙ ОЛЕГ (08.09.1930–13.04.2010) – піаніст. Лавреат міжнародного конкурсу піаністів на VI Всесвітньому фестивалі молоді та студентів у Москві (1958). Народний артист України (1990). Навчання фортепіанної гри розпочав із шести років у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* в класі *Романа Савицького*. Від 1940 навчався у новоствореній музичній школі-десятирічці у Меланії Байлової та *Леопольда Мюнцера*. Під час німецької окупації та після *Другої світової війни* К. навчався у *Василя Барвінського*, 1947 закінчив музичну школу і продовжив навчання у *Львівській консерваторії*. Арешт В. Барвінського 1948 перервав заняття. Надалі продовжував фортепіанні студії вже в класі *Галі Левицької*. Після її передчасної смерті (1949) навчався в *Людмили Уманської*, в її ж класі закінчив консерваторію 1952.

Вищої виконавської майстерності набув в аспірантурі при Московській консерваторії ім. П. Чайковського у Самуїла Фейнберга. Через чотири роки повернувся до Львівської консерваторії та розпочав тут викладацьку працю, від 1965 – завідувач кафедри спеціального фортепіано, 1971–1991 – проректор з наукової та творчої роботи. Професор від 1977.

Член журі міжнародних конкурсів. Впродовж багатьох років К. провадив велику концертну діяльність у всіх культурних центрах тодішнього СРСР, а також виступав у Східній Німеччині, Чехословаччині, Польщі.

У його виконавському доробку сольні концерти, виступи з симфонічними оркестрами та в складі камерних ансамблів. Грав із провідними диригентами: *І. Паїном*, А. Стасевичем, П. Шеметовим, Ю. Луцівим, С. Турчаком, А. Апкаряном, М. Малунцяном, О. Тактакішвілі, Кан-Сан-У. В класичній частині репертуару улюбленими творами були "Апасіната" Л. Бетовена, Експромти Ф. Шуберта, Полонез ля-бемоль мажор Ф. Шопена. До програм К. завжди входили твори українських композиторів: *А. Кос-Анатольського*, *М. Колесси*, В. Косенка, Л. Ревуцького. Здійснив прем'єри концертів для фортепіано з оркестром М. Дремлюги та А. Кос-Анатольського (№ 2), О. Тактакішвілі (№ 2), став першим в Україні виконавцем "Сонати" В. Барвінського (1994). Видано два компакт-диски із записами виконань К. Серед його

Будинок
на вул. П. Чайковського, 17.
1897 р.
Архітектор Д. Кричковський.
Сучасне фото

Олег Криштальський

Владислав Крищишин

учнів – лавреати конкурсів та викладачі *Львівської національної музичної академії* Б. Тихонюк, М. Попіль, Т. Воробкевич.

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Зеновія Попко

КРИЩИШИН ВЛАДИСЛАВ (16.11.1946–08.04.2001) – український спортсмен, заслужений майстер спорту з важкої атлетики, чемпіон світу та Європи. Народився у Львові. У 6-річному віці осиротів, виховувався в школі-інтернаті № 2, де почав займатися спортом, спочатку акробатикою, згодом важкою атлетикою у тренера Миколи Комешова. Попри низький зріст (146 см), виступав у щонайлегшій ваговій категорії до 52 кг. Здобув у 16 років звання майстра спорту. У 20 – чемпіон України. Вперше виступаючи на чемпіонаті світу 1969 у Варшаві, став чемпіоном із новими світовими рекордами у витисканні (113 кг) та сумі триборства (337,5 кг). 1970 – чемпіон Європи. Встановив 14 світових рекордів. Закінчив стоматологічний факультет Львівського медичного інституту (тепер *Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького*), працював за фахом у міській поліклініці на *просп. Т. Шевченка*, 24. Життєві незгоди (зокрема трагічна смерть доньки) довели до хвороби, і К. передчасно помер. Похований на *Янівському цвинтарі* у Львові.

Іван Яремко

Оксана Кровицька

КРОВИЦЬКА ОКСАНА (дівоче прізвище Ярема; нар. 15.06.1958) – українська та американська співачка (сопрано), солістка оперного театру м. Нью-Йорк, удостоєна в США титулу "Діва-Еворд" (1999). Народилася у Львові. 1965–1976 опановувала спеціальність піаністки у *Львівській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті ім. С. Крушельницької*, 1976–1984 навчалася вокалу у Л. Лобанової на кафедрі сольного співу Київської державної консерваторії ім. П. Чайковського, 1984–1992 працювала у *Львівській філармонії*.

Підготувала соло у творах: "Дев'ята симфонія" Л. Бетовена, "Реквієм" Дж. Верді і А. Л. Дворжака, "Німецький реквієм" Й. Брамса, "Stabat Mater" Дж. Россіні, "Восьма симфонія" Ґ. Малера. На запрошення М. Шостаковича К. підготувала і виконала 1997 в Лінкольн-Центрі "Чотирнадцяту симфонію" Д. Шостаковича з Новим американським камерним оркестром. У репертуарі співачки 25 оперних партій: Віолетта, Аліса Форд, Дездемона, Амелія в операх Дж. Верді ("Травіата", "Фальстаф", "Отелло", "Бал-маскарад"), Чіо-Чіо-Сан, Маґда, Ліу, Сестра Анжеліка, Мімі і Мюзетта ("Мадам Баттерфляй", "Ластівка", "Турандот", "Сестра Анжеліка", "Богема" Дж. Пуччіні), Сента з опери Р. Ваґнера "Летючий Голландець", Донна Ельвіра – "Дон Жуан" В. А. Моцарта, Рената в першопрочитанні опери С. Прокоф'єва "Вогненний ангел"; головні партії в операх П. Чайковського "Орлеанська діва", "Йоланта", "Пікова дама", "Євгеній Онєгін"; в операх Б. Сметани, Л. Яначека, С. Прокоф'єва. Співала у "Флорида-ґранд опері", "Монреаль-опері", "Флоренція-опері", "Сантьяго-опері", "Опері Монте Карло", Великому театрі в Москві, *Львівському театрі опери та балету*.

Оксана Паламарчук

Марія Кромпець-Морачевська

КРОМПЕЦЬ-МОРАЧЕВСЬКА МАРІЯ (10.04.1897–03.11.1960) – художниця декоративно-ужиткового мистецтва, педагог, критик. Народилась у с. Соколівка (тепер Буського р-ну Львівської обл.). Початкову і середню освіту здобула у Львові. Приватно склала семінарійну матуру. 1922–1923 відвідувала лекції рисунку в Художньо-промисловій школі у Львові. 1923–1926 навчалася в Мистецькій школі *О. Новаківського*. Учасниця Першої виставки школи в "Академічному домі" (1926) та виставки Українського товариства прихильників мистецтва у Львові (1932). Член творчого молодіжного гуртка *"Руб"*. 1926–1929 навчалася на філософському факультеті *Львівського університету*.

Розпочала педагогічну діяльність у Львові 1922 як учителька рисунку та ручних робіт в українській Жіночій гімназії *василіанок*. Одночасно викладала рисунок у приватній учительській жіночій семінарії та жіночій гуманістичній семінарії *"Рідної школи"* (її учениці – *В. Свєнціцька*, *І. Нижник-Винників*, Є. Куриловичч-Чапельська). 1928 одружилася з Ю. Морачевським (сином *В. Морачевського*).

Працювала в царині декоративно-ужиткового мистецтва. Як художниця і педагог була поборником національного стилю в сучасному побуті. На підставі зразків народного мистецтва проєктувала модерні українські строї, взуття та речі домашнього вжитку (серветки, завіси, килими тощо), популяризуючи їх у жіночому журналі *"Нова хата"* (1930).

У роки німецької окупації викладала в Мистецько-промисловій школі у Львові (1941–1943), керувала відділом текстилю.

Працювала 1945–1948 художником-оформлювачем у *театрі ім. Заньковецької* у Львові (разом з С. Олесницькою виконувала театральні костюми).

Емігрувала 1948 до Відня, 1950 переїхала до США, осіла у Філадельфії. 1950–1958 працювала вчителькою у парохіяльній школі при церкві св. Миколая. Активна учасниця культурного життя українців у Філадельфії. Діяльна в "Союзі українок" Америки та Світовій федерації українських жіночих організацій, а також у різних харитативних установах і мистецьких організаціях.

Малювала олійні етюди, пейзажі, натюрморти, портрети. Автор спогадів про О. Новаківського ("Нова хата", 1935, ч. 19).

Загинула в автомобільній катастрофі. Похована у Філадельфії (штат Пеннсильванія, США).

Любов Волошин

КРОНБАХ ФОН ЕМАНУЕЛЬ КРАТОХВИЛЛЬ (Kronbach von Emanuel Kratochwille; 1778–1861) – живописець і топограф. Народився в Чехії. Навчався в Празькому університеті, у віденській Академії мистецтв. 1799 працював у придворній цісарсько-королівській комісії в Кракові, 1806–1826 – крайовий комісар. Згодом був у придворній цісарсько-королівській комісії у Відні. Малював у техніках гуаші та акварелі краєвиди Карпат, міст і сіл Східної Галичини, зокрема Бережан, Бучача, Галича, Жовкви, Золочева, Свіржа, Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ), Теребовлі, Язлівця (усі – 1825–1826). Автор "Панорами Львова з південного заходу" (1826). Твори К. зберігаються у *Львівському історичному музеї*. Помер у Відні.

Юрій Бірюльов

М. Кромпець-Морачевська. *Розквітла яблунька.* 1925 р.

Е. К. фон Кронбах. *Краєвид Львова з південного заходу.* 1826 р.

Я. С. Крох.
Фрагмент фасаду будинку на вул. С. Крушельницької. 23. 1884 р. Сучасне фото

КРОПИВНИЦЬКОГО МАРКА ПЛОЩА – площа, розташована на розі *вул. Городоцької* і *вул. С. Бандери*. У сер. XIX ст. на цьому місці було австрійське артилерійське депо, згодом склади солі, завдяки чому майдан одержав назву пл. Солярні. Згодом склади ліквідували, а на звільненій території 1903–1911 збудували *костел св. Ельжбети*. Від 1944 площа має ім'я українського театрального діяча Марка Кропивницького. 13.10.2008 на площі відкрито *пам'ятник Степанові Бандері*.

Марко Наталів

КРОХ ЯКУБ СОЛОМОН (Kroch Jakób Salomon; бл. 1850–16.05.1922) – архітектор. Народився у Львові. Навчався у львівській Технічній академії (1872–1877). Від 1878 працював у Львові як уповноважений архітектор. До 1900 будував чиншові кам'яниці у стилях *історизму* – неоренесансу, необароко і неорококо: на вул. Сикстуській, 21 (тепер *вул. П. Дорошенка*; власний будинок, 1883–1887), вул. Ю. І. Крашевського, 23 (тепер *вул. С. Крушельницької*; 1884, тепер *Музично-меморіальний музей С. Крушельницької*), *вул. Городоцькій*, 14 (тепер № 50, 1885, будинок із меморіальною таблицею *Б.-І. Антонича*), *вул. Замарстинівській*, 8, вул. Жовківській, 43 (тепер *вул. Б. Хмельницького;* 1886–1887), вул. Люблінської Унії, 3–19 (тепер вул. Гуцульська, співавтор *М. Зильберштайн*, 1892–1896), вул. М. Зиблікевича, 15 (тепер *вул. І. Франка*, 43; 1897–1898, співавтор М. Зильберштайн). 1881 надбудував третій поверх кам'яниці на вул. Шевській, 8. Після 1900 звернувся до форм і декоративних прийомів *сецесії* (модерну) – спорудив житлові будинки на вул. Карла Людвіґа, 29 (тепер *просп. Свободи*; 1901–1902, співавтор М. Зильберштайн), вул. Новий Світ (1905–1910), вул. Л. Сапіги, 35–37–39 (тепер *вул. С. Бандери*; 1908, власні чиншові кам'яниці). Член Релігійної ради львівської єврейської громади. Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

Ю. Крохмалюк.
Воєнний шлях Сагайдачного на Москву 1618 р.
1936 р. Обкладинка

КРОХМАЛЮК ЮРІЙ (псевдоніми: Тис Юрій, Тис-Крохмалюк Юрій, Орест Юрій, Коринт Б.; 27.10.1904–01.01.1994) – український письменник, публіцист, історик, учений, військовий діяч. Народився у Кракові (за іншими даними – у Тернополі) в сім'ї вчителів. 1914 закінчив Самбірську народну школу, 1922 – Станиславівську українську гімназію, 1927 – Віденську політехніку, здобувши диплом інженера-хіміка. Належав до гуртка "Молода громада". Згодом покликаний до польського війська, у званні поручника закінчив школу підхорунжих резерву авіації в м. Торунь (Польща).

У Львові арештований за підозрою в належності до *Організації Українських Націоналістів*. Співвласник косметичної фірми у Львові. До 1930 – член *"Пласту"*, після його закриття 1930 – таємного гуртка "Лісові чорти". Від 1930 – член *Фронту національної єдності*, брав участь у його зібраннях. Від 1939 недовго мешкав у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), незабаром переїхав до Кракова, де виконував обов'язки редактора серійного видання – "Бібліотеки "Юнацька школа", основу якої становили книжки з військової проблематики. Працював на цукроварні у м. Пшеворську. При *Українському Центральному Комітеті* у Кракові організував видавництво "Юнацька школа". Переїхав 1941 до Львова. 1941–1943 – інженер Львівського хімічного під-

приємства "Галіколь". 1944–1945 воював у складі *дивізії "Галичина"*, брав участь у боях під Бродами. Був членом Військової управи *дивізії "Галичина"*, одержав звання підполковника. В Управі керував Військово-історичним відділом (згодом переназваний історико-архівним).

Від 1947 осів у м. Інсбрук (Австрія), де провадив літературну діяльність: писав художні твори, співпрацював із журналом "Звено", до якого часто надсилав нариси і статті про *Українську Повстанську Армію*. Від 1954 проживав у Буенос-Айресі (Аргентина). 1961 переїхав до США, мешкав у Детройті (громадянин США від 1967). Науковий працівник Інституту української культури, згодом його директор. Водночас редагував журнал "Терем".

У Львові видані його перші художні твори "Під Львовом плуг відпочивав" (1937), "Рейд у невідоме" (1955, 1992). Інші твори за кордоном – "Симфонія землі" (1951), "Не плач, Рахіле" (1952), "Маркіза", "Щоденник народного героя Селепка Лавочки" (обидва – 1954), "Конотоп" (1959), "Звідун з Чигирина" (1961), "Казка про лицаря Добриню" (1970). Автор повісті про Марка Вовчка "На світанку" (1961), книжок "Бої Хмельницького" (1954), "Історія Першої Української дивізії УНА" (1961, іспанською мовою), "УПА" (1972, англійською мовою) та ін.

Помер у Детройті (штат Мічиґан, США).

Ліля Сирота

КРУЖОК ЛЮБИТЕЛІВ ЛЬВОВА – українське краєзнавче товариство, яке існувало у Львові 1921–1924. Створене у листопаді 1921 з ініціативи *Богдана Януша* та *Степана Шаха*. Членами виділу товариства були *Іван Крип'якевич* (голова), С. Шах (секретар), Б. Януш та *Микола Голубець*. Товариство налічувало понад 50 членів, серед яких – *Іван Брик*, *Іван Куровець*, Ярослав Колтунюк, *Володимир Левицький*, *Ольга Басараб* та ін. Головна мета діяльності кружка – популяризація серед українських мешканців Львова його історії та культури. Зібрання відбувалися в будинку товариства *"Просвіта"* (*пл. Ринок*, 10). Основна форма діяльності – проведення екскурсій містом. Добровільними екскурсоводами працювали І. Крип'якевич, Б. Януш, М. Голубець, С. Шах, *Олександр Надрага*, *Денис Коренець*, *Іван Труш*, *Іларіон Свєнціцький*, *Степан Гайдучок*, *Олена Степанів* та ін. З товариством співпрацювала низка священиків *Української Греко-Католицької Церкви*, екскурсії *собором св. Юра* та *палацом греко-католицьких митрополитів* проводив *Йосиф Застирець*, а комплексом *церкви Св. Духа – Йосиф Сліпий*. Товариство каталогізувало давні кириличні епітафії *Личаківського цвинтаря*, а також проводило пошуки історичних пам'яток за межами Львова. К. Л. Л. діяв на доброчинних засадах, припинив свою діяльність у лютому 1924 через арешт О. Басараб.

Андрій Козицький

КРУЖОК УКРАЇНОК – українське культурно-освітнє товариство, що діяло у Львові 1901–1909. Постав 1901 для гуртування жіночої молоді та її самоосвіти. До 1905 діяв під назвою Кружок Українських дівчат. Домагався створення дівочих гімназій, видав книжку *К. Малицької* "Про жіночий рух" (1904). Видавав жіночий

Архієпископська кам'яниця на площі Ринок

Григорій Крук

часопис "Мета" (1908). Першою головою була Н. Будзиновська, далі Д. Шухевич-Старосольська, С. Данилевич, І. Січинська, М. Негребецька, О. Озаркевич. 1909 об'єднався з "Клюбом русинок" у *"Жіночу громаду"*.

Е. У.

КРУК ГРИГОРІЙ (30.10.1911–05.12.1988) – скульптор. Народився в с. Братишів (тепер Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.) у родині гончаря. Від 1920 навчався у сільській народній школі, 1925 став учнем Школи деревообробного промислу в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), де опановував столярське та різьбарське ремесло. 1931 навчався в Художньо-промисловій школі у Львові. Згодом відвідував майстерню *Сергія Литвиненка*, де допомагав виготовляти художні меблі й вивчав скульптуру. Співпрацював з *Андрієм Коверком,* виконуючи іконостасну різьбу; зокрема допомагав установлювати *іконостас* у *каплиці Зішестя Святого Духа* Греко-католицької семінарії у Львові. 1932 успішно склав вступні іспити до Академії образотворчих мистецтв у Кракові.

За сприяння *Богдана Лепкого* 1937 К. виїхав до Берліна, щоб удосконалити професійну майстерність. В Академії мистецтв К. записався до класу Альфреда Фоке. Його вчителями також були Отто Гіцберґер, Франц Блачек, Авґуст Кранц, Арно Брекер. 1945 К. переїхав до Мюнхена, де розпочалася його самостійна творча праця, передусім у робітні в мюнхенському районі Швабінґ, на Елізабетштрассе, 13. У цьому місті експонував свої роботи спочатку на збірних (від 1946), згодом і на персональних (перша – 1952) виставках.

Оселився 1952 в Парижі, нав'язавши контакти з митцями та провідними діячами української діаспори. Там успішно експонував свої твори 1954. Невдовзі повернувся до Мюнхена.

Творча спадщина К. – понад 300 скульптур і тисяча рисунків. Скульптурні твори К. виконані переважно в техніці бронзового лиття і теракоти. К. неодноразово звертався до української тематики, створив скульптури Івана Мазепи й Тараса Шевченка, Василя Стефаника (1984), св. Володимира Великого (декілька варіантів; 1980-ті) й Анни Ярославни (1974), запорозького козака (1963). Працював над пластичним втіленням ідеї пам'ятника козацтву над Дніпром і монументів, присвячених Т. Шевченкові та українським матерям, що втратили своїх дітей у роки комуністичних репресій.

Частину творчого доробку К. становлять портрети: *Святослава Гординського* (1947), *Андрія Мельника* (1948), *Івана Бучка* (1952), *Олександра Тисовського* (1952), Лева Смішка (1957), Аристида Вірсти (1959), Володимира-Сергія Залозецького (1960), *Євгена Пеленського* і *Володимира Яніва*, *Йосифа Сліпого*, папи Павла VI (обидва – 1963), патріарха Константинопольського Атанагораса (1969), музиканта Євгена Цимбалістого (1968), доктора А.-Н. Хрептовського (1975), Ірени Малицької (1974), *Якова Гніздовського* (1974), *Слави Стецько* (1975), Ольги Шкляр (1975), Миколи Руденка (1986).

На замовлення Йосифа Сліпого виконав монументально-декоративні скульптури двох левів (1969), що тепер вінчають пілони при брамі Українського католицько-

Г. Крук.
Відпочинок сільської дівчини.
1972 р.

го університету в Римі. Автор монументальної постаті Діви Марії для головного порталу римського храму Мадонна де ля Салетт (в районі Монтеверде Нуово).

Від 1946 твори К. експонували на виставках: Мюнхен – 1946, 1947, 1952, 1963, 1969; Париж – 1954; Лондон іа Единбург – 1954; Нью-Йорк – 1955, 1961; Бонн – 1955; Рим – 1957; Відень – 1962; Торонто – 1964, 1988; Меран і Мангайм – 1967; Дубровник – 1970; Генф і Гейльбронн – 1971; Бохум – 1972.

Твори К. зберігаються в музеях і приватних збірках світу (й у Львові також). 1990 до колекції *Національного музею у Львові* надійшла скульптура К. "Бандурист" (1958), що подарувала Ганна Наконечна з Мюнхена. 1997 настоятель парохії *Української Греко-Католицької Церкви* в Маквілері (Франція) о. Павло Когут передав для м. Львова монументальну бронзову скульптуру К. "Селянин", доставлену сюди (за посередництвом *Ярослава Лемика*). Згодом її передали для встановлення на подвір'ї Національного музею у Львові (*вул. М. Драгоманова*, 42).

Виставка 25 творів К. із колекції Української бібліотеки й архіву ім. Т. Г. Шевченка в Лондоні експонувалася в квітні 2010 у *Львівській галереї мистецтв*.

Помер і похований в Мюнхені.

Олег Сидор

КРУКЕНИЦЬКИЙ ТАРАС (нар. 15.02.1937) – директор Львівських міських електромереж (1979–2002), меценат. Народився в с. Макунів (тепер Мостиського р-ну Львівської обл.). Навчався в Судововишнянській середній школі. Після закінчення енергетичного факультету Львівського сільськогосподарського інституту (тепер *Львівський національний аграрний університет*) спершу працював інженером на Чортківському енергопоїзді (пересувній електростанції). 1960–1979 – диспетчер, згодом старший диспетчер Львівської енергосистеми, в оперативному віданні якого перебували енергетичні підприємства (*електростанції*, електромережі) Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Рівненської обл.

Від 1979 до виходу на пенсію 2002 очолював Львівські міські електромережі (ЛМЕМ). За його керівництва обсяги електромереж Львова зросли більш як удвічі, зокрема були збудовані мережі, пов'язані з *електрифікацією* у 1980–1990-х нових житлових масивів – *Сихова*, *Рясного*, *Левандівки*, *вул. Стрийської*, *вул. Пасічної*, *вул. Наукової*, вул. В. Щурата, вул. Б. Грінченка. Масова забудова житла та об'єктів соціальної інфраструктури потребували не лише спорудження нових електромереж, а й укомплектування ЛМЕМ персоналом відповідної кваліфікації. К. постійно дбав про виховання молодих фахівців, сприяв навчанню працівників у вищих навчальних закладах за кошти підприємства. Для підвищення оперативності роботи реорганізував ЛМЕМ, створивши п'ять міських районів електромереж (РЕМ) з окремими диспетчерськими пунктами й цілодобовими оперативно-виїзними бригадами, що скоротило час аварійно-відновлювальних робіт у електромережах. Організував будівництво нових виробничих баз для кожного РЕМ (у *Винниках*, *Брюховичах*, на Сихові, на вул. В. Щурата) і центральної для ЛМЕМ – на вул. П. Буйка (до 1979 всі підрозділи ЛМЕМ розташовувалися в одному приміщенні на теперішній вул. Героїв УПА).

Дбав про поліпшення побутових умов працівників ЛМЕМ (успішно вирішив проблему квартирної черги на підприємстві), опікувався морально-патріотичним вихованням колективу. Надавав допомогу творчим, медичним і благодійним установам міста.

Андрій Крижанівський

Г. Крук.
Родина емігрантів.
1938 р.

Тарас Крукеницький

КРУЛІКЕВИЧ АДАМ ЛУКАШ (Królikiewicz Adam Łukasz; 09.12.1894–04.05.1966) – польський спортсмен-кіннотник, перший львівський призер Олімпійських ігор (бронзова медаль на Іграх VIII Олімпіади 1924 в Парижі). Народився у Львові в багатодітній сім'ї, мав

Адам Крулікевич

сімох братів і сестру. Одержавши атестат зрілості, 1913 розпочав навчання на відділі електрики Вищої технічної школи в Міттвайді (Німеччина). Початок *Першої світової війни* змусив К. повернутися додому. 03.08.1914 вступив до війська, у кавалерію, де вперше сів на коня. Брав участь у воєнних діях. Після розпаду Австро-Угорщини перейшов до Війська Польського. Навчався в Офіцерській школі кінної їзди (1919–1920) під Варшавою, що дало змогу в червні 1920 вперше взяти участь у змаганнях із кінного спорту й одразу посісти друге місце. За цей успіх був зарахований до групи кіннотників, які розпочали підготовку до міжнародних змагань. 1920–1926 виступив у 94 змаганнях, у яких 24 рази переміг (Ніцца, Мілан, Рим, Неаполь, Нью-Йорк, Лондон, Олдершот, Рига, Таллінн, Брюссель, Будапешт, Бухарест, Берлін, Люцерна). У складі збірної Польщі змагався за найпрестижнішу нагороду серед кіннотників – Кубок народів (1923–1933) і чотири рази ставав переможцем (1925, 1926, 1927, 1928). Змагався на конях "Пікадор" і "Ясєк". Найважливішу нагороду здобув на Олімпійських іграх у Парижі, де став третім в особистих змаганнях із стрибків.

Після закінчення спортивної кар'єри готував спортсменів-кіннотників, працював у Кракові інструктором і тренером, організатором змагань із кінного спорту. 1965 брав участь у зйомках фільму Анджея Вайди "Попіл" (*Popioly*), де був одним із постановників батальних сцен та їхнім учасником. Під час зйомок зазнав важкої травми, після якої помер. Похований у Кракові. Нагороджений багатьма відзнаками, зокрема Румунії, Швеції та ін. Написав книжки спогадів, серед яких "Ясєк, Пікадор і я" (*Jasiek, Picador i ja*, 1958).

Іван Яремко

КРУПА ВАСИЛЬ (р. нар. невід. – 30.11.1922) – учасник українського національно-визвольного руху. Народився у с. Любича Королівська Рава-Руського повіту (тепер Люблінського воєвод., Польща). Навчався в учительській семінарії в Сокалі. Член *Української Військової Організації* (УВО). У жовтні 1922 спільно з *Романом Луцейком* здійснив у Любичі замах на польського залізничного чиновника Ланового, який був одним із організаторів виборів до Польського сейму (ці вибори на заклик еміграційного уряду *ЗУНР* українська людність бойкотувала).

За вбивство Ланового К. та Р. Луцейка на судовому процесі у Львові засудили до смертної кари. Гідна поведінка К. на процесі викликала симпатії до підсудного навіть у польського судді Анґельського, який спільно з українськими адвокатами звернувся до президента Польщі з проханням про помилування. Президент Станіслав Войцеховський відмовився скасувати вирок. К. та Р. Луцейка розстріляли у львівській *в'язниці "Бриґідки"* й поховали на *Янівському цвинтарі*. Після страти *Степан Шухевич* за власні кошти видав кількатисячним накладом пом'яник, присвячений К. та Р. Луцейкові (художньо оформив *Павло Ковжун*). Згодом з'явилася чутка, що К. нібито був одним з організаторів і командирів бойової групи УВО, яка здійснювала рейд Сокальщиною.

Андрій Козицький

Анджей (Єнджей) Крупінський

КРУПІНСЬКИЙ АНДЖЕЙ (ЄНДЖЕЙ) (Krupiński Andrzej (Jędrzej); 11.11.1744–27.04.1783) – перший протомедик Галичини. Фахові студії пройшов у Віденському університеті. Одночасно з медициною вивчав філософію, мистецтво і мови: вільно володів латинською, німецькою, італійською, французькою, англійською і голландською. На поч. 1773 прибув до Львова як офіційний протомедик. Провів атестацію медичних кадрів щодо їхньої професійності, підготував проєкти відкриття нижчого і середнього типу медичних шкіл в окружних центрах Галичини.

У Львові створив Медичну колегію як школу вищого типу, в якій викладав хірургію, акушерство, патологію. Ця колегія 1776 мала чотири кафедри і згодом стала основою медичного факультету

Львівського університету. Помер у Львові. На основі матеріалів К. Владислав Шумовський видав книжку "Галичина з медичного погляду в часи першого протомедика Галичини Єнджея Крупінського 1772–1783" (*Galicya pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego, pierwszego protomedyka 1772–1783*, 1907).

Іменем К. 1998 названо Львівський державний медичний коледж.

Михайло Кріль

КРУПСЬКИЙ ЮЛІАН ЯН (Krupski Julian Jan; 07.01.1871–14.02.1954) – живописець. Народився у Львові. Навчався в майстерні батька, живописця-декоратора Яна Крупського, у львівській Художньо-промисловій школі (1884–1889) і віденській Художньо-промисловій школі (1889–1891). Від 1892 працював у Львові, був викладачем декоративного живопису у Художньо-промисловій школі (1913–1939). Брав участь у львівських виставках 1902–1932 (1923, 1925 – персональні). На ювілейній виставці Політехнічного товариства 1902 експонував акварельні проєкти стінописів у костелах. Займався переважно декоративно-монументальним живописом. У Львові 1894 виконав розписи павільйону архітектури, Палацу мистецтв (співавтор *Ф. Сковрон*) і фронтону Палацу промисловості (співавтор *Т. Попель*) на *Галицькій крайовій виставці 1894 р.*, два панно у стилі *сецесії* (модерну) в *кав'ярні* "Віденська" (1902, не збережені), розписи в *каплиці Трьох Святителів* (1913–1914, співавтор *Ф. Виґживальський*), стінопис у залі театру "Вулик" на *вул. М. Коперника*, 3 (1921, співавтор *К. Костинович*), орнаментальні розписи в *костелі францисканок* (1930).

Малював інтер'єри римо-католицьких костелів на Львівщині: у с. Новосілки (каплиця закладу сестер милосердя, бл. 1900), с. Білий Камінь (1913), с. Куликів (1926), м. Мостиська (костел редемптористів, 1925–1926), с. Верхня Білка (1927), с. Сокільники (1933), с. Ломна поблизу Самбора (1906, 1933); на Станиславівщині (тепер Івано-Франківська обл.) у костелах с. Єзупіль (1903), м. Тлумач (1907), м. Надвірна (1926–1929); відреставрував фрески XVIII ст. у вірменському соборі Станиславова (1901). Проєктував вітражі. Малював також картини в техніках олії, пастелі, акварелі, гуаші: краєвиди ("Порт в Анконі", 1912, "Неаполь", 1921, "Краєвид Львова", 1920-ті), релігійні сцени ("Христос на Оливній горі", 1930), портрети, натюрморти з квітами ("Хризантеми", 1922).

Помер у Кракові.

Юрій Бірюльов

Ю. Я. Крупський (співавтор Т. Попель). Розписи на фронтоні Палацу промисловості на Галицькій крайовій виставці 1894 р. (фрагмент)

КРУСІНСЬКИЙ ТАДЕУШ ЯН (ЮДА) (Krusiński Tadeusz Jan (Juda); 1675–22.07.1757) – польський *єзуїт*, письменник, мандрівник. Точне місце народження не відоме, походив із Куявії (тепер Куявсько-Поморське воєвод., Польща). Вступив до ордену 1691 у Кракові, був висвячений 1703. Після навчання 1705 вирушив як місіонер до Азербайджану, згодом подорожував Середнім Сходом, вів лікарську практику. Вивчав вірменську, перську, арабську й турецьку мови. 1712 прибув до Польщі, намагався заохотити короля до активніших зв'язків із Персією. 1714 знову вирушив до Персії, де домігся повернення в шаха відібраного раніше місійного дому в Єревані. За наказом перського уряду К. перекладав до-

Дуррі Ефенді. *Вступ до трагічної історії круговерті перської війни...* 1734 р. Титульна сторінка

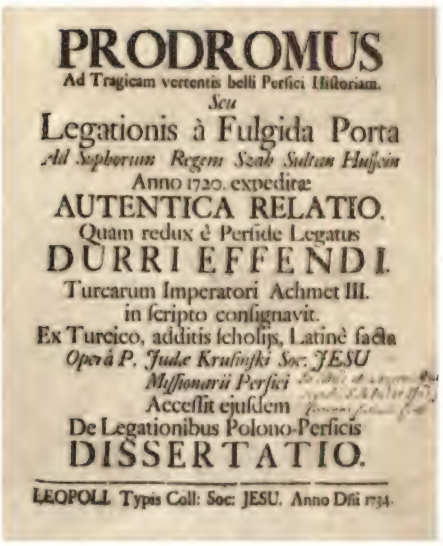

PRODROMUS
Ad Tragicam vertentis belli Perſici Hiſtoriam.
Seu
Legationis à Fulgida Porta
Ad Sophorum Regem Szah Sultan Huſſein
Anno 1720. expediræ
AUTENTICA RELATIO.
Quam redux è Perſide Legatus
DURRI EFFENDI
Turcarum Imperatori Achmet III.
in ſcripto conſignavit.
Ex Turcico, additis ſcholijs, Latinè facta
Operâ P. Judæ Kruſinſki Soc: JESU
Miſſionarii Perſici
Acceſſit ejuſdem
De Legationibus Polono-Perſicis
DISSERTATIO.
LEOPOLI. Typis Coll: Soc: JESU. Anno Dñi 1734.

Фрагмент інтер'єру колишнього костелу єзуїтів. Сучасне фото

кументи для шахської канцелярії, зокрема 1715 переклав із французької перською текст угоди про капітуляції. Згодом на особисту вимогу шаха переклав перською "Історію панування Людовіка XIV". Від 1720 К. виконував обов'язки прокуратора ісфаганського єпископа. Головним напрямом його діяльності був захист католицької місії в Персії. Вочевидь, його заходи були успішними, оскільки 1721 шах видав 6 декретів із підтвердженням прав місіонерів. У сер. 1720-х К. мешкав у Стамбулі. 1726 здійснив тривалу подорож через Туреччину та Францію до Риму. 1727 збирався повернутися до Персії, але через початок турецько-перської війни та погіршення здоров'я змінив свої плани і виїхав до Речі Посполитої. 1740 мандрівник востаннє відвідав Персію, але, не виявивши там і сліду від польської духовної місії, повернувся до Європи й узявся за літературну діяльність.

К. займав різні посади в єзуїтських осередках на землях Речі Посполитої: 1728–1731 керував конвіктом у Кам'янці-Подільському, 1731–1732 був заступником ректора єзуїтської колегії в Ярославі, 1732–1733 – префектом у Кросні, 1736–1741 – заступником ректора єзуїтської колегії і розпорядником маєтків в Острозі.

Виконував обов'язки прокуратора *єзуїтської колегії* у Львові 1739–1740. У Львові опубліковано головні переклади, спогади й дослідження автора про дипломатичну діяльність на Сході. Перу К. належить низка праць, які відобразили різні аспекти його багатого місіонерського досвіду – від мистецтва споживання турецької кави (уже після його смерті у Варшаві опубліковано працю "Прагматографія, тобто спосіб належного уживання турецької кави") до нарисів історії дипломатичних взаємин у першій пол. XVIII ст. 1734 в *друкарні єзуїтської колегії* у Львові було опубліковано переклад К. з турецької мови на латину книжки Дуррі Ефенді про посольство 1720 від султана до шаха "Вступ до трагічної історії круговерті перської війни…" (*Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam...*). До видання було внесено працю самого К. про дипломатичні відносини Речі Посполитої та Персії, а також додатки з документами. Польський дослідник С. Заленський згадував про існування львівського видання ще однієї праці К.: "Матеріали до трагічної історії перської війни" (*Analecta do tragicznej historyi wojny perskiej*, 1755), яке мандрівник побудував на основі перероблених спогадів про свою місіонерську та дипломатичну діяльність. Книжки К. були дуже популярними, їх перекладали та видавали в багатьох країнах Європи, а також у Туреччині. Докладний бібліографічний опис книжок К. містять бібліографічні каталоги *К. Естрайхера*, *Я. Запаска* й *Я. Ісаєвича*. Примірники рідкісних видань К. збереглися у фондах *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.*

У 1740-ві – 1750-ті К. виконував обов'язки "духовного" опікуна осередків ордену в Ярославі (1741–1742), Бересті (1742–1747) та Кам'янці-Подільському (1747–1757). Зібрану під час своїх подорожей колекцію турецьких рукописів і стародруків 1748 він особисто передав Бібліотеці Залуських у Варшаві. Як "двірський" місіонер, К. служив у Юзефа *Мнішека* (1733–1734) та гощинського старости Адама Тарла (1748). Помер поблизу Кам'янця-Подільського.

Василь Кметь

КРУШЕЛЬНИЦЬКА АННА (ГАННА) (18.08.1887–13.05.1965) – українська оперна і камерна співачка (сопрано). Народилася в с. Біла (тепер передмістя Тернополя). Сестра *С. Крушельницької.* Навчалася в Тернопільській музичній школі Товариства приятелів музики. 1903 разом із родиною Крушельницьких мешкала у Львові. Закінчила *Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка.* Від лютого 1904 виступала у складі оперної студії цього інституту (партія Марусі в опереті "Чорноморці" *М. Лисенка*, партія Оксани в опері "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського). 1904 у Львові записала твори "Ой, місяцю, місяченьку", "З мого

тяжкого суму" М. Лисенка; "Широкий лист на дубочку", "Коли б мені, мамо, намисто", "Не видавай мене замуж" *О. Нижанківського*. Як солістка співала в хорах *"Боян"* і "Бандурист".

У репертуарі К. – українські народні пісні, твори М. Лисенка, арії з опер Дж. Верді, Р. Вагнера, Дж. Пуччіні, П. Масканьї та ін. Удосконалювала вокальну майстерність у Міланській консерваторії в Данте Ларі. 1912 дебютувала на оперній сцені в театрі "Лірико" в Мілані. Виступала в оперних театрах Варшави, Львова, Верони (1913–1914), Венеції, Феррари (1914), Реджо (1914–1916), Анкони і Риму (1916). Співала в операх "Валькірія" (Зиглінда) і "Тангойзер" (Єлизавета) Р. Вагнера, "Іріс" (Іріс) П. Масканьї, "Богема" (Мімі) Дж. Пуччіні, "Кармен" (Мікаела) Ж. Бізе, "Манон" (Манон Леско) Ж. Массне.

Від 1921 проживала у Львові. Викладала вокал у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка та його філії у Дрогобичі на Львівщині. Виступала з сольними концертами. Від 1939 мешкала разом із С. Крушельницькою на вул. М. Чернишевського, 23 (тепер вул. С. Крушельницької). Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі.*

Олександра Кирик

КРУШЕЛЬНИЦЬКА ЛАРИСА (нар. 05.04.1928) – археолог, українська громадська діячка, письменниця, директор *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* (від 1991, від 2003 – почесний директор). Донька *Івана Крушельницького* й *Галі Левицької.* Мати *Тетяни Крушельницької.* Народилася в м. Стрий (тепер Львівської обл.). 1934 родина переїхала до Харкова. Мати К. зосталася у Львові, відклавши свою поїздку на півроку через заплановані концерти. 1934 майже всіх членів родини К., які перебували на радянській Україні, окрім дітей, було знищено. 1937 нелегально, завдяки опіці дружини М. Горького К. Пєшкової, К. повернулася до Львова.

Навчалася 1941–1942 в першій українській гімназії, директором якої був *В. Радзикевич*, 1942–1943 – у Художньо-промисловій школі.

У листопаді 1943 разом із матір'ю виїхала до Відня, а потім до Штуттгарту, де К. вдалося влаштуватись (як студентці-гостеві) на навчання у відділ театральних декорацій в Художню академію. Вилучена як *українка* з навчання в Академії, працювала "остарбайтером" на алюмінієвому заводі м. Зинґен. Наприкін. 1945 повернулася до Львова, де знайшла роботу художника-реставратора в Музеї українського мистецтва (тепер *Національний музей у Львові*). Після народження доньки 1946 К. перейшла на посаду художника-реставратора у відділ археології Львівського філіалу Академії наук УРСР. Освіту історика здобула заочно у *Львівському університеті*, який закінчила 1960. Відтоді працювала у відділі археології Інституту суспільних наук АН УРСР (тепер *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*) на посадах: спочатку молодшого, від 1974 – старшого, від 1991 – провідного наукового співробітника. Від жовтня 1991 К. обійняла посаду директора Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

Наукові зацікавлення К. стосуються культур епох бронзи – раннього заліза Східної і Центральної Європи, чому присвячена її кандидатська "Племена Верхнього Придністров'я і Західної Волині в ранньозалізному віці" (*Племена Верхнего Поднестровья и Западной Волыни в раннежелезном веке*, 1973) та докторська "Північно-Східне Прикарпаття в епоху пізньої бронзи і раннього заліза" (*Северо-Восточное Прикарпатье в эпоху поздней бронзы и раннего железа*, 1991) дисертації.

Перші наукові праці публікувала на поч. 1960-х у "Матеріалах і дослідженнях з археології Прикарпаття і Волині". 1962 К. провела розкопки поблизу с. Бовшів Галицького р-ну Івано-Франківської обл., де відкрила понад 1000 м² площі, на якій було простежено 12 різночасових горизонтів із залишками 52 споруд. Особливо цінною пам'яткою виявилось кельтське житло. До цієї знахідки ймовірність перебування

Анна Крушельницька

Лариса Крушельницька

Львівський університет.
Сер. XX ст. Архівне фото

кельтів у Верхньому Подністров'ї ставили під сумнів. Того ж року К. й інші працівники відділу археології досліджували щойновиявлений могильник висоцької культури (м. Золочів на Львівщині), на якому розчищено 94 поховання. Золочівський могильник – досі один із найповніше розкопаних.

Від сер. 1960-х К. працювала над культурами ранньоскіфського часу в Західній Україні, проводячи розкопки в с. Черепин Пустомитівського р-ну, у с. Лагодів Перемишлянського р-ну. На підставі цих досліджень К. виокремила черепинсько-лагодівську групу пам'яток ранньоскіфського часу.

З. Флінта.
Портрет Марії Крушельницької

К. вивчала проблему висоцької культури, зокрема, проводячи археологічні дослідження поблизу с. Конюшків, с. Ясенів, с. Вербівчик, с. Попівці Бродівського р-ну, с. Гончарівка, с. Бужок Золочівського р-ну, м. Кам'янка-Бузька, с. Терновиця, смт Шкло Яворівського р-ну на Львівщині. 1979 біля с. Луковець на Брідщині дослідила могильник, що складався зі спеціально споруджених кам'яних гробниць. Кількарічні розкопки, які провадила К. в Текучій і Лоєвій, дали підставу датувати початки солевиробництва в Західній Україні не княжим періодом, як уважали досі, а періодом енеоліту і ранньої бронзи.

Наприкін. 1970 – на поч. 1980-х організовувала розкопки території, згодом затопленої Дністровською ГЕС.

Авторка понад 200 наукових праць, зокрема 9 монографій: "Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза" (1976), "Взаємозв'язки населення Прикарпаття з племенами Центральної і Східної Європи" (1985), "Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Дністра, Вісли і Прип'яті" (1993), "Чорноліська культура Середнього Придністров'я" (1998), "Культура Ноа на землях України" (2006) та ін.

Професор Львівського університету (від 2003). Активна громадська діячка. Брала участь у відновленні 1989 *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ). Від 28.03.1992 – дійсний член НТШ, від початку його уконституювання – голова Археологічної комісії Історико-філософської секції. Член Львівського клубу ЮНЕСКО, співзасновник і діяч суспільно-громадського клубу "Львівська бесіда".

За час керівництва К. Львівською науковою бібліотекою ім. В. Стефаника створено єдиний в Україні Науково-дослідний центр періодики, австрійські та німецькі наукові бібліотечні зали.

Авторка: спогадів "Рубали ліс... Спогади галичанки" (2001), збірки оповідань "Звірятка в моєму житті" (2009), публіцистичних творів: "Вогнище з первовіку. Із записок археолога" (1985), "Заповіт Петра І" (1994), "Злочини Сандормоху стукають у моє серце" (1997) та ін. Окремі статті присвячено бабці К. – *Марії Слободівні*, матері – Галі Левицькій, тітці – Володимирі Крушельницькій.

У Львові вийшли друком "Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Крушельницької" (1998), "Лариса Крушельницька: Бібліографічний покажчик" (2008). Нагороджена державними відзнаками.

Микола Бандрівський

КРУШЕЛЬНИЦЬКА МАРІЯ (ім'я при народженні Арета; нар. 31.12.1934) – піаністка, педагог, українська громадська діячка. Лавреат І Всеукраїнського конкурсу ім. М. Лисенка (1962). Заслужена артистка УРСР (1989). Народна артистка України (2006). Дійсний член *Наукового*

Товариства ім. Шевченка (2006). Донька *Тараса Крушельницького*.

Народилася в Харкові. Щоб уберегти дитину від переслідувань (уся родина Крушельницьких, що переїхала до Харкова, була репресована), мати, Стефанія Шушкевич, записала доньку на своє прізвище (К. взяла батькове прізвище вже на поч. 1960-х). З матір'ю були виселені до Курська (Росія). Під час *Другої світової війни* 1943 змогли повернутися до Львова. Тоді у *соборі св. Юра* дівчинку охрестили Марією. 1945 К. вступила до четвертого класу Львівської музичної школи-десятирічки (тепер *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької*), де її вчителькою фортепіано стала О. Пясецька-Процишин. 1952, під час приїзду до Львова відомого музиканта Генриха Нейгауза, К. була запрошена до Московської консерваторії. Там навчалася в класі Г. Нейгауза, закінчила аспірантуру.

Від 1960 постійно викладала на фортепіанній кафедрі Львівської консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), 1991–1999 – її ректор (тоді академія мала назву Вищий державний музичний інститут ім. М. Лисенка), від 2000 – професор.

У 1960–1990-ті К. вела активну концертну діяльність, гастролюючи в Україні. Участь у престижних міжнародних музичних конкурсах, іноземних гастрольних турне була неможлива через тавро "доньки ворога народу".

Визначальні риси творчого стилю К., який загалом належить до пізньоромантичної сфери, – симфонічність, масштабність і драматизм.

Від сер. 1970-х К. запропонувала до уваги слухачів серію виконавських монографій із фортепіанної музики українських композиторів: Л. Ревуцького, В. Косенка, *С. Людкевича*, *М. Колесси*, *Н. Нижанківського*, *В. Барвінського*, *М. Лисенка*, *А. Кос-Анатольського*. Уперше один митець здійснив зіставлення цілісних фортепіанних "портретів" українських композиторів, що стало новим етапом у розумінні їхньої музики. 1998 К. виступила з виконанням віднайденого фортепіанного Концерту В. Барвінського.

Марія Крушельницька з Миколою Колессою

К. записала 8 дисків української фортепіанної музики, видала редакції творів Н. Нижанківського, А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, В. Барвінського, книжки матеріалів з історії української музики.

К. – голова та член журі всеукраїнських та міжнародних конкурсів, співорганізатор музичних фестивалів. Серед учнів К. – концертуючі піаністи, лавреати конкурсів *Й. Ермінь*, Я. Боженко, В. Котис, О. Кушнір і О. Чіпак.

Наталія Кашкадамова

КРУШЕЛЬНИЦЬКА МАРІЯ – див. *СЛОБОДІВНА*

КРУШЕЛЬНИЦЬКА СОЛОМІЯ (23.09.1872–16.11.1952) – оперна та камерна співачка (лірико-драматичне сопрано), педагог. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1951). Сестра *Анни Крушельницької*. Народилася в с. Білявинці (тепер Бучацького р-ну Тернопільської обл.). Навчалася у Тернопільській гімназії, відвідувала музичну школу товариства "Приятелі музики". Перша вчителька співу – Євгенія Барвінська. Вокальну освіту здобула у Львівській консерваторії Галицького музичного товариства (клас В. Висоцького, 1891–1893), удосконалювала професій-

Соломія Крушельницька

Концертна сукня та фортепіано С. Крушельницької. Інтер'єр музею С. Крушельницької. Сучасне фото

ну майстерність у Мілані (у Ф. Креспі, 1893–1895), Відні (у Й. Ґенсбахера, 1895). Дебютувала як оперна співачка на сцені *театру Скарбека* у Львові в партії Леонори ("Фаворитка" Ґ. Доніцетті, 1893). Виступала в найпрестижніших театрах світу: Львів (1894, 1895, 1903), Кремона (1895–1896), Триєст (1895, 1896), Зара (1895), Удине (1896, 1898), Краків (1895, 1896), Одеса (1896–1897), Сантьяго (1897), Парма (1896, 1897, 1898), Буенос-Айрес (1906, 1908, 1910, 1913), Варшава (1898–1902), Вільнюс (1901), Санкт-Петербург (1899–1902), Париж ("Ґранд-Опера", 1902), Неаполь ("Сан-Карло" 1903, 1904, 1920), Рим (1903, 1905), Барселона (1904), Ґенуя (1904), Мілан ("Ла Скала" 1904, 1906, 1907, 1909, 1915), Равенна (1905), Лісабон (1908, 1909), Александрія (1908, 1910), Палермо (1909), Монте-Карло (1916, 1917) та ін.

Володіла незвичайної краси та сили голосом діапазоном майже в три октави, віртуозною технікою, феноменальною музичною пам'яттю, яскравим драматичним талантом. Поряд із Е. Карузо, М. Баттістіні, Титта Руффо, Ф. Шаляпіним, К. вважали найвидатнішою співачкою кін. XIX – поч. XX ст. 1904 за її участю була відроджена опера Дж. Пуччіні "Мадам Баттерфляй", яка перед тим зазнала гучного провалу в "Ла Скала". Співпрацювала з видатними диригентами та композиторами свого часу – А. Тосканіні, Л. Муньйоне, К. Кампаніні, Дж. Пуччіні, Р. Штраусом, З. Носковським. Перша виконавиця провідних партій в операх "Чечілія" Т. Монтефйоре (1905), "Кассандра" В. Ньєккі (1905), "Саломе" Р. Штрауса (італійська прем'єра, 1906), "Ґлорія" Ф. Чілеа (1907), "Електра" Р. Штрауса (італійська прем'єра, 1909), "Федра" І. Піцетті (1915).

Виступаючи на оперній сцені, проводила активну концертну діяльність, а від сер. 1920-х повністю присвятила себе камерному виконавству. Гастролювала з концертами в Галичині – Бережани (1898), Львів (1898, 1905, 1911, 1928, 1932), Тернопіль (1928), Станиславів (1898, 1928, 1932), Перемишль (1898, 1911), Коломия (1898, 1928), на Буковині – Чернівці (1911); у містах Європи та Америки: Буенос-Айрес (1923, 1925), Мілан (1924, 1925), Париж (1927); 1928 – Нью-Йорк, Вашинґтон, Детройт, Чикаґо, Філадельфія, Пітсбурґ, Клівленд, Монреаль, Вінніпеґ; Рим (1929, "Санта-Чечілія"), Сан-Ремо (1929), Венеція (1932).

Останній виступ відбувся у Львові (1949). Блискуче інтерпретувала твори К. Монтеверді, Х. В. Ґлюка, В. А. Моцарта, М. Мусоргського, І. Піцетті, О. Респіґі, С. Рахманінова, М. Римського-Корсакова, О. Гречанінова, Ц. Франка, Й. Брамса, Г. Вольфа, М. Равеля, М. де Фалья, Р. Штрауса, Ф. Шуберта, Р. Шумана, І. Падеревського, С. Невядомського, *М. Лисенка*, *С. Людкевича*, *Д. Січинського*, *О. Нижанківського*, *Я. Лопатинського*, *М. Гайворонського*, народні пісні (українські, італійські, іспанські, німецькі, французькі). Кожен твір виконувала мовою оригіналу.

Репертуар співачки налічував понад 60 оперних партій. Основні з них: Аїда, Амелія, Леонора, Дездемона ("Аїда", "Бал-маскарад", "Трубадур", "Отелло" Дж. Верді), Баттерфляй, Манон, Мімі ("Чіо-Чіо-Сан", "Манон Леско", "Богема" Дж. Пуччіні), Брунґільда, Ельза, Єлизавета ("Валькірія", "Лоенгрін", "Тангойзер"

Афіша вистави Ф. Ґалеві "Жидівка", в якій зіграла С. Крушельницька. 1903 р.

TEATR MIEJSKI WE LWOWIE.

W sobotę dnia 18-go kwietnia 1903.

Trzeci gościnny występ SALOMEI KRUSZELNICKIEJ, primadonny opery warszawskiej i „San Carlo" w Neapolu.

Pierwszy gościnny występ Józefa Russitano, tenora opery warszawskiej i opery królewskiej w Madrycie

ŻYDÓWKA

wielka opera w 5 aktach E. Scribego, muzyka F. Halevy'ego.

OSOBY

Józef Chodakowski. Fr. Spalitna.

Początek o godzinie 7-mej wieczorem.

Р. Вагнера), Саломе, Електра ("Саломе", "Електра" Р. Штрауса), Татьяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Галька, Графиня ("Галька", "Графиня" С. Монюшка), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві), Єлена, Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Ґоплана ("Ґоплана" В. Желенського), Валентина, Інес ("Гугеноти", "Африканка" Дж. Меєрбера), Джоконда ("Джоконда" А. Понк'єллі), Лорелея ("Лорелея" А. Каталані).

Співачці присвятили свої твори М. Лисенко ("Не забудь юних днів", "Хіба тільки рожам цвісти?", "Я вірую в красу"), О. Нижанківський ("І молилася я"), П. Тості ("Знову побачу тебе"), К. Замойський ("Козачок", "Тропак"), Р. Вишніцький ("Чарівна Галька") та ін.

Невтомно пропагувала українську музику в світі, брала участь у концертах пам'яті Т. Шевченка – Львів (1895, 1897), Нью-Йорк (1928), *М. Шашкевича* – Львів, Перемишль (1911). Спілкувалася з *І. Франком*, *М. Павликом*, *В. Стефаником*. Доброчинні концерти – Львів (1895, 1903), Санкт-Петербург (1900, разом із Ф. Шаляпіним), Варшава (1901), Ліворно (1901), Рим (1903).

Вийшла заміж 1910 за італійського адвоката Чезаре Річчоні (1868–1936), мешкала у м. Віареджо (Італія). 1939 повернулася до Львова. 1944–1951 викладала сольний спів у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), професор. Серед учнів – *О. Бандрівська*, Н. Богданова, Б. Антоневич-Скрипничук, О. Білявська, К. Чернет.

Померла у Львові.

За життя співачки здійснено 31 запис, зокрема у Варшаві ("Грамофон", 1903), Мілані ("Фонотипія", 1906–1909), Чикаго ("Колумбія", 1928).

Серед перевиданих звукозаписів – довгограйна платівка "Соломія Крушельницька" (*Salomea Krusceniski*, Канада, "Рококо", 1964); альбом платівок "Соломія Крушельницька: До сторіччя з дня народження" ("Мелодія", 1973); компакт-диск "Соломія Крушельницька" (*Salomea Kruszelnicka*, Саксес, "Перл", 1996); компакт-диски "Перлини світового вокалу: Соломія Крушельницька" (Київ, "Вавілон-Рекордз", 2001, 2002).

У Львові діє *Музично-меморіальний музей С. Крушельницької*. Також меморіальний музей діє в с. Біла на Тернопільщині, де минуло дитинство співачки. Іменем К. названі *Львівський театр опери та балету*, *Львівська середня спеціалізована музична школа-інтернат* (1963), Тернопільське державне музичне училище (1963), у Львові – Фестиваль оперного мистецтва (від 1988), Міжнародний конкурс вокалістів (від 1991), вулиці в Тернополі та Львові.

Галина Тихобаєва

Музично-меморіальний музей С. Крушельницької. Сучасне фото

КРУШЕЛЬНИЦЬКА ТЕТЯНА (нар. 11.04.1946) – українська громадська і політична діячка. Донька *Л. Крушельницької*. Народилася у Львові. Навчалася в середній школі № 8 м. Львова. Здобула вищу освіту на фізичному факультеті *Львівського університету*. Від 1969 працює у *Львівській Політехніці* на кафедрі фізики. 1981 захистила кандидатську дисертацію "Зонна структура і деякі фізичні властивості кристалів пруститу і піраргириту" (*Зонная структура и некоторые физические свойства кристалов прустита и пираргирита*). Від 1983 – доцент кафедри фізики.

Наукові зацікавлення К. стосуються фізичних властивостей напівпровідників і діелектриків, зокрема сегнетоелектриків. Автор наукових праць, зокрема: "Про мікроскопічний механізм низькотемпературних фазових переходів у пруститі та піраргириті" (*О микроскопическом механизме низкотемпературных фазовых переходов в пруститe и пираргирите*, 1980), "Термодинаміка кристалізації плівок селенідів індію в моделі граткового газу" (2008) та інших праць з фізики напівпровідників та діелектриків.

Активна в громадсько-політичному житті. З перших днів відродження *"Просвіти"* та заснування *Народного Руху України* (НРУ) К. долучилася до їхньої діяльності. 1997–2002 очолювала Львівське міське об'єднання НРУ. Депутат Львівської міс-

Соломія Крушельницька. Міста і слава. 2010 р. Обкладинка

Тетяна Крушельницька

Антін Крушельницький

А. Крушельницький. *Буденний хліб.* 1929 р.

кої ради від 1990, виконувала обов'язки голови, заступника голови, секретаря постійних комісій ради. Заступник голови товариства "Львівська бесіда".

Нагороджена державними відзнаками.

Михайло Комарницький

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ АНТІН (псевдоніми: Педагог, Не-Педагог, Антін Володиславич, Л. Журбенко; 04.08.1878–03.11.1937) – український письменник, літературний критик, редактор, видавець, публіцист, перекладач, педагог, громадський і культурний діяч. Чоловік *М. Слободівни*, батько *І. Крушельницького* та *Т. Крушельницького*. Народився у м. Ланьцут (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Закінчив Перемиську гімназію, філософський факультет *Львівського університету* (1901). Того ж року став співробітником газети "Буковина", журналу *"Літературно-науковий вістник"*, 1907–1912 редагував газету "Прапор". Замешкав у Коломиї, 1902–1912 обійняв посаду професора коломийської гімназії. 1905–1906 переїхав до Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ), від 1909 – знову в Коломиї. 1911 К. перебрався до Городенки, керував українською гімназією в Городенці (1911–1917) і Станиславові (1918–1919).

Міністр освіти Української Народної Республіки (1919). У жовтні 1919 емігрував до Відня. Там організував видавництво художньої літератури "Чайка", 1919–1924 редагував шкільні хрестоматії з української літератури. 1925 ненадовго повернувся до Львова. 1924–1927 – директор гімназії в Рогатині, після вимушеного звільнення півроку (1927) працював директором приватної єврейської гімназії в Коломиї. Разом із *В. Старосольським* упорядковував книжки літературної серії "Живі струни", серійні видання "Літературні характеристики українських письменників". 1927–1932 – знову у Львові, де видавав журнали *"Нові шляхи"* (1929–1932) і *"Критика"* (1933), у яких опублікував велику кількість своїх художніх творів і літературно-критичних статей. Належав до Русько-української партії. За радянофільські погляди зазнавав переслідувань польської влади.

Із родиною 08.05.1934 виїхав на радянську Україну, де його поселили в Харкові в письменницькому будинку "Слово". У листопаді 1934 у Харкові разом зі своїми синами був репресований. Синів розстріляли, К. засудили до 10 років ув'язнення. 1935–1937 перебував на Соловках.

Твори К. позначені впливом реалізму й модернізму, присвячені родинно-побутовій і суспільній тематиці. Як романіст тяжів до публіцистичних описів, домінували цикли повістей, а також соціально-психологічна новелістика. Автор збірок оповідань "Пролетарі" (1899), "Буденний хліб" (1920), "У хуртовину" (1921), повістей "Дужим помахом крил" (1921), "Рубають ліс" (1918), "Гомін Галицької землі" (1918–1919), "Надаремне", "Як промовить земля", "Як пригорне земля" (обидві – 1920), драми "Семчишини" (1901), "Тривога" (1902), комедії "Орли" (1907), досліджень "Іван Франко. Поезія" (1909) та "Нариси із сучасної української літератури" (*Szkice z ukraińskiej literatury powszechnej*, 1910). Огляди, есеї, нариси увійшли до збірки "Літературно-критичні нариси" (1908).

К. перекладав українською мовою твори Г. Яблочкова, Г. Сенкевича, *Ґ. Запольської.*

Родина Крушельницьких. Фото 1930-х рр.

Розстріляний в урочищі Сандормох, поблизу м. Медвєж'єгорськ (тепер Республіка Карелія, Росія).

Ліля Сирота

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ ІВАН (12.11.1905–13.12.1934) – український поет, перекладач, критик, мистецтвознавець, графік. Син *А. Крушельницького*. Чоловік *Г. Левицької*. Батько *Л. Крушельницької*. Народився в м. Коломия (тепер Івано-Франківської обл.). Освіту здобував у Відні, навчався у гімназії та Віденському університеті, відвідував лекції у Віденській академії мистецтв, закінчив Карловий університет у Празі (1927). Повернувшись у Галичину, працював учителем рисунку Стрийської української гімназії та керував театральною школою при *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* у Львові і філією інституту в Стрию. Наприкін. 1927 за прокомуністичні погляди позбавлений права викладати. 1929 переселився до Львова. Працював співробітником радянофільського журналу *"Нові шляхи"*, який заснував його батько. Друкувався на сторінках журналу *"Вікна"*. 1931 організував Об'єднання західноукраїнських митців (ЗУМО) і редагував його орган "Альманах лівого мистецтва". Був членом літературної організації "Горно".

Перебравшись 1932 в радянську Україну, працював в Українському науково-дослідному інституті матеріальної культури в Харкові, де досліджував західноукраїнське мистецтво. Належав до літературної організації "Західна Україна". Через 2 роки після приїзду К. до Харкова переїхала решта родини Крушельницьких, крім дружини К. – піаністки Г. Левицької, з якою побрався 1927.

Перша збірка поезій К. "Весняна пісня" (1924) сповнена настроєм юнацької безжурності, елегантності вислову, акварельної пластичності та музичності, у другій – "Юний спокій" (1927) – відчутні впливи австрійського поета Г. фон Гофмансталя та деяка співзвучність із поезією літературних груп *"Митуса"* та "Музагет". Третя й остання прижиттєва поетична книжка "Бурі й вікна" (1930) демонструє появу стильового струменя в поезії К., пов'язаного з гротеском, елементами натуралізму та *експресіонізму*, зумовлені тогочасною суспільною ситуацією в Галичині та впливом поетики європейської поезії лівої орієнтації.

Поряд з оригінальною поезією, К. виступив як перекладач, зокрема творів Г. фон Гофмансталя та В. фон дер Фогельвайде. Великий доробок К. як драматурга. У Львові були опубліковані п'єси "Спір за мадонну Сільвію" (1930) та "Мури і вежі" (1932).

На конкурсі Народного комісаріату освіти УРСР 1932 другої премії удостоєно п'єсу К. "На скелях (Каверна № 16)", яку, за свідченням самого К., мав ставити в "Березолі" *Лесь Курбас*. К. написав також п'єси "Бурі над Заходом" та "Біле і червоне", але з першої була опублікована лише перша дія, решта або пропала, або залишилася в архівах *НКВС*.

Графічні роботи К. сповнені тонкої настроєвості й філігранного виконання: чи то пейзажні картини, чи ілюстрації до творів українських письменників, зокрема "Тіней забутих предків" *М. Коцюбинського*.

Був заарештований 05.11.1934 разом із батьком, братами Тарасом, Остапом, сестрою Володимирою. Виїзна сесія колегії Верховного суду СРСР, яка засідала 13–15.12.1934, засудила до розстрілу 28 українських письменників за звинуваченням у підготовці терористичних актів проти радянської влади, серед них Івана і Тараса Крушельницьких. Розстріляний у підвалі Жовтневого палацу в Києві. Реабілітований 1958.

Микола Ільницький

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ МАР'ЯН (18.04.1897–05.04.1963) – український актор, режисер, педагог. Народний артист СРСР (1944). Народився в с. Глещава (тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.). 1907–1910 навчався у Львівській класичній гімназії, де одночасно в

А. Крушельницький. *Літературно-критичні нариси.* 1908 р.

Іван Крушельницький

І. Крушельницький. *Апостол.* 1920–1921 рр.

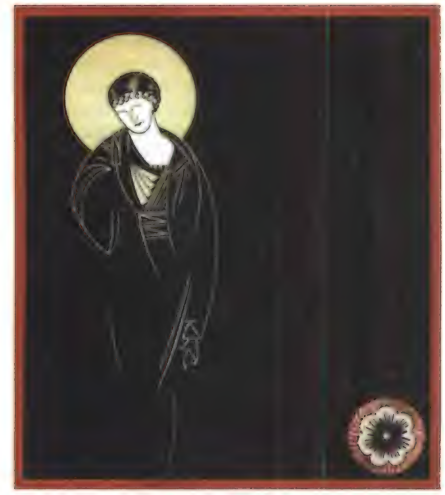

Мар'ян Крушельницький

музичному гуртку, що його започаткував *С. Людкевич*, опановував гру на скрипці (Г. Придаткевич), теорію музики та хоровий спів (*Я. Вітошинський*). Закінчив гімназійну освіту (1910–1914) у Тернопільській гімназії, де музичні й артистичні здібності юнака відзначив *В. Юрчак*.

Професійно дебютував на сцені "Тернопільських театральних вечорів" (1916–1917), був оркестрантом духового оркестру Коша Українських Січових Стрільців (1917–1918), актор та один із керівників "Українського театру" (Тернопіль, 1918–1919), "Нового львівського театру" (Вінниця, 1919–1920), "Нового драматичного театру ім. Івана Франка" (Вінниця, 1920), "Драматичного театру" (Тернопіль, 1920).

Актор театру товариства *"Українська Бесіда"* у Львові (1921–1924). У доробку К. цього періоду – 22 ролі у виставах різного жанрового та тематичного діапазону: Бобчинський ("Ревізор" М. Гоголя, 1921), Валер та Оргон ("Тартюф" Ж. Б. Мольєра, 1922), Енгстранд ("Привиди" Г. Ібсена, 1922), Берґамен ("Романтичні" Е. Ростана, 1922), доктор Ранк ("Нора" Г. Ібсена, 1923), Подкольосін ("Одруження" М. Гоголя, 1923), Родриґо ("Отелло" В. Шекспіра, 1923), Тесман ("Гедда Ґаблер" Г. Ібсена, 1923), Іван ("Суєта" І. Карпенка-Карого, 1923), Канонік Чезюбел ("Як важко бути серйозним" О. Вайлда, 1924) та ін.

У Львові К. утвердився як молодий режисер із виразними європейськими репертуарними зацікавленнями, зокрема до його постановок у театрі товариства "Українська Бесіда" належали "Романтичні" Е. Ростана (1923), "Клопіт з Ернестом" О. Вайлда (1924), "Тітка Карла" Т. Брандона (1924), "Блакитний лис" Ф. Герчеґа (1924). Співпраця з режисерами – *О. Загаровим*, *Й. Стадником*, акторами М. Бенцалем, Г. Борисоглібською, О. Голіцинською, М. Морською, *І. Рубчаком* сприяли формуванню творчої особистості К.

Активний громадський діяч – К. обрано головою Театральної спілки Галичини (з осідком у Львові), разом із колегами він неодноразово виступав у львівській пресі з маніфестами на захист українського театрального мистецтва.

Від 1924 – актор Мистецького об'єднання "Березіль" (Київ – Харків) під мистецькою орудою *Леся Курбаса*. У виставах Леся Курбаса К. створив низку різножанрових сценічних образів: Барбюлеск ("Золоте черево" Ф. Кроммелінка, 1926), Малахій Стаканчик ("Народний Малахій" М. Куліша, 1928), Тарас ("Мина Мазайло" М. Куліша, 1929), Свинка ("Алло, на хвилі 477" О. Вишні, М. Йогансена, К. Буревія, 1929), Падур ("Маклена Ґраса" М. Куліша, 1933). Після розгрому "Березоля" та звільнення Леся Курбаса 1933 К. призначено художнім керівником цього театру (від 1935 – Харківський український драматичний театр ім. Т. Шевченка), де він працював до 1952.

Актор і режисер Київського українського драматичного театру ім. І. Франка (1952–1963), від 1954 – головний режисер. До яскравих робіт К. "посткурбасівського" періоду належать ролі Івана Непокритого ("Дай серцю волю, заведе в неволю" *М. Кропивницького*, 1936), Тев'є ("Тев'є-молочар" за Шоломом-Алейхемом, 1940), Лір ("Король Лір" В. Шекспіра, 1959), "Ярослав Мудрий" І. Кочерги (1946), "Богдан Хмельницький" К. Данькевича (1953).

Від 1936 провадив педагогічну діяльність (від 1947 – професор). 1961–1962 – мистецький керівник Експериментальної студії при Клубі творчої молоді в Києві.

Ролі в кіно: Жан – "Ягідка кохання" (Одеська кінофабрика, 1926), Полковник – "Коліївщина" (Одеська кінофабрика, 1933), Омелько – "Мартин Боруля" (Київська кіностудія художніх фільмів, 1953), Андрій Волик – "Кривавий світанок" (за повістю М. Коцюбинського "Fata morgana", Київська кіностудія художніх фільмів, 1956) та ін. Помер у Києві, похований на Байковому кладовищі.

Майя Гарбузюк

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ ТАРАС (псевдо: Чача; 14.03.1909–13.12.1934) – укра-

їнський пластовий, громадський і культурний діяч. Син *А. Крушельницького* та *М. Слободівни*. Батько *М. Крушельницької*. Народився в м. Коломия (тепер Івано-Франківської обл.). Навчався в гімназіях Городенки, Рогатина, а згодом в українській гімназії у Відні. У Відні 1927 вступив до *"Пласту"*, член 3-го куреня "Лісових чортів". Автор слів і музики популярної пісні-гімну куреня "Гей-гу, гей-га, таке-то в нас життя…".

Повернувшись 1929 в Галичину, навчався на факультеті германістики *Львівського університету*, а також гри на скрипці у *Вищому музичному інституті ім. Лисенка*. У лютому 1929 вступив до *Української Військової Організації* (УВО). Співробітник бойової референтури Крайової команди УВО.

Активний у політичному і суспільному житті. У Львові та містечках Галичини організував хори, диригував ними, часто акомпануючи на скрипці чи фортепіано. Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) з моменту її заснування. У вересні 1929 арештований поліцією, на процесі у Львові 26.05–28.06.1930 польська влада звинуватила К. в підривній діяльності, інспіруючи йому участь у замаху на *"Східних торгах"*. Засуджений на три роки позбавлення волі. Більше року перебував у львівській *в'язниці "Бриґідки"* (камера № 109), а згодом у тюрмі м. Дрогобича на Львівщині. Перебуваючи в ув'язненні, організував тюремний хор, з яким щонеділі супроводжував Службу Божу, що її відправляв засуджений о. Родович. У тюрмі досконало опанував французьку, англійську та іспанську мови.

Після виходу на волю (1932) К. одружився з пластункою з куреня "Ластівки" Стефанією Шушкевич. У липні 1934 подружжя переїхало до Харкова, де від травня того ж року проживала родина Крушельницьких. Працював редактором і перекладачем (майже повністю переклав німецькою один із творів Григорія Коцюби). Проти ночі 05.12.1934 К. разом із братом *Іваном Крушельницьким* заарештували органи *НКВС*. Звинувативши в підготовці терористичних актів, Рішенням виїзної сесії Воєнної колегії Верховного суду СРСР, К. розстріляли 13.12 (офіційно – 16.12) 1934 разом із групою 28 письменників і науковців у підвалах київського Жовтневого палацу. За інформацією дружини письменника Григорія Косинки, їх поховали вночі у спільній могилі, десь під парканом Лук'янівського цвинтаря в Києві.

Марія Крушельницька

Тарас Крушельницький

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ ЯРОСЛАВ (1916–29.08.1973) – художник. Народився в м. Долина (тепер Івано-Франківської обл.). По смерті батька деякий час мешкав у Підгайцях на Тернопіллі. 1926–1934 навчався в Бережанській гімназії. Співав у хорі, грав на скрипці в гімназійному камерному оркестрі, писав фейлетони, оповідання, не раз сам читав їх на студентській сцені.

Закінчивши Бережанську гімназію, 1934–1935 перебував у Львові, відвідуючи лекції рисунку в Мистецькій школі *О. Новаківського*. Паралельно навчався у *Львівській Політехніці* на мистецькому відділі у професора Ляма. 1936 розпочав студії на філософському факультеті Познанського університету, а після його закінчення, перед *Другою світовою війною*, знову повернувся до Львова.

У період німецької окупації Галичини (1941–1944) К. – член новоствореної у Львові *Спілки праці українських образотворчих митців*, виставляв свої твори на двох її великих оглядових виставках 1942 та 1943.

Наприкінці Другої світової війни, щоб уникнути більшовицьких репресій, К. емігрував на Захід. 1946 на деякий час оселився в Парижі, брав активну участь у щорічних виставках "Салону незалежних" (1950–1953) і влаштував дві персональні виставки своїх творів.

Переїхав 1953 на постійне проживання до Люксембургу, де відразу розпочав творчу та виставкову діяльність. 1952–1954 влаштував персональні виставки в Бельгії та Люксембурзі, згодом у Базелі,

Я. Крушельницький. *Площа Пігаль*. 1952 р.

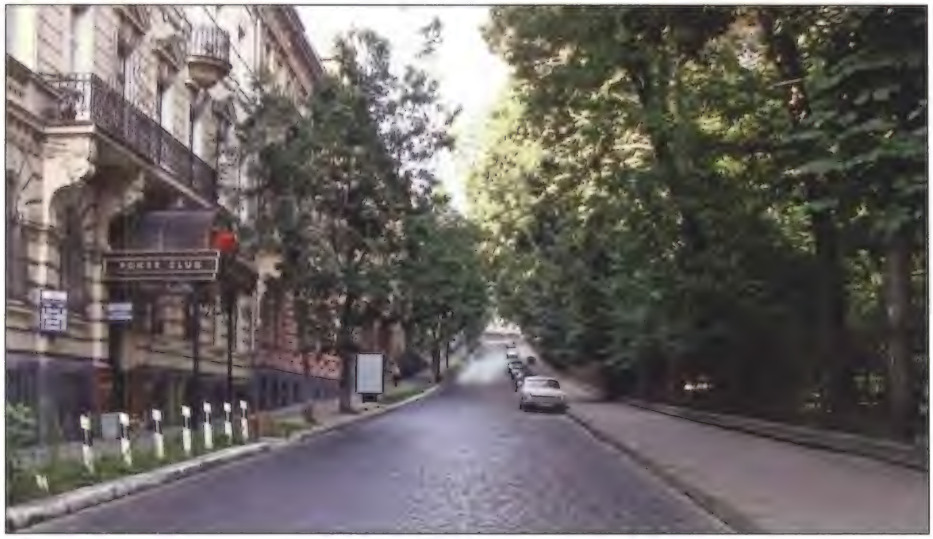

Вигляд
на вул. С. Крушельницької.
Сучасне фото

Берні та Цюриху (Швейцарія) і в Національному музеї в Нью-Йорку (1955).

Помер у Люксембурзі, залишивши у творчому спадку понад 500 малярських полотен, виконаних у стилі *експресіонізму*. 1976 приятелі художника влаштували в Люксембурзі-Кирхберґу посмертну виставку його творів.

Любов Волошин

КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ СОЛОМІЇ ВУЛИЦЯ – вулиця, яка піднімається від вул. Я. Словацького до вул. Я. Матейка, розташована в Галицькому районі міста. Уздовж її правого боку тягнеться огорожа *парку Івана Франка* (колишнього Єзуїтського городу).

Меморіальна таблиця на честь І. Франка, встановлена на розі вул. С. Крушельницької та вул. Каменярів.
Сучасне фото

Прокладена 1878 на території складів дерева, що розміщувалися по сусідству Єзуїтського городу вздовж Маєрівської вулиці (тепер головна алея парку, що продовжує теперішню *вул. Січових Стрільців*). Після спорудження будівлі *Галицького Крайового Сейму* склади дров прибрали, розширили межі парку і проклали нову вулицю, яку дозволили забудовувати лише з непарного боку.

Нову вулицю урочисто відкрили 1880 і назвали на честь *Юзефа Ігнація Крашевського*. Коли Ю. І. Крашевський гостював у Львові, на його честь було влаштовано урочисте прийняття в ресторані в Єзуїтському городі. Вул. Ю. Крашевського 1878–1894 була забудована престижними еклектичними кам'яницями за проєктами архітекторів Альфреда *Каменобродського*, *Зиґмунда Кендзерського* та *Альбіна Загурського*. Фасади кількох будинків оздоблені скульптурами *Леонарда Марконі*. Відтоді вулиця майже не змінилась.

Вулицю перейменували 1950 на честь російського письменника та утопічного революціонера Миколи Чернишевського (1828–1889). До сер. 1980-х на вулиці (на території парку) стояла дерев'яна споруда *кінотеатру* "Парк", популярного серед львівських студентів. Від 1993 вулиця має ім'я *С. Крушельницької*, яка 1939–1952 проживала на цій вулиці на другому поверсі будинку № 23. Тепер у цій кам'яниці працює *Музично-меморіальний музей С. Крушельницької*.

У будинку № 17 міститься Львівська обласна організація Національної спілки письменників України. У приміщенні спілки 1988–1990 відбувалися збори *Товариства української мови ім. Т. Шевченка* та крайової організації *Народного Руху України*. На стіні кам'яниці на розі вул. С. Крушельницької та вул. Каменярів (колишньої Кляйнівської) висить пам'ятна таблиця, яка інформує, що в цьому будинку 1878–1880 мешкав *Іван Франко*. Вул. Кляйнівську було прокладено у 1860-ті і названо на честь Яна Кляйна, власника *Погулянки* й тамтешньої броварні, де виробляли найкраще в місті в сер. XIX ст. пиво. 1874 на вул. Кляйнівській, 9, збудував собі віллу архітектор *Юліан Захаревич*. Дві сусідні вілли (№ 5 та 7) споруджені 1877 за проєктом *Юзефа Каєтана Яновського*.

Ігор Мельник

КРУШИНСЬКИЙ ІВАН (ЯН) (1835–05.12.1900) – живописець. Місце народження не відоме. Від 1860 працював у Львові. Брав участь у львівських виставках 1871–1884. Велику персональну виставку (понад 60 творів) мав 1876 у своїй майстерні на *пл. Ринок*, 9.

Малював історичні композиції ("Читання українським селянам у Києві Зо-

лотої грамоти в 1863 р.", 1871; "Перемога Яна III Собеського під Віднем", 1882–1883), релігійні ("Розп'яття", 1876; "Ключі св. Петра", бл. 1884; "Юдит", 1885; "Коронування Богородиці", 1888) і побутові сцени ("Здивування", 1876; "Вершник", 1877; "Монах", 1886).

Виконував реалістичні портрети: "Діячка Ставропігійського братства Олена Попадинець" (1860, *Львівський музей історії релігії*), "Поет Шимон Зиморович" (1873), "Анджей Замойський", "Мисливець" (обидва – 1874), портрети батьків (1875–1876), "Портрет чоловіка" (1879, *Львівська галерея мистецтв*), "Маврицій Дідушицький" (1880), "Портрет чоловіка" (1883, *Національний музей у Львові*), "Портрет Станіслава Пекарського" (1886); краєвиди ("Морський берег", "Ліс", бл. 1884). Намалював стінні розписи – фрески в каплиці психіатричної лікарні на *вул. Кульпарківській* (1877, співавтор З. Федоровський), стінопис у монастирі св. Онуфрія *василіан* (1870–1880). 1897 одержав другу нагороду на конкурсі проєктів вітражів для *римо-католицької катедри*. Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

КСЕНЖАРСЬКИЙ ФЕЛІКС (Księżarski Feliks; 14.01.1820–08.04.1884) – архітектор. Народився у Кракові. Вчився в Політехнічних інститутах Мюнхена (1837–1838) і Карлсруе (1839). Від 1840 – у Франції, проходив практику в Страсбурзі (зокрема робив заміри страсбурзького готичного собору), 1843 закінчив військову інженерно-артилерійську школу в Меці, 1844–1848 працював у Парижі як кондуктор (інженер) шляхів і мостів. Від 1848 – у Кракові, 1852 одержав правні повноваження на будівництво. 1860–1865 і 1876–1883 працював у Львові на посаді інженера в будівельному департаменті *Галицького намісництва* (від 1876 – цісарсько-королівський радник будівництва). Будував у різних напрямах *історизму* громадські, адміністративні, релігійні і житлові споруди, проєктував надгробки.

У Львові застосовував переважно форми неоренесансу (особливо французької версії цього стилю). Звів 1860 каплицю сестер милосердя на вул. Театинській, 1 (тепер *вул. М. Кривоноса*), 1861 – два нереалізовані проєкти – веж *костелу св. Марії Магдалини* і надгробного пам'ятника *В. Лозинському* на *Личаківському цвинтарі* (з розвинутою програмою алегоричного скульптурного оздоблення), будинок Галицького намісництва на вул. С. Чарнецького, 18 (тепер *вул. В. Винниченка*; 1876–1884, будували *С. Гавришкевич* і *Л. Марконі*), Галицький кредитний банк на вул. Ягеллонській, 3 (тепер *вул. В. Гнатюка*; 1877–1879, розібраний 1938), житловий будинок на цій вулиці (1879), здійснив реконструкцію Галицького іпотечного банку на *пл. Галицькій*, 15 (1881), запропонував 1883 плани Палацу юстиції та Головного поштамту (не реалізовані). На Львівщині спорудив палац Ґолуховських у Янові (тепер смт Івано-Франкове).

Мешкав у Львові в урядовому будинку на вул. С. Чарнецького, 14–16 (тепер вул. В. Винниченка). Серед інших найвідоміших творів К. – санаторії в Криниці (1857, 1863), неоготичні споруди в Кракові – саркофаг короля *Міхала Корибута Вишневецького* у вавельській катедрі (1858), каплиця св. Броніслави (1861). Після смерті Й. Главки завершив масштабне будівництво Резиденції буковинських

І. Крушинський. *Портрет Олени Попадинець*. 1860 р.

Ф. Ксенжарський. Будинок Галицького намісництва. 1876–1884 рр.

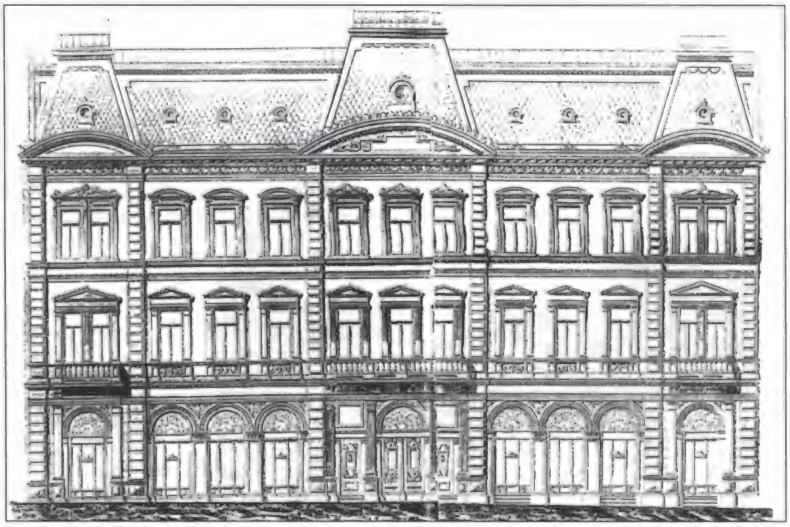

Гробівець родини Кубалів на Личаківському цвинтарі, в якому похований Л. Кубаля. Сучасне фото

митрополитів у Чернівцях (1872–1882, тепер Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича). Помер у Кракові.

Юрій Бірюльов

КУБАЛЯ ЛЮДВІК (Kubala Ludwik; 09.09.1838–30.09.1918) – польський історик, письменник. Батько *Т. Кубалі*. Народився у с. Кам'яниця (тепер Малопольського воєвод., Польща) у заможній родині землевласників. Навчався у школі та гімназії (1849–1855) в Новому Сончі (тепер Малопольського воєвод., Польща) та в гімназії у Кракові (1856–1857). Вивчав юриспруденцію (1857–1858) та історію й філософію (1861–1862) в Яґеллонському університеті, право у Віденському університеті (1858–1861). На поч. 1860-х належав до польських таємних патріотичних товариств, 1863 – керівник польської повстанської поліції в Кракові. За підпільну діяльність був ув'язнений (грудень 1863 – листопад 1865). Вийшов на волю у зв'язку з амністією.

Докторську дисертацію захистив 1867 у *Львівському університеті*. Через свої радикальні погляди не зміг зробити академічної наукової кар'єри. Працював суплентом (помічником вчителя) III гімназії у Львові, згодом у гімназії в Золочеві на Львівщині. Державний іспит на право викладання в гімназії склав лише 1872. Керував Бібліотекою Павліковських у Львові (1883–1918).

Був одним із засновників Міського касина (клубу), заснував фонд, який допомагав вдовам митців та їхнім дітям. Тривалий час керував Літературним клубом у Львові, організував проведення у місті Першого з'їзду літераторів і журналістів (1894). У жовтні 1906 був обраний першим головою *Товариства шанувальників минулого Львова*.

Автор багатьох праць з історії Польщі та України XVII ст., історії торгівлі та війн. Головні праці: "Станіслав Оріховський, історично-літературний твір" (*Stanisław Orzechowski, rzecz historyczno-literacka*, 1870), "Історичні нариси" (*Szkice historyczne*, 1880), "Єжи Оссолінський" (*Jerzy Ossoliński*, 1883), "Московська війна" (*Wojna moskiewska*, 1910), "Шведська війна в 1655 і 1658 роках" (*Wojna szwedzka w roku 1655 i 1658*, 1914), "Бранденбурзька війна та напад Ракочі 1656 і 1657 років" (*Wojna brandenburska i najazd Racoczego w roku 1656 i 1657*, 1917). Львівській тематиці присвятив праці: "Облога Львова у 1648 р." (*Oblężenie Lwowa w r. 1648*, 1877), "Облога Львова в 1655 р." (*Oblężenie Lwowa w r. 1655*, 1909).

Написав драму "Михайло Глинський" (1866, поставлена 1867). Вибрані "Твори" ученого були опубліковані посмертно (*Dzieła*, Т. 1–2, 1923–1924).

У своїх працях часто допускав неточностей, робив необґрунтовані припущення, однак, попри це, мав прихильність у читачів. Частину сюжетів, описаних К., використав у своїй трилогії про війни Речі Посполитої сер. XVII ст. Генрик Сенкевич. За наукову діяльність К. був відзначений званням почесного доктора Львівського університету (1918). На поч. XX ст. мешкав на вул. А. Ґоломба, 8 (тепер вул. І. Верхратського). Іменем К. у Львові було названо вулицю та розташовану на ній гімназію (тепер СШ № 35).

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Андрій Козицький

КУБАЛЯ ТОМАШ (Kubala Tomasz; 1878 – після 1939) – скульптор. Син *Л. Кубалі*. Народився у Львові. Навчався архітектури (як надзвичайний слухач) у *Львівській Політехніці* (1895–1896), скульптури і живопису – у львівській Художньо-промисловій школі (1895–1898), у краківській Академії мистецтв у А. Дауна (1898), К. Лящки (1907–1908) й *С. Дембіцького* (1910–1911), а також у віденській Академії мистецтв (1906).

Працював у Львові, викладав тут рисунок у V гімназії, експонував свої твори на виставках 1904, 1908, 1910, 1911, 1914, 1921, 1925. Ліпив у гіпсі й теракоті під впливом *імпресіонізму*, спочатку головно портретні голови та погруддя: "Голівка хлопчика" (1904), чоловічі бюсти (1908),

"Пісня степів" (1909), "Іспанка" (1909), "Портрет батька" (1910), "Статуетка" (1911). Від 1911 створював алегоричні й побутові композиції невеликих розмірів, із гротескною образністю й емоційною напругою, близькою до засад *експресіонізму* й імпресіоністичною, живописно виліпленою фактурою. Збірку своїх праць 1911–1924 К. показав у Львові на персональній виставці 1925, зокрема: "Весна" (теракота), "Спомин", "На сонці", "Сміттяр", "Кассандра" (тонований гіпс), "Фавни", "Час і Хвиля" (алегорії відомих газет), портретний медальйон батька, "Етюд до музики Бетовена" (портрет брата), проєкт пам'ятника невідомому солдатові. Час і місце смерті не відомі.

Юрій Бірюльов

КУБІВ СТЕПАН (нар. 19.03.1962) – фінансист, банкір, український громадський діяч, меценат. Народився в с. Переможне (тепер с. Мшанець Зборівського р-ну Тернопільської обл.). Закінчив середню школу в с. Кобзарівка (1979). Навчався на математичному факультеті *Львівського університету* (1979–1984). Здобув другу вищу освіту за спеціальністю "фінанси" у *Львівській Політехніці* (2002).

Працював 1983–1984 лаборантом кафедри вищої математики Львівського університету. Від грудня 1984 виконував громадську роботу – перебував на виборних посадах, був заступником голови координаційної ради з питань науково-технічної творчості молоді при Львівському облвиконкомі. Від 1990 – завідувач сектора Львівського обласного штабу студентських загонів. У січні 1991 обраний директором Львівського обласного молодіжного науково-економічного об'єднання "Студентський Львів". Від 1994 – директор спільного науково-виробничого підприємства "Студентський Львів".

У жовтні 1994 прийнятий на посаду спеціаліста планово-економічного відділу акціонерного товариства "Західно-Український комерційний банк", у грудні того ж року переведений на посаду начальника відділу планування і звітності управління координації діяльності філій. У червні 1996 призначений виконувачем обов'язків начальника управління координації діяльності філій. У жовтні того ж року став начальником управління планування і фінансів. Від вересня 1998 – заступник голови правління акціонерного товариства "Західно-Український комерційний банк". У січні 2000 призначений першим заступником голови правління "Західно-Українського комерційного банку". Від лютого того ж року став виконувачем обов'язків голови правління цього банку.

У квітні 2000 призначений головою правління "Західно-Українського комерційного банку" (після перейменувань – акціонерне товариство "Кредит Банк (Україна)" і відкрите акціонерне товариство *"Кредобанк"*). К. має найтриваліший в Україні досвід безперервного керівництва одним банком з іноземними інвестиціями.

Від 2010 – член спостережної ради банку "Львів".

Від 2000 К. працює за сумісництвом на викладацькій роботі у Львівському університеті та Львівській Політехніці. Кандидат економічних наук, доцент. Захистив дисертацію "Економіка, організація і управління підприємствами" (2006).

Автор і співавтор майже 50 наукових праць із проблем економіки, фінансів і банківського бізнесу, з-поміж них: "Маркетингові дослідження у формуванні стратегії розвитку банку" (2001), "Особливості використання прямого та інтерактивного маркетингу в Україні" (2001), "Дослідження конкурентного середовища банків" (2002), "Маркетингова політика у формуванні привабливості банку" (2002), "Підвищення конкурентоспроможності банківських послуг на ринку" (2002), "Дослідження напрямів структуризації логістичного управління" (2002), "Банківська система України: сучасність та перспективи" (2002), "Оцінка комерційного банку в концепції досконалої привабливості" (2004), "Логістичний продукт та логістична послуга" (2008), "Комерціалі-

Степан Кубів

Логотип громадської організації "Мистецький фонд ім. Короля Данила"

Володимир Кубійович

зація нових знань як стратегічний шлях підвищення конкурентоспроможності України та регіону" (2010) та ін.

К. визнаний переможцем економічних і суспільних номінацій, які відбувалися в Україні та Польщі. 2001 Всеукраїнський фонд сприяння міжнародному спілкуванню "Українське народне посольство" присвоїв К. звання "Народний посол України". За підсумками 2005, 2006, 2007 К. увійшов у десятку найуспішніших українських банкірів у рейтингу "ТОП–100. Найкращі менеджери України".

Депутат Львівської обласної ради від 2006. Від 2009 очолює Львівську обласну організацію "Фронту Змін".

Відзначений державними та церковними нагородами України, державними орденами Польщі.

К. – один з ініціаторів відновлення в Україні ротарійського руху. Провадить активну громадську діяльність. Упродовж багатьох років власним коштом К. надає матеріальну допомогу сиротинцям і їхнім вихованцям.

До візиту папи *Івана Павла II* в Україну (23–27.06.2001) К. як голова правління банку ініціював видання альбому "Україна вітає Папу Римського" і компакт-диску опери "Мойсей", постановка якої була здійснена у *Львівському театрі опери та балету*.

Завдяки фінансовій підтримці К. вийшли у світ фотоальбом "Помаранчева революція. Відродження нації. 2004–2005 рр." і книжка *Віктора Ющенка* "Вірю, знаю, можемо", видана українською і англійською мовами.

Як голова правління "Кредобанку" К. підтримав видання книжки-альбому "Личаківський некрополь" (2006) Л. Криси і Р. Фіґоля про історію *Личаківського цвинтаря*. За його сприяння 2006 в Національному заповіднику "Софія Київська" презентовано альбом-каталог "Іконостас церкви Воздвиження Чесного Хреста з монастиря Скит Манявський", що його видала Львівська філія Національного науково-дослідного реставраційного центру України. Вийшли в світ: "Історія Львова" у 3-х томах, альбом "Львівська галерея мистецтв", "Енциклопедія Львова" (Т. 1–2, 2006–2008), яку видає видавництво *"Літопис"*.

К. став одним із засновників *Мистецького фонду ім. Короля Данила* (2006), який створено для підтримки й реалізації вагомих для культури України мистецьких проєктів. Коштом Фонду видано: альбом "Богородиця Одигітрія другої пол. XIII ст. з церкви Успіння Пресвятої Богородиці з Дорогобужа" (2007), "Проходи по Личакову" (упорядник Л. Криса, 2007), "Вернись із спогадів... Володимир Івасюк" (упорядник Л. Криса, 2008), "Доба Короля Данила в науці, мистецтві, літературі (Матеріали Міжнародної наукової конференції. 29–30 листопада 2007 р.)" (2008), "Львівська цитадель" Т. Підняжка (2008), "Український епізод Першого Ліонського Собору" І. Паславського (2010).

За підтримки Фонду 2010 у Львівському театрі опери та балету готують постановку опери "Король Данило" (лібрето Романа Горака, музика Михайла Волинського).

Володимир Турецький

Меморіальна таблиця на честь В. Кубійовича, встановлена на вул. Листопадового Чину, 10. Скульптор Я. Скакун

КУБІЙОВИЧ ВОЛОДИМИР (23.09.1900–02.11.1985) – український географ, демограф, громадсько-політичний діяч. Народився в м. Новий Сонч (тепер Польща) в українсько-польській родині. Відповідно до тогочасного звичаєвого та церковного права, К. прийняв батькове віровизнання й виховувався в українському дусі. 1918 закінчив гімназію і вступив на філософський факультет Яґеллонського університету в Кракові. Навчався на відділах географії, геології та історії. Під час українсько-польської війни 1918–1919 перервав навчання і служив в артилерії *Української Галицької Армії*. Після війни повернувся до університету, навчання закінчив 1923. Працював учителем у гімназіях Кракова, водночас досліджуючи населення та пастуший спосіб життя у Східних Карпатах. Брав участь у міжнародних з'їздах і конгресах географів і антропологів у Празі (1924 і 1932), Варшаві (1927 і 1934) та Болгарії (1936). 1928

учений габілітувався на доцента Ягеллонського університету за спеціальністю "Антропогеографія Східної Європи". 1931 став дійсним членом *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ), головою його географічної комісії. У 1930-ті інтенсивно вивчав етнодемографічну ситуацію на українських землях, зокрема аналізував дані перепису 1931 у Польській державі, національну статистику якого, на його думку, було сфальсифіковано. Брав участь у публічній дискусії з польськими науковцями Ю. Смоленським та *Е. Ромером*, які відстоювали офіційну позицію щодо етнічного складу населення західноукраїнських земель. Послідовне відстоювання українських інтересів викликало незадоволення польської влади, і 1939 К. було звільнено з роботи в університеті.

Під час *Другої світової війни* провадив активну громадську діяльність. У квітні 1940 очолив *Український Центральний Комітет* у Кракові, який координував діяльність українських організацій у Генеральній Губернії. У квітні 1943 виступив одним з ініціаторів створення українського військового підрозділу й очолив Військову управу, яка здійснювала організаційні заходи щодо формування *дивізії "Галичина"*. Наприкінці війни переїхав до Німеччини. Від 1951 мешкав у Франції, у м. Сарсель біля Парижа. Працював деканом філософського факультету й професором Українського вільного університету, від 1947 став генеральним секретарем НТШ за кордоном, а від 1952 – головою НТШ в Європі.

Автор понад 80 наукових праць з географії, демографії, антропогеографії українських земель, серед яких: "Територія і людність українських земель" (1935), "Атлас України та сумежних країв" (1937), "Географія українських і сумежних земель. Т. 1. Загальна географія" (1938, 1943) та ін. Став одним з ініціаторів і головним редактором "Енциклопедії українознавства", до якої написав самостійно та у співавторстві понад 100 статей.

Помер у м. Сарсель (Франція), де й похований. На стіні будинку на вул. Листопадового Чину, 10, у якому К. працював під час візитів до Львова 1941–1944, встановлено меморіальну таблицю (скульптор – Я. Скакун). У сквері на вул. І. Франка заплановано спорудження пам'ятника вченому. Наукову спадщину К. вивчає професор *Львівського університету* О. Шаблій, який упорядкував і видав, зокрема, зібрання праць "Володимир Кубійович. Наукові праці" (Т. 1–2, 1996).

Олег Дудяк

Ян Томаш Кудельський

КУДЕЛЬСЬКИЙ ЯН ТОМАШ (Kudelski Jan Tomasz; 21.12.1861–1937) – архітектор. Народився в с. Будзіска (тепер Свєнтокшизького воєвод., Польща). Навчався у *Львівській Політехніці* (1881–1888); від 1889 – асистент кафедри архітектури під керівництвом *Ю. Захаревича*. Від 1889 – член Політехнічного товариства. 1888–1893 – керівник архітектурного бюро фірми *І. Левинського*. За його проєктами у Львові споруджено житлові будинки – чиншові кам'яниці на *вул. М. Коперника*, 16 (1888, належала органобудівникові Я. Слівінському, скульптор *П. Гарасимович*), вул. Ю. Словацького, 8–10 (належала Л. Бачевському, 1892–1894), 3-го Травня, 19 (тепер *вул. Січових Стрільців*; власник – К. Понінський, 1892–1894), *вул. Личаківській*, 3 (будинок *Піллерів* та *Ю. Ноймана*, 1893), вілли на вул. Солодовій, 8 (1888), вул. Курковій, 34 (тепер *вул. М. Лисенка;* 1889), вул. Л. На-

Палац Семенських-Левицьких на вул. Пекарській, 19. 1892–1894 рр. Архітектор Я. Т. Кудельський

Ігор Кудин

беляка, 33 і 39 (тепер *вул. І. Котляревського*; 1890–1892), вул. Я. Матейка, 4 (1891–1892; замовник Ф. Потулицький, пізніше належала *Л. Пінінському*), палац Семенських-Левицьких на вул. *Пекарській*, 19 (1892–1894). Перебудував 1893 сиротинець Св. Йосифа на вул. Пекарській, 61.

У цих спорудах виразний широкий стильовий діапазон – від неоренесансу і "мальовничого історизму" до необароко і неорококо, а у віллах – зі стилізацією народного карпатського будівництва в дерев'яних деталях. Неороманський і неоготичний стилі застосував у *каплиці* Цетнерів-Кшечуновичів на *Личаківському цвинтарі* (1891), в архітектурних частинах не збережених вівтарів *костелу змартвихвстанців (воскресенців)* на вул. Пекарській, 59 (скульптор П. Гарасимович), костелу Сакре-Кер (Св. Серця Христового) на пл. Св. Юра (1892–1893, скульптори П. Гарасимович, *Т. Сокульський*), парохіяльного костелу в Кохавині (тепер с. Гніздичів) поблизу Стрия (1892–1893, скульптор Т. Сокульський). На львівській Виставці будівельного промислу 1892 показав окремий робітничий будинок (у співавторстві з *І. Левинським*) та експонував низку проєктів, зокрема будинку Ф. Потулицького на вул. Я. Матейка, "каплиці з химерами" Цетнерів-Кшечуновичів і проєкт реконструкції та добудови садиби М. Рея в с. Наґловіце (тепер музей М. Рея, Свєнтокшизького воєвод., Польща).

Від 1894 працював у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), де залишив велику творчу спадщину з різноманітною стилістикою: від неоренесансу до *сецесії* і модернізованого *класицизму*. Мав там власну архітектурну фірму і, зокрема, спорудив житлові будинки на теперішніх вул. В. Чорновола, 26 (1902–1904); вул. М. Грушевського, 9 (1902–1903); вул. Незалежності, 16 (1905–1906); вул. Шпитальній, 7 (1905), а також Повітову адміністрацію (1894–1895, тепер Будинок спілок), філію краківського страхового товариства "Флоріанка" (1904), будинок товариства "Сокіл" (перебудова і нове оздоблення фасаду, 1905), філію Австро-Угорського банку (1907), нову головну пошту (1908–1909, тепер будинок на вул. Січових Стрільців, 15), виконав реконструкцію у стилі сецесії Пасажу Ґартенбергів (1907) і проєкт міської школи ім. Е. Плятер на вул. Я. Матейка (1914, збудовано 1926). Брав 1913 участь у Першій мистецькій виставці в Станиславові (експонував архітектурні проєкти), 1914 прочитав публічну доповідь "Сучасне будівництво". 1914–1916 як російський підданий був інтернований у концтаборі Талергоф. Від 1919 до виходу на пенсію 1930 працював у Варшаві в міністерстві громадських споруд. Помер у Варшаві.

Рукописні спогади про К. залишила його внучка, Юлія Кулінич (зберігаються в архіві родини К. у Варшаві). Про К. писала, зокрема, Жанна Комар (м. Івано-Франківськ).

Юрій Бірюльов

Палац Сапігів на вул. М. Коперника, 40а. Поч. XX ст. Архівне фото

КУДИН ІГОР (02.01.1937–12.02.1992) – український громадський діяч. Народився в с. Старе Село (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Навчався у профтехучилищі № 2 у Львові (1954–1956), після закінчення якого працював робітником на заводі "Теплоконтроль". Продовжив освіту на економічному факультеті *Львівського університету* (1957–1962). Працював старшим інженером-економістом Львів-

ського проєктного інституту "Діпроміст" (1962–1967). З моменту заснування (1966) активно долучився до діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, від 1969 – відповідальний секретар, від 1972 – перший заступник голови правління Львівської обласної організації товариства. На цій посаді К. вміло маневрував між настановами партійних органів, які систематично переслідували національні культурні традиції. Через пасивність деяких формальних керівників обласної організації товариства 1967–1992 К. фактично керував справами львівських пам'яткоохоронців.

Ініціював внесення до переліку пам'яток історії та культури низки важливих архітектурних об'єктів, активно долучився до організації реставрації *палацу Сапігів* на *вул. Коперника*, 40а, який став осідком Львівської обласної організації Товариства охорони пам'яток історії та культури України. Був одним з ініціаторів спорудження у Львові пам'ятника Т. Шевченкові, збирав пожертви на його створення.

Помер у Львові.

Ярослав Янчак

КУДЛИК РОМАН (нар. 04.05.1941) – український поет, редактор, перекладач. Народився в м. Ярославі (тепер Польща). 1945 переїхав з рідними до Дрогобича на Львівщині, де закінчив середню школу (1958). Працював у редакції районної газети м. Комарно (тепер Городоцького р-ну Львівської обл.), а від 1959 – студент філологічного факультету *Львівського університету*. Навчання поєднував з працею у львівських газетах, а згодом і в журналі "Жовтень" (тепер *"Дзвін"*). 1964 закінчив Львівський університет, деякий час працював у "Жовтні", був звільнений за виступ проти арештів української творчої інтелігенції. Понад десять років працював у багатотиражній пресі, на телебаченні, у *Львівській філармонії*, а від 1980 – знову в журналі "Дзвін": спочатку завідувачем відділу критики, заступником головного редактора, а від квітня 2001 – головним редактором. 1989 був одним з організаторів і працівників газети "Просвіта".

Автор поетичних збірок "Розмова" (1963), "Весняний більярд" (1968), "Яблуневі ліхтарі" (1979), "Листя дикого винограду" (1987), "Горішня брама" (1991), "Нічне збирання винограду" (2001).

К. відомий і як поет-пісняр. Разом із композиторами *В. Івасюком*, *І. Білозором*, *Б. Янівським* та іншими створив низку популярних пісень. Пише пісенні тексти до вистав у львівських і київських театрах, а також лібрето опер і мюзиклів (деякі витримали близько сотні вистав на сцені *Львівської театру опери та балету* і *Першого українського театру для дітей та юнацтва*).

Поезії К. переклали англійською, білоруською, болгарською, естонською, латвійською, молдовською, польською, португальською, російською, румунською, серболужицькою, французькою та іншими мовами. Перекладає із слов'янських мов. Видрукував кільканадцять оригінальних портретів-есеїв про відомих українських письменників, художників.

Лавреат премії ім. Василя Мисика (1997), фонду Воляників-Швабінських при Фундації Українського вільного університету (2000) та премії ім. М. Шашкевича (2002).

Мешкає у Львові.

Василь Горинь

Роман Кудлик

КУДРИК БОРИС (20.06.1897–29.03.1952) – український композитор, музикознавець, піаніст, філолог, педагог. Народився у м. Рогатин (тепер Івано-Франківської обл.). 1914–1918 родина К. перебувала у Відні, де він закінчив гімназію. 1915–1918 навчався на філософському відділенні Віденського університету і водночас у Музичній академії (у Євсевія Мандичевського). 1919–1926 проживав у Рогатині. Викладав музику та німецьку мову в приватній українській гімназії *"Рідної школи"*. Створив оркестр, для якого написав "Пластовий марш", "В'язанка народних пісень", "В'язанка стрілецьких пісень" та ін. Після переїзду до Львова

Борис Кудрик

(1926) К. закінчив консерваторію Польського музичного товариства (клас фортепіано), викладав історію музики та теоретичні дисципліни у *Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка* та польській консерваторії. 1932 захистив докторську дисертацію з історії української музики в Галичині XIX ст. Від 1933 читав курс історії української музики в *Богословській Академії*. Завдяки йому тут був створений Інститут церковної музики, сформовано церковно-музичну бібліотеку. Від 1936 – секретар комісії музикознавства *Наукового Товариства ім. Шевченка*. Як музичний оглядач і рецензент співпрацював з часописами *"Діло"*, "Українська музика", *"Мета"*, *"Дзвони"*, *"Львівські вісті"*. Виступав на концертах як лектор-музикознавець (зокрема на святкуванні 250-ліття Й. С. Баха та Ґ. Ф. Генделя 1935, на концерті старогалицької пісні 1938), як піаніст-соліст і акомпаніатор. Від 1940 – член Спілки радянських композиторів. За німецької окупації співпрацював із *Львівським театром опери та балету* та розважальним театром *"Веселий Львів"*.

Серед музичних творів – камерно-інструментальні (фортепіанне тріо, струнний квартет, рондо, варіації для фортепіано тощо); хорові ("Вечірня година" (слова *Лесі Українки*), "Думи мої", "Вибір гетьмана" (слова Т. Шевченка), "Гримить!" (слова *І. Франка*), "В садочку" (слова *Олександра Олеся*) та ін.); церковна музика (Літургія, Панахида, страсні пісні та псалми, "Хвали, душе моя", "Радуйся, Царице", "Блажен муж" на слова Т. Шевченка, "Хваліть, діти, Господа", "Кант по хрещенню княгині Ольги"). Автор музикознавчих праць, зокрема: "Українська народна пісня і всесвітня музика" (1927), "Огляд історії української церковної музики" (1937), "Поезія Шевченка в музиці" ("Українська музика", 1938, № 1, 5–6) та ін.

К. виїхав до Відня 1944. У травні 1945 його арештувала радянська контррозвідка, був засуджений до 10 років ув'язнення. К. відправили в табори для політичних в'язнів у Мордовську АРСР, станція Потьма (Дубровлаг МВС), де він і помер. Реабілітований 1991.

Мар'яна Зубеляк

А. Кужава (співавтор Ю. Марковський). Надгробок С. Ю. Зборовського. 1870–1871 рр.

КУЖАВА АНТОНІЙ (Kurzawa Antoni; 10.05.1842–13.02.1898) – скульптор. Народився в с. Тужа (тепер Малопольського воєвод., Польща). Навчався в Кракові у *П. Філіппі* (1861–1862) і Школі образотворчого мистецтва (1863–1866, 1868–1869), у віденській Академії мистецтв (1867–1868) та в Мюнхені (1870).

Працював у Львові 1870–1874. Мав спільну з *Ю. Марковським* каменярську майстерню біля *Личаківського цвинтаря*, виконав низку надгробних пам'ятників. Моделі перших надгробків показав навесні 1870 на 3-й виставці львівського Товариства приятелів образотворчих мистецтв. Восени 1870 зробив модель, а в червні 1871 закінчив пам'ятник на могилі юриста С. Ю. Зборовського. Представивши сплячого на п'єдесталі молодого чоловіка, К. використав популярний іконографічний мотив *ренесансу*. 1870–1871 був виконаний ліричний надгробок Мані (Марії) Петрашевської з фігурою дівчинки в образі ангела зі складеними на грудях

руками (тепер зруйнований, без голови та крил). У другій пол. 1871 К. створив свій найкращий личаківській пам'ятник – С. і П. Папарам. У складній композиції тіла скорботної жінки, яка притулилась до труни, у виразі її обличчя, жестах рук і ритмі складок одягу скульптор втілив велику емоційну напругу і страждання в дусі пізнього *романтизму* та раннього *символізму*.

Існує також згадка про вирізьблений на Личакові надгробок швейцарця Каплацці авторства К. 1872 К. створив алебастрову епітафію Я. Л. і К. *Собеських* у пресвітерії костелу св. Лаврентія в Жовкві на Львівщині. Від композиції, що представляла фігури путті з портретними медальйонами, тепер зберігся тільки портрет Костянтина Собеського (*Львівська галерея мистецтв*). Не дійшло до реалізації проєкту пам'ятника С. Хшановської у Теребовлі на Тернопіллі, що його запропонував К. 1870. У Львові К. реставрував меморіальні таблиці й вівтарі в *римо-католицькій катедрі* (1871), робив замовлені портрети, зокрема погруддя М. Даровського (1870, гіпс). Пізньоромантичний принцип відтворення історичного сюжету застосував у гіпсовій композиції "Порятунок Казимира І Ченця під час битви з ятвягами", виставленій у Львові 1870, що одержала схвальні відгуки глядачів і художніх критиків. Після 1874 К. працював у Кракові та Варшаві, де різьбив побутові, релігійні, історичні, алегоричні сцени й портрети. Серед найвідоміших скульптур цього часу, зроблених у динамічній техніці з живописною свободою у передачі людських рухів, – "Геній, що розриває пута" (1874), рельєф із потретом Ю. *Коссака* (1874), "Вавель і Вісла" (1878), серія "Польські танці" (1880), "Міцкевич пробуджує генія поезії" (1889).

Помер у Кракові.

Юрій Бірюльов

А. Кужава. Надгробний пам'ятник родині Папарів. 1871 р.

КУЗЕЛЯ ЗЕНОН (23.06.1882–24.05.1952) – український етнограф, бібліограф, редактор, видавець, громадський діяч. Народився в с. Поручин (тепер Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Вчився у Бережанській гімназії, де згуртував товаришів у таємний гурток "Молода Україна" (1898), редагував підпільні учнівські журнали, дописував до львівської газети *"Діло"*, робив перші етнографічні записи. Вищу освіту здобув у *Львівському університеті* (1900–1901) та Віденському університеті (1901–1906).

Ще студентом (1904) разом з *І. Франком,* Ф. Вовком та іншими брав участь у науково-етнографічній експедиції на Бойківщину, організованій за дорученням *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ) у Львові й Товариства австрійської етнографії у Відні. Згодом досліджував українсько-румунські фольклорні зв'язки. Працював у Цісарському надвірному музеї та Музеї австрійської етнографії, перекладав із слов'янських мов, був секретарем відомого славіста В. Яґича. Очолював у Відні українське студентське товариство "Січ" (1902–1904). Співупорядник і співредактор (з *М. Чайківським*) альманаху "Січ", виданого у Львові до 40-річчя товариства (1908).

Отримавши ступінь доктора філософії, додатково склав іспит з бібліотечної справи. Працював референтом слов'янського

Зенон Кузеля

ДИТИНА В ЗВИЧАЯХ І ВІРУВАННЯХ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДА.

Матеріяли з полудневої Київщини, зібрав Мр. Р.

Обробив Др. ЗЕНОН КУЗЕЛЯ.

У ЛЬВОВІ, 1906

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З. Кузеля.
Дитина в звичаях і віруваннях українського народа.
1906 р. Титульна сторінка

відділу в бібліотеці Віденського університету (1906–1909), редагував слов'янську частину друкованого каталогу; 1907–1909 очолював відділ слов'янської бібліографії "Австрійського бібліографічного журналу". Від 1906 співпрацював із журналом "Український огляд" (*Ukrainische Rundschau*), що виходив у Відні.

Автор праць, зокрема випущених окремими виданнями: "Слов'янські балади на тему: хлопець перебирається в жіночу одіж або каже занести себе в мішку до кімнати дівчини, щоб її звести" (1906), "Угорський король Матвій Корвін" (1906), "Наші сільські оповідачі" (1908), "Про потребу і техніку збирання етнографічних матеріалів" (1909), "Борис Грінченко як етнограф", "Ціль і значінє студентських (кружкових) бібліотек" (обидві – 1910).

Упорядкував і опублікував етнографічні матеріали, які зібрав Марко Грушевський: "Дитина в звичаях і віруваннях українського народу" (були видані у серії "Матеріали до української етнографії" у Львові 1906).

З 1909 – дійсний член НТШ у Львові. На пропозицію *М. Грушевського* вів постійну рубрику реферативних оглядів нових західноєвропейських етнологічних, археологічних і антропологічних праць у *"Записках НТШ"*. 1909–1914 працював у Чернівецькому університеті: викладав українську мову, керував бібліотекою, очолював слов'янський відділ. Входив до гурту молодої інтелігенції "Соборницьке коло" (разом з *В. Сімовичем*, О. Луцьким, *М. Кордубою* та ін.). Редагував у Чернівцях газету "Україна" (1912–1914), очолював філію товариства *"Руська Бесіда"*.

Під час *Першої світової війни* емігрував до Австрії (Відень). Працював у Віденському інституті європейської історії (1914–1916), у "Культурній раді". Разом із *С. Томашівським*, *І. Раковським* і *С. Рудницьким* (1915) заснував дослідний Інститут сходознавства, організував український відділ його бібліотеки на базі переданих до неї власних книжок. За скеруванням Союзу Визволення України провадив культурно-просвітню працю в таборі полонених у Зальцведелі (Німеччина), редагував таборові видання для українців "Вільне слово" (1918), "Шлях" (1919–1920).

Переїхав до Берліна 1920, редагував газети "Нове слово" (1920–1921) та "Українське слово" (1921–1923), друковану продукцію видавництва "Українська накладня" та "Українське слово". Підтримував зв'язки зі Львовом, працював кореспондентом щоденної газети "Діло", технічним редактором часопису "Літопис" (1923–1924). 30.12.1930 у Львові відбулась урочиста академія з нагоди 30-ліття наукової праці К. (доповіді виголосили *Ф. Колесса*, *Д. Дорошенко*, *С. Смаль-Стоцький*, Р. Ярий та ін.).

Від 1926 – професор, від 1927 – надзвичайний член Українського наукового інституту в Берліні, редактор його бюлетеня "Відомості культури" (*Kulturberichte*). 1930–1936 – голова, з 1936 – почесний голова Союзу закордонних журналістів. 1930 переїхав до Франції, 1945 – до Мюнхена. Працював професором на кафедрі етнографії в Українському вільному університеті. Засновник (1940) та голова (1944–1952) Комісії допомоги українському студентству.

Як мовознавець розпочав свою діяльність з укладання "Словаря чужих слів" (12 тис. слів іншомовного походження української мови), що вийшов у співавторстві з М. Чайківським у Чернівцях 1910. Разом з *Я. Рудницьким* уклав "Українсько-німецький словник", що вийшов у Ляйпцигу 1943. Автор праці "Історичний розвиток і сучасний стан українського словникарства" (1947). Один з ініціаторів, автор і видавець першої частини "Енциклопедії українознавства". 1949 (після смерті І. Раковського) обраний головою Європейської централі НТШ. 1951 переїхав до Франції (м. Сарсель поблизу Парижа).

Помер і похований у Парижі.

Алла Середяк

КУЗЕМСЬКИЙ МИХАЙЛО (20.02.1809–05.12.1879) – український церковний і політичний діяч. Народився

в с. Шибалин (тепер Бережанського р-ну Тернопільської обл.) у родині священика. Закінчив Бережанську гімназію, *Греко-католицьку семінарію, Львівський університет* (богослов'я). 1833–1836 – священик у м. Заліщики (тепер смт на Тернопільщині). Згодом займав різні пости в управлінні Львівської греко-католицької архієпархії: сповідник при *соборі св. Юра* у Львові (1836), канцлер консисторії (1837–1842), *канонік*, прелат-схоліарх (1842–1848). Відаючи шкільництвом, спричинився до заснування народних (парохіяльних) шкіл у Галичині. 1848–1849 – заступник голови, 1849–1851 – голова *Головної Руської Ради* у Львові. Один з ініціаторів скликання першого з'їзду української інтелігенції у Львові (*Собору Руських Учених*) (жовтень 1848), заснування *"Галицько-Руської Матиці"* (був її першим головою), *"Народного Дому"* у Львові (1849). Від 1856 – прелат-кустос (хранитель), від 1865 – архідиякон собору крилошан, генеральний вікарій і офіціал митрополії. Після смерті митрополита *Михайла Левицького* керував митрополією (1858–1860). Активний учасник боротьби 1859 проти наміру урядових кіл перевести галицьке письменство на латинський алфавіт (*"Азбучної війни"*). 1861–1868 – депутат *Галицького Крайового Сейму* та Державної ради у Відні. 1868–1871 – останній холмський греко-католицький єпископ. Не погоджуючись із курсом російського уряду на ліквідацію унії, подав у відставку. Повернувся до Галичини. Від 1871 жив у Львові, згодом – у с. Ляшки Горішні (нині с. Горішнє Миколаївського р-ну Львівської обл.), де купив земельний маєток.

Помер у Ляшках Горішніх.

Феодосій Стеблій

КУЗИК СИДІР (псевдонім – Хлібороб; 05.01.1885–12.05.1925) – український агроном, економіст, громадський діяч. Народився у Львові. Школу закінчив у Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.), освіту агронома здобув у Яґеллонському університеті в Кракові. Від 1908 працював люстратором крамниць і шпихлірів товариства *"Просвіта"*, від 1912 – член її головного виділу, активний діяч господарсько-промислової комісії, "мандрівний" учитель. 1907, коли "Просвіта" отримала матеріальну допомогу від крайового виділу та міністерства рільництва, разом з *О. Гарасевичем* проводив велику роботу із закладання дослідних полів у повітах, організації навчальних курсів, забезпечення їх методичною літературою. Співорганізатор "Крайової господарської вистави" у Стрию, присвяченої 40-літньому ювілею "Просвіти" (1908).

Засновник і голова торговельної спілки "Відбудова", яка була меценатом українських просвітніх товариств та громадських культурних заходів. Від 1908 – редактор видавничої серії "Просвіти" під назвою "Господарська бібліотека" (разом із *М. Коцюбою*). Автор книжки, статей і розвідок на економічні теми, що публікувалися в часописах "Економіст", *"Діло"*, "Самопоміч", *"Письмо з "Просвіти"*, альманасі "Календар "Просвіти" та ін. Член ради Крайового союзу, господарсько-торговельних спілок, головної ради товариства *"Сільський господар"*. Делегат від галицьких кооперативних спілок на Міжнародний кооперативний конгрес у Гамбурзі в Німеччині (1910).

З початком *Першої світової війни* разом із членами головного виділу "Просвіти" виїхав до Відня, опікувався українськими військовополоненими, сприяв розповсюдженню часописів та книжок серед українських вояків австрійської армії та поранених у шпиталях. Референт Загального союзу рільничих спілок Австрії (1914–1915). У вересні 1915 повернувся до Львова, очолив комісію маєтності товариства "Просвіта". Від 1916 – інспектор господарства при крайовому виділі.

Помер у Львові.

Алла Середяк

КУЗНЕВИЧ ВІНЦЕНТІЙ (Kuźniewicz Wincenty; 1846–31.10.1902) – архітектор. Місце народження не відоме. Брав участь у польському Січневому повстанні 1863, потім навчався у Швейцарії і Франції.

Г. Кузневич.
Нагробок С. Щепановського.
1903 р. Сучасне фото

В. Кузневич. Будинок Товариства ім. М. Качковського на розі вул. Валової і пл. Галицької. 1888 р. Сучасне фото

Г. Кузневич. Пам'ятник Войцеху Ґловацькому-Бартошеві. 1903–1905 рр. Сучасне фото

Від 1875 працював у Львові, був власником будівельного підприємства і цегельні. Споруджував житлові (чиншові) будинки у характерних для пізнього, т. зв. мальовничого, *історизму* стилях – неоренесанс, необароко, неорококо, з використанням кольорових ефектів (нетинькованої цегли, дахівки, керамічних прикрас), ліпнини: на вул. *Пекарській*, 9 (1877), *пл. Галицькій*, 6 (1888, дім *Товариства ім. М. Качковського*), вул. А. Ґроттґера, 8 (тепер вул. Г. Смольського; 1890–1891), вул. Св. Терези (тепер вул. Митрополита Андрея), 16–18–20 (1892), віллу з дерев'яними деталями у "швейцарському стилі" на вул. Янівській, 33 (тепер *вул. Т. Шевченка*, 1889), керамічний заклад на вул. Снопківській, 25 (тепер вул. В. Стуса; 1894).

Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

КУЗНЕВИЧ ГРИГОРІЙ (30.09.1871–09.01.1948) – скульптор. Народився в с. Старе Брусно (тепер Підкарпатського воєвод., Польща, село ліквідоване). Навчався у Львові в Художньо-промисловій школі (закінчив 1896) і в майстерні *Ю. Марковського* (1892–1896), у Римі – в Королівській академії мистецтв, у майстернях Е. Феррарі та Т. Риґера (1899–1900). В Італії виконав 1900 скульптури "Перший рільник" (бронза) і "Грецький гончар" (гіпс). Останню скульптуру, ретельно модельовану в дусі італійського веризму, закупили до львівського *Міського художньо-промислового музею*, від 1905 стояла там у ніші сходового майданчика (знищили 1952).

К. повернувся до Львова 1902 й одержав після смерті Ю. Марковського його майстерню на *вул. Пекарській*, 83. Восени 1902 брав участь у конкурсі скульптур для фасаду нового львівського *залізничного вокзалу*. 1902–1903 виконав шість алегоричних горельєфів із динамічним схопленням руху в архівольтах вікон на фасаді Міського художньо-промислового музею (не збережені). 1903 звернувся до меморіальної пластики і вирізьбив у мармурі портретний медальйон Софії Олесницької (доньки *Євгена Олесницького*) на надгробку Олесницьких на цвинтарі в Стрию (гіпсові відливи зберігаються у *Львівській галереї мистецтв* і *Національному музеї у Львові*). Більш монументальний вираз одержав пам'ятник нафтового промисловця *С. Щепановського* на *Личаківському цвинтарі* (1903). Посеред кургану з гранітних карпатських каменів скульптор поставив реалістично модельоване бронзове погруддя і символи гірничого промислу. Після смерті Ю. Марковського К. закінчив 1905 пам'ятник Б. Ґловацькому-Бартошеві у Львові. Кам'яна статуя повстанця з косою у руках була встановлена на фундаменті з каміння, видобутого з Чортової скелі поблизу *Винник*.

Для приватної каплиці єпископа Ю. Вебера у Львові вирізав у дереві дві статуї (1905), у Сокалі оздобив церкву свв. Петра і Павла (архітектор *В. Нагірний*) кам'яними статуями апостолів біля входу і фігурою Христа над тимпаном фронтону (1906). Авторську репліку фігури Христа К. поставив 1908 на могилі А. Шелленберґа на Личаківському цвинтарі. 1907–1912 митець перебував у США, де оздобив скульптурами декілька приватних будинків і українських церков (зокрема виконав статуї й орнаментальну ліпнину в греко-католицькій церкві у Філадельфії).

У вересні 1912 повернувся до Львова, щоб взяти участь у третьому конкурсі проєктів пам'ятника Т. Шевченкові в Києві. Зробив три версії цього нереалізованого монументу (1913 були виставлені в залі товариства *"Руська Бесіда"* у Львові). Над образом Шевченка працював ще 1913–1914: виконав гіпсовий медальйон і дві меморіальні таблиці для Богородчан і Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ). 1914 зробив два великі гіпсові горельєфи з портретами Т. Шевченка й *М. Лисенка* у Великому концертному залі *Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка* у Львові, добре узгодивши їх із сецесійними мотивами розписів і вітражів *М. Сосенка*. Вплив *сецесії* (модерну) і *символізму* відобразився також у стилістиці надгробного пам'ятника начальникові львівської пожежної охорони І. Еліясевичу на Личаківському цвинтарі (бл. 1912–1913).

К. залишив Львів 1919 і переїхав до рідного села. У міжвоєнний час працював небагато; з робіт цього періоду відомий, зокрема, надгробок родини Жарських на цвинтарі с. Липники поблизу Рави-Руської на Львівщині.

Помер у с. Ганачівка Львівської обл. Про його творчість писав Теофіл Максисько.

Юрій Бірюльов

КУЗНЕЦОВ МИКОЛА (Кузнецов Николай (Никанор); 27.07.1911–06.03.1944) – таємний інформатор спецслужб, радянський диверсант. Народився в с. Зирянка (тепер Камишовського р-ну Пермського краю, Росії) в заможній селянській родині. Закінчив семилітню школу в рідному селі (1926). Навчався в Тюменському (1926–1927) та Талицькому (1927–1929) сільськогосподарських технікумах. Освіти не закінчив, оскільки 1929 був відрахований із технікуму та водночас вигнаний з комсомолу за приховування свого соціального походження. 1930 розпочав роботу помічником таксатора в земельному управлінні в Кудимкарі (тепер Пермський край, Росія). 1931 поновився у комсомолі, але 1932 був повторно вигнаний і водночас засуджений за сфабрикованим звинуваченням у господарських правопорушеннях. Під час слідства був завербований Комі-Пермяцьким окружним відділом Головного політичного управління (радянської таємної поліції) як таємний інформатор (псевдо "Кулик"). Користуючись протекцією спецслужб, 1934 переїхав до Свердловська (тепер м. Єкатеринбург, Росія), де працював статистиком в управлінні лісового господарства, креслярем Верх-Ісетського заводу, розцеховщиком конструкторського бюро "Уралмашу", водночас продовжуючи співпрацю зі спецслужбою під псевдом "Учений". 1939 був переведений на роботу до Москви. Працював таємним спецагентом *НКВС* (псевдо "Колоніст"), стежачи за працівниками німецького посольства у СРСР. Пройшовши спецпідготовку, в серпні 1942 був скерований до диверсійно-розвідувального загону НКВС "Переможці", що діяв на території Західної України. У диверсійному загоні був відомий під іменем "Микола Грачов". Користуючись документами на ім'я німецького оберлейтенанта Пауля Зиберта та мундиром німецького офіцера, виконував таємні місії в окупованому гітлерівцями Рівному. Здійснив у Рівному низку замахів на німецьких військових високого рангу. Вбив імперського радника Ганса Геля та його секретаря Вінтера (20.09.1943), президента Верховного суду в Україні Альфреда Функа (17.11.1943). Організував викрадення і вбивство генерал-майора Макса Ільґена та солдата-шофера (15.11.1943). У ході невдалих замахів група К. поранила замісника райхскомісара України Пауля Дарґеля (30.09.1943) та керівника контори "Пакетаукціон" Курта Кнута (10.11.1943). Замахи К. виконував у складі групи, до якої входили Микола Струтинський та Іван Бєлов. Убивства німецьких військових у Рівному були здійснені так, щоб кинути підозру на членів *Організації Українських Націоналістів* (ОУН). На місці вбивства радника Г. Геля К. зумисно залишив портмоне з документами вбитого перед тим члена ОУН. У відповідь на здійснені К. замахи німці розстріляли у

Микола Кузнецов

Іван Бєлов

Ексгумація у с. Боратин. Вересень 1959 р. Архівне фото

рівненській в'язниці багато українських *заручників*.

У грудні 1943 група К. перебазувалася до Львова. 31.01.1944 на *вул. Валовій*, 11а, К. вбив німецького начальника штабу повітряного корпусу люфтваффе підполковника Ганса Петера та єфрейтора Зейделя, а 09.02.1944 на вул. Лейтенштрассе, 5 (тепер вул. *І. Франка*, 152) застрелив віцегубернатора *дистрикту "Галичина"* Отто Бауера та керівника канцелярії президії правління дистрикту Генриха Шнайдера. Після цих замахів, побоюючись арешту, група К. залишила Львів. 12.02.1944 у с. Куровичі (тепер Золочівського р-ну Львівської обл.) машину радянських диверсантів зупинив німецький патруль. Застреливши начальника патруля майора Кантера, диверсанти зуміли відірватися від переслідування. 02.03.1944 біля с. Верба (тепер Дубенського р-ну Рівненської обл.) К. разом зі своєю групою був захоплений у полон підрозділом *Української Повстанської Армії* (УПА). Українські партизани були одягнені в радянські шинелі, й К., прийнявши їх за своїх, не чинив опору. На допиті він докладно розповів про вчинені замахи, після чого його розстріляли. Документи, конфісковані у К., та його покази керівництво УПА передало німцям. Рішення переказати інформацію про К. німцям було вмотивоване бажанням УПА уникнути репресій проти *українців* Львова, які б могли здійснити німці у відплату за вбивство О. Бауера.

Після *Другої світової війни* радянська пропаганда створила фальсифікований образ К., приписуючи йому вигадані заслуги. Зокрема з'явилися безпідставні твердження про те, що К. нібито здобув розвідувальну інформацію про плановану німецьким командуванням операцію "Цитадель" (наступ під Курськом улітку 1943), визначив місце розташування ставки Адольфа Гітлера "Вервольф" під Вінницею, а також викрив плани замаху на Йосифа Сталіна, Вінстона Черчилля та Франкліна Рузвельта в Тегерані (такого замаху взагалі ніколи не планували).

Попри існування низки документальних свідчень, історія загибелі К. не до кінця з'ясована. Згідно з радянською офіційною версією, К. загинув у с. Боратин (Бродівського р-ну Львівської обл.) 09.03.1944. При спробі його арешту бійцями УПА він нібито підірвав себе разом із групою українських партизанів гранатою. 05.11.1944 К. посмертно було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Останки похованої в с. Боратин людини в мундирі німецького офіцера, які більшовицька пропаганда оголосила останками К., були перепоховані у Львові на *Пагорбі Слави*. У місті споруджено *пам'ятник М. Кузнецову*. Хату із с. Боратин, у якій буцімто загинув К., 1980 за 2842 карбованці купив *Музей народної архітектури та побуту у Львові*. Від 1981 у ній діяв музей, присвячений загибелі К. (хата-музей згоріла 1989). Художник В. Любченко намалював картину "Легендарний розвідник Микола Іванович Кузнецов убиває німецько-фашистських катів Бауера і Шнайдера". 1984 іменем К. названо нове місто Рівненської обл. – Кузнецовськ. 1987 у Львові кінематографісти Свердловської кіностудії зняли художній фільм "Загін спеціального призначення" (*Отряд специального назначения*), який присвячено історії бойової діяльності К.

На вимогу українських мешканців Львова 1990 пам'ятник К. демонтовано (згодом його перенесли до м. Талиця (тепер

Хата у с. Боратин, у якій, за офіційною версією, загинув М. Кузнецов. Архівне фото

Свердловської обл., Росія). Від 2000 представники Свердловської обл. періодично порушують питання перевезти останки К. зі Львова до Росії.

Андрій Козицький

КУЗЬМА ЛЮБОМИР РОМАН (24.05.1913–08.03.2004) – український живописець, графік, мистецтвознавець, організатор мистецького життя. Народився у с. Біле (тепер Перемишлянського р-ну Львівської обл.) у сім'ї вчителів. 1923–1931 навчався в гімназії у Львові, 1927–1931 – на приватних студіях у *Миколи Федюка*. 1931–1937 спеціалізувався на біологічному факультеті *Львівського університету*; паралельно навчався малярства у *Зиґмунда Радницького*, відвідував приватну студію малярства *Владислава Ляма*. 1938–1939 студіював у Варшавській академії мистецтв. 1944–1948 перебував у Німеччині. Від 1948 і до смерті – у США. Член Об'єднання митців-українців Америки (1964–1973 – голова). 1956 заснував мистецьку школу, викладав рисунок, малярство, перспективи, анатомію, історію мистецтв. 1964–1968 навчав історії українського та світового мистецтва у Школі українознавства в Нью-Йорку.

Формування К. як художника відбувалося в 1930-ті у середовищі молодих художників Львова, у колі *Я. Гніздовського*, *О. Ліщинського*, Я. Гаврана. 1938 уперше взяв участь у виставках, що організувало *Товариство приятелів образотворчого мистецтва* у Львові. Серед творів – "Міський пейзаж", "Квіти", "Портрет Е. Б." та "Дівчина за читанням книги", виконані в техніці темперного малярства. 1943 – учасник виставки *Спілки праці українських образотворчих митців* у Львові ("Автопортрет" та пейзажі, виконані олійною технікою), а після закінчення *Другої світової війни* (1946) – на мистецькій виставці у м. Берґтесгаден (Німеччина). Від 1954 і до кінця життя – учасник художніх виставок у багатьох містах США і Франції. Здобув почесну відзнаку Професійної ліги американських художників на національній виставці США (1962). Персональні виставки у Нью-Йорку (1961, 1964, 1975, 1994, 2003), Ґлен-Спей (1973), Воррені (1976, 1983), Гантері (2003).

К. працював у галузі станкового малярства, станкової і *книжкової графіки*, мистецької критики та есеїстики. Автор картин портретного, поетично-алегоричного, міфологічного, пейзажного і натюрмортного жанрів, виконаних у техніках олії, темпери, енкаустики, акварелі, пастелі. Виробив індивідуальну манеру живопису, в основі якої – класичний реалістичний малюнок, підпорядкований багатій метафоричності світосприйняття автора (інколи з близькими до сюрреалізму елементами). Основні твори: "Водяні лілеї" (1957), "Червона паприка" (1958), "Портрет танцюристки та хореографа Оленки Ґерданської", "Смерть партизана" (1960-ті), "На гойдалці", "Гарбузи" (1963), "Діти над морем" (1964), "Гриби на пні" (1967), "У метро" (1970-ті) тощо. Оформив низку книжкових видань, зокрема твори *Д. Дорошенка* "По рідному краю", Д. Гуменної "Хрещатий Яр" і "Багато неба".

Твори К. зберігаються в Українському інституті Америки, Українському музеї, Українській вільній академії наук, Науковому Товаристві ім. Шевченка в Америці (Нью-Йорк, США), *Національному музеї у Львові*, Палаці мистецтв ім. Омеляна і

Л. Кузьма. *Автопортрет*

Л. Кузьма. *Діти*

Тетяни Антоновичів *Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України* (Львів), приватних збірках. К. залишив велику спадщину як мистецький критик та есеїст. Серед найвагоміших публікацій – "Світовий комунізм і модерне мистецтво", "Українські монументалісти і мистці споріднених стилів", "Олександр Архипенко", "Михайло Мирош", "Композиції С. Литвиненка", "Кераміка Слави Геруляк", "Сучасне чи модерне мистецтво", праця "Тривалість мистецьких технік".

Помер і похований у м. Таннерсвілл (США).

Роман Яців

КУЗЬМА ОЛЕКСА (1875–22.05.1941) – український журналіст, письменник, історик національно-визвольних змагань. Народився в с. Печенія (тепер Перемишлянського р-ну Львівської обл.). Закінчив гімназію, навчався на правничому та філософському факультетах *Львівського університету*. Через матеріальні нестатки навчання не завершив, а пішов на однорічну військову службу до австрійського війська, після якої отримав старшинське звання. Як письменник дебютував 1902 збіркою нарисів "Начерки Олекси Кузьми". Працював у редакції газети *"Діло"*. Брав участь у *Першій світовій війні*, навесні 1915 в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) потрапив у російський полон. Перебував в Уфі (Башкортостан, Росія), звідки повернувся до Галичини наприкін. 1918. Вступив до *Української Галицької Армії* (УГА), брав участь в боях за Львів. Разом із УГА в липні 1919 перейшов на Велику Україну, а 1920 – повернувся до Галичини. Був інтернований *поляками*. Після звільнення повернувся на роботу в редакцію "Діла", де працював до 1938. Водночас 1922–1938 редагував часопис "Свобода", який був органом *Українського Національно-Демократичного Об'єднання*. Публікував у галицькій українській пресі статті з історії національно-визвольних змагань. Зібравши великий джерельний матеріал, видав книгу "Листопадові дні 1918 р." (1931), що присвячена початковому періоду українсько-польської війни 1918–1919. Книга – дотепер найкраща праця про мілітарний аспект Листопадового Зриву та вуличних боїв у Львові (перевидана 1960 в Нью-Йорку та 2003 у Львові).

Наприкін. 1930-х К. важко захворів, був паралізований. Помер у Львові, похований на *Янівському цвинтарі*.

Іван Патер

КУЗЬМОВИЧ ВОЛОДИМИР (1886–1943) – український політичний і громадський діяч, педагог і журналіст. Під час *Першої світової війни* вів націоналістичну роботу серед *українців* Туркестану, куди потрапив як полонений. У 1920-ті – директор гімназії *"Рідної школи"* в Дрогобичі на Львівщині. У Львові у 1930-ті – інспектор "Рідної школи", секретар *Українського католицького союзу* й редактор його органу *"Мета"*. Активний діяч *Українського Національно-Демократичного Об'єднання*, член його ЦК, а 1938–1939 – секретаріату. 1935–1938 – посол до польського сейму. 1939 заарештований більшовиками.

Помер на засланні.

Е. У.

КУЇЛОВСЬКИЙ-САС ЮЛІАН (01.05.1826–04.05.1900) – діяч *Української Греко-Католицької Церкви*, митрополит Галицький. Народився в с. Конюшки Королівські Комарнянського деканату (тепер село Самбірського р-ну Львівської обл.) в сім'ї місцевого декана. Початкову освіту здобув у Рудках, середню – в Самборі, Львові й Перемишлі. Під час революції 1848–1849 брав участь у польському повстанському русі, за що був позбавлений права проживати в Галичині. У складі польського легіону брав участь в угорському повстанні, після його придушення як вигнанець перебував у Сербії, Болгарії й Туреччині, де під впливом французьких місіонерів вирішив стати священиком. 1854 закінчив духовну семінарію св. Сульпіція, був рукоположений

на священика-місіонера. Виконував функції капелана монастиря бенедиктинок у Парижі. Завдяки клопотанням папи Пія IX, 1857 отримав амністію і повернувся в Галичину. Був парохіяльним священиком в Руському Селі Бірчанського деканату Перемиської єпархії, згодом обіймав дедалі вищі пости в Перемиській єпархії: від 1883 – ректор духовної семінарії в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), від 1890 – єпископ-суфраган (помічник). 1891 очолив Станиславівську греко-католицьку єпархію, учасник Львівського собору Греко-Католицької Церкви.

К. був номінований митрополитом Львівським і Галицьким 28.12.1898 завдяки підтримці польських і австрійських правлячих кіл, що прагнули зупинити надмірну політизацію Греко-Католицької Церкви. Після декількох невдалих спроб обмежити громадсько-політичну активність греко-католицького духівництва, що викликали обурення українських політичних сил, зосередився винятково на релігійній сфері. Був прихильником відновлення унії на українських землях у складі Російської імперії. У церковних питаннях займав позицію "тихого обрядовця", відстоював усталені церковні традиції та обряди і протистояв нововведенням; у політичних – став відданим монархістом. Консервативні погляди, зокрема протидія запровадженню фонетичного правопису, були співзвучні з позицією галицьких русофілів. У квітні 1900 здобув титул таємного радника австрійського двору.

Помер у Львові, похований у крипті *собору св. Юра.*

Олена Аркуша

КУЙБІДА ВАСИЛЬ (нар. 08.05.1958) – голова Львівської міської ради й Львівського міськвиконкому (1994–1998), міський голова Львова (1998–2002). Заслужений юрист України (2003). Народився в м. Інта (Комі АРСР, Російська Федерація) у родині політв'язнів. Навчався в Болехівській середній школі № 1 (1965–1975), на факультеті прикладної математики і механіки *Львівського університету* (1975–1980), на правничому факультеті цього університету (1992–1995), в Інституті державного управління і самоврядування при Кабінеті міністрів України (1993–1994), на економічному факультеті *Львівської Політехніки* (1998–2001). Закінчив аспірантуру інженерно-будівельного факультету Львівської Політехніки (1983–1986). Захистив кандидатські дисертації "Нелінійний аналіз слабко збурених нелінійних динамічних систем на функціональних многовидах і деякі суміжні задачі математичної фізики" (1992) й "Конституційно-правові засади самоврядування в містах обласного підпорядкування" (2001). Докторська дисертація – "Організаційно-функціональні принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування" (2004). Упродовж 1983–1986 працював молодшим науковим співробітником Науково-дослідної лабораторії–46 Львівської Політехніки, 1987–1990 – провідним інженером інституту "Діпроміст". 1990–1991 очолював Комітет народного контролю м. Львова, 1991–1993 – Комітет контролю Львівської міської ради; був народним депутатом Львівської міської ради (1990–1994).

Під час перебування К. на посаді міського голови Львова створено новий Си-

Василь Куйбіда та Олександр Омельченко підписують угоду про передання зі Львова до Києва фігури св. архистратига Михаїла. Фото 1999 р.

В. Куйбіда. *Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні.* 2001 р. Обкладинка

Василь Кук

В. Кук.
Колгоспне рабство.
2005 р. Обкладинка

В. Манзуренко, О. Іщук.
Василь Кук – головний командир УПА.
2008 р. Обкладинка

хівський район, реформовано систему пасажирських перевезень у місті, відновлено низку історичних споруд, збудовано новий приміський *залізничний вокзал*, реконструйовано *стадіон "Україна"*, *парк ім. Б. Хмельницького*, центральну частину міста внесено до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. 2002–2005 – віце-президент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Міжрегіональної академії управління персоналом.

Народний депутат України III, IV і V скликань (2006–2007 від блоку "Наша Україна", листопад–грудень 2007 від блоку "Наша Україна – Народна Самооборона"), радник Президента України (2006–2007). Міністр Міністерства регіонального розвитку та будівництва (2007–2010). Член Міжвідомчої комісії Кабінету Міністрів України з питань місцевого самоврядування (2004). Від 1996 активний у Конгресі місцевих і регіональних влад Європи: представник України, 1998–2002 – голова української делегації, 2000–2002 – віце-президент Конгресу (перший *українець* на цій посаді). 1998–2002– член Національної комісії у справах ЮНЕСКО.

Провадить активну громадську діяльність. 1995–2002 – віце-президент Асоціації міст України, 1997–2002 – президент Асоціації самоврядних територіальних громад Львівщини. Від 1999 – президент Всеукраїнської асоціації магістрів державного управління, заступник голови Національної ради спілки лідерів місцевих і регіональних влад України.

Діяльний у *Народному Русі України* (НРУ) від початку його заснування. Від 2003 – заступник голови НРУ, керівник апарату Центрального проводу партії. Член Національної спілки письменників України, Спілки журналістів України, "Ротарі-клубу".

Лавреат Всеукраїнської програми "Людина року" в номінації "Мер року" (1997, 1998). Автор низки монографій, 150 статей із конституційного права, економіки, управління, прикладної математики; кількох поетичних збірок. Мешкає у Львові.

Анатолій Нашкерський

КУК ВАСИЛЬ (псевда: Коваль, Леміш, Лука Лемішка, Василь Лиманич, Медвідь, Юрко; 11.01.1913–09.09.2007) – громадсько-політичний і військовий діяч, головний командир *Української Повстанської Армії* (УПА), історик. Брат *Ілярія Кука*. Народився у Красному (тепер смт Буського р-ну Львівської обл.). Навчався у Золочівській гімназії (1923–1932), де належав до *"Пласту"*. Член Юнацтва *Організації Українських Націоналістів* (ОУН) від 1929, член Золочівської повітової екзекутиви ОУН від 1930. Займався перевезенням вибухових матеріалів із Кракова до Львова, а також транспортуванням підпільної літератури зі Львова на Волинь. Студент юридичного факультету Люблінського університету (1932–1933), організував там українську студентську громаду. Заарештований польською *поліцією* 1933, наступного року засуджений до 2 років ув'язнення, вийшов на волю у січні 1936. Повітовий провідник ОУН Золочівщини 1936–1937, від 1937 – у підпіллі. До 1939 керував підпільною друкарнею "Мандоліна" в с. Угринів на Підгаєччині Тернопільської обл.

Організаційний референт ОУН (1940–1942), член Проводу ОУН (1941–1954). Керівник Центрального штабу похідних груп ОУН 1941. Один з організаторів *Акту відновлення Української Держави 30.06.1941 р.* у Львові. Як організаційний керівник т. зв. Львівської похідної групи, мешкав тоді на *вул. Краківській*, 17/9. Від весни 1942 – крайовий провідник ОУН у Дніпропетровську. Від 1943 – провідник усіх осередніх і східних українських земель, крайовий командир УПА–Південь 1944, заступник Голови Проводу ОУН на українських землях від 1947, член *Української Головної Визвольної Ради* (УГВР). Голова Проводу ОУН на українських землях, Головний командир УПА та Голова генерального секретаріату УГВР у липні 1950 – травні 1954, генерал-хорунжий УПА (20.10.1952).

Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (15.10.1949).

Заарештований *КДБ* 23.05.1954 в лісі біля с. Кругів Золочівського р-ну Львів-

ської обл., перебував без суду в тюрмі у Києві до 1960. Після звільнення закінчив історичний факультет Київського університету (1964). Працював науковим співробітником Центрального державного історичного архіву УРСР в Києві (1960–1969). Досліджував історію української культури. Автор публікацій про життя і діяльність А. Веделя, *І. Григоровича-Барського, О. Мишуги,* Г. Сковороди та ін. Написав низку статей до "Української радянської енциклопедії"; виконував обов'язки старшого наукового співробітника відділу Інституту історії АН УРСР від 1969. У 1970-ті звільнений із роботи.

Із відновленням незалежності України К. очолив науковий відділ Братства вояків ОУН–УПА. Автор декількох десятків публікацій на тему історії ОУН і УПА. Активний у громадському й науковому житті, неодноразово брав участь у меморіальних заходах та наукових конференціях у Львові.

Основні праці: "Пашні буряки" (1937), "Колгоспне рабство" (1950), "Генерал Роман Шухевич – Головний командир УПА" (1997), "Степан Бандера (1909–1999)" (1999), "Державотворча діяльність ОУН: Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 р." (2001).

Помер у Києві. Прощання з К. відбулося в *соборі св. Юра* у Львові. Похований у Красному.

Володимир Мороз

КУК ІЛЯРІЙ (1915–25.08.1938) – учасник українського національно-визвольного руху. Брат *Василя Кука.* Народився у Красному (тепер смт Буського р-ну Львівської обл.). Навчався у Золочівській гімназії, де належав до *"Пласту"*. Член *Організації Українських Націоналістів*, політв'язень польських тюрем 1932. Керівник нападу на родину польських землевласників Ясінських 06.05.1937, заарештований при втечі, засуджений 15.03.1938 до смертної кари.

Повішений у *в'язниці "Бригідки"* у Львові. Похований на *Янівському цвинтарі.*

Володимир Муравський

КУКЕЛЬ МАРІЯН ВЛОДЗИМЕЖ (Kukiel Marian Włodzimierz, псевдоніми: Marek Kąkol, Stach Zawierucha; 15.05.1885–15.08.1973) – польський воєначальник, генерал, історик. Народився у Болеславі поблизу Домброви Тарновської (тепер Малопольського воєвод., Польща). 1903 закінчив гімназію в Тарнові (тепер Малопольського воєвод., Польща). Вивчав історію у *Львівському університеті* (1903–1908). Під час студій брав участь у підпільній діяльності Польської соціалістичної партії, 1905 був арештований *поліцією.* 1908 спільно з *Юзефом Пілсудським* взяв участь у створенні у Львові підпільного Союзу чинної боротьби. Працював шкільним учителем (1909–1912). Під час *Першої світової війни* добровольцем вступив до Польських легіонів, від 1918 – на службі у Війську Польському. Брав участь у польсько-більшовицькій війні 1920, командував полком. У першій пол. 1920-х займав низку високих посад в армії. Під час травневого перевороту 1926 у Польщі зберіг вірність урядові, через що після приходу до влади Ю. Пілсудського спочатку був усунений від активної служби, а 1930 – звільнений у запас.

Наприкін. 1920-х працював над науковими дослідженнями, після габілітації (1927) в Яґеллонському університеті викладав військову історію (1927–1935). Одночасно був директором Музею Чарторийських у Кракові (1930–1939).

Під час німецько-польської війни у вересні 1939 брав участь в обороні Львова. Зумів уникнути арешту радянськими спецслужбами, дістався до Франції, а згодом до Великої Британії. Очолював польські військові табори в Шотландії (1940–1942), був міністром оборони в еміграційному польському уряді (1942–1949). У зв'язку зі знахідкою могил польських військових поблизу Катині (Смоленської обл., Росія), 17.04.1943 опублікував комюніке на адресу Міжнародного Червоного Хреста, в якому запропонував провести розслідування обставин загибелі польських офіцерів з допомогою спеціальної міжнародної комісії.

Ілярій Кук

Маріян Влодзимеж Кукель

Анатолій Кукса (ліворуч)

Залишився на еміграції, працював у Польському університеті в Лондоні, де керував кафедрою новітньої історії (1945–1973), одночасно очолюючи Інститут історії ім. генерала В. Сікорського в Лондоні (1946–1973). Написав низку наукових праць, зокрема: "Наполеонівські війни" (*Wojny Napoleońskie*, 1927), "Війна 1812 року" (*Wojna 1812 roku*, 1937), "Історія Польщі після поділів 1795–1921" (*Dzieje Polski porozbiorowej 1795–1921*, 1961) та ін.

Помер і похований у Лондоні.

Андрій Козицький, Ігор Петрій

КУКСА АНАТОЛІЙ (нар. 14.09.1952) – український тренер із кульової стрільби. Майстер спорту СРСР (1971). Заслужений тренер України (1988). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2004). Народився в смт Ірпінь Київської обл. Закінчив середню школу у м. Біла Церква Київської обл., 1975 – Львівський інститут фізичної культури (тепер *Львівський державний університет фізичної культури*). Працював тренером львівського СКА, збірної України, збірної СРСР, від 1997 – головний тренер збірної України. Виховав *Володимира Іванчука* – чемпіона світу (1994) та Європи (1989), *Олександра Петріва* – олімпійського чемпіона (2008). За часів керування збірною України спортсмени з кульової стрільби здобули на Олімпійських іграх чотири нагороди: золоті – Олена Костевич (2004), Олександр Петрів (2008), Артур Айвазян (2008), срібну – Юрій Сухоруков (2008). Має державні нагороди, мешкає у Львові.

Іван Яремко

Денис Кулачковський

КУЛАЧКОВСЬКИЙ ДЕНИС (Кулачківський Дионізій; 09.10.1840–29.12.1918) – правник, український громадський діяч.

Народився в сім'ї греко-католицького священика. Освіту здобув на юридичному факультеті *Львівського університету*. Працював у фінансовій прокуратурі Львова, згодом – начальником фінансової прокуратури Кракова.

Один із трьох депутатів від *українців* у австрійському парламенті 1879–1885. Як депутат парламенту, К. активно виступав за викладання науки греко-католицької релігії українською мовою. Висунув вимогу звільнити від оплати за навчання учнів середніх шкіл (гімназій і реальних шкіл). Виступав за відкриття середніх шкіл із відповідною мовою навчання пропорційно до національного складу Галичини. На 1881 у східній (українській) частині Галичини існувало 16 середніх шкіл із польською мовою навчання і одна з українською. Виступав проти порушення прав української мови та утисків греко-католицької церкви.

Упродовж 1877–1882 – депутат *Галицького Крайового Сейму* від четвертої (сільської) курії в окрузі Жовква–Куликів–Великі Мости. 1889–1895 – від четвертої курії в окрузі Бібрка. 1894 був одним із членів групи, разом із *Ю. Романчуком* та *І. Франком*, яка розробляла програму консолідації українських політичних партій Галичини. Член *"Народного Дому"*, *Ставропігійського інституту*, *"Руської ради"*. Помер у Львові.

Тарас Андрусяк

КУЛАЧКОВСЬКИЙ ЯРОСЛАВ (20.04.1863–07.09.1909) – український правник, громадський діяч, організатор українського економічного життя в Галичині.

Народився в с. Пищатинці (тепер Борщівського р-ну Тернопільської обл.). У 12-річному віці залишився сиротою. Початкову освіту здобув у народній школі та гімназії *василіан* у Бучачі на Тернопіллі. 1878 з 5-го класу продовжив навчання в гімназії Франца Йосифа у Львові, яку закінчив 1881. Вступив на юридичний факультет *Львівського університету*. Під час навчання брав активну участь в *"Академічному братстві"*, "Кружку правників", "Етнографічному кружку" та "Статистичному кружку". 30.07.1887 здобув ступінь доктора права й розпочав адвокатську практику. Від 01.10.1887 до кінця вересня 1888 проходив добровольцем однорічну військову службу у Відні. Від осені 1888 продовжив адвокатську практику спочатку в Самборі, згодом у Львові в канцелярії адвоката Станіслава Белінського. Тоді брав активну участь у діяльності товариства *"Руська Бесіда"*. Коли 1893 утворилася історично-філософічна секція *Наукового Товариства ім. Шевченка*, став її членом. Від березня 1893 – виконувач обов'язків директора, від 11.07.1893 – директор товариства взаємних убезпечень *"Дністер"*, який під керівництвом К. став однією з найпотужніших українських економічних інституцій. За оруди К. було збудовано *будинок товариства взаємних убезпечень "Дністер"* на *вул. Руській,* 20.

Ініціатор, співзасновник, член правління Крайового кредитового союзу, "Руської щадниці", Земельного іпотечного банку тощо. 1901 – голова сецесійного фонду, створеного в час сецесії української молоді з *Львівського університету*. 23.05.1904 товариство "Просвіта" іменувало його своїм почесним членом. 1899 *Галицький Крайовий Сейм* обрав К. членом Галицької каси ощадності, а 1900 – членом крайової податкової комісії. Крайовий виділ (виконавчий орган сейму) призначив К. заступником голови Крайової центральної каси для сільськогосподарських спілок.

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі.*

Тарас Андрусяк

КУЛИК ВОЛОДИМИР (28.06.1930–18.01.2009) – діяч спортивного руху України. Заслужений працівник фізичної культури і спорту України. Народився в с. Ливче (тепер Люблінського воєвод., Польща). Закінчив *Львівський університет* (1954). Працював на комсомольській, партійній, профспілковій роботі. Голова Комітету з фізичної культури і спорту України (1965–1973), один із засновників і перший віце-президент Національного олімпійського комітету України (1991–1998).

К. підтримував активні контакти з українською спортивною діаспорою. За вагомий особистий внесок у розвиток олімпійського руху в Україні та світі К. був нагороджений Олімпійським орденом Міжнародного олімпійського комітету (2004). Написав кілька книжок про розвиток фізкультурно-спортивного та олімпійського руху в Україні. Остання книжка "Олімпійський у серцях вогонь" про становлення Національного олімпійського комітету України та участь наших спортсменів у зимових та літніх Олімпійських іграх сучасності вийшла за кілька місяців до його смерті (2008). Похований у Києві.

Іван Яремко

Ярослав Кулачковський

КУЛИК МИКОЛА (нар. 16.08.1958) – диригент, художній керівник і головний диригент хорової капели *"Трембіта"*, педагог. Заслужений діяч мистецтв України (1993). Народився в м. Перемишляни Львівської обл. 1973–1977 навчався у Львівському музичному училищі на диригентському відділі в класі Ірини Байцар. Одночасно співпрацював з низкою самодіяльних хорових колективів. 1977–1982 навчався у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*) у класі Богдана Завойського.

Від 1981 працював хормейстером у хоровій капелі "Трембіта", співпрацюючи з різними керівниками капели – І. Жуком, О. Цигиликом, В. Яциняком. 1983–1985 стажувався в Москві у диригента В. Мініна. Паралельно з роботою в "Трембіті" організував камерний хор Будинку орган-

Микола Кулик

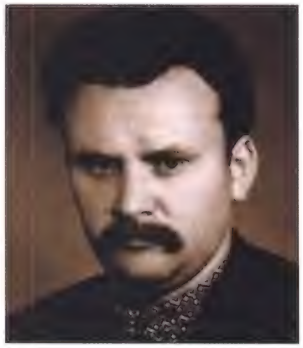

Петро Кулик

ної та камерної музики, керував народною хоровою капелою студентів "Ґаудеамус" *Львівської Політехніки*.

Обраний 1990 художнім керівником та диригентом "Трембіти". Того ж року хоровий склад капели доповнили група солістів і камерний оркестр під керівництвом В. Дуди, утворений з виконавців філармонічного оркестру. 1999 до складу капели увійшов оркестр "Perpetuum mobile" під проводом Г. Павлія, що дало змогу готувати великі оркестрово-хорові композиції та розширило потенціал гастрольної діяльності, для якої відкрилися європейські обшири (Польща, Словаччина, Чехія, Австрія, Німеччина, Данія, Франція, Італія). Основний напрям діяльності капели – робота над масштабними кантатно-ораторійними полотнами та духовною хоровою музикою. Серед великих проєктів – "Велика меса" і "Реквієм" В. А. Моцарта, ораторія "Месія" Г. Ф. Генделя, хорові концерти, фрагменти літургії Д. Бортнянського, літургії *М. Вербицького* та Д. Січинського, меса С. Монюшка.

Від 1994 здійснив низку аудіозаписів української сучасної музики: серії "Сучасна українська інструментальна музика" (у виконанні оркестру капели), започаткований 1996 монументальний міжнародний мистецький проєкт "Духовна музика України" під патронатом благодійної організації Фундації "Андрей" (керівник і продюсер М. Перун), у рамках якого було записано бл. 20 випусків, а також першовиконання "Літургії св. Івана Золотоустого" *В. Камінського* та *О. Козаренка*, ораторії "Іду. Накликую. Взиваю" В. Камінського на слова проповідей митрополита *Андрея Шептицького* в поетичному опрацюванні *І. Калинець*, "Акафіст" та "Пасхальну утреню" В. Камінського, ораторію "Страсті Господа нашого, Ісуса Христа" та "Католицьку літургію" О. Козаренка тощо. 2003 започатковано нову серію "Персоналії" (записи літературно-музичних композицій видатних українських поетів та композиторів). Під орудою К. "Трембіта" 1995 стала лавреатом Державної премії ім. Т. Шеченка.

К. – доцент, професор Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, голова Львівського відділення Всеукраїнської національної музичної спілки, член координаційної ради спілки. Член журі Всеукраїнського конкурсу хорових диригентів (2002, 2004, 2006, 2008).

Любов Кияновська, Роксоляна Гавалюк

КУЛИК ПЕТРО (нар. 01.01.1933) – скульптор. Народився в с. Німстів Любачівського повіту (тепер Люблінського воєвод., Польща). 1945 сім'ю К. примусили переїхати до с. Скородинці Тернопільської обл. 1960–1966 навчався у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*) на факультеті кераміки. Здобув спеціальність "декоративно-прикладне мистецтво, скульптура". Вдосконалював майстерність у *С. Караффи-Корбут*, *Д. Довбошинського*. Від 1992 – член Національної спілки художників України.

К. має великий творчий доробок у різних жанрах скульптури – монументальної, меморіальної, парково-декоративної, в скульптурному портреті. Активно працював у жанрі монументальної скульптури. Автор *пам'ятника Іванові Підкові* у Львові (1982), а також двох пам'ятників цьому українському гетьманові в Черкасах (1987) та Каневі (2007). Автор пам'ятників до Тисячоліття Хрещення Русі-України (святим князеві Володимиру та княгині Ользі) (Чикаго, США, 1989), Іванові Франку (Торонто, Канада, 1992), князю Василькові Теребовлянському (Теребовля Тернопільської обл., 1997), Борцям за волю України (Золочів Львівської обл., 1998), кавалеру ордена Вікторії Пилипу Коновалу (с. Кутківці Хмельницької обл., 2000), *Степанові Бандері* (с. Вербів Бережанського р-ну Тернопільської обл., 2003), *Андрієві Мельнику* (с. Воля Якубова Дрогобицького р-ну Львівської обл., 2006).

Персональні виставки: в Будинку архітектора у Львові (1970) та Торонто (1992).

Анна Ладик

Пам'ятник Іванові Підкові. Скульптор П. Кулик. 1982 р.

КУЛИК СОФІЯ (КУЛИКІВНА СОНЯ) (роки нар. і смерті невід.) – українська письменниця, публіцист, перекладач, редактор, ініціатор створення у Львові у 1920–1930-ті українського кіноконцерну. Місце народження невідоме. Від поч. 1920-х активно працювала в галузі прози малих форм і художнього перекладу. Свої оповідання та українські переклади з англійської та французької мов (зокрема, твори Г. Лонґфелло, Дж. Лондона, Е. Томпсона, Г. Робінсона, П. Істраті та ін.) друкувала в *"Літературно-науковому вістнику"*. Наприкін. 1920-х зацікавилася мистецтвом *кіно*, заснувавши 1931 перше і єдине у Львові українське спеціалізоване видання – журнал *"Кіно"*, у якому опублікувала багато власних статей, нарисів і рецензій на тематику світового кіномистецтва.

У 1930-ті оприлюднила заяву про заснування українського кіноконцерну "Соняфільм", навколо якого К. згуртувала ентузіастів цієї справи (серед них – *Ю. Дорош*, *Р. Турин*, *В. Ласовський*, *С. Гординський*, *А. Курдидик* та ін.). Продовжуючи популяризувати літературу та мистецтво кіно, 1935 К. заклала у Львові нове українське видання – тижневик цікавого слова "Дні", була його видавцем і відповідальним редактором. Редакція містилася на вул. С. Чарнецького, 26 (тепер *вул. В. Винниченка*), а потім на вул. Сикстуській, 37 (тепер *вул. П. Дорошенка*). Відомостей про дальшу долю К. немає.

Роман Яців

КУЛІК (КУЛИК) ЯКУБ ФІЛІП (Kulik Jakob Filip; 01.05.1793–26.02.1863) – математик, меценат бібліотеки *Львівського університету*. Народився у Львові. Закінчив гімназію у Львові 1809, вивчав філософію, право, математику у Львівському університеті (1808–1813). На конкурсній основі 1814 здобув посаду професора математики в ліцеї Оломоуца (тепер Чехія). 1816–1826 – професор фізики в ліцеї м. Ґрац (Австрія), від 1818 – професор астрономії. Докторську працю "Про природу веселки" (*De phaenomenis iridis*) опубліковано в Ґраці 1822. Ректор ліцею у Ґраці (1822/1823). Від 1826 працював на кафедрі математики Празького університету, 1829 – декан філософського факультету. 1851 одержав чин цісарського радника.

Автор майже 20 праць з математики, астрономії, фізики, серед них: "Підручник із вищого аналізу" (*Lehrbuch der höheren Analysis*, Т. 1–2, 1831–1843), "Основи вищої математики з огляду на її технічне застосування" (*Anfangsgründe der höhere Mathematik mit Rücksicht auf ihre technischen Anwendungen*, 1844–1846). Світове визнання здобув у галузі теорії чисел, передусім обчисленнями простих чисел та таблицями розкладу чисел. Склав таблиці найменших дільників та простих чисел від 3033001 до 100330201 в роботі, над якою працював понад 20 років: "Великий канон усіх чисел, що не діляться на 2, 3 і 5, і розміщених між ними простих чисел до 100 330 201" (*Magnus canon divisorum pro omnibs numeris per 2,3 et 5 non divisibilium, et numerorum interjacentium ad millies centena millia accuratius ad 100 330 201 usque.*). Рукопис цієї таблиці у 8 томах, обсягом 4212 сторінок розміром 30x37 см зберігається в бібліотеці Віденської академії наук. 1951 було опубліковано невелику частину результатів математика.

Не забуваючи рідного краю, К. дарував книжки, допомагав гімназіям Галичини (а також Чехії). Після *пожежі* в бібліотеці Львівського університету 1848 одним із перших надав допомогу, відібравши із власної бібліотеки книжки. У липні 1849 підписав акт передачі дару в монастирі *домініканців* (де тимчасово після пожежі зберігалася бібліотека Львівського університету). Зібрання К. нараховувало 498 назв книг у 1000 томах – переважно видання кін. XVIII – поч. XIX ст. англійською, німецькою, французькою, італійською, польською мовами; декілька стародруків, зокрема "Грецький словник" (базельське видання 1519), праці Діонісія Галікарнаського, видання 1590. Збірка представлена головно книгами з математики та

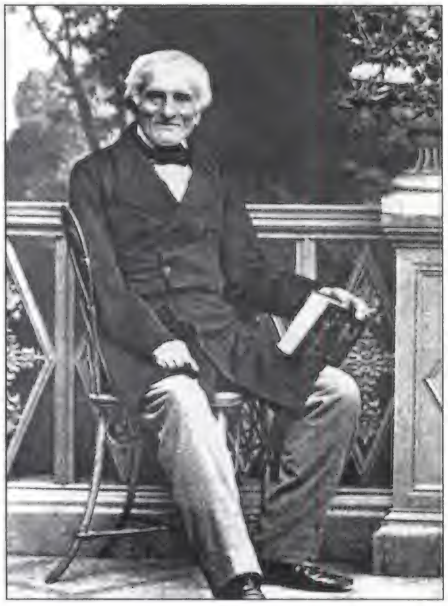

Якуб Філіп Кулік

Я. Ф. Кулік.
Підручник із вищого аналізу.
1831 р. Титульна сторінка

Lehrbuch
der
höheren Analysis.

Von
Jakob Philipp Kulik,

Mit 3 Steintafeln.

Prag
1831

Пантелеймон Куліш

природознавчих наук. Творів самого дарувальника було 19, зокрема його дисертація. Книги мали *екслібрис* або власноручний підпис власника. На поч. XX ст. через перенесення бібліотеки університету до нового будинку та заміну інвентарних номерів зібрання К. було нівельовано у фондах. Від 1991 відділ рукописних та рідкісних книг бібліотеки Львівського університету здійснює реконструкцію історичних зібрань, зокрема й К.

Помер у Празі.

Ярослав Притула, Наталія Швець

П. Куліш.
Крашанка русинам і полякам на Великдень 1882 року.
1882 р. Обкладинка

П. Куліш.
Твори. Т. 1.
1908 р. Титульна сторінка

КУЛІШ ПАНТЕЛЕЙМОН (псевдоніми і криптоніми: Петро Забоцень, Панько Казюка, Опанас Прач, Павло Ратай, Ніколай М. та ін.; 26.07(07.08).1819–02(14).02.1897) – український письменник, літературний критик, мовознавець, фольклорист, етнограф, історик, перекладач, культурно-просвітній та громадсько-політичний діяч. Народився в містечку Вороніж (тепер смт Шосткинського р-ну Сумської обл.). 1831–1836 навчався в Новгород-Сіверській гімназії (тепер Чернігівської обл.), а 1839–1840 – спершу на історико-філологічному відділенні філософського, а потім юридичному факультетах Київського університету. 1841–1845 працював викладачем у Луцькому, Києво-Печерському та Києво-Подільському повітових дворянських училищах та гімназії в Рівному. Від листопада 1845 проживав у Санкт-Петербурзі, працював старшим викладачем гімназії та лектором університету.

На поч. 1847 одружився з Олександрою Білозерською (літературний псевдонім – Ганна Барвінок). Старшим боярином на весіллі був Тарас Шевченко. Після цього разом із дружиною та її братом Василем Білозерським виїхав до Варшави, щоб за завданням Санкт-Петербурзької академії наук звідти вирушити у відрядження для вивчення слов'янських мов, історії й культур. Однак 02.04.1847 К. заарештували за підозрою щодо участі в діяльності Кирило-Мефодіївського братства та відправили під конвоєм до Санкт-Петербурга. Слідство не встановило прямих зв'язків К. з діяльністю братства, однак через зв'язки з учасниками організації та національно-патріотичне спрямування творів – історичного роману "Михайло Чарнишенко, або Малоросія вісімдесят років тому" (*Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад*), епопеї "Україна" (обидва твори – 1843), історіософської праці "Повість про український народ" (*Повесть об украинском народе*, 1846) відбув п'ятимісячне ув'язнення, а у вересні 1847 був засланий до Тули (Росія), де разом із дружиною прожив до грудня 1850.

Одержавши право вільного проживання у всіх місцях Російської імперії, К. до 1856 водночас був позбавлений права друкувати свої твори. Однак і в ці роки К. активно працював як письменник – під псевдонімом Ніколай М. опублікував низку творів у журналах "Сучасник" (*Современник*) та "Вітчизняні записки" (*Отечественные записки*). На цей час припадає й видання праць К. про Миколу Гоголя, зокрема "Спроба біографії М. В. Гоголя" (*Опыт биографии Н. В. Гоголя*) та "Записки про життя Миколи Васильовича Гоголя, складені зі спогадів його друзів і знайомих та з його власних листів" (*Записки о жизни Николая Васильевича Гоголя, составленные из воспоминаний его друзей и знакомых и из его собственных писем*). 1857 заснував видавництво, в якому видавав власні твори, а також твори Т. Шевченка, Марка Вовчка, О. Стороженка.

Після повернення права друкувати свої праці видав "Записки про Південну Русь" (*Записки о Южной Руси*, 1856–1857), українською та російською мовами історичний роман "Чорна рада. Хроніка 1663 року" (1857), альманах "Хата" (1860), брав діяльну участь у виданні й редагуванні першого українського журналу "Основа" (1861–1862). 1858 та 1861 здійснив дві подорожі країнами Західної Європи. Упродовж 1864–1867 працював в Установчому комітеті у Варшаві.

З другої пол. 1860-х життя і творчість К. все тісніше були пов'язані з Західною

Україною, зокрема зі Львовом. Письменник брав активну участь в організації та виданні журналу *"Правда"*, задумав переклад Святого Письма українською мовою. Як зазначали дослідники (Євген Нахлік), К. наприкін. 1860-х намагався уникати Львова та загалом Галичини, остерігаючись критики *поляків* через свою працю в Установчому комітеті. Підтримуючи *народовців*, К. негативно ставився до *москвофілів*, яких називав "шпигунами". 1867–1871 зблизився з братами *Олександром* та *Володимиром Барвінськими* (навіть побував у гостях в їхньому родинному домі в с. Шляхтинці, тепер Тернопільського р-ну Тернопільської обл.), *А. Вахнянином*, *О. Партицьким*, *І. Пулюєм*, *Д. Танячкевичем*.

Від кін. 1871 мешкав у Санкт-Петербурзі, 1877 переїхав у Мотронівку. 1870-ті були періодом перегляду поглядів К. – "від козакофільства до царефільства, від демократизму до монархізму" (Є. Нахлік). Характер творчості К. цих років розвивався під впливом розчарування своєю патріотичною діяльністю. Однак у цей час з'явилася друком не лише "Історія возз'єднання Русі" (*История воссоединения Руси*, 1874–1877), а й патріотична праця "Хутірська філософія і віддалена від світу поезія" (*Хуторская философия и удаленная от света поэзия*, 1879), тираж якої (3 тисячі примірників) одразу було конфісковано.

На поч. 1880 К. змінив вектор своєї діяльності, повернувся до українознавчої творчості. У цей час К. багато зробив для духовного єднання України, настійно закликав до українсько-польської згоди.

У 1880-ті К. неодноразово бував у Львові, а від грудня 1881 кілька місяців жив тут постійно (на теперішніх *вул. М. Грушевського* та *вул. М. Коцюбинського*). У Львові К. видав "Крашанку русинам і полякам на Великдень 1882 року", за яку його критикували українські письменники, зокрема М. Костомаров та Д. Мордовець, поетичну збірку "Хутірна поезія", перший том "Шекспірових творів" (1882) тощо. Про перебування К. у Львові писали *І. Левицький*, О. Мончаловський, *М. Павлик*, *І. Франко*, *В. Щурат* та ін.

Не досягши своєї мети (головним для нього було заснування свого періодичного видання), К. навесні 1883 повернувся до Мотронівки, де й прожив до кінця свого життя. Мешкаючи на хуторі, Куліш продовжував свою активну літературну працю – написав низку творів, зокрема "Драмовану трилогію" (1884–1886), поетичну збірку "Дзвін" (1893), поеми "Маруся Богуславка" (1885), "Грицько Сковорода" (початок 1890-х), "Куліш у пеклі" (1897), історичну працю "Відхід Малоросії від Польщі" (*Отпадение Малороссии от Польши*, 1888–1889), уклав збірку перекладів та переспівів "Позичена кобза" (1897), перекладав драми В. Шекспіра, працював над перекладом Біблії.

Помер і похований на хуторі Мотронівка (тепер у складі с. Оленівка Борзнянського р-ну Чернігівської обл.).

Василь Івашків

П. Куліш.
Повість про український народ.
2006 р. Обкладинка

Будинок на вул. П. Куліша, 30.
Сучасне фото

КУЛІША ПАНТЕЛЕЙМОНА ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між *вул. Шпитальною* та *просп. В. Чорновола*, розташована в Шевченківському районі.

Вулиця вперше з'явилася на планах львівського *маґістрату* бл. 1820, називали її Сонячною (можливо, тому, що вулиця майже збігається з меридіаном північ–південь і в безхмарний день вікна

Вигляд на вул. П. Куліша.
Сучасне фото

Будинок Обласної психіатричної клініки на вул. Кульпарківській. Сучасне фото

її будинків освітлені сонячними променями). Цю назву вулиця зберігала до 1950. У радянські часи її перейменували на честь *Нафталі Ботвіна*. Від 1992 вулиця має назву на честь *Пантелеймона Куліша*.

На початку вулиці стоїть споруджений на поч. XX ст. торговий дім *"Магнус"*. На плані Львова 1829 видно, що вздовж вулиці протікав рукав річки *Полтви* і між вул. Сонячною та вул. Полтвяною (тепер просп. В. Чорновола), де було головне річище, утворився острів. Ще в 1960-ті вулицею їздили *трамваї* – від *вул. Городоцької*, рейки пролягали через усю вул. Н. Ботвіна і повертали на її кінці праворуч до *вул. Замарстинівської*. Між будинками № 23 і 25 був *пасаж* Абрама і Якова Германів, який вів до театру *"Колізей"*.

Більшість будівель вулиці споруджена ще в XIX ст. До них згодом додали кілька сецесійних споруд. На місці колишньої пл. Зернового Ринку, де ще в 1950-ті вирувала торговиця, збудували *готель* "Львів", задвірки якого виходять на вул. П. Куліша.

Найгарнішою будівлею на вулиці до недавньої перебудови був будинок № 6а. Його споруджували одночасно з Міським театром за проєктом *З. Ґорґолевського*. Тут були театральні майстерні та склади декорацій, і, попри таке утилітарне призначення, будівлю оздобили барельєфами та скульптурами, присвяченими театральному мистецтву. Перебудова цього будинку у 1980-ті зіпсувала його стиль і пропорції. Вул. Сонячна перетинала колишню єврейську дільницю і разом з вул. Казимира Великого (тепер вул. Городоцька між "Магнусом" та початком *вул. Т. Шевченка*) була її діловим центром.

Найбільшим підприємством в околиці була міська газівня, де з вугілля виробляли газ для освітлення львівських вулиць та будинків. Це підприємство, до якого від Сонячної пролягла вул. Газова, запрацювало ще 1858. У будівництві цехів газового заводу (пізніше Львівський завод газової апаратури) наприкін. XIX ст. брав участь архітектор Альфред *Каменобродський*.

У будинку № 30 у радянські часи зберігся останній заїзд у Львові, що називався тоді "Будинком колгоспника". Ще на поч. 1960-х сюди заїжджали селянські вози. Згодом, до поч. 1990-х, це був готель "Комунальний".

Єврейський *погром* пережила вул. Сонячна 22–23.11.1918, після того як Львів залишили українські війська. Польське військо та міське шумовиння громило єврейську дільницю міста.

Ігор Мельник

Будинок на вул. Кульпарківській, 108. Сучасне фото

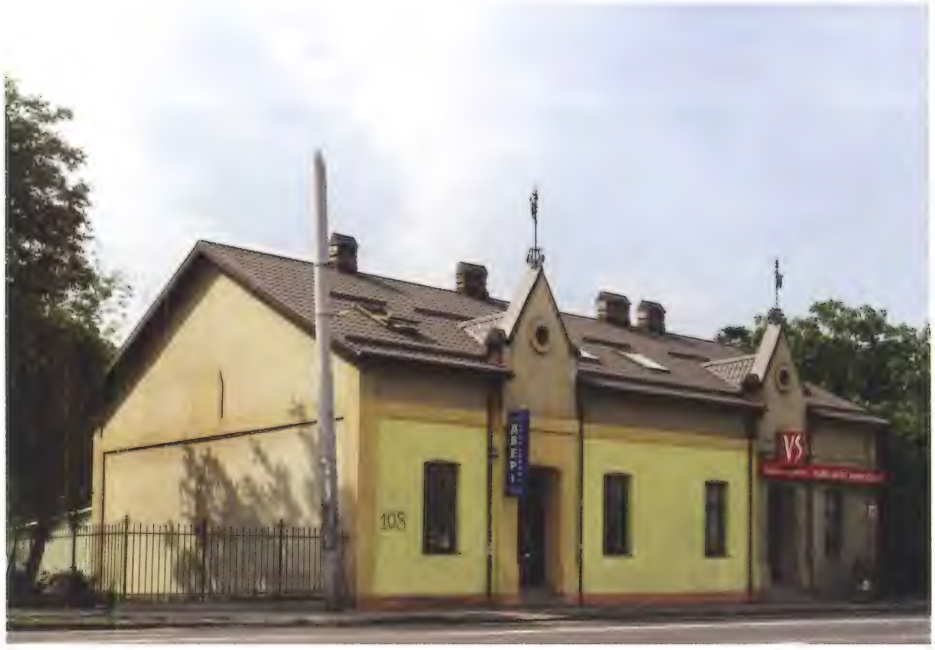

КУЛЬПАРКІВ – приміське село, від 1930 – дільниця в південній частині Львова. К. 1425 заснував львівський містянин Павло Ґольденберґ на місці викорчуваних лісів. Поселення спочатку називали Ґольденберґгоф, назва згодом трансформувалась на Ґольдпарків, а потім на "Кульпарків". Наприкін. XVI ст. село належало львівському містянинові Станіславу Шольцові.

Активна забудова території К. почалася наприкін. XIX ст., після того як тут було зведено Крайовий заклад для розумово хворих (тепер Обласна психіатрична лікарня). На 1925 на К. мешкало 1400 осіб, серед яких понад 80% – *поляки*. Сучасна територія К. обмежена *вул. Княгині Ольги*,

вул. Володимира Великого, *вул. Кульпарківською* та залізничною лінією.

Ігор Мельник

КУЛЬПАРКІВСЬКА ВУЛИЦЯ – вулиця, що веде від *вул. Городоцької* до меж міста. Її продовження – дорога на Пустомити. Початкова частина вулиці, до залізничної колії, належить до Франківського району, далі К. В. є межею між Франківським та Залізничним районами міста.

Вулиця виникла в XIX ст. на місці дороги, що вела від Городоцької рогачки до с. *Сокільники* через приміське с. *Кульпарків*. Деякий час дорога називалась Сокільницькою, а 1938–1940 частина вулиці до залізничного мосту мала назву вул. Оборонців Львова. До 1930 вулиця, за мостом через залізницю на Чернівці, вузькою смугою розділяла приміські громади *Сигнівку* та Кульпарків. Зі східного боку цього відрізку дороги 1875 за ухвалою *Галицького Крайового Сейму* було відкрито Крайовий заклад для розумово хворих (тепер Обласна психіатрична лікарня) з великим парком.

Найдавнішим є південний комплекс будівель лікарні, який 1865–1876 спорудив архітектор *Адольф Кун* на зразок подібного закладу в німецькому місті Ґеттингені. До комплексу належала теж лікарняна каплиця св. Йосифа в неороманському стилі. У північній частині парку 1904–1909 збудовано шість лікарняних павільйонів у стилі *сецесії* за проєктами *Зиґмунта Кендзерського*. Над ними височіє залізобетонна водонапірна башта, споруджена за проєктом *Альфреда Захаревича*. Навпроти психіатричної лікарні наприкін. XIX ст. збудували декілька вілл, серед яких виокремлюється будинок № 108, на флюгері якого вказано дату побудови – 1895 рік.

У 1960–1980-ті вільні ділянки вздовж вул. Кульпарківської були забудовані стандартними 5-, 9-поверховими будинками. 1978–1979 верхню частину вулиці дещо змістили на схід, і вулицею було прокладено тролейбусну лінію № 2.

Ігор Мельник

"КУЛЬТУРА" – журнал культурного, суспільного й політичного життя, виходив 1924–1934 у Львові. Головний і відповідальний редактор – Степан Рудик. Місячник видавали 1923 за тією ж редакцією під назвою "Нова культура". Події культурного життя та здобутки культури трактувались із позицій соціалістичної ідеології. У статтях Л. Троцького, Г. Плеханова, К. Цеткін, А. Деборіна, Л. Давидовича, І. Шимановича, *В. Левинського* та інших авторів питання культури висвітлювались у взаємозв'язку з теоретичними положеннями соціалізму та марксизму. Автори публікацій обговорювали національне питання, завдання виховання молоді, свободи преси, проблеми кінематографу, "нового" театру, діяльність тогочасних літературно-мистецьких угруповань; пропагували успіхи соціалістичного будівництва в Радянській Україні, розвиток україномовної преси.

У "К." друкувались переклади статей соціалістичної тематики А. Барбюса, Ж. Сореля, А. Доде. 1927 була запроваджена рубрика "На літературному фронті Радянської України". Літературна сторінка ознайомлювала з поезіями П. Тичини, В. Сосюри, Є. Григорука, В. Поліщука, перекладами творів О. Блока, В. Маяковського. Були постійні рубрики "Літературна критика", "Суспільно-політичний відділ", "На ріжні теми", "Дописи", "Хроніка", "Пресовий огляд" тощо. Від 1928 було знято інформаційні та літературно-мистецькі рубрики, зміст часопису обмежено до подання матеріалів на суспільно-політичні теми.

Періодично матеріали часопису конфісковували, редакція повідомляла про фінансові проблеми видання.

Валентина Передирій

КУЛЬТУРИЗМ – вид спорту, мета якого – максимальний розвиток усіх груп м'язів атлета й побудова еталонних пропорцій тіла (інша назва – бодібилдінґ). Уважають, що К. в сучасному варіанті з'явився на зламі XIX–XX ст. і досягнув популярності у 1950–1960-ті, після ство-

Водогінна вежа на вул. Кульпарківській. Сучасне фото

Часопис "Культура". 1927 р. Ч. 3.

Павло Зінько

Василь Беспаленко

О. Кульчицька. *Автопортрет.* 1917 р.

рення Міжнародної федерації важкої атлетики і культуризму (1947) і запровадження конкурсу "Містер Універсум" (1965). У 1970-ті спортсмени Львова активно долучилися до розвитку нового для СРСР виду спорту. 1981 львів'янин Василь Беспаленко став переможцем першого чемпіонату Латвії з бодібилдінґу. У Львові 1980 офіційно відкрився атлетичний клуб "Ювілейний", 1982 відбувся перший відкритий чемпіонат Львова з атлетичної гімнастики. 1989 на велотреку СКА пройшли міжнародні змагання "Амфітон", 1990 відбувся наступний міжнародний турнір. 2003 проведено перший турнір з бодібилдінґу та фітнесу "Кубок Лева", який відтоді проводять щороку. У Львові 2009 пройшов чемпіонат України з бодібилдінґу.

Представники Львова здобули низку нагород на турнірах міжнародного рівня. Чемпіоном світу 2003 серед юніорів за версією WFF став Святослав Шеремета, 2003–2006 Павло Зінько став триразовим чемпіоном світу й триразовим чемпіоном Європи за версіями WFF і IBFA, а 2004 здобув титул "Містер Всесвіт". В. Беспаленко став чемпіоном Європи 2003 за версією WFF серед чоловіків, старших за 50 років; 2003–2005 – триразовим чемпіоном світу у цій же категорії, а 2008 – чемпіоном Європи за версіями WFF і WBBF серед чоловіків, старших за 60 років.

Ігор Петрій

КУЛЬЧИНСЬКИЙ СТАНІСЛАВ ЛЕОН (Kulczyński Stanisław Leon; псевда: Адам, Топольський; 09.05.1895–12.07.1975) – біолог, діяч польського підпільного руху. Народився у Кракові. Навчався в Яґеллонському університеті, захистив там докторат (1919) та габілітаційну роботу (1924). Переселився до Львова. Як надзвичайний професор 01.11.1924 очолив кафедру систематизації та фізіології рослин математично-природничого факультету *Львівського університету*. Досліджував торфовища Полісся. Від 1930 – звичайний професор, 1935 став членом-кореспондентом Польської Академії наук. Був деканом математично-природничого факультету (1934–1936) та ректором Львівського університету (1936–1938). Залишив посаду на знак протесту проти виступів польських студентів університету з вимогами запровадити у Львівському університеті "лавкове гетто" для *євреїв*. Був членом Демократичного клубу у Львові. За німецької окупації Львова як бактеріолог одержав роботу в лабораторії *Рудольфа Вайґля*. Одночасно діяв у польському підпіллі, в січні 1942 був призначений Окружним делегатом уряду у Львові (представником польського еміграційного уряду в Лондоні). Через загрозу арешту в травні або червні 1942 залишив Львів. Після *Другої світової війни* став першим ректором Університету і Політехніки у Вроцлаві (1945–1951). Водночас був активним діячем "Демократичного сторонництва", віце-головою, а 1956–1969 – головою Центрального комітету цієї партії. Депутат сейму (1947–1969), віце-голова Ради держави (1956–1967). Відзначений багатьма науковими та державними нагородами. Помер у Варшаві.

Ґжеґож Грицюк

КУЛЬЧИЦЬКА ОЛЕНА (15.09.1877–08.03.1967) – графік, живописець, майстер різних жанрів декоративно-ужиткового мистецтва, етнограф, педагог. Народна художниця УРСР (1956). Лавреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1967). Сестра *Ольги Меланії Кульчицької*.

Народилася в м. Бережани (тепер Тернопільської обл.). Початкову освіту здобула у Львові, закінчивши 1894 вищу восьмикласову школу при монастирі *сакраменток*. Художню освіту розпочала в Художньо-промисловій школі (1901), продовжила у приватній школі *С. Батовського-Качора* та *Р. Братковського* у Львові (1901–1903) та у Віденській вищій художньо-промисловій школі (1903–1907). Серед її учителів були Г. Ґеллер, А. Кеннер, Ф. Ціжек, А. Ґролль. 1905–1907 проходила курс навчання у "Спеціальному ательє емальєрних робіт",

удосконалюючи майстерність під керівництвом професора А. Штарк. Твори К., виконані в техніці перегородчастої емалі, – "Народне мистецтво", "Пори року", низка жіночих ювелірних прикрас, емалі на релігійну тематику, стали початком відродження цієї техніки в Україні. 1907 за касетку в техніці емалі здобула найвищу нагороду Торгово-промислової палати у Відні. Тоді виконала проєкти килимів та панно – "Захід сонця", "Богородиця з ангелами", "Каштани", меблі в гуцульському стилі, створила перші кольорові ліногравюри – "Жінки взимку", "Жниці", "Пастушок", "Дівчина з голубом" (усі – 1903–1906), а також свої перші офорти. Малярство цього періоду представлене портретами, пейзажами, жанровими композиціями, у яких відчутні ознаки *імпресіонізму*: "Автопортрет" (1903–1907), "Портрет сестри в білому" (1907), "Ярмарок у Косові", "Діти на леваді", "Соняшники", "Пастушок з гусьми" (усі – 1908). 1908 захистила диплом педагога, тоді здійснила мистецьку подорож Європою – Лондон, Париж, Мюнхен. 1909 влаштувала у Львові першу персональну виставку і того ж року отримала посаду професора рисунку в ліцеї королеви Ядвіги у Львові, згодом її перевели на таку ж посаду в II Державному учительському семінарі у Перемишлі (1909–1938).

Брала участь у Всеукраїнських виставках українського мистецтва у Києві 1911, 1913. Здійснила 1911 подорож до Адріатики. У ті роки багато працювала як офортист, створила чимало шедеврів – "Буря над Адріатичним морем", "Сусідки / З-над Адрії", "Кипариси" (усі – 1911), "Літня ніч", "Бабуня", "Боян" (усі – 1913), зарекомендувавши себе сміливим новатором у тематиці, техніці та естетиці офортного мистецтва.

Працювала 1913 над домажирським циклом картин із побуту галицького села, позначених декоративізмом, – "Діти зі свічками", "Жнива", "Урочисте свято", "Паламар", "Бабуся". Із початком *Першої світової війни* й окупацією Галичини російськими військами 1914 переїхала

О. Кульчицька. *Ярмарок у Косові.* 1908 р.

до Відня та брала участь у роботі Комітету допомоги пораненим *Українським Січовим Стрільцям*. За її проєктом у Відні вийшли друком листівки – "Чорна хмара війни", "Могили борців". У Відні працювала над малярським циклом картин у стилістиці модерну "Страсті Христові". Події Першої світової війни та національно-визвольних змагань відтворила в окремих гравюрах – "Стрілецька кров", "На варті", "Апофеоз", "Березовий хрест", "Страхіття війни", "Молох війни" (усі – 1915), "Помста" (1917). Ці події знайшли своє образне втілення і в циклі ксилогравюр "УСС 1914–1915". 1919 польська влада ув'язнила художницю разом із сестрою Ольгою в Баранові – таборі, поблизу м. Тарнобжеґ, у якому було інтерновано багато українців.

Упродовж 1915–1922 К. інтенсивно працювала в галузі художнього оформлення книжки, виконала ілюстрації до серії книжок "Нашим найменшим" та "Читаночки української дитини", збірки новел *В. Стефаника* "Дорога", поеми *І. Франка* "Лис Микита", тритомового видання *В. Гнатюка* "Нариси з української демонології", поезій *У. Кравченко*, *Б. Лепкого* та ін. 1928 виконала художнє оформлення повісті *М. Коцюбинського* "Тіні забутих предків". У міжвоєнні роки працювала в царині ліногравюри та ксилографії. Створила сус-

О. Кульчицька. *У лісі.* 1913 р.

О. Кульчицька.
Морське побережжя.
1908 р.

пільно значущі цикли "З історії княжих часів" (1918), "Портрети письменників" (1920), "Славні жінки минулого" (1934), розкрила красу та побут Гуцульщини у циклах "Легенди гір і лісів" (1936–1937), "Гуцульщина" (1935), а також у прикладному мистецтві, де займалася художнім ткацтвом, моделюванням одягу, творила ескізи для кераміки, проєктувала предмети хатнього вжитку.

Новаторська праця К. у декоративно-ужитковому мистецтві ґрунтувалася на поєднанні сучасної естетики та нових форм побуту з багатими традиціями народної творчості. Зразком реалізації її творчих задумів є збережений інтер'єр помешкання в *Художньо-меморіальному музеї О. Кульчицької.*

К. брала активну участь у діяльності мистецьких об'єднань – *Гурток діячів українського мистецтва*, *Асоціація незалежних українських митців (АНУМ)*, виставляючи свої твори на графічних виставках у краю і за кордоном – у Празі (1924, 1933), Харкові (1925, 1929), Брюсселі (1927), Гельсинки (1928), Львові (1930), Парижі (1932), Римі (1938), Чикаго (1939) тощо. Заходами АНУМ 1933 відбулася друга персональна виставка у Львові й вийшла друком монографія *М. Голубця* й *М. Осінчука* про її творчість.

Художниця була одним із основників музею "Стривігор" у Перемишлі (1931). Навесні 1939 переїхала до Львова, тоді розпочала працю в *музеї НТШ*, а від січня 1940 після його реорганізації перейшла у відділ народного мистецтва Етнографічного музею у Львові. Під час німецької окупації Львова підготувала третю персональну виставку, що організувала *Спілка праці українських образотворчих митців.* 1945–1951 працювала на кафедрі художнього оформлення книги Львівського поліграфічного інституту ім. І. Федорова (тепер *Українська академія друкарства*), від 1947 – професор цієї кафедри.

У радянські роки працювала переважно у графіці й здійснила художнє оформлення поеми І. Франка "Мойсей" (1939), виконала цикли гравюр "Культурне життя Львова" (1947), "Краса рідної землі" (1949), серію офортів до 700-річчя Львова (1956) та закінчила працю над циклами "Народний одяг Західних областей України" та "Народна архітектура Західних областей України", за який 1950 її обрали членом-кореспондентом Академії архітектури УРСР. Усю творчу спадщину заповіла українському народові в особі Львівського державного музею українського мистецтва у Львові (тепер *Національний музей у Львові*).

Відновила техніку класичного офорту, досконало володіла техніками акватинти, мецо-тинто, м'якого лаку, монотипії, продовжила традиції давнього українського дереворізу, відкрила нову сторінку в історії українського кольорового естампу. Плідно працювала як ілюстратор книжкових видань, де втілила чимало новаторських ідей. Вагомий внесок К. і в декоративно-ужиткове мистецтво, де мисткиня застосовувала стилістику європейської *сецесії* та *ар деко*, поєднавши їх із народною культурою.

Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі.*

Любов Кость

О. Кульчицька.
Гуцули-добровольці.
(із циклу
Українські Січові Стрільці).
1914–1915 рр.

КУЛЬЧИЦЬКА ОЛЬГА МЕЛАНІЯ (30.04.1873–29.03.1940) – майстриня декоративно-ужиткового мистецтва, педагог, українська громадська діячка. Сестра *Олени Кульчицької.*

Народилася в с. Устечко Тернопільської обл. Початкову освіту здобула у вищій восьмикласовій школі при монастирі *сакраменток* у Львові, килимарству вчилася в народних майстрів у Косові. Спільно із сестрою працювала в галузях художнього ткацтва, моделювання одягу та інтер'єрів міського житла, художньої вишивки, а також популяризації народного мистецтва. 1919 польська влада ув'язнила К. разом зі сестрою у Баранові, поблизу м. Тарнобжеґ, де був розташований табір для інтернованих українців. 1921 спільно зі сестрою організувала в Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) комітет "Брат братові", що опікувався дітьми емігрантів із Наддніпрянської України.

Багато працювала в галузі художнього ткацтва. 1908–1938 спільно з О. Кульчицькою створили бл. 80 високомистецьких килимів, гобеленів. К. засвоїла основи ткацтва, а також технологію виготовлення вовняної пряжі та її фарбування, що дало їй змогу стати співавтором та майстерним реалізатором творчих задумів та проєктів сестри. Перша в Галичині почала використовувати гребінкову техніку давнього килимарства України.

У творчому доробку Кульчицьких окрему групу становлять авторські килими, композиції яких створені за мотивами творів народного мистецтва – писанки, вишивки, *кераміки*: "Виноград" (1931), "Писанка", "Чорний" (1930), "Сорок клинців", "Мальовані квіти", "Буковинський" (1930). Уперше килими Кульчицьких "Захід сонця", "Вівці під вербами" експонували на Всеукраїнській виставці українського мистецтва в Києві 1913, а згодом у Львові (1923, 1928, 1931, 1933), а також на виставках народних промислів у Станиславові, тепер м. Івано-Франківськ (1926, 1934), Стрию (1927), Коломиї, Брюсселі (1927), Гельсинки (1928), Перемишлі (1930), Чикаго (1938) тощо.

Першою в Галичині розвинула художню вишивку на зразках народного мистецтва. Майстерно володіла різноманітними техніками, які вона застосовувала в оформленні інтер'єру та моделюванні одягу. З появою на теренах Галичини журналу *"Нова хата"* (1925), що був призначений для плекання культури домашнього побуту, К. активно співпрацювала з цим виданням, вміщуючи на його сторінках зарисовки вишивок та предметів хатнього вжитку. Разом із сестрою Оленою стала співорганізатором музею "Стривігор" (1931) у Перемишлі, де опікувалася відділом народного мистецтва.

Працювала вчителькою ручних робіт в Українському інституті для дівчат у Перемишлі (1911–1937). Одна з перших у Галичині порушила проблему фахової освіти серед жінок та дівчат, організовуючи фахову школу для дівчат, у якій навчала їх шити та вишивати. Була співзасновником і активним діячем *"Союзу українок"* у Перемишлі, багато зусиль доклала до організації бібліотек у селах та містечках Галичини, провадила освітні курси для дорослих і малописьменних.

Померла у Львові, похована на *Личаківському цвинтарі*.

Любов Кость

Ольга Меланія Кульчицька

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР (27.03.1862–10.05.1936) – зоолог, анатом та орієнталіст, перший українець – ректор (1917–1919) Львівської академії ве-

Олена та Ольга Меланія Кульчицькі.
Килим "Богородиця з ангелами".
1910-ті рр.

Володимир Кульчицький (1862–1936)

теринарної медицини (тепер *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького*), колекціонер. Народився в м. Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) у греко-католицькій родині. Походив із давнього шляхетського роду Сасів-Кульчицьких. Закінчив українську гімназію в Коломиї, 1882–1883 навчався на філософському факультеті Віденського університету, 1883–1885 – у *Львівському університеті*. 1887 здобув ступінь доктора філософії (із зоології, хімії та філософії). Наступного року закінчив з відзнакою трирічні студії у Ветеринарній школі. У студентські роки був асистентом на кафедрі зоології Львівського університету, 1887–1894 – асистентом кафедри анатомії свійських тварин в Академії ветеринарної медицини під керівництвом професора *Генрика Кадия*.

На кафедрі виявився майстерним техніком із виготовлення анатомічних препаратів для музею, який тоді створювали. Між 1891 і 1905 займав посади ветлікаря у Львівському трамвайному (кінному) товаристві й оглядача м'яса та худоби на львівських залізничних станціях. Від 1897 викладав загальну зоологію і паразитологію в Академії ветеринарної медицини, де працював над створенням зоологічного музею. Написав два підручники із зоології та паразитології: "Комахи, що паразитують у людей і тварин" та "Паразитичні і хвороботворні найпростіші".

Восени 1906 К. призначили звичайним професором академії. Відтоді він обійняв кафедру описової і топографічної анатомії, гістології й ембріології. Велику цінність мають його праці про гомологію кінцівок людини і хребетних тварин. К. належить пріоритет у дослідженні анатомії птахів у тодішній Польщі.

Першу світову війну і російську окупацію Галичини пережив у Львові, не покидаючи міста й пильнуючи майно академії. Здобув довіру Ради професорів, доказом чого було обрання К. ректором академії восени 1915, але через перевтому відмовився від посади і щойно 1917 згодився на повторні вибори. Про причини, що спонукали К. залишатись у Львові 1914–1920, писав: "Турбота про кафедру анатомії і музейну колекцію майже з 900 препаратами, яким я віддав піввіку життя, і страх за власну колекцію творів мистецтва та пам'яток магометанського художнього промислу, які я збираю вже кількадесят років".

Збирав східні килими від 1908. Свою колекцію килимів доповнив творами східного народного мистецтва. Автор кількох ґрунтовних публікацій з історії східного килимарства: "Східні килими XVII ст. зі Ставропігійського музею у Львові" (1910), "Магометанські килими" (1928). Після *Другої світової війни* килими К. були вивезені до Польщі. 64 килими було продано 1964 Національному музею у Кракові, де вони становлять основу постійної виставки "Схід у Вавельській колекції", а 65 килимів син К., Юрій, заповів музею в Закопаному.

Вийшов на пенсію 1934. Львівська академія ветеринарної медицини надала К. почесне звання доктора ветеринарної медицини *honoris causa*.

Помер у Львові. Його прах перенесли в українське с. Межибрід поблизу Сянока (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), де й поховали на українському цвинтарі, на могилі зроблено напис українською мовою.

Михайло Падура, Мирослав Тимочко

Володимир Кульчицький (1919–2009)

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР (28.11.1919–24.07.2009) – український історик права. Заслужений юрист України (1999). Народився в с. Кульчиці (тепер Самбірського р-ну Львівської обл.). 1939 вступив на юридичний факультет *Львівського університету*. 1944 був мобілізований до Червоної армії, воював на 4-му Українському фронті. 1945–1948 продовжив перерване війною навчання. 1948–1951 навчався в аспірантурі.

Від вересня 1951 працював на юридичному факультеті Львівського університету, де пройшов шлях від викладача до професора. 1953 захистив кандидатську

дисертацію "Галицький сейм у системі колоніального апарату Австро-Угорщини", 1970 – докторську дисертацію "Політичний апарат колоніального управління Східною Галичиною (друга пол. XIX – поч. XX ст.)". Доцент кафедри історії та теорії держави і права від 1956. Професор – від 1973. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (1992).

Головний напрям наукових досліджень – історія держави і права України та держав, до складу яких входили західноукраїнські землі. Підготував майже 20 кандидатів юридичних наук, низку докторів юридичних наук.

Автор понад 500 наукових праць, серед них: "Кодифікація права в Україні у XVIII ст." (1958), "Галицька радянська республіка" (1965), "Державний лад і право в Галичині (у другій пол. XIX – на поч. XX ст.)" (1966), "Історія держави і права СРСР. Ч. 1." (*История государства й права СССР. Ч. 1.*, 1985), "Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною (соціально-політичні і правові основи)" (1985), " Історія держави і права Української РСР" (*История государства и права Украинской ССР*: В 3-х т., 1987), "Історія держави і права України" (2001). 1999 присвоєно почесне звання – "Народний посол України", від 2001 – Заслужений професор Львівського національного університету.

Тарас Андрусяк

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ІГОР (нар. 13.08.1941) – український футболіст, півзахисник, майстер спорту СРСР (1966). Народився у Львові, закінчив Львівську середню школу № 44. Вихованець львівської ДЮСШ-4. Виступав за команди "Нафтовик" (Дрогобич, 1961), "Динамо" (Київ, 1961), "Сільмаш" (Львів, 1962), *"Карпати"* (Львів, 1963–1972). У команді "Карпати" провів 307 матчів, забив 37 голів. Був капітаном команди, яка 1969 здобула Кубок СРСР. Входив до списку 33 найкращих футболістів країни (1970), провів 2 матчі у складі збірної СРСР. Популярний львівський футболіст, улюбленець львівської публіки, мав прізвисько "Куля".

Ігор Кульчицький з Кубком СРСР. Львів. 1969 р.

Закінчив *Львівський державний інститут фізичної культури* (1962), факультет журналістики *Львівського університету* (1968), Вищу школу тренерів у Москві (1980). Працював старшим тренером, директором (1985–1988) львівської ДЮСШ-4. Начальник відродженої команди "Карпати" (1989), у ФК "Карпати" багато років працював на різних посадах (віце-президент, помічник генерального директора). Співавтор книги "Карпати": рік за роком (1963–2003)" (2003). Мешкає у Львові.

Іван Яремко

Дружній шарж на І. Кульчицького

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР (ЛЕСЬ) (26.11.1859–21.11.1938) – адвокат, фінансист, український громадсько-політичний діяч. Народився в Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.) в родині окружного шкільного інспектора. Навчався в Коломийській гімназії, на правничому факультеті Чернівецького університету. Працював адвокатським кандидатом у Косові та Коломиї. Урядник ("асесор") маґістрату м. Коломия. Організатор українського культурного, економічного та політичного життя Коломийщини та Покуття. Співзасновник "Народного Дому" та філії товариства *"Просвіта"* в Коломиї.

Олександр (Лесь) Кульчицький

Олександр фон Шумило Кульчицький

О. Кульчицький. *Основи філософії і філософських наук.* 1995 р. Обкладинка

Р. Кульчицький. *В огнях і в крові.* 1930 р. Обкладинка

Співзасновник товариства "Коломийський Боян", газети *"Діло"*, засновник газети "Поступ", яка від 1903 виходила в Коломиї. Засновник і перший директор товариства "Покутський союз" у Коломиї. Разом із Теофілем Дембицьким був фундатором маєтності Белелуя для *Наукового Товариства ім. Шевченка* у Львові.

Голова повітового Народного комітету *Української народно-демократичної партії*. Під час *Першої світової війни* допомагав українським службовцям, які залишилися без роботи. Активний учасник засідання Львівської делегації *Української Національної Ради* (28.10.1918). Засновник і перший директор Земельного іпотечного банку у Львові (1910–1930). Співорганізатор, член надзірної ради Центрального кооперативного банку. Довголітній член ради і президії *Ревізійного союзу українських кооператив*. Останні роки життя мешкав у "Домі українських інвалідів" на вул. Потоцького (тепер *вул. Генерала Чупринки*, 48).

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Олег Павлишин

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ОЛЕГ – див. *ГУРТ КУЛЬЧИЦЬКОГО*

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ФОН ШУМИЛО ОЛЕКСАНДР (08.02.1895–30.04.1980) – український філософ, педагог, громадський діяч. Народився в м. Скалат (тепер Підволочиського р-ну Тернопільської обл.) у родині урядовця. Закінчив гімназію у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ), навчався на філософському факультеті *Львівського університету* (1913–1914). Від 1914 у складі австрійської армії брав участь у *Першій світовій війні*. У жовтні 1918 від студентської молоді обраний делегатом до *Української Національної Ради*. Після проголошення *Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР) перебував на державній службі, був секретарем спеціальної дипломатичної місії ЗУНР до Румунії (березень–квітень 1919). У складі дипломатичної місії ЗУНР як експерт-перекладач 18.04.1919 виїхав до Парижа, де взяв участь у Паризькій мирній конференції. Після закінчення роботи дипломатичної місії залишився в Парижі, вивчав філософію і психологію у Сорбонському університеті. 1924–1926 студіював філософію і германістику у Львівському університеті, там захистив дисертацію "Релігія у вченні Ренана", на основі якої здобув ступінь доктора філософії (1930).

Викладав у гімназіях Кросна, Золочева, Коломиї, Львова (1925–1939). Одночасно із викладацькою роботою писав праці з питань психології, літературознавства, філософії, педагогіки, етнології. Після приєднання Галичини до складу СРСР наприкін. 1939 К. потрапив до списку підозрюваних через попередні публікації. Перед загрозою арешту 1940 нелегально перейшов радянсько-німецький кордон. Дістався до Мюнхена, де працював в Інституті психології і психотерапії. Від 1945 – професор Українського вільного університету; 1962–1963 – його ректор; від 1964 – проректор, згодом декан і продекан філософського факультету.

Переїхав до Парижа 1951. Обраний заступником голови *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ) в Європі і головою Західноєвропейського центру НТШ у м. Сарсель (Франція). Мешкаючи у Франції, продовжував працювати в Українському вільному університеті в Мюнхені. 1952–1980 очолював Комісію допомоги українському студентству; засновник і керівник Українсько-польського товариства в Парижі.

Творчий доробок ученого налічує понад 130 друкованих статей і монографій, 110 публіцистичних статей, 158 ґрунтовних доповідей, виголошених на наукових і громадських зібраннях. У родинному та інших архівах зберігаються 264 рукописні праці, значна частина яких написані німецькою, французькою, англійською мовами. Наукові зацікавлення К. стосувалися становища людини в різних соціально-політичних умовах, проблем української етнопсихології. Особливе місце у своїх працях К. відводив філософії Г. Сковороди та українській кордоцентричній традиції. Основою будь-якої

філософської системи знань К. уважав аксіологічну проблематику. Пізнавальною метою філософії учений вважав не так істину, як правду. Міркування про природу вартостей привели К. до позитивного тлумачення Бога в людському розвитку та тлумачення теорії вартостей як філософії релігії.

Основні праці: "Родина в перспективі індивідуальної психології" (1936), "Вступ до філософії" (1946), "Український театр в світлі психоаналізи" (1946), "Нарис структурної психології" (1949), "Геопсихічний аспект в характерології української людини" (1956), "Марксистсько-совіцька концепція людини у світлі західної психології" (*Die marxistisch-sowjetische Konzeption des Menschen im Lichte der westlichen Psychologie*, 1956), "До методики дослідів над еміграцією" (1958), "Проблематика "оперативної схеми" у вивченні української еміграції" (1962), "Введення у філософічну антропологію" (1973).

Помер у Сарселі (Франція).

Анатолій Карась

КУЛЬЧИЦЬКИЙ РОМАН (псевдонім: Гут-Кульчицький; 1908 – квітень 1945) – український письменник. Народився у с. Тисмениця (тепер місто Івано-Франківської обл.) в сім'ї працівника залізниці. Початкову освіту здобув у місцевій школі, згодом навчався у Станиславівській і Рогатинській гімназіях та на відділенні права *Львівського університету*. Не міг знайти роботи, оскільки брав участь у націоналістичних виступах української молоді у Львові. У другій пол. 1930-х за співпрацю з *Організацією Українських Націоналістів* був ув'язнений польською владою у концтаборі Береза Картузька. Під час німецької окупації вчителював на Львівщині. З відступом німецьких військ із території Західної України емігрував до Чехословаччини, де на завершальному етапі війни його вбили працівники радянських спецслужб.

Автор поетичної збірки "В огнях і в крові" (1926).

Ліля Сирота

КУЛЬЧИЦЬКИЙ ФРАНЦИСК КСАВЕРІЙ (Kulczycki Franciszek Ksawery, рік нар. невід. – 20 або 21.08.1780) – архітектор. Народився у Львові. Першу будівельну освіту здобув у свого батька Андрія, львівського теслі. Від 1764 – член львівського *цеху* будівничих. 1765 здобув міське громадянство за рекомендаціями будівничих *Антона Косинського* й Антона Дримльовського. У січні 1771 вийшов з цеху й надалі працював у статусі професійного архітектора. Споруджував громадські, житлові та сакральні будівлі.

Одна з найголовніших праць К. у Львові – *будинок колегії піарів* (тепер Обласна клінічна лікарня на вул. Чернігівська, 7), над спорудженням якої архітектор працював понад 10 років (квітень 1765–1776). Керував будівництвом головного корпусу колегії з монументальним колонним портиком у стилі раннього *класицизму* (імовірно, за проєктом П. А. Фонтани) та спорудив бічне праве крило. Водночас 1765–1768 закінчив будівництво головного фасаду *костелу св. Антонія* з фронтоном у стилі *бароко*, увінчаним декоративними вазами (вирізьбили скульптори Ґ. Шайнубер й А. Осовський, можливо, за проєктом *П. Полейовського*). 1765 і 1774 керував будівництвом катедральної римо-католицької семінарії на *вул. Театральній*, 7, на замовлення *василіан* 1775–1776 переробив *каплицю* св. Трійці в *церкві св. Онуфрія*, з'єднавши її аркадою з головною навою.

На замовлення приватних осіб споруджував у Львові та на Львівщині житлові будинки і палаци. 1766 відбудував зруйновану кам'яницю регента *маґістрату* Томи Прешера біля *Галицької брами* на *вул. Галицькій*, 17. Збудував 1767–1768 (за проєктом Х. Мурадовича у стилі раннього італійського *класицизму*) велику п'ятивіконну кам'яницю коменданта львівського гарнізону *Ф. Коритовського* на *пл. Ринок*, 29, – зі стюковою орнаментикою у тимпані, внутрішнім подвір'ям та *пасажем* (*кам'яниця Андреоллі*). 1771 перебудував кам'яницю Д. Вільчека на *пл. Ринок*, 32 (разом з А. Косинським). Імовірно, за проєктом Й. Зайделя у спілці

Будинок К. Більської на пл. Ринок, 20. 1779 р. Архітектор Ф. К. Кульчицький. Сучасне фото

Проєкт оздоблення великої зали палацу греко-католицьких митрополитів. 1774–1776 рр. Архітектор Ф. К. Кульчицький

Колегія піарів
(тепер обласна клінічна лікарня)
на вул. Чернігівській, 7.
1765–1776 рр.
Архітектор Ф. К. Кульчицький.
Сучасне фото

з А. Косинським 1770–1771 спорудив палацик Й. С. Павловського навпроти *костелу* св. Леонарда *кармелітів взутих* (тепер *вул. Князя Романа*, не зберігся). 1774 закінчив будівництво палацу річицького каштеляна Станіслава Секежинського біля монастиря сестер милосердя (на початку теперішньої *вул. М. Кривоноса*), який проєктував і починав будувати П. Полейовський (не зберігся). Кам'яницю галицької каштелянки Констанції Більської на пл. Ринок, 20, К. перебудував і оздобив 1779 у стилі *рококо*, залучивши до співпраці скульптора *Ф. Олендського* й живописця Томаса Гентнера.

Одна з найкращих та найвідоміших праць К. – оздоблення інтер'єрів *палацу греко-католицьких митрополитів* при *соборі св. Юра* (1774–1776). У *Національному музеї у Львові* збереглись два проєкти К.: оздоблення сходового майданчика та великого залу на другому поверсі палацу. В обох проєктах передбачено стюкову ліпнину у класицистичному стилі Людовіка XVI. Крім стінного декору, за проєктами К. скульптор *І. Щуровський* виконав у митрополичому палаці каміни, столи, ламбрекіни, рами для трюмо та ін.

На Львівщині 1775 збудував палац каштелянки Маріанни Секежинської в с. Жужіль (тепер с. Жужеляни Сокальського р-ну), 1776–1778 (за проєктом П. Полейовського) палац Констанції Більської в с. Велика Горожанка (тепер Миколаївського р-ну) а також, можливо, класицизований костел кармелітів босих у Новому Милятині (1771–1780), парохіяльний костел у с. Гологори Золочівського р-ну (1774–1790, зруйнований у 1950-ті) і каплицю св. Юди Тадея біля домініканського монастиря в с. Підкамінь Бродівського р-ну (1770-ті). За межами Львівщини, імовірно, 1773–1775 реконструював костел бернардинців у Гвіздці (тепер Івано-Франківської обл.) та закінчував дзвіницю костелу св. Анни у Зборові (1775–1780) на Тернопільщині.

К. брав участь у спорудженні монументального барокового ансамблю Почаївської лаври (тепер Тернопільської обл.), зокрема Успенського собору. У Почаєві К. працював від квітня 1775 до своєї смерті, доповнивши проєкти П. Полейовського і вроцлавського архітектора Ґ. Гофмана від 1771. За моделями К. 1780 були завершені пресвітерій і дві каплиці Успенського собору Лаври.

К. помер у Львові у власній кам'яниці на *вул. Пекарській*, 11 (існувала до сер. XIX ст.). Про нього писали, зокрема, З. Горнунґ, *Т. Маньковський*, А. Бетлей, *В. Вуйцик*.

Юрій Бірюльов

Будинок психіатричної лікарні
на вул. Кульпарківській, 95.
1867–1876 рр.
Архітектор А. Кун.
Сучасне фото

КУН АДОЛЬФ (Kuhn Adolf; 1826–30.11.1914) – архітектор. Народився в с. Кшешовіце під Краковом (тепер Мало-

польського воєвод., Польща). Навчався у Кракові, поглиблював знання у Франції. Від 1849 як дипломований архітектор працював у будівельному департаменті краківської міської ради, 1851–1854 відбудовував замок Сапігів у Красичині (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Від 1867 – у Львові. Заснував тут перше проєктне бюро, в якому проходило практику багато молодих архітекторів; двічі був головою Палати інженерів. Від 1877 – член Політехнічного товариства і Товариства уповноважених будівничих у Львові, заступник голови цього об'єднання.

Першою львівською роботою К. став палац *Леона Сапіги* у стилі французького неоренесансу і в т. зв. стилі Другої імперії Наполеона III на *вул. М. Коперника*, 40а (1867–1868, тепер обласне відділення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури). "Сапіга споруджує Лувр", – писали львівські журналісти того часу. Палацовий ансамбль з головним будинком, флігелем, портьєрнею, парадним в'їздом і парком виглядав урочисто і мальовничо (до нашого часу дійшов лише частково). Для Л. Сапіги К. спорудив 1874–1876 також велику неоготичну чиншову кам'яницю на вул. Оссолінських, 11 (тепер вул. В. Стефаника). Наймонументальніший львівський твір К. – комплекс психіатричної лікарні на *вул. Кульпарківській*, 95 (1867–1876). Лікувальні приміщення розташовані за коридорною планувальною системою і зібрані у великий корпус довжиною бл. 140 м, із головним фасадом у стилі неоренесансу. З тильного фасаду 1875–1876 була прибудована *каплиця* в неороманському стилі, оздоблена 1877 стінописом (художники *І. Крушинський*, З. Федоровський).

К. збудував низку неороманських і неоготичних костелів на Львівщині, Тернопільщині та Івано-Франківщині, зокрема в м. Делятин (проєкт 1857), Трускавець (1859–1860), с. Корналовичі поблизу Самбора, с. Озеряни біля Чорткова (1870–1876), с. Більче Золоте (1878–1880), а також у м. Любачів (тепер Підкарпатського воєвод., Польща, 1884). Здійснив відбудову 1870–1872 бернардинського монастиря в Сокалі на Львівщині.

Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

КУНАНЕЦЬ ВОЛОДИМИР (псевда: Інгул, Медведюшко, Прут, Реут; 20.03.1913–02.04.1948) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився в с. Наконечне Перше (тепер Яворівського р-ну Львівської обл.), навчався у Яворівській гімназії, де належав до *"Пласту"* – 17-го куреня юнаків ім. М. Драгоманова. Член *Організації Українських Націоналістів* (ОУН), політв'язень польських тюрем і табору в Березі Картузькій (листопад 1934 – жовтень 1935). На успадковані від батька кошти, котрі той заробив у США, заснував у Львові 1936 видавничий концерн *"Дешева книжка"*, який діяв до 1939 й істотно вплинув на підвищення національної свідомості українського населення Галичини і Волині. Повітовий, згодом надрайонний провідник ОУН Яворівщини 1941–1946, силами одного повіту влітку 1944 організував курінь УПА "Переяслави". Призначений провідником ОУН Городоцької (Львівської сільської) округи, перебував на цьому посту 1946–1948, організовував підпільну працю у Львові. Загинув у бою з підрозділом МДБ в с. Бунів Яворівського р-ну Львівської обл.

Володимир Мороз

Володимир Кунанець

КУНАСЕВИЧ СТАНІСЛАВ (Kunasiewicz Stanisław; 1842–11.05.1879) – польський журналіст, краєзнавець. Редагував часописи "Польський кур'єр" (*Kurier Polski*) та "Львівський посланець" (*Goniec Lwowski*), дописував до інших львівських видань. Цікавився нумізматикою, археологією та історією мистецтва. Автор низки наукових досліджень та популярних праць з історії Львова, зокрема одного з перших *путівників* містом "Археологічні прогулянки Львовом" (*Przechadzki archeologiczne po Lwowie*, 1874), а також путівника *костелом домініканців* "Путівник костелом Божого Тіла оо. домініканців у Львові" (*Przewodnik po*

Г. Кунзек.
Фрагмент плакату "Вперед!".
1910 р.

kościele Bożego Ciała oo. Dominikanów we Lwowie, 1876). Написав також книжки: "Захоплення Русі, її втрата та нове приєднання до Польщі" (*Zajęcie Rusi, utrata tejże i ponowne przyłączenie do Polski*, 1874), "Львів 1809 року" (*Lwów w 1809 roku*, 1878) та інші праці.

У 1870-ті був помічником консерватора галицьких старожитностей *Мечислава Потоцького*, спільно з яким доклав зусиль до збереження низки львівських пам'яток архітектури, зокрема *костелу св. Івана Хрестителя*. Через особисту неприязнь та творчу конкуренцію тривалий час на сторінках друкованих видань полемізував з *Антонієм Шнайдером*. К. збирав фотографії краєвидів Львова, готував велику працю про історію міста, яку так і не закінчив через хворобу та передчасну смерть. Помер у Львові.

Андрій Козицький

КУНЗЕК ГЕНРИК (Kunzek Henryk; 22.02.1871–17.09.1928) – скульптор, живописець, графік і лікар. Народився в м. Самбір (тепер Львівської обл.). Після закінчення Яґеллонського університету працював 1895–1905 у Львові лікарем. Навчався живопису у школі *С. Батовського-Качора*, скульптури – в майстерні *С. К. Островського* (1902–1905), в Академії Коларосси в Парижі (1905) і краківській Академії мистецтв (1905–1911, у К. Лящки). Від 1919 – професор краківської Академії мистецтв. Як скульптор різьбив портретні погруддя, медалі, архітектурні рельєфи. У Львові бл. 1904 виконав під впливом С. К. Островського погруддя поетів В. К. Бжозовського (тонований гіпс) і Ю. Руффера (бронза) – з імпресіоністичною фіксацією стану зосередженості й моделювання голів, що виступають із необроблених блоків. У такій манері було зроблене "Погруддя художника Р.", показане на Загальній виставці польського мистецтва у Львові 1910. Там К. експонував і сецесійні скульптури – проєкти оздоблення будинків: "Потвора", дві "Маски дівчинки", "Сумний фавн".

Барельєф на фасаді будинку на вул. Я. Стецька, 5.
1911 р.
Скульптор Г. Кунзек.
Сучасне фото

Прикрасив 1911 фасад кам'яниці на вул. Сенаторській (тепер вул. Я. Стецька) кам'яними рельєфами "Малий Геракл, що перемагає змій" і "Бій биків" – з витонченим опрацюванням деталей, стилізованою ритмікою і декоративною загостреністю композиційних елементів. 1907 на замовлення Десятого з'їзду лікарів і природознавців у Львові К. виготовив у бронзі плакетку та медаль з портретом лікаря, вченого-біохіміка М. Ненцького і зображенням Слави (*Музей етнографії та художнього промислу*).

Стиль *сецесії* застосовував і в *книжковій графіці*: ілюстрував 1906–1908 львівський часопис "Наш край" (*Nasz Kraj*) і книжкове видання казок К. Брентано

(1911), займався літографією, плакатом. Малював також олією й аквареллю краєвиди ("Потік", 1907, "Вісла", 1912) та портрети. Його твори експонували у Львові 1910, 1916 і посмертно 1932 на Виставці медальєрства. Помер у с. Батовіце під Краковом (тепер Малопольського воєвод., Польща).

Юрій Бірюльов

КУНИЦЬКИЙ ЛЕОНТІЙ (20.06.1876–12.09.1961) – український греко-католицький священик, церковний і суспільний діяч. Народився в сім'ї священика у с. Оріховець (тепер Підволочиського р-ну Тернопільської обл.). Закінчив Тернопільську гімназію, богословську освіту здобув у Римі в Грецькій колегії (1896–1897), у Львові в Генеральній греко-католицькій духовній семінарії та *Львівському університеті* (1897–1900). Продовжив навчання у Відні в інституті "Авґустинеум" та в Інсбруку (Австрія) в єзуїтському конвікті "Канізиянум", де отримав докторський ступінь з богослов'я (1904).

Повернувшись до Галичини, працював на посадах префекта студій (1904–1905) та духівника (1908–1918) Генеральної греко-католицької духовної семінарії у Львові, ад'юнкта богословського факультету Львівського університету (1905), пізніше душпастирював на Скалатщині. Напередодні *Першої світової війни* К. служив священиком серед українських емігрантів Північної Америки, 1914–1917 опікувався українськими робітниками в Німеччині. Був першим соборним крилошанином, якого суверенно призначила українська влада (зазвичай на цей пост із трьох кандидатів обирав цісар, але 1918 номінацію підписав *Сидір Голубович*). Після українсько-польських боїв за Львів наприкін. 1918 польська влада ув'язнила К. у *"Бриґідках"*.

Від 1918 був радником і референтом митрополичої консисторії, а в міжвоєнний час – прелатом-канцлером митрополичої капітули (1924), ординаріатським комісарем для справ духовної семінарії (1924), львівським деканом та архікатедральним парохом (1924–1930), на 1938 – прелатом-кустосом митрополичої капітули. Священик активно брав участь у громадському житті, був діяльним членом Трудової партії, зокрема видавав її друковані органи *"Нова рада"* (1919–1920) та *"Наш прапор"* (1923–1924); один із засновників *Українського Національно-Демократичного Об'єднання* (УНДО) та член ЦК цієї партії, посол до польського сейму від УНДО (1928–1930), голова *Комітету допомоги політичним в'язням* (1937–1939).

О. Курилас.
Собор св. Юра у Львові

К. був красномовним оратором, мав високий авторитет серед українських мешканців Львова. Зображення К., разом із зображенням митрополита *Андрея Шептицького*, було вміщене на відлитому для *собору св. Юра* великому *дзвоні*, який зберігся до сьогодні.

Радянська влада заарештувала К. 1945. Його засудили до 10 років заслання, яке священик відбув у Сибіру (1945–1956). Повернувшись із заслання, поселився в родини в м. Мостиська на Львівщині.

Чимало проповідей у міжвоєнний період К. публікував у церковній періодиці. Автор праць "В Суздальській тюрмі" про перебування митрополита Андрея Шептицького в російському полоні; "Спогади молодих літ та заслання", що видав його племінник 1990 у Торонто

Е. Кунке.
Ноктюрн.
1925 р.

(Канада); спогади з перебування у Данцигу (тепер Ґданськ, Польща) 1918 "Вітер від моря" (1927); надзвичайно цінні нариси про життя українців та становище Греко-Католицької Церкви в Боснії "Над Босною" (опубліковані в часописі *"Нива"* 1918). Зібрання спогадів та інших творів К. було опубліковано у Львові під назвою "Мої спомини" (2003).

Помер у Мостиськах.

Ярослав Глистюк

КУНКЕ ЕМІЛЬ (Kunke Emil; 1896–1943) – живописець і графік. Народився у Львові. Закінчив *Львівський університет*, вивчав живопис у Відні (1921–1923). Від 1924 працював у Львові. Мешкав на вул. Янівській, 24 (тепер *вул. Т. Шевченка*), викладав рисунок у єврейській гімназії. Від 1924 брав участь у львівських виставках (1925 – персональна). Член мистецьких об'єднань *Єврейське літературно-художнє товариство* (від 1926) і "Стер" (від 1934, керівник), 1940 увійшов до Спілки художників УРСР.

Працював переважно у графічних техніках – акварель, гуаш, сангіна, лінорит, дереворит, суха голка, застосовуючи чисті, але стримані кольори. Створював композиції на теми літератури, християнських апокрифів, єврейських (хасидських) легенд, окультизму, насичені складною символікою і містицизмом, фантастикою, гротеском. Таємнича настроєвість і деформація реальності зближували його твори із *символізмом* і *сюрреалізмом*. Займався також *книжковою графікою* (ілюстрації до книжки Я. Шалля, 1926), сценографією для львівського *Єврейського театру* (1937–1938). Його називали "найбільшим львівським візіонером-романтиком".

Серед головних праць – "Містична троянда", "Астральне народження", "Веселка життя", "Аґасфер", "Повішений", "Бог машини", "Євангельський триптих" (усі – 1924), "Астролог", "Жонглери", "Квітка папороті", "Смерть П'єро", "Пастораль", "Ноктюрн" (усі – 1925), "Кабаліст", "Голем", "Весна", "Мученик" (усі – 1926), "Чорнокнижник", "Бурштиновий вечір" (1927), "Гра в шахи" (1928), "Танець смерті" (1929), "Балада", "Північ", "Епідемія", "Блакитний лицар", цикл малюнків "Середньовіччя" (усі – 1932), "Годинникар", "Равин", "Ідилія" (усі – 1933), "Вічний жид", цикл "Середньовічні ночі" (усі – 1934), "Балада про весну", "Дон Кіхот", "Фауст", "Беатріче", "Алхімік", "Саломея", "Кабаліст" (усі – 1936), "Жонглер", "Романтичний вечір", "Повернення сліпого" (усі – 1938).

К. загинув під час німецької окупації міста у *Янівському таборі* у Львові. Твори зберігаються у львівських приватних збірках (зокрема акварелі "У ворожки", 1932; "Вічна мелодія", 1937; "Христос і арлекін", 1930-ті), а також у музеях Польщі. Про К. писали Е. Сандель і Є. Малиновський.

Юрій Бірюльов

Е. Кунке.
Вічна мелодія.
1937 р.

КУПЕР МЕРІАН (Cooper Merian; 24.10.1894–21.04.1973) – американський військовий льотчик, кіносценарист і кінопродюсер. Народився в м. Джексонвілль (Флорида, США). Закінчив школу в м. Ловренсвілль, 1912–1915 навчався у Військово-морській академії США в Аннаполісі (Мериленд), яку не закінчив. Заробляв на життя газетярством. У складі підрозділів національного гвардії штату Джорджія 1916 взяв участь у громадянській війні в Мексиці. 1917 закінчив авіаційні курси в Нью-Йорку, як військовий пілот вступив до Американського експедиційного корпусу, з яким вирушив до Франції. Брав участь у *Першій світовій війні*, воював у складі 20-го дивізіону бомбардувальників "Першого дня". Восени 1918 був збитий над Німеччиною, сильно обгорів, але зумів посадити літак. Потрапив у табір військовополонених під Бреслау (тепер м. Вроцлав, Польща). Після закінчення війни повернувся до Франції, на поч. 1919 із гуманітарною місією "Американської допомогової адміністрації" приїхав до Польщі. У лютому 1919, супроводжуючи вантаж із харчуванням, прибув до Львова, де очолив місцеву філію допомогової організації. Наприкінці

квітня 1919 К. письмово звернувся до *Юзефа Пілсудського* із проханням зарахувати його на службу до Польського війська, мотивуючи, що його дід наприкін. XVIII ст. був особисто знайомий із польським генералом Казимежом Пулавським, який командував добровольцями з Європи під час війни США за незалежність. Одержавши дозвіл вступити на польську службу, виїхав до Франції, де зібрав групу американських добровольців, із якими в жовтні 1919 прибув до Львова. Американські добровольці вступили на службу до 7-ї авіаескадрильї, яка базувалася на аеродромі "Левандівка". У складі цього підрозділу взяв участь у боях із більшовицькими військами. Під час одного з польотів 13.07.1920 літак К. було підбито і він потрапив у полон. Сидів у російському концтаборі під Москвою, навесні 1921 зумів утекти й дістатися до Латвії.

Після підписання навесні 1921 Ризької мирної угоди між Польщею та Радянською Росією повернувся до США. Працював репортером, знімав документальні фільми про екзотичні країни світу. На поч. 1930-х співпрацював із режисерами Голлівуду, взяв участь у створенні низки відомих фільмів, зокрема картини "Кінґ-Конґ" (*King Kong*), для якої написав сценарій та в якій сам знімався як пілот-каскадер. Як продюсер зняв 62 фільми, для 8 написав сценарії, 2 зняв як режисер. Під час *Другої світової війни* знову вступив на військову службу, був особистим радником генерала Дуґласа Мак-Артура. Після війни повернувся до кіноіндустрії, 1952 нагороджений премією "Оскар" за внесок у кіномистецтво. Помер у Сан-Дієґо (Каліфорнія).

Андрій Козицький, Ярослав Янчак

Меріан Купер (праворуч) біля винищувача 7-ї винищувальної ескадрильї. 1920 р. Архівне фото

КУПЧИНСЬКИЙ ЄВГЕН (19.06.1867–28.08.1938) – цитрист, композитор, диригент. Народився у с. Оглядів (тепер Радехівського р-ну Львівської обл.) у родині священика. Основи музичних знань одержав від батька. Загальну освіту здобув у Золочівській початковій школі, у Львівській гімназії та *Греко-католицькій семінарії*. Від 1882 серйозно займався грою на цитрі (брав уроки у Вітольда Зарицького та Феліції Капітанової), а також навчався теорії музики в *О. Нижанківського*.

У 1880-ті К. був тісно пов'язаний з *"Академічним кружком"* і, зокрема, з хором цього товариства, яким керував О. Нижанківський. У цьому колективі К. пробував себе як співак, а також виступав як акомпаніатор і соліст-цитрист, виконуючи композиції українських та іноземних авторів, а також власні. У його репертуарі були уривки з творів Д. Меєрбера, Д. Россіні, В. А. Моцарта, Л. Бетовена. До того часу належить його транскрипція "Дивертисменту" з опери *М. Лисенка* "Різдвяна ніч", обробки для цитри народних пісень "Чорною хмарою дуброва", "Чорні очі", створення п'єси "Весілля" (на матеріалі весільних пісень Брідщини), окремих попурі на народні теми, солоспіву "У садочку" до слів *К. Студинського*.

Закінчивши 1891 навчання у Греко-католицькій семінарії, К. був рукоположений на священика, після чого служив на парохіях у селах Ріпнів, Білківці, а від 1905 і до кінця життя – у с. Сороцьке на Теребовлянщині (Тернопільська обл.).

Наприкін. 1880 – на поч. 1890-х брав активну участь в артистичних мандрівках хору товариства *"Академічне братство"* (1888, 1891, 1897), де виконував на цитрі "Незабудку" Зуппе, "Полонез" Умлауера, "Ноктюрн" Гаммерера, пісні Я. Галля,

Олег Купчинський

"В'язанку народних пісень" М. Кумановського, власні попурі, фантазії на народні теми, на теми з опер М. Лисенка. Створив цикли обробок народних пісень "Колисанка" та "Смерть отамана" (1906), солоспіви "Не тополю високую" для тенора до сл. Т. Шевченка (1891). У п'ятнадцятому випуску "Бібліотеки музикальної" митець надрукував "Три пісні": "Доля" (слова Т. Шевченка), "Моя пісня" (сл. М. Бачинського) і раніше створений солоспів "У садочку". 1902–1904 видав 10 окремих зошитів збірника "Руський цитрист" (у Відні), у яких вміщено різноманітні марші, картини, польки, дивертисменти, фантазії, романси.

Працюючи на різних парохіях, К. скрізь активно організовував селянські хори. Його обрали почесним членом товариства *"Зоря"*, членом товариств *"Боян"* у Львові, *"Просвіти"*. 1905–1912 виступав як співак і цитрист хору "Бандурист" під час турне містами Галичини, а також брав участь у численних концертах, присвячених пам'яті Т. Шевченка, *І. Франка*, *М. Шашкевича* та ін. Тривала хвороба змусила К. відійти від активної діяльності. У 1930-ті він лише зрідка виступав у Львові, присвятивши себе роботі з сільськими хорами.

Помер і похований у с. Сороцьке.

Яким Горак,
Роксоляна Мисько-Пасічник

КУПЧИНСЬКИЙ ОЛЕГ (псевдоніми і криптоніми: Олег Антонович, Антонович О., О. К., О. А.; нар. 18.05.1934) – український історик, філолог, археограф. Від 2005 – голова *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ). Народився в с. Сороцьке (тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.) в сім'ї священика. 1952 закінчив середню школу робітничої молоді в містечку Скалат, 1958 – філологічний факультет *Львівського університету*. 1959–1960 працював бібліотекарем Львівської наукової бібліотеки АН УРСР (тепер *Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України*). Від 1960 – співробітник Центрального державного історичного архіву (ЦДІА) УРСР у м. Львові. 1961 – один із співорганізаторів, а згодом активний учасник Семінару з питань джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін при ЦДІА УРСР у м. Львові.

Писав про наукові конференції, огляди виставок, рецензії. Публікувався у виданнях: "Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР", "Питання географії" (*Вопросы географии*), "Історичні джерела та їх використання", "Архіви України", "Український історичний журнал", "Радянські архіви" (*Советские архивы*), "Жовтень" (тепер *"Дзвін"*), "Мовознавство". 1974 захистив в Одеському університеті кандидатську дисертацію "Українські географічні назви на *-ичі* XIV–XX ст." 1978–1996 працював в Інституті суспільних наук АН УРСР (тепер *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*). Учень *І. Крип'якевича* та *Л. Гумецької*.

У другій пол. 1980-х належав до ініціативної групи львівських учених з відновлення НТШ у Львові. Співавтор Статуту НТШ. Від 21.10.1989 – науковий секретар НТШ, голова Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін товариства. Від 1990 – відповідальний редактор *"Записок НТШ"* (під його керівництвом упродовж 1990–2008 вийшло 35 томів видання, № 221–256). Від 17.12.2005 – голова НТШ. 2006 захистив докторську дисертацію "Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої пол. XIV ст.". Того ж року став відповідальним редактором журналу "Вісник Наукового товариства імені Шевченка".

Член редколегій багатьох видань, дійсний член Української вільної академії наук у США, низки наукових товариств в Україні та за кордоном. За сумісництвом упродовж кількох років викладав спецкурси у *Львівському університеті* ("Галицько-Волинський літопис") і в *Українському Католицькому Університеті* у Львові ("Вступ до церковно-слов'янської мови"). Коло наукових зацікавлень К. – історичні науки (середньовічна історія Украї-

ни), філологія (історія української мови, ойконімія), архівознавство та спеціальні історичні дисципліни (джерелознавство історичне, географія історична, хронологія історична, дипломатика та ін.), історія установ.

У доробку К. понад 500 наукових та науково-популярних праць, зокрема з історії мови, ойконімії, філологічного джерелознавства, архівознавства, історичного джерелознавства та археографії, з питань української дипломатики, хронології, картографії, історії церкви в Україні та її нинішніх проблем. К. – автор монографії "Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень" (1981) та праць "Ранні твори А. Кримського і царська цензура" (1971), "Август Бєльовський та Іван Вагилевич: наукові контакти і співпраця" (1999), а також співупорядник документальних збірок: "Іван Франко: Документи і матеріали" (1966), "Акти села Одрехови: XVI–XVII ст." (1970), "Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст." (1970), "Леся Українка: Документи і матеріали" (1971), "Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні: XVI – перша половина XVII ст." (1975), "Зародження робітничого класу на Україні: середина XVI ст. – 1861 р." (1982); "Селянський рух на Україні: 1826–1849" (1985), "Історія Львова в документах і матеріалах" (1986), "Русалка Дністрова: Документи і матеріали" (1989), "Володимир Гнатюк: Документи і матеріали" (1998); "Михайло Драгоманов: Документи і матеріали: 1841–1994" (2001) та ін.

Ігор Гирич

КУПЧИНСЬКИЙ РОМАН (24.06.1894–10.06.1976) – український письменник. Народився в с. Розгадів (тепер Зборівського р-ну Тернопільської обл.). 1905–1913 навчався у Перемиській гімназії. 1914–1920 служив у Легіоні *Українських Січових Стрільців*. Брав участь у *Першій світовій війні* та українсько-польській війні 1918–1919. Учасник вуличних боїв у Львові в листопаді 1918. Навчався на філософському факультеті Віденського університету (1921–1924) та *Українського (таємного) університету*. 1924–1939 – співробітник львівської газети *"Діло"* (свої статті підписував псевдонімом Галактіон Чіпка), а також дописував до часописів *"Новий час"*, "Господарсько-кооперативний часопис". 1940 емігрував із родиною до Німеччини. 1941 переїхав до Кракова, працював в "Українському видавництві", з яким 1944 переїхав до Відня. 1945–1949 перебував у Німеччині, від 1949 жив у США.

Роман Купчинський

Найбільшу популярність здобув як поет-пісняр, пісенна спадщина якого становить одну з найцікавіших сторінок музичної творчості Українських Січових Стрільців. К. був автором слів і мелодій низки відомих пісень, а також їх першим виконавцем у власному супроводі під гітару. До найкращих належать: "Човен хитається", "Як з Бережан до кадри", "Пиймо, друзі", "Не сміє бути в нас страху", "Накрила нічка", "Ірчик", "Зажурились галичанки", "Заквітчали дівчатонька". Стрілецькі пісні К. були опубліковані в різних збірках, зокрема: "Ой у лузі червона калина" (Пісні Українських Стрільців; Упоряд.: Р. Пришляк, Б. Кривко, О. Єрченко та ін., 1990). Автор творів "Заметіль" (трилогія "Курилася доріженька", "Перед навалою", "Вилітали орли"), "У зворах Бескиду", "Мисливські оповідання", поеми "Скоропад"; збірки пісень "Ми йдемо в бій" (упорядник *І. Соневицький*) та ін. Його прозові та поетичні твори ввійшли до посмертної збірки: "Р. Купчинський. Невиспівані пісні" (упорядники – В. Бойчук, О. Кузьмович), яку видали в Нью-Йорку 1983.

Помер у м. Оссинґ (штат Нью-Йорк, США).

Роксоляна Мисько-Пасічник

Р. Купчинський. *Невиспівані пісні.* 1983 р. Обкладинка

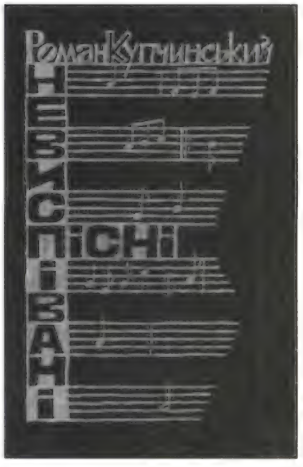

КУРАЛЬТ МАРЦИН (Kuralt Marcin; 21.10.1757–31.12.1845) – *єзуїт*, священик, письменник, поет, спеціаліст з бджільництва, бібліотекар. Народився в м. Жабніца (тепер Словенія). Проповідував. Придворний капелан Львівського архієпископа *Фердинанда Онуфрія Кіць-*

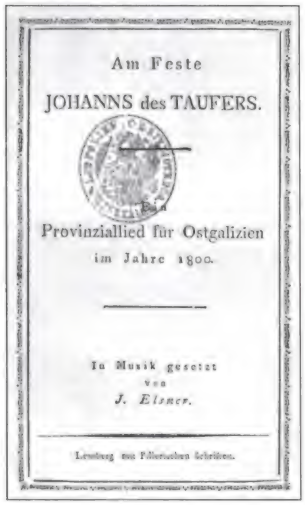
Am Feste
JOHANNS des TAUFERS.
Provinziallied für Ostgalizien
im Jahre 1800.
In Musik gesetzt
von
J. Elsner.

М. Куральт.
До свята Івана Хрестителя: провінційна пісня для Східної Галичини на рік 1800 / на музику поклав Й. Ельснер.
1800 р. Титульна сторінка

Казимеж Куратовський

кого. Хранитель бібліотеки *Львівського університету* (1784–1801, 1805–1809). На час від'їздів директора *Г. Ґ. фон Бретшнайдера* від 1801 виконував обов'язки директора університетської бібліотеки. Діяв специфічно: передплатив для бібліотеки два періодичні видання і на три дні почергово висилав їх професорам на тимчасове зберігання. Очистив у такий спосіб підвали бібліотеки та здав їх в оренду під пивниці та склади. За оренду отримував 490 флоренів, з яких половину витрачали на закупівлю книг, решту – на користь Львівського університету. За підписами його та професорів Ф. де Маркса та М. Ертеля на аукціон 1803 були виставлені "дублети" книг, з яких продано 1186, з них 12 *інкунабул*, 444 стародруки. 1804 адміністративна комісія сенату університету виявила порушення з боку К. 1809 його відправлено до монастиря *капуцинів* (Оломоуц, тепер Чехія). Повернувся до Львова 1811, але посади у бібліотеці не отримав.

1807–1809 у Львівському університеті викладав бджільництво на кафедрі натуральної історії, згодом – плодівництво. Уклав підручник "Бджільництво" (*Bienenzucht*, 1807). У співавторстві з Юзефом Ертелем уклав "Закони збереження в цій бібліотеці академії" (*Leges in hac bibliotheca academica servandae*). Рукопис до *пожежі* 1848 зберігався у бібліотеці університету, був вписаний в каталог бібліотеки П. Н. Ґареллі. Автор епіграм та віршів латинською, грецькою, німецькою мовами, зокрема: "Пісня миру до Першого травня 1797" (*Friedenslied am 1. May 1797*, 1797); "Бадьора пісня львівських громадян" (*Wachlied der Lemberger Bürger*, 1797); "Ідилія до Каєтана Ґоздави з Кіцьких Кіцького архієпископа Львівського" (*Idyllion ad D.D. Cajetanum Gozdawa de Kitki Kicki Archiepiscopum Leopolitanum*, 1798). Деякі з цих творів покладені на музику, серед них: "До свята Івана Хрестителя: провінційна пісня для Східної Галичини на рік 1800 / на музику поклав Й. Ельснер" (*Am Feste Johanns des Täufers: Ein Provinziallied für Ost-Galizien im Jahre 1800 / In Musik gesetzt von J. Elsner*, 1800) (усі – Львів). Переклав німецькою комедію *В. Богуславського* (1754–1829) "Бідний студент" (бл. 1800).

Під час наполеонівських війн діяв антипатріотично – намовляв завербованих для Австрії солдат тікати до Польщі, прославляв французів, виступав проти об'єднання словенських і хорватських земель в Іллірійські провінції (1809–1814), за це та за службові порушення був відправлений на батьківщину до Крайни, в монастир м. Шкоф'я Лука. Від 1823 перебував у Чехії. В Словенії став членом першої Словенської Академії наук, де пропонував видати збірку народної поезії.

Помер у м. Міровіце (Чехія).

Наталія Швець

КУРАТОВСЬКИЙ КАЗИМЕЖ (Kuratowski Kazimierz; 02.02.1896–18.06.1980) – математик. Народився у Варшаві в родині адвоката. 1913 закінчив гімназію в рідному місті. 1913–1914 навчався на інженерному факультеті м. Глазго (Шотландія). Завадила навчанню *Перша світова війна*. 1915–1918 вивчав математику у Варшавському університеті. 1921 одержав ступінь доктора філософії й після габілітації викладав у Варшавському університеті як приват-доцент, через два роки – заступник професора. 1927–1933 – надзвичайний професор, завідувач III кафедри математики на загальному факультеті *Львівської Політехніки*. Двічі був деканом факультету. Загальний факультет був відомий тим, що тут готували науковців та викладачів, зокрема з математики, і випускники здобували ступінь маґістра. Учнем та докторантом К. був *С. Улям*.

У львівський період К. підготував майже 30 праць, зокрема перший том монографії "Топологія" (*Topologia*, 1933, Т. 1; 1950, Т. 2). 1934 став звичайним професором і очолював III (1934–1935) і IV (1935–1952) кафедри математики у Варшавському університеті. Під час німецької окупації Варшави викладав у підпільному університеті.

Як президент Польського математичного товариства (1946–1953) брав активну участь у відновленні наукових досліджень, зокрема створенні Математичного інституту Польської Академії наук (ПАН). Був його директором (1948–1968), керівником наукової ради (1968–1980), завідувачем відділу топології (1948–1980).

Від 1928 – редактор, від 1952 – головний редактор журналів "Fundamenta Mathematicae" і "Математичний бюлетень ПАН" (*Biuletyn Matematyczny PAN*), а також редактор видавництва "Математичні монографії" (*Monografie Matematyczne*).

Наукові інтереси: топологія, теорія множин, теорія міри та теорія функцій дійсної змінної. К. ввів нову аксіоматику топології, яка використовувала поняття замикання множини (аксіоматика Куратовського), що сприяло розвиткові теорії топологічних просторів. Поняття, термінологія та символіка, що їх впровадив учений, увійшли в усі підручники та монографії з топології та теорії множин. Автор понад 170 праць, із них 19 монографій та підручників, зокрема: "Теорія множин" (*Teoria mnogości*, 1952, у співавторстві з А. Мостовським), "Вступ до теорії множин і топології" (*Wstęp do teorii mnogości i topologii*, 1952).

Дійсний член (1945), віце-президент (1957–1968) ПАН. Член багатьох іноземних наукових рад та академій, зокрема Великої Британії та Німеччини. Доктор *honoris causa* університетів у Глазго, Празі, Вроцлаві. 1946–1956 читав лекції в 20 наукових центрах світу.

Помер у Варшаві.

Ярослав Притула

КУРАШ ОРЕСТ (10.10.1935–05.11.2006) – український хормейстер, громадський діяч. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1989). Народився в с. Оріхівці поблизу Перемишля (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 1945 разом із батьками та родиною був змушений покинути рідні землі, які після *Другої світової війни* відійшли до Польщі. Навчався у середній школі с. *Сокільники* (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.), Львівському музично-педагогічному училищі (клас Євгена Вахняка) та 1953–1958 – у *Львівській консерваторії* (спеціальність "диригування"; клас *Миколи Колесси* та Володимира Василевича). 1958–1965 та 1980–1986 – головний хормейстер, 1986–2006 – хормейстер *Львівського театру опери та балету*.

Орест Кураш

Як хормейстер здійснив першопрочитання вистав "Лісова пісня" (1958) та "Тіні забутих предків" (1960) В. Кирейка, "Украдене щастя" Ю. Мейтуса (1960), "Олеська балада" *Б. Янівського* (1986).

Вистави: "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського; "Наталка Полтавка", "Тарас Бульба" *М. Лисенка*; "Аїда", "Бал-маскарад", "Отелло", "Риголетто", "Травіата", "Трубадур" Дж. Верді; "Фауст" Ш. Ґуно; "Іван Сусанін" М. Глінки; "Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського; "Князь Ігор" О. Бородіна; "Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського; "Галька" С. Монюшка; "Кармен", "Шукачі перлів" Ж. Бізе; "Сільська честь" П. Масканьї; "Паяци" Р. Леонкавалло; "Богема", "Тоска" Дж. Пуччіні; "Війна і мир" С. Прокоф'єва; "Дні революції" М. Кармінського; "Золотий обруч" Б. Лятошинського; "Назар Стодоля" К. Данькевича; "Створення світу" А. Петрова та ін.

Керував хором школи-інтернату № 9 м. Львова (1959–1975), хоровим гуртком школи-інтернату № 2 м. Львова (1963–1967). Викладач диригентсько-хорових дисциплін Львівського музично-педагогічного училища (1967–1970). Організатор і керівник хору творчої молоді (1960) і хору вчителів та сільської інтелігенції (1970) с. Сокільники. Керівник ансамблю пісні і танцю "Верховина" м. Львова (1971–1978).

Член Спілки театральних діячів України, *Народного Руху України*.

Помер у Львові.

Данило Ільницький

Лесь Курбас

КУРБАС ЛЕСЬ (повне ім'я – Олександр Зенон; 25.02.1887–03.11.1937) – український актор, режисер. Народився в м. Самбір Львівської обл. в родині акторів галицького театру Степана та Ванди Курбасів (за сценою Яновичі). Навчався в Тернопільській гімназії, у Віденському (1907–1908) та *Львівському університетах* (1908–1910). Під час навчання у Львові брав участь у боротьбі за відкриття в місті українського університету. Відрахований за участь у сутичках із польськими студентами в липні 1910. Сценічний дебют відбувся 1909 в аматорському студентському театрі, що ставив свої вистави в будинку *товариства взаємних убезпечень "Дністер"* на *вул. Руській*, 20, у Львові. Для увічнення цієї події на стіні будинку встановлено меморіальну таблицю роботи *М. Посікіри*. Після того як залишив університет, деякий час вчився у Віденській драматичній школі (1911), влітку 1911 працював режисером гуцульського театру Г. Хоткевича "Верховина".

Два роки (1912–1914) у мандрівному театрі *"Руської Бесіди"*, яким керував тоді режисер *Й. Стадник*, стали плідною школою професійної майстерності К. На сцені "Руської Бесіди" К. виконував ролі у виставах за творами М. Старицького "Маруся Богуславка", "Ой не ходи, Грицю" (Гриць), "Зимовий вечір" (Подорожній), М. Кропивницького "Вій" (Сотник), Ф. Геббеля "Марія Магдалена" (Фридрих), І. Воїновича "Осіння буря" (Іван).

К. грав в операх та оперетках: "Кармен" Ж. Бізе (Моралес), Ж. Оффенбаха "Казки Гоффмана" (Лютер), *І. Франка* "Украдене щастя" (М. Гурман), В. Трахтенберґа "Відьма" (Прорубов), Л. Толстого "Живий труп" (Адвокат), М. Горького "На дні" (Васька Пєпєл), А. Чехова "Дядя Ваня" (Астров), В. Пачовського "Сонце Руїни" (Дорошенко), В. Винниченка "Чорна Пантера і Білий Ведмідь" (Каневич). Курбасівські образи періоду "Руської Бесіди" мали романтичний характер. У вересні 1915 створив у Тернополі трупу "Тернопільські театральні вечори".

Меморіальна дошка на вшанування Леся Курбаса на вул. Руській, 20. Скульптор М. Посікіра

Наприкін. 1916 К. вступив до київського театру М. Садовського. Організував студію молодих акторів, з якої виріс згодом "Молодий театр" (1917). Із цієї трупи виникло кілька нових українських театрів. К. – засновник спочатку політичного (1922–1926), а потім і філософського (1926–1933) театру в Україні. У виставах філософського театру "Березіль" (Харків) К. малював Всесвіт, де головним ставала особлива довіра до життя людини у всіх його суперечностях. К. і "березільці" знайшли свого драматурга – Миколу Куліша (Гуревича), чиї п'єси були співзвучні їхнім естетичним засадам. Театр К. в Харкові поставив спектаклі "Шпана", "Алло на хвилі", "Чотири Чемберлени", серію "Костюмовані історії" ("Жакерія", "Сава Чалий", "Король бавиться", "Змова Фієско"), п'єси М. Куліша "Народний Малахій", "Мина Мазайло" та ін. Після того, як в УРСР почалося згортання "українізації", проти К. було висунуто звинувачення у викривленні радянської дійсності. 1931–1933 відбувалося організоване владою цькування К. у пресі. Попри тиск та прямий шантаж, К. відмовився виступити з публічним осудом діяльності М. Хвильового та М. Скрипника. 15.10.1933 режисера було звільнено з посади керівника "Березоля". 26.12.1933 заарештовано в Москві, де він два місяці працював у єврейському театрі на вул. Малій Бронній.

К. вислали на будівництво Біломорсько-Балтійського каналу, потім – на Соловецькі острови (Росія). Після повторного суду був розстріляний. Страту приурочили до чергового ювілею більшовицького перевороту 1917. Тривалий час уважали, що режисер помер 15.11.1942 від крововиливу в мозок, оскільки саме таку фальсифіковану версію його смерті подали радянські спецслужби. 19.04.1957 К. посмертно реабілітували.

У Львові іменем К. названо вулицю. У місті діє *театр імені Леся Курбаса*.

Петро Микитюк

КУРДИБАХА ЛУКАШ (Kurdybacha Łukasz; 22.10.1907–22.12.1972) – поль-

ський історик освіти, виховання і культури. Народився в с. Ляшки Ярославського повіту (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). Середню освіту здобув у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), 1927–1931 навчався на філософському факультеті *Львівського університету*, поглиблено вивчав історію культури та освіти (учень *Станіслава Лемпіцького*). Під його керівництвом 1931 здобув ступінь магістра філософії в галузі історії, 1932 – ступінь доктора філософії на основі захисту дисертації "Культурна діяльність Петра Мишковського, краківського єпископа" (*Działalność kulturalna Piotra Myszkowskiego, biskupa krakowskiego*). 1932–1935 працював учителем VII та V львівських гімназій, 1932–1934 – молодшим, 1934–1939 – старшим асистентом інституту історії освіти та шкільництва Львівського університету. Там 1938 пройшов габілітацію з історії освіти та шкільництва на основі захисту дисертації "Старопольський виховний ідеал" (*Staropolski ideał wychowawczy*). 1938–1939 – приват-доцент Львівського університету. Викладав спецкурси "Виховна ідеологія польської шляхти в XVI і XVII ст.", "Історія педагогічної думки в Польщі", "Значення закордонних університетів для польської духовної культури XVI ст.". У роки *Другої світової війни* – організатор польського шкільництва в Румунії і на Кіпрі, рядовий польських військових формувань в Африці, від 1943 – керівник польського видавництва в Єрусалимі (Палестина). Після війни проводив архівний пошук у Ватиканському архіві та римських бібліотеках.

Повернувся до Варшави 1947, працював головним редактором видавництва "Читач" (*Czytelnik*). Від 1950 працював у Варшавському інституті літературних досліджень, 1951 – надзвичайний професор, від 1953 – керівник Лабораторії історії освіти Польської Академії наук, від 1962 – звичайний професор. 1968 призначений директором Інституту педагогіки Варшавського університету і редактором журналу "Педагогічний квартальник" (*Kwartalnik Pedagogiczny*).

Наукові інтереси зосереджувались у галузі історії освіти, шкільництва, виховання та культури XVI – першої пол. XVIII ст. У львівський період діяльності опублікував 17 наукових праць, присвячених виховним поглядам та світогляду шляхти; меценатству в Польщі; *італійцям* у Львові та ін.

Автор монографій: "Шляхетська педагогіка в XVI і XVII ст." (*Pedagogika szlachecka w XVI i XVII w.*, 1932), "Польсько-ґданські культурні відносини у XVIII ст." (*Stosunki kulturalne polsko-gdańskie w XVIII w.*, 1937), "Римська Курія стосовно Комісії національної освіти в 1773–1783 роках" (*Kuria Rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1783*, 1949), "З історії секуляризації освіти" (*Z dziejów laicyzacji oświaty*, Т. 1–2, 1961–1962).

Помер у Варшаві.

Роман Лаврецький

КУРДИДИК АНАТОЛЬ ЮЛІАН (псевдоніми: Гольтіпака, Рогатинець, АКА та ін.; 24.07.1905–25.06.2001) – український письменник, журналіст, редактор, громадський діяч. Брат *Ярослава Курдидика*. Народився в м. Підгайці (тепер Тернопільської обл.) в родині священика. Дитинство минуло у с. Покропивна (тепер Козівського р-ну на Тернопільщині). 1920–1925 навчався в українській гімназії Тернополя, 1925–1928 вивчав право у *Львівському університеті*, після закінчення якого два роки служив у польській армії.

Літературну працю розпочав у Львові. 1928–1929 – співредактор часописів "Український голос" у Перемишлі (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), 1929–1934 – *"Неділя"* та 1934–1939 – *"Діло"* у Львові. Від 1936 у часописі "Діло" вів рубрику "Українці в світі". 1939 – редактор газети "Неділя". З редакційними завданнями часто бував у Коломиї і в селах Гуцульщини та Покуття. Ініціатор створення літературного об'єднання *"Дванадцятка"*, яке гуртувало молодих поетів. Очолював його до більшовицької окупації краю восени 1939.

Анатоль Курдидик

А. Курдидик.
Дві години в Домі українського інваліда.
1934 р. Обкладинка

А. Курдидик.
Три королі і дама.
2007 р. Обкладинка

Ярослав Курдидик

У 1930-ті належав до *Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка* у Львові. 1931–1937 – член Українського журналістського союзу. Під час німецької окупації працював кореспондентом газети "Краківські вісті". 1944 виїхав до Німеччини, де був секретарем Української журналістської асоціації, співпрацював з газетою "Неділя" (Ішафенбург). 1951 емігрував до Канади. Громадянин Канади від 1964. У Вінніпегу, де мешкав, був членом осередку Суспільної служби українців Канади. У Торонто 1954–1956 працював у часописі "Український робітник", упродовж 1956–1959 – редактор тижневика "Вільне слово". Від 1958 – член Канадської етнічної пресової федерації. Співзасновник і голова Спілки українських журналістів Канади. У Вінніпегу 1959–1962 редагував тижневик "Новий шлях", упродовж 1962–1970 – "Поступ", 1970 – співробітник газети "Український голос". 1963–1973 – організатор і президент Літературно-мистецького клубу. За журналістську працю 1974 нагороджений Шевченківською медаллю Конгресу українців Канади. Член об'єднання українських письменників "Слово" і Української вільної академії наук.

Автор збірки прози "Ясні вогні" (1929), "Оповідання" (1930), "Тайна одного знайомого" (1935), роману "Три королі і одна дама" (1943), оперети "Залізна острога" (1934, спільно з Л. Лісевичем), комедії "Ой, та Просвіта" (1938), публікацій стрілецької поезії в *"Літописі "Червоної Калини"* (1930–1933), дослідження "Друковане слово в Коломиї" (1988). Також упорядкував збірник біобібліографічного характеру "Книга мистців" (Т. 1–2, 1972–1974). Помер у Вінніпегу.

Ліля Сирота

Я. Курдидик.
Етюди (мініятюри).
1955 р. Обкладинка

КУРДИДИК ЯРОСЛАВ РАФАЇЛ (псевдоніми та криптонім: Ярослав Петрович, Славко, Максим Булька, Я. К.; 03.06.1907–01.08.1990) – український письменник, журналіст, редактор. Брат *Анатоля Юліана Курдидика.* Народився у священичій родині в м. Підгайці (тепер Тернопільської обл.). Середню освіту здобув у Першій українській державній гімназії в Тернополі. Від 1924 навчався у Технічно-мистецькій школі у Львові, водночас працював редактором у видавничому концерні *Івана Тиктора "Українська преса"* та дописував до різних галицьких часописів. Після одруження відкрив власну крамницю та невелику фабрику.

Вивчав журналістику у Варшавському (1929–1931), а право – у Віденському університеті (1932–1933). Був кореспондентом львівського щоденника *"Час"* (1933–1934) та *"Новий час"* (1934–1939). Виступав також на сторінках *"Дзвонів"*, *"Назустріч"*, *"Літопису "Червоної Калини"*, "Поступу". Особливо тісно співпрацював з ілюстрованим тижневиком *"Неділя"* та гумористично-сатиричним часописом *"Зиз"*, на сторінках яких друкував вірші, мініатюри та етюди. Як член літературної групи *"Дванадцятка"* виступив на сторінках "Літопису "Червоної Калини" з мініатюрами "Фрагменти" (1935, ч. 4).

У сер. 1930-х мобілізований на військову службу в кінну артилерію.

Наприкінці *Другої світової війни* потрапив до таборів переміщених осіб у Німеччині. Брав активну участь у громадсько-культурному житті, став членом Спілки українських журналістів у Німеччині (1946–1950). Згодом емігрував до США. Спочатку працював у пекарні, потім приватним бібліотекарем, службовцем посольства і нарешті – постійним кореспондентом "Свободи". Дописував до різних українських періодичних видань за кордоном, зокрема "Визвольного шляху", "Жіночого світу", "Овиду" та різних збірників. Співредагував ветеранський місячник "Перемога".

Був членом Спілки українських журналістів Америки, дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка у США. Автор книжок: "Два кулемети (З вояцького бльокноту)" (1954), "Етюди (мініятюри)" (1955); збірок вояцької поезії "Серце і зброя" (1976), новел та оповідань "Розмова зі смертю" (1993), гуморесок "То не так

як вдома" (1993), спогадів про війну. Серед творчої спадщини К. зацікавлення викликають передовсім вірші та мініатюри, і особливо ті, у яких глибоко й іронічно відтворено міські настрої.

Помер у м. Вінніпеґ (Канада).

Василь Ґабор

КУРЕМСА (Курумиш, Куруміші, Хуруміші або Коренца; р. нар. невід. – після 1259) – ординський полководець. Питання походження та становище К. до сьогодні залишаються дискусійним. Одні дослідники вважають його Чингізидом (третім сином Урдуя, внуком хана Джучі) Курумишом, який тримав 1240–1259 Правобережний улус, до зони відповідальності якого належала *Галицько-Волинська держава*. Інші вчені ототожнюють К. з еміром улусбека Могучія (Мауці), зятя Чингіз-хана, або з намісником останнього Коренцою. Васалами К. були болохівські князі та старшина Митяй в Бакоті. Після того, як *Данило Романович* прийняв королівський титул (1253), що було прямим викликом ординському пануванню, К. невдало намагався захистити болохівських князів і силою відновити ординську зверхність 1253–1254. У боях із галицькими військами зазнав низки невдач 1257–1258. Його походи становили також загрозу Львову. 1259 хан Берке змістив К., замінивши його темником *Бурундаєм*. Дальша доля К. не відома.

Леонтій Войтович

"КУР'ЄР ГАЛИЦЬКИЙ" (*Kurier Galicyjski*) – польськомовний незалежний часопис *поляків* в Україні. Виходить від 15.08.2007 як часопис для читачів зі Львова і Львівщини, а також Галичини, Волині, Буковини і Поділля. Розповсюджується за передплатою й у мережі продажу на території України і Польщі. "К. Г." продовжив редакційну лінію "Галицького кур'єра" – додатка до *"Газети Львовської"*, який виходив від 30.10.2005. Наголошуючи на цьому, у часописі ведуть подвійну нумерацію, враховуючи 42 випуски додатка.

Часопис виходить на 24 сторінках, частково в кольоровому друці. "К. Г." друкує матеріали із сучасного життя поляків в Україні (головно у Львівському й Івано-Франківському регіоні), а також історичні, етнографічні, екологічні нариси, спогади, поезію. Велику увагу редакція зосереджує на історії й сучасному стані *Римо-Католицької Церкви* в Україні. У редакції – чотири основні напрями діяльності: літературна творчість, фоторепортаж, культурно-історична спадщина й регіональна інформація. Редакція співпрацює з польськими періодичними виданнями в Україні, має широке коло дописувачів, авторів з України і Польщі. Головний редактор – Марцин Ромер. У редакції працюють І. Масальська, М. Баша, Ю. Смірнов і К. Чавага. Часопис виходить завдяки підтримці Сенату Речі Посполитої через Фундацію допомоги полякам на Сході.

Юрій Смірнов

"КУР'ЄР ЛЮДОВИЙ" (*Kurjer Ludowy*) – польський суспільно-політичний часопис. Виходив у Львові 1922–1923. Редактори: Г. Дзендзел (1922–1923) та Т. Геллер (1923). Редакція розташовувалась на вул. 3-го Травня, 12 (тепер *вул. Січових Стрільців*). Хоча видання формально й не було партійним органом, насправді воно представляло інтереси польської селянської партії – Польського сторонництва людового "П'яст" (ПСЛ "П'яст"). Ініціаторами створення "К. Л." були представники львівської організації ПСЛ "П'яст" після того, як з-під їхнього контролю вийшов щоденник *"Кур'єр Львівський"*.

Щоб заповнити інформаційну прогалину, яка виникла напередодні листопадових парламентських виборів 1922, львівська організація ПСЛ "П'яст" створила нове видання. Перше число з'явилося 19.10.1922. На шпальтах часопису переважала передвиборча агітація ПСЛ "П'яст". Широко висвітлювано партійні конгреси, з'їзди, громадські збори селянства в повітах Східної Галичини. Лейтмотивом більшості публікацій була пропаганда ідеї проведення земельної реформи на

Осип Курилас

основі парцеляції великих землеволодінь з обов'язковою матеріальною компенсацією їхнім власникам. Редакція газети перебувала в гострій опозиції до представників польських національних демократів – головних опонентів ПСЛ "П'яст" у регіоні на виборах до сейму й сенату. Матеріали часопису містили розгорнутий аналіз результатів виборчої кампанії, розкривали перебіг переговорного процесу 1923 щодо створення парламентської коаліції. За три місяці після виборів часопис, виконавши свою функцію політичної пропаганди, закрився. Останнє число вийшло 18.02.1923.

Лев Калиняк

"КУР'ЄР ЛЬВІВСЬКИЙ" (*Kurier Lwowski*) – польська газета, яка виходила у Львові 1883–1926. Засновник – Людвік Масловський, який через фінансові клопоти 1886 змушений був продати видання. Газету купила спілка співвласників: Едвард Лілієн, *Болеслав Вислоух* та *Генрик Ревакович*. Під їхнім керівництвом газета радикально змінила своє обличчя, перетворившись на видання, яке дотримувалося ліберально-демократичних поглядів. Газета виступала з поміркованою критикою суспільних порядків й слугувала формуванню демократичної течії польського політичного руху. У редакції видання працювали Болеслав Червенський, Болеслав Спауста, Ян Стапінський та ін. З виданням співпрацювали *Ян Каспрович*, *Болеслав Лімановський*, Еліза Ожешко, Владислав Оркан та ін. Редактор – Б. Вислоух (1887–1919).

У липні 1887 за рекомендацією *Адольфа Інлендера* на роботу до редакції прийняли *Івана Франка*. Крім публіцистичних праць, кримінальної хроніки та огляду новин, письменник друкував у виданні свої написані польською мовою оповідання ("Маніпулянтка", "Яць Зелепуга", "Панталаха"), фрагменти роману "Лель і Полель", а також літературну критику та ін. І. Франко змушений був залишити газету в травні 1897, після того як у віденському тижневику "Час" (*Die Zeit*) 08.05.1897 опубліковано статтю письменника "Поет зради", де, як уважала частина *поляків*, образливо потрактовано творчу спадщину *Адама Міцкевича*.

Газета видавала додатки "Тиждень" (*Tydzień*) та "На нашій землі" (*Na ziemi naszej*). На поч. XX ст. редакція була розташована на вул. Хоронщизни, 31 (тепер вул. П. Чайковського).

Після встановлення у Львові польської влади видання стало органом демократичної інтелігенції, яка співпрацювала з політичним середовищем польських "людовців" (до кін. 1922). Після приходу до влади в травні 1926 *Юзефа Пілсудського* та розламу в таборі "людовців" газета почала відчувати фінансові клопоти. Через борги влада оголосила санацію видання, неофіційним редактором було призначено *Клаудіуша Грабика*. Однак порятувати газету не вдалося.

Андрій Козицький

О. Курилас.
Святий Дмитрій.
1906 р.

КУРИЛАС ОСИП (07.08.1870–25.06.1951) – український художник, стрілець Легіону *Українських Січових Стрільців* (УСС), викладач рисунку. Народився в с. Щирець (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.) у родині місцевого дяка. Закінчив початкову школу в Щирці. 1882–1892 навчався в Художньо-промисловій школі у Львові, 1895–1901 – у Краківській академії образотворчих мистецтв (у класах *Я. Мальчевського* та Л. Вичулковського). За роки навчання в Академії відзначений 5 срібними медалями та 19 іншими нагородами на студентських виставках. Член мистецького угруповання (від 1898) *Товариства для розвою руської штуки*, неодноразовий учасник його виставок. Уже після перших виставок *І. Труш* відзначив К. "як одного з найспосібніших наших учеників Краківської школи штук красних".

Періоду до *Першої світової війни* належать виконані К. портрети *В. Шухевича*, *М. Лисенка*, професора Яворського, автопортрет та портрет дружини, жанрові й побутові сцени з життя народу ("Дудар", "Сільський пастух", "Старушка",

"Жебраки", "Сільська дівчина", "Хлопець з вужем"), пейзажі (виконав, зокрема, 10 різних сюжетів із краєвидами польських Татр в околицях Закопаного – оригінали зберігаються в Татранському музеї в Закопаному, Польща). Намалював 17 картин на історичні теми та портрети державних і культурних діячів для ілюстрування другого видання "Історії України" М. Аркаса (1912). Брав участь у виставках у Львові, Кракові, Варшаві, Загребі та Рієці в Хорватії.

Добровільно вступив 1915 до Легіону УСС. Член Пресової кватири УСС (1915–1919). Автор понад 200 олійних портретів старшин УСС та січових стрільців (портрети *В. Дідушка*, *Г. Коссака*, *С. Горука*), батальних сцен ("Бій на Маківці", "Семиковецьке побоїще", "Битва на Лисоні", "Бій на Сінній площі у Києві"), ліричних картин із життя й побуту УСС. Твори К. прикрашали виставку УСС 1916 у Відні, 1918 та 1934 – у Львові.

Малював карикатури, ілюстрував стрілецькі гумористичні журнали "Самохотник", "Республіканський самохотник", "Бомба", "Самопал" та ін.

Справжніми витворами мистецтва в цих журналах стали дружні шаржі К., виконані з великою дотепністю й майстерністю на: *С. Галечко*, *Б.* і *Л. Лепких*, *М. Угрина-Безгрішного*, *І. Боберського*, *М. Гайворонського* та ін.). Митець одним порухом руки, майже не відриваючи пера від паперу, передавав у них людські характери й особливості вдачі. "Карикатури К. не брутальні й відражаючі. В них видно скрізь соняшний гумор і елегантний почерк. Вони пробуджують до сміху навіть того, з кого глузують, посідають принаду веселого сміху в товариській забаві," – писав про них *В. Залозецький*.

К. – автор понад 70 поштівок (1918–1939) на різні теми: стрілецтво, різдвяний та великодній цикл, ілюстрації до рядків молитви "Отче Наш", українських і польських пісень, пейзажі із Закопаного. Деякі з його творів, знищених у тоталітарні післявоєнні роки, збереглися лише завдяки ілюстраціям із них у газетах та часописах, а також на поштових картках.

Викладав 1919–1939 рисунок в українській жіночій учительській гімназії у Львові та Мистецькій школі *О. Новаківського*. 1923–1926 – заступник О. Новаківського – декана мистецького факультету *Української (таємної) технічної школи*.

Неперевершений ілюстратор книжок та дитячих підручників: "Букваря" (1922 і 1926), "Читанки" до II, III і IV класів, які у 1930-ті неодноразово перевидавали у Львові, Кракові та Канаді. Плідно співпрацював із журналами *"Світ дитини"* (цикл ілюстрацій до "Пригод Юрчика Кучерявого", "Гав на вакаціях", вісім рисунків до біографії Т. Шевченка), *"Зиз"*, "Шляхи" та ін. Виконав ілюстрації до "Юрзи-Мурзи" *Ю. Шкрумеляка*, "Новини" *В. Стефаника*, казки "Котик та півник".

Один із засновників модерного українського сакрального мистецтва, яскраво використовував українську вишивку та орнаментику на іконах Богородиці та Ісуса Христа (передруковані великим тиражем 1910 із благословення митрополита *Андрея Шептицького* для широкого вжитку, вони прикрашали не одну галицьку домівку). Відомі два варіанти

О. Курилас.
Портрет дружини.
1903 р.

О. Курилас.
На Гуцульщині.
1942 р.

О. Курилас.
Попереду Цяпка
(цикл "Бо війна війною").
1918 р. Листівка

таких парних образів: на одному є підписи "Ісус Христос – небесний Учитель" і "Пречиста Діва – Мати руського краю", а на інших під образом Богородиці змінено слова: "Пречиста Діва – Мати України".

К. – автор багатьох ікон, зокрема й для іконостасів у церквах США, Канади, Польщі та Галичини (с. Бориня, Ямпіль, Бишів, Дроговиж, Сердиця, Биків, Підбірці та ін.).

Під час *Другої світової війни* К. увійшов до *Спілки праці українських образотворчих митців*, брав участь у п'яти її виставках ("Портрет митрополита Шептицького", "Шевченко малює", "На Гуцульщині" та ін.), викладав живопис у Державній мистецько-промисловій школі (тепер *Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша*) та Інституті народної творчості (тоді містився на *вул. В. Короленка*).

У післявоєнний час – заступник голови Львівського відділення Спілки художників України, зазнавав згодом матеріальних утисків і переслідувань. У листопаді 1948 у Львівському музеї українського мистецтва (тепер *Національний музей у Львові*) створили спецфонд, у який вилучили "антирадянські, відверто шкідливі експонати націоналістичного характеру". Твори К. становили в ньому більшість. Ще за життя художника частину його робіт із довоєнного *Музею історико-військових пам'яток* знищили (1948). Решту картин К. зі спецфонду на патріотичну та релігійну тематику (164 одиниць зберігання) спалили в серпні 1952, після його смерті.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Андрій Крижанівський

Михайло Курилич

КУРИЛЕВИЧ АНДЖЕЙ (Kurylewicz Andrzej; 24.10.1932–12.04.2007) – польський музикант, композитор, диригент. Народився у Львові. У 6-річному віці розпочав навчання гри на фортепіано у Львівській музичній школі. Після *Другої світової війни* продовжив навчання в Ґлівіцах та Кракові (Польща). Навчався у Вищій державній музичній школі у Кракові (1950–1954), звідки був усунутий за популяризацію джазової музики, забороненої в ті часи. 1955 створив квінтет, який потім переріс в Органний секстет польського радіо у Кракові (діяв до 1962). Керував Оркестром польського радіо у Варшаві (1964–1969). Відкрив 1969 разом із дружиною Вандою Варською мистецьку пивницю у Варшаві, де регулярно організовував концерти, вечори поезії, виставки. Зацікавлення зближенням джазу і сучасної (авангардової) класичної музики привело К. до створення нового оркестру – Формації сучасної музики, з яким працював (1969–1978) як композитор та музикант-інструменталіст (крім фортепіано, віртуозно грав джаз на трубі та тромбоні).

К. вважають легендою польського джазу. Одержав високу оцінку та нагороди в Польщі та за кордоном (США, Канада, Куба, європейські країни). 1984 здобув титул "Композитор міста" Вільгельмсхафен (ФРН).

Компонував музику до багатьох польських фільмів ("Повернення", "Блюз", "Дівчина з доброго дому", "Останній свідок", "Польські дороги" та ін.). На початку 1980-х залишив джаз і почав компонувати тільки класичну музику, зокрема п'ять пісень на слова Ч. Мілоша на голос та струнний оркестр із фортепіано. Концертував із творами К. Шимановського та Ф. Шопена. Наприкін. 1980 – на поч. 1990-х співпрацював з Університетом штату Канзас (США), був членом правління Союзу композиторів Польщі (1987–1991). Похований у катакомбах на цвинтарі Повонзки у Варшаві.

Іван Яремко

КУРИЛИЧ МИХАЙЛО (18.05.1921–22.01.1984) – художник, педагог. Народився у с. Заболотів (тепер Івано-Франківської обл.), де здобув початкову освіту. 1935–1938 навчався у Коломийській художньо-промисловій школі. 1938–1940 працював у Коломийському міському театрі. 1947–1953 навчався на кафедрі проєктування інтер'єру і меблів у Львівському інституті

прикладного та декоративного мистецтва (тепер *Львівська національна академія мистецтв*). Після закінчення і до смерті – викладач цієї кафедри.

К. активно творчо працював у різних галузях мистецтва. Від 1957 співпрацював з львівським видавництвом *"Каменяр"*. Відтоді К. оформив та проілюстрував понад 50 видань. Серед найзначущіших – книжки *Р. Іваничука* "Прут несе кригу" (1958), "На краю ночі" (1960), Т. Микитина "Під мурами Львова" (1959), "Не пощербились мечі" (1960), "Над голубими плесами" (1962), "Полки ідуть на Галич" (1965), "Полковник Семен Височан" (1968), "Над Кодаком" (1970), О. Югова "Ратоборці" (1961), *А. Чайковського* "Олюнька" (1966), Г. Хоткевича "Довбуш" (1965), "Гірські акварелі" (1967), *Ю. Опільського* "Упирі" (1965), Т. Шевченка "Кобзар" (1964) та ін. (усі – видавництво "Каменяр").

Паралельно з *книжковою графікою* К. працював над станковими графічними композиціями, виробивши свою манеру декоративно-синтезованого зображення, з активним залученням орнаментальних мотивів традиційної гуцульської різьби. Серед його станкових творів того періоду – "Олень" (1963, гуаш), "Калина", "Цвіт папороті" (1965, ліногравюра), "Космос" (1969, ліногравюра), "Колискова" (1970), "Лісова пісня" (1979, монотипія) тощо.

Працював у галузі книжкового знаку, ставши одним із найавторитетніших митців в Україні у цьому графічному жанрі. Серед найкращих графічних мініатюр К. – *екслібриси Я. Нановського*, *М. Яціва*, *К. Звіринського* (1963), *А. Кос-Анатольського* (1965), В. Вітрука (1969), Я. Чуперчука, *А. Бокотея* (1970), І. Сварника (1973) та ін. К. часто практикував у жанрі дружнього шаржу, залишивши бліц-портрети художників та педагогів К. Звіринського, *Я. Запаска*, *В. Овсійчука*, *Д. Крвавича*, Я. Ульгурського, *Є. Дзиндри*, В. Якуніна та ін. Крім графіки, К. активно працював у галузі художнього оформлення інтер'єрів. У складі різних творчих груп він брав участь у комплексних роботах із дизайну інтер'єрів та обладнання *Музею історії релігії та атеїзму*, Львівської міської ради народних депутатів (1969), *Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка*, кабінету франкознавства *Львівського університету* (1970), кафе "Казка" у Львові (1975), шоколадного бару "Театральний" у Львові (1979–1980). Виконував розписи фойє *кінотеатру* ім. Коперника у Львові (1979) та ін.

Твори К. зберігаються в багатьох державних музеях України та в приватних колекціях України та за кордоном.

Помер і похований у Львові на Сихівському цвинтарі.

Роман Яців

Адам Курилло

КУРИЛЛО АДАМ (Kuryłło Adam; 20.05.1889–07.01.1980) – інженер-будівельник. Народився в с. Поточек (тепер Люблінського воєвод., Польща). Навчався у *Львівській Політехніці* (1907–1912), диплом інженера здобув 1914. Від 1913 – асистент кафедри будівництва мостів Львівської Політехніки, 1915–1918 – за сумісництвом працівник відділу будівництва і регулювання міст у Крайовому відділі (управлінні). Тоді виконав геодезичну зйомку Щирця і Нового Яричева на Львівщині. Підвищував кваліфікацію у Центральній лабораторії шляхів і мостів у Парижі. 1922 захистив докторську дисертацію на тему залізобетонного будівництва, здобув звання доцента. Від 1923 – професор кафедри будівельної механіки, металевих і залізобетонних конструкцій архітектурного факультету Львівської Політехніки, 1923–1935 – декан архітектурного, 1937–1938 – інженерного факультету. 1946–1974 – професор, завідувач кафедри будівельних конструкцій інженерно-будівельного факультету Львівської Політехніки. Один із засновників львівської наукової школи залізобетонного будівництва. Під його керівництвом було захищено 13 кандидатських дисертацій.

Надрукував 1914–1974 понад сто наукових публікацій, переважно на тему

А. Курилло.
Проєкт інтер'єру костелу
св. Вінцента де Поля у Львові.
1938 р.

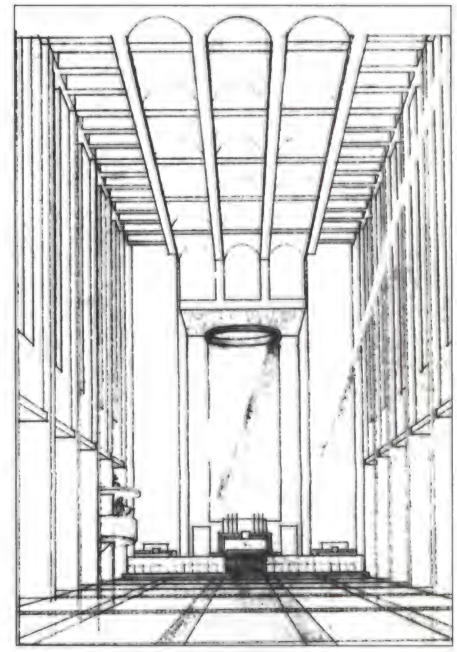

Євген Курило

залізобетонних конструкцій. Серед найважливіших – "Вплив форми перерізу на тривалість балок" (*Wpływ kształtu przekroju na wytrzymałość słupów*, 1919), підручник "Залізобетоннебудівництво"(*Żelbetnictwo*, Ч. 1, 1925; Ч. 2, 1932), "Створення бетону у світлі найновішого досвіду" (*Tworzenie betonu w świetle nowszych doświadczeń*, 1934), "Сучасні залізобетонні аркові мости" (*Współczesne żelbetowe mosty łukowe*, 1938), "Дослідження колони з опосередкованою арматурою" (*Исследование колонны с косвенной арматурой*, 1954), "Експериментальне дослідження залізобетонних арок" (*Экспериментальное исследование железобетонных арок*, 1957, співавтор В. Кваша), "Перші залізобетонні конструкції та перші дослідження залізобетону в м. Львові" (*Первые железобетонные конструкции и первые исследования железобетона в г. Львове*, 1969), "З історії Львівської Політехніки" (*Z historii Politechniki Lwowskiej*, спогади від 1907–1944, надруковані 1986).

Виконав креслення і розрахунки механічних навантажень залізобетонних конструкцій львівських споруд: залізничних складів (1923–1924), машинного залу механіко-лабораторної станції Львівської Політехніки на вул. К. Уєйського (тепер вул. М. Устияновича, архітектор *В. Мінкевич*, 1925–1927), кесонного перекриття актової зали в головному корпусі Львівської Політехніки (реконструкція бл. 1930), гаражів для комунального закладу очищення міста (1929–1931), трамвайного депо на *вул. Городоцькій*, 183 (1929–1931), *костелу* св. Вінцента де Поля місіонарів на вул. Ю. Дверницького, тепер вул. Д. Стуса (за проєктом Тадеуша Теодоровича-Тодоровського, 1938–1939), плавального басейну Львівської Політехніки в колишньому Палаці мистецтв у *Стрийському парку* (1950-ті).

Автор підземного резервуару для води у Дрогобичі (1930-ті), склепіння над Посольським залом Вавельського замку у Кракові (1927, проєкт реконструкції – *А. Шишка-Богуша*), фундаменту катедри Христа Царя в Катовіцах (1927–1931, архітектори З. Ґавлік, *Ф. Мончинський*). Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Юрій Бірюльов

КУРИЛО ЄВГЕН (18.10.1912–16.10.1995) – український актор театру і кіно. Народився в м. Чортків (тепер Тернопільської обл.). Працював артистом хору "Думка", статистом і актором у театрі ім. Тобілевича, в аматорському гуртку "Сфінкс". За підозрою у "намаганні відірвати частину цілості від польської держави" К. потрапив до тюрми. Після арешту К. полишив рідні місця. Тоді й познайомився з *В. Блавацьким*.

В оточенні професіоналів театру *"Заграва"* К. сформувався як актор драматичного театру, виконавши ролі: Ігор у "Слові о полку Ігоревім", Вініцій – "Камо грядеши", Михайло Гурман – "Украдене щастя". 1939 одержав запрошення на зйомки фільму "Вітер з України" під мистецьким керівництвом О. Довженка, готувався до участі в екранізації п'єс "В степах України" (Київ) та "Мені однаково" (Ленінград). Плани перервала *Друга світова війна*.

У період найвищого акторського злету (1941–1944) працював в Українському театрі у Львові. Збагачені фантазією і мистецьким прочитанням ролі К. свідчать про багатогранність обдарування: Мокій – "Мина Мазайло" М. Куліша, Василь – "Ніч під Івана Купала" М. Старицького, Мазепа "Батурин" за *Б. Лепким*, Дель Аква – "Облога" *Ю. Косача*, Гриць "Ой не ходи, Грицю", Яким – "Степовий гість" Б. Грінченка. Гарної статури, вродливий, музикальний, пластичний, співав в оперетах (другі партії), танцював у балеті мімічну роль Дон-Кіхота.

Емігрував 1944 на Захід, працював на фабриках, мив посуд у готелях, кав'ярнях, однак не полишав мистецької діяльності. У таборових умовах м. Бертенстазена 1947 став співтворцем організації "Об'єднані мистецтва", секретар цього об'єднання (голова – *У. Самчук*, заступник – В. Блавацький). Помер у США.

Оксана Паламарчук

КУРИЛОВИЧ ВОЛОДИМИР (12.08.1867–07.06.1951) – український громадський і політичний діяч, юрист, суддя. Народився в м. Бучач на Тернопіллі у сім'ї священика Михайла Куриловича, депутата *Галицького Крайового Сейму* (1861–1866). Освіту здобув на юридичному факультеті Віденського університету. У студентські роки активний член молодіжних організацій. Голова студентського братства "Буковина". Після навчання та проходження практики успішно склав суддівський іспит. Працював суддею, головою суду в м. Риманів на Лемківщині (тепер Підкарпатського воєвод., Польща), від 1911 – радником апеляційного суду у Львові, від 1913 – радником Вищого крайового суду у Львові. В міжвоєнний період – нотаріус у Кам'янці Струмиловій (тепер м. Кам'янка-Бузька Львівської обл.).

На перших виборах 1907, які проводилися на основі загального і рівного виборчого права, обраний депутатом австрійського парламенту від округу Сянок–Ліско. 1911 вдруге обраний депутатом від того ж округу. На початку *Першої світової війни* ув'язнений австрійською владою за підозрою в проросійських настроях, звільнений 1917. Член правління *Товариства ім. М. Качковського*, *Ставропігійського інституту* (1924).

Написав 1907 популярну брошуру "Як тепер вибирати послів до Думи державної", у якій у формі діалогу між учителем і селянином викладав засади нового виборчого законодавства, тлумачив повноваження парламенту та принципи виборчого процесу, закінчив свою працю закликом до виборців взяти активну участь у голосуванні.

Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі.*

Тарас Андрусяк

КУРИЛОВИЧ ЄЖИ (Kuryłowicz Jerzy; 26.08.1895–28.01.1978) – польський мовознавець. Народився в Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ) в родині греко-католиків. Закінчив початкову школу та гімназію у Львові (1901–1913). Упродовж 1913–1914 мешкав у Відні, одночасно навчався у Вищій школі світової торгівлі та на юридичному факультеті Віденського університету. Не зміг закінчити навчання через початок *Першої світової війни*. Від 1915 служив в австрійському війську, 1916 був поранений і потрапив у російський полон, де перебував до 1918. Звільнений з полону в лютому 1918, виїхав до Відня, де продовжив навчання в Академії експорту. Із проголошенням незалежності Польщі в листопаді 1918 вступив до Війська Польського, в якому служив до лютого 1919. Згодом повернувся до Відня, де в липні 1920 закінчив навчання в Академії експорту. Улітку 1920 на звістку про наступ Червоної армії на Варшаву виїхав до Польщі, як доброволець брав участь у польсько-більшовицькій війні 1920.

Попри ототожнення себе з польським народом, К. зберігав греко-католицький обряд і не змінив його, навіть коли влада рекомендувала йому це зробити. У документах ідентифікував себе не як "поляка", а як особу "польської національності".

Навчався 1920–1923 у *Львівському університеті*, був учнем *Е. Порембовича*, *А. Ґавронського*, *Т. Лер-Сплавінського*. У листопаді 1923 захистив у Львівському університеті дисертацію "Романська етимологія" (*Étymologies romanes*). Як стипендіат польського та французького урядів вивчав мовознавство у паризькій Реальній школі прикладних наук (1923–1925), згодом удосконалював свої знання під час наукового стажування в університетах Єля, Відня та Лондона (1931–1936). Повернувшись до Львова, 1925 отримав посаду асистента кафедри індоєвропейського мовознавства. У червні 1926 габілітувався у Львівському університеті. Від 1928 працював надзвичайним, від 1934 – звичайним професором кафедри індоєвропейського мовознавства Львівського університету. Мешкав на теперішній вул. У. Самчука, 11.

Після *Другої світової війни* виїхав зі Львова. Працював професором кафедри загального мовознавства Варшавського

Єжи Курилович

Кароль Курилюк

університету (1946–1948), професором індоєвропейського мовознавства Ягеллонського університету (1948–1965).

Знав більшість європейських мов. Сферою наукових інтересів К. були порівняльна граматика індоєвропейських мов, загальне мовознавство та теорія мови. К. сформулював важливі правила системи мови, зокрема поняття ізоморфізму, співвідношення змісту – значення, первинного та вторинного значення мови, правила мовних аналогій. Важливим здобутком вченого було обґрунтування методу "внутрішньої реконструкції" – вивчення давніх форм мови на основі аналізу нерегулярних особливостей словозміни.

Член багатьох академій та наукових товариств. За оцінками багатьох науковців, К. був одним із найвизначніших мовознавців XX ст.

Основні праці: "Лексичні та синтаксичні деривації" (*Derivation lexicale et derivation syntaxique*, 1936) "Структура морфеми" (*Struktura morfemu*, 1938), "Акцентуація (наголошування) в індоєвропейських мовах" (*L'accentuation des langues indo-européennes*, 1952), "Апофонія (чергування) в індоєвропеїстиці" (*L'Apophonie en indo-européen*, 1956), "Інфлексійні категорії індоєвропеїстики" (*The Inflectional Categories of Indo-European*, 1964), "Проблеми індоєвропейської лінгвістики" (*Problèmes de linguistique indo-européenne*, 1977). Помер у Кракові.

Андрій Козицький

КУРИЛОВИЧ СТЕПАН (псевдо: Манька; 18.09.1910–17.07.1975) – український пластовий і військовий діяч. Народився в с. Ковалівка (тепер Бучацького р-ну Тернопільської обл.). Виріс у Львові, мешкав на вул. Театинській, 27/2 (тепер *вул. М. Кривоноса*). Закінчив *Академічну гімназію* у Львові, де належав до *"Пласту"* – 1-го куреня юнаків ім. П. Конашевича-Сагайдачного. Згодом належав до 15-го куреня старших пластунів "Орден Залізної Остроги", входив до головної управи Уладу пластунів-новаків (1929–1930), неодноразово був у проводі табору новаків у Підлютому та на Остодорі. Одночасно навчався у *Львівській Політехніці*, здобув фах інженера. В часи німецької окупації – один із чільних діячів пластової організації "Виховні спільноти української молоді" (ВСУМ), керівник львівського куреня племені "Передових". Із творенням *дивізії "Галичина"* ініціював вступ у дивізію молоді ВСУМ під гаслом "Ідем по військовий вишкіл і зброю". Командир сотні в дивізії "Галичина" зі званням поручника, учасник боїв під Бродами, вирвався з оточення. Після *Другої світової війни* мешкав в Австрії, помер і похований у м. Кляґенфурт.

Володимир Мороз

КУРИЛЮК КАРОЛЬ (Kuryluk Karol; псевдонім Piotr; 27.10.1910–09.12.1967) – польський письменник та державний службовець. Народився в Збаражі (тепер Тернопільської обл.) в родині муляра. Навчався у *Львівському університеті*. Співзасновник львівського часопису *"Сигнали"*, 1934–1939 – його головний редактор. Запросив до співпраці у журналі *Б-І. Антонича* та *С. Гординського*. Співпрацював із *Комуністичною партією Західної України*. Був одним із організаторів З'їзду працівників культури у Львові (16–17.05.1936).

Після вступу до Львова у вересні 1939 Червоної армії працював у редакціях газет *"Червоний штандар"* та "Нові горизонти" (*Nowe widnokręgi*). Під час німецької окупації Львова від 1942 брав участь у діяльності підпільної прокомуністичної організації "Народна гвардія" (після *Другої світової війни* групу, до якої належав К., комуністична пропаганда оголосила інтернаціональною підпільною організацією *"Народна гвардія імені Івана Франка"*). Під час окупації врятував від нацистів єврейку Мірам Когане та її чоловіка. Згодом М. Когане вийшла заміж за К.

Після повернення до Львова радянських військ 1944 організовував львівське відділення прокомуністичної організації – Союзу польських патріотів. 1944 переїхав до Любліна, де очолив перший у повоєн-

ній Польщі літературний журнал "Відродження" (*Odrodzenie*, 1944–1948). Упродовж 1947–1949 керував літературним відділом Польського радіо, 1949–1951 був директором Державного видавничого інституту, 1951–1956 – голова Центральної видавничої служби, 1956–1958 – міністр культури і мистецтв, 1959–1964 – посол Польщі в Австрії. Під час перебування в Австрії дружина К. захворіла на важку психічну недугу, і йому самотужки довелося виховувати двох малолітніх дітей. Призначений 1965 директором Державного наукового видавництва. Помер у Відні під час лікування серцевого нападу, який був наслідком повідомлення про початок кампанії переслідування *євреїв* у Польщі. Похований у Кракові.

Андрій Козицький

КУРКОВЕ ТОВАРИСТВО – див. *СТРІЛЕЦЬКЕ ТОВАРИСТВО*

КУРМАНОВИЧ ВІКТОР (26.02.1876–18.10.1945) – військовий діяч, генерал-хорунжий Армії Української Народної Республіки (УНР). Народився у присілку Білій на Підляшші (тепер Польща) в сім'ї греко-католицького священика. Дитячі роки минули в Сокалі та Вільшаниці (тепер с. Велика Вільшаниця Золочівського р-ну) на Львівщині. Навчався в Золочеві, Львові. Після 5-го класу гімназії вступив до кадетської школи в Лобозові (передмістя Кракова). Після закінчення служив у 48-му піхотному полку. 1902 закінчив військову академію у Відні, здобув офіцерське звання і був приділений до Генерального штабу. Згодом служив у 30-му полку у Львові, в Генштабі, командиром куреня 13-го полку в Більську.

Напередодні *Першої світової війни* виконував розвідувальні завдання в Росії, під час війни схоплений російською контррозвідкою, відбував ув'язнення у Варшаві, 1915 К. обміняли на російського офіцера. У званні підполковника командував 37-м піхотним полком на російському й італійському фронтах. За бойові заслуги підвищений у званні до полковника (1917). У грудні 1918 у розпалі українсько-польської війни 1918–1919 повернувся в Галичину. Очолив бойову групу "Північ" зі штабом у Жовкві, успішно вів бойові дії проти поляків у районі Рави-Руської, Угнева, Сокаля. Після реорганізації *Української Галицької Армії* (УГА) призначений командиром 1-го Галицького корпусу, який утримував північне крило фронту. 12.02.1919 став начальником штабу УГА, а після від'їзду полковника *Д. Вітовського* на Паризьку мирну конференцію з квітня 1919 виконував обов'язки міністра оборони *Західно-Української Народної Республіки*. Був одним з організаторів і керівників стратегічної Чортківської наступальної операції в червні 1919. Після відступу УГА за Збруч та об'єднання з армією УНР К. став помічником начальника Штабу Головного отамана у період проведення стратегічної Київської наступальної операції об'єднаних армій.

По завершенні бойових операцій 1919 виїхав на лікування в Чехословаччину, де восени 1920 очолив інтерновану галицьку бригаду. У міжвоєнні роки жив у Відні, співпрацював з *Українською Військовою Організацією* та *Організацією Українських Націоналістів Є. Коновальця*. У роки *Другої світової війни* обраний почесним головою Бойової управи української *дивізії "Галичина"* (1943). Навесні 1945 у Відні хворим був схоплений органами радянської військової контррозвідки. К. вивезли до Одеси, де він помер у тюремній лікарні.

Кім Науменко

Віктор Курманович

Старший стрілець УГА. Реконструкція 2009 р.

КУРОВЕЦЬ ІВАН (17.01.1863–18.05.1931) – лікар, учений-медик, український громадсько-політичний та державний діяч. Народився в с. Батятичі (тепер Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) у родині священика. Навчався в *Академічній гімназії* у Львові. 1887 закінчив Медичну академію у Відні (або медичний факультет Віденського університету). Доктор медицини (1887). Голова студентського товариства "Січ" у Відні (03.11.1883–01.10.1885). Працював лі-

О. Новаківський.
Портрет Івана Куровця

карем у м. Калуш (1889–1917), де брав активну участь в українському русі, з організаційною метою відвідав кожне село повіту, був співзасновником "Народного Дому" та філії "Хлопського банку".

Діяч *Української народно-демократичної партії* (УНДП), член Народного комітету. Посол до *Галицького Крайового Сейму* від Калуського повіту (1908–1913, 1913–1914). У роки *Першої світової війни* перебував у Калуші під московською окупацією. Відступаючи, російські солдати пограбували його помешкання. Наприкінці війни К. переїхав до Львова, провадив лікарську практику та виконував обов'язки секретаря *"Народного Дому"* у Львові (1918–1919). Член *Української Національної Ради Західно-Української Народної Республіки* (ЗУНР). 10.11.1918 призначений державним секретарем народного здоров'я у першому уряді ЗУНР. Під час відступу українського війська зі Львова 22.10.1918 не зміг виїхати з міста. Був арештований польською владою й разом з іншими українськими діячами *К. Студинським*, *В. Охримовичем* та сестрами *О.* та *О. М. Кульчицькими* інтернований в облаштованому під концтабір замку у м. Баранів біля Тарнобжеґу. 22.01.1919 до табору в Баранові надійшла звістка про те, що К. узгоджено обміняти на польського інженера Опольського, який перебував на території ЗУНР. 28.01.1919 виїхав до Львова, звідки 16.02.1919 разом з українськими делегатами Червоного Хреста прибув до Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ).

У другому уряді ЗУНР Секретаріат здоров'я було скасовано, а К. призначено санітарним шефом у державний секретаріат внутрішніх справ. Організовував лікарську та санітарну службу, працю повітових лікарів й роботу місцевих лікарень в ЗУНР, здійснював інспекційні поїздки, постачав ліки та лікарняне устаткування. Доклав зусиль до поборювання пошестей, зокрема тифу. Учасник Надзвичайного з'їзду УНДП у м. Станиславів (28–29.03.1919). Восени 1919, після відступу української влади за Збруч, повернувся до Львова й відновив лікарську практику. 1923 очолив адміністрацію Народної лічниці ім. митрополита Андрея Шептицького, де займався розбудовою українського шпиталю у Львові.

Активний у громадському житті. Працював у Самаритянській секції *Українського горожанського комітету.* Член *Українського лікарського товариства* (1911–1931) та його голова (1919–1920, 1922). Декан медичного факультету *Українського (таємного) університету.* Член редакційного комітету *"Лікарського вісника"* (1920–1921), що виходив у Львові. Заступник голови лікарської комісії *Наукового Товариства ім. Шевченка* (1924). Голова надзірної ради видавничої спілки *"Діло"* (1921–1931) та видавничої комісії *"Просвіти"*. Член управи "Центробанку" та товариства *"Карпатія"*. Від 1919 продовжив політичну діяльність в *Українській трудовій партії*. Співзасновник і член Центрального комітету *Українського Національно-Демократичного Об'єднання* (УНДО) (1925).

Обраний 1928 депутатом Варшавського сейму від стрийсько-калуського округу від УНДО, але через два місяці зрікся свого мандата на користь іншого українського посла – Максимовича. Член-засновник *Українського католицького союзу* (15.01.1931). В останні роки життя К. щоліта подорожував до Італії, відвідував могили загиблих синів. Син Андрій помер 01.12.1912 в Абації. Молодший син Петро, військовий санітар, загинув у бою на р. Ізонцо (Соча) 20.10.1915. Враження від подорожей публікував на сторінках *"Діла"*.

Автор наукових і популярних розвідок у "Лікарському пораднику", "Лікарському віснику" та "Календарі "Просвіти". Помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*. За заповітом, книгозбірню К. передали *Українському лікарському товариству* у Львові.

Олег Павлишин

КУРОНЬ ЯЦЕК (Kuroń Jacek; 03.03.1934–17.06.2004) – польський полі-

тичний та громадський діяч, публіцист, правозахисник, історик. Почесний громадянин Львова (2002). Народився у Львові, де здобув початкову освіту. 1945 разом із родиною переїхав до Варшави. Від 1949 брав участь у діяльності Польського союзу молоді (ПСМ), 1952 вступив до Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП), з якої був вигнаний у листопаді 1953 за критику ідеологічної концепції ПСМ (поновлений 1956). Закінчив 1957 історичний факультет Варшавського університету. 1957–1964 працював у головному штабі Союзу харцерів Польщі, був одним з організаторів "вальтерівського гуртка". Брав участь у незалежному студентському русі. 1964, після написання "Програмового маніфесту" із закликами до політичних страйків, повторно вигнаний із ПОРП. 1965–1967 відбував ув'язнення за написання "Відкритого листа до партії" (разом із Каролем Модзелевським), у якому з позицій демократичного марксизму критикував партійні та державні структури ПНР. 1968–1971 ув'язнений за організацію студентських страйків. 1975 був співорганізатором акції протесту проти поправок до Конституції ПНР, ініціював написання "Листа 59-ти інтелектуалів" на захист громадянських прав у країні. У вересні 1976 став одним із засновників Комітету захисту робітників, 1977 – Комітету громадської самооборони.

Від 1977 працював у редакції незалежного часопису "Критика" (*Krytyka*). Брав участь у налагодженні підпільної системи політичної самоосвіти. У своїх програмових статтях стверджував, що тоталітаризм можна подолати за допомогою самоорганізації суспільства. Один із авторів стратегії незалежної профспілки "Солідарність".

Після запровадження воєнного стану 13.12.1981 був інтернований. 1982–1984 ув'язнений за звинуваченням у спробі змінити державний устрій. 1989 брав участь у "Круглому столі" між польською владою та опозицією. Був депутатом сейму 1989–2001, міністром праці та соціальної політики 1989–1990 і 1992–1993. У сеймі очолював комісію з питань національних та етнічних меншин. Брав участь у виборах президента Польщі 1995 (посів третє місце з 9,2% голосів).

К. називали патроном ідеї польсько-українського єднання. В інтерв'ю К. відзначав: "Я гордий з того, що маю спільну з українцями малу батьківщину... Я ніби черпаю соки двох батьківщин – України і Польщі".

Основні праці: "Політика і відповідальність" (*Polityka i odpowiedzialność*, 1984), "Віра і провина. До і від комунізму" (*Wiara i wina. Do i od komunizmu*, 1989), "Зоряний час" (*Gwiazdny czas*, 1991), "Семирічка, або Хто вкрав Польщу?" (*Siedmiolatka, czyli kto ukradł Polskę?*, 1997; у співавторстві з Я. Жаковським), "Дія. Якщо не пануємо над своїм життям, воно панує над нами" (*Działanie. Jeśli nie panujemy nad swoim życiem, ono panuje nad nami*, 2002), "Річ Посполита для моїх онуків" (*Rzeczpospolita dla moich wnuków*, 2004). Помер у Варшаві.

Ігор Петрій

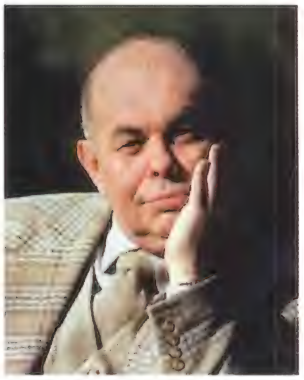

Яцек Куронь

КУРОПАТНИЦЬКИЙ ЕВАРИСТ АНДЖЕЙ (Kuropatnicki Ewaryst Andrzej; 26.10.1734–21.02.1788) – каштелян бузький, белзький, аматор-географ, геральдик, бібліофіл. Батько *Ю. К. Куропатницького*. Народився в с. Обровець (тепер Люблінського воєвод., Польща. 1755 – голова Белзького сейму, депутат королівського трибуналу. 1766 брав участь у Варшавському сеймі як депутат від сенату.

Бл. 1770 одержав від єзуїтів з Кросна (тепер Підкарпатського воєвод., Польща) велику частину їхньої монастирської бібліотеки, яку пізніше систематично поповнював. Зібрав понад 3 тис. книг із різних галузей знань, головно з польської історії та літератури. Власник багатьох рукописів, документації політичного, господарського, культурного та літературного життя епохи. Найціннішим був збір рукописних газет, частину яких К. передав до бібліотеки *Львівського університету*. Там зберігається і каталог бібліотеки К. Маєток родини Куропатницьких в Тарновці

Герб родини Куропатницьких

Євген Роман Куртяк

був важливим осередком культурного життя Галичини. Ідею фундації бібліотеки далі реалізовував його син Ю. К. Куропатницький.

Найважливіші праці, опубліковані посмертно у Львові: "Вірш на смерть священика Каєтана Сапіги" (*Wiersz nad śmiercią J.O. księca Kajetana Sapiehy*, 1858); "Географія, або Докладний опис Королівств Галичини і Лодомерії" (*Geografia albo dokladne opisanie Królestw Galicji i Lodomerii*, 1858), "Відомості про шляхетську коштовність у Польській Короні та Великому Князівстві" (*Wiadomość o Klejnocie szlacheckim w Koronie Polskiej i Wielkim Księstwie*. Т. 1–2, 1789).

Помер у с. Тарновець (тепер Підкарпатського воєвод., Польща).

Ганна Можарова

КУРОПАТНИЦЬКИЙ ЮЗЕФ КСАВЕР (Kuropatnicki Józef Xaver; 19.03.1766–12.08.1832) – австрійський підкоморій і камергер, бібліофіл. Син *Е. А. Куропатницького*. Народився в с. Тарновець (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). 1818–1826 – комісар *Галицького Станового Сейму.* Частину книгозбірні батька продав Антонові Стадницькому до Жміґроду, решту ж помістив у своїй резиденції в Ліпінках (тепер Малопольського воєвод., Польща). 1811 багато рукописів та друкованих праць подарував бібліотеці Варшавського наукового товариства та бібліотеці ім. Оссолінських у Львові. 1823 став Почесним членом Варшавського наукового товариства. Бібліотеці *Львівського університету* передав 740 книг разом з їхнім рукописним списком.

Помер у с. Ліпінки.

Ганна Можарова

Є. Куртяк. *Губернаторські Вали.* 1981 р. Обкладинка

КУРТЯК ЄВГЕН РОМАН (11.02.1936–17.09.1996) – український письменник, журналіст. Народився в с. Желехів (тепер с. Великосілки Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) в родині селянина. 1954 закінчив місцеву середню школу, відтоді працював у газеті "Ленінська молодь". Одночасно заочно навчався на факультеті журналістики *Львівського університету*. Не закінчивши університету, 1964 перейшов на роботу до житомирської газети "Шлях Ілліча". Повернувшись 1971 на Львівщину, працював у редакціях газет "Забузька правда" (Белз) і "Шахтарі" (Червоноград), журналу "Жовтень" (тепер *"Дзвін"*), у якому очолював відділ прози. Навчався на Вищих літературних курсах при Літературному інституті в Москві. Від 1983 виконував обов'язки редактора у видавництві *"Каменяр"*. Від 1991 – на творчій роботі. Сюжети художніх творів будував на місцевому матеріалі. Крізь призму соціальних і морально-етичних проблем змальовував минуле й сучасне Галичини, зокрема Львова, показував життя М. Січинського, Ф. Бекеша.

Автор повістей "Світла доля твоя" (1961), "Двоє в дорозі" (1975), романів "Високий Замок" (1964), "Кров на стежках" (1968), "Долина печалі" (1971), "Губернаторські Вали" (1981), "Спадок віків" (1989), "Спалені обози" (1990), дилогії "Бескиди" (1983), тетралогії "Віхола" (1963) та ін.

Член Спілки журналістів УРСР (1958), Спілки письменників УРСР (1962).

Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Ліля Сирота

КУРЦ ВІЛЕМ (Kurtz Vilem; 23.12.1872–25.05.1945) – педагог, піаніст. Народився у Гавлічков Брод (Чехія). Музичну освіту здобув у Празі у Я. В. Ґольфельда – представника школи Дж. Прокша. Концертував у Празі, Відні та Берліні. 1898–1919 працював професором вищого курсу фортепіано в консерваторії *Галицького музичного товариства* у Львові. Під час перебування у Львові К. сформував свої педагогічні засади, провадив концертну діяльність як соліст, камераліст та акомпаніатор. 1919 повернувся до Чехії і працював професором фортепіано Брненської (1919–1928) та Празької (1928–1940) консерваторій. Його методика пов'язала чеські традиції зі здобутками прогресивної педагогіки Т. Лешетицького.

У педагогіці К. велику увагу зосереджував на інтелекті та навчанні через думку до почуття. Методична система К. передбачала виховання доцільних технічних навичок гри, ясне розуміння музичного твору, плекання культури звуковидобуття на фортепіано. К. написав декілька книжок, зокрема: "Поступ у навчанні гри на фортепіано" (*Postup při vyučování hře na klavír*, 1921), "Технічні основи фортепіанної гри" (*Technické základy klavírní hry*, 1924). Серед його учнів – *В. Барвінський*, Т. і Д. *Шухевичі*, А. Рудницький, *Р. Савицький*, *Д. Задор*, Д. Герасимович, а також Е. Штоєрман.

Помер у Празі.

Наталія Кашкадамова

КУРЦОВА СОФІЯ (Kurzowa Zofia; 16.04.1931–04.05.2003) – мовознавець. Донька *Стефана Кавина*. Народилась у Львові. Навчалася в гімназіях у Львові та Любліні, а також – в Яґеллонському університеті (1950–1955), аспірантурі Варшавського університету (1955–1958). Захистила докторат 1958, габілітаційну роботу 1970. Від 1968 працювала в Інституті польської філології Яґеллонського університету, віце-директор інституту (1972–1981). Досліджувала мову польських засобів масової інформації. 1981–1989 керувала науковим колективом, який досліджував мову та культуру польських мешканців Литви, Білорусі та України. К. уважають найкращим знавцем польської мови Львова та Галичини, *львівського койне*. Опублікувала понад 100 наукових праць. Головні праці: "Польська мова Львова та південно-східних кресів до 1939 р." (*Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do roku 1939*, 1983), "Польська мова Віленщини та південно-східних кресів XVI–XX ст." (*Język polski Wileńszczyzny i kresów południowo-wschodnich XVI–XX w.*, 1993). Відзначена науковими та державними нагородами.

Померла в Кракові.

Алла Кравчук

КУРЧАБА ОЛЕКСАНДР (повне ім'я: Олександр Ярема Леонід; псевда: Лентас, Лєнко, Недоля; 13.06.1912–01.1942) – діяч українського національно-визвольного руху. Народився у Львові. Виріс у с. Чорний Острів (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.), де батько був парохом. Закінчив Філію *Академічної гімназії* у Львові (1931), де належав до *"Пласту"* – 7-й курінь юнаків ім. Князя Льва (Львів). Провідник спецбоївки Юнацтва *Організації Українських Націоналістів* у Львові (1930–1931).

Здобув вищу медичну освіту у Відні, працював лікарем. Улітку 1941 у Львові – співробітник *Українського Державного Правління* – уряду Української Держави, проголошеної *Актом відновлення Української Держави 30.06.1941 р.*, керівник Українського Червоного Хреста. Заарештований німецькою окупаційною владою на початку серпня 1941 у Львові.

Помер від тифу у в'язниці Монтелупі в Кракові.

Володимир Мороз

Вілем Курц

КУРЧАБА ФИЛИМОН (21.12.1913–26.10.1995) – єпископ *Української Греко-Католицької Церкви* (УГКЦ). Народився в с. Желехів Великий (тепер с. Великосілки Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) в багатодітній селянській родині. Закінчивши 6 класів сільської школи, 1926–1931 продовжив навчання у "Ювенаті" (малій семінарії) *редемптористів* на *Збоїщах* у Львові. 1931 вступив до монастиря чину Найсвятішого Ізбавителя – новіціат проходив у Голоську Великому. Склавши перші монаші обіти 15.09.1932, був скерований на 6-річні вищі богословські студії в Бельгію, де навчався в університетах Лювена (1932–1934) та Воплято (1934–1937). Під час навчання склав вічні обіти 28.08.1935, а також був рукоположений на священика єпископом *Миколаєм Чарнецьким* у м. Лювені 25.07.1937. Того ж року на виклик віце-провінціала о. Йосифа Де Вохта повернувся до Львова для роботи в "Ювенаті" на Збоїщах, де до вересня 1939 викладав історію та польську мову. Після

Филимон Курчаба

Зиґмунт Курчинський

встановлення у Львові радянської влади духовний заклад було закрито, монастирі на Голоську Великому та Збоїщах зайняли військові, а редемптористів вигнали.

К. тимчасово 1939–1941 душпастирював як парох у прикордонному с. Тяглів Сокальського р-ну Львівської обл. Улітку 1941 після відступу Червоної армії повернувся до Львова. 1942 відновлено навчання в "Ювенаті", де К. виконував обов'язки економа до 1944. Разом із співбратами проходив через усі етапи закриття радянською владою греко-католицьких монастирів 1945–1950: зселення редемптористів Галицької провінції до єдиного монастиря в *Голосько*, який ліквідували в жовтні 1948, вивезення монахів до Унівської студитської лаври, яку закрили 1950, остаточний розгін монахів.

К. переїхав до рідного с. Великосілки, де проживав до 1958. У червні 1950 після арешту віце-провінціала о. Василя Рудки став його наступником, очолюючи українських редемптористів у підпіллі до 1990. Опікувався сестрами зі згромаджень св. Йосафата в м. Буськ на Львівщині, св. Йосифа у Львові, провадив душпастирську діяльність серед вірних греко-католиків Львова у *Зимній Воді*. Як протоігумен налагоджував контакт між монахами-редемптористами в Україні з Апостольським престолом, дбав про нові покликання до богопосвяченого життя, організацію семінарійного навчання та священичі свячення.

Статуя біля входу до будинку на вул. Гнатюка, 20–22. 1911 р. Скульптор З. Курчинський. Сучасне фото

Від 1958 прописаний у Львові, де проживав у будинку на *вул. Замарстинівській*, 184. До виходу на пенсію 1973 працював у Львівській міській санепідемстанції. Перебував під постійним наглядом *КДБ*, у нього вдома було 7 обшуків, під час одного з них конфіскували релігійну літературу. 23.02.1985 рукоположений підпільним єпископом *Володимиром Стернюком* на єпископа-помічника у Львові. 1988–1989 брав участь у поїздках підпільних єпископів та духівництва до уряду СРСР в Москву у справі легалізації УГКЦ, а після дозволу влади на реєстрацію греко-католицьких громад – у відродженні УГКЦ на інституційному рівні. Перший ректор відновленої *Львівської греко-католицької духовної семінарії Св. Духа* у смт Рудно 1990–1991. Помер у Львові. Похований на *Личаківському цвинтарі*.

Світлана Гуркіна

КУРЧИНСЬКИЙ ЗИҐМУНТ (Kurczyński Zygmunt; 02.04.1886–1953, за іншими даними, 1948) – скульптор, графік, художній критик. Народився у Львові. Навчався у *Ю. Белтовського* й *Т. Вишньовецького* у львівській Художньо-промисловій школі (1901–1905), у краківській Академії мистецтв (у К. Лящки, 1905–1908), у Парижі в майстернях П. Трубецького й О. Родена (1908). Від серпня 1908 працював у Львові, де одержав майстерню в Палаці мистецтв. Приятелював із членами українського літературно-мистецького об'єднання *"Молода Муза"*. Виконував статуї і рельєфи для будинків, проєкти пам'ятників і надгробків, побутові, релігійні, алегоричні композиції, портретні погруддя, плакетки і медальйони. До 1918 перебував під впливом *сецесії* (модерну), *символізму* й *імпресіонізму* (роденівського взірця), а також стилізації архаїки в дусі Е. А. Бурделя. Поступово переходив від живописно-декоративної інтерпретації скульптурного матеріалу до лаконізму й структурованості форми та неокласицизму. На львівських виставках 1909–1918 показав понад 100 станкових творів у тонованому гіпсі, мармурі, бронзі, олові. З них 24 експонувались 1911 на "Виставці трьох", зокрема яскраві сецесійно-символістські скульптури: "Профіль" (1909, *Львівська галерея мистецтв*), "Музикант", "Per aspera", "Мадонна з квітами", "Портрет дружини", "Портрет архітектора Г. Заремби" (усі – 1910). Декілька показаних тоді праць свідчили про інтерес до скульптур Стародавнього Риму, італійського *ренесансу*, А. Канови і *Б. Торвальдсена*: "Думка", "Вечірні сутінки", погруддя *М. Яцківа* й *С. Твердохліба*. Тенденції конструктивної суворості форми виявились і в низці творів 1912–1917: "У віддаленні" (1912–1913), "Філософ"

(1913), погруддя поета Ю. Єдлича, соціолога Л. Кульчицького (обидва 1914), *Т. Рутовського* (1915), плакетка з портретом О. Фоґеля (1916). Стилізація грецької архаїки була застосована у плакетці "Ф. Шопен" (1912, *Львівський історичний музей*). Проте рішучого переходу до неокласицизму К. не зробив і в станкових скульптурах 1912–1917 продовжував попередню роденівську стилістику: "Голова старого єврея" (1912), "Ветеран повстання 1863" (1913, з рефлексами світла на гостро рельєфній поверхні), "Портрет пані Елі" (1916, Львівська галерея мистецтв), "Танцюристка" (1916). Обличчя відомих львів'ян були дотепно схоплені у серіях із 40 театральних ляльок: "Воєнні маріонетки" і "Мирні маріонетки" (1916–1917).

Талант К. втілився також у монументально-декоративній пластиці – митець оздобив велику кількість львівських будинків 1908–1914, домагаючись тектонічного взаємозв'язку своїх емоційно автономних скульптур з архітектурою. Особливо часто К. співпрацював з *А. Захаревичем*: символічні групи в залі засідань Торгово-промислової палати (1909), статуї й маскарони на будинку Триєстського страхового товариства на *вул. М. Коперника*, 3 (1908–1909), цикл із 18 панно "Історія хліба" і група "Мир" (з портретами політичних і культурних діячів Львова) в інтер'єрі пекарні "Меркурій" (1909, не збереглися), вісім алегоричних горельєфів на кам'яниці Т. Балабана на *вул. Галицькій*, 21 (1909–1910), рельєфи на сусідньому будинку Львівського банку (1910), гротескні маскарони у вестибулі й залі театру на вул. Оссолінських (тепер вул. В. Стефаника), 10 (1911), композиції "Мистецтво" і "Життя" на фасаді гімназії З. Стшалковської (тепер середня школа № 6) на *вул. Зеленій*, 22 (1912), півфігури Меркурія на будинку Кредитного товариства землевласників (1913), рельєфи на фасадах чиншових кам'яниць на *вул. Т. Костюшка*, 6 (1910), вул. Мурарській, 6/8 (тепер вул. С. Єфремова; 1911), вул. Т. Романовича, 9 (тепер вул. П. Саксаганського; 1911).

Барельєф "Меркурій" на фронтоні кам'яниці на пл. Ринок, 24. 1920–1921 рр. Скульптор З. Курчинський. Сучасне фото

Гармонія скульптурно-архітектурної взаємодії 1910–1913 була властива К. у співпраці з іншими львівськими будівничими – *І. Левинським* (будинки на вул. К. Пуласького, тепер вул. Паркова, 14, на вул. Св. Миколая, тепер *вул. М. Грушевського*, 10), *Р. Фелінським* (статуї єгиптянок й алегоричні рельєфи будинку на вул. Яґеллонській, тепер *вул. В. Гнатюка*, 20–22), *Ф. Касслером* (житлові кам'яниці на вул. С. Ґловінського, 2/4, тепер вул. Чернігівська), *вул. М. Конопницької*, 1, вул. Л. Сапіги, 24, тепер *вул. С. Бандери*), *Ю. Авіном* (чиншові кам'яниці на вул. Сикстуській, 14, тепер *вул. П. Дорошенка*, вул. Ю. Словацького, 2–4, вул. М. Конопницької, 2–6, *готель*, тепер *банк* на вул. Різницькій, 6, тепер вул. С. Наливайка), *Ю. Пйонтковським* (рельєфи на будинку на вул. *Городоцькій*, 67). 1909–1910 К. виконав 12 великих рельєфів на спортивні теми в залі палацу спорту на *вул. Зеленій*, 59 (архітектор *Г. Заремба*, не збереглись). Серед його монументальних творів були також нереалізовані моделі *пам'ятників* у Львові: *Франца Йосифа І* на коні (1915) і польських легіонерів (1915–1916).

У міжвоєнний період (1919–1939) К. творив менше. Викладав рисунок і скульптуру в Художньо-промисловій школі й гімназії ім. королеви Ядвіґи, був депутатом міської ради. 1931–1934 експонував на львівських виставках низку композицій і портретних погрудь, зокрема "Усмішку" (1930, Львівська галерея мистецтв), "Голову дівчини" (1931) і групу "Хвиля" (1933). Активніше займався архітектурною пластикою. Разом з архітектором *Б. Віктором* 1920–1923 доповнив фасади двох старих

Голова Меркурія – прикраса фасаду будинку на вул. М. Коперника, 2–4. 1913 р. Скульптор З. Курчинський. Сучасне фото

Юрій Кутенко

кам'яниць на *пл. Ринок*, 24 (композиція "Меркурій" на фронтоні, рельєфи у вестибулі) і 31 (неорокайльна ліпнина і фігури путті). У такому ж стилі оздобив 1924 тильний фасад палацу римо-католицьких архієпископів у с. Оброшино під Львовом (архітектор Б. Віктор). На фасаді власного будинку Б. Віктора на вул. 22 січня, 5 (тепер вул. І. Севери) К. помістив 1930 алегоричну жіночу постать "Промисловість". У співпраці з архітектором *Т. Врубелем* К. 1929 прикрасив фасад житлового будинку на вул. Копцовій, 16 (тепер вул. Княжа), рельєфом у стилі *ар деко* "Церера з єдинорогом". Вплив лінійної ритміки ар деко відчутний і в незбереженій статуї Богоматері у *Винниках* (1933). Більш статичний і спрощений характер мала велика фігура "Золотий лев", встановлена перед будинком *Львівського театру опери та балету* під час святкування Дня Львова 1930. На *Личаківському цвинтарі* К. виконав п'ять пам'ятників, зокрема на могилі Т. Рутовського (з фігурою лева) і дипломата К. В. Станека з фігурою розп'ятого Христа (обидва твори – 1922).

У 1920-ті К. працював також як графік – рисував олівцем і вугіллям, робив офорти й автолітографії. Його рисунки репродукувались у сатиричному часописі *"Щутек"* (1919–1922). Від 1924 – віце-голова Спілки художників Східної Малопольщі. Як художній критик (особливо в галузі скульптури) співпрацював із львівськими газетами "Новий вік" (*Wiek Nowy*), *"Кур'єр львівський"*, "Газета ранкова і вечірня" (*Gazeta Poranna i Wieczorna*, 1912–1933), 1933 прочитав у Львові доповідь про творчість Мікеланджело. 1936–1944 мешкав з родиною на віллі в *Зимній Воді*. 1944–1946 був членом Львівської організації Спілки художників УРСР. 1946 виїхав до Вроцлава, викладав у Вроцлавській Політехніці (1947–1948).

Помер у Вроцлаві. Твори К. зберігаються в музеях і приватних збірках Львова.

Юрій Бірюльов

Вівтар у колишньому костелі бернардинців. 1736–1740 рр. Скульптор К. Кутшенрайтер. Сучасне фото

КУТЕНКО ЮРІЙ (08.07.1932–13.12.2003) – український легкоатлет, десятиборець. Майстер спорту міжнародного класу, рекордсмен Європи (1961). Народився у м. Фастів (Київська обл.). Його дідусь у 1930-ті був "розкуркулений". Мати померла, коли К. було дев'ять років, а батько – директор воєнного заводу в Дебальцевому на Донеччині – був засуджений за статтею про зраду батьківщини на вісім років. Виховувався К. у далекої родини у Луганську.

До Львова приїхав 1950 на змагання, де посів перше місце і, хоча не мав ще атестату зрілості, був зарахований на перший курс Львівського інституту фізичної культури (тепер *Львівський державний університет фізичної культури*), який закінчив 1954. Був одним із найкращих десятиборців країни та світу, неодноразовим чемпіоном України та СРСР. Учасник XVI (1956, Мельбурн, після восьми видів зійшов із дистанції через травму) та XVII Олімпійських ігор (1960, Рим, 4-те місце). Переможець легкоатлетичних матчів СРСР–США, 05–06.09.1961 на чемпіонаті України в Києві встановив рекорд Європи (8360 очок). Після кар'єри спортсмена працював старшим тренером із десятиборства збройних сил СРСР, начальником спортивного клубу ПрикВО (1974–1989), директором Львівської КДЮСШ СКА з легкої атлетики (1989–2003).

Помер у Львові. Після його смерті спортивній школі надали ім'я К. Щороку на-

весні проводять традиційні змагання юних легкоатлетів, присвячені його пам'яті.

Іван Яремко

КУТШЕНРАЙТЕР (КОЧЕНРАЙТЕР) КОНРАД (Kutschenreiter (Kotschenreiter) Konrad; рік нар. невід. – кін. 1745 або поч. 1746) – архітектор і скульптор німецько-австрійського походження. Місце народження не відоме. Працював у 1720-ті в Любинцях, Пулавах та Вілянові (тепер Польща) на замовлення А. та С. Чарторийських, розробляючи проєкти і моделі вівтарів. У першій пол. 1730-х мав майстерню в м. Ярослав (тепер Польща). У червні 1736 перевіз майстерню до Львова, працював тут до смерті. У березні 1737 придбав будинок Конашевичів (у районі *Підзамча*) для житла і майстерні.

Деякі дослідники припускають, що К. міг розробити проєкт пам'ятника – *колони блаженного Яна з Дуклі* перед *костелом бернардинців*. 1736–1740 разом із *Т. Гуттером* виконав ансамбль дерев'яних вівтарів у костелі бернардинців. За контрактом із бернардинським конвентом К. створив архітектурну структуру вівтарів та рами до їх картин, але, імовірно, різьбив також статуї. У співавторстві з Т. Гуттером зробили 1736–1739 вівтарі *Яна з Дуклі* (головний), св. Антонія, Богоматері, св. апостола Андрія, Трьох Царів, Розп'яття Христа, св. Яна Капістрана, св. Петра з Алькантари; 1739–1740 вже самостійно К. створив вівтарі св. Франциска, св. Анни, св. архистратига Михаїла і св. Теклі. Бернардинські вівтарі є прикладами *бароко*, але водночас, на відміну від Т. Гуттера, К. у своїх скульптурах більше використовував елементи раннього *класицизму*, зокрема в спокійній, антикізованій ритміці масивних, паралельних складок одягу. Оскільки К. згаданий у документах як скульптор-"штукатор" (тобто майстер ліпного декору), міг бути автором стукових рельєфів із постатями святих й алегоричними фігурами над арками бічних нав бернардинського костелу (за іншою версією, їх зробив у 1620-ті *Йоганн (Ян) Пфістер*). Можливо, виконав і релікварій з тильного боку головного вівтаря бернардинського костелу.

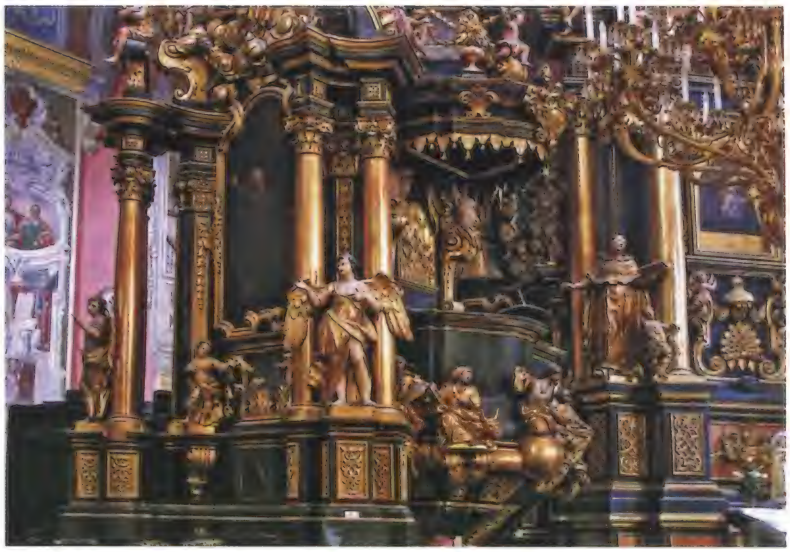

Вівтар у колишньому костелі бернардинців. 1736–1740 рр. Скульптор К. Кутшенрайтер. Сучасне фото

В. Александрович знайшов у *Центральному державному історичному архіві України у м. Львові* документ, згідно з яким князь Міхал Казимир Радзивіл 1737 захищав К. в його суперечці з львівськими столярами, наказав не змушувати вступати до *цеху* і назвав К. "магістром мистецтв, майстром різьби в дереві".

Припускають, що К. разом із Т. Гуттером міг бути автором вівтаря каплиці Найсвятіших Дарів (*Вишневецьких*) у *римо-католицькій катедрі* (1736–1740, за іншими даними, це твір *Х. Сейнера*). Бл. 1740–1741, можливо, К. вирізьбив дерев'яні статуї у вівтарях парохіяльного костелу в Щирці поблизу Львова – головному (постаті папи і єпископа) та бічному (фігури св. Доротеї та св. Єлизавети з Тюрингії). Ці скульптури відзначаються статикою і стриманістю в жестах та лініях шат – особливо підкресленим вертикалізмом ліній характеризується постать св. Єлизавети. Б. Шенгера приписує різцю К. скульптури з костелу Успіння Богородиці в с. Білий Камінь Львівської обл. (зберігаються у фондосховищах Олеського замку). Разом із Т. Гуттером бл. 1740–1742, можливо, К. вирізьбив у Станиславові (тепер м. Івано-Франківськ) дерев'яні скульптури для бічних вівтарів та амвона колегіати (парохіяльного

Вівтар у колишньому костелі бернардинців. 1736–1740 рр. Скульптор К. Кутшенрайтер. Сучасне фото

Вівтар у колишньому костелі бернардинців. 1736–1740 рр. Скульптор К. Кутшенрайтер. Сучасне фото

костелу), що частково збережені в Івано-Франківському художньому музеї.

К. обирали *лавником* і *війтом* львівської *юридики* св. Івана Хрестителя, був сеньйором німецького братства св. Варвари при костелі Св. Духа.

Через хворобу 1743 К. перестав працювати; 1744 збанкрутував і не міг сплачувати боргів. Помер у Львові. Його майстерню одержав головний кредитор, львівський скульптор Г. Й. Маркварт. Про К. писали, зокрема, *Т. Маньковський*, З. Горнунґ, *М. Ґембарович*, Я. Сіто, В. Александрович, Б. Шенгера.

Юрій Бірюльов

КУХАРІ (Kucharowie) – родина польських спортсменів. Людвік і Людвіка К. приїхали до Львова 1898. Власники *кінотеатру* "Ванда". Виховали шестеро синів і доньку, які стали відомими спортсменами (усі представляли спортивне товариство *"Поґонь"*). Батьки були постійними спонсорами цього клубу й допомогли збудувати клубний стадіон "Поґонь" (тепер плац військової частини на *вул. Стрийській*, навпроти будівлі Державної податкової адміністрації у Львівській обл.), відкритий 1913.

ТАДЕУШ К. (13.04.1891–05.04.1966) – спортсмен (легкоатлет, футболіст, плавець, ковзаняр, ватерполіст, лижник), громадський діяч, організатор спорту. Найстарший з шести братів К. Народився в Кракові (тепер Малопольського воєвод., Польща). 1909–1914 навчався у *Львівській Політехніці*. За фахом – інженер будови машин. Півзахисник футбольної "Поґоні", але більше знаний як легкоатлет – чемпіон Австро-Угорщини та Польщі з бігу, спортивної ходьби, багатоборства. Рекордсмен Польщі з бігу. Був кандидатом на участь в Олімпійських іграх 1912 у Стокгольмі, але відмовився виступати під прапором імперії Габсбурґів. Також лижник, ковзаняр, плавець і ватерполіст (учасник першого матчу з водного поло в Галичині 26.07.1914).

Брав активну участь у роботі Федерацій футболу Львівської округи та Польщі. Один із засновників Федерацій з багатьох видів спорту, Національного Олімпійського комітету Польщі. Керівник олімпійських команд Польщі на Олімпійських іграх 1936 в Гарміш-Партенкірхен та Берліні. Суддя міжнародної категорії з легкої атлетики та плавання. Від 1932 – у Варшаві, обійняв посаду керівника Департаменту фізичного виховання, де працював до виходу на пенсію 1965. Автор книжок із проєктування та будівництва спортивних споруд. Учасник *Першої* та *Другої світових війн*, нагороджений багатьма військовими відзнаками. Помер у Варшаві.

КАРОЛЬ К. (24.10.1892–19.02.1960) – спортсмен. Народився в Ланьцуті (тепер Підкарпатського воєвод., Польща). За фахом – бухгалтер. У спорті – нападник "Поґоні", легкоатлет, ватерполіст. Після *Другої світової війни* переїхав до Ельблонґу (тепер Вармінсько-Мазурського воєвод., Польща). Працював головним бухгалтером на місцевому підприємстві "Замех". Помер в Ельблонґу.

ВЛАДИСЛАВ К. (10.08.1895–04.12.1983) – спортсмен, громадський діяч. Народився в Ланьцуті. Закінчив архітектурний відділ Львівської Політехніки, державний службовець. У спорті – захисник футбольної команди "Поґонь" (1911–1921), тенісист (учасник першого матчу збірної Польщі в Кубку Девіса), активний діяч у цьому виді спорту, разом із Здзиславом Сталем підготував підручник із тенісу (1927); легкоатлет (чемпіон

Родина Кухарів. Зліва направо: Владислав, Збігнев, Тадеуш, Мечислав, Вацлав, Кароль. Архівне фото

Польщі в багатоборстві); займався фігурним катанням (чемпіон Польщі). Суддя міжнародної категорії в цьому виді спорту, судив на чемпіонаті Європи. Помер у Варшаві.

ВАЦЛАВ К. (16.09.1897–13.02.1981) – спортсмен (легкоатлет, ковзаняр, футболіст, хокеїст, лучник, тенісист, гімнаст), найвідоміший із родини К., тренер. Народився в Ланьцуті. Від 1898 – у Львові. 1915 закінчив II реальну школу (1915) на вул. Шумлянських (тепер вул. І. Сєченова). У листопаді 1915 вступив до австрійського війська, закінчив офіцерську школу й одержав звання підпоручника. Як доброволець брав участь у польсько-українській війні 1918–1919 та польсько-більшовицькій війні 1920, у квітні 1920 одержав звання поручника.

Активний спортсмен упродовж 1912–1945: чемпіон Польщі в легкій атлетиці, ковзанярстві, хокеї та футболі у складі спортивного товариства "Поґонь", член національної команди з футболу, хокею, легкої атлетики, ковзанярства, стрільби з лука, тенісу, гімнастики. Віце-чемпіон Європи 1929 з хокею, учасник Олімпійських ігор 1924 з футболу. За футбольну збірну зіграв 23 матчі. Усього за футбольну кар'єру провів 1052 матчі і забив 1065 голів. Названий найкращим спортсменом Польщі 1926 та найкращим спортсменом Польщі першої пол. XX ст.

Після закінчення спортивної кар'єри відкрив крамницю спортивного одягу та інвентарю "Марафон" (тепер *аптека* на просп. Т. Шевченка, 22). Передвоєнний тренер з футболу львівських клубів "Поґонь" і "Спартак", після Другої світової війни – "Полонії" (Битом, Польща), "Леґії" (Варшава) та збірної Польщі (1947–1949). Про К. журналіст Яцек Бриль написав книжку "Герої стадіонів, або Вацлав Кухар" (*Bohaterowie stadionów lub Waclaw Kuchar,* 1982). Помер у Варшаві. Похований на цвинтарі Повонзки.

МЕЧИСЛАВ К. (11.08.1902–13.05.1939) – футболіст. Працював службовцем. У спорті – воротар футбольної команди "Поґонь" (1918–1925), дворазовий чемпіон Польщі (1923, 1925). Помер після важкої хвороби в м. Калуш (тепер Івано-Франківської обл.), похований у Львові.

ЗБІҐНЕВ К. (12.02.1905 – квітень 1945) – спортсмен. За фахом – агроном, закінчив рільничу школу. У спорті – нападник футбольної команди "Поґонь", також займався боксом, тенісом, хокеєм та легкою атлетикою. Коли працював у Тернополі, виступав у місцевій футбольній та хокейній команді "Креси". Учасник *Другої світової війни*. Загинув в останні дні війни на Західному фронті за нез'ясованих обставин.

Іван Яремко

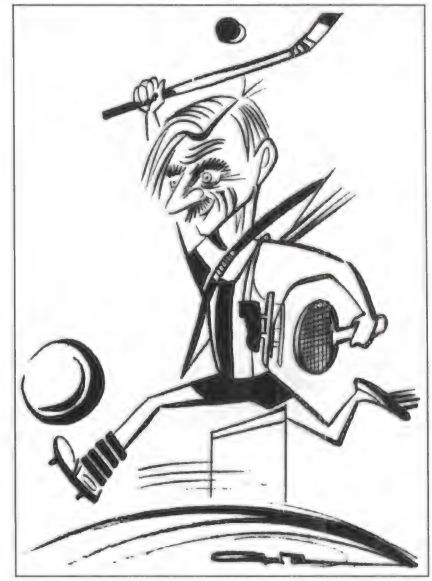

Е. Алашевський. Дружній шарж на Вацлава Кухара. 1977 р.

КУХАРСЬКИЙ КАЗИМЕЖ (Kucharski Kazimierz; 13.02.1909–09.04.1995) – польський легкоатлет. Народився в Лукаві (тепер Свєнтокшизького воєвод., Польща). За фахом – геодезист, тренер з легкої атлетики. У 1930-ті був одним із найвидатніших бігунів Європи на середні дистанції. 11-разовий чемпіон Польщі в бігу на 400 м, 800 м та 1500 м, встановив 10 рекордів Польщі в бігу на 800 м та 1000 м. Учасник фінального забігу на 800 м на першому чемпіонаті Європи 1934 в Турині. Фіналіст забігу на 800 м на Олімпійських іграх 1936 в Берліні (показав час 1.53,8 і посів 4-те місце, чемпіон – американець Дж. Вудруф – 1.52,9). Брав участь також у забігах команди в естафеті 4х400 м. 1935–1939 представляв клуб "Поґонь". 1939–1941 працював тренером у львівському спортивному товаристві "Спартак".

Під час німецької окупації перебував у Львові. Після *Другої світової війни* мешкав у Варшаві, працював тренером з легкої атлетики у варшавських клубах "Ґвардія", "Полонія", "Оґніво", в національній збірній Польщі. Помер у Варшаві.

Іван Яремко

Казимеж Кухарський (посередині)

КУЧАБСЬКИЙ ВАСИЛЬ (псевда: Вука, Яструб, Бой; 04.11.1895–28.06.1971) – військовий і політичний діяч, полковник армії УНР, історик.

Народився в с. Волиця (тепер Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Навчався

Василь Кучабський

в *Академічній гімназії* у Львові, на відділі права *Львівського університету*, в *Українському (таємному) університеті* у Львові та на філософському факультеті університету Фридриха Вільгельма в Берліні, після закінчення якого здобув звання доктора філософії. К. – один із організаторів *"Пласту"* (1911), таємної військової організації гімназійної молоді "Мазепинський курс мілітарний" (1912), товариства "Січові Стрільці" (1913).

На початку *Першої світової війни* вступив до Легіону *Українських Січових Стрільців* (УСС). 1915–1916 під час боїв з російськими військами під Болеховом і над Стрипою К. командував сотнею УСС. 21.09.1916 К. потрапив у російський полон і був вивезений до табору для військовополонених біля Царицина (тепер м. Волгоград, Росія). На початку січня 1918 К. у складі групи старшин (*А. Мельник, Р. Сушко, М. Матчак*, Д. Герчанівський та ін.) утік з табору і дістався до Києва. 19.01.1918 разом із А. Мельником, Р. Сушком, І. Андрухом, Ф. Черником вступив до Куреня Січових Стрільців. У складі Січових Стрільців спочатку очолив запасну сотню, згодом – другий піхотний полк. Був членом Старшинської ради Січових Стрільців. У січні–лютому 1918 стрілецька сотня під командуванням К. вела бої проти більшовицьких військ на Подолі в Києві. 1918–1919 брав участь у боях проти Червоної армії та Добровольчої армії генерала А. Денікіна. 1919 К. входив до складу української дипломатичної місії у Швеції.

Стрілець пробоєвого куреня УСС. Реконструкція 2009 р.

Повернувшись до України, брав участь у боях на українсько-польському фронті в Галичині. Наприкіці. 1919 К. у складі стрілецьких частин був інтернований у Луцьку. З весни 1920 перебував у Чехословаччині. У липні 1920 у Празі став учасником засідання Старшинської ради (*Є. Коновалець*, І. Андрух, *М. Матчак*, *Я. Чиж*), на якій було засновано *Українську Військову Організацію* (УВО). 1920 повернувся в Галичину, був обраний до складу Начальної команди УВО. Після замаху у вересні 1921 *С. Федака* на *Ю. Пілсудського* та воєводу К. Грабовського К. було заарештовано і на деякий час ув'язнено. Після звільнення жив у Львові.

Співредактор націоналістичного журналу *"Заграва"* (1923). Емігрував 1923 до Німеччини, де працював кореспондентом німецькомовних періодичних видань, головним редактором "Східноєвропейської кореспонденції" (*Osteuropäische Korrespondenz*), співробітником Українського наукового інституту в Берліні, членом редколегії багатотомного видання "Кишеньковий словник прикордонної та закордонної німецької діаспори" (*Handwörterbuch des Grenz – und Auslanddeutschtums*, 1935–1937), науковим співробітником Інституту світової економіки Кільського університету. Свої праці К. публікував також у періодичних виданнях: "Літопис політики, письменства і мистецтва", "Політика", "Записки Українського наукового товариства в Берліні", "Збірник хліборобської України", *"Літопис "Червоної Калини"*, "Календар "Червоної Калини", *"Шляхи"*, *"Українське слово"*, *"Шлях нації"*, *"Діло"*.

Упродовж вересня 1940 – червня 1944 був директором II державної бібліотеки Генерал-губернаторства в Любліні (Польща). 21.07.1944 К. переїхав до Берліна, а наприкінці війни – до містечка Бланкенбург, що в Східній Німеччині. Працював у муніципалітеті, а згодом викладав російську мову в місцевій школі. Тривалий час вважали, що К. зник безвісті 1945 або був схоплений більшовиками і розстріляний.

Залишається не з'ясованим, як К. вдалося уникнути комуністичних репресій у повоєнний період.

Автор понад 150 наукових праць, серед них: "Січові стрільці (їх історія й характер)" (1920), "Большевизм і сучасне завдання українського Заходу" (1925), "Польська дипломатія і "Східно-Галицьке" питання на паризькій мировій конференції в 1919-му році", "Українська дипломатія і держави Антанти в році 1919" (1931), "Значіння ідей В'ячеслава Липинського" (1932), "Одверта відповідь польському консерватистові" (1933), "Вага і завдання

Західно-Української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918–1919-ого року" (1933–1934), "Західна Україна у боротьбі між поляками і большевизмом у 1918–1923" (*Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918–1923*, 1934).

Степан Гелей

КУЧАБСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (12.03.1901–09.06.1945) – греко-католицький священик, педагог-катехит, письменник. Народився у Львові. Навчався в *Академічній гімназії* (1911–1918), брав участь у національно-визвольній боротьбі: стрілець Куреня Січових Стрільців на Наддніпрянщині (1918–1919) та підхорунжий *Української Галицької Армії* (1919–1920), в "Чотирикутнику смерті" перехворів на тиф. Повернувшись до Львова, закінчив Філію Академічної гімназії (1921). Навчання продовжив на правничому факультеті *Українського (таємного) університету*, закінчивши його 1925. Член *Української Військової Організації* (УВО) та Проводу Української крайової студентської ради. 1931 закінчив *Богословську Академію*, працював адміністратором часопису *"Дзвони"*.

У сан священика 1933 К. висвятив митрополит *Андрей Шептицький*. Обіймав парохії на Львівщині та у Львові (сотрудник *Преображенської церкви*), був секретарем Богословської Академії та членом *Богословського Наукового Товариства*, водночас працював шкільним та гімназійним катехитом у Державній гімназії з українською мовою навчання.

В останні роки мешкав на вул. К. Корнякта, 1.

Співпрацював з часописами: *"Богословія"*, *"Нива"*, *"Мета"*, "Дзвони", *"Літературно-науковий вістник"*, *"Літопис "Червоної Калини"*, *"Новий світ"*, *"Світ дитини"* тощо, редагував журнал сатири і гумору *"Зиз"*.

Автор монографій "Унійний з'їзд у Львові 1936" (1937), "Греко-Католицька Богословська Академія у Львові в третьому трьохліттю свого існування. 1934–1941" (1941), статей на богословську тематику: "Містичне тіло Христа та завдання нації" (1931), "Отець прелат Ізидор Дольницький" (1931), "Жертви" (1943), оповідань, нарисів, новел, критичних статей: "Покаяний грішник" (1927), "Дзвін" (1927), "Грена-дієрк (Японська акварель)" (1928), "Присяга" (1928), "Дон Кіхотник" (1929), "Чудо в борі" (1932), "Три несподіванки. Про Америку й американізм" (1932). Окремі видання: "Чудо в зараженому місті", "Історія чорного хрестика", "Пречиста не дала вмерти", "Божа нагода" – усі побачили світ у Кракові 1941.

Володимир Кучабський

Відмовився приєднатися до "Ініціативної групи з возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Руською Православною Церквою", яка діяла від весни 1945. Зазнавав тиску з боку органів влади, що призвело до важкої хвороби.

Помер у с. Великі Глібовичі Бібрського р-ну Львівської обл., похований на парохіяльному цвинтарі.

Юрій Кучабський

КУЧЕР ВОЛОДИМИР (18.10.1885–29.08.1959) – фізик-теоретик, педагог. Батько *Р. Кучера*. Народився в м. Тлусте (тепер смт Товсте Заліщицького р-ну

Залікова книжка студента Львівського університету Володимира Кучера

Тернопільської обл.) в родині ремісника. Середню освіту здобув у Бучацькій гімназії (1905). Фізику і математику вивчав на фізико-математичному відділенні філософського факультету *Львівського університету* (1905–1909). До наукової діяльності долучився ще в студентські роки. 1909 в науковому виданні *Наукового Товариства ім. Шевченка* (НТШ) опублікував свою першу працю "Основи електроніки". 1910 склав науковий іспит з фізики і математики на вчителя середніх шкіл; працював учителем фізики і математики Української державної гімназії в Тернополі. 1914 одружився з Антоніною з Левицьких. Незабаром після одруження К. був мобілізований до австрійського війська й переправлений через Словаччину в Чехію; дезертирувавши, добрався до Відня, куди тоді перевели українську гімназію зі Львова. Директор гімназії *Ілля Кокорудз* (дядько Антоніни) запросив К. для викладів фізики та математики й порадив продовжити навчання у Віденському університеті. 1914–1915 поглиблював знання з фізики у Відні, в Інституті теоретичної фізики у професора Фридриха Газенерла. У Віденському університеті захистив дисертацію "Загальна формула для тиску випромінювання" (*Eine allgemeine Formel für den Strahlungsdruck*) і здобув звання доктора філософії (1915). У вересні 1916 повернувся до Львова, де поєднував педагогічну роботу з науковими дослідженнями. 1917–1927 працював гімназійним учителем математики і фізики в *Академічній гімназії* у Львові; 1927 його перевели до польської IX гімназії у Львові, де він учителював до 1940. Дійсний член Математично-природописно-лікарської секції НТШ.

Від 1920 належав до *Українського технічного товариства* у Львові, був членом редколегії першого технічного часопису українською мовою *"Технічні вісти"* (1925–1939), опублікував у цьому часописі статтю "Теорія Айнштайна. Питання і висліди теорії зглядности" (1925, ч. 7–9; ч. 10–12). Брав участь у створенні та діяльності *Українського (таємного) університету* у Львові як член організаційної комісії та професор теоретичної фізики; обраний членом сенату. 1920–1925 викладав в Українському (таємному) університеті.

За фінансової допомоги НТШ 1929 поїхав у наукове відрядження до Німеччини в Інститут Кайзера Вільгельма (Берлін) для підвищення наукової кваліфікації; там познайомився особисто з М. Планком, В. Нернстом, брав участь у їхніх семінарах. 1930 був делегований як представник НТШ на Перший з'їзд фізиків СРСР (19–24.08.1930, Одеса), де налагодив особисті контакти з відомим фізиком В. Паулі. На III З'їзді українських природників, лікарів та інженерів у Львові (24–25.05.1931) виступив з доповіддю "Про причинки до квантової статистики".

Популяризатор наукових знань через журнал "Духовний сіяч". Працював у товаристві *"Просвіта"*, *Товаристві наукових викладів ім. П. Могили* та інших освітянських організаціях. Уважав своїм громадянським обов'язком у недільні дні виїжджати в села Львівщини і проводити бесіди з селянами в читальнях.

Після приєднання Західної України до УРСР у вересні 1939 К. як педагогові і спеціалістові зі статистичної фізики запропоновано працювати у *Львівському університеті*. 12.04.1941 йому присвоєно вчене звання професора з фізики й надано науковий ступінь доктора фізико-математичних наук.

Під час німецької окупації та в післявоєнні роки працював у вищих навчальних закладах Львова: 1940–1941, 1944–1947 – професор, завідувач кафедри фізики Львівського державного інституту радянської торгівлі (тепер *Львівська комерційна академія*); 1942–1944 – професор Львівського ветеринарного інституту (тепер *Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Ґжицького*); 1944–1947 – професор, завідувач кафедри експериментальної фізики, 1947–1948 – професор кафедри теоретичної фізики Львівського університету; 1947–1948 – професор, завідувач кафедри фізики та метеорології Львівського сільськогосподарського інституту

(тепер *Львівський державний аграрний університет*). За спогадами Романа Кучера, 15.12.1949 відбулися загальні збори викладачів Львівського сільськогосподарського інституту, які вирішили відрахувати К. з інституту за політичну "неблагонадійність". Після звернення і поїздки до Центрального комітету Комуністичної партії України К. було поновлено на посаді (1950–1957).

Наукові інтереси К. відзначалися широким діапазоном – від квантової механіки і статистичної фізики до найновіших тогочасних проблем електроніки. Визнання принесли йому роботи з дослідження рівнянь руху квантових частинок, теорії світлового тиску. К. зробив вагомий внесок у розвиток квантової теорії твердого тіла, квантової статистики, теорії відносності.

Опублікував понад 30 наукових праць, серед них опубліковані в "Записках математично-природописно-лікарської секції НТШ" статті: "Динаміка електрону" (1912); "Електромагнетна теорія лучистого тиснення" (1916); "Причинки до теорії структури етеру", "Сучасна атомістична теорія", "Вибрані питання з теорії квантів енергії" (усі – 1919); "Теорія зглядности" (1922); "Головні напрямні квантових статистичних теорій" (1930). Разом з математиком *М. Чайковським* видав українською мовою "Чотирицифрові таблиці логаритмів і гоніометричних функцій (із додатком багатьох помішних таблиць із математики, фізики, хемії, астрономії й географії – для шкільного вжитку)", які витримали чотири видання (1917, 1920, 1923, 1930) і були призначені як посібник для гімназійної молоді.

К. помер у Львові, похований на *Личаківському цвинтарі*.

Надія Гривнак, Юрій Головач

КУЧЕР РОМАН (12.03.1925–24.09.1991) – учений в галузі фізичної хімії. Академік АН УРСР (1972). Лавреат Державної премії України в галузі науки й техніки (1993). Син *В. Кучера*.

Народився у м. Львів. 1947 з відзнакою закінчив хімічний факультет *Львівського університету*. Захистивши кандидатську дисертацію "Дослідження величини і форми міцел деяких сульфованих емульгаторів у зв'язку із застосуванням їх у процесах полімеризації вуглеводнів в емульсіях", 1952 став доцентом кафедри фізичної і колоїдної хімії.

Роман Кучер

Призначений 1962 керівником лабораторії Мінхімпрому СРСР в м. Бориславі Львівської обл. 1964, захистивши докторську дисертацію "Фізико-хімічне дослідження процесу рідиннофазного окислення алкілароматичних вуглеводнів", К. очолив кафедру фізичної і колоїдної хімії Львівського університету. 1965 йому присвоєно звання професора. Того року став членом-кореспондентом АН УРСР. 1966 організував й очолив у м. Донецьк Відділ радикальних процесів Донецького відділення фізико-органічної хімії Інституту фізичної хімії АН УРСР, яке 1975 реорганізовано в Інститут фізико-органічної хімії та вуглехімії АН УРСР. 1982 очолив Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, а також Відділ хімії органічних мінералів цього інституту. 1986 Відділ окислювальних процесів був виокремлений з Інституту геології і геохімії горючих копалин Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського АН УРСР для підвищення і координації науково-дослідних робіт у галузі фізичної хімії, виходячи з потреб регіону. Керівником відділення обрали К. Керував науковою діяльністю відділення до кінця свого життя.

Автор понад 450 наукових праць, 10 монографій та багатьох винаходів. З наукової школи академіка К. вийшло понад 70 кандидатів та 10 докторів наук.

За цикл праць "Проміжні частки та комплекси в органічних реакціях: роль, будова, реакційна здатність" К. 1993 присуджено посмертно Державну премію України в галузі науки й техніки.

Юлія Мельник

КУЧИНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР (нар. 14.10.1958) – режисер, актор, засновник та художній керівник *Львівського театру*

Володимир Кучинський

ім. Леся Курбаса. Заслужений діяч мистецтв України (1994). Заслужений діяч мистецтв АР Крим (2002). Лавреат Національної премії ім. Т. Шевченка (2006), премії ім. Л. Курбаса (2000), Премії ім. В. Стуса (1988), Премії "Експеримент" Національної спілки театральних діячів України (1993). Народився у Львові. Закінчив Державний інститут театрального мистецтва в Москві – режисерська майстерня Марка Захарова (1984–1985), режисерська майстерня Анатолія Васильєва (1985–1988).

Працював 1984–1988 актором театру ім. М. Заньковецької (тепер *Національний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької*). 1988 разом з акторами цього театру *Т. Каспрук* та О. Драчем заснував Львівський молодіжний театр (згодом Львівський академічний театр ім. Леся Курбаса).

На сцені театру ім. Л. Курбаса, зокрема, здійснив постановки: "Сад нетанучих скульптур" за Л. Костенко, "Двір Генриха III" за О. Дюма та "Закон" за В. Винниченком (1988), "Сни, Єсьм воскресення і життя", "Забави для Фауста" за романом Ф. Достоєвського "Злочин і кара" (1991, 1992, 1994), "Благодарний Еродій" за Г. Сковородою (1993), "Апокрифи" за *Лесею Українкою*, "Садок вишневий" за А. Чеховим (1996), "Похвала Еросу" та "Silenus Alcibiadis" за твором Платона "Бенкет" (2001, 2003), "Марко Проклятий, або Східна легенда" за поезіями В. Стуса (2001), "Наркіс" за Г. Сковородою та "Сліпої воленьки коханець" за твором Кліма (В. Клименка), "Богдан" (2004), "Ма-na Hat-ta" за І. Бахман (2006), "Амнезія, або Маленькі подружні злочини" за Е. Е. Шміттом (2008), "Формули екстази" за поезіями *Б.-І. Антонича* (2009). Режисер поставив вечори поезій В. Стуса, Л. Костенко, В. Симоненка, Б.-І. Антонича, Т. Шевченка, І. Світличного. 2006 К. здійснив постановку "Серед раю на майдані" (за п'єсою В. Клименка) на сцені Київського національного театру ім. І. Франка.

На сцені театру ім. Л. Курбаса зіграв чимало ролей, зокрема Лопахіна ("Садок вишневий" за А. Чеховим), Манкурта ("Марко Проклятий, або Східна легенда" за В. Стусом).

Від 2001 веде акторський та від 2006 режисерський курси при *Львівському університеті*; прочитав курс лекцій у Колумбійському, Пеннсильванському університетах та Міжнародному інституті театру "Саратоґа" (1996, США); провадить майстер-класи в Україні, Росії, Польщі, США, Італії, Великій Британії.

Марта Швець

Леонід Кучма

КУЧМА ЛЕОНІД (нар. 09.08.1938) – український політичний діяч, прем'єр-міністр України (1992–1993), Президент України (1994–2005). Лавреат Ленінської премії (1981), Державної премії України в галузі науки і техніки (1993).

Народився в с. Чайкине (тепер Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл). Закінчив фізико-технічний факультет Дніпропетровського державного університету (1960). Упродовж 1960–1975 працював інженером, старшим інженером, провідним конструктором Конструкторського бюро "Південне" (м. Дніпропетровськ). 1975 розпочав партійну кар'єру в структурах Комуністичної партії Радянського Союзу: 1975–1981 – секретар партійного комітету Конструкторського бюро "Південне", 1981–1982 – секретар парткому виробничого об'єднання "Пів-

денний машинобудівний завод". 1982–1986 – перший заступник генерального конструктора Конструкторського бюро "Південне", 1986–1992 – генеральний директор ВО "Південний машинобудівний завод". Депутат Верховної Ради України (1990–1992, 1994), прем'єр-міністр України (13.10.1992–21.09.1993).

На виборах президента України 1994 висунув свою кандидатуру на цю посаду. Під час президентської кампанії виступав із гаслами стратегічного партнерства з Росією та надання російській мові офіційного статусу. Здобув перемогу в другому турі, набравши 52,15% голосів, за рахунок підтримки у Східній та Центральній Україні. За час першого президентського терміну К. було прийнято Конституцію України (1996) та впроваджено національну валюту – гривню. На президентських виборах 1999 К. був обраний на другий п'ятирічний термін, отримавши 36,49% голосів у першому турі і 56,25% – у другому. Під час цих виборів підтримка К. з боку проросійськи налаштованих виборців значно зменшилася, оскільки багатьох своїх передвиборних обіцянок він не виконав.

Початок другого президентського терміну К. позначився "касетним скандалом", який розпочався тоді, коли лідер Соціалістичної партії України Олександр Мороз оприлюднив аудіозаписи, що свідчили про причетність К. до викрадення та вбивства журналіста *Георгія Ґонґадзе*. Це спричинило кампанію "Україна без Кучми", під час якої в Києві, Львові та інших містах України відбулася низка масштабних акцій протесту. Через міжнародний скандал, який спричинили звинувачення в причетності до спроб продати в Ірак комплекси протиповітряної оборони "Кольчуга", в останні роки свого другого президентського терміну К. зазнав міжнародної ізоляції. Після президентських виборів 2004 і перемоги на них *Віктора Ющенка* К. відійшов від політики. 2005 очолив Президентський фонд "Україна".

Під час перебування на урядових посадах К. неодноразово відвідував Львів із офіційними візитами. Зокрема 29.03.1993 в ранзі прем'єр-міністра перебував у Львові в ході робочого візиту до Львівської обл.; 06.04.1994, у рамках передвиборної кампанії, провів зустріч із журналістами в обласному Будинку якості, метрології та стандартизації (тепер *церква Стрітення Господнього*). Як Президент України, К. брав участь в урочистостях, присвячених 80-літтю проголошення *Західно-Української Народної Республіки* (1998), відвідував місто в рамках саміту президентів країн Центральної Європи (1999), в ході передвиборної кампанії 1999 та візиту до Львова папи *Івана Павла II* (2001).

Ставлення львів'ян до К. декілька разів діаметрально змінювалося. На виборах 1994 західноукраїнські регіони підтримали головно *Леоніда Кравчука*, а за К. Львівська обл. віддала 3,54% голосів у першому турі, і 3,9% – у другому. 1999 виборці Західної України активно підтримали К., надаючи йому перевагу перед кандидатом від комуністичної партії Петром Симоненком. У першому турі за К. проголосувало 54,5% виборців Львова (понад 271 тис. осіб), а у другому – 85,13% (455,3 тис. виборців). Під час кампанії "Україна без Кучми" у Львові відбувалися багатолюдні мітинги, учасники яких виступали з вимогами відставки К. з посади президента. На знак протесту проти політики К. біля *пам'ятника Тарасові Шевченку* було встановлено наметове містечко. 1999 К. став почесним доктором *Львівського університету*. Під час *"Помаранчевої революції"* 26.11.2004 Вчена рада Львівського університету позбавила К. цього звання, мотивуючи своє рішення ігноруванням К. прав і свобод народу та сприянням у фальсифікації виборів президента.

Ігор Петрій

КУШЕВИЧ САМУЇЛ КАЗИМЕЖ (Kuszewicz Samuel Kazimierz; 26.12.1607 – бл. 1666) – *бурґомістр* Львова (1656–1657 і 1659), юрист. Автор щоденникових записів і 23-х листів (217 аркушів), які

стосуються історії Львова й Галичини 1648–1657. Народився в м. Хелмно (тепер Куявсько-Поморського воєвод., Польща) в багатій містянській родині. Навчався в колегії Любранських у Познані. 1631 вступив до Яґеллонського університету, де взимку 1634 здобув ступінь бакалавра, а 1636 – маґістра вільних мистецтв. 1636–1640 викладав піїтику в колегії Любранських, маючи ступінь доктора мистецтв і філософії. 1641 переїхав до Кракова й до 1643 викладав діалектику в Новодворських школах. 1643–1644 перебував в Італії, де продовжив правничі студії у Падуанському університеті. У травні 1644 здобув у Римі ступінь доктора права. Від 1645 оселився у Львові, одружившись із львів'янкою Катажиною з Крупичів. У серпні 1648 став *писарем* львівської міської ради і суддею каптурового суду, 1649 – міським *райцею*. Перебуваючи на посаді писаря ради, зібрав та опублікував збірник міського права "Збірник про суди й судочинство королівських міст у Польському королівстві та Великому князівстві Литовському" (*Collectanea de foro et jurisdictione civitatum regiarum in regno Poloniae M. D. Lithuaniae*, 1646).

Був добрим оратором, писав промови для урочистих подій. Входив до складу міської делегації, яка в жовтні 1648 вела перемовини з гетьманом *Б. Хмельницьким* про суму відкупу. Під час *облоги* Львова козацькими й московськими військами 1655 К. знову був серед послів від містян до гетьмана. За наполяганням К., львівська делегація категорично відмовилася здати місто московському воєводі Василеві Бутурліну і вела перемовини лише з *козаками*. Тоді, перебуваючи в козацькому таборі, К. познайомився з генеральним писарем Війська Запорозького *Іваном Виговським*, який залишив йому власний годинник для ремонту у Львові. Завдяки дипломатичному хистові К. 10.11.1655 вдалося укласти вигідну угоду з козаками про незначну суму відкупу за зняття облоги з міста. У нагороду за заслуги перед містом 1656 К. знову одержав посаду *райці*, а 1656–1657 і 1659 його обирали бурґомістром. Як безпосередній свідок подій 1648–1657, збирав копії міських та урядових документів, листів і власні щоденникові записи того часу.

Листи К. написано польською мовою до урядових і придворних адресатів, які мешкали в головних містах Речі Посполитої. Був переконаним противником козацько-селянського повстання, рішуче критикував магнатів і шляхту за нездатність організувати ефективну відсіч військам Б. Хмельницького і місцевим повстанцям у Галичині. До українських мешканців міста ставився з підозрою, пишучи про небезпеку їхньої зради на користь козацького війська. У листі до *Б. Зиморовича* К. заперечував потребу репресій щодо *козаків*, а також висловлював ідею про великий морський похід проти Османської імперії, у якому б могли взяти участь козаки. 1659 поїхав до Варшави, де був призначений секретарем і метрикантом королівської канцелярії, а 1660 одержав посаду королівського секретаря. 1664 повернувся до Львова, де й помер приблизно 1666. Місце поховання не відоме.

Аналіз творчої та епістолярної спадщини К. у статті "Самуїл Кушевич, райця львівський, і його записна книжка" зробив львівський дослідник *С. Томашівський* у Т. XV *"Записок НТШ"* (1897).

Палац ім. Г. Хоткевича на вул. С. Кушевича. Сучасне фото

Листи К. частково видано в Т. IV, V і VI *"Жерел до історії України-Руси"*, а також їх опублікував *Я. Кісь* у збірнику "Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст." (1961). Усі історичні праці К. існують лише в рукописних варіантах. Серед них – "Про походження, розташування, звичаї, військо та війни козаків" (*De origine, situ, moribus, militia bellisque Cosacorum*), про облогу Львова 1655 "Московський набіг" (*Moscovitarum incursion*), про невдалий похід Дьєрдя Ракочі проти Польщі та перебування трансильванської армії в Галичині "Трансильванська могутність 1657 р., Польщі в жертву принесена" (*Arma Transylvanica anno supra millesumum sexcentesimum quinquadesimo septimo Poloniae illata*).

Іменем К. у Львові названо вулицю.

Модест Чорний

Вигляд на вул. С. Кушевича. Сучасне фото

КУШЕВИЧА САМУЇЛА ВУЛИЦЯ – сполучна вулиця між вул. Л. Долинського і вул. Лемківською, розташована в Шевченківському районі міста. Вулицю прокладено 1905 й названо на згадку міського *райці* Львова сер. XVII ст. *Самуїла Казимежа Кушевича*.

1946 її перейменували на вул. Клубну, бо тут був Клуб трамвайників. 1993 вулиці повернули її попередню назву.

Між нинішніми *вул. Замарстинівською* та вул. Кушевича раніше стояла дерев'яна церква Воскресіння Христового, відома ще від XV ст. Церква, при якій діяла школа та Воскресенське братство, часто ставала жертвою *пожеж* та ворожих набігів. 1784 храм закрили й розібрали.

Коротеньку вулицю довжиною 90 м забудували 1900–1930. Під № 1 при залізничній колії стоїть червона споруда з нетинькованої цегли, збудована 1933–1937 в стилі *функціоналізму* за проєктом *Л. М. Карасінського* й *Т. Врубеля*. Чотириповерхова наріжна будівля, з високим цоколем, має залізобетонну конструкцію, облицьовану червоною цеглою. Спочатку це був Дім працівників громади міста Львова з великим залом для глядачів. У будинку були теж кегельбан, буфет, менші зали для засідань, лекцій та дозвілля, бібліотека, навіть окрема кімната для курців – "палярня". 1938–1940 тут функціонував *кінотеатр* "Світовид". 16–17.05.1936 в частково збудованій споруді відбувався Антифашистський конгрес діячів польської, української, білоруської та єврейської культури, які перебували під впливом лівих політичних сил.

За радянських часів будинок називали клубом трамвайно-тролейбусного управління, потім будинком культури комунальних працівників ім. Миколи Кузнецова, тепер це Міський палац культури ім. Гната Хоткевича. Будівля від 1991 – пам'ятка архітектури місцевого значення.

За будинком з боку *просп. В. Чорновола* 1992 встановлено *пам'ятник жертвам львівського гетто* 1941–1943 (скульптори Л. Штернштейн, Ю. Шмуклер, архітектор В. Пліхівський). 1942 у Домі працівників громади міста Львова розташовувався орган управління зігнаної до *гетто* єврейської громади – *юденрат*. А до поч. XX ст. на цій території розташовувалась Нова різниця, перенесена потім на нинішню вул. Промислову.

На вул. Кушевича, 5, стоїть триповерхова будівля колишньої V гімназії, споруджена 1905–1907 за проєктом *З. Кендзерського* у

Барельєф на фасаді будинку на вул. С. Кушевича, 5. Сучасне фото

Будинок
на вул. С. Кушевича, 5.
Сучасне фото

стилі пізньої *сецесії*. На чільному фасаді симетрично розташовані неглибокі бічні ризаліти із входами, завершені аттиками з бароково-сецесійним декором і круглими вікнами. В оздоблені будинку, назагал стриманому, під карнизом збереглися вензелі "V G" (п'ята гімназія). У плані будівля мала форму літери "Н". Одна бічна сторона виходить на вул. Кушевича, інша, розташована на подвір'ї, містила спортивний та актовий зали й *каплицю*. V гімназію у Львові створено 1892 з філії III гімназії й початково вона перебувала в колишньому монастирі *бернардинців* на *вул. Валовій*. 1905 гімназію перевели до новозбудованої споруди на вул. Кушевича. 1920 гімназії було присвоєно ім'я гетьмана *Станіслава Жолкевського*. Багатолітнім директором гімназії був відомий у Львові педагог Юзеф Ногай.

Упродовж 1904/1905 в V гімназії з польською мовою викладання було 885 учнів. Серед них 533 римо-католики, 92 греко-католики, 24 вірмено-католики, 234 гебреї. Як писав *С. Шах* у своїх спогадах, "до цієї V гімназії ходило найбільше української молоді з усіх польських заведень". Тут вчився, зокрема, композитор *Василь Барвінський*.

Довголітнім (1895–1910) греко-католицьким катехитом гімназії був шамбелян його Святості Папи Римського о. *С. Юрик*, що потім став парохом м. Золочева на Львівщині.

Головним вчителем математики і фізики в цій гімназії був *Володимир Левицький*. Українську мову викладав професор Академічної гімназії *Іван Брик*.

Триповерхові чиншові кам'яниці на вул. Кушевича, 10 і 12, збудовані у 1910-х у стилі раціональної постсецесії зі стриманим оздобленням, зберегли металеві вхідні брами й балкони.

Ігор Мельник

Мирослав Кушнір

КУШНІР МИРОСЛАВ (псевдо: Лунь; 12.09.1922 – лютий 1945) – учасник українського національно-визвольного руху, поет. Народився в с. Божиків Підгаєцького повіту на Тернопільщині (тепер с. Привітне Бережанського р-ну Тернопільської обл.). 1936 родина переїхала до м. Бережани, де К. закінчив гімназію. 1940 вступив до *Львівської Політехніки*. Від поч. 1940-х співпрацював з Крайовим проводом Юнацтва *Організації Українських Націоналістів*. 1942–1943 заочно навчався у Вищій школі політичних наук (курс українознавства) у Подєбрадах (тепер Чехія).

Деякий час працював службовцем у Бережанах. У вересні 1943 переїхав до м. Сінява на Ярославщині (тепер Польща). Працював репетитором у сина пароха цього містечка та в земельному відділі, активно брав участь у громадсько-культурному житті української громади: готував і читав реферати переважно на історико-літературну тематику, грав в оркестрі народних інструментів, драматичному гуртку, організовував шевченківські свята.

Вірші (чотири рукописні зошити "Невкоєне серце", 1941–1943, "Стрічі", 1943, "Синє місто", 1944, "Ясенові брості", останній вірш датований 08.09.1944), рукописи, які К. залишив на зберігання 15-річній учениці Ярославської гімназії Дарії Саєнко, склали книгу "Слова із книги бою" (1994, з розлогою передмовою *Віктора Неборака*), а згодом, разом із нововіднайденими у Бережанах віршами, перекладами, нарисами й щоденником – "Дневником" (18.03.1938–07.09.1943), увійшли до книжки "Невкоєне серце" (2005). Обидві збірки К. вийшли у Львові.

Іван Малкович 1989 опублікував добірку поезій К. в щорічнику "Вітрила" (рубрика "Поетична спадщина XX століття").

Загинув навесні 1945 або, менш імовірно, восени 1944 у партизанському загоні *Української Повстанської Армії* у с. Дібча, неподалік Сіняви. Дата загибелі та місце поховання не відомі.

Микола Дубас

КУШНІР РОМАН (нар. 01.11.1954) – учений в галузі механіки деформівного твердого тіла та математичного моделювання фізико-механічних процесів,

член-кореспондент НАН України (2009). Народився в с. Острів Сокальського р-ну Львівської обл. Закінчив факультет автоматики *Львівської Політехніки* за спеціальністю "прикладна математика" (1976), аспірантуру при Інституті прикладних проблем механіки і математики (ІППММ) (1979). Працював в ІППММ АН УРСР – молодшим науковим співробітником (1979–1981), старшим науковим співробітником, ученим секретарем *Західного Наукового Центру* АН УРСР (1981–1988), ученим секретарем ІППММ (1988–1990). 1990–1996 – заступник директора з наукової роботи ІППММ, докторант (1996–1999), старший науковий співробітник (1999–2000), провідний науковий співробітник (2000–2001), завідувач відділу термомеханіки (від 2001). Очолив Інститут 2003.

Захистив 1981 кандидатську, а 2000 – докторську дисертації "Напружений стан кусково-однорідних тіл із тепловими та залишковими деформаціями і дефектами структури". Професор (2006), дійсний член *Наукового Товариства ім. Шевченка* (1998). Від 2005 – заступник голови цього товариства.

Автор понад 200 наукових праць, зокрема монографій "Пружний та пружнопластичний граничний стан оболонок з дефектами" (2003, у співавторстві з М. Николишиним та В. Осадчуком) та "Термопружність термочутливих тіл" (2009, у співавторстві з В. Поповичем).

Підготував 3 докторів і 6 кандидатів фізико-математичних наук, професор кафедри прикладної математики Львівської Політехніки. 2007 очолив спеціалізовану вчену раду при інституті.

Член редколегій міжнародних наукових журналів "Математичні методи та фізико-механічні поля" та "Фізико-хімічна механіка матеріалів", член правління Українського товариства з механіки руйнування матеріалів, а також член Українського математичного товариства, Національного комітету України з теоретичної та прикладної механіки, Німецького товариства з прикладної математики та механіки (GAMM), Європейського товариства з цілісності конструкцій (ESIS).

Нагороджений державними відзнаками.

Віктор Міщенко

КУШПЛЕРИ – родина співаків та музикантів.

ІГОР К. (нар. 02.01.1949) – співак (баритон), вокальний педагог. Народний артист України (1999). Лавреат Республіканської премії ім. М. Островського (1982). Чоловік Ади К. Народився в с. Покрівці (Жидачівського р-ну Львівської обл.). Закінчив вокальний (1978, клас *О. Дарчука*) та диригентсько-хоровий (1979, клас *Ю. Луціва*) факультети Львівської консерваторії. Працював солістом *Львівської філармонії* (1978–1980). Від 1980 – соліст *Львівського театру опери та балету*. У репертуарі співака – понад 50 баритонових партій з опер Дж. Верді: "Травіата" (Жермон), "Аїда" (Амонасро), "Трубадур" (Граф ді Луна), "Риґолетто" (Риґолетто), "Набукко" (Набукко), Дж. Россіні "Севільський цирульник" (Фіґаро), Ж. Бізе "Кармен" (Ескамільйо), Р. Леонкавалло "Паяци" (Сильвіо), П. Чайковського "Євгеній Онєгін" (Онєгін), *М. Лисенка* "Тарас Бульба" (Остап), Ю. Мейтуса "Украдене щастя" (Михайло Гурман), *М. Скорика* "Мойсей" (Поет) та ін.

Гастролював в Англії, Німеччині, Австрії, Швейцарії, Угорщині, Іспанії, Італії, Польщі, Росії, Канаді, Бразилії, Аргентині, Лівії, Лівані.

Від 1983 веде педагогічну діяльність у Львівській консерваторії (тепер *Львівська національна музична академія*), від 2000 – професор. У класі та асистентурі К. навчалися відомі тепер в Україні та за її межами співаки: лавреат Національної премії ім. Т. Шевченка, лавреат багатьох міжнародних конкурсів *А. Шкурган*, заслужені артисти України І. Дерда, Г. Кульба, лавреати міжнародних конкурсів З. Кушплер, *В. Дудар*, С. Соловій, Н. Кулагіна, О. Ситницька, А. Бенюк, В. Дейнека. Неодноразово проводив майстер-курси в Німеччині (Гамбурґ), Польщі (Жешув, Перемишль).

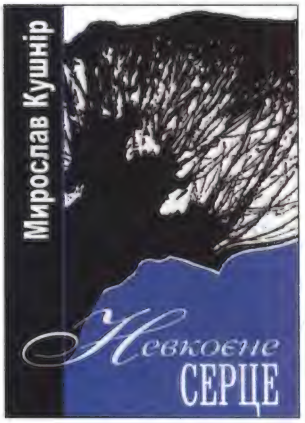

М. Кушнір.
Невкоєне серце.
2005 р. Обкладинка

Роман Кушнір

Ігор Кушплер

Ада Кушплер

Зоряна Кушплер

Олена Кушплер

Велику увагу приділяє камерному виконавству. В його репертуарі – вокальні цикли Ф. Шуберта, Р. Шумана, Г. Малера. Концертні програми "Солоспіви М. Лисенка", "Романси та обробки народних пісень С. Людкевича", "Вокальні твори Чайковського та Рахманінова" підготував і виконав з дружиною, піаністкою А. Кушплер.

Автор 3-х збірок, до яких увійшли солоспіви, вокальні ансамблі та обробки народних пісень: "Із глибинних джерел" (1999), "Шукай любов" (1999), "В передчутті весни" (2004).

АДА К. (нар. 17.09.1946) – піаністка, педагог. Дружина Ігоря К. Народилася в м. Ромни Сумської обл. Закінчила диригентський (1973) та фортепіанний (1974) факультети Львівської консерваторії. Там працювала концертмейстером (1973–1980). Педагогічну діяльність в цьому навчальному закладі розпочала 1973. Від 1980 – декан диригентського, народного та вокального факультетів. Від 2002 – професор кафедри концертмейстерства. Концертмейстер чоловіка. Автор низки статей музикознавчої тематики.

ЗОРЯНА К. (нар. 21.04.1975) – співачка (мецо-сопрано). Донька Ігоря та Ади К., сестра Олени К. Лавреат перших премій на міжнародних конкурсах ARD (Мюнхен, 2001), ім. Е. Маєр (Гамбурґ, Німеччина), третьої премії на Міжнародному конкурсі ім. Віотті (Верчеллі, Італія, 1999). Народилася у Львові. Закінчила (1998) вокальний факультет Вищого державного музичного інституту ім. М. Лисенка (тепер Львівська національна музична академія) та асистентуру-стажування (2001) в цьому ж закладі. Навчалася в класі батька. Вдосконалювала вокальну майстерність у Школі вищої музичної майстерності м. Гамбурґ (Німеччина) у відомої співачки Юдит Бекман. Дебютувала 1998 у Львівському театрі опери та балету партією Розини (Дж. Россіні, "Севільський цирульник"). Від 1999 працює в оперних театрах Німеччини, Швейцарії, Іспанії, Італії. Від 2007 – солістка Віденської державної опери. Веде інтенсивну концертну діяльність.

У репертуарі співачки – мецо-сопранові партії опер А. Моцарта ("Милосердя Тіта" – Секст, "Так чинять усі жінки" – Дорабелла), К. Монтеверді ("Коронація Поппеї" – Нерон), Ж. Бізе ("Кармен" – Кармен, Мерседес), Дж. Верді ("Риґолетто" – Мадалена, "Сила долі" – Прецизілла) та ін., кантат та ораторій Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, сучасних авторів, камерно-вокальні твори. У камерних концертах часто виступає із сестрою, піаністкою Оленою К. З берлінським квартетом "Petersen" записала на диску цикл Д. Шостаковича "П'ять віршів Марини Цвєтаєвої", програму "Слов'янська дума (з романсів російських композиторів)" (спільно з Оленою К.).

ОЛЕНА К. (нар. 21.04.1975) – піаністка-солістка та ансамблістка. Переможець міжнародних конкурсів піаністів у Чехії (ім. Б. Сметани, Прага, 1994), Білорусі (Мінськ, 1996), Німеччині ("Маритин", Любек). Донька Ігоря та Ади К., сестра Зоряни К. Народилася у Львові. 1993–1997 навчалася на фортепіанному факультеті Вищого державного музичного інституту ім. М. Лисенка. Від 1997 продовжувала навчання у Школі вищої музичної майстерності м. Гамбурґ у класі фортепіано в Ф. Банфельда та Є. Корольова. 2005 закінчила аспірантуру (у Є. Корольова).

Виступає з концертами в містах Німеччини як солістка, концертмейстер та в складі створеного нею інструментального тріо ("Bonnarttrio"). Брала участь (неодноразово – із сестрою, Зоряною К.) у фестивалях у Німеччині (Гамбурґ, Мюнхен, Дюссельдорф, Бремен, Любек), Швейцарії (Базель, Цюрих, Женева), Латвії (Рига). Здійснила на німецькому телебаченні запис творів Ф. Шуберта з відомим співаком П. Шраєром. Записали диск "Слов'янська дума (з романсів російських композиторів)" (із Зоряною К., 2010).

Лідія Ніколаєва

КУЯТ ГАНС (Kujath Hans; 1895 – рік смерті невід.) – німецький чиновник, міський *староста* Львова (01.08.1941–1942). Керував справами комунальної інфра-

структури, видавав розпорядження, які стосувалися щоденного життя львів'ян. Початково в апараті міського старости працювало багато *українців*, а до середини вересня 1941 поряд із К. працював призначений 30.06.1941 *бурґомістр Юрій Полянський* (офіційна передача повноважень відбулася 13.09.1941). Із часом К. повернув на посади в міській адміністрації значну кількість *поляків*, а також призначив на керівні посади кільканадцять *німців*. За час свого керівництва містом К. здійснив низку заходів, які мали утвердити німецький характер Львова, зокрема: провів перейменування частини вулиць, офіційно затвердив німецьку назву "Лемберґ" тощо. Єврейське населення міста отримало формальну адміністративну автономію, а його представницьким органом став *юденрат*.

На поч. 1942 К. передав функції керівництва містом Еґонові Геллеру та виїхав до Німеччини.

Андрій Козицький

КШАНОВСЬКИЙ СТАНІСЛАВ (Krzanowski Stanisław; 1855 – після 1914) – архітектор. Народився у Львові. Навчався у *Львівській Політехніці* (1875–1880). Споруджував у Львові кам'яниці в стилі неоренесансу, з мальовничими дерев'яними деталями у "швейцарському" стилі: власна вілла на вул. Я. Длуґоша, 18 (тепер *вул. Кирила і Мефодія*; 1891), будинок на вул. Я. Замойського, 18 (тепер вул. Ю. Романчука; 1889), особняк на вул. Собещина, 15 (тепер вул. Барвінських; 1891–1892). 1889 збудував дерев'яний "Дім під сорокою" на вул. Замковій, 13, у якому відкрився єврейський театр Я. Ґімпеля (не збережений). Час і місце смерті не відомі.

Юрій Бірюльов

КШЕМЕНЕВСЬКИЙ СЕВЕРИН (Krzemieniewski Seweryn; 04.01.1871–24.04.1945) – ботанік. Ректор *Львівського університету* (1931–1932). Народився в с. Ковеси (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Закінчив гімназію в Седльцах (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Навчався у Варшавському (1892–1894), Яґеллонському (1895–1898) університетах. Працював демонстратором на кафедрі фізіології рослин Яґеллонського університету (1898–1900), згодом асистентом кафедри фізіології рослин (1902–1909). Удосконалював свої знання під час наукового стажування в Ляйпциґу (Німеччина) та Дельфті (Голландія).

Короткий час працював асистентом кафедри ботаніки Сільськогосподарської академії (тепер *Львівський державний аграрний університет*) у *Дублянах* (1900–1902). Від 1909 – професор Сільськогосподарської академії, від 1911 керував Дослідною ботанічно-сільськогосподарською станцією у Львові. Від 1919 – професор Львівського університету. Декан математично-природничого відділення (1923–1924), ректор університету (1931–1932). Під час німецької окупації міста 1941–1944 працював донором вошей у закладі *Рудольфа Вайґля*. 1944 виїхав до Кракова, де працював в Інституті бактеріології та короткий час – у Яґеллонському університеті.

Автор бл. 70 робіт із фізіології, мікробіології, сільського господарства, історії ботаніки та охорони природи. Член багатьох наукових товариств, відзначений державними нагородами. Помер у Кракові.

Андрій Козицький

КШЕЧУНОВИЧІВ ВІЛЛА – пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована у Львові на *вул. Є. Коновальця*, 100. Побудована 1912 за проєктом архітектора Станіслава Улейського для родини Кшечуновичів. Реконструкцію будівлі здійснювали 1921 та 1936. До 1930 вілла належала фармацевтові Стефанові Стенцелю.

Віллу зведено в стилі пізного *модерну*, своїми формами вона нагадує середньовічний замок. Двоповерхова, цегляна, тинькована, у плані наближена до прямокутника. Внутрішнє планування змішаного типу з холом у центрі. На першому поверсі колись розташовувалися бібліотека з більярдною, салон для гостей, спальня господарів, їдальня і комірчина для посу-

Вілла Кшечуновичів на вул. Є. Коновальця, 100. Фото О. Заячківського

А. А. Кшивоблоцький. Портрет Галини Горнунґ. 1930 р.

ду. Облицьований природним каменем цоколь і рустований перший поверх виділені профільованими тягами. Фасадні композиції асиметричні. Південно-західний кут будинку оформлений виступом у формі півкруглої в плані вежі, перекритої високим шатром, що завершується шпилем. Антаблемент вежі прорізаний стрілчастими вікнами з обрамуваннями.

Права розкрепована частина головного фасаду завершена щипцем з пінаклями, на полі якого в центрі поміщено невеликий еркер. На північному фасаді на рівні другого поверху влаштований п'ятигранний у плані еркер. Парадний вхід зміщений праворуч і завершений півциркульним світликом. Бічний вхід на східному фасаді також розташований асиметрично. Вікна будівлі прямокутної форми, прикрашені внизу вставками у вигляді стрілчастих ніш. Вікна вежі на другому поверсі та вікна західного фасаду оздоблені декоративними сандриками. Різноманітність об'ємів доповнює тераса, влаштована в західній частині будівлі на рівні першого поверху. Північно-західний кут будівлі займає ще одна тераса над першим поверхом, огороджена балюстрадою. Основний об'єм будівлі завершений профільованим карнизом із масивним антаблементом із готичними елементами, перекритий високим вальмовим дахом, що увінчується шпилями.

Христина Харчук

КШИВОБЛОЦЬКИЙ АЛЕКСАНДЕР АНТОНІЙ (Krzywobłocki Aleksander Antoni; 23.05.1901–24.11.1979) – архітектор, графік, реставратор і фотомитець. Народився у Львові. Навчався живопису у Львові в майстерні *Р. Братковського* (1919–1920), архітектури у *Львівській Політехніці* (1921–1928), у Відні та Італії. Від 1929 – співзасновник групи *"Артес"* і учасник її виставок. Від квітня 1934 – член архітектурної секції "Львівського професійного союзу художників-пластиків". Створював архітектурні та скульптурні проєкти з елементами *функціоналізму* і кубізму, зокрема: проєкт алебастрового ретабля для вівтаря св. Терези у костелі Воскресіння Господнього у Львові (1929, рисунок), "Стадіон" (1930, автолітографія). На виставці "Артесу" в січні 1930 показав "Проєкт тріумфальної арки" – гігантської футуристичної скульптури із залізобетону, "Проєкт амвона", що нагадував деталь сталевої машини, і "Проєкт пам'ятника майорові Людвіку Ідзиковському на Азорських островах", у якому лапідарний трикутник головного елемента конструкції символізував літак, що врізався в землю.

Від 1926 К. активно займався художньою фотографією, якій вчився у *Г. Міколяша*, був членом Львівського фотографічного товариства. К. уважають одним із класиків авангардної фотографії, яскравим представником *сюрреалізму*. У техніках фотомонтажу і колажу виконував твори, що нагадують метафізичні картини Джорджо де Кірико і Рене Маґрита, наприклад: "S. O. S." (1928), "Автопортрет" (1929), "Портрет Галини Горнунґ" (1930), "Монтаж з натури" (бл. 1930), ілюстрації в книжці Аліни Лям "Комета Галлея" (1934). Улюбленими мотивами його фото 1928–1939 були руки, що виходять зі стіни або завершують колону, людські тіла у незвичних ракурсах. Від 1946 працював у Вроцлаві й продовжував виконувати фотомонтажі, з 1971 мешкав у Кракові, де й помер.

Юрій Бірюльов

А. А. Кшивоблоцький. Проєкт тріумфальної арки. 1929 р.

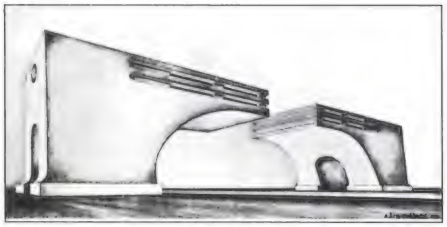

КШИЖАНОВСЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ (Krzyżanowski Władysław; 1889–1973) – живописець. Народився у Львові. Навчався в Академії мистецтв у Кракові (1909–1920 в *С. Дембіцького*, *Ю. Мегоффера*, Ю. Панкевича) та Парижі. 1925–1945 мешкав у Львові. Член мистецьких об'єднань "Єдиноріг", "Союз десяти художників-пластиків", "Авангард", "Нова генерація", "Львівський професійний союз художників-пластиків" (його голова від листопада 1935). Брав участь у львівських виставках 1926, 1927, 1928 (персональна), 1932, 1935, 1936, 1939. Малював фігурні композиції, краєвиди, часом із вишука-

ними кубізованими формами ("Пейзаж із деревами", 1913; "Човни з вітрилами", бл. 1922; "Краєвид із поїздом", 1926; "Пейзаж із Пістиня", 1927; "Краєвид", 1931) і натюрморти ("Натюрморт з цибулею", 1923; "Натюрморт із фруктами", бл. 1931; "Натюрморт із гіпсовою головою", бл. 1935). У Львівській галереї мистецтв зберігається його олійне полотно "Натюрморт зі статуеткою амура" (бл. 1932). Працював під впливом П. Сезанна і постімпресіонізму. В 1920-ті підкреслював глибину простору і тривимірність предметів твердим, наче вирізаним металом, гострим контуром, у локальних кольорах. У 1930-ті перейшов до шорсткої фактури із застосуванням шпателя. Помер в Единбурзі (Велика Британія).

Юрій Бірюльов

КШИЖЕВСЬКИХ ВІЛЛА – пам'ятка архітектури поч. XX ст., розташована у Львові на вул. В. Кубійовича, 41 (на розі з вул. Кубанською). Тепер будівля прилягає впритул до житлового будинку на вул. В. Кубійовича, 39, хоча раніше була окремою будівлею віллового типу. Побудована для Антонія Кшижевського за проєктом 1925 архітектора *Владислава Дердацького* та будівничого Станіслава Ревуцького. До 1944 тут мешкав Тадеуш Кшижевський, публіцист і письменник, автор дослідження з історії гумору та сатири Львова "Книга львівського гумору. Теорія, історія та антологія львівської гумористики 1800–1944 років" (*Księga humoru lwowskiego. Teoria, dzieje i antologia humorystyki lwowskiej z lat 1800–1944*, 1995).

Будівлю зведено в стилі *ар деко*. Одноповерхова з високою мансардою, у плані наближена до квадрата, побудована з цегли, тинькована. Внутрішнє планування змішаного типу. Симетрична композиція головного західного фасаду дещо знівельована зміщеним уліво вхідним порталом із профільованим обрамуванням, над яким угорі поміщено заглиблене у стіну вікно-світлик. Головний фасад у центрі підкреслений великим прямокутним вікном із масивним профільованим обрамуванням. Із площини південного фасаду на рівні першого поверху виступає балкон з кованими ґратами у стилі *ар деко*. Архітектурними акцентами фасадної композиції будівлі є високі щипці даху з прорізаними в них вікнами, підкреслені внизу профільованими тягами. Стіни вілли завершуються профільованим карнизом, розірваним у центральних частинах. Вілла покрита причілковим дахом із червоної дахівки зі слуховими віконцями.

Христина Харчук

КЮБЛЕР ЛЮДВІҐ (Kübler Ludwig; 02.09.1889–18.08.1947) – німецький воєначальник, генерал (1940). Народився в Унтердиллі (тепер дільниця м. Мюнхен). Середню освіту здобув у Мюнхені. Від 1908 служив у війську. Брав участь у *Першій світовій війні*, був двічі поранений та відзначений багатьма бойовими нагородами. У міжвоєнний період залишився на службі в райхсвері, від 1921 перебував на штабній роботі. 01.06.1935 призначений командиром альпійської (гірської) бригади, від 01.04.1938 командував 1-ю альпійською дивізією, яку неофіційно називали "Едельвейс" й уважали найкращим з'єднанням такого типу в німецькій армії. На початковому ета-

В. Кшижановський. *Натюрморт зі статуеткою амура.* Бл. 1932 р.

Вілла Кшижевських на вул. В. Кубійовича, 41. Сучасне фото

Людвіг Кюблер

пі *Другої світової війни*, у вересні 1939, підрозділи дивізії під командуванням К. брали участь у боях за Львів. Наприкінці червня 1941 дивізія "Едельвейс" вдруге штурмувала Львів. Тоді К. командував альпійським корпусом, який у складі 11-ї німецької армії діяв в Україні.

Упродовж 18.12.1941–20.01.1942 К. командував 4-ю армією, згодом VII (Мюнхен) військовим округом у Німеччині та охоронними військами в тилу групи армій "Центр". Від жовтня 1943 до кінця війни К. очолював німецькі окупаційні війська на узбережжі Адріатичного моря. Після закінчення війни здався югославським партизанам. Звинувачений у тому, що підрозділи під його командуванням вчиняли розстріли полонених партизанів та мирного населення, 27.07.1947 засуджений військовим судом у Любляні до страти. Розстріляний у Любляні, після того як за аналогічним вироком був розстріляний його брат, також генерал альпійських стрільців. У травні 1964 на честь К. було названо казармовий комплекс в Міттенвальді (Баварія, Німеччина), однак 1995 німецька влада скасувала цю назву.

Андрій Козицький

КЮН ГЕНРИК (Kühn Henryk; 11.12.1860 – бл. 1941–1942) – живописець, реставратор і педагог. Народився в с. Ґузув (тепер Мазовецького воєвод., Польща). Навчався у львівській Художньо-промисловій школі (закінчив 1881) та віденській Академії мистецтв (1882–1887). Під час навчання допомагав 1878–1880 *Е. Р. Фабіанському* розписувати *собор св. Юра*. Від 1887 постійно працював у Львові, від 1892 – викладачем, від 1908 – професором Художньо-промислової школи (викладав декоративний живопис та орнаментальний рисунок).

Брав участь у львівських виставках від 1889. Малював головно реалістичні олійні портрети: архітектора В. Даровського (1888), Ю. Ґурняка й Е. Ґурнякової (1889), художника *С. Обста* (1890), власника *кав'ярні* й колекціонера Ш. *Тепфера* (1899). Намалював 1899–1900 на галереї першого балкону глядацької зали Міського театру (тепер *Львівський театр опери та балету*) десять алегоричних розписів, імітацій камей (співавтор *В. Крицинський*). 1903–1908 на замовлення Міського архіву виконав копії з портретів у приватних львівських збірках, зокрема короля *Яна III Собеського* і львівського ювеліра та *бурґомістра* (1809) Вацлава Кобервайна (тепер обидві картини зберігаються у *Львівському історичному музеї*), а також копію картини невідомого художника другої пол. XVII ст. "Краєвид Львова".

Реставрував старі полотна й стінні розписи: відновлював картини у львівських *костелах* і музеях, приватних збірках, зокрема "Конституцію Третього травня" *Я. Матейка* (1894–1895), твори зі збірки *А. Ґолуховського* й депозиту І. Садовського, ікону Матері Божої Розради в *костелі єзуїтів*, чотири великі батальні картини в костелі св. Лаврентія в Жовкві на Львівщині (1903–1904, тепер у музеї "Олеський замок"), розписи стелі в одному із залів Олеського замку (1899–1905), живопис у *каплиці Кампіанів* (1905–1906), портрети на тильному фасаді *каплиці Боїмів* (1908), стінопис у золочівській синагозі (1912), брав участь у відновленні *Рацлавицької панорами* (1919, 1936).

Помер у Львові.

Юрій Бірюльов

Г. Кюн (співавтор В. Крицинський). Розписи на балконі залу глядачів Львівського театру опери і балету. 1899–1900 рр.

В. Костирко. *Галицьке королівство*

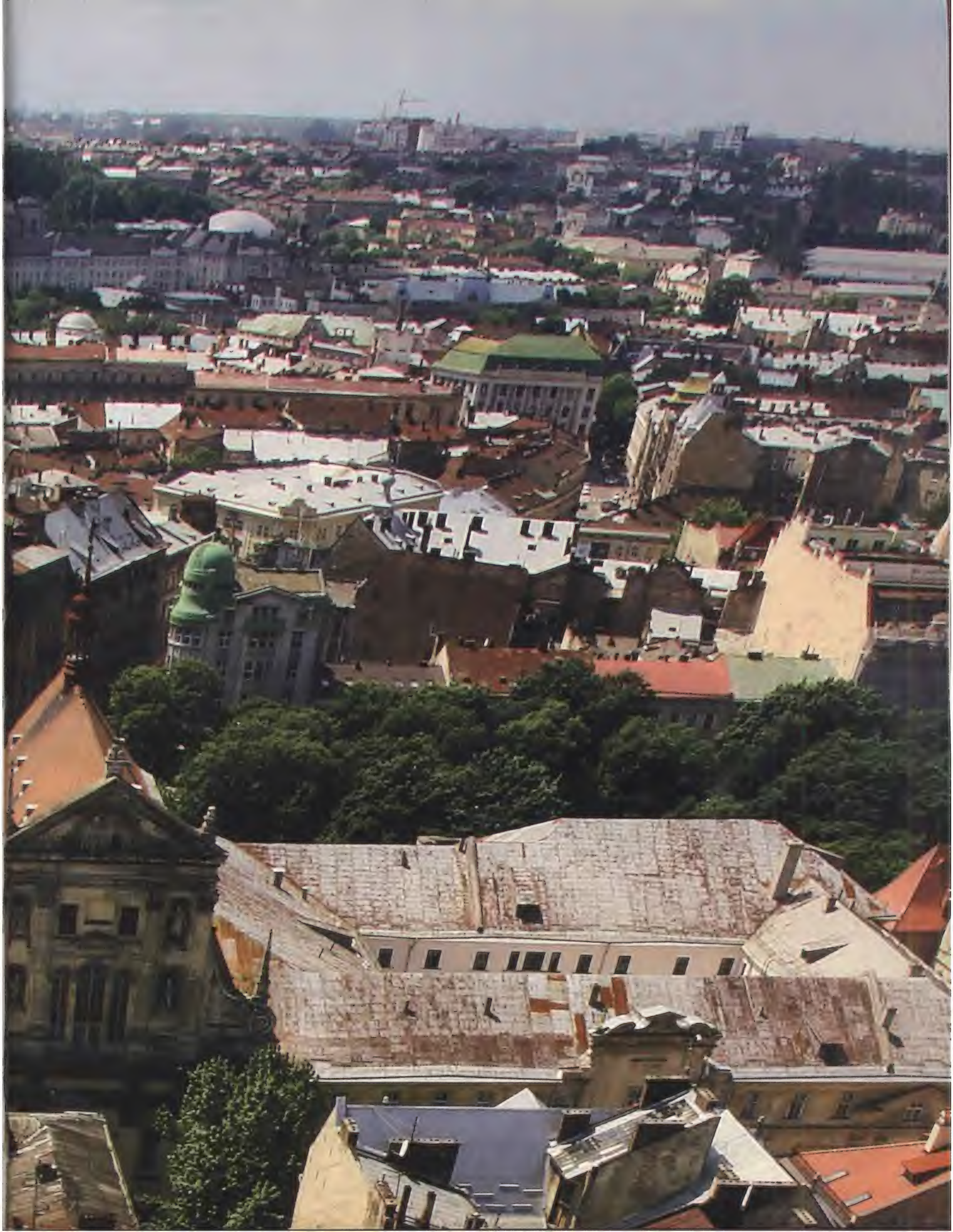

МЕЦЕНАТ ВИДАННЯ

У рік, коли Україна як незалежна соборна держава відзначає своє 19-річчя, автори і видавці дарують усім шанувальникам національної історії третій том "Енциклопедії Львова", щоб на основі багатих історичних джерел з особливою академічною виваженістю показати захопливу історичну мандрівку одного з найвеличніших українських і європейських міст – міста Лева.

Енциклопедія – це передусім ілюстрація панорамної картини інституційної спроможності нації, без якої неможливі ні розбудова держави, ні розбудова суспільства, зокрема громадянської свідомості. Львів часто подавав приклад усій Україні, як відроджувати славні національні традиції, як зберігати історичну пам'ять і передавати її нащадкам, щоб не переривалась лінія великого і величного родоводу. У XXI столітті, столітті глобальних змін світу, для нас, українців, може стати повчальним досвід Львова в розбудові мережі найрізноманітніших ініціатив, які гуртували громаду міста задля спільного добробуту. Це і участь громади в закладанні шкіл, і постійна боротьба за український університет у Львові, це і благословенне меценатство митрополита Андрея Шептицького, що вивело у широкий світ багатьох знаних митців, музикантів і літераторів, і потужний, відомий у всій Європі, кооперативний рух. Третій том "Енциклопедії Львова" через долю громадських і політичних лідерів, діячів науки, культури і мистецтва, учасників українських визвольних змагань, священнослужителів, які стояли на захисті духовних цінностей і моральних засад, передає атмосферу Львова як рушія активності громади.

Для мене як для мешканця величного міста Лева, який докладає всіх зусиль до розбудови нової громадської свідомості, такий історичний досвід особливо важливий і актуальний. Тому радію, що читачі зможуть побачити в цій Енциклопедії, як у краплині води, дух міста, яке будувало й виховувало громадянські чесноти та гідність громади, що втілилися в багатьох інституційних ініціативах Львова.

Ми дивимося в майбутнє очима наших дітей і внуків. Я вже навчився дивитися на рідне місто очима внука Данилка, оскільки саме на долю його однолітків випаде висока місія творити образ Львова XXI сторіччя.

Степан Кубів

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЛЬВОВА

Том 3

К

Науковий редактор
Андрій Козицький

Керівник проєкту
Михайло Комарницький

Редактори:
Мирослава Товкало, Марія Волосацька, Ірина Новіцька

Художні редактори:
Андрій Василів, Анна Ладик

Автор обкладинки
Володимир Стадник

Автори сучасних світлин:
Анна Ладик, Андрій Кісь, Олег Заячківський, Юрій Бірюльов та ін.

Комп'ютерна верстка
Андрій Василів

Коректура
Ірина Новіцька

Опрацювання фотографій:
Анна Ладик, Андрій Василів

Фото на обкладинці
Анна Ладик

Видавництво *«Літопис»*
вул. Костюшка, 2, м. Львів, 79000
Ел. адреса: kms@litech.net,
litopys@ukr.net, www.litopys.lviv.ua
тел. (0322) 721571

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія ДК № 426 від 19. 04. 2001

Друк

УКРПОЛ
ПОЛІГРАФІЧНА ФІРМА

82400, Украина, Львівська обл , м Стрий, вул Ю Липи, 6
Тел (03245) 5-91-20, 4-00-71, тел /факс (03245) 4-01-81

Здано на складання 10.04.09
Підп. до друку 30.08.10
Формат 84x108/16
Папір крейдяний
Гарнітура *Times New Roman*
Офсетний друк